This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

B 1,239,692

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

ČESKÝ

ČASOPIS HISTORICKÝ.

VYDÁVAJÍ

JAR. GOLL A JOS. PEKAŘ.

ROČNÍK XII.

1906.

S podporou c. k. ministerstva kultu a vyučování a České Akademie
císaře Františka Josefa.

V PRAZE.
NÁKLADEM HISTORICKÉHO KLUBU
Praha-1, Klementinum.

DB
191
.C4
v.12

Tiskem Aloisa Wiesnera v Praze, knihtiskaře České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. — Papír ze skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. Wiesner, Duffek a spol. v Praze.

Obsah XII. ročníku.

Strana

ČLÁNKY:

Hanuš Josef, Bohuslava Balbína Bohemia docta 133—148, 298—311, 407—426
Krofta Kamil, Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské. III.—IV. . . . . 7—34, 178—191, 274—298, 426—446
Niederle Lubor, Příchod Čechů a archaeologie . . . . 1—7
Novák Jan Bedřich, K nové literatuře a nově nalezeným pramenům o Václavu II. . . . . 44—58, 149—169, 261—273, 397—406
Polívka J., Alexander Radiščev . . . . 333—342, 467—478
Salaba Josef, Příspěvky k dějinám selského práva dědického v 17. století . . . . 191—197
Slavík Jan, Habsburkové a Rusko v 16. století 169—177, 312—334, 447—467
Šusta Josef, Glossy k rožmberskému urbáři . . . . 34—43

DROBNĚJŠÍ ČLÁNKY:

Friedrich Gustav, Datování Bononské v Čechách . . . . 60—61
Jastrebov N., O domnělé druhé redakci „Původu" Blahoslavova 61—69
Sedláček A., Poznámky k novému diplomatáři . . . . 203—204
Slabý F., Korrespondence hr. Fr. A. Sporcka . . . . 204—205
Šimák J. V., Kněz Martin z Betléma . . . . 342—344
Rakousko-uherské vyrovnání a historické bádání . . . . 58—60
Vrabec Jan Josef, Jaký byl pořad poprav staroměstských 21. června 1621? . . . . 197—203

REFERÁTY:

Albom Meierberga (*A. J. Jacimirskij*) . . . . 93—94
Bobrzyński Michal, Wład. Leopold Jaworski i Józef Milewski (*Jar. Goll*) . . . . 90—93
Brückner Al., Geschichte der russischen Literatur (*J. Polívka*) . . 96—103
Doerkes-Boppard, Verfassungsgeschichte der australischen Kolonien und das Commonwealth of Australia (*Jos. Růžička*) . . . . . . 232—234
Fletčer G., O gosudarstvě russkom (*A. J. Jacimirskij*) . . . . . 93—93
Fořt Josef, Ven z přítmí (*Jar. Goll*) . . . . 85—90
Francev V. A., Pisma k Vjačeslavu Hankě iz slavjanskich zemel (*J. Máchal*) . . . . 82—85
Georg von Belov, Die Ursachen der Reception des Römischen Rechts in Deutschland (*J. Kapras*) . . . . 351—355

Strana
Haumant Emil, La Russie au XVIIIe siècle (*Jar. Bidlo*) . . . 94—96
Heynen Reinhard, Zur Entstehung des modernen Kapitalismus in Venedig (*Goll Jar.*) . . . . 355—366
Kameníček Frant., Zemské sněmy a sjezdy moravské. II., III. (*V. Kratochvíl*) . . . . 73—76
Karásek Josef Dr., Slavische Literaturgeschichte (*J. Polívka*) . 366—370
Kassowitz Th. B., Die Reformvorschläge Kaiser Ferdinand I. auf dem Konzil von Trient (*Jos. Šusta*) . . . . 483—484
Kirsch Joh., Die päpstlichen Annaten in Deutschland während des XIV. Jahrhundertes. Bd. I. (*J. B. Novák*) . . . . 215—219
Kolberg A., Des h. Bruno von Querfurt Schrift über das Leben und Leiden des hl. Adalbert (*Fr. Hýbl*) . . . . 72—73
Kybal Vlastimil, M. Matěj z Janova. (*Zd. Nejedlý*) . . . . . 206—215
Leininger Georg, Andreas von Regensburg, Sämmtliche Werke (*J. Fikrle*) . . . . 219—221
Müller Václav, Svobodníci (*J. Pekař*) . . . . 80—82
Niederle Lubor, Slovanské starožitnosti, II., 1 (*Frant. Hýbl*) . . 478—482
Pamietniki Floryana Ziemialkowskiego (*Jul. Glücklich*) . . . . 226—227
Píč J. L., Starožitnosti země české, II., 3. (*L. Niederle*) . . . . 69—72
Podlaha Ant., a Hilbert Kam., Metropolitní chrám sv. Víta (*Zdeněk Wirth*) . . . . 349—351
Reclus Elisée, L'Homme et la Terre. Tome I. (*Josef Růžička*) 344—345
Russen über Russland. Herausgegeben von Melnik Josef (*J. Bidlo*) 370—374
Siegfried Alfred, La démocratie en Nouvelle-Zéland (*Jos. Růžička*) 234—235
Strnad Josef, Listář král. města Plzně a druhdy poddaných osad, II. (*V. J. Šimák*) . . . . 76—79
Strnadt Julius, Das Land im Norden der Donau (*Fr. Mareš*) . 346
Strnadt Julius, Historischer Atlas der österreichischen Alpenländer (*Fr. Mareš*) . . . . 346—349
Šebesta Eduard, Nově nalezený zlomek formuláře biskupa Tomáše z Bechyně (*J. B. Novák*) . . . . 79—80
Tun A., *Istorija revoljucionnych dviženij v Rossii* (*Jiří Polívka*) 488—489
Übersberger Hans, Österreich und Russland seit dem Ende des 15. Jahrhunderts (*J. Bidlo*) . . . . 222—224
Warmiński J., Andrzej Samuel i Jan Seklucyan (*Jar. Bidlo*) 484—487
Weil S. G., Le pangermanisme en Autriche (*Jul. Glücklich*) . . 227—232
Wierzbowski Theod., Matricularum regni Poloniae Summaria (*J. Bidlo*) . . . . 221—222
Zwiedineck-Südenhorst, Maria Theresia (*V. Kratochvíl*) . . . . 225—226

VÝTAHY Z ČASOPISŮ:

Archiv für Kulturgeschichte, 1905 110
Časopis katolického duchovenstva. Roč. 46. (1905) . . . . . 239—240
Časopis Moravského Musea zemského, V. (1905) 106
Časopis Musea král. Českého, LXXIX. (1905) 103
Časopis museálnej slovenskej spoločnosti. Roč. VIII. (1905) . . . 242
Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze. Ročník 12. (1904) . . . . 236—237
Časopis vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci XXIII. (1906) . 489
Český lid, XIV. (1905), XV. (1906) 106, 489
Česká Mysl, Roč. VI. (1905) 240
English Historical Rewiew, Index a 1906, sv. 3 . . . . . . 260, 491
Historische Zeitschrift, sv. 96 (1906) 242
Izvěstja imper. akademii nauk (1905). . . . . 378—379

T24-65533

Strana
Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich. Roč. 25. (1904.) 376—377
Kirchengeschichtliche Abhandlungen, sv. 3 (1905) 126
Kwartalnik historyczny, 1906, č. 1—3 490
Květy, 1905, I. půlletí 110
Listy Filologické, XXXII. (1905) 108
Lumír, XXXIII. 110
Máj, III. (1904—1905) 109
Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung. Roč. 26 (1905) a roč. 27., č. 1. 375—376
Mitteilungen des Nordböhmischen Excursions-Klubs. Roč. 28. (1905) 238—239
Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen. Roč. 43. (1904—5.) 374—375
Monatshefte der Comenius-Gesellschaft, sv. 13. (1904) 111
Naše Doba, XII. (1904—1905) 108
Neues Lausitzisches Magazin. Sv. 80. (1904) 378
Obzor Národohospodářský. Roč. X. (1905) 239
Osvěta, XXXV. (1905), 2. díl 108
Pamiętnik literacki, IV., 4 481
Pedagogické Rozhledy. Roč. 18. (1904—5), 19. (1905—6) 240, 489
Pokroková Revue. Roč. I (1905), II. (1905—6) 241, 480
Przegląd Historyczny, I. (1905), II. (1906) 110 481
Sborník museálnej slovenskej spoločnosti. Roč. X. (1905) 242
Sborník věd právních a státních. Roč. V. (1905) 236
Selský archiv, III. (1904), IV. (1905) 106, 237—238
Slovanský Přehled. Roč. VII. (4—10), VIII. (1—9) 379—380
Slovenské Pohl'ady. Roč. XXV. (1905) 241—242
Studien und Mitteilungen aus dem Benediktiner- und dem Zistercienser Orden. Roč. 25. (1904) a roč. 26. (1905) 377—378
Świat Słowiański, I. (1905), II. (1906) 121, 491
Věstník České Akademie. Roč. 14. (1905) 236
Věstník českých professorů. Roč. 12. (1904—5) 240
Věstník kr. čes. České společnosti nauk. 1905 235
Věstník Poděbradska a sousedních okresů, VII. (1904) 107
Vlasť, XXI. (1904—5), XXII. (1905—6) 109, 490
Zeitschrift des deutschen Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens, IX. (1905) 111
Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesiens, I. (1905—6) 480
Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Altertum Schlesiens, sv. 39. (1905), 40. (1906) 112, 490, 501
Zlatá Praha, XXIII. (1905—6) 490
Zvon, V. 109

ZPRÁVY:

Acta publica, VIII. 501
Akten und Briefe zur Kirchenpolitik Hz. Georgs von Sachsen I. 127
Andréadès A., Histoire de la Banque d' Angleterre 132
Allard P., Dix leçons sur le martyre 504
Annales de la société Jean-Jacques-Rousseau 258
Archiv für Stenographie, 1905 127
Arias G., čl. o kurii a hospodářských dějinách středověku 504
Atti del Congresso Internazionale di scienze storiche III. 507
Aulard A., Les Orateurs de la Révolution 129

Strana

Aulard A., Recueil des actes du Comité de Salut-Public. sv. 15—16 130
Auriol Ch., La France, l'Angleterre et Naples de 1803—1806 132
Balzer O., Historya ustroju Polski 121
Belcredi Rich. Gr., Fragmente aus dem Nachlasse 118—119
Berchem, bulletin o švýcarské literatuře historické od 1884 128
Bernheim E., Einleitung in die Geschichtswissenschaft 127
Bibliografie církevních dějin v ZKG. 256
Bibliografie moderní historie francouzské 258
Bibliografia di Roma nel medio evo 476—1499 260
Bitterlauf Th., Geschichte des Rheinbundes, I. 128
Blagovidov F. V., Ličnosť Imperatricy Ekateriny II. v istor. literatuře 124
Blötzer J., Die Katholikenemanzipation in Grossbritannien und Irland 260
Bode W., Rembrandt und seine Zeitgenossen 395
Boissonnade P., Prameny a literatura ekonomické historie francouzské revoluce (1789—1804) 258
Bonnefons A., Marie-Caroline, reine des Deux-Siciles 132
Bossert A., Calvin 507
Bontry M., L'alliance autrichienne et la diplomatie secréte 247
Bourgeois E., Manuel historique de politique étrangère 130, 253
Braunsberger J., Epistulae et acta P. Canisii 383
Bretholz B., Dějiny Čech, Moravy a Slezska v Helmoltově WG. 388
Bretholz B., Zur Lösung der Christianfrage 245
Brette A., Recueil des documents relatifs à la convocation des États généraux de 1789, sv. 3. 129
Briefe und Akten zur Geschichte des 30j. Krieges 505
Browning O., Boyhood and Youth of Napoleon 508
Bryce J., Studies in Contemporary Biography 132
Budeč a okolí 117
Budilovič A. S., Nauka i politika 125
Burckhardt J., Weltgeschichtliche Betrachtungen 392
Cahen L., Condorcet et la Révolution Française 129
Calvi Emilio, Bibliographia di Roma 396
Calendar of the ms. of the m. of Salisbury, p. X. 123
Cambridge Modern History, VII., X. 508
Caro Jacob, Vorträge und Essays 503
Castries de Henry, Les Sources inédites de l'histoire de Maroc 260
Celaniho informační ústav v Římě 396
Clemen O., Die Elbogener Kirchenordnung von 1522 246
Conard P., Peur dans le Dauphiné 129
Cumont Fr., Pourquoi le latin fut la seule langue liturgique de l'Occident 504
Cunningham W., Growth of British Industry and Commerce 132
Czambel Samo, Slovenska reč a její místo v rodine slovanskych jazykov, I. 1. 493
Czubek J., Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia 388
Czubek J., Katalog rękopisów Akademii umiejętności w Krakowie 502
Čelakovský J., Hrad Pražský a majetková práva k němu do r. 1526 495
Dąbkovski, Litkup 388
Daenell E., Die Blütezeit der deutschen Hanse 505
Dahlmann-Waitz, Quellenkunde der deutschen Geschichte, 7. vyd., II. 395
Dalton H., Beiträge zur Geschichte der evangelischen Kirche in Russland 389
Daudet E., Histoire de l'émigration pendant la Révolution Française 130
Deecke W., Pověst o Vinetě 388
Denis A., Čechy po Bílé Hoře, přel. J. Vančura 118

Strana
Denis E., La fondation de l'Empire allemande 506
Dětmara Merseburského kronika, vyd. Tammeovo 114
Diehl Ch., Études byzantines 249
Diehl Ch., Théodora, impératrice de Byzance 501
Doebner D. Imitatio Christi 255
Driault E., La Politique orientale de Napoléon 130
Driault E., Napoléon et l'Italie 508
Dubieński, Głowszczna w Statucie litewskim trzecim 388
Dürrwächter A., J. K. Zeuss 506
Dvořák D., Jednání sněmů moravských v létech 1835—1848 . . . 384
Eisenmanna L., list o české otázce 385
Études historiques de Fribourg 256
Eustathios E., Ἡ ῥωσσικὴ γλῶσσα ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ αὐτῆς 494
Fedele P., o židov. rodu Pierleoni 126
Fellner A., Die fränkische Ritterschaft 128
Fischel A., Studien zur österreichischen Reichsgeschichte 383
Flajšhans V. a Komínková M., Spisů M. Jana Husi, č. 6, Super IV. Sententiarum 382
Fournier A., Napoleon I. 131, 507
Fraikin J., Les nonciatures de Clement VII., I. 505
Francev Vl., Listy o slovanském sjezdu 121
Friedensburg W., Die ersten Jesuiten in Deutschland 126
Galante, Fontes iuris canonici selecti 393
Geršuninova sbírka Velikija reformy 60-ch g., sv. I.—III. 124
Gessen J. V. a Kaminek A. J., Konstitucionnoe gosudarstvo . . 124
Godišnik na Sofiskija universitet 391
Goll Jar., Přehled české historické literatury za léta 1899—1904 v Revue Historique 243
Goll Jaroslav, *Sborník Gollův* a články jubilejní o J. Gollovi. . 381, 491
Golovkin N. a Volf L. M., Car Ivann Groznyj 123
Gomel Ch., Histoire financière de la Législative et de la Convention, II. 130
Gorce P. de la, Histoire du Second Empire, VII. 130
Grauert H., nekrolog J. Denifle 256
Grupp G., Kultur der alten Kelten und Germanen 395
Gruyer P., Napoléon, roi d'île Elbe 508
Günther L., Kepler und die Theologie 129
Hagemann P., Die Beziehungen Deutschlands zu England 506
Halle E. v., Baumwollproduktion und Pflanzungswirtschaft in den Nordamerikanischen Südstaaten 508
Haller J., Das Papstthum und die Reform, II. 393
Hampe H., Die Wundmale des hl. Franz von Assisi, H. Z. XCVI., 3 394
Hanotaux G., Histoire de la France contemporaine 257
Hanuš Jos., Padesátiletá diskusse o Rukopisy 498
Harrison Fr., Theophano 502
Hauser H., přehled novější franc. historické literatury 507
Heck Ph., Der Sachsenspiegel und die Stände der Freien 127
Hehn, Kulturpflanzen und Haustiere 254
Hejnic Ot., Listář k dějinám školství kutnohorského 117
Helmolt, Weltgeschichte (5. sv. Südosteuropa und Osteuropa) . . . 387
Heyck E., Deutsche Geschichte, I., 1. 127
Heyd V., Geschichte des Levantehandels im Mittelalter 256
Historický kongres v Berlíně 1908 257
Historiků německých sjezd ve Stuttgartě 1906 395
Historische Gesellschaft ve Vídni 125
Hodgkin T., Dějiny anglické do r. 1066 260
Holder-Egger O., o Kristiánovi 113

Strana

Hoops J., Waldbäume und Kulturpflanzen im germanischen Altertum 254
Hunt Will. a Poote D. L., The Political History of England, I., II., III., X., XI. 131, 260, 508
Husova výstava v Táboře 1906 115
Chabot J. B., Chronique de Michel le Syrien 120
Chroust A., Der Ausgang der Regierung Rudolfs II. und die Anfänge des Kaisers Mathias 383
Imbart de la Tour, Les origines de la reforme en France, II. 396
Isambert G., Les idées socialistes en France de 1815 à 1848 130
Izvěstija sofijského universitního semináře 250
Jaurès J., Histoire socialiste. La Convention 129
Jeřábek L., Boj proti starobylému rázu Prahy 120
Jireček H., Kosmas a jeho kronika 494
Jireček Konst., Bibliografie jeho prací a článek o něm 120
Jacobs E. Th. Mommsen als Schriftsteller 256
Jonquière C. de la, L'Expedition d'Égypte, IV. 130
Kadlec K., O katedrách historie slovanských práv 388
Kadlec K., Jaromír Čelakovský 246
Kalousek J., Řády selské a instrukce hospodářské, II. 497
Kanter E. W., Die Ermordung König Ladislaws 383
Kapras J., Die Vormundschaft im altböhmischen Landrechte 125
Kapras J., Das Pfandrecht im altböhmischen Landrechte 115
Kapras J., Das Pfandrecht im böhmisch-mährisch Stadt- und Bergrechte 384
Karboniak A., Studya statystyczne z dziejów Universitetu Jagiełłonskiego 122
Kechnie W. Sh. Mc, Magna Carta 131
Kenne J., D. Alte Städtebilder 394
Kheil K. P., Benedetto Cotrugli Rangeo 129
Ključevskij V. O., Kurs russkoj istorii, I. 251
Kočubinskij Alex, P. J. Šafarik, Očerk iz žizni russkoj nauki, polvěka tomu nazad 384
Köhler W., Katholizismus und Reformation 255
Köchendörffer H., Päpstliche Kurialen während des grossen Schismas 126
Komierowski D., Kolo polskie w Berlinie 1875—1900 389
Kornilov, Lappo-Danilevskij, Semevskij a *Strachovskij*, Krestjanskij stroj, sv. I. 125
Koser R., Brandenburg-Preussen im Kampfe zwischen Imperialismus und Reichsständischer Freiheit 395
Krasonického Vavřince sborník spisů 116
Kraushar A., Towarzystwo Warszawskie Przyjaciól Nauk, IV. 388
Kulischer J., Die Ursachen des Ueberganges von der Handarbeit zur maschin. Betriebweise 507
Kultur der Gegenwart 253
Kunze-Stange, Quellenschriften zur Geschichte des Protestantismus 504
Lamanskij V., J. Novyj Sbornik statej po slavjanověděniju 122
Lang L., Hundert Jahre Zollpolitik 249
Langer E., Mittelalterliche Hausgeschichte der edlen Familie Thun, I. bis III. 498
Lantmann K. v., Prinz Eugen von Savoyen 128
Lanzac de Laborie L. de, Paris sous Napoléon 130
Lavisse E., L'Histoire de France 257
Lea H. Ch., A History of the Inquisition of Spain, I. 504
Legg Wickham L. G., Select documents of the french revolution 129, 131
Leibnizovy spisy 506
Lenôtre G., Le drame de Varennes, juin 1791 129

Strana

Lenz M., Napoleon 131, 506
Lětopis istoriko-rodoslavnago obščestva v Moskvě 504
Little M. A., Initia operum latinorum 127
Madelin, La Rome de Napoléon 508
Mantoux Paul, La Révoliuton industrielle au 17e siècle 507
Martens F., Sobranie traktatov Rossii, XIV. 125
Martens F., Aleksandr I. i Napoleon I. 125
Masson F., Napoléon et sa famille, VII. 507
Mathieu A., Les Origines des cultes révolutionnaires 1789—1792 130
Mathieu A., Coup d'oeil critique sur l'histoire religieuse de la Révolution française 258
Meinecke F., Das Zeitalter der deutschen Erhebung 1795—1815 506
Meister A., Grundriss der Geschichtswissenschaft 393
Mel'gunov P. P., Očerki po istorii russkoj torgovli 124
Meltzing O., Das Bankhaus der Medici und seine Vorläufer 507
Michael J., Geschichte des deutschen Volkes, IV. 395
Michel A., Histoire de l'art depuis les premiers temps chrétiens jusqu'à nos jours 394
Milkowicz W., Der slovenische und serbokroatische Stamm in Osteuropa 387
Mommsens Th. Reden und Aufsätze 128
Monod B., Le moine Guibert et son temps 254
Morvan, Le Soldat impérial 130
Müller K., Calvins Bekehrung 126
Müller P., Der Böhmerwald und seine Stellung in der Geschichte 493
Nachod O., Geschichte von Japan 260, 508
Národopisný Věstník Československý 1906 113
Naukovi Zbirnik, na oslavu M. Hruševského 504
Niederle L., Slovanské Starožitnosti. II. (1.) 381
Parmentier A., Album historique 252
Pastor L., Akten zur Geschichte der Päpste 394
Pastor L., Geschichte der Päpste, IV. 394
Peisker J., Die älteren Beziehungen der Slaven zu Turkotataren und Germanen, ref. L. Niederle 493
Pekař J., Die Wenzels- und Ludmilalegenden und die Echtheit Christians 244
Petrovskij N., Pervyje gody dějatel'nosti V. Kopitarja 250
Philipson M., Bulletin o publikacích z něm. dějin v novém věku z r. 1904 256
Píč L., Le Hradischt de Stradonitz en Bohême a Die Urnengräber Böhmens 382
Platonov o Borisi Godunovu 123
Podlaha A., Historia Litoměřického traktát o nejsv. přijímání pod jednou způsobou 115
Podlaha A., Statuta metropolitanae ecclesiae Pragensis a. 1350 115
Přednášky historické na české universitě v letním běhu 1906 a v zimním běhu 1906—1907 246—7, 499
Redlich O., Princeps in compendio 500
Reichstagsakten, Deutsche, X. 2. a Jüng. Reihe, IV. 505
Rej Mikuláš, Sborník a sjezd na oslavu jeho 400letých narozeinn 122, 503
Revue revuí 246
Richard J., Origines de la Nonciature de France 505
Rinieri, Napoleone e Pio VII. 508
Rodocanachi E., Otroctví v městech italských 396
Roland Mme, Mémoires de —, vyd. A. Perrand 129
Rožkov N., Istoričeskie i sociologičeskie očerki 390
Rožkov N., Obzor russkoj istorii s sociologičeskoj točki zrěnija 390

Strana
Sakař J., Dějiny hradu a města Týna nad. Vltavou a okolí . . . 387
Salaba J., Kubata dal hlavu za Blata 498
Salomon L., Geschichte des deutschen Zeitungwesens, III. . . . 506
Samaran et Mollat, La fiscalité pontificale en France au XIV. siècle . 504
Scala R. v., Südeuropa und Osteuropa 387
Semevskij V. J., *Bogučarskij V.*, *Ščegolev P. E.*, Obščestvennyja dviženija v Rossii v pervuju polovinu XIX. věka 391
Seppelt F., o žebr. řádech na universitě Pařížské 126
Seraphim A., Die Beziehungen der Böhmischen Brüder zu Herzog Albrecht von Preussen 383
Seraphim E., Geschichte von Livland, I. 122
Scharff G., Die Krimmeltauern und die Reise Herzog Rudolf IV. im Jahre 1363 382
Schaub F., Der Kampf gegen den Zinswucher 507
Schaube A., Handelsgeschichte der romanischen Völker des Mittelmeergebietes 395
Schirmer A., Die Schlacht bei Lucka 495
Schmidt J., rozbor biografií Urbana V. 126
Schulte W., Die politische Tendenz der Cronica principum Poloniae 501
Schulz Th., Die kursächsische Politik und der böhmische Aufstand 117
Slavík Fr. A., Národnostní změna v Hodoníně 118
Sobieski W., Trybun ludu szlacheckiego 503
Sobolevskij A. J., K chronologii drevnějšich cerkovnoslavjanskich pamjatnikov 494
Speranski M. M., Plan gosud. preobrazovanija. 125
Spors B., Die Beziehungen K. Sigmunds zu Venedig 506
Staden J., Popis Ruska 124
Stähelin Fel., Der Antisemitismus des Altertums 126
Steenstrup Jan, Die Bayeux-Tapete 128
Stenger G., La Société française pendant le Consulat 130
Stepnjak S., Podpol'naja Rossia 391
Stieber M., Das oesterreichische Landrecht und die böhm. Einwirkungen auf die Reformen K. Ottokars in Oesterreich 114
Supan A., Die territoriale Entwicklung der europäischen Kolonien 508
Szuman H., Rys historyczny początków i zawiązku parlamentaryzmu polskiego w Prusiech 389
Ščegolev P. E., A. S. Gribojedov i dekabristi 390
Šimák J. V., Příběhy m. Turnova n. J., III. 117
Štorch Ed., Sociologie do škol 499
Šusta J., Dějiny nového věku, I. 116
Talíř M., K dějinám rakouského taxovnictví 387
Temperley H., Life of Canning 396
Timpe E., o názorech kard. Bellarmina 126
Tokarz W., Ostatnie lata Hugona Kołłątaja 503
Truhlář Jos., Katalog latinských rukopisů knihovny Klementinské II. sv. 243
Truhlář Jos., Katalog českých rukopisů c. k. veřejné a universitní knihovny Pražské 492
Trusevičovy tabulky k slovansko-ruské palaeografii 388
Vavřinek F., O státoprávní povaze království a zemí na říšské radě zastoupených 248
Veselovskij A., Zapadnoje vlijanie v novoj russkoj literaturě . . . 389
Vildhaut H., Handbuch der Quellenkunde zur deutschen Geschichte, 2. vyd. 505
Villa A. D., El emp. Carlos V. y su Corte según las cartas de Don Martin de Salinas 116

Strana
Vinogradov P., The Growth of the Manor 129
Vinogradov P., Vývoj ústavy uherské 249
Vlček J., Dějiny české literatury, seš. 15. 118
Voigt H. G. Der Sermon von der Uebertragung des hl. Wenzel . 494
Volbach Fritz, Beethoven 128
Weber Max, Zur Lage der bürgerl. Demokratie in Russland a Russlands Uebergang zum Scheinkonstitutionalismus 504
Wehrmann M., Geschichte von Pommern 260
Weiss A., Geschichte der Theresianischen Schulreform in Böhmen I. 501
Weiss K., K. Ruprecht und die Luxemburger 506
Welschinger H., Le pape et l'empereur 1804—1815 130
Wenck K., War Bonifaz VIII. ein Ketzer? 255
Wierzbicki J., Trzy główne życiorysy św. Wojciecha 113
K. Wilhelm des Grossen Briefe, Reden und Schriften 128
Winter Z., Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století 26
Wirth Albr., Geschichte Asien und Osteuropas I.—II. 243
Wisłocki, Donauvölker 387
Witte H., Wendische Bevölkerungsreste in Mecklenburg 120
Wittich W., Altfreiheit und Dienstbarkeit des Uradels in Niedersachsen 505
Wittschewsky V., Russlands Handels, Zoll- und Industriepolitik . . 124
Zapiski imperatricy Ekateriny vtoroj 390
Zelle W., Der Zusammenbruch des ersten Kaiserreichs 508
Zíbrt Č., Bibliografie české historie, III. 2, 3 . . . . 113, 492
Zprávy zemského archivu království Českého, 1906 492
Zwiedineck-Südenhorst H. v., Maria Theresia 126
Zwiedeneck-Südenhorst H. v., Deutsche Geschichte 1806—1871, III. 249, 395
Opravy 508
Osobní 396

NEKROLOGY:

Boutmy Emil 259
Drinov Marin Štěpanovič 251
Gelzer Jindřich 502
Markgraf Heřman 501
Nietschmann Jindřich 122
Rambaud Alfred 131
Sýrku Polichronij Agapěvič 125

BIBLIOGRAFIE ČESKÉ HISTORIE za rok 1905. Č. 1—1387. Příloha. Stran II + 54.

ČESKÝ
ČASOPIS HISTORICKÝ

VYDÁVAJÍ

JAR. GOLL A JOS. PEKAŘ.

ROČNÍK XII.

SEŠIT 1.
(Vydán 15. ledna 1906.)

V PRAZE.
NÁKLADEM HISTORICKÉHO KLUBU
PRAHA-I., KLEMENTINUM.
1906

Veškeré dopisy a zásilky pro redakci adressovány buďtež:
Redakce Čes. Časopisu Historického, Praha-I, Klementinum.

OBSAH.

ČLÁNKY: Str.

Niederle Lubor, Příchod Čechů a archaeologie . . . . 1— 7
Krofta Kamil, Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské, III. . . . . 7— 34
Šusta Josef, Glossy k rožmberskému urbáři . . . . 34— 43
Novák Jan B., K nové literatuře a nově nalezeným pramenům o Václavu II. . . . . 44— 58

DROBNĚJŠÍ ČLÁNKY:

Rakousko-uherské vyrovnání a — historické bádání . 58— 60
Friedrich Gustav, Datování Bononské v Čechách . . . . 60— 61
Jastrebov N. V., O domnělé druhé redakci »Původu« Blahoslavova 61— 69

REFERÁTY:

Píč J. L., Starožitnosti země české, II, 3 (*L. Niederle*) . . . . . . 69— 72
Kolberg A., Des hl. Bruno Schrift über das Leben des h. Adalbert (*Fr. Hýbl*) . . . . 72— 73
Kameníček Fr., Zemské sněmy a sjezdy moravské, II.—III. (*V. Kratochvíl*) . . . . 73— 76
Strnad Jos., Listář kr. m. Plzně a poddaných osad (*J. V. Šimák*) 76— 79
Šebesta Ed., nově nalezený zlomek formuláře bisk. Tobiáše z Bechyně (*J. B. Novák*) . . . . 79— 80
Müller V., Svobodníci (*J. Pekař*) . . . . 80— 82
Francev V. A., Pis'ma k Vjačeslavu Hankě (*J. Máchal*) . . . . . 82— 85
Fořt Jos., Ven z přítmí (*Jar. Goll*) . . . . 85— 90
Bobrzyński Mich., Wl. L. Jaworski i Józ. Milewski (*Jar. Goll*) . 90— 93
Fletcher G., O gosudarstvě russkom (*A. J. Jacimirskij*) . . . . . 93— 94
Al'bom Meierberga (*A. J. Jacimirskij*) . . . . 93— 94
Haumant Em, La Russie au XVIIIe siècle (*Jar. Bidlo*) . . . . . 94— 96
Brückner Al., Geschichte der russischen Litteratur (*Jiří Polívka*) 96—103

VÝTAHY Z ČASOPISŮ:

Časopis Musea král. Českého, roč. 79. (1905) — Čas. Morav. Musea zemského, V., (1905). — Český Lid, XIV. — Selský Archiv, III., (1904). — Věstník Poděbradska, VII., (1904). — Listy Filologické, roč. 32., (1905). — Osvěta, roč. 35., (1905). — Naše Doba, roč. XII. — Zvon, V. — Máj, X. — Vlast, roč. 21. — Květy, 1905, č. 1.—12. — Lumír, roč. 33. — Przegląd Historyczny, I., (1905). — Archiv für Kulturgeschichte, 1905. — Monatshefte der Comenius-Gesellschaft, roč. 13., (1904). — Zeitschrift des deutschen Ver. für Gesch. Mährens und Schlesiens, IX., (1905). — Zeitschrift des Ver. für Geschichte und Altertum Schlesiens, roč. 39., (1905). . . . . 103—112

Pokračování na 3 str. této obálky.

Příchod Čechů a archaeologie.

Napsal L. Niederle.

V otázce, kdy přišli do našich zemí Slované, zůstavuje nás historie v úplné nejistotě. Positivně víme jen — poněvadž Beovinidy gotského Chronika nelze hodnověrně datovati do konce V. stol. — že za Sama (od r. 623) Čechy byly už slovanské a že se nejspíše na Moravu vztahuje zpráva o pochodu Herulů skrze kmeny slovanské po r. 512. Ale kdy sem Slované vlastně přišli, nevíme. Obvyklá these, podle níž se tu objevili koncem V. nebo dokonce v VI. století, spočívá jen na kombinaci, předpokládající, že v celých Čechách a na celé Moravě seděli až do r. 451 kmenové suevští (hlavně Markomani a Kvadové); ale poněvadž tento předpoklad jest opět pouhou hypothesou, která nemá hlubšího a pevnějšího základu,[1] a poněvadž země naše římskému světu zůstaly vůbec neznámy, jsme i s čistě historického hlediska oprávněni souditi, že Slované mohli býti u nás dříve, před V.—VI. stol. Slovem, sama historie nevylučuje možnost příchodu časnějšího. To dlužno konstatovati předem.

Za takového stavu věcí jsme odkázáni i na nauky jiné, a poněvadž se zatím nelze nadíti, že by nějaký nově odkrytý pramen historický přinesl žádoucí světlo, je přirozené, že se ohlížíme po tom, co k tomu přináší i česká archaeologie, nauka, jež se sice především zajímá o kulturu, ale nemůže se vyhnouti ani závěrům ethnologickým. Neboť v otázce: »*jaká je to kultura?*« musí počítati i s momenty národními. U nás ohlížíme se po archaeologii tím spíše, že disponuje na území omezeném a territoriálně uzavřeném s dostatečným materiálem, a že materiál tento zásluhou povolaných kruhů, mezi nimiž zemské museum v Praze stojí na místě prvním, v hojné míře byl zachráněn a k studiu uložen.

Jako ředitel největší české sbírky, jenž vedle toho navštíviti mohl i přemnohá musea střední Evropy, je *prof. J. L. Píč* jistě jedním, ne-li prvním z těch, od nichž očekávati můžeme odpověď na otázku svrchu vyloženou s hlediska archaeologického. Nikdo jiný z nás nemá stále v rukou a stále před očima tak rozsáhlého materiálu. Prof. Píč se také nevyhýbal odpovědi na otázku, kdy, jak a odkud přišli Čechové do naší země, a ponecháme-li stranou starší nesmělé výroky a vezmeme-li za východisko jeho první větší dílo »Archaeologický výzkum v středních Čechách« (Praha 1893), vidíme, že jeho představa o věci vyvíjela se takto.

---

[1] Srv. co jsem napsal o tom v ČČH. VI. 103 sl. (1900).

Už r. 1893 přidal se rozhodně k mínění, že mezi našimi skupinami archaeologickými kultura t. zv. žárových polí popelnicových v severových. Čechách, skupina to i ritem pohřebním i rázem keramiky od ostatních zřejmě odchylná a samostatná, představuje Slovany, t. j. Čechy, vniklé od severu do Čech po obou stranách Krkonoší. Jelikož mu žárové hroby na dolním Polabí jevily jisté rozdíly od analogických hrobů z východních Čech, soudil, že tento nový lid původu slovanského vnikl k nám současně dvojí cestou, jednak od východu branou kladskou na Metuji, horní Labe a Orlici, tedy z nynějšího Pruského Slezska, jednak od západu údolím Děčínským z Lužice. Odtud vzniklo také pojmenování, jež se v české archaeologii udrželo po dnešní den, a třídění žárových hrobů českých na skupinu lužickou a slezskou[1]. Pokud se datování týče, Píč soudil, že oba proudy šly současně, a sice (podle vnitřního obsahu nálezů) v době, kdy v západních a jižních Čechách ještě kvetly kultury jiné a seděli kmenové jiní. A poněvadž historie zaručuje nám přebývání gallských Bojů v Čechách od počátku IV. stol. do počátku I., a poněvadž vskutku asi v polovině tohoto století mizí v západních a středních Čechách samostatná skupina hrobů t. zv. gallských, došel k závěru, že krátce před r. 58 př. Kr. přišel dvojím proudem do naší země lid český a vytiskl odtud gallské Boje. Obé spojil v kausální nexus a datoval tím zároveň archaeologicky konec skupiny »gallských« hrobů kostrových k r. 58 př. Kr. a počátek našich »českých« hrobů žárových také k r. 58. Nejstarší žárové hroby datoval do doby krátce př. Kr., a měl zprvu slezský proud za starší, lužický typ za mladší a vedl jej až do doby křesťanské.[2]

Tuto archaeologicko-historickou thesi zachoval si Píč i na dále, ačkoliv doznala v podstatných věcech odporu s několika stran. Já sám, ač jsem jinak také stoupencem slovanskosti našich lužickoslezských hrobů, ozval jsem se proti Píčovu datování už ve svém »Lidstvu v době předhistorické», str. 371, 484, 488, 493 sl., pak v ČČH. 1900 218, 220 sl., nověji v Slov. starožitnostech I. 484, 508, a vykládal jsem, že nejstarší naše lužické hroby náležejí již době bronzové, tak že nutno s nimi příchod Slovanů k nám datovati do doby mnohem dávnější. Stejně asi vyslovil se také K. Buchtela, potom i K. Maška a L. Červinka.[3] Z nich zejména Buchtela provedl první správnou analysu kultury lužickoslezské a ukázal, že Píčovo geografické rozlišování typu lužického a slezského není správné, že to jsou více časové skupiny, z nichž lužická je starší a slezská mladší, pojíc se v I. stol. př. Kr. ke kultuře bylanské a k českému Latènu — tedy zcela opačně, než soudil Píč.

---

[1] Výzkum LVI. sl. — [2] Výzkum LIX., XC. sl., XCVII. Srv. i Pam. XIV. 347, XVI. 423 sl. Bylanskou skupinu (Citoliby) spojoval s Markomanny (LV.), v slezském proudu viděl Chorvaty (Pam. XVII. 537). — [3] *Buchtela*, Vorgeschichte Böhmens (Prag 1899) 35, 41, *Maška*, Ottův Slov. Nauč. XVII. 710, *Červinka*, Morava v pravěku 310 sl.

Na tento odpor Píč vůbec nereagoval. V pracích jeho po r. 1893 vidíme někdy setrvání na původní thesi, jindy se zřejmě vyhýbá úsudku o datování.[1] Ještě r. 1899 a 1900, v prvním svazku Starožitností v závěru se vyslovuje určitě jen v tom smyslu, že záplava způsobená pokolením žárových hrobů udála se v Čechách po odchodu Gallů, tedy na »rozhraní našeho letopočtu«.[2] O tom, co bylo před tím, jsou jen jinde v textu narážky, připravující na změnu.[3] Teprve po kritice, kterou jsem napsal do I. dílu svých Starožitností (l. c.), vyslovuje se nyní Píč v V. svazku zřejmě a otevřeně jinak. Netroufám si tvrditi, že se to stalo pouze vlivem zmíněných kritik — ale je faktum, že teprve po nich vystoupil prof. Píč s výkladem, který jeho starou thesi podstatně mění, a to právě v té hlavní a základní věci, proti níž jsme se stavěli,[4] a mění v našem smyslu. Trvali jsme na tom, že nejstarší fáse žárových hrobů u nás nepřipadá teprve k r. 58 nebo k rozhraní našeho letopočtu, nýbrž do doby mnohem starší, najisto ještě do doby bronzové, jejíž konec dlužno posunouti o řadu století nazpět, a kdo v té kultuře vidí slovanské Čechy, že musí příchod jejich k nám *klásti daleko před dobu Kristovu a nespojovati ho s odchodem Bojů.* Toto mínění Píč dnes přijal. Dovozujeť v V. svazku opětně a správně, že jsou vzpomenuté hroby slovanské, ale zároveň že nejstarší česká pohřebiště náležejí už do rozkvětu doby bronzové (str. 33—35, 185 sl., 213) a že příchod Slovanů do Čech datovati dlužno do doby nedlouho před r. 500 př. Kr. (str. 186).

A také rozlišení kultury lužické a slezské není už čistě lokální, nýbrž, jak Buchtela dovodil, zároveň časové: lužická je starší slezské.[5] Podle dnešního názoru Píčova lužický typ přišel do Čech dvojí cestou, údolím Labe a průsmykem Ještědským, a je starší, první fásí našich žárových hrobů (str. 33—35, 36); za ní následoval branou Náchodskou proud typu slezského, a po něm na rozhraní naší doby hallstattské a laténské, tedy před r. 400 a po něm (str. 52), ze slezského typu se vyvinul mladší typ plátenický (zv. podle pohřebiště u Plátenic), a to v periodě od doby duchcovských spon do rozhraní doby římské (str. 88), t. j. v posledních třech stoletích př. Kr. Potom nastoupila v I. stol. po Kr. fáse dobřichovská (str. 91), a kolem r. 500 přijetím římské provinciálné keramiky (z Rhaetie prostředím Germánů) mění se starý typ keramiky slovanské v nový ráz t. zv. hradištný (str. 207 sl., 273). Tak soudí dnes prof. Píč, a to je velká změna, srovnáme-li soud jeho s thesí dřívější. Nejsou sice všechny jeho podrobnosti správné, ale v celku a v základu velice se sblížil s naším stanoviskem a byl by svému dílu ještě více prospěl, kdyby nebyl připojil ještě nový dodatek, jak zbytečný, tak nesprávný. Snad proto, aby zachránil aspoň stín své staré theorie o příchodu Čechů *v době Kristově* a motivoval tím odchod Bojů z Čech, Píč připojil k tomu, co jsem právě vyložil, ještě výklad, podle něhož prý pokolení žárových hrobů typu plátenického hnulo se v té době z Chrudimska, překročilo Labe a zaujalo zemi českou na západě až po Krušné hory a Žatec (str. 187, 214). Poněvadž pak stará tradice mluví o příchodu Čechů pod vedením Čechovým přes tři řeky, soudí Píč, že by toto hnutí pokolení »plátenického« mohlo nám archaeologicky repraesentovati příchod Čechů na Říp »krátce před početím našeho letopočtu«. Slované-Čechové tu sice dávno byli na východě, ale v době Kristově hnuli se na západ a zaplavili střední a západní Čechy: tedy přece Čechové jaksi obsadili zemi v době Kristově.

---

[1] Srv. na př. stať vyšlou v aktech IX. sjezdu archaeol. ve Vilně (Trudy II. 83 sl.) nebo Pam. arch. XVII. 535 sl. (1897), XVIII. 147 (1898). — [2] Starož. I. 186, 187. — [3] Srv. na př. l. c. 166. — [4] Ovšem, kdo před Píčem nynější jeho názor o Čechách dovozoval, o tom v knize jeho výkladu není, zejména tam není zmínky o analysi Buchtelově, ba vůbec jsem opětně jména tohoto nejlepšího znatele české archaeologie v knize nezahlédl. — [5] Zajímavé je, že byly také v tomto smyslu teprve nedávno sbírky musejní přerovnány.

Ale tato dodatečná these jak s archaeologického tak s historického hlediska je nesprávná. Archaeologicky vůbec nějaký *náhlý přechod* typu plátenického na Podřipsko konstatovati nelze. Pokolení žárové na Podřipsko a vůbec do západ. Čech nepřišlo teprve v době »plátenické«, nýbrž již s typem »lužickým«, z něhož tam můžeme stopovati povlovný vývoj do bylanské kultury na mnohých místech.[1]

S historického hlediska chybí předně vůbec průkaz hodnověrnosti a reálnosti tradice Kosmovy. Kdyby měla reální podklad, musili bychom ji applikovati už na postup lužické kultury do Polabí. Za druhé je tu spojení archaeologie s historií úplně libovolné. Šíření určitého typu keramického, i když se archaeologicky prokáže, nemusí značiti historický pohyb národa. Má to právě takovou cenu, jako výklad Píčův, podle něhož je zlatý poklad podmokelský částí kořisti, kterou zakopal u Podmokel Katualda po dobytí Maroboda, anebo výklad, že zlaté mince gallské nalezené v záp. Čechách mohou označovati směr ústupu Katualdova a že zlatou cetku nalezenou u Skrej Katualda (?) při tom ztratil.[2] Chtěl-li tedy p. Píč touto theorií zachrániti zdání své staré these o příchodu Čechů v době Kristově, pak tím práci své neposloužil. Tradice o Řípu a Čechu musí dnes úplně zůstati mimo výsledky archaeologické.

To, co dnes můžeme míti za positivní výsledky archaeologického výzkumu, je stručně řečeno toto:

---

[1] Vysvitne to nejlépe ze srovnání této knihy Píčovy se studií Buchtelovou o témže předmětu, jež vyjde v době nedlouhé. Píčovi zůstaly tyto končiny relativně neznámy. — [2] *Píč,* Starožitnosti II. 2. str. 142.

A) Žárové hroby typu lužického a slezského (s dalším jejich vývojem) jsou podle vší pravděpodobnosti slovanské. To je zřejmo z těchto důvodů[1]: 1. Slované své mrtvé v starší době spalovali, jak je historicky prokázáno. 2. Ústředí hrobů je na Labi, Odře a Visle, tedy v končinách obrácených k pracentru Slovanů, kdežto naproti tomu nordická archaeologická skupina představuje patrně Germány a skupina jihoněmeckých mohyl oblast gallskou. 3. První invase německá k nám přišla podle historie od západu, a ne od severu. 4. Vývoj slov. keramiky hradištné z římské provinciální předpokládá sám nutně, že se u nás, na Moravě a vůbec na Dunaji Slované s Římany stýkali už v době kultury provinciální. Ovšem nepadá teprve, jak Píč soudí, do konce století V., nýbrž do doby aspoň o 200 let starší.

B) Dále vidíme, že žárové hroby lužicko-slezské počínají vystupovati na Visle, Odře a při středním Labi už v době bronzové, tedy přibližně na konci II. nebo na počátku I. tisíciletí, a není pochyby, že i u nás pohřebiště lužického typu, na př. Lháň, Voznice, Pardubice, Neštěmice, Lovosice, Pečky, Plaňany, Vrdy a pod., náležejí kultuře, v níž ještě železa nebylo. Je těžko určovati na století dobu těchto pohřebišť, ale patrně spadají ještě do první poloviny I. tisíciletí př. Kr. Už od této doby existuje u nás v Čechách a na Moravě vyhraněná archaeologická oblast, která podle uvedených příznaků náležela nejspíše Slovanům. Kdo tedy nespokojí se s negativní odpovědí historie a obrátí se k archaeologii, *nutně dojde k závěru, že Slované u nás byli už aspoň 500—600 let* př. Kr. Jací to byli Slované, je už jiná otázka, na kterou jest tíže odpověděti. Ale zatím není třeba, abychom si jí hlavu lámali, a není třeba, abychom hledali, aspoň pokud se Čech týče, jinou větev slovanskou, než tu, z níž se později vytvořil národ český.

* * *

Vlivem Píčových Starožitností, a zejména jednoho jeho přímého výroku počíná se v českém dějepisectví opakovati princip, podle něhož mají archaeologická data od pravěku až po X. stol. i pro politicko-ethnologickou historii našich zemí význam větší, spolehlivější, než staré zprávy historické[2]. K tomu připomínám:

1. Aby archaeologie mohla nabýti místa v historii — jež jinak naukou zkoumající především jen vývoj kulturní — je nutna k ethnologickému závěru určitá summa archaeologických dat. Počet jejich a váha rozhoduje pak, v jakém stupni je závěr pravděpodoben. O nějaké »jistotě« lze mluviti jen v případech řídkých a

---

[1] Srv. *Buchtela* v Ottově Slovníku, heslo *Slované Arch.* — [2] *Píč*, Pam. XVIII. 141, a v úvodu k Hellichově knize »Praeh. lebky v Čechách« (Praha 1899) 1.

jasných, nesporně doložených. To platí zejména tam, kde souhlasně vypovídá historie.

2. Kde tento archaeol. podklad je dán a kde historie mlčí, také máme právo závěr archaeologický postaviti jako novou thesi historickou, jež zůstane platna tak dlouho, dokud nové objevy, resp. nový, jiný výklad jí nezvrátí.

3. Kde se však objeví rozpor s historií, nelze beze všeho restituovati nebo opravovati dějiny thesí archaeologickou. Tím nepravím, že by these taková nemohla míti v daném případě pravdu proti historii, neboť nepotřebuji vykládati, že sebe určitější zpráva Tacitova o poměrech východní Germanie nemusí býti ve shodě s poměry skutečnými. Ale totéž a u větší míře platí i o thesi archaeologické, zdánlivě sebe jasnější. V tom případě nezbývá než naprostá skepse a návrat k práci další, k dalšímu hledání nových poznatků a nových cest, až snad jednou nová data seskupí se v takovém množství nebo v takové váze, že se budeme moci rozhodnouti. Varuji však před hlasy, které, jsouce předčasně oslněny novou kombinací, beze všeho archaeologii kladou na místo historie.

Výklad o slovanskosti našich lužickoslezských hrobů žárových a o příchodu Čechů spadá do řady druhé. Historie, jak jsem svrchu konstatoval, není s ním v odporu, a jsme tedy oprávněni tuto thesi držeti tak dlouho, dokud hypothesa o slovanskosti těchto hrobů nebude vážně otřesena. Ale už daleko šel historik, referent o díle p. Píče, jenž výsledky jeho prohlásil za jisté a spolehlivé.[1]) O nějaké jistotě mluviti nelze. Prosím, aby se v tom ani historikové ani archaeologové neklamali. Slovanskost uvedených hrobů není tak jista, aby ode dneška platila nezvratně, jak pro Německo tak pro Čechy a Moravu. Jsem sice uvnitř přesvědčen, že ve vývoji této skupiny účastnili se Praslované, ale, pokud byla slovanská a pokud v ní podíl měli snad i jiní příbuzní a sousední národové, není ještě jasno. Neznáme dosti rozložení oblastí praarijských v střední Evropě a nevíme, jaké větve, později snad vymizelé, tvořily přechody mezi oblastmi schematu známého. Dále není vývoj našich žárových polí od fáse lužické až po fási hradištnou ještě tak jasný a nepřetržitý, jak p. Píč předpokládá a s ním operuje. Chybí dosud pojítka jednotlivých skupin, na př. pojítko typu slezského a dobřichovského, a není dosti zjevný vývoj z Dobřichova do kultury hradištné.[2]) Doklad z naleziště michelského je nedostatečný.[3]) V Michli mohly se těsně střídati rody původu různého. Čechy a Morava byly ostatně vždy první na ráně, když běželo o postup nějakého severního kmene na jih Evropy, a není vyloučeno, že Dobřichovský typ byl snad vlnou cizí.

---

[1]) *J. Prášek* v Nár. Listech ze dne 19. října 1905 (feuilleton). — [2]) Srv., co dí sám *Píč*, l. c. str. 147, 158, 159, 165. To mu však nevadí, aby neprohlašoval hned *(166)*: »Nebude zapotřebí, abychom nesporný poznatek o nepřetržitosti téhož pokolení žárových hrobů od počátku jich objevení až do konce doby císařské dále odůvodňovali«. — [3]) Starožitnosti V. 211.

Slovem, zbývá ještě dosti vyjasňovati a pracovati, než budou mezery vyplněny, a nelze mluviti o nepřetržitosti pokolení žárových hrobů od počátku až do konce doby císařské jako o nesporném poznatku. Rovněž není zajištěna svrchu uvedená chronologisace period a typů.

Nicméně je tu už summa dat, svrchu vyložených, pro něž mám zatím thesi »slovanskou« za nejlepší z dosavadních, zejména proti běžné thesi »německé« i proti Penkově thesi »hellenské« nebo Kossinnově »thrácké« (karpodacké).

Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské.

Napsal **Kamil Krofta.**

IV.

(Volby biskupův a opatů českých v XIII. a XIV. stol.)

Dobou biskupa Ondřeje, nehledíme-li k dřívějším náběhům, počíná se veliký osvobozovací process v české církvi.[1] Církev vymaňuje se u nás znenáhla ze své úplné závislosti na moci světské, ze svého těsného spojení s živly světskými. Vliv světský na správu církevní nepřestává sice ani potom, ale omezuje se značně a nabývá jiných právních forem. Skoro současně dostavuje se vždy mocněji vliv jiný: kurie, která dotud jen mimořádně byla věnovala větší pozornost zemím českým a celkem usilovala jen o to, aby *obecné* zásady církevní i v našich zemích docházely platnosti, počíná nyní vždy častěji *v určitých* případech sama zasahovati v jich vnitřní správu církevní. Česká církev nepodržuje tedy všechnu pravomoc, které krok za krokem dobývá na domácí moci světské, sama pro sebe, nýbrž je nucena děliti se o ni s činitelem cizím, s kurií, a to tak, že podíl kurie v této pravomoci po celá následující dvě století neustále roste. Bude úkolem následujících kapitol stopovati tento vývoj po různých stránkách církevní správy. Tato kapitola snaží se vystihnouti rostoucí účastenství kurie ve volbách biskupův a opatů v našich zemích od doby Ondřejovy až do počátků hnutí husitského.

* * *

---

[1] O tom podrobněji jedná se v třetí kapitole této práce, uveřejněné v Č. Č. H. X., str. 249 násl.

ČESKÝ

ČASOPIS HISTORICKÝ

VYDÁVAJÍ

JAR. GOLL A JOS. PEKAŘ.

ROČNÍK XII.

SEŠIT 1.
(Vydán 15. ledna 1906.)

V PRAZE.
NÁKLADEM HISTORICKÉHO KLUBU
PRAHA-I., KLEMENTINUM.
1906

Veškeré dopisy a zásilky pro redakci adressovány buďtež:
Redakce Čes. Časopisu Historického, Praha-I, Klementinum.

OBSAH.

ČLÁNKY: Str.

Niederle Lubor, Příchod Čechů a archaeologie . . . . 1— 7
Krofta Kamil, Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské, III. . . . . 7— 34
Šusta Josef, Glossy k rožmberskému urbáři . . . . 34— 43
Novák Jan B., K nové literatuře a nově nalezeným pramenům o Václavu II. . . . . 44— 58

DROBNĚJŠÍ ČLÁNKY:

Rakousko-uherské vyrovnání a — historické bádání . 58— 60
Friedrich Gustav, Datování Bononské v Čechách . . . . 60— 61
Jastrebov N. V., O domnělé druhé redakci »Původu« Blahoslavova 61— 69

REFERÁTY:

Píč J. L., Starožitnosti země české, II, 3 (*L. Niederle*) . . . . . . 69— 72
Kolberg A., Des hl. Bruno Schrift über das Leben des h. Adalbert (*Fr. Hýbl*) . . . . 72— 73
Kameníček Fr., Zemské sněmy a sjezdy moravské, II.—III. (*V. Kratochvil*) . . . . 73— 76
Strnad Jos., Listář kr. m. Plzně a poddaných osad (*J. V. Šimák*) 76— 79
Šebesta Ed., nově nalezený zlomek formuláře bisk. Tobiáše z Bechyně (*J. B. Novák*) . . . . 79— 80
Müller V., Svobodníci (*J. Pekař*) . . . . 80— 82
Francev V. A., Pis'ma k Vjačeslavu Hankě (*J. Máchal*) . . . . . 82— 85
Fořt Jos., Ven z přítmí (*Jar. Goll*) . . . . 85— 90
Bobrzyński Mich., Wl. L. Jaworski i Józ. Milewski (*Jar. Goll*) . 90— 93
Fletcher G., O gosudarstvě russkom (*A. J. Jacimirskij*) . . . . . 93— 94
Al'bom Meierberga (*A. J. Jacimirskij*) . . . . 93— 94
Haumant Em, La Russie au XVIIIe siècle (*Jar. Bidlo*) . . . . . 94— 96
Brückner Al., Geschichte der russischen Litteratur (*Jiří Polívka*) 96—103

VÝTAHY Z ČASOPISŮ:

Časopis Musea král. Českého, roč. 79. (1905) — Čas. Morav. Musea zemského, V., (1905). — Český Lid, XIV. — Selský Archiv, III., (1904). — Věstník Poděbradska, VII., (1904). — Listy Filologické, roč. 32., (1905). — Osvěta, roč. 35., (1905). — Naše Doba, roč. XII. — Zvon, V. — Máj, X. — Vlast, roč. 21. — Květy, 1905, č. 1.—12. — Lumír, roč. 33. — Przegląd Historyczny, I., (1905). — Archiv für Kulturgeschichte, 1905. — Monatshefte der Comenius-Gesellschaft, roč. 13., (1904). — Zeitschrift des deutschen Ver. für Gesch. Mährens und Schlesiens, IX., (1905). — Zeitschrift des Ver. für Geschichte und Altertum Schlesiens, roč. 39., (1905). . . . . 103—112

Pokračování na 3 str. této obálky.

Příchod Čechů a archaeologie.

Napsal **L. Niederle.**

V otázce, kdy přišli do našich zemí Slované, zůstavuje nás historie v úplné nejistotě. Positivně víme jen — poněvadž Beovinidy gotského Chronika nelze hodnověrně datovati do konce V. stol. — že za Sama (od r. 623) Čechy byly už slovanské a že se nejspíše na Moravu vztahuje zpráva o pochodu Herulů skrze kmeny slovanské po r. 512. Ale kdy sem Slované vlastně přišli, nevíme. Obvyklá these, podle níž se tu objevili koncem V. nebo dokonce v VI. století, spočívá jen na kombinaci, předpokládající, že v celých Čechách a na celé Moravě seděli až do r. 451 kmenové suevští (hlavně Markomani a Kvadové); ale poněvadž tento předpoklad jest opět pouhou hypothesou, která nemá hlubšího a pevnějšího základu,[1] a poněvadž země naše římskému světu zůstaly vůbec neznámy, jsme i s čistě historického hlediska oprávněni souditi, že Slované mohli býti u nás dříve, před V.—VI. stol. Slovem, sama historie nevylučuje možnost příchodu časnějšího. To dlužno konstatovati předem.

Za takového stavu věcí jsme odkázáni i na nauky jiné, a poněvadž se zatím nelze nadíti, že by nějaký nově odkrytý pramen historický přinesl žádoucí světlo, je přirozené, že se ohlížíme po tom, co k tomu přináší i česká archaeologie, nauka, jež se sice především zajímá o kulturu, ale nemůže se vyhnouti ani závěrům ethnologickým. Neboť v otázce: »*jaká je to kultura?*« musí počítati i s momenty národními. U nás ohlížíme se po archaeologii tím spíše, že disponuje na území omezeném a territoriálně uzavřeném s dostatečným materiálem, a že materiál tento zásluhou povolaných kruhů, mezi nimiž zemské museum v Praze stojí na místě prvním, v hojné míře byl zachráněn a k studiu uložen.

Jako ředitel největší české sbírky, jenž vedle toho navštíviti mohl i přemnohá musea střední Evropy, je *prof. J. L. Píč* jistě jedním, ne-li prvním z těch, od nichž očekávati můžeme odpověď na otázku svrchu vyloženou s hlediska archaeologického. Nikdo jiný z nás nemá stále v rukou a stále před očima tak rozsáhlého materiálu. Prof. Píč se také nevyhýbal odpovědi na otázku, kdy, jak a odkud přišli Čechové do naší země, a ponecháme-li stranou starší nesmělé výroky a vezmeme-li za východisko jeho první větší dílo »Archaeologický výzkum v středních Čechách« (Praha 1893), vidíme, že jeho představa o věci vyvíjela se takto.

---

[1] Srv. co jsem napsal o tom v ČČH. VI. 103 sl. (1900).

Už r. 1893 přidal se rozhodně k mínění, že mezi našimi skupinami archaeologickými kultura t. zv. žárových polí popelnicových v severových. Čechách, skupina to i ritem pohřebním i rázem keramiky od ostatních zřejmě odchylná a samostatná, představuje Slovany, t. j. Čechy, vniklé od severu do Čech po obou stranách Krkonoší. Jelikož mu žárové hroby na dolním Polabí jevily jisté rozdíly od analogických hrobů z východních Čech, soudil, že tento nový lid původu slovanského vnikl k nám současně dvojí cestou, jednak od východu branou kladskou na Metuji, horní Labe a Orlici, tedy z nynějšího Pruského Slezska, jednak od západu údolím Děčínským z Lužice. Odtud vzniklo také pojmenování, jež se v české archaeologii udrželo po dnešní den, a třídění žárových hrobů českých na skupinu lužickou a slezskou[1]). Pokud se datování týče, Píč soudil, že oba proudy šly současně, a sice (podle vnitřního obsahu nálezů) v době, kdy v západních a jižních Čechách ještě kvetly kultury jiné a seděli kmenové jiní. A poněvadž historie zaručuje nám přebývání gallských Bojů v Čechách od počátku IV. stol. do počátku I., a poněvadž vskutku asi v polovině tohoto století mizí v západních a středních Čechách samostatná skupina hrobů t. zv. gallských, došel k závěru, že krátce před r. 58 př. Kr. přišel dvojím proudem do naší země lid český a vytiskl odtud gallské Boje. Obé spojil v kausální nexus a datoval tím zároveň archaeologicky konec skupiny »gallských« hrobů kostrových k r. 58 př. Kr. a počátek našich »českých« hrobů žárových také k r. 58. Nejstarší žárové hroby datoval do doby krátce př. Kr., a měl zprvu slezský proud za starší, lužický typ za mladší a vedl jej až do doby křesťanské.[2])

Tuto archaeologicko-historickou thesi zachoval si Píč i na dále, ačkoliv doznala v podstatných věcech odporu s několika stran. Já sám, ač jsem jinak také stoupencem slovanskosti našich lužickoslezských hrobů, ozval jsem se proti Píčovu datování už ve svém »Lidstvu v době předhistorické«, str. 371, 484, 488, 493 sl., pak v ČČH. 1900 218, 220 sl., nověji v Slov. starožitnostech I. 484, 508, a vykládal jsem, že nejstarší naše lužické hroby náležejí již době bronzové, tak že nutno s nimi příchod Slovanů k nám datovati do doby mnohem dávnější. Stejně asi vyslovil se také K. Buchtela, potom i K. Maška a L. Červinka.[3]) Z nich zejména Buchtela provedl první správnou analysu kultury lužickoslezské a ukázal, že Píčovo geografické rozlišování typu lužického a slezského není správné, že to jsou více časové skupiny, z nichž lužická je starší a slezská mladší, pojíc se v I. stol. př. Kr. ke kultuře bylanské a k českému Latènu — tedy zcela opačně, než soudil Píč.

---

[1]) Výzkum LVI. sl. — [2]) Výzkum LIX., XC. sl., XCVII. Srv. i Pam. XIV. 347, XVI. 423 sl. Bylanskou skupinu (Citoliby) spojoval s Markomanny (LV.), v slezském proudu viděl Chorvaty (Pam. XVII. 537). — [3]) *Buchtela*, Vorgeschichte Böhmens (Prag 1899) 35, 41, *Maška*, Ottův Slov. Nauč. XVII. 710, *Červinka*, Morava v pravěku 310 sl.

Na tento odpor Píč vůbec nereagoval. V pracích jeho po r. 1893 vidíme někdy setrvání na původní thesi, jindy se zřejmě vyhýbá úsudku o datování.[1] Ještě r. 1899 a 1900, v prvním svazku Starožitností v závěru se vyslovuje určitě jen v tom smyslu, že záplava způsobená pokolením žárových hrobů udála se v Čechách po odchodu Gallů, tedy na »rozhraní našeho letopočtu«.[2] O tom, co bylo před tím, jsou jen jinde v textu narážky, připravující na změnu.[3] Teprve po kritice, kterou jsem napsal do I. dílu svých Starožitností (l. c.), vyslovuje se nyní Píč v V. svazku zřejmě a otevřeně jinak. Netroufám si tvrditi, že se to stalo pouze vlivem zmíněných kritik — ale je faktum, že teprve po nich vystoupil prof. Píč s výkladem, který jeho starou thesi podstatně mění, a to právě v té hlavní a základní věci, proti níž jsme se stavěli,[4] a mění v našem smyslu. Trvali jsme na tom, že nejstarší fáse žárových hrobů u nás nepřipadá teprve k r. 58 nebo k rozhraní našeho letopočtu, nýbrž do doby mnohem starší, najisto ještě do doby bronzové, jejíž konec dlužno posunouti o řadu století nazpět, a kdo v té kultuře vidí slovanské Čechy, že musí příchod jejich k nám *klásti daleko před dobu Kristovu a nespojovati ho s odchodem Bojů.* Toto mínění Píč dnes přijal. Dovozujeť v V. svazku opětně a správně, že jsou vzpomenuté hroby slovanské, ale zároveň že nejstarší česká pohřebiště náležejí už do rozkvětu doby bronzové (str. 33—35, 185 sl., 213) a že příchod Slovanů do Čech datovati dlužno do doby nedlouho před r. 500 př. Kr. (str. 186).

A také rozlišení kultury lužické a slezské není už čistě lokální, nýbrž, jak Buchtela dovodil, zároveň časové: lužická je starší slezské.[5] Podle dnešního názoru Píčova lužický typ přišel do Čech dvojí cestou, údolím Labe a průsmykem Ještědským, a je starší, první fásí našich žárových hrobů (str. 33—35, 36); za ní následoval branou Náchodskou proud typu slezského, a po něm na rozhraní naší doby hallstattské a laténské, tedy před r. 400 a po něm (str. 52), ze slezského typu se vyvinul mladší typ plátenický (zv. podle pohřebiště u Plátenic), a to v periodě od doby duchcovských spon do rozhraní doby římské (str. 88), t. j. v posledních třech stoletích př. Kr. Potom nastoupila v I. stol. po Kr. fáse dobřichovská (str. 91), a kolem r. 500 přijetím římské provinciálné keramiky (z Rhaetie prostředím Germánů) mění se starý typ keramiky slovanské v nový ráz t. zv. bradištný (str. 207 sl., 273). Tak soudí dnes prof. Píč, a to je velká změna, srovnáme-li soud jeho s thesí dřívější. Nejsou sice všechny jeho podrobnosti správné, ale v celku a v základu velice se sblížil s naším stanoviskem a byl by svému dílu ještě více prospěl, kdyby nebyl připojil ještě nový dodatek, jak zbytečný, tak nesprávný. Snad proto, aby zachránil aspoň stín své staré theorie o příchodu Čechů *v době Kristově* a motivoval tím odchod Bojů z Čech, Píč připojil k tomu, co jsem právě vyložil, ještě výklad, podle něhož prý pokolení žárových hrobů typu plátenického hnulo se v té době z Chrudimska, překročilo Labe a zaujalo zemi českou na západě až po Krušné hory a Žatec (str. 187, 214). Poněvadž pak stará tradice mluví o příchodu Čechů pod vedením Čechovým přes tři řeky, soudí Píč, že by toto hnutí pokolení »plátenického« mohlo nám archaeologicky repraesentovati příchod Čechů na Říp »krátce před početím našeho letopočtu«. Slované-Čechové tu sice dávno byli na východě, ale v době Kristově hnuli se na západ a zaplavili střední a západní Čechy: tedy přece Čechové jaksi obsadili zemi v době Kristově.

---

[1] Srv. na př. stať vyšlou v aktech IX. sjezdu archaeol. ve Vilně (Trudy II. 83 sl.) nebo Pam. arch. XVII. 535 sl. (1897), XVIII. 147 (1898). — [2] Starož. I. 186, 187. — [3] Srv. na př. l. c. 166. — [4] Ovšem, kdo před Píčem nynější jeho názor o Čechách dovozoval, o tom v knize jeho výkladu není, zejména tam není zmínky o analysi Buchtelově, ba vůbec jsem opětně jména tohoto nejlepšího znatele české archaeologie v knize nezahlédl. — [5] Zajímavé je, že byly také v tomto smyslu teprve nedávno sbírky musejní přerovnány.

Ale tato dodatečná these jak s archaeologického tak s historického hlediska je nesprávná. Archaeologicky vůbec nějaký *náhlý přechod* typu plátenického na Podřipsko konstatovati nelze. Pokolení žárové na Podřipsko a vůbec do západ. Čech nepřišlo teprve v době »plátenické«, nýbrž již s typem »lužickým«, z něhož tam můžeme stopovati povlovný vývoj do bylanské kultury na mnohých místech.[1]

S historického hlediska chybí předně vůbec průkaz hodnověrnosti a reálnosti tradice Kosmovy. Kdyby měla reální podklad, musili bychom ji applikovati už na postup lužické kultury do Polabí. Za druhé je tu spojení archaeologie s historií úplně libovolné. Šíření určitého typu keramického, i když se archaeologicky prokáže, nemusí značiti historický pohyb národa. Má to právě takovou cenu, jako výklad Píčův, podle něhož je zlatý poklad podmokelský částí kořisti, kterou zakopal u Podmokel Katualda po dobytí Maroboduа, anebo výklad, že zlaté mince gallské nalezené v záp. Čechách mohou označovati směr ústupu Katualdova a že zlatou cetku nalezenou u Skrej Katualda (?) při tom ztratil.[2] Chtěl-li tedy p. Píč touto theorií zachrániti zdání své staré these o příchodu Čechů v době Kristově, pak tím práci své neposloužil. Tradice o Řipu a Čechu musí dnes úplně zůstati mimo výsledky archaeologické.

To, co dnes můžeme míti za positivní výsledky archaeologického výzkumu, je stručně řečeno toto:

---

[1] Vysvitne to nejlépe ze srovnání této knihy Píčovy se studií Buchtelovou o témže předmětu, jež vyjde v době nedlouhé. Píčovi zůstaly tyto končiny relativně neznámy. — [2] *Píč,* Starožitnosti II. 2. str. 142.

A) Žárové hroby typu lužického a slezského (s dalším jejich vývojem) jsou podle vší pravděpodobnosti slovanské. To je zřejmo z těchto důvodů[1]: 1. Slované své mrtvé v starší době spalovali, jak je historicky prokázáno. 2. Ústředí hrobů je na Labi, Odře a Visle, tedy v končinách obrácených k pracentru Slovanů, kdežto naproti tomu nordická archaeologická skupina představuje patrně Germány a skupina jihoněmeckých mohyl oblast gallskou. 3. První invase německá k nám přišla podle historie od západu, a ne od severu. 4. Vývoj slov. keramiky hradištné z římské provinciální předpokládá sám nutně, že se u nás, na Moravě a vůbec na Dunaji Slované s Římany stýkali už v době kultury provinciální. Ovšem nepadá teprve, jak Píč soudí, do konce století V., nýbrž do doby aspoň o 200 let starší.

B) Dále vidíme, že žárové hroby lužicko-slezské počínají vystupovati na Visle, Odře a při středním Labi už v době bronzové, tedy přibližně na konci II. nebo na počátku I. tisíciletí, a není pochyby, že i u nás pohřebiště lužického typu, na př. Lháň, Voznice, Pardubice, Neštěmice, Lovosice, Pečky, Plaňany, Vrdy a pod., náležejí kultuře, v níž ještě železa nebylo. Je těžko určovati na století dobu těchto pohřebišť, ale patrně spadají ještě do první poloviny I. tisíciletí př. Kr. Už od této doby existuje u nás v Čechách a na Moravě vyhraněná archaeologická oblast, která podle uvedených příznaků náležela nejspíše Slovanům. Kdo tedy nespokojí se s negativní odpovědí historie a obrátí se k archaeologii, *nutně dojde k závěru, že Slované u nás byli už aspoň 500—600 let* př. Kr. Jací to byli Slované, je už jiná otázka, na kterou jest tíže odpověděti. Ale zatím není třeba, abychom si jí hlavu lámali, a není třeba, abychom hledali, aspoň pokud se Čech týče, jinou větev slovanskou, než tu, z níž se později vytvořil národ český.

* * *

Vlivem Píčových Starožitností, a zejména jednoho jeho přímého výroku počíná se v českém dějepisectví opakovati princip, podle něhož mají archaeologická data od pravěku až po X. stol. i pro politicko-ethnologickou historii našich zemí význam větší, spolehlivější, než staré zprávy historické[2]). K tomu připomínám:

1. Aby archaeologie mohla nabýti místa v historii — jeť jinak naukou zkoumající především jen vývoj kulturní — je nutna k ethnologickému závěru určitá summa archaeologických dat. Počet jejich a váha rozhoduje pak, v jakém stupni je závěr pravděpodoben. O nějaké »jistotě« lze mluviti jen v případech řídkých a

---

[1]) Srv. *Buchtela* v Ottově Slovníku, heslo *Slované Arch.* — [2]) *Píč*, Pam. XVIII. 141, a v úvodu k Hellichově knize »Praeh. lebky v Čechách« (Praha 1899) 1.

jasných, nesporně doložených. To platí zejména tam, kde souhlasně vypovídá historie.

2. Kde tento archaeol. podklad je dán a kde historie mlčí, také máme právo závěr archaeologický postaviti jako novou thesi historickou, jež zůstane platna tak dlouho, dokud nové objevy, resp. nový, jiný výklad jí nezvrátí.

3. Kde se však objeví rozpor s historií, nelze beze všeho restituovati nebo opravovati dějiny thesí archaeologickou. Tím nepravím, že by these taková nemohla míti v daném případě pravdu proti historii, neboť nepotřebuji vykládati, že sebe určitější zpráva Tacitova o poměrech východní Germanie nemusí býti ve shodě s poměry skutečnými. Ale totéž a u větší míře platí i o thesi archaeologické, zdánlivě sebe jasnější. V tom případě nezbývá než naprostá skepse a návrat k práci další, k dalšímu hledání nových poznatků a nových cest, až snad jednou nová data seskupí se v takovém množství nebo v takové váze, že se budeme moci rozhodnouti. Varuji však před hlasy, které, jsouce předčasně oslněny novou kombinací, beze všeho archaeologii kladou na místo historie.

Výklad o slovanskosti našich lužickoslezských hrobů žárových a o příchodu Čechů spadá do řady druhé. Historie, jak jsem svrchu konstatoval, není s ním v odporu, a jsme tedy oprávněni tuto thesi držeti tak dlouho, dokud hypothesa o slovanskosti těchto hrobů nebude vážně otřesena. Ale už daleko šel historik, referent o díle p. Píče, jenž výsledky jeho prohlásil za jisté a spolehlivé.[1]) O nějaké jistotě mluviti nelze. Prosím, aby se v tom ani historikové ani archaeologové neklamali. Slovanskost uvedených hrobů není tak jista, aby ode dneška platila nezvratně, jak pro Německo tak pro Čechy a Moravu. Jsem sice uvnitř přesvědčen, že ve vývoji této skupiny účastnili se Praslované, ale, pokud byla slovanská a pokud v ní podíl měli snad i jiní příbuzní a sousední národové, není ještě jasno. Neznáme dosti rozložení oblastí praarijských v střední Evropě a nevíme, jaké větve, později snad vymizelé, tvořily přechody mezi oblastmi schematu známého. Dále není vývoj našich žárových polí od fáse lužické až po fási hradištnou ještě tak jasný a nepřetržitý, jak p. Píč předpokládá a s ním operuje. Chybí dosud pojítka jednotlivých skupin, na př. pojítko typu slezského a dobřichovského, a není dosti zjevný vývoj z Dobřichova do kultury hradištné.[2]) Doklad z naleziště michelského je nedostatečný.[3]) V Michli mohly se těsně střídati rody původu různého. Čechy a Morava byly ostatně vždy první na ráně, když běželo o postup nějakého severního kmene na jih Evropy, a není vyloučeno, že Dobřichovský typ byl snad vlnou cizí.

---

[1]) *J. Prášek* v Nár. Listech ze dne 19. října 1905 (feuilleton). — [2]) Srv., co dí sám *Píč*, l. c. str. 147, 158, 159, 165. To mu však nevadí, aby neprohlašoval hned *(166)*: »Nebude zapotřebí, abychom nesporný poznatek o nepřetržitosti téhož pokolení žárových hrobů od počátku jich objevení až do konce doby císařské dále odůvodňovali«. — [3]) Starožitnosti V. 211.

Slovem, zbývá ještě dosti vyjasňovati a pracovati, než budou mezery vyplněny, a nelze mluviti o nepřetržitosti pokolení žárových hrobů od počátku až do konce doby císařské jako o nesporném poznatku. Rovněž není zajištěna svrchu uvedená chronologisace period a typů.

Nicméně je tu už summa dat, svrchu vyložených, pro něž mám zatím thesi »slovanskou« za nejlepší z dosavadních, zejména proti běžné thesi »německé« i proti Penkově thesi »hellenské« nebo Kossinnově »thrácké« (karpodacké).

Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské.

Napsal Kamil Krofta.

IV.

(Volby biskupův a opatů českých v XIII. a XIV. stol.)

Dobou biskupa Ondřeje, nehledíme-li k dřívějším náběhům, počíná se veliký osvobozovací process v české církvi.[1] Církev vymaňuje se u nás znenáhla ze své úplné závislosti na moci světské, ze svého těsného spojení s živly světskými. Vliv světský na správu církevní nepřestává sice ani potom, ale omezuje se značně a nabývá jiných právních forem. Skoro současně dostavuje se vždy mocněji vliv jiný: kurie, která dotud jen mimořádně byla věnovala větší pozornost zemím českým a celkem usilovala jen o to, aby *obecné* zásady církevní i v našich zemích docházely platnosti, počíná nyní vždy častěji *v určitých* případech sama zasahovati v jich vnitřní správu církevní. Česká církev nepodržuje tedy všechnu pravomoc, které krok za krokem dobývá na domácí moci světské, sama pro sebe, nýbrž je nucena děliti se o ni s činitelem cizím, s kurií, a to tak, že podíl kurie v této pravomoci po celá následující dvě století neustále roste. Bude úkolem následujících kapitol stopovati tento vývoj po různých stránkách církevní správy. Tato kapitola snaží se vystihnouti rostoucí účastenství kurie ve volbách biskupův a opatů v našich zemích od doby Ondřejovy až do počátků hnutí husitského.

* * *

---

[1] O tom podrobněji jedná se v třetí kapitole této práce, uveřejněné v Č. Č. H. X., str. 249 násl.

Počátkem XIII. stol. domohly se kapituly kostela Pražského i Olomouckého práva voliti svobodně biskupa.[1] Světská moc, která dotud při volbách biskupů byla činitelem rozhodujícím, nepozbyla tím ve skutečnosti všeho vlivu na ně, ale vlivu tomu odňat byl *právní základ.* Za to velmi záhy omezováno bylo volební právo kapitul činitelem jiným, který do té doby voleb českých biskupů nebýval účasten, totiž římskou kurií. Není pochyby, že kurii při tom s počátku šlo především o to, aby zamezila světský vliv na rozhodnutí kapitul a aby v čelo církevní správy postaveni byli mužové, kteří by dovedli uhájiti úspěchů boje Ondřejova a uváděti je v život.

Hned po smrti Ondřejově tato snaha zřetelně se projevuje. Papež Honorius III. nařídil bullou ze 4. října 1224 kapitule Pražské, aby s radou opatů Nepomuckého a Ostrovského a probošta Olomouckého, od něho k tomu ustanovených, zvolila muže způsobilého biskupem a aby vypravila zvoleného s několika voliči do Říma ke konfirmaci. Toto mimořádné opatření odůvodňuje papež přáním, aby biskupu Ondřejovi, jehož zásluh o svobodu církve vřele vzpomíná, nedostalo se nástupce nehodného.[2]

Zvláštní bullou napomenul papež arcibiskupa Mohučského, aby se jeho nařízení nestavěl na odpor, protože tím nemá býti zkráceno jeho právo jakožto metropolity.[3] A jinou bullou, ze 7. října, vyzval krále, aby kapitule byl nápomocen při konání volby, kdyby snad někdo chtěl jí v tom činiti překážky.[4] Nejvíce asi šlo papeži o to, aby král sám takových překážek nečinil. Papežský rozkaz nebyl přes to proveden hladce. Kapitula zvolila biskupem dříve, než jí rozkaz byl doručen, kanovníka Peregrina, a arcibiskup Mohučský, který také ještě o rozkazu papežském nevěděl, jej konfirmoval; ano i když pak poručení papežské obdržel, neváhal Peregrina vysvětit.

Dostal za to od papeže ostrou důtku s vyzváním, aby Peregrina obeslal před stolici papežskou.[5] Peregrin do Říma neputoval, ale brzy potom vzdal se dobrovolně hodnosti biskupské, nepochybně působením papežského legáta Konráda, který roku 1225 meškal v Čechách.[1] O jeho nástupci Budilovu praví se, že byl zvolen kapitulou, a ztvrzení svého že došel v Římě, kde prý zemřel již v červenci r. 1226, ale jasných zpráv o tom nemáme.[2]

---

[1] Sr. Č. Č. H. X., str. 255-6. — [2] V bulle se praví: »Novit vestra discretio illius zeli fervorem illamque mentis constantiam, quam in prosecutione libertatis ecclesiasticae habuit et exhibuit bo. mem. Andreas Pragensis episcopus, qui... pro ipsa ecclesiastica libertate usque ad ultimum vitae diem indefesso animo decertavit. Quia igitur sollicita est diligentia providendum, ne vir tantae virtutis indignum accipiat successorem,... mandamus, quatenus cum consilio... de Nepomuch... et de Ostrov abbatum... et praepositi Olomucensis, quos vobis consiliarios providimus in hac parte, personam scientia, vita et fama praeclaram tantoque honori et oneri congruentem vobis eligatis canonice in episcopum et pastorem ac... cum aliquot ex electoribus eius ad nostram examinandum et confirmandum praesentiam destinetis.« (Reg. I., 687; sr. Reg. I., 688.) — [3] Reg. I., 687. — [4] »Deprecamur, quatenus in hoc eis, si opus fuerit, ita regium favorem impendas, cohibendo regaliter, si quis forte difficultatis obstaculum opponere attemptaret, quod salubre mandatum nostrum celerem consequatur effectum.« (Reg. I, 689.) — [5] Bulla papeže Honoria z 20. bř. 1225 v Reg. I., 691.

Již dne 21. července nařizovalo se papežskou bullou kapitule Pražské, aby vyslala tři nebo čtyři plnomocníky do Říma, kteří by s radou a souhlasem papežovým zvolili nového biskupa; kdyby snad kapitula, dříve než se doví o rozkazu papežově, provedla volbu, vyhradil si papež její zkoumání a potvrzení.[3] Jakým způsobem skutečně volba byla provedena, nevíme. Na stolec biskupský dosedl scholastik Jan, který byl biskupem do r. 1236.

Odtud po celých sto let (do r. 1343) nemáme zpráv o tom, že by kurie byla zasahovala jakýmkoli způsobem ve volební právo kapituly, a vůbec jen výjimkou slyšíme o účastenství kurie při volbách Pražských biskupů. O Mikuláši z Riesenburka máme bezpečnou zprávu, že zvolen byv r. 1240 kapitulou, byl od papeže potvrzen a vysvěcen,[1]) čímž pominuto bylo práva arcibiskupa Mohučského, který tehdy stál po boku cís. Fridricha II. v zjevném nepřátelství proti papeži.[2]) Za to volba jeho nástupce Jana z Dražic byla r. 1258 potvrzena Olomouckým biskupem Brunonem jakožto zástupcem metropolitovým,[3]) a Bruno zkoušel a potvrdil z uložení metropolitova také volbu následujícího biskupa Tobiáše r. 1279.[4]) Biskupu Řehořovi, zvolenému r. 1296, dostalo se podle nezaručené zprávy konfirmace rovněž od biskupa Olomouckého jménem metropolitovým,[5]) a Jan z Dražic, zvolený r. 1301, byl potvrzen a konsekrován nepochybně metropolitou samým.[6])

---

[1] O resignaci Peregrinově vypravuje bulla pap. Řehoře IX. z 10. bř. 1232 (Reg. I., 781), jíž se nařizuje, aby Peregrinovi od jeho nástupce vyplácen byl roční důchod. Praví se tam: »Licet olim . . . P. episcopus quondam Pragensis ecclesiae . . . Honorii papae . . . consiliis humiliter acquiescens, cesserit oneri regiminis ecclesiae antedictae . . . . .« Kdy se Peregrin vzdal, nelze přesně určiti. Kronika Pulkavova k r. 1226 (ve Fontes rer. boh. V., str. 133) vypravuje, že toho roku »per dominum papam Romae de episcopatu deponitur Pragensis episcopus Peregrinus«. *Palacký*, I. 2, str. 138 a *Tomek*, I., str. 161 sesazení Peregrinovo kladou do r. 1225. *Frind*, Kirchengesch. Böhmens II., str. 24, pozn. 1 tvrdí omylem, že v listině z 26. června 1225 (Reg. I., 696) jmenuje se již nástupce Peregrinův, a dovozuje z toho nesprávně, že P. vzdal se poč. června 1225. — Nejasné je též účastenství legáta Konráda v resignaci Peregrinově. *Palacký*, I. 2, str. 138 a *Tomek* I., str. 161 udávají souhlasně a bez dokladů, že odstoupení Peregrinovo způsobil legat Konrád. V pramenech kronikářských i listinných nenacházím však nic více, než že Konrád prodléval r. 1225 v Čechách. Za to *Pubitschka*, Chronolog. Geschichte Böhmens, Th. 5, Bd. 1, str. 111 vypravuje, že papež, zvěděv o volbě Peregrinově, dal legátu Konrádovi, jenž od r. 1224 zdržoval se v Německu, rozkaz »sich nach Prag zu verfügen, die Wahl zu untersuchen, und fände er sie so, wie man es nach Rom berichtet, durch Ränke erzwungen, den Bischof Peregrin kraft apostolischer Gewalt wieder abzusetzen.« Zdá se, že těmito slovy podává Pubitschka obsah bully papežské, o níž jinde nenalézám zpráv. Rovněž není mi známo, na čem zakládá se další tvrzení Pubitschkovo (str. 112), že legát, přišed do Prahy, prohlásil »nach vorläufiger Untersuchung die Wahl Peregrins für nichtig.« — [2] *Pubitschka* l. c., str. 112 vypravuje, že legát, zrušiv volbu Peregrinovu, »befahl mit Ausschliessung aller Partheilichkeit bloss durch die freien Stimmen der Domherren einen anderen würdigen Mann zu wählen. Die Wahl fiel auf Budiwog . . . . . .« Odkud má Pubitschka tuto podrobnost, není mi známo. *Palacký* I., 2, str. 138 i *Tomek* I. str. 161 udávají prostě, že Budilov byl zvolen, ale připojují, že ztvrzení a konsekrace došel v Římě. Zdá se, že to je pouhá domněnka, aspoň nenašel jsem o tom v pramenech určitého svědectví. — [3] »Mandamus, quatenus, ne per impressionem aliquorum indignum aliquem eidem ecclesiae praeferri contingat, tres vel quatuor de vobis universitatis nomine cum literis de ratihabitione ad nostram praesentiam transmittatis, qui de nostro consilio et assensu de persona idonea vobis et eidem ecclesiae in episcopum provideant et pastorem. Si vero ante susceptionem mandati nostri fuerit electio celebrata, examinationem et confirmationem sedi apostolicae reservamus.« (Reg. I., 703.)

Také v Olomouci při prvních volbách biskupských, jež následovaly po boji Ondřejově s mocí světskou, setkáváme se se snahou kurie uplatniti tu svůj vliv. Naskytla se k tomu příležitost hned po odstoupení biskupa Roberta.[7]) Kapitulou zvolen byl Olomoucký kanovník mistr Vilém, ale arcibiskup Mohučský, který nedlouho před tím při visitaci kostela Olomouckého byl děkana a některé kanovníky pro porušení coelibátu a jiné přečiny suspendoval, dosadil za biskupa ze své moci jako metropolita Konráda, kanovníka Hildesheimského, jenž s podporou světské moci dosáhl biskupského stolce.[8]) K stížnosti kapituly nařídil papež Řehoř IX. bullou z 13. dubna 1241 arciděkanu, děkanu a kantoru kostela Vratislavského, aby věc vyšetřili a schválili volbu, která se stala kanonicky, shledají li však obě volby nezákonnými, aby dali provésti volbu novou.[9]) Protože rozkaz ten nebyl proveden, nařídil papež Innocenc IV. dne 11. září 1243 biskupovi a proboštovi Pražskému a opatovi Břevnovskému, aby Konráda obeslali před soud kurie.1) Když však Konrád se nedostavil, byla dne 11. března 1245 citace obnovena a Konrád suspendován z hodnosti biskupské.2) O půl roku později Konrád rozsudkem kurie byl zbaven biskupské důstojnosti a Vilém vzdal se jí dobrovolně: Tu papež sám *se své moci* jmenoval biskupem dotavadního probošta Lubeckého Bruna a oznámil to kapitule bullou z 20. září 1245.3)

---

[1]) Bully Řehoře IX. z 29. kv. 1241 v Reg. I., 1038 a 1039. — [2]) Současně osvobodil papež Pražského biskupa na 4 roky z trestní pravomoci arcibiskupa Mohučského (Reg. I., 1040). — [3]) Letopisy Pražské k r. 1258 (Fontes rer. boh. II., str. 295): »A 1258 .... Johannes electus est in episcopum Pragensem et eodem anno confirmatus est in ecclesia Pragensi per dom. Brunonem Olomucensem auctoritate Maguntini.« — [4]) O tom podrobná zpráva čte se ve Vypravování o zlých letech za krále Přemysla Otakara II. ve Fontes rer. boh. II., str 335. Ze zprávy té velmi názorně poznáváme pravidelný průběh celého volebního aktu. — [5]) Tvrdí tak určitě *Frind*, Kirchengesch. Böhmens II., str. 63, dovolávaje se Kreibichova rukopisného katalogu eremitů sv. Augustina. — [6]) O jeho volbě vypravuje František Pražský ve Fontes rer. boh. IV., str. 366. Nemluví tu výslovně o arcibiskupovi Mohučském, ale z jeho vypravování vyplývá dost jasně, že on Jana konsekroval. — [7]) Bullou ze 17. ledna 1240 nařídil pap. Řehoř IX. opatovi Hradištskému a řevoru Doubravnickému, aby jeho jménem přijali dobrovolnou resignaci biskupa Roberta (Reg. I., 983 = Cod. Mor. II., 313). Robert však již v říjnu téhož roku zemřel; sr. *Dudík* X., str. 87. — [8]) O tom podávají zprávy bully papežské z 13. dubna 1241 (Reg. I, 1026 = Cod. Mor. III., 1) a z 11. září 1243 (Reg. I., 1082 = Cod. Mor. III., 43). — [9]) Reg. I., 1026 = Cod. Mor. III., 1.

Bully, jimiž papež současně vyzýval královu sestru Anežku, oba královské prince Vladislava a Přemysla i papežského legáta, biskupa Ferrarského, aby působili na krále ve prospěch nového biskupa, ukazují, že papež obával se odporu králova proti nezvyklému způsobu obsazení biskupství Olomouckého i proti osobě nového biskupa.4) Obava ta nebyla zbytečná; král ujímal se Konráda, nedbaje ani klatby, jež na Čechy byla vznesena arcibiskupem Bremským od papeže k tomu zmocněným, a Brunovi podařilo se dosáhnouti stolce biskupského až teprve v létě r. 1247.5) Pominula-li kurie dosazením Brunovým práva kapituly k svobodné volbě způsobem tak rozhodným a u nás dotud neznámým, mohlo se za důvod jejího jednání vedle ohledů politických pokládati přání, aby dlouhý spor o biskupství Olomoucké byl ukončen. Pro osobu Brunovu rozhodla se však dojista s vědomím o vynikajících jeho vlastnostech osobních, které Bruno za dlouhou dobu své vlády tak skvěle osvědčil.6)

Při volbách nejbližších nástupců Brunových neslyšíme nic o zasahování kurie ve volební právo kapituly. O volbě biskupa Dětřicha z Hradce, který zvolen byl 26. března 1281 kapitulou, zachovala se podrobná zpráva, již kapitula podala arcibiskupovi Mohučskému.7) O volbách Jana VI. (1302—1311)8) a Petra, probošta Vyšehradského, (1312—1316)9) nemáme bližších zpráv. Také o volbě biskupa Konráda (1316—1326) máme jen neurčitou zprávu. Zdá se, že byl kapitulou zvolen působením Petra, arcibiskupa Mohučského, jenž tehdy na Moravě byl činný.10) Ale ještě za života

---

1) Reg. I., 1082 = Cod. Mor. III., 43. — 2) Reg. I., 1111 a 1112 = Cod. Mor. III., 65 a 66. — 3) Reg. I., 1124 = Cod. Mor. III., 72. — 4) Reg. I, 1126, 1128 a 1129 = Cod. Mor. III., 74, 76, 77. Legáta papež vyzýval, aby na krále působil nejen sám, nýbrž také »per lantegravium Thuringiae, ducem Bavariae, Misnensem et Brandeburgensem marchiones ac alios praenominati regis amicos.« Jinými bullami (Reg. I., 1124, 1125, 1127 a 1131 = Cod. Mor. III., 72, 73, 75 a 78) doporučoval papež nového biskupa králi, metropolitovi, duchovenstvu i obyvatelstvu diecese, což bylo obecným zvykem. — 5) Sr. Reg. I., 1174—1176, 1178 = Cod. Mor. III., 99—101, 103. — 6) O Brunově dosazení na biskupství Olomoucké podrobně jedná *Eisler*, Geschichte Brunos von Schauenburg (Zeitschrift für Gesch. Mährens und Schlesiens VIII., 1904, str. 240 násl.). — 7) Reg. II., 1236 = Cod. Mor. IV., 181. — 8) Sr. *Dudík* VII., str. 264. Granum catalogi praesulum Moraviae (vyd. *Loserth* v Arch. f. öst. Gesch. LXXVIII.), str. 84 praví jen: »kathedram episcopalem suscepit«. — 9) Sr. *Dudík* XI., str. 122, pozn. 3; Granum catalogi, str. 84 zase praví prostě »in episcopum est institutus.« — 10) O jeho volbě praví Granum catalogi, str. 85: »Conradus in episcopum . . . et pastorem dictae ecclesiae per Jen-

tohoto biskupa volebnímu právu kapituly zasazena byla těžká rána římskou kurií. Bullou ze dne 17. září 1324 vyhradil si papež Jan XXII. předem právo obsaditi biskupství Olomoucké, jakmile se uprázdní, a zakázal kapitule podnikati volbu.[1] Žádal ho o to sám král Český Jan, jsa v tom podporován králem Francouzským, protože si přál, aby biskupství Olomoucké dostalo se osobě jemu příjemné. Papež však výslovně prohlásil, že k reservaci přikročil dříve, než mu žádost králova byla předložena.[2] Když pak biskup Konrád zemřel, ustanovil papež na základě této reservace 26. září 1326 Hynka, probošta Pražského, biskupem Olomouckým.[3] To se opakovalo i při následujícím obsazení biskupského stolce Olomouckého. Ještě za života Hynkova papež vyhradil si obsazení biskupství Olomouckého, až se jeho smrtí uprázdní, a když se to stalo, jmenoval 10. dubna r. 1334 prostě biskupem Jana, probošta Vyšehradského.[4]

Poznali jsme již v XIII. stol. několik případů, v nichž kurie při obsazování Pražského a Olomouckého biskupství zasáhla ve volební právo kapituly. O všech těch případech lze říci, že kurii šlo tu skutečně o veliké zájmy církevní a že volebního práva kapitul nepomíjela úplně. Jediné Bruno dosazen byl prostě z moci papežské bez ohledu na volební právo kapituly, ale tu mohla se kurie opírati o spory při volbě vzniklé. Kdežto všechno toto starší zasahování kurie ve volební právo kapitul bylo způsobeno okolnostmi mimořádnými a mělo ráz mimořádný, obě jmenování biskupů Olomouckých papežem Janem XXII. stala se bez zvláštní vážné příčiny a mají již ráz obyčejných provisí papežských na uprázdněná biskupství, jaké zatím obecně v celé církvi se rozmohly.

Práva voliti svobodně svého biskupa kapituly nikde neužívaly dlouho nerušeně. Již v XI. stol. papežové osobovali si právo rozhodovati o sporných nebo nezákonných volbách biskupských. Innocenc III. z theorie o plenitudo apostolicae potestatis vyvozoval již právo papežovo jmenovati biskupa tam, kde volba nebyla provedena kanonicky. Než teprve za Innocence IV. (1243—1251), kdy Německo i Italie rozervány byly boji s Hohenstaufy, stalo se zvykem, že papež bez ohledu na volební právo kapitul dosazoval muže sobě oddané na uprázdněná biskupství nebo jim je dával udíleti svými legáty. O krok dále postoupil pap. Klement V.,

---

czonem decanum et capitulum honorifice est receptus.« *Dudík* XI., str. 185 praví, že Konrád byl konsekrován arcibiskupem Petrem r. 1316 a počátkem násl. roku konfirmován papežem Janem XXII., ale nevím, na čem se toto tvrzení zakládá. — [1] Reg. III., 1009. Plný text vydal *Lux*, ve spisku Constitutionum apostolicarum . . . collectio, Vratislav 1904, str. 59. — [2] Reg. III., 1011, 1013 a 1014; úplné texty čís. 1011 a 1014 vydal rovněž *Lux*, str. 59; sr. *Dudík* XI., str. 327. — [3] Reg. III., 1226 = Cod. Mor. VI., 817. — [4] Reg. IV., 29 a 30 = Cod. Mor. VII., 6 a 7.; sr. *Loserth*, Granum catalogi, str. 87, pozn. 1.

který hned r. 1305 konstitucí »Etsi temporalium« vyhradil si obsazování všech biskupství, jež by se uprázdnila u kurie (když na př. dotavadní biskup zemřel u kurie). Jan XXII. opakoval tuto reservaci r. 1316 konstitucí »Ex debito« a rozšířil ji tak, že k biskupstvím uprázdněným u kurie měla se počítat i biskupství uprázdněná sesazením, povýšením nebo přeložením dřívějšího biskupa, nebo zrušením volby a přijetím resignace, pokud to vše stalo se z moci papežské, konečně i biskupství uprázdněná smrtí kardinálů a některých úředníků kurie, i když zemřeli mimo kurii. Tato generální reservace Janova byla obnovena r. 1335 bullou Benedikta XII. »Ad regimen« a opakována také dalšími jeho nástupci. Ale již před těmito generálními reservacemi a vedle nich docházelo zhusta k speciálním reservacím jednotlivých biskupství; papežové vyhrazovali si předem obsazení určitých biskupství, až by se uprázdnila. Od doby Jana XXII. také tyto speciální reservace biskupství jsou velmi hojné. Reservacemi generálními i speciálními dosaženo bylo toho, že odtud snad všechna biskupství při každém uprázdnění aspoň *formálně* obsazována byla papeži, kteří ve skutečnosti ovšem velmi často spokojovali se tím, že jmenovali biskupem toho, jejž kapitula, nedbajíc reservace papežské, dříve sama byla zvolila. Kdežto zprvu papežové osobovali si právo na obsazování biskupství z příčin zásadních, z politických pohnutek a pod., dělo se to nyní skoro výhradně z důvodů finančních. Biskupové dosazení papežem byli povinni platiti kurii za své jmenování značné platy — bude o tom ještě více pověděno —, tak že papežské reservace a provise na biskupství staly se kurii velmi vydatným zdrojem příjmů.[1])

Při obsazení biskupství Olomouckého r. 1326 a 1334 poznali jsme dva případy speciální reservace. Bully, kterými biskupové byli na základě této reservace jmenováni, mají již ustálenou, typickou formu. Čteme tu, že papež, chtěje se postarati o to, aby v čelo kostela Olomouckého dostala se osoba způsobilá, vyhradil si jeho obsazení ještě za života předešlého biskupa, nyní pak, zvěděv o jeho smrti, že vyhledal takovou schopnou osobu a dosadil ji s radou kardinálů na uprázdněný stolec biskupský.[2]) Důvod reservace, který se tu uvádí — přání, aby biskupem stala se osoba způsobilá — je v té době již pouhou frasí, jež se skutečností se neshoduje. Pohnutkou k reservaci byl někdy ohled politický — jako asi při volbě Olomouckého biskupa r. 1326 — ale hlavním důvodem stává se vždy patrněji finanční zisk plynoucí kurii z takového obsazení.

---

[1]) O vývoji papežských provisí a reservací jedná *Eubel*, Zum päpstl. eservations- und Provisionswesen (Römische Quartalschrift VIII., 1894, str. 169—185). Důkladnější a správnější jsou výklady *Hinschiovy*, Kirchenrecht II., str. 578 násl. a III., str. 125 násl. Sr. též *Haller*, Papsttum und Kirchenreform, str. 36—38, a *Lux*, Constitutionum apostolicarum de generali beneficiorum reservatione ab a. 1265 usque ad a. 1378 emissarum . . . collectio et interpretatio, Wratislaviae 1905. — [2]) »Dudum . . . bonae mem. Conrado episcopo Olomucensi regimini Olomucensis ecclesiae praesidente, nos intendentes eidem ecclesiae, cum eam per ipsius Conradi obitum vel alio quovis modo vacare contingeret, secundum cor nostrum idoneam et utilem praeesse personam, provisionem ipsius ecclesiae, cum ut praefertur vacaret, ordinationi

Kdežto v Olomouci s působením vyvinutého systemu papežských reservací a provisí setkáváme se již r. 1326 (resp. 1324), naskytla se příležitost k tomu u Pražského biskupství teprve později, protože tu biskup Jan z Dražic více než 40 let (1301—1343) seděl na stolci biskupském. Po jeho smrti kapitula sice přikročila k volbě, při níž zvolen biskupem Arnošt z Pardubic,1) ale papež, nedbaje toho, sám z moci své jmenoval Arnošta biskupem bullou z 3. března 1343, dovolávaje se speciální reservace biskupství Pražského, která prý se stala ještě za života předešlého biskupa.2) A když biskupství Pražské povýšeno bylo na arcibiskupství, Arnošt jmenován byl arcibiskupem novou provisí papežskou z 30. dubna r. 1344.3) A podobně všichni jeho nástupcové až do válek husitských formálně ustanovováni byli papežem.

Hned Jan Očko z Vlašimě jmenován byl arcibiskupem papežskou bullou z 23. srpna 1364 na základě speciální reservace, která prý se stala ještě za života Arnoštova.4) Ačkoliv i on již před tím — 12. července — zvolen byl kapitulou za arcibiskupa, není o tom v bulle papežské ani zmínky; kurie této volby prostě nedbala.5) Když Jan Očko 17. září 1378 jmenován byl kardinálem, užil papež práva k obsazení arcibiskupství takto uprázdněného, jež mu plynulo z generální reservace všech biskupství uprázdněných pový-

---

et dispositioni nostrae duximus specialiter reservandum, decernendo extunc irritum et inane, si secus super hiis per quoscunque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingeret attemptari. Postmodum vero praefata ecclesia per obitum eiusdem Conradi . . . pastoris solatio destituta, nos ad provisionem ipsius ecclesiae celerem et felicem, de qua nullus praeter nos se hac vice intromittere potest reservatione et decreto praedictis obstantibus . . ., sollicitis studiis intendentes . . ., post deliberationem, quam super hiis cum fratribus nostris habuimus vigilanter, demum ad te . . . direximus oculos nostrae mentis, propter quae de persona tua . . . . . eidem Olomucensi ecclesiae de ipsorum fratrum consilio auctoritate apostolica providemus teque illi praeficimus in episcopum et pastorem.« (Reg. III., 1226 = Cod. Mor. VI., 317.) — 1) O volbě Arnoštově vypravuje František Pražský ve Fontes IV., str. 437: »Dom. Arnestus . . . a capitulo . . . in episcopum est electus . . . Et licet ista electio fuerit canonica . . . , verumtamen quidam de capitulo . . . praefatae electioni contradixerunt . . . Ceterum vener. dominus electus volens causam suam defendere . . ., ad curiam Romanam est profectus . . . Dominus papa peticiones suas . . . exaudit . . .; unde ipsum studiose mandavit domino cardinali Portuensi confirmari et . . . . . in episcopum Pragensem consecrari . . . Porro . . . acceptis litteris bullatis a dom. papa Clemente sexto cum benediccione ad sedem propriam remeavit.« — 2) *Klicman*, Monum. Boh. Vatic. I., č. 166. — 3) Ibid., č. 364. — 4) Reg. Avin. 157, fol. 183b; opis v zem. archivu. — 5) O volbě Jana Očka dosti podrobně vypravuje Beneš z Weitmile ve Fontes rer. Boh. IV., str. 531.

šením jich držitelů z moci kurie, a ustanovil arcibiskupem dne 20. října 1378 Jana z Jenštejna.[1] Po resignaci Jana z Jenštejna dosazen na stolec arcibiskupský Olbram ze Škvorce bullou papeže Bonifáce IX. z 31. ledna 1396. Papež opíral se při tom o tu okolnost, že resignace Jenštejnova stala se u kurie, že tudíž arcibiskupství uprázdnilo se apud sedem apostolicam a jeho obsazení na základě generální reservace patřilo papeži.[2] Po smrti Olbramově (1. kv. 1402) zvolila kapitula Mikuláše Puchníka, tehdejšího generálního vikáře. Ale papež neuznal platnost této volby, a dovolávaje se toho, že prý si obsazení arcibiskupství Pražského ještě za života Olbramova zvláště byl vyhradil, ustanovil Puchníka arcibiskupem z moci papežské bullou z 26. července 1402.[3] Puchník zemřel již 19. září 1402 a na jeho místo dosazen papežem Zbyněk z Hasenburka ještě v listopadu téhož roku.[4] Po smrti Zbyňkově (28. září 1411) opakovalo se to, co stalo se kdysi po smrti Olbramově. Kapitulou zvolen k naléhání královu mistr Albík již 29. října, tedy měsíc po smrti Zbyňkově, ale papež Jan XXIII., vyhlásiv zvolení to za neplatné, protože obsazení arcibiskupství ještě za života Zbyňkova prý si byl vyhradil, sám z moci své jmenoval Albíka arcibiskupem bullou z 15. ledna 1412.[5] Ale již v říjnu toho roku postoupil Albík arcibiskupství Konrádovi z Vechty, biskupovi Olomouckému, který své biskupství odstoupil Václavovi z Buřenic, jenž zase Albíkovi přenechal proboštství

---

[1] Sr. *Tomek*, Děj. Prahy III., str. 166. — [2] Monum. Boh. Vatic. V., č. 968. — [3] Ibidem č. 1943. V bulle praví se obvyklou frasí, že kapitula i Puchník nevěděli o reservaci papežské (»huiusmodi reservationis et decreti forsan ignari«). Zdá se, že tu jako v mnohých podobných případech ona speciální reservace byla pouhou fikcí. — [4] *Tomek*, Dějepis Prahy III., str. 419 míní, že Zbyněk zvolen byl někdy před 22. zářím 1403 od kapituly a potvrzen od papeže. Bully papežské uveřejněné v Monum. Boh. Vatic. V., č. 1984—8 a 1992, jakož i obligace Zbyňkova č. 1999 ukazují, že Zbyněk byl prostě dosazen papežem. Vlastní provise se sice nezachovala, ale z těchto listin vyplývá to jasně. V bulle č. 1984, jejíž datum — 20. listop. 1402 — není zcela nepochybné, protože opis v registrech právě na konci je porušen vlhkostí, praví se: »cum nos ecclesiae Pragensi . . . de persona tua . . . intendamus *kodie* providere«. Provise měla nepochybně datum 20. listop. 1402. V bullách č. 1985 a 1986, které mají totéž datum, praví se, že byl Zbyněk ustanoven »nuper« (»nuper ecclesiae Pragensi . . . de persona Sbynconis electi Pragensis duximus auctoritate apostolica providendum«), toto »nuper« však může v stylu kurie zcela dobře znamenati »dnes«. Je arci možné, že data jsou fingována a že bully byly vydány později. Pro tehdejší poměry u kurie je velmi zajímavé, že bullou z 20. list. 1402 (č. 1985) udílí se Zbyňkovi dispens, aby i po svém vysvěcení na arcibiskupství mohl podržeti proboštství Mělnické, kdežto v jiné bulle z *téhož dne* (č. 1986), jíž proboštství to reservuje se kard. Balthasaru Cossovi (pozd. Jan XXIII.), praví se, že ona dispense dnes byla odvolána (»cum nos hodie concessionem huiusmodi . . . duxerimus revocandam«). — 29. list. 1402 zavazoval se již zástupce Zbyňkův k placení servicií (č. 1999). — [5] Reg. Later. 151, fol. 202; opis v zem. archivu. *Tomek*, Děj. Prahy III., str. 505 udává datum 25. ledna.

Vyšehradské. Směně té dostalo se ztvrzení papežského v té formě, že papež, přijav resignaci Albíkovu, sám Konráda dne 20. února 1413 jmenoval arcibiskupem.[1] Tak i tento poslední předhusitský arcibiskup Pražský dosáhl hodnosti své papežskou provisí.

V Olomouci po smrti biskupa Jana Volka (1334—1351) ustanoven byl biskupem na základě dřívější speciální reservace od papeže Klementa VI. bullou ze 17. list. 1351 Jan Očko z Vlašimě.[2] Tím, že Jan Očko později přeložen byl kurií do Prahy, vzniklo jí právo obsadit uprázdněné biskupství Olomoucké, čehož užila dosazením Jana ze Středy za biskupa bullou z 23. srpna 1364.[3] O volbě jeho nástupce Petra (1381—1387) nemáme určitých zpráv.[4] Víme však, že Petr platil komoře papežské servicia (o tom doleji), a můžeme proto s jistotou souditi, že i on formálně byl ustanoven kurií. Volba markraběte Jana Soběslava biskupem Olomouckým i jeho postavení v této hodnosti bylo vůbec nepravidelné a je v mnohém záhadné.[5] Mikuláš z Riesenburka (1388—1397), před tím biskup Kostnický, dosazen byl za biskupa do Olomouce kurií.[6] Jeho nástupce Jan, biskup Lubušský, přeložen byl do Olomouce bullou papeže Bonifáce IX. z 20. července 1397,[7] a bullou téhož papeže z 20. listopadu 1402 dosáhl biskupství Olomouckého také Janův nástupce Lacek z Kravař.[8] Podle bully Jana XXIII. z 9. června 1410,[9] jíž po smrti Lackově jmenován byl biskupem Olomouckým Konrád z Vechty, vyhradil papež Alexandr V. ještě za života Lackova obsazení biskupství Olomouckého svému zvláštnímu rozhodnutí, ale protože sám zemřel dříve, než došlo k obsazení biskupství uprázdněného smrtí Lackovou, utanovil Jan XXIII. dotčenou bullou biskupem Konráda, dotud probošta Mělnického, o jehož jmenování ucházela prý se prosebným listem také kapitula Olomoucká.[10] Po odchodu Konrádově do Prahy správa biskupství Olomouckého zcela nepochybně z ustanovení kurie dostala se do rukou Václava Králíka z Buřenic, patriarchy

---

[1] Zápis o tom je ve svazku archivu Vatikánského obsahujícím provise z doby Jana XXIII. (Armar. XII. 121 A, fol. 72): bulla sama není známa. Sr. dále *Tomek*, Děj. Prahy III., str. 530 a 546. — [2] Cod. diplom. Mor. VIII., 126. — [3] Reg. Avin. 157, fol. 185; opis v zem. archivu. Sr. též *Loserth*, Granum catalogi, str. 89, pozn. 1. — [4] Granum catalogi (vyd. *Loserth*), str. 90 praví, že Petr, dotud arcibiskup Magdeburský, »ad promotionem .... Venceslai .... regis ad ecclesiam Olomucensem est postulatus.« — [5] Granum catalogi (vyd. *Loserth*), str. 91 praví, že ho jeho bratří Jošt a Prokop »manu violenta ad ecclesiam Olomucensem intruserunt«; sr. tamtéž pozn. 2 a 3. — [6] Dosvědčuje to Granum catalogi, str. 91: »de ecclesia Constantiensi per dictum dominum papam (t. j. Urbana VI.) ad ecclesiam Olomucensem est translatus«. — [7] Cod. dipl. Mor. XII.. 409 = Monum. Boh. Vatic. V., 1191. — [8] Sr. Monum. Boh. Vatic. V., 1987 a 1993. — [9] Reg. Later. 142, fol. 223; opis v zem. archivu. — [10] »Pro quo etiam dilecti filii capitulum ecclesiae Olomucensis per eorum patentes litteras nobis super hoc humiliter supplicarunt«, praví se v uvedené bulle.

Antiošského,[1] a když jeho smrtí biskupství se uprázdnilo, stal se biskupem po několikaletém sporu se svým protivníkem Alešem z Březí Jan Železný, dotud biskup Litomyšlský, nejprve rozhodnutím koncilu Kostnického a potom 14. ún. 1418 provisí papeže Martina V.[2]

A rovněž v Litomyšli všichni biskupové jmenováni byli papežem. Hned po založení nového biskupství jmenován byl bullou z 30. dubna 1344 od Klementa VI. biskupem Jan, dotud opat kláštera v Louce.[3] Po jeho smrti uděleno bylo biskupství Litomyšlské bullou z 9. října 1353 Janovi ze Středy.[4] Při tom opíral se papež o speciální reservaci, kterou prý si obsazení biskupství Litomyšlského vyhradil ještě za života prvního biskupa. Když r. 1364 přeložen byl Jan ze Středy papežem do Olomouce, užila ovšem kurie práva, jež jí z toho vzniklo, a dosadila za biskupa Alberta ze Sternberka, do té doby biskupa Zvěřínského.[5] Totéž opakovalo se r. 1368, kdy dosazen byl kurií za biskupa do Litomyšle Petr Jelito na místo Alberta, jenž přeložen do Magdeburka.[6] Ale již 13. října 1371 přeložen byl papežem Petr Jelito do Magdeburka, když Albert ze Šternberka na arcibiskupství Magdeburské resignoval u kurie, a biskupství Litomyšlské, které, jsouc uprázdněno touto translací, podléhalo obecné reservaci, uděleno bylo téhož dne Albertovi ze Šternberka.[7] O volbách nástupcův Albertových Jana Soběslava a Jana Železného nemáme bližších zpráv; víme jen, že oba platili nebo měli platit servicia (viz níže), že tedy i oni byli ustaveni kurií.[8]

---

[1] Bulla, jíž biskupství Olomoucké kommendováno bylo Václavu Králíkovi, není známa, ale věc sama je docela nepochybná. — [2] O tom i o sporu Jana Železného s kanovníkem Alešem z Březí o biskupství Olomoucké zajímavé zprávy podává Granum catalogi ve vydání *Loserthově* na str. 96—97, jakož i zakončení jeho, které objevil *Bretholz* a vydal ve Festschrift des Vereines für Gesch. der Deutschen in Böhmen 1902, str. 19–20. Zajímavé listiny týkající se řečeného sporu otiskli *Bretholz*, Die Übergabe Mährens an Herzog Albrecht V. im J. 1423 (Archiv für öst. Gesch. LXXX., str. 312 násl.) a *Loserth*, Beiträge zur Geschichte der hussit. Bewegung V. tamtéž LXXXII). Již dříve vypsal spor ten *Brandl*, Spor o biskupství Olomoucké (Čas. Mat. Mor. IX., 1877). Je zajímavé, že Alešovi zvolenému kapitulou dostalo se potvrzení od Pražského arcibiskupa Konráda, který tu vykonával staré právo metropolity, jež zatím stálými provisemi snad všude již bylo upadlo v zapomenutí. Ale potvrzení to nebylo ani koncilem ani papežem uznáno. — [3] Mon. Boh. Vatic. I., 365. — [4] Monum. Boh. Vatic. II., 145. — [5] Bulla z 23. srpna 1364 v Reg. Avin. 187. fol. 184; opis v zem. archivu. — [6] Stalo se to bullou z 9. června 1368, zapsanou v Urb. V. registrech Avign. tom. 17, fol. 14 (podle Eubelovy Hierarchie); v opisech zem. archivu jsem bully té nenašel. — [7] Bully v Reg. Avign. 175, fol. 77 a 78; opisy v zem. archivu. *Nejedlý*, Dějiny Litomyšle, str. 156, neznaje těchto bull, praví, že směna provedena byla na zač. r. 1372. — [8] *Nejedlý*, Děj. Litomyšle, str. 256 myslí, že při volbě Jana Soběslava a Jana Železného kapitula uhájila svého volebního práva, protože oba nazývají se biskupy »volenými«. Mínění

Od počátku druhé čtvrti století XIV. všichni biskupové zemí českých bez výjimky dosazeni papežem,1) tak že kapituly uhájily svého volebního práva o málo déle nežli po jedno století. Neznamená to ovšem, že by papežové skutečně sami byli vyvolili všechny biskupy, kteří ve XIV. století u nás dosedli na stolce biskupské. Jistě řídili se zpravidla přáním panovníkovým a někdy i přáním kapituly. Často jmenovali biskupem toho, kdo dříve zvolen byl kapitulou, a kapituly zpravidla ochotně podrobovaly se při volbách přání panovníkovu. Zůstal tedy i nyní panovníkovi velmi značný vliv na volby biskupů v zemích českých, a spatřujeme-li v čele církevní správy našich zemí v druhé pol. XIV. století skoro vesměs muže důstojné a vynikající, je to zajisté především zásluhou Karla IV., jako zase není jen vinou kurie, že po jeho smrti dosáhli u nás biskupství i mužové méně způsobilí. Pokud jde o osoby biskupů, nelze říci, že by system provisí a reservací papežských, jímž papežové úplně na sebe strhli formální obsazování uprázdněných biskupství, byl u nás působil zhoubně. Avšak system ten měl ještě jinou stránku, stránku finanční, a ta stávala se kurii čím dále zjevněji věcí hlavní. Papežům nezáleželo ani tolik na tom, kdo byl zvolen, jako na tom, aby byl formálně ustanoven z jejich moci a musil jim proto platiti servicia.2)

Již v prvních stoletích středověku bylo zvykem, že nově zvolený biskup, když přijímal od papeže posvěcení, dával papeži a jeho dvoru dary buď v hotových penězích nebo v drahocenných předmětech. Dary ty byly v zásadě vždy dobrovolné, třeba ve skutečnosti nově svěcenému biskupovi nebylo možno jim se vyhnouti. Úředníci kurie vynucovali si je často zdržováním nebo odpíráním potvrzovacích listin a pod. Vznikaly tak různé zlořády. Snad snaha po odstranění těchto zlořádů, ale především jistě potřeba pravidelnějšího uspořádání důchodů, které kurii z těchto dobrovolných darů plynuly, vedly k tomu, že někdy okolo polovice XIII. stol. místo dobrovolných darů vyměřeny byly biskupům

---

to je nesprávné; voleným biskupem (electus) slul každý biskup, i když byl jmenován kurií, dokud nebyl konsekrován. — 1) Biskupství Vratislavské, které tehdy již patřilo k české koruně, obsazeno bylo papežskou provisí již 28. led. 1342 na základě speciální reservace z 3. února 1336. Tato reservace je otištěna u *Luxe*, Constitutionum apostolicarum de generali beneficiorum reservatione . . . collectio, 1905, str. 69 č. 16; provise Benediktova je v opisech zem. archivu. Biskupem stal se tehdy Preczlav, který zemřel teprve r. 1376. Po delší vakanci dosazeni pak dva biskupové: od Klementa VII. Dětřich, od Urbana VI. Václav, který se v biskupství udržel a zemřel 1417. Sr. *Eubel*, Hierarchia catolica I., str. 568. — 2) O serviciích jedná podrobně *Gottlob*, Die Servitientaxe im 13. Jh., Stuttgart 1903; je to kniha rozvláčná a namnoze povrchní, ale přes to užitečná. Sr. k tomu *Kirsch*, Die Finanzverwaltung des Kardinalcollegiums, str. 5—22, a *Haller*, Das Papsttum und die Reform, str. 38—39.

i prelátům určité poplatky.[1] Těmto poplatkům dáván název servicií, kterým již dříve označovány bývaly ony dobrovolné dary. Biskupové a preláti nově jmenovaní byli povinni platiti především *servitium commune*, o něž dělila se na polovic komora papežská s komorou kollegia kardinálů, a dále *servitia minuta* n. *consueta* pro úředníky komorní. Jak se stanovila výše hlavního servicia, není bezpečně známo. Zdá se, že se to dělo pouhým dohodnutím biskupa nebo preláta s papežskou komorou. Ustálila se tak pro jednotlivá biskupství i opatství určitá taxa, která byla placena bez ohledu na to, zda příjmy se měnily. Výše servicia malého byla závislá na počtu kardinálů přítomných při jmenování biskupa nebo preláta; polovice hlavního servicia, jež připadla kollegiu kardinálů, rozdělila se toliko mezi přítomné kardinály, a bylo pravidlem, že servitium minutum má se rovnati podílu, jenž připadal na jednoho kardinála ze servicia hlavního.[2]

Platiti servicia byli povinni všichni biskupové a preláti, jichž dosazení kurie nějak se zúčastnila, ať provisí, ať potvrzením nebo konsekrací. Víme, že v starší době účastenství kurie při volbách biskupských, vyjímaje země poddané přímo Římu, bylo nepatrné a řídké. Biskupové volení nejprve kněžstvem a lidem za rozhodujícího vlivu panovníkova, později kapitulou, byli potvrzováni a vysvěcováni metropolitou. Centralisační snahy reformovaného papežství připravily znenáhla metropolity o toto právo; papežové strhli na sebe nejprve potvrzování a konsekraci, později ustanovování biskupů. Již koncem XIII. stol. biskupské volby, jichž zkoumání a potvrzování dálo se po starém způsobu skrze metropolitu, byly celkem výjimkou.[3] Poznali jsme, že také u nás již v stol. XIII. papežové několikráte zasáhli v obsazování biskupství Pražského i Olomouckého ať konsekrací, ať ustanovením biskupa, a že od počátku XIV. stol. všichni biskupové čeští byli formálně dosazováni papežem.

Pokud biskupové XIII. stol., při jichž volbě měla účast kurie, platili servicia, nelze s jistotou říci; zpráv o tom nemáme a zdá se tedy, že servicií neplatili. Za to jest jisté, že k placení servicií byli zavázáni všichni čeští biskupové od poč. XIV. stol. V knihách tax papežské komory z konce XIV. stol.[4] udává se výše těchto servicií. Podle toho servitium commune biskupa a později arcibiskupa Pražského dělalo 2800 zlatých, biskupa Olomouckého 3500 zlatých, Litomyšlského 800 zlatých a Vratislavského 3000 nebo 4000 zlatých. Mimo servitium commune musili platiti ještě pět servicií malých, jež dohromady rovnávala se průměrem asi čtvrtině hlavního servicia (počítáme-li průměrně 10 kardinálů přítomných volbě). Uvážíme-li, že jde o zlaté ve zlatě, a máme-li na mysli vysokou hodnotu peněz v oné době, poznáme, že platy, jež nově zvolení biskupové měli odváděti komoře papežské, byly velmi značné, a pochopíme, že za jistých okolností (při častých změnách na stolci biskupském) mohly se státi finančním břemenem velmi obtížným.

---

[1] *Gottlob* na uv. m., str. 69 dokazuje, že původcem nové formy placení servicií byl papež Alexandr IV. (1254—1261). Proti tomu vyslovil se *Haller*, l. c. str. 39, pozn. 1, kde uvádí první doklad pro placení servicií v nové formě již z r. 1248. — [2] Sr. *Karlssohn*, Die Berechnungsart der Minuta Servitia, Mitth. des Inst. für öst. Gesch. XVIII. — [3] Sr. *Hinschius*, Kirchenrecht II., str. 577 a III., str. 125 násl.; dále *Gottlob*, Servitientaxe, str. 93 a *Haller*, Das Papsttum und die Reform, str. 38. — [4] Tiskem vydal taxu z XV. stol. *Döllinger*, Beiträge zur politischen, kirchlichen und Culturgeschichte der sechs letzten Jahrhunderte, Bd. II., Regensburg 1863. Starší rukopisy z konce XIV. stol. (asi z r. 1388) jsou v archivu Vatikánském. Armar. XXXIII., tom.

První z českých biskupův, o němž máme zprávu, že zavázal se k placení servicií, byl Hynek, biskup Olomoucký, který, jak víme, r. 1326 jmenován byl biskupem od papeže. Podle zápisu v úředních registrech papežské komory slíbil Hynek dne 20. dubna r. 1327 zaplatiti hlavní servicium v částce 3500 zlatých a pět servicií malých.[1]) Stejný slib učinil také jeho nástupce Jan dne 19. října 1334.[2]) Z Pražských biskupů první Arnošt zavázal se k placení servicií; dne 13. března 1343 slíbil zaplatit 2800 zlatých jako hlavní servicium a krom toho pět servicií malých,[3]) a není pochyby, že servicia řádně zaplatil, ač zápisův o tom nemáme.[4]) Nástupce Arnoštův Jan Očko z Vlašimě, dosazený 23. srpna 1364, zavázal se 14. prosince 1364 k zaplacení hlavního servicia 2500 zlatých a pěti malých servicií, jež dělala asi 437 zlatých.[5]) Již v říjnu 1366 doplatil Jan Očko poslední část slíbené summy.[6]) O Janovi z Jenštejna víme jen tolik, že povinná servicia komoře apoštolské a kollegiu kardinálů zaplatil až na 8 zlatých, 17 solidův a 4 denáry, k jichž splacení zavázal se po svém zvolení jeho nástupce Olbram. Ten současně dne 4. března 1396 slíbil svým prokurátorem Janem ze Kbel, officiálem Pražského kostela, oběma komorám 2800 zlatých jako hlavní servicium a pět malých servicií, která dělala celkem asi 500 zlatých.[7]) Ale z toho obnosu zaplatil Olbram za svého života jen část,[8]) tak že jeho nástupci Mikuláši bylo převzíti značný nedoplatek Olbramův. Několik dní

---

5. a 6. Sr. nyní cennou a důkladnou studii *Göllerovu*, Der Liber taxarum der päpstl. Kammer v Quellen und Forschungen des preuss. Instituts VIII., 1905. — [1]) Obligationes et solutiones 6, fol. 60^b (archiv Vatikánský). — [2]) Ibidem, fol. 138. — [3]) Ibidem, fol. 198^b. — [4]) Registra obsahující zápisy o placení servicií nezachovala se úplně a také nebyla výpisy pro zemský archiv pořízenými pro některá období vyčerpána úplně. Užívám jen těchto výpisův a nemohu proto ručiti za úplnost dat svrchu sestavených. O ni ostátně ani nejde. Stačí, můžeme-li si z uvedených příkladův učiniti představu o tom, jak servicia bývala placena. — [5]) Oblig. et solut. 35, fol. 85. — [6]) Oblig. et sol. 38^B, fol. 47. — [7]) Monum. Boh. Vatic. V., 978. — [8]) Zprávy o jednotlivých splátkách v Monum Boh. Vat. V., č. 1164, 1344, 1528, 1782.

po Puchníkově jmenování slíbili jeho zástupcové doktor Jan ze Kbel již uvedený a papežský písař Jan z Malesic zaplatiti mimo vlastní servicium 2800 zlatých a pět příslušných malých servicií také nedoplatky za Olbrama, a to komoře papežské 319 zlatých, 34 solidy za 4 servitia minuta a kollegiu kardinálů 1153 zlatých, 28 solidů, 7 denárů jménem hlavního servicia a jedno servicium malé (asi 80 zl.), a konečně ještě také starý nedoplatek 8 zlatých, 17 sol. a 4 den. za Jana z Jenštejna.[1]) Protože Puchník ještě v témž roce zemřel, není divu, že skoro celý tento dluh přešel jako dědictví na jeho nástupce Zbyňka. Ten skutečně slíbil svým prokurátorem Mikulášem z Jaroměře, farářem na Řípu, zaplatit tyto obnosy. Jen dluh Olbramův kollegiu kardinálů sklesl na 453 zl., 28 sol. a 7 den., buď že 700 zlatých Puchníkovi prokurátoři zaplatili, nebo že Zbyňkovi jejich placení bylo prominuto.[2]) Krom toho slíbil nepochybně i za sebe obvyklé hlavní servicium 2800 zlatých, kdežto placení malých servicií bylo mu asi prominuto, protože byly dvě volby v jednom roce.[3]) Ze zachovaných potvrzení vysvítá, že Zbyněk zaplatil kollegiu kardinálů v prosinci 1402 500 zlatých a v květnu 1403 900 zlatých, čímž byla splacena polovice jeho hlavního servicia povinná kollegiu,[4]) a také z následujících let máme některé zprávy o splácení servicií Zbyňkem.[5]) Zdá se, že svoje servicia Zbyněk splatil úplně, ale starší dluhy jeho předchůdců přešly nezmenšeny na jeho nástupce Albíka. Ten zavázal se dne 16. ledna 1412, že zaplatí krom svých vlastních servicií ještě plné hlavní servicium za Mikuláše Puchníka i pět jeho malých servicií, dále 453 zl., 28 sol. a 7 den. i jedno malé servicium za Olbrama a 8 zl., 17 sol. a 4 den. za Jana z Jenštejna.[1]) Celkový závazek jeho obnášel tedy přes 7000 zlatých. Pozdějších zpráv o placení servicií Pražskými arcibiskupy zatím nemáme.

---

[1]) Monum. Vatic. V., 1948. — [2]) Obligace z 29. list. 1402 v Monum. Vatic. V., 1999. — [3]) V obligaci Zbyňkově není vůbec zmínky o jeho vlastních serviciích, ale v pozdějších potvrzeních jeho splátek praví se výslovně, že splácel *svoje* servicium (»pro parte partis sui communis servitii«; Monum Vatic. V., 2019 a 2095). Také z obligace jeho nástupce Albíka vysvítá, že to Zbyněk splácel pouze svoje servicium, protože Albíkovi bylo převzíti dluhy předchůdců Zbyňkových tak, jak byly přešly na Zbyňka. Dokonce slíbil Albík zaplatiti i pět malých servicií Puchníkových, o nichž v obligaci Zbyňkově se praví, že jich »non promisit, quia facta fuit promotio bis in anno«. Podobá se, že v obligaci Zbyňkově, jak ji známe ze zápisu v registrech, je tu nějaký zmatek, a že skutečně Zbyňkovi bylo prominuto pouze placení jeho vlastních malých servicií. V potvrzeních jeho splátek z r. 1401 a 1403 praví se, že Zbyněk zaplatil jistou část na hlavní servicium »non facta divisione de minuto«, ano o placení z r. 1402 dovídáme se, že část splaceného obnosu původně byla počítána na servitia minuta, ale pak že to bylo zrušeno. — Podle dvou ustanovení Jana XXII. ze 4. září 1331 a 4. února 1332 měla se vůbec, uprázdnilo-li se biskupství dvakrát v jednom roce, platiti servicia pouze jednou (sr. *Kirsch*, Die Finanzverwaltung des Kardinalkollegiums, str. 19, pozn 2 a 3). Zdá se, že oněch ustanovení nebylo v tomto případě náležitě šetřeno. — [4]) Monum. Boh. Vatic. V., 2019 a 2095. — [5]) Oblig. et. sol. 54, fol. 91 a 114; opisy v zem. archivu.

O biskupech Olomouckých slyšeli jsme, že již v prvé polovici XIV. stol. zavazovali se platiti jako hlavní servicium 3500 zlatých. O skutečném placení těchto servicií máme zprávy teprve o něco pozdější. Jan Očko, jenž biskupem jmenován byl 17. list. 1351, platil již 11. pros. 1352 komoře papežské na splátku svých servicií 1000 zlatých [2]) a 16. září 1353 doplatil posledních 1000 zlatých,[3]) když si před tím, dne 15. července 1353, byl vymohl prodloužení smluveného termínu k zaplacení toho dluhu.[4]) Jeho nástupce Jan ze Středy zavázal se k placení hlavního servicia v summě 3500 zl. a pěti malých servicií (asi 1000 zl.)[5]) a 2. září 1367 složil poslední splátku.[6]) Petr Jelito, jenž r. 1381 stal se po Janovi ze Středy biskupem Olomouckým, ještě r. 1386 a 1387 splácel kollegiu kardinálů větší částky svých servicií, a ani den před jeho smrtí, 11. února 1387, dluh jeho nebyl ještě úplně vyrovnán.[7]) Ještě čtvrtý jeho nástupce Lacek zavázal se zaplatit za něj 863 zlatých, 47 sol. a 3 den.[8]) O Janu Soběslavovi (1387) a Mikulášovi (1388—1397) nemáme bližších zpráv. Víme jen, že až do smrti Mikulášovy z jeho servicia byla zaplacena jen nepatrná část, z 3500 zl. jen 150 zl., tak že jeho nástupce Jan Mráz musil slíbiti, že zaplatí krom svých vlastních servicií za svého předchůdce 3350 zlatých jménem hlavního servicia a celých pět servicií malých.[9]) Ale Jan Mráz nezaplatil za celých pět let svého biskupování nic ze svých závazků,[10]) tak že Lacek z Kravař brzy po svém jmenování, dne 2. června 1403, byl nucen zavázati se, že zaplatí nejen svoje vlastní servicia, nýbrž i plné hlavní a pět malých servicií svého předchůdce Jana, dále 3350 zl. a pět malých servicií za Mikuláše a konečně, jak již pověděno, 863 zl., 47 sol. a 3 den. za Petra,[11]) dohromady tedy — počítáme-li jedno malé servicium průměrem po 150 zlatých — asi 13.600 zlatých. Malou část tohoto dluhu zaplatil Lacek ještě téhož dne [12]) a časem vyrovnal, jak se podobá, všechen značný dluh, jejž byl převzal po svých předchůdcích. Aspoň nezavazoval se jeho nástupce Konrád z Vechty k ničemu jinému, než k zaplacení obvyklého hlavního servicia 3500 zl. a pěti malých servicií.[13])

---

[1]) Oblig. et sol. 56, fol. 59; výpis v zem. archivu. — [2]) Monum. Boh. Vat. II. — [3]) Ibidem, č. 142. — [4]) Ibidem, č. 125. — [5]) Oblig. et sol. 35, fol. 85; opis v zem. archivu. — [6]) Oblig. et sol. 38^{B}, fol. 8. — [7]) Monum Boh. Vat. V., č. 114, 123 a 139. — [8]) Ibidem, č. 2096. — [9]) Obligace z 27. čce. 1397 ibidem, č. 1193. -- [10]) Dvakráte byl mu platební termín prodloužen, poprvé 15. list. 1401 a po druhé v dubnu 1402 (ibidem, č. 1862 a 1924). — [11]) Mon. Vatic. V., 2096. — [12]) Ibidem, č. 2096. — [13]) Oblig. et sol. 56, fol. 44; opis v zem. archivu.

Biskupové Litomyšlští byli povinni platiti hlavní servicium 800 zlatých. První biskup Jan, jenž dne 2. prosince 1345 byl slíbil zaplatit toto hlavní servicium a pět servicií malých,[1] zaplatil hned 20. prosince téhož roku papežské komoře 200 zlatých.[2] Druhý biskup, Jan ze Středy, stejný obnos slíbil zaplatiti 15. října r. 1353[3] a dne 8. ledna 1356 poslední splátkou vyrovnal svůj dluh.[4] Také Albert ze Šternberka, jenž k placení servicií zavázal se 14. pros. 1364,[5] již 9. ledna 1367 doplatil poslední část slíbeného obnosu.[6] Petr Jelito zavázal se k placení servicií 6. čce. 1368[7] a 16. ledna 1371 dluh svůj doplatil.[8] Albert ze Šternberka, když dostal se po druhé do Litomyšle, 8. listop. 1371 učinil obvyklý slib na placení servicií[9] a 19. ledna 1374 splatil poslední částku.[10] Za to markrabě Jan Soběslav, ač sedm let byl biskupem, nezaplatil ze svého servicia zhola nic. Jeho nástupce Jan Železný musil se proto zavázati, že zaplatí krom svých vlastních servicií také 800 zlatých jako hlavní servicium svého předchůdce a 111 zl., 5 sol., 6 den. za jeho pět malých servicií.[11] Dosáhl sice toho, že papežský komorník kardinal Marinus napomenul pod trestem exkommunikace Jana Soběslava, který z biskupa Litomyšlského stal se patriarchou Aquilejským, aby zaplatil svůj dluh,[12] ale napomenutí to nic nepomohlo. Ještě r. 1399 platil Jan komoře papežské 80 zlatých na splátku servicia, jež jeho předchůdce Jan byl slíbil platiti, ale nezaplatil.[13] Jan Železný sám hned r. 1390 zaplatil část svých servicií,[14] ale ještě r. 1413 a 1414 byl nucen vymoci si od komory odklad termínu k placení servicií.[15]

Biskupství Vratislavské, jehož servicium bylo velmi značné (4000 zl.), bylo, pokud jde o placení servicií, šťastnější tím, že tu ve XIV. stol. málo biskupů se vystřídalo. První biskup Vratislavský, o němž víme, že platil servicia, byl Nanker. Ten zavázal se 20. dubna 1327 zaplatiti hlavní servicium 4000 zl. s tou výminkou, že obnos ten může býti zvýšen neb snížen, shledají-li papežští nunciové, že důchody biskupství nebyly odhadnuty správně. Skutečně byla pak obligace snížena na pouhých 1785 zlatých, ovšem s protestem, že nemá to pro budoucnost býti závazné, kdyby biskupství zbohatlo (si ecclesia veniet ad pinguiorem fortunam).[1] Následující biskup Přeclav zavázal se zas k zaplacení 4000 zlatých a pěti malých servicií.[2] Po Přeclavovi, který byl biskupem do r. 1376, nastalo rozdělení v biskupství, a konečně dosedl okolo r. 1382 biskup Václav, stoupenec Urbana VI., jenž vládl do r. 1417. Václav po částech splácel svoje servicia, až poslední splátkou z 19. dubna 1394 dluh svůj vyrovnal.[3]

---

[1] Oblig. et sol. 6, fol. 221^{b}. — [2] Intr. et exitus 242, fol. 18. — [3] Monum. Boh. Vatic. II., 150. — [4] Ibidem č. 407. — [5] Oblig. et sol. 35, fol. 85. — [6] Oblig. et sol. 38^{B}, fol. 70. — [7] Oblig. et sol. 36, fol. 163. Podle obligace tam obsažené Petr zároveň »recognovit pro dom. Alberto praedecessore suo 200 flor. et 4 serv. pro rata«. To odporuje citovanému zápisu v Oblig. 38^{B}, fol. 70, aniž umím neshodu tu vysvětliti. — [8] Oblig. et sol. 39, fol. 67. — [9] Oblig. et sol. 35, fol. 157. — [10] Oblig. et sol. 40. fol. 184. — [11] Obligace z 28. dubna 1389 v Monum. Boh. Vatic. V., č. 180. — [12] V listě Marinově z 12. kv. 1389 (v Monum. Vatic. V., 181) praví se, že Jan Soběslav nezaplatil svých servicií »licet . . . multis annis praefuerit ecclesiae antedictae et fructus eiusdem ad mensam episcopalem spectantes receperit pacifice et quiete, terminique, quibus tam commune quam minuta servitia camerae apostolicae solvere tenebatur, eum apprehenderint.« — [13] Toho dne kvituje komorník papežský biskupa Jana z uvedené summy, již zaplatil komoře »pro parte partis communis servitii dom. Johannis praedecessoris sui per ipsum dom. Johannem praedecessorem promissi et non soluti et per ipsum dom. Johannem episcopum recogniti«. — [14] Monum. Boh. Vatic V., 322. — [15] Oblig. et sol. 55^{A}, fol. 23, 40.

Servicia nebyla jediný plat odváděný kurii nově jmenovaným biskupem. Takový biskup byl nucen platiti ještě značné taxy za bully. Vedle bully adresované zvolenci a oznamující mu jeho povýšení bývalo při každém papežském jmenování biskupa vydáno ještě několik (4—6) jiných bull svědčících kapitule biskupského kostela, kleru a lidu diecese, panovníkovi, vasallům biskupovým, konečně metropolitovi, nebo byl-li zvolený sám metropolitou, jeho suffragánům. Taxy za vyhotovení všech těchto bull platil biskup. Arnoštovi z Pardubic bylo při jeho zvolení platiti za 5 bull po 20 groších, tedy celkem 100 grošů.[4] Při Olbramově zvolení vydáno bylo bull 7; za hlavní platil Olbram 24 groše, za ostatní po 12 groších, dohromady 96 grošů.[5] Mikuláš Puchník za hlavní bullu platil 26 grošů, za ostatních 6 po 13 gr., dohromady 104 gr.[6] Olomoucký biskup Jan platil r. 1351 za 7 bull po 20 groších, celkem 140 gr.,[7] r. 1397 jeho nástupce na stolci biskupském platil za hlavní bullu 22, za ostatních šest po 11 gr., celkem tedy pouze 88 gr.[8] První biskup Litomyšlský r. 1344 platil za 5 bull po 22 groších, dohromady 111 grošů.[9]

Ve XIV. stol., kdy práva metropolitů kurií stále více byla obcházena, stalo se zvykem, že papežové zvláštní bullou udíleli nově dosazeným biskupům i arcibiskupům právo, aby směli přijmouti svěcení od kteréhokoli katolického biskupa. Bulla ta obsahuje významnou klausuli, že právo metropolitovo nemá býti zkráceno milostí udělenou zvolenci. Platila se za tuto bullu taxa 12 grošů.1)

---

[1] Viz zápisy v Oblig. et sol. 6, fol. 60^{b}. — [2] Oblig. et sol. 6, fol. 179. — [3] Monum. Boh. Vatic. V., 758; dřívější splátky tamtéž č. 109, 126, 170, 298, 517, 558, 632, 758. — [4] Monum. Boh. Vatic. I., č. 166. — [5] Monum. Boh. Vatic. V., 968. *Tomek*, Dějepis Prahy III., str. 410 praví, že Olbram platil taxy za 12 bull vydaných z příčiny jeho dosazení. Na provisi samu nebylo jistě vydáno více než 7 bull, krom toho 2 bully na udělení pallia. Tři bully další týkaly se snad nějaké osobní dispense nebo milosti udělené Olbramovi. — [6] Monum. Boh. Vatic. V., 1943. — [7] Monum. Boh. Vatic. I., 1409. — [8] Monum. Vatic V., 1191. — [9] Monum. Vatic. I, 365. — Podle knihy tax z doby Avignonské, uveřejněné *Tanglem*, Das päpstl. Taxwesen, Mitth. d. Inst. für öst. Gesch. XIII. (1892), mělo se platit »de litteris provisionum episcoporum pro qualibet littera XX. turon«. Z toho, co svrchu uvedeno, vysvítá, že taxy v době pap. Bonifáce IX. byly nižší.

Arcibiskupovi Pražskému nad to brzy po zvolení bylo zvláštní bullou propůjčováno pallium, a jinou bullou ustanovováni plnomocníci, kteří mu pallium měli doručiti. Všeobecně byla tato milost udělena arcibiskupům Pražským r. 1344 hned po založení arcibiskupství,2) ale potom každý nový arcibiskup znova dostával pallium. Za bullu, kterou se pallium propůjčovalo, platil Arnošt 16 grošů, za bullu pro exekutory 12 gr.,3) arcibiskup Zbyněk r. 1402 za hlavní bullu platil pouze 12 grošů, za vedlejší 10 gr.4) Za pallium samo platili nepochybně sumu mnohem větší.5)

Každá provise z moci apoštolské byla takto kurii zdrojem značného příjmu. Tím se vysvětluje, proč záleželo jí na tom, aby biskupové formálně byli dosazováni papežem. Bylo již řečeno, že nový způsob obsazování stolců biskupských ve XIV. stol., pokud hledíme k osobám biskupů takto dosazených, neosvědčil se u nás špatně, ale stinnou jeho stránkou byla ona finanční břemena, která se papežskými provisemi uvalovala na biskupy dosazené kurií, resp. na duchovenstvo jejich diecese, pokud ono bylo nuceno přispívat biskupům k hrazení platů za provise.6) Dlužno uznati, že za normálních poměrů tato břemena sama sebou nebyla zajisté nesnesitelná. Jejich tíže pociťovala se teprve tehdy, když biskupové rychle za sebou se střídali, k čemuž papežové namnoze sami přispívali častými translacemi biskupů,7) nebo když liknavostí biskupů

---

1) Příklady viz v Monum. Boh Vatic. I., 455, 1071, 1412 a v Monum. Boh. Vatic. V., 1945, 1993. Starší příklad z 25. bř. 1327 v Reg. Boh. III., 1300. Forma otištěna u *Tangla*, Die päpstl. Kanzleiordnungen str. 316 nr. CXX. ve skupině forem, které podle úvodu (str. LI.) vznikly po Klementovi V. a před Řehořem XI. — 2) Monum. Boh. Vatic. I., 419. — 3) Ibid. 417, 418. — 4) Monum. Boh. Vatic. V., 2001. — 5) Podle notářského instrumentu z 16. kv. r. 1396 (opis v musejním diplomatáři) zaplatil Olbram toho dne za 10 bull a za pallium 2416 dukátů a 16 gr. ve zlatě. Za bully platil Olbram asi 120 grošů, na pallium připadala by tedy summa velmi značná. — V bulle z 23. října 1402 (Monum. Vatic. V., 1967) čteme, že bylo v arcidiecesi Pražské starým zvykem »quod, quotienscunque eidem ecclesiae Pragensi fuit per sedem apostolicam de novo pastore provisum eique pallium pro tempore assignatum, ei in relevamen onerum et expensarum, quae ipse pro tempore occasione provisionis de se factae ipsi ecclesiae Pragensi, et ut pallium huiusmodi assignaretur eidem, in curia ipsa seu alias eciam pro tempore habuit supportare, . . . clerus civitatis et diocesis Pragensis certum caritativum subsidium, ‚pro pallio' nuncupatum . . . illi efficaciter persolverunt«. O tom zmiňuje se též Hus ve spise O svatokupectví, kapit. 10: »A toho jest dóvod, že [nově zvolený biskup] netáhne míti od papeže listóv, až ihned svolá žákovstvo, aby dali na pomoc zaplacenie na plášť; a někdy ještě nemá listuov a již chce míti.« (M. Jana Husi Sebrané spisy I., str. 461.) — 6) Sr. předešlou poznámku. — 7) Jestliže kapitola Olomoucká vymohla si 12. srpna 1403 od papeže privilegium, že biskup Lacek z Kravař nebude proti své vůli pře-

v plnění závazků komoře papežské s každou novou provisí rostly povinnosti platební, jež biskup na sebe bral. Z dat svrchu sestavených je patrno, že v Praze, Olomouci i Litomyšli byla servicia placena čím dále ke konci XIV. stol. tím méně svědomitě. Protože sotva zjev ten lze vykládati hospodářským úpadkem těchto biskupství, dlužno vysvětlovati jej nejspíše uvolněním kázně v celé církvi. V arcibiskupství Pražském finanční následky papežských provisí pocítily se velmi silně na samém konci stol. XIV. a na poč. XV., jak svrchu bylo doloženo, zvláště pak r. 1402, kdy Mikuláš Puchník sotva byv zvolen zemřel. Významná je v tom směru bulla daná papežem Řehořem XII. arcibiskupovi Zbyňkovi 19. pros. r. 1406. Dovoluje se jí arcibiskupovi vybírat desátek, aby mohl splatiti dluhy, do nichž upadl kostel Pražský pro časté promoce arcibiskupů.[1] A Husovy žaloby na svatokupectví kurie při volbě Puchníkově dokazují, jak mocný odpor vzbudily tyto finanční operace kurie.[2]

Ale kurie nespokojila se jen rozhodováním o volbách biskupův a finančním těžením z toho, nýbrž rozšiřovala svůj vliv i na obsazování nižších úřadův a hodností církevních. Stejně jako volebního práva kapitul nebylo šetřeno ani volebního práva konventů klášterních. O způsobu voleb opatských v našich zemích nemáme bohužel tolik zpráv jako o volbách biskupských. Víme, že v nejstarší době také opatové dosazováni bývali téměř pouhou vůlí panovníkovou. Panovníci podrželi zajisté veliký vliv na volby opatův i v pozdější době, kdy — jak lze míti za to — práva mnichů k svobodné volbě aspoň formálně bylo šetřeno. V kronice Zbraslavské máme dosti podrobné zprávy o několika volbách opatů kláštera Sedleckého i Zbraslavského z druhé pol. XIII. stol. a z poč. stol. XIV., které byly provedeny způsobem

---

sazen jinam (Monum. Vatic. V., 2126), učinila to zajisté ze snahy, aby se vyhnula brzké změně na stolci biskupském a tím novým platům. Stačí vzpomenouti toho, co bylo již uvedeno, že Lacek při svém nastoupení byl nucen zavázati se k placení ohromných nedoplatků za své předchůdce. — [1] V bulle se praví, že Zbyněk, dosednuv na arcibiskupství Pražské, nalezl kostel Pražský od svých předchůdců »tam pro communibus et minutis servitiis camerae apostolicae quam pro aliis debitis propter promotiones successive factas par dictam sedem .. ad ipsam ecclesiam diversis creditoribus in multis milibus florenorum auri . . . obligatam«. (Reg. Later. 128, fol. 143, opis v zem. archivu.) — [2] Ve spise O svatokupectví, kap. 4 horlí Hus takto: »Dále že řečeno jest, že papež dává obroky neb dóstojenství jedné hodným a bez úmluvy: té řeči muož zjevný dóvod odpovědieti, jímž znají i hlúpí, že nedóstojní bývají i biskupi, jenž nejsú sviní hodni pásti! A bez úmluvy komu které biskupství dá, jedné ač plášť vykúpí? Za Puchníka k Pražskému arcibiskupství stáli sú rukojmie ještě po jeho smrti: Kbel a Malesič a jiní, a musili sú platiti, an nepoživ nic biskupství, aniž v ně vstúpil, umřel jest.« (*Erben*, M. Jana Husi Sebrané spisy I., str. 408.) O ručení Kbele, Malesice a jiných za Puchníka viz nyní zajímavý dokument v Monum. Boh. Vatic. V., 1967.

zcela kanonickým, ač při volbách Zbraslavských rozhodující vliv králův je velmi patrný.[1] O zasahování kurie není tu nikde zmínky, a také jinde nenacházíme zpráv, že by kurie byla vykonávala vliv na dosazování opatů v českých klášteřích. R. 1326 poprvé slyšíme, že papež zasáhl do volby opata u nás, ale stalo se to jen tak, že nařídil třem jiným opatům českomoravským, aby volbu Jana Vlka za opata v Louce prozkoumali, a shledají-li ji správnou, aby ji potvrdili.[2] Z úředních záznamů kurie vysvítá s naprostou bezpečností, že teprve na sklonku prvé polovice XIV. stol. počali papežové přímo zasahovati do voleb opatů v českých klášteřích. Podobně jako biskupové platili také opati dosazení papežem servicia komoře papežské i kollegiu kardinálů. Záznamy o tom zachovány jsou téměř úplně od r. 1295, ale první případ placení servicia českým opatem vyskytuje se tu teprve r. 1343.[3] Dne 3. září t. r. zavázal se Petr, opat Strahovský, že zaplatí 100 zlatých jako hlavní servicium a 5 servicií vedlejších.[4] Jakým způsobem Petr dosazen byl za opata, o tom dovídáme se z bully pap. Klementa VI. z 19. července 1342.[5] Již r. 1330, kdy opatem Strahovským byl Gerhard, vyhradil prý si papež Jan XXII. jmenování jeho nástupce.[6] Ale reservace té nebylo dbáno. Za opata zvolen byl konventem Dětřich de Reno, který po několika letech sesazen byl generální kapitulou řádu praemonstrátského, a na jeho místo touž kapitulou zvolen Petr Vojslavův, kdežto konvent kláštera Strahovského zvolil opatem Hilgera de Reno a appelloval ještě za života Jana XXII. ke kurii. Teprve Klement VI. rozhodl tento spor; obojí volbu prohlásil za neplatnou, protože se stala proti reservaci papeže Jana XXII., a ze své moci na základě téže reservace ustanovil opatem Petra.

---

[1] Srv. Fontes rer. boh. IV., str. 19 (o volbě Heidenreicha opata sedleckého), str. 51, 52 (o volbě Konráda, opata Zbraslavského), str. 233 (o volbě Petra, opata Zbraslavského), str. 303 a 334 (o volbách Oldřicha z Paběnic a Mikuláše, opatů Sedleckých); v. také str. 173 a 174 (o rozkaze Jindřicha Korutanského, aby mnichové Zbraslavští místo Konráda volili jiného opata). — [2] Bullou z 28. list. 1326 nařídil pap. Jan XXII. třem opatům, aby »electionem Johannis dicti Lupi . . . in abbatem monasterii Lucensis inquirant et si dicta electio esset concorditer peracta, eam confirment«. (Reg. Boh. III., 1243 = Cod. Mor. VI., 320.) — [3] Zprávy o opatech našich zemí z úředních register papežských sestaveny jsou v článku *K. Eubela*, Die deutschen Äbte in den libri obligationum et solutionum des vaticanischen Archivs während der Jahre 1295—1378 v Studien u. Mitth. aus dem Bened.- und Cistercienserorden XVI. (1895), str. 84 násl. Doplňkem k tomu je článek téhož autora »Papst Urban V. und seine Provisionen auf deutsche Abteien«, ibid. str. 296—299. Pro následující léta podobně příslušná data sestavil Eubel v článku »Provisionen auf deutsche Abteien während des Schismas und des Pontificats von Martin V. (1378 až 1431),« ibid. XV. (1894), str. 71 násl. — [4] Oblig. et sol. 6, fol. 186. — [5] Monum. Boh. Vatic. I., 57. — [6] »provisionem ipsius monasterii ea vice . . . dispositioni suae ac sedis apostolicae specialiter reservavit«.

Od té doby množí se případy papežského zasahování do voleb opatských. Hned r. 1344 dosadil pap. Klement VI. opata kláštera v Louce, dovolávaje se své generální reservace všech klášterův uprázdněných povýšením opatů k jiným hodnostem církevním z moci apoštolské.[1] Klášter v Louce byl totiž uprázdněn povýšením opatovým za biskupa Litomyšlského, které se stalo papežskou provisí. O čtyři léta později týž papež dosadil Neplacha za opata do Opatovic, a to zase na základě své generální reservace, protože opatství bylo se uprázdnilo apud sedem, t. j. resignací dřívějšího opata učiněnou u kurie.[2] Bully vydané za příčinou těchto provisí mají již ustálenou formu, zcela podobnou formě provisí na biskupství. V úvodě vyslovuje se myšlenka, že je z předních povinností papežových dbát o to, aby správa uprázdněných kostelů a klášterů svěřována byla osobám schopným. Dále vypravuje se způsob, jímž klášter se uprázdnil, a z něho vyvozuje se důvod papežova práva k obsazení opatství. Konečně vyhlašuje se že papež po zralé úvaze všech okolností a zvláště vynikajících vlastností kandidátových, pro něž ve všech případech užívá se stejné fraseologie,[3] s radou kardinálů svěřuje mu správu kláštera a nařizuje mu, aby úkol ten svědomitě plnil. Jinými bullami podává se o papežské provisi zpráva konventu kláštera, panovníkovi a někdy arcibiskupovi. Všechny jsou stejného data a znění s bullou hlavní až na odchylnou závěrečnou formuli; bulla pro konvent vyzývá k poslušnosti nového opata, bulla svědčící panovníkovi žádá ho, aby opata svou pomocí podporoval, a pod. Za každou z těchto bull platilo se v době avignonské zpravidla 16 grošů; byla-li však v ní obsažena nezvyklá klausule, na př. obšírné vypravování o tom, jak opatství se uprázdnilo, platila se taxa vyšší.[4]

Krom toho platili, jak bylo řečeno, opatové dosazení papežem servicia. O Petrovi, opatu Strahovském, víme, že slíbil zaplatit 100 zlatých jako servicium hlavní a 5 servicií vedlejších. O obligaci Jana, opata Luckého, nezachoval se záznam.[5] Opat Neplach zavázal se 18. února 1348 osobně k zaplacení hlavního servicia 500 zlatých,[6] a 31. října 1349 skutečně již poslední splátkou vyrovnal svůj dluh.[7] Z doby tří nástupců Klementa VI. (1352—1378) máme již řadu zpráv o placení servicií českými opaty. Z opatů

---

[1] Bulla z 30. dubna r. 1344 v Monum. Boh. Vatic. I, 366. — [2] Bulla z 11. února 1348, ibid. 973. — [3] »cui apud nos de religionis zelo, litterarum scientia, honestate morum et vitae ac aliis virtutum meritis fidedigna testimonia suffragantur«, jest obyčejná forma této chvály, která ovšem historicky je bezcenná. — [4] Tak podle sazby u *Tangla*, Das päpst. Taxwesen, zvl. otisk str. 77—8. S tím shoduje se praxe, jak vidíme z vydání uvedených provisí v Monum. Boh. Vatic. I. Opat Lucký a Opatovický platili po 16 gr., opat Strahovský po 20 gr., protože v provisi je velmi obšírné vypravování o dvojí sporné volbě. — [5] Aspoň není nic v citovaném článku Eubelově. — [6] *Eubel*, Die deutschen Äbte, str. 94, čís. 57. — [7] Oblig. et sol. 26, fol. 3.

Strahovských platili servicia Martin (r. 1359), Otto (r. 1364) a Konrád (r. 1368); v Milévsku Mikuláš (r. 1359) a Petr (r. 1368); v Teplé Ering (r. 1360) a Heřman (r. 1365); v Želivě Bernard (r. 1355) a v Kladrubech Racek (r. 1363). Od placení servicií osvobozen byl r. 1369 opat Velehradský a v diecesi Vratislavské r. 1369 opat Kamenecký a r. 1370 opat Leubuský.[1]

Za Urbana VI. (1378—1389) dosáhli — pokud z pramenů velmi neúplně dochovaných poznáváme — hodnosti opatské z moci papežovy Hradiští opatové Petr (r. 1381/2) a Vikéř (r. 1384—6), dále Petr, opat Opatovický (r. 1389), Jindřich, opat u sv. Ambrože (před r. 1386), a Diviš, opat Břevnovský (r. 1385).[2] Z nich Petr, opat Hradištský, slíbil sice platit servicia, ale splnění toho závazku přešlo na jeho nástupce Vikéře, který do r. 1392 doplatil servicia svá i svého předchůdce.[3] Petr Opatovický zaplatil do roka po svém zvolení své značné servicium,[4] a Jindřich, opat u sv. Ambrože, rovněž v lednu 1386 doplácel zbytek.[5] Břevnovský opat Diviš zavázal se k placení servicií skoro 10 let po svém jmenování a hned také část jich zaplatil.[6]

Z doby Bonifáce IX. (1389—1404) máme více podrobnějších zpráv o volbách opatských. Provise na opatství dostalo se od tohoto papeže těmto opatům zemí českých: r. 1389 Petru, opatovi Grüssavskému ve Slezsku, na základě dřívějšího rozhodnutí Urbana VI. z r. 1387[7]; r. 1390 Matyáši, opatovi Zaháňskému,[8] a Zdenkovi Luckému[9]; r. 1391 Janovi Strahovskému,[10] Janu, opatovi u sv. Vincence ve Vratislavi,[11] Mikuláši, opatu Vilémovskému,[12] Janu Kameneckému[13] a Jindřichovi Třebíčskému[14]; r. 1394 Rudolfovi Zaháňskému,[1] r. 1395 Vojtěchovi, opatu u sv. Ambrože v Praze,[2] a nepochybně též Janu, opatovi Ostrovskému[3]; r. 1396 Janu Postoloprtskému[4]; r. 1397 udělena provise na kommendu kláštera Kladrubského Václavu Králíkovi, patriarchovi Antioškému,[5] ale hnedle potom dosazen tam papežem za opata Verner[6]; r. 1393 kommendován klášter Třebíčský kardinálu Píleovi[7]; r. 1402 Eliška z Kunštátu dosazena za abatyši u sv. Jiří v Praze[8] a r. 1403 Jan Pucdota jmenován opatem v Louce.[9] Všechna tato jmenování stala se podle udání papežských bull na základě dřívější speciální reservace, kterou si papežové ještě za života předešlých opatů vyhradili jmenování jich nástupců. Kláštery Grüssavský a Kamenecký reservoval si ještě Urban VI., všechny ostatní Bonifác IX.[10] Je možné, že v mnohých případech tato speciální reservace byla teprve expost fingována, aby se zjednal právní důvod papežské provisi. Stala-li se však skutečně, je velmi zajímavé, že velmi často konventy, buď že nevěděly o této reservaci nebo že na ni se neohlížely, zvolily samy opata, načež papež zpravidla volbu tu zrušil, ale zvoleného ze své moci jmenoval opatem, tak že byl pak povinen platiti kurii servicia. Z vypočtených provisí papeže Bonifáce IX. neméně než šest stalo se tímto způsobem (o některých nemáme bližších zpráv). V Grüssavě ještě za Urbana VI. byl řádně zvolen opat Petr a od otceopata Henrichovského potvrzen; ani zvolený opat ani opat Henrichovský nevěděli prý o reservaci; když se však opat Petr o ní později dověděl, předložil svou volbu kurii, a papež Urban VI., zrušiv ji, udělil mu r. 1387 provisi, na niž Petr teprve od pap. Bonifáce IX. dostal r. 1389 bullu. Podobně Jan, opat Strahovský, Jan Kamenecký, Mikuláš Vilémovský a Jan, opat u sv. Vincence ve Vratislavi, kterým dostalo se provise r. 1391, byli již před tím řádně zvoleni od svých konventův, a opat Vilémovský byl nad to potvrzen úřadem arcibiskupským,[11] podobně jako opat Kamenecký od otce-opata Lubenského.[12] Konečně Janu, opatovi Postoloprtskému, dostalo se r. 1396 provise papežské, když před tím jeho volba byla zrušena.[13]

---

[1] To vše podle citovaných článkův Eubelových. — [2] Podle *Tomka*, Děj. Prahy III., str. 249 byl Diviš dne 29. bř. 1385 zvolen konventem, ač jmenování opata náleželo tenkráte papeži, protože předešlý opat pozbyl opatství sesazením, jež provedl sice arcibiskup, ale z uložení papežova. Papež Urban pak prý zvolení Divišovo za opata potvrdil. Zdá se však, že papež nespokojil se tu pouhým potvrzením, nýbrž že zrušil volbu a sám ze své moci Diviše jmenoval, jako se stávalo velmi často v podobných případech. — Je zajímavé, že Vilémovský opat Petr, řádně zvolený a od arcibiskupa Pražského potvrzený, vyžádal si a dosáhl ještě ztvrzení papežského r. 1378 (Monum. Boh. Vatic. V., 31). — [3] Viz kvitance v Monum. Boh. Vatic. V., 313, 418 a 606. Zachovaly se jen kvitance komorníka kollegia kardinálského, ale obyčejně současně platívalo se komoře apoštolské. — [4] Monum. Boh. Vatic. V., 359. — [5] Ibid. č. 113. — [6] Obligace z 14. kv. 1395, ibid. č. 919, kvitance na zaplacení části servicií z 15. kv. 1395, ibid. č. 920. Příčinou, pro kterou Diviš teprve 10 let po svém jmenování zavazoval se k placení servicií, byly asi těžké finanční ztráty, jež klášter Břevnovský utrpěl za jeho předchůdců. R. 1394 svolil papež Bonifác IX., aby klášter Břevnovský povinen byl toliko třetinou papežského desátku, který odváděl jindy (srv. *Tomek*, Děj. Prahy III., str. 249). Nepochybně bylo tedy Divišovi také placení servicií dočasně prominuto. — [7] Monum. Boh. Vatic. V., 194. — [8] Ibid. 428. — [9] *Eubel*, Provisionen auf deutsche Abteien, str. 76, č. 9. — [10] Monum, Boh. Vatic. V., 445. — [11] Ibid. 478. — [12] Ibid, 505. — [13] Ibid. 565. — [14] Srov. ibid. č. 634.

Výše servicia hlavního, které platili opatové papežem jmenovaní, stanovila se, když poprvé opat některého kláštera byl jmenován papežem. Vyměřovalo se buď podle odhadu staršího, který byl učiněn při vybírání papežských desátků, nebo novým odhadem nebo konečně svobodnou úmluvou. Servicium poprvé vyměřené skoro nikdy se neměnilo v době pozdější, tak že pak namnoze nebylo ve shodě se skutečnými důchody kláštera. Pro potřebu papežské komory sestavovány byly seznamy všech biskupství a klášterů s udáním servicia, jež byly povinny platiti. Takové seznamy zachovaly se z konce XIV. a z XV. stol.,1) a taxy v nich uváděné shodují se zpravidla s tím, co o placení servicií víme z register papežských. Kombinací oněch seznamů a zpráv čerpaných z register lze sestaviti tuto stupnici klášterů českých podle výše servicia: Opatovice 500 zlatých, Velehrad 333 zl.,2) Teplá 260 zl.,3) Milévsko 233$^1/_3$ zl., Želivo 200 zl., Louka 200 zl.4) Hradiště 200 zl.,5) Kladruby 133$^1/_3$ zl., Břevnov 100 zl., Strahov 100 zl., klášter sv. Vincence ve Vratislavi 83 zl., Postoloprty 66$^1/_3$ (nebo 66$^2/_3$) zl., Ostrov 66 (nebo 60) zl., klášter sv. Ambrože v Praze 60 zl., Svaté Pole 50 zl.6)

---

[1] Srov. ibid. č. 893. — [2] Ibid. 928. — [3] Srov. kvitanci naplacení servicií, ibid. č. 951. — [4] Ibid. 1063. — [5] Ibid. 1130. — [6] Srov. ibid. 1334. — [7] Ibid. 1322. — [8] Ibid. 1894. — [9] Ibid. 2147. — [10] O papežských jmenováních opatů Jindřicha Třebíčského 1391, Vernera Kladrubského 1398 a Jana Ostrovského 1395 máme jen nepřímé zprávy, tak že nevíme, jaký byl jejich právní důvod; nepochybně byla to i zde dřívější speciální reservace. — [11] Monum. Boh. Vatic. V., 505. — [12] Ibid. 565. — [13] Ibid. 1063.

Opatové, kterým dostalo se papežské provise za Bonifáce IX., platili nepochybně všichni servicia podle těchto tax, pokud ovšem nebyli od placení osvobozeni jako oba opatové Zaháňští.7) Protože příslušná komorní registra z té doby nezachovala se úplně, máme zprávy jen o některých. Jan, opat Strahovský, jmenovaný od papeže 11. ledna 1391,8) slíbil 17. února t. r. svými prokurátory, že zaplatí 100 zl. hlavního servicia a pět malých9), a skutečně závazek svůj vyrovnal do října 1393.10) Jan, opat Ostrovský, zavázal se v srpnu 1395 k placení servicií a v dubnu 1397 doplácel zbytek.11) Vojtěch Hilsunk, jenž v červnu 1395 jmenován byl opatem u sv. Ambrože v Praze, zavázal se v září 1396 k placení servicií a v dubnu r. 1397 splatil vše najednou.12) Jan Postoloprtský, jmenovaný opatem 20. prosince 1396, zavázal se 30. prosince k placení, hned následujícího dne splatil částku a ostatek doplatil v prosinci 1398.13) Za klášter Kladrubský, jenž čtyři roky po smrti opata Racka (zemř. v dubnu 1397) kommendován byl doživotně Václavu Králíkovi z Buřenic, patriarchovi Antiochijskému,14) ale o málo později udělen Vernerovi,15) zavázal se k placení servicií nejprve patriarcha Václav v květnu 1397,16) potom v srpnu téhož roku Verner; Verner krom toho slíbil zaplatit servicia svého předchůdce

---

1) Sr. str. 19 pozn. 3. — 2) Tak má pouze taxa z XV. stol. (u *Döllingera*, l. c.) — 3) Taxa z XV. stol. má tu 240 zl. — 4) Tak podle obligací; taxa z konce XIV. stol. udává 66$^2/_3$ zl., taxa z XV. stol. 460 zl. — 5) Tak udává taxa z konce XIV. stol.; podle kvitancí z doby Urbana VI. zdá se, že servicium bylo značně menší, asi 73 zl. — 6) Je zajímavé srovnat tyto taxy s platy týchž klášterů, jak se udávají v Registrech decimarum papalium (vyd. *Tomek*) str. 29. Podle toho klášter Břevnovský platíval více než dvakráte tolik desátku než Opatovický, jehož servicium bylo pětkrát větší. — 7) Monum. Boh. Vatic. V., 425 a 893. — 8) Ibid. 445. — 9) Ibid. 472. — 10) Ibid. 601 a 722. — 11) Ibid. 951 a 1150. — 12) Ibid. 9 8, 1025 a 1128. — 13) Ibid. 1063, 1067 a 1068. — 14) Ibid. 1130. — 15) Sr. ibid. 1198 a 1334. — 16) Ibid. 1167.

Racka,[1] který již r. 1363 byl se zavázal k placení, ale, jak se zdá, nic nezaplatil.[2] Z toho mohlo by se soudit, že kommendace kláštera patriarchovi nenabyla platnosti, nicméně v prosinci 1397 vymohl si patriarcha odložení platebního termínu a v dubnu 1398 placení servicií za klášter Kladrubský vůbec mu bylo prominuto.[3] V srpnu téhož roku platil Verner část svých servicií[4] a 2. ledna r. 1406 doplatil zbytek.[5] Jest patrno, že opatství Kladrubské, uprázdněné smrtí Rackovou, uděleno bylo papežem dvakráte a že od obou zvolenců žádána byla servicia, od jichž placení patriarcha Václav dodatečně byl osvobozen.[6] — Tax platilo se v době Bonifácově při jmenování opata kurií za hlavní bullu 16—18 grošů, za vedlejší bully po 8—9 groších.

Za nástupců Bonifácových papežské provise na česká opatství jsou neméně hojné. Na Strahově na př. dosazen v listopadu 1409 papežem Alexandrem V. za opata Petr, po jeho smrti v prosinci 1410 klášter kommendován Janem XXIII. Mikuláši, biskupu Nazaretskému,[7] a v červnu 1411 opatství uprázdněné resignací biskupa Mikuláše uděleno od téhož papeže Mikuláši Durynkovi. Krom toho dostaly v letech 1405—1431 tyto české kláštery opaty z moci papežské: r. 1405 Milévsko, 1406 klášter sv. Prokopa na Sázavě,[8] 1409 klášter sv. Vincence ve Vratislavi a klášter Ostrovský, 1412 klášter v Hradišti a klášter P. Marie ve Vratislavi, 1413 opět klášter sv. Vincence ve Vratislavi, 1414 opět klášter P. Marie ve Vratislavi, 1417 Teplá, 1418 Kladruby a Opatovice, 1419 Břevnov, 1421 a 1425 Vilémov. I tu zase v šesti případech dosazen byl od papeže opat zvolený již před tím kapitulou.[9]

Z podaného přehledu vysvítá, že některé kláštery těšily se zvláštní pozornosti papežů. Tak na př. vidíme, že na Strahově od r. 1341, kdy tam byl dosazen první opat z moci papežské, všichni opatové aspoň formálně dosazováni byli papežem. Za to pohřešujeme v seznamu klášterů, jež dostávaly opaty na základě papežských provisí, mnohá známá jména.[1]) Zdá se, že k první provisi papežské na opatství některého kláštera docházelo z příčin nahodilých — na Strahově, jak jsme viděli, byl to spor o opatství — ale pak že stalo se obsazování takového opatství papežskou provisí takořka pravidlem bez ohledu na to, jakým způsobem se bylo uprázdnilo. Že papežům při těchto častých provisích nešlo o to, aby správa klášterů svěřována byla osobám způsobilým, jak v bullách provisních se udává, jest ovšem jisto, a dokazuje to nejlépe ta okolnost, že v tak velikém počtu případů dosazen byl opat zvolený dříve kapitulou. Provise papežské, pokud šlo o osoby zvolených opatů, měly zpravidla asi jen význam formální a samospráva kláštera nebyla jimi ani vážněji zasažena. Význam jejich tkví jen v stránce finanční, v povinnosti opatů kurií dosazených k placení servicií. Z dochovaných zpráv o jich splácení v době pap. Bonifáce IX. můžeme souditi, že servicia za pravidelných poměrů pro bohaté kláštery nebyla břemenem, které by přesahovalo jejich síly. Viděli jsme, že opati zpravidla rychleji a správněji vyrovnávali své závazky než biskupové.[2]) Nicméně břímě to stávalo se zajisté obtížným, vystřídalo-li se rychle za sebou několik opatů, jako poč. XV. stol. na Strahově. Ale podstatná vada této daně církevní záležela v tom, že jí kláštery byly zasahovány velmi nestejnoměrně. Jednak výše servicia jistě nebyla v řádném poměru k finanční síle kláštera, dále záviselo jeho placení na nahodilé okolnosti, jak rychle střídali se opati ve správě kláštera, a konečně řada bohatých klášterů, které nedostávaly opaty z milosti papežské, byla této daně prosta.

---

[1] Ibid. 1198. — [2] V obligaci Vernerově (č. 1198) praví se: »recognovit pro communi servitio dom. Rackonis praedecessoris sui tantundem [jako za sebe] et si et in quantum invenitur ipsum non solvisse«. — [3] Ibid. 1245 a 1284. — [4] Ibid. 1338. — [5] Oblig. et sol. 59, fol. 169^a opis v zem. archivu. — [6] Je známo, že po smrti Rackově poč. r. 1393 zvolen byl od konventu opatem Olen a že jeho volba byla 10. března potvrzena arcibiskupským vikářem Janem z Pomuka, který tím na sebe popudil krále a byl umučen. Z toho, co v textu vyloženo, vysvítá, že Olen kurií nebyl uznán snad z ohledu na krále, a svěření kommendy kláštera Kladrubského Václavu Králíkovi stalo se nepochybně též po přání královu. Jak kurie byla povolná ke králi i po umučeni Jana z Pomuka, ukazuje bulla z 1. list. 1393, jíž se nařizuje biskupu Lubušskému, opatu Tepelskému a proboštu Chotěšovskému, aby vyšetřili žádost královu za zřízení biskupství z kláštera Kladrubského (Monum. Vatic. V., 728). — [7] Sr. též *Palacký*, Über Formelbücher II., str. 205, nr. 239. — [8] Bulla z 13. ledna 1406 v Reg. Later. 125, fol. 251^b. — [9] To vše podle Eubelova citovaného článku v Studien und Mittheilungen aus dem Bened. und Cistercienserorden XV., 1894, str. 71 sq.

Mimo bully týkající se vlastní provise dostávali opatové dosazení papežem obyčejně hned také jinou bullou dovolení, aby posvěcení (munus benedictionis) mohli přijmout od kteréhokoli katolického biskupa, ovšem bez újmy řádné pravomoci diecesního biskupa.[3]) Někdy bývali zvláštní bullou delegováni dva biskupové ze sousedství, aby od opata papežem dosazeného přijali jeho jménem přísahu věrnosti.[4]) Za prvou z těchto bull platívalo se 10—12 grošů, za druhou 16 grošů.

---

[1]) V privilegiu pap. Bonifáce IX. z 10. července 1401, jímž potvrzuje se klášteru ve Svaté Koruně právo svobodné volby opata, praví se výslovně: »vestrum monasterium, de quo hactenus sedes apostolica disponere non consuevit neque providit« (Monum. Vatic. V., 1799). Skutečně o nějaké papežské provisi na opatství ve Svaté Koruně není nic známo. — [2]) Papežové ovšem přísně dbali toho, aby taxy řádně byly placeny. Tak ustanovil pap. Bonifác IX. dne 31. pros. 1392, že žádný opat nemá býti posvěcen, pokud neučinil zadost svým povinnostem ke komoře. Později — 12. června 1395 — dokonce prohlásil, že provise má pozbýti platnosti, nemohla-li bulla provisní pro nezaplacení servicií býti do roka expedována. — [3]) Příklady v Monum. Vatic., V., 441, 460, 479, 1895. — [4]) Příklad ibidem 634.

Celkem z podaného přehledu je patrné, že system papežských provisí při volbách biskupův a opatův u nás začíná se projevovati teprve v druhé čtvrti století čtrnáctého, tedy poměrně dosti pozdě, potom však rychle tu zdomácňuje. Od polovice století XIV. všichni naši biskupové a celá řada opatů našich předních klášterů byli *formálně* dosazováni papežem. *Skutečný* vliv domácích činitelů (panovníka, kapitul, konventů) na volby biskupův a opatů sice nikterak nepřestává, nicméně v tom, že právo rozhodovati o nejvyšší správě české církve a jejích předních ústavů duchovních přiznává se kurii, zračí se ohromný převrat, který ve stol. XIV. nastal v poměru kurie k našim zemím.

Glossy k rožmberskému urbáři.

Napsal Josef Šusta.

Podávám v tomto článečku zlomek starších studií, bez veškeré praetense na všestranné vyčerpání zajímavého předmětu. Kritický rozbor urbářů vyžaduje podrobných bádání místních i kartografických a důkladné znalosti dějin jednotlivých panství i listin ji osvětlujících. Při rozsahu a důležitosti rožmberského urbáře k takové kritice bude jednou třeba objemné knihy, které chci tímto příspěvkem pouze urovnati cestu.

Jde nejprve o *datování* urbáře. V předmluvě ke své velmi pečlivé edici [1]) *Jos. Truhlář* ukázal správně, že urbář nemohl býti sepsán před rokem 1379, ježto obsahuje v základním textu záznamy z tohoto roku. Rovněž nepochybný jest terminus ad quem, totiž smrt Petra z Rožmberka (16. listopadu 1384), neboť urbář má na posledním listu seznam vesnic, které tento pán držel jako probošt Všech svatých na hradě Pražském. Tyto hranice časové vydavatel chtěl však ještě více zúžiti. Okolnost, že mýtní sazba v městečku Bukovsku, vydaná 1382 panem Janem a Petrem z Rožmberka, v urbáři zapsána jest dodatečně a jinou rukou, pokládá za jistý důkaz toho, že celá památka vznikla před rokem 1382. Sotva zcela právem, neboť nahlédnutím do rukopisu lze se přesvědčiti, že původní písař pro sazbu tu ponechal celý pravý sloupec (rukopis byl psán ve dvou kolumnách na každé stránce) nepopsán, buď z té příčiny, že sazba (jak Truhlář se domnívá) nebyla ještě vydána, buď (což je druhá možnost) proto, že neměl jí ve chvíli soupisu po ruce. Než vydavatel opírá se k dosažení určitějších hranic časových ještě o jiný důvod. Maje za jisto, »že by byl písař nepřijal do seznamu zboží rožmberského ves, která k němu již nenáležela,« ukazuje na záznam o vsi Mlýnec, jinak Larenpecher zvané, která darována byla od pánů z Rožmberka listinou z 25. ledna 1380 klášteru vyšebrodskému. Proto soudí, že urbář vznikl skutečně v roce 1379, a klade rok ten na titul své edice.

---

[1]) Urbář zboží rožmberského z roku 1379. Pojednání kr. české společnosti nauk, VI. řady díl 10. V Praze 1880.

Proti tomuto vročení jsou však vážné důvody. Donační listina z roku 1380[1]) nemluví pouze o vsi Mlýnci, nýbrž obsahuje také potvrzení starších darování vesnic zvaných Einsiedel a Kainretschlag, z nichž první byla klášteru dána již před rokem 1369 a druhá roku 1371.[2]) Předpokládáme-li správnost záznamů o vlastnických poměrech v urbáři, nesmíme obou těchto vesnic v něm hledati; skutečně však potkáváme se s nimi hned na prvních stránkách v soupise vesnic hledících k hradu Rožmberku (č. 44 a 69), kde zapsány jsou bez nejmenší poznámky o změně vlastníka. Z toho nutno souditi, že urbář není v podobných otázkách dokladem naprosté spolehlivosti, a dále, že darování vsi Mlýnce není dostatečným základem pro přesné datování k roku 1379. Spokojíme se raději s širším, ale bezpečným vročením mezi léta 1379 až 1384.

Druhá otázka poutá se *k osobě,* jejíž jméno urbář má. Řídě se nadpisem druhé složky rukopisu, vydavatel nazývá rukopis celý urbářem pana *Oldřicha z Rožmberka.* V textu narážíme však na mnoha místech na zmínky o starších bratřích tohoto pána, z nichž v době 1379—84 ještě žili uvedený již probošt Petr a Jan z Rožmberka. Oba tu vystupují jako vlastníci jednotlivých zboží, a vzniká otázka, proč urbář pouze podle nejmladšího bratra byl nazván. Listiny archivu třeboňskéko a knihy konfirmační ukazují nám, že ještě na počátku sedmdesátých let 14. věku bratří Petr, Jan a Oldřich drželi nerozděleně celé dědictví otcovské, ač císař Karel IV. listinou z 3. dubna 1362 zaručil jim v případě bezdětnosti některého z bratří právo vzájemného dědění bez ohledu na odúmrt královskou. Teprve roku 1374 přišlo k rozdělení; tehdy bratři vyžádali si u králevice Václava obnovení řečené listiny císařské[3]) a rozdělili si statky někdy mezi 13. březnem a 29. květnem[4]) tak, že Oldřich, který měl již dospívajícího syna Jindřicha, podržel samostatně některá panství jak na periferii země tak blíže ke středu, kdežto ostatní zboží zůstalo v společném vlastnictví probošta Petra a bezdětného Jana. Tak statky rožmberské od roku 1374 až k roku 1389, kdy po smrti Janově pan Oldřich stal se jediným pánem, tvoří dvě samostatné skupiny s oddělenou správou.

---

[1]) Tištěna v *Pangerlově* Urkundenbuch von Hohenfurt, 179—185. — [2]) První darována ještě za života pana Jošta († 1369), druhá dána klášteru za spásu jeho duše roku 1371; viz *Pangerl*, l. c., 151. — [3]) Listina Václavova ze 3. února 1374 jest zachována v archivu třeboňském, oddělení Fam. Rosenberg, kde se nalézá také řečená listina Karla IV. — [4]) Dne 13. března všickni bratři společně podávají faráře v Nezvěsticích, kdežto 29 května podobné právo vykonává při faře v Rasochách již Oldřich samostatně; viz *Libri confirmat.* III, 8, 12.

Jak vyjadřuje náš urbář tyto poměry? Při podrobnějším ohledání rukopisu poznáme, že zcela správně. Listy 8—23, obsahující popisy panství Nové Hrady, Příbenice, Choustník, Vildštejn a Žiželice, tvoří samostatný celek, rozdělený na dvě osmilistové složky; k němu pouze hledí nadpis položený před panství Novohradské: »Registrum bonorum domini Ulrici de Rosennbergh«. Ostatní část rukopisu, listy 1—7 a 24—63, byla urbářem pánů Petra a Jana a tvořila rovněž samostatný svazek, rozdělený na šest složek osmilistových, označených obvyklým způsobem na poslední stránce celého kvaternu řadovou číslicí římskou, jež chybí pouze u poslední složky, protože list 63 byl později v dolní polovici ustřižen. V prvním kvaternu chybí list úvodní, který měl patrně vedle nadpisu všeobecného, znějícího snad »Registrum bonorum dominorum Petri et Johannis de Rosennbergh«, také podružný nadpis »Bona pertinencia ad castrum Rosemberg«, ježto popis míst k tomuto hradu hledících počíná se na listu následujícím bez obvyklého nadpisu.

Rukopis Truhlářem vydaný obsahuje tedy *dva samostatné urbáře,* které při vázání v jednu knihu byly změteny tak, že celý urbář Oldřichův vložen byl za první kvatern urbáře jeho bratří, ač tou vložkou byl přerušen seznam vsí hledících k hradu Rožmberku a popis vesnice Dolního Dvořiště roztržen na dva kusy (fol. 7^v a 24^r). Tato neobratnost udála se v době velmi dávné, snad hned po spojení obou urbářů v rukou jednoho pána roku 1389, neboť na fol. 7^v nalézáme poznámku, psanou rukou 15. století: »Ab hinc verte II. quaternos vel sedecim folia circa tale signum *«. Táž ruka poznamenala pak na listu 24^r »Ista quinque folia, que secuntur immediate, debent stare ante sedecim folia post villam, que intitulatur Merica, ad dominium Rosenberk pertinentem«; glossátor, který již nevěděl o tom, že má vlastně dva urbáře před sebou, chtěl tedy uživateli rukopisu upraviti pořad listů stejným způsobem, jak se později stalo též v edici Truhlářově.

Poznání samostatnosti obou památek přivádí nás zpět k otázce *data.* Terminus 1379—84 zůstává v nepochybné platnosti pouze pro větší urbář Petra a Jana, kdežto urbář Oldřichův, nezávislý na smrti probošta Petra, podle vnitřních indicií možno obmeziti jen lety 1374—1389. Skutečně rozhodneme se však přece pro současný vznik obou památek, přihlédneme-li znova k samému rukopisu; neboť oba urbáře psal nepochybně týž písař, na stejně velikých složkách pergamenových, se stejnou péčí kalligrafickou a písmem tak nerozlišným, že ani zkušenému znalci rukopisů, jako jest pan vydavatel, pochybnost o jednotnosti celku nevzešla. Podle zevnějších známek jsou oba urbáře jednotného vzniku a právem pro oba podržíme vročení mezi léta 1379—1384.

Máme tedy před sebou případ zcela singulární dvou pramenů zdánlivě samostatných, ale vzniklých jednotnou prací téže osoby. Následující úvaha podá nám dodatečné vysvětlení věci.

Roku 1374 rozsáhlé panství Přibenice bylo rozděleno tak, že Oldřich podržel některé vesnice se starým hradem, kdežto ostatní část s menším hradem, zvaným Přibeničky, zůstala jeho bratřím. Mezi vesnicemi této druhé části urbář Petra a Jana (Truhlář 44, No 391) uvádí také ves Drahnětice slovy: »Villa Drahnieticz continet XIIII laneos et solvunt sicut in Bozeticz, videlicet per unam marcam gravem, per IIII messores et falcant pratum dominorum. Sed per aliam mensuram continet iam unum laneum minus $^1/_2$ quartali, de quo annuatim solvit I marcam.« V zápise zaráží nás nejprve zmínka o vsi Božeticích, kterou bychom marně hledali v majetku Jana a Petra, neboť náležela podle rozdělení roku 1374 Oldřichovi, v jehož urbáři (Truhlář 16, No 120) skutečně jest zapsána se stejnými povinnostmi jako Drahnětice. Urbář starších bratří odvolává se tedy na ves cizí, o níž v něm jinak zmínky není; překvapení naše vzroste však ještě, když shledáme, že urbář Oldřichův jako poslední ves panství přibenického (Truhlář 17, No 128) uvádí rovněž »villa Dorahnieticz continet XIIII laneos; quilibet censuat annuatim per omnia sicut Bozeticz villa. Sed per aliam mensuram iam continet I laneum minus $^1/_2$ quartali, de quo annuatim solvit unam marcam.« O identitě obou vsí nelze pochybovati, rovněž ne o vzájemné závislosti obou zápisů. Vysvětlení podává pouze předpoklad společné předlohy obou urbářů; předlohou tou mohl býti jen urbariální popis celého panství před rozdělením. V něm Drahnětice byly zapsány asi s pouhým odkazem na blízké Božetice, a když připadly do podílu Jana a Petra, písař, sepisující urbář těchto pánů, ponechal sice odkaz na Božetice, ale přidal výpočet povinností lánových *in extenso.* Do urbáře Oldřichova pak dostala se ves pouze nedbalým užitím předlohy, což jest novým dokladem, jak málo spolehlivé jsou některé záznamy pro skutečný stav vlastnických poměrů jednotlivých zboží rožmberských v době 1379—84.

Nedůvěra ta ještě vzroste, když obrátíme pozornost k druhé větě zápisu o Drahněticích, znějící stejně jak v urbáři Oldřichově tak i v urbáři starších bratří. Věta ta nehodí se k tomu, co předchází, a již vydavatel na to upozornil. Nepatří totiž vůbec k veliké vsi Drahněticům, nýbrž k č. 126 urbáře Oldřichova. V čísle tom shrnuty jsou tři malé, samostatné dvorky, nejspíše v poustkách ležící a proto rychlého vzrůstu schopné: dvůr Předslavův, který později náležel jakémusi Domaslavovi, dvůr Bohuňkův a dvůr sousední, jehož držitel se neuvádí a který, maje původně jen $^5/_8$ lánu, platil ročně 40 grošů. K tomuto poslednímu vztahuje se druhá věta zápisu drahnětického pravíc, že dvůr vzrostl (nejspíše klučením) na $^7/_8$ lánu a platil celou hřivnu.

Zdánlivě nepochopitelnou okolnost, že tato věta mohla býti v obou urbářích spojena se zápisem o vsi Drahněticích, vysvětlíme si snadno částečnou rekonstrukcí společné předlohy. Jedna stránka tohoto soupisu nerozděleného panství přiběnického končila se asi záznamem o vsi Drahněticích; na téže stránce byl poněkud výše zápis o dvoru Předslavově. Dvůr změnil majitele a vzrostl; věc byla zaznamenána k původnímu zápisu, rovněž později nota o dvoru Bohuňkově a o třetím dvorci bezejmenném. Tím byl však volný prostor kolem původního záznamu tak popsán, že pro novou poznámku o vzrůstu rozsahu a poplatnosti bezejmenného dvora místa již nebylo; proto ji písař položil na dolejší kraj listu pod ves Drahnětice, snad s nepříliš zřetelným znamením o její příslušnosti. Autor obou urbářů z let 1379—84 opsal pak věc mechanicky *in continuo,* nepoznávaje vlastního stavu věci, a to dvakráte, tak že do urbáře Oldřichova přidělil neprávem ves Drahnětice a do urbáře Janova i Petrova rovněž neprávem poznámku o dvorci náležící Oldřichovi.

Případ ten přináší nám tedy dvojí poznání; jednak zvýšenou nedůvěru k spolehlivosti jednotlivých záznamů urbáře, jednak určitou představu o povaze jeho *předlohy.* Velmi často předlohou urbářů souhrnných bývaly přípravné soupisy jednotlivých panství, moderně řekli bychom protokolly, sepsané v jednotlivých patrimoniálních střediscích o okamžitém stavu zboží, z nichž pak urbář ústřední byl sestavován.[1]) V našem případě jest však zřejmo, že o takové, *ad hoc* vzniklé, předloze nelze mluviti. Společným pramenem urbářů Oldřichova a starších bratří byl naopak záznam starší, opatřený četnými dodatky, přidávanými postupně k původnímu textu podle toho, jak rozličné změny toho žádaly. Tento ráz předlohy jeví se jasně také u jiných záznamů v obou urbářích.

Dobrým příkladem jest tu ves Maršov, rovněž v panství přibenickém (Truhlář, 15, No 108). »In villa Marssov dominus habet culturam et ultra illam ibidem habentur IX lanei cum quartali, de quibus monachi de Usk tenent I laneum. Reliquorum vero quilibet solvit annuatim per LVI gr. et pro steura per VIII gr. Item per VIII falcatores feni, per XVI messores, per VIII pullos, per II maniplos canapi, per XX ova. Item duo homines ultra eorum censum solvunt annuatim per XII den. *Nunc vero solvunt de laneis per LXVIII gr.* Ibidem domini anno LXVI° quatuor laneos de dominorum aratura pro LXVIII sexag. vendiderunt et emerunt[1]) in toto XIII laneos minus[2]) quartali solventes per LXVIII gr. annuatim. Ibidem lanei pro tota robota solvunt III sexag. XXIII gr. annuatim.«

---

[1]) Německy zvou se »Theilurbare«; viz moje pojednání »Zur Geschichte und Kritik der Urbarialaufzeichnungen.« Sitz.-Ber. Wiener Akad. 1897, CXXXVIII.

Analysujeme-li záznam celý, uznáme zajisté, že písař urbáře z let 1379—84 tu opsal bez veškerého rozlišení několik zápisů časově od sebe vzdálených a postupně se nahrazujících, v nichž obsaženy jsou dějiny vsi v nejdůležitější době vývoje. Proto rozlišili jsme je sazbou. Podle prvního ves Maršov skládala se z panského dvorce a devíti lánů selských, z nichž jeden byl vlastnictvím kláštera Ústí nad Lužnicí. Ostatní sedláci platili pánům z Rožmberka na penězích úrok a stabilisovaný příspěvek k dani zemské, odváděli dávky naturální a pomáhali robotou, pevně určenou, vzdělávati pozemky panského dvorce. Později došlo k změně tím, že dávky peněžité vzrostly z 64 grošů na 68; mohli bychom hledati v tom snad jakýsi korrektiv pro nastalé zhoršení mince, ale s ohledem na záznam následující rozhodneme se spíše pro domněnku, že nové 4 groše byly reluicí dávek naturálních. Reluice ta byla věcí v 14. věku obvyklou; v té době pán dlel již zřídka na jednom zboží tak dlouho, aby byl s družinou spotřeboval hromadící se naturálie, jejichž prodej ostatně nebyl snadný. Větší změna pro celý ráz vsi nastala však, když páni rozhodli se upustit také od vlastní produkce hospodářské a rozparcelovali poplužní dvůr na 4 nové lány poddanské, ktcré právem zákupným prodali, lán po 17 kopách. Tím ves stala se svazkem 13 lánů, z nichž každý platil po 68 groších úroku. Zrušení vlastní režie panské učinilo také roboty zbytečnými, páni neodpustili jich však zhola, nýbrž reluovali je na plat tří kop a 24 grošů, odváděný společně celou vsí.

Máme tu typický případ vývoje selských poměrů českých v 14. století; naturální ráz šlechtického života ustupuje peněžnímu hospodářství, mizí vlastní režie velkostatkářská a pobyt pánů na zboží stává se nepravidelnějším, statek jest pak pro šlechtu jen podkladem určité renty a proto objektem snadné směny, prodeje i zadlužení.[3]) V našem případě zajímá nás především otázka *o časových hranicích*, v nichž se proces ten u vesnice Maršova odehrál. Máme určité datum, rok 1366, kdy byla provedena parcelace dvora maršovského; před tento rok tedy jest nutno položiti jak zvýšení peněžitého úroku poddanského, tak i zápis o poměrech původních. Že však tato obě data navzájem zase od sebe značnou mezerou časovou jsou oddělena, o tom svědčí karakteristické »nunc vero«. Také o době vzniku původního zápisu lze aspoň domněnku vysloviti. V něm jako vlastník poplužního dvorce a poddaných lánů vystupuje »dominus«, a nikoliv »domini«, kteří později dvorec zrušili; podle toho možno položiti vznik zápisu do doby, kdy zboží rožmberské bylo pod vládou jediného pána, tedy do doby *Petra, starého pána z Rožmberka*, do let 1307 až 1347. Pro toto posunutí svědčí také jiné momenty; v urbáři nalézáme některé záznamy z let padesátých, které mají již ráz dodatků k původnímu textu (tak záznam o lesích žiželických z roku 1359, o němž níže), a mimo to doba půl století není příliš dlouhá k provedení zásadních změn hospodářských, jež v zápisech se zrcadlí. Jest tedy pravděpodobno, že předlohou, z níž písař urbáře z let 1379—84 mechanicky opisoval, byl soupis zboží, původem svým do první polovice 14. století zasahající a četnými doplňky pozdějšími opatřený.

---

[1]) V původním textu stálo zajisté »fecerunt«; máme zde jednu z mnohých chyb, o nichž později. — [2]) Snad rovněž chyba místo »cum«. — [3]) Viz též Č. Č. H. V, 97. a Pekařův výklad Č. Č. H. VII, 351—52.

K tomu dlužno připomenouti, že popis vsi Maršova není snad ojedinělým případem; vsi hned po něm následující, jako Obora, Třebelice, Dudov a jiné, jak na podílu Oldřichově tak na podílu Jana a Petra, poskytly by nám množství podobných dokladů, kdybychom je chtěli hromaditi. Jest tu ovšem ještě jiná otázka, totiž, zda předloha měla ráz souhrnného urbáře veškerého zboží rožmberského a obsahovala popis všech panství v urbáři z roku 1379—84 zastoupených, či zda to byl jen starý popis statku přibenického. Avšak již pouhé pročtení celého urbáře ukáže nám snadno, že domněnka první jest správná; skoro ve všech kapitolách nalezneme aspoň některé stopy starší předlohy, některé záznamy upomínající na ty, jež ze zboží přibenického jsme uvedli. Tak hned u sousedního zboží choustnického č. 135, 159 a j., nebo na vlastním panství rožmberském č. 7, 10, 11, 32 a 38, nehledě k tomu, že také vypočítávání vsí, jako Einsiedel a Kainretschlag, jež v době sepisování pánům z Rožemberka již dávno nepatřily, lze vysvětliti jen mechanickým opisováním staré předlohy. Význačný příklad takové bezstarostné recepce má také popis zboží žiželického (Truhlář 23, No 196). Tam nalézáme vedle sebe dva seznamy lesů, jeden z roku 1359, druhý z 1373; oba mluví o týchže revírech, udávají však zcela odchylně jejich rozsah a stav dříví. Nesouhlas lze snadno vysvětliti nejen změnou způsobenou kácením v průběhu 14 let, nýbrž také okolností, že měření roku 1373, provedené v době, kdy podle jiných záznamů urbáře přišlo vůbec k jakési všeobecné revisi lesního majetku rožmberského, bylo daleko přesnější. Jím popis z roku 1359 pozbyl sice úplně své ceny, než písař urbáře let 1379—84 přijal jej do svého díla přece, patrně jen proto, že jej našel v předloze. Při tom nadělal při vypočítávání revírů řadu chyb, svědčících opět o bezmyšlenkovitém opisování starších, dlouhým užíváním snad poněkud nečitelných záznamů; tak píše »Stemye« místo »Stráně«, »De Herynky« místo »Dehetníky« a j. Mohli bychom chyby ty vykládati snad německou národností písařovou, ale není to nutné, neboť i v latinském textu nalézáme často nesmyslné chyby, jako »onoris« místo »ovorum«, »aurum« místo »avenam« a podobné.

Skoro při všech panstvích zůstaly tedy nepochybné stopy staré předlohy, která skladatelem urbáře z let 1379—84 prostě byla opsána s veškerými *doplňky*, které v průběhu doby k ní byly přidány. V ohledu tom zdá se však, že předloha neměla rázu zcela stejnoměrného; při některých kapitolách byly změny nastalé soustavněji zapisovány, při jiných péče ta byla menší. Záleželo patrně mnoho na bedlivosti, s jakou správcové jednotlivých domén o to dbali, aby správa ústřední o změnách nastalých byla informována. Největší důkladnost jeví popis zboží přibenického, kde potkáme se i s poznámkami o nesrovnalostech mezi souhrnným urbářem a mezi rozličnými rejstříky, sloužícími k správním potřebám panství samého a zhotovenými od písařů přibenických, z nichž výslovně se připomínají jakýsi Martin a Tomáš.1)

Při doplňování ústředního urbáře nešlo však pouze o drobné změny v jednotlivých vesnicích, nýbrž také o změny veliké, které koupí a směnou *celých statků* byly způsobovány. Jakým způsobem při takové příležitosti starý urbář souhrnný byl doplňován, ukazuje případ následující. Roku 1362 bratří z Rožmberka koupili od pana Petra z Michalovic vesnice Soběnov, Lhotu, Jaroměřice, Hodonice a Bukovsko; celá skupina připojena k rozsáhlému zboží krumlovskému a stručný popis nově nabytých vsí zapsán také do urbáře tak, že připojen byl jako dodatek k popisu panství za výpočet lesů krumlovských, kterým se původní soupis zboží končil. Při tom doplňovatel starého urbáře nespokojil se však s ústní informací o nově naby-

---

1) Viz No 115, 405—410. Z těchto rejstříků žádný se nezachoval. O tom však, jakého rázu bývaly, poučuje nás následující listina archivu třeboňského, vydaná Jindřichem z Rožmberka 6. prosince 1389. V ní pan Jindřich dosvědčuje, že téhož dne »veniens nostri in presenciam noster incola Henzlinus de Zaalzz ostendit nobis copiam extractam ex libro bonorum spectantium ad castrum minus in Przibenicz, cuius tenor hic erat per omnia: »Anno domini 1361 tertia ſeria die s. Petri et Pauli apostolorum Henzlinus de Zals et Walkerus ſrater suus germanus de consensu domini Petri gratioso et domini Judoci, bona omnia concluserunt in veram unionem cum liberis ipsorum parte ab utraque«. Jindřich potvrzuje tuto úmluvu »quatenus veram unionem eandem, que *spolek* vocatur, omnium bonorum mobilium et immobilium inter se habentium — dicti incole ac ipsorum liberi habeant, prout ipsorum profectui et voluntati visum fuerit«. (Originál sign. II, 325, No 3.) Tento zajímavý příklad spolku selského ukazuje nám, jak podobné záznamy do hradské knihy přibenické byly přijímány a že měla zajisté ráz naprosto odlišný od souhrnného urbáře.

tých vesnicích, nýbrž užil pro svůj záznam také trhové smlouvy, uzavřené 1. března 1362 mezi Petrem z Michalovic a pány z Rožmberka, v níž rozsah koupeného zboží byl povšechně vypočten.1) Závislost urbáře na listině ukazuje srovnání dosti jasně.

Urbář z let 1379—84, p. 34.	Listina z roku 1362.
Villa Sobienow continet XI laneos minus V jugeribus, de quibus annuatim censuat XV sexag. *Villa Lhota* de VII laneis habet in censu VI sex. 5 gr. $4^{1}/_{2}$ parvum. Ibidem domini habent *litus Malcze fluminis tam remote, quam agri eiusdem ville pertingunt. Germir* de VIII laneis sine capella. Mediam villam domini habent, que solvit *in censu X sexag.* Ibidem domini habent *obstaculum parvum Stanconis molendinatoris infra usque ad fluvium Malcz. Villa Hodonicz* habet in *censu VII sexag. XV gr.* unum parvum. *Villa Bukowsk* habet in censu XIX sexag. III gr. $2^{1}/_{2}$ parvum. Ibidem domini habent *silvam que dicitur Mikulowsky. Item secundam silvam, que dicitur Jaromyrzskv*, que ambe continent III laneos mensure Paczaviensis.	*Villam Sobienow* totam; item *villam Lhota* totam *cum littore fluminis Malcze tam remote, sicut agri eiusdem ville pertingunt;* item *villam Bukowsk* totam; item in villa *Jermir decem sexagenarum redditus* in rusticis et hec *cum rivo ab obstaculo parvo Stanconis molendinatoris infra usque ad flumen Malcz*; item in *villa Hodonycz septem sexagenas quindecim grossos annui census;* item *silvam, que dicitur Miculowsky, et aliam, que dicitur Jaromirsky.*«

Vidíme zřejmě, že doplňovatel urbáře, ač měl o rozsahu a poplatnosti vesnic své samostatné zprávy, přece užil také listiny. Poznámka o potoku jaroměřickém, který náležel pánům z Rožmberka od jezu mlynáře Staňka až k ústí potoka do Malče, stává se teprve srovnáním s listinou vůbec srozumitelnou, ačkoliv zůstane asi pochybným, zda vina nejasnosti padá na původního doplňovatele starého urbáře či opět na opisovače z roku 1379—84.

Původní urbář byl tedy udržován ve shodě se vzrůstem rožmberského zboží. Máme však doklad, že doplňování to nedálo se vždy v zápětí, nýbrž někdy teprve po delší době. Od pánů z Landštejna, svých vzdálených strýců, Rožmberkové koupili roku 1359 statek *Nové Hrady*, roku 1364 *Třeboň*. V urbáři Oldřichově, jemuž dělením 1374 Nové Hrady připadly, nalézáme při vsi Niederthalu, ležící hned pod tvrzí novohradskou, poznámku »Nota quod

---

1) Uveřejněna M. Klimeschem v Mitth. des Ver. f. G. d. D. in B. XXIII, 125.

a. d. LXXI in vigilia S. Galli dom. Michael de Gilowiczie concessit dominis VII sexag. super uno laneo latrino [1]) sine censu in eadem villa Gilowiczie sito« (Truhlář 13, No 79). Poznámka ta nepatří ani k jmenované vsi, ani do urbáře Oldřichova vůbec, nýbrž náleží do urbáře Jana a Petra, ke vsi panství třeboňského, Jilovicům (Truhlář 56, No 476), kde doplňuje jinou poznámku o zastavených lánech. Máme tu podobný případ jako u Drahnětic. Na téže stránce starého urbáře, kde se končil soupis vsí třeboňských, začínalo se asi panství novohradské; ves Niederthal zaujímala poslední řádky a pod ní byla poznámka hledící k Jílovicům. Nepozorný opisovač nerozeznal pravého stavu věci stejně jako u Drahnětic. Nás zajímá pak hlavně fakt, že ve starém urbáři panství třeboňské podle toho předcházelo před novohradským, ač toto o pět let dříve bylo koupeno.

Shrneme-li tedy v jedno předešlé úvahy, vidíme, že na sklonku sedmdesátých let 14. věku statky rožmberské byly sepsány v souhrnném urbáři, jehož původní text pocházel nejspíše z první polovice století, byl však již značně stísněn četnými doplňky o změnách nastalých v jednotlivých vsích a rozšířen rozsáhlými soupisy o nově nabytých statcích. Kniha takovým změnám a častému užívání vydaná byla zajisté poněkud sešlá a vzrůst poznámek činil jí nepřehlednou. To a okolnost, že rozdělení z roku 1374 učinilo ji dvěma oddílným pánům zároveň nutnou správní pomůckou, vedlo asi ke vzniku našeho rukopisu. Dovedný písař byl mezi lety 1379 a 1384 vybrán, aby s ponecháním dostatečných mezer pro doplňky jasně opsal starý urbář na krásné složky pergamenové a při tom oddělil statky Oldřichovy od zboží ostatního v samostatném soupise. Viděli jsme, jak dostál své úloze, a zdá se, že ani současníkům nevyhověl zcela, neboť díla jeho nebylo již tak pilně užíváno jako jeho předlohy, a řídkost doplňků i zachovalost rukopisů ukazují, že vyšlo rychle z praktické potřeby. Urbáře rožmberské z let 1379—84 nejsou tedy dílem původním, nýbrž opisem předlohy starší, opisem zhotoveným od písaře, jemuž záleželo především na formální stránce a který bez velikého porozumění pracoval o svém kalligrafickém úkolu. Právě tím zachoval nám však mnoho cenných zápisů, které by jiný písař byl snad potlačil jako nepotřebné pro okamžité potřeby správní; pečlivé práci badatelů, dobře obeznámených s místními poměry jednotlivých zboží, podaří se zajisté rozeznati ve většině případů staré jádro od pozdějších dodatků a využíti okolnosti, že náš urbář není jako většina podobných zápisů pouhým pramenem k poznání statiky hospodářských poměrů kolem roku 1380, nýbrž také prostředkem k pochopení jejich vývoje v několika desítiletích.

---

[1]) Tak rukopis; zdá se, že jest to jedno z nesprávných čtení písaře let 1379—84.

K nové literatuře a nově nalezeným pramenům o Václavu II.

Podává Jan Bedřich Novák.

Král Václav II. netěší se v literatuře takové oblibě jako veliký jeho otec. Oslňující postava Přemysla Otokara II. upoutala k sobě veškerý zájem historiků; vedle ní se Václav II. tratí. Jakoby známý výrok Dantův[1] zůstal mu odkazem pro všechny budoucí časy. I ve velkých dílech souborných péra dějepisců vylíčivše stkvělou a tragickou dobu rytířského krále přecházejí s patrnou únavou k vypsání dějin za vlády jeho syna. A přece nenajde se v naší historii snadno problém tak zajímavý jako předposlední Přemyslovec. Vládu nastupuje jako slabé, neduživé dítě za poměrů nejzbědovanějších: doma anarchie, na venek naprostá závislost na králi římském. S jeviště dějin odstupuje jako nositel dvou korun, české a polské, v boji o korunu třetí, uherskou, a říše jím zbudovaná je první velmocí v střední Evropě, která může se zdarem čeliti Německu spojenému s Římem.

Odkud ten velkolepý rozvoj? Kde leží složky sil, které umožnily ten nenadálý rozmach? To jsou otázky, které se vnucují každému, kdo se zabývá historií této doby. Proto je vítána každá studie, která přispívá k řešení těchto záhad. V posledních létech právě této politické činnosti vlády Václavovy je věnováno několik velmi cenných prací. Nechci se zde šířiti o článku *Šustově*, Záviš z Falkenštejna, který je v prvém ročníku tohoto časopisu, ani o známém díle *Gollově*, Čechy a Prusy, ani o příslušné kapitole dějin *Bachmanových*, které se již dostalo v tomto časopise náležitého ocenění v posudku *Novotného*.[2]) Jsou to tři němečtí badatelé, jimž má býti věnováno toto pojednání; dvě stará známá jména, *Redlich* a *Dopsch*, jedno nové, *Graebner*. Všichni tři studovali českou politiku za Václava II. a podali v poslední době řadu prací, které přinášejí mnoho nového světla. Nejstarší studie, o které je nutno na tomto místě také se zmíniti, je: *Redlich*, Zur Geschichte der österreichischen Frage unter König Rudolf I. (Mitth. des Inst. für oest. Gesch. Ergänzungsbd. IV., 1893).

Dále sem patří: *Dopsch*, Die Kärnten-Krainer Frage und die Territorialpolitik der ersten Habsburger in Oesterreich (Archiv für oest. Gesch., 87 Bd., 1899); *Dopsch*, Ein antihabsburgischer Fürstenbund im Jahre 1292 (Mitth. des Inst. für oest. Gesch., XXII. Bd., 1901), konečně *Fritz Graebner*, Rudolf v. Habsburg gegen Otto v. Brandenburg. Berlin 1901 (Inaugural-Dissertation),

---

[1]) Srov. článek Rottův v ČČH. II., str. 308. — [2]) ČČH. IX., str. 376—381.

Redlich, Rudolf von Habsburg. Innsbruck 1903 [1]) a *Graebner*, Böhmische Politik vom Tode Ottokars II. bis zum Aussterben der Přemysliden, Prag 1903.[2])

Práce tyto pojímají české dějiny doby Václava II. s rozličných hledisk, a my nebudeme probírati jednu po druhé, nýbrž budeme stopovati výsledky jich chronologickým postupem vývoje událostí. Výhradně českým dějinám jsou věnovány práce Graebnerovy, a budeme se tedy jimi zabývati nejvíce.

Vedle těchto prací vyšly v poslední době tři formuláře obsahující hojnost listin a listů z doby Václava II. Jsou to: *Redlich O.*, Eine Wiener Briefsammlung zur Geschichte des Deutschen Reiches und der Österreichischen Länder in der zweiten Hälfte des XIII. Jahrhunderts. Wien 1894 (Mitth. aus d. Vaticanischen Archive, II. Bd.); *Loserth Jos.*, Das St. Pauler Formular, Briefe und Urkunden aus der Zeit König Wenzels II. Prag, Verein für Gesch. der Deutschen in Böhm. 1896; *Novák Jan B.,* Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně (1279—1296). V Praze, 1903. (Histor. archiv čes. akad., č. 22.) Tyto sbírky podávají mnoho nových dokladů k politickým dějinám českým po smrti Přemysla Otakara II.

Právě na dokumentech z formulářů pocházejících je založena korrektura dosavadních názorů o politice Václava II., ale ony také svou vratkou povahou zavinily mnohou kontroversu; proto jim bude věnována v tomto pojednání náležitá pozornost. Na příslušných místech budou vsunuty výsledky zpracování formuláře biskupa Tobiáše.

I.

Začneme událostmi po pádu Přemysla Otakara II. Katastrofa u Dürnkrutu zachvěla českou říší do základů. Branná moc česká zničena, král zabit, vítězné voje Rudolfovy v postupu na Moravu. Je otázka, jaké plány měl král římský, když jako triumfátor vtrhl do zemí Přemysla II., který padl jsa v říšské i církevní klatbě? Odpovědi, které k této otázce dávají Redlich a Graebner, valně se od sebe liší. *Redlich* tvrdí, že jistě bylo úmyslem Rudolfovým převzíti do správy Čechy právě jako Moravu, ale nic více. Byl prý příliš spravedliv, než aby byl chtěl mladého královice oloupiti o jeho dědictví.[3])

Dovolává se při tom manifestu, který Rudolf vydal *brzy* po bitvě a v kterém praví, že podle příkladu svých velkých předků v říši chce poražených šetřiti a slibuje dětem Otakarovým milost, ochranu a útočiště.[4])

---

[1]) Srov. pojednání o době Přemysla Otokara II. o tomto díle v ČČH. X., str. 177. — [2]) Otisk z MVGDB. ročn. XLI. — XLII. — [3]) Redlich, Rudolf von Habsburg, str. 330. — [4]) Gerbert, Cod. epist. III., 17, pag. 163.

Královna vdova Kunhuta svou žádostí o vydání mrtvoly Otakarovy navázala diplomatické styky s Rudolfem, jichž výsledkem bylo setkání a smlouva v Sedlci u Kutné Hory 17. října 1278, podle které měl Rudolf na místě dědice převzíti správu království Českého; Kunhutě vykázáno bylo Opavsko. Mezitím však přibyl do země s brannou mocí markrabí braniborský Oto, jehož královna hned po bitvě volala na pomoc jakožto poručníka svých dětí ustanoveného Otakarem. Oto obsadil Prahu a vypravil se ke Kolínu do pole proti Rudolfovi, avšak přičiněním biskupa Brunona a arcibiskupa Solnohradského Friedricha uzavřen mír, jímž poručnictví nad Václavem a vláda v Čechách na pět let odevzdána Otovi; Moravu si na tutéž dobu ponechal ve správě král Římský. Braniboři a Čechové poznali prý Rudolfovu převahu a on nikdy prý války nevyhledával pro válku. Tak asi stručně shrnuto vysvětluje Redlich zakončení polního tažení roku 1278.[1])

Graebner se dívá na události ty poněkud jinak. Podle něho se Rudolf nespokojil s pádem svého protivníka, ale hleděl získati část jeho zemí, aby se odškodnil za Korutansko, na jehož udělení čekal spojenec Rudolfův Menhart, hrabě Tyrolský.[2]) Jádro říše České mělo prý ovšem zůstati Přemyslovcům, poněvadž by knížata nikdy nesvolila k tak ohromnému vzrůstu habsburské moci, ale velkost jeho měla záviseti od chtivosti země přátel Rudolfových, neboť vedle Menharta čekali na kořist ještě falckrabí Ludvík, bratr jeho Jindřich Bavorský a král uherský Ladislav. Proto prý Rudolf chtěl dobytou zemi prozatím jako uprázdněné léno podržeti v rukou. Plány Rudolfovy zhatil neočekávaný příchod Oty Braniborského.

Jako doklady pro své mínění uvádí Graebner manifest, kterým Rudolf při svém vtrhnutí do Čech vyzýval šlechtu a města, aby po příkladu Moravanů se mu vzdali na milost, »quia de iure nobis et imperio nunc de novo vacare cepistis«,[3]) a pak list Rudolfův ke králi uherskému Ladislavovi, v kterém mluví o postupu v Čechách, a v němž Rudolf piše, že, ač by s lehkostí jak království tak dítky (totiž Otakarovy) mohl uvrhnouti v krajní záhubu, přece se mu zdálo spasitelnějším a bohulibějším, aby došel svého i jeho (totiž Ladislavova) účelu bez záhuby tolika lidí a hlavně dětí.[4])

Graebnerovi to zní tak, jako by tato šetrnost nebyla původně v Rudolfově úmyslu, jako by tím se svým spojencem sděloval něco nového.[5])

Tomu by odpovídaly obavy královny Kunhuty v listu k markraběnce braniborské, že prý snaha Rudolfova směřuje k úplné záhubě jejího syna.[6])

---

[1]) Redlich, Rudolf von Habsburg, str. 329—331. — [2]) Graebner, Rudolf gegen Otto, str. 8—13. — [3]) Emle, Reg. Boh. II., č. 1152. — [4]) Emler, Reg. Boh. II., č. 1159. — [5]) Graebner, Rudolf gegen Otto, str. 9. — [6]) Emler, Reg,

Nevěděla tedy Kunhuta, když list tento psala, nic o ochraně a útočišti, které Rudolf ‚*brzy*‘ po bitvě slíbil sirotkům po králi českém a přece v něm se mluví o nepříteli, že stojí již před branami království. To přimělo Graebnera, že onen ochranný manifest Rudolfův klade do pozdější doby. Teprve když Kunhuta svou žádostí o mrtvolu Otakarovu dostala se do diplomatického styku s králem římským, vzal ji a děti v ochranu;[1]) pak následovala smlouva v Sedlci.

Užívá-li tedy Redlich onoho manifestu jakožto dokladu pro ušlechtilost Rudolfovu, nemůžeme s ním souhlasiti. Ozval-li se v Rudolfovi duch humanity teprve, když mu trčela před očima ozbrojená pěst Oty Braniborského, tu nelze mluviti o mravních hodnotách.

Ostatně nemáme ani jistoty, byl-li tento »manifest« vůbec vydán; zachoval se nám jen ve formuláři, a to v opisu 17. století (cod. Sancrucensis 509). Sbírka, v které se zachoval, patří dle rozdělení Kretzschmarova k třetí redakci formulářů z kanceláře Rudolfovy a právě tento »manifest« jest mezi oněmi čísly, která se nenalézají v redakcích druhých.[2]) Jest tedy pravděpodobnost souvislosti jeho s kanceláří královskou slabá. Mimo to se nám zachoval jen jako torso, obsahující jen tři bombastické frase, na němž nelze poznati, jsou-li to trosky listiny vyšlé nebo začátek listu komponovaného pro sbírku kancelářských předloh.

Ovšem druhé listy, které jsem výše uvedl, totiž Rudolfův manifest k české šlechtě a městům, list jeho králi Ladislavovi a list královny Kunhuty k markraběnce braniborské jsou také zachovány jen ve formulářích. Prvý uveřejnil Bodmann z kodexu Trevírského pocházejícího z počátku XIV. stol.,[3]) který patří k prvé redakci formulářů z kanceláře Rudolfovy, a který dochází opory ve zprávě kroniky Zbraslavské o jednání Rudolfově s českými pány.[4]) S druhým, pokud jde o původ, má se to právě tak jako s listem, jímž Rudolf béře v ochranu sirotky po Otakarovi. Jest také mezi listy, o něž má redakce třetí více než obě ostatní, avšak nad onen »manifest« aspoň tím vyniká, že má věcný obsah, jedná se v něm o vydání českých zajatých pánů a o Ivana z Kyseku.[5]) Je možno, že i na tomto listě provedla změnu ruka autora formuláře, že by však původní jeho předlohou nebyl list z kanceláře vyšlý, tvrditi nelze.

Boh. II., č. 1144: ‚verum etiam ad finale exterminium nostri filii conatus suos dicitur extendisse‘. — [1]) Graebner, l. c., str. 15, pozn. 2. — [2]) Kretzschmar, Die Formularbücher aus der Canzlei Rudolfs von Habsburg, str. 104. — [3]) Srov. Kretzschmar, tamtéž, str. 11. — [4]) Srov. Redlich, Regesta Imperii VI., I., str. 260, č. 1024. — [5]) Srov. tamtéž, str. 258, č. 1019.

List královny Kunhuty k markraběnce braniborské pochází z formuláře Petra de Hallis.[1] Petr z Hallu byl císařským notářem a napsal svůj formulář r. 1337. Firnhaber dokazuje, že předlohy jeho byly listiny, a že podezření fikce je při něm neodůvodněno.[2] Jsou tedy doklady, o něž opírá Graebner své méně ideální ponětí krále Rudolfa a jeho plánů, spolehlivější než dokument, který Redlichovi ukazuje Rudolfa v krásnějším světle.

Ostatně mluví samy události. Je těžko pronášeti úsudky o tom, co by byl Rudolf učinil v Čechách nebýti příchodu Oty Braniborského, ale co učinil na Moravě, odhaluje dosti zřetelně jeho snahy do budoucnosti. Graebner ukazuje obšírně, jak různě nakládal Rudolf se severní a jižní polovicí Moravy. Kdežto Olomoucko a Přerovsko se všemi starými markrabskými institucemi ponecháno ve správě arcibiskupovi Brunovi, zařídil se Rudolf v jižní části jako ve své provincii. Důležité úřady purkrabí znojemského a komorníka bítovského vzaty domácím lidem a odevzdány Rakušanům. Místodržícím ustanoven biskup basilejský Jindřich, který téměř stále se zdržoval při dvoře královském a jižní Morava spravována z Vídně. Graebner ukazuje, že rozdíl mezi severem a jihem se pociťoval také již u Moravanů samých, a že i v jejich očích markrabství zůstalo omezeno na severní okresy.[3] Toto jednání by nemělo smyslu, kdyby celá Morava podle míru s Otou měla býti po pěti létech odevzdána Václavovi. Usuzuje tedy Graebner zcela správně, že Rudolf mínil jižní Moravu spojiti s Rakousy a získati svému rodu. Geograficky by tím Rakousy nalezly výhodnější severní hranice, celé ouvodí Dyje bylo by spojeno se zemí, kam směřoval tok Jihlavky, Oslavy, Svratky a Svitavy. Brány, které tato údolí otvíraly cesty do Rakous, byly by pak sousedu uzavřeny. Tomuto plánu stála ovšem v cestě smlouva s Otou, a protože nebylo očekávati, že by Oto dobrovolně přistoupil k její změně, bylo Rudolfovi od počátku pomýšleti na nový útok.[4] Příležitost se naskytla brzy. Oto dostal se brzy do sporu s královnou Kunhutou. Vina byla asi na obou stranách.[5] Kolísání Kunhutino mezi Otou a Rudolfem, mezi myšlénkou na krajní odpor a na vzdání se, nemohlo než vzbuditi mezi oběma roztrpčení a nedůvěru. Způsob, jak královna vdova naložila s protonotářem královské kanceláře Jindřichem, nemohl jí zjednati u Oty sympathie.[1] Otova pánovitost a nenasytnost odstranila poslední zbytky dobré vůle mezi poručníkem a matkou královských sirotků. Došlo k známým událostem. Kunhuta i Václav násilím odvezeni na Bezděz, kde hlavně Václav přísně střežen. Graebner zbytečně se namáhá omluviti nerytířské jednání Otovo.[2] Kunhuta si stěžovala u krále Rudolfa a král římský zakročil nejdříve písemně a pak teprve za dlouhou dobu, když již Kunhuta z Bezdězu se dostala do svého vdovského sídla Hradce u Opavy a tam kolem sebe shromáždila své věrné, vojenskou mocí. Graebner široce vykládá, proč Rudolf akci proti Otovi odkládal až do léta r. 1280, rozebírá politickou situaci zahraniční, která právě tou dobou se utvářila pro Habsburky velmi příznivě, kdežto rod Askánský se dostal do konfliktu se svými sousedy na všech stranách.[3] Toho použil Rudolf, aby provedl svůj dávný plán. Oto měl býti zbaven správy země a učiněn neškodným.

---

[1] Vydal Firnhaber, Fontes rer. austr., Abth. II., Bd. VI., str. 93; Emler, Reg. Boh. II., č. 1145. — [2] Firnhaber l. c., str. 6—7. — [3] Graebner, Rudolf gegen Otto, str. 22—25; Graebner, Böhmische Politik, str. 6. — [4] Graebner, Böhm. Politik, str. 6. — [5] Graebner (Rudolf gegen Otto, str. 13) nesouhlasí s Tomkem, že by mezi Kunhutou a Otou byla bývala hned od prvopočátku neshoda, vždyť Kunhuta sama Otu do země volala. (Reg. Boh. II., č. 1144, 1145 z Petra de Hallis.) Dále ukazuje nemožnost tvrzení Bachmannova (Geschichte Böhmens I., str. 655), že Oto byl volán proti Jindřichovi Vratislavskému. Nechť si jen Bachmann přečte oba listy Kunhutiny, jichž se při tomto tvrzení dovolává.

Proklamace, kterou vydal Rudolf k českým městům,[4] obrací se velmi ostře proti Otovi a praví, že bude pro Čechy nejlépe, ustane-li markrabí od útisků, jakých se dopouští vůči královně a celé zemi, vrátí-li jí děti a odejde domů. Za důvod svého zakročení udává Rudolf blaho královny, již vzal v ochranu, a mír v Čechách. Praví-li Graebner,[5] že by bylo naivní bráti slova tato za bernou minci, dáme mu jistě za pravdu. Rudolf byl příliš praktický politik, než aby z takovýchto důvodů podnikal válečné tažení. Porovnáme-li znění této proklamace s výsledky akce Rudolfovy, vidíme, že král římský v zápase podlehl. Spojenci jeho se neosvědčili. Stalo se něco podobného jako r. 1278. Rudolf okolnostmi donucen k míru Oto zůstal správcem země. Václav nevydán a Kunhuta se s ním musila vyrovnati sama. Tato situace neodpovídá tomu, co čteme u Redlicha o konci výpravy: »Allerdings wurde Otto wieder zu Gnaden aufgenommen.«[6]

Následky nezdaru bylo viděti na Moravě. Graebner ukazuje, jak tím plán Rudolfův s jižní Moravou vzal za své.[7] Rakouští úředníci zmizejí, aby ustoupili domácím lidem, rozdělení markrabství na dva správní celky přestává. Nástupce biskupa Bruna, zemřelého 1281 ún. 17., Albrecht, vévoda Saský, obdržel ve správu zemi celou.

Nevěří-li tedy Graebner účelu výpravy předstíranému v proklamaci, nečiní tak bez důvodu. Proto však nemůžeme zavrhovati celý obsah proklamace jako nehistorický. Věta: ‚*Sane nichil tam utile nilque tam salubre tranquillo statui regni Boemie habito prudentum consilio reputatur, quam quod illustris O(tto) . . . a gravaminibus et incommodis, quibus predictam dominam reginam totumque regnum afficit, resipiscens, . . . relictis finibus Boemie ad propria remeare declinaret*‘ dává Otovi jako správci země velmi špatné vysvědčení. A tato lakonická, ale zdrcující kritika dochází potvrzení i v jiných pramenech.

---

[1] Zdá se mi, že Graebner, který právě s touto episodou spojuje začátek neshod mezi Otou a Kunhutou (Rudolf gegen Otto, str. 14), přeceňuje její význam. — [2] Tamtéž, str. 26. — [3] Tamtéž, str. 28–30. — [4] Redlich, Regesta Imp. VI., I., č. 1225; Emler, Reg. Boh. II., 1215 z formuláře Petra de Hallis. — [5] Graebner, Böhmische Politik, str. 6—7. — [6] Redlich, Rudolf von Habsburg, str. 371. — [7] Graebner, Rudolf gegen Otto, str. 33—35.

U Graebnera se mnoho nedozvíme o tom, jak Oto v Čechách hospodařil. Praví-li Graebner, že vášnivá nenávist nepřátel, která se jeví také v Continuatio Cosmae, připravila Otu o vděk Čechů a ukazuje-li na listinách r. 1279 a 1280, jak blahodárná byla správa markrabí braniborského,[1] dopouští se téže tendenčnosti, jakou vytkl Bachmannovi v kapitole dějin českých o vládě braniborské ve svém referátu Novotný.[2] Uvádí-li Graebner za znamení míru a pořádku listinu, kterou klášter Vilémovský vysazuje dvě vsi právem německým,[3] nechť si přečte stížnost opata litomyšlského Brunovi, biskupovi olomouckému, pocházející z doby braniborské správy[4] a uvidí, že Continuatio Cosmae příliš nepřehání, líčí-li poměry v Čechách tou dobou v barvách nejčernějších. Podobně i druhé listiny, jichž Graebner užívá jako dokladů pro vracení se spořádaných poměrů, neznamenají nic.[5] Takové listiny nejsou nemožny ani v dobách největších zmatků.

Naopak máme i v listinách doklady, že v době interregna po pádu Přemysla Otakara II. byla v Čechách naprostá anarchie. Tak praví o této době probošt kostela Pražského Bohumír v listině z 1282 června 1. (a ta se zachovala v originále): »*meditacione provida revolventes regnum Boemie post flebilem sui regis occasum tot et tantis fore guerrarum turbationibus et intestine corrixacionis tumultibus lacessitum, ut non solum vulgaris hominum generalitas, verum etiam magnates ipsius atque prelati in possessionibus et rebus suis grave senciant detrimentum* . . .«[6] V jiné listině Waltra, probošta kláštera Freiberského, z 1282 říj. 27.[7] (též orig.), v které prodávají se statky a práva kostelů sv. Víta a sv. Mikuláše v Dobřanech, náležející klášteru Magdalenitek ve Štrasburku, udává se vedle spustlosti mravů za důvod, že se tak činí, protože ty statky nic nevynášejí, »*propter guerrarum fluctus, quorum Boemia fere naufragatur voragine.*«

---

[1] Graebner, Böhmische Politik, str. 9. — [2] ČČH IX., str. 377. — [3] Graebner, Böhmische Politik, str. 9. — [4] Redlich, Wiener Briefsammlung, č. 164: »hoc anno multis tribulationibus et angustiis per spolia et incommoda ac alia diversa gravamina nobis illata graviter afflicti« atd. — [5] Jakým dokladem pro mír a pořádek v Čechách je listina, kterou se ustanovují hranice mezi klášterem Hradištským a Kojetínem na Moravě? — [6] Emler, Reg. Boh. II., č. 1277. — [7] Emler, Reg. Boh. II., č. 1287.

Jiná listina patřící do této doby (kol. 1280) zachovaná v oficiální sbírce Jindřicha Vlacha, kterou opat kláštera Sázavského prodává pole v Kouřimsku, udává týž důvod jako předcházející, praví: »*insuper generalis turbacionis dissidium taliter incrementis adaugeatur continuis in eodem* (totiž in regno Bohemiae), *ut eciam si quid in aliquibus fructificet partibus, inutiliter evanescat et pereat propter gwerras et homines degentes in ipso et regulares precipue nichil miseram habeant defendere vitam* ....«[1] Myslím, že řeč těchto listin je velmi jasná a že potvrzuje líčení pramenů vypravovacích. O vracení se spořádaných poměrů pod vládou Oty braniborského, o nichž blouzní Graebner, nemůže býti řeči.

Je otázka, nastalo-li zlepšení poměrů v Čechách po výpravě Rudolfově r. 1280. Dosavadní mínění bylo, že výsledkem její bylo odevzdání vlády v zemi biskupu Tobiášovi a vyrovnání s českou šlechtou koncem roku 1280 a tudíž značný obrat k lepšímu. Tak čteme ještě v Redlichově díle »Rudolf von Habsburg«.[2] Graebner naopak tvrdí, že Rudolfovo zakročení mělo za následek zhoršení situace. Propukly vnitřní rozbroje a intriky Rudolfovy zasáhly prý i v řady stoupenců Otových, z nichž někteří odpadli. Zosnované povstání ovšem nepropuklo v čas, aby bylo mohlo Rudolfovi prospěti, avšak přátelství jeho s Vítkovci, stálými to spojenci Rudolfovými již z dob Přemysla Otakara II., bylo pro vládu braniborskou velkým nebezpečím.[3] K vyrovnání se šlechtou a k odevzdání vlády biskupu Tobiáši v této době dle tvrzení Graebnerova nedošlo.

V chronologii těchto událostí přináší Graebnerova práce nový pořádek. Kritikou »Vypravování o zlých létech po smrti krále Přemysla Otakara II.« dospěl Graebner k novým zajímavým výsledkům. Ukazuje,[4] že ona část, ve které je líčeno oloupení kostela Pražského a další zločiny braniborské správy, a kterou již Köpke (a po něm s Tomkem Emler) položili do roku 1279, ačkoli rukopisy mají rok 1282, a začali jí nové zpracování annálů,[5] do této doby nepatří a že je vsunuta později. Tato protibraniborská část »Vypravování« skutečně jak svým slohem a vzdělaností svého autora, tak celkovým podáním tak nápadně se liší od ostatního textu těchto annálů, že Graebnerovi nemůžeme než dáti za pravdu.

---

[1] Emler, Reg. Boh. II., č. 1203. — [2] Redlich, str. 371 praví, že na sněmu v Praze před novým rokem 1281 došlo k narovnání, v němž Oto slíbil za 15.000 hřiven do 1281 kv. 1. vrátiti Václava, Kunhutě zajistil rentu 600 hřiven, zavázal se neusedlé Němce vypověděti ze země, načež vládu převzal Tobiáš. — [3] Graebner, Böhmische Politik, str. 12—13. — [4] Graebner, Böhmische Politik. Beilage I. — [5] Ve Fontes rer. boh. II. tak zvané »Vypravování druhé«, na str. 343.

Graebner ukazuje také na stejné znění slov, která jsou na začátku a na konci interpolované části: »*A. d. ... Otto marchio Bramburiensis, tutor Wenceslai ducis.*« Na začátku s datem 1282 a na konci 1281. Datum druhé (1281) hodí se dobře k předcházejícímu textu tak zvaného »Vypravování prvního«. Jest tedy tato protibraniborská část jako klín vražena do annálů zlých let po smrti krále Otokara. Autor její použil ještě slov textu těch míst, kde annály rozetnul. Avšak ani interpolovaná část není podle Graebnera jednotná. Tomu nasvědčuje její popletená chronologie. Po plenu v kostele Pražském 1282 následuje zajetí královny Kunhuty, které patří na začátek r. 1279, před to vsunuto dobytí Roudnice s datem 21. září téhož roku. Škoda, že Graebner svůj rozbor v tomto směru neprovedl do všech podrobností.

Ku konci tohoto pojednání tvrdí Graebner, že interpolace annálů stala se z úmyslů tendenčních, aby doba poručníkování Oty se objevila v nepříznivém světle. Část tato je ovšem psána krajně nepřátelsky proti Otovi a »Sasům« vůbec, ale proto není nutno předpokládati zvláštní tendenční plán nové vlády; k tomu dokladů není. Graebner sám tvrdí, že původní annály těchto let psány byly téměř současně, a to je zcela přirozeno, že autor jich v době braniborského terroru se neodvážil vypsati všechny nepěkné činy, jichž se Oto a jeho družina dopustila. Když po definitivním odchodu Otově nebylo se čeho obávati, dal druhý annalista průchod svému rozhořčení nad nimi vylíčením jich s příslušnou kritikou. Proto ještě nemáme důvodů podezřívati ho z nepravdy. Mnohé události, jako právě ono zneuctění kostela Pražského líčí s takovou plastičností, že by těžko bylo považovati je za výplod fantasie. A ani Graebner je nepopírá, třeba že je uvádí jen co možná nenápadně v poznámce na str. 16.

Ovšem chronologii těchto událostí nutno po Graebnerově rozboru podrobiti korrektuře. Dosud byl líčen postup událostí takto:

1279 *led. 7. vyloupení kostela Pražského.*[1])
— únor, zajetí Kunhuty s Václavem a odvezení na Bezděz.
— srpna 19. sjezd panstva v Praze a přísaha věrnosti Otovi.
— na podzim odjezd Oty braniborského a ustanovení biskupa Gebharda (nesprávně Eberharda) náměstkem.
1280 až do podzima *krutovláda Gebhardova* a bouře v zemi. Boje panstva proti Braniborům.
— na podzim výprava Rudolfova do Čech.
— *listop. 25. příměří mezi panstvem a Otou, po vánocích sněm v Praze, na něm vyrovnání, ustanovení biskupa Tobiáše náměstkem Otovým.*

---

[1]) Co je kursivou tištěno, bylo Graebnerem chronologicky přesunuto.

1281 drahota následkem zpustošení země, neúroda.
1282 hlad a mor, který trval až do žní.

Tak v Tomkově Dějepisu Prahy;[1]) u Palackého je jen malý rozdíl v chronologii; zajetí královské rodiny je tam datováno 25. lednem.[2]) U Bachmanna pozorujeme větší změnu v tom, že doba drahoty, hladu a moru je položena do let 1280 a 1281.[3]) Podle rozboru Graebnerova jdou události za sebou takto:

1279 na zač. roku zajetí Kunhuty s Václavem.
1280 na podzim výprava Rudolfova do Čech.
1281 vláda Gebhardova. Drahota, neúroda.
— listop. 25. příměří mezi panstvem a vrátivším se Otou.
— po vánocích sněm v Praze, na něm vyrovnání, ustanovení biskupa Tobiáše náměstkem Otovým.
1282 led. 7. při opětném odchodu Otově vyloupení kostela Pražského. Hlad a mor až do žní.

Nejdůležitější změna, kterou Graebner učinil, je posunutí vlády Gebhardovy, pak příměří panstva s Otou, vánočního sněmu v Praze a ustanovení biskupa Tobiáše náměstkem o rok později. To je nutný důsledek jeho kritiky »Vypravování o zlých létech«. Tedy nestalo se to roku 1280 a není to ve spojení s výpravou Rudolfovou do Čech, jak se za to dosud všeobecně mělo. Odtud tak rozdílné nazírání na zdar a následky tohoto zakročení Rudolfova mezi Graebnerem a Redlichem.

Podařilo-li se Graebnerovi v chronologický zmatek událostí po pádu Přemyslově přivésti trochu nového pořádku, zůstala snaha jeho osvětliti seskupení šlechtických stran v době poručníkování Otova bez patrnějšího výsledku. K tomu se nám zachovalo příliš málo pramenů. Nelze ani přesně zjistiti, o kterou stranu ve šlechtě se opíral Oto. Z počátku to byli bývalí věrní přivrženci Přemyslovi.[4]) Brzy začali i tito od něho odpadávati. Poměr jeho k biskupu Tobiáši je nevyjasněný. Co se jedině dá v oné pestré směsi boje všech proti všem zřetelně pozorovati, je, že od počátku proti Otovi stáli Vítkovci a že k nim se přidávali stále noví živlové, takže konečně i sever Čech ohrožoval Otu svou oposicí v týle. Vítkovci udržovali spojení s Habsburky.[5]) Poměr Otův k městům v Čechách je dostatečně znám.

Na Moravě byly poměry ještě nejasnější než v Čechách, tam se ani žádné straně nepodařilo tak vyniknouti, aby se mohla státi základnou pro nějakou politickou akci většího rozměru. Proto prý Habsburkům, kteří v Čechách měli Vítkovce, bylo zapotřebí utvořiti si takový pevný bod na Moravě, aby o něj mohli opříti své plány. A ve spojení s touto snahou uvádí Graebner návrat levobočka Přemyslova Mikuláše z uherského zajetí do země, kterou pro něho ustanovil jeho otec, do Opavska. Právě po nezdařeném polním tažení 1280 se Rudolf zasazoval o jeho osvobození, a 1281 je Mikuláš již ve své zemi, kde svou obratností a politickou bystrostí dovede získati většinu šlechty i měst na úkor královny Kunhuty.[1] V tom vězí počátek sporu mezi ním a purkrabím královny Kunhuty v Hradci u Opavy Závišem z Falkenšteina. Spor se přiostřil, když Kunhuta v tajném sňatku se Závišem porodila syna, v němž Mikuláši mohl povstati praetendent. Nepřátelství mezi Závišem a Mikulášem stalo se později po návratu Václavově z Branibor pro vývoj politiky české osudným

---

[1]) Tomek, Dějepis Prahy I. (2. vyd.), str. 201 a násl. — [2]) Palacký, Dějiny II. 1 (2. vyd.), str. 218. — [3]) Bachmann, Gesch. Böhmen, str. 665—666. — [4]) Graebner, Böhmische Politik, str. 11. — [5]) Tamtéž, str. 13, 17, 19.

Při jednání českého panstva s Otou o návrat Václavův dotýká se Graebner též listiny krále Rudolfa z 1283 srp. 23.,[2] v které se prohlašuje za neplatnou zástava několika měst a hradů v severních Čechách Otovi v 20.000 hřivnách, obnosu to, který žádal markrabí jako náhradu za útraty, způsobené mu poručníkováním v Čechách. Opíraje se o kroniku Zbraslavskou, ukazuje, že v listině té není zmínky o tom, že by Otovi již dříve bylo zaplaceno 15.000 hřiven, jak čteme v pokračovateli Kosmově. Listina mluví jen o 20.000 hřivnách. To považuje Graebner za argumentum ex silentio, že Oto za propuštění králevice více nedostal.[3] Continuatio Cosmae však mluví o tom velmi určitě, projevujíc podiv nad nestydatou lakotou Otovou, který vynutil na Václavovi 20.000 hřiven za propuštění, ačkoliv obdržel dávno 15.000 hřiven z berně obecné.[4] Že by tato berně zaplacena nebyla, o tom nečteme výslovně ani v kronice Zbraslavské; tam jen stojí, že šlechticové se tehdy s markrabím shodnouti nemohli a že Václav opět odveden do Sas [zpráva ojedinělá].[5]

Tyto neurčité a o více než 20 let později psané údaje kroniky Zbraslavské nemohou dokazovati nesprávnost tvrzení pokračovatele Kosmova. Také není třeba, aby listina Rudolfova se o této berni zmiňovala. Listina ta je soudní výrok, který odpovídá na určitou otázku, zda totiž je platna smlouva vynucená. Odpověď je negativní a důsledek toho annullování zástavy učiněné Otovi. Proč by v ní měli býti vypočítávány i jiné přehmaty Otovy, jak žádá Graebner? Jeho argumenty ex silentio ani pokud jde o těchto 15.000 hřiven, ani pokud jde o vrácení královského pokladu, nepřesvědčují.

Graebner zde zbytečně podniká opět jeden z pokusů Otu Braniborského postaviti do krásnějšího světla, než jaké na něho vrhají prameny; a ty mu vytýkají ze všeho nejvíce lakotu. Nejnověji přiznává mu tuto nepěknou vlastnost také německý historik Krabbo,[1]) který odmítaje ovšem »Deutschenhaß« (!) českých dějepisců praví: »so steht doch fest, daß der Markgraf seine böhm. Stellung nur als eine Gelegenheit betrachtete, für sich möglichst viele Vortheile einzuheimsen. Hatte er doch schon 1277 in Schlesien ein merkliches Talent, im Trüben zu fischen bekundet.«

---

[1] Srov. též Prasek, Dějiny kraje Opavského, str. 90. — [2] Emler, Reg. Boh. II., č. 1297. — [3] Graebner, Böhmische Politik, str. 23. — [4] Fontes, rer. Boh. II., str. 366. — [5] Srovn. Novák-Novotný, Kronika Zbraslavská, str. 31.

Přihlédneme-li blíže k zmíněné zástavní listině a pozorujeme-li geografickou polohu míst Otovi zastavených, nemůžeme se ubrániti dojmu, že místa ta nebyla vybrána bez určitého úmyslu. Onen kus země, který z hradů a měst těch se dal ovládnouti, byl by se Otovi ze všech krajů českých nejlépe hodil k trvalému držení. Oč se usilovalo podobnými zástavami v této době, jsme na jiných příkladech dostatečně poučeni. A není pouhou formou, rozvazuje-li listina Rudolfova důrazně všechny přísahy a sliby, které obyvatelé těchto míst markrabímu braniborskému učinili.

Nehodlal tedy Oto odejíti s prázdnem a chtěl dostati za své »útraty« v Čechách náhradu, o jejíž slušnosti a nezávadnosti bychom mohli s králem Rudolfem a jeho soudem ve Freiburku vážně pochybovati. Proto také onen spěch, aby smlouva ta jako vynucená byla prohlášena za neplatnou. Listina Rudolfova má datum 1283 srp. 23., ač Václav se vrátil teprve 24. května v témž roce do Prahy.

Po návratu dvanáctiletého Václava bylo ovšem zapotřebí ustanoviti prozatímní vládu. Za nejvyššího hofmistra byl ustanoven Purkart z Janovic. Graebner míní, že v dorozumění s Otou Braniborským byl tento nový úřad zřízen k dozoru na nedospělého krále. Ostatní členové nové prozatimní vlády jsou vybráni z oněch osob, které již dříve bývaly v okolí Otově, proto považuje Graebner tuto vládu za oddanou markrabímu a za velmi pravdě nepodobné prohlašuje, že by od ní byla vyšla myšlénka pomocí krále Rudolfa zrušiti smlouvu zástavní, kterou Oto na Václavovi vynutil. Ta prý vyšla od Vítkovců, kteří za zády vlády vstoupili ve styk s mladým králem. Proti této domněnce mluví již přílišná krátkost času. Pak celá situace, za jaké se Václav dostal do Čech, neodpovídá domněnce, že by nová prozatimní vláda byla Otovi tak oddána, jak Graebner myslí. Markrabí byl k vydání králevice donucen naléháním české šlechty. Continuatio Cosmae praví, že měl býti odevzdán biskupovi Tobiáši a jiným pánům.1) Že biskup Tobiáš nebyl panství braniborskému přátelsky nakloněn, třeba že Ota jej ustanovil za správce země, můžeme usouditi již jako následek příkoří, kterých se mu v době interregna od Braniborů dostalo a pak máme toho přímý doklad v té okolnosti, že on byl původcem vypovězení všech německých posádek ze země.2)

---

[1]) Herm. Krabbo, Die habsburgischen und die premyslidischen Formularbücher aus der zweiten Hälfte des 13 Jhr. als Quelle für die Gesch. der märkischen Askanier. (Forschungen zur Brand. u. Preuss. Gesch. Bd. 18, str. 140.) — Na str. 145 poznamenává Krabbo k listině v Reg. Boh. II., č. 1221, v níž královna Kunhuta mluví o Otovi »qui gerit vices d. Al[berti] ... fratris sui . . . tutoris et capitanei generalis«, že Oto, aby udržel své vratké postavení v Čechách, odstoupil asi poručnictví svému bratrovi Albrechtovi a sám vládl jen jako jeho náměstek. O tom nemáme nikde jinde zprávy. Listina tato je z formuláře královny Kunhuty a již proto je třeba opatrnosti. Možná, že jde zde jen o porušený text listiny.

Po přivedení Václava do země jistě měl vedle ustanovených nejvyšších úředníků největší vliv biskup Tobiáš. Že by ostatní z jmenovaných úředníků byli Otovi zvláště nakloněni, nemáme nikde zprávy. Jeden z těchto »přivrženců« Otových Jan z Michalovic 5 dní po datu výroku krále Rudolfa na soudu ve Freiburku postupuje králi Václavovi některé své vsi za tři hrady, mezi nimiž je Scharfenstein v oné vynucené smlouvě zastavený Otovi.3) To je čin vůči Otovi přímo nepřátelský a i Graebnerovi se zdá býti »merkwürdig«.4)

Proč by tedy nemělo býti pravdě podobno, že poselství k Rudolfovi vyšlo od těchto lidí? Jistě všickni i s biskupem Tobiášem vycítili nebezpečí zástavy učiněné Otovi. K čemu vymýšlet takové násilné hypothesy jako ona o zakročení Vítkovců. Považíme-li ještě, že biskup Tobiáš je později hlavní oporou Habsburské strany v Čechách, nemůžeme nic pravdě nepodobného viděti v tom, že on neb někdo z jeho přátel u Rudolfa proti Otovi zakročil.

Novou, ale šťastnější hypothesu přináší Graebner k vysvětlení politického obratu v Čechách, který se udál ani ne za celý rok po návratu Václavově do Čech. Dosud na základě zpráv kroniky zbraslavské byl líčen průběh událostí takto: Václav povolal matku svou z Opavy, Kunhuta vymohla Závišovi z Falkenštejna přístup ke dvoru, Záviš nabyl hned silou své osobnosti rozhodující vliv na Václava a tím popudil nejvyšší úředníky proti sobě, kteří, aby se ho zbavili, rozdmýchali občanskou válku proti němu a jeho straně — Vítkovcům. Záviš zůstal vítězem a dopomohl Vítkovcům k trvalé vládě. Tak čteme u Palackého,5) podobně se dívá na vývoj událostí Šusta 6) a nejnověji Bachmann.7)

Graebner má o těchto věcech názor opačný. Vítkovci, kteří po celou dobu minulou jsou v oposici proti ústřední vládě v Praze, použijí odchodu Václavova na podzim na Moravu k povstání, zmocní se Prahy, dostanou do své moci krále a nejvyšší úřady a umožní Závišovi z Falkenštejna přístup ke dvoru královskému. Bez tohoto obratu považuje Graebner příchod proskribovaného Záviše do Prahy

---

1) Fontes, rer. Boh. II., str. 355. — 2) Tamtéž, str. 353—354. — 3) Emler, Reg. Boh. II., č. 1298. — 4) Graebner, Böhm. Politik, str. 25, pozn. 3. — 5) Palacký, Dějiny české II., (vyd. 2.), str. 244. — 6) Šusta, Záviš z Falkenštejna, ČČH. I., str. 293. — 7) Bachmann, Gesch. Böhmens I., str. 669.

za nemožný. Kdo má býti při dvoře, o tom prý jistě rozhodovali vládnoucí páni a ne přání královského chlapce,[1]) a ti by mezi sebe nepustili Vítkovce, který nad to svým poměrem k matce královë by jim byl tak nebezpečným. Že také Záviš otálel přijíti ke dvoru z obavy před těmito pány, máme zprávu i v kronice Zbraslavské.[2]) Jest tedy pravdě podobnější, že teprve povstání Vítkovců vyneslo Záviše a ne touha Václavova po matce a láska Kunhutina k Závišovi, jak nám to s přídechem legendárním líčí kronika Zbraslavská.

Proto ovšem není nutno, abychom se domnívali, že Vítkovci dobyli vítězství bez Závišova účastenství. Graebner soudí poněkud ukvapeně, praví-li: »Das Facit aus allem ist: Nicht Zawisch hat seine Sippe ans Ruder gebracht, sondern deren Sieg über die ehedem regierende Partei hat ihm den Boden geebnet.«[3]) Myslím, že Záviš měl na vítězství nad stranou Purkarta z Janovic, pánů z Bechyně, z Klingenberka a jich spojenců také podíl. Aspoň podle úlohy, jakou hraje při uzavření příměří, tak souditi musíme. V listině, kterou páni z Bechyně a z Klingenberka a jiní uzavírají příměří se stranou protivnou,[4]) čteme, že král Václav vyslal k nim jako zvláštního posla »*suam magnificentiam*« Záviše z Falkenštejna »*ex parte sua et ipsius domini Zavisii et fratrum eius quorumlibet, consanguineorum suorum et amicorum et eorumdem fidelium.*« Záviš potvrzuje příměří za krále a za sebe a své příbuzenstvo. Podle vynikající úlohy, kterou mu připisuje listina strany protivné a podle zvláštní úcty, kterou mu projevuje její stilisace, nutno souditi, že již tou dobou stojí Záviš v čele akce, že je v zemi první osobou po králi. Nejmenuje-li ho listina, kterou Václav za sebe a své spojence slibuje podle ustanovení krále Rudolfa (který do sporu zasáhl) straně Purkarta z Janovic příměří,[5]) leží příčina toho právě v zakročení Rudolfově.

Srovnáme-li listinu tuto s nahoře zmíněnou pánů z Bechyně a Klingenberka, přijdeme k zajímavým důsledkům. V ní se uzavírá příměří »*secundum quod statuit Rudolfus rex Romanorum*« až po oktáv letnic (1284 červ. 4.), listina strany Bechyňských a spojenců slibuje příměří »*sicut idem (Zavissius)... suas litteras exhibuit patentes*« od neděle ‚misericordia' až po oktáv sv. Trojice (dub. 23. až červ. 10.). Tam rozhoduje Rudolf, zde vyjednává Záviš.

Termin vyjednaný Závišem je o něco delší, a zdá se, že úmyslně. Ve formuláři biskupa Tobiáše se nám zachoval kus odpovídající listině vydané za účastenství Záviše stranou Bechyňských: listina to, kterou Václav přijímá na milost pány z Bechyně a z Klingenberka a slibuje jim bezpečnost »*usque ad expiracionem predictarum treugarum.*«[1]) Srovnáme-li tyto tři listiny, pozorujeme, že smlouva uzavřená na zakročení Rudolfovo tratí valně na ceně těmito druhými listinami, v nichž hlavní osobou je Záviš z Falkenštejna. Také při definitivním ujednání míru 1284 květ. 24. nemluví se již o králi Rudolfovi.[2]) To jsou významné okolnosti. Záviš z Falkenštejna, jehož známe dostatečně z pozdější jeho politiky, sotva se dostal k dvoru Václavovu, dal velmi zřetelně králi římskému na jevo, že není již zapotřebí, aby se dále vměšoval do vnitřních českých záležitostí.[3]) Týž Záviš, který s Vítkovci byl dosud Rudolfovi věrným spojencem.

---

[1]) Graebner, Böhm. Politik, str. 25. — [2]) Kron. Zbraslavská, kap. 17, Graebner, tamtéž, str. 28. — [3]) Graebner, Böhm. Politik, str. 28. — [4]) Tadra. Věstník spol. nauk 1889, str. 107; Novák, Formulář biskupa Tobiáše, č. 96. — [5]) Emler, Reg. Boh. II., č. 1311.

Za to druhá strana dává se pod ochranu Rudolfovu. Král Václav v listině bohužel nedatované a jen ve formuláři Jindřicha Vlacha zachované, kterou slibuje milost Purkartovi (z Janovic) a jeho spojencům, podvoluje se »*correccioni... Rudolphi Romanorum regis et successorum eius*,« kdyby někomu z nich ublížil.[4])

(Příště dále.)

DROBNĚJŠÍ ČLÁNKY.

1. **Rakousko-uherské vyrovnání a — historické bádání.** Nebývá zhusta, že by denní politika zasahala přímo v zájmy vědeckého bádání. Chceme upozornit na jeden z těch řídkých případů, a nechceme při tom dělat politiku. Jak daleci jsme této snahy, ukáží následující vývody, pohybující se přísně v rámci prospěchu a neprospěchu historického studia. Že české stanovisko máme především na zřeteli, je samozřejmo.

Thema je toto. Jednou z kompensací, kterými se získala sklonnost uherských stran k vyrovnání politicko-hospodářskému, byl slib, že akta bývalé dvorské komory, která se týkají Uher, budou z ostatního tělesa starobylého archivu vyloučena a převezena do Pešti.

Jest lhostejné, který z rakouských ministrů dal k tomu plánu svolení a kdy se tak stalo. Více nás zajímají fakta z toho slibu plynoucí a reflex jich na naše zájmy.

Kdo by nevěděl, jaký že my máme zájem na aktech dvorské komory, nech si prohlédne na př. publikaci sněmovních jednání českých a sečte, kolik čísel a jaké ceny bylo čerpáno z jejího archivu. Projekce této statistiky do století následujících dopoví ostatek.

---

[1]) Novák, Formulář biskupa Tobiáše, č. 97. — [2]) Emler, Reg. Boh. II. č. 1316 a 1317. — [3]) Graebner (Böhm. Politik, str. 27, pozn. 1) poukazuje k prostředkování Záviše z Falkenštejna mezi stranami, vidí v něm též podivuhodný pokus paralysovati vliv Rudolfův, avšak významu jeho a listiny svrchu zmíněné nepostihuje. — [4]) Emler, Reg. Bohem. II., č. 2256.

Nuže: jest jisto, že od pěti let třídí se zásoby archivu toho a že ze 23.000 fasciklů archivních, podle doslechu asi 6000 fasciklů bylo označeno za provenienci uherskou. Jak toto hledisko rozlišovací odpovídá konservativním tradicím nauky archivní, ukážeme později.

A osud ostatních 17.000 svazků? Část asi 4000, společná celé monarchii, zůstane ve správě společného ministerstva financí jako posud a ostatek, t. j. asi 13.000, odevzdán bude rakouskému ministerstvu financí.

Co jest archiv komory dvorské? Dějiny instituce, jejímž plodem archiv jest, povědí to nejlépe. Od vzniku svého vedla komora dvorská správu regálií a všech příjmů a vydání panovničích; vyjednávala se zástupci stavů o položky rozpočtu státního, o subvence na vydržování dvora a na válečné potřeby. V tom její důležitost nejen pro dějiny financí všech států nyní monarchii tvořících, nýbrž i pro dějiny politické a státoprávní. Dvorské komoře podřízeny byly komory česká, slezská, uherská a rakouská. Jednání její, byť territoriálně se přísně vymezovalo, bylo přec jednotné. A to platí též o aktech; tvoří celek, v němž jednotlivá čísla mají také často territoriální význam, ale, jako v jednání komory s podřízenými komorami byla věcná souvislost, mají akta souvislost vědeckou.

Jaký tu věcný důvod k dělení archivu? Vždyť velkou serii akt tvoří zápisy komory, v nichž na jednom listě stojí psaní do Čech i do Uher; list z knihy vytržený se snad rozřízne a rozdělí. Archiv komorní sotva má archiválie cizí provenience. Má akta, která cestou chodu instančního ke komoře přišla a byla substrátem úrad a rozhodnutí komory. Ta, byť původu cizího, zákonem, kterému archiválie právě tak podléhají jako složky geologické, náležejí komornímu archivu. A samozřejmě, registra komory a koncepty vyšlé z její kanceláře jen jí náležejí.

Důvodu rozumně možného k dělení archivu není, a přes to bude rozdělen. Jest totiž přec jeden důvod, a to onen diktát politický.

V jedné věci mají Uhři pravdu: společné ministerstvo financí není právním dědicem bývalé dvorské komory; právní kontinuita jest tu jen subtilními nitkami navázána. Byla to pouhá náhoda, že toto bureau přejalo ony fondy.

Avšak to je vše, v čem lze souhlasit. Co postaví Uhři na místo homogenity starého komorního archivu? Přenesou jen neorganicky vytržené částky s jednoho místa na druhé; a té vytržené části badatelé jejich nebudou rozumět bez znalosti druhých akt komorních.

Leč má tak být! A v anarchickém shonu změn se pokračuje; po vyloučení uherských akt zůstane menší část v ministerstvu společných financí, a druhá, větší, připadne rakouskému ministerstvu financí. Rakouské ministerstvo financí nemá rovněž nic společného s bývalou komorou, historik nepřiučí se ničemu z dějin jeho k poznání akt náhodně u něho uložených; historik český nesnadno vyhledá z fragmentů bývalé jakés instituce, uchovaných na nenáležitém místě, rychle a v úplnosti, čeho mu třeba. Historické bádání má trochu podobnosti s honbou, při níž dlužno dobře znát a ovládat terrain, chcem-li dosíci kořisti. Není třeba překážky uměle zvyšovat.

Český historik má pykati za hřích proti pravidlu nauky archivní, tak jednoduchému, ale také tak slabému, že padá v obět prvnímu tlaku politické expanse. Nech se mu tedy naměří rovnou měrou, a průkop učiněný nech pustí zúrodňující proud i na nivy jeho: *české věci do Prahy!*

Neměla komora česká a vztah její k dvorské po celé 16 a 17. století trojnásob větší význam než uherská? Dědictví by nebylo nepatrné a k chauvinismu máme my právě tolik důvodů co Uhři. Má-li chauvinism vítězit nad zájmem techniky bádací, nech vítězí na celé čáře. Učiní-li se šílenost systemem, je vždy snesitelnější. Štyrští a tyrolští dědicové budou zajisté také souhlasit s konsekventním provedením; dokonalá *itio in partes* bude racionelnější než osudy, které archiválie takto čekají.

Jsme z denních událostí zvyklí každý plán Uhrů přijímat s oddaností. I v našem případě není instituce, která by ochránila naše zájmy. Archivní rada učiní jistě námitky, leč autorita její záleží v argumentech rozumových a ty tentokráte se střetnou s politickými. Nemá elementů, o které by se opřela. A obrátí-li se k politickým zástupcům království a zemí v říšské radě zastoupených, pak víme o axiomu: Vídeň jest slába proti Uhrům a silna proti nám; politická váha její postaví se proti Uhrům a podlehne, postaví se proti nám a zvítězí. Archiválie budou rozděleny; část uherská půjde do Pešti, a část česká nepůjde do Prahy. —

Jest jediná snad cesta, která by zachránila, co zachrániti lze. Nech se spojí archiv bývalé komory dvorské, buď v celku nebo po vyloučení věcí uherských, s dvorským a státním archivem. Místa v nové budově státního archivu je dosti a archiválie obou mají mnohem víc příbuzného než kterýkoliv jiný archiv. —

Kdo není tak pln skepse, nech poví jinou cestu proti škodnému počínání Uhrů!

---

2. **Datování Bononské v Čechách.** Datování Bononské (consuetudo Bononiensis) jest — jak známo — zvláštní způsob určování dní v měsíci, který se vyvinul v Italii v XI. století. Princip jeho záleží v tom, že měsíc dělí se na dvě polovice, z nichž první (*mensis intrans*) v měsících o 30 dnech čítá 15 dní, v měsících o 31 dnech pak 16 dní, které počítají se v přirozeném pořádku. Druhá polovice měsíce (*mensis exiens*) v měsících o 30 dnech začíná 16tým a v měsících o 31 dnech 17tým, v ní pak počítají se dni v pořadu obráceném, tak že poslední sluje *ultimus*, předposlední *penultimus*, další pak označují se čísly v pořádku obráceném; tedy *tertius mense exeunte*, *quartus m. ex.* atd. Emler ve své Rukověti chronologie křesťanské, str. 22 má za to, že datování toto u nás objevuje se jen v listinách přišlých z Italie. Nyní však podařilo

se mi najíti několik dokladů o tom, že také v našich domácích listinách — třeba že jen výjimečně — datovalo se též podle tohoto způsobu. Nejstarší doklad poskytuje listina krále Václava I. pro kostel Budišínský daná »in Castello Novo, per manum Dionysii, aulae nostrae vicecancellarii, anno dom. 1240, *V die ineunte maio*« (Erben, Regesta I., str. 458 č. 986). Druhý doklad objevuje se v listině téhož panovníka pro klášter Tišnovský na Moravě, která jest datována: »Actum in Brunna, anno dom. 1249, *die XIII. intrante decembris* ... Datum per manus mag. Dyonisii, Wissegradensis praepositi, aulae nostrae cancellarii« (Erben, Reg. I., str. 577, čís. 1241). Doklady těmito, které by se mohly vykládati také tak, že se tu zmínka o začátku měsíce přidává jaksi jen nadbytkem, nelze ještě s plnou určitostí dokazovati existenci datování Bononského u nás. Nesporný důkaz o jeho existenci může podati toliko listina s datem z druhé polovice měsíce. Takový doklad podává nyní listina, kterou Dionysius, probošt Vyšehradský, rozsuzuje spor děkana a kapituly kostela Vyšehradského s Bartolomějem, kustodem téhož kostela, o dávky a oféry. Listina ta, posud netištěná, obsažena jest v Liber privilegiorum capituli Vissegradensis ze 14. stol. na l. 40^v pod č. 104. Datování její zní: »Actum in Wissegrad anno dom. 1254 *die decimo exeunte augusto*« (t. j. 22. srpna). Podle této listiny nemůže býti již pochybnosti o tom, že také u nás datovalo se někdy po způsobu Bononském. A že také obě svrchu uvedené listiny datovány jsou podle tohoto způsobu, lze souditi z toho, že obě mají jakousi vnější souvislost s listinou třetí; neboť probošt Dionysius, jmenovaný v listině třetí jako vydavatel, přichází v obou předešlých jako datář. O tom, jak tento specificky vlašský způsob datování zabloudil k nám, nelze ovšem podati spolehlivého vysvětlení. *G. F.*

3. **O domnělé druhé redakci »Původu« Blahoslavova.** Ve svém úvodě k textu »Původu« bratra J. Blahoslava projevil jsem přání, aby se v české vědě historické ukázal nový zájem pro studium osobnosti i činnosti jmenovaného vynikajícího českého člověka a spisovatele 16. století (viz I.—II. oddíl otisku mé práce z LXXI. sv. Sborníka II. odděl. imp. Akad. Nauk). Nedávno seznámil jsem se s prací, která jest jaksi uskutečněním mého přání a zároveň jakýmsi pokračováním mé práce. Jest to přednáška p. *Schmidta* v král. České Společnosti Nauk, otištěná v její publikaci (»Věstník král. České Společnosti Nauk« 1904) i ve zvláštním otisku str. 1—33 pod názvem »Zur Brüdergeschichte des Blahoslaw« (srv. Č. Č. H. XI., 228).

Jsem velmi povděčen p. Schmidtovi za jeho pozornost věnovanou mé práci — ovšem ne za pochvalu mně učiněnou, nýbrž za možnost, přesvědčiti se o tom, že moje práce budí kritiku, že jest pobídkou k novému studiu historické práce Blahoslavovy a k pokusům o nové vědecké výsledky v tomto oboru.

Avšak rád bych pověděl ještě několik slov o té části bádání p. Schmidtova, která nejblíže se dotýká mé práce — o traktátu J. Blahoslava »O původu« atd., který jsem našel,[1]) zbádal a vydal (str. 1—18 práce Schmidtovy). Podobně jako východištěm a pobídkou mého studia o textu »Původu« (Cod. IV. H. 8 mus. bibl.) bylo bádání prof. Golla o J. Blahoslavovi, rovněž tak, patrně, i p. Schmidt domnívá se býti mně do jisté míry zavázán za resultáty, k nimž dospěl, i nadto připisuje mé práci vyznačný význam pro všechno budoucí bádání literární činnosti Blahoslavovy; p. Schmidt má za to, že zvláště řešení otázky o »Historii bratří« J. Blahoslava možno jest pouze na základě mého bádání. A poněvadž p. Schmidt ujal se této otázky, jsem do jisté míry jaksi zodpověden za jeho resultáty, právě tak jako za resultáty jiných, kteří v tomto oboru budou bádati... Je to zajisté okolnost lichotivá. Avšak v tomto případě jsem nucen odmítnouti od sebe zodpovědnost za výsledky práce p. Schmidtovy, ježto je pokládám za pochybené.

Přihlédněme k resultátům bádání p. Schmidtova. Podle přesvědčení p. Schmidtova traktát mnou vydaný »O původu«, napsaný od Blahoslava počátkem roku 1550, byl později přepracován, »rozšířen« Blahoslavem (str. 18). Toto přepracování dalo vznik zcela novému spisu, v němž »Blahoslav bez pochyby úplně a částečně doslovně použil svých předešlých bádání o původě Jednoty« (str. 14), do kterého na př. »dostaly se ovšem i části »Původu« i data ze »Summy« Blahoslavovy, pokud »Summa« sáhala dále nežli »Původ« a doplňovala jej« (str. 16), který konečně i chronologicky sáhal dále nežli »Původ« (str. 14). Tento pozdější historický spis Blahoslavův na rozdíl od »Původu« — jakoby první redakce — nazýval se jakožto druhá, rozšířenější redakce »Původ větší« (u Jafeta), »Historia fratrum«, »Historie Jednoty«, »Historie bratrská« (Martinius z Dražova a Regenvolscius, str. 18).[2])

Jako já na základě kritických vývodů Gollových jsem šťastně našel první redakci práce Blahoslavovy »Původ« (menší?), tak na základě mých vývodů posílených a doplněných kritikou Schmidtovou, mohl by patrně někdo, myslí snad p. Schmidt, budoucně najíti »Původ větší«... Smím se domnívati, že nikdo nikdy tohoto většího »Původu« nenajde, ježto jest to dohad, který se nikdy neuskuteční.

---

[1]) Na traktát ten upozornil vlastně již *Bidlo* v úvodě k I. dílu své Jednoty bratrské v prvním vyhnanství (str. XIV.) Pozn. red.) — [2]) P. Schmidt má za to, že i vydaný ode mne »Původ« *musel* míti dvě vydání: 1. jakožto prvopočáteční text Blahoslavův a 2. ve způsobě rozšířené oslovením přítele (hl. I.—II.), čímž se změnil i počet hlav (str. 17). V tomto předpokladu vidím pouze přepjaté rozvití analytických vloh p. Schmidtových. Věc se vysvětluje tím, že, jak sezná každý pozorný čtenář textu mnou vydaného (»Původu«), »oslovení přítele« jest organická část celého traktátu; text »Původu« bez této apostrofy jest myslitelný leda pro prvý koncept samého Blahoslava. Okolnost, že chybějí »přílohy« Blahoslavem přislíbené, měla by některou moc průkaznou pouze pro případ, že by někdo chtěl dokazovat, že vydaný text jest vlastnoruční text samého Blahoslava.

Z ohledu na methodickou poučnost these, třeba nedokázatelné, pohlédněme, z jakých reálných živlů vzniklo mínění Schmidtovo. Tyto reální živly byly vytknuty již v mé studii o »Původu«. Záležejí v řadě nesouhlasností citátů br. Jafeta, Martinia z Dražova a Regenvolscia s textem »Původu«, mnou vydaného, z něhož jsou vybrány a jehož se dovolávají. Na př. cituje se beze vší pochyby text »Původu«, ale spis nazývá se jinak (»Historia de ortu et *progressu* Unitatis«, nebo též »Historia fratrum« u Regenvolscia, str. 13, »Historie Jednoty« a »Historie bratrská« u Mart. z Dražova); cituje se text »Původu«, ale při tom se uvádí nepříslušná hlava; cituje se »Původ«, ale citáty jsou takové, že jich nelze stvrditi textem »Původu« (u Jafeta). Já jsem viděl v tom nepřesnost a chyby těch, kdo vybírali a citovali; spatřoval jsem v tom s našeho stanoviska nepřípustné technicko-literární zvyklosti; p. Schmidt má za to, že jsem jmenovaným autorům ukřivdil a věří ve správnost jejich odkazů. Proto já tvrdím, že br. Jafet, Mart. z Dražova a Regenvolscius užívali, třebas nepřesně, pouze toho »Původu« Blahoslavova, který jsem já našel a vydal; p. Schmidt má za to, že měli před sebou jiný, rozšířený »Původ větší« (někdy i s jiným názvem).

Přes všecky vývody p. Schmidtovy trvám při dřívějším svém mínění a myslím, že p. Schmidt zbytečně pokouší se obhájiti bratra Jafeta a Regenvolscia (co do Mart. z Dražova, není mezi námi v podstatě sporu): obrana prvního jest beznadějná, druhý pak, přísně vzato, nepotřebuje obrany proti obžalobám, které naprosto zbytečně se na něho vznášejí p. Schmidtem, při čemž se zdá, jako bych já chtěl Regenvolscia viniti (srv. »Man kann nun freilich« atd. str. 13 a »Will man nun nicht« atd. str. 14).

Tedy především o Regenvolsciovi. Dříve jsem ho z praničeho nevinil, avšak teď dovolím si poukázati na jednu nedbalost jeho — na variaci v názvech jednoho a téhož spisu. Historický spis Blahoslavův o Jednotě jmenuje se u Regenvolscia osmkrát, název však jeví 7 způsobů: 1. »De origine unitatis fratrum Bohemicorum«, 2. »De ortu et progressu U. F. B.«, 3. »De ortu fratrum Bohemicorum«, 4. »Historia de fratribus Boh.« (2krát), 5. »H. Fratr. Boh.«, 6. »Historia« a 7. »Historia de origine Unitatis Fratrum«; při názvu 1., 4., 5. a 6. přidána poznámka »MS.« a při 7mém »MS. Boh.«. Avšak nechť si jakkoliv různé jsou ony názvy, já jsem bez námahy konstatoval, že jimi také míněn jest mnou nalezený traktát o »Původu«, a proto také jsem snadno našel v něm místa, kterých se Regenvolscius dovolává (str. 31, 32, 175—176, »Systemy«). Bylo mně dále jasno i to, že na str. 175 b (historie Ležkova) a 179 (upálení bratří u Boru) Regenvolscius má na mysli »Historia fratrum Boh.«, nalézající se nyní v Pražské universitní bibliothece v Cod. XVII. F. 51 (f. 68 a sl. a f. 133—135); poněvadž však jsem se ještě tehdy neobíral touto »Historií«, proto nepokládal jsem za potřebné tento fakt vytýkati. Uznávám, že jsem nedopatřením vynechal jeden případ, kde Regenvolscius užil »Původu«, t. na str. 172

»Systemu«. Tehdy jsem se nikterak nezarazil různorodými názvy jeho, užitými při spise Blahoslavově a jedním nesprávným odkazem (na str. 172); měl jsem za to, že on skutečně měl na zřeteli pouze dva shora jmenované spisy, t. 1. »Původ«, jistě Blahoslavův, a to ten, který jsem já našel, a 2. »Historia fratrum« — Blahoslavovu, t. j. název spisu jeho podle mínění některých. Vida, že odkazy Regenvolsciovy při vší své různotvárnosti a při nesouhlasu názvu a spisu s obsahem odkazu, úplně mohou býti doloženy textem dvou jmenovaných spisů, já ani nyní rozhodně nevidím možnosti předpokládati u Regenvolscia místo nich nějaký nový, třetí traktát Blahoslavův — »Původ větší« (»Historia«).

Obracím se k hlavnímu předmětu svého sporu s p. Schmidtem — k br. Jafetovi. Dovoluji sobě trvati při svém mínění o bratru Jafetovi. Mám za to, že kdyby p. Schmidt byl větší zřetel obrátil k V.—XI. str. mého úvodu »O původu« či aspoň k příslušným stranám »Hlasu Strážného«, byl by se přesvědčil skutečně o nedbalosti (»Nachlässigkeit«, str. 15) br. Jafeta. Obezřetnost Jafetova v citování Eneáše Sylvia, které se dovolává p. Schmidt, neodstraňuje nedbalosti v citování »Původu«. Hranice ponětí »možného« a »nemožného«, jimiž hledí p. Schmidt argumentovati, jsou zbytečně rozvláčné. Nezachrání bratra Jafeta ani to, co pověděno od p. Schmidta na str. 6—12 jeho práce: vývody p. Schmidtovy dovozují předně jen leda to, že br. Jafet byl »ideální« (sit venia verbo) kompilátor-plagiátor a za druhé to, že při zmíněných subtilních způsobech kompilace i plagiátu, autor-Jafet někdy naprosto nemohl podávati uspokojivých citací. Text Jafeta podávaný p. Schmidtem jest popletená míchanice textů Blahoslava a Lukáše; správné odkazování bylo by Jafetovi možno, kdyby i on byl dovedl citovati po vzoru p. Schmidta, jenž otiskl vedle sebe všechny tři texty: Jafeta, Blahoslava i Lukáše. Jen pomocí tohoto usu můžeme se domysliti, ke kterým vlastně slovům samého Jafeta se vztahuje ten nebo onen odkaz Jafeta na Blahoslava nebo na Lukáše a při kterých jiných slovech Jafetových bylo by třeba doplniti odkaz na jmenované dva autory.[1])

Nyní o citacích a výtazích bratra Jafeta z »Původu«, o každém zvlášť. Skutečně ani jeden ze šesti odkazů bratra Jafeta na hlavy »Původu« nepotvrzuje se textem »Původu«, který jsem já vydal. Mezi tím texty, které uvádí br. Jafet s odkazem na »Původ«, nalézají se v »Původě« mnou vydaném, kromě jednoho případu na f. 89 »Hlasu Strážného«. Pravím »jednoho«, neboť pokládám za potřebné ukázati na chybu p. Schmidta, jenž tvrdí, že ještě jedno místo Jafetovo s odkazem na »Původ« nelze najíti v našem textě »Původu«, a to na f. 107 Jafeta.

---

[1]) Texty Jafeta, Blahoslava a Lukáše, parallelně otištěné p. Schmidtem' odhalují ještě jeden rys literární práce Jafetovy — jeho dosti »volné« zacházení s originálními slovy jiných autorů, která on mění, doplňuje a zkracuje. Počínaje si tak s Blahoslavem, nečiní výjimky u Lukáše; tak na př. možno bylo by mluviti o jiném textu Jafetovu t. »O původu Jednoty» bratra Lukáše, nežli je ten, který se zachoval v V. svazku »Arch. Bratr.«

Ukázal jsem ve svém »Úvodě« (str. VIII.—IX.) ve vydání textu »Původu« na to, že odkaz Jafeta na VIII. hlavu »Původu« při krátkém vypravování o usazení se bratří na panství Litickém nepotvrzuje se textem »Původu«; poukázal jsem však již tenkráte na to, že vypravuje podrobně tutéž událost na fol. 91, Jafet doslovně přepisuje text VII. hlavy našeho »Původu«, ale *beze všeho odkazu na pramen*, vydávaje tak svoje vypravování za samostatnou práci. Jest patrno, že Jafet v daném případě položil svůj odkaz (třebas s chybou ve jmenování hlavy) ne tam, kam skutečně náleží. Položení odkazu na nenáležitém místě jest tak obyčejné u Jafeta, že p. Schmidt se mohl snadno o tom přesvědčiti i na základě toho textu Jafetova, který sám otiskl (na str. 8—12). Touto nedbalostí Jafet zhřešil také na f. 89 (viz text na str. 16 práce p. Schmidtovy). Vždyť patrno, že odkaz »O původu B. J. B. větší«, c. 6 při slovech »I mluvili s m. Rokycanou« atd. položen chybně; buď vůbec se tu neměl klásti žádný odkaz nebo v daném případě náležel sem odkaz o něco níže položený při slovích »Odpověděl jim Rokycana« atd. »J. B. o původu v menším, čehož titul Summa kratice«. Já rozhodně nechápu, jak a proč p. Schmidt nechce uznati očividného fakta, že celý text Jafeta se dvěma uvedenými citáty není nic jiného, leč překlad Blahoslavovy »Summy« a že na místě jest a správný je pouze druhý citát Jafetův. S odkazem Jafetovým na »Původ větší«, (c. 6) stala se pouze ta nesnáz, že nepadl na své místo: mělť státi při textě Jafeta fol. 90—91 s incipit »Potom v času příhodném« atd. (viz str. VII. mého »Úvodu«), kde se uvádí, beze všeho odkazu na pramen, text Blahoslava z »Původu« — text svým obsahem i stylisací úplně parallelní s textem vypsaným Jafetem na fol. 89^b—90 ze »Summy« Blahoslavovy (nota bene, tento odkaz byl by jediný, který je u Jafeta správný i co do přesného odkazu na hlavu). Jafet, který otrocky kompiloval, nedělaje odkazu, nerozuměl ani tomu, že na fol. 89—91 dvakrát vypravuje totéž, pouze podle různých versí téhož autora Blahoslava.

Podivným zdá se mi tvrzení p. Schmidtovo, že Jafetova citace nikoliv našeho »Původu«, nýbrž jiného rozšířeného, který na rozdíl od našeho »menšího« byl »větší«, nalézá potvrzení v terminologii Jafetově: vždyť sám Jafet jasně praví, že »Původem menším« rozumí »Summu«.

Tudíž pro mě není pochyby o tom faktu, že br. Jafet nepřesně cituje Blahoslava — jak »Původ« tak i »Summu«. Ač málo jest vědeckého zájmu ve vysvětlení příčin této nepřesnosti, avšak pro upokojení p. Schmidta, který se tolik namáhá, aby to vyvrátil (t. nepřesnost v citování), dovoluji sobě vysloviti domněnku, že Jafet nedokládal citáty hned při napsání jednotlivých míst svého traktátu, nýbrž později, možná že z paměti nebo ne podle celého textu »Původu« a »Summy«, ale podle výpisek z těchto, často vzájemně sobě blízkých prací téhož spisovatele. Než já ještě s druhé strany objasním nemožnost přepokladu, že citáty Jafetovy jsou bezesporně správné a že citoval nějaký nám neznámý, rozšířený »Původ větší« Blahoslavův, a ne ten, který jsem já vydal.

Pokusím se konstruovati onen neznámý »Původ« postavě se na stanovisko p. Schmidtovo, t. j. důvěřuje odkazům Jafetovým a srovnám jej s »Původem«, který se nám zachoval. Hle, jaký obdržíme výsledek tohoto pokusu.

Původ (větší) podle Jafeta a Schmidta:	»Původ« mnou vydaný:
Hl. IV. Příčiny, proč bratří se nepřipojili k Valdenským, ani k jiným.	Hl. IV. Obsah kázání Rokycanových v Praze.
Hl. V. Roztržka bratří s Rokycanou.	Hl. V. Br. Řehoř, blízkost jeho i soudruhů Rokycanovi.
Hl. VI. Br. Řehoř a blízkost jeho i soudruhů Rokycanovi.	Hl. VI. Roztržka bratří s Rokycanou.
Hl. VII. ?	Hl. VII. Usazení bratří na panství Litickém.
Hl. VIII. Usazení bratří na panství Litickém, shromáždění jich u Duchka (rozhodnutí o oddělení).	Hl. VIII. Pronásledování bratří.
Hl. IX. ?	Hl. IX. Přednost starých Valdenských nad současníky; první shromáždění v domě Duchkově (rozhodnutí o oddělení).
Hl. X. Přednost starých Valdenských nad současníky.	Hl. X. Druhé shromáždění v domě Duchkově (volba duchovních bratrských).
Hl. XI. ?	Hl. XI. Potvrzení duchovních bratrských od Valdenských.
Hl. XII. ?	Hl. XII. Příčiny, proč se bratří nepřipojili k Valdenskými ani k jiným.

Pravdopodobné toto schéma plánu domnělého »Původu většího« — i samo sebou i srovnáním se zachovaným »Původem« — jest dosti výmluvné a přesvědčivé pro p. Schmidta, aby jej přimělo k tomu, by se vzdal přesvědčení o skutečné existenci práce Blahoslavovy, jím hledané. Opravdu, kdežto známý nám »Původ« poskytuje chronologicky i logicky souvislé vypravování o původě Jednoty, domnělý »Původ« jeví se spisem s patrnými příznaky nedbání zákonů associace představ a logiky: v něm vypravuje se napřed to, co se stalo později a předem podává se objasnění faktů, o kterých nebylo ještě nic vypravováno: o bratru Řehoři a stycích jeho a kruhu jeho s Rokycanou mluví se až po vypravování v přetržení těchto styků; usazení bratří nad zboží Litickém a shromáždění u Duchka líčí se po stycích s Rokycanou, a ne po roztržce s ním, jak by náleželo; příčiny, pro které se bratří nechtěli sjednotiti se s Valdenskými nebo s někým jiným vykládají se dokonce dříve než dějiny vzniku prvního kroužku bratrského v Praze, kolem bratra Řehoře a Rokycany; objasnění těchto příčin odtrženo od karakteristiky současných Valdenských u porovnání jich se starými vypravováním celé prvopočáteční historie bratrské) . . .

Táži se, zda-li je možno, aby Blahoslav byl mohl někdy (nemluvě ani o dospělém věku) takto pracovati?! Zda-li vůbec spisovatelé takto »zdokonalují« svoje spisy, vydávajíce je v 2. redakci? »Původ« takto přepracovaný byl by Blahoslava nedůstojný.

Dotknu se ještě jedné stránky toho »zlepšení«, které utrpěl náš »Původ« v domnělé své 2. redakci, a to onoho jeho doplnění, kterého se mu dostalo dle domněnky p. Schmidtovy ze »Summy« téhož Blahoslava těmi fakty, kterých nebylo v první redakci »Původu«. Takový doplněk vidí p. Schmidt v místě Jafetově, výše mnou uvedeném na fol. 89—90, o kterém já myslím, že vzato jest jím ze »Summy« přímo. Tvrdím, že sám Blahoslav nemohl učiniti *takového* doplňku, neboť on zajisté věděl, že příslušné »doplňující« místo »Summy« není nic jiného nežli text, jak obsahem tak i fraselogií parallelní s textem jeho vlastního »Původu«, 6. hlavy jeho (u mne text tento jest vyňat na str. VII. Úvodu k »Původu«). Nepochopiti toho mohl pouze takový kompilátor jako Jafet, jenž ve svém »Hlase« f. 89^{v}—91 vypravuje dvakrát totéž, nejprvé podle Blahoslavovy »Summy«, pak podle jeho »Původu«. Pročež domnívám se, že Jafet, jakož i Regenvolscius, neměli v rukách žádného jiného »Původu« Blahoslavova kromě toho, který známe teď i my. Toto moje mínění se potvrzuje důležitým odkazem Martinia z Dražova. Při jednom svém odkaze na záhadnou pro p. Schmidta »Historyi bratrskou« J. Blahoslava (Obrana 403) Martinius z Dražova vypravuje konec IX. hlavy toho textu »Původu«, který my známe, t. j. totéž, co Jafet cituje jako VIII. hl. »Původu« (viz str. X. mého »Úvodu«). A hle, co se objevuje: Mart. z Dražova dokládá (v závorce), že má na mysli zejména IX. hlavu (»s kapitoly 9«, viz str. XII. mého »Úvodu«). Tudíž »Historya bratrská« v rukách Martinia z Dražova měla tu podobu, jako vydaný mnou »Původ«.

Konečně ještě jednu poznámku, kterou připojuji přesně vzato ne již na odůvodnění svého názoru na spornou otázku, která, jak doufám, jest již na dobro rozřešena v můj prospěch, nýbrž za účelem úplnosti rozboru důvodů p. Schmidtových. Pan Schmidt, přikládaje příliš mnoho váhy nomenklatuře Regenvolsciově, vyslovuje domněnku, že hypothetický »Původ«, nazvaný u Regenvolscia »De origine et progressu« atd., vypravoval patrně dějiny Jednoty chronologicky dále nežli náš »Původ«. Proti tomu pravím toto: přídavek »et progressu« nemůže míti zvláštního významu již pro volnost Regenvolsciovu, s jakou nazývá spisy Blahoslavovy; on mohl být ohlasem nadpisu českého originálu ». . . i řádu v ní«; konečně ve vypravování Blahoslavově můžeme i my s Regenvolsciem viděti nepochybný »progressus« prvopočátečního malého kroužku bratra Řehoře v Praze. Kromě všeho toho je pozoruhodno, že při odkazech pozdějších spisovatelů na (hypothetický) »Původ«, není ani jednoho případu, jenž by se vztahoval k takovým událostem z dějin Jednoty, které by se chronologicky vymykaly rámci našeho »Původu«. Je patrno, že tento chronologicky rozšířený hypothetický »Původ« nikdy neexistoval ve skutečnosti.

Zkrátka já se domnívám, že Blahoslav nepsal žádného historického spisu, který by byl přepracovanou a rozšířenou druhou redakcí toho »Původu«, který jsem já otiskl, a že hledati spis takový bylo by zbytečným mařením sil i času.[1])

Jestliže však já ve svém »Úvodě« i v nynější stati mám po ruce týž materiál jako p. Schmidt, jest otázka, na jakém základě došel on k své představě — tajemnému »Původu většímu«? Sotva chybím tvrdě, že pramenem omylu páně Schmidtova byl cit, totiž pocit neuspokojenosti s tím, co beze vší pochyby jest Blahoslavovo, u porovnání s tím, co bychom chtěli mít od něho.

Jako v předtuše, že ideál jím zbudovaný — Původ větší — nikdy se nestane vědeckou skutečností, p. Schmidt usiluje realisovati svoje tužby třebas jen na základě skutečného fakta — »Historia fratrum« Cod. XVII. F 51 Pražské bibliotheky universitní. Jako by již takřka byl rozhodnut uznati, že tato »Historia« jest »opus« Blahoslava důstojné, přece konec konců opouští tuto myšlénku a jest ochoten uznati pouze, že v základě této »Historie« leží přece jakýsi tajemný spis Blahoslavův (»Původ větší« — »Vitae praecipuorum« atd.), který podaří se nalézti. Mně se zdá, že týž přízrak byl p. Schmidtovi na překážku, že si náležitě neuvědomil, co jest vlastně »Historia fratrum« Pražské universitní bibliothéky.

---

[1]) Důvody, které jsem uvedl proti domnělé druhé rozšířené redakci »Původu« p. Schmidtově, jak doufám, podržují svoji sílu i k odstranění hyperkriticismu p. *Paľmova* (Češskie brat'ja v svoich konfessijach I., 409—411), který nepokládá za možné, sdíleti moje mínění o nepochybném autorství Blahoslavově v příčině »Původu«, rozhoduje se mluviti pouze o »pravděpodobnosti«. Já jsem se již dostatečné vyjádřil v otázce »nesouhlasnosti některých odkazů Jafeta a j. na Blahoslava s rozdělením textu a jeho obsahem v článku »O původu«. Co se týče přípisku v rukopise, že text »Původu« »přepsán y skorygován«, nelze zajisté v těchto slovích viděti důkazu pro to, že »Původ« jest »opravený« text nebo změněná kopie nějakého jiného historického spisu Blahoslavova, se kterým by přesněji souhlasily texty Jafetův a j.« (tak Pal'mov vidí ve vydaném »Původě« druhou redakci spisu Blahoslavova, kdežto Schmidt v něm vidí redakci první). Předně jest patrno, že slova Pal'movým uvedená poukazují na činnost pouhého opravovatele rukopisu, jeho chyb. Za druhé: kdyby se přidával slovům těm smysl, který jim dává p. Pal'mov, pak by i jiné spisy rukopisu IV. H. 8, při kterých připsána jsou řečená slova. bylo pokládati za 2. redakce neznámých nám red. spisů. Nelze nelitovati hyperkriticismu páně Pal'mova, když čteme, že on již před 10 lety znal text »Původu« a měl po ruce tytéž důvody, co já ve prospěch autorství Blahoslavova: práce Pal'mova nebyla by bývala vědě na škodu, já nebyl bych musel podnikati práce, kterou by udělal přede mnou jiný a byl bych se mohl obrátit k jiným problémům. Ostatek pro nás oba zůstává něco potěšitelného: pro p. Pal'mova přechod poznání ze stadia pravděpodobnosti v stadium nepochybnosti — ovšem jestliže se v tom neklamu — pro mne uspokojení nad vykonanou prací vědeckou a dosažení trvalých resultátův třeba po zápase s překážkami.

Mám svoje mínění v této věci, avšak nedostatek času a odvrácení pozornosti na jinou stranu zdržuje mne mluviti hned o 2. části práce p. Schmidtovy a projeviti své mínění o »Historia fratrum«.

N. Jastrebov (Petrohrad).

LITERATURA.

Píč J. L., *Starožitnosti země České.* Díl II. Čechy na úsvitě dějin. Sv. 3. Žárové hroby v Čechách a příchod Čechů. V Praze 1905. Stran 310, tabulí 100.

Jestliže jsem v posledním svém referátě o »Starožitnostech země České« napsal, že 4. svazek je z vydaných nejlepší, musím na tomto stanovisku setrvati i při posudku o právě vydaném svazku 5. Oplývá sice opět bohatstvím archaeologických dat a vědomostí sebraných po musejích celé střední Evropy, ale chybí mu žádoucí jasnost a precisnost závěrů, s jichž polovinou nelze ostatně souhlasiti.

Pokud se týče žárových hrobů v Čechách, přiblížil se prof. Píč velice k mínění, jež jsem vždy zastával. Týká se to především příchodu Slovanů do Čech s hlediska archaeologického. Poněvadž tato otázka má pro české historiky značný zájem, používám na jiném místě ČČH. ochoty redakce, abych vývody Píčovy a své stanovisko naší veřejnosti předvedl a vyložil. S příchodem Čechů jest těsně spojena i otázka po šíření a východisku Slovanů vůbec. Také v této otázce nevystupuje Píč v V. svazku Starožitností už tak určitě a honosivě pro svou kolébku podunajskou jako dříve, ba přihlédneme-li ne k slovům nýbrž k duchu práce, vlastně ji už opouští (srv. str. 201, 212, 213, 220).

Jak jsem vyložil již jinde, domníval se dříve, že od počátků doby bronzové, kdy Arijové přišli z Asie do Evropy, byla se kolébka Slovanů na Dunaji, kam ji kladlo také podání zapsané v kronice Kyjevské. Z této první kolébky hnuli prý se Slované rázem na Odru a Labe asi v VIII.—VI. stol. př. Kr.; zde, v Polabí a Poodří, byla jejich druhá etapa a odtud šířili se teprve k nám do Čech, na východ do Polska a Ruska, a také zpět na Dunaj a na Balkán. K nám přišli krátce před Kr. nar. (tak soudil dříve), na východ do Polska po odtažení Gotů, tedy ne před III. st. po Kr., do Rusi ještě později. Proto také Píč Venedy, které Plinius a Tacitus v I. stol. a Ptolemaios v II. stol. zná za Vislou jako velký národ, za Slovany prohlásiti nechtěl (Pam. XVII. 365, 538, XIX. 588, XX. 75, 76).

Naproti tomu uváděl jsem dříve a posledně ve svých Starožitnostech (I. 4 sl., 477, 507 sl.) pro kolébku severní, zakarpatskou, předně řadu positivních dat, jež svědčí, že se Slované šířili od severu k jihu, že na severu nejdříve byli známi, kdežto na jihu, na Dunaji znal starověk jen kmeny cizí, jejichž řeč byla neslovanská, a přímo proti Píčově dunajské kolébce snažil jsem se ukázati, že tradice »Nestorova« nemá váhy, poněvadž je umělou mnišskou kombinací, právě jako tradice o křestění Slovanů od sv. apoštolů a o sv. Jeronýmu, vynálezci glagolice, které Píč také uznává (str. 220). Pokud se archaeologie týče, namítl jsem, že v nížině uherské nemohl se vyvinouti velký národ slovanský kultury lužické, poněvadž je nížina uherská naplněna nálezy rázu zcela jiného, do níž jen na severu ze Slovenska kultura lužická zasahá jako výstřelek oblasti severní,1) a že nelze archaeologicky náhlý přechod národa v r. 800—600 z Uher na Odru a Labe nikterak prokázati.

Prof. Píč této námitce učinil nyní tu koncessi, že v posledním svém díle nemluví již vůbec o náhlém přestěhování z Uher kolem r. 800 a že archaeologickou pravlast Slovanů neklade již v první fasi pouze do Uher, nýbrž hned do prostranství od Sály přes Odru a horní Vislu až do severních Uher *s centrem na Odře a na Labi* (str. 212). Uhry (a sice jen severní část) jsou mu už prostě malou částí kolébky. A také zmínky o Nestorově zprávě, o Dunaji v tradici slovanské, o zbytcích nomenklatury drženy jsou v mezích opatrnosti a skromnosti, tak že zjevně starý jeho pojem I. slovanské etapy při *dolním* Dunaji (*tam* je Tsierna, Bustricius, Bersovia) padá. A správně. Kolébku Slovanů na dolním Dunaji na základě letopisu Kyjevského a archaeologie zachrániti vůbec nelze, zejména nelze tomu, kdo v oblasti lužického typu hledá kolébku Slovanů. S tou lze hájiti jen kolébku ve vých. Germanii, anebo by musil prof. Píč, jak důsledněji činí Zaborowski a Boguslawski, jižní žárové hroby od Italie až po Dunaj prohlašovati za protoslovanské, což on však zamítá, vykládaje je za illyrské (182). Prof. Píč by si byl jen jen posloužil, kdyby byl řekl prostě: »Upouštím od theorie dunajské a postavuji kolébku na Labe a Odru.« O tom se dá archaeologicky mluviti. A změna nebyla by nečestná. Vždyť jich během vydávání svých Starožitností učinil už několik, a kde je k dobru, jako bylo jv otázce příchodu Slovanů do Čech, zaslouží vždy pochvaly.

Také o vislanských Venedech vyslovuje se prof. Píč skrytěji a neistěji. Nicméně uznává stále, že Slované od Odry za Vislu přišli pozdě: Polané k Dněpru teprve v V. a VI. stol. po Kr. jako dále Kriviči, Sěverjané (str. 201, 208, 273), a nechce s Venedy jako Slovany ničeho míti (275). Následkem toho mu ovšem pohřebiště u Čerňachova, v Zarubincích a v Romaškách na Kijevsku z III.—IV. stol. nemohou býti slovanská. Ovšem, jak mohli Slované z končiny mezi Labem a Vislou rázem hustě zalidniti v V.—VI. stol. tak ohromná prostranství, jako je celé zavislanské Polsko, Rus, celá nížina Dunajská a Balkán, Píč nevykládá. Na Visle hroby s obličejovými popelnicemi, jež měl dříve za

---

1) Zde jsem se výslovně dovolal známého nálezu pilinského (Slov. Starožitnosti I. 478), a Píč mně proto zcela zbytečně na str. 272 vytýká, že jsem ten nález minul. Více o něm ovšem uslyší na příslušném místě v poslední kapitole II. dílu mých Starožitností.

slovanské, dnes přičítá Litevcům a několik málo pohřebišť má za stopy Gotů a Gepidů, kteří zde »v počtu nevelikém« seděli, než odtáhli k Černému moři (274), tak, jako uvedená pohřebiště v Kijevsku. Nemožná to věc, už z toho důvodu, že Gotů a Gepidů bylo statisíce a seděli při Visle dobu delší. Ale o tom všem na jiném místě více vyložím.

Nejslabší částí knihy je obsáhlá stať, kde autor snaží se dokazovati, že vlast Arijů byla v Asii a odtud že Arijové náhle osídlili Evropu, přinesše s sebou první kulturu bronzovou. Autor vyjadřuje se v stati té tak, že se čtenář věci neznalý domnívá, jakoby všichni vynikající lidé a odborníci byli s ním téhož mínění o asijském původu Arijů a o náhlém příchodu hotové bronzové kultury do Evropy. Zatím tomu tak není, a každý, kdo jen trochu otázkou arijskou se obíral, ví, že dnes s hlediska geografického, linguistického, historického a antropologického a j. valná většina vážnějších badatelů zastává evropský původ Arijů, aspoň od počátku doby neolithické. Také se svojí theorií o příchodu bronzu ve spojení s příchodem Arijů, o prvních arijských oblastech bronzové kultury (co je s únětickou?) postavil se Píč na stanovisko zastaralé, jehož dnes téměř nikdo nemá, poněvadž je mnohem více opodstatněna theorie o povlovném proniknutí nové kultury pomocí vlivů obchodních. V těchto věcech byl by musil p. Píč pročísti a uvésti ještě mnoho a právě novějších prací, aby byl předveden správně stav, v jakém dnes stojí otázka »arijská«, a pak by bylo viděti, že theorie o příchodu Arijů v době bronzové z Asie je překonána. I ti, kteří o Asii mluví, mají valnou většinou na mysli příchod na počátku neolithu a ne v době bronzové.

Na konec nemohu tentokráte pominouti ještě jednu výtku. Týká se formální stránky práce, jež nejeví náležité pečlivosti a zejména úcty k českému jazyku. Tu především do očí bije, že autor *konstantně* při jménech topografických užívá názvů cizích, německých a maďarských, nedav si práci, aby ze slovníků našel příslušná označení slovanská. Nevytýkal bych té věci, kdyby se to týkalo jednotlivých případů, poněvadž vím ze zkušenosti, že nelze někdy nalézti názvu slovanského, a sám jsem v mladších svých pracích na úkor našeho jazyka hřešil. Ale zde popisuje autor oblast, o níž dokazuje, že byla ode dávna slovanská, vyjmenovává v ní spoustu nalezišť, jichž jména nám mají dokumentovati staré osady slovanské, a ta spousta jmen je konstatně označována poněmčenými a pomaďarštěnými názvy moderními. Což práce a věc sama nestála za to, aby jí byl prof. Píč prokázal úctu aspoň pokusem o terminologii slovanskou? Člověka až mrazí, čte-li stále a stále na př. při Lužici a Slezsku o nálezech nebo nádobách *z Peterkaschütz, z Wirrwitz*, *z Kaulwitz, z Merschwitz, z Münchwitz, z Hoyerswerde, Viereichen*, *Lohse*, *Neidy*, *Jänkendorfu*, *z Tschanschi*, *ze Schwarzcolmen*, *z Tscheidtu*, *z Woischwitz* (na str. 61 docela »ve *Woischwitzi*« !), *z Töplivoda, z Beichau*, *z Deutsch-Breile* (*Ohlau*) atd. atd., když jsou známy nebo přístupny příslušné názvy slovanské (Pietrkovice, Wierzbice, Kowalewice, Mješice, Sosnové, Vojerjece, Čtyry Duby, Laz, Nydej, Jeńkecy, Księżyce, Černý Chlum, Szczyty, Vojslavice, Teplá Voda, Bykovo, Bryla u Olavy), nebo čte-li dokonce o nálezu *z Pokoragy, ze Szomolany*, a *z Kis-Terennés* (com. Neograd), ukáže-li mu hned mapa a slovník mnou vydaný, že to jsou poctivé slovenské Smolenice u Prešpurka, Pokoradz v Gemeru a Malé Terany v Novohradě! Ba autor jde v tom opisování cizích musejních etiket tak daleko, že píše v textu místo »za Tisou« »*za Tiszon*« (str. 28, 29, 218) a na str. 28, 80 docela se objevily nové osady v Uhrách: *Gombai* a *Pilinböl*, ačkoliv je to jen jinde citovaná Gomba a Pilin s maď. postposit. příponami (Gombai = gombský, Pilinböl = z Pilinu). Opakuji: nejde tu o jednotlivé případy, nýbrž o sta dokladů a svědčí to zajisté o pohodlí, s jakým kniha vydána, a neúctě k českému jazyku, jež je u slovanského badatele neomluvitelná. Při díle, jež chce býti monumentální, nemůže býti omluvou že hledání jmen ve slovníku by dalo práci. Také sloh je místy nečeský. Srv. na př. větu na str. 181: »O starém Řecku zachoval Plato (Pheidon LXIV. D. E.) zprávu o posledních okamžicích Sokratových, an těšil Kritona, aby to lehčeji nesl a netruchlil vida, an tělo jeho se spálí neb pochová,« jež je mimo to charakteristická i tím, že není správně citována (má býti: Faidon 115 D. E., kap. 64). Vůbec je citace chatrná a u historika překvapuje zejména nesprávné označování cizích pramenů. Píšeť prof. Píč stále ještě Fotland místo Fadlan, Dasta místo Roste (Ruste), Masudy místo Mas'udi, Istarchi místo Istachri (diakritických znamének ani neuvádím). Chyby tiskové to nejsou, poněvadž se s tím shledávám i ve spisech starších, na př. ve Výzkumu. Mezi prameny historickými figuruje stále ještě RK. *L. Niederle.*

A. Kolberg, Des hl. Bruno von Querfurt Schrift über das Leben u. Leiden des hl. Adalbert. Nach der Prager Universitätshandschrift XIII D 20. (SA. aus der Erml. Zeitschr. f. Gesch. XV.). Braunsberg 1904.

V rukopise pražské universitní knihovny označeném XIII D 20 obsažen jest mimo jiné rukopis kratší recense Brunova životopisu sv. Vojtěcha, jehož dosud k vydání nebylo použito. Rukopis ten pochází z konce XIV. stol. a náležel klášteru třeboňskému. Kolberg srovnal r. 1896 za svého pobytu v Praze rukopis Brunova životopisu s edicí v Mon. Germ. hist. VI. a vydává jej nyní s německým překladem. Vydání předeslán jest obsáhlý úvod, vlastně samostatné pojednání také o jiných otázkách týkajících se života a pramenů o životě Vojtěchově, tak že práce skládá se ze dvou samostatných částí. V první z nich probírá spisovatel po krátké poznámce o vzniku práce znovu otázku o poměru obou redakcí díla Brunova (str. 5—15) a dochází k výsledku odchylnému, než který se v poslední době ustálil; má totiž *delší* text za pozdější přepracování kratšího. Důvody jeho jsou pozoruhodny, ale ku plnému průkazu bylo by třeba též vyvrátiti důvody, jež dosud vedly k mínění opačnému. Největší část úvodu (str. 22—118) věnována jest vyšetření místa, kde Vojtěch utrpěl smrt mučednickou. Autor dokazuje tu proti Voigtovi (Der Missionsversuch Adalberts von Prag, srovnej ČČH. VIII., 212), že se tak stalo ne v Sambii, která prý tenkrát už náležela k církevní jurisdikci dánské, nýbrž v Pomesanii, na pravo od východního ramene řeky Visly. K objasnění přiloženy jsou dvě mapky. O vývodech spisovatelových netřeba se šířiti. Dostačí opakovati to, co na uvedeném místě našeho časopisu bylo řečeno o práci Voigtově. Povaha pramenného materiálu a malá známost toho, jaké byly zeměpisné poměry Pruska v té době, nemohou vésti dále než k hypothesám.

Nejdůležitější novum, jež práce Kolbergova přináší, bylo by obsaženo ve vlastní edici, totiž odchylné čtení dvou míst značné důležitosti, jež spisovatel zavádí na základě pražského rukopisu a zdůvodňuje v úvodě na str. 15—21. Bylo by, pravím — kdybychom je mohli přijmouti. V kap. 1, kde jedná se o rodičích Slavníkových, čte se m. j. o Slavníkovi shodně ve všech ostatních rukopisech: ... *neglecta castitas et larga pauperum cura.* Kolberg podle rukopisu pražského přijímá za pravé »electa« m. »neglecta« a čte pak podle téhož rukopisu konec 1. kap. takto: Sed discipula virtutis (matka Vojtěchova) bene fit rea custos fratris. Nam dum zelat zelo castitatis, dum fit familiarius famula orationis, dat viro orationem peccandi? Non! ut cum una foeminarum turba! ... Do němčiny překládá ... »während sie gar innige Dienerin des Gebetes wird, gibt sie da dem Gatten Gelegenheit zu sündigen? Keineswegs! zum Beispiel mit einem Schwarm von Weibern!« Tedy pravý opak čtení dosavadního. Rovněž pravý opak přineslo by nové čtení známého místa v kap. 7., týkajícího se života Vojtěchova po návratu z Magdeburka. Kolberg čte: »Hoc toto tempore tunc adeo lascivus erat, ut homo incubat terrenis diviciis, vacat puerilibus iocis, quaerens cibum et potum ut pecus curvat vultum, nescit cernere coelum moribus provinciae episcopus et sicut coram astantibus desperata voce testatur, ab nigris spiritibus ad thartareum chaos incaute portatur.« Nechvalná zmínka o mravech Vojtěchových vztahovala by se tedy podle toho vlastně na biskupa Dětmara, a ke čtení tomu vede Kolberga jediná změna slova »moritur« v »moribus«. Než uvážíme-li, jak neobyčejně strojený sloh bychom tu musili předpokládati proti jednoduchému čtení dřívějšímu, jmenovitě hrubý germanismus »cum *una* foeminarum turba; uvážíme-li, že v dalším pokračování druhého místa o Vojtěchovi se praví: »inde *emendare* mores« a že i Kanaparius (c. 6) praví o něm, že »his diebus deliciosus miles erat«; uvážíme-li konečně, že rukopis pražský pochází až ze XIV. stol. a jest značně porušen: nemáme naprosto příčiny odchylovati se od souhlasného čtení rukopisů ostatních. *Fr. Hýbl.*

Frant. Kameníček: *Zemské sněmy a sjezdy moravské.* Jejich složení, obor působnosti a význam. Od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání obnoveného zřízení zemského (1526—1628). Díl II., str. 800, Brno 1902. Díl III., str. 912, Brno 1905.

Těmito dvěma díly ukončil F. Kameníček velký svůj podnik literární, kterým chce na ten čas nahradit, co české literatuře chybí: prameny sněmů moravských.

V díle II. líčí některé obory zřízení zemského: soudy a právo dědické a k tomu přiřadil kapitoly rázu historického o stycích Moravy s okolními zeměmi a rázu státoprávního o poměru k zemím českým. Themata ta vyplňují 550 stran a po nich následují přílohy, otisky pramenů k obsahu textovému se odnášející, počtem 44 na 160 stránkách. Jednotlivé z uvedených odstavců jsou věnovány jednotlivým druhům soudů: soudu většímu či zemskému, menšímu soudu, manskému (markrabskému, maršálskému, arcibiskupskému), právu duchovnímu a důsledně také řízení soudnímu se všemi formálnostmi jeho.

Díl III. jedná o biskupech olomouckých, o stavech moravských, o lidu, o bezpečnosti a pořádku v zemi; o významu jazyka českého; o poměrech náboženských a v Doslovu je nárys stavovského zřízení moravského do obnoveného zřízení a po něm — vše na 568 str., pramenných příloh 118 na 220 stránkách. Vedle biskupů mají zvláštní kapitoly stav panský a rytířský a právní a sociální poměry jich, stav městský, lid poddaný a židé; z církví všechna vyznání a sekty a i obraz povšechný poměrů náboženských před a po povstání stavovském.

Tímto přehledným výčtem dokonce není vyčerpána bohatost obsahu a materiálu; ale i z toho je zřejmo, že materiál již je širší, než publikace sněmů může obsáhnouti.

Dílo jest ukončeno a bylo by zbytečno činit výtky, které jsou namířeny proti methodě autorově. Pro ty, komu kniha bude pomůckou, jest do velké míry lhostejno, zda autor celým založením práce sklamal naději toho či onoho soudce — velká literární dílna přijímá své spolupracovníky mnohem shovívavěji, a jest v otázkách methodologických mnohem mírnějším soudcem: vezme, co právě k další stavbě potřebno a našich klassifikačních bolů nedbá. A právě současné a budoucí velké obci badatelů jest kniha psána. Jim, zejména právním historikům, jednou stránkou »Sněmy a sjezdy« na dlouho budou nepřebranou studnicí známostí o právních poměrech stol. 15. a 16. na Moravě.

Jednou stránkou — poněvadž dílo má dvojí povahu: S jedné strany jest snůškou materiálu, pilně po léta sbíraného a s láskou, a seskupeného pod určitými hledisky. To platí o kapitolách právněhistorického obsahu. Na druhé straně — kapitoly konkretních dějin v díle II.: Účastenství Moravy ve válkách tureckých a Styky Moravy se sousedními zeměmi, na str. 218—556 — jest historickým líčením určitých fasí dějinných, neb určitého vztahu. A tyto obě zase společný ráz mají: v právních není pouhý materiál právní, nýbrž i tu a tam charakteristika a soud; v historických ne čistě pragmatické líčení — tu opět proud přerýván vyčítáním fakt, pro líčení zbytečných. Sběrateli bylo sebraných pramenů líto, anebo považoval za povinnost prameny své vyčerpat. Místy tudíž zatlačuje podrobnost historické líčení, původní plán knihy tlumí propukající snahu autorovu býti právním historikem. A tak kniha, jak autor ji dokončil, stojí uprostřed mezi edicí a zpracováním. S jiné strany také k tomu bylo poukázáno (J. Goll v Rev. histor.), že autor měl kapitoly konkretních dějin vydati samostatně.

Tím, tuším, je charakterisována kniha těm, kdo k ní sáhnou ku doplnění svých studií. Kdyby kdo z těch vytýkali, proč právě takto materiál sbírán a podán, nechť uváží posici autorovu v Brně, kde on po desítiletí v práci byl sám, bez kruhů učených společností, universitních seminářů, odborných spolků; na Moravě, kde není publikací sněmovních akt, jako v Čechách, kde není monografií atd. (viz Připomenutí k III. dílu). Mohl by být spor, zda není ekonomičtější, vydávat prameny a psát monografie — a já soudím, že by bylo — než způsob Kameníčkův. Leč následníci, historikové institucí a stavů naleznou i tak u Kameníčka ohromnou zásobu pramenného materiálu. Zajisté, že ne materiál úplný a ne vždy jen charakteristické zjevy; ale potkají se tu in corpore vili s prameny — třeba již od Čelakovského Právních dějin známými — nejdůležitějšími: kromě uveřejněných již knih Tovačovské a Drnovské, Žerotínových zápisků, autorem vydaných Sněmů v Arch. Č. i s rukopisnými prameny: knihy Nálezův a poučení (olomoucké), Paměti a naučení brněnské, kniha Petřvaldská, Desky půhonné a trhové soudu manského biskupského a ovšem že sněmovní Památky brněnské. Mají tu snešený materiál nejen všech velkých archivů moravských, ale i hlavních českých, slezských, vídeňských, pešťských a drážďanských. Otisky hlavního výtěžku archivních výzkumů a cest naleznou v zmíněných Přílohách.

Ohromný materiál a dlouholetá, pilná práce. Ta by neměla přinést ovoce?

Ovšem že tak objemná studie tak mnohotvárného obsahu má místa, kde napjatá pozornost autorova ochabla: II. 218 přikládá autor tureckým válkám takovou důležitost, jakou mají dnes otázky národnostní — obojí způsobují, že politické kruhy se nemohou zabývat aktuelními problémy! Autor však podotkl to jen mimochodem, spíše jako ozdobný úvod k thematu, ku kterému má od let zálibu. Jindy nekryje se tenor pramenu s vývodem, který autor z něho činí: II., 183 sestrojuje novou společenskou vrstvu poddaných, která byla dodavatelem zvláštní třídy branců vojenských: »služebný lid vrchnostenský«; také II., 114 a II., 42 postrádám poznámku k tvrzení pramenu, že páni z Náchoda byli rodem panským od dob knížete Jaromíra.

Než to jsou nepatrnosti proti ceně sebraného materiálu. Nemyslím, že by se shledalo inkongruencí podobných mnoho a důležitých.

Přílohy autor pečlivě regestoval, opatřil údaji o provenienci archivní, přidal rejstříky věcné a osobní ku každému dílu. Pokud vyhověl požadavkům akribie, poučí používání příští. Dělat zkoušky na jednotlivých, a ne na všech kusech, nebylo by sice obtížno, ale mnoho by nepovědělo.

Přáli bychom si, aby dílo Kameníčkovo bylo ukončenou fasí ve vývoji dějepisectví českého (pokud se týká Moravy). Nebylo pramenů o stavovském útvaru, on je učinil v jisté formě přístupnými a to nejen ze sněmovních památek, které že nejsou obecně známy, nejbolestněji nesem, nýbrž i z pramenů jiných a obsáhlých. Není monografií; on látku monograficky srovnal.

Nyní nechť přijdou nástupci buď se systematickým zpracováním materiálu, anebo kritičtí vydavatelé pramenů. Kameníčkova zásoba svrchovaně zajímavé látky je přec vyvolá – a to nebude poslední zásluha jeho díla. Na nich bude, aby z ní učinili obraz stavovského státu, který má nejen bohatý kolorit mosaikových kaménků, ale i soustředěnost líčení a dramatičnost děje.

Bylo by bláhové počínání chtít vyčíst, kolik podnětů z knihy Kameníčkovy by mohlo vznikat. (Pak teprvé — mimochodem řečeno — vedle mezer i bohatost díla jeho vynikne.)

Co k následníkům pravím, autor by mohl říci sám. Dovedou-li, co již lze od nich požadovat, i jemu budou povinni, poněvadž jim životním dílem urovnal do značné míry cestu. *V. K.*

Strnad Jos., *Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad.* (Publikací měst. histor. musea v Plzni č. 3.) Část II. (1450—1526). Se 6 tab. pečetí. Stran XX. a 910 (706 textu, ost. rejstříku). V Plzni 1905 nákl. měst. hist. musea. Cena 20 K.

První díl rozsáhlé sbírky prof. Strnada vyšel už r. 1891; odkazuji na referát Emlerův v ČČM. 1892. Tehdy vydavatel ukončil rokem 1450, jenž jest jakýmsi rozhraním mezi dobou latiny a dobou češtiny v plzeňských písemnostech. Že prošlo patnácte let, nežli objevil se díl II., vysvětluje se snahou po úplnosti v sebrání látky, v té době již velmi hojné, a to nejen doma, nýbrž i mimo zemi. Vzrostl tím II. díl jak objemem nad první (476 str.), tak i rozsahem; I. díl má 411 čísel, druhý 943, a z těch 778 dosud nevydaných. K tomu přijdou ještě hojné doplňky, jichž otištění prof. Strnad chystá.

V úvodě vydavatel vykládá, odkud čerpal svou látku, jak ji upravil, a popisuje své zdroje; u listin zejména shrnuje důležité poznámky o kancelářské jich výpravě. Největším počtem jsou zastoupeny originály musea plzeňského (z archivu měst. i církevních) a výpisy z měst. knih; žel, že přese všecku hojnost jeví se již jen trosky; barbarská nešetrnost let 1848—1850 i zde zničila a rozprodala většinu přebohaté registratury jako nepotřebný papír! Jinde shledal prof. Strnad látku v Praze (originály i opisy v arch. mus., praž., zem., místodrž., z desk dvor. a zem., z univ. knihovny, na Strahově), v Chebu, Třeboni, Stříbře, ve Vídni, v Mnichově, v Norimberce a v Amberce; ostatek doplnil z otištěných sbírek (v Pal. Urkund. Beitr., Arch. č., Bachman. Urk und Aktenst., Script. rr. Silesiac., Codex dipl. Siles.; Schubert, Die Urkundenregesten der aufgeh. Klöster a pod.), a to nejen listinami, nýbrž i úryvky a citáty, kdekoliv je zmínka o Plzni.

Shrnul tak vydavatel ve svém díle všecku látku k historii města a okolí, pokud zahrnuta je *v listech,* jimiž rozumí i diplomata i soukromé dopisy i snesení radní a cechovní; není tu patrně *všecken* archivní materiál, ač vydavatel nepověděl, co ze svých zdrojů vypustil.

Listiny v II. oddílu jsou více nežli ze $^3/_4$ české, pak německé a jen 51 latinských. Vydání jich má *úpravu* jako v I. díle a to, *velmi pečlivou*; jasnost a přehlednost stupňována jest i rozdílným tiskem. Lat. a něm. listiny jsou vydány diplomaticky, české v transskripci po zásadách Palackého. Pod textem drobným tiskem poznamenáno, odkud čerpáno, přídavky kritické, vysvětlivky, poukazy na dosavadní edice a k literatuře. Kde otiskuje se originál, udává vydavatel i rozměry, registraturní poznámky, přípisky a podrobný popis pečetí. Je-li kde překlad lat. neb něm. textu, přidává se též, a jinde vyrůstají poznámky bezmála v kritické pojednání (č. 771). Text všude jest *zpracován*; z obyčejných zápisů úředních vypustily se všecky pravidelné formule; je-li zde emendace znění, upozorňuje na ni poznámka pod čarou; užil-li skladatel listiny staršího textu, místa souběžná vyznačil vydavatel petitem (na př. č. 101) nebo (u větších) odkáže k celému kusu (č. 108). Listiny, jinde již otištěné, nahrazeny jsou regesty, tu obšírnými, tu skrovnějšími; podle závažnosti své jen kusy, v nichž obsažena jest zvláště důležitá příhoda dějin plzeňských, přejal autor sbírky úplně. Všude hledí se ke stručnosti co největší, i v poznámkách.

Pokud lze postihnouti slovní znění v listinách, všude jest zpořízeno svědomitě a správně, zvukem i interpunkcí; někde v českých kusech podržuje se *ee* místo *é*, což snad není nutno. Chyby tiskové jsou většinou opraveny.[1]) Přehledu dobře slouží řadová čísla postranní; ale při obšírnějších listech, běžících přes několik stránek, bylo by dobře opakovati je na každé stránce. I regesta podávají náležité obsah, ale snaha po vyjádření regestu větou jedinou nevždy se zdařila. Snad bylo by lépe rozložiti regest v několik vět samostatných, nežli zacházeti v těžkopádné hypothetické periody. Lahodě českého slohu sotva svědčí ku př. regest č. 670: Plzeňští odpovídají . . ., *že než* dostali psaní jeho, *kdež žádá, aby* jemu a bratru jeho vrátili dva koně, pak zbroj, *že* již zajal některé sousedy jich, *kteří* se ubírali atd. — Jinde zaráží mne německé *týž* a jinde instrumentál ve výroku (č. 672), že *týž* není (č. 676), že budou nápomocnými m. nápomocni.

Obšírný rejstřík zabíhá i do podrobností; rozsahem i formou zaslouží všeho uznání. Není pouhým seznamem, ale někde i glossářem, a pod hlavními hesly roztříděna jest všecka podřízená látka; nejen orientace je tu všude snadničká (ještě spíš, kdyby rejstřík odkazoval k číslům listin, a nikoli ke stranám), ale vlastně shrnut je tu všecek historický materiál sbírky, věcně i časově spořádaný, i možná odtud vybírati k hotovým drobným monografiím.

---

[1]) Str. 49 zůstalo »Ludvíkov« m. »Ludvíkóv«; str. 446 »z Putnova« m. »z Poutnova«, 505 (v pozn.) »Labuta« m. »Labuť«, 671 v regestu »oznamuji« m. »oznamují« a pod.

Největší počet dokumentů týká se dějin plzeňských vnějších i vnitřních (těch měrou mnohem značnější) a tu obsahuje bohatou žeň kulturněhistorickou. Povahou svou listiny jsou nejvíce privilegia městská, duchovní i cechovní, závěti, zápisy trhovní v městě i mimo, a to gruntův i celých statků, listy na platy, na odúmrtí, úmluvy veřejné i soukromé, výpovědi právní, snesení, korrespondence atd. Množství látky topografické, zejm. k dějinám *církevním*; něco též *o škole* (č. 40, 173, 298 a j. až 913); mnoho zajímavých kusů týká se *řemesel* (ku př. č. 429 a 447 pekařů, 432 sladovníků, 487 ševců, 415 a 823 hrnčířů). Jiné listiny poučují o *obchodu* (byl zvláště živý s Norimberkem; ku př. č. 486, kde odpouštějí si Plzeňští a Norimberští vzájemně cla), zejm. o obchodu s dobytkem (R. 1505 hnali voly do Falce a ti byli jim pobráni, o tom několikero kusů, č. 549, 542, 641, 642 atd.). O *cle* č. 295 a 301. Pro historii právní a správní nalézáme čísla týkající se plzeňské *rychty* až do jejího prodání (č. 20, 96, 252), rozmanité *výpovědi* soudní, *řády domácí policejní* (č. 462, 501, 503 a j.), rozsudky *o cesty* (č. 88, 273). Několik listin přináší zprávy o *vysazení vsi* právem zákupným, *o poměrech poddanských, manech, nápravnících, svobodnících* (č. 107, 126, 127, 206, 481, 551, 715). *Hospodářství* zemědělského dotýká se kolik zmínek po různu, ale i několik samostatných kusů (o *rybnících* na př. č. 90, 512, 525, 629) o *dolování* k r. 1500 mluví č. 508. — Nalezneme též zprávy o *lékaři* a *lékárníku* (č. 751, 757), o *znalci vozové hradby* (č. 710).

Avšak nemalý díl dokumentů má význam též pro širší historii českou, dobře na 100 kusů, většinou dosud neznámých, ač ovšem důležitosti podřízenější. Tak hned nevelký list (č. 19) Norimberských, kde táže se po korunovaci krále Ladislavově, pak č. 53 o zrádci Krásném. Listy *o odboji Plzeňských* proti králi Jiřímu otiskl Strnad již v Č. Č. M. 1884; k těm přibývá nový (č. 146), jímž král činí r. 1466 s obcí příměří (č. 161 a 162, 177 a 184), o minci, již raziti povolil Plzeňským a Zdeňkovi ze Sternberka císař Fridrich, a ještě 14 drobných listů až do smíru města s Vladislavem II. r. 1479 (č. 249).

Z dob pozdějších náleží sem i úmluvy o škody mezi obcí a někdejšími nepřáteli (č. 293 a 313).

O bojích mezi stavem městským a šlechtou ok. r. 1500 pojednává řada listů, počínaje č. 553, zvláště o zápase s p. Bavůrkem ze Švamberka (1503—1508) a potom se zlým sousedem z Němec, Andrlem z Pachu, jenž nejspíše na konec dal i město vypáliti (č. 584—675). Docela neznáma byla dosud listina č. 656, z 3. listop. 1506, jížto král nařizuje ustanovení landfridu plzeňského. — Pozdější *válce turecké a dějům krále Ludvíka* sluší č. 848, 850, 856, 881; zvláště zajímavý pro děje i náboženské jest kus č. 921 z r. 1524, kde administrátor zapovídá v Plzni mnichům, aby nepřekáželi faráři, i zakazuje německé kázání, ježto v Němcích plno je bludů.

Listářem plzeňským přibyl historické literatuře české článek nevšedního významu. Dr. *J. V. Šimák.*

Eduard Šebesta, *Nově nalezený zlomek formuláře biskupa Tobiáše z Bechyně (1279—1290)*. (Histor. archiv České Akademie cís. Frant. Jos. č. 26). V Praze 1905; 8 , 40 st. 1 faksim.

V mikulovské knihovně knížete Dietrichštejna podařilo se E. Šebestovi nalézti nový, důležitý fragment formuláře biskupa Tobiáše na čtyrech volných z desek slepených pergamenových listech. Zlomek ten obsahuje 21 čísel, z nichž 8 je obsaženo již v sbírce Tobiášově mnou vydané, ostatní jsou nové. I kusy již známé mají cenu, protože jsou v nich jména úplně zachována, což v jiných rukopisech není. Zlomky tyto jsou psány od několika písařů; oněch 8 kusů, které zaujímají víc než dva listy, píše ruka (*A*) podobná svým rázem písmu listinnému posledního dvacítiletí 13. a krajního počátku 14. století. Jest tedy tento zlomek sbírky Tobiášovy ze všech rukopisů *nejstarší*. Po popisu těchto fragmentů přechází Šebesta k jich kritickému rozboru. Ukazuje správně, že původ mají v biskupské kanceláři a že jsou od ostatních rukopisů sbírky Tobiášovy naprosto neodvisly. Tím ovšem nabývá zlomek tento pro kritiku celého formuláře zvláštní ceny.

Sestavení oněch 8 listin, které se úplně shoduje s pořádkem, jaký zachovává rukopis inšprucký, ukazuje nyní s naprostou určitostí správnost mého tvrzení, že seřadění látky, jak je v rukopisu inšpruckém, je původní předloze nejbližší, a že tedy se vší oprávněností rukopis ten byl položen edici formuláře Tobiášova za základ. Také časové vymezení vydání listin, jak se stalo při edici sbírky Tobiášovy, nalezlo v zlomku Šebestově nové doklady.

Porovnávaje zevrubně text rukopisu mikulovského s textem ostatních rukopisů dospívá Šebesta k závěru, že stál nejpůvodnější předloze všech rukopisů, originálům a konceptům listin doby Tobiášovy nejblíže. To platí o zmíněných 8 kusech. Co dále se nalézá na mikulovských zlomcích, je podle Šebesty původu staršího a má již úplně ráz formuláře, jména a jiné údaje věcné jsou tu potlačovány a také se tu vyskytují fikce, kdežto oněch 8 kusů jsou spíše kopiářem. Pokud jde o vznik sbírky, z které se zachovaly jen zlomky mikulovské, praví Šebesta, že sestavovatelé zapisovali listy a listiny tak, jak z kanceláře vycházely a když současná látka došla, sáhli k starším listinám neb snad konceptům neb kopiím a ty po případě upravovali za formule. Podle Šebestova náhledu byl rukopis mikulovský jakousi zápisní knihou v kanceláři biskupské, v které se zachovalo úplnější vypsání látky z doby Tobiášovy a v podobě formulí zkrácené vypsání starší látky biskupské kanceláře. Šebesta míní, že podobná kniha byla snad předlohou dalším sbírkám vlastního formuláře biskupa Tobiáše.

Odvozuje-li Šebesta rukopis mikulovský *bezprostředně* z originálů neb konceptů biskupské kanceláře, zapomíná vysvětliti jak se to stalo, že v rukopise mikulovském a inšpruckém, o nichž sám ukazuje, že jsou navzájem neodvisly, je oněch zmíněných 8 kusů v stejném pořádku; tento stejný pořad ukazuje na předlohu, v které byly tyto listiny již takto sestaveny, tedy ne na listy a listiny, jak z kanceláře vycházely, nýbrž již na sbírku z nich sestavenou.

To je asi ona zápisní kniha kanceláře biskupské, která byla předlohou jak rukopisu *x* ve filiaci rukopisů v edici formuláře Tobiášova (úvod st. XIV.) tak rukopisu mikulovského. S určitostí ovšem to tvrditi nelze — tu by se musilo zachovati víc než tak malý zlomek. Tím však fragment mikulovský na ceně netratí, jsa ze všech rukopisů materiálu kanceláře biskupské nejblíže.

Vydání kusů je zcela uspokojivé. Při č. 6. opravuje Šebesta nesprávnou domněnku při určování topografickém v mé edici (týká se Pohořovic a Loužného). *J. B. Novák.*

V. Müller, Svobodníci. Pokus o monografii ze sociálních dějin českých. Praha 1905. Král. Uč. Spol. Stran 151.

Autor podjal se thematu stejně vděčného jako záslužného; není pochybnosti, že pouze monografiemi, časově i věcně obmezenými na pole, jež možno dokonale propracovati, lze dojíti opravdového poznání české společnosti v minulosti. Studie jeho vychází zrovna o století později, co rada zemského soudu českého, Fr. Tvrdý, jenž institut svobodnický poznal z dlouholeté vlastní praxe úřední, vydal svou »Pragmatische Geschichte der böhm. Freysassen«; dr. Müller byl by se čtenáři nepochybně zavděčil, kdyby jej s dobrými i stinnými stránkami práce předchůdce svého byl seznámil v úvodu podrobněji. Studie Müllerova zaujímá časově období kratší než Tvrdého; obírá se svobodníky a jim příbuznými třídami českého obyvatelstva jen v st. 15.—16., ale založena je, jak pochopitelno, na materiálu daleko bohatším i spolehlivějším, než byly pomůcky Tvrdého pro tuto dobu.

Svobodníky definuje poprvé Obnovené zřízení zemské jako »takové země obyvatele, kteří pod žádný stav nenáležejí, avšak své dvory, grunty a pole pod králem vlastní mají.« Obyvateli země musíme ovšem rozuměti svobodné Čechy, dnes bychom řekli: státní občany, na rozdíl od massy poddaného obyvatelstva. Autor ukazuje však dobře, že základem postavení jejich ba ani nutným attributem jeho nebyla osobní svoboda, nýbrž *držení svobodného statku*; svobodník předpokládá držitele svobodného statku, majícího právo vkladu do desk a soudně k zemskému soudu příslušného; byl-li, jak tomu vskutku ve většině případů bylo, svobodník i osobně svobodný, byl pravým svobodníkem, příslušel nejen statkem svým, nýbrž i osobou k soudu zemskému, ale na rozdíl od pánů a rytířů nebyl šlechticem a na rozdíl od pánů, rytířů a měšťanů měst královských nepatřil k stavům. Otázka, kdy a jak vznikla tato třída Čechů, stojících uprostřed mezi šlechtou a lidem poddaným a ani ku šlechtě ani k poddaným nenáležející, byla ovšem lákavá. Autor však po mém soudu zachoval se zcela moudře, vzdal-li se úmyslu, rozšířiti svá studia na dobu starší a nejstarší (a octnouti se tak ve víru nesnadných, a jen na základě velmi rozsáhlého studia řešitelných otázek) a omezil-li se na dobu, kde určitost i dostatek zpráv poskytuje materiál k poznání bezpečnému. Müller prostě od 14. st. svobodníky předpokládá, kloně se k mínění, že jsou pozůstatkem mizející třídy svobodných držitelů selských usedlostí. K podobnému mínění o svobodnících rakouských zemí alpských kloní se Luschin (Oesterreichische Reichsgeschichte); poukazuji na to, ač mínění takového osobně nesdílím. »Svobodný sedlák« je v duchu středověké ústavy agrární contradictio in adjecto, sedlák je termin technický pro poddaného na panské půdě statkem opatřeného, pozdější »svobodní sedláci« jsou dokumentem výminky od pravidla, jsou to osvobození sedláci. Z vyloženého postavení svobodníků je patrno, že je můžeme předpokládati od doby, kdy šlechta byla se jako zvláštní stav uzavřela dosti dokonale a kdy právní povaha statku (svobodný nebo na plat vysazený) nabyla převahy nad otázkou osobní svobody statkářovy. Na základě této úvahy zdá se mi zřejmo, že příliš daleko do minulosti svobodníky promítati nemůžeme; není ovšem vyloučeno, že v starší době existovala třída jim podobná, ale v okolnostech a formách podstatně jiných — právě z práce Müllerovy hlásí se mi jako pravděpodobný závěr, že všechny ty skupiny svobodníků, nápravníků dvořáků a t. d. jsou tvary nové ústavy sociálně-politické a agrární, jež u nás stvořilo 13.—14. st.

Ale o tyto otázky — jak jsem pravil: bohudík — nejde především autoru naší monografie. Seznámiv krátce čtenáře s povahou svobodníků, s dějinami jejich a s podmínkami jejich množení i ubývání všeobecně obírá se ve zvláštních kapitolách třídami svobodníkům podobnými: *nápravníky* (krátká kapitola tato podává doposud nejdokonalejší poučení o nápravnících v naší literatuře), *dvořáky* a *svobodnými rychtáři.* Kapitola následující jedná o počtu svobodníků: i zde vychází autor od *communis opinio*, že před husitskými válkami počet svobodníků byl značný (dokladů pro to nemáme naprosto). Z dalšího je patrno, že královské úřady, jež od pol. 16. st. počaly z fiskálních důvodů chrániti svobodníky, samy neměly jasného ponětí o počtu jejich; jednou je odhadují na sto a něco (str. 37), ačkoliv z poměrně nejúplnějšího rejstříku jejich, sepsaného brzo po r. 1614, (autor, tuším, neprávem operuje tu stále s rokem 1550, kdyžtě právě z výkladu jeho patrno, že rejstřík představuje redakci uzavřenou po r. 1614) vysvítá, že svobodství v Čechách bylo 401, svobodníků pravých přes tři sta. Zajímavý je také pohled na rozšíření jejich v krajích: sever český jich takřka nezná; kraje staré kultury zemědělské jako Žatecko, Litoměřicko, Boleslavsko jsou jich prosty; nejvíc je jich v kolonisačních půdách českého jihu (nejvíce v Bechyňsku). Vskutku můžeme jich předpokládati o něco více; jistě i svobodníci se fisku rádi zapírali. Velmi pěkné jsou kapitoly další: o soudní a správní příslušnosti svobodníků a o jejich právu deskovém; autor promlouvá ještě o vzniku svobodnických knih (teprv v 17. st.!), o berňových povinnostech svobodníků, o povinnostech zemských robot a některých právech, jež měli společná se svobodnými Čechy. Kniha uzavřena je řadou příloh, mezi nimiž vyniká výčet dědinníků z rejstříku berňového z r. 1523 z kraje bechyňského a Soupis svobodnictva z r. 1550 (vlastně 1614). Příloha č. I. je z velmi špatného opisu a bylo lze ji zkorrigovati; hlavní příloha VII. (Soupis svobodnictva z roku 1550) je jakýmsi výtahem z nově založených knih svobodnických. Práce obmezuje se skrze veskrze pouze na Čechy.

Svobodníci jsou prvý vědecký pokus Müllerův. Projevuje se to víc ve formě než věcně (autor se zejména často opakuje); monografie jeho je však bez odporu cenným příspěvkem k naší literatuře historicko-právní a vzbuzuje naději, že tento obor od autora bude obohacen i budoucně. *J. Pekař.*

Francev V. A., *Pisьma k Vjačeslavu Hankě iz slavjanskich zemelь. Varšava 1905.* Str. 6 + 1296.

Prof. Francev ujal se záslužné práce a vydal část bohaté korrespondence Hankovy obsahující listy psané Hankovi ze slovanských zemí. Jednotlivé ukázky a citáty z těchto zajímavých dopisů byly již dříve známy, ale teprve nyní v souborném a systematickém vydání náležitě se projevil význam jejich pro dějiny vzájemných styků mezi Čechy a ostatními Slovany. Vydavatel vybral z celé korrespondence jen takové kusy, které mají zajímavost kulturně-historickou, dopisy bezvýznamné vynechal.

Dojem, jakým obsažný listář na čtenáře působí, jest z velké části utěšený a povznášející. Před zrakem naším zvedá se Praha na slavnou metropoli slovanského ruchu, na centrum studií a snah slavistických, k němuž všichni přívrženci slovanské myšlénky dychtivě upírají své zraky, čerpajíce odtud zprávy a poučení, dílem i posilu a nadšení pro své vlastní snahy buditelské a kulturní. Tolik opravdové úcty a nelíčeného obdivu pro rozvoj obrozené literatury české, zvláště pro učené práce Dobrovského, Jungmanna, Šafaříka, Palackého, Hanky a j., jest rozseto v těchto upřímných listech posílaných do Prahy se všech končin slovanského světa, že čtenář bezděky podléhá kouzlu jejich a vidí před sebou takořka splněný sen nadšeného hlasatele literární vzájemnosti slovanské Jana Kollára. Praha je předním cílem pouti mladých učenců ruských, které vláda posílá za hranice, aby se připravovali ku professuře slavistiky na domácích universitách, v Praze hledají poučení a informace historikové, archeologové a filologové polští, kteří v této době stejně byli zaujati slovanskou vzájemností jako jejich kollegové ruští, z Prahy pronikají osvěžující paprsky kulturního a literárního snažení i k ostatním Slovanům: Srbům, Chorvatům, Bulharům, Slovincům a Lužičanům.

Zároveň pod dojmem čtených řádků vyrůstá před námi v neznámé nyní podobě veliký zjev *V. Hanky,* který jest tu jako v allegorickém obraze centrálním bodem, k němuž útulně se vinou přední zástupci matky Slavie. Panovníci slovanští děkují mu za přislané spisy, ministři žádají po něm důvěrné informace při obsazování stolic universitních, učené akademie a společnosti kladou si za čest počítati ho mezi své čestné členy, přední slovanští filologové, historikové, archeologové, numismatikové a právníci zahrnují ho učenými dotazy, četní redaktoři slovanských listů na př. Helcel, Köppen, Hilferding, Davydov, Dubrovskij, Zieliński, Chmelnicki, Jordan, I. Aksakov prosí ho za příspěvky a doufají za jeho vydatné pomoci povznésti slovanskou rubriku svých časopisů. Jsou tu i momenty čistě poetické, na př. když ruský básník Berg posílá Hankovi v upomínku myrtu z opěvovaného Bachčisaraje nebo kovyl — trávu ruských stepí, o které zpívají bohatýrské písně atd.

Zkrátka velebný »Vjačeslav Vjačeslavič« stojí před námi v lesku a záři všeslovanské slávy. To není Hanka, jemuž obránci podvržených rukopisův upírali téměř všechnu intelligenci a snižovali jeho duševní schopnosti, ani Hanka, jak jej vyličuje novější kritika česká, nýbrž jest to podoba jeho romanticky silně zabarvená a idealisovaná. Položíme-li vedle sebe tyto zajisté upřímně míněné projevy úcty a obdivu, jakými oplývají listy přátel Hankových, a skutečnou kvalitu, jakou mají jeho literární práce, vidíme značnou mezi nimi nesrovnalost a uvažujeme, jak je to možno, že Hanka ve světě slovanském požíval vážnosti a slávy pro nás nyní sotva pochopitelné. Korrespondence k Hankovi mnoho nám vysvětluje, něco aspoň napovídá.

Hanka měl zajisté zvláštní dar upozorňovati na sebe, uplatňovati svou personalitu a dodávati si váhy. Docílil toho předně štědrým zasíláním svých literárních prací, zejména svého šťastného »nálezu« RK. ve všech možných vydáních a překladech. Na tomto padělku zakládá se v první řadě světová sláva Hankova a — s ním také padá. Aby na sebe upozornil, zaplavoval výtisky RK. a jinými spisy svými nejen odborníky a známé, nýbrž i vysoké hodnostáře, ministry, bibliotheku kabinetní kanceláře carovy, cara samého, careviče-následníka, velkoknížata, vladyku černohorského Petra Petroviče Něgoše, Miloše Obrenoviće atd. Prostřednictvím vynikajících osobností státních, které si byl jinými službami naklonil, bylo o jeho zásluhách carovi a careviči-následníku příznivě referováno, tak že vyznamenání stíhalo vyznamenání. Carovu přízeň hleděl si ovšem zajistiti ještě jiným způsobem, na př. ražením památného peníze na jeho počest, věnováním vzácných knih bibliothekám ruským a p.

Za druhé byl Hanka muž nadmíru úslužný a přítel neocenitelný. Slovanským hostem, kteří zavítali do Prahy buď za účely vědeckými nebo se tu zastavili na cestě do českých lázní, byl netoliko neunavným průvodcem a ukazoval jim památnosti Prahy, nýbrž obstarával po případě také jejich zavazadla a korrespondenci, opatřoval jim byty v lázních a p. Pro své uhlazené chování, úslužnost a ochotu stal se téměř privátním konsulem slovanským v Praze. Listy přátel jeho z Ruska a Polska oplývají rekomandacemi a žádostmi za provedení těch a těch osob ze vznešených vrstev úřednických nebo učeneckých a zároveň vřelými díky za prokázané již služby v Praze Dámy, generálové, ministři vzpomínali naň pro tuto úslužnost stejně vděčně jako učenci. Při tom imponovala také jeho praktická znalost slovanských jazyků, zvláště ruštiny a polštiny. Slovanští dopisovatelé jeho jako Bandtkie, Dunin-Borkowski, Balugъjanskij velice ho chválí, jak pěkně píše po rusku a po polsku, a přichozí Slované v Praze libovali si, že mohou s ním rozprávěti svým rodným jazykem.

Svým přátelům a známým Hanka prokazoval velmi platné služby obstaráváním a zasíláním knih a literárních pomůcek všeho druhu, tak že valná část korrespondence má ráz takřka obchodní a knihkupecký. Přání jejich bylo mu vždy rozkazem. Básníku Bergovi opatřoval české, srbské a uherské písně národní, hr. Stroganovu mince, bar. Chaudoinovi staré ocelorytiny a mapy, synovi jeho brouky, Köppenovi snímky rukopisů. Vasilъčikovu posílal zprávy o Rusínech v Haliči a v sev. Uhrách, Hilьferdingovi prostředkoval překlad spisů do němčiny, Bielowskému obstarával tisk a korrekturu spisů v Praze, Dubrovskému kupoval knihy illyrské, hr. Działyńskému zjednával vzácné exempláry Reje a Paprockého, celé řadě učenců, jako Rakowieckému, Maciejowskému, Bielowskému, Bodjanskému, min. Uvarovu, právníku Hube zaopatřoval důležité výpisky a kopie z rukopisů listin a starých tisků českých, jichž k studiím svým potřebovali. Všechno to vykonával velmi precisně a spolehlivě; nedorozumění měl toliko s Bodjanským, jemuž prodal svou knihovnu, v níž pak při zásilce právě nejcennější kusy chyběly. Hanka to hleděl ovšem zase napraviti.

Dále péčí jeho šířila se známost literatury české u ostatních Slovanů, neboť Hanka pilně referoval o novinkách v písemnictví českém a posílal horlivě přátelům nově vydané knihy. Výměnou za to i za služby jinak prokázané žádal vždy knihy a časopisy slovanské a zjednal si veliké zásluhy o knihovnu českého Musea, která byla jeho přičiněním obohacena četnými knihami a publikacemi slovanskými. Jsa v stálém styku písemném s vynikajícími učenci a spisovateli slovanskými, kteří mu podávali literární zprávy ze své domoviny, nabyl neobyčejného tehdy rozhledu v soudobém i v starším písemnictví slovanském. Svými bibliografickými vědomostmi dovedl imponovati i učencům takové váby, jako byl Bodjanskij, Hilьferding, Pypin, Bandtkie, Linde, Maciejowski a j.

Jakkoliv tedy Hanka ve svých stycích se světem slovanským sledoval v první řadě cíle egoistní, oslavení sama sebe, bylo přece působení jeho samo sebou také prospěšné. O šíření literární vzájemnosti slovanské, jejímž nadšeným vyznavačem sám byl, a o podporu studií slavistických zjednal si nepopíratelné zásluhy. Nelze také zamlčeti, že styků svých s vlivnými osobnostmi na Rusi nejednou užil na prospěch svých krajanů, kterým na Rusi opatřoval přízeň i místa; ano prospíval i mladým učencům ruským, přimlouvaje se za ně u min. Uvarova, Köppena a j. Veřejná knihovna v Petrohradě, universitní knihovny v Moskvě a Oděsse jsou mu velikými díky zavázány za české a slovanské knihy, často velmi vzácné exempláry, které tam z Prahy posílal. Pokud tím byly ochuzovány knihovny v Čechách, bude možno posouditi, až bude vydána celá korrespondence Hankova.

Litovati jest, že prof. Francev nepojal ve svůj plán publikovati také vlastní listy Hankovy, neboť je v předmět zapracován jako málokdo jiný a provedl by jej zajisté s precisností u něho obvyklou. Celek byl by pak nabyl nové formy a jiného uspořádání, než jaké jest v edici přítomné, kde jsou listy alfabeticky podle zasílatelů seřaděny. Krok k tomu učinil uveřejněním několika konceptů z listů Hankových.

J. Máchal.

Josef Fořt, *Ven z přítmí. Českých snah pohnutky, cíle a cesty.* V Praze 1905. Nákl. Fr. Šimáčka. 195 str.

Zase dostává se nám revise české politiky v druhé polovici 19. století. Po Denisovi, politisujícím historikovi, přichází aktivní politik, jenž na chvíli stává se též historikem, ne bez vlivu toho historika, jenž jej byl předešel. Že by stál, když psal anebo aspoň když končil svou knihu, pod vlivem nové situace, jež pro něho nastávala (jak známo, autor knihy vstoupil do státní služby na vysokém stupni byrokratické hierarchie), není z ní patrno; patrnější jsou však jeho žurnalistické počátky, ve kterých, jako Gustav Eim, prošel školou muže nedosti oceněného, Vojt. Běláka (Frant. Šimáčka). Fořt byl kolem r. 1880 spolupracovníkem jeho Posla z Prahy.

Také Fořt nechce jen povědět, co bylo. On chce povědět, co má se stát budoucně. Naučení pro budoucnost má dáti minulost a kritika její. Tato tendence (není tu v tomto slově nic nechvalného) je u něho, politika, ještě patrnější nežli u historika Denise. Co vlastně chce svou knihou pověděti a docíliti, vysvítá z jejího začátku a konce. Je to smíření programu státoprávního a — jak máme ten druhý program nazvati? Výslovně se proti právu historickému neklade právo přirozené, ba autor právo »přirozené« ve svých theoretických (v 2. hlavě) výkladech popírá; co starší právní theorie tak zvala a i nyní zase některé směry státovědecké nazývají, není mu než jiný název pro »požadavky rodící se teprv z lůna mravnosti«. Než krátce před tím jsme čtli, že, kdyby ani nebylo nezadaného a nezadatelného nároku státoprávního, národ český musí a bude povždy politické svéprávnosti se domáhati příkazem samotné lidské přirozenosti — a hned potom slyšíme, že s hlediště *věcného* je konečně lhostejno, mají-li požadavky mravnosti i na dále býti nazývány právem »přirozeným«. Proč by tedy měl potrvati

»onen dualismus politického smýšlení a cítění našeho«, proč ono roztříštění na strany, jakého ještě nikdy nebylo, co trvá novověké naše snažení politické, proč onen urputný a časem tak illoyální boj těchto stran mezi sebou, v němž »každý staví zájmy strannické do řady prvé«? Proč by měla potrvat *tato* rivalita stran, která i ve straně vedoucí, t. j. mladočeské, k níž náleží spisovatel, »kalí ryzost střízlivého usuzování«? Otázky taktiky, když cíl je vlastně přece jen stejný, trvání takového boje neopravňují. Míněn tím »volný napotomní postup Mladočechů«, když po Staročeších vedení převzali, jich neúspěchy v otázce jazykové za Badeniho a Thuna, kterých Fořt nezastírá, pro které však se některé mladší živly skupily pod praporem radikalismu. Fořt vypočítává v první, úvodní hlavě své knihy řadu stran ostatních, vznikajících též dalším dělením, při kterém působily také rivality osobní. A tak přicházíme k tomu, co referent jednou nazval »licitací programů«: že strany nerodí se výhradně k vůli programu, nýbrž naopak, že se programy vyrábějí k vůli stranám ... Následek toho všeho je, že se pronikavá vážná duševní práce v oboru politickém stává u nás »kořením pořád vzácnějším«, že rostoucí zdivočelost veřejného života (zde se mohlo poukázati též k tomu, jak se u nás imituje Vídeň) vyhání z politické arény pracovníky jináče povolané ... To je diagnosa choroby, která však není nevyhojitelná. Pomoc může přinésti uvědomění a přemožení onoho dualismu obou programů, uvědomění »onoho poměru, jenž trvá mezi státoprávním cílem a úkoly denní praktické politiky«. Je patrno, co autor míní a chce: tato denní praktická politika má státi v popředí, musíme se sjednotit a dohodnout o program »vzhledem k danému stavu politických sil v dozírné době uskutečnitelný«. Strany, které vznikly, nemohou a nemají zaniknout; co však toto uvědomění přivésti může a má, je koncentrace stran. Podrobněji je takový program, od kterého a pro který se tato koncentrace očekává, vytčen v poslední hlavě; do něho přijato také všeobecné rovné hlasovací právo pro volby do říšské rady, obmezené však censem »vzdělanostním«.[1] Taktika se má určovat dobou a okolnostmi, nemá tedy tuto koncentraci činit nemožnou. Snaha po koncentraci utvořila si již svůj orgán, Národní radu ... Kniha se končí optimistickou prognosou. Lékař chce a pacient má věřiti v uzdravení.

Fořtova revise politiky české v minulém půlstoletí je obsažena ve 4.—7. hlavě jeho knihy. Literatura, které užito, není tak hojná, jak bychom očekávali, ale je přece hojnější, než vykazuje její seznam před první kapitolou, kde není uvedeno všechno. Mezi díly francouzskými najdeme též knihu Eisenmannovu. Referent nemíní probírat kapitolu od kapitoly, jako učinil v tomto časopise při díle Denisově. Především nás při knize Fořtově zajímá, v čem vidí chyby české politiky v minulosti. Ještě určitěji; běží o otázky: měli jsme obeslat říšskou radu, měli jsme setrvat či z ní odejít, měli jsme se vrátit? A stalo-li se tak, stalo se to v pravý čas či pozdě? Jsou to tytéž otázky, které se ozývají též v knize Denisově a budou se ozývati každému, kdo bude prováděti podobnou revisi.

---

[1] Sněmům se ponechává rozhodnutí o právu hlasovacím, avšak s vyloučením nynějšího zastoupení zájmového.

Není třeba jíti nazpět až k r. 1848—1849 (hlava IV.); přímá a nepřetržitá souvislost s dnešním stavem věcí počíná se teprva od r. 1861 (hl. III.: Formulace snah českých v l. 1861—1867). Denis při r. 1861 radí do minulosti: nechodit na říšskou radu. Fořt si zde této otázky nepoložil, než opuštění říšské rady r. 1863, jímž se počíná 16letá abstinence, pokládá v počátcích za krok správný — kdyby byl zůstal jen dočasnou episodou, pouhým »taktickým tahem«. Tím řečeno, že se měli naši poslanci na říšskou radu vrátiti mnohem dříve, než se potom po 16 letech (1879) stalo skutečně. Kdy? Mělo to býti hned r. 1867 po pádu Belcrediho, kdy svolána říšská rada, aby přijala uherské vyrovnání, ale také aby revidovala ústavu, již ne celé říše, ale přece cislajtanskou? Fořt ve své knize na tomto místě nedává určité odpovědi, ba vysvětluje (str. 114), proč se tak nestalo; nicméně již z článku před jejím vydáním uveřejněného v N. České Revue (srovn. Č. Č. H. XI., str. 349) patrno, že podle jeho mínění již tenkráte abstinence se měla skončiti, že již tenkráte jsme měli »své nejbližší cíle a svou taktiku přiměřeně revidovati« (str. 109). Dualismus zůstal, únorovka proměněna v prosincovku a následovalo tříletí, jež patří k nejslavnějším a zároveň nejžalostnějším dobám našich novověkých dějin; všechen zápal, všechna obětavost, kterým se ta doba proslavila, byly marné.

Po dalším tříletí se naše otázka vrací při r. 1870 za Potockého: zastavujeme se tedy na týchž místech jako v přehledu díla Denisova. U Fořta ani zde nenajdeme hned určité odpovědi, ač ji čekáme. Odpověď dal nám krátce po vydání knihy Fořtovy někdo jiný z kruhů politiků, jeden z těch, kdo mluvívá jen, když má co povědět. V prvním čísle letošní »Osvěty« v článku[1]) nadepsaném o »volební opravě« *K. Mattuš* »s bolestí vzpomíná r. 1870, kdy čeští deklaranti usilovně byli zváni do rady říšské, aby tam ústavně mohlo býti jednáno o jich požadavcích.«

Co bylo řečeno o r. 1870, platí také dále o r. 1871, když se zase ozývala po pádu Hohenwartově otázka: jít či nechodit? Fořt nepatří k těm, kdo by význam pádu Hohenwartova nepoznávali. Zde, po pádu Hohenwartově, po zavedení přímých voleb do říšské rady (1873), Fořt se zastavuje a zde teprva dostává se nám přímé odpovědi na otázky, jež se byly již dříve ozvaly. Zde opakuje, co byl již dříve pověděl v N. Č. Revue, a prohlašuje neobeslání říšské rady r. 1867 za první příčinu, první článek řetězu, za nímž vše ostatní nutně následovalo, za onen falešný krok, jímž jsme zabočili na scestí.

---

[1]) Datován je tento článek 26. listopadu 1905.

Podobné revise, když následky věcí, které se v nich posuzují, sahají až do přítomnosti, jsou oprávněny, ba nutné. Nesmíme však zapomínati, že nám, hledícím nazpět, soud bývá daleko snadnější, než bylo rozhodnutí těm, kdo stáli v proudu událostí. My známe konečný výsledek a podle toho soudíme a — odsuzujeme. Fořt není tak jednostranný soudce, aby toho rozdílu neviděl. On dovede si vysvětlit a pochopit i to, co se podle jeho soudu státi nemělo. Ono tak často opakované slovo Rankovo, že dějepisec chce povědět, wie es gewesen ist, zní nejednou jako: wie es hat sein müssen. Nicméně Fořt přece hledá vinníka a nalézá ho v české šlechtě, v Martinicovi a Thunovi, kteří strhli s sebou k státoprávnímu radikalismu Riegra a s Riegrem celý národ. Proti tomu se ozval nedávno protest; tak odvislý od šlechty Rieger nebyl![1] A máme-li pronášeti výčitky proti šlechtě, s větší oprávněností může se to státi v době pozdější a nynější (sr. Č. Č. H. X., 154).[2] Jestliže však Fořt Lvu Thunovi vyčítá (byl by to ovšem jen vedlejší motiv) jakousi revanchovou politiku za ztrátu ministerského portefeuillu hned za příprav k vydání říjnového diplomu — k takové výčitce by bylo třeba spolehlivých dokladů neb svědectví.

Co Fořt vůdcům šlechty vyčítá, je mimo jiné neinformovanost[3] o cílech a směrech zevnější politiky rakouské a odvislost, ve které byla od zevnější politiky politika vnitřní. V knize Fořtově (str. 146 sl.) čteme exkurs připomínající řeči našich poslanců v delegacích, které končívají pointou proti trojspolku, jakou i zde najdeme. Zahraniční a vnitřní politika bývají v souvislosti vždycky; pochybuji však, že by se mohla dokázati taková odvislost vnitřní od zevnější, jak se Fořt pokouší. Tak jednoduché dějiny nebývají a k tak jednoduchému vysvětlení neopravňují. Při něm se snadno pak dostaví nebezpečenství násilných konstrukcí a neoprávněných tvrzení. Kde je důkaz na př., že r. 1865 proto zastavil Belcredi ústavu a budoval Uhrům zlaté mosty, aby jejich uspokojením zbavil Vídeň rozpaků a uvolnil jí ruce ke konečnému účtování s Berlínem?[4]

---

[1] Bohuš Rieger v přednášce, kterou měl 16. pros. Viz referát v Politik č. 349—350. — Od paní Marie Červinkové-Riegrové, jejíž ztráty je nám tím více litovati, byli bychom obdrželi mimo životopis matky, manželky Fr. L. Riegra, a babičky Terezie Riegrové, také životopis otce; byla by to do jisté míry autobiografie, založená na vlastním vypravování jeho. Po smrti dceřině Fr. L. Rieger napsal sám dva fragmenty, jeden pro r. 1849 a 1850, vydaný již v letošní Osvětě, druhý pro dobu od podzimku 1865 do dubna 1867, pro který jsme zatím odkázáni na nedostatečné referáty novinářské. Z poznámky B. Riegra (v Osvětě) se dovídáme, že se v pozůstalosti otcově zachovalo množství dopisů konceptů a listin, zejména téměř úplný obraz jednání o fundamentálkách, jakož i bližší zápisy o punktacích z r. 1890. — Ve fragmentu pro r. 1865—1867 najdeme nejednu výčitku, jež se obrací proti politikům polským. — [2] Srovn., co praví Fořt sám na str. 190 v poslední, optimistické kapitole své knihy, kde od šlechty očekává, nač tuším není mnoho naděje. — [3] Neinformovanost vytýká šlechtě také Fr. L Rieger, když praví, že r. 1867 nevěděla o tom, že v Uhrách i konservativci přecházejí od unitarismu k dualismu. — [4] Také Belcredi zanechal fragmenty, o kterých jsme se teprve nyní

Obeslání říšské rady mělo před rokem a po roce 1870 větší význam než pouze otázky politické taktiky. Staročechy a Mladočechy dělilo vždy několik sporných otázek, ale nestála vždy stejná otázka v popředí sporu. R. 1864 rozcházely se obě strany v nazírání na polské povstání. V politice státoprávní, neb o ni běží při otázce obeslání neb neobeslání říšské rady, dlouho se nedělily;[2]) teprva po r. 1873 začaly se rozcházeti hlavně vzhledem k dalšímu setrvání v passivní opposici, nejdříve ovšem jen, co se týče sněmu. Fořt se při tom zdržuje ve své knize (str. 144) jen krátce, tak že v ní význam a úloha mladočešství v této době nepřicházejí dostatečně k platnosti, ba mohli bychom i říci, že době té křivdí, když podotýká, že nynější naše potyčky, třeba tu a tam odporné, ba hnusné, proti vřavě poloviny let sedmdesátých jsou učiněnou idyllou. Skutečně měly spory těch let hlubší základ, větší oprávněnost a opravdovost. Revise minulosti bude vždy jeviti ráz apologetický, se stanoviska staročeského, pro dobu před r. 1873, se stanoviska mladočeského pro dobu po něm. V knize, o které jednáme, na takových místech poznáváme, že její autor z mladočeské strany nevyšel. Jestliže však přenechává vypsání doby po r. 1879, od opuštění passivní politiky a zahájení činné, v obou jejich částech — za vedení staročeského do punktac a za vedení mladočeské strany, na kterou odtud přechází zodpovědnost, potom — jestliže přenechává vypsání i kritiku »nezúčastněným a tudíž snad i méně předpojatým perům budoucím«, způsobí tím jistě nejednomu čtenáři zklamání, a to tím více, že i z toho, co pověděl, je dostatečně patrno, že by to nebyla pouhá apologie strany, ke které Fořt jako aktivní politik do nedávna náležel. Co pověděl, najdeme, jak naznačeno, hned v první a potom zase v poslední hlavě knihy. I to bylo již řečeno na počátku tohoto referátu, že v ní je mnoho optimismu — v nejednom ohledu; vyslovena tu i naděje, že parlament po

---

dověděli (ve čtvrtletníku Kultur 1905; sr. níže zprávy v tomto čísle). Fragment pro r. 1865 1868 (seš. 4) je velice zajímavý a důležitý a ukazuje, že co dosud o té době bylo napsáno, je nedostatečné a vyžaduje revisi. I zde vidíme, že by si mužové, jako Belcredi, neměli ukládati mlčení a že by jich dědicové neměli jich písemnou pozůstalost dlouho uzavírat před veřejností. Jináče si vedl Bismarck sám a vedou si jiní po něm; a mimo to takořka každou chvíli vycházejí paměti některého státníka neb generála pruského. — Ludvík Belcredi. jenž nám něco z pozůstalosti hr. Richarda poskytl, *z jiného* fragmentu vybral zajímavou podrobnost. V 3. sešitě časopisu Kultur praví v poznámce: Belcredi erzählt in seinen historischen Aufzeichnungen, wie niederschmetternd diese Eröffnung (že do de k válce) auf ihn gewirkt hat, indem er ohne Kenntnis der diplomatischen Beziehungen zu Preussen gewesen sei. Schon hiedurch wird am besten die Unwahrheit der lange verbreiteten und noch von Friedjung . . . aufgestellten Behauptung widerlegt, dass es Belcredi gewesen sei, welcher mit Rücksicht auf die innerpolitische Lage zum Kriege gegen Preussen gedrängt habe. — Záleželo by ovšem na tom, v které době bylo Belcredimu překvapením, když se dozvěděl, jaká je situace zahraniční, zdali r. 1865 či teprve 1866. — Co by poskytla písemná pozůstalost hr. Lva Thuna nebo Clama-Martinice? — [1]) Srvn. přednášku B. Riegra.

volební reformě se promění v novou konstituantu, která *snad* provede revisi ústavy. *J. G.*

Michał Bobrzyński, Wład. Leepold Jaworski i Józef Milewski. Z dziejów odrodzenia politycznego Galicyi. Warszawa-Kraków 1905, 521 str. 8°.

Kniha tato skládá se ze tří částí. První z nich dal její autor M. Bobrzyński nadpis: *Kronika polityczna Galicyi 1859—1873* (str. 3 až 31). — Postupem chronologickým, rok od roku, se v ní zaznamenávají fakta — facta, quae loquuntur. Povědí nám mnoho i bez úvah, které se dostavují teprva na konci. Mimo jiné, ale hlavně bude nás — českého čtenáře — asi zajímati postup, jak zmizela v Haliči germanisace z veřejné správy a školství. Když se r. 1859 končila válka v Italii, vydán byl cís. manifest ohlašující konec absolutismu a počátek nové doby ústavní. Něco dříve byl jmenován ministrem vnitra dotavadní místodržitel haličský hr. Agenor Gołuchowski. Halič nemusila čekat, až nastanou v mocnářství změny ústavní; hned konec roku 1859 přinesl první nařízení jazykové cestou administrativní, které ponechávalo němčinu jako vnitřní jazyk úřední, ve stycích se stranami však připouštělo vedle němčiny oba jazyky domácí; městům a obcím byla povolena volba vlastního jazyka úředního a dovoleno užívati ho také ve styku s úřady politickými, vyjímaje magistráty větších měst, pro které zůstala v té příčině platnou němčina. A odtud dále můžeme v »Kronice« stopovati etapy následujícího vývoje. Nebyl tak rychlý, jak bychom snad očekávali, ale dostavil se přece. Nejdříve jako postulát. Před koncem r. 1860 padl Gołuchowski, a na jeho místo vstoupil Schmerling. Poslední den v roce (31. prosince) v Krakově schválen od shromáždění »vážnějších občanů« pamětní spis pro nového ministra, žádající mimo jiné za vnitřní jazyk polský a ve východní Haliči do jisté míry i rusínský. Nedlouho potom (1861) první sněm haličský jednal o »jazykové otázce« — zatím bez výsledku. Koncesse, které nejbližší doba přinesla, platily ve prospěch Rusínů, jichž poslové na říšské radě patřili k většině vládní. Teprva r. 1868 dostavil se první »průlom« do vnitřního jazyka německého ve prospěch jazyků stran, a to při soudech; stalo se to nařízením císařským ze dne 23. února. K plnému vítězství nemáme již daleko; na základě nejvyššího rozhodnutí ze dne 4. června 1869 zaveden cestou administrativní polský jazyk jako vnitřní u soudů a úřadů ostatních, jakož i ve styku úřadů mezi sebou — vyjímaje úřady vojenské; ve styku s vládou centrální »zůstávají dosavadní předpisy«; jazyk německý (výslovně) podržel místo též ve vnitřním úřadování některých úřadů nevojenských (na př. pošt a telegrafův). Následek těchto změn byl, že se od úředníků požaduje znalost jazyka polského; kdo by jí plně neměli, mají si ji osvojit do 3 roků.

Podobný postup najdeme při jazykové otázce ve školách. První krok učiněn hned r. 1859 nařízením ministra vyučování (je to ještě

Thun), jímž se vedle němčiny na gymnasiích, která nejsou státní, jako vyučovací připouští také »jazyk jiný«. To ovšem ještě mnoho neznamenalo, ale již r. 1860 současně s vydáním diplomu říjnového zvláštní císařské nařízení zásadně připouštělo »jazyky zemské« jako vyučovací ve všech gymnasiích a na jedné z universit haličských, totiž Krakovské. Částečné popolštění její nastalo však záhy po odstoupení Gołuchowského na základě nejvyššího rozhodnutí ze dne 4. února 1861, tedy za Schmerlinga. Pochopíme, proč částečné toliko. Tak nebylo lze popolštit úplně právnickou fakultu, pokud se jazyk polský nestal jazykem úřadů ve službě vnější i vnitřní;¹) professoři předmětů, které zůstanou německými, mají seznamovat posluchače také s terminologií polskou, a budoucně mají pro ně býti jmenováni jen professoři polštiny úplně znalí. Nejdále šlo popolštění fakulty filosofické, ale i na té mělo se o jazyku a literatuře německé vykládati po německu; z obou professorů historie a z obou professorů klassické filologie měl jeden užívat vyučovacího jazyka polského, druhý německého; co se týče věd mathematicko-přírodních, měla se všecka *publica* konati po německu . . . První haličský sněm s tím částečným popolštěním Krakovské university nebyl spokojen; vysloviv se pro zavedení polštiny do úřadů, vyslovoval se konsekventně též pro plné popolštění university, ale také školství vůbec.

I zde — ve školství — nastala v postupu otázky jazykové delší přestávka. R. 1866 vypracoval sněm statut pro haličskou zemskou školní radu a zákon o jazyku vyučovacím na školách nižších i středních. Sankci obdržely statut a zákon r. 1867, a téhož roku změny jazykové se ponejprv dotkly university Lvovské. Císařské rozhodnutí z r. 1860, kterým se připravovalo popolštění university Krakovské, poukázalo k tomu, že to je universita stará. Universitu Lvovskou pokládala rakouská vláda za své dílo a za svůj majetek; na ní teprv r. 1867 povoleno na právnické fakultě několik stolic s vyučovacím jazykem polským; r. 1868 v Krakově na právnické fakultě rozmnožen počet předmětů vykládaných po polsku. Úplné popolštění university Jagellonské nastalo r. 1870 až na jednu výminku, že vyučovací jazyk pro německou literaturu zůstal německý. Hned potom (1871) dostavily se (vždy cestou administrativní) podobné změny také ve Lvově; učitelé university, kteří by byli mocni jednoho z obou jazyků zemských (polského neb ruského), měli budoucně vyučovati v tomto jazyku, nové ustanovení professoři mají ovládati jeden z nich. Současně (1871) popolštěna též technika ve Lvově. A přidejme ještě jedno datum; z r. 1871 je list císařský k tehdejšímu ministru vyučování Jos. Jirečkovi, kterým se připravuje přeměna Krakovské Společnosti náuk na akademii . . .

Spisovatel sám nazval první část knihy *kronikou*. Ale tak suchá tato kronika není, aby čtenář nepoznal vzájemné souvislosti faktů v ní

---

¹) Vedlo by nás příliš daleko, kdybychom chtěli zde dáti odpověď k otázce, čemu by vlastně odpovídalo rozdělení staré university pražské na jednu čistě německou a druhou čistě českou.

registrovaných. Jsme (abychom aspoň něco uvedli) při roku 1867, po pádu Belcrediho; jednání s Uhry chýlí se konci. Na sněmu haličském část poslanců vyslovuje se »po příkladu Čechů« proti obeslání říšské rady; 2. března se většina přece rozhodla pro obeslání »bez výhrady«; něco dříve (v únoru) vydáno nařízení, kterým se počíná popolštění university Lvovské... Na říšské radě potom Beust získal Poláky přípovědí, že se dostane sankce dávnějším návrhům sněmu haličského, týkajícím se zemské školní rady a školství obecného i středního; získal je slibem ještě dalších koncessí, a již počátek r. 1868 přinesl »první průlom« do vnitřní úřadní němčiny soudů v Haliči... Sliby Polákům dané obyčejně potom byly také splněny; v tom se již vyvinuly jisté tradice. Jináče, co se nás týče. Sliby dané při rozdělení staré university Pražské co do vědecké výpravy české university ani dnes ještě nejsou úplně provedeny. I v tom se utvořily tradice... Kronika Haliče 1857 až 1873, čím dále v ní čteme, tím patrněji přestává býti pouhou kronikou; zvláště to platí o r. 1868, kdy »strana demokratická a zároveň federalistická«, strana Lvovská pod vedením Frant. Smolky »chtěla ve spolku s Čechy přejít k passivnímu odporu«. Většina »autonomistická« chtěla proti tomu dobýti pro Halič podobného postavení, jako mělo Chorvatsko, a to na říšské radě. Většina sněmu přijala dne 28. září r. 1868 onu *resoluci*, o jejímž významu český čtenář se může poučit článkem Fiedlerovým v Nové České Revue (srv. Č. Č. H. XI., 349). Resoluce nebyla na říšské radě prosazena, ale vláda, aby Poláci nepřešli do passivního odporu, cestou administrativní zavedla v Haliči polský jazyk do vnitřního úřadování. A toto nařízení bylo také hned provedeno »szczerze i stanowczo« (1869)... R. 1871 za Hohenwarta obdrželi Poláci úplné popolštění obou universit »v náhradu« za to, co by se bylo mohlo prosadit z resoluce pomocí Čechů, kdyby byli přišli na říšskou radu. Vzpomeňme si při tom, jak málo se stalo v Praze za Hohenwarta na prospěch češtiny na universitě Pražské... S Hohenwartem potom sice padl také Grocholski, ale Poláci zase byli o krok dále a na radě říšské ve Vídni i za nového ministerstva Adolfa Auersperka jednáno o částečné provedení modifikované resoluce. Co však Polákům nejvíce »kazilo zápal« pro to, co by se snad bylo podařilo prosaditi, byl požadavek, že se Halič měla spokojit s kvotou v budžetu říšském jako příspěvkem na školy a správu země. »Svůdným nadějím nemínili obětovat reálné potřeby.« Resoluce padla úplně, ani surrogát její na říšské radě nebyl prosazen; říšská rada přijala dvoutřetinovou většinou — když »Čechové zůstávali při passivní opposici« — přímé volby, přijala je přes protest Poláků, ale Poláci obdrželi zase ministra-krajana Ziemałkowského. »Polacy pogodzili się z rzeczywistością.« Doba »velké politiky« a bojů ústavních se skončila, počala se práce organická pro »obrození« země na těch základech a v tom rámci právně-politickém, kterých bylo dobyto před tím... Tak se končí kronika Haliče 1859—1873.

Druhá část knihy (str. 33—186) je jakýsi *codex probationum* pro první, snůška nejv. rozhodnutí, administrativních nařízení, resolucí a adress sněmu haličského atd. 1859—1873, poslední část (str. 473 sl.) pak není než jakési pokračování první (kroniky). Má nadpis »Resultaty«, a v ní — sepsal ji professor národní ekonomie, třetí mezi spolupracovníky — mluví cifra. Mluvou cifer má býti pověděno, jak se osvědčila ona politika, jež se skončila r. 1873 . . . Kniha, jak patrno, je zároveň apologií té politiky, které doba 1859—1873 připravila půdu, té strany, která převzala na konci jejím vedení, strany v některých věcech nenepodobné *někdejší* realistické straně u nás, nebo lépe řečeno, někdejšímu realismu, když se tehdy na tom základě žádná zorganisovaná strana neutvořila. Této straně hlavně je věnována prostřední část (str. 187—473) knihy. Obsahuje seznam a přehled důležitějších článků a brožur politických 1859—1873 s udáním jich obsahu a dále výňatky — jakousi anthologii — z nich, mezi nimi výňatky z »Teky Stańczyka« (1869). *J. G.*

Fletčer G., *O gosudarstvě russkom.* Izdanie vtoroe St. Ptbg 1905. Str. 118.

Al'bom Meierberga *Vidy i bytovyja kartiny Rossii XVII. věka.* Risunki Drezdenskago al'boma vosproizvedennye s podlinnika v naturalnuju veličinu. St. Ptbg 1905.

Oba cizozemští cestovatelé podávají tak bohatý materiál o starodávném životě Rusů, že nevzbuzuje to podiv, jestliže současní ethnografové, pojednávajíce o rozličných rysech vnější ruské kultury, součástkách rituálu nebo psychologických zvláštnostech slovanského plemene dovolávají se Fletchera a Meyerberga. Příčinou toho je, že oba byli lidé vzdělaní, vědychtiví, pravdomluvní — a všecko co mohlo zůstati nepozorováno »Asiatem« 16. a 17. stol., vše to bylo nápadno jim jakožto Evropanům. Proto i Fletcher i Meyerberg mají cenu především pro ethnografii.

Cestovali po Rusku za příznivých okolností. Doktor práv Cambridgské university Giles Fletcher měl úkol urovnati konflikt mezi Moskevskou vládou a obchodní anglickou společností, která obdržela od cáře Feodora Ivanoviče právo obchodu osvobozeného od cel a nejsouc s tím spokojena, chtěla míti monopol obchodu se severoruskými přístavy. Královna Alžběta poslala Fletchera r. 1580 a on po návratu domů vydal svoje znamenité dílo »The russe common wealth« (1591), vylíčiv stav Moskevské říše velmi nepříznivě, avšak co nejpravdivěji. Abychom posouditi mohli, do jaké míry pravdivé byly všecky zprávy anglického cestovatele, postačí snad ukázati jen na to, že i londýnská City ulekla se možnosti uraziti Rusy a naléhala na zničení celého vydání. Jestliže srovnáme s tímto faktem taktiku nynější censury, objeví se, že Fletcher skutečně pověděl mnoho pravdy. Připomeňme si nad to, že po vydání prvního ruského překladu této knihy (v Moskvě r. 1848 v »Čtenijach obščestva istorii i drevnostej«) popečitěl moskevského učebného okresu hr. Stroganov obdržel od císaře Mikuláše I. důtku, a Bodjanskij, tehdejší redaktor Čtenij, přeložen byl do Kazaně; kniha byla vzata z oběhu. Teď objevilo se nové vydání a není pochyby, že »Zápiskami« Fletcherovými, které byly předmětem dissertace Seredoninovy, budou se obírati badatelé ještě důkladněji. Dlužno poznamenati pouze, že v novém vydání zůstala chyba, totiž, že výraz »parliament« (hlava VIII.) přeložen »zemskij sobor« místo »bojarskaja duma«, nač již před 25 lety poukázal prof. Ključevskij.

Nemenší význam pro ethnografa má »*Album*« *Meyerbergovo*. Baron Augustin Meyerberg navštívil Moskvu r. 1661—62, přišed do Ruska s diplomatickým posláním císaře Leopolda I. za příčinou začínající války s Polskem o Malou Rus. Spisovatel zajímavého a vědecky důležitého »Cestopisu« nalézal se v čele císařského poselstva a měl tudíž možnost obeznámiti se s originálním životem Rusů daleko lépe a blíže, než mnozí západní cestovatelé 16. a 17. stol. Mimo to v družině Meyerbergově byli dva malíři, jejichž jména se zachovala v podpisech na některých obrazech. Kreslili v album vše to, co se zdálo jim rázovitým a zvláštním. Pohledy na města a vesnice střídají se s typy bojarů, duchovenstva, měšťanů a sedláků; sujety z života dvorského a pouličního s archaeologickými památnostmi, obrazy ze starého moskevského života s plány hlavního města atd. Všecky obrazy vzbuzují úplnou důvěru v pozorovateli. Z nich počtem asi 140, obracejí k sobě pozornost tyto: Rodokmen ruských velikých knížat a cářů s vyobrazením knížete Vladimíra; vyjížďka cáře Alekseje Michajloviče; sáňkový povoz (ekypáž) carevnin; průvod patriarchy sedícího na oslíku a jedoucího do Kremlu z Pokrovského chrámu přes Červené náměstí (Krasnaja ploščaď); výjezd carevnin s cařevičem do chrámu; rakouští poslové přijíždějí k Moskvě; audience císařského poselstva; dům vyslanectva a zábavy členů poselstva ve dvoře; scéna udělení milostné listiny; scéna pravoslavného pohřbu atd. Jako přílohy k »Albu« znovu jsou tu vydány objasňující poznámky Adelungovy z prvního vydání r. 1828.

Opakujeme: v nových spisech těchto najdou mnoho cenného materiálu jak ethnograf tak historik.

A. J. Jacimirskij (Petrohrad).

Emile Haumant, La Russie au XVIIIe siècle. (Bibliothèque d'histoire illustrée publiée sous la direction de mm. J. Zelles et H. Vast.) Paris (s. a.).

O dnešním Rusku (až do nedávna) bylo možno říci, že jest výtvorem Petra Velikého, který přetrhal skoro všecky niti, jimiž jeho císařský stát (»imperia«) souvisel se starou monarchií, s cářstvím Moskevským. Století 18. znamená tudíž v dějinách ruských obrat tak dalekosáhlý a rozhodný, jakého příklad podobný stěží se najde v dějinách světových. Obrat ten nebyl proveden najednou, reformami samého Petra, jenž zemřel dříve nežli mohl své díla dokonati. Po Petrovi byla to hlavně Kateřina II., která ve šlépějích jeho kráčela ze všech jeho nástupců nejvěrněji. Proto k porozumění velikého processu poevropštění Ruska nestačí obeznámiti se jen s reformami Petra Velikého, nýbrž potřebí obrátiti zřetel svůj i k pozdějším jejich osudům, k jejich peripetii popetrovské, čili zkrátka nutno znáti dějiny ruské celého 18. století, abychom si uvědomili ohromný rozdíl mezi Ruskem Moskevským a všeruským císařstvím Petrovým a Kateřininým. A právě v naší době, kdy tak těžce se mstí na Rusi nedbalost a neschopnost ruských vládců 19. století v příčině dokonání a ucelení reformního díla 18. století, vítán jest spis, který reviduje a resumuje to, co bylo uděláno ve století 18. Do nedávna z veliké literatury obírající se touto otázkou poměrně nejlepší pověsti těšily se dva spisy *Brücknerovy* »Europäisierung Russlands« (Gotha 1888) a »Geschichte Russlands bis zum Ende des 18. Jahrhunderts« (ve sbírce Heeren-Uckert-Lamprechtově, 1896). Dnes, kdy máme před sebou spis Haumantův, můžeme spisy Brücknerovy pokládati za překonané.

Lze říci, že jako Brückner i Haumant sleduje thema, jak z poloasijského Ruska během 18. století stal se stát evropský. Avšak spis Haumantův jest mnohem všestrannější a přirozeně i modernější, již proto, že sleduje větší měrou vývoj toho, co nazýváme societa. Ovšem Haumant přichází po pracích Miljukovových, z nichž hojně čerpá; avšak spis jeho neztrácí tím na samostatné ceně, třebas že i vliv spisů Brücknerových (kromě jmenovaných též »Peter der Grosse« a »Katharina II.«, jež vyšly v Onckenově sbírce) u něho jest patrný. U Haumanta, který ke konci své knihy cituje celou řadu spisů francouzských, německých i anglických a v příčině ruských, svým čtenářům méně přístupných, odkazuje své čtenáře na literaturu uvedenou v díle Lavisse-Rambaudově (»Histoire générale«), jeví se veliká sečtělost, zvláště co se týče cestopisné literatury, ze které vybírá zajímavé a karakteristické výňatky, a necitované literatury ruské. Ovládaje velikou literaturu, obratným pérem velmi plasticky, názorně a přístupně líčí stav a rozvoj společnosti ruské 18. století, používaje z pravidla krátkých a poučných retrospektiv; kresle v celku pouze hlavní rysy rozvoje, ponořuje se nicméně leckde dosti hluboko, a přece nepřeplňuje líčení své zbytečnými podrobnostmi, které by neruskému čtenáři celkový obraz mohly jen zakaliti a zatemniti. V tomto ohledu kladu Haumanta výše Miljukova, který mnoho předpokládá a leccos pouze skizzuje, takže čtenáři neruskému leckterý obraz jeho zůstává nejasným. Mám za to, že by nebylo nepříhodné spis Haumantův překladem učiniti i širšímu českému čtenářstvu přístupným, zvláště teď, kdy o Rusku se tolik mluví a píše.

Haumant v úvodě cituje řadu zajímavých výroků o Rusku a jeho civilisaci, příznivých a nepříznivých. Táže se, kdo má pravdu, zda utrhači či obránci jeho. Na to chce dáti odpověď »vystižením podstatných momentů jeho rozvoje«. Sleduje tedy jak v počátcích tak i v následujících dobách onen vliv evropský, jenž převládá v dějinách 18. století a dává jim jednotný ráz, pak po pořádku obírá se institucemi, kterých se dotekl, administrací, jejími orgány a politikou, různými třídami společenskými, i těmi, které evropským vlivem zůstaly nedotčeny (mužíci) — líčí tedy rozvoj šlechty, měst, duchovenstva a církve a ke konci obírá se literaturou a jejími vůdčími ideami. Za nejzdařilejší pokládám kapitoly věnované šlechtě a lidu selskému, v nichž zároveň se mi zdá autor nejsamostatnější. Rovněž pěkná jest kapitola pojednávající o administraci, kde je vidět sečtlost v právnické literatuře a snad i vliv pěkné knihy *Kovalevského* (»Institutions politiques de la Russie« — překlad z angličiny — Paris 1903). Nemýlím-li se, užil autor, ovšem jen na prospěch své knihy, výborných a často užívaných při vědecké práci přednášek prof. Ključevského. Četné obrazy ve spise Haumantově se vyskytující převzaty jsou hlavně z ruských spisů Brücknerových (o Petrovi a Kateřině II.), jeden diagram i z Miljukova. *Jar. Bidlo.*

Brückner Al., Geschichte der russischen Litteratur. (Die Litteraturen des Ostens in Einzeldarstellungen. Band II.) Leipzig 1905 st. 508, cena 7·50 M.

To jest již druhý obsažný spis líčící vývoj ruské literatury německému obecenstvu. První německy psané dějiny ruské literatury vydal r. 1884—86 ruský Němec Alex. v. Reinholdt, druhého spisu autorem jest znamenitý zástupce slovanské filologie na universitě berlínské. Přirozeně namítne se první otázka o poměru nového toho spisu ke staršímu. Reinholdtova kniha jest rozsáhlejší již svým objemem, čítá stran XIV a 848, než Brücknerova, jest také obsažnější a podrobnější, uvádí místy také vyňatky z básní, dramatických děl, kritických a publicistických úvah zvláště význačných v německém překladě, v poznámkách má hojné odkazy na příslušnou literaturu, kdežto Brückner ve svých publikacích určených pro širší kruhy vůbec zavrhuje bibliografický aparat, a tím svým názorům namnoze odchylným od názorů obecně ve vědě přijatých dodává ráz apodiktičnosti a dogmatičnosti. Rozvrh látky jest také v obou knihách různý. Reinholdt přiléhá úže k ruským literarním dějinám ovšem jen do počátků XIX. stol., neboť ruská literatura dosud se nemůže vykázati dílem, které by líčilo obsažně a podrobně rozvoj její až do sklonku XIX. stol. Spisy, které dosud máme, nedostihují děl o literatuře XVIII. stol. a počátků XIX. stol. Reinholdt přiléhá k ruským spisům literárně historickým tak těsně, že některé partie přímo z nich převzal, zvláště z knihy Porfirjevovy. Brückner ovšem též měl po ruce specialní knihy ruské, uvádí jmenovitě Skabičevského dějiny ruské literatury 2. polovice XIX. stol. (str. 308) a Engelhardtovy dějiny ruské literatury XIX. století (str. 315), ale nelze říci, že by byl nějak závislý na těchto spisech, než kniha Brücknerova všude a veskrze jest samostatná a svérázná, založena na přímé znalosti nejhlavnějších děl poetických a kritických, na zvláštním osobitém pozorování a studiu, proniknuta jednotným názorem na rozvoj ruské literatury v literaturu významu světového. Jest to dílo vzešlé jako z jedné litiny. O Brücknerových názorech bude jistě různé mínění — sami to potom vytkneme — ale sebe rozhodnější odpůrce jeho názorů a výkladů celkových i jednotlivých fasí ve vývoji ruského písemnictví neodepře jeho dílu úctu.

Látka jest v obou knihách různě rozvržena, Reinholdt věnoval staré době 254 str., více než čtvrtinu celé knihy, Brückner však pouhých 56 str., tedy asi devátou část celé knihy. Reinholdt opíraje se o ruské učebné knihy literarně-historické, pojednal v tomto přístupu do vlastních dějin literarních velmi obšírně o poetických tradicích ruského lidu, kdežto Brückner je přešel téměř naprostým mlčením. Také XVIII. stol. líčeno jest u Brücknera dosti stručně, věk Petra Vel. a Kateřiny II. až do sklonku XVIII. stol. zaujímá něco přes 70 str., u Reinholdta více než třikráte tolik 224 str. Naopak XIX. stol. zaujímá v knize Brücknerově daleko větší část, mnoho více místa než v knize Reinholdtově. A konečně nikoliv neprávem. Vlastní světový význam ruské literatury leží v XIX. stol., všecka starší doba není ovšem bez významu pro cizího pozorovatele, naopak leckteré její fase a jevy mají jistě význam všelidský, ale přece jest vlastně všecka stará doba pouhým přístupem, pouhou průpravou pro dobu novou. A tak v dějinách ruského písemnictví, zvláště ve spise určeném pro cizí, neruské obecenstvo, jest v tomto XIX. stol. těžiště a centrum.

Nejvíce narazí na odpor z celé knihy Brücknerovy jeho vylíčení staré doby, a zvláště jeho známé názory o rázu a významu činnosti »slovanských apoštolů« pro rozvoj slovanských literatur vůbec. Tyto domněnky pronášejí se s touže apodiktičností, jako na př. byly v jeho dějinách polské literatury vysloveny jeho domněnky o původu staropolského hymnu marianského a o počátcích staropolského písemnictví vůbec. Slovanská liturgie, slovanské písemnictví, založené od obou řeckých bratří solunských z nenávisti proti Římu, bylo pravým darem danajským. Zavedení řecké církve a slovanské liturgie bylo nejosudnějším momentem ve vývoji Ruska, které se vzdalo evropského prvorozenství za čočovici. Geniální plán odloučiti Slovany na vždy od Říma lákadlem domácího jazyka církevního a spisovného se z větší části podařil. Ovšem Moravané po některých průtazích vypoklonkovali toho podhoděnce ze své země, ale tím horlivěji se ho ujali Jihoslované, odstranili leda »hokuspokus zvláštního šeredného a těžkého písma« (berlínský slavista míní tu hlaholici, čemuž ovšem širší kruhy jeho čtenářstva nebudou rozuměti) ve prospěch ryze řeckého písma, rozmnoženého leda několika znaky pro slovanské hlásky. Odborník by tu snad od duchaplného polského slavisty očekával nějaké slovíčko o tom, jak to, že potom se tento »hokuspokus zvláštního šeredného a těžkého písma« rozvíjel na chorvátském Přímoří pod obzvláštní patronancí Říma, Brückner přece si tak libuje ve vtipných aperçues. Než historik polského písemnictví nemůže přece popříti, že »takto přestihli Rusové rázem své sousedy Poláky, Čechy, Maďary, těšili se z jazyka spisovného, který byl jim přece celkem srozumitelný, těšili se z literatury, která jich duševní obzor rázem rozšířila«, a líčí pak několika slovy rychlý skvělý vývoj Kyjeva, poukazuje na úzký styk západu a východu přes onu čínskou zeď slovanské liturgie a řecké církve. Vypisuje dále, jak působením řeckého kněžstva byla Rusům vštěpována nenávist proti Latiníkům, jako by katolické kněžstvo bylo kázalo samou křesťanskou lásku a shovívavost k řeckému východu. Brückner spravedlivě oceňuje rychlý vývoj písemnictví kyjevského v XII. století, jmenovitě ruské letopisy, kteréž »každý národ musí Rusům záviděti«. Proč pak Polsko, převzavší všecku kulturu západní a římskou ničím takovým se nemůže vykázati? proč jeho vývoj literární se opozdil? proč se ho nedotkly ani velké kulturní a politické proudy, které zmítaly západní a střední Evropou dlouho před bouřemi husitskými a před ruchem humanistickým? Kde pak zůstalo ono vybájené požehnání římsko-latinské kultury? Nebylo přece čínskou zdí »slovanské liturgie a řecké církve« odtrženo od západu a Říma! — Poměr staroruské literatury, počátků ruského písemnictví na ruském jihu k literatuře ruského severovýchodu není s dostatek scharakterisován, řečeno-li, zásluha severoruské »literatury« zakládala se hlavně v tom, že nám zachovala plody bohatší, pestřejší doby kyjevské (str. 12); mluví-li se dokonce o »receptivním, jinak zcela passivním severu» (str. 21), jest to prostě nesprávné. Poměry ty byly mnohem složitější, a teprve nejnovější literarní historikové ruští snaží se dokonaleji je osvětlovati. Srv. pojednání prof. V. M. Istrina v srpnovém čísle »Žurn. min. nar. prosv.« na r. 1905.

Do XIII. stol. nemohl prof. Brückner popříti, že zavedení hotového církevněslovanského písemnictví mělo v Rusku blahodárné následky; teprve, když nájezdy tatarskými bylo kyjevské knížetství ztroskotáno a s ním všecko ovoce dosavadní práce osvětové zničeno, našel příležitost konstatovati, že vzešla »dračí setba« Cyrillova a Methodějova (str. 14.). »Přerušeno bylo spojení s Řeckem, které se brzy samo nemohlo ubrániti Turkům, Rusko odkázáno na své vlastní duševní síly«. A jaké by bylo bývalo spojení s Římem přes polské země též tatarskými pohromami na dlouhou dobu ochromené? Co pak mohlo tehdy Polsko stále s Římem a latinským západem spojené podávati Rusku? Kdyby v Polsce římsko-latinská kultura byla hned vedla k podobným úspěchům, které měla v Rusku kultura řecko-jihoslovanská, byla by nyní jistě Rusku od Byzance odříznutému přispěla podobně, jak potom kulturně zmohutněvši začala přispívati od druhé polovice XVI. stol.

Charakteristika staroruské literatury (str. 15.) jest jednostranná, nechci říci tendenčně zabarvena. Apokryfická literatura, asketický směr nebyly přece cizí ani západní literatuře, přece v samé polské literatuře vznikla velkolepá kompilace apokryfických legend i dějin biblických řízením professora krakovské university, který nedovedl náležitě rozeznávati authentičnost biblického děje od apokryfů neuznávaných církví na poč. XVI. st. aneb ke konci XV. stol., a tento spis byl podkladem pozdějších spisovatelů, použil ho jmenovitě Opeć pro svůj Život Kristův ok. r. 1510, kterýžto spis se stal velmi populárním, byl často otiskován do samého sklonku XVII. století, jak to všecko právě obšírně vyložil Brückner (Liter. religijna w Polsce średniowiecznej II., 121 atd., III., 17 atd.). Ze západních konečně literatur byla též obohacována ruská literatura apokryfy na př. západoevropská redakce »Listu s nebe seslaného« pronikla hluboce do lidu ruského. Byla ovšem bohatší tato literatura apokryfická v Rusku než na západě, ale měla nemalý význam i na západě evropském, a to i ve vzdělanějších vrstvách. Askese byla rovněž silná na západě a to nejen ve středověku než zvláště v XVII. stol. za nejvyššího rozpětí jezovitského řádu. Církev nebojovala pouze v Rusku proti písním, tancům a všelikým hrám. Jsou i různé menší nesprávnosti: nesprávné jest na př. tvrzení na str. 18. »damals verballhornte man sogar den Ausdruck für das eigene Volk und die Kirche: bisher hiessen sie richtig pravověrnyje, die Rechtgläubigen, von nun heissen sie pravoslavnyje«. Dle Sreznevského Mater. slov. drevne-rus. jaz. II., 1350 vyskytuje se toto slovo ve významu ὀρϑόδοξος již v rkp. překladu řečí Grigor. Naz. z XI. stol. Nesprávné jest, co řečeno str. 20, že po pádu Cařihradu Moskva se vyvolala jako třetí a poslední Řím. Celá ta skupina pověstí, jichž korunou byla ona, která spojovala původ ruské dynastie s Římem, vznikla, jak řada ruských učenců ukázala, jichž vývody pak seskupil Pypin ve svých dějinách ruské liter. II., kap. 1., jmenovitě v kruhu jihoslovanských exulantů, kteří v mohutném státě moskevském shledávali ochranitelku víry i národnosti své, skládali veň všecku svou naději, v něm pak sami nalézali útočiště. Sami vládcové pak moskevští, především Ivan Hrozný nikterak nebyl nadšen pro tyto ideje, vůbec ne pro státy opanované od kněží, ideje tyto vrcholící v představě »katolického« všesvětového cara nenalezaly hrubě sluchu ani v tehdejších kruzích vládních. Velmi jednostranně promluveno o »Domostroji« (str. 29) a zbývá, při nedostatku místa, jen prosba na čtenáře, aby si laskavě sám srovnal několik těch paušálně odsuzujících vět Brücknerových s výkladem Pypinovým, který přece nebyl žádným ctitelem moskevské doby (II., 210 atd.). O Križanićovi (str. 49) není pověděno, že vlastně pracoval k unii s Římem a tím sám že zavinil svůj krutý osud.

Zvláštní snahu má ještě Br., překládati názvy různých staroruských sborníků »Lesemenäen« (29) »Stufenbuch« (29), jako by tím knihy zvané »Četji Mineji«, »Stepennaja kniga« se staly cizinci srozumitelnější; podobně známý duchovnyj stich »Golubinnaja kniga« přeložil hned s kritikou etymologie toho zvláštního jména »Tauben- statt Tiefenbuch« (17); pod. přeložil potom titul satirické přílohy časopisu »Sovremennik«, »Svistok« nezcela správně »Pfiff« (425), ovšem vedle toho hned užil i původního ruského názvu.

Toto Brücknerovo vylíčení staré doby předpetrovské, které vzbuzuje na každé téměř straně odpor, uzavírá se stručnou charakteristikou epochálního zjevu Petrova, která má sice nároky na to, býti nazvána svéráznou, ale zajisté daleko ho nevystihla, a proto nemůže býti leč posouzena jako nespravedlivá.

K odporu proti církvi řecké druží se v 3. kap. líčící »změněné Rusko« neméně silný odpor proti protestantismu, který právě v reformní činnosti Petrově nabyl převahy, kdežto u odpůrců jeho, zvláště posledního zástupce patriarchy moskevského a prvního předsedy »nejsvětějšího synodu«, Štěpána Javorského, byl zjevný sklon ke katolicismu. Zvláštní jest charakteristika Teofana Prokopoviče, hlavního spolupracovníka Petrova, Br. pověděl o něm, že prý již v jezovitské koleji v Římě vssá ldo sebe »den protestantischen Servilismus gegenüber jeder weltlicher Obrigkeit« (str. 66), že dvojí nenáviděl a pronásledoval, temnotu nevědomosti v lidu a u jeho pastýřů »und den papistischen d. i. unabhängigen Geist in der Geistlichkeit« (str. 66). Tyto výv̈ody zajisté tak dokonale vystihují ducha Brücknerova, základy jeho nazírání, že není třeba dalších slov. Nechci se pouštěti do toho, abych dovozoval správnost či nesprávnost základní té tóniny, stačí, když ji poznáme, neboť neboť potom vyložíme si snadněji mnohé jeho výroky a úsudky. Snad by i tyto základní názory Brücknerovy byly dopouštěly poněkud správnější obraz staroruského písemnictví, ale bohužel jest znamenitý polský slavista příliš temperamentní, než aby mohl býti zcela objektivně chladným pozorovatelem a posuzovatelem.

Spisovatelé XVIII. století pozorováni celkem správně, tak řečeno správně o Sumarokovu (str. 77 sl.), že pozdější jeho snižování bylo méně spravedlivé než vychvalování od jeho vrstevníků. Ale měl se dotýkati několika slovy také jeho básní, ne pouze jeho činnosti dramatické, neboť z jeho bajek, satir a epigramů zírá srdce vřelé pro strasti člověka malého a ponižovaného, hněv proti ustiskovatelům lidu a úplatným úředníkům, posměch nad přílišným napodobováním ciziny. Blahodárný vliv jeho dramatických deklamací na soudobé obecenstvo jest náležitě oceněn. Teprve později str. 105 poznamenáno, že jeho bajky náleží mezi nejcennější věci jeho pozůstalosti. Dle zásluh jest také oceněna činnost Lomonosova (str. 80 sl.), leda že mu snad přece neprávem odepřeno všecko nadání básnické. Kateřině II. ublížil, že prý »všecko bylo na ní komedie; její náboženství, národnost, filosofie, humanita; původní byla pouze neobmezená panovačnost, ješitnost a diletantismus« (str. 86). Brückner ve své knize nelíčí nám, jak vynikající autoři, jimž věnoval zvláštní kapitoly, se vyvíjeli, jak jich názory pod různými vlivy, za různých okolností se měnily, nevykládá, než posuzuje v kritických essayistických kapitolách činnost celého jich života summárně. Tak psal též o této spisovatelce a žurnalistce na cárském trůně. Kdyby byl vyložil, že znamenitý »Nakaz« složila pod silným dojmem francouzských myslitelů, Montesquieu a j. v době, kdy sotva vstoupila na trůn, jak se názory její během doby u vladařky vědomé sí své moci, ne malou měrou pod vlivem jejího okolí, měnily, jak hluboce pak jí otřásly pohromy francouzké revoluce, byl by dopadl celkový úsudek spravedlivější a správnější. Částečně napravil to spis. sám, když poznamenal, že humanitní její plány mladistvé »musely ztroskotati v době, kdy stavové, a dodejme i duchovní, žádali ještě utužování nevolnictví«. U Děržavina »pochlebovače císařovny a jejích velikášů« (str. 119) poznamenal správně, že »si jeho poesie nedala beze všeho komandovati« (122), že jeho známá parafrase 82. žalmu měla potyčky s censurou (123), ale spíše se mělo při celkové charakteristice toho básníka vycházeti právě odtud, aby čtenář nenabyl nesprávného názoru, že byl prostým, bezpodmínečným pochlebovačem. Celá doba tato správně jest oceněna, náležitě vytknuto, že měla vychovávací účinek literatura této doby, mluvily o velkých mužích, skutcích a citech i dramata Sumarokova a Kňažnina, epopea Cheraskova i ody Děržavinovy (str. 124). Nelze tedy literaturu této doby šmahem odsuzovati jako pouhé napodobování, papouškování západoevropské literatury. Podotknuto též, že se probouzely prvnl záchvěvy hlubšího zájmu pro lid, jeho potřeby a idealy, pro jeho život duševní, tradice. Začaly se dokonce nesměle literarně zpracovávati jevy života lidového, začala se dokonce i forma lidových písní ruských uváděti do umělé poesie ovšem v nesmělých pokusech. A jest to zajisté zcela pochopitelné v době plné humanitních plánů, když již již začaly vystupovati projekty o zrušení nevolnictvl, kdy se mohla zjeviti taková ostrá kritika soudobých poměrů jako slavná kniha Radiščevova. Vše to bylo sraženo krutou censurou posledních let vlády Kateřiny a jejího nástupce až do nastoupení Alexandra I. A i tato tragika ruského ducha jest spravedlivě vytknuta v knize Brücknerově.

Těžiště knihy jest, jak bylo již připomenuto, v líčení literatury XIX. stol. Sloupům litératury věnovány jsou zvláštní samostatné kapitoly, v obsahu svém sice ne právě velké — připadlo asi průměrně po 30 str. na Puškina, Tolstého, Dostojevského; tak o kriticích Bělinském a Hercenovi, o kriticích let 50-tých a 60-tých, Černyševském, Dobroljubovu a j. promluveno správně ve zvláštních kapitolách, neboť kritika měla v ruském písemnictví mnohem větší význam, nabyla vůdčího postavení, než tak bývá v jiných zemích s volným tiskem denním, s rozvinutou publicistikou. Zaráží leda, že jest vývoj kritiky ruské od pol. 50-tých let až po dobu nejnovější, až do našich dnů shrnut v kapitole jedné, (XI.) dříve než vylíčena nejenom literatura posledních desítiletí, než i působení a práce velkých romancierů, sahajících svými počátky do doby Bělinského. Při úzké souvislosti kritiků-komentatorů jevů literarních se soudobým hnutím literarním jest takové roztržení látky málo doporučitelné zvláště v literárně-historickém díle, neboť historický vývoj literarních proudů, duševních hnutí nemůže takto býti náležitě vylíčen. Připomínají se na př. (str. 312) Merežkovského kritické úvahy o Tolstém a Dostojevském, ačkoliv se vůbec ještě o těchto nestala zmínka.

V jednotlivostech možno i zde učiniti různé poznámky. Není na př. správně řečeno (str. 171), že Puškin pojal ze svých lycealních básní

»eine stattliche Anzahl« do souborného vydání svých spisů: z celé své obsáhlé produkce r. 1815 přijal pouze 4 verše, z 50 čísel složených r. 1816 pouze 5 básní, a to ještě, když je byl značně přepracoval a propiloval. Nesprávné (str. 176.), že byl Puškin vypovězen do Oděssy a tu že seznámil se s rodinou generala Rajevského. Přece Puškin prodělal několik stanic po svém vypovězení na jih, než se dostal do Oděssy. Opustiv v květnu r. 1820 Petrohrad vydal se za svým novým chefem do Jekaterinoslavi — tu těžce se roznemohl, tu se ho ujal Rajevskij, vzal ho s sebou do lázní na Kavkaz, potom na Krym. Koncem září r. 1820 ohlásil se básník v novém sídle svého chefa v Kyšiněvě. Teprve v pol. r. 1823 dostal se Puškin do Oděssy, do kanceláře novorosijského generalgubernatora hr. Voroncova. Vylíčení Brücknerovo jest jak viděti poněkud sumarné, nechci říci povrchní. »Kavkazský zajatec« projevuje mnohem více vliv Chateaubriandovy Attaly než Byronův, jak ukázal V. Sipovskij ve zvláštní studii r. 1899 (srv. též vydání Puškinových děl od P. V. Morozova 1903, III. 611). Není správná později (str. 212) vhozená poznámka, že nezůstal ani Puškinovi napoleonský kult cizí. Básně Puškinovy o Napoleonovi, ani ona z leta r. 1821, když v Kyšiněvě zvěděl o smrti svrženého světovládce, ani ona z r. 1823, nikterak nenasvědčují tomu, že by byl hověl nějakému kultu naopoleonskému. Není správná jiná poznámka o vypravovatelské činnosti Puškinově (v kap. věnované Lermontovu, str. 217): »Puschkin hat zwar Novellen und Romane d. h. Entwürfe zu solchen hinterlassen, aber das wenigste hat er ausgeführt. Er liess es auch meist jahrelang in seinem Portefeuille liegen; es ist erst nach seinem Tode bekannt geworden«. Brücknerovo posouzení Puškinových novell a povídek historických (str. 188) jest poněkud odměřené a nevystihnut jím pravý význam, který přináleží Puškinově belletristické prose v rozvoji ruského romanu, jak velký básnický genius předstihl také na tomto poli daleko svou dobu, ukázal se prvním skutečným průkopníkem ruského realismu. Ovšem ruská kritika sama dlouho kolísala oceňujíc tuto stránku činnosti Puškinovy, srv. spisy Bělinského (vyd. Vengerova) II., 59, 520, spisy Apol. Grigorjeva I, 248 atd. spisy Skabičevkého II., 665 atd. — »Psychologicky nadmíru zajímavý problém« Gogoljův nemohl býti ovšem na 17 str., jemu věnovaných, náležitě objasněn. Při jeho »Výňatcích z korrespondence s přáteli« mělo se připomenouti, jak též slavjanofilové byli jimi rozhořčeni. Poměrně příliš obšírně promluveno o Hercenovi, jeho románu a memoirech. Že své sympathie pro Poláky r. 1863 zaplatil zkázou svého »Kolokolu« (str. 281, srv. ještě str. 294), není úplně správné. Z listů Turgeněvových víme, že krátce před vypuknutím revoluce počal »Kolokol« velmi silně pozbývati půdy, neboť ruské obecenstvo zastrašoval socialistickými články, kterými začal časopis tento plniti Hercenův přítel, Ogarev (Konst. Kawalins und Iw. Turgenjevs Social-politischer Briefwechsel mit Alex. Iw. Herzen, str. 139), srv. ještě úvod Mich. Dragomanova k vydání korespondence Bakuninovy s Hercenem a Ogarevem (Michail Bakunins Social-politischer Briefwechsel mit Alex. Iw. Herzen und Ogarjow str. LXXIX., 49, 394).

Velmi skvělé, ba úchvatné jsou Brücknerovy úvahy o předních romancierech ruských, zvláště o Tolstém a Dostojevském, kterého staví velmi vysoko, i nad Turgeněva a Tolstého (srv. str. 388—390). T. ř. »naródniky« měl vlastně děliti ve dvě zvláštní skupiny, Pypin svého času přesvědčivě ukázal, že na př. Levitova nelze přesně oddělovati od starších »aristokratických« romancierů. Správně vytknuto liberalní kritice, že vinou její nebyla náležitě oceněna činnost některých vynikajících romancierů jako Pisemského, Lěskova, Meljnikova (str. 414), potom dramatika Ostrovského (str. 414). K přehledu práce těchto druhořadných belletristů připojen přehled romanu až po naše dny, až do Boborykina, Merežkovského a j. jako též nejnovějších autorek. Když takto Br. přehled »belletristů druhé řady« v 15 kap. dovedl až po naše dny, vrátil se v 16. kap. určené přehledu satiry a zvláště Saltykovu do poč. 2. pol. XIX. stol. Činnost a význam Saltykova vylíčeny velmi poutavě a oceněny spravedlivě. Další kap. (17.) věnována dramatu, tu též promluveno o činnosti Alekseje Tolstého a při té příležitosti zároveň o jeho básních a o jeho histor. románu. Uvádíme to proto, že tento princip seškatulkování literárních děl dle známých druhů poetické tvorby nikterak nelze držeti. V 18. kap. pojednávající o poesii lyrické vrací se historik až do konců 1. pol. XIX. stol., ba musí navazovati přímo na dobu Puškinovu, vždyť Tjutčev, Fet, Ap. Majkov, Polonskij souvisí přímo s tradicemi Puškinovými, ba mohou býti pokládáni za žáky Puškinovy. Kap. tato dovedena jest opět až do nejnovější doby, krátce oceňujíc nejnovější fase, dekadentství v ruské poesii. V poslední kap. konečně (19) promluveno o novějších novellistech Garšinovi, Korolenku, Čechovu a o moderních i módních zároveň Gorkém, Andrejevu, Čirikovu; znamenitá jest charakteristika Gorkého (499); jeho práci, zvláště umělecký její význam cení Br. dosti nízce, byl podle jeho mínění Gorkij zvláště v »cizozemsku« kolosálně přeceňován na úkor Čechova (500).

V doslovu jest plno narážek na soudobé události v Rusku a několika lapidárními větami jest radostně vytknut velký světový význam ruské literatury. Věta »*dolgotěrpěnie* ruského národa jest korunováno vybudováním říše světové« příliš zavání slavjanofilskou poesií Tjutčeva neb Ap. Majkova. Ale s plným souhlasem opakujeme další jeho výroky »Tuhá vytrvalost a vysoký vzlet ruského ducha stvořily literaturu světovou. Kéž zůstane věrna i budoucně humanním a esthetickým tradicím své slavné minulosti! Svět nemůže jí více postrádati!«

J. Polívka.

* * *

Časopis Musea král. Českého, roč. LXXIX. (1905). — *Klier Čeněk, Bernictví král. Českého po válkách husitských do konce věku Jagellonského* (pokračování záslužné práce z roč. 1902. — srv. ČČH, IX., str. 226. — obsahuje pouze chronologický popis českých berní od r. 1437 do r. 1502. Těžisko práce bude v části systematické, jak patrno z rozvrhu na str. 1.). — *V. Flajšhans*, *Pražští theologové kolem r. 1400* (autor seznamuje se studijním řádem theologickým university Karlovy, zejména pak s podmínkami přijetí theologů do fakulty a klade si otázku, byla-li na fakultě theol. v l. 1400—1409 většina Čechů či Němců? Na základě rozličných pramenů vypočítává, že Němců bylo nanejvýš 28—30, Čechů nejméně 21; literárně činných všech bylo 27, z těch však nejméně 14 Čechů). — *Ant. Havlík*, *Veršové shody rukopisu Hradeckého* (pokračování). — *G. A. Skalský*, *Českoslov. živel na evanj. bohosloveckém učení ve Vídni* (shrnuje zprávy o českoslov. kroužku při vídeňském bohosloveckém ústavě, zejména o snahách o cvičení v řeči mateřské, o knihovnu — nyní slovanské oddělení má bez knih České Akademie 300 svazků — a o slov. professory [r. 1823 domlouváno i Palackému, aby se o místo ucházel, a rok později je kandidován Kollár]. Prvním professorem Čechem na ústavu je autor článku.). — *I. Izvěkov*, *Zbytky klaholského písemnictví v Praze* (zejména o vzniku a pramenech tak zv. bible českohlaholské). — *Adámek Kar.*, *Z kulturních dějin král. věn. m. Poličky* (pokrač.; jedná zajímavě o protireformaci, poměrech církevních a školství, v obou těchto směrech od 17. až do 19. st. Interessantní detail: císař Josef II. natrefil v Poličce nejrozpustilejší děti z celé země.). — *F. A. Slavík*, *Obecní a soudní řád města Benešova z r. 1525* (důležitý příspěvek k právnímu řádu a životu poddanského města českého v 18. st. Řád je otištěn s náležitým úvodem a vysvětlivkami.). — *Jos. Teige*, *Mistr Jan z Vratu, Pašek zvaný* (otiskuje kšaft jeho, dvě svatební smlouvy a několik zápisů, týkajících se Paškových statků a příbuzných a sporů jeho v Praze). — *V. Řezníček*, *Jan Leop. Hay, biskup královéhradecký* (pokračování — srv. ČČH, XI., str. 106 — objímá pouze dobu od května do září r. 1782 a obírá se visitační cestou biskupovou v Litomyšli, Chrudimi a Pardubicku. Zajímavé zprávy o deistech ze současných tisků [něco i z korrespondence Dobrovskému] ale s mylnými výklady jejich, na př. o míchanině zásad českobratrských s židovskými). — *V. Schulz*, *Zkušenosti soudního posla v XVI. a XVII. st.* (ve všech čtyřech číslech jsou otištěny z register komornických [25 svazků z let 1568—1776] a z register svědomí z let 1523—1700 pozoruhodnější zápisy. Co je důležitějšího v nich, je shrnuto v zajímavém úvodě.). — *Václav Dresler*, *František Pravda* (*V. Hlinka*). — *Albert Pražák*, *O přátelství J. Nerudy s Al. Heydukem* (částečně na základě korrespondence obou). — *Růžena Jelínková-Doubková*, *Popsání života Šeb. Hněvkovského* (otiskuje z musejní knihovny nedokončenou autobiografii Šeb. Hněvkovského, svého dědečka, psanou v létech čtyřicátých, v mnohém originální; zde zvláštní náhodou také nepříznivá karakteristika Poličky.). — *V. Řezníček*, *W. W. rytíř Tomek v Museu a v Matici české* (podává v hrubých rysech obraz práce Tomkovy v Museu a pro Museum). — *J. V. Šimák*, *Za W. W. Tomkem* (nekrolog s přehledem života a prací Tomkových). — *Jos. Šimek*, *Poměry náboženské a arciděkanové v K. Hoře v době Ferdinanda I.* (počátek článku, jak se zdá, široce založeného a chtějícího na základě bohatého a jak autor dí, pro thema jeho dosud nedotčeného archivu kutnohorského, chronologicky sestaviti všechny události náboženství se týkající v l. 1520—1580. Hned na začátku zajímavá zpráva o kutnohorské konsistoři; na to sbírá autor zprávy o jednotlivých arciděkanech.). — *V. J. Nováček, Další zprávy o potomcích Zikmunda Hrubého z Jelení* (otiskuje 19 listů k danému thematu). — *A. Patera, Korrespondence a listiny Mikuláše Drabíka z l. 1627—1671* (pokračování; otiskuje se sedm dokumentů, týkajících se většinou majetkových poměrů Drabíkových). — *J. V. Šimák, Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých universitách v 15.—18. st.* (navazuje na článek Menčíkův v ČČM z r. 1897 o českých studentech ve Wittenberku, vyčítá na základě nových edicí starých matrik universitních Čechy v Štrasburku, Heidelberce, Kolíně, Erfurtě, Tubinkách, Roztokách a Giessenu. Rejstřík nebo aspoň poukázání na studenty později vyniknuvší byl by žádoucí.) — *Zd. Nejedlý, Mše Krištofa Haranta z Polžic* (autor vydává dosud netištěnou, ano neznámou mši Harantovu z rukopisu Vratislavské městské knihovny ze 17. st. — jistě nedopatřením opomenuto pověděti, čím autorství Harantovo se prokazuje. V úvodě, v němž skladba Harantova se po stránce hudební podrobně oceňuje, praví se, že Harant stál pod vlivem nejumělejší polyfonie tehdejší, jež na dvoře Rudolfa II. měla několik znamenitých pěstitelů. Mše je komponována ve formě obvyklé *katolické* mše.). — *Č. Zíbrt-Z. Nejedlý, Dvě písně o bitvě u Moháče 1526* (jsou vydány i s notami a krátkým úvodem). — Z drobných článků třeba uvésti řadu krátkých příspěvků *Flajšhansových* o Husově kněžství (Hus byl vysvěcen r. 1400), o Štěpánu z Pálče (o jeho čtení o Sentencích; doplňuje článek J. Fikrlův v Čes. Čas. Hist. IX., 428 sq.), o Jakoubku ze Stříbra (o nově nalezených spisech jeho, v tom překlad Viklefova Dialogu), o knězi Michalu (domnívá se, že tento kněz je autorem výkladu apokalypse — srv. Č. Č. H., 1904, str. 346—347 — a přičítá mu nově nalezený fragment o desátcích. Na vývody v Č. Č. H. 1904, 346 proti možnosti, že by výklad apokalypse byl psán 1420—21, nereaguje), o Chelčického Postille (klade důraz na odvislost Chelčického od Husa — srv. i Č. Č. H. XI., 243 —, ale tvrzení, že Chelčický žije v světě Husově, dívá se jeho očima a p., jsou upřílišená), o Prokopu Lupáčovi (o jeho příspěvku k životopisu Husovu), o Štěpánu z Kolína o Smilu Flašce z Pardubic (ukazuje na prameny přísloví Flaškových a dochází k závěru, že Flaška a pan Smil jsou asi dvě různé osoby). K dějinám literatury české najdeme ještě řadu příspěvků od *Č. Zíbrta* (tak zejm. o Konáčově Listu Pravdy králi Ludvíkovi, o Komenského zprávě o moru lešenském z r. 1634, o knihách z Čech a Moravy ve Švédsku a j.), *Fr. Tischera* (Barthol. Paprocký) a *G. A. Skalského*; z jiných drobnějších příspěvků uvádíme *V. Hájka*, Přípisky na deskách gruntovních knih v 16. a 17. st. Z referátů vytýkám *J. V. Nováka* o Kvačalově Die paed. Reform des Comenius I.—II. a novodobém německém překladu Komenského Unum necessarium, *F. Tadry* o edici Registrum Slavorum a Klimeschově Urkundenbuchu Krumlovských Klarisek, *Nejedlého* o Batkových studiích k děj. české hudby, *Kadlcův* o Riegrových Ústav. děj. Rakouska, *Kolářův* o Vondrákově Původu Kijev. zlomků, *M. Jeřábkův* o Novotného-Novákově ocenění a překladu kroniky Zbraslavské, dále referáty *Zíbrtovy*, *Čelakovského* (o Friedrichově Diplomatáři), *Krausovy*, *Volfovy*, *Skočdopolovy*, *Vackovy* a *B. Baxy* (Apianus, pamflet o čes. dějinách).

Časopis Moravského Musea zemského, ročník V. (1905). Z obsahu zaznamenáváme: *Slavík Fr. A.*, Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě. (Pojednává o stáří, vzniku a historickém významu pečetí a znaků jednotlivých měst i vesnic moravských.) — *Vyhlídal Jan*, Knížka lékařská od Nového Města z r. 1780 (Obsahuje pověrečné lékařské rady lidem i zvířatům.) — *Kraus Jos.*, Zřízení panské panství Letovského z roku 1561. (Příspěvek k hospodářským a poddanským poměrům v městečkách moravských v 16. století.) — *Reichert Jan*, Rozhodnutí sporu mezi klášterem Luckým na Dyji a čtyřmi poddanými obcemi r. 1701. (Spor o robotu a naturální dávky.) — *Pánek J.*, Zpráva o rodině Vyzovských, z které pocházela první manželka Jana Amosa Komenského. (Otisk zpráv ze sirotčích register z konce 16. stol. a zač. 17. stol., jednajících o rodině Vyzovských v Zábřeze, ze které pocházela Magdalena Vyzovská, první manželka Komenského.)

Český Lid ve XIV. ročníku přinesl celou řadu drobných příspěvků věnovaných studiu lidovědnému. Příspěvky, uveřejněné pod souborným názvem »Materialie a studie ku pověsti o Jak. Kubatovi«, přinášejí jen varianty pověsti. Ku pověsti o sedláku Kubatovi vztahuje se též článek *V. Novotného-Kolenského*, »Velká Blata«, upozorňující, aby nebyla zaměňována Velká Blata (u Veselí n. L.), odkud pochodí známé blaťácké písně, s Malými Blaty u Hluboké, o nichž právě pověst Kubatovská jedná. — O události, jak car Alexandr I. r. 1815 vyoral několik brazd u Hosína nedaleko Hluboké, pojednává několik článků s různými upozorněními a vysvětleními. — Z ostatního obsahu vyjímáme: *Soukup Jan*, Štědrovečerní koleda kněží ve stol. XIV. (dle rukopisu univ. knihovny z r. 1392). — *Nejedlý Zd.*, Lidový zpěv světský v době předhusitské. (Výklad o staročeské lidové písni světské.) — *Schulz V.*, Služba polního hejtmana krajského r. 1532. — *Volf Jos.*, Slavení »Nového svátku« v Plzni (Popis výroční slavnosti, konané na památku osvobození města Plzně od obležení husitského 7. května 1434.) — *Nováček V. J.*, Z hospodářských zápisek Jana Jeníška z Újezda a na Svrčovci. (Poznámka o hospodaření polním i lučním, o chovu ovcí a pěstování chmele z let 1539—1562.) — *Skopec Jindř.*, Kněze Matěje Herborta Novoboleslavského Písničky a modlitby vojenské a Písnička nová z let 1618—1620 (Otisk skladby luteránského kněze z r. 1618.) — Značnou část příspěvků má red. *Zíbrt*, mezi nimi: Pražské České Noviny roku 1783 o náboženských blouznivcích východočeských, odvedených k vojsku do Uher. Pokračuje ve vydávání Krolmusova slovníku obyčejů, pověstí, pověr atd. a referuje o literatuře kulturně-historické a ethnografické z r. 1904—1905. — *Pátek Ferd.* podává českou literaturu lidovědnou za rok 1903 a 1904.

Selský Archiv, ročník III. 1904. — Dr. *Pospíšil* a *V. Prasek*, »Selské roky« (žaloby). I., II. (Otiskují žaloby poddaných v knížectví Opavském ze 16. a 17. stol., obsahující hojné a zajímavé detaily hospodářské.) — *V. Prasek*, »Odmrť« = »odúmrť« = »úmorky«. (Vyjmenováno 40 měst a 30 vesnic moravských i slezských, která během 14.—17. století získala právo odúmrtní. Pro obce získání práva odúmrtního znamenalo značný zisk v ohledu samosprávy.) — *Černocký Ferd. J.*, Pusté statky v Konici, Runářově a Křemenci

l. 1655 (Statky zpustošené válkou 30letou.) — *Prasek V.*, »Cedule střelecké« (R. 1538 sněm Opavský zapověděl sedlákům nositi zbraň, honiti zvěř a loviti ryby. Zbraň nositi mohl jen ten, kdo měl povolení své vrchnosti — ceduli střeleckou.) — *Horňanský Jan*, Urbář statku Trnavského l. 1628. — *Stránecká Františka*, Artikulové k soudům vesnickým na panství Velko-Mezeřickém (Řád selský z r. 1649, kterým 28 vesnic panství Velko-Mezeřického mělo se spravovati. Řád tento jest výmluvným dokladem, jak po válce 30leté poddanství lidu selského bylo přitužováno a platy i dávky zvyšovány.) — *Prasek V.*, Krčmy (Zprávy o krčmách z 11.—14. století. Dle majitelů rozeznává krčmy městské, rychtářské [fojtovské], klášterské, panské a obecní.) — *Málek Ant.*, Nezamyslice, kolik a jaké daně od r. 1692—1719 platily? (Přehled a seznam berní a platů po dobu 28 let dle staré kontribučenské knihy.) — *Tiray Jan*, Mlynářství na Telecku za panování Zachariáše z Hradce (Zprávy o nových panských mlýnech z 2. pol. 16. století se zajímavým řádem mlynářským.) — *Málek Ant.*, *Landsfeld Ant.* a *Prasek V.*, Vesnické soudy, hledíc k obnově úřadů (Otiskují selské zřízení Nezamyslické a Domaslavské na Těšínsku z konce 17. stol., a podávají ukázky přísah, činěných od různých úředních osob při jich dosazování v úřad.) — *Prasek V.* a *Bazínek Fr.*, Řemesla na dědinách (Neobyčejný rozkvět řemesel na vesnicích ku konci 18. stol. dokumentován jest zprávou, že r. 1793 ve vesnici Dolanech bylo 145 mistrů, rozdělených na 4 cechy.) — *Klvaňa Ant.*, *Lolek Jak.*, *Vystrčil Fr.*, Obročí farská a desátky (Seznam dávek, odváděných r. 1614 k faře Příborské, r. 1671 k faře ve Zvoli u Zábřeha a r. 1691 k faře Bílovické u Hradiště.) — *Tiray Jan*, Panské dvory ze selských statků na Telecku. (Zprávy o dvorech panských, vzniklých v letech 1550—1589 přibráním půdy selské.) — *Prasek V.*, Počátek daně komínové na Moravě l. 1671. — *Nosek Fr.*, Odmrť na jižní Moravě zvláště na Hustopečsku. (Seznam vesnic v hejtmanství Hustopečském, které ve 14.—16 století nabyly práva odúmrtního.) — *Týž*, Ze sirotčích register statku Pavlovsko-Hodonského (Zprávy o sirotcích z r. 1643.) — *Prasek V.*, Záložny kontribučenské jak vznikly (Pokus o shrnutí různých zpráv o fondech kontribučních v přehledný obraz o vzniku záložen kontribučenských.) — Celá řada menších příspěvků věnována jest událostem významu lokálního, lékařství (léčení dobytka), zvykům a obyčejům, popisům a vyobrazením hospodářských stavení selských a památných nápisů na staveních selských. V rubrice »Zábavné čtení našich předků,« přinášející seznam oblíbených knih lidu selského, uvedeny jsou též stručné životopisy dvou spisovatelů pro lid selský spolu s výčtem jich spisů. Jsou to: Ostravan Jestřábský (1630—1719) a Franěk Jan Vavák (1741 - 1816). Pokračováním prvních dvou ročníků jsou stálé rubriky: »Selské archivy«, přinášející seznam písemných památek v jednotlivých vesnicích a »Listinář«, kde otisknuty jsou listiny ze 14.—18. stol., důležité svými zprávami pro dějiny poddanské i hospodářské.

Věstník Poděbradska a sousedních okresů. *Ročník VII. (1904).* — Z obsahu uvádíme: *Jan Hellich: Vynikající hudebníci XVIII. věku v Poděbradech* (životopisná data). — *A. Stifter: Národní garda v Křinci* (ukázka, jak vypadala tato instituce na venkově). — *Jan Hellich: Podobizna krále Jiříko* (v kronice M. Kuthena ze Sprinsberka, jíž užil jako modellu sochař Šnirch). — *Gust. Svoboda: Závěť Vilíma Oldřicha Střely z Rokyc z r. 1686* (otisk s několika daty o rodu Střelů z Rokyc; Vilém odkazuje statky s pominutím příbuzných hr. ze Šternberka). — *J. Hellich: Dva pohledy na náměstí v Poděbradech* (obrazy Smrkovského z let 1797—1800 s daty o jednotlivých domech). — *Jan Hojsák: Pronásledování nekatolíků v XVIII. věku* (4 listy duchovních správců s popisem osob pro víru zběhlých podány jsou česky dle lat. originálů chovaných v nymburském vikar. archivu). — *J. Hellich: Paměti vsi Pněva* (se zprávami o hospodářských poměrech). — *F. J. Čečetka: Svátek Mistra Jana Husi l. 1620 v Chlumci* (otisk zprávy komissařů krále Friedricha o výtržnostech, vyvolaných vystupováním Václava Vchynského proti podobojím). — *J. Hellich: Zaniklá ves a tvrz Vesec Kovanův u Bobnic* (stanoví jejich polohu). — *Týž: Spolčení bratrstva tkalců s pány bratry ševci v Poděbradech r. 1692* (otištěny jsou smluvené artikule bratrstev). — *J. Hellich a G. Svoboda: Třebestovice u Sadské* (historické zprávy o této osadě).

Listy Filologické. Ročník 32. (1905). — Z obsahu vyjímáme: *L. Brtnický* Forum Romanum a sacra via. — *K. Müller*, Ženská otázka v V. a IV. stol. před Kr. (na konci spisovatel rozeznává emancipační snahy konservativní a radikální; konservativními mělo dosavadní postavení ženy řecké býti zlepšeno radikálními měla žena obdržeti stejné právo s mužem; co se stalo, bralo se směrem prvním). — *Tomáš Hrubý*, O Catonových Origines. — *Em. Peroutka*, O Kretě předhistorické. — *J. Polívka*, Alex. Mik. Pypin. — *St. Souček*, Klácelova »filosofie řeči české« a spor jí vznícený. — *J. Polívka*, Ruské vzdělání Chalúpkovy básně »Mor ho!« (Majkov zpracoval cyklus sedmi básní, pět nápodobenin národních zpěvů srbských, šesté předlohou byl Libušin Soud, sedmé — bez udání pramene — báseň Chalúpkova.) — *V. J. Nováček*, Z korrespondence hr. A. F. Mitrovského (9 dopisů Mitrovskému z r. 1819—1842; dále dva dopisy Kašpara Šternberka Hormayerovi z r. 1819; v prvním se dovídáme, že se očekávalo zrušení kláštera u sv. Jakuba pro nepořádný — unmoralisch — život mnichů a darování budovy museu). — *Fr. Tischer*, Příspěvek k dějinám censury za arcibiskupa Ant. Brusa.

Osvěta. Ročník 35. (1905), 2. díl (č. 7.—12.) — Z obsahu vyjímáme: *Václ. Niederle*, Aischylos a jeho doba (dokončení). — *Otok. Josek*, V. V. Tomek. Pohled na život, osobnost a dílo jeho. — *V. Červinka*, Vzpomínky na dr. F. L. Riegra (dokončení). — *Renáta Tyršová*, Karel Javůrek. — *Božena Augustinová*, Václ. Zelený (životopis do r. 1861 s hojnými vyňatky z korrespondence). — *Fr. X. Harlas*, O Pražských sbírkách uměleckých (sbírky Lannovy, obrazárna v paláci Nosticovském, obrazárna J. V. Nováka). — *Jar. Božek*, Tisícileté jubileum Budče. — *Renáta Tyršová*, Ant. Lhota. — Rozhledy v dějinách současných podává *Ad. Srb*. — K číslu 12. přidán Ukazatel k ročníkům 31.—35. Osvěty (1901—1905).

Naše doba, ročník XII. (1904—1905). — Z obsahu zaznamenáváme *Jakubec J.*, Havlíčkova poesie politická (autor rozděluje politickou poesi

Havlíčkovu ve čtyři období vývojová: politický radikalism v mládí, poznání a rozvaha ke konci jeho pobytu na Rusi, agitace politická v letech 1848—1850 a politická satira v posledním období; což autor výkladem politického vývoje Havlíčkova a jednotlivých básní, korrigujícím a doplňujícím dosavádní názor, ozřejmuje). — *Polívka J.*, A. N. Pypin (1833—1904). Jeho práce vědecká a publicistická (instruktivně pojednává o literárním vývoji a činnosti Pypinově se zvláštním zřetelem k jeho pracím o slovanských literaturách a slovanské otázce). — *Salaba Jos.*, Kubata dal hlavu za Blata (autor se snaží v zajímavé stati o historický výklad tradice Kubatovské). — *M.*, Studie o Lassallovi (kritické poznámky k biografii H. Onckenově: Lasalle, Stuttgart 1904). — *Karásek Jos.*, Rozvoj ruského časopisectva (informační přehled nynějšího ruského časopisectva). — *Tobolka Zd. V.*, Schäffleovy Paměti (zvláště co přinášejí nového k českým dějinám politickým let sedmdesátých — srovnej Č. Č. H. X., 463—467). — *Dresler V.*, Literát-zápasník a propagátor (Tomáš Jež-Miłkowski — život a literární dílo současného polského romanopisce). — *Hruška J. O.*, George Sand a české dějiny (G. Sandová napsala, jak známo, r. 1843 historický román Jean Ziska s četnými historickými absurdnostmi, jak vysvítá z ukázek obsahu zde podávaných). — Z posudků a úvah zaznamenáváme tyto: Fr. Bílý, Od kolébky našeho obrození, Jakubcovy referáty o Nejedlého Dějinách předhusitského zpěvu v Čechách, o Vondrákově spise o Kijevských listech, o Pastrnkově vydání Dopisů Kollárových, o Vlčkově edici Čeští spisovatelé XIX. století, o vydání Kroniky Zbraslavské, a Tobolkův referát o Eisenmannově knize o rakousko-uherském vyrovnání r. 1867 (srov. k tomu Č. Č. H. XI.). — Ve Zprávách odpovídá *T. Masaryk* na Tobolkovu kritiku jeho Havlíčka v 2. vyd., načež Tobolka reaguje: Havlíček skutečný a fiktivní (srv. též Č. Č. H. XI., 218). — Jako příloha celého ročníku vyšly *A. Brücknerovy* Dějiny literatury polské, díl I. v českém překladu B. Prusíka.

Zvon, ročník V. — *Winter Z.* v článku nadepsaném »Sociální heslo rovnosti v organisacích řemeslných XV. věku« dokazuje, že statuta cechovní směřují k tomu, aby při stejných produkčních podmínkách a zajištěné existenci dosažena byla hospodářská rovnost členů cechovních. *Týž* v článku »Slavný Jamnicer Pražan?« klade otázku, zda Jan Jamnicer, který zakoupil si r. 1508 dům v Praze, není otcem mistra renaissančního, zlatníka Václava Jamnicera? Při odpovědi kladné dojdeme k závěru, že mistr narodil se v Praze a nikoli, jak obecně se uvádí, ve Vídni. — *Josek V.*, Kateřina II. a její osvícenské snahy i rozpory. (Pojednává o vlivu idei, hlásaných filosofy francouzskými.) — *Pražák Albert*, Adolf Heyduk (Studie literárně-historická.)

Máj, ročník III. (1904—1905). — Z článků zaznamenáváme: *Harlas F. X.*, Klášter blahoslavené Anežky. — *Brdf A.*, Jiří kníže Lobkovicz. — *Vrchlický Jar.*, Adolfa Heyduka dílo básnické.

Vlast. Ročník XXI. (1904—5). — Z článků: *Frant. Václ. Peřinka*, Československá jednota, rozluka a vzájemnost. — *Tom. J. Jireček*, Dějiny sociálního hnutí v zemích koruny české. — *Jan Hendrich*, Jaký byl vztah věrozvěstů slovanských Cyrilla a Methoděje ke stolici papežské.

Květy 1905, 1. půlletí. *Vil. Mrštík*, A. F. Pisemský; 2. půlletí: *A. Novák*, Zrození satiry z ducha novodobé kultury.

Lumír, ročník XXXIII. — Z obsahu vyjímáme: *Červinka Vinc.*, Půlstoletí Chorvatska. (Pojednává o působení a významu biskupa đakovského J. J. Strossmayera.)

Przegląd Historyczny I. (1905) (srovn. Č. Č. H. XI., 359) přináší v 2. sešitě dokončení článku *Stanisl. Kętrzyńského:* Kilka uwag o opacie *Astryku-Anastasym*. Astryk Anastasius jest podle autora první opat Břevnovský, později opat kláštera založeného sv. Vojtěchem v Polsku. Odešed z Čech provázel sv. Vojtěcha na jeho cestě na západ a přišel též do kláštera sv. Benigna v Dijonu. V článku jsou mnohé zajímavé podrobnosti na příklad o úctě sv. Vojtěcha a mnoho kombinací. — Sešit druhý přináší dále příznivou (až na filologickou polemiku) úvahu *A. Brücknera* o *Niederlových* Slov. Starožitnostech.

Archiv für Kulturgeschichte 1905. — *Erich Fink*, Breslau als böhmische Huldigungsstadt (Slezané neholdovali králům v Praze, nýbrž doma. Nevíme, oč toto své právo opírali, ale užili ho za Jana 1337, za Karla 1378, a také Václav, Sigmund a Albrecht musili si dojeti do Slezska. Teprve Ladislav Pohrobek se postavil, ač marně, proti tomu privilegiu, a Vladislavovi nevedlo se lépe. Poslední, kdo přichází osobně, je Zimní král; Ferdinand II. už posílá za sebe zástupce, a tak i ti, kdo přišli po něm, pokud o holdování stáli. — Bylo přirozeno, že se ten akt konal ve Vratislavi, neboť bohaté toto město mohlo snésti nákladné návštěvy svých pánů, jimž bylo přímo poddáno. Vratislavští střežili za to pečlivě svých práv, snažíce se je i rozmnožovati. Tak od Matyáše vymohli si, že rada nepřísahala společně s měšťanstvem, totiž venku, do r. 1577 na náměstí, pak před královským palácem, nýbrž mezi stavy, kteří holdovali v obydlí královĕ. — Králi vycházel vstříc průvod; kdo má jíti v čele? 1563 pozbyli Vratislavští toho privilegia, které přešlo na knížata, ale aspoň z části je udrželi proti rytířům. Za to je 1577 vytlačil biskup z mostu ke chrámu, na němž stáli špalírem, ač jeho jurisdikce sáhala jen do polovičky. Privilegia se tenčila, a povinnosti rostly. Napřed odstranila se nečistota z ulic a opravila sešlá průčelí domů. R. 1563 objevují se slavobrány, uvítání se stává těžším a těžším břemenem, jež 1611 obec stálo 765, 1620 již 3000 tolarů, když počaly i nákladné slavnosti střelecké. A královská návštěva nepřinesla peněz do města. Trvala týdny, ba měsíce, a ti, kdo žili na své útraty, ponechávali svým dlužníkům, aby se hojili na obci. R. 1438 došla Vratislavským trpělivost: král Albrecht musil svou družinu doslova vyplatiti. Pravidlem však bylo, že panovník i družina při odchodu očekávali ještě drahé dary. Ale i jinak návštěvy králů nebyly vždy radostné: Václav IV. sáhl na statky duchovenstva, Sigmund provedl krvavý soud a vnutil městu novou ústavu, Albrecht uhodil na dlužníky obecní, ale peníze si ponechal, a Ladislav P. za to, že Vratislavští nechtěli do Prahy, uložil jim 15.000 hř. stř. pokuty. Za Habsburků potom vzrostly náklady ubytování.)

Monatshefte der Comenius-Gesellschaft. Sv. 13. (1904). — Z obsahu vyjímáme: *Wilhelm Stolze*, Daniel Ernst Jablonski (životopis založený hlavně na spise *Daltonově* o Jablonském) vydaném v Berl. 1903 [Č. Č. H. X., 355]; co se týče založení akademie spisovatel na konec článku polemisuje s Daltonem, neuznávaje, že by byl Jablonský měl při tom tak vynikající účastenství, jaké mu Dalton připisuje. (Srvn. článek Kvačalův v Č. Č. H. VII.). — Z knih o kterých referováno, uvádíme: *M. Möhrke*, Joh. Amos Comenius und Joh.Val. Andreae. Ihre Paedagogik und ihr Verhältnis zu einander. (V Lipsku 1904.)

Zeitschrift des Deutschen Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens IX. (1905). Z obsahu vyjímáme: *Karl Berger*, Die Kolonisation der deutschen Dörfer Nordmährens (článek se ohlašuje jako revise toho, co přináší osmý svazek Dudíkových Dějin, a to na základě pramenů, které obsahuje CDM., které však osvětlují hlavně jen kolonisaci na půdě patřící biskupství Olomouckému a klášterům; článek je rozdělen na kapitoly, v první se líčí průběh kolonisace na základě lokačních listin; na počátku kolonisace v 13. století lokatorům se dostává větších výhod; výsledek kolonisace podle autora do prostředka 14. století byl, že v severní Moravě povstalo souvislé (geschlossen) německé území, jinde pak že vznikly ostrovy; německé obyvatelstvo Moravy bylo v té době, před husitskými válkami, snad četnější, než jest nyní; rozsah kolonisace německé přehlíží druhá kapitola s nadpisem nezcela vhodným »Dichte der Bevölkerung«, při čemž patrno, jak rozsáhlá byla zvláště kolonisační činnost biskupa Bruna Olomouckého; třetí kapitola obírá se otázkou, odkud osadníci pocházeli, pro kterou však prameny nejsou vydatné; zde se setkáváme s výslovnou polemikou proti Dudíkovi). — *B Bretholz*, Cosmas und Christian (viz *Jos. Pekař*, Nejstarší kronika česká. IX. Ještě námitky Bretholzovy. Č. Č. H., XI., 267—300). — *R. Trampler*, Die Burg Holstein bei Sloup. — *J. Eschler*, Die Flurnamen am südmährischen Thayaboden (slovníček názvů poloh). — *F. Schenner*, Quellen zur Geschichte Znaims im Reformationszeitalter (pokračování). — *Karl Knaflitsch*, Einiges über die schauspielerische Tätigkeit der Troppauer Ordensleute (začátek v. v 6. ročníku; zde se jedná o obsahu jesuitských her divadelních). — *Walter Stocklaska*, Die Schlacht bei Austerlitz. — *A. Brausewetter*, Prokops Werk über die Kunstgeschichte Mährens (referát o velkém díle »Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung«). — *Max Eisler*, Geschichte Brunos von Schauenburg. IV. Disziplin in der Diöceze. — Kloster- und Pfarrgeschichte (reformy jsou spojeny se sesílením vlády biskupské a jejích orgánů, ne bez odporu zejména se strany řádův klášterských; tato kapitola zároveň osvětluje pamětní spis Brunův složený r. 1273 pro papeže a koncil). — *D. Kux*, Das Olmützer Judenregister 1413—1420 (na základě knihy městského archivu, do které zapisovány dluhy židovské, t. j. dlužné židům; ze zápisků patrno, že židé půjčovali na 81—86%, kdežto křesťané přijímali 10%; půjčovalo se ovšem na krátkou lhůtu; kdo nemohl jí dodržeti, octl se v nebezpečí, že bude malým, ale vlekoucím se dluhem zničen.

Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Altertum Schlesiens. Svazek 39. (1905). — Z obsahu: *J. Jungnitz*, Das Breslauer Diözesanarchiv. (Ze starší doby měl archiv jen jednu listinu, bullu papežskou z r. 1155; z doby od r. 1300 do prostředka 15. století nahromadilo se listin asi 1400; pro ně byla 1455 udělána skříň, která se dosud zachovala a v článku se popisuje; zároveň připojen k dvěma starším kopiářům kopiář nový; tyto tři kopiáře jsou dosud zachovalý *liber niger*, který potom byl veden až do počátku 16. století; odtud vypisuje článek dějiny archivu dále; 1619 sepsán index či inventář archivu čítající 205 listů foliových; v něm registrováno skoro 2000 listin, z nichž dnes chybí 138; jiný index na základě staršího zhotovený pochází z r. 1630; 30letá válka přinesla archivu některé pohromy, ještě větší kapitulní knihovně. Od archivu třeba rozeznávati registraturu; když byla rovnána (a při tom založeno repertorium), byly v ní ještě mnohé cenné kusy, později ztracené, na př. protokolly o sezeních kapituly z 15. stol. Vědeckému bádání byl v 18. století archiv nepřístupný, teprve v 19. století otevřel se Stenzlovi. R. 1894—6 zbudován nový dům pro kapitulní knihovnu a diecesní archiv, tehdy založený, čítající nyní 6700 listin; jeho základem byl archiv kapitulní a do něho přeneseny četné archivy farské a mnoho jiného. Tento nový archiv jest, jak spisovatel na konci praví, »*der wissenschaftlichen* Forschung uneingeschränkt und bequem zugänglich gemacht«; v čele stojí zvláštní archivář — je to Jungnitz sám — zároveň vrchní správce knihovny a musea. »Unterstützt *von den nötigen Hilfskräften*, war es sein Bestreben, das neue Archiv zu ordnen und die nötigen Register und Repertorien anzulegen).[1] — *K. Kluge*, Der Streit um das Patronatsrecht über die Stadtkirche zu Trebnitz 1650—1669. — *G. Bauch*, Beiträge zur Literaturgeschichte des schlesischen Humanismus VII. (sedm životopisů). — *Wilhelm Schulte*, Das Ende des Kirchenstreites zwischen dem Breslauer Bischof Thomas II. und dem Herzoge Heinrich IV. (akta sporu vydal Stenzel r. 1845 v »Urkunden zur Gesch. des Bistums Breslau im Mittelalter«). — *Martin Feist*, Festenberg in österreichischer Zeit (město u Olešnice). — *Wilhelm Schulte*, Die villa Martini und die Unechtheit der Stiftungsurkunde für Leubus aus den J. 1175 (je to zakládací listina kláštera cisterciáckého v tomto místě; villa Martini byla darována klášteru teprve kolem r. 1200 a nemůže se vyskytovati tedy hned v listině zakládací, leda ve falešné). — *W. Schulte*, Der Todestag Herzog Boleslaws I. und seiner Gemahlin Adelheid. — Mezi nekrology obšírnější nekrolog *Grünhagenem* věnovaný *Jak. Carovi*. — Ke konci r. 1904 vydán *Rejstřík k 26.—35. svazku časopisu.* (232 str.). Ježto se časopis omezuje na dějiny slezské, mohl tu býti podán rejstřík velmi podrobný a sice čtverý: seznam příspěvků podle spisovatelů, seznam spisů, ke kterým časopis přinesl doplňky neb opravy, rejstříky jmen osobních, místních a věcí a chronologický seznam otištěných listin a listů.

---

[1] Upozorňujeme na tento zajímavý článek — *ad imitandum*.

ZPRÁVY.

Zíbrtovy *Bibliografie české historie* vyšel r. 1905 dílu třetího svazek II. Zpracování (politická historie od r. 1526—1590, str. 240—480). Také o této části bibliografie bylo by lze opakovat, co pověděno bylo již několikráte v tomto časopise k její chvále, a bylo by lze opakovati též rozličné pochybnosti, které byly vysloveny, ale nenašly porozumění a zůstaly bez užitku

J. G.

Národopisné Museum Československé počíná rokem 1906 vydávati *Věstník Národopisného Musea Č.*, jenž vycházeti bude desetkráte do roka v sešitech dvouarchových. Hlavním účelem jeho je vedle článků věnovaných methodě studia národopisného přinášeti *soustavnou bibliografii národopisnou, zejména slovanskou.* Bude to částečná náhrada za oddíl, který měl před 3 lety zaniklý »Věstník slovanské filologie a starožitností«. Redakci nového Věstníku vede prof. J. Polívka. Členové Národopisné společnosti dostávati budou za svůj členský příspěvek Věstník zdarma. Starý sborník Národopisný zůstane, ale přinášeti bude jen občas práce větší a nákladnější. *N.*

V kontroverse o Kristiána vyvstal mi nový protivník — tajný vládní rada prof. *O. Holder-Egger*, náměstek ředitele Monument Germaniae a jeden z redaktorů Neues Archivu für die ältere deutsche Geschichts-Kunde, badatel v oboru studia staršího středověku velmi zasloužilý. V krátké noticce v Neues Archivu (roč. XXX., seš. 3) se souhlasem registroval Bretholzovo pojednání Kosmas und Christian a do velmi nepěkného světla postavil (ovšem jen na základě téhož článku Bretholzova) mou prvou odpověď Bretholzovi, že prý nic věcného nepřinášejíc hemží se osobními útoky. Poněvadž jsem si jist, že v otázce Kristiána mám pravdu, mohla by mne pevná naděje na usvědčení tak vynikajícího soupeře z omylu těšiti, kdyby p. Holder-Egger nebyl obohatil svou řiznou noticku, která si stěžuje také na mou předpojatost národní, ušlechtilým (slovo je ovšem velmi slabé) útokem na všechnu českou práci vědeckou — einen tschechischen Professor je prý nesnadno o něčem přesvědčiti. Rozumí se, že p. Holder-Egger nečetl z mých prací o Kristiánovi ani řádku, rozumí se, že neví, že jsem zatím Bretholzův článek Kosmas u. Christian rozbil úplně (v. Č. Č. H., XI., 267 sq.) atd., rozumí se, že je o mém stanovisku zpraven zrovna tak dokonale jako o české práci vědecké, t. j. pranic. Doufám, že již v příštím čísle našeho časopisu budu moci odkázati na svou německou knihu o celé otázce, která poskytne p. Holder-Eggerovi příležitost k studiu, lze-li *německého* professora, který nacionální předsudek spojuje v notickách s takovou povrchností, jako Holder-Egger, důvody přesvědčiti. *J. P.*

Ve výroční zprávě gymnasia ve Zloczově za rok 1905 vyšla práce *Jaroslava Wierzbického*, Trzy główne życiorysy św. Wojciecha. Práce ta po pěkném úvodě rozebírá tři hlavní prameny k životopisu Vojtěchově, totiž životopis Kanapariův, Brunův a anonymní Passio s. Adalperti. Úsudek o ní shrnouti lze v jedinou větu, že byla by to práce velmi pěkná, kdyby byla vyšla aspoň před 10 lety. Spisovatel nejen nezná četných prací vyšlých k jubileu vojtěšskému a později, jmenovitě základního díla Voigtova, on nezná ani důležitého pramene, který přece také vyšel též v *Mon. Pol. hist.*, totiž Brunova díla *Vita quinque fratrum*, ačkoli docela dobře ovládá literaturu starší. Proto jest mu anonymní Passio s. Adalperti pořád ještě pramenem nejstarším, sepsaným před r. 1002, proto i o obou druhých životopisech vykládá některé věci nyní dávno překonané. Zdá se, že jest to práce z let dřívějších, kterou autor teprve nyní uveřejňuje z týchž příčin, jako i u nás uveřejňují se v programmech starší práce z dob universitních. *Fr. H.*

K nejdůležitějším zahraničním pramenům starších dějin českých i polských náleží *Kronika biskupa Dětmara Merseburského* († 1018), důležitá také tím, že se zachoval v knihovně Drážďanské její prvotní rukopis. Jeho faksimilované vydání vyšlo r. 1905 v Drážďanech (R. Tamme). Cena je ovšem velmi značná (250 m.).

Mir. Stieber rozšířiv exkurs staršího svého spisu »K vývoji správy« (srov. Č. Č. H., VIII, 116) a přidav k němu vylíčení reforem Otakarových v Rakousích a jich české vzory, vydal knihu pod titulem »*Das oesterreichische Landrecht und die böhmischen Einwirkungen auf die Reformen König Ottokars in Oesterreich*« (Forschungen zur inneren Geschichte Oesterreichs, vyd. prof. dr. A. Dopsch, seš 2, Innsbruck 1905). Stieber přejímá Sieglův názor, že obě zachovaná sepsání rakouského práva zemského mají úplně různý ráz, a Dopschův, že delší redakce jest zřízení zemské Rakousům Přemyslem Otakarem II. dané. Znění kratší však podrobuje kritice, jejíž výsledky jsou úplně nové. Pokládá je totiž za soukromé, asi péčí stavů zemských vzniklé přepracování Otakarova zřízení, jež nejspíše r. 1295 Albrechtovi k potvrzení bylo předloženo. Redakce chce míti ráz sbírky práva zvykového, všude však jsou stopy tendence stavovské. V druhé části probírá p. spis. »*Das böhmische Vorbild der oesterreichischen Reformen Ottokars*«. V Čechách původní ústava byla zbudována na vojenských základech. Zřízení tomu bylo snad vzorem zřízení v říši Samově, kde byla župní organisace. Župa záležela z hradu, tvořícího centrum organisace a z lidu v poblíží usedlého, jenž dělil se na dekanie, tvořící osady. V čele těchto stál župan, s úkolem v první řadě vojenským. K tomuto novému názoru o županech dochází p. sp. srovnáním s poměry ve Štýrsku a Míšni. V osadách se svobodným obyvatelstvem župan zůstal i nadále, čím byl, kmetem, v osadách však s obyvatelstvem nesvobodných vyvinul se z něho samostatný majitel, který pro své vojenské postavení a značný majetek počítán ke šlechtě a tvořil jádro šlechty nižší — vladyk. Vyšší šlechta (páni) vytvořila se ze staré šlechty rodové, ze šlechty úřední a z držitelů velkých latifundií. Zřízení krajské uvádí autor v souvislost se zřízením archidiakonátů, které zvláště za Brunona Olomouckého byly reorganisovány. V krajích zřízeni popravci, nejčastěji dva, s mocí policejní a hrdelní.

Řízení před nimi shodovalo se v mnohém s řízením v případě poruky. Za Otakara vzniklo nejen zřízení krajské, ale i soud zemský a soud nejvyššího purkrabího.[1]) V *části třetí* popisuje p. sp. nejprvé stručně zřízení Rakous před Otakarem, v němž zachovaly se v t. zv. soudech zemských (Landgerichte) stojících pod soudy hraběcími snad zbytky starého župního zřízení z doby Samovy. Reformy, které Otakar v Rakousích provedl, spočívaly většinou na vzorech českých. Tak 12 pánů zemských (Herren aus dem Lande) má analogii v 12 kmetech; vrchní soudcové zemští (obere Landrichter) v popravcích, s tím pouze rozdílem, že popravci nemají soudnictví civilního; řízení t. zv. Landfrage v slovanské poruce; příznivé postavení rytířstva v postavení vladyk; soud nejvyššího sudího a soud maršálka v soudu nejv. purkrabího a j. v. — Z tohoto krátkého přehledu patrno již, že spis podává mnoho nového nejen pro Rakousy, ale i pro starší právní dějiny české. Zároveň jest práce příspěvkem k důležité otázce právních dějin českých, k vlivu českých poměrů na země sousední. České země nejen braly právo své odjinud, ale také dávaly je dále. Až budeme míti přesné dějiny právních poměrů starší doby a zvláště soukromého práva, budeme moci teprve celý rozsah tohoto vlivu určiti. Nejen Slezsko, Polsko, Uhry a země alpské, ale i Branibory a Míšeň třeba ke sféře jeho počítati. *Kps.*

V XVIII. svazku Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft pokračuje *J. Kapras* v pojednání »*Das Pfandrecht im altböhmischen Landrechte*« (str. 1—36), podávaje zástavní právo na nemovitostech ve všech jeho tvárech. Kromě toho uveřejňuje zde týž nové pojednání z dějin soukromého práva českého »*Die Vormundschaft im altböhmischen Landrechte*« (str. 358 až 428), které jest zpracováním jeho »Poručenství v právu českém« vydaného v »Knihovně Sborníku věd právních« r. 1904 (srov. Č. Č. H. XI., 117). Spisovatel rozšířil jmenovitě stať o souvislosti práva poručenského s dědickým a o samostatném původu poručenství.

Pod protektorátem městské rady bude uspořádána v Táboře o prázdninách 1906 *Husova výstava*. Má obsahovati památky po Husovi, památky vztahující se k jeho úctě, vydání a překlady spisů Husových, literaturu o Husovi atd.

Edicí kapitulního archivu a knihovny (srovn. Č. Č. H. XI., str. 354) vyšla r. 1905 ještě dvě čísla, obě péčí *Ant. Podlahy*. Číslo 2. (127 str.) přináší *Hilaria Litoměřického* Traktát o nejsvětějším přijímání lidu obecného pod jednou způsobou. Tento traktát byl sepsán po velké disputaci r. 1465, mimo jiný traktát jednající o disputaci samé. Knihovna kapitulní má čtyři rukopisy onoho traktátu. Vydání je tak zv. diplomatické, tedy bez transskripce, ale také se zachováním skratek a interpunkce nebo vlastně nedostatku interpunkce. — Číslo 5. přináší *Statuta metropolitanae ecclesiae Pragensis* anno 1350 conscripta. Statuta byla vydána již r. 1867 od B. Dudíka v Archiv für öst. Gesch. Při tomto vydání užito dvojího rukopisu, nejstaršího z 14. století v kapitulní knihovně, jiného z r. 1458 tamtéž, a Mikulovského z r. 1403 podle edice Dudíkovy.

---

[1]) Ani s celkem resultátů Stiebrových v této kapitole ani s většinou jednotlivostí ani s methodou práce není možná souhlasiti. Na tomto místě nelze mi ovšem soud tento šíře zdůvodniti. *J. P.*

Pro poměr Ferdinanda I. k císaři Karlovi V. v létech 1522—1539 některé nové zprávy přináší vydání rukopisu knihovny historické akademie v Madridu, obsahujícího rozličné dopisy *Dona Martina de Salinas*, vyslance Ferdinandova při dvoře císařském (»El Emperador Carlos V. y su Corte segeén las cartas de Don Martin de Salinas, embajador del Infante Don Fernando. Con introducción por A. R. Villa. Madrid. 1905. 900 S.). Vydání jest dosti chatrné, listy libovolně kráceny.

Odchylujeme se od pravidla, dosud v našem časopise zachovávaného, když zaznamenáváme vydání školní knihy. Jsou to *Jos. Šusty Dějiny nového věku* (v Praze 1905, 358 str.), tvořící třetí díl *Všeobecného dějepisu pro vyšší školy obchodní*. O didaktické ceně knihy zde mluviti nemíníme. Než nehledě k jejímu nejbližšímu určení, kniha ta má význam pro naši historickou literaturu, a měla by i v literaturách jiných. Dobrých knih toho druhu není nikde nazbyt, knih, které by ovládaly dosavadní nejvíce monografickou práci a shrnovaly její výsledek ne mechanickým snášením, nýbrž jednotným zpracováním. Platí to i v tom smyslu, že se v ní přihlíží mimo dějiny politické i k jiným oborům historického života a, což zvláště vytknouti dlužno, k jich vzájemné souvislosti. Že při tom dějiny hospodářské přicházejí ku patřičné platnosti, odpovídá ovšem již nejbližšímu úkolu knihy, než zároveň i pokrokům vědy historické, které sice nevedou k tak zv. historickému materialismu, ale přece ku poznání, jak důležitým faktorem všeho života historického jsou poměry hospodářské. Co do obsahu se kniha končí (na titule to není naznačeno) pádem Napoleona I.; dějiny 19. století od Napoleona začínaje bude tedy obsahovati 4 díl, jehož vydání očekávati smíme v době nedaleké; bude to předností celého díla, bude-li dějinám nejnovějším v něm věnováno více místa, nežli obyčejně se věnuje v školních knihách a školském vyučování. — Přehled obsahu nedávno vydaného třetího dílu poskytují nadpisy kapitol které jsou: Doba renaissance. — Počátky reformace. — Hospodářské pokroky 16. věku. — Náboženské zápasy v Evropě Západní. – Protireformace v Evropě Severní a Střední. — Počátky merkantilismu. — Politické zápasy v 18. století. — Doba osvícenského absolutismu. — Velká revoluce francouzská a císařství Napoleonovo. *J. G.*

Knihovna Musea království Českého získala nedávno velmi cenný rukopis z konce 16. století, co do hlavního obsahu *sborník spisů br. Vavřince Krasonického*. Přehled celého obsahu podává Č. Zíbrt v Č. M. 1906 (v sešitě 1.). Z jiných kusů zvláště důležitý jest spis br. Jana Blahoslava »Původ«, vydaný tiskem od Jastrebova, k němuž se diskusse polemicky vrátila (v. výše Drobnější články 3.). Najdeme tu totiž »Původ« s »výslovným označením Blahoslava jakožto spisovatele.«

Zaznamenáváme dissertaci *Th. Schulze*, *Die kursächsische Politik und der böhmische Aufstand* 1619—1620. Borna, 1904, VIII. 114. Referát v Mitth. Hist. Liter. XXXIII., 3. velmi příznivý.

Velmi pěkným dokumentem piety k historickým památkám rodného kraje a projevem lásky k jeho minulosti je sborník, vydaný loni péčí »Společnosti přátel staroslavné Budče v Zakolanech« pod názvem *Budeč a okolí* (Zakolany, stran 264). Spis, jenž chce býti oslavou tisícileté památky založení kostela budečského (vskutku data tohoto založení neznáme), má velký počet příspěvků, ceny ovšem nestejné. Uveden je studií *V. Schmidta Zalidnění krajiny budečské v době praehistorické* (pečlivý popis nálezů podle jednotl. dob); následuje popis hradiště od *F. Velce*, velmi pěkný článek *Fr. Hýbla Dějiny Budče*, jenž jest jaksi osou celé sbírky a v němž je dobře užito nových výsledků, získaných posledními pracemi o václavských legendách. Dějiny Budče od 11. st. mají ovšem jen místní význam a jsou skrze výhradně dějinami kostela. V článku *Pěvecká škola v Budči* autor, *Z. Nejedlý*, po mém soudu příliš mnoho ze zmínky o »discere psalterium« zkonstruoval. Z Lehnerových Dějin umění otištěna je dále stať O českých rotundách a rotundu budečskou popisuje odborně a plány provází *Jan Herain*. Prof. *J. Vobornik* pojednává o Budči v literatuře, načež následuje díl všeobecný, ze stanoviska zeměpisného, hospodářského i historického celkem jeho a jednotlivými osadami se obírající. Jsou to většinou kratší práce místních ochotníků, na něž nelze klásti přísného měřítka; prospěti dobré věci pokusili se všichni, jak dovedli. Po stránce obrazové vyniká publikace nad podobné sborníky.

J. P.

J. V. Šimák vydal loni třetí díl (druhý díl dosud nevyšel) svých *Příběhů města Turnova n. Jiz.* Je to obšírný svazek o 658 stranách s XVI fol. fotografických pohledů a pěkně provedenou mapou Turnova, města i katastru. Celý svazek věnován je výhradně *místopisu* Turnova a to tak, že autor dům od domu na základě archivního materiálu sleduje majetníky jeho až do doby nejnovější, inseruje tu a tam i důležitý zápis neb listinu. Předmluva seznamuje nás s prameny a methodou práce; velmi důkladný rejstřík (strana 553—656) je soupisem všeho obyvatelstva turnovského od 16.—17. st., pokud ve vlastnictví domů nebo gruntů městských mělo účastenství, do doby nejnovější; leckde pokusil se autor dokonce o rozrod té neb oné vynikající městské rodiny. Dílo je výsledkem úmorné práce a pochybuji, že má jiné město v střední Evropě něco podobného. Kniha má ovšem význam jen místní, ale nepochybuji, že by bylo lze na základě jejím pokusiti se o studie šíře zajímavé.

J. P.

V Historickém Archivu České Akademie (č. 25) vyšel doplňkem k publikaci Nováčkově tamtéž (č. 5) *Listář k dějinám školství kutnohorského* (Doplňky z let 1594—1623) prací prof. *Ot. Hejnice.* (Stran 185.) Otištěno tu nebo registrováno 207 čísel, čerpaných většinou z knih memorabilních archivu kutnohorského. Publikace je velmi pečlivě redigována a přináší mnoho vskutku cenného materiálu, ovšem ne pouze k dějinám škol a učitelů, nýbrž k životu kutnohorskému, pokud se školou a děkanstvím, studiem a literární činností, tu i tam i náboženskými poměry souvisel. Od sporů o stravování učitelů na děkanství až k bohatým inventářům knih pozůstalých po učitelích, od koupě antverpské drahé bible pro obec, plánu založiti nemocnici žákovskou, kritik vyučovací osnovy atd. až k rvačkám a výtržnostem žáků a učitelů najdeme tu ve všech směrech dosti zajímavého; horlivá péče obce o školství vyniká patrně. Věcný rejstřík dobře vystihuje bohatství obsahu.

Katalog výstavy v Hodoníně (1905) přináší článek *Fr. A. Slavíka*, nadepsaný »*Národnostní změna v Hodoníně*«. Změny národnostní se zde stopují až k sčítání r. 1890. V největší části článku se jedná šíře o listině královny Konstancie z r. 1228, kterou spisovatel pokládá za falsum, jež přešlo do konfirmace markrabí Jana (1350).

Jaroslava Vlčka Dějin české literatury vyšel (r. 1905) sešit 15. Obsahuje první (dokončení) a druhé období Čelakovského (do vydání Ohlasu písní českých), jedná dále o Vocelovi, o stoupencích a přátelích Čelakovského, o Štěpánkovi a Klicperovi.

Ke konci r. 1905 vyšly poslední sešity *A. Denise*, Čech po Bílé Hoře v překladě *Jindř. Vančury*, který má svými poznámkami, jak tomu bylo již při prvém díle Denisově, samostatnou cenu. Při posledním sešitě najdeme dále delší stať překladatelovu (57 str.) nadepsanou *Arnošt Denis a životní jeho dílo o dějinách českých*. Je to nové, značně rozšířené a prodloužené zpracování podobného úvodu při Konci samostatnosti; zde najdeme zároveň rozbor tří děl Denisových, nejobšírnější třetího. — J. Vančura věnoval překlad knihy Denisovy »obrazoborcům« z r. 1886 Gebauerovi, Gollovi a Masarykovi. Jak známo, Denis ve své knize vypsal poslední spor o RK. a sám se prohlásil nevěřícím.

Vídeňský čtvrtletník *Die Kultur* přinesl v 3. sešitě (r. 1905) článek hraběte Ludvíka Belcrediho o bývalém ministru Richardu Belcredim; po něm v následujícím (4.) sešitě otištěny ukázky z jeho písemné pozůstalosti: *Fragmente aus dem Nachlasse des ehemaligen Staatsministers Grafen Richard Belcredi*. První článek obsahuje vřele psanou stručnou biografii ministrovu; na některých místech obrací se autor právem proti dílu Friedjungovu o válce r. 1866. O písemné pozůstalosti R. Belcrediho se tam dočítáme, že se skládá z nesouvislých částí, v níž zvláště důležitá jest skizza souvislé autobiografie, jdoucí až do r. 1860, kdy byl budoucí státník povolán za zemského správce do Slezska. Tato část je psána v letech 1867—1870. Jinou část pozůstalosti tvoří úvahy, týkající se státního života, které objasňují zásady, jimiž se ministr řídil v politice; mezi nimi na prvé místo klade vydavatel záznamy o činnosti první říšské rady v letech 60tých, o theorii práv propadlých revolucí, úvahy o ústavním životě v Rakousku vůbec a konečně o příčinách, proč R. Belcredi suspendoval r. 1865 Schmerlingovu ústavu. Tato poslední část, psaná v l. 1868 a 1869, je ve čtvrtém sešitě otištěna. Mnoho nových faktů se z ní nedovídáme, za to však jasně z ní poznáváme politické názory odpůrce Schmerlingova i Beustova, a zdá se, že bude nutno opraviti málo příznivý soud Denisův (Čechy po Bílé Hoře, překl. Vančurův II., str. 449), jakoby ideálem Belcrediho byl býval návrat k systému Metternichovu, jen lehce ozdobenému reformami liberálními. Pojednání ta jsou dále ostrou kritikou liberální politiky německé z let 60tých a i pozdějších. Belcredi se vyslovuje rozhodně proti liberálnímu byrokratickému konstitucionalismu, který jest »ohne jeden die Freiheit sichernden Unterbau und von vornherein und seiner ganzen Anlage nach auf Konzentration der Gewaltmittel und ihre ungehinderte Anwendung angewiesen, wenn er sich erhalten soll.« Belcredi tu připomíná, jak z okresních zastupitelstev měli liberálové přímo hrůzu, jak zavedena byla jen tam, kde byla odhlasována za jeho ministerstva, t. j. v Čechách, v Haliči a ve Štýrsku. Rozumí se samo sebou, že z úvah o Schmerlingovu ministerstvu k nám zaznívá ozvuk tehdejších bojů a kontrovers ústavních; i tu jsou názory Belcrediho ještě dnes pozoruhodné. Belcredi byl nepřítel dualismu, poněvadž pokládal za základ pro upravení poměrů v Rakousku pragmatickou sankci, kterou diplom říjnový výslovně uznal. Dále ví dobře, že ani obnovené zřízení zemské nedotklo se státoprávního postavení koruny české mezi zeměmi, Habsburky ovládanými. Praví doslovně: »Es war eben der König von Böhmen, der Markgraf von Mähren, welcher als *solcher* über die Zusammensetzung und die Rechte der Vertretungen dieser Länder Bestimmungen traf und *nicht* etwa der deutsche Kaiser oder der Erzherzog von Österreich, der als Eroberer dieser Länder in staatsrechtlich bedeutunglose Provinzen umwandelte.« *Gl.*

Vídenský čtvrtletník *Die Kultur* přináší v 1. sešitě letošního ročníku (1906) další zlomek zápisků hr. R. Belcrediho, napsaný r. 1869 a jednající o válce r. 1866. Zde najdeme ono místo, které jsme dosud znali jen nepřímo (v. svrchu str. 88). Zní takto: Rechberg hat sich von Bismarck vollständig irreführen lassen (aby totiž válka stala se nutnou) . . . Mensdorff und sein Spiritus rector Eszterházy haben die Erbschaft Rechbergs lange vor meinem Eintritt in die Regierung, nämlich bereits im J. 1864, angetreten und die Bahn, auf welche der Verführer Bismarck den Grafen Rechberg gelockt hatte, Schritt für Schritt weiter verfolgt, so zwar, dass am Tage der Beeidigung als Minister — 7. Juli 1865 — unmittelbar *nach* derselben der Kaiser mir, dem Grafen Larisch und Herrn von Majláth in Gegenwart Mensdorffs und Eszterházys zu unserem wahren Entsetzen — *denn früher hatte man uns kein Wort davon gesagt* — eröffnete, *dass der Krieg mit Preussen unvermeidlich sei.* — Co následuje, je těžká obžaloba rakouské politiky před r. 1866, která chtěla a nechtěla zároveň, tak že na poč. 1866 Mensdorff a Eszterházy přece zase nevěřili, že Prusko je k válce plně odhodláno. »Leider hat mich« (podotýká Belcredi) »eine bittere Erfahrung belehrt, dass niemand schlechter informiert ist als die österreichische Diplomatie.« Dále najdeme mimo jiné též velmi nepříznivý soud o Benedekovi jako vrchním veliteli ve válce. Zajímavo je též, co se tu dovídáme o jednání s Napoleonem před válkou. Napoleon očekával, že Rakousko zvítězí a svoloval potom k annexím v Německu;

za to mělo však Rakousko postoupit Benátky Italii. — V poznámce vydavatele hr. Ludv. Belcrediho čteme, že o konci války r. 1866 v pozůstalosti hraběte Richarda je ještě další bohatá zásoba podobných zápisků.

Bibliografii prací prof. Konst. J. Jirečka vytiskla redakce časopisu »*Periodičesko Spisanie*« jako zvláštní přílohu (28 str) LXVIého svazku svého listu. Tento svazek byl zahájen článkem nynějšího professora Sofijské univ. a někdejšího žáka Jirečkova, *V. N. Zlatarského* »Dějnost'ta na dr. Konstantin Jireček v Bъlgarija« (str. 1—30). Bulharský literární svět a bulharský literární spolek oslavily takto velice pěkně 50. narozeniny prof. Jirečka a projevily vděčnou svou úctu muži o Bulharsko a o hlubší vědecký výzkum Bulharska a balkánských i jihoslovanských zemí vůbec vysoce zasloužilému.

Náš časopis hned ve svém prvním ročníku (I., 126) přihlásil se mezi ty, kdo se zasazují, ba kdo bojují pro zachování starožitného, historického rázu Prahy. Je to boj — provázený málokdy vítězstvím, často však porážkami, ačkoli nynější starosta města Prahy má pro tyto snahy daleko větší porozumění než kterýkoli z jeho předchůdců. A nyní již stojíme před hlavní bitvou, kterou jsme hned r. 1895 předvídali a předpovídali, bojem o zachování pohledu na Malou Stranu a Hradčany ... Je to řada porážek a ztrát, co vypsal jeden z předních zastanců staré Prahy *Luboš Jeřábek* v časopise »Díle« (ročníku 1904) a co vyšlo 1905 (ale skutečně bez letopočtu) také o sobě doplněno a rozmnoženo s titulem *Boj proti starobylému rázu Prahy od století XVIII. až na naši dobu* (31 str. 4° s 14 vyobrazeními zbořených budov) ... Spis tento je obžalobou — proti komu? Vývoj Prahy v poslední době (z části nepřirozený, z části ve svém kvapu zaviněný dřívější liknavostí) nutně vyžadoval oběti. Všecko se zachovati nemohlo. Že však tolik padlo, tím vinna jest přede vším autonomní obec Pražská sama. Vinen je též sněm království Českého, že neprojednal v čas nový stavební řád, pokud nenastala ona úplná stagnace, jež nyní činnost sněmu zastavila. Že se tak nestalo, způsobily z velké části tak zv. iniciativní návrhy, o kterých všichni a zvláště navrhovatelé věděli, že se jimi jen zmaří drahocenný čas. *J. G.*

První úplné vydání důležité chroniky *Michala Syrského* (patriarchy v Antiochii 1166—1199) s překladem francouzským a vším kritickým aparátem, jež počal vydávati *J. B. Chabot* (*Chronique de Michel le Syrien*) dospělo r. 1905 k dílu III. Poslední dva svazky z r. 1904 a 1905 obsahují byzantské dějiny z let 578—842 a mezi jiným přinášejí několik důležitých zpráv k dějinám vpádů slovanských na Balkán, zejména k době Maurikiově. *N.*

Důležitou publikací pro dějiny Slovanů polabských je nová kniha archiváře *H. Witte*, *Wendische Bevölkerungsreste in Mecklenburg*. Stuttgart 1905 (vyšlo jako 1. sešit XIII. dílu sborníku Forschungen zur Deutschen Landes- und Volkskunde). Na základě pramenů archiválních hledá a stopuje zánik osad slovanských v Meklenbursku od XII. století počínajíc. Výbornou pomůckou je připojená jednotná mapa osad s většinou obyvatelstva slovanského, v dobách od XIII.—XVI. století. *N.*

Vl. Francev uveřejňuje v *Izvěstijach otdělenija russkago jazyka i slovesnosti imp. akad. nauk* (r. 1905, kn. 2.) několik listů, týkajících se *slovanského sjezdu*, který hleděla na poč. 50tých let 19. století uskutečniti chorvatská Matice buď ve Varšavě nebo v Záhřebě za účelem sestavení všeslovanské abecedy.

Świat Słowiański, měsíčník vycházející v Krakově, ukončil právě I. svůj ročník, pročež možno mu věnovati zmínku též v našem časopise; všímá si bedlivě obsahu Č. Č. H. *Świat Słowiański* jest blíženec (ovšem o několik let mladší) našeho *Slovanského Přehledu*, který však hned v prvním roce svého života předčí jej bohatostí svého obsahu, což ovšem se vysvětluje jak větším počtem spolupracovníků, tak i větší podporou, kterou se mu dostává od odběratelů. *Swiat Słowiański* jest jaksi orgánem krakovského Klubu Slovanského, kterému určitého rázu dodává jméno jednoho z hlavních jeho činitelů, professora Zdziechowského. *Świat Słow.* podává informace, zprávy a posudky jednotlivých současných otázek politických, společenských a kulturních, které pro Slovanstvo mají jakoukoli důležitost a to výslovně se stanoviska polského. Tu a tam setkáváme se se článkem, který i pro historika má svou zajímavost retrospektivami nebo i dokonce spracováním látky čistě historické. Tohoto druhu zejména jest pěkný článek *St. Zakrzevského, Polacy nad Labą w XII. wieku*, dovozující značný politický a zvláště církevní vliv Polska v Braniborsku a Zhořelecku, který byl obětován Albrechtu Medvědovi v době dynastických sporů po smrti Boleslava Křivoústého. Z jiných dlužno uvésti články: *Bohdana Kutyłowského*, Ziemstva rosyjskie i rola ich polityczna, podávající přehled dosavadního vývoje zemstev, *K. Żegoty*, Finanse rosyjskie a wojna (jenž vyšel též v ruském překladě) s retrospektivami na finanční reformy Vyšněgradského a Vitte-ho, *Stefańského*, Stosunki agrarne v Bośni i Hercegowinie. Kromě toho dlužno zaznamenati, že *Świat Słowiański* přináší výtahy z časopisů., zprávy z českého světa vědeckého (nekrolog Tomkův, zprávy o jmenování professorův) a uměleckého, tak že, pokud se týče české historie, informuje polského čtenáře mnohem lépe nežli odborný Kwartalnik Historyczny. Přejeme *Światu Słowiańskému* a jeho obratnému redaktoru, historiku Felixi Konecznému všeho zdaru. *J. B.*

Osvald Balzer vydal ve Zprávách Krakovské akademie a ve zvláštním otisku přehled svých přednášek universitních s titulem *Historya ustroju Polski* (v Krakově 1905, str. 34). Nejsou to přednášky *in extenso*, nýbrž toliko nárys jejich. Za základ sloužily litografie, které r. 1896 vydali studující pro sebe; r. 1898 a 1902 následovalo dvoje nezměněné vydání. Byly v nich omyly a mezery; vydání tištěné založeno na revisi těchto litografií, ale revise nešla tak daleko, aby odpovídala zcela přednáškám, jak je Balzer nyní mívá. — Předmětem je vývoj státního zřízení — a ovšem též struktury společenské — od nejstarší doby do konce 18. století. Stilisace je místy velmi stručná; někdy najdeme tu jen hesla; často však přece poznáváme, jaké stanovisko při otázkách kontroversních Balzer zaujímá.

V »Archivu pro dějiny literatury a osvěty«, vydávaném od Krakovské akademie uveřejnil *Ant. Karbowiak*, spisovatel díla jednajícího o dějinách škol v Polsku, jehož dosud vyšly 2 svazky, práci vedlejší *Studya statystyczne z dziejów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1433—1510* (zvláštní otisk vyšel r. 1905). Materiál obsažený v *Album studiosorum* pro dobu od 1433—1510, když na Krakovskou universitu přicházelo mnoho cizinců, je zde sestaven podle rozličných rubrik. Z Čech na př. během oněch 77 let přišlo do Krakova studujících 294 (z Bavor něco méně, 277), z Moravy značně více totiž 413. Největší kontingent mezi cizími studenty poskytly Krakovu Uhry (2876) a Slezsko (2487).

Sjezd na památku Rejovu, který měl se konat v Krakově na konci 1905 (srov. Č. Č. H. XI., 468) byl odložen na léto r. 1906. — Ve Varšavě vyšel sborník, obsahující celou řadu prací rozličných spisovatelů o Rejovi s titulem *Z wieku Mik. Reja.*

Koncem dubna 1905 zemřel *Jindřich Nietschman*, soukromý učenec německý, polský literární historik. Pocházel z Elbinku v Záp. Prusku. R. 1882 vydal po německu pěkné *Dějiny polské literatury*. Žil v polské části východního Pruska v okolí Dzialdowe, kde se sblížil s lidem polským. Byl to jeden ze šlechetných Němců.

Ve sbírce *Staatengeschichte* a sice v oddělení *Deutsche Landesgeschichten* vydal r. 1906 *E. Seraphim* první svazek dějin Livonska *Geschichte von Livland*, I (das livländische Mittelalter und die Zeit der Reformation).

Na počest 50letého jubilea vědecké literární činnosti professora Vladimíra Ivanoviče Lamanského, které připadlo na leden minulého roku, vydán byl od jeho bývalých žáků za účastenství též jejich žáků (»duševních vnuků« Lamanského, jak se praví v dedikaci) *Novyj Sbornik statej po slavjanověděniju* (v Petrohradě 1905). — »Novyj« na rozdíl od podobného Sborníku vydaného r. 1883 na oslavu 25leté professorské činnosti Lamanského. Jest zajímavo srovnati oba Sborníky s ohledem na počet článků obsahu historického — v Novém Sborníku je jich poskrovnu, mnohem méně než ve Sborníku prvém. Je viděti, že ruské »slavjanověděnie« od r. 1883 zabočilo více ve filologii a literární historii, což souvisí s dosavadní organisací universit ruských, r. 1884 »reformovaných«. Zastoupeno je celkem 28 spisovatelů, mezi nimi jména u nás dobře známá. Jistý zájem (větší neb menší) pro českého historika mohou míti tyto články: *Zigel*, Periodizacii slavjanskago prava. *Budilovič*, K charakteristikě Fr. Lad. Riegra (Stručný přehled politické a obrozenské činnosti Riegrovy, obsah jeho závěti; doba Riegrova jest zvláštní ukončené období českého obrození, které může poskytnouti podklad, uvésti národ český na cestu »všeslovanského rozvoje«. Současné pokolení odbočilo od cesty starých buditelů co do myšlénky slovanské. Příklad Slováků bude na ně působiti, aby se Čechové na ni vrátili). *Grot*, Karpato-dunajskija zemli v sud'bach Slavjanstva i v russkich istoričeskich iznačenijach. *Paľmov*, Manualnik Vjačeslava Korandy kak istočnik dlja charakteristiki religiozno-reformatorskich idei češskago utrakvisma vtoroj poloviny XV. věka (Na základě rozboru Manualníka přichází spisovatel k závěru, že podstata utrakvismu doby Korandovy zůstávala nezměněna u porovnání s dobou bezprostředně předcházející, t. dobou Jiřího Poděbradského a Rokycanovou. Nábožensko-reformatorské tendence utrakvismu, opírající se o kompaktáta, dosud udržovaly se energicky hlavními jeho zástupci v utrakvistické konsistoři i v universitě. Zápasily hlavně proti dvěma odpůrcům, katolíkům a českým bratřím. Utrakvism dosud usiluje o uskutečnění reformy církevní na základě kompaktát; dosud má ráz hnutí národně-náboženského, směřujícího k politické samostatnosti a církevní nezávislosti od Říma, avšak v duševním styku s tradicionelní církví apoštolskou, za jakou pokládají apoštolský Řím, ale ne papežský. Ve své polemice s bratřími stojí utrakvisté skoro ve všech bodech nesouhlasu na stanovisku katolické církve, ale zároveň hájí svého stanoviska — kompaktát, neschvalují jejich oddělení od církve atd.). *Jasinskij*, Charakteristika srednevěkovoj něméckoj kolonizacii na jugě Čechii (»Bavorsko-rakouští kolonisté nevnesli v český život selský nic svérázného, žádné nové kulturní prakse, ježto formy života i ústroje selského u prostého lidu slovanského i německého, náležejících k jedné arijské čeledi, v podstatě byly stejnorodé a totožné až do 14. století«). *Jastrebov*, Chel'čickij i Gus (Viz zprávu *Č. Č. H.* XI, 243). — *Novyj Sbornik* obsahuje bibliografii prací nejen Lamanského, nýbrž i jeho žáků ve Sborniku zastoupených (též podobizny).

S příznivým přijetím odborných kruhů setkala se publikace *N. Golovkina a L. M. Voľfa*, Car Ioann Groznyj, Ego carstvovanie, ego dějanija, ego žizn', sovremenniki, i dějateli v portretach, gravjurach, živopisi, skulpturě, pamjatnikach i pr. i pr. (Petrohrad 1905), obsahující kopie všech vynikajících uměleckých výtvorů, vztahujících se k době Ivana Hrozného, jakýsi to umělecko-historický atlas, ve kterém sebrán jest skoro všechen tak zv. ikonografický materiál, zvláště pak kopie obrazů novějších slavných malířů ruských (na př. Rěpina).

Petr Veliký, jak známo, ve svém úsilí po přímém spojení se západní Evropou, jest následovníkem Ivana Hrozného, za něhož se počínají zajímavé obchodní styky s Anglií přes Archangelsk. Boris Godunov ve šlepějích Ivanových pokračoval tak, že za něho zdálo se, že dojde ke sblížení ještě těsnějšímu. Zajímavé zprávy pro důležitou a dosud málo jasnou dobu Godunovovu obsaženy jsou v nedávno vyšlé publikaci anglické, *Calendar of the manuscripts of the marquis of Salisbury preserved at Hatfield House. Part X.* (London 1904); jest tam korrespondence anglického posla do Ruska Richarda Leye (z r. 1600,.

Nové názory o *Borisi Godunovovu* a nové dynastii Romanovců ohlašuje nedávná přednáška Petrohradského professora *Platonova* v tamějším archaeologickém institutě. Účastenství Godunovovo při zavraždění syna Ivana Hrozného Dimitrije nelze dokázati. Godunov byl vynikající muž své doby, nadaný velikým politickým smyslem. Jeho úmyslem bylo opříti se o střední a nižší vrstvy obyvatelstva, kdežto dosavadní panovníci opírali se o bojarstvo. Avšak vrstvy ony, nejsouce náležitě připraveny a organisovány, nemohly zvítěziti v boji s bojarstvem. Než myšlénku Godunovovu přejali Romanovci za okolností příznivějších. Boris ujav se vlády v době těžké krise oekonomické povznesl značnou měrou blahobyt obyvatelstva.

Pro dějiny styků Habsbursko-ruských vyskytl se nedávno nový pramen zajímavý tím, že jistou dobu chován byl v Praze, t. v knihovně Rudolfa II., odkudž jej vojenský kommissař švédský Erskein při dobytí Malé Strany získal. Nyní chová se ve státním archivě v Hannoveru. Jest to *popis Ruska* z péra Němce *Jindřicha Stadena*, nalézajícího se vedle jiných Němců ve službách Ivana Hrozného (v tak zv. opričnině); psán jest pro Rudolfa II. zároveň *s plánem (fantastickým) dobytí Ruska* ze severu od moře Bílého s pomocí hansy, Hollandska, Španělska a Francie.

Vyšla užitečná ruská kniha věnovaná dějinám ruského obchodu především zahraničního. Jest to *P. P. Mel'gunov, Očerki po istorii russkoj torgovli IX.—XVIII. vv. S kartoju. Posmertnoe izdanie. Moskva 1905.* Cena spisu leží v líčení obchodu ruského v době údělné a moskevské, ježto spisovatel má neustále zřetel ke vzájemným poměrům obchodu a státního rozvoje.

V. Wittschewsky, Russlands Handels-, Zoll- und Industriepolitik von Peter dem Grossen bis auf die Gegenwart. Berlin 1905, 382 S. Hlavní váha knihy jest ve vylíčení hospodářských poměrů ruských na sklonku 19. věku, doba předchozí načrtnuta pouze v hlavních rysech.

Istoričeskij Věstnik 1905 (7.) přináší instruktivní článek *F. V. Blagovidova, Ličnosť Imperatricy Ekateriny II. v istoričeskoj literatuře*, v němž registruje mínění předních ruských historiků o Kateřině II., zvláště Solov'eva, Brücknera, Ključevského, Biľbasova a Miljukova a skládá z nich mínění jednotné.

Veliké politicko-sociální hnutí ruské doby přítomné vyvolalo též jistý druh historické literatury, která vědeckým bádáním minulosti chce ukázati cesty k řešení otázek aktuálních. Sem náleží především záslužný podnik nakladatelství *J. P. Geršunina* v Petrohradě, které začalo vydávati sbírku historických prací věnovaných reformnímu hnutí doby Alexandra II. p. t. *Velikija reformy 60-ch godov v ich prošlom i nastojaščem.* Dosud vyšly 3 svazky: I. *Arsenev*, Zakonodateľstvo o pečati, II. *Gessen*, Sudebnaja reforma, III. *Kornilov*, Kresťjanskaja reforma. Zvláště spis poslední zasluhuje povšimnutí, ježto obsahuje dobré poučení pro začátečníky, podávaje nejen jasný výklad, nýbrž vynikaje velikým obzorem a hlubokým pochopením celé otázky a vrhaje paprsky porozumění době přítomné. — Podobná a ještě aktuálnější publikace jest sbírka *Konstitucionnoe gosudarstvo. Sbornik statej. Izdanie J. V. Gessena i priv.-doc. A. J. Kaminka pri učastii redakcii gazety Pravo. S.*

Ptbg 1905, jejímž účelem jest »objasnění základních rysů a vzájemného vlivu rozličných částí konstitučního státu, při čemž, hledě k poměrům přítomné doby, zdálo se zbytečným (vydavatelům) zdržovati se zvláštnostmi zřízení republikánského«. Mezi články tam obsaženými dlužno vytknouti na př. článek *Karěevův*, Istoričeskij očerk predstavitelnych učreždenij v zapadnoj Evropě a *M. Pokrovského*, Zemskij sobor i parlament. — Přední ruští historikové národohospodářští *Kornilov*, *Lappo-Danilevskij*, *Semevskij a Strachovskij* vydali nedávno sborník p. t. *Krestjanskij stroj* (sv. I. v Petrohradě 1905) nákladem knížete *P. D. Dolgorukova*, hr. *S. L. Tolstého* a redakce »*Prava*«. Účelem jeho jest vědeckými fakty osvětliti podstatu nejdůležitější společenské otázky ruské, t. selské, zvláště se zřetelem na očekávaný těžký konflikt mezi byrokracií a národem. — Potřeba dne, takřka, vyvolala ruskou publikaci, která by jinak snad sotva uzřela světlo denní. Jest to *Plan gosudarstvennago preobrazovanija grafa M. M. Speranskago s priloženijami. Izdanie »Russkoj Mysli«. Moskva 1905.* Jest to nejstarší návrh konstituce pro Rusko, připravované od Alexandra I. a vypracované r. 1809 jeho prvním ministrem Speranským.

Mezi četnými hlasy, které v době přítomné lze slyšeti, aby poskytly rady k vybřednutí z nynější anarchie ruské, ozval se též jeden ze známých u nás ruských slavjanofilů, prof. *A. S. Budilovič* ve spise *Nauka i politika* (Petrohrad 1905), kde kritisuje resoluci Petrohradského sjezdu 170 professorů a přichází k závěru, že vyléčení Ruska je možno obnovením starých národních ruských institucí, které od doby Petra Velikého byly odstraněny vlivem západu, zvláště pak reaktivováním někdejších »zemských soborů«, v jejich všestavovském složení a národně-společenském významu.

Vyšel (1905) v Petrohradě XIV. svazek publikace *Sobranie traktatov i konvencij zaključennych Rossieju s innostranymi deržavami* obsahující *Traktaty s Francieju 1807—1820.* Vydal známý historik *F. Martens*, který na základě této edice uveřejnil nedlouho před tím pěkný článek ve *Věstniku Evropy* (1905, 2—4) *Aleksandr I. i Napoleon I.*; *poslědnie gody ich družby i sojuza* (*1807—1811*).

V červenci 1905 zemřel v Petrohradě známý v našich vědeckých kruzích docent Petrohradské university *Polichronij Agapěvič Sýrku*, z jehož péra pochází několik vážných prací z oboru slavistiky, a to zejména bulharské na př.: *Istorija christianstva v Bolgarii do knjazja Borisa i kreščenie bolgarskago naroda*, *K istorii ispravlenija knig v Bolgarii v 14. věkě* (1889) a *Očerki iz istorii literaturnych snošenij Bolgar i Serbov v XII.—XIII věkach* (*1901*). Před několika lety Sýrku pobyl delší dobu v Praze.

Historische Gesellchaft ve Vídni. Pod tímto názvem ustavil se v říjnu 1905 ve Vídni nový historický spolek. Má býti střediskem všech kruhů historických, kteří osobním stykem a přednáškami chtějí sebe navzájem poznat a na vzájem se upozorňovat na pokroky v historické vědě. Žádná perioda, ani disciplina není vyloučena; každá otázka, která se týká dějepisectví, tudíž i organisace bádání i archivů, má přístup. Schůze konají se jednou měsíčně v místnostech historického semináře v universitě. V první (12. prosince) přednášel předseda společnosti prof. O. Redlich o nedávno zemřelém professoru historické geografie E. Richterovi a jeho Historickém atlase rakouských zemí alpských.

V. K.

Ve sbírce *Monographien zur Weltgeschichte* vyšlo loni jako č. 23: Hans v. *Zwiedineck-Südenhorst*, Maria Theresia.

Dějiny *antisemitismu* v starověku t. j. mezi Řeky a Římany (srv. *Jaroš*, Antisemitismus v klassické literatuře, Č. Č. H. III., str. 12.) jsou předmětem přednášky a potom spisu *Fel. Stähelin-a* vydaného r. 1905 (v Basileji, 55 str.) s nadpisem *Der Antisemitismus der Altertums.*

V Neues Archiv der Ges. f. ältere deutsche Geschichtskunde XXX. 3. sestavil *H. Köckendörffer* seznam členů papežského dvora v době velikého schismatu (»*Päpstliche Kurialen während des grossen Schismas*«). Článek jest pro nás zajímavým, nejen tím, že v řadách kurialního úřednictva jsou někteří mužové českého původu (tak v důležitém úřadě referendara cancellariae František z Benešova a jiní), nýbrž také chválou, kterou vzdává edici našich vatikanských Monument.

Nedávno zemřelému theologovi Vratislavskému *H. Laemerovi* jest věnován 3. svazek »*Kirchengeschichtliche Abhandlungen*«, vydávaných professorem M. Sdralekem ve Vratislavi (1905). Obsahuje rozsáhlé pojednání o církevně-politických názorech a snahách kardinála Bellarmina od *E. Timpe*, kritický rozbor biografií Urbana V. od *J. Schmidta* a zajímavý článek o boji žebravých řádů na universitě Pařížské od *F. Seppelta.*

V 27. svazku »Archivio Romano di Storia Patria« snaží se *P. Fedele* dokázati, že z římského rodu Pierleoni nepocházel pouze protipapež Anaklet II., nýbrž již jeho veliký předchůdce Řehoř VII. Věc jest hlavně proto zajímava, že rod Pierleoni byl původu židovského.

Ve zprávách učené společnosti v Gottinkách 1905, č. 2, *K. Müller* uveřejnil důležitý článek »*Calvins Bekehrung*«, v němž s obvyklou jemností kritickou reviduje názory o životě francouzského reformátora v době studií a náboženského obratu. Dochází k výsledku, že náboženský vývoj Kalvinův značně se liší od vývoje vitenberského reformátora. Po delším stadiu přípravném, v němž humanistická nálada s evangelickými hesly splývala, následovalo v létě 1533 teprve rozhodné odtržení od zevní příslušnosti k papežské církvi.

Ve sbírce »Schriften für das deutsche Volk«, vydávané spolkem pro dějiny reformace, *W. Friedensburg* vydal knížečku »*Die ersten Jesuiten in Deutschland*« (Halle, Haupt 1905), v níž jasně ukazuje první pokusy Tovaryšstva Ježíšova na půdě německé v létech 1540—55 a neúspěchy počátku, jež bylo řádu překonati.

Cenným příspěvkem k biografii velikého hvězdáře jest spis *L. Günthera* »*Kepler und die Theologie*« (Giessen 1905, XVI. a 144 S.), v němž náboženské konflikty Keplerovy a jeho irenický idealism s dobrou znalostí věci jsou vylíčeny.

Důležitou sbírku pramenů pro dějiny protestantismu v jeho počátcích počala r. 1905 vydávati saská historická kommisse: *Akten und Briefe zur Kirchenpolitik Herzog Georgs von Sachsen.* Herausgegeben von F. Gess. I. 1517—1524.

Anglický bibliograf *M. A. Little* vydal velmi užitečný seznam počátečních vět latinských spisů z pozdějšího středověku, který poslouží zajisté mnohým při zjišťování anonymních rukopisů. Název knihy »*Initia operum latinorum, quae saeculis XIII., XIV., XV. attribuuntur*« (V Manchestru 1904 XIII. 275 S.); obsahuje šest tisíc »incipit« a jest proložena nepotištěnými listy pro doplňky uživatelů.

Z řady časopisů, historickým thematům mnoho místa poskytujících, dlužno uvésti též *Archiv für Stenographie* vydávaný K. Devischeitem v Berlíně (nová serie 1., sv. 1905), kde věnuje se pozornost všem tachygrafickým pokusům minulosti v takové míře, že časopis má ráz zcela historický.

Autor známého díla »Das Lehrbuch der historischen Methode« prof *E. Bernheim* vydal právě v sbírce Göschenově (sv. 270) krátké, pro širší kruhy určené (bude však milé také těm, kdož znají velký Lehrbuch) zpracování své učebnice pod titulem *Einleitung in die Geschichtswissenschaft* (stran 155; cena 80 feniků). Úvodní kapitola prvá (28 stran) poučuje o vývoji historiografie, filosofie dějin a o úkolu dějepisu (svou definici dějepisu autor poněkud změnil), druhá kapitola je věnována pomocným vědám a rozdělení dějepisu, kapitola třetí (str. 72—156) methodice vlastní. Všude u jednotlivých paragrafů je shrnuta hlavní literatura. Doporučujeme výborné dílko svým čtenářům.

Pro právní a socialní dějiny německého středověku důležitým příspěvkem jest kniha *Ph. Hecka,* známého dříve hlavně důkladnými studiemi o poměrech frísských, nazvaná »*Der Sachsenspiegel und die Stände der Freien*« (Halle a/S. 1905). V ní autor překlenul rozpor mezi saským zrcadlem a dokumentárními prameny, dokázav, že t. zv. »schöffenbare Freien« zrcadla jsou skutečně svobodní selského i rytířského stavu, že »schultheissengericht« jest soud městský a t. zv. »Biergelden« a »Pfleghaften« měšťané, jemu podléhající.

Bohatě illustrované dějiny německé počal vydávati *E. Heyck,* známý svou sbírkou »Monographien zur Weltgeschichte«. První svazeček (»*Deutsche Geschichte. 1. Abth. 1. Bd.* Bielefeld, Velhagen & Klassing. 1905), obsahuje pravěk, dobu římskou a stěhování národů. Dílo celé má býti třetím svazkem ukončeno před koncem roku 1906.

Pro společenské dějiny pozdního středověku důležitým příspěvkem jest práce *A. Fellnera*, »*Die fränkische Ritterschaft von 1495—1524*« (Hist. Studien hrsg. von E. Ebering, Heft 50. Berlin 1905). V ní řeší se nejprve všeobecné otázky o vývoji německého rytířstva od dob interregna až k 15. století a na základě archiválních studií probírá historie stavu v Pomohaní hlavně v době Maxmiliana I., kdy rytířstvo bylo jedním z faktorů, naléhajících na reformu říše.

Poslední čísla (1905) sbírky »Weltgeschichte in Charakterbildern« jsou *Fritz Volbach*, Beethoven a *K. v. Lantmann*, Prinz Eugen von Savoyen. Die Begründdung der Grossmachtstellung Oesterreich-Ungarns.

Dílo *Th. Bitterlaufa*, *Geschichte des Rheinbundes*, jehož prvý svazek (Die Gründung des Rheinbundes und der Untergang des alten Reiches. München, Beck 1905 XIII. 459 S.) právě vyšel, je podrobná práce, založená na aktech archivů mnichovských a pařížských. Celé dílo bude míti tři svazky.

Officielní publikace, jak ukazuje již příjmí, které se tu císaři dává, je výbor (3 svazky) z dopisů a řečí Viléma I., který vyšel v Berlíně (1906) s titulem *K. Wilhelms des Grossen Briefe, Reden und Schriften*. Ausgewählt und erläutert von E. Berner.

Weidmannovo nakladatelství v Berlíně vydalo sbírku článků a řečí Mommsenových (*Th. Mommsens Reden und Aufsätze*. 1905. VI. a 479 S.), jež obsahuje nejen vědecké články, nýbrž také některé časové a politické projevy.

V listopadu zemřel ředitel generálního archivu badenského v Karlsruhe *Friedrich von Weech*, historik známý četnými spisy o dějinách badenských i zásluhami o novou organisaci archivní ve velkovévodství badenském.

Revue Historique v sešitě z listopadu-prosince 1905 přináší první část bulletinu, ve kterém *Berchem* podává přehled o publikacích k *dějinám švýcarským* ve středověku, vyšlých v posledních dvou desítiletích (od r. 1884).

V historickém museu na zámku Frederiksborgu u Kodaně nachází se fotografická kolorovaná reprodukce slavného koberce *či čalounu Bayeuxského*. Loni vydán k tomu popis a výklad, který složil jeden z nejpřednějších dánských historiků *Jan Steenstrup* (Die Bayeux-Tapete. Ein Leitfaden für die Besucher des nationalhist. Museums zu Frederiksborg). Na konec přidána stať o otázce, jež se v poslední době (srovn. Č. Č. H. X., 118) v literatuře ozvala, totiž po stáří čalounu. Zde nejprve vypravují se jeho zevnější osudy; nejstarší zmínka nevede nás dále nazpět než k r. 1476; za velké revoluce, nešetrné k historickým počátkům neméně jako osvícený absolutismus, čalounu hrozila zkáza, až Napoleon se ho ujal; byl k jeho rozkazu z Bayeux v Normandii přinesen do Paříže a zde vystaven — měl budit nadšení pro invasi Anglie, kterou on tehdy chystal. Co se týče otázky stáří, vyslovuje se Steenstrup též v tom smyslu, že čaloun byl zhotoven záhy. Soudí tak hlavně z toho, že na čalounu nevyskytuje se častý ve středověku anachronismus; naopak kroje a zbraně na př. odpovídají úplně době kolem r. 1066. Čaloun je ovšem zároveň pramenem pro poznání krojů a zbraní té doby. Je to kus plátna, 70 metrů dlouhý a 50 centimetrů vysoký; rozdělen je na 70 výjevů a je na něm vidět 623 osob, 202 koní, 55 psů, 505 jiných zvířat, 41 lodí a loďiček, 49 stromů, 37 stavení — vše vyšito v osmi barvách.

Dříve moskevský, nyní oxfordský professor *P. Vinogradov*, známý studiemi o hospodářských dějinách středověké Anglie, vydal v Londýně novou, důležitou knihu z téhož odboru »*The Growth of the Manor*« (»Vznik panských dvorců«), v níž shrnuje výsledky nových bádání o jedné z nejtěžších otázek středověkých dějin.

Dubrovčan *Benedetto Cotrugli* sepsal roku 1458 vlašským jazykem traktát »O obchodu a dokonalém obchodníku«, který však teprve roku 1573 v Benátkách vyšel tiskem; jedna kapitola spisu jedná o knihách obchodních a obsahuje všeobecné zásady dvojitého účetnictví, kterého od 14. století v Italii bylo užíváno, jež však teprve roku 1494 vniklo do literatury známým spisem Luky Pacioliho. *K. P. Kheil*, známý jinými pracemi k dějinám účetnictví, věnoval Cotruglimu monografii (*Benedetto Cotrugli Raugeo*; Příspěvek k dějinám účetnictví. V Praze 1906), v níž pojednává na základě četné literatury o vzniku dvojitého účtování vůbec.

V *Revue Historique* (září-říjen 1905) referuje *Rud. Reuss* ve zvláštním bulletinu o novější literatuře k dějinám francouzské revoluce a prvního císařství. *L. G. Wickham Legg* vydal v Oxfordu první svazek jakési anthologie pramenů k dějinám revoluce s titulem *Select documents illustrative of the history of the french revolution. The Constituent Assembly.* — Jiná sbírka pramenův osvětlujících svolání generálních stavů a přípravy k nim s titulem *Recueil des documents relatifs à la convocation des États généraux de 1789* dospěla r. 1904 k 3. svazku; vydavatel je *Armand Brette.* — *A. Aulard* pořídil 1905 nové vydání své knihy o řečnících konstituanty: *Les Orateurs de la Révolution. L'Assemblée constituante.* — Počet monografií lokálních vzrostl o několik kusů na př. *P. Conard* vypsal rozčilení, které vzbudily r. 1789 v Dauphiné zprávy o pádu bastilly *(Peur dans le Dauphiné)* — zároveň příspěvek k studiu psychologie davu, pro kterýžto předmět nám ostatek doba nynější poskytuje nadbytek pramenův k poznání, jak se takové rozčilení dostavuje a dělá. O nepodařeném útěku Ludvíka XVI jedná *Gustav Lenôtre* v knize *Le drame de Varennes, juin 1791* (v Paříži 1905). K řadě prací týkajících se poměrů filosofů a filosofie 18. století k revoluci náleží kniha *L. Cahena* s nadpisem *Condorcet et la Révolution Française* (Paříž 1904). Nové vydání pamětí paní Rolandové *Mémoires de Mme Roland*, které pořídil *Claude Perraud* ve 4 svazcích, pokládá referent za první kritické. Dále se dostáváme v Reussově bulletinu k jménu dobře známému z politického života našich dnů; je to *Jaurès*. Dva svazky jeho dějin revoluce (srov. Č. Č. H. IX. 122) vyšlé 1903—4 jsou zároveň do značné míry — apologií konventu a terroru té doby *(Histoire socialiste. La Convention)*; za cennou pokládá referent v knize kapitolu, kterou by bylo lze nazvat: revoluce a veřejné mínění Evropy v její době (la Révolution et les idées politiques et sociales de l'Europe). — Velká sbírka *Aulardova* s titulem *Recueil des actes du Comité de Salut-Public* dospěla 1903—1904 k 15—16. svazku. O hojnosti pramenů svědčí, že tyto dva svazky jsou vyplněny akty a korrespondencí ze tří měsíců r. 1791. — *Histoire financière de la Législative et de la Convention*, kterou píše *Charles Gomel*, v 2. svazku (1905) přichází k rokům 1793—1795. — Náboženské stránky revoluce se týká dílo, které 1904 vydal *Albert Mathiez* s titulem *Les Origines des cultes révolutionnaires 1789—1792.* Referent posuzuje zde věc jináče než spisovatel t. nepříznivě; výsledek podle něho byl jakési revoluční nesnášelivé ultramontánství (une espèce d'ultramontanisme à rebours). — *Ernest Daudet* vydal r. 1904—1905 dvousvazkové dílo *Histoire de l'émigration pendant la Révolution française.* — Dílo, které vydává *C. de la Jonquière* o výpravě do Egypta a Syrie (d'Expédition d'Égypte) dospělo 1904 k 4. svazku. Bulletin Reussův registruje ještě několik monografií z dějin válečných. — Dílem *Gilberta Stenger-a* s titulem *La Société française pendant le Consulat* přicházíme k době Napoleonově; o něm referent soudí nepříznivě. Době konsulátu je věnován též první svazek díla s širším programmem *Paris sous Napoléon;* v něm líčí spisovatel *L. de Lanzac de Laborie* — sám bonapartista — reakci proti revoluci, jak se jevila za konsulátu. *E. Driault*, známý svou cennou knihou *Question d'Orient jusqu'à nos jours* vydal 1904 novou práci s titulem *La Politique orientale de Napoléon.* Driault (podotýká referent) nevěří, že Napoleon se chtěl opravdu s Alexandrem rozdělit o světovládu; chtěl býti pánem v Cařihradě, jako byl v Římě, chtěl býti *imperator orbis.* — Dále sem patří *L'Allemagne française sous Napoléon* z r. 1904, ve kterém spisovatel hlavně jedná o Hamburku a jeho úpadku pod panstvím francouzským. Dílo *Henri Welschinger-a* z r. 1904 *Le pape et l'empereur 1804—1815* je dobře psané, nepřináší však proti starší literatuře (*Haussonville*, L'Église romaine et le premier Empire) mnoho nového. — Dílo *Morvan-ovo* Le Soldat impérial z r. 1905 je podle referenta znamení potěšitelné reakce proti opíjení slávou vojenskou, která však jde již příliš daleko; pravda je, že Napoleon se o své vojáky nestaral jako otec, jemu byli prostředkem, materiálem; nicméně dovedl je strhnout s sebou. O vojenských dějinách se pak registruje ještě několik děl v bulletinu zakončeném chválou monumentálního díla *Sorel-ova* L'Europe et la révolution française (srv. ČČH. XI., 372).

V *Revue Historique* (listopad-prosinec 1905) ohlášeny a posouzeny v bulletinu o publikacích k dějinám Francie po velké revoluci příznivě mimo jiné tyto knihy: *Gaston Isambert* ve své knize *Les idées socialistes en France de 1815 à 1848* podává dobrý přehled na základě dosavadní literatury. *Pierre de la Gorce* ve svém velkém díle o dějinách Francie za Napoleona III., *L'Histoire du second Empire* dospěl k 7. svazku, *Émile Bourgeois* ve svém díle o zevnějších dějinách Francie v novém věku *Manuel historique de politique étrangère* k svazku III. (1830—1878).

I pro toho, kdo neobírá se speciálně studiem určité periody, nýbrž pouze hledá všeobecného poučení, bývá s prospěchem, může-li aspoň na chvíli zaslechnouti vedle pozdější literatury přirozený hlas současných pramenů; obtíže působívá však volba pramenů důležitých a karakteristických. Pro revoluci francouzskou o takový výbor pokusil se anglický historik L. G. Wickham sbírkou: »*Select documents illustrative of the history of the French Revolution*« (Oxford, Clarendon Press, 1905). První dva svazečky dotud vyšlé přinášejí sbírku akt, novinářských článků a jiných pramenů pro shromáždění ústavodárné z let 1789—91. (sr. svrchu str. 129).

Vyšel druhý svazek nového, dokonale přepracovaného vydání znamenité knihy *A. Fourniera*, »*Napoleon I.*« Eine Biographie« (Ve Vídni, Tempský 1905. VII., 407 S.); obsahuje dobu 1802—1810. — V Monographien zur Weltgeschichte vyšel skoro současně *Napoleon* od prof. *M. Lenze*..

V listopadu zemřel v Paříži *Alfred Rambaud*. U nás je znám svými *Dějinami Ruska*, které vyšly v českém překladě (srv. Č. Č. H. III., 181.). Nejcennější jeho dílo jest monografie z dějin byzantských *Constantin Porphyrogénète*, vydaná r. 1870 (srov. Č. Č. H. VIII., 152.). Populární dílo v dobrém slova smyslu je jeho *Histoire de la civilisation Française*. Dále byl spolupracovníkem několikasvazkového Všeobecného dějepisu (Histoire Générale) středního a nového věku. Rambaud byl professor nejprve v Nancy, potom v Paříži. Od r. 1896—1898 byl ministrem vyučování.

Nových Dějin anglických ve 12 svazcích, které s několika spolupracovníky vydávají *William Hunt* a *Reginald L. Poote* s titulem *The Political History of England in twelve volumes* (London, Longmans, Green and Co.) vyšly r. 1905 2 svazky, druhý (473 str. 8°) a desátý (495 str.); druhý, jehož spisovatelem je *George Burton Adams*, professor na universitě v New Haven, Conecticut, obsahuje dobu od r. 1066—1216, desátý, jehož spisovatelem jest jeden z redaktorů *W. Hunt*, dobu od r. 1760—1801. Nové dílo se ohlašuje jako dějiny politické; než dějiny ostatní, pokud toho potřebí ku porozumění dějin politických, nemají býti zanedbávány; úkolem jeho jest shrnouti výsledky dosavadní práce ve formě, která je učiní přístupným širšímu čtenářstvu, doslovně (v prospektu): *in a readable form*. Poznámek pod textem je velmi málo. Na konci obou svazků jsou přílohy. První (s nadpisem *On Authorities*) poučuje velmi stručně o pramenech (v 2. svazku jen kronikách a letopisech) i novější literatuře. Co přináší zde druhý svazek, je naprosto nedostatečné. Potom rejstřík jmen osobních a místních a mapy. — Poslední kapitola 2. svazku podle nápisu jedná o Velké kartě; podivným způsobem najdeme tu úvahy o ní, ale o jejím obsahu se čtenář poučí velmi málo. To přece neodpovídá programmu nového díla.

J. G.

Magna Carta. A Commentary of the Great Charter of King John — je titul knihy čítající 607 str. 8^0, kterou r. 1905 v Glasgově vydal *William Sharp Mc Kechnie*. První část její přináší několikerý úvod, druhá obšírný výklad velké karty po odstavcích. Kniha nepřináší nic nového, neznamená tedy pokrok vědecký; určena je, jak se zdá, hlavně pro studující a širší čtenářstvo. Výklad je všude jasný, poučný, často zbytečně rozvláčný.

Zajímavou sbírku biografických črt o vynikajících Angličanech 19. století vydal známý spisovatel knihy o »Svaté říši římské« (*The holy Roman empire*; vyšlo právě nově zpracované vydání) státník a nyní ministr anglický *James Bryce* v Londýně pod názvem »*Studies in Contemporary Biography*«; zvláště vynikají essaye o Disraelim, Gladstonovi, Parnellovi, kard. Manningovi, o historicích J. R. Greenovi a lordu Actonovi. Veškeré črty mají vedle věcného také literární význam.

Značnému úspěchu těší se souhrnná práce *W. Cunninghama* o hospodářských dějinách Anglie (*Growth of British Industry and Commerce*). Roku 1904 vyšla její o novověku jednající část (Modern Times) ve třetím vydání přepracovaném a vzrostlém na dva svazečky (Cambridge, University Press); nyní vyšlo čtvrté, rovněž rozšířené vydání středověké části (Early and Middle Times).

První vědecké dějiny největšího peněžního ústavu, Anglické banky napsal athénský professor *A. Andréadès* (*Histoire de la Banque d'Angleterre* 2. vol. Paris. 1904). Dějiny banky jsou zároveň z veliké části dějinami finančního a monetárního vývoje Anglie v 18. a 19. věku. Anglická kritika přijala knihu příznivě.

Obšírnou biografii dcery Marie Terezie, Marie Karoliny, královny neapolské, jež hrála tak osudnou úlohu v dějinách obojí Sicilie v době revoluční, napsal *A. Bonnefons* (*Marie-Caroline, reine des Deux-Siciles*. Paris, Perrin 1905). K dějinám neapolským v téže době nový materiál přináší též dvousvazková kniha *Ch. Auriola*, *La France, l'Angleterre et Naples de 1803—1806*, Paris, Plon 1905.

ČESKÝ
ČASOPIS HISTORICKÝ

VYDÁVAJÍ

JAR. GOLL A JOS. PEKAŘ.

ROČNÍK XII.

SEŠIT 2.
(Vydán 15. dubna 1906.)

V PRAZE.
NÁKLADEM HISTORICKÉHO KLUBU
PRAHA-I., KLEMENTINUM.
1906

Veškeré dopisy a zásilky pro redakci adressovány buďtež:
Redakce Čes. Časopisu Historického, Praha-I, Klementinum.

OBSAH.

ČLÁNKY: Str.

Hanuš Jos., Bohuslava Balbína Bohemia docta . . . . 133—148
Novák Jan B., K nové literatuře a nově nalezeným pramenům o Václavu II. . . . . 149—169
Slavík Jan, Habsburkové a Rusko v 16. století . . . . 169—177
Krofta Kamil, Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské . . . . 178—191
Salaba Josef, Příspěvky k dějinám selského práva dědického v 17. století . . . . 191—197

DROBNĚJŠÍ ČLÁNKY:

Vrabec Jan Josef, Jaký byl pořad poprav Staroměstských 21. června 1621? . . . . 197—203
Sedláček A., Poznámky k novému diplomatáři . . . . 203—204
Slabý F., Korrespondence hr. Fr. A. Sporcka . . . . 204—205

REFERÁTY:

Dr. Vlastimil Kybal, M. Matěj z Janova (*Zd. Nejedlý*) . . . . . 206—215
Kirsch Joh., Die päpstlichen Annaten in Deutschland während des XIV. Jahrhundertes (*J. B. Novák*) . . . . 215—219
Leininger Georg, Andreas von Regensburg, Sämmtliche Werke (*J. Fikrle*) . . . . 219—221
Wierzbowski Theod., Matricularum regni Poloniae Summaria (*J. Bidlo*) . . . . 221—222
Übersberger Hans, Österreich und Russland seit dem Ende des 15. Jahrhunderts (*J. Bidlo*) . . . . 222—224
H. v. Zwiedineck-Südenhorst, Maria Theresia (*V. Kr.*) . . 225—226
Pamiętniki Floryana Ziemiałkowskiego (*Jul. Glücklich*) . 226—227
S. G. Weil, Le pangermanisme en Autriche (*Jul. Glücklich*) . . . 227—232
Doerkes-Boppard, Verfassungsgeschichte der Australischen Kolonien und das Commonwealth of Australia (*Jos. Růžička*) 232—234
Siegfried Alfred, La démocratie en Nouvelle-Zéland (*Jos. Růžička*) . . . . 234—235

VÝTAHY Z ČASOPISŮ:

Věstník kr. České Společnosti nauk. 1905. — Věstník České Akademie. Ročník 14. (1905.) — Sborník věd právních a státních, roč. V. (1905). — Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze. Roč. 12. (1904.) — Selský Archiv. Roč. IV. (1905.) — Mitteilungen des Nordböhmischen Exkursions-Klubs. Ročník 28. (1905.) — Obzor Národohospodářský. Ročník X. (1905.) — Časopis katolického duchovenstva. Ročník 46. (1905.) — Česká Mysl. Ročník VI. (1905.) — Věstník českých professorů. Ročník 12. (1904—5.) — Paedagogické Rozhledy. Ročník 18. (1904—5.) — Pokroková Revue. Ročník I. (leden-září 1905). — Slovenské Pohľady. Roč. XXV. (1905.) — Sborník museálnej slovenskej spoločnosti. Ročník X. (1905.) — Časopis museálnej slovenskej spoločnosti. Roč. VIII. (1905.) — Historische Zeitschrift sv. 96., seš. 2 (1906). . . . 235—242

Pokračování na 3 str. této obálky.

Bohuslava Balbína Bohemia Docta.

Napsal Jos. Hanuš.

I.

Dějiny literární historie české nejsou starší než asi půltřetího století. Počínají vlastně teprve dílem Balbínovým, *Bohemia Docta.*

Co před tím předcházelo v oboru literární historie naší, pojaté ovšem v nejširším smyslu slova, jsou z valné většiny nahodilé, neuvědomělé, primitivní, fragmentární pokusy, pouhé zárodky příštího vývoje, vyvolané docela jinými zájmy než literárně historickými. Po té stránce počátky naší literární historie jsou obdobné s jejím vývojem v moderních literaturách jiných, na př. německé.[1]

I v nejvýznačnějších zjevech staročeského písemnictví, jež hlásí se do literární historie, marně pátráme po vyšším, ryzejším zájmu literárně nebo kulturně historickém; kronikáři *Kosmas*, *Dalimil* a j., první sběratelé lidové tradice, nahrazují z živé zásoby *lidových pověstí* nedostatek přesnějších historických pramenů; didaktik *Smil Flaška* sestavuje sbírku *lidových přísloví* s tendencí prakticko-morální, ve sbornících, jež představují jakýsi zárodek pozdějších edicí a anthologií, nikde ani stopy po zájmu literárně historickém,[2] tím méně v katalozích knihoven, prvých pokusech bibliografických, nahodilých zmínkách o spisech a spisovatelích a pod.

Nové významné podněty k pokusům literárně historickým podalo století XV. a XVI., věk husitství, bratrství, reformace a počátku protireformace.

Podobně jako v Němcích reformace ze starší i současné literatury vyhledávala a vydávala skutečné či domnělé předchůdce a vyznavače ideí reformačních,[3] tak i čeští husité, Bratří, protestanti ze zájmů náboženských interessují se o starší i současnou literaturu a hojně ve svých spisech se jí obírají sympathicky i polemicky, vydávají tiskem vynikající díla, na př. *Husova*, *Chelčického* atd., podávají životopisné zprávy o předních mužích (Husovi, Jakoubkovi, Jeronýmovi atd.).

---

[1] Viz H. Paulův nástin německé literární historie v Grundriss der germanischen Philologie, I_2. 2 Abschnitt. — [2] Pečlivá »anthologie« RK. sestavená se vkusem literárního historika a aesthetika, byla proto již dávno podezřelá! — [3] *Flacius Illyricus* v *Catalogus testium veritatis* (1556) cituje na př. i Otfrida Weissenburského a vydáním jeho Evangelií (1571) pořídil nejvýznamnější edici XVI. stol. — I četná vydání *hussitik* v Německu motivována týmiž tendencemi od r. 1537 a ovšem i hojné spisy něm. protestantů o českých utrakvistech a Bratřích.

K nekatolíkům přistupují záhy spisovatelé katoličtí a později zvláště výbojní jesuité, a to nejen čeští, nýbrž i cizí, v jejichž spisech tendence protireformační nakupily mnoho, ovšem stranicky silně zbarvené látky literárně historické.

Jak významné byly tyto náboženské podněty pro literární historii naši, patrno ze spisu *Jana z Příbramě* ‚Život kněží táborských‘ (1429), jenž jest z nejdůležitějších, ovšem silně stranických pramenů pro učení, život a namnoze ztracené spisy táborských kněží, a z četných opisů cizích spisů nejrozmanitějšího obsahu, pořízených buď zcela nebo aspoň z části *Oldřichem Křížem z Telče* († 1504), jenž vedle převládajícího zájmu náboženského prozrazuje již také motivy historické, ba tuším i literárně historické.[1]

Z utrakvistů význačným dokladem jest kněz *Jan Štelcar Želetavský* (z druhé polovice XVI. stol.) a jeho ‚Kniha nová o původu kněžství Krista Pána‘ atd. (1592), jež uváděje ‚nepravé‘ knihy, t. j. takové, které učily, že také malým dětem svátost oltářní má býti podávána, podává tak jednu z nejstarších a dosti zajímavou bibliografii naší literatury století XV. a XVI.[2]

Z jesuitů stačí uvésti předního zástupce výbojné protireformace, *V. Šturma* († 1568), nesmiřitelného odpůrce Bratří, jenž ke ‚Krátkému ozvání proti kratičkému ohlášení jednoty Valdenské neb Bratrské‘ (1584) připojil ‚index a poznamenání všech knih a spisů‘ bratrských, proti nimž polemisoval ve ‚Srovnání víry a učení Bratří starších‘ (1582). Bibliografické zprávy Šturmovy, založené po většině na autopsii — sám Dobrovský označuje je v Böhmische Literatur 1779 str. 243 za ‚velmi přesné a správné‘ — a ‚Rozsouzení a bedlivé uvážení velikého kancionálu od Bratří Valdenských, jinak Boleslavských, sepsaného‘ (1588) přes všecko stranictví spisovatelovo náleží k významným příspěvkům knihopisu bratrského a jsou význačným východiskem cesty, po níž jesuitská literární historie dospěla k pověstnému »Klíči« *Ant. Koniáše.*

Od konce XV. století přistupuje k podnětům náboženským zároveň vliv *humanismu*, jenž všude tak mocně působil na vývoj historie, jmenovitě i historie literární. Od filologie klassické, tehdy již značně pokročilé, a od cizích humanistů také čeští humanisté, katoličtí i bratrští, přisvojují si ryzejší zájem filologický pro starší i novější literární památky (hlavně latinské) a také přesnější methody pro jejich vydávání a studování.

Vliv humanismu stává se odtud významným momentem ve vývoji české literární historie až do konce XVIII. století. Nejen

---

[1] Srovn. článek Frant. Mareše v ČČM. 1896 str. 528 sl. — [2] Srovn. článek Hanušův v ČČM. 1864 str. 280.

Balbín, ale také Voigt a Procházka jsou toho zřejmým dokladem. Již z rozprav Voigtových a Procházkových zároveň patrno, kolik literárně historické látky uloženo v listech, básních a jiných výtvorech českých humanistů, jmenovitě o humanistických spisech a spisovatelích. I kritika literární je tu již zastoupena.[1])

Oba podněty, náboženský a humanistický, nejvýznačněji projevují se v Jednotě bratrské, jmenovitě v literárně historických zprávách předmluvy a poznámek k *Blahoslavovu* ‚Novému zákonu' (1564) i ‚Kralické bible' (1579—1593) a v *Blahoslavově* ‚Grammatice', prozrazující již vyšší, ryzejší zájem o literaturu, totiž *filologický*. I lidovou píseň (maloruskou) a sbírku přísloví Blahoslav tu otiskl — jako doklad pro jazyk, mluvnici.

Stejně významným zjevem pro vzrůst literárně historického zájmu a tím i literární historie jest posléze také vývoj politického dějepisu, zasaženého vlivy humanistickými. Rodí se odtud nejen *Prokopa Lupáče z Hlavačova* ‚Rerum bohemicarum ephemeris' (1578) a *Daniela Adama z Veleslavína* ‚Kalendář historický' (1578), *Pavla Stránského* ‚Res publica Bojema' a jiná historická díla, zajímavá také literárně historicky, nýbrž i významný *Catalogus virorum eruditorum Bohemiae, imperantibus Rudolpho, Matthia et Ferdinando,* psaný kolem roku 1612, jejž měl podle zprávy Voigtovy (Acta litteraria I., str. 99) Pelcl, a posléze methodicky nejvýznamnější literárně historická publikace celé starší doby, *Ješínovo vydání Dalimila* (1620), jediná kritická edice před XVIII. stol.[2])

II.

Vysoko nade všecky tyto pokusy literárně historické povznesl se jesuita *Bohuslav Balbín* (nar. 1621 v Králové Hradci, † 28. listopadu 1688) dílem *Bohemia Docta,* ač i ono nese ještě četné a význačné stopy všech těch cizorodých vlivů a zájmů, jež ovládaly první počátky naší literární historie. Nad své předchůdce, ač smíme-li užíti toho slova o pokusech, jež na Balbína přímo jen málo působily, Balbín vyniká předně universálností a rozsahem svého díla. On první pojal celou literaturu v nejširším slova smyslu, a to od dob nejstarších až do svého času, ať byla psána česky, německy neb latinsky, ať zachována v rukopisech či tiscích, v obor svých prací a čerpal po většině přímo z pramenů. Při tom veden byl — a to jest třetí význačný rys — hlavně ryzím historickým zájmem, zvýšeným láskou vlastence k české minulosti i k jejím památkám a ušlechtilou touhou vědce, poznati tuto minulost i její zbytky a zachrániti je neb aspoň zprávy o nich pro lepší budoucnost.

---

[1]) Srov. na př. zajímavý list Viktorina ze Všehrd Bohuslavovi Hasišteinskému v Procházkových Miscell. 162 sl. — [2]) Viz Miroslava Jeřábka Rozbor Kroniky Dalimilovy v Č. Č. H. X., str. 65 sl.

A stejně Balbín vyniká svým historickým významem a vlivem. Z jeho prací vyrůstá již v XVIII. stol. řada významných děl literárně historických, zvláště od dvojího vydání ‚Bohemia Docta‘, již Balbín zůstavil nedokončenou v rukopise. Piter, Dobner, Voigt, Monse, Procházka, Pelcl, Ungar, Dobrovský a ještě Jungmann opět a opět se vracejí k Balbínovi, aby z něho čerpali, aby jej doplňovali a ovšem i kriticky vyvraceli.

Pro to vše Balbín, přes četné nedostatky své BD., jakým jest její primitivní systém, dilettantská methoda, nekritičnost, povrchnost, mezerovitost, stranické stanovisko protireformační atd., zasluhuje názvu našeho *prvního literárního historika*, jak nazval jej již František Faustin Procházka: ‚Historiam litterariam superiore saeculo B. Balbinus primus ex proposito tractavit‘ (De saecularibus liberalium artium in Bohemia et Moravia fatis commentarius, str. 414).

Nepochopili bychom plně významu Balbínova, jasných i temných stránek všech jeho historických prací a jmenovitě BD., kdybychom se neohlédli po půdě, z níž *Balbín historik* vyrostl, po vlivech domácích i cizích, jež na něho působily, po pohnutkách a tendencích, jimiž byl veden.

Lásku k historii lze u Balbína sledovati již od dětství. V Miscellaneích (kn. VII. v pozn. ke Karlovi IV.) sám vzpomíná, že do sedmého roku tři až čtyřikráte přečetl Hájkovu Kroniku, tehdy nejpopulárnější dílo historické. Vážnost k ní, kterou později často tlumočí, souvisí tudíž také se vzpomínkou na mládí. Studiemi a osudy životními, ale zároveň také trudnými poměry české země a národa v XVII. stol. láska ta vyrůstala až ve vášeň, vášeň nejušlechtilejšího obsahu i tendencí.

O studiích Balbínových a jejich vlivu na jeho historickou erudici nechávají nás životopisci Balbínovi v nejistotě. S jistotou lze pouze tvrditi, že Balbín již za studií, řízených tehdy, jmenovitě na školách jesuitských, duchem humanistickým, přilnul k humanismu a dobře se seznámil jednak s klassiky, jednak s novějšími výtvory humanistů, jmenovitě jesuitských. Správná poměrně latina i prostý sloh, čímž Balbín značně vyniká nad spisovatele současné i pozdější, jmenovitě i jesuitské (srov. chválu Jungmannovu v Historii lit. čes. 1849, str. 244), jest svědectvím a důsledkem těchto humanistických studií. Že mezi výtvory klassickými i humanistickými, jimiž Balbín se již tehdy obíral, byly zvláště historické spisy, patrno z hojných citátů z latinských historiků starověkých i novějších ve všech spisech Balbínových. Zná je tuším všechny, aspoň čelnější.

Vliv humanismu jest pro Balbína historika právě tak význačným jako v celé tehdejší historiografii. Že jím Balbínova láska k historii rostla, patrno z toho, že právě tehdy jako student počal si již všímati všech historických památek.

Významný doklad vypravuje sám Balbín (v Miscell. Dec. II. lib. I. p. 111), vzpomínaje na svou cestu po Čechách, vykonanou (r. 1642) se špaň. jesuitou Rodrigem Arriagou, dozorcem škol v Čechách: na této cestě Balbín navštěvoval chrámy všech měst a vsí netoliko pro vykonání pobožnosti, nýbrž aby ohledal náhrobky, nápisy a všeliké jiné památnosti; rovněž si všímal i knihoven a archivů (Tonner v životopisném úvodě k překladu Balbínovy Obrany, str. XXVII.).

Nejmocněji však působil na Balbína historika současný ‚přežalostný' stav vlasti, národa a jazyka. Narodiv se rok po bitvě bělohorské, Balbín po celý dlouhý svůj život byl očitým svědkem všech katastrof, jež v XVII. stol. zasáhly český národ, od krvavých exekucí, konfiskací, proskripcí, až do bezohledně kruté protireformace, jež ničily národ politicky, hospodářsky, mravně i kulturně.

Balbín, katolický kněz, upřímný člen Tovaryšstva, nemá ovšem pochopení pro snahy husitismu, reformace, Českých bratří a netuší ani hlubších českých, tím méně evropských příčin, světodějinného pozadí stavovského zbouření a bělohorské katastrofy jeho. Vidí v nich pouze »rebellantem et furiosam haeresim, periculosam ac pestiferam conjurationem«, a ve vítězství bělohorském »*coelestem* victoriam Ferdinandi II., qui cum non ignoraret rebellionis foedissimae participem fuisse Carolinam Universitatem, aliquos ex Universitate proscripsit, alios etiam capite plexit, denique totam Universitatem *pro eo*, *ac merebatur haeresis inquieta*, omnibus publicis actibus et solennitatibus privavit« (BD. Ung. I. 102 sl.). Pro krutost trestů na provinilých ‚kacířích', na př. Janu Jesseniovi, Balbín nemá tudíž slova soucitu, pokládá je za zasloužené!

Tím hlouběji dojímají, pobuřují Balbína — tu vlastenec, vzdělanec, člověk patrně překonal jesuitu — následky, jakéž bělohorská porážka záhy měla pro zemi, pro národ, jeho poměry politické, hospodářské, sociální, kulturní, a pro jazyk.

Výmluvným dokladem toho jest jeho slavná *Dissertatio apologetica pro lingua slavonica, praecipue bohemica* (vydaná 1775 Pelclem a přeložená 1869 Em. Tonnerem v Matici lidu roč. III. č. 3), jeden z nejvýznamnějších dokumentů té doby, tím spíše, že složena členem řádu jesuitského, tudíž svědkem nejméně zaujatým a dobře zasvěceným, a dále že byla určena, aspoň na čas Balbínova života, pouze pro přítele Pešinu a koho by ten připustil k tajemství; [1]) psána tudíž tím důvěrněji, otevřeněji, směleji, bez ohledů a obav, jež Balbína tak často nutily zamlčovati neb aspoň zahalovati pravdu a přesvědčení své ve spisech určených k tisku a tudíž podrobených úzkostlivé, přísné censuře řádové i státní.

---

[1]) Z BD Ung. I. 109 sl. zřejmo nade všechnu pochybnost, že Balbín při jejím spracování měl na mysli veřejnost; patrně si přál, aby po smrti jeho byla vydána.

Apologie tato velmi význačně nám dosvědčuje, s jakou účastí Balbín sledoval všechny události své doby, jak mnoho uvažoval o nich i jejich příčinách a následcích, jak hluboko pronikal do duší svých vrstevníků a jejich úmyslů a jak upřímně dovedl pronášeti své zkušenosti, dojmy, názory. Ať líčí vylidnění země násilnou emigrací, válkou, hladem, morem a jinými pohromami, či zátopu dobrodruhů-cizinců, jimiž země jako ‚zvíře stvořené pro hostiny veliké‘ aneb, jako slabý zajíček uprostřed psů roztrhána jest‘ (126 sl.); ať odhaluje protežování cizinců v úřadech a v hodnostech světských i duchovních, nevyjímaje ani Tovaryšstva, jejich a zvláště Němců zpupnost, nesnášelivost, nechut, neváźnost, pohrdání k národu i k jeho jazyku, jenž lstí a násilím vytlačován z úřadů, soudů, ze života, což ‚nejkrajnější a téměř otrocké ponížení‘ (47), ‚záhuba velebnosti království celého‘ (115), ‚záhuba vlasti a jazyka slovanského‘ (23); nebo dotýká se odnárodňování šlechty i duchovenstva, vyšších tříd vůbec, hospodářské bídy stavů, měst i lidu; ať prozrazuje vzrůst absolutismu a centralisace, potlačujících svobody a práva národní, a zvláště hrabivou zištnost, mstivost, sobectví, šílený fanatismus, bezcharakternost, denunciantství ‚zvrhlých vlasti synů, pošetilých lžipolitiků, Macchiavellů, Sejanů, jež osud povýšil na vládce země a rádce koruny a kteří stali se země i koruny zrádci a zhoubci‘, vyryli propast mezi panovníkem a národem... všude proniká zřejmě jeho živý zájem o vše, co tehdy v Čechách se dálo.

A jakým dojmem všecky ty události působily na Balbína vlastence, zřejmo již z vřelého, citového tónu celé Obrany, prodchnuté tu rozhorleným hněvem, stupňovaným často až k mravnímu opovržení a kletbám proti zhoubcům vlasti, tu tklivým, elegickým bolem nad její záhubou a úzkostí o její budoucnost.

Z tohoto citového rozechvění, pronikajícího téměř z každé stránky Obrany, poznáváme, jak mocně ovládá Balbína *vlastenectví,* a zároveň také, čím toto vlastenectví tolik vzrostlo a zvroucnělo, že nezmohly ho ochladiti ani doba a poměry, ba ani železná kázeň Řádu. Jako našim exulantům vlast stala se nejdražší, když ji ztratili, tak také Balbín nejvřeleji k ní lne, protože vidí svrchované nebezpečí, ohrožující samu existenci národa i jeho jazyka: ‚Vlast naše jako dům starý, když se naň děje útok násilný, k úpadku se sklání a s ní zároveň, jako by stará půda pod ním mizela, také jazyk starodávný znenáhla se ztrácí . . . Nikdy zajisté Čechy od založení svého necítily utlačování těžšího, nikdy na vyhlazení jazyka slovanského nepodnikáno zámyslů ostřejších, nikdy nebezpečenství nebylo větší‘ (Obrana v překl. Tonnerově str. 52 a 123).

Vlastenectví jako zlatá nit vine se celým životem Balbínovým, jest hlavní vzpruhou všech jeho snah, všeho působení. Vlastenecky působil — a byl to vzácný zjev v jeho Řádě a době — jako jesuitský missionář a jako učitel, ač dobře věděl a nejednou pocítil, jak nemilá jest ‚nationalitas‘ jeho představeným (Obr. 8, 72). Z vlastenectví vytryskla ‚Obrana‘ Balbínova, mohutný řečnický protest proti všemu, co tehdy pácháno na českém národu, jazyku, jeho kulturní minulosti i přítomnosti; vlastní, osobní pronásledování, jež stihlo Balbína po vydání prvé části *Epitome Historica Rerum Bohemicarum*, bylo jen posledním motivem k vykonání plánu dávno zamýšleného.[1])

Totéž vlastenectví stalo se, spolu s poměry českými, z nichž vyrostlo, také nejsilnější vzpruhou a direktivou Balbína historika. I v tom směru ‚Obrana‘ jest velmi poučnou, téměř klíčem k historickým pracím Balbínovým. Národa a jazyka českého proti potupám ‚nedouků a nevděčníků‘, kteří vytýkali mu povrženost, špatnost, nevzdělanost, i proti úkladům domácích i cizích nepřátel hájil starobylostí, někdejší rozšířeností, bohatstvím, vzdělaností, slávou národa i jazyka, vyčítaje veliké, slavné muže, kteří slovanštinu a Slovany kulturně oslavili počínajíc od sv. Jeronýma, domnělého prvého překladatele bible do slovanského jazyku, Cyrilla a Methoda až po ‚polského Horáce‘ Sarbiewského a našeho Bohuslava Hasišteinského, ‚nejkrásnějšího ducha i v celých Němcích‘, předváděje doklady rozkvětu české církve před Husem, slávu šlechty, velmožův pověst válečnou, skvělost českých dějin.

Historické snahy a práce Balbínovy vyrostly z téže půdy, mířily k témuž velikému cíli, měly podobnou, třeba ne tak vyslovenou tendenci: měly býti samozřejmou obranou přítomnosti i minulosti národa, jeho povahy, jazyka, kulturních snah proti neváznosti, potupám, pohrdání nepřátel domácích i cizích, právě jako Obrana, v níž *‚jen v jedno vše sneseno‘* (Obrana str. 5) a k níž častěji odkazuje; národu hynoucímu, přesněji řečeno, *posledním zbytkům staré šlechty a intelligence*, k níž Balbín historií obracel se již jako učitel — šlechta měla tehdy vedoucí úlohu a byla nejvíce ohrožena, méně lid! — měly vlíti nový život, novou politickou sílu, národní sebevědomí, odvahu odkazem k lepší minulosti, s níž spojitost násilně byla přervána, obrazem cností, zásluh a slávy předkův, na něž zapomínáno; posléze měly zachrániti památky a svědky minulosti české, svrchovaně ohrožené netečností, barbarstvím, nenávistí, náboženským i národním fanatismem a jinými nepřáteli, jednak pro historické bádání a jednak pro lepší budoucnost národa, v niž Balbín přese všecky obavy přece jen doufal.

---

[1]) Srov. Tonnerův překlad str. 5 sl.

Ke všem těmto tendencím Balbín výslovně se přiznává, jmenovitě v předmluvách a dedikacích svých spisů. Z mnohých dokladů uvedu nejbližší, z BD. Apologetická tendence přímo se hlásí v BD (vyd. Candidovo, I. str. 11), kde Eneášem Sylviem a jeho chválou české vzdělanosti, pohostinnosti a vlídnosti hájí českého jména proti zlomyslným a neoprávněným výtkám, že Čechové jsou ‚illiterati, amusi, verbo barbari'.

K tendenci druhé přiznává se stejně otevřeně: ‚Sotva možno vyložiti slovem, jak bývá mládež ke cnosti a velkým činům povzbuzována, vypravují-li se jí skutky předků. Zdá se mi, že tomu Spartané výborně rozuměli; neboť aby jinochy rozohnili ke statečným činům a vzornému chování, předváděli sbor starců, kteří o vlastních činech chvalně se pronášejíce jinochy k tomu pohnuli, že slibovali, podobné skutky že také podnikati budou . . . Když tedy tak důležito jest odporučovati následování statečných a slavných předků, myslím, že ani oleje ani práce netřeba želeti, budu-li se snažiti, abych naši mládež, před oči předváděje výbornost a učenost předků, povzbudil a rozohnil k nejlepším skutkům. Ač náš národ více se válkou než vědou zabýval (neboť nebyl by mohl jinak u prostřed tolika nepřátel obstáti a říši si zříditi), byli přec mužové, kteří Musy s vrchu aonského v národ uvedli' (BD. Ung. II. 336 podle Šimka v ČČM. 1887, 262).

Třetí tendenci Balbín doznal na př. v Obraně: ‚Kéž bychom my potomci (*v té nynější do vlasti naší náplavě šlechty cizinské*, nevždy velmi osvědčené) zachrániti a do lepších časův země české dochovati mohli předkův svých slávu a odkaz srdnatosti, kteréž oni nám zanechali' (Obrana 110). A v témž smyslu v BD. (Cand. I. 9) píše o svém úsilí zachrániti z památek minulosti, co lze, ‚ut Majorum fortitudinem ac virtutes noscere, immitari, et si non lubeat, mirari possimus'.

Tendence tyto, pro něž Balbín dělal horlivou propagandu také mezi svými přáteli (u Pešiny a jiných), jsou z nejsympathičtějších rysů Balbína člověka, českého člověka XVII. století a člena Tovaryšstva, Balbína vzdělance a historika. Jimi Balbín, sám z prvých svědků počínajícího úpadku, zároveň již se stává *prvním buditelem českým*. Pochopujeme tudíž, co naše buditele z druhé polovice XVIII. a z počátku XIX. věku tolik vábilo k Balbínovi a jeho historickým spisům i k jeho Obraně: správně v něm tušili svého předchůdce.

Než jest tu také významný rozdíl. Buditelé z konce XVIII. a počátku XIX. stol. obracejí se především k lidu; Balbín, rodem šlechtic, stýkající se přátelsky se zbytky národní šlechty české, chce býti buditelem národa od shora dolů, obrací se hlavně k šlechtě a k intelligenci, vrstvám v národě tehdy vedoucím a nejvíce ohroženým.[1] Že buditelské úsilí jeho nezůstalo zcela bez ozvěny, dosvědčuje probuzení aspoň jednotlivců ve šlechtě české v první polovici XVIII. stol., jež působíc na oživení studií historických (Ziegelbauer, Piter, Dobner) bylo již významnou předzvěstí obrození celého národa, a jež těsně souvisí také s Balbínem a jeho historickými spisy.

Na druhé straně však tytéž tendence zavádějí Balbína historika velmi často na scestí. Nekritičnost, lehkověrnost, fantastičnost, povrchnost a význačná nesystematičnost Balbínových hlavních prací historických často jest následkem jednak toho, že historik poddává se vlastenci, střízlivý rozum vřelému citu a vznícené fantasii, a jednak té okolnosti, že ve zřejmé snaze, zachrániti před zkázou a zapomenutím co možno nejvíce, nucen býval k chvatu, rostoucímu vědomím, že sil života mu ubývá a téměř nikoho není, kdo by ‚chtěl nebo se odvážil‘ převzíti jeho úkol.

S upřímností sobě vlastní Balbín sám to doznal ve svých Verisimiliích (p. 294 I. vyd.): ‚Vkus mění se jako čas, zítra snad to zavrhovati budu, co dnes tvrdím; snadno dám se těmi přemluviti, kteří ducha bystřejšího jsou než já. Přiznávám se, že jsem spěchal, a proto bude mi odpuštěno, neboť maje zření ke krátkosti života lidského, k časům pro naše studia málo příznivým, ke svým předčasně zešedivělým vlasům nabyl jsem přesvědčení, že bude pro lidstvo lépe, *zanechám-li surový a neúplný plod pilnosti*, než kdybych tiše život skončil a jen tím lidstvu byl prospěl, že jsem počet žijících rozmnožil. Již láska ke krásným vědám, kterýmž od mládí jsem se věnoval a pro které mnoho milovníků získati jsem se snažil, může mi za štít proti mým nepřátelům sloužiti‘ (Šimek v ČČM. 1887, str. 269).

V těchto slovech Balbín napověděl nám, co dálo se asi v jeho duši, když psal životní své dílo, založené tušim, aspoň v prvé části, podle vzoru Stránského ‚Res publica Bojema‘, k níž do jisté míry mělo býti katolickým pendantem, a vydávané od l. 1679 až do smrti pod názvem *Miscellanea Historica Regni Bohemiae*. V pestré směsici podává vše, co Balbín, veden zmíněnými tendencemi, nashromáždil neúnavnou prací celého života o české zemi a národu. Deset knih dekady prvé obsahuje: popis přírodních poměrů; zprávy o obyvatelstvu počínaje od Markomanů; topografii, hrady, památné stavby, kláštery, chrámy, mosty, bojiště, zprávy o jazyku slovanském a jeho rozšíření; životopisy sv. Cyrilla a Methoděje, Jana Nepom., Václava, Ludmily, Ivana atd.; soupis far ap. (podle důležitých Libri Erectionum); listiny papežské, královské a t. d., týkající se biskupství a arcibiskupství, posloupnost a krátkou historii biskupů a arcibiskupů; posloupnost, krátkou historii a genealogii panovníků; veřejné listiny, týkající se Čech a vydané od panovníků domácích i cizích a od papeže; literární obraz Čech; zprávy o úřadech a zřízení zemském. — Celá dekada druhá měla obsahovati úplný rodopis český, ale vyšly jen některé části (Liber prooemialis, úvod do rodopisu) a něco zbylo v pozůstalosti. Smrt vyrazila neunavnému pracovníkovi péro z ruky a přerušila dílo, jehož ani mrtvice (1683) nedovedla zastaviti.

---

[1] Z okolnosti té a ovšem i z ducha doby, prosycené humanismem a latinu pokládající za řeč vzdělanců, za jazyk literární, lze také vysvětliti, proč Balbín, dobře znající česky, horující velebitel a obránce českého jazyka, psal téměř vše latinsky, ba vybízel, aby starši historické a jiné spisy byly přeloženy a vydány latinsky: ‚utinam latine conversa haec historia (Březanova historie rožmberská) edatur! certe multum eorum temporum illustraretur historia‘ (BD. Cand. I. 165); podobně t. na str. 23: ‚Optarem maximopere, si eum (*Pulkavu,* jehož znal jen v čes. překladě) latinitate donatum, in typi lucem Bohemus aliquis protraheret, certe ejus historia punctum ferret apud prudentes‘. I *cestopis Krištofa Haranta z Polžic* chtěl mít přeložený do latiny nebo — což překvapuje — do němčiny, již v obraně 147 s patrnou tendencí jmenuje ‚jistým jazykem, jehož jmenovati nechci.‘ Příkladem analogickým z doby pozdější jest latinský překlad Kroniky Hájkovy, učiněný piaristou *Jevinou* (*Viktorinem a S. Cruce*, † 1730) na podnět Františka Antonína Berky z Dubé a Lipé, a do jisté míry i latina prvých buditelů, Dobnera, Voigta, Duricha, Procházky.

Již z tohoto nástinu obsahu zřejmo, oč Balbínovi šlo především: o sebrání látky pokud možno úplné a její zachování pro budoucnost. Na kritické vytříbení a systematické spracování Balbínovi nedostávalo se času i sil, ba nepomýšlel na ně ani. Proto také otiskuje tu i cizí drobné, starší i novější spisy, dotud nevydané,[1]) proto volil formu i název *směsi* (Miscellanea), jejíchž nedostatku byl si dobře vědom. Patrno to z BD. Cand. I. str. 25 sl., kde ukázav na vady systemu historického kalendáře, zmiňuje se o systemu Miscellaneí: »alia ratio foret, si in titulos historia distribuatur; titulos enim v. g. Regum, Doctorum, bellorum, victoriarum, ut nos in praesenti Miscellaneorum opere conamur etc., ante etiam quae temporibus distant, possunt conjungi; *verbo, optime historia, ut res serie temporum sunt gestae, sic tempore divisa tractatur, idque omnes sensisse scriptores omnium aetatum exempla demonstrant.*«

A v rámci právě této historické *směsi*, jako IX. kniha dekady první, zamýšlena byla a vypracována také *Bohemia Docta*. Nikoliv ryzí literárně historický zájem, nýbrž zájem obecně historický, mohli bychom říci polyhistorický, jak zračí se v Miscellaneích se všemi jejich nehistorickými motivy a tendencemi, jež výše vyloženy, dal jí vznik, působil na její methodu i obsah. V rámci

---

[1]) V třetí knize otiskl popis orloje pražského od Benjamina Schlajera: ‚Mihi tamen petenti accuratam descriptionem horologii artificiosi in Pragensi curia reliquit *(Benjamin Schlajer)*, qui tractatulus typis a me editus est, legiturque in Libro 3tio Miscellaneorum historicorum‘ (BD. Cand. I. 248 sl.). V knize II. otiskl spis *Ondř. Stredonia De origine Czechorum* (t. I. 245) a j.

Miscellaneí nutno tudíž, chceme-li býti historicky spravedliví, posuzovati tuto první českou ‚literární historii‘, nebo lépe řečeno, první samostatný spis o české literatuře.

Již vznikem a prvými počátky BD. co nejtěsněji souvisí s přípravami pro vlastní historické práce Balbínovy a jest jim zřejmě podřízena.

Pro historický úkol svůj Balbín připravoval se hojnými cestami po Čechách, Moravě, Slezsku, ba i po Rakousích a Štýrsku, s opravdovou vášní se sháněje po všem, co mělo historickou zajímavost. Nejvíce poutaly jej knihovny, archivy a podobné sbírky, ‚opes et literarum et ingeniorum‘, jak významně je jmenuje (BD. Ung. I. 104). Ve spisech Balbínových máme hojně dokladů, jak k jejich pokladům a zvláště k starým rukopisům choval téměř posvátnou úctu, jak pídil se po nich, jak býval blažen, když objevil nebo do rukou dostal něco vzácnějšího, jak čítal je a opisoval s neutuchajícím nadšením a pobízel k vydání tiskem, jak želel jejich ztráty a žaloval tu na hloupost a netečnost, tu na barbarství, tu na náboženskou nesnášelivost a fanatismus, jež je hubily, a poučováním i prosbami snažil se zachrániti, co bylo lze.1)

Již tyto doklady ukazují zřejmě, že u Balbína v popředí jest zájem historický a ovšem i vlastenecký; zajímá se hlavně o staré historické památky, pokud jsou přímými prameny dějin českých.

Teprve ze zájmu historického a vlasteneckého rodí se zájem literární, *zájem bibliofila* a *literárního historika,* jehož poutají také rukopisy a knihy nehistorického obsahu. Uvědomuje si jejich cenu a význam, poznává, že jsou to památky, výtvory a svědci staré vzdělanosti, že ztráta jejich jest ztrátou nejcennějšího majetku

---

1) Zvídaje o různých pramenech, kterých nepodařilo se mu dostati do rukou, Balbín povzdechuje si: ‚Felicem te Hajeci si ea (Privilegia Ecclesiae Pragensis) vidisti! nobis non licet esse tam beatis!‘ (BD. Cand. I. str. 29). Nebo t. na str. 32: ‚Utinam mihi ea felicitas obvenisset!‘ (t. j. spatřiti Annales Univers. Carolinae). T. str. 71: ‚Lupacius tradit Joannem Hodiejovinum 28 circiter grandia volumina rerum memorabilium Bohemiae scripsisse ac posteris reliquisse, utinam exstarent! aut si in Hollandia, ut aliqui affirmant, supersunt, ab emigrantibus illuc delata, Bohemiae redderentur. Majorem patriae Historiae notitiam haberemus, nec opus foret Scriptores Bohemiae velut in tenebris digitis micare et divinare.‘ A jinde: ‚Nihil dubitem, Chronicon istud (Aulae Regiae) integrum fortasse in vetusta aliqua Bibliotheca reperiri posse; excutiant obsecro situ et pulvere squallentes codices, qui manuscriptis abundant, et non modo Chronicon istud, sed alios etiam Scriptores, qui nusquam apparent, et scripsisse sciantur, quos postea enumerabo, patriae postliminis restituerent, ut Majorum fortitudinem ac virtutes noscere, immitari et si non lubeat, mirari possimus.‘ (I. 9.) Podobně v životopise Arnoštově píše (Tonnerův překlad Obrany str. XLI): ‚Kolik já sám zachránil jsem knih a rukopisův, kteréž již odsouzeny byly na pepř židovský? Mezi nimi rukopis o pánech z Rožmberka, jehož jsem jinde neviděl, dále kroniku Bartoše z Drahonic a jiné knihy zvláště zachování hodné‘ (t. j. historické).

národního (BD. Ung. I. 29 sl.), že ‚národ, který nemá knih, není a nebyl vzdělaným' (BD. Ung. III. 69).

Jak vysoko Balbín v tomto ohledu se povznesl nad své vrstevníky a jmenovitě nad většinu členů svého Řádu, z něhož vyšel pověstný »Klíč« a nejediný Koniáš, patrno z hojných míst, kde trpce si stěžuje na lidi, kteří ‚neznají ceny rukopisů' (BD. Cand. I. 119) a z vlastní zkušenosti uvádí doklady, jak barbarsky bylo zacházeno se starými písemnými památkami.[1] Ještě poslední vůle Balbínova podává nám význačný doklad jeho lásky a vážnosti ke knihám: odkázal 1000 zl. knihovně klementinské, aby se z úroků zakupovaly pro ni knihy (Tonner str. LV.).

Toto nebezpečí, hrozící rukopisům a knihám starým od netečnosti, hlouposti, nenávisti a fanatismu národního i náboženského, zároveň interess historický, jenž stále zůstává v popředí, poznání významu starých památek písemných vedou Balbína záhy k horlivým studiím také literárně historickým v knihovnách veřejných i soukromých. Nedávaje se odstrašiti žádnými překážkami, jakéž činila mu na př. ‚maligna suspicio, ne quid fortasse noxium Dominis reperirem' (BD. Cand. II. 13), jindy neochota[2], jindy podezření představených a j. (‚nam hanc curiositatem meam laudabilem alioquin, suspectam fuisse nonnullis scio'. BD. Cand. II. 54), jindy posléze nechut jinověrců k jeho jesuitství,[3] Balbín s neunavnou horlivostí prohlížel knihovny, dotud od badatelů téměř netknuté. Tak víme jmenovitě o jeho pracích v knihovně jindřichohradecké, ve dvou třeboňských (‚vidi non semel lustravique', BD. Cand. I. 85), dvou krumlovských (t. I. 84, II. 54), v knihovně kláštera oseckého (t. I. 89, 109), v knihovnách pražských téměř všech[1]) (zvl. klementinské, BD. Cand, I. 82, II. 23); kromě toho zná i rukopisy brněnské, plzeňské, litoměřické, kutnohorské. Z cizích knihoven z autopsie znal klášterní drkolenskou (BD. Cand. I. 224 sl.), dvorní vídeňskou, jež ho dosti sklamala (‚inveni opinione mea minus' t. II. 94); asi z katalogu měl známost o universitní knihovně lipské (bibliotheca Lipsiensis Academiae, BD. Cand. I. 97, 117).

---

[1] ‚Evenit aliquando, venisse me transeuntem in Coenobium quodam, eo ipso tempore loci Superior ingentem vim manuscriptorum Librorum et Codicum membranaceorum Compactori, ut vocamus vendebat, quinquaginta ni fallor imperiales erant licitationis, cum priore saeculo multis aureorum millibus et longissimo et plurimorum saeculorum labore illi Codices constitissent, praesertim ingentia Volumina prope omnium SS. Patrum Augustini, Gregorii, Hilarii, Bedae et caeterorum; plerique (ut annotabatur) ab ejusdem Coenobii Religiosis et Alumnis descripti, exhorrui. Sed quid hospes et ignotus facerem? clamabam, ut servarentur saltem in memoriam veteris diligentiae Antecessorum! nihil impetrare potui, quod Superior loci ad pecuniam animum adjecisset, et contractum rescindere se non posse causaretur. Quod ergo facile videbatur, obtinui libros priusquam traderentur, liceret inspicere, inspexi, et qui nunquam editi fuissent separavi per omnia obsecrans et obtestans, ut his saltem parceretur; promissum est, an praestitum? ignoro (BD. Cand. II. 11 sl.; srov. také II. 62 sl.). — [2]) ‚Regnat enim, povzdechuje si v BD. Cand. I. 46, etiam in libris concedendis invidia, neganturque petiti a quibusdam, ut ipsi soli scire videantur.' — [3]) ‚Narrabat is (Acbatius Hillius) multa Zach. Theobaldum reliquisse scripta manu sua, quae nunquam lucem aspexerint, conabatur Acbatius eorum me facere participem, sed heredes cum audivissent pro Jesuitis ista quaeri, nulla umquam prece aut pretio adduci potuerunt, ut vel Acbatio ostenderentur' (BD. Cand. I. 32).

Nejednou Balbín otvírá nám také pohled do způsobu a methody svých prací v knihovnách.[2])

Nejpodrobněji asi prostudoval knihovnu klementinskou, nicméně i tu doznává v BD. Cand. II. 23: ‚Pervolvi (manuscriptos codices) omnes, titulis librorum in quovis codice diligenter perlectis, pertinacissimo aliquot mensium labore; annotavi *rariores Authores et si quos reperi hactenus ineditos, praecipue qui ad historiam patriam cognoscendam adjuvare possunt*'. Podobně v knihovně vídeňské hledal především, ‚si quid ad res bohemicas pertinens eo thesauro contineretur' (BD. Cand. II. 94 sl.).

Ze zpráv těch především zřejmo, že zájem historický, t. j. zájem pro spisy historického obsahu, jest u Balbína v popředí. To vysvětluje mnohou stránku v jeho BD: obšírnost a poměrnou důkladnost částí jednajících o historicích, jež patrně založeny na hlubším studiu obsahu; dále povahu jeho bibliografických seznamů, v nichž převládají spisy obsahu historického, jak Balbín opětovně připomíná.[3])

Kromě spisů historických zajímají Balbína hlavně *rukopisy*, často *tantum digniores* nebo *rariores et bohemico idiomate scripti* (sectio VIII., X.), *hactenus inediti* (III.), někdy i *typis editi, latine a patriis hominibus compositi* (IX.), *ad Bohemiam ratione pertinentes*

---

[1]) Neprohlédl pro nedostatek času knihovnu Domus Professae SJ. v Praze, ač věděl, že chová i rukopisy (BD. Cand. II. 52). Z dvou knihoven metropolitních znal jen něco málo ochotou přítele Pešiny, jak výslovně píše v BD. Cand. II. 6 sl.: ‚Bibliotheca Metropolitanae Ecclesiae Pragensis... est duplex: altera Praepositi' quam collectam a se Georg. Bertholdus Pontanus a Breitenberg, Sacrae illius Ecclesiae Praepositus, Successoribus suis reliquit, *eam mihi videre non contigit;* altera est Vetus Capituli ipsius, *in quam aliquando inductum me gratus agnosco*; *at cum neque Catalogum viderim, nimirum silentio cogor transmittere.* Balbín, jak dále píše, měl odtud vypůjčeny (od Pešiny) ‚grandia XIII. Erectionum volumina', velkou rukopisnou sbírku kronik, rkp. Vitae Sanctorum nostrorum, Kroniku Beneše z Veitmile a rkp. Librum Distributionum Ecclesiae Pragensis z r. 1407 . . . ‚Plura ut mihi ostenderentur — dodává — aut inspicienda darentur, nullis precibus meis aut aliorum potuit impetrari.' —

[2]) V BD. Cand. II. 54 píše o svých pracích v knihovně třeboňské: Cum in Collegio S. J. Crumloviensi degerem, ex proximo, impetrata a Majoribus venia, Trebonam accessi et utriusque Bibliothecae, tam celebris quondam quisquilias summo labore *et celeritate usus* (nam hanc curiositatem meam laudabilem alioquin, suspectam fuisse nonnullis scio) *et omnes manuscriptos Codices pervolvi* (BD. Cand. II. 54). —

[3]) Na př. v titule II. dílu BD. Cand.: ‚ad historiam patriam illustrandam'; podobně poznamenává při výčtu knih krumlovské knihovny (sekce IX.) a j.

(z knih. vídeňské a drkolenské XI., XII.). Ale při nich z pravidla nepřihlíží k obsahu, spokojuje se pouhými tituly a leda povrchním nahlédnutím do obsahu, jsa k tomu často nucen nedostatkem času, spěchem. Povrchní, primitivně bibliografický ráz většiny zpráv Balbínových (vyjímaje historické spisy) a četné omyly jsou toho následkem. Méně lze vytýkati neúplnost — Balbínovi zřejmě nešlo ani o bibliografii jen poněkud úplnou, vědomě podává jen, co sebral: ‚quantum noscere permissum est' (BD. Ung. II. 26).

Těsná souvislost literárně historické práce Balbínovy s jeho vlastními historickými studiemi obráží se v BD. ještě jiným význačným spůsobem.

Snaha, aby sebral látku pokud možno nejúplnější, vše, co se nějak dotýká dějin českých, snaha řízená jednak cílem, jejž si vytknul, ale zároveň také módním tehdy polyhistorismem — Balbín zná a s obdivem cituje *Lipsia*, *Scaligera* a jiné slavné polyhistory — vede Balbína záhy za hranice české, *k historikům cizím*. Latina, jež stále ještě vládla v evropské literatuře vědecké, takové rozšíření studií a obzoru přirozeně podporovala.

Tuto cizí literaturu historickou, zvláště století XVI. a XVII., Balbín zná s podivuhodnou úplností.

Jenom v Obraně, poměrně stručné a psané ve vyhnanství, kde neměl knih, jak několikráte poznamenává, Balbín cituje 44 cizích spisovatelů, hlavně historiků, a to francouzských — národ francouzský jmenuje tu ‚nejprobudilejším a nejčilejším' (Obr. 34) —, německých, polských, švédských, španělských, uherských, vlašských, hollandských a j.

Z celé povahy citátů (někdy patrně po paměti uvedených) a ze stručných charakteristik (*Cousinus*, jes. franc. XVII. stol., ‚znamenitá chlouba vlasti své', str. 12; *Marcus Welser* z Augšpurku [XVI.—XVII. století], ‚muž veleslavný', str. 17; *Fil. Cluverius* [XVI.—XVII. stol.], ‚veleslavný muž', str. 17; *Wolf. Lazius* [XVI. stol.], ‚nejpilnější mezi všemi, pokud mi známo, sledoval národův po celé Evropě putování a usazování', 20 sl.; *Justus Lipsius*, ‚z nejznamenitějších politiků', 44 atd.) jest patrno, že Balbín většinu těchto spisovatelů, jejichž řada z ostatních spisů jeho dala by se doplniti jistě jmény význačnými, zná z vlastního názoru.

Cizí tito spisovatelé podávají mu jednak poučení věcné, positivní i negativní, pro osvětlení dějin českých, jmenovitě v dobách temného dávnověku, a jednak silné popudy a poučení methodické.

Balbínova záliba v starověku česko-slovanském a jeho vlastenecko nekritické, až fantastické názory o něm sotva jen náhodou upomínají na podobnou zálibu a fantasie na př. germán. historiků (*Joh. Aventinus*), jež humanismus, ukázavši na zprávy Tacitovy, Caesarovy atd. o starověku germánském, tak mocně povzbudil v tom směru (kol. r. 1500); aspoň *Lazia* a jeho velké dílo ‚De gentium aliquot migrationibus, sedibus fixis, reliquiis, linguarumque initiis et immutationibus ac dialectis libri XII' (1557) Balbín dobře zná a velmi chválí, právě jako *Becana, Marquarda Frehera, Trithemia* a *Olaa* (v Obraně i v BD.).

Snad i pozornost Balbínova k nejstarším historickým pramenům latinským i českým, k nápisům, náhrobkům a jiným starožitnostem byla jimi posilována, podobně jako Balbínovy studie o cyrillismu upomínají na germánské studie o gothštině (*Becanus*).

I Balbínovo oceňování významu starých literárních památek a zájem o starý jazyk, studia v knihovnách a archivech souvisí tuším do jisté míry se studiem cizích těch historiků, kteří rozsáhlým spůsobem užívají starých báječných podání, pověstí, písní historických, podávají z nich ukázky (z Nibelungů, Heldensage atd.), upozorňují na bohaté poklady knihoven, na př. sv.-havelské, a tak značně přispívají ku probuzení účasti a k osvětlení staroněmecké literatury i řeči (*Joh. Aventinus; Wolfgang Lasius, Freher* [1565 až 1614], jehož popud a vzor doznává v BD. Cand. I. 71, *Melchior Goldast* [1576—1635], jehož Balbín dobře znal; z jeho ‚Paraenetici veteres' čerpal asi známost o německých minnesingrech).

Že Balbín čerpal z nich i některé methodické poučení, patrno z jeho výkladu o edici starých památek (BD. Cand. I. 45)[1] a také z toho, že dovolává se jejich příkladů pro chronologický systém jako nejvhodnější v historii: ‚optime historia, ut res serie temporum sunt gestae, sic tempore divisa tractatur, idque *omnes sensisse scriptores omnium aetatum exempla demonstrant*' (BD. Cand. I. 25). Tak již první naše dílo literárně historické vzniká také pod větším menším vlivem literární historie cizí.

Vedle motivů a souvislých s nimi tendencí, jimiž Balbín byl veden k vypracování BD., vedle pramenů, z nichž čerpal, a vzorů cizích, jež měly naň vliv, jest posléze k pochopení BD. také potřebí *znáti dobu vzniku a osobní poměry Balbínovy*, v nichž spracována.

Doba a spůsob vzniku BD. nejsou posud na jisto postaveny; dost možná, že některé počátky jsou dosti starého data, vzniknuvše hned po sebrání látky. Ale systematické spracování BD. spadá na jisto až po dokončení ‚Epitome historica' a ‚Obrany', na něž, jmenovitě na Epitome, BD. často odkazuje na rozmanitých místech všech tří traktátů.[2]) Vždyť celá Miscellanea jsou vlastně doplněním

---

[1] Vytýká tu vydavateli t. zv. Historia Clattoviensis, že, mala, vel potius audaci manu in eo labore versatus est: Chronologiam enim totam confudit, additis ex sese et Hagecio annis, multisque sententiis auxit, malus autem chronologiae author est Hagecius, ut saepe dixi, *et nimia audacia censeri debet in alieno, praecipue tam vetusto libro sua in textum transfundere, quod fieri potest et solet ab eruditis in margine.* — [2] Tak hned na samém počátku (BD. Cand. I. 2) píše při Kristiánovi, že jeho ‚tractationem nuper' první uveřejnil a opatřil poznámkami (totiž v ‚Epitome').

‚Epitome' jednak monografickými rozpravami a jednak sebranou látkou. Hojné a zřejmé narážky v textě, na př. na povýšení Pešiny za biskupa smederevského r. 1675,[1]) na smrt Pešinovu 1680 (BD. Ung. II. 96), na dokončení ‚Libri Stemmatographiae'[2]) a posléze patrná neukončenost celého díla dokazují zřejmě, že vlastní vypracování BD. spadá asi do posledních 15 let Balbínova života, do doby, kdy hlásilo se nejen stáří se svými křehkostmi, ale kdy Balbín sklíčen byl (od r. 1683) záchvatem mrtvice, tak že nemohl ani psáti, jsa odkázán na písaře. Na četných místech BD. čteme tklivý stesk Balbínův na tyto těžké trampoty: na hynoucí pamět stařeckou, chorobami sklíčenou (BD. Cand. I. 138); jinde povzdechuje si, že ‚senio et laboribus fractus haec litteris commendat' (BD. Cand. II. 14). Mnohá vada BD. spadá jistě na vrub těchto trudných poměrů, jež skličovaly neunavného starce zvláště poslední pětiletí jeho života.

K tomu posléze přistupuje ještě jedna významná okolnost: BD. jest vlastně dílo nedokončené, nedopracované. Přiznává to výslovně sám Balbín, napsav unaven v Epilogu: ‚Sed jam *infiniti hujus laboris* taedet me, pigetque' (BD. Cand. II. 102). Ungar, vydavatel BD., několikrát totéž konstatuje z textu (v předmluvě k části I; pak III. str. 69 zvláště o části třetí). Sotva lze tudíž pochybovati, že BD. ne sice v celku, ale aspoň v jednotlivostech, byla by vyšla asi v jiné, správnější podobě, kdyby bylo Balbínovi dopřáno ji dopracovati.

Tak trochu zdlouhavou cestou dospěli jsme k hlediskům, s nichž nutno se dívati a oceňovati Balbínovu BD. Ale bylo to nutno, chceme-li pochopiti toto dílo i četné jeho nedostatky, pro něž význam jeho, ba význam obrovské, podivuhodné práce Balbínovy vůbec bývá nedoceňován.

Rozbor BD., k němuž nyní přistupujeme, přesvědčí nás o tom nejlépe.

(Dokončení.)

---

[1]) BD. Ung. III. 37: ‚co toto píši, Pešina stal se biskupem smederevským'. — [2]) ‚quibus hoc ipso anno ultimam manum appono' (BD. Cand. I. 40.)

K nové literatuře a nově nalezeným pramenům o Václavu II.

Podává Jan Bedřich Novák.

II.

Poměr šlechty v Čechách k Rudolfovi se po příchodu Závišově ke dvoru nadobro mění. Čím dříve byli králi římskému Vítkovci, tím se nyní stává strana poražená; to vystihuje Graebner ve své práci velmi dobře.[1] Rudolfovi šlo prý nyní jen o to, aby svým stoupencům v Čechách zjednal vůdce, který by paralysoval vliv Záviše z Falkenštejna, a toho našel v osobě vévody opavského Mikuláše; aby jej k sobě ještě více upoutal, dal mu jednu ze svých příbuzných za manželku.[2] Mikuláš pod ochranou krále Rudolfa a v jeho průvodu přichází 1285 v lednu do Chebu, kde se sešli Václav a Kunhuta s Rudolfem a Jitkou. To je kritický okamžik pro Záviše. Trojice: Rudolf, Jitka, Mikuláš byla mu velmi nebezpečnou. Ale Záviš nyní ukázal dle mínění Graebnerova,[3] že jako diplomat králi římskému se vyrovná. Povolil ve všem vévodovi Mikulášovi, na tři léta mu dal králem Václavem zaručiti klidné držení Opavska a tak aspoň pro nejbližší dobu se zbavil nebezpečí, které mu s této strany hrozilo. Listina, kterou toto ujednáno mezi Václavem a Mikulášem, byla dosud kladena do r. 1286 a spojována s tažením krále Václava a Záviše na Moravu.[4] Graebner ukazuje na nemožnost tohoto datování, které podle Voigtova určení ve formuláři Jindřicha Vlacha do ostatních knih přecházelo. Listina tato zaručuje Mikulášovi Opavsko na tři léta od příštího sv. Jiří, a Záviš se dává titulovati v listině uherského krále Ladislava z 5. června 1288 jako vévoda opavský. Graebner předpokládá správně, že tato titulatura by nebyla možna před uplynutím svrchu dotčené tříleté lhůty. Nutno tedy smlouvu o vévovství Opavské mezi Mikulášem a Václavem položiti do r. 1285 před 23. duben.[5] K tomu by také ukazovala úloha, jakou listina přiděluje králi Rudolfovi, jemuž Mikuláš i Václav dobrovolně přiznávají právo a moc rozhodčí nad Opavskem. To spíše odpovídá okolnostem v Chebu 1285 než na vítězném tažení na Moravě 1286. Uvedu ještě jeden důvod, který mínění Graebnerovo potvrdí. Ve formuláři biskupa Tobiáše zachovala se listina, již biskup pražský zabezpečuje na žádost krále Václava vévodovi Mikulášovi Opavskému svobodnou cestu do Prahy ku králi a návrat; datum její je »Pragae a. d. MCCLXXXV. II. kal. . . .«[1] Listina ta patrně se vztahuje na jednání o vévodství Opavské, které asi začalo v Chebu a skončilo v Praze v prvých měsících r. 1285.

---

[1] Graebner, Böhm. Politik, str. 28. — [2] Sňatek slaven 1285 na začátku února, srov. Redlich, Reg. Imp. VI., str. 412, č. 1882. — [3] Graebner, Böhm. Politik, str. 29. — [4] Ještě Šusta, Záviš z Falkenštejna, str. 295 a Bachmann, Gesch. Böhm., str. 671. — [5] Graebner, Böhm. Politik, str. 30.

Tato smlouva mezi Václavem a Mikulášem je vlastně smírem aspoň na 3 léta mezi Závišem a Mikulášem. Rudolfovi bylo zapotřebí ohlížeti se po někom jiném, kdo by na se vzal úlohu, pro niž byl ustanoven Mikuláš. Vůdcem strany Závišovi nepřátelské a hlavní oporou politiky habsburské v Čechách stává se nyní biskup pražský Tobiáš z Bechyně. Církevní roucho mu ovšem nedovolovalo, aby dával své nepřátelství příliš na jevo, avšak skrytá jeho práce byla tím nebezpečnější. Již listiny r. 1284 ukazují, na čí straně je biskup pražský. Dává-li Záviš z Falkenštejna bratru biskupa Tobiáše průvodní list k jednání s králem Václavem[2] a nalézá-li se smlouva o příměří pánů z Bechyně a z Klingenberka se stranou Závišovou v archivu biskupském,[3] jsou to známky, že již r. 1284 stojí Tobiáš se svým příbuzenstvem proti Závišovi. R. 1285 jest to opět biskup Tobiáš, který ručí za bezpečnost vévodovi Mikuláši Opavskému, nepříteli Závišovu. Když Rudolf chtěl odevzdati dceru svou Jitku Václavovi, potkáváme se opět s biskupem Tobiášem, který se zavazuje pro případ bezdětné smrti Václavovy odvésti Jitku králi Rudolfovi neb některému z jejich bratří a brániti jejího vdovského údělu.[4] Z pozdějších let máme pro toto stanovisko biskupovo dokladů více.

Jak se zdá, dovedl Záviš s touž obratností, s jakou čelil nástrahám Rudolfovým, vymknouti se též léčkám biskupa Tobiáše. Veřejným prohlášením sňatku jeho s Kunhutou (v květnu 1285)[5] nemělo býti hověno jen jeho samolibosti neb upevnění jeho posice na dvoře královském; prohlášení to stalo se nutností, jakmile se Záviš dostal do konfliktu s mocí církevní; to byla v tom případě jeho Achillova pata. Že úklady jeho nepřátel šly až do Říma, ukazuje list jen ve formuláři (klášt. Wilherinského) zachovaný, který se nejlépe hodí do této doby.[6] V listě tom král Václav hájí Záviše před pomluvami, které by na něho donesli papeži jeho nepřátelé, a žádá, aby se jim nevěřilo, dokud nepřijde slavné poselství královo. Záviš chtěl asi předejíti takto nějakou akci nepřátel svých u kurie. Pozorujeme-li, co píše papež Honorius IV. v bulle ze 7. května 1285 [1]) dospíváme k úsudku, že Záviš v tomto diplomatickém boji zůstal vítězem. Papež praví, že nedávno (nuper) slyšel, jak král Václav mnoho protivenství a velké škody ve svém království a zemích svých utrpěl, a doporučuje ho ochraně a péči českých pánů (comitibus, baronibus, magnatibus et nobilibus), jelikož je ještě ve věku chlapeckém a rady a pomoci jich velmi potřebuje. Zajisté překvapuje, že v listě tom není ani zmínky o biskupu pražském. Proč papež nedoporučuje krále Václava též péči a pomoci biskupově? Jak se zdá, mělo zakročení Závišovo dobrý výsledek. Tím hůř pro biskupa, byl-li on mezi těmi, kteří chtěli Záviše u kurie očerniti.

---

[1] Novák, Formulář biskupa Tobiáše č. 10, kde listina chybně položena do r. 1287. Byv sveden nesprávným určením smlouvy mezi Václavem a Mikulášem (1286 neb 1287), luštil jsem při vydání formuláře datum svrchu psané: »MCCLXXXVII. kal. . . . .« místo: »MCCCLXXXV. II. kal. . . . « — [2] Novák, Formulář biskupa Tobiáše č. 99. — [3] Tamtéž č. 96, srov. úvod II 1. — [4] Emler, Reg. Boh. II. č. 2263, Redlich, Reg. Imp. VI. str. 411 č. 1877ª. Listina ta je nedatovaná a patří buď do r. 1285 aneb (pravděpodobněji) 1287. — [5] Graebner (str. 30) uvádí v souvislost se sňatkem Závišovým privilegium 1285, května 24. dané městům. Srov. též Novotný-Novák, Kronika Zbraslavská str. 39, pozn. 3. — [6] Emler, Reg. Boh. II., č. 1336. Spojuje-li Graebner (Böhm. Politik, str. 44) tento list s postavením Závišovým ke sporu biskupa vratislavského Tomáše s vévodou Jindřichem, nemůžeme s ním souhlasiti. Nebyloť by bylo příčiny, aby Václav mluvil o »*delatoris infamia*«, »*delationis inficiandae alicuius relatio*« a za příčinu pomluv prohlašoval závist. To se naprosto nehodí k vratislavskému sporu, ale k postavení Závišovu na

Zajistiv se v držení moci, věnoval Záviš svou činnost předně pacifikaci země a upevnění moci královské [2]) a pak svým dalekosáhlým plánům politickým. Jako politik je Záviš veliký. Přenáší tradice říše Přemysla Otakara II. do přítomnosti, první probouzí ve Václavovi dědice slávy otcovské. Bez Záviše by nám chyběl článek v řetěze, který spojuje dobu Otakarovu s dobou Václavovou. K tomu prvý poukázal Redlich.[3])

Redlich nalezl ve vídeňském státním archivu list (částečně již z nedostatečného přepisu publikovaný Tanglem), kterým král Václav 17. března 1287 se obrací k biskupu bamberskému Arnoldovi se žádostí, aby léna biskupství bamberského v Korutansku nevydával hraběti Menhartovi Tyrolskému, jehož král Rudolf této jeho zemi (»*terre nostre Carinthie*«) ustanovil za knížete a který nyní prý za udělení jich prosí. Léna ta že měl v držení otec jeho

---

královském dvoře. Právě tak bezdůvodné je, domnívá-li se Graebner (str. 45), že slavné poselství, které Václav slibuje v tomto listu vypraviti do Říma, souvisí s přípravami k sňatku Závišovu 1287 se sestrou krále uherského Ladislava, jíž bylo zapotřebí dispense od stolice apoštolské. Slavné poselstvo, o němž se zde mluví, mělo asi pozdraviti nastávajícího papeže Honoria IV. (Martin IV. zemřel 28. března, 1285). List, který píše Václav, není adressován papeži, nýbrž některému z kardinálův asi právě proto, že zpráva o smrti papežově, která se šířila velmi rychle, již došla, ale dosud se nevědělo, kdo je nástupcem. Jiného důvodu by nebylo, proč by se Václav neobracel přímo na papeže, hlavně kdyby šlo, jak Graebner myslí, o záležitost církevní, jakou byl spor biskupa vratislavského. V připomenutém listu ze 7. května praví nový papež Honorius IV., že nedávno slyšel o králi Václavovi a jeho protivenství. Tedy bylo hned na počátku jeho vlády nějaké poselství z Čech na jeho dvoře; to ovšem nemohlo býti ještě to slíbené slavné, nýbrž ono, které mělo Záviše u kurie ospravedlniti před pomluvami jeho nepřátel. — [1]) Tamtéž, č. 1344. — [2]) Srov. hlavně: Šusta, Záviš z Falkenštejna, str. 295. — [3]) Redlich, Zur Gesch. der österr. Frage unter König Rudolf (Mitth. d. Inst. f. oest. Gesch., IV. Ergzbd.) str. 150.

Otakar od církve bamberské a ona že nyní »*successione nativa*« patří jemu. Dodává, že *několikrát* o ně i o zemi svou Korutansko žádal krále Rudolfa a že jich den za dnem bude od něho požadovati, dokud nebude mu vyhověno. Proto prosí biskupa bamberského, aby lén těch nikomu neuděloval, dokud by se nepřesvědčil »*per examen debitum*« o jeho právech, a zakončuje, že by to bylo proti slušnosti a rozumu, kdyby o právo své k nim a k svému Korutansku byl nespravedlivě oloupen.

List ten je zajímavý nejen svým obsahem, nýbrž též způsobem, jak se v něm mluví. Z něho vane vědomí utrpěné křivdy a neoblomná vůle, rozebranou říši otcovu aspoň částečně revindikovati. To vnukl mladému Václavovi Záviš z Falkenštejna.

Proč začato s nároky na Korutansko, poučily nás dostatečně práce Redlichovy a Dopschovy.[1]) S žádostí o vydání Rakous, Štyrska a Krajiny, udělených v léno synům Rudolfovým, nemohl přece zeť krále římského před svého tchána předstoupiti. Kdy Václav s těmito nároky vystoupil, list zaslaný Arnoldovi Bamberskému neříká; tam čte se jen, že Václav o ony země upomínal Rudolfa již několikrát. Redlich pravi, že nevíme, zda již před udělením Korutan v léno Menhartovi (1. února 1286), a soudí, že jistě ne dlouho po tom;[2]) Dopsch se domnívá, že se to stalo před tím,[3]) a vysvětluje tak obrat v politice Menhartově k synu Rudolfovu Albrechtovi. Před definitivním rozhodnutím o osudu vévodství Korutanského pozoruje Dopsch mezi Menhartem a Albrechtem napětí. Menhart usiloval o to, aby nastoupil v práva vévodů korutanských z rodu Sponheimského v plném rozsahu, a činil si zejména nároky na sponheimskou državu v Krajině. Krajina byla však již r. 1282 s Rakousy a se Štyrskem udělena v léno synům Rudolfovým.[4]) Zde se zájmy habsburské a zájmy Menhartovy křižovaly. Dopsch ukazuje, že mezi Albrechtem a Menhartem se schylovalo ke konfliktu. Že došlo k mírnému a rychlému rozřešení sporu, připisuje silnému vlivu vnějšímu, kterým bylo vystoupení Václavovo s nároky na Korutansko. Menhart ohrožen jsa v držení i této země, povolil. A tak vlivem české (vlastně Závišovy) revindikační politiky došlo 23. ledna 1286 k smlouvě mezi Albrechtem a Menhartem, který se vzdal nároků plynoucích z vévodské moci korutanské na Krajinu a Marku; státoprávní spojení Korutan a Krajiny od té doby přestalo.[5])

Byl-li tedy již v lednu 1286 spor mezi Albrechtem a Menhartem akcí Václavovou uklizen, nutno tuto akci položiti aspoň do r. 1285. Pak porozumíme slovům Václavovým v listu k biskupovi bamberskému z r. 1287, že již několikrát se u Rudolfa domáhal Korutanska. Že právě v době napětí mezi Albrechtem a Menhartem vystoupil Záviš s nároky na Korutany, svědčí opět o jeho nevšedním politickém bystrozraku. Zdar jeho kroků při takové konstellaci nebyl vyloučen. Nevíme, co Václav Habsburkům nabízel, nepostaví-li se proti němu. Snad resignaci na veškerá ostatní práva, která mu zbyla jako dědictví po otci v zemích Alpských. Tak se domnívá Graebner, poukazuje k tomu, že k církevním lénům a soukromým statkům, které držel Přemysl Otokar II. v Alpských zemích, měl Václav dobré právo. Co se s nimi po pádu jeho stalo, nebylo nikdy s české strany uznáno.[1] Proto ještě roku 1287 hlásí se Václav tak rozhodně o léna biskupství bamberského v Korutansku, třebas již bylo definitivně zadáno Menhartovi.

---

[1]) Redlich t.; Dopsch, Die Kärnten-Krainer Frage (Archiv für oest. Gesch., 87). — [2]) Redlich, Österr. Frage, str. 151. — [3]) Dopsch, Kärnten-Krainer Frage, str. 71. — [4]) Tamtéž, str. 63 a 68. — [5]) Tamtéž, str. 70—73.

Že se plán český s revindikací Korutan nezdařil, o to se asi přičinil Rudolf, který v čas postřehl, jaké nebezpečí by hrozilo Habsburkům pro pokojné držení Rakous a Štyrska od české moci usazené v Korutanech. Země habsburské by se tak v případě války dostaly do velmi choulostivého objetí. Odmítnutí českých požadavků nutně vedlo k ochlazení přátelského poměru mezi dvorem českým a králem římským a k napětí mezi Václavem a Albrechtem.

Graebner ukazuje na dvě listiny, jež klade do r. 1285, podávající nám důkaz o nedůvěře, která zavládla v Praze k Rudolfovi. V jedné slibuje jakýsi »Al. de Locchan«,[2] že nejmenovaný hrad (listina je z formuláře Jindřicha Vlacha) a úřad komornický na Moravě, které mu byly svěřeny Václavem, bude věrně spravovati a na rozkaz jeho je odevzdá, komu by král poručil; že totéž zařídí s kastellány v tom hradě, kdyby snad byl zajat nebo zemřel; a posléze, že hrad a komornictví odevzdá královně matce (Kunhutě), kdyby se snad Václav zdržel na dvoře krále Rudolfa déle než slušno (*»si contingeret dictum d. W. in curia d. R. regis Rom. moram contrahere debito longiorem«*).[3]

V druhé listině slibuje Konrád, syn Herborda z Fullenštejna, podobně učiniti s jiným nejmenovaným hradem, že by jej totiž odevzdal tomu, koho by Václav ustanovil v Čechách za svého zástupce, kdyby se déle než slušno zdržel při králi Rudolfovi.[4]

Z těchto listin je patrna obava, že by se Rudolf při setkání s Václavem mohl zmocniti jeho osoby a ponechati si ho u svého dvora. Je otázka, o které setkání zde jde. Emler při chronologickém určování těchto dvou listin položil k r. 1285 otazník; na dobu pozdější ovšem mysliti nemohl, protože v jedné z nich se mluví o Kunhutě jako živoucí (zemřela v září 1285); nemohl se patrně rozhodnouti mezi rokem 1284 a prvou polovicí 1285. Graebner klade oba listy do roku 1285, a to do doby po schůzi v Chebu, neboť praví, že zamýšlená schůze, o niž tu šlo, pro nebezpečí s ní spojené se neuskutečnila.[1] Předpokládá tedy, že, sotva se skončil sjezd v Chebu, počalo se mezi Rudolfem a Václavem vyjednávati o nové setkání; to se mělo státi, jak hned uvidíme, v Norimberce, kam Rudolf z Chebu přímo odjel.[2] To je ovšem velmi pravdě nepodobno. V Norimberce je Rudolf do 4. dubna 1285; pak odjíždí na opačnou stranu a má za povstání měst v horních zemích a Elsasku a za tažení proti nepravému Fridrichovi zcela jiné věci na starosti než schůze s Václavem.

---

[1] Graebner, Böhm. Politik, str. 32. — [2] Graebner, Böhm. Politik, str. 33, stotožňuje jej bezdůvodně s Albertem z Lešan, který 29. června t. r. slibuje Václavovi věrnost (Emler, Reg. Boh. II., č. 1348): *»quod nihil contra ipsum vel eius terras penitus moliemur, immo pacem . . . procurabimus«*. ‚*Lessan*‘ a ‚*Locchan*‘ není totéž, Lešany se píší v listinách ‚Lessan‘ nebo ‚Leschan‘; pak ani obsahově se ty listiny k sobě nehodí. Albert z Lešan byl podle znění slibu věrnosti v odboji proti Václavovi. -- [3] Emler, Reg. Boh. II., č. 2262. — [4] Tamtéž, č. 2261.

V souvislosti s touto zamýšlenou cestou Václavovou k dvoru Rudolfovu uvádí Graebner ještě jiný dokument. Je to list krále Rudolfa, zachovaný ve formuláři Jindřicha Vlacha, kterým slibuje svému zeti Václavovi bezpečný průvod do Norimberka (u Graebnera omylem Würzburk) a po čtrnácti dnech zpět do Čech. K tomuto listu podotýká Redlich, že se nejlépe hodí na cestu Václavovu k setkání s Rudolfem a Jitkou, které původně asi bylo zamýšleno v Norimberku a pak se stalo skutkem v Chebu v lednu r. 1285.[3] Proto klade Redlich list ten do druhé polovice 1284. Toto určení je rozhodně správnější než mínění Graebnerovo. Pak ovšem jsme nuceni také oba listy, v nichž je vyjádřena obava, že by se Rudolf mohl zmocniti osoby Václavovy, položiti na sklonek roku 1284. Ve všech těchto listech jde o schůzi Václava s Rudolfem a Jitkou v Chebu v lednu 1285, a není příčiny, proč bychom s Graebnerem předpokládali nějakou novou zamýšlenou a nezdařenou schůzi. Graebner byl k položení listů těch do pokročilejšího roku 1285 sveden hlavně dvěma daty: datem listu Alberta z Lešan z 29. června 1285,[4] jejíž ztotožnil s ‚Al. de Locchan', a pak datem listu, jímž vévoda bavorský Jindřich slibuje králi českému pomoc proti každému, vyjma krále Rudolfa, na dvě léta. Tento list, zachovaný ve formuláři Zdeňka z Třebíče, má datum MCC etc. XIV kal. Sept. (srp. 19).[5] O Zdeňkovi z Třebíče však víme, že jména a data libovolně a často velmi násilně měnil, a má-li listina ta datum 19. srpna, je to spíše doklad, že toho dne vydána nebyla. Klade-li ji Graebner do roku 1285, patřila by spíše do ledna toho roku do Chebu, kde se Václav a Jindřich Bavorský sešli.1)

---

[1] Graebner, Bŏhm. Politik, str. 34. — [2] 28. ledna datuje »apud Egram«, 3. února v Norimberce. Redlich, Reg. Imp. VI., č. 1878 a 1880. — [3] Redlich, tamtéž, č. 1876. — [4] Emler, Reg. Boh. II., č. 1348. Listina tato se zachovala v opise rukopisu roudnického 427, a datum její je naprosto nesprávné: ‚MCCCLXXXV, III kal. Julii'. Učinil-li písař chybu v století, jakou máme záruku, že také v dalším letopočtu není omyl a že na př. místo: ‚LXXXVIII kalendis Jul.' nenapsal: ‚LXXXV III kal. Julii'? Netvrdím, že list ten patří do r. 1288, ale do bouří toho roku by se také hodil. Jsou tedy vývody Graebnerovy z tohoto listu naprosto nezávazné i co do data i co do jména. — [5] Emler, Reg. Boh. II., č. 2275.

Ze všech těchto dokumentů, které jsou, jak jsme viděli, v souvislosti s chebskou schůzí knížat, pozorujeme nedůvěru s české strany k Rudolfovi. S tím zcela se shoduje podivné jednání Závišovo za této schůze; Záviš totiž zůstal před městem a slavností se nezúčastnil. Historikové odpovídali rozdílně na otázku, proč tak učinil. Lorenz, Redlich,2) Bachmann3) a Graebner4) udávají za příčinu, že by Kunhuta nebyla podle něho mohla vystupovati v plném lesku královského majestátu; Palacký,5) Tomek,6) Šusta7) a Novotný8) správněji tvrdí, že pohnutka jeho jednání byla politická, totiž obava před králem Rudolfem. Nikdo si však dosud nepoložil otázku, proč Záviš vlastně k Chebu jel; jistě ne proto, aby tam hrál smutnou úlohu nezvaného hosta, který zůstane venku a dívá se svatebčanům do oken.

Záviš jistě nepřijel sám, nýbrž s průvodem, a jestliže pozorně čteme matnou sice, ale významnou zprávu kronikáře Zbraslavského, který vždy o Závišovi soudí nepříznivě, že totiž Záviš více na útěk nežli na účastenství s hodujícími s větší opatrností se chystal,9) vidíme, že Záviš byl připraven na nějaký nepřátelský čin se strany Rudolfovy. To vše se shoduje s oněmi listy, o nichž jsme se výše zmínili. Podle všeho přitáhl Záviš k Chebu z obavy, aby se Václav nedostal do moci Rudolfovy, a zůstal před městem na stráži, připraven jsa na všechny eventuality. Hned po zprávě o Závišovi praví opat Zbraslavský o Rudolfovi po sňatku: »nevím, co nepříznivého do našich se domnívaje, odvedl s sebou svou dceru«. To zase ukazuje na Falkenštejna. Rudolf viděl, že se mu plán, aby Jitkou Václava odvrátil od Záviše a jeho politických plánů, nepodařil, a proto s rozmrzelostí, jak se pamatuje kronikář, třeba si to neuměl vysvětliti, odtáhl i s dcerou domů, aby týž pokus opakoval o dvě léta později s lepším zdarem. Tato zpráva kroniky zbraslavské se nesmí podceňovati, a proto nebudeme souhlasiti s Lorenzem a Redlichem, že příčina návratu Jitčina bylo

---

1) Redlich (Zur Gesch. d. österr. Frage, str. 153 pozn. 1.) klade tuto listinu do r. 1283 neb 1284, poněvadž je v ní Václav titulován »modernus heres«. Titulatura »modernus heres« je ovšem ještě dobře možna v době lednové schůze v Chebu 1285; po ní užívá Václav titulu »rex Bohemiae«. Redlich nevidí v té smlouvě hrotu proti Albrechtovi. — 2) Srovn. Redlich, Reg. Imp. VI., č. 1877*a*. — 3) Bachmann, Gesch. Böhmens I. str. 670. — 4) Graebner, Böhm. Politik, str. 29. — 5) Palacký, Dějiny II. (2. vyd.), str. 249. — 6) Tomek, Dějepis Prahy I. (2. vyd.), str. 214. — 7) Šusta, Záviš z Falkenštejna, str 296. — 8) Novák-Novotný, Kronika Zbraslavská, str. 41 pozn. 1. — 9) Tamtéž, str. 41. Fontes rer. boh. IV., str. 26.

jen »das physische Unvermögen des allzu jungen Paares«,[1]) nýbrž s Šustou, který příčinu toho uvádí ve spojení s politikou Závišovou.[2])

Shrneme-li výsledky těchto úvah, vidíme, že Záviš, sotva dosáhl moci na dvoře královském, začal prováděti svou politiku velkého slohu. Jeho snaha, emancipovati české vnitřní záležitosti od vlivu Rudolfova, a jeho plány, revindikovati z bývalé říše Přemysla Otakara II. aspoň to, co se zdálo možné, vznikly zároveň a mají svůj počátek již r. 1284. Proto pospíchal Rudolf se schůzí chebskou, aby leskem svého dvora a půvabem sličné Jitky získal svého mladého zetě pro sebe a pro svůj rod. To se skončilo s nezdarem.

Tchán a zeť se rozešli v nevoli. Václav od politiky vytčené Závišem neustal a naléhal dále neúnavně na Rudolfa (»několikrát«), aby mu bylo vydáno aspoň Korutansko. Král římský, patrně, aby české naděje v tom směru zmařil, uspíšil vyrovnání Habsburků s Menhartem a dal Menhartovi Korutansko v léno.

Tím byl rozhodnut osud vévodství, ne však církevních lén, na něž měl Václav nárok v Korutanech po svém otci. Pozorujeme-li polohu a rozsah bamberských lén v Korutansku, vidíme, že, kdo je jich pánem, má celou zemi v šachu. Dopsch praví, že pro skutečné držení těchto zemí není tak rozhodujícím faktorem samo vévodství a léna říšská, jako léna církevní a statky soukromé.[3]) Proto po nezdaru s vévodstvím zasazuje se Václav s takovou houževnatostí o to, aby o léna ta nebyl připraven. V téže době, kdy o ně píše biskupu bamberskému, pozorujeme napětí mezi ním a Albrechtem. V čem máme hledati jeho příčinu? Je zcela pochopitelné, že po udělení Korutan Rudolfem Menhartovi (1. února 1286) přestaly veškeré ohledy, které před tím měl Václav k jeho synu Albrechtovi, a že nebylo třeba nyní se zříkati práv k lénům a soukromým statkům, na něž měl syn Přemysla Otakara II. po svém otci nárok v Rakousích a Štyrsku. To bylo dostatečnou příčinou k přiostření sousedských styků mezi Čechy a Rakušany. Albrecht z politických ohledů k něčemu takovému přistoupiti nemohl; česká léna a soukromé statky v Korutansku, Štyrsku a Rakousích ohrožovaly by podstatně jeho postavení v těchto zemích. Roku 1286 došlo ještě ke schůzi Václava s Albrechtem. Redlich[4]) i Graebner[5]) se domnívají, že příčinou té schůzky bylo umluvení společných kroků proti lupičství, které ohrožovalo moravskorakouské hranice. Graebner praví, že oba soupeři si byli vědomi, že nepřišla ještě doba vzájemného zúčtování.[1] Roku 1286 byla česká politika též na jiných místech zaměstnána a také Albrecht měl doma co dělati. Proto ovšem není příčiny, abychom v schůzi té viděli zlepšení poměru mezi oběma knížaty; poměr jejich naopak r. 1287 se ještě přiostřuje.

---

[1]) Redlich, Reg. Imp. VI., č. 1877 *a*. — [2]) Šusta, Záviš z Falkenštejna, str. 296. — [3]) Dopsch, Kärnten-Krainer Frage, str. 14. — [4]) Redlich, Zur Gesch. d. oest. Frage, str. 153. — [5]) Graebner, Böhm. Politik, str. 36.

V této kritické době chápe se Rudolf téhož prostředku jako přede dvěma lety. Václav přestal býti již dítětem a bylo lze očekávati, že mladá jeho choť, která mu nyní poslána do Prahy, nabude na něho rozhodujícího vlivu. Všichni historikové souhlasí v tom, že Jitka přichází do Prahy s politickým posláním. Doprovází ji biskup bamberský Arnold. V Praze nalézá Jitka v biskupu Tobiáši dobrého přítele a rádce, který ručí Rudolfovi za její bezpečnost.[2] Arnolda a Tobiáše nalézáme brzy v přátelském styku.[3] Tu nastává boj o osobu Václavovu. Na jedné straně královna Jitka, biskup Tobiáš a přívrženci habsburské politiky, za nimiž stojí Albrecht, na druhé straně Záviš se svými velikými politickými plány, pro něž hledá spojence za hranicemi. Proti roku 1285 bylo postavení Závišovo obtížnější, protože již nebylo královny Kunhuty.

Ještě Jitka nevkročila do české residence, a již se Václav kolísá. Ve formuláři biskupa Tobiáše se zachoval zajímavý dopis, v kterém král Václav píše biskupu pražskému, že čeleď královny Jitky nemá být od ní odstraněna, jak rozkázal, nýbrž má s ní přijíti do Kadaně, kde ji král bude očekávati.[4] Proč o tom píše právě biskupu Tobiáši? Není to pouhá formule, končí-li se salutace tohoto listu: »*promptam ad eius* (totiž Tobiáše) *beneplacita voluntatem*«. V listu žádá Václav biskupa, aby se mlčelo o jeho dřívějším rozkazu. Z čího návodu chtěl Václav odstraniti od Jitky její německé komonstvo? Jistě nejvíce Závišovi záleželo na tom, aby byla isolována od vlivu dvora Rudolfova. Zde poprvé vidíme, jak Václav počíná podléhati vlivu biskupa Tobiáše.

Pěkně vystihuje Závišovu situaci po příchodu Jitčině Graebner, praví-li: »S bojem proti Rakousům kombinuje se od té chvíle vladaři (Závišovi) boj o jeho postavení v Čechách. Bylo pro něho nutností hleděti si získati jaksi mezinárodní postavení, aby se mohl po případě držeti i proti dvoru v Praze.«[5]

Tak nutno vysvětlovati slezskou i uherskou politiku Závišovu. Jindřich Vratislavský a král uherský Ladislav, který Jindřichovi dal svou dceru za manželku, stali se mu přáteli a spojenci. O poměrech ve Slezsku a v Uhrách a o Závišově postavení k nim pojednává Graebner velmi obšírně. Spor mezi biskupem vratislavským

---

[1] Graebner (tamtéž) odmítá mínění Bachmannovo, že schůze Václava s Albrechtem byla o novém roce 1287, a klade ji s Redlichem a jinými do r. 1286, ovšem do konce roku. — [2] Emler, Reg. Boh. II., č. 2263. — [3] Srov. Formulář biskupa Tobiáše, č. 18. — [4] Novák, Formulář biskupa Tobiáše, č. 243. — [5] Graebner, Böhm. Politik, str. 38.

Tomášem a vévodou Jindřichem ukazuje nám v světle národního antagonismu německoslovanského.1)

Spojením s králem uherským mělo býti zabráněno možnosti koalice, která zničila 1278 Přemysla Otakara II., a táž zbraň měla býti nyní obrácena proti Albrechtovi. Přátelství s Jindřichem Vratislavským mělo krýti týl. Byla-li smlouva z r. 1285 s vévodou bavorským Jindřichem namířena také proti Albrechtovi, jak proti Redlichovi správněji se domnívá Graebner,2) ukazují se nám zřetelně dalekosáhlé obrysy Závišovy politiky, jejímž účelem bylo rozdrtiti moc Albrechtovu v Alpských zemích.

Také Albrecht měl spojence, a to Závišovi velmi nebezpečné, protože mu podrývali půdu pod nohama doma. Poznáváme je teprve z listiny, kterou bylo mezi Albrechtem a Václavem uzavřeno příměří.3) V ní na straně Albrechtově *(pro parte nostra)* jsou uvedeni Jindřich z Lichtenburka, Boček z Vranova a ti, kteří se nazývají z Bechyně a z Klingenberka4), a jich pomocníci a spojenci — to je strana biskupa pražského Tobiáše. O jiných přátelích Albrechtových v Čechách se dovídáme v listech zachovaných ve formuláři biskupa Tobiáše.5) Škoda, že jsou tam jen začáteční písmena. Tam k nim Albrecht mluví: »*qui vobis favimus et partes vestras fovere disposuimus*« a žádá je, aby »*fidei et devocionis vestre affectum, quem erga nos et nostros semper gessistis et geritis*«, uvedli ve skutek. Krále Rudolfa nazývá »*vestrum promotorem*« a slibuje jim štědrou odměnu. Není náhodou, že listy ty byly uschovány v kanceláři biskupa pražského; to opět ukazuje, kdo za těmito přáteli Albrechtovými stojí.

Graebner považuje i odboj jednotlivců, proti nimž Václav i Záviš konali válečné výpravy, za dílo Albrechtovy a Rudolfovy politiky.6) Podle toho byla habsburská strana mezi českou šlechtou dosti silně zastoupena.

Zahájením boje předešel Albrecht Záviše, když právě jel na svatební cestu do Uher, aby si přivezl nejen nevěstu, ale i upevnění spolku a válečných disposicí proti Habsburkům. Útok Hynka z Lichtenburka, Albrechtova stranníka v Čechách, málem by se byl stal Závišovi osudným. Záviš byl offensivou habsburské strany překvapen, a proto následovalo tak brzo příměří mezi Albrechtem a Václavem. Záviš se boje nevzdal, jen jej odložil. Tak vysvětluje Graebner smlouvu mezi oběma švagry z 20. května 1288 7) a do-

---

1) Tamtéž, str. 40--47. — 2) Graebner, Böhm. Politik, str. 34. — 3) Redlich, Zur Gesch. der österr. Frage, str. 161, Wiener Briefsammlung, č. 253. — 4) Listina doslova jmenuje: ‚illos qui de Bechen et de Chlingeberc dicuntur‘. O užívání praedikátu z Klingenberka (rovno ze Zvíkova) srov. Sedláček, Hrady a zámky XI. st. 27. — 5) Novák, Formulář biskupa Tobiáše, č. 111 a 112. — 6) Graebner, Böhm Politik, str. 37. — 7) Tamtéž, str. 47.

kazuje, že se nestala proti Závišově vůli, jak se domnívá Šusta.[1]) Graebner ukazuje, že v tom případě by nebylo možno, aby dozor nad provedením podmínek příměří byl svěřen přátelům a blízkým příbuzným Závišovým. Šusta je názoru naprosto rozdílného; vidí v této smlouvě pád zevnější politiky Závišovy, v nějž důvěra králova byla otřesena, a zároveň pád původce této politiky.[2])

Také v chronologii se Graebner a Šusta rozcházejí. Šusta neurčuje blíže první, překažené jízdy Závišovy do Uher, ale tvrdí, že vyjednávání o sňatek jeho s uherskou princeznou nelze vřaditi jinam, než do druhé polovice 1287; do doby po skončení námluv klade jeho odjezd, tedy snad ještě na sklonek roku 1287. Graebner tvrdí, že Záviš odejel na cestu do Uher asi brzy po 27. lednu 1288, kdy jej nalézáme ještě jako svědka na jedné listině krále Václava v Praze,[3]) pravděpodobně v únoru.[4]) Tedy do února klade zahájení offensivy se strany Hynka z Lichtenburka.

Tato chronologie není možná. Nepřátelství mezi stranami v Čechách vypuklo dříve, než se domnívá Graebner. Smělý útok Hynka z Lichtenburka proti Závišovi nezůstal bez odezvy na jiných stranách. A byl to vlastní syn Hynkův Hynek ml. z Lichtenburka, který s Dětřichem Švihovcem a svými spojenci na Orlíce udeřil na statky biskupa pražského a je zpustošil. O tom se nám zachovaly zprávy ve formuláři biskupa Tobiáše. Proč právě Hynek ml. z Lichtenburka stojí na prvním místě mezi obránci Závišovými, ukazuje nám jedna listina z doby o mnoho pozdější, kdy se Hynek marně hlásí u soudu zemského o svá práva na věno své manželky, Závišovy dcery.[5]) Závišova dcera byla asi příčinou, že veškeré úsilí Hynkova otce, odvrátiti jej od Záviše, minulo se s účinkem. Byl-li tehda Hynek ml. ženichem či již manželem Závišovy dcery, nevíme.[6]) Že útok jeho se obrátil právě proti biskupu Tobiášovi, ukazuje, koho stoupenci Závišovi považovali za hlavního strůjce úkladů nepřátelské strany. Listy formuláře Tobiášova týkající se těchto věcí patří do začátku roku 1288. V jednom z nich biskup Tobiáš dovolává se pomoci krále Václava proti Hynkovi ml. z Lichtenburka, purkrabí na Tetíně, který s Dětřichem Švihovcem a Orlickými nepřestává prý pustošiti statky biskupství pražského. Z listu toho se dovídáme, že Hroznata, purkrabí pražský, Dětřich, podkomoří královský, a přední měšťané pražští na rozkaz královský vyjednávali o smír mezi stranami za přítomnosti Hynka staršího z Lichtenburka v domě biskupském. Činili prý nátlak na Hynka mladšího, aby ustal od pustošení statků biskupských, on však, pohrdnuv jejich radami a napomenutími, zatvrzele s vyhrůžkami ještě horších věcí jednání přerušil.[1] Podobně se dočítáme v listu rychtáře a měšťanů pražských, kteří oznamují králi Václavovi, že obdrževše rozkaz jeho, ve velkém počtu 14. ledna přišli do bytu Hynka ml. z Lichtenburka a jej před otcem jeho, pokud mohli, nabádali k smíru. Hynek prý odpověděl, že od pustošení statků biskupských neustane, a že biskupovi a jeho lidem provede ještě mnohem horší věci.[2]

---

[1]) Šusta, Záviš z Falkenštejna, ČČH. I., str. 385—386. — [2]) Šusta, Záviš z Falkenštejna, str. 385—386. — [3]) Emler, Reg. Boh II., č. 1430. — [4]) Graebner, Böhm. Politik, str. 46. — [5]) Emler, Reg. Boh. II., č. 2070 z 9. ledna 1306. Graebner, kterému ušly listiny týkající se Hynka z Lichtenburka, vydané již Tadrou ve Věstníku spol. nauk 1889, posuzuje postavení obou Lichtenburků k Závišovi zcela nesprávně (Böhm. Politik, str. 48). — [6]) Sňatek ten asi do té doby klade Graebner a myslí (tamtéž, pozn. 3), že právě proto mohla vzniknouti rozepře o věno.

Že vyjednávání toto nelze položiti do pozdější doby, na př. do roku 1289, kdy občanská válka v Čechách byla již v plném proudu, ukazují jména purkrabí Hroznaty a podkomoří Dětřicha. Podle listiny z 10. ledna 1289 je purkrabím o rok později Zdislav ze Šternberka,[3] a podkomoří Dětřich se vyskytuje vůbec jen v roce 1288.[4]

Že tato akce Hynka ml. z Lichtenburka souvisí s obranou Záviše proti jeho nepřátelům, dokazuje kontinuita její s dalším bojem proti biskupovi po zajetí Záviše z Falkenštejna. Boj Hynka mladšího proti biskupovi nebyl ničím jiným leč odvetou za přepadení Závišovo Hynkem starším, když se Záviš ubíral na cestu do Uher. Proto ony prudké výstupy mezi otcem a synem, kteří se v hněvu rozešli.

Důležito je, jak se k sporu staví král Václav. Z listů svrchu uvedených se dovídáme, že na jeho rozkaz bylo zahájeno jednání o smír, že na jeho rozkaz rychtář a měšťané pražští doléhali na Hynka mladšího, aby ustal od nepřátelství proti biskupovi. Král béře v ochranu biskupa Tobiáše. Že při intervenci je zúčastněn také Hroznata z Husic, ukazuje k tomu, že sám Záviš si přál smírného vyrovnání a že i jemu byl zeť jeho příliš horkokrevný. Chtěl-li Záviš uskutečniti své uherské plány, muselo mu záležeti na tom, aby v Čechách byl za jeho nepřítomnosti klid. Když Hynek ani královského rozkazu neuposlechl a neustával v pustošení biskupských statků, obrátil se Tobiáš s novou snažnou prosbou na krále, aby nařídil Hynkovi ustati v nepřátelství,[5] což se asi podařilo, neb dalších zpráv o tom v r. 1288 již nemáme.

Pro vyjednávání mezi biskupem a Hynkem ml. z Lichtenburka máme přesné datum v listě rychtáře a měšťanů pražských, totiž 14. leden (1288), které vyžaduje, abychom akci Hynka mladšího položili na rozhraní let 1287 a 1288 aneb spíše na konec r. 1287.

---

[1] Tadra, Věstník spol. nauk 1889, str. 112; Novák, Formulář Tobiáše z Bechyně, č. 28. — [2] Tadra, tamtéž, str. 115; Novák, tamtéž, č. 246. — [3] Emler, Reg. Boh. II., č. 1466. — [4] Tamtéž, č. 1430. — [5] Novák, Formulář biskupa Tobiáše, č. 27.

Proto není možná, abychom s Graebnerem cestu Závišovu do Uher kladli do února 1288, nýbrž tam, kam patří též podle Šustova zařazení, do druhé polovice r. 1287.

Tvrdí-li Graebner, že příměří mezi Albrechtem a Václavem se nestalo proti vůli Závišově, a že Václav zůstává i dále pod jeho vlivem, nemůžeme s ním souhlasiti. K příměří byl Záviš okolnostmi donucen, a tu nepadá na váhu, zda je chtěl či nechtěl uzavříti. Že on sám své cíle sledoval dál, o tom jistě není pochybnosti. Boj proti Habsburkům stává se mu čím dál tím více bojem o vlastní osobu. Jiná otázka je, jak se k tomu má Václav. Pozorujeme-li chování jeho k biskupu Tobiášovi, dáme za pravdu Šustovi, že tou dobou je již postavení Závišovo otřeseno. V příměří samém je ledacos, co Závišovi nemohlo býti po chuti. Tak ustanovení, že se plnomocníci obou knížat mají sejíti 9. září (1288) mezi Znojmem a Seefeldem a pod přísahou se postarati o ustanovení »pevného míru a věčné svornosti«, se docela nesrovnávalo s úmysly Závišovými. Také podmínka, že příměří je závislé na ratifikaci krále Rudolfa, nesvědčí pro Záviše. Dovolává-li se Graebner toho, že Závišovi přátelé a příbuzní byli pověřeni dozorem nad prováděním podmínek,[1]) nedokazuje tím nic.

O tom rozhodoval Albrecht, koho chce míti z nepřátelské strany za ručitele míru, a je přirozeno, že chtěl smlouvou vázati hlavně ty, kteří byli míru nejnebezpečnější. Není-li o Závišovi v listině ani zmínky, je toho příčinou asi jeho nepřítomnost doma; 20. května r. 1288 je datována Albrechtova listina, 5. června nalézáme Záviše na dvoře uherského krále Ladislava.

Jak Václav a Záviš se tou dobou již rozcházejí, pozorujeme ještě z jiných okolností. Na jaře 1288 dochází smlouva mezi Závišem a vévodou Mikulášem o Opavsko. Víme, že v sporu tom rozhodčím byl král Rudolf. Že Rudolf rozhodl ve prospěch svého chráněnce Mikuláše, považuje Graebner za nepochybné a připouští i Václavův souhlas. Graebner ukazuje, že na jaře 1288 královský notář a jiní úředníci jsou v okolí vévody Mikuláše,[2]) a spojuje to s opavskou záležitostí, což je velmi pravdě podobno. Dodává-li však k tomu, že snad i Záviš s tímto srovnáním se spokojil, tvrdí to beze všeho důvodu. Sám přece ukazuje, jak Záviš 5. června t. r. dává se v Uhrách titulovati jako vévoda opavský, a to bylo po této návštěvě královských úředníků v Opavě;[3]) z toho přece není vidět Závišovo ustoupení, ale spíše přiostření se sporu jeho s Mikulášem.

Pak ovšem styky Václavovy s Mikulášem nabývají pro Záviše rázu povážlivého. Všichni jeho nepřátelé si podávají ruce: od

---

[1]) Graebner, Böhm. Politik, str. 47, pozn. 1. — [2]) Emler, Reg. Boh. II., č. 1452. — [3]) Graebner, Böhm. Politik, str. 49.

Albrechta a Rudolfa přes Jitku a Tobiáše až k Mikulášovi. K tomu přistupuje ještě celá řada menších nepřátel ze šlechty, kteří provádějí svou podkopnickou práci u dvora. O tom nám zachoval hojnost zpráv opat zbraslavský.[1])

Všechny tyto intriky a dvorské pikle měly na nervosního Václava vliv zdrcující. Již Šusta k tomu poukázal, jak mistrně zachytil opat Oto ve své kronice psychologické pochody v duši mladého krále.[2]) A Otovi šlo, jak nejnověji ukázal Novotný,[3]) právě o tento vnitřní život u zakladatele kláštera zbraslavského, jemuž snad svou »legendou« chystal gloriolu svatých. Jinde jest to dílu Otovu vadou, ale právě v těchto kapitolách je to jeho velkou předností. Zbraslav založil Václav z vděčnosti pro vysvobození z nebezpečí, jež mu domněle hrozilo od jeho otčima, a v kronice Zbraslavské se nám odráží onen chmurný obraz Závišův, který nepřátelé jeho stinnými barvami nanesli do duše Václavovy. Záviš to byl, který měl hlavní zásluhu o záhubu jeho otce, on, jak doslovně praví kronika Zbraslavská, »poskvrnil lože zesnulého krále«. Před ním se král Václav musil podle zprávy Otovy přetvářet, aby unikl úkladům, které mu potají strojil. To jsou hamletovské situace pro sotva dospívajícího Václava, které vysvětlují a částečně omlouvají účastenství jeho při zločinu spáchaném na démonickém Závišovi.

Hlavním strůjcem zločinu toho je podle mínění Graebnera král římský Rudolf. Graebner ukazuje, jak Rudolfovi na tom záleželo, aby úplně získal krále Václava pro zajištění volby jednoho ze synů svých na trůně římském. Nebezpečí, které rodu habsburskému hrozilo z Čech, dokud tam měl silnou posici Záviš z Falkenštejna, musilo býti odstraněno.[4]) Otevřeným bojem to nebylo lze; Záviš spojený s králem uherským a vévodou vratislavským, pán velikého území v Čechách, byl příliš mocný, i když již ztratil svůj vliv na krále Václava. Proto byla volena cesta jiná. Záviš měl býti učiněn neškodným lstí. I plán, podle něhož mělo býti proti němu postupováno, připisuje Graebner Rudolfovi a uvádí zajetí Závišovo ve spojení s návštěvou Václavovou v Chebu v březnu 1289. Tam 4. března potvrdil Rudolf Václavovi práva jeho jakožto kurfiřta, odňatá kdysi Přemyslovi II. Brzy na to 13. března následovalo potvrzení výměny, kterou uzavřeli Václav a Fridrich Míšenský.[5]) Jak známo, dal král český Fridrichovi statky Závišovy ve východních Čechách za práva jeho v Míšni. Rudolf tuto výměnu potvrdil a udělil všechna říšská léna, která měl Fridrich v Míšni, Václavovi.[6]) Rudolf vycítil, že je nutno dáti

---

[1]) Srovn. hlavně Šusta, Záviš z Falkenštejna, str. 385. — [2]) Tamtéž, str. 387. — [3]) V úvodu ke kronice Zbraslavské, str. XXXIV—XXXV. — [4]) Graebner, Böhm. Politik, str. 50. — [5]) Emler, Reg. Boh. II., č. 1470. — [6]) Graebner, Böhm. Politik, str. 56.

Václavovi náhradu za plány Závišovy na získání Alpských zemí. Záviš již padl, ale expansivní svou politiku zůstavil mladému králi jako dědictví po sobě, a Václav se jí nevzdal ani v těchto těžkých chvílích — jen ji obrátil na jinou stranu. Co se nezdařilo nyní na severozápadě, zdařilo se o něco později na severovýchodě.

Zajetí Závišovo klade Graebner mezi 10. leden a 10. duben 1289. Ojíř z Lomnice uvádí se na listině z 10. ledna ještě jako nejvyšší komorník a vyskytuje se toho dne s Oldřichem z Hradce (Jindřichova) naposledy v královĕ průvodu.[1]) Graebner nepovažuje za možné, že by tito dva ještě po Závišově zajetí byli zůstali při dvoře královském, a právem se táže, proč tedy pak zmizejí tak náhle. Totéž platí o Zbislavovi z Třebouně a Zdislavovi ze Šternberka, jichž jména jsou v téže listině uvedena a jež o něco později nalézáme v otevřeném boji proti biskupovi (a tedy dvoru) po boku Vítkovců. Tím se staví Graebner proti dosavadnímu názoru, který klade tuto událost do r. 1288 [2]) a který má oporu v Jindřichu Heimburském a jeho lakónické zprávě. Takové kronikářské chronologické údaje jsou často velmi vrátké povahy, zvláště když jde o rozhraní dvou let. Proti určení Graebnerovu nelze uváděti ani Pulkavovu zprávu, že Záviš *»fere per biennium«* byl v zajetí. Záviš byl popraven 24. srpna 1290, a Graebner správně ukazuje, jde-li o téměř celý rok 1289 a větší díl roku 1290, že možno dobře mluviti o době skoro dvou let.

Termín »ad quem«, který určuje Graebner, je 10. duben 1289, datum to, do kterého měl se Fridrich Míšenský uvázati ve statky odňaté Záviši z Falkenštejna podle smlouvy uzavřené s Václavem.[3])

Že Závišovo zatčení skutečně připadá teprve do začátku roku 1289, tomu nasvědčují ještě jiné okolnosti. Z konce r. 1288 nemáme zpráv o nepokojích v Čechách, ale na jaře 1289 rázem vzniká bouře, která zachvacuje jižní a střední Čechy a která je namířena hlavně proti biskupu Tobiášovi. Zprávy o ní se zachovaly ve formuláři Tobiášově. Hlavními účastníky povstání jsou Vítkovci, z čehož vidíme, že je to následek zrádného zatčení Záviše z Falkenštejna.

Stoupenci Závišovi se obracejí ne tak proti králi, jako proti biskupovi, což je opět dokladem, koho považují za hlavu svých nepřátel a za původce úkladů proti Falkenštejnovi. Že mimo krále Rudolfa a královnu Jitku o pád Závišův velkou zásluhu měl biskup, je nepochybno. Dostává se mu také odměny jak od Rudolfa, tak od Václava. Pro styky jeho s králem římským novým dokladem je list jeden zachovaný ve formuláři Tobiášově, v němž Rudolf se přimlouvá za synovce jeho Tobiáše z Benešova, rytíře krále Václava, u velmistrů řádu rytířů Německých, Templářův a Johannitů.[1] Tento průkaz o milosti krále římského vyplynul jistě jen z vděčnosti za nepopíratelné zásluhy biskupa Tobiáše o rod habsburský.

---

[1]) Tamtéž, str. 55. Emler, Reg. Boh. II., č. 1466. — [2]) Srov. ještě Šusta, Záviš z Falkenštejna, str. 388 a Bachmann, Gesch. von Böhmen, str. 675. — [3]) Graebner, Böhm. Politik, str. 55. Emler, Reg. Boh. II., č. 1467.

Král Václav také neskrblil uznáním. Pro »oddanost a zásluhy biskupa Tobiáše« byli vyňati lidé biskupství pražského z pravomoci krajských soudů.[2] Bratr biskupův, Milota z Dědic, byl jmenován purkrabím v Olomouci, a Tobiáš děkuje králi vřele v listu z doby po 15. srpnu 1289. Praví v něm, že král lásku svou k němu a k jeho přátelům i příbuzným mnohonásobně zvětšiv, dal bratru jeho toto purkrabství a mnoho jiných statků.[3] Ovšem hlavní odměna čekala na biskupa teprve po úplném přemožení nepřátel, kdy mu byla přisouzena jako náhrada za škody utrpěné celá řada statků konfiskovaných Vítkovcům.[4]

Pro Záviše povstali především blízcí jeho příbuzní: bratří jeho Vítek z Hluboké s Vokem, Budivojem a Henclínem, švagr jeho Hroznata z Husic se syny svými Arnoštem, Jencem a Budivojem; dále Jindřich z Rosenberka, Ondřej z Říčan, Zdislav ze Šternberka,[5] Dětřich Švihovec, Zbislav z Třebouně,[6] Konrád a Jindřich z Altenburka a jiní, kterých listiny nejmenují, označujíce je jen všeobecně jakožto »eorum complices«.

Povstalí Vítkovci a jich spojenci se vrhli na statky biskupa pražského, nechávajíce podle tehdejšího krutého způsobu válčení za sebou spálená, zpustošená města i vsi a zádavy na majetku i poddaných. Bouře jich odboje zuřila nejvíce na jihu Čech, kde byla hlavní jejich sídla, ale šířila se i do středu Čech, takže ohrožovala konečně i Prahu.

---

[1] Novák, Formulář biskupa Tobiáše, č. 181. — [2] Emler, Reg. Boh. II., č. 2727. V Praze 24. února 1289. — [3] Novák, Formulář biskupa Tobiáše, č. 192. — [4] Emler, Reg. Boh. II., č. 2734 (1291, června 17.). — [5] Zvláštní postavení zaujímá Zdislav ze Šternberka, který se stal purkrabím pražským po Hroznatovi z Husic. R. 1289, 6 února je zúčastněn při smlouvě mezi Fridrichem Míšenským a králem Václavem o výměnu Závišových statků za Fridrichova práva v Míšni (Emler, Reg. Boh. II., č. 1467), při aktu tedy Závišovi nepřátelském. Již 17. dubna t. r. však jeho posádka, kterou vložil na Orlík, útočí společně s Dětřichem Švihovcem na biskupskou Příbram a okolí. (Formulář bisk. Tob., č. 29.) A i dále účastní se lidé jeho boje Vítkovců proti biskupu Tobiáši. Jak si máme vysvětliti ten náhlý obrat? Rozvedlo Zdislava s dvorem snad zrádné zajetí Záviše z Falkenštejna, které podle správných výpočtů Graebnerových spadá asi do této doby? V pozdějších královských listinách 1289 ho již nenalézáme a brzy na to se připomíná již jako mrtvý (21. srpna 1290; Emler, Reg. Boh. II., č. 1510). — [6] O nesprávnosti v údaji rýmované kroniky štyrské, jako by Zbislav z Třebouně byl byval v době zajetí Závišova podkomořím (srovn. též Palacký, Dějiny II., 1., str. 253), viz Šusta, Záviš z Falkenštejna, str. 387. Listy formuláře Tobiášova potvrzují názor Šustův.

Bratr Závišův Vítek se syny Hroznaty z Husic zapálili a zpustošili Pelhřimov; když se odtud Vítek s kořistí ubíral domů, vyplenil Týn nad Vltavou a sedm vsí okolních, a nadobro je spáliv, mnoho poddaných odvedl do zajetí do Budějovic.[1] Podobný plen po opětovném vpádu zakusil biskupský Chýnov se sousedními osadami od Hroznaty z Husic. Biskup Tobiáš užil proti Hroznatovi i trestů církevních, prohlásiv nad jeho kostely interdikt; Hroznata totiž opevňoval si kostely k účelům válečným.[2]

Dětřich Švihovec splňuje v době velkonoční r. 1289 hrozby, které před rokem pronesl Hynek ml. z Lichtenburka proti biskupovi, a činí s maršálkem Zdislava ze Šternberka smělý útok proti Příbrami.[3] Orlík, kam Zdislav vložil proti biskupu Tobiášovi posádku, byl východiskem akce jako minulého roku. Po čtyři dni, od 17. do 20. dubna, pustošena byla Příbram a třináct vsí k ní patřících, mnoho lidí pobito, jiní raněni a dopraveni s hojnou kořistí na Orlík. Biskup Tobiáš prosí krále úpěnlivě o pomoc,[4] avšak Václav ho nemůže chrániti od dalších pohrom. Nyní dopadá na něj rána za ránou. Co zbylo v Příbramsku po uvedeném právě pustošení, vyplenil 2. června Zbislav z Třebouně a hlavně mnoho dobytka odvedl na své hrady, kam se mu zlíbilo.[5] Hned na to 8. června oba spojenci Švihovec a Zbislav ještě s jinými přepadli Dušníky, Chrášťany a jiné vsi biskupské ležící u Prahy a hospodařili zde právě tak jako na Příbramsku.[6]

Tou dobou[7] doráží i s druhé strany Vltavy vlna povstání ku Praze. Spojení mezi hlavní baštou biskupa Tobiáše, Benešovem, a mezi Prahou jest již rušeno Vítkovci. Lidé biskupovi jedoucí do Prahy na trh jsou syny Hroznaty z Husic přepadeni a oloupeni, někteří zraněni, jiní odvlečeni do Hradiště (u Vlašimě) do zajetí.[8]

Také na východě od Prahy nebylo lépe. Páni z Altenburka vyplenili biskupský dvůr Kyje za Karlínem a uloupili tam hlavně mnoho koní, které prý biskup tam choval pro královské služby. Pak zpustošili Liblice u Českého Brodu a jiné dvě vsi; Čes. Brod zničili ohněm. To se stalo, když již král opustil Prahu,[9] patrně po jeho odchodu na Moravu (23. srpna 1289 datuje král v Olomouci).

---

[1] Novák, Formulář biskupa Tobiáše, č. 235. — [2] Tamtéž, č. 89. — [3] O účastenství Hynka ml. nyní listiny nemluví; zdá se, že se smířil se svým osudem. Nalézáme jej aspoň jako svědka na jedné listině 22. července 1289, vydané otcem jeho Hynkem z Lichtenburka (Emler, Reg. Boh. II.. č. 1476). — [4] Novák, Formulář biskupa Tobiáše, č. 29. — [5] Tamtéž, č. 187. — [6] Tamtéž, č. 188. — [7] Že události ty neleží chronologicky daleko od sebe, soudím z toho že v listě, kde si Tobiáš stěžuje na oloupení svých lidí jedoucích do Prahy, praví se o synech Hroznatových: »non contenti malis prioribus«, tedy jde již o pokročilejší dobu nepřátelství. Pak k tomu ukazuje také postup listů těch ve formuláři biskupa Tobiáše. — [8] Novák, Formulář biskupa Tobiáše, č. 189. — [9] Tamtéž, č. 30.

Plenu u Liblic se zúčastnil také Ondřej z Říčan, zeť Hroznaty z Husic, který tam biskupovi zabral mnoho stád a koní. Syn Hroznatův Budivoj z Hradiště (u Vlašimě) poplenil vsi biskupské ležící u Štěpánova a nepřestával činiti dalších zádav. Lidé Zdislava ze Šternberka dopouštěli se na statcích biskupských ustavičných škod, kde se jim zlíbilo.1) K tomu ke všemu padl bratr biskupa Tobiáše Čeněk z Kamenice do zálohy lidí Vítka z Hluboké, byl od nich odveden do Budějovic a držán v zajetí. Tobiáš prosí krále, dlejícího ve Slezsku (listem psaným po 15. srpnu), aby mu pomohl k osvobození.2)

Neúspěchy biskupovy v boji proti povstalé šlechtě měly za následek, že Benešov, který byl velice ohrožen nepřátelskými útoky, dostal královskou posádku a byl na čas odevzdán králi Václavovi. V listině, která o tom jedná, praví král, že je to pro dobro míru a ke zkrocení nepřátel, jichž zpupnost zběsile rozohněná k vyhubení obyvatel jeho země se šíří. Po tom, co jsme zvěděli z listin ve formuláři Tobiášově, vidíme, že tato slova nejsou frasí. Posádka královská v Benešově měla hlavně čeliti útokům Jindřicha z Rosenberka a jeho soudruhů. Kdyby prý Jindřich obdržel od krále milost ještě před obsazením Benešova, odevzdá se hned hrad do rukou biskupa Tobiáše.3)

Tato klausule nasvědčuje, že se již pomýšlelo na smírné narovnání s Vítkovci. K tomu také ukazuje list, kterým biskup Tobiáš dává podle přání krále Václava za krále a všechny jeho věrné Vítkovi z Hluboké a bratřím jeho, Hroznatovi z Husic a synům jeho průvodní list na cestu ke dvoru královskému do Prahy a k návratu beze škody. List tento patří do konce roku 1289.4) Jiným listem ručí královna Jitka za bezpečnou cestu ke králi a návrat Jindřichovi z Rosenberka,5) který, jak se zdá, králi se poddal, ježto jemu později statky nebyly pobrány.

O tomto vyjednávání s povstalci a o příčinách, proč se rozbilo, zprávy se nezachovaly. Jisto je, že tu opět hrály velkou úlohu dvorské intriky. Tak v jednom listu žádá biskup Tobiáš protonotáře Jana za přímluvu u krále Václava, a především aby zabránil vydati úředníkům zemským listy královské, které by byly v jeho neprospěch při soudu s H(roznatou).6) Zdá se, že král, když se vrátil ze Slezska a Moravy a viděl zkázu země, která byla výsledkem biskupova boje s Vítkovci, odhodlal se k uzavření míru a chtěl hráti úlohu prostředníka mezi stranami a rozepři vy-

---

1) Tamtéž, č. 193. — 2) Tamtéž, č. 192. — 3) Emler, Reg. Boh. II., č. 2441. Ač je tato listina z formuláře Zdeňka z Třebíče, který se jmény nakládá libovolně, nelze jména v ní obsažená považovati za fikce, poněvadž se naprosto shodují s okolnostmi. — 4) Novák, Formulář biskupa Tobiáše, č. 200. — 5) Emler, Reg. Boh. II., č. 2259 ze sbírky Zdeňka z Třebíče s fingovaným datem. — 6) Novák, Formulář biskupa Tobiáše, č. 190.

rovnávati na soudu zemském, jako by povstání nebylo platilo právě tak jemu, jako biskupovi.

Proč jednání o smír nevedlo k cíli, můžeme se domnívati. Vítkovci jistě žádali především o vydání zajatého Záviše, a to habsburská strana dvorská asi připustiti naprosto nechtěla; pak snad požadavky biskupa Tobiáše za náhradu byly příliš vysoké. K míru nedošlo a válka vedena dál.[1]

K domácímu boji r. 1289 proti povstalcům, který, jak jsme viděli, přenechal Václav biskupovi pražskému, přidružily se ještě zápletky zahraniční. Graebner ukazuje, jak pevné postavení si dovedl Záviš ukouti za hranicemi. I Uhry i Vratislav se dostaly pro zákeřné zajetí Závišovo s Václavem do sporu. Když Albrecht Rakouský 1289 na sklonku léta počal opět válčiti s Uhry, byli také Čechové v jeho vojsku, které dobylo Kysku.[2]

V téže době zaujímá i Jindřich Vratislavský hrozivé postavení k Václavovi. Graebner upozorňuje na kronikářské zprávy o tom u Pulkavy, Beneše z Weitmile a opata zbraslavského.[3] Dosah zprávy, kterou přináší o tom kronika zbraslavská, lze pochopiti teprve nyní, když známe řádění povstalé šlechty v Čechách 1289. V 27. kapitole vypravuje opat Oto, že někteří ze šlechticů ne bez souhlasu ostatních došli k Jindřichovi, knížeti Vratislavskému, a slíbili mu, přijde-li dosti včasně, že mu království České bez obtíží poddají. Kníže prý, nemálo jsa potěšen, slíbil, že přijde do Čech bez prodlení, potom však, nedůvěřuje své síle, poslal ke králi uherskému a usilovně na něm žádal pomoci. Král uherský prý s ním učinil smlouvu a oba již určili lhůtu k výpravě, kdy by do Čech vtrhli a veškeré království pod svou vládu podrobili.

Zprávě té nemůžeme věřiti doslovně. Že by ctižádost knížete Jindřicha byla šla tak daleko, aby byl chtěl sáhnouti na korunu českou, je jistě pravdě nepodobno. Opat Oto o mnoho zvětšuje zde nebezpečí, jež Václavovi hrozilo, právě se svého legendárního hlediska, aby ukázal, jak zázračně Bůh krále českého zachránil, sklátiv v jednom měsíci jak knížete vratislavského, tak krále uherského. Bez nějakého podkladu věcného ovšem ta zpráva není, a čemu v ní věřiti můžeme, je spojení mezi povstalou šlechtou v Čechách, knížetem vratislavským a králem uherským. Pojítkem mohl býti při tom jediný, všem společný cíl — osvobození Záviše z Falkenštejna. Šusta,[1] Bachmann[2] i Graebner[3] vidí ve spojení Jindřicha s Ladislavem proti Čechům jediné tento účel.

---

[1] V souvislost s tímto vyjednáváním o mír nutno uvésti také listinu z 20. března 1290 (Emler, Reg. Boh. II., č. 1495), kterou biskup Tobiáš k žádosti Jindřicha z Rosenberka a Alberta ze Stropnic potvrzuje darování jich práva patronátniho v Rosenberku a Stropnicích klášteru ve Vyšším Brodě. Podle toho byl Jindřich z Rosenberka ještě v březnu ve styku s biskupem Tobiášem. Graebner, který nemohl znáti listiny formuláře Tobiášova, klade teprve za tuto dobu začátek boje s Vítkcvci (Böhm. Politik, str. 58 a str. 59, pozn. 6). — [2] Graebner, Böhm. Politik, str. 57. (Cont. Vindob.) — [3] Graebner, Böhm. Politik, str. 57, pozn. 4.

Z nadsazené zprávy Otovy o knížeti vratislavském bychom mohli ještě abstrahovati, že on byl původcem tohoto plánu a hlavou akce; a pozorujeme-li, kam se král Václav v létě r. 1289 obrátil, kde považoval své osobní zakročení za nejnutnější, vidíme, že je to Slezsko. V listu biskupa Tobiáše, v kterém děkuje za jmenování bratra svého Miloty purkrabím v Olomouci, těší se biskup, že milost boží zachovala krále zdráva a bez pohromy a že, řídíc postup jeho po prospěšné cestě, knížata polská a jiná, s nimiž měl schůzi v Opavě ve svátek nanebevzetí p. Marie (15. srpna 1289), učinila povolnými k jeho přáním a rozkazům.[4]

Z tohoto listu vidíme, že Václav byl v létě r. 1289 na válečné výpravě ve Slezsku. Ke krveprolití patrně nedošlo, ale výsledek byl dobrý. Místo schůze s polskými (totiž slezskými) knížaty Opava ukazuje, že při této akci zúčastněn byl nevlastní bratr Václavův Mikuláš. Jistě jemu má Václav děkovati za své úspěchy ve Slezsku. Proti komu bylo vše namířeno, je na snadě.

Jindřich Vratislavský svými výbojnými plány vzbudil nedůvěru mezi ostatními slezskými knížaty. Již 10. ledna 1289 odevzdal Kazimír, kníže Bytomský, králi českému svou zemi v léno, obávaje se asi, jak Graebner se domnívá,[5] rostoucí moci knížete vratislavského. K listině, v Praze o tom vyhotovené, přivěsili svou pečeť z knížat slezských Mikuláš[6] Opavský a Bolek z Löwenberka. Tohoto Bolka hojně obdaroval Václav II. listinou danou v Olomouci 23. srpna 1289.[7] I to uvádí Graebner v souvislost s pomocí jeho proti Jindřichovi Vratislavskému.[8] Tento spolek krále českého s knížaty slezskými — že jich bylo několik, vidíme z listu Tobiášova — znemožnil jakoukoli akci knížete Jindřicha na osvobození Záviše z Falkenštejna. S této strany nebylo se čeho obávati. Také z Uher nehrozilo nebezpečí, tam se postavil proti Ladislavovi vévoda rakouský Albrecht. Za to ve vlastní zemi bylo zle; tam, jak jsme viděli, povstalá šlechta ani zbraní ani vyjednáváním nebyla přivedena k poslušnosti.

Václavovi nezbylo, než obrátiti se o pomoc k svému tchánovi. Podle 34. kapitoly kroniky zbraslavské odebral se král český, »spatřuje škody království svého, způsobené nejen od cizinců, ale též od obyvatel«, ke králi římskému do Erfurtu a jemu vypravoval »zpupné podniky netoliko sousedních knížat (tím naráží na Vratislava a Uhry), ale i pánů svých«. V Erfurtu 13. dubna 1290 slavnostně odevzdal Václav Rudolfovi hlas svůj pro budoucí volbu krále římského, až by Rudolf dosáhl koruny císařské, ve prospěch stejnojmenného jeho syna.1) Tak dovedl tchán jeho kořistiti z těžké situace svého zetě. Václav se pro tu dobu dostal úplně do vleku politiky habsburské. Za to byl vypraven mladý Rudolf s vojskem do Čech, které mělo pokořiti zpupnou šlechtu. Rudolf sice ke všeobecnému žalu v Praze zemřel, ale na místo něho postaven v čelo výpravy Mikuláš Opavský, který dílo podle plánu také králi Rudolfovi připisovaného2) dovršil. Ohledů zahraničních stran Záviše už nebylo, v červnu 1290 zemřel i král uherský Ladislav i kníže vratislavský Jindřich, i naloženo s ním krátce. Poslední jeho osudy jsou dostatečně známy. Popravou pod Hlubokou ulehčilo se jak vévodovi Mikuláši, tak Habsburkům. Onen se zbavil svého nebezpečného soka v Opavsku, tito křísitele Přemyslových plánů na zbudování říše českorakouské. Habsburská strana a politika ovládla nyní v Čechách úplně situaci — ale jen na krátko. Závišovy myšlenky slavily vzkříšení dříve, než se zejména Albrecht nadál. (Pokračování.)

---

[1] Šusta, Záviš z Falkenštejna, str. 389. — [2] Bachmann, Gesch. von Böhmen I., str. 677. — [3] Graebner, Böhm. Politik, str. 57. — [4] Novák, Formulář biskupa Tobiáše, č. 192. — [5] Graebner, Böhm. Politik, str. 58. — [6] Emler, Reg. Boh. II., č. 1466. — [7] Tamtéž, č. 1478. — [8] Graebner, Böhm. Politik, str. 58.

Habsburkové a Rusko v 16. století.

Napsal Jan Slavík.

Když r. 1780 císař Josef II. meškal v Moskvě, poctil svou návštěvou také nově uspořádaný archiv kollegia věcí zahraničních. Bylo přirozeno, že německému císaři na prvním místě ukázány byly četné dokumenty styků říše ruské s Německem. Císař se zájmem prohlížel si památky dávných styků svých předků s ruskými vládci a dal se informovati i o počátcích jejich, v čemž snadno mohlo mu býti vyhověno, ježto tehdejší správce archivu F. G. Müller vypracoval před několika lety pro carevnu Kateřinu II. jakýsi přehled diplomatických styků Ruska s cizinou na základě v archivu chovaných pramenů.3) Císaři ukázána byla listina, na níž v Rusku mnoho si zakládali, proslulá ona listina daná r. 1514. císařem Maxmilianem I. velikému knížeti Vasilu Ivanoviči, v níž Maxmilian tituluje Vasila imperator, císař — car. Císař Josef, jenž byl na to upozorněn, žertem navrhoval, aby listina byla předložena francouzskému dvoru, který ještě v té době vzpíral

---

1) Emler, Reg. Boh. II., č. 2730. Srov. Graebner, Böhm. Politik, str. 59. — 2) Graebner, tamtéž, str. 60 (zpráva rým. kroniky Štyrské). — 3) Fried. v. Adelung, Kritisch-literärische Uebersicht der Reisenden nach Russland, str. 149. pozn. 1.

se dávati ruským panovníkům hrdý titul císaře. Kdyby byl však císař přečetl si onu listinu anebo ještě lépe, kdyby byl se dal informovati o hlavním obsahu korrespondence mezi dvorem habsburským a moskevským, byl by přišel na věc daleko zajímavější.

Událost nedávná, které císař Josef II. »pars magna fuit«, nedávné dělení Polska, bylo by se mu objevilo jako fakt, který má znamenitou »praehistorii«, k němuž náběhy učiněny byly dávno. Snad návštěva německého císaře v archivu dala podnět k zřízení pamětní knihy,[1]) aspoň Josefem II. řada v knize zapsaných počíná. Během času ocitla se tam jména četných, vynikajících osobností, členů panovnických rodin, jména proslulých badatelů na poli historickém, kteří z archivu čerpali, my však všimneme si jen posledního jména, jímž řada v knize zapsaných končí. Dne 27. května r. 1859 zapsán jest v návštěvní knize: *v. Bismarck Schönhausen*, könig. preus. Gesandter. Nejmenší noticka v knize nezachovala nám, co z diplomatických aktů těšilo se pozornosti muže v té době ještě málo proslulého, jisto však jest, že bylo tam velmi mnoho, co mohlo specielně Bismarcka zajímati. V oddělení obsahujícím dokumenty styků Ruska s Pruskem mohl najíti četné, písemné zprávy, jež svědčí, že politika Bismarckova vůči Rusku mohla by býti vhodnou závěreční kapitolou vypravování, kterak Prusko již od nejstarších dob za mnohý svůj úspěch má děkovati Rusku, jak pruský stát rostl nejen v dobré shodě s Ruskem, ale často značným, aktivním jeho přičiněním.

O stycích prusko-ruských zmiňuji se zde z té příčiny, že mají se styky rakousko- či habsbursko-ruskými něco společného a časem nelze je odděliti. Hrot úmluv rakousko-ruských i prusko-ruských směřuje často na totéž místo — proti Polsku. Jest známo, že plán rozděliti Polsko nevymyslili teprve ti, kteří jej provedli. Myšlénka ta jest velmi starého data a jest zajímavo, že když se poprvé vyskýtá, ovšem ve formě ještě nedokonalé, že již tehdy mají na ní účastenství všichni ti, kteří v XVIII. stol. říši polskou rozdělili: Rusko, Habsburkové a první panovník pruského státu, tenkrát ještě velmistr německého řádu — Hohenzollern Albrecht. Byla doba, kdy v politicko-geografické poloze Polska spatřována byla hlavní příčina jeho tragického pádu, dnes hlavní příčina hledá se jinde, nicméně popříti se nemůže, že politicko-geografický moment hrál v historii Polska roli nemalou. Sousedy Polska napadala choutka, ne-li rozděliti, tož aspoň urvati některé části polské koruny v době, kdy říše polská, nebyla-li již zcela zdráva, jistě nebyla zralá k rozdělení. V té příčině velmi zajímavé jsou styky Habsburků s Ruskem.

---

[1]) Posětitelskaja kniga čili Pamjatnaja kniga o posěščavších moskovskoj gosudarstvennoj kollegii inostrannych děl archiv znamenitych osobach i inostrannych putešestvennikach. Otistěna v Sborniku moskovskago archiva minist. inostrannych děl, T. II.—III, 1883.

* * *

Ohlédneme-li se po pramenech a literatuře thematu, shledáme, že literatura vzhledem k vydaným pramenům jest nepoměrně chudá. Co se pramenů týče, na prvním místě odkázáni jsme na edice ruské, v nichž publikován bohatý materiál moskevského hlavního archivu ministerstva věcí zahraničních, ale i četné dokumenty sebrané ruskými badateli v cizozemských archivech a bibliotékách. Nejvíce však poskytl jmenovaný moskevský archiv. Jak známo, moskevský hl. archiv minist. věcí zahraničních vznikl z archivu zrušeného *posolského príkazu.* Když residence vlády Petrem Velikým přenesena byla do Petrohradu, z aktů posolského príkazu zřízen byl v Moskvě první archiv, »děduška všech ruských archivů«.1) Po reorganisaci archivu za Kateřiny II. počíná se z něho hojně čerpati. Pro nás největší význam má práce *N. N. Bautyše-Kamenského*, který za dlouholetého svého pobytu při archivu pořídil z dokumentů osvětlujících styky Ruska s cizinou jakási regesta pod názvem »*Sokrasčennoe izvěstie o vzaimnych meždu Rossijskimi Monarchami i Evropejskimi deržavami posoľstvach, perepiskach i dogovorach*«. Toto pracné a cenné dílo čekalo na své vydání téměř celé století. Vydáno bylo v l. 1894 až 1902 ve čtyrech svazcích pod názvem *Obzor vněšnich snošenij Rossii po 1800 god.*2) Jedna příčina, proč tak dlouho bylo s tiskem odkládáno, byla, že projektován byl plán vydati ne výtahy z akt, nýbrž celá příslušná akta ve veliké sbírce *Pamjatniki diplomatičeskich snošenij drevněj Rossii s deržavami innostrannymi.*3) Plán však úplně proveden nebyl. Na štěstí začalo se s vydáváním dokumentů styků Ruska s říší římskou, vlastně s německými císaři — Habsburky. R. 1851 vyšel první díl, pro nás nejdůležitější, obsahující dobu od prvních styků r. 1488 do r. 1594. Do r. 1863 vyšlo devět svazků, v nichž publikován byl pramenný material styků ruskorakouských až do Petra Velikého. R. 1871 vyšel svazek

---

1) Srov. Bjulerův článek »Moskovskij glavnyj archiv i ego prežnyje posětiteli. Sborník mosk. glav. archiva min. inostran. děl. sv. 3—4. r. 1883. — 2) Bantyš-Kamenský marně domáhal se povolení k tisku. Po smrti jeho (r. 1814) usiloval o vydání díla jeho syn. O dobrozdání požádán byl Karamzin. Na slovo vzatý historik vyslovil se, že z díla Kamenského může míti prospěch jen věda, vyzrazení státních tajemství prý netřeba se báti, ježto od té doby nejen Rusko, ale i celá Evropa se proměnila a stará tajemství nemají svazků s novými. Nicméně povolení k tisku dosaženo bylo teprve r. 1821, k skutečnému však vydání došlo teprve r. 1894. Srov. předmluvu k I. sv. 1894. — 3) Ve sbírce měly býti otištěny tak zv. *statejnyje spiski*, *posoľskije knigi a posoľskija děla*, zápisy to o diplomatickém jednání s cizími státy, opisy listin odeslaných a přijatých, instrukce a relace poslů a p. Srov. Pam. dipl. snoš. I str. I—II.

desátý obsahující dokumenty styků Ruska s Italií, pak ale edice uvázla a vydání díla Bantyše-Kamenského mělo patrně nahraditi části, které nebyly vydány v Pamjatnikách eventuelně v jiných publikacích.[1]) K moskevskému archivu víže se jméno ještě jedné, pro nás důležité sbírky pramenů, známý ruský codex diplomaticus, *Sobranie gosudarstvennych gramot i dogovorov chranjaščichsja v gosudarstvennoj kollegii inostrannych děl.*

V pátém svazku z největší části vytištěném již v l. 1837 až 1842, ale vydaném teprve r. 1894 obsaženy jsou listy a úmluvy Ruska s cizími státy od r. 1326—1584. Listy týkající se Rakouska nalezneme téměř všechny v Pamjatnikách, sbírka však má tu výhodu, že obsahuje v chronologickém pořádku listy a úmluvy se všemi státy, takže stýká dobrý obraz styků Ruska s cizinou v té které době. Ze sbírek pramenů sebraných v cizích archivech dlužno jmenovati *A. J. Turgeněva Historica Russiae Monumenta* 2. sv. vyd. r. 1841—1842 a *Supplementum ad Hist. Russ. Monumenta*, 1 sv. r. 1848. Pro styky Maxmiliana I. s Vasilem Ivanovičem mnoho nalezneme u *E. Joachima, Die Politik des letzten Hochmeisters in Preussen Albrecht von Brandenburg.* Publikationen aus den k. Preussischen Staatsarchiven sv. 50, 58, 61. Pro tutéž dobu cenné zprávy najdeme ve známé sbírce *Acta Tomiciana*. Jednání Maxmiliana II. s Moskvou v době diplomatických bojů o korunu polskou po r. 1572 osvětlil nejvíce *Th. Wierzbowski* vydáním neznámého do té doby materialu z cizozemských archivů, zejména vídeňského. Předem vytýkám jeho *Materialy k istorii Moskovskago gosudarstva v XVI. i XVII. stolětijach,* zvláště sv. 1. *Posol'stvo Joanna Kobencelja v Moskvu v 1575—1576 g.* Varšava 1896, sv. 2. *Donesenie Joanna Kobencelja 1576 g.* Varšava 1901 a sv. 5. *Moskovskija posol'stva v Polšě.* Část I. 1510—1585. Varšava 1903. Za Rudolfa II. ruská poselství dlela často v Čechách. Zprávy o nich nalezené v místodržitelském archivu v Praze, jakož i noticky o nich v současné české literatuře vydal *V. A. Francev Russkija posol'stva v Čechii v XVI. věkě.* Varšava 1902.

Pro diplomatické styky Ruska s cizinou důležité jsou zprávy cizích poslů, kteří meškali na dvoře moskevském. Zprávy tyto zamýšlel vydati *Friedrich v. Adelung*, zpracoval však jen přehled cizinců, kteří psali o Rusku pod názvem *Kritisch-literärische Uebersicht der Reisenden in Russland bis 1700, deren Berichte bekannt sind.* Petrohrad-Lipsko 1846. Zprávy cizinců o Rusku, jakož i jiné spisy o ruské říši v XVI. stol. vydal *Starczewski Historiae ruthenicae scriptores exteri saeculi XVI.* Berlín-Petrohrad 1841. Mnoho zpráv pro naše thema najdeme ve všeobecných sbírkách pramenů, které ovšem vypočítávati netřeba.

---

[1]) Prameny k stykům s jinými státy otištěny hlavně *v Sborniku imperatorskago russkago istoričeskago obščestva* v Petrohradě. Pro nás důležité styky s pruským řádem obsaženy jsou ve sv. 53.

Z literatury předem vytknu jen práce, které přímo vztahují se k thematu. Z knih, v nichž věnovány mu některé partie, uvedu jen nejdůležitější. O počátcích styků Habsburků s říší ruskou v české literatuře máme pojednání *Ferd. Menčíka*, *Vzájemné styky rodu habsburského s Polskem a Ruskem do r. 1519.* Slovanský Sborník r. 1884. Styků Maxmiliana I. s Moskvou dotýká se také *Jar. Goll* v knize *Čechy a Prusy ve středověku.* 1897. V ruské literatuře první styky Habsburků s ruskými panovníky vylíčil *B. Bauer Snošenija Rossii s Germanskimi imperatorami v koncě XV. i načalě XVI. stol.* Žurnal minist. narodnago prosvěščenija r. 1870, sv. 148. Totéž thema německy spracoval *Strahl*, *Ruszlands älteste Gesandtschaften in Deutschland, deutsche Gesandtschaften in Ruszland und erstes Freundschaftsbündniss zwischen Ruszland und Oesterreich unter Friedrich III. und Maximilian I.* Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde VI. 1. sv. 1831. Strahl začíná hluboko ve středověku, záhadným poselstvím kněžny Olgy k Otovi I, o němž zmiňují se některé německé annály. V poslední části jednající o prvním spolku Habsburků s Ruskem jest práce Strahlova bezcenná, plna chyb. Jest však nahrazena novějším pojednáním *P. Karge, Kaiser Friedricks III. und Maximilians I. ungarische Politik und ihre Beziehungen zu Moskau.* Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft IX. 1893. Spolek Maxmiliana I. s Vasilem Ivanovičem r. 1514 vylíčil *Jos. Fiedler*, *Die Allianz zwischen Kaiser Maximilian I. und Vasilji (!) Ivanovič, Grossfürsten von Russland von dem Jahre 1514.* Sitzungsberichte Wien. Akademie. Phil. hist. Cl. XLIII. 1863. Starší tato práce, k níž přidány jsou četné přílohy z vídeňského dvorského archivu, jest stále ještě cenná. Svědčí o tom pojednání *G. Pisarevského, K istorii snošenij Rossii s Germaniej v načalě XVI. věka.* Čtenija obščestva istorii i drevnostěj pri Mosk. Universitetě. 1895. I. Jest to téměř doslovný překlad práce Fiedlerovy. Od Fiedlera máme rovněž starší, ale dosud velmi dobré pojednání *Die Beziehungen Oesterreichs zu Russland in den Jahren 1584—1598.* Almanach Wien. Akad. der Wissenschaften. 1866. V něm vylíčen jest pokus Habsburků zasednouti na stolec vymírajících Rurikovců. K velmi intensivním stykům s Ruskem vedeni byli Habsburkové při domáhání se koruny polské. Spisy však, které pojednávají o diplomatických bojích při třech volbách krále polského po vymření Jagellovců, pomíjím. Práce, která by měla za úkol vylíčiti styky Habsburků s Ruskem v delší periodě, nehledíme-li k dílu *Perwolfovu*, *Slavjane ich vzaimnyja otnošenija i svjazi,* jehož III. díl 1. sv. věnován jest hlavně politickým stykům Rakouska s Polskem a Ruskem, do nejnovější doby neexistoval.

Teprve na konci minulého roku vyšla kniha *J. Uebersbergra, Österreich und Russland seit dem Ende des 15. Jahrhunderts.* I. sv., 1488—1605.1)

I.

Kdybychom věřili prvnímu poslu rodu Habsburského k moskevskému dvoru, byly by styky Habsburků s Ruskem navázány zcela nahodile. R. 1486 v průvodu dvou sluhů objevil se v Moskvě vratislavský měšťan, rytíř Mikuláš Popel. Ačkoli vykázal se průvodním listem císaře Friedricha III., vzbudil nedůvěru. Bojaři viděli v něm zvěda krále polského. Na otázku, není-li snad poslem císařovým odpověděl, že nikoli. Jen touha po poznání moskevské říše a jejího panovníka vede prý ho do Moskvy tak, jako přivedla ho ke dvorům mnoha jiných panovníků.2) Navrátiv se r. 1487 do Německ Popel vypravoval o své cestě císaři Friedrichovi v Norimberce, kde právě zasedal sněm. O této první cestě Popelově do Moskvy máme velmi málo zpráv. Jsme odkázáni na to, co vypravuje Popel na dvoře moskevském za svého druhého pobytu v Moskvě r. 1489, když vysvětloval, kterak se stalo, že prostý turista přichází po dvou letech do Moskvy v hodnosti císařského posla.3) Císař a německá knížata, vypravoval Popel, nevěděli o existenci samostatné říše ruské, měli za to, že moskevský kníže jest poddaným krále polského. Teprve on — Popel — poučil je o pra-

---

1) Na práci, kterou zde podávám, začal jsem pracovati před půldruhým rokem upozorněn byv na zajímavé a celkem málo zpracované thema p. prof. Dr. Bidlem, jemuž za mnohou radu jsem zavázán díky. Když vyšla kniha Uebersbergrova, byl jsem s prací v podstatě hotov. Je přirozeno, pracují-li dva na stejném thematu na základě týchž pramenů, že dojdou přibližně k stejným resultatům, ale jen přibližně. Místa, v nichž se s Uebersbergrem rozcházím, a těch je dosti, vytýkám hlavně v poznámkách. Krom toho odkazuji na referát prof. Bidla o knize Uebersbergrově v tomto čísle Č. Č. H. Začátek práce přednesen byl na vědecké schůzi Hist. Klubu 19. led. r. 1906. — 2) Popel totiž nedlouho před svou cestou do Moskvy procestoval západní Evropu, byl v Anglii, Portugalsku, Španělsku, Francii i j. O své cestě referoval císaři Friedrichovi, začež odměněn od něho značnou sumou peněz. (Srov. článek Pfotenhauerův »Nikolaus Popplau« v Allgemeine deutsche Biographie XXVI. str. 428.) Svou cestu po západě Popel vypsal. Jest to tak zv. *Itinerarium Poppelianum.* Popel byl obratným zápasníkem, sám král Maxmilian chtěl se s ním v turnaji utkati, ale na radu svého okolí od nebezpečného úmyslu upustil. Ale i duševně byl vzdělán, znal několik jazyků a měl výborný pozorovatelský talent. Na př. v Anglii pozoroval i dnes známý despekt k jiným národům. Vypravování jeho jest často humoristické a satirické. Mnichy kláštera sv. Michala v Paříži zove »fratres ignorantiae«. Tehdejší Paříž zdála se mu o málo větší Prahy, ale Praha krásnější. Srov. čl. Stan. Karwowského »Mikolaj z Popielova«. Tygodnik illustrowany r. 1890 str. 230. Píši Popel, ač vyskýtá se v pramenech také forma Poppel. První zajisté je správnější. — 3) Creditiv Popelův dán v Ulmu 26. pros. 1488. Pamat. dipl. snoš. I. str. 1.

vém stavu věcí. Když císař od něho zvěděl o »moudrosti a velmožnosti velikého knížete, chce se s ním ve větší milosti a přátelství poznati«.1) Aby nabízené přátelství hned vřeleji se utvářilo, přednesl Popel návrh na uzavření příbuzenství. Ivan III. měl dáti svou dceru za manželku sestřenci císařovu Albrechtovi, markraběti bádenskému. Jednání však o sňatek mělo býti tajné, neboť »toho císař snažně žádá a bylo by mu to velice milé, ježto mnoho panovníků nebude rádo, až se doví, že vel. kníže jest v známosti a přátelství s císařem.«2) Ivan přijal nabízené přátelství, ale navrhovaný sňatek zamítl. Neměl chuti provdávat dceru za knížete, o jehož zemi slyšel poprvé. Nepochodiv s nabídkou sňatku Popel krátce před svým odjezdem dosáhl toho, že veliký kníže povolil mu tajnou audienci. Rozmlouval s ním o samotě.3) První, zač Popel velikého knížete žádal, bylo, aby zůstalo tajné, co bude mluviti, neboť »kdyby dověděli se o tom Čechové a Lechové, připravili by ho o hrdlo.4) Jednalo se o zajímavou věc. Popel navrhoval Ivanovi, aby požádal císaře Friedricha o titul královský. Na západě prý jest známo, že Ivan jednal o korunu královskou s papežem. »V té věci však papež žádné nemá moci, papež má moc nad duchovenstvem, ale dělati krále, knížata, rytíře má právo římský císař.« S císařem však třeba jednati tajně, aby nezvěděl o tom král polský, který by mohl velikými dary jednání zmařiti, neboť bojí se, stane-li se Ivan králem, že celá polská Rus k němu odpadne.5) Veliký kníže návrh Popelův rozhodně zamítl. Přijímati korunu z rukou císařových znamenalo uznávati jeho svrchovanost. Ivan však v odpovědi hrdě pravil, že má vládu jedině od Boha jako jeho předkové, o titul královský u jiného nikdy se neucházel aniž ucházeti se chce.6) Po nezdařeném pokusu získati velikého knížete pro jednání s císařem o královskou korunu Popel zkusil ještě jednou první prostředek — návrh sňatku. Dohazoval nápadníky hned pro dvě dcery Ivanovy, pro jednu kurfirsta saského Jana, pro druhou markraběte braniborského Sigmunda. Nezachovala se nám odpověď, ale byla jistě záporná. Ivan v té době zabýval se myšlénkou získati vznešenějšího zetě, syna císařova — krále *Maxmiliana*. Končily tedy všechny návrhy Popelovy s ne-

---

1) Ibid. str. 6. — 2) Ibid. str. 6. — 3) Ibid. str. 10. Ďjak Feodor Kuricyn opatřil si po audienci u Popela písemně, co byl vel. knížeti mluvil o samotě. Podle Uebersbergra Kurycin napsal řeč Popelovu jsa přítomen při audienci, což nesprávné. Ueb. chybně vyložil si příslušné místo v Pamjatnikách, jež zní: I knjaz Velikij emu velél u sebe byti i govoril s nim v naberežnoj gornicě pootstupiv ot bojar, da velěl Theodoru u nego ego rěči vypisati togo děla, čto on tolmačem ne chotěl govoriti. (Pam. I. 10.) Opatřiv si řeč Popelovu písemně Kuricyn donesl ji vel. knížeti a přinesl mu odpověď začínající slovy: čto esi mně kotorye rěči govoril a *velěl mi esi tě rěči donesti* do Gosudarja atd. (Ibid. str. 11.) Z toho patrno, že Kuricyn přítomen nebyl. — 4) Ibid. str. 10. — 5) Ibid. str. 11. — 6) Ibid. str. 11.

zdarem.[1]) Jen nabídka přátelství s císařem se ujmula. Popelovi bylo slíbeno, že veliký kníže za příčinou navázání přátelských styků vyšle k císaři poselství.

Zpáteční cestu Popel vykonal přes Švédsko a Dánsko. Sprostředkovav první kroky k stykům Habsburků s Rurikovci ustupuje úplně s jeviště dalšího jednání mezi oběma dvory.[2]) V úloze prvního posla a prostředníka mezi Habsburky a Moskvou jest těžko rozeznati, pokud jednal jako officiální posel císařův, pokud na vlastní pěst. Někteří vidí v něm jen tak zv. dobrovolného diplomata,[3]) který po prvém svém návratu z Moskvy přiměl císaře Friedricha navázati styky s Ruskem, někteří však vidí již v první jeho cestě do Moskvy ne cestu ryze turistickou, nýbrž jakousi cestu výzvědnou. Byl prý poslán prozkoumat sílu moskevské říše a tehdejší poměr její k říši polské.[4]) Domněnka tato, ač písemným svědectvím podepříti ji nelze, jest dosti pravděpodobná. Nebyla to náhoda, která svedla rod habsburský s Moskvou na konci XV. století. Mocná říše Ivanova upoutala pozornost Habsburků ohlížejících se po spojencích proti Jagellovcům. Stoletý boj mezi oběma rody nabýval v té době nového ostří. Uherský král Matyáš neměl legitimního dědice. Poslední léta své vlády byl téměř ustavičně nemocen. Boj o uherskou korunu visel ve vzduchu a Habsburkové nemínili dáti se Jagellovci o ni připraviti jako dříve o českou. Mohlo se předvídati, že Jagellovci, vypukne-li válka o Uhry, budou si pomáhati. Myšlénka získati spojence v jich zádech byla velmi přirozená. Ostatně, ať upozornil Habsburky na říši ruskou kdokoli, jedno jest jisto — iniciativa k navázání přátelských styků mezi Habsburky a Rurikovci vychází od Habsburků a na tento fakt třeba dívati se jako na jeden symptom ohlašující vystoupení Ruska v evropské politice na rozhraní věku středního a nového.

Co pravil Popel v Moskvě, že císař a německá knížata nevěděli o samostatné říši moskevské, jest ovšem čirá nepravda. Kdybychom neměli písemných svědectví, že přece tolik na západě o Rusku se vědělo, stačilo by jediné připomenutí sňatku Ivanova s byzanckou Sofií — události to evropské, na níž veliké účastenství má papež — abychom byli přesvědčeni, že moskevská říše nebyla západu taková terra ignota, jak líčí ji Popel na dvoře moskevském. Tím více překvapuje, že někteří historikové zprávě Popelově věří, mezi nimi i *Solovjěv*, který ve své obšírné historii Ruska mluvě o pobytu Popelově v Moskvě praví, že Rusko objeveno bylo Evropě současně s Amerikou.[1]) Na tom jest velmi mnoho pravdy, jenže Kolumbem Ruska není Mikuláš Popel aniž kdo jiný. Kdežto Amerika objevena byla od Evropanů, můžeme říci, že ruská říše v téže době objevila se západní Evropě sama. V dobách dřívějších na západě vědělo se hlavně, že Rusko strádá pode jhem tatarským, ale změny, které během století nastaly dějíce se mimo dohled západu zpozorovány teprve, když zrezavělá pouta tatarská spadla docela, a moskevská říše objevila se evropskému západu v podobě barbarské, ale mohutné již říše, s kterou hned začíná se v epropské politice počítati, často i v takových případech, na které Rusko ještě daleko později nestačilo. *Bestužev Rjumin* praví, že síla moskevské říše objevila se Evropě v poslední minutě, když bylo již vše k »objevení se« hotovo.[2]) Náhlým a netušeným vystoupením lze vysvětliti, že Evropa dříve k Rusku zotročenému tatarskými hordami úplně lhostejná nově vzmohutnivší říši přecenila. Následek tohoto přecenění byl na př. sňatek Ivana III. s byzanckou princeznou, kterou, jak známo, obdržel z rukou papeže. Byl to výsledek utopických plánů, jimiž římská kurie několikrát se zabývala, získati mocného ruského panovníka pro Řím a proti Turkům. Dal-li však rychlý vzrůst moskevské říše v druhé polovici XV. stol. na jedné straně vznik nemožným plánům, na druhé straně záhy zrodila se myšlénka, jak v té době jedině s úspěchem bylo možno užíti mocné říše ruské — získati ji za spojence proti Polsku. V té době veliký kníže moskevský začíná důrazněji hlásiti se o země, které Litva využitkovavši kdysi slabosti Moskvy, byla si přisvojila.[3]) Odvěký boj mezi Polskem a Moskvou v té době vzrůstá a veliký kníže ochotně přátelí se s každým nepřítelem Polska, tím ochotněji s imponujícím mu císařem římským.

---

[1]) Také žádost Popelova, aby vel. kníže vrátil livonskému řádu území které odňali mu jeho poddaní ve Pskovu, byla zamítnuta. Dána mu odpověď že Pskov jen drží, co mu patří. Pam. I. str. 9—10. — [2]) Popel poslal o rok později svého služebníka do Moskvy, ale ne za účelem politickým. Měl opatřiti pro císaře několik mladých losů. Srov. Pam. I. str. 52 sq. O něco později pustil se Popel do Palestýny, z kteréžto cesty se již nevrátil. Zemřel kdesiv Egyptě. Srov. čl. Pfotenhauerův v Allg. deutsch. Biographie XXVI. str. 428. O Popelovi mimo zmíněné práce psali: J. Fiedler, Nikolaus Poppel, der erste Gesandte Österreichs in Russland. Sitzb. Wien. Akad. phil.-hist. Kl. XXII., Liske, Mikolaj z Popielova. 1881 (byl mi nepřístupný). V české literatuře psal o Popelovi Ferd. Menčík v pojednání »Vzájemné styky rodu Habsburského s Polskem a Ruskem v Slovanském sborníku roku 1884. — [3]) Caro, Gesch. Polens, V. str. 533. — [4]) Srov. Bauer, Snošenija Rossii s Germanskimi imperatorami v koncě XV. i načalě XVI. st Ž. M N. P. r. 1870. T. 148, Karge P., Kaiser Friedrichs III. und Maximilians I. ungarische Politik und ihre Beziehungen zu Moskau. Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft IX. str. 259.

(Pokračování.)

---

[1]) Solovjěv, Istoria Rossii, V. str. 190. — [2]) Bestužev Rjumin, Russkaja istorija II., str. 143. — [3]) Karamzin, Istorija Gosud. Rossijskago VI. str. 158.

Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské.

Napsal Kamil Krofta.

V.

(Papežské provise na nižší beneficia v stol. XIII. a XIV. Annaty.)

Dříve než do voleb biskupských a opatských počali papežové zasahovati v obsazování nižších beneficií a prebend, které po právu příslušelo biskupovi a místním korporacím církevním, zejména kapitulám.[1] Již v prvé pol. XII. stol. stávalo se, že papežové obraceli se svými přímluvnými listy k biskupům a kapitulám, žádajíce, aby chudému nebo zasloužilému duchovnímu udělili některé beneficium nebo prebendu svého kostela, až by se uprázdnila. Zprvu byla to pouhá prosba, které arci velmi často bývalo vyhověno, ale znenáhla prosba přecházela v rozkaz. Koncem XII. stol. vznikl obyčej ustanovovati k provádění takových rozkazů zvláštní exekutory, kterým dávána byla moc stíhati tresty církevními ty, kdo by se protivili papežskému rozkazu. Za Innocence III., jenž první z plnosti moci papežské odvozoval *právo* papežovo k obsazování církevních beneficií, takové mandáty papežské jsou již velmi hojné a o jich skutečné provádění pečoval papež velmi důrazně. Ale teprve jeho nástupcové jali se užívati práva toho rozsáhlejší měrou zvláště k odměňování římských a italských klerikův i jiných oddaných svých přívrženců. Koncem XIII. stol. papežské provise jsou trvalou součástkou platného církevního práva a jich forma jest již v podstatě ustálena.

Těmito staršími provisemi papežskými udílel se toliko nárok na některé z beneficií určitého druhu, až by se uprázdnilo, a proto možno je určitěji označiti názvem *exspektativ* (gratia exspectativa) nebo *reservací*. Vedle nich vždy hojněji vyskytují se vlastní *provise* na určitá beneficia již uprázdněná. Zvláště bývalo zvykem, že papežové sami obsazovali beneficia a prebendy uprázdněné smrtí těch, kdo jich byli nabyli papežskou reservací. Byli to hlavně kuriálové sídlící při dvoře papežském, o jichž smrti papežové dovídali se dříve, než stala se známou v zemi, kde měli beneficia a prebendy. Tento zvyk stal se zákonem první generální reservací ‚Licet ecclesiarum‘, kterou papež Klement IV. r. 1265 vyhradil si obsazování všech beneficií, jichž držitelé zemřeli u kurie (apud sedem apostolicam). Reservace Klementova byla jeho nástupci obnovována a rozšiřována. Bonifác VIII. ustanovil, že generální reservaci podléhají všechna beneficia, jichž držitelé zemřeli cestou ke kurii nebo od kurie v místě, které není sídla kurie vzdáleno více než dva dny cesty. Jan XXII. obnovuje r. 1316 dekretem ‚Ex debito‘ reservaci všech beneficií uprázdněných při kurii, ustanovil, že netoliko všechna beneficia uprázdněná tím, že jich držitelé byli sesazeni, povýšeni nebo přeloženi papežem nebo že papežem přijata byla jich resignace, mají se — jako dotud — pokládati za uprázdněná u kurie a tedy podléhati generální reservaci, nýbrž i beneficia kardinálův a některých úředníků kurie, ať tito zemřeli kdekoliv.[1]) Již o rok později vyhradil si týž papež bullou ‚Execrabilis‘, jež obrací se proti všem, kdo by drželi několik beneficií inkompatibilních, také beneficia, která by se uprázdnila působením této bully, tak totiž, že by jejich držitelé, prohřešíce se proti jejím předpisům, zbaveni byli svých beneficií. Nástupce Janův Benedikt XII. obnovil r. 1335 reservaci Janovu v plném rozsahu bullou ‚Ad regimen‘, odtud pak všichni papežové obnovovali ji prostě tím, že ji pojímali do pravidel, která po svém nastoupení dávali své kanceláři. Těmito generálními reservacemi rozmnožil se nadmíru počet beneficií, o jichž obsazení rozhodovali papežové, ale ani toho nebylo dosti; papežové užívali ještě reservací speciálních, vyhražujíce si v jednotlivých případech obsazení všech beneficií, která se uprázdní smrtí určité osoby, nejčastěji ovšem takové, jež měla beneficií mnoho. Tak vyvinul se celý systém papežských reservací a provisí. Za Jana XXII. nacházíme jej již v plném rozkvětu a v podstatě nezměnil se pak po celou dobu avignonskou.

---

[1]) O vývoji papežských provisí a reservací nejlépe a nejpodrobněji poučuje *Hinschius*, System des kathol. Kirchenrechts III., str. 115—133. K tomu důležité poznámky najdou se u *Hallera*, Papsttum und Kirchenreform I., str. 28—39 a j. Pouze o generálních reservacích jedná pilná, ale historicky nedostatečná práce *Luxova*, Constitutionum apostolicarum de generali beneficiorum reservatione ab ao. 1265 usque ad a. 1378 . . . collectio et interpretatio, Vratislav 1905. Sr. též co o reservacích biskupství a opatství bylo vyloženo v předešlé kapitole str. 12—13. Nejnovější práce *H. Baier-a*, Päpstliche Provisionen für niedere Pfründen bis zum J. 1304 (Freiburger Dissertation, Münster 1905) nemohl jsem bohužel ještě užiti, protože jsem se o ní dověděl teprve, když jsem hotový rukopis této kapitoly odevzdával do tisku. (Sr. Neues Archiv 1906, str. 537.)

V Čechách před velikým zápasem biskupa Ondřeje s mocí světskou nemáme ani jediné zprávy o zachování kurie v obsazování nižších beneficií církevních. R. 1143 sice legát Guido, snaže se v Čechách zjednati platnost církevním předpisům o kněžském celibátu, zbavil některé církevní hodnostáře české, kteří předpisů těch nezachovávali, jejich hodností i prebend, ale na obsazení beneficií takto uprázdněných — ač-li vůbec skutečně se uprázdnila — sotva měl nějaký vliv.[2]) O čtvrtstoletí později stalo se zase něco podobného. Když v boji Ondřejově s králem děkan Arnold, arciděkan a někteří jiní hodnostáři a kanovníci kostela Pražského postavili se proti biskupovi, nedbajíce interdiku, jenž od něho byl vyhlášen, nařídil papež Honorius III. dne 16. února r. 1218 biskupovi Řezenskému a opatu Waldsaskému, aby je suspendovali z beneficií i úřadův a obeslali je před soud kurie,[1] a v prosinci téhož roku, když prvého rozkazu nebylo poslechnuto, uložil biskupovi Eichstädtskému, aby prohlásil ony neposlušné preláty za zbaveny jejich úřadův a beneficií.[2] Když však ani tento rozkaz neměl účinku a oni kanovníci a preláti zůstávali v držení svých beneficií, papež postoupil o krok dále. Nařídil biskupovi a kapitule Pražského kostela, aby užívajíce svého práva k obsazení uprázdněných beneficií, udělili je osobám způsobilým [3]) Papež tedy i v tomto mimořádném případě šetřil práva řádných kollatorů; neobsadil sám uprázdněných beneficií ze své moci, nýbrž toliko vyzval biskupa i kapitulu, aby vykonali své právo a povinnost.

---

[1]) Sr. o této reservaci poznámky u *Hallera* l. c. str. 97 násl. — [2]) Sr. zprávu legátovu v Reg. I., 238 = Cod. Mor. I., 246.

K novému obsazení oněch beneficií ve skutečnost nedošlo; aspoň pokládal papež ještě r. 1222 děkanství za uprázdněné, tak že — spor byl zatím ukončen — mohlo býti znova uděleno Arnoldovi. Bullou z 30. září 1222 nařídil papež opatu Strahovskému a proboštovi i děkanu Vyšehradskému, aby někdejšímu děkanu Arnoldovi k mnohým jeho prosbám udělili *z moci papežské* děkanství Pražské, jehož byl pro svá provinění zbaven a které dosud jest uprázdněno.[4] Ač toto zařízení papežské mělo význam toliko formální, protože Arnold ve skutečnosti asi děkanství nepozbyl, a ačkoli tu šlo o pouhou restituci beneficia, nikoliv o jeho udělení, je přece důležité, že tu papež, neuváděje ani právního důvodu, osobuje si právo udíleti beneficium z pouhé své moci. Je to — pokud víme — první případ obsazení českého církevního beneficia z moci kurie.

Současně s děkanstvím zbaven byl Arnold z rozkazu papežova také fary v Retzi Pasovské diecese, která dostala se skutečně do rukou jiného, ačkoli papež na přímluvu krále Českého již r. 1220 byl nařídil biskupovi pasovskému, že Arnoldovi mají býti ponechána beneficia, která držel v diecesi Pasovské.[1]) Když po ukončení sporu Arnoldova s biskupem Pražským process proti němu učiněný byl zrušen, byla mu bullou papeže Řehoře IX. z 3. srpna r. 1233 restituována i fara v Retzi, jejíž nový držitel zatím byl zemřel, a zároveň bylo mu dovoleno, aby ji směl držeti vedle Pražského děkanství, ač to byla beneficie inkompatibilní.[2]) O něco později nařídil papež novou bullou biskupovi Pasovskému, aby děkanu Arnoldovi z moci papežské restituoval všechna beneficia, jichž byl k rozkazu papežskému zbaven za svého sporu s biskupem Ondřejem.[3])

---

[1] »mandamus, quatenus .. ipsos .. ab officio beneficioque suspensos ad sedem apostolicam transmittatis.« (Reg. I., 589.) — [2] »nos eos a collatis sibi ecclesiasticis beneficiis ammovemus, ... mandantes, quatenus ipsos denunciare procures officio beneficiisque privatos« (Reg. I., 603). — [3] »mandamus, quatenus beneficia ipsa, prout ad vos est eorum donatio devoluta, personis idoneis canonice conferre curetis, et si qui eos, quibus ipsa conferenda duxeritis, molestare praesumpserint, ipsos excommunicationis sententia sublato appellationis obstaculo percellatis« (Reg. I., 609). — [4] »Mandamus, quatenus ... memorato Arnoldo decanatum Pragensem, quo fuit quondam exigentibus culpis suis auctoritate sedis apostolicae spoliatus, sicut dicitur, nunc vacantem, auctoritate apostolica ... conferatis« (Reg. I, 666).

Kdežto ve všech těchto případech rozhodnutí kurie o obsazení beneficií mělo pouze význam formální, jsouc toliko obnovením stavu dřívějšího, došlo zatím ke skutečnému udělení českého beneficia z moci papežské, a to osobě, která nepatřila k domácímu duchovenstvu. Papežský legát Konrád, který v zemích našich meškal r. 1225, udělil kleriku Janovi, synu vznešeného Římského občana, prebendu kostela Olomouckého. Stalo se to patrně se souhlasem biskupa Olomouckého, který k prosbám legátovým na doplnění oné prebendy povolil roční důchod tří hřiven. Římský klerik nesídlil ovšem v Olomouci, nýbrž dával vybírati důchody prebendy svým prokuratorem. Taková novota nebyla, jak se zdá, biskupovi a kapitule valně po chuti, tak že v placení byli velmi váhaví. Proto byl papež nucen nařízditi bullou z 3. dubna 1228 proboštovi a děkanu Klosterneuburskému, aby přiměli biskupa i kapitulu Olomouckou, aby kleriku Janovi zaplatili požitky prebendy i důchod povolený biskupem za poslední dva roky a budoucně aby prokuratorovi Janovu jeho jménem řádně odváděli požitky prebendy i důchod.[4]) Nevíme, dostával-li klerik Jan po tomto nařízení papežském důchody své prebendy skutečně tak, jak mu náležely.

K novému zasažení kurie v poměry českých beneficií byly podnětem zase okolnosti mimořádné. Nejprve byl to spor o biskupství Olomoucké po smrti biskupa Roberta. K žádosti zvoleného biskupa Viléma a děkana, arciděkana i kanovníka kostela

---

[1]) Bulla z 21. června 1220 v Reg. I., 622. — [2]) Reg. I., 811. — [3]) »Mandamus, quatenus... dicta beneficia, quibus occasione processus eiusdem memoratus decanus exstitit destitutus, amoto quolibet detentore, cum fructibus inde perceptis auctoritate nostra restituas« (Reg. I., 826). — [4]) V bulle z 3. dubna 1228 praví se, že legát Konrád onomu klerikovi »praebendam in ecclesia Olomucensi concessit« a že biskup Olomoucký »ad preces dicti legati... in supplementum dictae praebendae annuam pensionem trium marcarum concessit.« Když klerikovi ze slíbeného ročního důchodu po dvě leta nic nebylo vyplaceno, měli býti biskup a kapitula donuceni, »ut exhibeant eidem clerico tam prebendae dictae fructus, quam pensionem anni praeteriti et praesentis ac deinceps procuratori eius suo nomine de praebenda et pensione praedictis respondere procurent« (Reg. I., 729 = Cod. Mor. II., 184).

Olomouckého, kteří za příčinou volby Vilémovy dleli u kurie a zatím byli zbaveni svých beneficií, nařídil papež Innocenc IV. r. 1245 třem českým prelátům, aby je zase uvedli v držení jich beneficií.[1] K důraznějšímu zakročení pohnul papeže odboj kralevice Přemysla proti jeho otci, v němž na stranu Přemyslovu postavili se také mnozí preláti a duchovní v království Českém. Ukládaje bullou z 22. dubna 1249 biskupovi Míšenskému, aby na Přemysla vyhlásil exkommunikaci, nařídil mu papež zároveň, aby všechny takové preláty a duchovní, kteří se podporováním kralevice stali nehodnými svých církevních beneficií, a beneficia takto uprázdněná aby dal uděliti osobám jiným od těch, jimž přísluší jich kollace, ač li jsou oddáni církvi (t. j. nepatří-li k straně Přemyslově), jináče aby je on sám udělil osobám způsobilým a církvi oddaným.[2] Mimořádné poměry tehdejší a zejména ta okolnost, že sám biskup Pražský stál tehdy na straně Přemyslově proti králi podporovanému kurií, vysvětlují dostatečně, proč papež projevil vůli užiti v takovém rozsahu svého práva k obsazování beneficií. I tu je však významné, že papež zbaviv odbojné duchovní jejich beneficií, chtěl, aby tato beneficia obsazena byla způsobem pravidelným od svých řádných kollatorů, a jen kdyby i tito nebyli poslušni církve, měla býti udělena biskupem Míšenským jako zástupcem kurie.

Než i krom obou těchto mimořádných případů můžeme také u nás pozorovati to, co bylo zjištěno u větší míře jinde, zvláště v Anglii,[3] že za Innocence IV. (1243—1254) papežských provisí přibývá. Kdežto v době dřívější nesetkali jsme se u nás s žádnou vlastní provisí papežskou — kleriku Janovi byla r. 1225 provise udělena papežským legátem, nikoli papežem samým, v ostatních případech, které jsme poznali, šlo o pouhou restituci beneficií z trestu odňatých — známe z doby Innocence IV. dvě takové provise, které nás se týkají, jedna ovšem toliko osobou toho, jemuž se papežské provise dostalo. Bullou ze 4. května 1248 nařídil papež prokuratoru kostela Salzburského, aby Vyšehradskému děkanu Engelbertovi, který jako prokurator Českého krále zjednal si velikých zásluh o záležitosti Římské církve, udělil některé z uprázdněných beneficií provincie Salcpurské.[1] V druhém případě jde o beneficium české, o kanovnictví a prebendu kostela Vyšehradského. Italskému klerikovi Angelovi de Pontecurvo uděleno bylo bullou papežskou kanovnictví na Vyšehradě a zároveň vyhražena mu prebenda toho kostela, až by se některá uprázdnila. Angelus byl na základě této bully skutečně přijat za kanovníka na Vyšehradě, ale když se tam uprázdnila prebenda, kapitula nedbajíc papežské reservace, udělila ji jinému, Dominiku Lambertovu, klerikovi pražské diecese. K prosbám Angelovým nařídil papež novou bullou z 28. července 1253 děkanovi Pasovskému, aby, zjednaje Angelovi v dosažení prebendy přednost přede všemi, kdo byli na Vyšehradě po něm přijati za kanovníky, přinutil kapitulu, aby mu nahražovala důchody oné prebendy, kterou neprávem udělila jinému, tak dlouho, dokud Angelus sám nedostane prebendy.[2]

---

[1] Bulla z 3. bř. 1245 v Reg. I., 1109 = Cod. Mor. III., 63. — [2] »Cum autem ... nonnulli praepositi, decani, canonici et rectores ac alii canonici ecclesiarum regni praedicti, favendo et adhaerendo supradictis nato regis et baronibus, persecutoribus ecclesiae, contra eam, beneficiis ecclesiasticis reddiderint se indignos ..., mandamus, ut praepositos, decanos et alios antedictos, si tibi eos constiterit tales esse, personatibus et dignitatibus ac beneficiis, quae ab ecclesiis obtinent, eadem [t. j. papežovou] auctoritate perpetuo privans, facias ea conferri per illos, ad quos ipsorum collatio pertinet, si tamen sunt devoti ecclesiae Romanae; alioquin tu conferas hac vice personis idoneis et ecclesiae praedictae devotis (Reg. I., 1230 = Cod. Mor. III, 139). — [3] Sr. *Hinschius*, III., str. 120 a *Haller*, I., str. 29, 33 a 35.

Zdá se, že od Innocence IV. bylo vydáno ještě více podobných provisí na česká beneficia, o nichž nezachovaly se přímé zprávy. Máme aspoň svědectví od jeho nástupce Alexandra IV. z r. 1258, čtyři léta po smrti Innocencově, že tehdy velmi mnozí klerikové — jménem uvádí se pouze jediný Rodus — domáhali se přijetí za kanovníky kostela Pražského na základě papežských provisí, jichž dostalo se jim aspoň z části nepochybně již od Innocence IV. Alexandr sám brzy po svém nastoupení ustanovil, že žádná kapitula nemá býti nucena přijmouti na základě papežských provisí více než čtyři kanovníky s nárokem na prebendu, ale ti, kdo již papežské provise toho způsobu měli, neřídili se papežským ustanovením. Kapituly však dovolávajíce se tohoto ustanovení, utíkaly se k papeži o ochranu proti takovým nárokům.[3] Učinila tak i kapitula Pražského kostela. V žádosti své k papeži vyložila, že jednak na základě listin vydaných stolicí papežskou nebo jejími legáty, jednak z vlastní vůle přijala více než osm kanovníků, pro něž nebylo prebend. Ačkoli pak papež nařídil, že takových kanovníků nemá býti přijímáno více než čtyři, a přijetí kanovníků přes tento počet prohlásil za neplatné, přece Rodus a mnozí jiní klerikové, kteří od stolice papežské dostali provise na kanovnictví při kostele Pražském, obtěžovali kapitulu naléháním, aby je na základě těchto provisí přijala za kanovníky, třeba nepatřili do stanoveného počtu, a když jim nebylo vyhověno, dávali na kapitulu vyhlašovati klatbu a interdikt od těch, kdo jim od kurie byli ustanoveni za exekutory těchto provisí. Papež nařídil biskupovi Vratislavskému bullou z 5. dubna 1258, aby prohlásil, že kapitula není povinna přijímati více než čtyři kanovníky bez prebend, a zrušil tresty na kapitulu uvalené od exekutorů, shledá-li, že žádost její byla oprávněna.[1] Je sice možné, ano pravděpodobné, že žádost kapituly Pražské, jak ji známe z bully Alexandrovy, skutečné poměry zabarvuje značně do černa, aby kapitula spíše dosáhla papežské ochrany, nicméně je z ní patrno, že tehdá již i Pražský kostel papežskými provisemi citelně byl zasažen.[2] Že podobně vedlo se i jiným ústavům duchovním v našich zemích, tomu zdá se nasvědčovati privilegium papeže Alexandra IV. z r. 1261, jímž bylo opatovi a konventu kláštera Velehradského přiznáno, že nesmějí býti nuceni papežskými listinami, aby přijímali někoho ke svým beneficiím a důchodům.[3]

---

[1] »Mandamus, quatenus eidem in aliqua ecclesiarum civitatis vel diocesis aut provinciae Salzburgensis in aliquo personatu vel dignitate sive praelatura aut alio ecclesiastico beneficio, etiamsi curam haberent animarum..., si quod vacat ad praesens.... auctoritate nostra providere procures« (Reg. I., 1205). — [2] Zachovala se toliko druhá bula z 28. července 1254, kde se praví, že, když Angelus de Pontecurvo »in ecclesia Wissegradensi..... litterarum nostrarum auctoritate canonice sit receptus in canonicum et in fratrem, decanus et capitulum ipsius ecclesiae praebendam, quae... vacavit ibidem, iuxta praesentationem litterarum ipsarum sibi debitam, Dominico nato quondam Lamberti, clerico eiusdem diocesis, conferre temere praesumpserunt.« I nařizuje papež děkanu Pasovskému: »quatenus ipsum Angelum omnibus in ecclesia ipsa receptis post repraesentationem litterarum ipsarum, per quas idem extitit in ecclesia ipsa receptus, praeferens in assecutione praebendae, dictos decanum et capitulum tamdiu ad providendum ei de communibus proventibus eorundem ad valorem praebendae praefatae, quam dicto Dominico contulerunt,... compellas, donec dictus Angelus in ecclesia ipsa fuerit praebendam canonice assecutus.« Výtah z této bully je v Reg. I., 1339; úplný opis v zem. archivu. — [3] Sr. *Hinschius*, III., str. 122.

---

[1] V bulle se praví, že děkan a kapitula kostela Pražského »sua nobis petitione monstrarunt, quod ipsi olim tam auctoritate litterarum apostolicae sedis quam legatorum ipsius aut motu proprio ipsorum plures quam octo in canonicos ipsius ecclesiae receperunt, qui nondum praebendas in eadem ecclesia sunt adepti. Et licet nos receptiones canonicorum factas in ecclesiis ultra quaternarium numerum decreverimus irritas et inanes, tamen Rodus et quamplures alii clerici, qui super receptione ac provisione sua in dicta ecclesia litteras a sede impetrarunt eadem, ipso super huiusmodi numero, multipliciter molestare praesumunt, facientes interdum in eos vel ipsorum aliquos per executores ab ipsa sede deputatos eisdem excommunicationis, suspensionis et interdicti sententias promulgari.« Papež nařídil tedy biskupovi Vratislavskému, »quatinus, si est ita, eosdem decanum et capitulum ad receptionem seu provisionem ipsorum per easdem litteras . . . denunties penitus non teneri ac praedictas . . . sententias . . relaxare procures« (Reg. II., 182). — [2] Bulla Alexandrova je spolu dokladem pro mínění Hallerovo l. c., str. 34, že v registrech papežských XIII. století nejsou zachovány všechny provise papežské, jež skutečně byly vydány. Proto nástin vývoje papežských provisí u nás v XIII. stol., jak jej svrchu podávám, nemá platnosti absolutní. Neznáme všech provisí papežských na česká beneficia z té doby ani jich počtu. Ale i to, co známe, stačí na tolik, abychom poznali celkový ráz těchto provisí a jich působení u nás, a abychom pochopili, jak se v tom směru poměry proměnily v stol. XIV. — [3] »Ut ad receptionem et provisionem alicuius in pensionibus vel beneficiis ecclesiasticis minime teneamini nec ad id compelli possitis per litteras apostolicas, quae plenam et expressam de indulgentia huiusmodi et ordine vestro non fecerint mentionem« (Reg. II., 308 = Cod. Mor. III., 313). — Zajímavé jest, že v Olomouci bylo ustanovení, že nesmějí

Od Alexandra IV., který takto byl nucen napravovati následky přílišné štědrosti svého předchůdce, a o němž i odjinud víme, že sám byl v udílení provisí zdrženlivější, neznáme ani jediné provise na české beneficium. Za to od jeho nástupce Urbana IV (1261—1264), který jen tři léta seděl na stolci Petrově, známe takových provisí několik.

Hned první z nich zasluhuje naší pozornosti již svou formou, a to tím spíše, že to je první papežská provise na české beneficium, jejíž plný text se nám zachoval. Bullou z 23. srpna 1263 nařídil papež Urban IV. opatu kláštera P. Marie ve Vratislavi, aby Jana z Vratislavě, kanovníka Poznaňského a kaplana Lenčického a Kujavského vévody Kazimíra, dal přijmouti v katedrálním kostele Pražském za kanovníka a udělil mu prebendu tohoto kostela, je-li některá uprázdněna, nebo jakmile se k tomu naskytne možnost. Svou milost odůvodňuje papež velikými zásluhami vévody Kazimíra, jejž poznal za své legace v Prusku, a vynikajícími vlastnostmi Janovými, a prohlašuje, že nemá milosti té býti překážkou ustanovení o určitém počtu kanovníků při kostele Pražském ani privilegium, kterého se snad biskupovi a kapitule dostalo, že nemohou býti nuceni k přijímání kanovníkův a udílení prebend papežskými listinami, pokud nečiní se v nich výslovná zmínka o tomto privilegiu. Důležité je ustanovení, že milost propůjčená Janovi z Vratislavě nemá sice býti na újmu těm, kdo dostali dříve podobné provise papežské, za to však že Janovi má býti v dosažení prebendy dána přednost přede všemi, kdo byli za kanovníky přijati od biskupa a kapituly z vlastní jich vůle.[1]) V této provisi nalézáme již všechny hlavní formální součástky papežských

---

tam býti přijímáni kanovníci přes počet prebend. Dovídáme se o tom z bully Urbana IV. ze 14. září 1262, jíž dovoluje se kapitule Olomoucké, aby přijala kohosi za kanovníka »non obstante iuramento, quod de non recipiendis aliquibus nullis praebendis ibidem vacantibus praestitisse dicimini« (Reg. II., 385. = Cod. Mor. III, 345). Možná, že toto ustanovení, jež kanovníci přísahou slibovali zachovávati, bylo namířeno proti papežským provisím. —

[1]) Papež nařizuje opatu Vratislavskému, »quatenus eundem Johannem, dummodo sit idoneus, vel procuratorem suum eius nomine in cathedrali ecclesia Pragensi facias ... autoritate nostra in canonicum recipi et in fratrem, sibi de praebenda, si qua ibidem vacat ad praesens, vel quamprimum ad id se facultas obtulerit, provisurus, non obstante statuto de certo canonicorum numero ipsius ecclesiae .., aut si scripta sedis apostolicae sunt ibi directa pro aliis, quibus auctoritate praesentium nolumus praeiudicium generari .... vel si ... episcopo et ... capitulo Pragensi ... a sede sit praedicta indultum, quod ad receptionem et provisionem alicuius minime teneantur ... et quod aliis nequeat de praebendis et beneficiis ad illorum collationem spectantibus provideri per ipsius sedis litteras non facientes plenam et expressam de indulto huiusmodi mentionem ..., vel si aliqui motu proprio dictorum episcopi et capituli sint in ecclesia ipsa recepti, quibus praedictum Johannem in assecutione praebendae volumus anteferri ... « (Reg. II., 429).

provisí *de canonicatu sub exspectatione praebendae*, jež v stol. XIV. domohly se největší obliby, ale nejsou všechny ještě tak stilisticky ustáleny jako v provisích pozdějších, a právě proto zdá se, že tu mají ještě skutečný význam.

Z následujícího roku máme zachovány dvě provise papeže Urbana IV. na česká beneficia. První týká se opět Pražského kostela. Bullou z 15. března 1264 udílí papež papežskému kaplanovi M. Mikuláši, požívajícímu již několik beneficií a prebend v Polsku, zároveň s kanovnictvím Pražským úřad, důstojenství nebo prebendu toho kostela, jsou-li uprázdněny, nebo jakmile se uprázdní.[1]) Na rozdíl od provise předešlé nacházíme tu ustanovení, že M. Mikuláš má míti v dosažení úřadu, důstojenství nebo prebendy přednost i před těmi, kdo by se o ně ucházeli na základě dřívějších provisí papežských.[2]) Exekutorem této milosti ustanovil papež jinou bullou téhož data biskupa Lubušského, ukládaje mu, aby M. Mikuláše dal přijmouti za kanovníka při kostele Pražském a uvedl jej v držení úřadu, důstojenství a prebendy, jsou-li uprázdněny, nebo až se uprázdní.[3])

---

[1]) »Canonicatum Pragensis ecclesiae necnon personatum vel dignitatem ac praebendam, si quae in eadem ecclesia vacant ad praesens, tibi cum plenitudine iuris canonici conferimus ac providemus de ipsis, investientes te per nostrum anulum de eisdem; si vero nulla ibidem dignitas vel personatus et praebenda nunc vacant, personatum vel dignitatem et praebendam primo in dicta ecclesia vacaturos, conferendos tibi donationi apostolicae reservantes, decernimus irritum et inane, si secus de ipsis apostolica vel alia quavis auctoritate contigerit attemptari.« Tak zní dispositivní část bully, jejíž zcela stručný regest je v Reg. II., 444; úplný opis v zemském archivu. — [2]) »Non obstante..., si aliqui dictae sedis vel legatorum eius seu alia quavis auctoritate in praefata ecclesia in canonicos sunt recepti, vel ut recipiantur, insistant, vel si aliqui super provisione sua de personatu vel dignitate in praedicta ecclesia speciales vel in illis partibus generales ab eadem sede vel ipsius legatis litteras impetrarunt, etiamsi per eas ad inhibitionem, reservationem et decretum processum existat, quibus omnibus te in huiusmodi personatus vel dignitatis et praebendae assecutione praeferri volumus de gratia speciali, ita tamen, quod per hoc eis quoad alios personatus, dignitates et praebendas nullum praeiudicium generetur.« To je známá klausule ‚anteferri', která v XIV. stol. skoro v stejném znění je nezbytnou součástkou všech provisí de canonicatu sub exspectatione praebendae, a jejíž původ někdy neprávem přičítá se Janu XXII. (Viz na př. *Kochendörffer*, Bonifatius IX., Berlínská dissertace 1905, str. 34.) — [3]) »Mandamus, quatenus... auctoritate nostra dictum capellanum vel procuratorem eius pro eo faciens in praedicta ecclesia Pragensi in canonicum recipi in fratrem, eum vel dictum procuratorem eius nomine in corporalem possessionem praedictorum personatus vel dignitatis et praebendae, si quae provisionis, collationis et investiturae huiusmodi tempore in eadem vacabant ecclesia, inducas .., alioquin si nulla dignitas, personatus vel praebenda inibi tunc vacabant, dignitatem vel personatum et praebendam, si qui postmodum in eadem ecclesia vacaverunt vel vacant ad praesens vel proxime vacaturos, eidem capellano iuxta reservationem nostram assignare procures, ipsumque in eorum possessionem inducere corporalem.«

Druhá provise z téhož roku týká se Moravy a jest jiného způsobu než provise, které jsme dosud poznali. Nejde tu o kanovnictví a prebendu určitého kostela, nýbrž o jakékoli beneficium určité kollatury. Bullou ze 17. července 1264 1) nařizuje papež biskupovi Olomouckému, aby Janovi de Ponte, klerikovi Trevírské diecese přebývajícímu v diecesi Olomoucké, jenž dosud nemá církevního beneficia, udělil církevní beneficium se správou duchovní nebo bez ní na podacím kláštera Tišnovského, je-li právě některé uprázdněno, nebo jakmile se naskytne příležitost.2) Rozkaz papežský má však býti proveden jen za určitých podmínek. Ačkoli klerik Jan, jak v bulle výslovně se uvádí, byl již z uložení papežova zkoušen, a pokud šlo o vzdělání, shledán způsobilým k držení církevního beneficia, přece má biskup sám přesvědčiti se ještě o mravních jeho vlastnostech a o jeho životě, jež papeži nejsou povědomy.3) Teprve shledá-li, že klerik Jan je mravně bezúhonný a že není jiných kanonických překážek, má mu uděliti beneficium na podacím Tišnovském, ale jen tehdy, nedostal-li již někdo jiný dříve papežskou provisi na beneficium téže kollatury.4) Tyto výminky, na nichž papež sám činí závislou platnost své provise, svou konkretní formulací podstatně se lišíce od podobných pozdějších čistě formálních klausulí, dokazují, že kurie při udílení provisí dbala tehdy ještě opatrnosti, které později zanechala úplně. A všechna formální neustálenost této provise, která ostatně v podstatě docela se shoduje s formou provisí *de beneficio cum vel sine cura vacante vel vacaturo,* v době pozdější velmi rozšířenou, svědčí o tom, že papežské provise toho druhu nebyly tehdy ještě zcela běžným prostředkem církevní soustavy správní jako později.5)

---

1) Kratičký regest v Reg. II., 450; úplný opis v zem. archivu. — 2) »Mandamus, quatenus . . . . . ei de aliquo ecclesiastico beneficio cum cura vel sine cura ad collationem vel praesentationem abbatissae et conventus monasterii de Tusnewicz . . . pertinente, consueto clericis saecularibus assignari, si quod in tua vel aliena civitate vel diocesi vacat ad praesens seu quam cito se facultas obtulerit . . , auctoritate nostra . . . providere procures.« — 3) »Licet autem clericus ipse, quem . . . examinari fecimus diligenter, inventus fuisse dicitur in litteratura competenter idoneus ad ecclesiasticum beneficium obtinendum, tamen quia nobis de ipsius vita et conversatione non consistit, mandamus, quatenus circa vitam et conversationem eiusdem clerici inquisitione diligenti praemissa, si eum vitae laudabilis et honestae conversationis esse reppereris et alias non sit beneficiatus aliudque canonicum non obsistat. ei de aliquo ecclesiastico beneficio . . . providere procures.« — 4) »si nondum alicui alii de beneficiis ad earundem abbatissae et conventus collationem vel praesentationem spectantibus mandavimus provideri.« — 5) Od Urbana IV. známe ještě několik provisí, které se nás týkají aspoň nepřímo: 1. Bullou z 27. června 1264 papež nařídil biskupu Halberstadtskému, aby M. Herbertovi de Halles, klerikovi biskupa Olomouckého, udělil beneficium ve své diecesi (Reg. II., 455); 2. bullou ze 7. července 1264 uložil biskupovi Olomouckému, aby Konrádovi, notáři krále Českého, dopomohl k beneficiu na podacím kláštera v Melku, na něž byl dostal provisi

Zdá se dokonce, že v nejbližších letech provisí papežských udíleno bylo méně.[1] Za celé půlstoletí, které dobu Urbana IV. dělí od nastoupení Jana XXII., známe jen tři papežské provise na česká beneficia. R. 1276 dostal M. Velislav z Čech, pozdější protonotář královský, papežskou provisi na kanovnictví a prebendu kostela Pražského. Stalo se to dvěma bullami z 23. listopadu 1276.[2] Jedna z nich obrací se k Velislavovi samému, druhá ke třem exekutorům. Milost Velislavovi udělená odůvodňuje se chválou, která není jen prázdnou formální přikrasou provise; praví se, že Velislav dlouho s prospěchem studoval právo kanonické a občanské, že o životě a mravech jeho pochvalně svědčil papežský penitenciář Martin a že ještě nemá jiného církevního beneficia.[3] Proto udílí mu papež kanovnictví kostela Pražského a prebendu, je-li tam některá uprázdněna, ne-li, reservuje mu první prebendu, jež se uprázdní.[4] Obvyklými klausulemi stanoví se dále, že této milosti nemají býti překážkou privilegia kostela Pražského nebo milosti propůjčené jiným, jimž však naopak tato milost nemá býti na újmu. Druhou bullou nařizuje se exekutorům této milosti, jimiž ustanovují se opatové Břevnovský a Vilémovský, jakož i papežský kaplan Berardus, aby Velislava ihned dali přijmouti za kanovníka a dopomohli mu k prebendě, jakmile se uprázdní.

Již r. 1283 jmenuje se Velislav Pražským kanovníkem,[5] ale prebendy nedomohl se před r. 1288. Asi do toho roku patří, jak za to mám, nedatovaná zpráva o udělení prebendy kostela Pražského královskému protonotáři Velislavovi. Podle této zprávy usnesla se kapitula uděliti Velislavovi prebendu, která pokládala se za uprázdněnou, protože její dosavadní držitel, kanovník Diviš, přes 4 roky při kostele Pražském se neobjevil.[6] Prebenda byla

---

Alexandra IV. (Reg. II., 457); 3. bullou z 1. září 1264 ustanoveni děkan a kanovník Olomoučtí exekutory provise de canonicatu sub exspectatione praebendae kostela Krakovského udělené papežskému kaplanu M. Štěpánovi (Reg. V., 361). Úplné opisy těchto bull jsou v zem. archivu. — [1] Sr., co praví *Haller* l. c. str. 35: »Von den späteren [než Innocenc IV.] Päpsten möchte man beinahe sagen, sie hätten von ihrem theoretisch unbeschränkten Rechte in der Praxis nur einen verhältnismässig bescheidenen Gebrauch gemacht«. Ovšem neplatí to již o Bonifácovi VIII. a zvláště o Klementu V. — [2] Reg. II., 1051; úplný opis v zem. archivu. — [3] »Quia, sicut in nostra constitutus praesentia retulisti, diu in iure canonico et civili studuisti et profecisti laudabiliter, ac etiam quia per . . . fratrem Martinum poenitentiarium nostrum . . . et alios fidedignos commendatus de vita et moribus, nullum es ecclesiasticum beneficium assecutus . . .« — [4] »canonicatum ecclesiae Pragensis . . . ac praebendam nulli alii de iure debitam, si qua in ecclesia ipsa vacat ad praesens, apostolica tibi auctoritate conferimus ac tibi providemus de ipsis teque investimus praesentialiter per nostrum anulum de eisdem; quodsi forte nulla talis praebenda nunc vacat ibidem, nos aliam praebendam proximo inibi vacaturam . . . conferendam tibi, cum vacaverit, donationi apostolicae reservamus«. — [5] Reg. II., 1302. — [6] Zajímavá tato zpráva zachovala se toliko ve formuláři Jindřicha Vlacha. V Reg. II., přiznána Velislavovi s tím protestem, že toto přiznání, kdyby snad Diviš byl živ a prebendy své nebyl pozbyl, nemá zbaviti jej nároku na prebendu jinou, která se nejdříve při kostele Pražském uprázdní. Zdá se, že Velislav skutečně prebendy po Divišovi nepodržel, protože, jak hned uvidíme, ještě r. 1304 prebenda ta byla nezadána.

Z toho roku je nejbližší provise papežská na české beneficium, o níž máme zprávu. Je zajímavá tím, že není to exspektativa, t. j. reservace některého z beneficií určité kategorie, jako byly všechny provise papežské, s nimiž jsme se dotud u nás setkali, nýbrž skutečná, třeba podmínečná provise na určité beneficium již uprázdněné. Jde zase o kanovnictví a prebendu kostela Pražského, která měla být udělena Velislavovi. Její dosavadní držitel Diviš z Yper více než 20 let nenavštívil Pražského kostela a byl pokládán za mrtvého. Papež nařídil tedy bullou z 19. února 1304 opatům Sedleckému a Zbraslavskému i děkanovi Vyšehradskému, aby Divišovi veřejně vyhlásili lhůtu, do které má se dostaviti ke kostelu Pražskému a ujmouti se prebendy; nedostaví-li se, aby jej zbavili kanovnictví i prebendy a udělili je Hlohovskému scholastikovi Lutoldovi, a totéž aby učinili i tehdy, kdyby se zjistilo, že Diviš zemřel.[1]) Kanovník Diviš byl r. 1305 skutečně zbaven kanovictví a prebendy, ale dostal-li je po něm Lutold, nevíme.[2])

Také třetí provise spadající ještě do doby před Janem XXII. týká se určitého beneficia již uprázdněného, totiž Vyšehradského proboštství, které se uprázdnilo volbou dosavadního probošta Petra Aichspaltera za biskupa Basilejského. Tento byl sice po svém zvolení r. 1297 dosáhl svolení papeže Bonifáce VIII., že může proboštství Vyšehradské podržeti do jisté lhůty zároveň s biskupstvím Basilejským, ale papež hned při té příležitosti vyhradil si právo obsaditi ze své moci proboštství Vyšehradské, až se ho Petr vzdá. Dříve než ona lhůta vypršela, ustanovil nástupce Bonifácův Klement V. proboštem Vyšehradským po přání královu královského notáře Petra z Lomnice bullou z 13. ledna 1306, ale s tím ustanovením, že důchody proboštství Vyšehradského až do lhůty určené papežem Bonifácem mají plynouti Petru Aichspalterovi, biskupu Basilejskému.[3]) Jinou bullou v podstatě stejného znění

1306 je datována mezi l. 1284—1296, ale soudím, že možno ji položiti asi k r. 1288, protože se tu vypravuje o kanovníku Divišovi, že po 4 leta neobjevil se při kostele Pražském. Praví se totiž v papežské bulle z 19. února 1304 (Reg. II., 1999) o témž kanovníkovi, že přes 20 let nenavštívil Pražského kostela, z čehož plyne, že Diviš byl nepřítomen asi od r. 1284. — [1]) Výtah z bully z 19. února 1304 je v Reg. II., 1999; úplný opis v zem. archivu. — [2]) *Tomek*, Děj. Prahy I., str. 370; mezi kanovníky kostela Pražského Tomek Lutolda neuvádí. — [3]) Z bully z 13. ledna 1306 nezcela přesný výtah Palackého v Reg. II., 2074; úplný její opis v zem. archivu. Praví se tam: »Dudum ... praepositura ecclesiae Wissegradensis ..., in qua ... W. rex Boemiae ius obtinere se asserit patronatus, per promotionem ... P. episcopi a téhož data nařídil papež třem exekutorům, opatům Břevnovskému a Litomyšlskému a děkanu Krakovskému, aby Petra z Lomnice neb jeho prokuratora uvedli v držení Vyšehradského proboštství i jeho důchodů, které on ovšem do ustanovené lhůty by odváděl Petru biskupu Basilejskému.[1]

Krom těchto provisí víme ještě o dvou případech z té doby, v nichž papež zasáhl v obsazování českých beneficií. Jsou to však pouhé konfirmace beneficia, uděleného pravidelným způsobem. R. 1306 potvrdil papež Klement V. faráře v Kinšperku, dosazeného ku presentaci patronů, Pražským biskupem,[2] a r. 1310 podobně potvrdil faráře u sv. Leonarda v Praze.[3]

I když máme na mysli, že zprávy, jež se nám zachovaly o papežských provisích před Janem XXII., jsou kusé a neúplné,[4] přece z nich poznáváme, že do té doby tyto provise nepřestaly býti čímsi mimořádným, nezvyklým. Především počet jejich je poměrně velmi nepatrný. Po dočasném rozmachu, který jsme i u nás zjistili za Innocence IV. a jeho prvních nástupců, pozorujeme po více než půl století zřejmé ochabnutí papežských provisí. Bylo již řečeno, že také jinde bylo zjištěno ubývání papežských provisí po Innocencovi IV., ale koncem XIII. století a zvláště pak za Klementa V. nastává v tom obrat.[5] Hned v prvém roce své vlády udělil Klement V. na 350 provisí.[6] Je zajímavé, že našich zemí — stejně jako sousedních zemí německých — tento obrat se nedotkl.

Basiliensis olim ipsius ecclesiae praepositi post munus consecrationis per eundem episcopum apud sedem apostolicam susceptum apud sedem eandem vacante…, Bonifacius pp. VIII.… eidem episcopo, ut eandem praeposituram retinere… posset usque ad certum tempus…, concessit, reservans nichilominus collationi suae et apostolicae sedis praeposituram praedictam… Verum nos… consideratione praedicti regis, pro te notario suo nobis super hoc cum instantia postulantis… praeposituram ipsam sic vacantem, quam adhuc dictus episcopus vigore concessionis huiusmodi retinet,… apostolica tibi auctoritate conferimus et de illa etiam providemus,.. Volumus tamen, quod… eiusdem praepositurae fructus et proventus memorato Basiliensi episcopo dicta concessione durante studeas assignare«. — Sr. *Tomek*, Děj. Prahy I., str. 398. —

[1] »Quocirca… mandamus, quatenus… eundem Petrum vel procuratorem suum eius nomine in corporalem possessionem praepositurae… inducatis auctoritate nostra…, facientes… sibi de ipsius praepositurae fructibus, redditibus, proventibus et obventionibus universis per eum dicta concessione durante ipsi episcopo… exhibendis integre responderi«. —

[2] Bulla ze 17. července 1306 v Reg. II., 2097. —

[3] Bulla ze 7. října 1310 v Reg. II., 2237; opis v diplom musejním. —

[4] Sr., co bylo svrchu pověděno o neúplnosti papežských register XIII. stol. —

[5] *Haller* l. c. str. 34 vypočetl, že po Innocencovi IV., od něhož je znám neobyčejně veliký počet provisí na anglická beneficia, až do Mikuláše IV. (1288—1292) bylo jen málo provisí vydáváno do Anglie. Jen od Urbana IV. je ještě výjimečně v třetím roce jeho vlády větší počet provisí, což i u nás jsme pozorovali. Teprve za Mikuláše IV. provisí přibývá. Za něho a obou jeho nejbližších nástupců Bonifáce VIII. (1294—1303) a Benedikta XI. (1303 až 1304) bývá papežských provisí na anglická beneficia průměrně každý rok 5—6. —

[6] Sr. *Haller*, str. 48.

Kdežto Anglie a Francie za Klementa V. papežskými provisemi přímo byly zaplavovány, známe jen jedinou provisi tohoto papeže, která se týká českého beneficia, a rovněž v sousedních zemích německých také v této době provise papežské jsou ještě velmi řídké.[1] Lze říci, že v zemích našich i sousedních papežské provise až do Jana XXII. jsou čímsi výjimečným, nezvyklým, kdežto ve Francii a Anglii již skoro po celé čtvrtstoletí, a zvláště v době Janova předchůdce Klementa V., byly zcela běžným a oblíbeným prostředkem církevní správy.

Příspěvky k dějinám selského práva dědického v 17. století.

Napsal **Josef Salaba.**

Není pochyby, že odúmrtní povinnost venkovského lidu není dosud náležitě vyložena, a to nejen u nás, ale i v Německu a j. Ba zdá se, že není někdy ani dosti jasno, jaký ohromný význam pro poddané měla odúmrť a její propůjčení. Máme za to, že nepůjdeme příliš daleko, srovnáme-li význam odpouštění odúmrtních povinností selského lidu, jak se nám ovšem toto odpouštění jeví v 16. století, s poddanskými a robotními reformami josefinskými a r. 1848.

Právní důvody a vznik odúmrti, její fáse, formy a vývoj[2] nebyly všudy stejné, ba naopak dosti odchylné. Proto také i její definice mohou býti mnohdy různé.

Právo odúmrti vymezuje se obyčejně jakožto »potestas et ius testandi«. Toto kšaftovní právo venkovského lidu mohlo se však týkati jenom majetku movitého, a nikoli nemovitého, t. j. půdy, neboť k půdě poddaný sedlák plného práva vlastnického neměl; měl je v nejlepším případě k budovám, jež na ní vystavěl. Odpuštění odúmrtní povinnosti, ať úplné či podmíněné a omezené, značilo tudy zároveň udělení plného *práva dědického* vesských poddaných a tím i valnou proměnu *práva sirotčího*. Jako r. 1848 stanoví se definitivní propuštění plného *práva vlastnického* k majetku *nemovitému*, tak darování odúmrti poskytuje totéž při *majetku movitém*.

---

[1] V *Kaltenbrunnerově* sbírce papežských listin Actenstücke zur Geschichte des deutschen Reiches unter den Königen Rudolf I. und Albrecht I. (Mittheilungen aus dem Vaticanischen Archive herausg. von der kaiserl. Akademie der Wissensch., Bd. I., Wien 1889) napočetl jsem 33 papežských provisí z l. 1278—1308; od Mikuláše III. (1277—80) jsou 2, od Bonifáce VIII. (1295—1303) celkem 6, od Benedikta XI. (1303—1304) 8 a od Klementa V. pouze z prvních tří let jeho vlády 17. Ale všechny tyto provise — až na jednu, dvě výjimky — týkají se výhradně beneficií francouzských, belgických a dolnorýnských. Ještě zřetelnějšího poučení poskytuje sbírka *Schmidtova* Päbstliche Urkunden und Regesten aus den J. 1295—1352 die Gebiete der heutigen Provinz Sachsen und deren Umlande betreffend (Geschichtsquellen der Provinz Sachsen, Bd. 21, Halle 1886). Tu najdeme z doby Bonifáce VIII. 2 provise na nižší beneficia, od Benedikta XI. žádnou, od Klementa V. jedinou, za to od Jana XXII. je tu již přes 200 takových provisí. —

[2] Viz o tom poněkud též článek: Kubata dal hlavu za Blata (Naše Doba, 1905).

Nejde nám tuto o provádění a různá prováděcí nařízení v exekutivě oněch právních norem. Udělení či regulace práva dědického i sirotčího měly za následek zřízení přesných sirotčích soudů, sirotčích účtů a seznamů, založení pokladny sirotčí a zajisté i také *gruntovních knih*,[1] jež objevují se v nápadné *časové* souvislosti s odúmrtí.

V tom a pokud i jaká ingerence ponechávána byla rychtářům a konšelům anebo vrchnosti a jejím zástupcům, jeví se zajisté nejlépe eventuelní svéprávnost i samospráva vesského lidu, a tato finanční i jiná autonomie není nejmenším důkazem jeho právního a sociálního stavu.

Abychom poznali, jak opravdu obtížná byla odúmrtní povinnost poddaným a co všecko značilo jim její zrušení a odpuštění, podáme tuto některé doklady k vývoji dědického práva (jakožto nejhlavnější části odúmrti) selského lidu po válce třicetileté v 17. století, a to na českém jihu vůbec.

Na Hlubocku a spojeném s ním tehdy Protivínsku prominuta byla odúmrtní povinnost poddaným vsím a městysům již r. 1496 od Viléma z Pernštejna a r. 1502 byla od krále Vladislava jakožto vrchního lenního pána potvrzena. Rozsah hlubockého dominia se však měnil. V 16. st. odprodán byl t. zv. volynský újezd a přikoupen za to k většímu arrondování za účelem racionelnějšího a intensivnějšího hospodaření sousední statek dívčický. Rovněž i odlehlá část protivínská konečně oddělena. Všecky ty změny plochy lze přirozeně vyložiti tím, že dříve, pokud důchody vrchnosti záležely jen v příjmech poddanských, bylo lhostejné, jakou rozlohu nebo odlehlost panství o sobě má; stačilo jen důchodenské súčtování přijatých dávek. I úkol úředníků[2]) byl jiný. Jakmile však kol

---

[1] Vždyť nejstarší pozemkové knihy jsou vlastně jen zápisy »verunků«, splácených o soudech sirotkům, pozůstalým. Zvány bývaly též »registra purkrechtní« a dlužno je odlišovati přesně (což se neděje) od urbářů, nazývaných také druhdy »registra urburní«, nebo »registra ložní« (dnes Lagerbücher!). Jeť karakter a účel obou naprosto rozdílný; zde bylo dominicale et rusticale, tam jen rusticale. Teprve později se obojí směšovalo. —

[2] Dříve především vojenský, soudní, účetní a důchodenský, později správní, soudní a berní, hospodářský, účetní a důchodenský. Vše toto jsou důležité otázky v dějinách poddanských.

r. 1500 nastávala doba režijního hospodářství šlechty, musila býti tato plocha, pokud lze, zaokrouhlena.

Na někdejším statku dívčickém právo odúmrtní zrušeno nebylo a tudy trvalo dále. Bylo šest vsí, t. j. Tupesy, Novosedlo, Prášivá Lhota,1) Dívčice, Horní a Dolní Nakří, jež všecky byly dosud povinny odúmrtí. Při těchto vesnicích vidíme nejlépe, jak právo odúmrtní se v různých dobách a na různých místech rozličně definovalo a že obvyklá formulace pro jeho plný výklad a pochopení nestačí.

Pro toto territorium v 17. století platí:

Odúmrť značí dědické spoluprávo vrchnosti k pozůstalosti poddaných. Při vsi Tupesy zaznamenáno je v urbáři z r. 1677: »Zemře-li hospodář, dědí2) vrchnost spolu rovný podíl z jeho pozůstalosti s jeho osiřelými dítkami«. V této vsi byla část prosta odúmrti, a to ona, jež náležela dříve Václavu Malovcovi na Dřítni; část druhá, druhdy podíl Chrtů na Suché, byla jí však posud povinna. Ve vsi Horní a Dolní Nakří dostávala vrchnost též jeden díl rovný s ostatními. I v ostatních třech vesnicích podle pozemkových knih platila zásada: »Zdeť bere vrchnost odúmrtí, tak že, když hospodář zemře, cokoliv vyplaceno má, z dětmi a vdovou jeden díl rovnej vrchnosti přináleží«.

Dne 24. dubna 1687 Jiří Jaroslav Kunáš z Machovic prodal statky své Vildštejn, Křenovice, Omlenice a Velký Chuchelec blíže Hluboké a Krumlova Ferd. knížeti ze Schwarzenberku za 41.500 zl. rýnských. Týž pan Kunáš líčí (2. března 1689) vlastnoručně, jak bral odúmrt (neboť ani tato nebyla vsím jmenovaných oněch malých panství dosud propuštěna): *a*) Dasz nach Abschterben desz *Hauszwürtsz* der Grundsherr mit der hündterlosener Wüttib undt anderen Weisen zu *gleichem* Theil erben thut. *b*) Nach denen Weisen, wan sie *vnverheurether* geschtorben, *dem Landeszgebrauch nach*, feldt auf dem Grundtheren vndt andere erbliche Geschwister zu gleichen Theil. *c*) Vrchnost dělila se rovným dílem se sirotky a vdovou i *o naturálie*, mobilie, nádobí a nářadí, dobytek, hotové peníze, skvosty atd. (Někdy byl tento povinný podíl též prominut.) Čejkovice a Křenovice připadly k Hluboké, kdežto Omlenice a

---

1) Též Lhota Prášlivá (od karakteru půdy, z níž se při orání práší); zkomoleno bylo později v přezdívku Lhota Prašivá. Dnešní sedláci (jedna z t. zv. obcí blatských), stydíce se za to a netážíce se dějin, zažádali loni o změnu jména ve Lhota Česká, což jim povoleno. Poněvadž je však Českých Lhot u nás mnoho, vzniknou tím mnohé zmatky. — 2) »Nach ein jedweden Würth, der anfanglich ein Gueth bewürthschafftet, hernacher aber auf ein *anders* sich versetzt undt auf beeden ausgezahlt undt in einem dem Todtenfahl untterworfenen Dorff gestorben, erbt die Herrschafft zue *gleichen* Theil mit denen hinterlassenen Waiszen vndt Wittwen auf *beeden* Güttern mit.« Odebéře-li se kdo do vsi odúmrti prosté a tam zemře, nedědí vrchnost po něm nic, vyplatil-li vše ve své staré obci, podrobené odúmrti (1686, 16. února).

Velký Chuchelec připsány k Čes. Krumlovu; odúmrtí byly všecky posud povinny.

Byly tu však různé výjimky, tak že ku př. ustanovení sub *b*) prováděno jen na Krumlovsku, a nikoli též na Hlubocku. Neboť zde pozůstalost po svobodném sirotku rozdělila se jenom mezi jeho sourozence; nebylo-li těch, mezi ostatní příbuzné; a nebylo-li ani těch, *pak teprve* dědilo i panství; vdově a sirotkům připadly pravidlem všecky mobilie a dobytek. Na Krumlovsku vládli posud jiní páni (Eggenberkové) a panoval tam k lidu duch daleko přísnější.

Počátkem dubna roku 1690 vyptával se hlubocký hejtman E. Heidlbergker oněch nových poddaných v Omlenici, Vel. Chuchelci, jakož i v Křenovicích a Čejkovicích, zdali vskutku odváděli p. Kunášovi odúmrt, tak jak on psal. Sedláci všudy odpověděli, že on je sice napomínal stran odúmrti a dědického podílu, nikdy však že nic nevzal, ani nedostal, a vše jim ponechal.

Příslušný org. protokoll ze dne 12. dubna 1690 zněl:

1. Dával kdo z hospodářů p. Kunášovi něco na hotových penězích ze svého dvoru? Odpověď: Najal-li kdo z nás nově dvůr, dávali jsme pánovi (ale ne všichni) závdavek 10 kop i méně; po vesnicích však hotově nic dál. Toliko, když jsme robotovali mimo povinnost, srazil nám pán za to nějakou kopu grošů z povinné devoluce; o odúmrti však nemluvil.

2. Byl po smrti hospodářově z jeho pozůstalosti rozdělen též dobytek atd. mezi pána a pozůstalé? Odpověď: Pán nic nežádal a též nic nedostal.

3. Povolal vás k sobě někdy pán k pozemkovým knihám a řekl vám: Tolik a tolik stojí tento dvůr, tolik patří mně, tolik vám a dědicům? Odpověď: My jsme tu o nějakých pozemkových knihách nikdy nic neslyšeli a žádných neviděli; toliko jednou za 18 let byli jsme stran toho u pána, on nám však *nic jasného a určitého* o tom neřekl.

4. Řekl vám též někdy pán: Umře-li hospodář, dostanu s vdovou a sirotky stejný díl? Zemře-li sirotek, dostanu též s ostatními rovněž stejný jeden podíl —? (Tak aspoň zaznamenal pan Kunáš do svých register.) Odpověď: Nikdy nás proto k sobě nevolal a nikdy se k nám ani nejmenším slovem o tom nezmínil.

5. Když pán r. 1687 toto zboží prodal, dal každému z vás do ruky ceduli, co ten neb onen statek má ceny? Nezmínil se při tom též, že jste mu povinni odúmrtí? Odpověď: Nikdy nic nechtěl, nic neříkal a nic nedostal.

Sedláci byli ochotni stvrditi to vše i přísahou. Je však patrno, že měli buď chatrnou paměť nebo informaci anebo i přímo zapírali, neboť p. Kunáš sám napočítal r. 1687 při prodeji toho svého panství 1919 kop 15 grošů jakožto dlužnou *neodvedenou*, a tedy povinnou mu odúmrť i devoluci; a vše to také prodal.

Tak byly poměry neupravené a libovolné!

»Weillen nun klar zue sehen, dasz diesze arme Leutel von des Herrn Kunaschen Procedere — gar nichts gewust — —: alsz ist es billich, diesze Summa wehrungsweisz von dennen Leuthen jährlichen leidentlich vermög der aufrichtenden Grundtbücher nach vnd nach einzuefordern«. Ti poddaní že ostatně prosí, aby byli odúmrti osvobozeni a co do dědické spravedlnosti postaveni na roveň s ostatními hlubockými poddanými.

Tamní poměry nově srovnány byly pak takto: 1. Kdo z poddaných od r. 1618 během třicetileté války buď zmizel či zemřel, po tom dostane vrchnost tři díly, příslušný kostel $^1/_2$ a zpustlý kostel ve Dřítni též $^1/_2$ dílu. 2. Kdo po 12, 15 i více let slouží jako císařský vojín a dosud se nevrátil, po tom obdrží panství jeden díl a příbuzní dva. 3. Uteče-li který poddaný zlovolně a po 12 až 15 letech se posud nevrátil, po tom dostane panství vše; leda že byl by pak přijat na milost. 4. Ztratí-li děvče svobodné panenství (se svobodným mužem), obdrží vrchnost jeden podíl, matka ona s dítětem pak dva. 5. Totéž má platiti o vdově padlé. 6. Z gruntů pustých od r. 1618, k nimž se nikdo nehlásí, připadne všecka dědická spravedlnost panství; k pozdějším nárokům vezme se však ohled. (Jeden z největších důvodů zvýšeného poddanství po r. 1650.) 7. Po smrti chovance v lišovském chudobinci dostane onen špitál jeden díl, příbuzní pak dva.

Vidíme, že zásady 17. věku byly tedy poněkud jiné než v 16. století. Naprostý fiskalismus však přece nevládl; i zde vidíme jakési fysiokratické zásady — ač spíše nevědomky se zjevující. »Ti ubozí lidé ztratí pak chuť k řádnému hospodaření«. Běží o to, »arme Leute zu einer guetten Wirtschafft zue animiren« (1690, 16. dubna).

V praksi bylo velmi mnoho různých konkretních případů, eventualit i kombinací, nejasných i záhadných: Jak naložiti ku př. s dědictvím *po manželu, který zemřel nezanechav potomků manželských?* Někde dostala vdova všecko a vrchnost se nehlásila; nebo naopak. Item: Zemřelo-li manželské dítě vdovino, připadlo matce po něm vše a panství neobdrželo z toho nic; jinde však dostala matka jen 1 díl a příbuzní mužovi 2 díly. A opět jinde přihlásil se i pán o část.

Zvláště obtížná byla otázka: Zemře li *nemanželské dítě svobodného děvčete*, připadne jeho zůstalý podíl matce či vrchnosti? Na každém panství se to řešilo jinak — byltě to případ dosti vzácný. Rovněž stále nejasná byla otázka, co s pozůstalostí bezdětných manželů? Na Hlubocku ku př. byla řešena tak, že za doby Marradasů i později bylo všecko dědictví rozděleno vždy mezi nejbližší krevní příbuzné.

Později byla však ta otázka rozhodnuta jinak. Na všecka sousední panství rozeslány (přípis d. d. 30. ledna 1686) z Hluboké dotazy, na něž bylo odpověděno různě. Třeboňský hejtman Theobald Siebert, šikovný středověký právník, píše: »Wasz die Erbsportionen der zum Fall gebrachten vielen ledigen Weibspersonen in Wittingau belanget, da werden sie derselben alhier *ab antiqua consvetudine*... verlustigt, solcher Antheil der Herrschafft zugeschrieben«. Dovolává se tedy ještě dob rožmberských. Ježto však na Hluboké je zvykem (novým, či starým?), že ponechává si vrchnost z dědictví jen jednu třetinu, druhé dvě pak že zůstavuje dítěti a matce: tu že je jen spravedlivo, dědí-li matka po smrti svého nemanželského dítěte i jeho třetinu, tedy všecko (1690, 20. dubna).

Eggenberský hejtman v Netolicích (Petrův Dvůr) Martin Hädl píše o tom téže doby: Zde se takový případ posud nestal; on však za to má, že příslušná třetina náleží matce (tedy mírně a souhlasně se Siebertem). Item: Zemře li hospodář bez dětí, nutno se řiditi jeho testamentem; nezanechal-li však poslední vůle, dostane vdova třetinu a své věno, nejbližší mužovi příbuzní pak dvě třetiny. Vdova tedy nedědí vše a vrchnost neobdrží vůbec ničeho, leč není-li naprosto žádných příbuzných (1690, 25. dubna). Tedy rovněž stanovisko dosti humánní a ne hrabivé.

Bouquojský hejtman Adam Hunger psal z Libějic dne 24. dubna r. 1690 k první otázce takto: Padlé děvče je u nás trestáno i její svůdce, a to peněžitou pokutou, jakož na panstvích hraběte z Bouquoy vůbec; jejich dědické pohledávky jim však zůstanou. Pochodí-li ona z obce, jež povinna je odúmrtí, i tu dědí všecko matka a pán ničeho, právě tak, jako by to byly děti manželské. Zemře-li však dítě nevěstky, dostane vše vrchnost; něco se též věnuje na pohřeb, opatrovníky i »ad pias causas«. Při druhé otázce dlužno hleděti k svatební smlouvě a testamentu mužovu. Vedle vdovy dědí u nich i mužovi nejbližší příbuzní, panství pak ničeho, leč není-li příbuzných pražádných. Ale to platí jen pro místa odúmrti prostá, a to na Libějicích, Rožmberce a Nových Hradech.

Vltavotýnský hejtman Jan Moučka píše dne 21. června 1690 takto: Na všech arcibiskupských panstvích (i kol Pelhřimova a na Rožmitále) vládne týž řád. Arcibiskup si neponechává naprosto žádných výhrad, tak že příbuzní dědí jeden po druhém i odkazují volně do kolikátého kolena, podle řádu *městských* práv. Bylo to humánní a liberální.

Matěj Ruth, vrchní hejtman slavatovský na Jindř. Hradci, oznamuje dne 17. června 1690: Na všech panstvích slavatovských, celém to starém dědictví hradeckém, dále rozmnoženém, je odúmrt 1)

---

1) Cirkulář král. kraj. úřadu v Č. Budějovicích d. d. 23. června 1786 nařídil důkladné šetření o té zbývající odúmrti na Hlubocku. Tato byla

od starodávna (již od 16. věku) odpuštěna, tak že mohou svůj majetek volně odkazovati, komu chtí — mimo poddané *cizích* pánů. Vrchnost má dědický nárok jen v tom případě, jestliže poddaný svévolně uprchl, dopustil se smilství nebo křivé přísahy.

Týž třeboňský hejtman píše znovu dne 17. června 1690: Kde je odúmrť u nás odpuštěna, vyplatí se bezdětné vdově její věno, ostatní pak dostanou nejbližší krevní příbuzní mužovi, a to vše ve smyslu práv *královských* měst.

Vidíme z toho dvě důležitá přirozená pravidla: 1. Věc se i ve stejné době na každém panství praktikovala, pojímala a prováděla jinak, a to podle mravní kvality příslušného pána. 2. Čím chudší a menší šlechtic i jeho úředník, tím pravidelně býval špinavější, hrabivější, méně odpouštěl i tím větší byla *libovůle*; a tak vedlo se lidu hůře, neboť i staré zvyklosti (psaného bývalo málo co nebo se nedodržovalo) 1) se rušily a vykládaly přísněji. —

Běželo nám tu méně o výklad, jako spíše o to, by se názorně ukázaly rozmanitost definice a vývoje, jakož i důkaz, jak velikým břemenem byla pro poddaný lid povinnost odúmrtní a co vše tudy značily mu její trvání nebo zas odpouštění.

DROBNĚJŠÍ ČLÁNKY.

4. Jaký byl pořad poprav Staroměstských 21. června 1621? Pořad v popravách těchto není bezpečný, ježto již prameny současné v té příčině značně se rozcházejí. To pak přechází i do prací spisovatelů novějších. Tak ve spise *Teigově* a *Herainově* »Poprava na Staroměstském rynku v Praze« (vyd. roku 1904) v úvodě sestaven pořad, jemuž potom další vypravovaní odporuje.

Pořad úvodový totiž zbudován jest patrně podle Zprávy městského rychtáře (Skála V., 90—91) aneb ještě spíše snad podle Pamětí Dačického (I., 272), poněvadž Teige v úplném počtu 27 popravených uvádí i Kobra, jehož rychtář, snad nedopatřením, vynechal. Tento pořad jeví se takto: 1. Šlik, 2. Budovec, 3. Harant, 4. Kaplíř, 5. Dvořecký, 6. z Bílé, 7. Otta, 8. Konecchlumský, 9. z Michalovic, 10. Černín, 11. Kochan, 12. Štefek, 13. Kobr, 14. Šultys, 15. Hošťálek, 16. Je-

---

vykoupena za dvaceteronásobný paušál ročního výtěžku per 19 fl. 26 kr. rýn. (Týž modus, jako později ve vyvazování). Příslušné přiznání v extraordinariu dominikálním per 3 fl. 30 kr. rýn. však ponecháno dále beze změny. — 1) Doklady viz ku př. výše u p. Kunáše. Ale i naopak u bohatých, ač hrabivých Eggenberků. Je přirozeno, že i zde, jako všady, je mnoho výjimek od pravidla a paušálního rčení.

senský, 17. Haunšild, 18. Rypl, 19. Maštěřovský, 20. Kozel, 21. Kocour, 22. Řečický, 23. Vitman, 24. Vokáč, 25. Kutnauer, 26. Sušický a 27. Vodňanský.

Avšak průběhem dalšího vypravování dospíváme k pořadu jinému, jenž odporuje na mnoze pořadu úvodovému. Tento *druhý pořad* klade ku př. na str. 23 Černína před Konecchlumského, na str. 27. Jesenského před Kobra, na str. 30—32 Kutnauera, Sušického a Vodňanského na místo Haunšildovo a Ryplovo, tyto dva pak klade na str. 33 až za Vokáče a ještě k tomu Rypla napřed a za ním teprve Haunšilda. Jak odlišný jest tento druhý pořad autorův od prvého, vysvítá nejlépe z toho, kterak přesunuty jeví se nám cifry, jimiž jednotlivá jména původně byla označena. Sestavení číslic těch vyhlíželo by nyní následovně: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 8, 9, 11, 12, 16, 13, 14, 15, 25, 26, 27, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 18, 17.

Leč nejen že oba pořady odporují sobě navzájem, nýbrž i každý z nich zvláště vzat ocifuje se v rozporu se souvěkými zprávami, na nichž jest vlastně založen. *Pořad úvodový* sice srovnává se se Zprávou rychtářskou i s Dačickým, ale jen zdánlivě, neboť oba tyto prameny ukončujíce řadu popravených Kutnauerem, Sušickým a Vodňanským, rozdělily si tak pravděpodobně exekuci dle *způsobu* popravy ve dva počty, t. j. nejprve na *24 sťatých* a potom na *3 oběšené*, jimiž pak *celkový počet* 27 odsouzenců uzavírají. Ale souditi z tohoto *na celkový pořad* bylo by nesprávno, jak vysvítá zejména ze Zprávy rychtářské (91): »... *Ti tři* (*t. j. Kutnauer, Sušický a Vodňanský*) *byli odpraveni hned po Ryplovi, a tak dříve nežli ostatní, počnouc od Maštěřovského až do Vokáče* ...«

Daleko větším ještě jeví se rozpor mezi druhým pořadem a prameny, na nichž založen a jež všelijak kombinuje. Jsou to jednak zprávy tří evangelických duchovních, kteří odsouzence s několika jinými ještě faráři na popraviště doprovázeli, totiž M. Jana Rosacia, M. Viktorína Vrbenského a M. Davida Lippacha, jednak Historie o těžkých protivenstvích. Až do 30. str. řídí se pořad věrně pořadem Rosaciovým, konče řadu prvních 15 odsouzenců stejně se Zprávou Rosaciovou (Skála V., 120) Maxmilianem Hošťálkem. Avšak na Zprávu tuto navazuje autor hned Zprávu Vrbenského (Skála V., 140) a vypravování Historie (vyd. z r. 1902, str. 199) o Kutnauerovi, Sušickém, Vodňanském a Maštěřovském, ač Vrbenský sám dříve před těmito svými 4 svěřenci výslovně uvádí Jesenského, Haunšilda a Rypla v pořadu volaných. Za Maštěřovským připojuje Teige (33) sice správně 5 odsouzenců Novoměstských — na základě Historie (205) —, ale pak ocifuje se v největším, a to ve dvojím rozporu s prameny, uváděje předně za těmito 5 teprve jméno Ryplovo a Haunšildovo, za druhé pak Rypla před Haunšildem. O těchto 2 odsouzencích vypravuje autor dle Zprávy Lippachovy (Skála V., 126), avšak tak, jako by oni byli posledními z popravených, ač prameny veskrze tomuto tvrzení odporují, zvláště pak sám Lippach (126): »... *A když již asi 11 neb 12 osob bylo popraveno a ještě jich vždy více vycházelo ... přišel potom pořádek i na našeho Jesseniusa ... Haunšild následoval ho ... Za ním šel Rypl* ....« Nebyli tedy tito dva posledními, nýbrž zajisté brzy přišli po čísle dvanáctém. A z jiného místa u Lippacha (127) opět jasně vysvítá, že Haunšild a Rypl předcházeli 5 odsouzencům Novoměstským: »... *když naši němečtí páni exekvirováni byli* (*t. j. Jesenský, Haunšild a Rypl*)... *K Novoměstským také ještě jsem ku posledku mluvil* ...« Z uvedených citátů jest tedy jasno, že Rypl a Haunšild nebyli posledními, a taktéž, že Rypl nešel před Haunšildem, nýbrž tento před ním, jak vysvítá zvláště z prvého místa Zprávy Lippachovy.

⁂

Nesrovnávaje se ani s prvým, tím méně pak s druhým pořadem Teigovým, pokusil jsem se o jiný pravděpodobnější pořad, který jsem sestavil srovnáním 9 současných zpráv a uvedením jich ve vzájemnou vnitřní souvislost. Seřaděny jsouce dle důležitosti své jsou to tyto prameny: zmíněná již *Zpráva Rosaciova, Vrbenského* a *Lippachova,* dále *Zpráva rychtáře městského, Historie* a *Paměti Dačického,* posléze pak méně známá *Execution wieder die Directorn* (Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Oesterreich VIII., 119—123), *Extract aus Prag* (tamže, 123—128) a *Monumenta Monasterii in Monte Sion* (Teige, 33—38; z archivu Strahovského). Máme sice ještě více pramenů pro Staroměstskou exekuci, avšak ty nejsou pro nás rozhodujícími, poněvadž o pořadu popravených se nezmiňují.1)

Nejdříve nutno sestaviti si přehlednou tabulku rozličných těch pořadů dle 9 svrchu uvedených zpráv, aby nám bylo jasno, kde máme shodu a kde rozpor.

---

1) Nebude snad od místa, oceníme-li stručně aspoň 3 méně známé z 9 pramenů uvedených. *Execution wieder die Directorn* nese plný titul takovýto: »Execution Wieder die zu Prag Eingezogene Evangelische Herrn Directorn. Vollzogen den 21 Junij Im Jahr M. D. C. XXI.« Zprávu tuto nalezl Molnár v Č. Museu a otiskl r. 1887 l. c. Jest to sice zpráva kratičká, ale psaná pod čerstvým dojmem, totiž hned druhého dne po exekuci, jak jde na jevo z následujících slov: »Heute (a to je právě 22. června) sind wieder drey mit Ruthen ausgestrichen worden ...« — *Extract aus Prag*, rovněž Molnárem otištěný, má dlouhý podtitul, za nímž následuje illustrace popravy, chybně lokalisované, totiž mimo Prahu. Z toho, jakož i z několika posledních slov, jež udávají místem tisku Augšpurk, lze souditi, že autor byl patrně cizinec, a to Jihoněmec; vyznáním pak katolík, což vysvítá z didakticko-moralisujícího zakončení. Ač pisatel povstání odsuzuje, přece jinak píše střízlivě. — Třetí konečně pramen *Monumenta Monasterii in Monte Sion* překvapuje svými detailními zprávami o způsobu poprav. Zbudován jest později na základě úředních zpráv současníků a svědků exekuce, jak plyne z poznámky ke konci připojené: Ex libro Memorabilium deren Herren Servusen in der Neuen Stadt Prag, dann Manuscript. des Herrn Jacob Lýneck von Lýntokh als damahligen Commihsarii, und zuseher und Hystoriae Sedlecenzis Fol. 109. Ale po stránce datování jest pramen tento nespolehlivým a

	Rosacius	*Vrbenský*	*Lippach*	*Rychtář*	*Historie*	*Dačický*	*Execution*	*Extract*	*Sion*
1	Šlik		Šlik	Šlik	Šlik	Šlik	Šlik	Šlik	Šlik
2	Budovec			Budovec	Budovec	Budovec	Budovec	Budovec	Budovec
3	Harant			Harant	Harant	Harant	Harant	Harant	Harant
4	Kaplíř			Kaplíř	Kaplíř	Kaplíř	Kaplíř	Kaplíř	Kaplíř
5	Dvořecký	páni		Dvořecký	Dvořecký	Dvořecký	Dvořecký	Dvořecký	Dvořecký
6	z Bílé		z Bílé	z Bílé	z Bílé	z Bílé	z Bílé	z Bílé	z Bílé
7	Otta	direktorové		Otta	Otta	Otta	Otta	Otta	Otta
8	Černín	nejprve	Černín	Konec-chlumský	Černín	Konec-chlumský	Konec-chlumský	Konec-chlumský	Černín
9	Konec-chlumský	po jednom		z Michalovic	Konec-chlumský	z Michalovic	z Michalovic	z Michalovic	Konec-chlumský
10	z Michalovic	jsou	z Michalovic	Černín	z Michalovic	Černín	Černín	Černín	z Michalovic
					Sixt				
11	Kochan	bráni	A když již	Kochan	Kochan	Kochan	Kochan	Kochan	Kochan
12	Štefek		asi 11 neb	Štefek	Štefek	Štefek	Štefek	Štefek	Štefek
	Jesenský		12 osob bylo		Jesenský				
13	Kober		popraveno a		Kober	Kober	Kober	Kober	Kober
14	Šultys		ještě jich vždy	Šultys	Šultys	Šultys	Šultys	Šultys	Šultys
15	Hošťálek		více vycházelo	Hošťálek	Hošťálek	Hošťálek	Hošťálek	Hošťálek	Hošťálek
16		Jesenský	Jesenský	Jesenský		Jesenský	Jesenský	Jesenský	Jesenský
17		Haunšild	Haunšild	Haunšild		Haunšild	Haunšild	Haunšild	Haunšild
18		Rypl	Rypl	Rypl		Rypl	Rypl	Rypl	Rypl
19		Kutnauer	Mezi Staro-	Kutnauer	Kutnauer	Maštěřovský	Kutnauer	Kutnauer	Kutnauer
20	o jiných	Sušický	městskými	Sušický	Sušický	Kozel	Sušický	Sušický	Sušický
21		Vodňanský	též se to	Vodňanský	Vodňanský	Kocour	Vodňanský	Vodňavský	Vodňanský
22	jiní	Maštěřovský	dělo	Maštěřovský	Maštěřovský	Řečický	Maštěřovský	Maštěřovský	Maštěřovský
23				Kozel	Kozel	Vitman	Kozel	Kozel	Kozel
24	psali	ještě	K Novoměst-	Kocour	Kocour	Vokáč	Kocour	Kocour	Kocour
25		z pánů	ským ještě jsem	Řečický	Řečický	Kutnauer	Řečický	Řečický	Řečický
26		Novoměstských	také ku	Vitman	Vitman	Sušický	Vitman	Vitman	Vitman
27		posůstávali	posledku mluvil	Vokáč	Vokáč	Vodňanský	Vokáč	Vokáč	Vokáč
									Sixt

Již při rychlém přehledu patrno, že rozpor mezi prameny jest hlavně na *dvou* místech. Pořad prvních sedmi popravených jest nesporný, neboť vyplývá ze všech současných zpráv takto: 1. *Šlik,* 2. *Budovec,* 3. *Harant,* 4. *Kaplíř,* 5. *Dvořecký,* 6. *z Bílé* a 7. *Otta.* Potom ocitujeme se teprve u prvního sporného místa a tážeme se, zda totiž Černín předcházel před Kenecchlumským a Michalovicem, či zda po nich následoval? Tu myslím, že rozhoduje tvrzení M. Jana Rosacia, jenž popsav poslední okamžiky Jindřicha Otty z Losu, pokračuje ve své Zprávě (115) těmito slovy: »... *Za ním* (*t. j. za Ottou*) *následoval Diviš Černín, s nímž šli dva iezowiti ... Za tím přišel pořádek na Viléma Konecchlumského ... Potom zavolali na Bohuslava z Michalovic ...*« Rosaciovi dlužno tu přece věřiti, když Ottu, Konecchlumského i Michalovice osobně na lešení popravní doprovázel, že ví zajisté, kdo a kdy pořad jeho svěřenců přerušuje. Zpráva Rosaciova jest tím věrohodnější, že vznikla velmi záhy po exekuci, neboť, ač originál její nemá udání času, můžeme se dohadovati brzkého vzniku podle toho, že již roku 1621 máme německý překlad jeho Zprávy. Pořad Rosaciův podporuje i druhý svědek očitý, totiž M. David Lippach, jenž ze 3 zmíněných osob uvádí sice jen dvě, o Konecchlumském nemluvě, avšak přece zmiňuje se napřed o Černínovi a potom teprve o Michalovici. S tím souhlasí též Historie, v níž sneseny jsou vzpomínky exulantů a jejíž původ spadá před r. 1632, a konečně i Mon. mon. Sion, zpráva to založená na svědectví úředním i svědka očitého, ovšem že vzniku pozdějšího. M. Vrbenský, jehož svědectví bylo by tu tolik důležitým, jakožto třetího duchovního těšitele a pisatele, o těchto odsouzencích nemluví, ježto mu svěřeni nebyli. Proti uvedenému pořadu vyslovují se tedy jen 4 prameny, a to předně Zpráva rychtářova (90), která jest sice officielní, ale zdaž ji nevyvracejí stejně officielní, ba snad ještě úřednější Mon. mon. Sion? Ostatně pořad ve Zprávě rychtářské nelze bez toho považovati za spolehlivý veskrze, kdyžtě docela i jednoho z popravených, t. j. Kobra, vynechává! Dále staví se proti prvému pořadu Dačický (272), o němž však není zajištěno, že byl by býval svědkem exekuce, pak Execution (122—123), jediný vážnější protisvědek, poněvadž je tato zpráva hned druhého dne po popravě sepsána, a konečně Extract (127), avšak ten jest původu cizího, takže hodnověrnosti naprosté také přičísti mu nelze, což jest zřejmo jmenovitě z jeho pochybeného vyobrazení poprav, které přináší. Kterak vysvětliti tedy rozpor mezi Execution a Rosaciem? Jedině tím, že Execution a snad i druhé 3 prameny pořad svůj budují na tom, jak byly za sebou 19. června vynášeny rozsudky, v nichž ovšem Konecchlumský i Michalovic byli uvedeni před Černínem.[1]) Že však pořad popravní nebyl

---

někde i ve faktech přicházíme k nesrovnalostem. Z obsahu vychází na jevo, že autor byl katolík. Událost, která se líčí, blíže označena je teprve podřaděným titulem: »Prägerische Execution derenn Rebellen vollzogen den 21 Junii 1621. — [1]) Zpráva rychtářská, 86; Schvindů rukopis (Jahrbuch VII., 178).

totožný s pořadem rozsudkovým, plyne ze Zprávy Vrbenského (140), jenž praví: ».. . *Tu se moji* (*t. j. Kutnauer*, *Sušický, Vodňanský a Maštěřovský*) *pozastavili*, *domnívajíce se*, *že kdo po kom ortel slyšel, také tak půjde*; *ale viděli v tom proměnu*, . . .« I ve Zprávě Lippachově (126) máme podobnou zmínku, neboť Michalovic dí: ». . . *I proč pak z Bílé nyní přede mnou se volá, však jsem já vždycky před ním chodíval* . . .« Lze tedy s velkou pravděpodobností souditi, že po Ottovi byl pořádek takový: 8. *Černín*, 9. *Konecchlumský* a 10. *z Michalovic*.

Pořad dalších 2 osob jest opět mezi prameny shodným. Následují totiž: 11. *Kochan* a 12. *Štefek*. Než pak přicházíme k druhému spornému místu, tím vážnějšímu, že právě Rosacius (118), jinak dosud pro nás směrodatný, uvádí po Štefkovi Jesenského, výslovně pravě, že ho doprovázel a na smrt jeho se díval, ač pracovali při něm kněží němečtí. Potom teprve mluví o Kobrovi, Šultysi a Hošťálkovi, čímž Zpráva jeho se uzavírá. Tento postup jest opřen toliko Historií (194), avšak ta jest právě na mnoze budována na Zprávě Rosaciově,[1] takže tato shoda není právě závažnou, a to tím méně, kdyžtě i 7 ostatních pramenů proti tomuto pořadu mluví. Z těch 4 uvádějí po Štefkovi hned Kobra, Šultyse a Hošťálka, 1 pak pouze Šultyse a Hošťálka (t. j. Zpráva rychtářská, kde Kobr byl vynechán), všech 5 pak po Hošťálkovi teprve Jesenského a za ním Rypla s Haunšildem. Avšak svědectví těchto pramenů proti Rosaciovi dříve příliš jsme nedbali. Činíme-li tak nyní, stává se tak proto, že svědectví jich podepřena jsou ještě dvěma svědky vážnými, M. Lippachem a M. Vrbenským, jimž dlužno přiznati stejnou váhu s Rosaciem, ba Lippachovi v tomto případě i větší, ježto s Jesenským pracoval! A tu praví M. Lippach (126): ». . . *A když již asi jedenácte neb dvanácte osob bylo odpraveno a ještě jich vždy více vycházelo*, . . . *Přišel potom pořádek i na našeho Jesseniusa*, . . .« Nebyl tedy Jesenský třináctým z popravených, jak jevil by se nám u Rosacia, neboť po Štefkovi jakožto dvanáctém následovalo jich ještě *více* a potom teprve Jesenský! Kdo tají se však u Lippacha pod slůvkem *více*? Patrně Kober, Šultys a Hošťálek, o nichž mluví ostatní 4, po případě 5 pramenů. Lippach však poráží Rosacia i dále: ». . . . *Haunšild následoval ho* (*t. j. Jesenského*) . . . . *Za ním šel Rypl*, ...« Nešli tedy za Jesenským Kober, Šultys a Hošťálek! Lippachovi dlužno tu dáti zajisté více víry než Rosaciovi, vždyť s oněmi 2 odsouzenci jakožto s Němci do posledního jich dechu vytrval jako s Jesenským. Pořad Lippachův sesiluje též proti Rosaciovi stejně závažný svědek M. Vrbenský (140), když píše: ». . . *Páni direktorové nejprve po jednom jsou bráni*, . . . *Když se ti vypořádali, za nimi voláni byli z revíru našeho: Předně D. Jessenius, druhý Haunšild*. . . . *Třetí*

---

[1] Zpráva Rosaciova bývala také z pravidla připojována k Historii pod titulem: *Koruna neuvadlá mučedníků Božích českých*.

byl volán Rypl . . .« A poněvadž řada direktorů končí právě Kobrem, Šultysem a Hošťálkem, tudíž nemohl Jesenský jíti před těmito 3 odsouzenci, nýbrž po nich, a rovněž ne oni za ním, nýbrž Haunšild a Rypl. I možno tedy toto druhé místo považovati ještě s větší pravděpodobností nežli prvé za rozhodující, a to pro správný pořad tento: 13. *Kober*, 14. *Šultys*, 15. *Hošťálek*, 16. *Jesenský*, 17. *Haunšild* a 18. *Rypl.*

Pořad ostatních jest již opět pevným, šli totiž následovně za sebou: 19. *Kutnauer,* 20. *Sušický,* 21. *Vodňanský,* 22. *Maštěrovský,* 23. *Kozel*, 24. *Kocour*, 25. *Řečický*, 26. *Vitman* a 27. *Vokáč.* Odchylka, se kterou se shledáváme ve Zprávě rychtářově a u Dačického, jest, jak jsem se již svrchu zmínil, toliko zdánlivou.

Zbývá ještě zodpověděti otázku, kdy asi objevil se na lešení Sixt, jemuž dána milost. O něm při průběhu poprav zmiňují se pouze dva prameny: Historia a Mon. Sion. Historia (191) klade Sixta mezi Michalovice a Kochana, což je pravděpodobno, ježto Michalovicem končí direktoři stavu středního a Sixtem by tudíž počínala řada direktorů městských. Mon. mon. Sion kladou sice Sixta až na místo 28., což stalo se však patrně proto, aby byla dříve vyčerpána řada v skutku popravených. *Jan Josef Vrabec.*

---

5. **Poznámky k novému diplomatáři.** Friedrichův *Codex diplom. reg. Bohemiae* jest mi pravým potěšením svou zevrubností, správností a dokonalou úpravou. I maje snahu, aby bylo dílo to co možná pěkné a dokonalé, přidávám několik poznámek místopisných, aby omyly v určení napraveny býti mohly v rejstříku; neb ten shledávajícímu bude prvním vodítkem. Dalek jsa všeho mistrování činím tak proto, že jsem pracemi svými místopisnými došel poznání, že o poloze starých míst lze bezpečně souditi jen z pozdějších zápisův týchž míst, k nimž paměti bez mála skorem půl století sbírám.

Předeslati chci, že *určení všech míst jest nemožné* a to ze dvou příčin. Jednak staří písaři slovanské zvuky nápodobili latinskými písmeny jako ku př. píšíce Celcici, což lze vykládati i na Čelčice i na Kelčice (č. 79 a 110). Za druhé byla stará sídliště po většině ze dříví postavena, nestálá, snadno se opouštěla, když byla vypálena nepřítelem aneb když podmínky živobytí byly tu horší nežli na jiném místě.

Obmezuji se na Čechy. Poznámky k moravským místům vyjdou v Časopisu Matice Moravské.

V čísle 40 vykládají se *piscatores Drazowichich* na Drasovice neb Drasov u Příbramě. Výklad ten se po mém zdání na tuto ves na výšině položenou nehodí. V nadání kostela Miličovského (1415, 13. Novb. Lib. erect. X., 73) čte se o mlýně Drassowiczie, ale poloha jeho není určena. Nejraději bych hledal to místo někde při řece Mži aneb Vltavě, ale dokladů na to není.

V č. 52 vykládají se Cusowicyh na Košovice. Domnívám se, že máme čísti Čusovici neb Čisovice u Mníšku, které se píší i Sehuschowicz (oprav Schuschowicz), Zehusscowicz (oprav Zchusscowicz), Zkuzhowicz, v 15. stol. i Tisovice.

V č. 55 *Desecripi* jistě lze vyložiti na Jištrby. (Viz Emler tab. vet. 222, 292.) L. 1384 již se píší Gyessczrb, ale ještě 1417 a 1436 Děsčrpy. (Rel. tab. II., 34, Arch. č. I. 540.) *Ceaslau* jest Čáslav u Konojed ještě 1650 tak jmenovaná, kterou Němci překřtili na Tschaschel.

V č. 96. *Chraberce* vykládám na Chabry neb Chrabry blízko Prahy. *Zahoregewicsy* lze vykládati na Zahořany u Dol. Břežan, jež patřily klášteru Ostrovskému do r. 1420 (Reg. II., 971, Arch. č. I., 510, 514).

V č. 100 *Crenuc* je Černouček (obecně Černoušek), jenž byl do r. 1294 proboštství Vyšehradského a pak biskupův k Roudnici (Reg. II., 1231, 719, 727, Emler Urb. 96), *Scrisin*, Skržín u Bělušic, jenž byl duchovenstvím (Arch. č. II., 45), *Libin* vykládám na Lbín u Židenic.

V č. 111 *Kamenec* ležel bezpochyby u Košatek a Mělnický kraj nazýval se po něm také Kamenským neb Kameneckým. Redditum Senacsin vykládal již Tomek (D. P. I., 81) na Senetín, já bych ale dal přednost Senečnici u Dobříše.

V č. 154 Pocatycych tak nesnadno vysvětliti jako Bocadicih v č. 55. Skorem se zdá, že je to totožná ves. Mezi známými vesnicemi pustými se nevyskytuje.

V č. 155 *Solnic* nelze vykládati ani na Solnici v Hradečtě, která snad tehdá ještě nestála, ani na Solenice, příliš vzdálené. Snáze tu mysliti na ves Selmice neb Semnice, která patřila Sedleckému opatství (Arch. č. II., 181), *Hothovici* jsou najisto Chotusice, neb ty patřily klášteru Sedleckému asi do r. 1421 (Arch. č. I., 519) a píší se 1316 Chotwitz, 1346 Chotowicz, 1356 Kothawicz, 1386 Kotovice, 1389 Cothouicz atd. Kromě národní formy Chotusice, máme tu kancelářský zněmčilý tvar Chotovice neb Kotovice. *Sdebudici* jsou Zdebudice, které patřily klášteru ještě 1263 (Reg. II.. 159), ale l. 1345 drženy k Poděbradům (Reg. IV., 609). Z listu knížete Jindřicha 1472, 22. Decmb. jde na jevo, že z nich zbyl Zdebudický mlýn, který ležel kdesi blíže ke Chvalovicům.

V č. 156 *Vgezd, quod Skalika dicitur*, lze lépe vykládati na Číbuz a Skalici u Smiřic než na Českou Skalici. Druhý Újezd, který byl pod Stráží, vykládám na Újezd Vysoký čili kostel sv. Petra a Pavla pod Stavem, kdež byla ve 14. st. fara. Z prvotního nadání nepodržel klášter Strahovský ani jediné vesnice. *A. Sedláček.*

---

6. Korrespondence hr. Fr. A. Sporcka (nar. 9./III. 1662, zemř. 30./III. 1738) chovaná v Zemském archivu českém, obsahuje 24 svazky in folio o 600—800 stranách. Neprávem se píše, že jsou to dopisy s vynikajícími umělci a učenci; jsou to pouze koncepty a opisy listů Sporck-

ových z let 1695—1738, v jednom svazku jsou listy jeho sekretářů. Cizích dopisů Sporckovi zaslaných, zaznamenáno zde velmi málo. Korrespondence psána jest německy, nepatrná část francouzsky, několik listů latinsky. Obsahem týkají se nejvíce soudních sporů a právních záležitostí, méně loveckého řádu sv. Huberta, vydavatelské činnosti Sporckovy, divadla a náboženské otázky. Sp. vyjednává s veršovci, knihkupci, nabízí a zasílá své knihy. Listy soukromého rázu zve k honům a slavnostem, gratuluje k svátkům, k novému roku a děkuje za totéž. Rozepře s advokátem Neumannem z Puchholtzu, uvěznění Sporckovo r. 1719 v Daliborce, konfiskace knih r. 1729 líčena tu obšírně.

Vydavatelská činnost Sporckova týkala se jen vyšších vrstev. Sp. nerozdával knih svých lidu — výjma Božanův kancional a některá příležitostná kázání, nýbrž posílal je darem šlechtě, klášterům a duchovenstvu světskému doma i v cizině. Píše, že knihy nebyly rozdávány poddaným: »Nicht an meine oder andere hierländige Unterthanen«. Stěžuje si, že šlechta nečte jeho knih »vor dem Pöbel mit höchster Sorgfalt verborgener.« Jansenistický směr Sporckův, vydavatelská činnost, »Neid und Missgunst« obvinily jej, že tiskne bez povolení censury spisy podezřelé z kacířství. Sp. byl na to upozorněn r. 1726; r. 1729 byl přepaden v Lysé vojskem, »alle Wohnungen, Winckel und Wälder durchsucht«, při tom zabaven mu náklad knih a soukromá knihovna. Sp. udává počet konfiskovaných knih na 57000. Současně vykonána prohlídka v paláci pražském a zabaveny tu knihy a dopisy. Sp. obviněný z kacířství, hájí se velmi sebevědomě. Vydává četné memorialy, píše přátelům o násilí, jež se mu stalo, nelibě nese, že jej nazývají »einen Pietisten, Jansenisten, Husiten«, dokazuje, že je pravověrným katolíkem, chce, aby byl zkoušen z víry. Vyšetřování trvalo sedm let. Asi 50 spisů uznáno za závadné; Sp. zaplatil peněžní pokutu a knihy z veliké části mu vráceny r. 1736.

Sp., bývalý odpůrce jesuitů, nyní se s nimi smířil. Dával peníze jesuitským missionářům, zve je na své panství, je hrd, že konají »auf mein Verlangen in meinem althiesigen Spitalplatz unter Zulauf einiger 1000 Personen« missie, jež budou asi prospěšny: »so zweifle (ich) nicht, es werden Ihre eifrige Bemühungen in dem Weinberge des Herrn von Gott allhier bestens gesegnet werden.«

Sp. vede si v korrespondenci této velmi opatrně: politické smýšlení jeho ustupuje do pozadí. O jeho zednářství a členech zednářské lůže není ani zmínky. Sp. chtěl užívati této korrespondence ve svých sporech jako důkazů soudních, proto musil se uvarovati všeho podezřelého.[1]

F. Slabý.

---

[1] Na korrespondenci Sporckovu upozornil spisovatele článku prof. Jar. Vlček.

LITERATURA.

Dr. Vlastimil Kybal, M. Matěj z Janova. Jeho život, spisy a učení. Spisů poctěných jubilejní cenou Král. České Společnosti Nauk č. XVII., v Praze 1905, 8⁰, XXI a 330 stran.

Thema Matěj z Janova náleží už drahně let k desiderátům české historiografie. Stálo by za to — neb vlastně pro stereotypnost toho nestálo — sebrati zmínky, kdy kdo naléhal na provedení této práce. Jmenovala-li se dvě tři nejnutnější themata, stál Janov jistě na prvém místě. Tak se thema stále udržovalo nad vodou. Přišel mladý, ano dnes náš nejmladší historik a práci rázem provedl. Už v tom jest mnoho krásné odvahy. Thema jest těžké, ano neobyčejně obtížné; proto také tolik pracovníků odradilo. Bylo třeba té mladé odvahy, která se s chutí pouští do boje bez dlouhého uvažování o síle nepřítelově. Tak Kybal pustil se do práce ještě ve svých studentských letech universitních a provedl ji do konce. Naše znalost Matěje z Janova zakládala se dosud na dvou menších pracích *Palackého* a *Neandra*. Co oni řekli, bylo mnoho, a sice toho druhu, že jen dráždilo zvědavost: poznati Janova celého. Palacký podal jen jakousi skizzu Janova, načrtanou v nejhrubších rysech a podloženou několika jen citáty z velkého díla Janovova, jež náleží k nejrozsáhlejším dílům české literatury vůbec. Mohl-li pak podat ve své skizze tolik, což teprve jest asi celý Janov, v detailu provedený! Tím vznikala jakási legenda o Janovovi, jeho význam a cena stoupala více a více, aniž bylo bádání pokračovalo. V něm spatřován někdy pravý otec celého husitství i všelicos jiného. Proto napětí historiků bylo tu stupňováno do krajní míry. Leckde čekalo se hotové zjevení. Vezmeme-li celkový výsledek Kybalova spisu, neubráníme se jistému *sklamání* nejenom ve smyslu naznačené legendy, nýbrž i při střízlivém zájmu historickém (srovn. ČČH. XI., 458). Příčin jest tu několik. Předně zkonkretnění zjevu dosud tak často zahaleného legendární mlhou vždy samo sebou činí nám takovou postavu spíše menší, ač zároveň i bližší. Zde však ukázalo se ještě něco jiného: cena zdánlivě kusého pozorování velkého historika. Palackého skizza nutně volala po svém doplnění, a to Kybal provedl, svou novou cestou, s výsledky ovšem daleko mnohostrannějšími. A přece jeho knihou cena skizzy Palackého vlastně stoupla; ne ovšem vědecky, neboť kniha Kybalova bude nám vždy odtud pramenem poučení o Janovovi, avšak literárně. Právě z Kybala lze totiž poznati mistrovství Palackého, co vše dovedl načrtnout na několik stran svého článku. Dnes vidíme, že jsme vlastně o Janovovi věděli více, než jsme si troufali mysliti. A to také není nejpříjemnější pro zvědavost tak napiatou.

To vše ovšem nechce být snížením významu, jejž má Kybalova kniha. Naopak, v tom vidím jeho přednost, že se nedal strhnout apriorní představou legendárního Janova, nýbrž zcela klidně a střízlivě vytvořil jeho postavu. K Palackého interessu dovedl pak přinést nový, jímž jeho práce nabývá vlastní své originality a významnosti. Kybal není tu jen historikem v užším slova smyslu; vedle toho hlásí se mocně interess theologický, a sice zase ne ve své technické stránce, nýbrž promítnutý do oboru středověké filosofie. *Filosofické* stati jsou právě nejcennější součástí Kybalova spisu. Celý myšlenkový svět Janovův postaven tu do křížení současných filosofických (theologických) soustav, sám pak vybudován z jednoho principu. A to jest hlavní zásluha Kybalova: ukázal, že Matěj z Janova byl odborný, do detailu propracovaný a ujasněný theolog-filosof a že tuto svou soustavu dovedl vtěliti v literární dílo rovnocenné této soustavě. Matěj z Janova jako *filosof* a jako *literát* — toť nejkrásnější stránky knihy Kybalovy. Proto třetí část knihy jeho jest nejenom nejcennější, nýbrž i nejzajímavější. Jeho hledisko a interess proráží však i v prvních dvou hlavách.

V první hlavě podává Kybal Matějův *životopis*. Jest chudý, prachudičký, a Kybal horlivě se snažil osvětliti jej zachycením ovzduší, v němž Matěj žil (zvláště to platí o pobytu Janovově v Paříži). Avšak to vše stálo u Kybala v druhé řadě, ano v technice není tu leckde ani domyšleno. Příklad: Matěj z Janova byl farářem ve Velké Vsi. Tomek udává Velkou Ves u Mělníka, Kybal podle udání Fr. Štědrého Velkou Ves u Podbořan (Michelsdorf), kde se skutečně jmenuje farář Matěj. Tento Matěj zemřel r. 1393, načež 5. prosince t. r. jmenován jeho nástupcem Jan. *Úmrtní rok* a den Matěje z Janova udán pouze v marginální poznámce rukopisu kapitulního, totiž 30. listopadu 1394. Kybal přijímá oboje: Janov byl farářem ve Velké Vsi u Podbořan a zemřel 30. list. 1394. To si odporuje. Je-li farář Matěj totožný s Janovem, jak udává Kybal, pak Matěj z Janova zemřel r. *1393*, a ne 1394, neboť rok 1393 jest v úředních knihách konfirmačních, kde jest omyl vyloučen už pro datum, kdy jmenován Matějův nástupce. Tedy buď Janov zemřel r. 1394 a pak nebyl farářem ve Velké Vsi u Podbořan, nebo byl tu farářem a pak zemřel r. 1393. Mně zdá se druhá možnost přirozenější. Třetí fary ve Velké Vsi neznáme, ač máme podrobné zprávy o farách 14. století. Matěj ve Velké Vsi hodí se na našeho Janova velmi dobře (že nemá titulu mistr, vysvětlí se, že se uvádí už jako zemřelý, ne přímo smrt jeho) i datem. Difference jest tu pouze o rok, a tu pisatel poznámky v kapitulním rukopise snad spletl si rok 1393 a 1394, zvláště když Janov zemřel až koncem listopadu, tedy na konci roku 1393. Den úmrtí shoduje se též s údajem konfirmačních knih. Zemřel-li Matěj z Janova 30. list. 1393, byla přirozeně v době hojných expektací udělena fara jeho už 5. prosince potom novému faráři. Z toho lze dosti pravděpodobně soudit, že *Janov zemřel r. 1393*, a ne 1394, jak dosud všeobecně podáváno podle oné poznámky kapitulního rukopisu a jak udává i Kybal. Ovšem jsou zase důvody pro hodnověrnost rukopisu kapitulního, ač omyl několika málo měsíců může se vyskytnout i v pramenu nejhodnověrnějším. Ostatně bylo by zajímavo zvědět, stojí-li tam určitě 1394. V každém případě bývalo by však bylo záhodno tuto otázku rozřešit, ať už v jakémkoli smyslu. To jest ovšem pouhý chronologický detail, ač zrovna v datu nedůležitém. Vedle toho byl bych si přál podrobnější kritiku zprávy o českých kázáních Matěje z Janova u sv. Mikuláše v Starém městě Pražském. Jsou v rozsahu uvedeném tak bezpečně zaručena pouhou zmínkou, rukopisnou poznámkou k artikulům revokace z r. 1389? Neodpírám tomu, ale možno tu míti jisté pochybnosti. Z otisku Palackého vysvítá, že tu jde zase jen o přípisek v rukopise a že se přípisek ten vztahuje ke všem třem revokujícím kněžím z r. 1389. Proto Tomek přijímá zprávu tu pro Janova jen podmínečně, a myslím právem. Za to stanovení rodiště Matějova, (Janov u Vožice, str. 7), jest zásluhou Kybalovou i v tomto oboru.

Nejlépe však vylíčen i v této hlavě zase vnitřní životopis Janovův. Mladý nadšenec Milíčovy školy, s láskou k bibli v srdci, odchází potom na Pařížskou universitu, kdež jeho nadšení náboženské nabývá forem hlubokého odborného vzdělání vědeckého (theologického), při čemž jasná mysl jeho čte dobře v okolních poměrech a událostech své doby. Mimoděk dostavuje se kritika papežského a církevního systemu, přichází *konverse*. Janov cítí v sobě božskou inspiraci, božské poslání, jež ho nutká pokračovat v činnosti Milíčově. Z učence stává se učitel, zpovědník, ne však hrdina náboženského přesvědčení. Jeho hluboce založená zbožnost jeví se starokřesťanskou skromností, jež však na rozdíl od primitivní církve snadno stává se tu slabostí. Skromný a poslušný odvolává své přesvědčení, ač nepřestává je i dále hlásati. Disharmonie mezi slovem a skutkem, theorií a praxí, karakterisuje Janova i v životě; zásadní odpůrce provisí a celé soustavy té přijímá venkovskou faru, při níž nebydlí a z níž béře jen důchody, soudí se i o desátky, vše jako onen pastýř zlý, jenž stříhá ovce své. Nebylo v něm harmonie, jež dodává tolik velikosti postavě Husově. »Byl to člověk kulturního přelomu a krise«, který nebyl s to, dosíci pevné a důsledné shody mezi vysoko vypiatými ideály náboženskými a ethickými, jež vytvořila jeho exaltovaná duše, a mezi požadavky a povinnostmi praktického života, jež z nich prostě vyplývaly.« Líčení tohoto vnitřního vývoje Janovova (str. 22—32) náleží k nejkrásnějším místům knihy svou jasností, stručností i psychologickou pravdivostí.

Hlava druhá, o spisech Matěje z Janova, má zcela jiný ráz. Jest především deskriptivní a bibliografická, výklad o spisech, jež byly podkladem při líčení Janovova učení. Avšak nalezneme tu více; vystupuje tu zároveň profil Janova *literáta*. Z Kybalova spisu patrno zase, jak jednotná byla literární činnost Janovova, že jeho *Regulae* jsou opravdu tak základním dílem, že bychom bez toho, co máme mimo ně, mohli dosti klidně se obejíti. Neprozrazují skoro ani Janova a leckde snad jen datum zajímá; tak hned při prvním traktátu *Super passione Christi*, z doby mládí Janovova, jehož forma shoduje se s tím způsobem exegese, kterému se Janov potom sám vysmívá. Že by to byl přímo spis z dob studií Janovových v Paříži, a sice z r. 1378, nechtěl bych zrovna tvrditi s Kybalem. Uvedený citát dost nepřesvědčuje; slova »nunc vero inter pontifices sancte matris ecclesie uno cedente per mortem, altero subrogato illuditur« nehodí se výlučně jen k r. 1378. Ano viděl bych v tom třeba dosti neurčitou narážku na schisma, a sice na schisma ne nejnovějšího data, nýbrž v době, kdy už se »inter pontifices« událo dosti hojně pletich. Kybal naproti tomu soudí, že tu o schismatu není řeči, protože traktát náleží před rok 1378, před volbu Klimenta VII., do pařížských let Janovových. Nepřidržíme-li se roku 1378 podle výkladu Kybalova, nutno spis ten posunout dále; vždyť tu máme už Matějovo učení o Antikristu a o jednotě církve křesťanské na základě svátosti oltářní, tedy vrcholné body myšlení Janovova. To platí i o druhém traktátu *De decem praeceptis*. O kázáních a domnělé postille Janovově v Olomouci snad dovíme se ještě jindy více. Kybal uložil si v té věci zatím oprávněnou a místnou reservu.

To však jsou pouhé drobty se stolu velkého literáta, jenž dovedl napsati *Regulae Veteris et Novi Testamenti*. Stať Kybalova o tomto monumentálním díle naší literatury jest vzorná svou literárně-historickou methodou po stránce ideové i technické. Janov vyrůstá tu opravdu v literáta prvého řádu, jehož literární principy jsou v oné době neobyčejné, řekl bych moderní. Stačí uvést úsměšek nad všelijakými postillami, nad pouhým »glossováním díla«. Úsměšek ten však nabývá náležité protiváhy, postavíme-li proti oněm různým postillám jeho Regulae. Spis tento myšlen byl jako celek, totiž měl činiti jednu knihu, vzrůstem materiálu však řadila se část k části, až vyrostlo celé dílo. A to vše v posledních letech života Matějova, asi od r. 1388 (podle vývodů Kybalových). Obsahem a účelem celého spisu jest rozlišit pravé křesťanství od falešného a odůvodnit za nejlepší prostředek ke křesťanství pravému časté přijímání svátosti oltářní. To jest jednotný plán, jemuž jsou podřízeny jednotlivé traktáty, v Regulích zdánlivě vedle sebe souřadně položené. Účel Janovův měl vliv i na formu, styl i řeč. Latina jeho jest prostá, kazatelsky živá, třebas někde biblickými citáty sloh jest přesycen. O tom podává Kybal velmi pěkné poznámky. Jen s jednou nemohu souhlasit. Janov prý se omlouvá v předmluvě, bude-li se dopouštět grammatických chyb. To snad u slavného Pařížského mistra by bylo přece podivně působilo? Kybal udává citát k tomu: »sive ergo lapsus sum vel fuerim in verbo et in grammatica forsitan« (tak v rukopise? kterém?); musejní rukopis místo grammatica má, jak udává sám Kybal, *glossa*. To jest čtení rozhodně lepší celým svým smyslem; jest to omluva, dopustí-li se někde v citátech, uváděných často z paměti, nějaké nepřesnosti (srv. str. 51 o těchto chybách v citátech!). K důkladnému a pracnému rozboru celého díla, jež podává Kybal na str. 49 až 75, mohu tu jen odkázat. Rozebrán tu každý traktát Regulí o sobě, stanoven jeho titul, obsah, rozdělení, incipit a explicit, čas, kdy byl napsán, rukopisy, tisky a překlady jeho, pokud ovšem tisky a přetisky se vyskytují. V tom pak sneseno tolik srovnávacího materiálu, že by stať ta sama o sobě tvořila velmi cenný spisek. Z dodatků k této hlavě první zmiňuje se o ztracených spisech (zvláště českém z r. 1392), druhý pak má obzvláštní praktickou cenu. Bylo známo, že Otto Brunfels vydal r. 1524 pod jménem Husovým velmi mnoho z Matěje z Janova, což potom přešlo i do latinských spisů Husových Norimberského vydání z r. 1556. Kybal zde provedl detailní rozbor oněch otisků s poukazem, odkud z Janova co vzato. Tím stávají se ona vydání i pro Janova aspoň upotřebitelná, dokud nebudeme míti vydání Janova samého. Pro praktickou potřebu byl bych tu opakoval, že tamtéž otištěn i celý traktát De abhominatione. O této hlavě spisu Kybalova lze mluviti vůbec jen s plným uznáním.

Hlava třetí, Učení Matěje z Janova, jest však přece jen vrcholem knihy. Co zde Kybalovi prospělo nejvíce a v čem bohužel má mezi historiky tak málo soupeřů, jest jeho vyškolené vzdělání *filosofické*, v pravém toho slova smyslu. Vybudování soustavy Matěje z Janova a její kritika jest znamenitým toho dokladem, jímž dostalo se nám i prvého soustavného spisu o význačném zjevu naší středověké filosofie. Zmínil jsem se už, v čem záleží hlavní přednost podání Kybalova. Jest to *organické* podání, rozčlenění Janovova učení. Kybal hledá filosofický *princip* Janovův, z něhož vše další vyrůstá. Tato jednotnost pak právě stírá se systemu Janovova prach pouhé středověké theologické spekulace a dodává mu pravého filosofického rázu. To jest vědecky *jednotný názor*, jenž podřizuje si u Janova všechna hlediska, všechny interessy druhořadné — i jeho principy ryze theologické, politické a ethické. V tom pak bych viděl přední známku velikosti Janova *vědce*, Janova filosofa. Až dočkáme se podobné práce o Husovi, uvidíme něco podobného: jak vše i u něho vyrůstá z jednoho principu filosofického, z názoru na ospravedlnění člověka. Naproti tomu další mistři husitství byli už daleko více theology, kazateli, paedagogy než vědeckými filosofy. Janov a Hus v tom stojí nejvýše, jsou to vrcholky filosofického života u nás v té době, samorostlí svou propracovaností a jednotností naproti eklektikovi Štítnému.

Stopujme aspoň v hlavních rysech, jak Kybal buduje Janovův system. Jsou dva principy jsoucna: forma a látka. Forma sluje u Janova *regula*, pravidlo. Pravidlo, jímž každá věc jest řízena, jest vnitřní formou věci. Mimo to jest pravidlo, jímž jsou řízeny všechny věci společně; to jest »slovo boží«, podle Janova *prima veritas*. A ta jest základem všeho světa a principem všeho dění. Pro rozumné bytosti jest nejvyšším příkladem, stálým pravidlem, podle toho, vidí-li jasně či zatemněle inherující pravdu. Proto činnost rozumu jest hledání této vnitřní pravdy. První pravda zjevena člověku nejprve zákonem přirozeným hned v rozumu jeho. Zákon ten zatemněn prvotním hříchem, proto obnoven v zákoně psaném (kamenné desky Mojžíšovy), po třetí však zjeven vnitřně posvěcením ducha svatého, jež se zevně jeví zejména svátostí oltářní a dobrými skutky. To jest základ filosofie Janovovy, jež tím dospívá k dvěma hlavním otázkám: co jsou dobré skutky, t. j. kdy jest člověk dobrý čili co jest pravá církev, a vedle toho, co jest svátost oltářní. Proto Kybal svou stať dělí názorně ve dva oddíly; první jedná o církvi, druhá o svátosti oltářní, a sice tím způsobem, že nejprve podán jest system Janovův, potom kritické a historické výklady Kybalovy.

První pravda jest všeobecný zákon; proto jest jen jedno náboženství a *jedna pravá církev*, totiž katolická. Bytnost křesťana, t. j. člena církve, záleží ve spojení jeho s první pravdou, čímž se stává svatým. Církev jest společnost svatých lidí, duchovně spojených s Kristem, na něm závislých. Spojení to potřebuje pro slabost lidskou a pokušení podpory, posily, jež záleží v přijímání svátosti oltářní, a sice častém. Proti této církvi svaté stojí *církev zlých*. Dnešní (za Janova) církev jest zkažena, jest to pouhý *jev* církve, ne její podstata. Pravá církev skryta jest nyní v tajnosti. Církev upadla zejména ze čtyř hlavních příčin: tělesností a zženštilostí kněží, tyranií světských knížat, tyranií prelátů a přílišnou autoritou mnichů. Kybal dále kreslí tehdejší stav církve, jak se jevil Janovovi: rozvrat papežské stolice, tyranii biskupů nad nižším klerem, světáckost farářů a kněží a zejména zkaženost mnichů, kteří by měli býti odstraněni a vřazeni mezi světské kněží, kteří mají zisk z hříchů lidu (zpovídáním), okrašlují své chrámy na oklamání lidu a p. Jací kněží, takový potom i lid. Ve všech stavech vzmohly se neřesti. Typické zlořády podle Janova jsou: pokrytství, jehož první formou (regulí) jest pýcha, ta pak jest pramenem *nálezků lidských*, v církvi tak se rozmohších. Nálezky lidskými zanedbáno studium bible, studium kanonického práva, studium vlastní theologie. Takovým nálezkem jest na př. nezřízený *kult obrazů* a soch svatých. Jest to nejhorší nálezek, neboť překáží i častému přijímání svátosti oltářní a odvrací od něho lid. »Každá šibenice jest prospěšnější a užitečnější v obci než nejctěnější obraz nebo socha v chrámě.« S tím souvisí potom i lakota, smyslnost kněží a jiné formy (regule) pokrytství. Reforma nepřijde z kněží, nýbrž *z lidu;* nutno odstranit mnichy, lid se musí polepšit, aby z něho mohli vyjíti klerikové nového ducha, s ideálem svatých *kazatelů* v srdci. Toť v hlavních rysech učení Janovovo o církvi, jež ovšem Kybal provádí podrobně a dokládá velmi hojnými citáty ze spisů Janovových. Dokud nemáme vydání Janova, jsou tyto citáty více než oprávněny.

V následující »části analytické« Kybal kritisuje, filosoficky a historicky vysvětluje učení Janovovo o církvi. Především jest to otázka o původu *unionismu* u Matěje z Janova, t. j. učení o vnitřní i zevnější jednotě církve a prostředcích k tomu vedoucích. Kybal hledá tu předchůdce Janovovy a nalézá zejména tři, kteří i v jiných otázkách na Janova asi nejvíce působili; jest to sv. Augustin, Hugo a S. Victore a Milíč. Kybal zde však velmi pilně obmezuje sám výsledky těchto svých výkladů jemným pozorováním psychologickým. Jest vůbec zásadní otázka, co vlivem jest a co jím není, otázka, jež zejména v rozboru husitství hráti bude velikou úlohu a hlásí se dnes zejména při kritice Husa. Kybal nedal se tu vyšlapanou cestou a přichází zajisté k správnému výsledku, že *organičnost* myšlení jest zároveň nejlepším dokladem jeho *původnosti*. Ukazuje, co asi na Janova mohlo působit, *zná* tedy dobře tyto vlivy, varuje však před jich přeceněním. Unionism tohoto druhu jest společnou vlastností všech středověkých *mystiků*, jím tedy hlásí se Janov jen jako syn své doby, svého směru. O originalitě jeho tím není nic rozhodnuto. Třeba si všimnouti, co nejvíce na *rozvoj* unionismu u něho působilo, a dále, *jak* se unionism ten u něho rozvíjí. Podle Kybala v prvním směru padá na váhu zvláště doba, kdy Janov psal své dílo, doba velkého schismatu, jež jej vedla, jež mu *vnukla* názor o jednotné církvi svatých. Na druhé straně konciliární theorie francouzská zůstala u něho bez ohlasu. Jest velká přednost Kybalovy práce, že si všímá tolik i *negativní* stránky vlivů. Byla doba, kdy u nás vše bylo vyličováno jako samostatné zjevení. Viděti však ve všem *jen* vlivy, byl nutný extrem na druhou stranu, horečka kriticismu a odporu proti oné nekritičnosti. Pravda jest však pravidelně uprostřed. Tak i s unionismem Matěje z Janova; jeho myšlenka jest daleko radikálnější než současné snahy církevně politických unionistů, založena jsouc na nábožensky-mravním podkladě. Tak tomu jest i s pojmem církve vůbec; názor sv. Augustina, že církev jest *communio sanctorum*, žil stále po celý středověk, Janov však jej *domyslil:* názorem svým o principu církve jest myslitelem ryzího středověku, důsledným domyšlením však došel až k některým nekatolickým zásadám (viz je u Kybala, str. 181). Důslednost v myšlení předpokládá vždy jistou originalitu; novost jest vůbec tak relativní, že jestliže myslitel na sklonku středověku vůbec přinese nějaké *plus* nad myšlenkovou práci celého staršího středověku, jest to zajisté čestný výsledek. Možno tedy podle výsledků Kybalových říci: Matěj z Janova byl syn své doby, syn středověku, s jeho ideály a bolestmi, byl však zároveň ucelený duch, jenž dovedl středověké principy nejen přijmouti, nýbrž i zpracovati a oživiti vlastními novými myšlenkami.

Týmž směrem postupuje Kybal dále v kritice názorů Janovových na ústavu církve, jež karakterisuje jako federalistické (tři stupně církve) naproti papalistickým snahám. I v tom zase souvisí Janov s reformním hnutím cizím i s naším; z francouzských theologů působil v tom na na něho zvláště M. Vilém a S. Amore a jiní konciliaristé, v názoru na poměr církve a státu zase Hugo a S. Victore. Velmi zajímavou statí jest Kybalův »rozbor Matějovy kritiky a reformy církve«, zejména konstatováním *bolestného* rysu v morálce Janovově jakožto specifica ryze středověkého; myšlenka kříže ovládá celý Matějův názor, trpěti a v utrpení se radovati jest účel života, smysl jeho. Kritika církve vyplývá u Janova ovšem zvláště zase z vlivu schismatu (zejména ve střízlivém názoru na »biskupa římského«), v čemž zase náleží do celé skupiny reformních mužů z konce 14. století. Janov však jest i tu radikálnější, zvláště v odporu proti mnichům (Kybal pěkně tu klade důraz na domácí tradici) a v názoru o nálezcích lidských. Názor tento vtěluje se zejména v ideu *Antikrista,* jež »stává se u Matěje z Janova zorným úhlem pro jeho kritiku doby i pro jeho teleologické a ethické nazírání na svět a dějiny.« Představa o Antikristu, prosycená apokalyptickými elementy, spojuje Janova zase těsně s domácím hnutím, s Milíčem. Janov však je i zde dále; u Milíče Antikristem jest císař, u Janova papež. Odtud i jich rozličný názor na reformu církve; Milíč doufá v nápravu z koncilu, tedy z církevní instituce, u Janova zevnější církev jest zkažena. Lid se musí obroditi, z něho musí vyjíti náprava. Reforma u Janova znamená — *revoluci* lidu.

Druhá část třetí hlavy má poněkud jiný ráz. Kybal tu podává nejprve obsah hlavních míst ze spisů Matěje z Janova o *svátosti oltářní.* Tím dostáváme se ovšem do speciálnějších otázek theologických. Filosofický základ Janovova nadšení pro svátost oltářní známe z učení jeho o církvi; zde jde už více jen o theologický problem, jak *často* má lid přistupovat k stolu páně. Z názoru Janovova, že přijímání svátosti oltářní jest viditelným poutem a znamením jednoty církve, jakož i nejživějším pramenem pro poznání a působení první pravdy, plynula ovšem už sama odpověď, že nutno přijímati velmi často, třebas každý den. Nevybočuje tedy ani tato část z okruhu jednotného názoru, z organismu systemu Janovova. Jenom její vědecká forma jest technicky theologická; obhajuje se toto přijímání písmem sv., autoritami tradice i ovšem výklady Janova samého. Vlastního reliefu dostává se však tomuto učení Janovovu zase v analytickém výkladu Kybalově. Kybal karakterisuje tuto myšlenku Janovovu jako positivní ideu reformy lidu a proto odmítá výklad Palackého i Neandera o účelu učení o častém přijímání. Palacký viděl v tom snahu po zdemokratisování, ryze český odpor proti stavovství; Neander zase hledal v tom protestantský princip všeobecného kněžství. Výklad Kybalův jest přirozenější a plyne z celého učení Matějova; účel tohoto učení u Janova jest mravně reformní, ne dogmatický ani protihierarchický. Kybal tu stopuje učení církevní o přijímání svátosti oltářní nejprve v cizině až do mystiků 14. století, pak zvláště vývoj učení toho u nás v Čechách, zvláště u Milíče a některých jeho stoupenců a v traktátové naší literatuře (u Vojtěcha Ranconis ab Ericinio, Tomáše ze Štítného a Matouše z Krakova). Tím pak vynikne právě onen ethický a reformní moment učení Matějova. Poukazem k souvislosti i zase rozdílu mezi učením o častém přijímání a učením o kalichu, mezi Janovem a Jakoubkem ze Stříbra, kniha se končí.

Kybal podal monografii o Janovovi. Řekl jsem hned předem i potom často, že její hlavní cena spočívá ve *filosofickém* zpracování Janova. Janov u Kybala jest jednotkou, organismem na všechny strany uceleným. To jest ovšem velikou předností spisu; interess se netříští, postava Janovova vyrůstá tu v mohutnou osobnost. Tím veden, vypustil ovšem Kybal celou řadu detailních otázek. Zajisté u Janova lze vystopovat celý theologický systém, v němž učení o církvi a souvisící s tím učení o svátosti oltářní jsou základní součástky, přece však jen asi součástky, vedle nichž objeví se ledacos jiného, snad také zajímavého. Avšak takové doplnění *deskriptivní* stránky Kybalovy nikterak nezmenší cenu jeho spisu. Budu moci snad za nedlouho ukázat na význam aesthetických (budiž mi slovo to při Janovu prominuto!) zásad Matějových, a jistě i jiné stránky se objeví i potom. O to však nejde. Kybal ukázal nám Janova se stránky nejdůležitější, jež stačí nám pro dlouhou dobu. Na něm lze nyní budovat dále, zejména vliv Janovův na husitství, především na Jakoubka se Stříbra. Tedy to, co jsme potřebovali nejvíce, to nyní máme. Jasnost podání Kybalova pak v té věci jest nejdůležitější.

Zachycení postavy a učení Matěje z Janova Kybalem jest v celku zajisté správné. Některé poznámky však k tomu přece dodávám. Předně jde o otázku *lidovosti* Matěje z Janova. Zdá se mi, že u Kybala jest akcentována více než snad nutno. Vysvítá sice i z Kybalova spisu *vědeckost* Janovova, ano zásluhou jeho jsme ji teprve dokonale poznali. Myslím však, že měla velký vliv i na povahu a celé smýšlení Janovovo. Jí pochopíme vzpomenutý rozpor mezi theorií a praksí u Janova, jeho ethický *theoretismus*. Není tu třeba předpokládat povahovou nesjednocenost, nýbrž spíše netečnost k praxi. V tom smyslu bych zesílil u Janova vědecký interess, třeba snad i o aktuelní otázky reformní. Ovšem Kybal ukázal, jak konverse obrací i Janova k praxi. Zde však by bylo právě nutno provésti nejpřísnější kritiku řečené sporné otázky: kázal Janov opravdu u sv. Mikuláše, a sice česky? a jaké bylo jeho kázání u sv. Víta? jsou zprávy o jeho zpovědnické praxi toho druhu, abychom pokládali tím Matěje za reformátora lidu? Zkrátka: můžeme tyto zmínky a zprávy brát prostě ve smyslu *Milíčově*? Z Kybalova spisu dnes zjevno, že Janov byl radikálnější než Milíč, že šel dále — v theorii. A přece Milíč měl prakticky daleko větší význam. Janov působí na *literaturu* husitskou, t. j. zase na theorii, Milíč na mysli současníků, se Štítným v čele. I potom vždy možno stopovat tento rozdíl. Jím také pochopíme veliký rozdíl mezi Janovem a Husem, mezi vědeckým theoretikem a praktickým reformátorem. Opakuji: to vše najdeme konečně i u Kybala, ne však dosti zdůrazněno. A přece v tom jest výklad fakta, že duch tak radikální a velký, jako byl Janov, zůstal pouze — předchůdcem Husovým.

Na druhé straně nemohu než s nejupřímnějším souhlasem vytknouti názor Kybalův na středověkou *originalitu*. Zmínil jsem se již o tom, zde znova to akcentuji. Má to význam zásadní. Kybal o tom mluví velmi pěkně na poslední stránce své knihy, dotýkaje se tu i poměru Wiclifa a Husa: »názor, že husitství není než uměle vypěstované viklefství, jest mi logický i historický *nonsens*.« Janov pak jest k tomu novým dokladem. Nyní bude lze jíti dále; uvidíme bližší *souvislost husitství s předhusitstvím*. Vlivy cizí ovšem tu působily a mocně (snad i u Janova objeví se *ještě více* vlivů, než udává Kybal), ale ne jen ony. I v tom doufám přinésti záhy detailní, avšak ne snad bezcenný příspěvek na doklad, že husitství opravdu kotvilo velmi hluboce v našem životě na konci 14. století. Má tedy spis Kybalův i jiný význam; vybízí k revisi názorů na původ a prameny husitství.

Kniha Kybalova psána jest svěžím, jasným slohem. Zdánlivě nezáživné theologické výVody podány tu způsobem každému jen trochu pozornému čtenáři přístupným a srozumitelným. Při tom však styl Kybalův zůstává stále stejně ušlechtilým jako *nehledaným*. Není tu oné »vypilovanosti« stylistické, jež tak často ničí svěžest nahozené myšlenky, není tu onoho, malířsky řečeno, »štětičkování«, nýbrž hlavními rysy zachyceno vše, jak náleží. Nerozbírejte tu slovo za slovem, dejte se chytit celkem, a poznáte, jak tu jest vše na svém místě. V tom dovede Kybal přímo umělecky pracovat. Možno tedy úhrnem říci, že to jest kniha opravdu *mladá* a krásná. Jejím heslem bylo právem: *na nové dráhy!*

Zdeněk Nejedlý.

Joh. Kirsch, *Die päpstlichen Annalen in Deutschland während des XIV. Jahrhundertes.* Bd. I. Von Johann XXII. bis Innocenz VI. (Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte herausg. von der Görres-Gesellschaft, IX. Band). Paderborn, Schöningh 1903. 8°. 344 str.

Pokračuje ve svých důležitých studiích o finančních poměrech kurie ve středověku, věnoval Kirsch tuto knihu jednomu z nejvydatnějsích zdrojů papežských příjmů, totiž annatám. Annaty patří do oné kategorie poplatků, jichž příliv do komory papežské lze zjistiti teprve v pozdějším středověku. Měla-li kurie dostáti dalekosáhlým politickým úkolům, které jí vytkli velcí papežové XIII. století, nestačily k tomu dosavadní finance, a bylo nutno hledati nové prameny, jimiž by pravidelně plynuly příjmy do pokladny papežské, a mezi těmi byly také annaty.

Jménem »annatae« rozuměly se v širším smyslu všechny poplatky, které při udělování církevních praebend jakéhokoli druhu papežem byl povinen příjemce platiti do komory papežské. Patřily sem i taxy placené při udělování biskupství a opatství, které se dělo v papežské konsistoři, tedy »servitia communia«, o něž se dělil papež s kardinály, a »servitia minuta«, která při takovém jmenování připadala úředníkům a služebníkům kurie, a dále sem patřily annaty v užším slova smyslu, totiž poplatky při udělování nižších praebend, při němž konsistoř nebyla zúčastněna, a kde poplatek připadal jenom komoře papežské. A o tyto běží v knize Kirschově. Ve XIV. stol. se významu »annatae« užívalo jen v tomto posledním smyslu. Annaty, pokud jde o věc, nebyly zařízením novým. Kirsch ukazuje, že vybírání platů, které v jádru věci rovnaly se pozdějšímu pojmu »annatae«, bylo velmi staré a v církvi obvyklé, ovšem s tím rozdílem, že takové poplatky při vakanci církevních praebend se neplatily do komory papežské, nýbrž oněm dobám neb korporacím církevním, jimž udělování praebendy náleželo. Nápodobila tudíž papežská finanční politika jen to, co již u mnohých nižších církevních orgánů bylo zavedeno. Annaty lze dobře srovnati s taxami, které dosud u nás platí nově jmenovaní úředníci po svém nastoupení z příjmů prvého roku. Každý, kdo obdržel nějaké církevní beneficium, které z jakýchkoli důvodů bylo osazeno přímo papežem, byl povinen odvésti do komory papežské určitou část příjmů prvého roku. Takový poplatek se nazýval v XIV. stol. »annale«, »annuale« a později též »annata«. Výška annaty byla ustanovena bullou »Suscepti regiminis« Jana XXII. z r. 1317. Platil-li se z beneficia desátek podle určité taxy, měla se annata svou výší rovnati této taxe desátkové, jináče měl býti příjem prvého roku rozdělen na polovice, z nichž jedna se měla odvésti jako annata, druhá zůstala beneficiátovi. Kirsch vyslovuje domněnku, že toto dekretále nezavádělo něco zcela nového, nýbrž povýšilo jen starou zvyklost za zákon. Na to ukazuje, jak se vyvinulo a ustálilo placení annat do komory papežské během XIII. a XIV. století. Dějiny annat a dějiny beneficií běží tu rovnoběžně. Podle toho, jak se vyvíjelo právo kurie osazovat určité kategorie beneficií, podle toho přecházelo právo vybírat z nich annaty na komoru papežskou. Vedle toho reservovali sobě papežové na určitá léta příjmy prvého roku všech tou dobou uprázdněných beneficií. Tak Jan XXII. vyhradil sobě hned v prvém roce příjmy tyto všech tehdá vakantních beneficií a těch, které se do tří let uprázdní. Také tento poplatek nazýval se »annale« nebo »annata«. Měly tudíž annaty dvojí původ, jednak v reservacích všech uprázdněných beneficií na určitou dobu, jednak, a o to hlavně jde, v reservacích vztahujících se k určitým druhům beneficií. Bullou »Ad regimen« Benedikta XII. z r. 1335 ustanoveny byly definitivně ony druhy praebend, jichž udělování si kurie vyhradila.

Při udělení takovéto praebendy musel se nový majitel zavázati, že annatu do komory papežské v určité lhůtě zaplatí.

Annaty se platily buď papežským kollektorům aneb přímo kurii, jak to bylo obyčejem v Německu. Z prvých skládali účty kollektoři, z druhých vedeny byly zvláštní účty v komoře papežské. Tato účetní registra byla pak uložena v komorním archivu, z něhož se bohužel zachovaly jen trosky. Kirsch popisuje velmi zevrubně rukopisný materiál těchto register uložených v archivu Vatikánském, a náleží mu zásluha, že na některé nepovšimnuté rukopisy upozornil. Na to líčí velmi důkladně v poslední kapitole výborného úvodu složitou správu annat vůbec a v Německu zvlášť. Šlo tu o trojí činnost. Předně musily býti zjištěny praebendy, z kterých se měly annaty odvésti, za kterýmž účelem bylo nutno sestaviti příslušné seznamy, za druhé měla býti ustanovena výška annat a annaty vybrány a za třetí musila býti provedena kontrola zaplacení a zúčtování peněz.

Hlavní pozornost věnuje tu Kirsch rozdílu, jaký byl při odvádění annat mezi Německem a jinými zeměmi, a vysvětluje, proč v Německu platily se přímo komoře papežské. Vybírání annat narazilo totiž v říši na tak silný odpor, že instituce kollektorů k tomu nestačila a že bylo nutno, aby každý beneficiát buď sám aneb prostřednictvím prokurátora se při udělování praebendy kurií zavázal k placení annat a pak je komoře papežské přímo odvedl. Nejstarší registra týkající se správy annat z říše plynoucích v době od Jana XXII. po Innocence VI. uveřejnil Kirsch v uvedené publikaci. Jest tudíž tato kniha doplňkem k starší jeho práci »Die päpstlichen Kollektorien in Deutschland während des XIV. Jahrhunderts.«

Registra správy annat se týkající otiskl Kirsch dílem úplně, dílem ve výtahu. Registra tato obsahují též diecesi Pražskou a Olomouckou a přinášejí řadu dosud neznámých bohemik. Škoda, že úvod vědeckou kvalitou edici samu o mnoho převyšuje. Při srovnávání jednotlivých kusů s rukopisy ve Vatikánském archivu přišel jsem na mnohé nedostatky. Předně jsou mnohé kusy vydány neúplně a v edici to není ničím naznačeno, takže často nevíme, máme-li před sebou regest či doslovný text, pak jsou mnohé zápisy vynechány, ač historická jejich cena není menší než zápisů otištěných, nelze tudíž spolehnouti, že látka register těch je edicí Kirschovou úplně vyčerpána, a konečně se vyskýtají hlavně ve jménech mnohé chyby. Nesprávnosti ve jménech mají původ jednak v chybách písařských v registrech samých, a ty se měly v edici emendovati, a ne odkládati na korrekturu indexu, který vyjde při druhém díle snad za několik let, jednak jsou mnohé chyby zaviněny nesprávným čtením rukopisu.

Tak na př. str. 25. v posledním řádku otiskuje Kirsch: *Jewyssowitz* místo správného *Jewyssowic*, na str. 26. v 10. řádku zdola *Fredkini* místo *Fridkini*, v 4. řádku zdola *Befdes* místo *Besdes*, v 3. řádku tamtéž ponechává bez upozornění chybu písařskou *in Monte Sancti Kaboli Pragensis* místo *Karoli*, v 2. řádku tamtéž čte chybně *Zadeani* místo *Zadconi*, na str. 27. v 5. řádku čte *Steinberch* místo *Sternberch* a hned na to v 7. řádku za správné *Sternberg* klade ‚(*sic*)‘, v 8. řádku čte *Muzano Waytzechonis* místo *Mirzano Wayczechonis*, v 9. řádku *Wentzlani* místo *Wenczlaui*, v 15. řádku zdola čte *Curiensi* místo *Curimensi*, v 12. řádku tamtéž *Pilangres* místo *Pilagrems*, na str. 28. v prvním zápise nechává chybu písařskou *Vispragradensis* místo *Vissegradensis*, na str. 37. v 12. řádku *ecclesia parrochialis Indiat* místo *in Dyax* (Tajakovice), na str. 66. v 13. řádku zdola čte *Thess* místo *Thosser*, na str. 67. v 8. řádku *Horsemensis* místo *Horseuiensis* (*recte Horsoviensis*), v 13. řádku tamtéž *Voratinogro de Blaznore* místo *Wratiuogio de Blaznow*, v 16. řádku tamtéž *Tunensis* místo *Tinensis*, o řádek níže *Vslz* místo *Vsk*, v 3. řádku od konce na téže str. *Dinisii* místo *Diusisii*, na téže str. v poznámce 2. čte Kirsch opět *Horsomensi* místo *Horsouiensi* a *Tyuenensis* místo *Tynenensis*, v pozn. 3. tamtéž zase *Voratinogrum de Blaynoro* místo *Wratiuogium de Blaznow*, v téže poznámce *Snarowitz* místo *Harawicz*, na str. 68. v 4. řádku *Tunensis* místo *Tinensis*, v 12. řádku tamtéž ponechává chybu písařskou *Saconensis* místo *Saccensis*, o dva řádky níž čte *Lucietz* místo *Lutiez*, v posledním řádku ponechává písařskou chybu *Wsigradensis* místo *Wisegradensis,* v pozn. 2. na téže str. ponechává písařskou chybu *Tymensis* místo *Tynensis*, v pozn. 3. písařskou chybu *Bochulay* místo *Bochuslay*, na str. 69. v 17. řádku čte *Pinsuilis* místo *Prunsuil*, v 21. řádku čte *monasterii sancti Derasiensis Pragen.* místo *mon. Sderasiensis Pragens.*, v pozn. 1. na téže str. čte *Willermi de Loscow* místo *Willelmi de Lescow,* na 70. v 6. řádku ponechává chybu písařskou *Pardwiez* místo *Pardwicz,* na str. 71. v 5. řádku zdola čte *Suonudo* místo *Snoindo*, což je chyba písařská na místě *Snoima,* v pozn. 1. na téže str. čte *Chotyeborin Bohmiconis* místo *Chotyeborius Bohunconis,* na str. 72. v 9. řádku ponechává chybu písařskou *Distoni* místo *Drsconi,* rovněž v pozn. 1., a čte v témž řádku *Baczonis* místo *Baczconis,* v 15. řádku tamtéž ponechává chybu písařskou *Lithamicensis* místo *Lithamericensis*, v 9. řádku zdola tamtéž čte *Jeulini* místo *Jenlini*, na str. 73. posledním řádku čte *Custa* místo *Tusta* a na str. 134. v pozn. 1. *Tusca* místo *Tusta*, na st. 153. v 4. řádku zdola čte *Nisuzensis* místo *Nisizensis*, na téže str. v pozn. 3. čte *Kunkewitz* místo *Lunkewitz* a touž chybu má v pozn. 4., na str. 154, v pozn. 1. čte *Palentzky* místo *Polenczki*, na str. 161. v pozn. 5. čte *Binnensis* místo *Brunensis* a *Dusca* místo *Dusta* (rovno Tusta), na str. 184. v č. 10. čte *Glogoliensi* místo *Glogobiensi*, v č. 11. čte *Opaliensis* a ponechává chybu písařskou *Apoliensis* místo *Opoliensis*, na str. 185. v č. 15. čte *Ruthem* místo *Buchem*, na str. 186. v č. 5. čte *Hosteonis* místo *Hostconis*, v č. 6. na téže str. čte *Heltoioytz* místo *Heroltowytz* a v č. 7. *Nebuzcal* místo *Nebuziel*, na str. 226. čte *Oezyhow* místo *Oczyhow*, na str. 242. v 11. řádku ponechává chybu písařskou *Jerinerzic* místo *Jermericz*, na str. 247. v 2. řádku zdola čte *de Padi* místo *de Padua*, na str. 248. v 2. řádku čte *Pizibiko* místo *Przibiko*, *Belmensis* místo *Belinensis*, na str. 249. v č. 9. čte *Sidenko* místo *Sdenko*, tamtéž o něco níže *Pauli Olyin presbiteri* místo *Pauli olym presbyteri*, na str. 280. v 4. řádku čte *Puzilluslaus* místo *Przibislaus*, v 8. řádku *Wlyna* místo *Volyna*, o něco níže *Choezna* místo *Chocزna*, na téže str. v č. 121. v řádku 6. čte *Pochwinsdorf* místo *Pothwinsdorf*, na str. 287. ponechává chybu písařskou *Welechwin* místo *Veleslavin*, na str. 303. v 1. řádku čte *Necolicz* místo *Netolicz*, v 2. řádku *Swisslanicz* místo *Swisslauicz*, což je chyba písařská místo *Sbrasslauicz*, a v 3. řádku *Slantonia* místo *Slauconia*, na str. 319. v č. 249. čte *ecclesia Lauticensis Gneznensis dioc.* místo *eccl. Lancicensis,* na str. 328. v 4. řádku čte *Cinissoni* místo *Cunssoni,* na str. 338. v č. 316. v 8. řádku čte *Tusca* místo *Tusta,* na str. 341. v 9. řádku zdola čte *Saamitz* místo *Sdanitz.*

Nutno tudíž po této zkušenosti, které jsem nabyl konferováním oněch kusů, jichž potřebuji pro Mon. Vaticana Bohemiae II, míti se velmi na pozoru při užívání Kirschovy publikace, která není ani v zápisech týkajících se německých territorií bez citelných nedostatků, pokud jde o luštění jmen místních. Bylo by dobře, kdyby Kirsch sám se postaral o opravu podobných chyb, než přistoupí k následujícímu dílu a k vydání rejstříku, aby aspoň tam bylo napraveno, čeho bylo při edici opomenuto. *J. B. Novák.*

Andreas von Regensburg, Sämmtliche Werke. Herausgeg. von *Georg Leininger.* Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte. Neue Folge, I. Band. Mnichov 1903. Str. CXX + 752.

Historická kommisse při bavorské akademii věd, jíž dějepisná věda německá vděčí již za tolik znamenitých publikací, předstoupila na počátku dvacátého století před veřejnost s prvním číslem nového podniku, který má býti věnován užším dějinám bavorským. Myšlenka není tak docela nová. Již dříve vydávala kommisse sbírku s týmž programem i titulem. V letech 1856—64 vyšlo celkem 9 svazků, kde otištěny některé prameny letopisné (na př. Albertus Bohemus), formuláře a listiny. Sbírka pak přestala vycházeti. Po dlouhé přestávce, r. 1899 vrátila se historická kommisse zase ke starému plánu a usnesla se pokračovati ve vydávání pramenů k dějinám bavorským. Podnik označen byl jako Neue Folge řečené starší sbírky. Do plánu byly pojaty sbírky listin i kroniky, zejména z XV. a XVI. století. Stalo se tak na návrh známého historika bavorského Riezlera, jenž spolu s T. Heiglem postaven v čelo podniku.

První svazek vyšel r. 1903 a je věnován Ondřeji z Řezna. Jsou tu vydány všechny jeho spisy, pokud se nám dochovaly. Kronikářská činnost řezenského mnicha jest důležita i pro dějiny české. Prodlévaje celý svůj život v bezprostředním sousedství s Čechami, Ondřej Řezenský se zájmem sledoval průběh husitských válek a jest jen přirozené, že husitismus také v jeho díle literárním našel své místo. Ondřej začal již od r. 1405 zaznamenávati pravidelně současné události, jichž sám byl svědkem nebo o nichž se mu prostřednictvím jiných lidí dostalo zprávy. Bohaté Řezno svými čilými obchodními styky s cizinou a častými sněmy říšskými skýtalo k tomu hojně příležitosti. Částí těchto zápisků jsou bezpochyby záznamy z let 1422—27, které pod názvem »Diarium sexennale« otiskuje vydavatel z jediného rukopisu, v mnichovské dvorní knihovně chovaného. Tyto současné zápisky sloužily pak Ondřejovi za podklad k jeho pracem historickým. Je jich slušný počet. Vydavatel otiskuje je v chronologickém pořádku, tak jak byly napsány. Nejstarším dílem jeví se tak »Chronica pontificum et imperatorum romanorum«. Je to dílo velmi rozsáhlé; psáno jest zcela ve způsobě jiných podobných děl, zejména známé kroniky Martina Opavského. V parallelních sloupcích vypravují se dějiny papežů a císařů, při čemž zvláštní zřetel brán na Řezno a jeho biskupy. Z větší části je to kompilace. Vydavatel podjal se namáhavé práce, redukovati kroniku na prameny. Byla to práce obtížná, protože Ondřej použil mnoha pramenů; tu a tam lze tušiti také prameny pro nás již ztracené. Kronika jde do r. 1422. Od smrti Karla IV. přestává býti kompilací, ač se tím nestává hodnověrnější. Ondřej často se tu dotýká sousedních Čech, a to dosti nepříznivě. Král Václav je tu zkarikován, vydání kutnohorského dekretu provázeno projevem rozhořčení. — Tato kronika byla Ondřejovi základem k novému dílu, věnovanému speciálně dějinám bavorským, »De principibus terrae Bavarorum«. Z účelu sbírky je vysvětlitelno, že toto dílo tvoří těžisko knihy; je to první bavorská »landeschronik«. Vedle latinského originálu existuje ještě současný německý překlad. Vydavatel dokazuje, že překlad pořídil Ondřej Řezenský sám, a jakkoli věcně překlad neobsahuje nic nového, otiskuje jej in extenso, jakožto znamenitou památku bavorského nářečí v XV. stol. Nejdokonalejší dílo Ondřejovo je »Chronicon Hussitarum«. Není to neznámý pramen. Höfler v II. díle svých Geschichtschreiber der Hussitischen Bewegung otiskl jej pod titulem: »Cronica de expeditionibus in Bohemiam contra Hussistas haereticos«. Použil při tom rukopisu neúplného. Dílo Ondřejovo nabývá velké ceny vloženými listinami, kterých odjinud neznáme. Höfler jich neotiskl, ježto jich neměl jeho rukopis. Ale ani jináče není vydání jeho bezvadné. Leidinger pronáší bezohlednou kritiku o této »neobyčejně zběžné a chybné« edici. Listiny, Höflerem vynechané, vydal Palacký ve svých »Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges«. Leidinger chválí vydání Palackého nejen slovy, ale i skutkem; neotiskuje totiž ve svém vydání těchto listin a spokojuje se poukazy na Urk. Beiträge. Jiné dílo, týkající se českých dějin, je »Dialogus de haeresi bohemica«. Ondřej psal toto dílo před velikonocemi r. 1430 pod dojmem křižáckých porážek a husitských invasí do Německa. Tendence tohoto díla, zajímavého svou naivní formou rozmluvy »rationis et animi«, jest poučiti širší veřejnost o nebezpečí od husitů hrozícím a povzbuditi k svornému boji proti nim. Použil tu traktátu Ondřeje z Brodu De Origine haeresis Hussitarum. Zprávy z let 1427—30, často ojedinělé, dodávají tomuto dílku historické ceny. Také Dialog byl vydán Höflerem (Gesch. d. h. Bew. I.); Leidinger praví o této edici, že je »plna chyb smysl rušících«. — Vedle vlastních prací historických zanechal Ondřej Řezenský též velkou sbírku dějepisných pramenů. Pilný mnich opisoval si horlivě vše, co se mu dostalo do rukou a co se týkalo hlavně koncilu kostnického aneb co aspoň mělo nějaký vztah k předmětům na koncilu projednávaným. Titul »Concilium constantiense«, pod nímž otiskuje sbírku tu mnichovský vydavatel, jest jen relativně oprávněn. Nacházímeť tu i akta týkající se koncilu pisánského, ba snad i starší kusy.[1] Sbírka je rozdělena na sedm knih. V pěti nacházíme listiny, v páté knize řeči, v šesté pak traktáty. Překvapuje, že poměrně málo kusů se týká »české otázky«. Ondřeje zajímalo hlavně papežské schisma a pak zevnější průběh (»modus procedendi«). Mezi traktáty najdeme traktát Ondřeje z Brodu »de origine Hussitarum«, Höflerem (Geschichtschr. II.) otištěný a známou polemiku proti Jakoubkovi ze Stříbra, kterou Hardt (III. 826) připisuje Mauritiovi de Praga. Ukázal jsem (viz Č. Č. H. IX. 428), že nesprávně, a ukázal na pravého autora, Mikuláše z Dinkelspühelu. Ondřejova sbírka to potvrzuje (p. 262) a jeho svědectví je proto tím závažné, že řezenský historik stál s Mikulášem z Dinkelspühelu v písemním styku (srv. str. 263). Mnohé kusy ze sbírky Ondřejovy jsou ovšem již odjinud známy a vydavatel proto spokojuje se pouhými regesty. Jen neznámé prameny otiskuje v plném znění; jsou to většinou věci jen podružného významu.

---

[1] Nejstarší kus byla by řeč nejmenovaného autora o právoplatnosti volby Urbana VI. Leidinger klade vznik její mezi léta 1389 (o pap. Urbanu mluví se tu jako o mrtvém) a 1400 (Václav IV. je tu uveden jako »imperator Alemannie, qui nunc est«; srv. p. 228 a 233). Tento terminus »ad quem« je dosti pochybný. Leidinger stojí tu neoprávněně na stanovisku bavorské strany, jež ovšem Václava IV. r. 1400 přestala za krále německého uznávati. Ale od jiných byl Václav IV. i potom za krále německého uznáván; stačí tu snad poukázati na Galeazza Viscontiho a na koncil pisánský.

Vedle těchto větších děl vydal Leidinger ještě práce menšího rozsahu, jež, jsouce pouhými výtahy, nepřinášejí nic nového; připojuje též cizí dodatky, jež v některých rukopisech Ondřejových spisů se nacházejí.

Celkový úsudek o Leidingerově vydání vyznívá příznivě. Vydavatel podjal se namáhavé práce shledati a kriticky srovnati značný počet rukopisů a zjednal si tak pevný základ pro své vydání.

Text sám je pečlivě propracován, místa přejatá z jiných pramenů přesně označena, starší edice podrobně udány. Poznámky, provázející text, svědčí o rozsáhlé znalosti příslušné literatury. Historikům dostalo se tím edice moderní, jež umožňuje jim obcházeti se bez starých vydání, která, zakládajíce se obyčejně na jediném, často kusém rukopisu, podávala text zkomoleně a chybně. Zvláštní význam má pak toto vydání pro dějiny bavorské historiografie, podávajíc soustavný obraz literární činnosti jednoho z předních bavorských historiků XV. století. — Vydání je opatřeno glossářem nezvyklých výrazů bavorského dialektu a pečlivým rejstříkem. *J. Fikrle.*

Theod. Wierzbowski, Matricularum regni Poloniae Summaria, excussis codicibus, qui in chartophylacio maximo Varsoviensi asservantur, contexuit indicesque adiecit . . . Pars I Casimiri IV regis tempora complectens (1447—1492). Varsoviae MCMV.

Jedním z nejdůležitějších pramenů pro dějiny Polska od 2. polovice 15. století počínaje jest tak zvaná *korunní metrika* (»metryka Koronna«) *polská* (a s ní souběžná *litevská*); vlastně měla by slouti »matrika«. Jest to veliká sbírka kodexů, obsahujících opisy nebo výtahy všeho druhů listin, které se vydávaly jménem královým, též smlouvy s cizími státy a vůbec důležité listiny veřejné. Jest to asi něco podobného, jako jsou tak zv. kopiáře místodržitelského archivu v Praze. Sbírka tato proživši po pádu říše Polské rozmanité osudy a pouti vrácena konečně z největší části království Polskému a uložena ve Varšavě v hlavním státním archivě tamějším. Některé součástky její jsou rozptýleny po několika archivech ruských. Ač jsou stopy, že zápisy do »metriky«

byly prováděny již na počátku první polovice stol. 15., zachovaly se přece zápisy nejstarší z r. 1447. Teprve někdy počátkem století 18. byly kodexy ony svázány, tak že před tím zub času mnoho zničil. Professor Varšavské university, který jest zároveň ředitelem hlavního státního archivu Varšavského, Theodor Wierzbowski, předsevzal věc velmi užitečnou a záslužnou vydávaje regesta listin obsažených v metrice. Shora jmenovaná publikace jeho vyznačující se všemi dobrými vlastnostmi edic Wierzbowského (zvláště pěknými indexy věcným, osobním, místním a generálním) a umožňující rychlé a bezpečné orientování obsahuje 2203 regest, k čemuž se druží ještě jako supplement 79 regest listin starších, které za vlády krále Kazimíra IV. byly do metriky korunní doslovně přepsány ze starších předloh. Ve věcném indexu najde se 29 čísel (ve skutečnosti však je jich více) vztahujících se k Čechám (třeba hledati pod heslem »Res mutuae cum . . . 3) Bohemia«) z let 1453—1490. Zajímavé je č. 831, kde Tatarský chán Mengligirej gratuluje Vladislavovi (r. 1472) k jeho zvolení za krále Českého a jehož konec zní »direximus literam nostram cum sigillo, a ostatek swynye wyryly.« Supplement obsahuje na př. transsumpt potvrzení z r. 1348, které Karel IV. dává listině Rudolfa Habsburského v příčině číšnictví a kurfiřtského práva králů Českých (r. 1290) a transsumpt listiny Ludvíka markraběte Braniborského »de iuribus Bohemiae regum quoad imperium Romanum« z r. 1356 — celkem 5 kusů. Pro dějiny styků česko-polských v 2. polovici 15. století publikace Wierzbovského upozorňuje na leckterý kus neznámý. Myslím však, že kořist celková pro nás není veliká. Mnohem více lze očekávati od pokračování. Musejní archiv český obohacen byl z metriky korunní celou řadou opisů prací Zd. Nejedlého, z let 1500—1526. Publikací Wierzbowského (pokračováním) usnadní se zajisté i používání těchto musejních opisů. Bylo by si přáti, aby práce Wierzbowského rychle pokračovala. *J. Bidlo.*

Hans Übersberger, Österreich und Russland seit dem Ende des 15. Jahrhunderts. Auf Veranlassung Seiner Durchlaucht des Fürsten Franz von und zu Liechtenstein dargestellt von . . . Erster Band. Von 1488 bis 1605 (Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Osterreichs). Wien und Leipzig, 1906. Str. I.—XVI. + 1—584.

Slavíkův článek, začínající v tomto čísle Č. Č. H., dovoluje mi obmeziti se v referátě o knize Übersbergerově. Jestliže Slavík má a bude míti příležitost vytýkati a poukazovati na omyly a nedopatření knihy Übersbergerovy, mně v první řadě připadá úkol pojednati o jeho přednostech a zároveň i o celkovém dojmu této publikace. O předmět, který Übersberger spracoval několikráte větší nebo menší měrou zavadili před ním již jiní, ale nikdo ještě nespracoval jej v tom rozsahu a tak souvisle jako Übersberger, totiž od samých počátků styků habsbursko-ruských až do konce vlády Borise Godunova, kdy první samozvanec Lžidimitrij objevuje se na jevišti dějin ruských. V té chvíli vidí Übersberger správně mezník v dějinách těchto styků, ježto rod Habsburský upouští od svého, lze-li tak říci, spolku s Ruskem, který po celé 16. století jest oporou jeho východní politiky a uzavírá těsné přátelství s Polskem nebo snad spíše s »dynastií« Vasovců na trůně Polském. Toto Polsko není již z daleka Polskem Jagellovců, Štěpána Bathoryho nebo Zamoyského, jak pěkně vylíčil Szelągowski ve své »Sprawie pólnocné« (srov. Č. Č. H. X., 452). Tudíž rokem 1605 končí první svazek práce Übersbergerovy, jejíž titul zajisté případněji by zněl »Das Haus Habsburg und Russland«, neboť »Österreich«, nepřipojí-li se k tomu výklad, zní anachronicky.

Kniha Übersbergova, vzniklá na podnět knížete Frant. z Liechtenštejna, jednoho z nejdůležitějších činitelů a mecenášů novověkého rakouského dějezpytu, soustředěného v kommissi pro novější dějiny Rakouska, jest publikace bez odporu pozoruhodná. Übersberger jest jeden z těch řídkých historiků německých, kteří ovládají dostatečnou měrou ruštinu, polštinu a podle všeho i češtinu; ruštinu pak tou měrou, že mohl pustiti se i do archivního bádání v ruských archivech, z nichž jmenuje zejména hlavní archiv ministerstva zahraničních záležitostí v Moskvě. Übersberger užil rozsáhlé literatury svého předmětu, zvláště pak ruské, měrou uspokojivou. Rozhojnil materiál historický obsáhlým archivním bádáním též v archivech domácích (ve Vídni, Inšpruku, ve Štyrském Hradci) a kromě ruských archivů a bibliothek i v Benátkách, Drážďanech a Mnichově. Hlavní podíl jeho bádání ovšem připadá státnímu a dvornímu archivu ve Vídni, jehož oddíly »Polonica« a »Russica« a depeše poslů Benátských (Dispacci di Germania) obsahují dle všeho materiál velmi bohatý a cenný. Již před Übersbergerem bylo tohoto materiálu použito (na př. Fiedlerem, též Tomkem, Szujským), avšak poměrně nemnoho. Jest otázka, zda-li Übersberger jej vyčerpal úplně.

Že práce, kterou spisovatel na sebe vzal, nebyla snadná, vysvítá jednak z rozsáhlosti předmětu, jednak z množství užitého materiálu buď již tištěného, nebo rukopisného, jednak z bohatosti literatury, kterou bylo nutno vzíti ku pomoci. Spisovateli, jak sám praví v Předmluvě, bylo zápasiti se značnými obtížemi při shledávání příslušné literatury, tak že nepochybně byl nucen putovati se svým elaborátem z místa na místo, aby jej zdokonaloval podle toho, co mu kde bylo přístupné. Übersbergovi prospěla v té příčině (mimo jiné) nemálo bibliotheka musea král. Českého, dnes nejbohatší historická bibliotheka slovanská. Roztříštěný materiál Übersbergerem použitý a shromážděný stal se jeho knihou daleko přístupnějším. Tato nahrazuje namnoze nejen materiál archivní, nýbrž i materiál tištěný, uložený v nesnadno dostupných a leckdy dávno již úplně rozebraných pramenných publikacích ruských, kterých ani za velké peníze nemožno koupiti. Mám za to, že Übersberger z této hlavně příčiny podává podrobné a důkladné obsahy listin a obšírně popisuje všechny fáse často jednotvárného a únavného jednání, tak že kniha jeho nabývá tím rázu spíše jakési moderní edice nežli dějepisného vypravování (»Darstellung«). Dnes, kdy ve spracování dějin novověkých zápasíme spíše s přebytkem nežli s nedostatkem materiálu, jsou zcela na místě a vítány podobné práce, které podávají výběr látky a zároveň již jakési její spracování, jak to na př. učinil ve své edici Šusta (srov. Č. Č. H. X., 209 sl.). S tohoto hlediště lze si mnoho v práci Übersbergerově vysvětliti a leccos omluviti. Jako spracování totiž bylo by nutno práci Übersbergerově vytknouti řadu chyb a omylů, častokráte dosti značných, a vůbec bylo by potřebí užíti měřítka přísnějšího. V práci Übersbergerově jsou některé části spracované lépe, jiné méně dobře. Jednou z vad jest, že literatura polská a česká není tou měrou zastoupena jako literatura ruská. Tak pohřešujeme zejména spis *Papée*-ho (»Polska i Litwa na przełomie wieków średnich«) vyšlý již r. 1903. Z české mimo článku Tomkova (»Snahy domu Habsburského a nabytí koruny Polské«) mohlo být užito i článků Rezkových, zvláště jeho »Úmluv sjezdu Vídeňského« (v Č. Č. M. 1881) a mohl býti vzat zřetel ke Gollovým Čechám a Prusům (v příčině míru Toruňského r. 1466). Ostatek jsou i mezery v literatuře ruské (na př. není patrno, užil-li Übersberger *Karpova* (Istorija bor'by moskovskago gosudarstva s polsko-litovskim 1461—1508), nebo *Kašprovského* ve »Sborniku filolog. obščestva knjazja Bezborodko« II.). Nejvíce nových zpráv a vědomostí obsaženo jest v poslední kapitole (»Das Erbe der Rjurik«), opírající se nejvíce o materiál archivní a zajímavé zvláště habsburskými kandidaturami na trůn Moskevský po smrti Ivana Hrozného, kdy podobně jako při uprázdnění trůnu Polského vyskytuje se řevnivost mezi bratřími (Matyášem a Maximiliánem).

Ač Übersbergerovo spracování jeho vlastního materiálu jest dosti uspokojivé, tak že kniha jeho bude pro příště spisem základním a nevyhnutelným, nebude tuším, možno přece jím se spokojiti, jak již článek Slavíkův na to ukazuje. Ponechávaje jemu věcné opravy jednotlivých omylů Übersbergerových nemohu přece nechati bez výtky jeho neobjektivní a zjevně nepřátelské stanovisko proti Polsku, zvláště pak proti Jagellovcům a Bathorymu. Übersberger líče zápas řevnících dynastií Jagellovské a Habsburské straní okázale této a dává se unášeti k nespravedlivým nehistorickým úsudkům na př. o bezkarakternosti krále Alexandra v příčině zavírání smluv a jejich provádění — oč karakternější byl by podle toho Maxmilián I.? Českého čtenáře nelibě se dotkne, že českouherská větev Jagellovců nazývá se na str. 96 »ungarische Linie der Jagellonen«. Naproti tomu pochváliti lze jeden pokrok Übersbergův proti jiným německým historikům: Jako jiní i on sice cituje tituly ruských spisů v německém překladě s poznámkou »(russisch)«, ale ke konci podává seznam spisů ruských otištěných kyrillicí. Také jeho transskripce jmen ruských nejsou tak barbarské, jak se v německé literatuře vyskytují (na př. Solovjev, Bantyš, Zabělin, Kotošichin).

J. Bidlo.

H. v. Zwiedineck-Südenhorst: Maria Theresia. (Monographien zur Weltgesch. Nr. 23. Velhagen u. Klasing 1905.) Autor chce nikoliv dobu, ale osobnost Marie Theresie líčit. Rozumí se, že vzhledem k vyslovenému politickému talentu císařovny politická činnost její stojí v popředí. Tu však nesleduje ve všech hlavních fásích a vztazích mezinárodních, nýbrž z těchto především v poměru k Prusku. Zde autor mnoho vysvětluje a omlouvá a jednání Bedřicha II. ospravedlňuje. O vnitřních poměrech krátce referuje. Píše zábavně.

Kniha nemá kritického aparátu, ale jest psána na základě vědeckého materiálu, jest určena širokým vrstvám autorem zvučného jména: dlužno si tedy všimnout jednotlivých aperçues; vybíráme jen to, co je pro nás zajímavé, bez poznámek, — nechť si je čtenář sám učiní.

O právním vývoji útvaru rakouského soudí autor: říše posledního Habsburka (Karla VI.) byla stále ještě pouhým panstvím Domu. Pokus, položit vznik státní idey rakouské k r. 1527, neobstál před kritikou; nebylo pohnůtek, které by přinutily jednotlivé země k utvoření společné státní jednoty a také v lůně panovnič rodiny pronikla nedílnost dědictví teprvé dlouho po r. 1527, až na zač. 18. stol. (str. 4).

Přirozeně za to přikládá pragmatické sankci velký význam; jest zákonným podkladem bytu monarchie, která podnes žije jakožto státní těleso v sebe uzavřené (str. 8).

Zajímavo, že při ní určuje Uhrům, nejen politicky ale i právně, důležitou funkci: »tak se stalo dědické právo dynastie vůlí uherského říšského sněmu (1722—1723) nezrušitelnou formou aliance samostatných státních jednotek a celek držav domu Habsburského monarchií, pozůstávající z dvou nerozdílných dílů, z nichž každý opět jest nedílným.«

To jest formulace právní, nikoliv historické ocenění momentu dějinného; a tím zajímavější, že § 5. čl. I. a § 7. čl. II. sněmu uherského z r. 1723 nestanoví nic jiného, než podmínky dědičného nástupnictví v Uhrách: dědičné nástupnictví Domu v královstvích a zemích ostatních po právu prvorozenském, kteréž právo i Řádem domácím jest uznáno. A dále tím, že pragmatická sankce i v jiných zemích právě tak byla přijata, i v Čechách.

Názor o funkci stavů českých shrnuje (bez motivace — což nemá být výtkou) ve větu: »Der Begriff eines besonderen grossböhmischen Staatswesens, das etwa in ähnlicher Weise wie das Königr. Ungarn... besondere, vertragsmässige Ansprüche an die Dynastie zu stellen berechtigt wäre, lebte in der politischen Anschauung der Zeitgenossen nicht« (str. 9).

O státoprávní váze státu českého soudí, že z bývalé ‚Selbstherrlichkeit' zbyl jen zevní aparát, zvučné tituly nejv. zemských oficírů, jichž vliv rovnal se vlivu nynějších referentů při místodržitelství (str. 23).

Takto staví stále převahu Uher již tehda — právně i politicky — v popředí; jeví se to i v terminologii: jakmile se mu jedná o momenty antagonismu, jak nyní bychom řekli, Rakouska a Říší německé, jest mu Marie Theresie — královnou uherskou (na př. str. 29).

K vystižení poměru Marie Theresie k Bedřichu II. hledá autor vyšší stanovisko a rozhoduje se pro zorný úhel »realného politika«. Míní, že do r. 1866 i později bylo v Rakousku vlasteneckou povinností odsuzovat jednání Bedřichovo jakožto ničemnost, jakožto chtivost výbojů, hanebnou loupež na bezbranném sirotku. Domácí historikové, Arnetha nevyjímaje, nebyli objektivními. Shrnuje svá pozorování v následující úvahy: Bedřichovi nenapadlo, aby se ptal po právním titulu svých útoků, zda jeho kroky jsou mravně přípustny (zde cituje proslulý dopis Bedřichův k Podewilsovi: »Rozhodněte následující problém, jsem-li ve výhodné situaci, mám-li ji využitkovat čili nic . . .« atd.). Bedř. II. po zásadách dobrého obchodníka vsadil celé jmění, aby využitkoval příznivou konjunkturu (str. 36). A ku konci odstavce připojuje: Marie Th. si mohla válku o dědictví slezské uspořit, kdyby byla učinila obchod s Bedřichem (který za Slezsko nabízel milion zlatých a své spojenství).

Tento rozpor mezi soukromou a státní morálkou hledí překlenout jakousi sankcí historie: »Prusko vzrostlo, poněvadž Habsburkové, nabyvše rozhlehlá neněmecká území, nemohli provozovat národní politiku. Bedřichovi II. připadla úloha, aby zjednal království pruskému rozhodující hlas ve velkých evropských kombinacích« (str. 39).

S podobného hlediska rve také Kaunicovi vavřín státníka s hlavy a popřává mu pouze titul stkvělého diplomata (str. 94), neboť »státník, který by byl měl poněkud ostřejší zrak pro budoucí vývoj této monarchie než měli současníci, který by byl v držení Uher spatřil poukaz k pronikavé politice balkánské, který by si byl ujasnil, že se Domu rakouskému jen o to jedná, aby z budoucího dědictví římsko-německé říše jen ony části zachránil, které bylo možno k organismu jeho snadno a přirozeně přičlánkovat, ten by byl paní své důrazně předložil, že vše to nejsnáze docílí v dobrovolné shodě s Pruskem.«

Jsou to zajímavé proměny v názorech o významu dob a osob, nápadně odvislé od zkušeností, které poskytly dějiny následující epochy až k našim dnům — snad dobrý příklad, kterak jest historie popisná posud převážně vědeckou zkušeností a kterak má daleko k systematické vědě. *V. Kr.*

Pamiętniki Floryana Ziemiałkowskiego. Krakov 1904, str. 796. K tisku upravila Helena z Okszów Dylewskich-Ziemiałkowska.

Floryan Ziemiałkowski patřil k polským liberálům, jež sympathie jejich táhly vždy k německým liberálům; r. 1848/9 šel s německou levicí, po r. 1867 byl jedním z původců spolku polskoněmeckého a stal se dokonce ministrem v kabinetě Auerspergově-Lasserově, poněvadž byl ze všech Poláků levici nejbližší.

Paměti jeho zabírají léta 1848—1873. Část I. (74 str.) obsahuje celkovou autobiografii; část II. rok 1848 (str. 174); část třetí rok 1863 (str. 196); část čtvrtá rok 1863 (str. 352 — zapiski więzienne).

Nám Čechům bude v nich především nápadná jistá přímo okázalá snaha, s jakou Ziemiałkovski všude projevuje své nepřátelství k Čechům a vůbec své neslovanské smýšlení; a s jakou naproti tomu každé příležitosti užívá, aby dal na jevo své sympathie pro Němce a Maďary. Z četných projevů uvádím některé doklady. Tam, kde mluví Ziemiałkowski o setkání s druhou deputací českou z dubna 1848, čteme (II., 30): »Deputace haličská zastihla ve Vídni deputaci českou, čekající na odpověď, *a přes odpor, jaký každý Polák pociťuje k Čechovi*, přes nedůvěru k českým osvědčením vstoupila s ní v styk, byvši přemluvena od Lubomirského, který, vychován v Praze, snil o Slovanstvu jako děcko, které poslouchavši pohádky, sní o křišťálových palácích.« Později (II., 131) v zápisku z 5. května 1848 čteme: *Czech to Ulises słowiański, falszem żyje.* Když jakýsi Maďar roku 1848 po vydání »maďarožroutského« manifestu, kterým se svolával sjezd slovanský do Prahy, činil Ziemiałkowskému výčitky, že se v Praze Poláci zpronevěřili starému přátelství k Maďarům, odpověděl Ziemiałkowski, že manifest byl vytištěn bez souhlasu Poláků a že po jejich příjezdu do Prahy se tiskl jiný, který zval i Maďary. Tu jej prý Maďar počal objímati, opakuje: Hab ich doch immer gesagt, Pole ist kein Slave!

Vůbec česká politika je v knize líčena všude jako od samého začátku nepoctivá, zpátečnická a neprozíravá; jistě některé výtky jsou správné, ale ve většině jsou to spíše kalumnie, jako na př. tvrzení, že odpor Čechů proti Frankfurtu byl způsoben intrikami dvora, který nepřál velkoněmeckému shromáždění pro jeho svobodomyslnost. Věcná spolehlivost memoirů není veliká, jak ukázal na četných a velmi závažných případech dr. Bronisław Łoziński v obšírném referátě Kwartalniku historycznégo (ročník XIX., 1905, zeszyt I.), tak že, jak týž referent v závěrečných slovech praví, historik musí býti velmi opatrný při užívání těchto zápisků (hlavně to platí o knize I. a II.), které sice mnoho nového materiálu nepřinášejí, ale za to ovšem jsou cenné pro poznání ovzduší polského germanofilského liberalismu.

Po stránce formální edice pořízena co nejnedbalejším a nejpohodlnějším způsobem; nejen že nemá rejstříku a poznámek, vydání nemá ani obsahu, a k tomu ještě každá část má zvláštní stránkování; jen na počátku máme patnáctiřádkovou, bezvýznamnou předmluvu vydavatelčinu. *Jul. Glücklich.*

S. G. Weil, Le pangermanisme en Autriche. Préface de M. Anatole Leroy-Beaulieu. — Paris, Albert Fontemoing 1904.

Snahy všeněmecké vzbudily v posledních letech zvláště ve Francii literaturu, dnes již dosti četnou, která se obírá tím, co nejstručněji můžeme nazvati existenční otázkou Rakousko-Uherska. Jsou to ovšem díla nestejné ceny, ale, i když tu a tam v nich najdeme věcné chyby, přece jim nelze upříti vážné snahy, otázku o budoucnosti Rakouska dobře si ujasniti; s tím je spojeno úsilí, které výše uvedené řešení problémů předpokládá, úsilí porozuměti složitým národnostním a jazykovým poměrům rakouským. K tomu ke všemu pro nás mají francouzské spisy tu výhodu, že se až na nepatrné výjimky chovají k nám ne-li sympathicky, aspoň nestranně, že, což pro nás má největší význam, zpravidla dobře poznávají, kde je utiskovatel a kde je potlačovaný. Mezi takovéto spisy také nutno počítati dílo G. Weila. Je známo, že knihy francouzské pravidlem se vyznačují (zejména na rozdíl od německých) tradiční již péčí o sloh v nejširším smyslu, šťastnou komposicí a precisností ve formulacích, a můžeme říci, že tyto vlastnosti má i přítomná kniha. Ani samo rozdělení a názvy první šesti kapitol nejsou bez zajímavosti: I. kap. — prvky problému, II. — prolog, III. — první jednání: Schwarzenberg, IV. — druhé jednání: Schmerling, V. — třetí jednání: Beust, VI. — krise: činný pangermanismus.

G. Weil chce sledovati krok za krokem historii hnutí všeněmeckého, ale nechce nám podati snad jen suchý výčet fakt, nýbrž jemu jde o jeho historii »psychologickou«, t. j. příčiny hnutí, motivy a cíle. Proto v první kapitole vyšetřuje především, jaké poučení pro studium problému lze čerpati z dat ethnografických a statistických, obírá se v ní tedy především jevištěm pangermanismu. Vhodně tu shrnuta všechna poučení, jaká může geografie podati při studiu jevů historických. Tak na př. všiml si spisovatel více faktu, který není neznám, ale přece málo dochází pozornosti, totiž, že Němci v Čechách jsou geograficky více odděleni od ostatních Němců rakouských než od Německa; vidí v něm pak jednu z vážných příčin, proč hnutí pangermánské právě v Čechách je tak silné.

V následujících kapitolách klade si za úkol ukázati na ty činy rakouské vlády v 19. stol., ať už se týkají vnitřní či zahraniční politiky, jež mohly vzbuditi hnutí pangermánské. Zejména chce ukázati, jak toto hnutí, s počátku příznivé dynastii, změnilo se v opak (str. 19); historií bylo dáno, že většina Němců vůbec představovala si dlouho jednotné Německo pod vedením Rakouska a od Rakouska počala se odvracet teprve, když počala poznávati, že zájmy Německa a zájmy Rakouska se docela nekryjí a že tato neshodnost zájmů znemožňuje Rakousku politiku čistě národně-německou. To je zorný úhel, pod nímž spisovatel se dívá na rakouskou vnitřní i zahraniční politiku. Poprvé vidí tuto divergenci r. 1815; ale tehdy u Němců vědomí tohoto rozporu ještě nebylo tak silné, a proto r. 1848 většina sněmu frankfurtského si sjednocené Německo nedovedla představiti jinak, než pod vedením Rakouska. I tu opět nenevhodně G. Weil upozorňuje na fakt, který se od našich spisovatelů však přehlížívá, že heslem hnutí frankfurtského u nás byla sice převaha Němců v Rakousku, ale také, nač právě se zapomíná, převaha *Rakouska* v Německu. Právem pak kniha déle prodlévá u momentu, kdy říšský sněm frankfurtský se odhodlal nabídnouti korunu německou králi *pruskému*. Tu se poprvé před celým světem stala zjevnou rivalita obou velmocí německých. Rakousko od té doby nemohlo býti již v pochybnostech, že má v Německu soupeře, který aspoň do doby Františkovy neupíral mu *prvenství* v říši. Nebezpečí pruské plně pochopil Felix Schwarzenberk, a proto jeho zahraniční politice věnováno dosti místa. Zároveň opět spisovatel se snaží ukázati, proč jeho snahy — zlomiti moc Pruska a založiti trvale supremacii Rakouska v Německu — byly provázeny jen velice dočasným úspěchem. Jistě není bez zajímavosti pozorovat, jak Prusko pokořené u Olomouce ukázalo se pevným v otázce celní jednoty. Vidíme, jak slabý nástupce předčasně zemřelého Schwarzenberka, místo aby vymohl přijetí Rakouska do Zollvereinu, sjednal s Pruskem r. 1853 *obchodní smlouvu*, a jednání o celní jednotě odloženo do r. 1860 — tehdy však vítěz olomoucký byl poraženým u Magenty.

Vydání diplomu říjnového obrací pozornost autorovu opět k rakouským poměrům vnitřním. S hledisky autorovými, jež jsme dříve uvedli, souvisí, že přisuzuje i jemu podíl ve vzniku ideje pangermánské; diplom připravoval koncesse učiněné národnostem, jež musily raniti ty Němce, jimž německost Rakouska byla nutnou podmínkou jeho suprematie v Německu; tak diplomem říjnovým počíná se — v té době ovšem sotva znatelné — odcizování *rakouských* Němců našemu mocnářství, kdežto v době 1848—1860 to platí jen o Němcích v říši. Proto si spisovatel při politice Schmerlingově všímá téměř výhradně jeho snah vnitropolitických potud, pokud jich cílem bylo připraviti si půdu pro energickou politiku v Německu; proto popisovány i jeho sjednocovací plány v říši, aby se ukázal i v nich rozpor již několikrát připomenutý, i zde příčina jejich nezdaru.

Porážkou Francouzů r. 1871 končí se pro vždy první fase pangermanismu a nastává fase druhá — pangermanismus aktivní, t. j. snaha některé části rakouských Němců, vydati celou habsburskou monarchii nebo aspoň její část Hohenzollerům. Jest přirozené, že si tu spisovatel musí všímati vnitřních poměrů rakouských v první řadě a v nich hledati příčinu tohoto zjevu. Při tom mezi příčinami, pro které Německo začíná jeviti tolik přitažlivosti pro Němce rakouské, zapomenuto vytknouti skutečný rozkvět a rozmach nové říše; nebýt ho, sotva by existoval pangermanismus vážnějších rozměrů; mocný rozvoj říše hohenzollernské láká — často v kontrastu k říši podunajské. Kniha se stává v této části podrobnější, chtíc zachytiti co možná nejvýznačnější projevy odcizování, a při tom předem ukazuje, jak liberální strana německá, původně velkoněmecká v rakouském smyslu, zvyká si od nastoupení Taaffova ukazovati na oporu Němců rakouských za hranicemi pro případ, že by Němci byli »utiskováni«, a hroziti jí, až konečně r. 1888 došlo k utvoření první frakce všeněmecké ve smyslu protirakouském. I tu spisovatel hledí postihnouti příčiny tohoto zjevu; vidí je v rozvoji národů slovanských, který počíná podlamovati staré panství Němců v Rakousku.

Nutno dodati, že tu mluví o Slovanech dosti nestranně. Rozumí se samo sebou, že vynikající místo zaujímá v knize líčení éry Badenovy. I tu spisovatel má sice snahu, dojíti co možná objektivního soudu o jazykových nařízeních, ale stanovisko jeho přece se blíží německému, praví-li, že by byly měly pro Němce v Čechách a na Moravě »un résultat désastreux« (str. 183). Své líčení končí výkřikem Schönererovým v poslanecké sněmovně: »Heil und hoch den Hohenzollern!« (18./3. 1902, str. 222). Na to přechází k podrobnějšímu rozboru nové stránky tohoto hnutí všeněmeckého, k rozboru hnutí *Los von Rom*. Zdá se, že příčin tohoto hnutí je více, než jich spisovatel uvádí. Také se autor snaží podle zemí i počtu obyvatelstva oceniti jeho dosah i rozsah a dochází k resultátům příznivým pro katolictví v Rakousku a nepochybně správným.

V kapitole sedmé vyšetřuje G. Weil, je-li pangermanismus jednotný ve své nauce či vyskytuje-li se pod různými formami a odpovídá-li tužbám obyvatelstva německého ve všech provinciích předlitavských. Tu dospívá k mínění, že vyjma v zemích českých ve všech ostatních zemích rakouských je všeněmecké hnutí umělé a ani v Čechách nesmí se prý jeho význam přeceňovati. V tomto úsudku se nechce dát zviklati ani volbami z r. 1901, tak příznivými pro Schönererovce. Praví sice přímo, že byli všeněmečtí kandidáti zvoleni na program (vypracovaný Schönererem) »skoro cynický ve své brutální otevřenosti ... kde se bez okolků žádá těsná jednota provincií, které kdysi patřily k německému Bundu, s říší německou,« ale přes to míní, že voličové němečtí dávali jim své hlasy ne proto, že by byli protirakouští, nýbrž prý proto, že tito poslanci slibovali co nejradikálněji potírati jakékoli vládní činy prospěšné Slovanům a zvláště Čechům, čili, že v nich viděli nejlepší obránce německé nadvlády v Rakousku.

Jak patrno, spisovatel ve své knize nebezpečí snah všeněmeckých podceňuje. Dobře praví, že hlavní vinu, proč se smířlivé snahy Gautschovy nezdařily, měla nesmířlivost Všeněmců (str. 197), že táž nesmířlivost zavinila nezdar smiřovacích konferencí, které svolal Körber (5./1. 1900), že příchod Claryho je naplnil vlastně smutkem, poněvadž již nebylo příčiny ke skandálům v parlamentě; toto poznání podle samého autora bylo jednou z hlavních příčin, která vedla Všeněmce k roznícení hnutí »Los von Rom« (str. 201); právem autorovi je nesporna jeho stránka politická — je to hnutí všeněmecké pod maskou evangelickou. Tu měl autor více péče věnovati otázce: proč tyto pokusy o stálé »škandály«? Nemají zřejmého cíle? Snad by potom hnutí všeněmeckému přikládal více schopnosti, způsobit Rakousku zahraniční zápletku, než to ve své knize připouští.

S jeho optimistickým soudem o hnutí všeněmeckém v Čechách souvisí jeho optimistické naděje v urovnání sporu česko-německého — spisovatel dokonce myslil, že se to povede Körbrovi, od jehož politické obratnosti si neobyčejně mnoho sliboval.

Tím se dostáváme k posledním dvěma, velmi zajímavým kapitolám: »Le pangermanisme et l'Europe« a »Conclusions, l'avenir?«

Především jde spisovateli o to, určiti, jaký zájem mají evropské mocnosti o zachování Rakouska, a závěry, k nimž dochází, nejsou zajisté takové, aby se čtenář, který souhlasí, příliš báti musil brzkého rozkladu staré podunajské monarchie.

Nejprve pokouší se spisovatel ukázati, že připojení Rakouska k Německu nemohlo by býti vábné ani pro Prusko — zlomilo by nutně jeho převahu v Německu. Potom se táže, jak by se pravděpodobně chovaly ostatní evropské velmoci, kdyby Prusko, nedbajíc rozumných důvodů, pokusilo se o okkupaci Rakouska. Všechny tyto úvahy obsahují málo nového, co by již jinde nebylo řečeno, ale málokde byly tyto úvahy shrnuty s takovou jasností a přehledností. Především se obrací spisovatel k Italii a vykládá, jak by se Italii vedlo zle; že jistě mnohem hůře než nyní, kdyby měla v Terstu a v Pulji souseda, který vládne také v Hamburku; že by se stala tím okamžikem buď vasalem Německa nebo by byla nucena vrhnouti se do náručí Francie; každým způsobem, že by Německo z Terstu a z Pulje ohrožovalo veškeren vliv její v Středozemním moři.[1] V tomto moři by Německo stalo se rozhodujícím činitelem, a poněvadž by jeho hranice sahala až k branám říše Turecké, stalo by se pánem na Balkáně. Tu by se co nejostřeji srazily jeho zájmy s prospěchy *Francie* a zvláště *Anglie*, která nyní již těžce zápasí s německým vlivem v Cařihradě a pro niž je nadvláda v Středozemním moři vzhledem k Egyptu a Indii otázkou životní. Pro Rusko by vítězství Německa znamenalo konec jeho vlivu v Evropě. Zájmy obou ohromných říší měly by pak bojištěm Uhry, které by měly tím státní samostatnost — kdyby v tom případě k ní došlo — málo závidění hodnou. Německo, které by vládlo v Cařihradě, bylo by s to, navždy zatarasiti Rusku cestu z Černého moře na jih. A *Francie?* I kdyby Německo jí vrátilo Lotrinsko, aby si zabezpečilo její neutralitu pro výboj v Rakousku, klesla by přece na stát druhého řádu. Než, jak přesvědčivě namítá spisovatel, Německo by se stěží odhodlalo k vrácení krajin dobytých krví, kterou stmelena byla jeho jednota, anebo by užilo nejbližší příležitosti, aby je Francii opět vyrvalo. — Uvedli jsme tyto výվody Weilovy obšírněji nad jiné také pro výslední vývod, který z nich k nám mluví — že *právě* a vlastně *teprve* vznikem sjednoceného Německa pod vedením pruským, v druhé řadě vznikem sjednocené Italie stalo se zachování Rakouska evropskou nutností, takovou, jakou na př. ještě r. 1848 nebylo. O takovéto důvody se opíraje, tvrdí spisovatel, že triumf pangermanismu je málo pravděpodoben, nevěří, že je Rakousko před rozkladem; dosavadní předpovědi o rozpadnutí jej málo přesvědčily; myslí, že se ukáží tak málo pravděpodobnými, jako předpovědi o Turecku a Číně. Při tom všem nechce tvrditi, že by budoucnost říše byla velmi stkvělá, ale nemíní, že by na zachmuřeném obzoru říše mrak pangermánský byl nejhrozivější, ba naopak, v protivě k těm, kdo dnes naříkají nad národnostními spory, které dokonce zabraňují fungování jistých ústavních institucí, má mínění, že právě tyto spory přispějí k záchraně Rakouska.

---

[1] Tyto úvahy Weilovy najdeme pěkně reprodukovány také ve Fořtově »Ven z přítmí« str. 180—182.

Na konci je kniha opatřena seznamem užité literatury a rejstříkem; v seznamu nesmíme hledati vědecky úplnou bibliografii, najdeme tam jen nejdůležitější spisy, ale skutečně takové, že autor na základě jich v hlavních otázkách mohl si vésti přesně. I na této knize opět vidíme, což pokládáme za nutné připomenouti, jak neocenitelné služby našemu národu prokázalo dílo Denisovo. Tu a tam ovšem najdeme některá nedopatření, jakým je na př. tvrzení (str. 59), že Palacký užil listu do Frankfurtu, aby vzbudil »un premier réveil nationale en Bohême«; na některá jiná upozornil O. Weber v Historische Zeitschrift (96 Bd. II. Heft. str. 289).

Jul. Glücklich.

Doerkes-Boppard, *Verfassungsgeschichte der australischen Kolonien und das Commonwealth of Australia.* Mnichov a Berlín 1903, 340 str. 8⁰.

Když na začátku roku 1901 v Sydneyi bylo prohlášeno sdružení australských osad v »Státní Obec Australskou« (Commonwealth of Australia), bylo málokomu mimo Australii známo, že to byl výsledek dlouholetých snah, příprav a pokusů, jež lze skoro půl století nazpět stopovati. V Evropě snahy ty malého docházely povšimnutí; teprve nyní, po dokončeném díle, množí se literatura o jejich vzniku. Kniha, o které referujeme, vydána byla jako 16. svazek bibliotheky časopisu »Historische Zeitschrift«. — Ústavní dějiny jednotlivých osad tvoří úvod k hlavní stati, jednající o unionistických snahách, jejich překážkách a konečném zdárném výsledku. Snahy ty měly přirozený podklad: celý kontinent jest geografickou jednotkou s mnoha společnými vlastnostmi přírodními a tím i hospodářskými podmínkami; hranice osad, mezi něž jest rozdělen, jsou čistě konvencionální. Mimo to daleká většina obyvatelstva jest anglické národnosti a veškera země britskou koloniální državou. Přes to až do polovice 19. stol. nebylo pomyšlení na nějakou jednotu všech kolonií na pevnině a na blízkém ostrově Tasmanii. Politické snahy kolonistů měly do té doby předmět bližší a naléhavější: dosažení samosprávy (selfgovernement) a odstranění deportace. Samospráva povolena byla osadám parlamentní aktou z 5. srpna r. 1850; deportace trestanců odstraněna v letech následujících, nejpozději v Západní Australii r. 1868. Zajímavé jest, že první popud k utvoření jednoty australských osad nevyšel z nich, nýbrž z Anglie; vláda jmenovala totiž r. 1851 tehdejšího guvernéra v N. J. Walesu, Fitz-Roy-e, generálním guvernérem a nařídila guvernérům ostatních osad, aby v záležitostech týkajících se všech osad s ním se radili. Avšak úřad ten zůstal pouhým titulem a zanikl r. 1861. Vyskytly-li se nějaké záležitosti, jichž souhlasné vyřízení bylo v zájmu všech kolonií, svolávaly se k jich vyřízení interkoloniální konference delegátů; první konala se v Melbournu r. 1862. Byly to ponejvíce záležitosti zahraničního obchodu, plavby a rybolovu v mořích australských, stavby železnic a j. Když však r. 1877 nebezpečí rusko-anglické války ukázalo potřebu jednotné obrany država australských, počaly se množiti rychle hlasy pro zřízení stálého společného orgánu australských osad. Myšlenky unionistické chopil se zejména první ministr v N. J. Walesu Henry Porkes (»australský Bismarck«) a dopomohl jí svou vytrvalostí, jež překonala všechny, a to nemalé obtíže, k vítězství. První pokus se nezdařil; spolková rada australská (Federal Council) na návrh jeho r. 1885 zřízená, trvala jen 10 let a nevykonala ničeho významného. Příčina nezdaru očividně spočívala v slabosti spolkového orgánu, jemuž chyběla veškera moc výkonná. Ještě za jejího trvání vystoupil Porkes s novými návrhy, jež předložil tak zvané národní konvenci, svolané r. 1891 do Melbournu a složené z 45 vynikajících státníků všech osad. Návrh Porkesův směřoval k zřízení pevné jednoty osadní, jejíž společná vláda by byla složena z parlamentu o dvou komorách, spolkového soudu, generálního guvernéra a zodpovědného ministerstva. Podle návrhu toho vypracovala konvence za měsíc osnovu ústavy, v níž spolkové vládě dány do kompetence hlavně tyto věci: záležitosti zahraničné, interkoloniální obchod, pošty, telegrafy, telefony, měna, míry, váhy, patenty, vojenská obrana, rybolov a plavba v mořích australských. Elaborát konvence nepotkal se však v některých osadách se souhlasem, i bylo třeba provésti v něm některé změny; to stalo se na druhé (1897) a třetí schůzi (1898) delegátů, kdež konečně docíleno úplné shody, načež byla ústava ve všech osadách přijata všeobecným hlasováním. Anglická vláda předložila ji pak parlamentu, jenž ji schválil v červnu a červenci r. 1900; sankce královské dostalo se ústavě 9. července r. 1900. Nová federativní organisace australských osad, jíž dán název »Commonwealth of Australia«, nabyla officielní platnosti od 1. ledna 1901. Organisace tato jest dovršením principu »selfgovernementu« s ohledem na britské državy v Australii. Ale přes to přece zůstává i na dále Australie neztenčeně částí britského imperia a nestala se státem zvláštním. Právním subjektem státní moci Commonwealthu nejsou ani spolkový parlament, ani ministerstvo jemu zodpovědné, nýbrž jest jím britská koruna a britský parlament; ústava australská spočívá na jeho zákoně (An Act to constitute the Commonwealth of Australia, 63 & 64 Vict) a jen takovým zákonem může býti změněna. Tak nutno na věc pohlížeti se stanoviska právního; ve smyslu historicky politickém ovšem není možno si zatajiti, že vývoj australských osad směřuje k samostatnému spolkovému státu. V tom ohledu jest pozoruhodna okolnost, že do kompetence spolkové vlády pojaty byly též styky Australie s ostrovy v Jižním Tichém oceanu, tedy do jisté míry záležitosti zahraničné; to ukazuje, že Obec Australská chce provozovati

Věstník České Akademie. Ročník 14. (1905). — *Jul. Glücklich*, O cestě za korrespondencí Václava Budovce z Budova (v univ. knihovně v Basileji se chová korrespondence Grynaeova ve 12 svazcích; Grynaeus, jehož život se v úvodě k článku tomuto vypisuje, je znám zvláště svými styky s Karlem z Žerotína; dopisy Budovcovy Grynaeovi a Amandu Polanovi se tu nacházejí ve svazku prvním; v článku se vypočítávají i jiní korrespondenti a podávají zprávy o bohemikách i jinde; při článku otištěno 9 listů br. Bartoloměje Němčanského Grynaeovi z l. 1585—1605). — *V. Flajšhans*, Předchůdcové Husovi (pokračování práce, jejíž začátek v ročníku předešlém 1904, srovn. Č. Č. H. XI. 349; zde pojednáno v č. 3 o Štěpánu z Kolína a Mikuláši řečeném Biceps, v č. 7. o Janu z Mýta). — *J. Janko*, O sečtělosti Shakespearově. — *Ant. Beer*, B. Loewe: Germanische Sprachwissenschaft (spis vyšel 1905 ve sbírce Göschenově a bude vítaným také a zvláště nefilologovi).

Sborník věd právních a státních roč. V. (1905). Ze článků vyjímáme: *Vavřinek*, O formách předlitavské admin. decentralisace. — *Krčmář*, O konferencích haagských. — *Maršan*, Vznik moderní policejní organisace rakouské. P. sp. podává v stručnosti přehled svých studií, pokud nejsou obsaženy v jeho »Dějinách policejní organisace rakouské I.« (Č. Č. H. XI., 117) a to: Vývoj zřízení policejního v Rakousích a zvláště ve Vídni až do r. 1754; reforma policie vídeňské 1754; reforma policejní 1776 základem moderní zeměpanské policie; pokus za Leopolda zavésti dřivější stav, a konečné ustálení se jednotné organisace rakouské za cís. Františka. — *Chlum*, O revisním právu zemského výboru. — Z referátů uvádíme: *Slobzův* o Stutz, Die kirchliche Rechtsgeschichte, obšírný a důkladný *Kadlcův* o Timon, Ungar. Verfassungs- und Rechtsgeschichte (Č. Č. H. X., 110.), *Kaprasův* o Goldmann, Die Einführung der deutschen Herzogsgeschlechter Kärntens in den slovenischen Stammesverband (Č. Č. H. IX., 484), *Hanelův* o Kapras, Poručenství nad sirotky v pr. čes. (Č. Č. H. XI., 117), *Pražákův* o Sládeček, Allgemeine Rechtsquellen des oest. Administrativverfahrens, *Vavřinkův* o Brandeburg, Die parlamentarische Obstruktion, ihre Geschichte u. Bedeutung a o *Hatschek*. Engl. Staatsrecht, *Grubrův*, Hauptwerke des Sozialismus und der Socialpolitik. I. Spence. Das Gemeineigenthum am Boden. *Kps.*

Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze. Roč. 12. (1904). — Z obsahu zaznamenáváme: *Barvíř*, Z účtů panství Rosického u Chrasti r. 1623. — *Diviš Čistecký*, Kachlíky z tvrziště v Čivicích (2 obr., z XV. stol.). — *Gross*, Z archivu Krumlovského. (inventář hradu Helfenburka z r. 1452, kšaft Jana z Kovářovic r. 1462.) — *Harlas*, Staré obrazy v Mokropsech (5 tab., vyvrací mínění, že pocházejí od Kranacha a Schauffeleina, připisuje je malíři českému). — *Herain*, Bedřich Bernau (nekrolog), Bronzová fontána v král. zahradě na hradě Pražském (2 obr. a 3 obr. přílohy; popis a histor. vypsání vzniku), Brána Písecká či Bruská na M. Straně v Praze (5 obr. a 3 příl., popis a dějiny), Zbytek skládacího oltáře z Betlém. kaple v Praze (s obr., popis). — *Lipka*, Příspěvek k dějinám měst. Svitávky u Boskovic na Moravě (listiny z r. 1250, 1531, 1564, 1583, 1586, 1590, 1609, 1637, 1638, a líčení sporu s vrchností s někt. doklady z r. 1638—1641). — *Ponocný*, Příspěvky k církev. poměrům na Boleslavsku v XVII. stol. (Seznam obročí z r. 1670 a důchodů jich r. 1669, z arch. arcib.). — *Šimák*, Zbytky chrámu z doby přechodní ve Vyšehořovicích (7 obr.) — *Šnajdr*, Některé poznámky ku knize prof. Dra Píče o hradišti strádonickém (polem.) — *Teige* Osada sv. Petra v Rybářích na Menším Městě Pražském a její nejbližší okolí (s obr. histor. vypsání osady i jednotlivých domů, pokračování ještě v roč. XIII.). — *Tomíček*, Něco o postupu selských gruntů, O selských věcech panství Polenského a Přibyslavského v r. 1636. — *Velinský*, Naše památky (návrhy k zachraň. akci). — *Zuman*, Besedice, zaniklá ves u Bělé u Bezděze. — Drobné zprávy a referáty. — *Ročník 13.* (1905). — *Buchtelová*, Několik českých starožitností ze sbírky K. Buchtely (6 obr., rom. zvonek, sošky, pečetidlo minoritů z r. 1592.) — *Jílek*, Ze selských pamětí (ze Štěkně 1768—1785). — *Kopal*, Stará listina z r. 1426. (Kvitance Kalhota z Hořovic na Rabštejně na 100 k. Žateckým.) — *Koula*, Řetěz ze 16. věku (3 obr.). — *Müller*, Jak v Něm. Brodě upravili platy kostelu a škole (r. 1552). — *Prokop*, Praha v době předhistorické. — *Porš*, České písemné památky v Osečné pod Ještědem (list na pivovar z r. 1598, kus kšaftu Polyxeny Kapounovy ze Šlejnic z r. 1705). — *Šimák*, Příspěvky místopisné (klerikové z Hor. Pojizeří r. 1395—1415, z arch. kapitulního). Drobné zprávy k místopisu církevnímu (1444—1528, z arch. praž.) (místopisné drobty z arch. pražského). — *Teige*, Příspěvky k děj. okolí m. Čáslavě 1523—1544 (z knih komor. soudu), *týž* a *Herain*, Zadní vchod do král. dvora v Dlouhé třídě (č. 922-I., s 2 obr.). — *Teplý*, Starožitná pojmenování na Volyňsku (jm. gruntů). — *Wiehl*, Bývalá Táborská brána na Vyšehradě (4 příl. a obr.) pokus rekonstrukce. — Zprávy a referáty. — Přílohy: *A. Mašák*, Pečeti české, mor. a slezské. (Popis a 6 tab.) — *Braniš*, Svatá Koruna (str. 1—64, histor. vypsání, příl. mapa a obrázky).

Selský Archiv. Roč. IV. (1905). — Z obsahu vyjímáme: *Kreslýn Fr.*, Řád včelařů Lipenských. (Otiskuje řád včelařského bratrstva na panství Lipenském [Lipník] z r. 1680.) — *Ugwitz A.* a *Fr. Nosek*, Dědinská práva. (Ukazují na určitých případech z 15.—17. stol., jak soudní právomoc některých vesnic byla veliká rovnajíc se kompetencí nynějším okresním soudům.) — *Lockman J.*, Řád na přijímání souseda. (Otištěna pravidla, ustanovení a podmínky, které sobě vesnice Břest u Kroměříže r. 1832 samosprávně ustanovila pro přijímání nového souseda do svazku obecního.) — *Tvarůžek J.*, Joachym rytíř Stettenhofen, zakladatel nových osad * 1742 † 1813. (Život a přehled národohospodářské činnosti jeho jednak na statcích, náležejících náboženské matici jednak na statcích jeho vlastních.) — *Prasek V.*, Tresty na porušení hranic a »mezní vůl«. (Pokus o výklad rčení »mezní vůl«. Znamená to, čím porušení hranic se stalo.) — *Lockman J.* a *Heldn Jos.*, Platy, ospy a koledy učitelům. (Zprávy z let 1783—1793 o některých školách na Kroměřížsku.) — *Prasek V.* a *Nosek Fr.*, Práva (vino)horenská. (Seznam i ukázky ustanovení a pravidel, jimiž řídily se vinohrady moravské.) — *Prasek V.*, »Člověčenství«

čili tělesné podanství. (Otiskuje patent cís. Josefa II. ze dne 1. listopadu 1781, kterým zrušuje se »tělesná poddanost neb člověčenství« a vykládá v stručném přehledu význam slova »člověčenství«, které jest totožné se slovem »tělesné poddanství«. Neznamená ale »nevolnictví«. Toto v zemích českých nikdy nebylo. Na některých panstvích však nesvědomité vrchnosti nešetřením majetku selského, zvětšováním robot, uvalováním robot na ty, kteří dříve nerobotovali, předpisováním nebývalých dávek a konečně hlavně omezováním tělesné svobody dědičné poddanství přiostřovaly v nevolnictví. Patent cís. Josefa II. vrací poddanému jeho tělesnou svobodu.) — *Řády požárové.* — *Týnecký Jan*, Zmatky na Moravě l. 1683, když Turci obléhali Vídeň. (Jedná se o věci církevní, kostelní.) — *Prasek V.*, Fond Rudolfa Kryštofa Přemyslava sv. p. z Vitten. (Zajímavá zpráva, že sv. p. z Vitten poslední vůlí, učiněnou r. 1730, odkázal svým poddaným kapitál 48.000 zlatých, aby z úroků kapitálu toho brali příspěvek na daň.) — *Nosek Fr.*, Před válkou třicetiletou. — Týž, Po válce třicetileté. (Ukazuje na příkladech, jakou značnou měrou zhoršil se stav lidu selského po válce 30leté). — *Chytil Mel.*, † František Veverka, vynálezce ruchadla. (Vynalezl ruchadlo společně se svým bratrem Václavem r. 1824.) — *Petr Tesař Tlumačovský*, *Fr. Snopek*, *Jos. Lochman*, *Fr. Nosek* a *V. Prasek*, Selské roky moravské, manské a zemské. (Spory poddaných s jich vrchnostmi v 16. a 17. století. Srv. Č. Č. H. XII., str. 106.) — *Lužný Jos.* a *Nosek Fr.*, Dva urbáře. (Urbář panství Prusinovského z r. 1629 a urbář pro ves Šakovice z r. 1691.) — *Lochman Jos.* a *Nosek Fr.*, Platy vrchnostem za desátky obilné a vinné. (Zprávy o některých vesnicích, kterým vrchnosti desátek, odváděný v naturáliích, přeměnily v plat. O desátkách farských srv. Č. Č. XII., str. 107.) — Ostatní obsah vyčerpává celá řada drobných článků, věnovaných jednak událostem významu lokálního, jednak zvykům a obyčejům, jednak vyobrazení a popisu zvonic, soch a nápisův. Obzvláštní však trvalou cenou mají dvě stálé rubriky »Selský archiv« a »Listinář«, ve kterém otištěny jsou jednotlivé namnoze velmi zajímavé listiny z 15.—18. století.

Mitteilungen des Nordböhmischen Exkursions-Klubs. Ročník 28. (1905). — Z obsahu vyjímáme: Aus *Dr. Cajetan Walzel's* Tagebuche (Watzel byl první předseda klubu; v 8. ročníku časopisu uveřejnil upomínky z r. 1848—9; zde se otiskují výňatky z denníka z r. 1861—9; zápisky se týkají částečně politických poměrů; místo o Bismarckovi z r. 1864 není otištěno, ale z poznámky patrno, že také u Němců v Čechách Bismarck tehdy byl neoblíben jako reakcionář a junker; taková místa by bylo lépe otiskovat doslovně). — *H. Ankert*, Aus der Schwedenzeit (mimo jiné otištěno zde vysvědčení, které si dal napsat r. 1655 Litoměřičan Ferdinand Jelínek z Jelení Hory o tom, že si r. 1648 při obraně Prahy proti Švédům statečně vedl). — *C. Jahnel*, Der Buchdrucker Wenzel (Bílejovského Kronika církevní byla tištěna r. 1537 v Norimberce, jak patrno z poznamenání: »excudebat Norimbergae *Venceslaus Austinus*«. Jest to Václav Oustský, kterého 1544—1548 najdeme v Ml. Boleslavi?). — *E. Jahnel*, Heimatkundliches vom Podloschiner Plateau (delší článek, obsahující příspěvky k lokální historii míst blíže

Ústí n. L.). — *C. Jahnel*, Der Tod des Herzogs Julius Franz von Lauenburg (podle pramenů z archivu Mnichovského; vévoda zemřel r. 1689 v Zákupech, které mu patřily; byl to poslední potomek lauenburské linie rodu askanského). — Redaktor časopisu *A. Pandler* r. 1905 zemřel. — Zároveň se čtvrtým sešitem vydána 2. část rejstříku k ročníkům 1—25. (rejstřík osob).

Obzor Národohospodářský. Ročník X. (1905). — Mezi články (v seš. leden—duben): *Zd. V. Tobolka*, Národní výbor r. 1848. V pozn. na počátku zpráva o pramenech. S poradním sborem, který sestavil hr. Stadion, zemský president, splynul v dubnu pražským lidem (kdo byli voliči?) na podnět Havlíčkův a Strobachův zvolený výbor, jenž byl zároveň rozšířením a pokračováním výboru Svatováclavského; byl již v té době velmi četný, čítaje 150 členů a potom kooptací ještě vzrostl; již v květnu napomínal Havlíček v N. Nov.: mluvte méně a jednejte více! Nastala ovšem záhy potřeba zřízení sekcí. Z podrobností zasluhuje zvláštní pozornosti tato: Když vydána ústava ze dne 25. dubna, chtěl Rieger, aby se proti ní podalo ohražení, pokud by byla proti kabinetnímu listu ze dne 8. dubna a proti starým právům království Českého, ale plenum N. výboru přešlo přes návrh k dennímu pořádku. Zajímavé je jednání o volební řád pro budoucí sněm; v článku se jedná též o vypsání voleb a jich provedení, pokud byly provedeny; 2. sekce výboru vypracovala též návrh budoucí ústavy české, který nezaváděl rovného práva volebního a vyslovoval se pro dvě komory; v plenu hájil návrh Palacký, Havlíček při tom zaujal stanovisko »demokratičtější«. Konec článku jedná o poměru Lva Thuna k N. výboru.

Časopis katolického duchovenstva. Ročník 46. (1905). Z obsahu zaznamenáváme: *Jos. Bouchal*, Kněží řeholní a cizozemští na světských farách diecése litoměřické v l. 1655—1773 (diecése tato zřízená r. 1655 měla nedostatek světského duchovenstva, vypomáhala si tedy kněžstvem řeholním a cizozemským; to bylo již známo; nedělo se to však v počtu tak značném, jak se dosud domníváno; pramenem článku je konfirmační matrika biskupské konsistoře). — *Ant. Podlaha*, Učení o neposkvrněném početí P. Marie v Čechách před prohlášením učení toho za dogma (dokončení pojednání z ročníku předešlého). — *Ant. Podlaha*, Nařízení a poučení dané kleru českému metropolitní kapitulou Pražskou r. 1555 (pokud nebylo arcibiskupa, vedla správu kapitula a starala se též o visitace; tak vznikl spis vydaný r. 1559 v Praze tiskem »Constitutiones venerabilis capituli ecclesiae metropolitanae Pragensis in visitationibus anno 1555 propositae et nunc recognitae«; je to naučení duchovním, jak si ve svém úřadě mají vésti; jeho hlavní obsah se tu udává). — Z rubriky »Literatura« referáty *A. Podlahy* o těchto dvou spisech: *Franz Jacksche*, Gesch. des ritterlichen Ordens der Kreuzherren mit dem roten Sterne. V Praze 1904 a *Vavř. Wintera*, Stift Braunau im Dienste der Kultur. V Br. 1904; je to otik ze zprávy gymnasia. — *J. Skopec* referuje o: Responsa ad 42 puncta a consistorio archiepiscopali 1700 venerabili clero proposita. Edidit Franc. Krásl. Tomus I. Districtus Chrudimensis. Pars I. Sub vicario Chrudimensi. V Praze 1904. 228 str. Je to počátek rozsáhlé publikace. Otázky se ptaly po jmění fary, svatých kostelů farních, patronech, jiných kostelech v okresu farním, počtu osad a věřících, o příjmech farářův, o školách, o nekatolících atd. V odpovědích obsažen tedy hojný statistický materiál. Z referátu se dovídáme, že archiv kapitulní chová též relace z doby o půl století starší, třeba neúplné, které však, jak bychom mohli očekávati, do edice nebyly pojaty. Co se týče nekatolíků, zaráží znění odpovědi skoro vesměs negativní. Kde se vzali, ptá se referent, potom nekatolíci po vydání toleračního patentu? Odpověď zní, že faráři většinou mluví o nekatolících zjevných, a ti že nebyli, protože býti nesměli. Z odpovědí též patrno, že mnozí, kdo byli jen zevně katolíci, přicházeli sice do kostelů k zpovědi, aby obdrželi zpovědní cedulky, ale potom se před přijímáním vytráceli. — Od tohoto ročníku začínaje Č. K. D. přináší zvláštní přílohu, vydávanou též o sobě, v jazyku latinském s titulem *Slavorum litterae theologicae. Conspectus theologicus*. Podle programmu mají se tu podávati přehledy vědecké literatury theologické v jazycích slovanských a to nejen spisovatelů katolických, nýbrž i z národů, jak se praví, dosud nesjednocených; mnoho místa v tomto důležitém literárním podniku věnováno literatuře ruské.

Česká Mysl. Ročník VI. (1905). — Z článků: *Fr. Krejčí*, Aug. Smetana v boji o náboženství (zde není vyloženo, proč Smetana, když ztratil »náboženství«, přešel od katolictví ku protestantství). — *Arne Novák*, Paul de Lagarde a jeho filosofie národnostní (Lagarde, zemřelý r. 1891 jako professor v Gotinkách, byl podle svého vlastního povolání orientalista; zde se přihlíží k jeho publicistické činnosti, k článkům vydaným souborně 1891 s titulem »Deutsche Schriften«; v článku podán rozbor »národnostní filosofie« Lagardovy, který třeba doplnit tím, co o ní bylo řečeno již dříve v Č. M. V. strana 143—146). — *Jos. C. Král*, J. Dastich o Schillerovi (J. Dastich chtěj prvotně psáti o Schillerovi jako filosofu a historiku, omezil se však potom na Schillera esthetika). — V rubrice »rozhledů« najdeme rozhled po dějinách filosofie (Fr. Drtina), přehled novější literatury o Rousseauovi (Jaroslav Novák). — Z rubriky »literatura« upozorňujeme na referáty: *Rud. Dvořák*, Dějiny mravouky v Orientě. I. Konfucius; *Al. Lang*, Budhismus (ref. J. Zubatý; spis nedostatečný); *Jar. Krejčí*, Studie z novější literatury německé; *Aug. Sabatier*, Nástin filosofie náboženství (přel. V. Kybal); *Fr. v. Bezold*, K dějinám husitství; *Iv. Ivanov*, Istoria Russkoj kritiki (referát Mikšův se končí jednostranně příkrým odsouzením nejnovější literatury nejen Gorkého, ale i Čechova); *Henri Lichtenberger*, H. Heine als Denker (německý překlad vydaný zároveň s originálem »Henri Heine penseur«).

Věstník českých professorů. Ročník 12. (1904—5). *Jaroslav Šťastný*, Ze života Josefa Frant. Smetany. V. Rok 1848. (Zároveň příspěvek k dějinám Plzně toho roku.)

Paedagogické Rozhledy. Ročník 18. (1904—5). — Z článků: *Otakar Kádner*, Locke a Herder. — *J. V. Novák*, O synkritické methodě Komenského. — *J. Kvačala*, Komenského reforma v Německu v 17. století. —

J. V. Novák, Nové příspěvky k bibliografii Komenského. — Comenia (referáty o novějších publikacích o Komenském).

Pokroková Revue. Ročník I. (leden—září 1905). Z článků: *Lad. Mackač*, Brauner k »základním právům« ústavy Kroměřížské. (Skizzuje se celé jednání o prvém paragrafu se zvláštním zřetelem k Braunerovi, který se sice vyslovoval proti němu, ale jináče než jiní, kdo byli proti němu; dále Brauner mluvil proti sedmému paragrafu o nedotknutelnosti práva domácího a pro paragrafy 13 až 15 o náboženské svobodě.) — *J. Škarmanský*, Dvacet let zákonodárné činnosti sněmu král. Českého 1884—1904. — *Lad. Mackač*, Brauner jako spisovatel a politik národohospodářský r. 1848. I. Za vyvazení z roboty. II. O soustavě berní (na základě Braunerových spisů o selské otázce). — Rubrika »Příspěvky k novějším českým dějinám« — celkem 21 čísel — přináší výňatky z korrespondence Braunerovy.

Slovenské Pohľady. Roč. XXV (1905). — Z obsahu zaznamenáváme: *Kvačala Ján*, Nová literatúra o Komenskom a jeho dobe (1892—1904). — *Rizner L. V.*, Prehľad slovenskej literatúry z r. 1903. (Pokračování v seznamu knih, časopisů a článků slovenských a o Slovensku jednajících; srv. Č. Č. H. XI., str. 239.) — *Botto Julius*, Ján Francisci r. 1848. Príspevok k dejinám »Troch Sokolov«. (»Traja sokoli« jsou Daxner, Francisci a Bakulín. Vyličuje, jaké účastenství měl Francisci v bouřlivých událostech r. 1848.) — *Sasinek Fr. V.*, Slovenskí panovníci. *I. Privina.* (Dokazuje, že bývalý údělný kníže nitranský Pribina, od Mojmíra z údělu svého vyhnaný, dosazen byl od Ludvíka Pobožného za knížete v Dolní Pannonii nejenom z milosti, ale i na základě práva, které Pribina k Pannonii měl, jsa před svým vypuzením pánem nejen Nitranska, nýbrž i Pannonie.) — *II. Chocel.* (Určuje, že sídlo knížete Kocela Moosburg dlužno hledati v pannonské Moesii a že jest to dnešní maď. Ovár, něm. Ungarisch-Altenburg, a že jest zcela rozdílné od sídla Pribinova při ústí řeky Sály do jezera Blatenského.) — *Botto Julius.* Uherské revolucionárné pohyby z časov Josefa II. a Leopolda II. (Tendenční, časový článek, v němž uvažuje o podnětech a cílech maďarské politiky v 18. a 19. stol. Dochází k resultátu, že Maďaři byli a jsou inspirováni Berlínem a jen jemu mají děkovati za své úspěchy. Berlín pomůže jim vybojovati vítězně i zápas o služební vojenskou řeč maďarskou. Pomoc německá není zadarmo, vždyť »slabé, národnostnými bojmi vnútorne rozorvané Rakúsko, zvlášte však premenenie uhorskej čiastky spoločného vojska na maďarskú revolucionárnu armádu, sú Prusku najistejšou zárukou, že s pomocou Maďarov dostane nemecké čiastky Rakúska, Česko, Moravu a zbývajúcu čiastku Sliezska«.) — *Riezner L. V.*, Prvý seznam rukopisov slovenských alebo inorečových Slovákmi napísaných. (Abecední podle názvů a spisovatelů seznam rukopisů starších i novějších, ponejvíce obsahu náboženského, s označením, kde se nacházejí.) — *Sasinek F. V.*, List sv. Vladislava kráľa uhorského, z r. 1087. (List, který otiskl z archivu vatikánského Fraknói, klade k roku 1087 slova »Sclauoniam iam fere totam acquisiui«, vztahuje je na Slovensko.) — *Vajanský Svet. H.*, Archiválne zlomky. (Otištěny tři listy Benjamina Pravoslava Červenáka z r. 1838 a 1839, podávající pěkný názor o buditelské práci a snažení slovenském.) — *Sasinek F. V.*, Matka Karla Veľkého. (Chce dokázati, že matka Karla Velkého byla národnosti uhersko-slovanské.) — *Týž*, Založenie rím.-kat. biskupstva v Nitre. (Biskupství v Nitře nezaložil Ladislav II., jak dokazuje Karasconyi, nýbrž Ladislav Svatý.)

Sborník museálnej slovenskej spoločnosti. Ročník X. (1905), vyšel ve dvou svazcích jako příloha Časopisu mus. slov. spoločnosti z roku 1905. — Z obsahu vyjímáme: *Sasinek Fr. V.*, Doba kráľa Vladislava IV. (Krále Ladislava IV. zavraždili bývalí jeho milci Kumáni Arbuc, Turtul a Kemenc, jednak aby pomstili se za to, že král odňal Arbucovi statky dříve mu darované, jednak že doufali příbuzní Arbucovi za příčinou bezdětnosti královy dosaditi na trůn uherský samotného Arbuse.) *Kronika baňsko-štiavnická.* (Pokračování — srv. Č. Č. H. IX., str. 348 — této kroniky přináší mnohé zajímají detaily z let 1849—1851.) — *Kardsos Alexander*, Príspevky k miestopisu Slovenska. (Abecedně seřazený seznam obcí i významnějších hor, vrchů, potoků a míst v stolici Oravské, a to tak, že za názvem uherským uveden teprve název slovenský.) — *Petrikovich Jan*, Katalog numismatickej sbierky. (Čtvrtý doplněk; srv. Č. Č. H. IX., str. 348.) — *Drobný Jan*, Kronika brezovská. (Otisk zápisků důležitějších věcí, přihodivších se a dotýkajících se městečka Brezové v letech 1770—1823.) — *Halaša A.*, Púchovské starožitnosti. (Dokončení archaeolog. článku podle německého rukopisu barona Em. Hoeninga O'Caroll-a; srv. Č. Č. H. XI., str. 239.) — *Artikule, vydané magistrátom baňsko-bystrickým cecke Kovdčsko-Koldrskej r. 1617.* (Otisk z archivu města Báňské Bystřice.) — Rubrika *Archiv* přináší 5 otisků listin ze 17. století.

Časopis museálnej slovenskej spoločnosti. Roč. VIII. (1905). — *Sasinek Fr. V.*, Príspevok k miestopisu r. 1113. (Určuje podle listiny z r. 1113, ve které vypočítávají se vesnice náležející k opatství sv. Hypolita u Nitry, které vesnice jsou tu míněny.) — V rubrice »*Malý Archiv*« otisknuty jsou čtyři listiny významu lokálního. — Ostatní obsah vyčerpán jest menšími příspěvky, věnovanými ponejvíce studiu lidovědnému.

V **Historische Zeitschrift**, sv. 96, v seš. 2. (1906) referuje *J. Loserth* o *Klicmanových* a *Kroftových Mon. Vatic.* I. a V. 1. (pochvalně), dále o *Cod. dipl. Moraviae* XIV. a XV. (s některými výtkami). Najdeme tam též referáty *O. Webra* o knize *Eisenmannově* a o *G. Weila* Le Pangermanisme en Autriche. — **Neues Archiv** 1906, seš. 2. oznamuje *Mon. Vat.* V. 2. a *Novákovo* vydání *Formuláře Tobiáše z Bechyně.* — *E. Werunsky* o M. V. I. v **Histor. Vierteljahrschrift** (1906) opakuje částečně některé výtky Steinherzovy (sr. Č. Č. H. XI., 231); referent v *Neues Laus. Magazin* 1905 pro M. V. I. a V. 1. má samou chválu, jakož i pro Tadrovu edici Soudních akt konsistoře, také proto, že obě publikace se neomezily toliko na Čechy.

ZPRÁVY.

Wirth Albr. Dr. Geschichte Asiens und Osteuropas I.—II. Halle 1905. Nové tyto dějiny, jež od r. 1904 vycházely po sešitech, jsou zajímavy a povšimnutí hodny už tím, že celé dějiny Asie od nejstarších dob až po dobu moderní (I. díl sahá po r. 1790, II. od 1790—1904) podávají ve velkých rysech a namnoze s hledisk nových. Všude vidíme snahu spisovatelovu býti originálním. Podrobné ocenění není úkolem tohoto oznámení. Tolik však mohu naznačiti, že detaily věcí nám blízkých ukazují mnoho podivného, povrchního zřejmě nesprávného a někdy i věci bizarrní. Tak evropští Dakové a Getové, Etruskové, Veneti, Rasové krimští objevují se tu jako kmenové finští (96, 101, 178), pro praobyvatelstvo Evropy supponuje se vůbec vrstva finsko-turanská (Alarodové). Runy Germanům přinesli prý Finové (183) a rovněž i červenavé vlasy (187), Germani vyrostli prý vůbec v území finském a v stálých stycích s Turanci (188). Řada kmenů slovanských je původu alarodského (tak Anti, Tiverci, Leši, Drevljani, »Moskoviti«, Venedi, Ulfini, Chorvati; srov. str. 191, 192, 252, 253) a mezi nimi i my Čechové pošli jsme od kavkazských Zichů zvaných u Ptolem. *Ζίγχοι*, u Prokopia *Ζῆχοι* (182, 192). Tedy opět theorie už před sto lety odbytá ... *N.*

Námi krátce již dotčený *kritický přehled české historické literatury za léta 1899—1904*, sepsaný *Jar. Gollem* pro *Revue Historique* byl ve svazku z ledna-února dokončen a vyšel také ve zvl. otisku (69 stran). Revue Historique zásluhou Gollovou je jediný historický časopis evropské publicity, jenž o naší historické produkci přináší soustavné zprávy; vychází sice v Berlíně vší úcty hodná publikace »Jahresberichte der Geschichtswissenschaft«, jež v podrobných a cenných referátech seznamuje s historickou produkcí *celého světa* (o jihoslovanské historiografii referuje tu K. Jireček) — my Češi jsme však z ní od let vyloučeni: v obsahu při rubrice Čechy se stále odkazuje na příští ročníky; kromě toho najdeme tam vždy jméno referenta pro Čechy, jenž — ničeho nereferuje, prof. Hořčičky. Přehled Gollův vyrůstá značně z rámce *francouzského* interessu o naši historii a nahrazuje především Němcům to, co v Jahresberichte chybí. Goll všímá si produkce historické v nejširším slova smyslu; je tu zastoupena i archaeologie předhistorická i historická, hlavní práce z dějin právních, literárních, dějin hudby, Ottův Slovník naučný, Stará Praha a t. d. a všímá si stejně prací německých, jako českých, samostatných knih, jako článků v časopisech a často i referátů. V podrobnosti Gollových, často velmi zajímavých výkladů a pozoruhodných soudů vcházeti není tu možno — chci upozorniti jen na záslužnou práci jeho, jež v českých vědeckých kruzích najde jistě mnoho čtenářů. *J. P.*

Druhý svazek *Jos. Truhláře* Katalogu latinských rukopisů knihovny Klementinské (srovn. Č. Č. H. XI., 241 a 458) čítá 495 str. a přináší popis rukopisů č. 1666—2752; rukopisy od 2728—2752 jsou částí bibliothéky Kinské;

k tomu přistupují ještě č. 2753—2830, lat. rukopisy přivázané při tištěných knihách. Na str. 395—405 následují »Tabulae« t. j. přehledy na př. o provenienci rukopisů, pokud je známa; zde vidíme hned, že základ bibliothéky Klementinské byl dán knihovnou kolleje jesuitské; mezi klášterskými knihovnami do ní vtělenými vynikají zvláště knihovny kláštera Augustiniánského v Třeboni, kláštera Svatokorunského a kláštera Borovanského; na str. 401 najdeme přehled rukopisů podle stáří a to starších 14. století; nejstarší rukopis je z 7—8. století Z následujících století máme vždy po jednom rukopisu, z 11. a z 11.—12. po dvou, v 12. století číslo stoupá na 15, v 12· až 13. na 26, v 13. na 44; v jiném seznamu jsou uvedena čísla rukopisů s českými glossami atd. Na str. 406—410 najdeme nejprve drobnější dodatky a opravy a potom ještě úplný popis několika rukopisů číslovaných 2831 až 2836, tak že teprve číslem 2836 obdržíme počet všech v obou svazcích popsaných rukopisů latinských. Konec 2. svazku str. 413—495 obsahuje od *Vl. Kybala* sestavený rejstřík, o jehož důležitosti dostatečně poučí třeba jen jeden příklad: v. heslo *Hus*. — S potěšením vítáme ukončení díla, jehož postup jsme od počátku provázeli s největším zájmem, s potěšením můžeme dále ještě ohlásiti, že od Jos. Truhláře obdržíme také katalog rukopisů *českých*.

Skoro současně s tímto číslem Č. Č. H. vychází má již slíbená kniha, věnovaná legendám o sv. Václavu a sv. Ludmile a především pravosti Kristiánově »*Die Wenzels- und Ludmilalegenden und die Echtheit Christians*« (Praha, Wiesner, stran 443, cena 10 K). Práce, jak čtenářům tohoto časopisu bude známo, děkuje za vznik svůj stranným a povrchním článkům B. Bretholze o otázce Kristiánovy legendy — bylo mou povinností, abych mimočeským odborníkům poskytl příležitost poznati pravdu o mém stanovisku a o mých argumentech, pokud jde o Kristiána a poznati pravdu o ceně a povaze námitek Bretholzových. Vedle sporné otázky hlavní vedla mne snaha shrnouti v práci výsledky svých studií o legendách prvých českých mučedníků; proto první díl knihy (po úvodu, věnovaném přehledu historie Kristiánovy v letech 1750—1905), »*Die Wenzels- und Ludmilalegenden*« (str. 13—74), je věnován soustavnému výkladu o našich legendách. Jak mnoho tu pověděno nového, ponechávám úsudku odborníků; upozorňuji jen na to, že poprvé jsou tu probrány pozdější legendy václavské na základě dosti rozsáhlého studia rukopisného, materiál rukopisný starších legend je podstatně rozmnožen (což k zajímavým výsledkům vede na př. u Gumpolda a Crescente fide — zde přibyla nová, »česká« redakce Crescente fide, starší Kristiána) a podrobné zprávy podány o nedoceněném nálezu prof. Nikolského (o druhé slovanské legendě). V příloze jsou (str. 379—430) nejdůležitější kusy, dosud nevydané, otisknuty (je to 1. kázání o přenesení sv. Václava z 2. pol. 10. st., českého původu; 2. legenda Oportet nos fratres asi z 1. pol. 11. st. 3. legenda Oriente iam sole prvé redakce; definitivní česká formulace svatováclavské tradice). Část druhá *Die Echtheit Christians* objímá str. 75—292 a obsahuje kapitoly: 1. Die handschriftliche Überlieferung., 2. Der Text Christians (nové vydání Kristiána), 3. Begründung der Echtheit (str. 126—261), 4. Analyse des Irrtums, 5. Resumé, 6. Der Verfasser des Werkes. Část třetí (Begründung der Echtheit) rozdělena je v *a*) Die äusseren Gründe (v tom důkaz, že Kristián je předlohou Kosmovou, a že pravděpodobně kázání opatovického homiliáře a wolfenbüttelský rkp. Gumpolda z konce 11. st. stojí pod vlivem Kristiána), *b*) Die inneren Gründe, jež se dělí zase na Allgemeine Analyse a Spezielle Analyse (tato po jednotlivých částech Kristiána). V *přílohách* jsou na prvém místě otištěny (str. 295—378) překlady mých obou článků proti Bretholzovi, vyšlých v tomto časopise, odpověď na nejnovější spis Bretholzův proti mně nedávno vydaný (srv. zprávu následující) a polemická noticka proti O. Holder-Eggerovi. »Ergänzungen und Berichtigungen« (str. 431—434) na konci knihy podávají některé dodatečné zprávy o materiálu rukopisném, mezi jiným i o Nikolského slovanské legendě; následují *rejstříky* k pramenům, k literatuře, k českým dějinám str. 9.—10. a seznam užitých rukopisů. Jak částečně z tohoto přehledu vidno, není německá má kniha nikterak vzdělánim »Nejstarší kroniky české«, ale prací novou; v lecčems jsem se také ve výkladech svých od názorů dříve zastávaných uchýlil, nikde ovšem ve věcech hlavních — jako dříve tak i nyní jsem pevně přesvědčen, že mi dají nestranní odborníci za pravdu, a že (jak s jiné strany bylo pověděno), budou se jednou historikové diviti, jak jednoduché pravdy bylo počátkem 20. st. v Čechách a vůči jak vášnivému odporu třeba zastávati!

J. P.

V odpověď na můj článek »Ještě námitky Bretholzovy« v červencovém čísle Českého Časopisu Historického 1905 vydal nedávno *B. Bretholz* v Zeitschrift für die Gesch. Mährens und Schlesiens, 1906, seš. 1–2 pojednání o 81 stranách pod titulem *Zur Lösung der Christianfrage.* Odkazuji čtenáře, jež otázka zajímá, na mou podrobnou odpověď na tento nový článek Bretholzův v mé německé knize str. 353—378. Zde stačí říci, že článek Bretholzův je ještě větší měrou než oba jeho články dřívější dokladem neznalosti mých prací o sporné otázce, neporozumění prostým zásadám historické methodiky a neostýchavosti ve výkladu a ocenění pramenů i mých vývodů (můj argument ad oculos, založený na srovnání Kosmy s Kanapariem, nazývá Br. »ein Akt der Willkür!«) Zvlášť vytknouti sluší, že v odvetu za to, co jsem vyložil o chatrné ediční technice Bretholzově, podává Br. seznam edičních chyb, jež lze konstatovati v mé prvé edici Kristiána srovnáním s rukopisem kapitoly pražské č. G 5. To je jediná oprávněná výtka, která něco váží, jediná, již mým pracem během tříletého boje protivníci moji mohli učiniti — přes to, že ze 119 chyb vypočtených dobrá třetina vůbec chybou není, přes to, že ani 10% z chyb zbylých nemá významu pro text legendy přes to, že jsem kapitolní rukopis, připravuje svou prvou edici, sám srovnati nemohl a přes to, že i s procentem chyb shledaných Bretholzem jevím se býti zrovna tak dobrým (event. špatným) editorem jako p. Bretholz, absolvent vídeňského institutu, spolupracovník Monument Germaniae, palaeograf, diplomatik atd. atd.! Dále sluší poznamenati, že konečně pokusil se Br. o důkaz, že

Kristián je mladší Kosmy, dokonce prý odvozen z Kosmy (Br., jenž dříve měl Kristiána za vrstevníka Kosmova, klade vznik padělku nyní do konce 13. st.!). Důkaz ten může vzbuditi však jen úsměv. Celek Bretholzových (ostatek velmi podrážděně psaných) výkladů je novým dokladem, že všechny pokusy, dovoditi, že práce Kristiánova je padělkem, vedou ad absurdum. *J. P.*

Nákladem Akademie a Matice České vyšla právě velká práce *Z. Wintra*, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století.* (Stran 976.) Tři knihy, v něž je rozdělena, obírají se rozvojem českého řemesla a obchodu do konce doby přemyslovské (přes 100 stran), průmyslem a obchodem v době lucemburské (skoro 200 stran), řemeslem a obchodem doby husitské (391 až 962 stran).

Zeitschrift für Kirchengeschichte (Brieger's) XXVI., 1. 1905. přináší článek: *O. Clemen*, *Die Elbogener Kirchenordnung von 1522.*

K 60. narozeninám (21. března 1906) prof. *Jaromíra Čelakovského* přináší *Osvěta* životopis s přehledem jeho činnosti vědecké i veřejné, který sepsal prof. K. Kadlec.

Koncem listopadu 1905 počal vycházeti nový časopis, čtrnáctideník, s titulem *Revue revuí* (red. Karel Pellant). Úkolem jeho jest registrovati obsah rozličných periodických publikací českých i některých cizích, a to nejen udáním titulů, nýbrž také připojováním obsahu registrovaných prací ve výtahu. Tyto výtahy jsou z pravidla dosti obšírné a dostatečně instruktivní. Při časopisech by bylo dobře mimo číslo ročníku přidávati též letopočet. Jest si přáti, aby nový časopis se udržel.

Ze seznamu *přednášek na české universitě* v letním běhu 1906 konaných vyjímáme: 1. *Na fakultě theologické.* Kryštůfek, Historia ecclesiastica. Aevum medium et recens. Soldát, Ius ecclesiasticum: De sacris personis et rebus. Týž, Sociologie křesťanská: O otázce obchodní. — 2. *Na fakultě věd právních a státních.* Hanel, Právní děje německé. Stieber, Německé právo trestní v historických obrysech. Heyrovský, Dějiny a system římského práva soukromého. III. Právo rodinné a dědické. Týž, Odkazy. Týž, Civilní proces římský. Vančura, Dějiny a system římského práva soukromého. II. Právo obligací. Čelakovský, Dějiny práva v zemích českých. Kapras, Vybrané stati z českého práva soukromého. Henner, Úvod do církevního práva. Kadlec, O polských právních dějinách. Týž, Ústavní dějiny Moravy. Rieger, Ústava rakouská ve svém vývoji od r. 1848. Kapras, Dějiny českého práva horního. Demel, Historický vývoj posloupnosti trůnní v Rakousku. Maršan, Vybrané partie z říšských dějin rakouských. Zucker, Dějiny filosofie práva. Trakal, Dějiny filosofie práva. — 3. *Na fakultě lékařské.* Schrutz, Historický přehled o morních nemocech. Týž, Historický vývoj lékařství v Praze a ve Vídni se zvláštním zřetelem k stol. XIX. — 4. *Na fakultě filosofické.* Čáda, Dějiny filosofie řecké za doby Sokratovy. Drtina, Úvod do dějin novověké filosofie. Masaryk, Dějiny nové filosofie. Krejčí, Od Schopenhauera k Nietzschovi. Hostinský, Dějiny esthetiky. Foustka, Otázka sociální a dělnická. Friedrich, O listinách králů českých. Týž, Uvedení do studia tironských not. Peroutka, Římské dějiny, Šusta, Renaissance a papežství. Kalousek, Dějiny krále Karla I. (IV.). Týž, Dějiny stavu selského v Čechách. Novotný, Dějiny zemí českých v době nové. Šimák, České dějepisectví novověké. Část II. Pekař, Dějiny rakouské v druhé polovici 19. stol. (Dokončení.) Bidlo, Dějiny Ruska v 19. století. (Dokončení.) Týž, Dějiny unie Polsko-Litevské. Zíbrt, Kulturní dějiny XVI. století. Týž, Kulturně historický význam letáků a rytin za třicetileté války. Matějka, Dějin umění výtvarných část IV. Sloh gotický. Týž, Pražské památky umělecko-průmyslové, pokračování; spojeno s prohlídkou památek. Chytil, Malířství XVI. století (kromě škol vlašských). Nejedlý, Úvod do studia hudební vědy. Král, Dějiny bukolského básnictví řeckého a římského. Novák, Vojenské starožitnosti římské. Týž, Nástin dějin římského písemnictví. Máchal, Česká literatura od roku 1880. Vlček, Literatura česká století devatenáctého. II. Doba předbřeznová. Jakubec, Od Husa do Dobrovského. Stručný přehled české literatury střední doby. Hanuš, Josef Dobrovský a jeho doba. Mourek, Historie německé literatury. Kraus, Dějiny německé literatury IX. Krejčí Jan, Německá literatura doby přítomné. Frida (Vrchlický), Robert Hamerling. Tille, Dějiny lidové literatury v 19. století.

Je známo, co znamená v diplomatické a politické historii: 18. st. »*le renversement des alliances*« — rakousko-francouzská alliance, uzavřená první smlouvou Versaillskou 1. května 1756 a trvající po více než třicet let. Ač tato alliance byla upevněna manželstvím Marie Antoinetty s dauphinem r. 1770, přece bylo to dílo slabých základů a stálého tajného antagonismu, stálých obav a vzájemné nedůvěry. Zajímavé doklady k tomu přináší článek *Maurice Boutry-ho: L'alliance autrichienne et la diplomatie secrète*, uveřejněny v *Revue d'histoire diplomatique*, t. XIX., 1905, n° 2, p. 276—300. Officiálním vyslancem Francie ve Vídni byl v letech 1766—1770 markýz de Dufort. Ale vedle něho vydržoval si francouzský ministr zahraničných záležitostí, vév. Choiseul tajného agenta ve Vídni, který měl vniknouti do tajemství kabinetu vídeňského a tajným způsobem informovati svého pána o úmyslech a podnicích vídeňské vlády. Takovým agentem byl od konce r. 1766 do počátku r. 1768 Geiger ze Štrasburku. Ale šťastnější byl jeho nástupce od r. 1768 do 1770, Fr. Barth, jemuž se podařilo získati sekretáře a interpreta pro orientální jazyky v kanceláři zahraničních záležitostí ve Vídni. Barth nazývá jej ve svých depeších »M. Freund«. Nebyl to však nikdo jiný než pozdější nástupce Kaunicův Frant. Thugut! »M. Freund« s neobyčejnou horlivostí sděloval Barthovi korrespondenci své kanceláře, kopie došlých depeší z Londýna, z Madridu, z Cařihradu, výtahy depeší Kaunicových rakouskému vyslanci ve Versaillu atd. a Barth tajně a rychle posílal je ministrovi. Cena těchto rapportů, praví autor uvedeného článku, jenž z archivů ministerstva zahraničných záležitostí v Paříži sděluje některé z nich, záležela přirozeně v jejich časovosti; dnes možno je opomenouti. Přes to velice zajímavé a poskytují některé nové detaily, zvláště pro sňatek Marie Antoinetty. —*y*—

Úkolem *Vavřinkova* spisu »*O státoprávní povaze království a zemí na říšské radě zastoupených*« (Knihovna Sborníku věd právních a státních, řady státovědecké č. V.) je stanoviti, zda a v jaké míře třeba pokládati země předlitavské za subjekty státoprávní nebo jen za svazky komunální, které jen z dopuštění státu předlitavského, tedy ne z vlastní moci, třeba i po způsobu práva vlastního část veřejné moci vykonávají. V úvodě (str. 1—48) rozvinuje p. sp. právnické pojímání státu ve smyslu školy historicko-právní a nové státoprávní dogmatiky. Na to následuje část historická do r. 1848 (str. 49—170) s přechodem části dogmatické od r. 1848—1896 (str. 171—288) a konečně část dogmatická (str. 289-460). V stati historické jedná p. sp. o státoprávních vztazích zemí skupiny české a starorakouské ku staré říši německé, o poměru těchto skupin k sobě navzájem, o státoprávních vztazích osobností zemských k společnému panovníkovi, konečně o charakteru soustátí stavovských a vývoji jednotného státu moderního. Část dogmatická rozbírá otázky tři: o státoprávních poměrech zemí jako dílů státu předlitavského a monarchie celkové, o postavení zemí jako vyšších svazků samosprávy územní, a o postavení zemí jako samostatných útvarů státoprávních. O každé z těchto otázek pojednává p. sp. úplně samostatně a neodvisle beze všeho shrnutí konečného; tento ideový závěr chce podati teprve ve zvláštní publikaci. Celkem jako výsledek spisu p. sp. dochází toho, že jednotná státní povaha Předlitavska komplikuje se se zvláštní státoprávní povahou zemí. Nelze tedy považovati země ani za plné státy ani za pouhé komunální svazky, nýbrž za typ střední, státní fragmenty. Dle názoru p. sp. lze o státoprávní povaze zemí mluviti i bez historického státního práva českého, prostě na základě moderní naší ústavy zemské z r. 1861. Vykonávať země funkce zákonodárné a jako právo vlastní, anomalním zjevem ovšem zde jest, že exekutiva říšská působí při legislativě zemské tím, že zemské zákony jsou kontrasignovány říšskými ministry. Ve příčině historického státního práva českého stojí p. sp. na stanovisku, že toto »jako positivní právo historických útvarů státních, zemí koruny české neupravujíc více současných poměrů státoprávních, zůstává jen v historické části výkladu dnešních státoprávních poměrů, slouží jen hlubšímu pochopení dosavadního státoprávního vývoje, ale neovládá již žádnou dnešní státní organisaci, ježto jeho platnost není uznána, byť i právně a v celosti své nebylo dosud zrušeno pozdějšími předpisy dnes platné ústavy a byť stále tvořilo východisko a cíl tužbám politickým. Aktuálně (faktické) české právo státní neplatí t. j. jeho normy jsou bezúčinnými a mají pouze takovou právní platnost, jakou má každý jiný zákonný předpis, jenž nebyl dosud zrušen ve formách k zrušení předpisu zákonného právním řádem požadovaných, jenž tedy sice právně platí, ale stávajícím řádem právním není uznáván ani zachováván.« (Str. 41.) Úsudek další o tom pak souvisí jednak s otázkou, pokud je podstatným znakem vynutitelnost, jednak s tím, zda lze nějaký právní řád jedině zase právem změniti. V části historické a částečně i v části dogmatické hleděl p. sp. některé dosud trvající zůstatky historického, českého, státního práva vytknouti a dle moderní juristické dogmatiky sformulovati. Uvádím příkladem jen: v tom, že sněm český měl právo přivolovati k odcizování od koruny české, jeví se státoprávní nadřízenost stavů království českého i svrchovanost království naproti všem zemím vedlejším; z práva stavů voliti si ev. krále, svolovati k zákonům o sukcessi a o zcizování od koruny plyne, že království české právnicky nemohlo zaniknouti pouze v osobě svého krále a j. Interessantním vůbec je moderní pojímání — p. sp. je stoupencem školy Labandovy a Jellinkovy — institucí a právních poměrů starších v části historické. *Kps.*

V anglickém právnickém časopise *The Law Quarterly Review* 1905 uveřejnil *Vinogradov* článek o vývoji ústavy uherské.

Bývalý uherský ministr obchodu v ministerstvu Szellově a nynější rektor peštské university *Ludwig Lang* napsal dílo o celní politice za posledních 100 let, které právě vyšlo v německém překladě pod názvem: »*Hundert Jahre Zollpolitik*« (Vídeň a Lipsko, Karl Fromme; překladatel je Alexander Rosen). Líčí v něm nejprve celní politiku Anglie, Ameriky a Francie za posledních 100 let, ale zvláště podrobně obírá se rakousko-uherskými celními poměry. Dr. R. Schüller v *Österreichische Rundschau* z 18. ledna 1906 v obšírném rozboru tohoto pozoruhodného díla opravuje některé strannické výklady Langovy, zejména tam, kde se Lang pokouší dokázati, jak do r. 1867 byly celní poměry mezi Předlitavskem a Zalitavskem upravovány výhradně v prospěch Předlitavska.

O třetím sv. *Zwiedineck-Südenhorstovy* Deutsche Geschichte 1806—71 (srv. výše poznámky V. Kr. str. 225 sq.) přinesla *Historische Zeitschrift* (sv. 96. II. seš.) referát T. Thimmeho, kde sám říšsko-německý recensent praví, že Zwiedineck-Südenhorst ve svém posuzování německé otázky stojí na stanovisku pruském a že v hájení Bismarcka a pruské politiky jde vůbec dále, než to činí Lenz a Marcks. Z referátu si čtenář odnese dojem, že v samotném Německu tento způsob psaní u rakouských historiků působí málo sympaticky.

Charles Diehl, kterého čtenáři našeho časopisu znají jako jednoho z předních byzantologův francouzských z článku Bidlova z Č. Č. H. VIII., vydal sbírku svých menších prací s titulem *Etudes byzantines* (Paris, Picard 1905, 436 str, s 58 illustracemi). Najdeme tu nejdříve tři články podobného obsahu, jako zmíněný článek Bidlův, které byly již dříve uveřejněny v časopisech; je to úvodní přednáška, kterou měl Diehl r. 1899 nastupuje stolici byzantských dějin na universitě Pařížské, jiný článek, z r. 1899, který vyšel též v *Byzant. Zeitschrift IX.* a článek vydaný r. 1901 v *Revue de synthèse historique* (srovn. Č. Č. H. VIII., str. 254), ale doplněný literaturou nejnovější až do r. 1905 (Les études d'histoire byzantine en 1905). — *La civilisation byzantine* (str. 106—181) skládá se ze tří částí, z nichž první jedná o státním zřízení (les institutions), druhá o vrstvách společenských, třetí o umění. — Článek *Byzance et la papauté* je referát o knize W. Nordena Das Papsttum und Byzanz (Berlin 1903); v úvodě se praví velmi jednostranně, že rozkol povstal z motivů politických; závěrek článku tuto větu vyvrací, když podotýká o marných pokusech o sjednocení: byly to dva světy. — Článek *Les* *monuments de l'Orient latin* poskytuje stkvělý obraz té occidentálně — orientální civilisace, jež povstala na východě v Syrii, na Cypru a Rhodu výbojem latinským za křižáckých výprav. — Poslední době dějin byzantských jsou věnovány oba následující články *L'empire byzantin sous les Paléologues* a *La colonie venetienne à Constantinople à la fin du XIVe siècle*. — Následují dvě menší pojednání, první o vzniku rozdělení na themata, o čemž máme novější práci od Gelzra, druhé o pokladu a knihovně kláštera založeného na ostrově Patmu r. 1088. Ostatek knihy (337 str.) je věnován dějinám umění.

N. Petrovskij začal v »Učěných Zapiskách« Kazanské univ. na r. 1906 uveřejňovati výňatek z obšírné a velice podrobné biografie Kopitarovy pod nadpisem »*Pervyje gody dějatel'nosti V. Kopitarja*«. Část v 1. a 2. seš. za leden a únor vytištěná (128 str.) obsahuje 1. biografické zprávy o V. Kopitarovi (str. 1—83) velice podrobné, zvláště do jeho jmenování skriptorem dvorní knihovny vídeňské. 2. Rozbor Kopitarovy grammatiky »slovanského« jazyka v Krajině, Korutanech a Štýrsku vytištěné r. 1809, čemu předeslán přehled mluvnic slovinských od Bohoriče až do Kopitara vydaných a i rukopisných (str. 84 atd., kap. ještě nedokončena).

Seminář pro slovanskou filologii na universitě Sofijské řízený znamenitým slavistou *L. Miletičem* rozesílá svoje »*Izvěstija*« za r. 1904 a 1905. Jest to velmi slušná kniha o XVI a 463 str. Obsahuje přehled činnosti semináře od r. 1896, kdy byl založen, až do r. 1905 od prof. L. Miletiče a 16 prací studentských — z těchto jsou tři od dvou dam. Zpráva činí velice pěkný dojem, prostými slovy vypisujíc lásku k vědě, jíž byli prodchnuti i profesorstvo i studentstvo. Vzniklť seminář z jakéhos volného sdružení professorů i posluchačů a teprve znenáhla stal se universitním ústavem majícím nárok na jistou subvenci ze státního budgetu. Studenti sami přispívali svými skrovnými prostředky, střádajíce 50centim. příspěvky měsíčně, aby se mohly zakoupiti dražší knihy. Jest dojemné přímo, jak Miletič vypisuje, jak za tak nastřádaný groš byl tu koupen svazek Archivu für slav. Philol., tu jiné dílo neb jiný časopis. Přirozeně centrem všech prací studentských byl bulharský jazyk, jeho historie, zvláště jeho nynější dialekty, bulh. písemnictví a folklore. Jen někdy mihly se přednášky jiného obsahu, nejvíce ještě o ruském písemnictví, nikoliv ovšem ze »starších« jeho dob, t. j. aspoň z pol. XIX. stol., než o nejmodernějších, modních spisovatelích, jako o M. Gorkém. Byly i přednášky, které se nikterak nehodily do rámce slovanského semináře, jako na příklad o Morici Rosenfeldovi, »pěvci strastí« a některé jiné. Leckterá práce čtená v tomto semináři vyšla tiskem ve vědeckých publikacích bulharských, jako ve Sborniku za nar. umotvorenija, Periodičesko spisanie. Mnohá práce však, ačkoliv podle svědectví prof. Miletiče byla vědecky cenná, nemohla býti vytištěna pro nedostatek vědeckých časopisů. Uznávaje pak, jak velkou morální váhu má pro začínajícího učence, může-li jeho práce se dodělati uznání i mimo stěny seminární v širších kruzích, rozhodl někdejší kolega Miletičův a nynější ministr vyučování Iv. D. Šišmanov, že dá do rozpočtu určitou summu na vydání zvláštního sborníku seminárních prací; tak uvedl ve skutek myšlenku, o které dříve v přátelských kruzích rozmlouvali. — Práce vytištěné ve svazku právě vydaném jsou do daleké většiny rázu linguistického, rozbírajíce hlavně různé otázky bulh. dialektologie. Z těch budí největší interes článek H. Mladenova o dialektech východních krajů království srbského (str. 101—116), práce napsaná ještě r. 1902 a proto zastaralá celkem, neboť nemohl býti zpracován materiál, který později teprve objeven hlavně zásluhou Olafa Brocha. Mimo to jsou dvě studie ethnografické o kraji Debrském (263—264) a o obyvatelech vesnice Bracigova, Arnautech a Mrvácích (117—140), jedna folkloristická; konečně jest několik literárních rozprav, nejobsažnější o bulharské literatuře v Rumunsku, o vlacho-bulharském písemnictví a jeho jazyce a o slovech a poučeních vévody Něgoje od St. M. Romanského (str. 1—100), jest to též nejvážnější práce celého sborníku. Mimo to studie z novobulharské literatury, o dramatické práci D. Popova V. Vojnikova (1833—1878), o básníku D. Veliksinovi (1840—1896), o literární činnosti Neša Bončeva (1839—1878); o veřejné a literární činnosti Hadži Partenia Zografského (ok. 1820—1876). Připojeny bibliograf. seznam bulharských prací o slovanské filologii z r. 1901—1905 a bibliografie spisů o dějinách novobulharské literatury vytištěných od pol. XIX. stol. až do r. 1900.

jpa.

Nejlepší znalec ruské historie, Moskevský professor *Vasil. Osipovič Ključevskij*, jehož universitní přednášky kolují v nesčetných litografiích (které však velmi nesnadno lze koupiti) jakožto nejlepší příručka ruských dějin, vydal tyto své přednášky tiskem p. t. *Kurs russkoj istorii.* Část I. (Moskva 1904.) Právě oznámeno jest vydání II. části (Moskva 1906), jež se zdrželo nepochybně pro neklidné a neuspořádané poměry politické, ochromující veškerou činnost vědeckou (zavřením universit a bibliothek). Vydaná dosud část I. obsahuje 20 obsažných článků, jež vydavatel-autor nazývá lekcemi a jež chronologicky sahají do konce 13. a poč. 14. století. Význam přednášek Ključevského neleží tak v podrobném líčení dějin ruských, jako spíše v jeho historio-sofickém vystižení hlavních proudů a směrů jejich průběhu, v čemž Ključevskij počíná sobě s tou všestranností, jakou požadujeme od spisovatele dějin kulturních. Jeho retrospektivní methoda vrhá jasné paprsky světla na temné počátky dějin ruských, na staré kulturní styky s Byzancí, na rozvoj starého ruského práva z prvků slovanských a cizích, na starodávné poměry ekonomické, obchodní a hospodářské (zvl. na ruskou kolonisaci a pohlcování živlů finských a mongolských vůbec). U porovnání s cennou dosud příručkou Bestuževa-Rjumina kniha Ključevského znamená krok na zpět po stránce formální, t. že pramenů a literatury dovolává se jen v některých případech, tak že čtenář těžce postrádá vědeckého apparátu pod čarou.

J. B.

V Charkově zemřel v březnu b. r. vynikající slavista a historik *Marin Štěpanovič Drinov*, professor tamější university. Byl rodem Bulhar (nar. se r. 1838). Přišed r. 1858 do Ruska za účelem studia bohoslovеckého přešel záhy na historii, kterou studoval na universitě Moskevské. Po skončení studií připravoval se k professuře universitní a za předmět svého bádání obral sobě dějiny jižních Slovanů a jich styků s říší Byzantskou. R. 1872 vydal v *Čtenijach imp. obščestva istorii i drevnostej pri moskovskom universitetě* své veliké dílo *Zaselenie Balkanskago poluostrova Slavjanami*, základní to až dosud spis pro stěhování jihoslovanské, v němž však Drinov mýlil se v tom, že počátky tohoto stěhování kladl mnohem dříve a trvání jeho roztábl na delší dobu, než se s pravdou srovnává. (Srov. mimo jiné novější názory Niederlovy v Č. Č. H. XI., 133 a násl.). Druhá práce *Južnyje Slavjane i Vizantija v 10. věkě* (v *Čtenijach* a t. d. v Moskvě 1876) objasnila zajímavě nejen styky Bulharů, Srbů a Chorvatů k Byzanci v době rozkvětu a pádu Symeonovy veleříše Bulharské, nýbrž i řadu důležitých otázek základních, týkajících se počátků dějin zvláště srbských a chorvatských, takže ani novější práce *Schlumbergerovy* v tomto ohledu mnoho nezměnily. Drinov, jehož jedna práce předešla a druhá skoro současně se objevila s Jirečkovými Dějinami Bulharska, podává si s tímto ruku ve starších dějinách jihoslovanských. Oba se vzájemně doplňují, u Drinova přirozeně jest bádání podrobnější. Drinov i Jireček jsou takřka dioskurové, jimž v dějinách politického obrození Bulharska po válce rusko-turecké připadla význačná úloha. Drinov povolán byv r. 1877 za civilního guvernéra do Sofie, stal se později ministrem osvěty a věcí duchovních (do r. 1879), jeho nástupcem se stal Jireček (1881—1882), který do doby té byl generálním sekretářem téhož ministerstva. R. 1881 povolán Drinov za předsedu nově zřízené státní rady, ale politická agitace a náklonnost k práci vědecké znechutila mu politickou působnost, tak že se vrátil na Rus, kdež od r. 1881 působil jako professor v Charkově. Za jeho spolupůsobení založena byla r. 1869 v Brajlově vědecká literní společnost *Bolgarsko kniževno družestvo*, jehož orgánem se stala známá bulharská revue *Periodičesko Spisanie*, kde Drinov též uveřejnil některé své práce. V Charkově ne bez jeho přičinění založeno při universitě *Istoriko filologičeskoe obščestvo*, jehož on sám byl dlouhý čas předsedou. Jako professor působil Drinov blahodárně a vychoval řadu vědeckých pracovníků. *J. B.*

Album historique publié sous la direction de M. Ernest Lavisse par *André Parmentier*. *Tome I.:* Le moyen-âge du IVe au XIe siècle. Paris, Colin, 1895, in -4°. Str. 247. *Tome II.:* La fin du moyen-âge (XIVe et XVe siècles). Ibid., 1897, str. 268. *Tome III.:* Le XVIe et le XVIIe siècle. Ibid., 1900, str. 292. Ve vydávání se pokračuje, a bylo tuším vydáno již také 18. století. — Oznamujeme a doporučujeme tuto užitečnou sbírku všem, kdo se zajímají o kulturní dějiny všech národů a dob od 4. st. počínaje; zvláště studujícím a professorům historie bude tato sbírka obrazů konati výborné služby. Převládá tu ovšem interes francouzský, ale pro dějiny kultur jednotlivých národů, jejich vzniku, vývoje a vzájemných styků, není to na závadu. Album obsahuje obrazy a text; text provádí obrazy a spojuje je navzájem; podává ve vší stručnosti buď dějiny monumentů, buď popis vyobrazeného předmětu. Obrazy jsou seskupeny věcně podle jednotlivých period a skupin (národů) kulturních; cílem při sestavování bylo, jak praví vydavatel, poskytnouti pittoreskní popis a pohled do soukromého i veřejného života evropské společnosti v různých obdobích jejích dějin. Za tím účelem jsou v Album shromážděny (obrazy obleků, klenotů, obydlí, nábytku, obrazy zbraní a odznaků moci, pečeti a mince, obrazy veřejných budov, paláců, kostelů, ukázky z umění malířského nebo sochařského jednotlivých period atd.). Obrazy jsou reprodukovány jednak podle originálů chovaných ve francouzských museích, jednak jsou čerpány z podobných sbírek německých a anglických. Nalezneme tu též (v 2. svazku) kapitolu věnovanou středověkým Čechům, celkem 3 stránky s obrazy čerpanými většinou z Gruberova díla, Mittelalterliche Kunst in Böhmen. —*y*—

Emil Bourgeois, *Manuel historique de politique étrangère.* — Stručnou poznámku o třetím svazku této výborné příručky, učiněnou v 1. čísle ČČH. XII., str. 130, doplňujeme sdělením obsahu všech tří svazků. *První svazek* (Les origines, Paris, Belin, 1892, in -12°-, str. VIII–604) obsahuje vylíčení politické a diplomatické historie všech států evropských — ovšem stále se zvláštním zřetelem k zevnější politice Francie — v 17. a 18. století až do roku 1789; původní jest výklad zahraniční politiky kard. Fleury-ho. *Druhý svazek* (Les revolutions, Paris, 1898, str. 806) obsahuje výklad evropské politiky v letech 1789—1830; převažuje napoleonská diplomacie (400 stran), v níž je zdůrazněna orientální, egyptská politika Napoleonova. Konečně ve *třetím svazku* (Le temps present, Paris, 1905, str. 866) vykládá autor zevnější politiku světovou v letech 1830—1878. První část VI. kapitoly tohoto svazku, nadepsaná Les doctrines de races en Europe et les nations nouvelles dans le monde a jednající o národním a politickém probuzení Němců, Slovanů, Maďarů a Vlachů, bude francouzským čtenářům a kritikům »originální«, ale čtenáře německého, slovanského, atd. sotva uspokojí, ač výběr pramenů, o něž autor svůj výklad opírá, je slušný. — Kniha Bourgeoisova, jsouc založena na rozsáhlém studiu pramenů a literatury, má samostatnou cenu vědeckou; a jsouc psána jasným a poutavým způsobem a naplněna — někdy až přeplněna — fakty a ideami, bude se zájmem čtena a studována od historiků i od diplomatů a politiků. Jednotlivé kapitoly jsou zakončeny vybranou bibliografií a poslední svazek generálním rejstříkem spořádaným podle zemí s odkazem na jednotlivé svazky a stránky celé knihy. —*y*—

Nákladem firmy Teubnerovy (v Berlíně a Lipsku) počalo r. 1905 vycházeti souborné dílo četných spolupracovníků, věnované císaři Vilémovi, který, jak se zdá, sám k němu dal popud. Název díla je: *Die Kultur der Gegenwart. Ihre Entwickelung und ihre Ziele.* Prospekt toto dílo nazývá moderní Encyklopedií, která se ovšem od obvyklých svým plánem úplně liší, zejména od mechanicky abecedních. Podle plánu mají vyjíti celkem čtyři díly, z nichž první a druhý (Die geisteswissenschaftlichen Kulturgebiete) je určen pro náboženství a filosofii, literaturu, hudbu a umění, stát a společnost, právo a hospodářství, třetí pro vědy přírodní, čtvrtý pro vědy technické. Každý díl je pak rozvržen na řadu oddělení, první na 14 podle hesel: všeobecné základy nynější kultury, úkol a methoda věd duchovních, náboženství mimo křesťanství, křesťanství, všeob. dějiny filosofie atd. Prospekt pak vytýká podrobněji plán každého oddělení, z čehož patrno, že se má pokaždé podat historický vývoj, nynější stav vědy i pohled do budoucnosti (na příklad Zukunftsaufgaben der Philosophie). V oddělení 9. (svazku prvního) věnovaném »východoevropským literaturám a slovanským jazykům« najdeme též rubriku: tschechische Literatur. — Ve svazku druhém je oddělení 4. určeno pro stát a společnost v Evropě v starém a středním věku, oddělení 5. témuž předmětu v Evropě a Americe ve věku novém Podrobnější plán dílu 3. a 4. dosud nebyl vydán; vycházeti počala některá oddělení prvního dílu po sešitech, oddělení první, druhé (křesťanství a židovství) a osmé (řecké a latinské jazyky a literatury) vyšlo již celé. — Mezi spolupracovníky v prospektu uvedeni Alex. Brückner, V. Jagič. — První sešit prvního dílu přináší též dějiny školství (zde oceněn Komenský, »lux in tenebris«, ale ne bez kritiky). — Text je bez poznámek; na konci jednotlivých částí se však udává nejdůležitější literatura předmětu. — V osmé části prvního dílu 236 str., větší polovička, připadlo řecké literatuře (napsal Wilamowitz-Möllendorff), literatuře latinské (napsal Fr. Leo) toliko 60 str. Zračí se v tom odvislost latinské literatury od řecké, a přece vzbuzuje tato ekonomie pochybnosti při díle, které se ohlašuje jako »Kultur der Gegenwart«. Historický význam latinské literatury nesmíme jednostranně vyměřovati podle její odvislosti od řecké, nýbrž zároveň anebo ještě více podle toho, jak působila na pozdější doby. A podobné pochybnosti se vracejí, když uvážíme, že řecké literatuře ve středověku (Krumbacher) připadlo jen 50, latinské doby přechodní od starého k střednímu věku (Norden) jen 35 stránek.

Slavné dílo *Hehnovo* »Kulturpflanzen und Haustiere in ihrem Übergange von Asien nach Griechenland und Italien« patří k živé literatuře. R. 1870 vyšlo vydání první, r. 1903 sedmé (obstaral Schrader). Hehn může dále býti pokládán za zakladatele školy, z níž vyšel též *Jan Hoops*. Jeho dílo *Waldbäume und Kulturpflanzen im germanischen Altertum* (Štrasburk 1905) potkává se s podobně příznivým přijetím jako kdysi Hehnovo. Hoops dotýká se otázek velmi důležitých pro prehistorii vůbec a podle mínění některých referentů je také řeší.

Posmrtná kniha *Bernarda Monoda:* Le moine Guibert et son temps (1053—1124), Paris, Hachette, 1905, in 12°, str. XXVIII—342, je obestřena netoliko zvláštním půvabem svého předmětu, ale i smutkem krutého osudu mladého autora. Bernard Monod, syn Gabriela Monoda, zemřel, sotva dokončiv svůj první pokus literární, věnovaný jeho »otci, učiteli a příteli«. Zemřel »tak brzo před svou hodinou«, dříve než mohl naplniti nejkrásnější naděje, jež jeho nadání a jeho vysoká intelligence vzbuzovaly Bernard Monod zabýval se studiem náboženských dějin středověkých a studiem dějin umění; výsledkem těchto studií byly jednak souborné referáty o literatuře historicko-umělecké, uveřejněné v Revue Historique r. 1904, jednak uvedená kniha o mnichu Guibertovi. Guibert, opat kláštera Nogentského, byl plodným a svérázným spisovatelem spisů historických (Gesta Dei per Francos), polemických a theologických; nejzajímavější jest jeho autobiografie De vita sua — »dílo konfesse a pokání«, důležité jako pramen duševního života autorova i historie mravů a idejí jeho doby. B. Monod pokusil se na jeho základě vypsati život Guibertův, vylíčiti francouzskou společnost jeho doby a vyložiti jeho vědomí nacionální, jeho methodu historickou a jeho zásady pedagogické i morální. —*y*—

V projednávání otázky, byl-li papež Bonifác VIII. kacíř, se pokračuje dále (srovn. Č. Č. H. XI., 255 a 469). Proti Holtzmannovi se v MIÖG. 1906 sešit 1. v drobnějším článku *Noch einmal: War Bonifaz VIII. ein Ketzer?* ozval zase *Kar. Wenck*, kde zároveň uvedeni i jiní, kdo se této diskusse zúčastnili. Holtzmann sám připojil k článku Wenckovu krátkou odpověď. Zdá se, že diskusse se dostává k mrtvému bodu.

K otázkám, které se neustále vracejí, náleží i ta: od koho byla složena *Imitatio Christi*. Kdo se vyslovovali pro Tomáše a Kempis, opírali se též o svědectví současného *Jana Busche* († 1479), převora kláštera blíže Hildesheima. Jeho autoritou však otřásl *R. Doebner* ve spise vydaném r. 1905 (Die Annalen und Akten der Brüder des gemeinsamen Lebens im Lichtenhofe zu Hildesheim), který se sice přímo této otázky netýká, než přece ukazuje, jak nespolehlivým je Busch v jiné své práci (Liber de reformatione monasteriorum), i když vypravuje o věcech, při kterých sám byl.

Katholizismus und Reformation jest nadpis rozšířené přednášky (Vorträge der theologischen Konferenz zu Giessen) *Waltra Köhlera*, professora theologie v Giessenu, tiskem vydané r. 1905. Nejedná se v ní o poměru katolictví ku protestantství, nýbrž o katolickém dějepisectví, zvláště co se týče 16. století, konce středověku a počátku novověku, stavu věcí, jaký byl před vystoupením Lutherovým a po něm. Lze se tu mnoho poučiti. Přede vším, jak řečeno, o literatuře. Ale ještě něčemu jinému: u Köhlera je všude vidět, že je protestant a přece dovede najíti a uznati, co přináší literatura katolická, i tak vyslovené barvy, jako je poslední kniha Deniflova. Köhler jedná nejprve o některých edicích pramenů, jako je na př. *Concilium Tridentinum*, sbírce pramenů, kterou vydává společnost Goerresova (Merkle a j.), připomínaje při tom, že ještě Pius IX. vydávání těchto pramenů zapovídal; s pochvalou se potkávají sbírky k dějinám řádu jesuitského jako je španělská s titulem *Monumenta societatis Jesu*, jako je vydání Korrespondence Canisiovy. Přecházeje potom k dějepisectví, nejdéle se Köhler zdržuje u *Janssena* a jeho školy, ukazuje nejprve na jeho souvislost s Döllingrem v mladších letech. Při vší polemice i zde Köhler našel a uznal, v čem i protestant zde může spatřovati pokrok. Přede vším vidíme, že ani pro středověk nenajdeme jednoduché formule, proti které by bylo lze položiti formuli druhou, vystihující protestantství. Luther sám pohlížel na dobu předcházející velmi jednostranně — totiž pozdější Luther; vnitřní vývoj mladého Luthera třeba revidovat. Köhler v této souvislosti praví: »die katholische Forschung bewahrt vor Überschätzung des Protestantismus«. Nesmíme mluvit o předreformaci v tom smyslu, jako by to, co se tak nazývá, organicky se středověkem nesouviselo, jako by to byla pouhá anticipace. *Sola scriptora* (srovn. Kybalův referát o knize *Kropačkově* v Č. Č. H. X. 218), ba i *sola fide* najdeme již také na půdě středověké. Mohli bychom říci, že ve středověku je více protestantství a v protestantství více středověku, nežli se vyměřovalo od těch, kdo je kladli proti sobě v ostré protivě. Köhler zde beze všeho přiznává, že i zde novější katolická literatura právem varuje před jednostranným nazíráním. Najdeme tu větu pozoruhodnou i pro nás při otázce, zdali naši buditelé vědomě navazovali na českou reformaci. Köhler praví: »Die moderne Kultur mit ihrem Emanzipationsgelüste von nicht nur theologischer, sondern christlicher Bevormundung wurzelt nicht in der Reformation, sondern in Humanismus und Aufklärung... Ohne es zu wollen — denn sie sieht in der Reformation nur Revolution gegen das Mittelalter, leistet die in diesem Sinne arbeitende katholische Forschung den wertvollen Dienst der Verknüpfung von Reformation und Mittelalter.«

Zeitschrift für Kirchengeschichte, kterou rediguji Th. Brieger a Bernh. Bess (vychází v Gotě u Perthesa) od ročníku 1905 začínaje přináší bibliografii církevních dějin, a to hned z běžícího roku, však s tím obmezením, že se tu registrují nové publikace asi v tom rozsahu, jak přibývají v universitní knihovně v Halle.

Několik professorův (katolické) university ve švýcarském Friburku se spojilo k vydávání periodické publikace (v neurčitých lhůtách), věnované dějinám církevním i světským s titulem *Études historiques de Fribourg*. Bude přinášeti příspěvky v jazyku francouzském, vlašském a německém.

Revue Historique v lednovém sešitě 1906 přináší M. Philippsona bulletin o publikacích z r. 1904, týkajících se dějin německých v novém věku.

Bibliografii všech spisů Mommsenových, kterou před několika léty sestavil K. Zangenmeister, vydal nově a doplnil *Emil Jocobs*. Kniha vyšla r. 1905 s titulem *Theodor Mommsen als Schriftsteller.*

V únoru t. r. zemřel v Stutgartě *Vilém Heyd*, ředitel tamější bibliotheky. Jest znám jako spisovatel nad míru cenného díla o dějinách obchodu levantského ve středověku: *Geschichte des Levantehandels im Mittelalter.* Z jiných jeho prací připomínáme ještě bibliografii dějin wirtemberských.

Historisches Jahrbuch 1905 přináší ve svém 4. sešitě velmi obšírný (str. 959—1018) nekrolog, který věnuje *Heřman Grauert* r. 1905 zemřelému *Jindř. Deniflovi* (srov. Č. Č. H. XI., str. 364). Ale je to více než nekrolog; najdeme tu úplný a podrobný obraz osobnosti, obraz literární činnosti Deniflovy, a také všech těch sporů, které vzbudila většina jeho prací, zejména poslední jeho kniha o Lutherovi (srov. Č. Č. H. X., str. 488). Grauert píše se snahou po objektivnosti; co se týče zejména posledního díla, stojí na podobném stanovisku jako Merkle. Výtky, které se proti němu ozvaly, Denifle částečně uznal sám, což patrno z toho, že druhé vydání své knihy, které vyšlo hned téhož roku jako první (1904), na některých místech pozměnil. Denifle dále přidal krátce před smrtí doplněk svého díla s titulem *Quellenbelege zu Denifles Luther und Luthertum* (v Mohuči 1905 u Kirchheima). Polemiky, kterou vzbudil, zúčastnil se Denifle sám (1904) spisem *Luther in rationalistischer und christlicher Beleuchtung*; v něm často poukazuje též napřed k 2. svazku svého díla, který chystal. Dotčený doplněk (Quellenbelege) vyšel teprve po smrti Deniflově; v něm nakladatel (Kirchheim) oznamuje, že Denifle zanechal druhý svazek skoro hotový, tak že jej bude lze za nedlouho vydati.

R. 1903 byl v Římě na mezinárodním kongressu pro vědy historické přijat návrh, aby se nejbližší kongress svolal do Berlína na rok 1906. Nyní se ohlašuje, že kongress se odkládá na r. 1908.

Dějiny Francie — *L'Histoire de France* — společné dílo několika spisovatelů za řízení E. Lavisse, měly sáhati jen až do revoluce; nyní se ohlašuje, že bude v nich pokračováno až do naší doby; mezi nové spolupracovníky náleží *Seignobos*, jenž převzal dobu od r. 1848.

V X. ročníku Č. Č. H., str. 344 podal J. Šusta referát o dvou svazcích historie kard. Richelieu, jiż napsal *G. Hanotaux*. Hanotaux zabýval se podrobně studiem doby Richelieuovy, jak svědčí četná pojednání dříve uveřejněná, a to, co v uvedených dvou svazcích podal, je hodno jména velikého kardinála-politika i jména autora samého, jemuž také politika byla kusem života. Ale Richelieu není poslední dílo Hanotauxovo. Právě politická činnost Hanotauxova, spojená s jasným poznáním potřeb přítomnosti a s osobním darem velikých koncepcí a široce založených synthes historických, přivedla jej k jeho životnímu dílu, k Historii současné Francie (*Histoire de la France contemporaine*). Celek má vyjít ve 4 svazcích, dosud byl vydán svazek I. (Le gouvernement de M. Thiers. 2e édition. Paris, Combet, 1903, str. XI—639, in 8°, 7·50 frs.) a svazek II. (La présidence du Maréchal de Mac-Mahon. L'échec de la monarchie. 2e édition. Ibid., 1904, str. VIII—707, 7·50 frs.) Obsahem I. svazku je výklad konce války francouzsko-německé, jednání o mír, kommuny, konstit. krisí, debat v Assemblée nationale a osvobození území (zastavuje se při 24. květnu 1873). V druhém svazku: historie dvojího presidentství vévody de Broglie (1873—1874) a dvojího zmaření pokusů o restauraci monarchickou; v druhé části tohoto svazku: analysa duševního stavu Francie po válce a po kommuně a výklad hmotného povznesení a duševní činnosti Francie v letech 1871—1880. Jak patrno, dílo je založeno velice široce; šířce koncepce odpovídá rozsáhlost užitých pramenů. Autor přistoupil k dílu netoliko s bohatou zkušeností životní, nýbrž i s podporou se všech stran: byly mu svěřeny nevydané dokumenty a memoiry (ku př. z korrespondence Tainovy), byly mu otevřeny soukromé archivy (Mac Mahon) a byly mu sděleny osobní zkušenosti a informace od osob súčastněných na událostech. Autor sám, jak praví, viděl fakta, jež vykládá, neboť náleží generaci, která viděla všechno a jejíž duch zrál divadlem tak krutým. Účelem jeho díla jest podati francouzské demokracii katechism (dossier) demokracie; proto obsahuje dostatečné množství přesných poučení, zjištěných dokumentů a faktů a proto jest proniknuto duchem demokratickým a republikánským.

—y—

V Ženevě byla založena *společnost Rousseau-ova*, která od r. 1905 vydává sborník s titulem *Annales de la société Jean-Jacques-Rousseau.*

Revue d'histoire moderne přinesla 1905 (v sešitě listopadovém) pozoruhodný článek *Coup d'oeil critique sur l'histoire religieuse de la Révolution française*, ve které *A. Mathieu* podává přehled hojné literatury, týkající se náboženské stránky revoluce, t. j. kleru katolického i konstitučního a kultu revolučního. Na konci vyslovuje mínění, že ač mnoho ještě práce zbývá, přece již nyní patrno, že náboženská stránka revoluce byla daleko důležitější, nežli se myslilo dříve. — Podobné povahy je tiskem vydaná přednáška téhož autora o sociální stránce revoluce *La question sociale pendant la Révolution* (v Paříži 1905).

V *Revue de synthèse historique*, t. X., 1905 podává *P. Boissonnade* podrobný referát o pramenech a literatuře o ekonomické historii francouzské revoluce (1789—1804). V první části jsou to bibliografické údaje o pramenech archiválních, rukopisných i tištěných, chovaných v archivech pařížských, departementálních, kommunálních a j., v archivech připojených k bibliotékám a v bibliotékách samých; v druhé části vypočítává referent sbírky současných dokumentů a spisů; konečně ve třetí části přehled literatury všeobecné i odborné. Referát je založen příliš široce a stává se často pouhým seznamem bibliografickým.

—y—

Je známo, jak úsilovně pěstuje se moderní a současná historie ve Francii. Vysoké školy Pařížské (Sorbonna, Collège de France, École des Hautes Études, École des sciences politiques, a j.) podávají nejvíce přednášek z novověkých dějin ze všech universit evropských, v Paříži samé jsou několikeré společnosti moderno-historické (Société d'histoire moderne, Société de la Révolution française, Société d'histoire de la Révolution de 1848, Société d'histoire diplomatique, Société d'histoire contemporaine), jsou zvláštní časopisy výhradně věnované studiu novověku (Revue d'histoire moderne et contemporaine od r. 1889, La Révolution française od r. 1881, Revue d'histoire diplomatique, a j.), od let vydávány sbírky pramenů novověkých, atd. (Viz spisek: *Caron et Sagnac*, L'état actuel des études d'histoire moderne en France, Paris 1902, a článek *Caronův* v Revue de synthèse historique XI., 1905, č. 3.). Před pěti lety stal se pokus zorganisovati a zklassifikovati veškerou literární produkci věnovanou dějinám moderní a současné Francie. Byl vydán (r. 1901) *Répertoire méthodique de l'histoire moderne et contemporaine de la France* pour l'année 1898, rédigé sous la direction de *G. Brière et P. Caron.* Tento první ročník sahal zpět do r. 1871 a obsahoval 2017 čísel. Pokus se zdařil a na konci loňského roku byl vydán nákladem Société d'histoire moderne a s podporou ministerstva vyučování již šestý ročník Répertoiru obsahující bibliografii za rok 1903 o 5.977 číslech na 361 strankách. — Poněvadž i u nás stal se loňského roku pokus vydáváním soustavné bibliografie české historie shrnouti v celek a methodicky roztříditi historickou produkci naši, nebudou snad bez zájmu a poučení některá data o programu a organisaci francouzského Répertoiru. Časově Répertoire objímá dobu od r. 1500 až do nejnovější doby. Zaznamenány jsou všechny práce samostatné a pojednání z časopisů francouzských i cizích, jichž seznam spolu se zkratkami je uveden napřed. Posudky jednotlivých spisů jsou zaznamenány hned při spisech, někdy zaznamenány anticipando pro díla určitého roku, ku př. 1903 posudky z r. 1904; v posudcích byl učiněn přísný výběr; jsou vyloučeny všechny posudky reklamní a osobní. Všechen materiál bibliografický je roztříděn takto (byly tu podle získaných zkušeností prováděny různé změny): Díla všeobecná. Politické dějiny vnitřní, a to dějiny »faktů« v určitých periodách, dějiny institucí a životopisy. Dějiny diplomatické. Dějiny vojenské. Dějiny náboženské. Dějiny ekonomické a sociální. Dějiny koloniální. Dějiny věd. Dějiny literární. Dějiny umění. Dějiny místní. Životopisy a dějiny genealogické. V těchto jednotlivých oddílech jsou zaznamenány spisy — ne dosti vhodně — abecedně podle autorů. Na konci každého ročníku je trojí rejstřík: rejstřík jmén autorů, osob a míst. Typografická úprava je velice pěkná. O změnách v programmu a organisaci Répertoiru poučují předmluvy, i jinak zajímavé. Že tyto změny dosud nedosáhly spokojenosti odborníků, ukazuje ku př. posudek *Espinasův* ve Vierteljahrschrift für Social- und Wirtschaftsgeschichte, III. (1905), str. 649—670. — Vydavatelé tohoto Répertoiru, *Caron a Brière*, připravují též zvláštní »Bibliographie de l'histoire contemporaine de la France« (1789—1900) ve 2 svazcích. —*y*—

Dne 25. ledna 1906 zemřel v Paříži *Emil Boutmy*, zakladatel a ředitel École libre des sciences politiques. Boutmy psal málo, ale vše, co uveřejnil, je vybrané a dokončené. Zabýval se historií a esthetikou umění antického (*La Philosophie de l'architecture en Grèce*. Paris, 1870 a *Le Parthénon et le génie grec*. Paris, 1897), otázkami literárními a pedagogickými, ale hlavně politickou historií a psychologií národa anglického a amerického. Po malé knížce *Études de droit constitutionel: Angleterre, États-Unis, France* z r. 1885 uveřejnil jasný a souhrnný přehled ústavních dějin anglických (*Le développement de la constitution et de la société politique en Angleterre*. Paris, 1887, nové vyd. 1897), a na sklonku svého života vydal dvě krásná, synthetická díla: *Essai d'une psychologie politique du peuple anglais au XIX*^{e} *siècle*. Paris 1901 a *Éléments d'une psychologie politique du peuple américain*. Paris 1902. V těchto dvou posledních spisech, v nichž se spojuje historik s psychologem, záleží původnost literární činnosti Boutmy-ho. Boutmy pozoruje jemně a přesně projevy veřejného života určitého národa jako psychologický korrelát hlubokých tendencí, jež může historie obměňovati, ale jež zůstávají stálým, trvalým základem určité rasy a určitého celku národního a státního. Životním a živoucím dílem Boutmy-ho jest »Škola politických věd«. Boutmy založil tuto soukromou školu v 35. roce svého života a po 35 let řídil ji s neobyčejnou energií, pečlivostí a taktem pedagogickým; škola zrodila se »v úzkostech hrozného roku« 1871; účelem jejím bylo šířiti ve Francii »vyšší kulturu liberální«, čili »množiti v zemi muže a občany«. Díky organisačním schopnostem zakladatelovým a účinné pomoci professorů škola se stále zdokonalovala, tak že dnes vykonává opravdový vliv sociální a kulturní ve Francii i v cizině. Methoda historická vyznačovala od počátku ducha školy a kromě toho stálým předmětem vyučování byla moderní historie, diplomatická, konstituční a parlementární. (O dějinách Školy viz: L'École libre des Sciences Politiques 1871—1889. Paris 1889 a Le 25e Anniversaire de la fondation de l'École des Sciences Politiques, 31 Mai 1896. O organisaci Školy viz každoroční brožuru: Organisation et programme des cours. Srov. též Š. Radič, Svobodná [správně: Soukromá] škola věd politických v Paříži).

—y—

Římská firma Loescherova ohlašuje vydání velké bibliografie města Říma »Bibliografia generale di Roma« řízením Emilia Calvi. Vydán byl t. r. již první svazek obsahující bibliografii středověkého Říma *Bibliografia di Roma nel medio evo* 476—1499. Čítá podle prospektu str. XXI a 164. Na konci přidán ještě index věcný a seznam autorův.

Nejdůležitější anglický časopis *The English Historical Review* dokončil rokem 1905 svůj 20. ročník. Letos byl vydán k dvacíti ročníkům 1886—1905 rejstřík ve zvláštním svazku (Index to the Articls . . . cortained in the E. H. R. vol. I—XX).

Nových *dějin anglických*, vydávaných od Hunta a Poola (sr. Č. Č. H. XII., str. 131) vyšel letos svazek první *od nejstarší doby do r. 1066*. Spisovatel jeho je *Tomáš Hodgkin*, chvalně známý svým šestisvazkovým dílem *Italy and her invaders*, jednajícím o přechodné době mezi starým a středním věkem.

S velmi dobrým přijetím potkává se — netoliko u katolíků — dílo *Jos. Blötzra: Die Katholikenemanzipation in Grossbritannien und Irland* (Friburk v Br. 1905).

Publikace *Les Sources inédites de l'histoire de Maroc*, jejíž první svazek (celek bude obsahovati 3 svazky a přinese prameny k dějinám Maroka 1530 až 1845) hrabě *Henry de Castries* právě vydal, nebyla vyvolána interessem, který by byly teprv vzbudily nynější diplomatické spory týkající se Maroka, potká se však z příčiny naznačené s interessem zvýšeným.

Ve sbírce *Allgemeine Staatengeschichte* (v Gothě) vyšel letos první svazek (—645 po Kr.) Dějin Japonských (Gesch. von Japan) od *O. Nachoda* a druhý svazek *M. Wehrmanna* dějin Pomořanských (Gesch. von Pommern).

ČESKÝ
ČASOPIS HISTORICKÝ

VYDAVAJÍ

JAR. GOLL A JOS. PEKAŘ.

ROCNÍK XII.

SEŠIT 3.
(Vydán 15. července 1906.)

V PRAZE.
NÁKLADEM HISTORICKÉHO KLUBU
PRAHA-I., KLEMENTINUM.
1906

Veškeré dopisy a zásilky pro redakci adressovány buďtež:
Redakce Čes. Časopisu Historického, Praha-I, Klementinum.

OBSAH.

ČLÁNKY:

Str.

Novák Jan B., K nové literatuře a nově nalezeným pramenům o Václavu II. . . . . 261—273
Krofta Kamil, Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské. V. . . . . 274—298
Hanuš Jos., Bohuslava Balbína Bohemia docta . . . . 298—311
Slavík Jan, Habsburkové a Rusko v 16. století . . . . 298—311
Polívka J., Alexander Radiščev . . . . 335—342

DROBNĚJŠÍ ČLÁNKY:

Šimák J. V., Kněz Martin z Betléma . . . . 342—344

REFERÁTY:

Elisée Reclus, L'homme et la Terre. Tome I. (*Dr. Jos. Růžička*) 344—345
Julius Strnadt, Das Land im Norden der Donau (*Fr. Mareš*)
Julius Strnadt, Historischer Atlas der österreichischen Alpenländer (*Fr. Mareš*) . . . . 346—349
Ant. Podlaha a Kamil Hilbert, Metropolitní chrám sv. Víta (*Zdeněk Wirth*) . . . . 349—351
Georg von Below, Die Ursachen der Reception des Römischen Rechts in Deutschland (*J. Kapras*) . . . . 351—355
Reinhard Heynen, Zur Entstehung des modernen Kapitalismus in Venedig (*Jar. Goll*) . . . . 355—366
Dr. Josef Karásek, Slavische Literaturgeschichte. I. Ältere Literatur bis zur Wiedergeburt. II. Das 19. Jahrhundert (*J. Polívka*) . . . . 366—370
Russen über Russland. Ein Sammelwerk. Herausgegeben von Josef Melnik (*J. Bidlo*) . . . . 370—374

PŘEHLEDY ČASOPISŮ:

Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, roč. 43. — Mittheilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung, roč. 26. a roč. 27, č. 1. — Jahrbuch der Gesellschaft für die Gesch. des Protestantismus in Oesterreich, roč. 26. — Studien und Mitth. aus dem Benedikt. u. d. Zisterzienser-Orden, roč. 25., 26. — Neues Lausitz. Magazin, sv. 80. — Izvěstija imper. akademii nauk, 1905. — Slovanský Přehled, VII, 4—10; VIII, 1—9 . . . . 374—381

Pokračování na 3. str. této obálky.

K nové literatuře a nově nalezeným pramenům o Václavu II.

Podává **Jan Bedřich Novák.**

III.

Přátelství Václavovo k Habsburkům netrvalo dlouho. Víme, že byl k němu donucen nešťastnými okolnostmi, nelze tedy o jeho upřímnosti mluviti. Sotva se obzor v Čechách vyjasnil, sotva pominulo nebezpečí hrozící od Záviše z Falkenštejna, vrací se Václav uprostřed rádců habsbursky smýšlejících k své dřívější politice. V tom je něco neobyčejného. Václav prošlý těžkou školou života, zakusivší tak trpká zklamání od svých poručníků a ochránců, stojí konečně na vlastních nohou a rázem se dovede vyšinouti nad své okolí a ovládnouti velmi nesnadnou situaci. Právě v událostech následujících let vidíme, že je nesprávným názor, jakoby politické úspěchy Václavovy byly jen dílem jeho ministrů. Graebner nadpisuje tuto kapitolu českých dějin »Bernhard von Meissen« 1) a vidí jen v tomto vynikajícím státníku příčinu obratu české politiky proti Habsburkům. Opat Bernard z Kamenice, později probošt míšenský, byl kancléřem knížete vratislavského Jindřicha, přítele Závišova, a odebral se po jeho smrti v létě 1290 ke dvoru Václavovu. Bernard nepřinesl do Čech nic nového; to, co následovalo, je jen pokračováním Závišovy politiky. Již povolání tohoto odpůrce Albrechtova do Prahy ukazuje, že iniciativu obratu dlužno hledati v králi českém samém. Byl li Václav tak nesamostatný, proč nezůstal pod vlivem královny Jitky, biskupa Tobiáše, biskupa bamberského Arnolda, Bertolda z Gepzenštejna a Mikuláše Opavského, kteří tou dobou ovládali královský dvůr a řídili osudy země? Proč vymkl se z náruče tchána svého krále Rudolfa, který jej tou dobou přízní zahrnoval a který zejména podporoval polské jeho plány?

Abychom porozuměli změně, která se tehdá s Václavem stala, musíme si uvědomiti politickou konstellaci celé střední Evropy. Zmíněné již práce Redlichovy a Dopschovy přinesly mnoho k řešení záhad, které si ještě Palacký neuměl vysvětliti. 2)

Viděli jsme výše, jak Václav v Erfurtu 13. dubna 1290 byl tchánem svým získán ve prospěch syna jeho Rudolfa pro nastávající volbu v říši. Tento Rudolf zemřel již 10. května téhož roku v Praze. Nyní zbýval jediný Albrecht. Dáti hlas svému starému

---

1) Graebner, Böhmische Politik, st. 60 — 2) Palacký, Dějiny. Díl II. č. I. (2. vyd.), st. 263.

sokovi v zemích alpských znamenalo pro krále českého ovšem něco docela jiného než volba Rudolfova.

Vedle toho změnily se okolnosti ještě na jiných stranách. Smrtí Jindřicha Vratislavského a krále uherského Ladislava v červnu r. 1290 otvíraly se nové perspektivy na východě. Dědické nároky Václavovy na země, jimiž vládl Jindřich Vratislavský, došly schválení se strany Rudolfovy a roku 1291 je Václav již pánem Krakova.[1] Avšak král český měl jako syn Kunhuty, vnučky Belovy, také jakýsi nárok na korunu uherskou a tu nemohl s klidem přihlížeti k tomu, že Rudolf prohlásil ještě v srpnu 1290 Uhry za uprázdněné léno říše a udělil je synu svému Albrechtovi. Redlich uvádí nový výbuch nepřátelství mezi Václavem a Albrechtem ve spojení také s tímto faktem.[2]

Tou dobou počíná se král český blížiti také svému bývalému poručníkovi Otovi Braniborskému, starému nepříteli Habsburků. Společné zájmy na východě je svedly; jako šlo Václavovi o dědictví po Jindřichu Vratislavském, běželo rodu Askánskému o Pomořansko.[3] V Přemyslavovi Velkopolském měli oba společného nepřítele. Graebner správně ukazuje, že tato shoda zájmů nezůstala bez vlivu na poměry v říši.[4]

Vzhledem k této situaci pochopíme snáze, proč Václav nedal se tchánem svým získati pro volbu Albrechta za krále římského. Redlich se domnívá, že na srpnové schůzi 1290 v Erfurtu, kam se dostavili Albrecht i Václav, král český v záležitosti té Rudolfovi se ničím nezavázal.[5] Redlich dále uvažuje, že příčinou toho byla asi nějaká veliká překážka, neboť Rudolf vynaložil vše, aby český hlas při volbě zajistil svému rodu. Že by to byl jen spor o Jitčino věno, nezdá se Redlichovi dostatečnou příčinou. Tu hledá v tom, že Václav vystoupil asi se starými nároky na Korutansko a snad dokonce i na Rakousy a Štýrsko, kdyby Albrecht se stal králem a jich nemohl podržeti jako lén říšských. V svém díle »Rudolf vonHabsburg« [6] posunuje Redlich vystoupení Václavovo s těmito nároky až na schůzi s Albrechtem ve Znojmě v únoru 1291,[7] což je pravděpodobnější. Ne že by Václav v Erfurtu těch zámyslů ještě neměl, ale před svým tchánem se asi o nich sotva otevřeně vyslovil.

---

[1] Pro dějiny těchto událostí nepřináší nová literatura nic zvláštního. Upozorňuji jedině na důvody Graebnerovy (l. c. st. 64, pozn. 4.), které jej vedly k přijetí novějšího názoru, že velitelem vojska poslaného do Krakovska byl biskup bamberský Arnold a ne, jak se dříve myslilo, biskup pražský Tobiáš. Vedle rozboru polských pramenů mluví proti Tobiášovi také jeho malá zdatnost vojenská, kterou jsme poznali za boje proti Vítkovcům. —
[2] Redlich, Zur Gesch. der oesterr. Frage, st. 157. —
[3] Srov. Goll, Čechy a Prusy, st. 40—41. —
[4] Graebner, l. c. st. 66. —
[5] Redlich, Zur Geschichte der oesterr. Frage, st. 156. —
[6] Redlich, Rudolf von Habsburg, st. 725. —
[7] Tamtéž, st. 724, pozn. 3. odůvodňuje Redlich chronologické určení této schůze proti Bachmannovi, který ji klade do února-března 1292, když už situace je docela změněna.

Schůze ve Znojmě se stala na podnět krále Rudolfa, který se všemožně snažil spor mezi svým synem a zetěm vyrovnati. Redlich poukazuje k listu Rudolfovu, jímž král římský nabádá Václava k smířlivosti a žádá, aby se na osobní schůzi s Albrechtem vyrovnal.[1] Rudolf prý četl se zármutkem stížnosti jeho na křivdy a bezpráví Albrechtem na něm spáchané. Nepodaří-li se smír, prosí Rudolf Václava, aby aspoň až do jeho brzkého příchodu do Rakous se k vévodovi rakouskému choval přátelsky. Veškeré námahy Rudolfovy zůstaly bez výsledku, rozpor byl příliš veliký, než aby se dal zažehnati domluvami. Redlich myslí, že Albrecht ani nepřipustil, aby nároky Václavovy se vůbec vzaly za podklad vyjednávání, a případně podotýká, že při takových diferencích lehko došlo k osobní podrážděnosti a roztrpčení a to ještě dříve mezi příbuznými než mezi cizími.[2] Jisto je, že povahy jako Václav a Albrecht těžko se snesou, to mistrně zachytil ve svém díle již Palacký.[3] Slabý, nedůtklivý a při tom ctižádostivý Václav nemohl se cítiti volným vedle hranatého, pánovitého Albrechta. To lze dobře vycítiti z 45. kapitoly kroniky Zbraslavské, třeba že v ní kronikář ve prospěch Václavův silně přehání; nedá se mysliti, že Albrecht jel do Znojma s úmysly nepřátelskými, když přece tak mnoho záviselo na získání Václavovy přízně. Repraesentanti staré dohasínající a mladé výbojně nastupující dynastie se tu srazili se svými stejnými tendencemi. Václav i Albrecht zasahují svými politickými plány daleko do budoucnosti. Oba směřují v různých létech své vlády k utvoření veliké territoriální moci ze spojených zemí sudetských, karpatských a alpských; šlo jen o to, který rod ustoupí. Proto nelze nikdy očekávati upřímného míru mezi nimi a není divu, že také nyní po sjezdě ve Znojmě je mezi nimi napětí větší než před tím.

Když Rudolf v červenci 1291 zemřel, došlo skutečně k boji, který nebyl menší onoho z let 1276—1278, jenže byl veden většinou v kancelářích knížecích. Šlo opět o držení zemí alpských, a jako 1273 volba Rudolfova Habsburkům k těmto zemím dopomohla, tak nyní nová volba krále římského měla je o ně zase připraviti. Na straně Václavově byl celý plán vypracován s neobyčejnou bystrostí a držen v takové tajnosti, že strana protivná byla v rozhodné chvíli úplně překvapena. To připisují historikové souhlasně Bernardovi Míšeňskému. Václav získal hlas saský a braniborský a maje tak v své moci hlasy tři, mohl klásti požadavky. Albrecht, který do poslední chvíle neměl jasného přehledu situace, byl postaven českou diplomacií před alternativu: buď vzdáti se zemí rakouských ve prospěch Václavův aneb resignovati na českou pomoc při volbě v říši. Přirozeně volil druhé, odmítnuv příkře české požadavky. K tomu prvý přesvědčivě poukázal Redlich.[1]

---

[1] Redlich, Regesta Imperii VI., I., č. 2416. — [2] Redlich, Rudolf von Habsburg, str. 725. — [3] Palacký, Dějiny II., I. (2. vyd.), str. 270—271.

Výsledkem této politiky byla volba Adolfa Nasavského za krále římského 5. května 1292. Nyní měl Albrecht býti donucen k odstoupení zemí svých mocí, a týž osud chystán Menhartovi Korutanskému. Tomuto thematu věnována je výborná studie Dopschova: »Ein antihabsburgischer Fürstenbund im Jahre 1292.«[2] Dopsch, opíraje se o studie Redlichovy, ukazuje na souvislost mezi sliby, které Adolf brzy po volbě učinil českému králi, a mezi volební kapitulací kurfiřta kolínského Siegfrida, na niž Adolf přistoupil. Nový král římský zavázal se považovati Rakousy za uprázdněné léno říšské a zjednati práva králi Václavovi na vévodství Rakouské, Štýrské a Korutanské s příslušenstvím. Dopsch upozorňuje na znění listiny: »*super ducatu Austrie, Styrie et Karinthie et pertinenciis eorundem*«; slova »*pertinentiae*« vztahují se na Krajinu, ta byla za Přemysla Otakara považována za součástku vévodství Korutanského. Šlo tedy o celý rozsah říše Otakarovy. Adolf dále slibuje, že mezi Václavem s jedné a Albrechtem a Menhartem s druhé strany učiní přátelské narovnání. Nebude-li to do určité doby možno, učiní do roka rozsudek a bude králi českému na základě důkazů, které mu podá, »*iudex favorabilis et benignus*«. Dopsch míní, bylo-li to se zmíněným přátelským narovnáním vůbec poctivě myšleno, že jeho bezvýslednost byla jistě všem zjevna, a že proto slibuje Adolf Václavovi již napřed rozsudek příznivý.[3]

Dopsch si dále klade otázku, proč právě tehdá vystoupil Václav tak úsilovně se svými starými požadavky. Na pomoc slabého Adolfa přece nemohl spoléhati; jak on mu mohl proti mocnému Habsburkovi, spojenému s Menhartem Korutanským zajistiti držení alpských zemí? Či snad šlo králi českému jen o formální uznání jeho nároků se strany říše? Aby na tyto otázky mohl dáti uspokojivou odpověď, rozvinuje Dopsch před námi obraz všeobecné politické situace.[4]

V zimě 1291—1292 vzbouřila se ve Štýrsku šlechta proti Albrechtovi, Albrecht sice hned rázně zakročil pochodem přes Semmering, ale nebezpečné hnutí tím docela neudusil. Ve spojení s touto opposicí uvádí Dopsch nepřátelské vystoupení arcibiskupa solnohradského, patriarchy aquilejského a vévody bavorského Oty r. 1292 proti Albrechtovi.

---

[1] Redlich, Zur Gesch. der oesterr. Frage, st. 159—160. — [2] Mitt. des Inst. f. oest. Gesch. XXII. Bd. 1901, st. 600—638. — [3] Dopsch, Ein antihabsburgischer Fürstenbund im Jahre 1292, str. 602. — [4] Tamže, str. 603 a násl.

Stejnou dobou povstává šlechta v Korutanech proti Menhartovi a také se proti němu obrací obě jmenovaná duchovní knížata. Dopsch hledá příčiny tohoto hnutí a nalézá je v reakci proti expansivním tendencím mohutně sílící knížecí moci jak Albrechtovy, tak Menhartovy. Jí se cítila poškozena především šlechta, těžce nesoucí finanční břemena, a pak církev. Vévoda rakouský i korutanský měli mnohá církevní léna od arcibiskupství Solnohradského a patriarchátu Aquilejského a snažili moc svou v nich utužiti a všemožně jich využitkovati. To bylo oběma jmenovaným knížatům duchovním proti mysli. Těmže živlům, kteří kdysi těžce nesli silnou vládu Přemysla Otakara a byli hlavní příčinou jeho pádu, bylo nyní zase nevolno v novém postavení. Měl se jim starý pokus pomocí nové říšské moci ještě jednou podařiti, táže se Dopsch.

Otu Bavorského vedla tradice rodu jeho a touha po Horních Rakousích v řady nepřátel Habsburků. Dopsch, který nalezl nový material listinný ve vídeňském státním archivu, ukazuje, že všichni tito živlové uzavřeli spolek ke zničení Albrechtovy a Menhartovy moci v zemích alpských.

V téže době vzniklo také v starých rodových zemích povážlivé hnutí proti Habsburkům. Dopsch považuje za možné, že toto povstání ve Švábsku je ve spojení s koalicí na východě, aspoň jistě dodalo arcibiskupovi solnohradskému a jeho spojencům odvahy k otevřenému nepřátelství proti Albrechtovi.

Nyní se táže, zda tato politická situace neotvírala Václavovi neobyčejně příznivou perspektivu, a praví vzhledem k velikým úspěchům, jichž Václav dobyl na začátku 1291 v Polsku: »Byly-li kdy všechny podmínky dány, aby uskutečnily i nejsmělejší aspirace revindikační politiky, bylo to nyní.« [1])

Otázce, zda byl Václav od počátku zásadním odpůrcem volby Albrechta za krále římského, je věnována v práci Dopschově větší pozornost. Starší literatura odpovídá na tu otázku negativně, Václav chtěl prý jen silného postavení, jehož si pro volbu v říši dobyl, pokud možno využitkovati. Ještě Redlich neupustil, jak jsme viděli, od tohoto mínění. Kdyby byl Albrecht králi českému zemí alpských odstoupil, byl by ho Václav volil za krále římského. Tato domněnka byla podporována hlavně okolností, že Václav na podzim r. 1291 vstoupil několikrát v přátelské styky s falckrabím Ludvíkem, rozhodným stoupencem Albrechtovým.

O tomto vyjednávání vyslovuje se Graebner, že hlavním jeho účelem byla výměna názorů o volbě. Šlo sice také o společný postup proti lupičství na hranicích, dále o správu Chebska, na niž si Ludvík jako falckrabí říše činil nároky, ale k tomu by nebylo zapotřebí osobních schůzí. V tom dáme Graebnerovi za pravdu. Václav obratně použil povolnosti Ludvíkovy v záležitosti chebské, Cheb obsadil, ale pro Albrechta se získati nedal.[1])

---

[1]) Dopsch, l. c., str. 614.

Dopsch tvrdí, že Václav na volbu Albrechtovu od počátku nepomýšlel. Především nemohl býti po tom, co se mezi nimi dříve stalo, a hlavně po schůzi ve Znojmě v nejistotě, že Albrecht na podmínky jeho nepřistoupí; a pak dejme tomu, že Albrecht se dal pohnouti aspoň k částečnému odstoupení alpských zemí, tu přece musilo býti Václavovi jasno, jakmile by se jeho starý sok upevnil na královském trůně římském, že ústupky ty by neměly dlouhého trvání. Každé zvýšení Albrechtovy moci znamenalo pro Václava zmenšení jeho vyhlídek.[2])

Podle tohoto velmi přesvědčivého rozboru Dopschova byl Václav odhodlán hned od počátku zvoliti za krále římského Albrechtova protivníka a pomocí jeho zpět získati alpské země. Mělo tedy vyjednávání mezi oběma švagry na počátku roku 1292 spíše za účel svaliti zodpovědnost dalších událostí na Albrechta.

Dopsch ukazuje dále, že Václav byl hned od začátku r. 1292 členem výše zmíněné koalice, která se utvořila proti vévodovi rakouskému a korutanskému. Nalezl proto doklady jednak v novém listinném materiálu ve vídeňském státním archivu, jednak v nepřátelské akci koalice toho roku.

Hlavně jednání Oty Bavorského, který po utrpěné porážce a po nabídnutí mu míru Albrechtem v nepřátelství setrval, nedalo by se vysvětliti, kdyby nebyl měl pevnou oporu v králi českém. Listina patriarchy aquilejského z 1. dubna 1293, jíž se dává Konrádu arcibiskupovi solnohradskému plná moc zastupovati patriarchu v jednání s králem českým a vévodou bavorským Otou, nazývá Václava a Otu *»amicos nostros karissimos«*. Nedá se pochybovati, že tu šlo o umluvení společných kroků koalice proti Albrechtovi.[3])

Nyní jde o to, jak se k českým revindikačním plánům zachoval nový král římský Adolf. Albrecht v pozdější době tvrdil k ospravedlnění svých kroků proti Adolfovi, že od něho požadoval vydání jeho vévodství. Toto tvrzení nenalezlo dříve u historiků víry, jakožto tendenční. Dopsch odůvodňuje obšírně jeho věrohodnost, na niž také již Huber a Redlich poukázali. S tímto výrokem Albrechtovým docela souhlasí jednání Adolfovo brzy po volbě. Je to především ostentativní vyznamenání úhlavního nepřítele Habsburků arcibiskupa solnohradského Konrada a pak zejména chování se nového krále vůči Menhartovi Korutanskému. Nic nevíme o tom, že by byl Menhart dostal od Adolfa vévodství své v léno, a z pozdější doby (1296) máme listinu, v níž

---

[1]) Graebner, Böhmische Politik, str. 68. — [2]) Dopsch, l. c., str. 616. — [3]) Dopsch, l. c., str. 617—618; listina otištěna tamtéž, str. 637.

Adolf nazývá již zesnulého Menharta *»clamantem se ducem Carinthie«*. Tedy on ho za vévodu korutanského nepovažoval. S tím souhlasí také zprávy rýmované kroniky štýrské, z nichž vyplývá, že více šlo o země Menhartovy než Albrechtovy. Dopsch k tomu připojuje domněnku, že snad Václav a Adolf, když došli k poznání, že vydání Rakous a Štýrska se nedomohou, se uskrovnili ve svých požadavcích a spokojili se se starými nároky na Korutansko.[1]

Že tyto revindikační plány Václavovy skončily s nezdarem, přičítá Dopsch tomu, že král český v rozhodném okamžiku neměl dostatek energie, a že tu asi zase působil vliv královny Jitky. O tom, že královna česká se o smír mezi manželem a bratrem svým podle možnosti namáhala, máme dosti zřetelné zprávy v kronice Zbraslavské. Ale hlavní příčinu úspěchu Albrechtova vidí Dopsch v jeho energickém jednání a chytré povolnosti vůči jednotlivým nepřátelům, kterým se mu podařilo hrozivou koalici rozraziti. Především překvapilo, že Albrecht, ač právě dobyl úspěchu potlačením hnutí ve Švábsku, se pokořil nově zvolenému králi římskému v prosinci 1292 a vydal mu insignie říšské. Dopsch akceptuje tu mínění Lorenzovo, že na schůzi Adolfa a Albrechta v Hagenau jistě se již jednalo o Rakousy a Štýrsko. Výsledkem toho bylo udělení vévodství těchto v léno Albrechtovi. Tím upustil Adolf od splnění slibů daných Václavovi.

Na začátku roku 1293 podařilo se Albrechtovi vyrovnati se s Bavorskem a Solnohradskem, takže Václav byl isolován. A i tu se Albrecht namáhal, aby učinil prvý krok k smíření. Královna Jitka mu byla vydatně nápomocna. Mezi Václavem a Albrechtem došlo v pokročilém roce 1293 ke schůzi — nevíme určitě kde[2] — a Albrecht se vynasnažil všemožně, aby svého švagra udobřil.

Co nám o schůzi té vypravuje 48. kapitola kroniky Zbraslavské, nelze jistě bráti doslovně. Ale právě tak nesprávné je odbýti celý její obsah pohrdlivým úsměškem, jak to činil kdysi

---

[1] Dopsch, l. c., str. 621—625. — [2] Dopsch (str. 629) soudí jako Huber, dovolávaje se souhlasných zpráv pokračovatele Vídeňského a Jindřicha Heimburského, že Albrecht se odebral k Václavovi v létě 1293 do Čech. Bachmann (Gesch. Böhm., str. 692) a Novotný (Novák-Novotný, Kronika Zbrasl., str. 98), opírajíce se o zprávu kroniky Zbraslavské a o listinu Václavovu z 25. října 1293 danou ve Znojmě (Boczek, Cod. Mor. V. 298 a Emler, Reg. Boh. II, č. 1629), kladou schůzi obou švagrů na Moravu. Avšak listina zmíněná Bočkem jen ve výtahu podaná je pochybné ceny, stačí ji srovnati s jedním kusem Zdenka z Třebíče (Reg. Boh. II., č. 2301). V Cod. Mor. je udána provenience této listiny takto: »E codice ms. membran. cancellariae regum Bohemiae 1253—1305, cuius transumptum in archivio c. r. Vindobonensi servatur«. To však se shoduje úplně s rukopisem Zdenka z Třebíče ve vídeňském státním archivu a listina ta v něm skutečně je, jenže bez jména krále Václava a bez udání roku 1293, což obojí jsou patrné Bočkovy doplňky.

Lorenz; proto nemůžeme také souhlasiti s Dopschem, praví-li o úsudku Lorenzově, že je »zutreffend«. Tato kapitola vypravuje, jak šlechta rakouská, utlačovaná Albrechtem, se vzbouřila a jak vypravila posly své k Václavovi, nabízejíc mu poddanství. Mezi Václavem a Albrechtem prý vznikla právě tehdá různice a Václav posly přijal slíbiv, že brzy přijde do Rakous s vojskem. Královna Jitka zvěděvši o nebezpečí svého bratra, pohnula ho prý, aby se Václavovi pokořil a tím jej usmířil. Albrecht přišel prý ku králi na Moravu, vrhl se mu k nohám a učiniv mu lénní slib, žádal odpuštění, jehož se mu dostalo. To je stručný obsah této kapitoly. Opat Oto, který psal svou kroniku teprve po smrti Václava II., neměl tyto samy v sobě dosti záhadné události patrně již v dobré paměti a srazil zde asi povstání štýrské šlechty roku 1291—1292 s povstáním rakouské šlechty roku 1296 dohromady. K roku 1296 se vypravování toto naprosto nehodí. Graebner praví o něm, má-li vůbec nějaký základ, hodí se to na koalici protihabsburskou z r. 1292.[1]) Novotný považuje zprávy ty za mylné.[2]) Vztahujeme-li kapitolu tuto na povstání štýrské šlechty, pak není tak bezcenná. Pak v ní máme nový doklad o účastenství krále českého na koalici a o plánech zmocniti se alpských zemí. Zajímava je zpráva, že Albrecht učinil Václavovi slib jako vasal. Ukazuje aspoň, jak houževnatě se v Praze lpělo na myšlénce spojení zemí alpských se zeměmi českými. Když Adolf dal země ty Albrechtovi v léno a Václavovi zmizela naděje na inkorporaci zemí těchto do jednoho státního tělesa pod vládou Přemyslovců, vynořuje se myšlénka připojiti země ty lénním svazkem ku koruně české. Pak by ona zpráva, že Albrecht se vrhl Václavovi k nohoum, dala se vykládati jako reminiscence na lénní přísahu. Ovšem jistoty zde nemáme, právě proto, že jsou zprávy Otovy tak popletené, ale aspoň tolik by se z toho abstrahovati dalo, že s české strany se na takové podmínky smíru skutečně myslilo. Také v Míšni tou dobou místo inkorporace nastoupil lénní svazek ke koruně české.

K dějinám tohoto konfliktu mezi Václavem a Albrechtem přináší Graebnerova práce ještě jeden zajímavý doplněk. Graebner ukazuje, jak podle zprávy 27. kapitoly kroniky Zbraslavské nový král uherský Ondřej měl brzy po svém nastoupení schůzi s Václavem v Hodoníně,[3]) a táže se, zda s tím není v souvislosti Ondřejův vpád do Rakous. Albrecht totiž, jak víme, přijal po smrti Ladislavově od krále Rudolfa Uhry v léno a odmítnul žádost Ondřejovu vydati pevná místa, jež v Uhrách obsadil. Tento vpád až k samé Vídni brzy ovšem ho upamatoval na hrozivou situaci a přivedl k jiným náhledům, jichž výsledkem byl mír s Ondřejem a vydání sporného předmětu. Spolek uhersko-český neměl však dlouhého trvání, proměniv se brzy v nepřátelství a nezanechal ve vývoji událostí stop, ale významný je svými intencemi, je li hypothesa Graebnerova správná. Je to úplné převzetí staré Závišovy politiky a uvedeme-li s tím ve spojení velikou protihabsburskou koalici, jak nám ji předvedl Dopsch, pak musíme vzdáti Albrechtovi obdiv, že takové sítě uměl protrhat.

---

[1]) Graebner, l. c., str. 70. — [2]) Novák-Novotný, Kronika Zbraslavská, str. 98. — [3]) Novotný, tamtéž, str. 56 klade ji do počátku roku 1291.

K tomuto konečnému úspěchu Albrechtovu dodává Dopsch úvahu o seslení zeměpanské moci vůči šlechtě a tvrdí, že by vnitřní vývoj rakouských zemí byl obdržel jinou strukturu, kdyby Albrecht a Menhart byli podlehli. Takto ale země ty prý byly aspoň o sto let uchráněny před osudem Čech a Uher totiž »vor der Frühentwicklung ständischer Uebermacht«.¹) V tom s ním nemůžeme souhlasiti. Vláda Václavova, který jde všude v šlépějích svého otce, neznamenala by přece v zemích alpských zmenšení zeměpanské moci. To by bylo jen pokračováním onoho vývoje, který začal v těch zemích za vlády Přemysla Otakara II. a který vedl k utužení knížecí moci. Václav opíraje se o své rodové země a o Polsko, nebyl by přece nucen kapitulovati před požadavky rakouské šlechty.

Sblížení mezi Václavem a Albrechtem v následujících létech pokračuje a to právě v témž poměru, v jakém se Václav vzdaluje od Adolfa. Není to společný positivní program politický, ale společná oposice proti snahám nového římského krále, která oba švagry svedla a nebude nám divno, když nastane mezi nimi staré napětí, až tento důvod pomine. Adolf roztrpčil Václava nejen tím, že nesplnil slibů, jež mu při volbě dal, ale hlavně úsilím založiti v blízkém sousedství Čech svou rodovou moc. Byla to marka Míšenská, která rozdvojila dřívější přátele. K tomu již poukázali Lindner a Bachmann²) a to v práci své obšírně rozvádí Graebner. Graebner, jemuž náleží zásluha, že politiku posledních Přemyslovců vysvětluje s širšího hlediska evropských mezinárodních poměrů, i v tomto případě podává nám obrysy politické situace v Evropě a hlavně v říši, z níž vyplývá obrat na pražském dvoře.³)

Václavovy míšeňské plány známe již z roku 1289. Česká volební kapitulace při volbě Adolfově ukazuje, že král český se nevzdal naděje ve zdar akce na této straně. Graebnerovi zní však slib, který Adolf tehdá dal Václavovi, že bez jeho souhlasu nedá nikomu jinému Míšeň v léno, jako tajná reservace; zůstala mu totiž možnost podržeti ji pro sebe. Že tento názor je odůvodněn, ukazují brzké kroky Adolfovy vůči rodu Wettinskému. Dokud podniky krále římského přímo se nedotkly českých zájmů, zůstalo při starém,

---

¹) Dopsch, l. c. str. 626. — ²) Srov. Bachmann, Geschichte Böhmens I., str. 691. — ³) Graebner, l. c. str. 76—82.

aspoň zevně. Graebner ukazuje, že roku 1295 na venek ještě trvá spolek s Adolfem, třeba že se uvnitř již uvolňuje.[1]) Brzy však postup Adolfův znamenal pro Václava citelné poškození a nebezpečí.

Brzy po volbě Adolfa za krále římského 1292 byl na znamení přátelství uzavřen sňatek mezi Rupertem synem Adolfovým a mezi Anežkou dcerou Václava II.; každý ze snoubenců měl obdržeti 10.000 hřiven věnem. Král český vyplatil hned tuto summu a obdržel až k uskutečnění sňatku mezi oběma dětmi v zástavu Chebsko a Plíseňsko.[2]) Nastolení Bernarda z Kamenice 1293 na biskupský stolec míšeňský je velkým úspěchem české politiky. Brzy následoval prodej biskupského města a hradu Pirny království Českému, smlouva s Fridrichem Malým markrabím míšeňským, podle níž Drážďany a jiné hrady a města Friedrich vzal od Václava v léno.[3]) Po jeho bezdětné smrti měly připadnouti k Čechám, Graebner vypočítává, že tak asi třetina dnešního království Saského byla 1294 v českých rukou.[4])

Tu ovšem nemohli v Praze klidně se dívati na postup Adolfův 1294 proti Míšni. Založení rodové moci krále římského v těchto stranách znamenalo dokonalé zvrácení dosavadních výsledků české politiky v zemích wettinských. Na jaře 1296 zmocnil se Adolf konečně i samé Míšně a provedením sňatku mezi Rupertem a Anežkou v srpnu t. r. zrušil zástavu Plíseňska a Chebska Václavovi. Také se již, jak Graebner upozorňuje, tou dobou celý měsíc zdržoval v Plíseňsku.[5]) V Praze nemohli býti již na pochybách o plánech Adolfových do budoucnosti. Vzdání se Chebska a Plíseňska považuje Graebner nejen za těžkou ztrátu pro Čechy ale též za nebezpečí pro drážďanskou državu.[6])

Tyto okolnosti plně osvětlují změnu politického smýšlení na českém dvoře a sblížení se s Albrechtem. Albrecht, který v Adolfovi viděl jen praetendenta trůnu, na který si sám dělal nároky, použil tohoto obratu, aby provedl ve spojení s ostatními nespokojenými živly v říši převrat. Nic nemohlo Albrechtovi prospěti více než napětí, které vzniklo mezi Václavem II. a králem římským.

Na slavné korunování krále Václava II. o letnicích 1297 přijeli z kurfiřtů arcibiskup mohučský, kurfiřt braniborský a saský, dostavil se také vedle mnoha jiných vévoda rakouský Albrecht. Zde umluveny byly první kroky proti Adolfovi. Následovala pak schůze knížat v Kadani a na to v únoru 1298 slavné zasnoubení stejnojmenného Václavova syna s dcerou uherského krále, kde v úmluvách mezi knížaty pokračováno. Výsledkem toho bylo svržení

---

[1]) Graebner, l. c. str. 79. — [2]) Emler, Reg. Boh. II., č. 1574, Graebner, l. c., str. 71. — [3]) Emler, Reg. Boh. II., č. 1662, Graebner, l. c., str. 77. — [4]) Tamtéž, str. 77—78. — [5]) Tamtéž, str. 87. — [6]) Tamtéž, str. 88.

Adolfovo, tažení Albrechtovo do říše, bitva u Göllheimu, v níž Adolf s korunou ztratil život, a volba Albrechta za krále římského.

Nebudu opakovati, co známe o těchto věcech již ze starší literatury, vytknu jen, čím nové práce naše starší poznatky doplňují a opravují.

S politickým obratem českého dvora vynořují se po boku Václavově noví státníci, je to především znamenitý Petr z Aspeltu jako kancléř a dosud neoceněný purkrabí magdeburský Burkhard jako nejvyšší komoří. Loserth nalezl ve sv. pavelském formuláři celou řadu listin vztahujících se k tomuto Burkhardovi a ukazujících, že se domohl u dvora velmi mocného postavení;[1] Graebner ukazuje, že ho nalézáme již roku 1288 mezi hlavními přívrženci Albrechta Rakouského.[2]

Pokud jde o Petra z Aspeltu, obrací se práce Graebnerova proti vývodům Emlerovým v kontroverse s Heidemannem. Mezi názorem Heidemannovým a Emlerovým o prvých létech činnosti Petra z Aspeltu je podstatný rozdíl. Heidemann se domníval, že Petr z Aspeltu byl již od roku 1289—1295 zaměstnán v české kanceláři jako protonotář, že je identický s oním Petrem, který v těch létech podpisuje královské listiny.[3] Emler dokazuje, že onen od roku 1289 se vyskytující protonotář Petr je osobou jinou, že je to Petrus Angeli, mnohonásobný kanovník, později (od 1296) brněnský, (od 1305) pražský a konečně (od 1306) aspoň titulárně vyšehradský probošt a kancléř po Petrovi z Aspeltu a od roku 1311 biskup olomoucký.[4] Hlavním důvodem Emlerovým je, že také po dobu kancléřování Petra z Aspeltu je v kanceláři královské protonotář Petr, který je také vyšehradským, pražským a vratislavským kanovníkem jako onen protonotář Petr 1289—1295; musili bychom tedy počítati se zvláštní náhodou, kdybychom připustili, že v kanceláři české byli za sebou dva protonotáři mistři Petři, oba v držení těchto tří prebend.[5] Petrus Angeli měl skutečně tyto tři praebendy, to dokazuje listina papeže Klimenta V. z roku 1306,[6] ale o Petrovi z Aspeltu se to dokázati nedá. Tento hlavní důvod Emlerův Graebner nevyvrátil. Co podotýká Graebner o listině papeže Bonifáce VIII. z roku 1297, nemluví ani pro ani proti mínění Emlerovu.[7]

Zde bude lépe vyčkati, nenajde li se ještě nějaký nový listinný material; jedna nově nalezená listina, která rozhoduje o kanonikátu mohučském a špýrském Petra z Aspeltu, by mohla rozřešiti záhadu, proč tyto dva kanonikáty nejsou uvedeny v Bonifácově listině z roku 1297.

---

[1] Loserth, Das St. Pauler Formular č. 10, 36, 41, 69, 71, 73—77, 79, 80, 84—92. — [2] Graebner, l. c., str. 89. — [3] Heidemann, Peter von Aspelt, st. 14—15. — [4] Emler, Kanzlei Přemysl Ottakars II. u. Wenzels II., st. 51—52. — [5] Emler, l. c., str. 52. — [6] Emler, Reg. Boh. II., č. 2074. — [7] Graebner nedopatřením mluví na str. 168 a 169 o kanonikátu v Žatci (Saatz) místo v Sadské (Saccensis).

Ku konci této argumentace praví Graebner: »Emlers Ansicht ist also unwahrscheinlich, Heidemanns jedenfalls nicht widerlegt;« zůstává tedy s těmito závěry jen v mezích pravděpodobnosti. Za rozhodující však považuje politické postavení Petra z Aspeltu: »Petr je 1289 tělesným lékařem krále Rudolfa; 2. srpna 1292 nalézá se v průvodě Adolfově v Kolíně a ještě 31. března 1297 je od papeže Bonifáce VIII. označován jako »*familiaris Adolfi regis.*« Tehdá měl již od Václava do Říma poslání, a jisto je, že pražský dvůr stál tou dobou již na straně Albrechtově. Dále řídil Petr celé Adolfovi nepřátelské hnutí, které vyneslo Albrechta na trůn.« [1]) Graebner považuje za pravdě nepodobné, že by docela cizí člověk stal se českým kancléřem, a podle svrchu uvedených dat ukazuje, že Petr již od roku 1289 sleduje dráhy české politiky a to prý se dá vysvětliti tím, že byl již od roku 1289 a ne teprve 1296 v českých službách.

Toto provedení důkazu stojí na vrátkých nohou. Především se nedá nic vyvozovati z toho, že 1297 (ne 1296) se stal kancléřem a řiditelem české politiky člověk docela cizí. Něco úplně obdobného se stalo při právě minulém obratu politickém na pražském dvoře, kdy řízení státních záležitostí odevzdáno Bernardovi Míšenskému; ten byl také »wildfremd«.

Z uvedených dat Graebnerem vidíme, že Petr byl dříve ve službách krále Rudolfa, pak přešel do služeb nepřítele Habsburgů krále Adolfa a když Adolfova situace se stávala beznadějnou, octl se zase v táboře jemu nepřátelském u dvora Václavova. Z toho se nedá vyvozovati, že byl již od 1289 v českých službách, nýbrž že velmi bystře vystihoval politické poměry a s neobyčejnou pružností se dovedl vždy přimknouti k vycházejícím hvězdám. Titul, který dává Bonifác VIII. Petrovi z Aspeltu v listině z 31. března r. 1297 Graebnerem uvedené »*familiari Adolfi regis*« [2]) nasvědčuje tomu, že byl Petr tehdá officiálně ještě ve službách Adolfových; ovšem již na odchodu. [3]) Postavil-li jej Václav pak jako kancléře v čelo politické akce, která nyní směřovala proti Adolfovi, učinil to jistě jednak pro vynikající vlastnosti Petrovy a pak že jako bývalý »*familiaris*« krále římského mohl v boji proti němu prokázati Václavovi platnější služby než kdokoliv jiný. Zůstaneme tedy raději při mínění Emlerově, že onen protonotář z roku 1289—1295 byl Petrus Angeli a ne jak Heidemann a Graebner myslí Petr z Aspeltu. Pak ovšem odpadá i to, co Heidemann z toho dedukuje pro českou politiku, i to, co z toho vyvozuje Graebner.[1])

---

[1]) Graebner, l. c., str. 169. — [2]) Graebner, l. c., str 169. — [3]) Graebnerův výklad, l. c., st. 92, proč dává Bonifác VIII. Petrovi titul »familiaris A. regis« je příliš násilný. To není ani poprvé ani naposled, co čteme v papežských listinách titulaturu »familiaris«, tu by nalezl Graebner v nesčetných případech, ale vždy ve smyslu služebník toho neb onoho panovníka.

Jiná kontroversa týká se listiny Albrechtovy z 14. března r. 1298,[2]) kterou se Albrecht Václavovi zavazuje k různým ústupkům se strany říše, až bude zvolen za krále římského. Znění listiny, kterou pak Albrecht má vydati králi českému, je inserováno. Hlavním jejím obsahem je, že král Václav a jeho nástupci mají býti prosti všech povinností vůči říši. Zachovala se v originále dvorního archivu ve Vídni. Proti pravosti této listiny se vyslovil Bachmann[3]) a mínění jeho se přidržel také Graebner.[4]) Novotný ve svém referátu o dějinách Bachmannových považuje pochybnosti Bachmannovy o této listině za bezdůvodné.[5]) Především to, co namítá Bachmann proti věcnému obsahu listiny, považuje za neudržitelné a to právem. Bachmann ukazuje, že této listině odporuje pozdější skutečný stav, podle něhož závazky k říši trvají dál, a hned nejbližší budoucnost, avšak zapomíná, že listinou tou Václavovi nebylo nic dáno, nýbrž jen slíbeno, a také to jen při slibu zůstalo. Proto tyto námitky Bachmannovy odpadají. Hůře je to s datováním, avšak nesrovnalosti v datech nejsou postačitelným důvodem, abychom listiny bez kritiky zavrhovali, tu by jich velmi mnoho stihlo podobný osud. Zde nezbývá než srovnati sporný kus s ostatním materiálem kanceláře Albrechtovy, jináč se přes neplodné kontroversy nedostaneme.

I kdyby tato listina byla falsem — ovšem starým, v české kanceláři zhotoveným falsem — podává nám doklad k Václavově politickému programu. Za tuto cenu byl Václav odhodlán vzdáti se svých nároků na alpské země. Ovšem měl Albrecht poskytnouti ještě náhradu na jiných stranách. Bylo to především Chebsko a české državy v zemích wettinských, které měly býti Václavovi zabezpečeny a pak podpora a uznání výbojů v Polsku. Pokud jde o země wettinské, ukazuje Graebner, jak se král český všemožně staral o upevnění v nich svého vlivu a to až do roku 1300, kdy již byl rozhodnut zemí těch nepodržeti ale použíti jich jako předmětu výměny k dosažení mnohem vyššího cíle.[6])

(Dokončení.)

---

[1]) Srov. Heidemann, l. c., str. 14—15 a Graebner, l. c., str. 91. — [2]) Emler Reg. Boh. II., č. 1785. — [3]) Bachmann, Gesch. Böhmens I., str. 695. — [4]) Graebner, l. c., str. 96. — [5]) Novotný, ČČH., IX., str. 379. — [6]) Graebner l. c., str. 99.

Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské.

Napsal Kamil Krofta.

V.

(Papežské provise na nižší beneficia v století XIII. a XIV. Annaty.)

(Pokračování.)

Papežské provise, s kterými se u nás setkáváme před Janem XXII., vyznačují se tím, že nemají formy tak ustálené jako provise pozdější, jejichž vždy stejné klausule mají jen význam čistě formální. Kdežto na př. v těchto starších provisích zpravidla zcela konkretně vytýkají se osobní přednosti těch, jimž provise se udílí, v provisích pozdějších setkáváme se místo toho s typickou formulkou, jíž se užívá zcela mechanicky. Již v těchto starších provisích našli jsme ustanovení, že ti, kdo dosáhli papežských exspektativ, mají míti přednost přede všemi jinými kandidáty na stejná beneficia, a výjimečně shledali jsme v jedné provisi i ustanovení, že ten, jemuž tato provise byla udělena, má míti přednost přede všemi, kdo podobné provise papežské dostali před ním, ale naopak viděli jsme, že papežové sami omezovali působení svých provisí, stanovíce na příklad, že provise nemá míti platnost, dosáhl-li již dříve někdo papežské exspektativy na beneficium stejné kollatury. V pozdějších provisích s takovými omezeními se již nesetkáme, za to však budeme moci na nich pozorovati stálé zdokonalování klausulí, jimiž má se zvýšiti působivost papežských milostí.

Ony starší provise týkaly se valnou většinou beneficií, s nimiž nebyla spojena povinnost duchovní správy, zejména kanonikátův a prebend, tak že řádné vykonávání duchovní správy nebylo jimi porušováno. Jejich účelem zpravidla bylo opatřiti důchod osobám vynikajícím nebo zvláště zasloužilým. Zprvu bývali to cizinci, Italové nebo jiné osoby kurii blízké, později však většinou královští úředníci, jimž dostávalo se provisí ku přání královu. Panovníci pozbyvše proměnou církevní ústavy dřívějšího přímého vlivu na správu církevní, zjednávali si tak prostřednictvím kurie vliv nepřímý. Duchovní ústavy, jichž se týkaly tyto papežské provise, nerady sice snášely toto zasahování kurie v jich práva, jak dokazují zprávy o odporu kapitul proti přijetí těch, kdo se ho domáhali na základě papežských provisí,[1]) ale jinak nelze říci, že by provise ty byly hlouběji působily na církevní poměry našich zemí. Nezdá se ani, že by ony byly vlastní příčinou nepěkného zjevu, který později, v době plného rozkvětu papežských provisí, tak povážlivě se rozmohl, s nímž však již v XIII. stol. u nás se setkáváme: *mnohoobročnictví.*

---

[1]) Krom případů svrchu uvedených zasluhuje tu zmínky i jiný, ač nás jen nepřímo se dotýká. Bonifác VIII. bullou z 25. července 1301 nařídil třem exeku-

Již na počátku XIII. stol. poznali jsme osobnost, která současně držela několik beneficií inkompatibilních. Byl to Pražský děkan Arnold, který krom Pražského děkanství, držel faru v Retzi v Rakousích a patrně ještě jiná beneficia. Vzpomeneme-li, v jakém poměru byl Arnold ke králi Přemyslovi i k jeho odpůrci Ondřejovi, domyslíme si snadno, čí asi přízní domohl se oněch beneficií. Za sporu Ondřejova s králem byl sice Arnold z rozkazu kurie zbaven svých beneficií, ale po ukončení toho sporu byla mu rovněž z rozkazu kurie restituována a stran fary v Retzi udělil mu papež dispens, že smí ji podržeti zároveň s Pražským děkanstvím.1) Není pochyby, že této milosti dostalo se Arnoldovi jen z ohledu na krále. — Z ostatních mnohoobročníků, s nimiž u nás se setkáváme před Janem XXII., jediný byl kaplanem papežským a beneficia svá dostal patrně v odměnu za služby prokazované kurii. Byl to M. Mikuláš, který r. 1264 dostal provisi papežskou na kanovnictví a prebendu nebo úřad a důstojenství kostela Pražského, ač již byl scholastikem Krakovským, arcijáhnem Hlohovským a držel několik jiných prebend v Polsku.2) Ostatní mnohoobročníci, pokud víme, byli většinou služebníci krále Českého, jehož působením domohli se svých beneficií.

Královský notář Velislav, který současně držel kanovnictví a prebendy v Praze, na Vyšehradě a v Olomouci a krom toho faru sv. Prokopa v Brně a později také děkanství Vyšehradské, pouze Pražského kanovnictví a prebendy nabyl, pokud víme, provisí papežskou.3) O faře sv. Prokopa máme výslovné svědectví, že mu ji udělil král sám,4) a přičiněním královým domohl se nepochybně i ostatních svých beneficií. Jiným mnohoobročníkem byl královský kancléř Petr Aichspalter, který byl současně pro-

---

torům, z nichž jedním byl biskup Olomoucký, aby »Gualtherum natum Raynaldi de Monteflorum in possessionem decanatus in ecclesia Vratislaviensi a se illi concessi inducant in eoque tueantur« (Reg. II., 1889), ale o půl roku později, 25. ledna 1302, byl nucen psáti týmž exekutorům v záležitosti Valterově, »quem aliqui canonici ecclesiae Vratislaviensis ad decanatum, canonicatum et praebendam in eadem ecclesia a sede apostolica sibi concessum admittere recusabant« (Reg. II., 1907). — Připomínám tu, že statut kapituly Olomoucké o papežských exspektativách, jejž *Bretholz* otiskl v XV. díle Codexu Moraviae pod čís. 25 k r. *1301*, patří do r. *1401*. Při tom roce byl týž statut z lepší předlohy vydán již v Cod. Mor. XIII., čís. 90. — 1) Reg. I., 622, 811, 826. — 2) Reg. II., 144; úplný opis v zem. archivu. — 3) Reg. II., 1051; doklady pro ostatní beneficia najdou se v Reg. II. podle rejstříku. — 4) »quam ecclesiam ex nostra legitima collatione canonice habet«, praví král Václav v listině dané Velislavovi 30. kv. 1288 (Reg. II., 1451).

boštem Vyšehradským a kanovníkem Pražským, Vyšehradským a Vratislavským a s povolením papeže Bonifáce VIII. držel proboštství Vyšehradské (a později aspoň jeho důchody) zároveň s biskupstvím Basilejským, jehož dosáhl r. 1297, a později i s arcibiskupstvím Mohučským, k čemuž dostalo se mu r. 1306 nového svolení papeže Klementa V.[1] Jakým způsobem Petr Aichspalter dosáhl svých českých beneficií, není známo; stalo se to nepochybně působením královým. Nástupce Aichspalterův královský protonotář Petr z Lomnice pouze proboštství Vyšehradského nabyl papežskou provisí k žádosti královĕ, kdežto proboštství Pražského a kanovnictví i prebend kostelů Pražského, Olomouckého, Vratislavského, Sadského, Krakovského, Vyšehradského, Boleslavského a Litoměřického dosáhl způsobem blíže neznámým, nepochybně též přičiněním krále Českého. Papež udíleje mu r. 1306 provisi na proboštství Vyšehradské, dovolil, že smí podržeti proboštství Pražské a čtvero kanovnictví s prebendou, ostatních čtyř kanonikátův a prebend musil se však vzdáti.[2] Když Petr z Lomnice r. 1312 stal se biskupem Olomouckým, dostalo se mu zvláštního dovolení papežova, aby ještě deset let po svém vysvěcení mohl podržeti četná svá beneficia, která mu zůstala po provisi z r. 1306.[3] Ale již následujícího roku byla mu papežem tato milost pozměněna tak, aby mohl v oněch 10 letech kterékoli ze svých beneficií resignovati do rukou některého biskupa nebo eximovaného opata provincie Mohučské, který by je udělil osobám způsobilým, od biskupa Petra k tomu zvoleným.[4]

Tyto příklady dokazují zajisté zřetelně, že hlavní příčinou mnohoobročnictví, které u nás se vyskytuje až do poč. XIV. stol., byla snaha panovníků Českých, opatřiti svým služebníkům důchody z církevního jmění. Papežové toliko hověli přání královu, jestliže dovolovali jich vynikajícím služebníkům držeti současně několik beneficií, třeba inkompatibilních, anebo svou provisí dopomohli jim k dosažení některého beneficia.[5]

---

[1] Viz bullu z 25. pros. 1306 v Reg. II., 2117 = Cod. Mor. V., 201. — [2] Reg. II., 2074. — [3] Reg. III., 82. = Cod. Mor. VI., 60. *Nejedlý*, Dějiny Litomyšle, str. 88 omylem tvrdí, že stejnou milost dostali tehdy současně ještě také opat Litomyšlský, biskup Viterbský a Olomoucký kanovník M. Oldřich z Paběnic. Mužové ti byli pouze ustanoveni exekutory milosti udělené biskupovi Olomouckému. — [4] Bulla z 28. dubna 1313 v Reg. III., 184 = Cod. Mor. VI, 69. — [5] Krom příkladů svrchu uvedených, známe z doby před Janem XXII. ještě několik případů papežské dispensace k držení několika beneficií inkompatibilních, o nichž stručné zprávy najdou se v Reg. I. pod č. 1331 a v Reg. II. pod čís. 32, 2664, 2667, 2050, 2073. První z těch dispensací z r. 1253 je pro královského notáře Herborda (Reg. I., 1331), jiná z r. 1257 je pro královského kancléře (Reg. II., 2667). Z ostatních zajímavé jsou dvě poslední z doby Klementa V., kde jde o současné držení většího počtu beneficií. Jednou dovoluje se Matěji proboštovi v Sadské, pocházejícímu ze vznešeného rodu, aby k svému proboštství a ke kanovnictvím a pre-

Jestliže až do Jana XXII., jak bylo pověděno, zasahování kurie v obsazování nižších beneficií českých bylo čímsi výjimečným, mimořádným, nastává v tom za tohoto papeže veliký obrat. Jeho obecnými reservacemi, o nichž svrchu byla již řeč, práva papežů k obsazování církevních beneficií určitě byla vymezena a nadmíru rozšířena a provise papežské na církevní beneficia rozmnožily se měrou nebývalou v celé církvi. Nejen že v zemích, které již za předchůdců Janových zakoušely hojně dobrodiní papežských provisí, jmenovitě v Anglii a ve Francii, počet papežských provisí za Jana XXII. ještě velmi značně vzrostl,[1] ale i do zemí, v nichž dotud papežské provise byly řídkým zjevem, šíří se nyní jich záplava plným proudem.[2] Od Jana XXII. známe na 250 provisí pro země České, k nimž tehdy dlužno počítati také již rozsáhlé Slezsko, a na základě těchto provisí můžeme si utvořiti jasný obraz celého tou dobou již pevně ustáleného systému papežských provisí.[3]

Papežské provise, jež známe z doby Jana XXII., možno rozděliti ve dvě veliké skupiny. Jednou z nich, počtem daleko nepatrnější (něco přes 30 kusů), jsou *provise vlastní*, jimiž udílí se určité beneficium již uprázdněné, do druhé, mnohem četnější (přes 200 kusů) patří různé druhy *exspektativ* neboli *reservací*, jimiž vyhražuje se některé z beneficií určitých vlastností, až by se uprázdnilo. Formy těchto provisí jsou za Jana XXII. celkem již takové, jak se udržely po celou dobu následující. Proto všimneme si jich poněkud zevrubněji.

Nejjednodušší forma exspektativ je reservace některého z beneficií určité kollatury nebo určité diecese, které je právě uprázdněno nebo které nejdříve se uprázdní *(provisio de beneficio vacante vel vacaturo)*.[4] Jakost reservovaného beneficia vždy bývá blíže

---

bendám kostela Pražského a Boleslavského mohl přijmouti ještě jedno beneficium (Reg. II., 2050). Druhou uděluje se dovolení známému M. Oldřichovi z Paběnic, doktoru práv, aby krom fary v Malíně a kanovnictví a prebend při kostelích Pražském, Olomouckém a Vyšehradském směl přijmouti také ještě jedno církevní beneficium (Reg. II., 2073). V obou těchto případech šlo patrně o osoby vynikající rodem a vzděláním. Připojíme-li k těmto dvěma dispensacím ještě oba případy z doby Klementa V., o nichž v textu stala se zmínka (dispensace pro královské kancléře), poznáme, že i u nás stopy nemírné liberálnosti tohoto papeže v udílení podobných dispensací jsou dosti hojné. Nicméně to vše je velmi nepatrné proti tomu. co prováděl tento papež jinde, zejm. ve Francii a v Anglii. Podle výpočtů *Hallerových*, Papsttum und Kirchenreform, str. 49 bylo vydáno v prvém roce vlády Klementovy pro Anglii 38 dispensací super incompatibilibus a v sedmém roce 42. Za takové dispensace platily se ovšem papežské komoře značné sumy. — [1] Do Anglie, kam na př. v prvém roce Klementa V. bylo vydáno 20 provisí, šlo jich v prvém roce Jana XXII. asi 200; sr. *Haller* l. c., str. 107. — [2] Sr. nahoře str. 191 poznámku o počtu provisí papežských v Sasku. — [3] Z oněch 250 provisí asi 100 je jich uvedeno v Regestech Bohemiae, ostatní jsou pouze v opisech zem. archivu. — [4] V našich publikacích (Reurčena. Zpravidla ustanovuje se, že to může býti beneficium s duchovní správou nebo bez ní (beneficium cum cura vel sine cura), že však jeho roční důchod nesmí přesahovati jisté výše. Někdy však reservuje se pouze beneficium s duchovní správou, jindy toliko beneficium bez správy duchovní; výjimečně poznamenává se, že to může býti též důstojenství nebo úřad kostela kathedrálního nebo kollegiatního, jindy zas podotýká se, že to má býti beneficium, jaké je zvykem udělovat kněžím světským (consuetum clericis saecularibus assignari). Výše ročního důchodu, jíž nemá přesahovati reservované beneficium, nebývá v té době vždy stejná; pro beneficium kurátní touto hranicí bývá 20—30 hřiven stříbra, pro beneficium sine cura 10 až 20 hřiven. Beneficium reservované určuje se dále ustanovením, že náležeti musí k určité kollatuře. Je důležité, že tyto reservace dotýkají se výhradně kollatur osob a ústavů duchovních, že reservují se jimi pouze beneficia obsazovaná biskupy, kapitulami a klášterními konventy, kdežto kollatury světských patronů byly jich zcela ušetřeny.[1]) Konečně stanoví se, že tomu, jenž reservace dosáhl, má se dostati toho z beneficií takto určených, které on sám nebo svým zástupcem do měsíce po obdržení zprávy o jeho uprázdnění přijme.

Nehledě k částem, jež jsou společny všem bullám papežským (adressa, salutace, korroborace, datum), obsahují exspektativy ještě arengu a několik klausulí, jimiž má se zajistiti právní platnost exspektativy a její účinnost. Arenga vyslovující zpravidla chválu toho, jemuž provise se udílí, nemá již v té době věcného významu. Stilisticky není dosud tak pevně ustálená jako později, ale její obsah je vždy stejný, tak že nelze jí historicky užívati pro posouzení osoby, jíž se týká.[2]) Její přednosti, které se obecnými slovy vynášejí v arenze, nejsou skutečným důvodem milosti

---

gesta Bohemiae a Codex dipl. Moraviae) jsou zpravidla pouze stručné výtahy z takových exspektativ. Úplný text jedné takové exspektativy z doby Jana XXII. jest otištěn v Codexu diplom. Moraviae VI., 363 (bulla z 13. dubna 1328). V podstatě shoduje se s formou z doby Klementa VI., otištěnou u *Klicmana*, Monumenta Boh. Vaticana I., čís. 2. Formule dispositivní, jíž reservace se vyjadřuje, zní obyčejně: »beneficium ecclesiasticum cum vel sine cura, cuius fructus, redditus et proventus, si cum cura, *X*, si vero sine cura fuerit, *Y* marcarum argenti secundum taxationem decimae valorem annuum non excedant, ad *N. N.* collationem, provisionem seu quamvis aliam dispositionem pertinens, si quod vacat ad praesens, vel cum vacaverit, quod tu per te vel procuratorem tuum ad hoc legitime constitutum infra unius mensis spatium, postquam tibi vel eidem procuratori vacatio illius innotuerit, duxeris acceptandum, conferendum tibi . . . donationi apostolicae reservamus.« — Starším příkladem exspektativy tohoto způsobu je papežská provise pro Jana de Ponte ze 17. července 1264, o níž svrchu str. 187 podrobněji bylo jednáno. — [1]) Již Řehoř IX. stanovil zásadu, která odtud vždy byla zachovávána, že papež udílením prebend nemá se dotýkati práv laických patronů. Sr. *Haller* l. c., str. 36. — [2]) Vytýkají se tu nejčastěji jako přednosti toho, jemuž papežské milosti se dostává, »laudabilia probitatis et virtutum merita, papežské. Ten udává se někdy v přechodníkové větě, spojující arengu s částí dispositivní; bývá tu uvedeno, že milost papežská udílí se na přímluvu některé mocné osobnosti, nejčastěji panovníka. 1) Za formulí dispositivní následují dvě klausule významu čistě formálního. Klausule *inhibitionis* zakazuje všem, jichž kollační právo reservací beneficia je zasaženo, aby neodvážili se disponovati uprázdněným beneficiem, na něž reservace se vztahuje, pokud se nepřesvědčí, že držitel exspektativy nečiní na ně nároku. 2) Klausulí *decreti* pak prohlašuje se neplatným vše, co by kdo proti papežské reservaci podnikl. 3)

K oběma těmto klausulím připojuje se obsáhlá a důležitá klausule *‚non obstantibus‘*, v níž vypočítává se vše, co by platnosti exspektativy mohlo býti překážkou, ale z vůle papežovy jí býti nemá. Především nemá jí býti na újmu, že snad jiní dostali od papeže nebo od legátů papežských listy na beneficia téže kollatury nebo obecně na beneficia v oněch končinách; před takovými má míti držitel této papežské exspektativy přednost, leda že i oni mají exspektativu podobnou. 4) Tato část klausule ‚non obstantibus‘ nazývá se též *clausula anteferri* a je památná tím, že v pozdější době došla velikého rozvoje. Dále nemají platnosti exspektativy překážeti jakékoli výsady udělené stolicí papežskou těm, k jichž kollaci náleží reservované beneficium, zejména výsada, že nemají býti nuceni přijímat někoho k beneficiím své kollace a že na beneficia taková nikomu nemůže platně býti udělena provise, leda že se v ní o takové výsadě činí výslovná zmínka. 5)

---

vitae et morum honestas«, někdy připojuje se podle okolností i »litterarum scientia« nebo »nobilitas generis«. — 1) »volentes tibi praemissorum meritorum intuitu necnon consideratione N. pro te nobis super hoc humiliter supplicantis gratiam facere specialem.« — 2) »districtius inhibentes eidem, ne de dicto beneficio interim etiam ante acceptationem huiusmodi, nisi postquam ei constiterit, quod tu vel procurator praedictus illud nolueritis acceptare, disponere quoquo modo praesumat.« — 3) »decernentes exnunc irritum et inane, si secus super hoc a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attemptari.« — 4) »non obstantibus, si aliqui super provisionibus sibi faciendis de beneficiis ecclesiasticis ad dicti N. collationem, provisionem seu quamvis aliam dispositionem spectantibus speciales vel in illis partibus generales nostras vel pradecessorum nostrorum Romanorum pontificum aut legatorum dictae sedis litteras impetrarint, etiam si per eas ad inhibitionem, reservationem et decretum vel alias quomodolibet sit processum, quibus omnibus praeterquam auctoritate nostra huiusmodi beneficia exspectantibus te in assecutione dicti beneficii volumus anteferri, sed nullum per hoc eis quoad assecutionem aliorum beneficiorum praeiudicium generari.« — 5) »aut si eidem N. vel quibuscunque aliis communiter vel divisim ab eadem sede indultum existat, quod ad receptionem vel provisionem alicuius minime teneantur et ad id compelli non possint, quodque de huiusmodi beneficiis ad eiusdem N. collationem, provisionem seu quamcunque aliam dispositionem spectantibus nulli valeat provideri per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem, et qualibet alia dictae sedis

K těmto částem klausule ‚non obstantibus‘, jež ve všech exspektativách jsou stejné, bývá na konec připojen výčet individuálních překážek, jež by mohly ohrožovati platnost exspektativy. Uvádí se tu, má-li již ten, jemuž exspektativa platí, nějaké beneficium nebo beneficia, udává se jakost těchto beneficií a stanoví se, může-li je providovaný podržeti i po dosažení beneficia, jehož nabude novou exspektativou, či má-li se pak jednoho nebo všech vzdáti. Uvádějí se tu také různé osobní nedostatky toho, jemuž exspektativa je určena (na př. nedostatečný věk) a udílí se ihned potřebná dispensace. Tato závěrečná část klausule ‚non obstantibus‘, věcně nejdůležitější, nabývá v pozdější době někdy rozsahu neobyčejného výčtem beneficií a milostí, kterých již požívali ti, jimž dostávalo se milosti nové, a stává se tak věrným zrcadlem tehdejšího mnohoobročnictví trpěného a podporovaného kurií. O prostých exspektativách, jak jsme je právě poznali, platí to ovšem nejméně. Bývaly udíleny zpravidla chudším klerikům, kteří buď vůbec ještě neměli jiného beneficia nebo měli jen menší nějaké beneficium, jehož obyčejně musili se vzdáti, jakmile na základě exspektativy nabyli beneficia jiného.

Dostalo-li se někomu papežské exspektativy, bývala krom vlastní bully milostné, kterou se to jemu oznamovalo (*littera gratiosa)*, vydávána vždy ještě bulla jiná *executoria*, z největší části stejného znění a téhož data, kterou ukládalo se třem exekutorům, aby tomu, jenž obdařen byl exspektativou, dopomohli k beneficiu, které mu podle této exspektativy patří.[1]) Za exekutory bývali ustanovováni z pravidla dva církevní hodnostáři té diecese, v níž bylo reservováno beneficium, nebo z jejího sousedství a jeden prelát dlící při kurii.[2])

---

indulgentia generali vel speciali, cuiuscunque tenoris existat, per quam praesentibus non expressam vel totaliter non insertam effectus huiusmodi nostrae gratiae impediri valeat quomodolibet vel diferri, et de qua cuiusque toto tenore habenda sit in nostris litteris mentio specialis«. — [1]) »Quocirca . . . mandamus, quatinus . . . dictum beneficium per nos, ut praemittitur, reservatum, si huiusmodi reservationis nostrae tempore . . . vacabat vel extunc vacavit aut quamprimum illud inibi vacare contigerit, eidem N. vel procuratori suo eius nomine . . . auctoritate nostra conferre et assignare curetis, inducentes eum vel dictum procuratorem pro eo in corporalem possessionem beneficii . . ., defendentes inductum ac facientes sibi de ipsius beneficii fructibus, redditibus et proventibus universis integre responderi.« — [2]) V Emlerových Regestech z exspektativ z doby Jana XXII. otištěna jsou většinou jen stručná a často nepřesná regesta Dudíkova; při exekutoriích, jež tu bývají uváděny po způsobu papežských register slovy »in eodem modo, in eundem modum«, jména nečeských exekutorů obyčejně bývají vynechávána. Přílišná stručnost i nejasná stilisace těchto regest bývá příčinou nemilých nedorozumění. Tak čteme v *Nejedlého* Dějinách města Litomyšle I., str. 88, že Petr Peregrin, mnich kláštera Litomyšlského »dal si od papeže Jana XXII. udělit ‚milost‘ (kollaci) na Litomyšlské opatství, až se uprázdní«, a že týž papež, »jenž proslul prodáváním ‚milostí‘, téhož dne, kdy

Mnohem hojněji než tyto prosté exspektativy, vyskytují se v době Jana XXII. exspektativy jiného způsobu t. zv. *provise de canonicatu sub exspectatione praebendae*. Kdežto prostých exspektativ je mezi provisemi Jana XXII., jež týkají se českých zemí, asi 60 kusů, je provisí de canonicatu sub exspectatione praebendae počet právě dvojnásobný. Provise de canonicatu sub exspectatione praebendae záleží v tom, že někomu udílí se kanovnictví určitého kostela a zároveň reservuje se mu jedna z prebend téhož kostela, je-li právě některá uprázdněna nebo až se uprázdní.[1] Reservace prebendy, která je při této provisi hlavní věcí — kanovnictví bylo jen pouhý nevýnosný titul — děje se způsobem zcela obdobným reservaci beneficia v prostých exspektativách. Nacházíme i tu ustanovení, že provisí obdařenému má se dostati té prebendy, kterou do měsíce po obdržení zprávy o jejím uprázdnění buď sám nebo svým prokuratorem přijme, nacházíme tu také s nutnými změnami všechny klausule juristické, které poznali jsme při oněch exspektativách, klausuli inhibitionis, klausuli decreti a klausuli ‚non obstantibus'. Tato klausule je však rozmnožena některými ustanoveními, která vztahují se k udělení kanovnictví. Na začátku přidáno jest ustanovení, že provisi nemá býti překážkou statut o určitém počtu míst kanovnických ani jiné statuty a obyčeje kostela, jehož provise se týká, dále že nemá jí překážeti ani to, že snad již jiní z vůle papežovy nebo jinak byli přijati za kanovníky toho kostela nebo o kanovnictví tam se

---

vydal list na Litomyšlské opatství Petru Peregrinovi (26. února 1331), vydatakový list i děkanu Olomouckému«. Nejedlý dovolává se při tom listin papežských, jichž regesta jsou v Emlerových Regestech III., str. 680 a u Dudíka, Iter Romanorum II., str. 117. Skutečně čteme u Emlera Reg. III, č. 1738 toto: »Johannes pp. XXII. Petro Peregrini . . .; fit ei gratia ad collationem abbatis Luthomislensis . . .« a dále »In eodem modo decano Olomucensi«. Je jasné, že tu nejde o opatství Litomyšlské, jak se domnívá Nejedlý, nýbrž o beneficium náležející ke kollaci opata Litomyšlského. Petr Peregrinův dostal obyčejnou exspektativu toho způsobu, jak svrchu bylo vyloženo, a nikoli provisi na opatství, jaká se u nás poprvé vyskytuje teprve za druhého nástupce Janova Klementa VI. (sr. výklad v předešlé kapitole). Ostatně provise na *určité* beneficium ještě neuprázdněné za všech dob byly poměrně řídké, jak ještě uvidíme, a provise na určité beneficium, které by se uprázdnilo smrtí určité osoby, jak to Nejedlý předpokládal zde, je vůbec nemožná. Ani děkan Olomoucký nedostal provisi na opatství Litomyšlské, nýbrž byl pouze ustanoven exekutorem milosti udělené Petru Peregrinovu. — [1] Plný text takové provise, ovšem teprve z doby Klementa VI., otiskl *Klicman*, Monum. Boh. Vatic. I., 6. Dispositivní část její mívá toto znění: »canonicatum ecclesiae N. cum plenitudine iuris canonici apostolica tibi auctoritate conferimus et de illo etiam providemus, praebendam vero, si qua vacat ad praesens vel quamprimum vacaverit [aneb: praebendam vero vacantem vel proxime vacaturam], quam . . . duxeris acceptandam, conferendam tibi . . . donationi apostolicae reservamus«. — O starších příkladech z r. 1263 a 1276 bylo promluveno výše str. 185 a 188.

ucházejí.[1] Na konci pak stanoví se, že nemá býti platnosti provise na újmu, jestliže snad ten, komu byla udělena, není přítomen při kostele, jehož kanovníkem se stává, aby tam složil obvyklou přísahu, jen když tak učiní způsobilým prokurátorem nebo později, až se ke kostelu dostaví, osobně.[2] — V druhé bulle určené exekutorům provise rozkazu, kterým podobnými slovy jako v prostých exspektativách ukládá se jim reservace prebendy, předesláno jest nařízení, aby dali toho, jemuž provise se udílí, přijmouti za kanovníka a zjednali mu místo v choru i v kapitule.[3]

Od provise de canonicatu sub exspectatione praebendae formálně jen nepatrně se liší provise na kanovnictví spojená se současnou reservací netoliko prebendy, nýbrž i některého důstojenství nebo úřadu při kostele, jehož kanovníkem providovaný se stává (*provisio de canonicatu sub exspectatione praebendae, dignitatis, personatus seu officii*).[4] Provise tohoto způsobu jsou poměrně řídké (mezi 250 provisemi Jana XXII. je jich asi 13) a ještě méně hojné (asi 10 kusů) jsou provise málo od nich se lišící, jimiž reservuje se prebenda, důstojenství nebo úřad některého kostela někomu, kdo již jest kanovníkem toho kostela.[5]

Druhou velikou skupinou papežských provisí jsou provise na určitá beneficia již uprázdněná (*provisiones de beneficiis vacantibus*). Kdežto exspektativami toliko se *reservuje* některé z beneficií určitého druhu, těmito provisemi skutečně se *udílí* určité beneficium tou dobou již uprázdněné.[1]) »Beneficium tibi conferimus et de illo etiam providemus« zní typická formule, kterou se toto udělení beneficia vyjadřuje. Tuto formuli předchází vždy věcně důležité vypravování o způsobu, kterým se udílené beneficium uprázdnilo. Dovídáme se tu, kdo byl dosavadním držitelem beneficia, zemřel-li u kurie či jinde aneb jakým způsobem pozbyl svého beneficia. Účelem toho vypravování jest ukázati, že beneficium uprázdnilo se takovým způsobem, že papeži přísluší právo nově je obsaditi. Víme, že papežové vyhradili si generálními reservacemi obsazování všech beneficií uprázdněných jistými způsoby v oněch reservacích jmenovitě vypočtenými. Udílejíce pak na základě těchto reservací některé beneficium, neopominuli nikdy vyložiti, jakým způsobem beneficium to se uprázdnilo, aby bylo zřejmo, že generální reservace na ně se vztahuje. V provisích na uprázdněná beneficia z doby Jana XXII., jež nás se týkají, nejčastěji jde o beneficia, jichž dosavadní držitelé zemřeli u kurie, v několika případech o beneficia uprázdněná tím, že jich držitelé, dosáhnuvše z moci papežské jiného beneficia aneb byvše papežem ustanoveni za biskupy, byli nuceni dřívějšího svého beneficia se vzdáti. Pouze v jediném případě, pokud vím, byla dána provise na určité beneficium na základě reservace speciální, kterou si papež obsazení tohoto beneficia vyhradil ještě za života dřívějšího držitele.[2]) Někdy papeži záminkou k provisi byly různé okolnosti mimořádné, na př. spor o patronátní právo,[3]) nebo příliš dlouhá vakance beneficia.[4]) Provise de beneficiis vacantibus týkaly se rozmanitých beneficií; udílí se jimi kanovnictví s prebendou, proboštství, arcijáhenství, děkanství, farní kostel atd.

---

[1] »non obstantibus de certo canonicorum numero et quibuslibet aliis ipsius ecclesiae statutis et consuetudinibus contrariis . . ., aut si aliqui apostolica vel alia quavis auctoritate in eadem ecclesia in canonicos sint recepti, vel ut recipiantur insistat«. — [2] »aut si praesens non fueris ad praestandum de observandis statutis et consuetudinibus ipsius ecclesiae solitum iuramentum, dummodo in absentia tua per procuratorem idoneum et, cum ad ecclesiam ipsam accesseris, corporaliter illud praestes«. — [3] »Quocirca mandamus, quatenus . . . eundem N. vel procuratorem suum eius nomine exnunc auctoritate nostra in dicta ecclesia recipi facientes in canonicum et fratrem, stallo sibi in choro et loco in capitulo ipsius ecclesiae cum plenitudine iuris canonici assignatis . . « — [4] Příklad takové provise najde se u *Klicmana*, Monum. Boh. Vat. I., 87. Dispositivní část zní v podstatě takto: »canonicatum . . . tibi conferimus et providemus etiam de eodem, praebandam vero necnon dignitatem vel personatum seu officium [někdy tu následuje: aut beneficium] cum cura vel sine cura, si quae vel si qui aut si qua . . . vacant ad praesens, vel quamprimum [někdy: simul vel successive] vacaverint, conferendas vel conferendos aut conferenda tibi . . . donationi apostolicae reservamus«. Někdy připojuje se bližší určení nebo omezení reservovaného důstojenství na př. »dummodo huiusmodi dignitas maior . . . post episcopalem dignitatem non existat«. Ostatní formule této provise shodují se úplně s formulemi provise de canonicatu sub exspectatione praebendae, jen že místo slova »praebenda« všude čteme »praebenda necnon dign. vel pers. seu officium«. — O starším příkladě podobné provise z 15. března 1264 stala se zmínka svrchu na str. 186. — [5] Příklad z doby Jana XXII. v Cod. Mor. VI. 258 (= Reg. III., 963); z doby Klementa VI. u *Klicmana* Monum. Boh. Vatic. I., 118.

---

[1]) Příklad z doby Klementa VI. u *Klicmana*, Monum. Boh. Vat. I, 4. — [2]) R. 1329 vyhradil si papež specialiter obsazení Pražského kanovnictví a prebendy, až by se uprázdnily smrtí Matěje, probošta v Sadské, a po jeho smrti r. 1334 udělil je na základě této reservace Mikulášovi z Brna. (Viz provisi z 29. září 1334 v Cod. dipl. Mor. VII., 27 = Reg. Boh. IV., 91). — [3]) Tak při provisi na faru v Nové Plzni z 25. června 1330 (Reg. III., 1661). — [4]) V tomto případě dovolává se provise usnesení koncilu Lateránského z r. 1179 o devoluci kollačního práva beneficií, která do jisté lhůty nebyla řádným způsobem obsazena (Decretum Greg. IX., lib. 3 tit. 8 de concessione praebendae et ecclesiae non vacantis cap. II.). Děje se to obyčejně slovy: »beneficium tanto tempore vacavit, quod eius collatio est ad sedem apostolicam secundum statuta Lateranensis concilii legitime devoluta«. Jak se onomu usnesení Lateránského koncilu rozumělo, vykládá názorně Practica cancellariae apostolicae saec. XV. exeuntis (vyd. *Schmitz-Kallenberg*) str. 9: »Et est statutum factum in concilio Lateranensi, quod nulla beneficia debent ultra sex menses vacare, sed personis idoneis conferri. Si autem aliquod beneficium spectans ad collationem solius episcopi vacat et episcopus non confert infra sex menses, tunc capitulum suum habet sex menses ad conferendum et econtra episcopus, et si non confert, tunc archiepiscopus habet conferre; et si archiepiscopus non confert infra sex menses, tunc dicitur devolutum ad sedem apostolicam; et sic beneficium devolutum debet vacasse ultra XVIII menses et capitulum et archiepiscopus non habet se intromittere«.

V částech čistě formálních tyto provise shodují se téměř úplně s exspektativami. Arenga bývá namnoze zcela stejného znění, stejná jest i klausule decreti a celkem též klausule ‚non obstantibus'. I tyto provise zpravidla dějí se dvěma bullami, z nichž jedna obrací se k tomu, jemuž beneficium se udílí, druhá k třem exekutorům, jimž se ukládá, aby mu jménem stolice apoštolské ono beneficium udělili a dopomohli mu k pokojnému jeho držení. Ale dosti často bývala na takové provise vydávána pouze bulla jediná, znějící třem exekutorům. Stávalo se to, jak se zdá, pouze tehdy, byla-li provise závislá na určité výmince. Bylo-li na příklad pochybno, zda uprázdnilo se udílené beneficium skutečně tak, jak kurii bylo udáno, uložilo se exekutorům, aby nejprvé věc vyšetřili a teprve když se přesvědčí, že správné je to, co v provisi se předpokládá, aby beneficium udělili udané osobě.¹)

Jaksi uprostřed mezi exspektativami a provisemi de beneficiis vacantibus jsou provise nepříliš hojné, jimiž reservuje se někomu určité beneficium, které se určitým způsobem teprve uprázdní (*provisio de certo beneficio vacaturo*). Protože reservovati určité osobě beneficium, které by se uprázdnilo smrtí svého dosavadního držitele, církevními zákony bylo zapovězeno, »aby se nezdálo, že někdo touží po smrti bližního«,²) mohlo býti určité beneficium

---

¹) Zajímavým příkladem takové provise je uvedená již bulla z 25. června 1330 v Reg. III., 1661. »Si vobis constiterit ita esse«, »si est ita« a pod. jsou obvyklé klausule, jimiž se v takových provisích omezuje platnost rozkazu daného exekutorům. — ²) Citované svrchu usnesení koncilu Lateránského z r. 1179 stanoví: »Nulla ecclesiastica ministeria seu etiam beneficia vel ecclesiae tribuantur alicui seu promittantur, antequam vacent, ne desiderare quis mortem proximi videatur, in cuius locum et beneficium se crediderit successurum.« Tento zákaz původně zajisté byl namířen proti exspektativám vůbec, ale později byl mu dán omezený smysl svrchu naznačený. Tak čteme mezi kancelářskými regulemi Jana XXII. také tuto: »Item quod super certo beneficio alicuius personae viventis, nisi esset praelatus promotus per dominum nostrum vel obtinens beneficium aliquod vacaturum per assecutionem etc. ut supra, numquam fiat specialis reservatio pro certa alia persona, cum beneficium illud haberet conferri, et si quae grosse propter occupationes vel alias occurrerent, numquam dentur ad bullam« (Regulae Joh. XXII. n° 23 u *Ottenthala*, Die päpstl. Kanzleiregeln str. 6). Toto pravidlo bylo, pokud vím, vždy přísně zachováváno. Neznám aspoň případu, že by bylo někomu reservováno určité beneficium, až by se uprázdnilo smrtí svého držitele. Ano v provisích na určité beneficium, které by se uprázdnilo konsekrací nebo dosažením jiného beneficia, výslovně bývalo ustanovováno, že reservace neplatí, kdyby dosavadní držitel zemřel dříve, než beneficia skutečně dosáhl ten, jemuž bylo reservováno. Nařídil to Jan XXII. tímto pravidlem: »Item mandavit, quod, quando reservatur beneficium conferendum seu mandatur conferri certae personae, cum vacabit per promotionem alicuius vel assecutionem alterius beneficii, quod ponatur in litteris: ‚cum praemisso vel alio quovis modo praeterquam per mortem illius obtinentis illud vacare contigerit'.« (Regulae

reservováno určité osobě jen tenkráte, vědělo-li se, že se uprázdní tím, že jeho držitel bude nucen vzdáti se ho z jakékoli příčiny. Nejčastěji docházelo k tomu, byl-li takový držitel beneficia ustanoven biskupem anebo bylo-li mu uděleno jiné beneficium s tou výminkou, že vzdá se svého beneficia dřívějšího. Dokud nebyl vysvěcen biskupem nebo dokud nebyl v skutečném držení nového beneficia, nebylo dřívější jeho beneficium uprázdněno. Nemohouc proto býti jinému uděleno, bylo mu pouze reservováno.[1]

Se všemi těmito druhy papežských provisí setkáváme se v podobě téměř nezměněné i za nástupců Jana XXII. Hned první z nich, *Benedikt XII.* (1334—1342), ačkoli, jak víme, obnovil všechny generální reservace svého předchůdce, byl sám v udílení provisí mnohem zdrželivější než Jan XXII.[2] Ač skoro osm let spravoval církev, známe od něho ne více než 25 provisí, jež týkají se českých zemí.[3] Benedikt také již r. 1335 zrušil všechny exspektativy svého předchůdce, pokud nebylo jich do té doby užito k dosažení beneficia.[4]

Na rozdíl od Benedikta nástupce jeho *Klement VI.* (1342—1352) štědrostí v udílení provisí ještě překonal Jana XXII. Z bull Klementových, jež obsaženy jsou v české edici jeho listin, skoro 600 kusů týká se obsazování nižších beneficií.[5] I mezi provisemi Klementovými převládají exspektativy; z oněch 600 provisí je více než 400 exspektativ (provisí de canonicatu sub exspectatione praebendae asi 220, provisí de beneficio cum vel sine cura vacante vel vacaturo asi 160). Ale i počet vlastních provisí na určitá beneficia již uprázdněná je velmi značný; je takových provisí asi 120.

Joh. XXII. nro. 31; u *Ottenthala*, l. c. str. 8.) Příklad provise s touto klausulí z doby Klementa VI. viz u *Klicmana*, l. c. č. 11. —

[1] Dělo se to asi těmito slovy: »Cum N. N. praefecerimus in episcopum et per hoc beneficium *X*, quod obtinet, per munus consecrationis suscipiendum ab eo in proximo vacare credatur, nos . . . beneficium praedictum, cum ipsum ut praefertur vacare contigerit, conferendum tibi donationi apostolicae reservamus.« Příklad takové provise z 20. června 1334 v Reg. Boh. IV., 60 = Cod. Mor. VII., str. 14, a jiný z 1. června 1342 u *Klicmana*, Monum. Vatic. I., č. 11. —

[2] Sr. *Haller*, Papsttum und Kirchenreform I., str. 122. V edici listin saských (*Schmidt*, Päbstl. Urkunden und Regesten etc.) a salcbursko-aquilejských (*Lang*, Acta Salzburgo-Aquilejensia) je pouze po třech provisích z doby Benedikta XII. —

[3] Tolik jsem napočetl provisí Benediktových v Regestech a v opisech zemského archivu. Možná, že důkladnějším prozkoumáním register Benediktových našly by se ještě jiné takové provise, ale celkový počet sotva by o mnoho vzrostl. Z oněch 25 provisí asi polovina jsou provise de canonicatu sub exspectatione praebendae, provisí de beneficiis vacantibus je sedm, provise de beneficio vacante vel vacaturo dvě a jedna provise de certo beneficio vacaturo. —

[4] Konstitucí »Experimento didicimus« z 8. pros. 1335. Sr. *Lux*, Constitutionum apostolicarum . . . collectio str. 41. Po příkladu Benediktově všichni pozdější papežové hned po svém nastoupení odvolávali exspektativy svých předchůdců. Sr. *Haller*, l. c. str. 328, pozn. 1. —

[5] Mám na mysli edici *L. Klicmanovu* ve sbírce Monumenta Bohemiae Vaticana I. (Praha 1903). V edici tu pojaty jsou i kusy, jež se dotýkají

Formy těchto provisí v podstatě neliší se od forem, jež se ustálily v době Jana XXII.[1]) Vážnější novotou jest, že pro některé exspektativy výjimečně užívá se formy prostého mandátu, pro nějž charakteristickým znakem je arenga začínající se slovy ‚*Dignum arbitramur*‘.[2]) Pravidlem jest i v době Klementově, že každá exspektativa a provise vůbec děje se dvěma bullami, vlastní bullou milostnou (gratiosa) i exekutorií znějící třem exekutorům, ale mimořádně někdy místo obou těchto bull vydává se bulla jediná, mandát ukládající jedinému exekutorovi mimo kurii prodlévajícímu (výjimečně třem), aby tomu, jemuž milosti papežské se dostává, jménem papežské stolice reservoval beneficium jistého způsobu, shledá-li jej způsobilým k jeho držení. Exekutor — je to nejčastěji official biskupa, v jehož kostele nebo diecesi beneficium se reservuje, nebo některý jiný církevní hodnostář té diecese — má tedy zkoušeti způsobilost osoby obdařené exspektativou, ano při exspektativách na některé druhy beneficií výslovně se mu předpisuje, ovšem slovy pevně ustálenými, čeho tato zkouška se má týkati.[3]) A v tom právě záleží význam takového mandátu:

českých dějin jen nepřímo na př. provise, které byly uděleny ku přímluvě českého krále. I když tyto kusy odečteme, jest počet provisí Klementových na česká beneficia proti dřívější době nadmíru veliký, což vysvitne také z dalšího výkladu. — [1]) Drobnějších, ač věcně namnoze nikoli bezvýznamných odchylek a zvláštností ve formě provisí Klementových nemohu zde probírati. — [2]) Celá arenga zní takto: »Dignum arbitramur et congruum, ut illis se reddat sedes apostolica gratiosam, quibus ad id propria virtutum merita laudabiliter suffragantur.« Příklady takových mandátů u *Klicmana*, čís. 304, 521, 607. Forma jeho otištěna též u *Tangla*, Die päpstl. Kanzleiordnungen, str. 345 nr. CLXIII. Je-li tato forma exspektativ v době Klementově naprostou novotou, nemohu tvrditi, ač neznám příkladu pro ni z doby starší. Tangl, l. c. str. LI. praví toliko, že patří ke skupině forem, které vznikly po Klementu V. a před Řehořem XI. *Lang*, Acta Salzburgo-Aquilejensia str. XXVI. praví, že forma ta »kommt erst in späterer avignonesischer Zeit häufig vor«. — [3]) V starších takových mandátech z doby Klementa VI. bývá ustanovení o zkoušce jen obecně vyjádřeno: »mandamus, quatenus, si simpliciter et de plano ad hoc ipsum N. idoneum esse reppereris, de canonicatu ... eidem providere procures«. (Viz na př. *Klicman*, č. 304, 521, 607.) V mandátech pozdějších nacházíme ustanovení podrobnější, zvláště jde-li o beneficium kurátní. V exspektativách na beneficium cum vel sine cura mívá obyčejně toto znění: »mandamus, quatenus si per diligentem examinationem dictum N. bene legere, bene construere, bene cantare et congrue loqui latinis verbis et alias idoneum ad curatum beneficium obtinendum esse reppereris vel etiam si bene non cantaret, dummodo in tuis manibus iuret ad sancta dei evangelia, quod infra annum a tempore examinationis huiusmodi bene cantare addiscet, cum cura vel sine cura, et si forsan ita esse non reppereris, et si bene non cantet et non iuraverit ut praefertur, dummodo ipsum alias post diligentem examinationem ad obtinendum beneficium sine cura idoneum esse reppereris, super quibus tuam conscientiam oneramus, sine cura dumtaxat beneficium ecclesiasticum ... conferendum eidam N. ... auctoritate nostra donationi tuae reserves«. (Viz příklad u *Langa*, Acta Salzburgo-Aquilejensia str. XXVIII.)

kdežto zpravidla kdo dostal papežskou exspektativu, měla-li nabyti platnosti, musil podstoupiti zkoušku způsobilosti při kurii, byla mu mandátem ‚Dignum arbitramur' tato povinnost usnadněna tím, že mohl býti zkoušen ve své diecesi.1) Ostatně takový mandát je vyzbrojen stejnými klausulemi, jaké bývají v jiných exspektativách.

Přihlédněme nyní blíže, jakých beneficií týkaly se tyto provise Klementovy! Exspektativami zasažena byla arci v prvé řadě nekurátní beneficia při kostelích kathedrálních a kollegiatních. Víme, že větší jich část, provise de canonicatu sub exspectatione praebendae, vztahovala se pouze na kanovnictví a prebendy, výjimečně — pokud to byly provise de canonicatu sub exspectatione praebendae, dignitatis, personatus vel officii — také na jiné hodnosti a úřady kostelů kathedrálních a kollegiatních. Několik čísel poučí nás o tom, jak byly za Klementa VI. takovými exspektativami obdařeny jednotlivé tyto kostely v našich zemích. Z největší pozornosti papežovy v tom směru těšil se biskupský kostel Vratislavský. Za deset let vlády Klementovy bylo vydáno neméně než 30 provisí na kanovnictví kostela Vratislavského se současnou reservací prebendy 2) a krom toho 5 provisí na kanovnictví, při

---

1) O to bylo třeba zvláště žádati. Tak čteme v supplice krále Jana, kterou žádal na papeži pro Petra z Rožmberka provisi na kanovnictví Řezenské sub exspectatione praebendae, tento dodatek: »Item supplicat, cum idem Petrus in curia S^{tis} V^{rae} praesens non existat, quatenus ipsius examen committere dignemini abbati monasterii in Alto Vado . . .« (*Klicman*, č. 303). Protože papež žádosti té vyhověl, byl pak 26. ledna 1344 vydán mandát opatu Vyšehradskému ve formě ‚Dignum arbitramur' (Ibidem, č. 304). — O významu formy ‚Dignum arbitramur' poučuje Practica cancellariae apostolicae saec. XV. exeuntis (vyd. *Schmitz-Kallenberg*), str. 23 takto: »Hic adverte diligenter, ut bene informes abbreviatorem, an litterae conficiendae sunt pro absente a curia vel pro praesente in curia, quia alia et alia erit forma. Nam pro absente datur tantum una littera et unus executor sive iudex in partibus, dummodo sit praelatus vel canonicus ecclesiae cathedralis, quem volueris, quia examinabit et providebit de beneficio, nisi beneficium esset reservatum: tunc darentur duae litterae et tres executores. Et dicitur illa forma in forma ‚Dignum', quia litterae incipiunt in forma ‚Dignum'. . . Si autem est pro praesente in curia datur tibi forma ‚Vitae' [t. j. provise s arengou ‚Vitae et morum honestas . . .'] et incipit sic, et dantur tibi tres iudices sive executores, unus praesertim in curia, qui decernit processum, alii duo in partibus iuxta liberam voluntatem . . . Unum adverte, quod pro doctoribus, licentiatis et magistris in artibus, licet sint absentes, tamen pro illis semper expeditur, ac si essent praesentes, quia non examinantur legendo, cantando, construendo.« Vydavatel Praktiky upozorňuje v poznámce na důležitost rozdílu v užívání obou těchto forem. Mohli bychom z něho souditi, byl-li ten, jemuž provise platí, přítomen u kurie čili nic, kdybychom měli jistotu, že bylo ho vždy přísně šetřeno. Sám však ukazuje, že tak vždy nebylo. O zkoušce, kterou bylo podstupovati těm, kdo dosáhli papežské provise, bude doleji pověděno více. — 2) Jsou to tato čísla edice *Klicmanovy*: 18, 56, 126, 130, 131, 137, 144, 170, 181, 435, 450, 469, 560, 593, 635, 658, 893, 939, 942, 1045, 1057, 1124, 1173, 1176, 1189, 1228 (pouze supplika s příznivým vyřízením), 1238, 1371, 1490, 1524.

nichž se mimo prebendu reservovalo ještě některé důstojenství nebo úřad toho kostela.[1] Kostelu Pražskému nevedlo se o mnoho lépe; bylyť uděleny papežem 24 provise na kanovnictví s reservací prebendy[2] a dalších 6 provisí na kanovnictví s reservací prebendy a některého důstojenství nebo úřadu v Pražském kostele.[3] Biskupský kostel Olomoucký obdařen byl 15 provisemi de canonicatu sub exspectatione praebendae[4] a 3 provisemi de canonicatu sub exspectatione praebendae, dignitatis, personatus vel officii.[5] Z kostelů kollegiátních na prvém místě stojí kostel Vyšehradský s 10 provisemi de canonicatu sub exspectatione praebendae[6] a jednou sub exspectatione praebendae, dignitatis, personatus vel officii[7]; k němu druží se kostel sv. Petra v Brně s 5 provisemi na kanovnictví s reservací prebendy.[8] Dvě takové provise vydány byly pro kostel v Staré Boleslavi,[9] a po jedné pro kostely v Sadské,[10] Budyšíně,[11] Hlohově[12] a Opolí.[13] Poslednímu z těchto kostelů dostalo se krom toho provise na kanovnictví s reservací prebendy a důstojenství nebo úřadu.[14]

Druhá skupina exspektativ, provise de beneficio cum vel sine cura vacante vel vacaturo, dotýkala se nejen beneficií při kostelích kathedrálních a kollegiatních, nýbrž i beneficií jiného druhu. Jejich působení bylo však omezeno ustanoveními o způsobu těchto beneficií. Především určen byl roční důchod, jehož reservované beneficium nesmělo přesahovati. Za Klementa VI. touto hranicí jest ve veliké většině případův a v pozdějších letech výhradně pro beneficium cum cura 25 hřiven stříbra a pro beneficium sine cura 18 hřiven. Pouze beneficií, jejichž roční důchod podle odhadu učiněného pro vybírání papežského desátku (secundum taxationem decimae) nepřesahoval těchto hranic, bylo možno domáhati se na základě papežských exspektativ tohoto způsobu.[15]

---

[1] *Klicman*, č. 171, 941, 1312, 1505, 1517. — [2] Ibidem č. 13, 37, 54, 112, 120, 121, 134, 136, 139, 152, 159, 191, 239, 346, 551, 576, 592, 643, 667, 912 (pouze supplika), 938, 1062, 1237, 1435. — [3] Ibidem č. 82, 87, 141, 378, 538, 564. — [4] Ibidem č. 20, 127, 146, 150, 182, 190, 247, 457, 516, 632, 664, 686, 804, 905, 940. — [5] Ibidem č. 185, 931, 1292. — [6] Ibidem č. 6, 118, 123, 128, 145, 153, 194, 563, 921, 1220. -- [7] Ibidem č. 133. — [8] Ibidem č. 189, 594, 805, 1290, 1495. — [9] Ibidem č. 193, 1277. — [10] Č. 633. — [11] Č. 1364. — [12] Č. 944. — [13] Č. 5 4. — [14] Č. 700. — [15] Aby bylo aspoň poněkud patrno, na jaká asi beneficia takové exspektativy se vztahovaly, uvádím, že z prebend kostela Pražského jedna cenila se na 47 kop ročně, čtyři na 30 kop, deset na 20 kop, šestnáct na 10 a jedna na 6 kop. (Sr. *Tomek*, Děj. Prahy III., str. 54 pozn. 84). To bylo beneficia sine cura, pro něž hranicí bylo 18 hřiven. Z Pražských far dvě platily po 6 kopách desátku, jedna 3 kopy a jedna o něco méně, dvě po 2 kopách, méně než dvě a více než jednu kopu platilo osm farních kostelů, všechny ostatní platily méně než kopu. Jejich roční důchod ceněn byl na výši desateronásobnou (*Tomek*, III, str. 80, 81).

Jiné důležité omezení těchto exspektativ záleželo v tom, že vztahovaly se jen na beneficia určité kollatury. Jak víme, bylo pravidlem, které se, pokud je známo, bez výjimky zachovávalo, že udílely se exspektativy pouze na beneficia náležející ke kollatuře osob a ústavů duchovních.[1] Nejvíce exspektativ na beneficia cum vel sine cura týkalo se beneficií, jichž kollatory byli biskupové a kapituly kostelů kathedrálních. Od Klementa VI. známe na 50 takových exspektativ na beneficia Pražské diecese; z toho 19 kusů vztahuje se na beneficia patřící ke kollatuře biskupa (ev. arcibiskupa) a kapituly Pražského kostela.[2] Z ostatních týká se kollatury kostela sv. Jiří na Hradčanech 5 kusů,[3] kollatury kláštera Sedlického 3 kusy[4] kollatury kostela Vyšehradského a klášterů Břevnovského, Doxanského a Hradišťského po 2 kusech,[5] kollatury dvanácti jiných církevních ústavů českých po 1 kuse.[6] Podobně z 32 exspektativ Klementových na beneficia cum vel sine cura v diecesi Vratislavské 18 kusů týká se beneficií patřících ke kollatuře biskupa a kapituly kostela biskupského[7] a sedm jiných ústavů duchovních poděleno bylo ostatními exspektativami.[8] Poněkud jiný, pro biskupský kostel příznivější poměr je při exspektativách na beneficia diecese Olomoucké. Ale i tu z 22 exspektativ kollatury biskupa a kapituly kostela biskupského týká se 8 kusů,[9] kdežto z ostatních ústavů duchovních pouze klášter Tišnovský stížen byl 5 takovými exspektativami[10] a šesti jiným dostalo se po jednom nebo dvou kusech.[11] Je zřejmo, že papežskými exspektativami na beneficia cum vel sine cura v právu kollačním zkracovány byly nejvíce kostely kathedrální, vedle nich pak měrou mnohem menší také jiné ústavy duchovní.

---

[1] Sr. nahoře str. 278. — [2] *Klieman*, Monum. Boh. Vatic. I., č. 88, 101, 129, 259, 299, 305, 748, 771, 789, 815, 864, 985, 992, 1058, 1084, 1125, 1148, 1287, 1353. — [3] Ibidem č. 996, 1061, 1128, 1219, 1392. — [4] Ibidem č. 155, 559, 883. — [5] Vyšehrad ibidem č. 638, 1354; Břevnov č. 235, 753; Doxany č. 438, 746; Hradiště Mnichovo č. 777, 1004. — [6] Jsou to kostel sv. Jiljí (č. 1511), špitál Johannitů (č. 751) a špitál křižovníků sv. Františka v Praze (č. 761); kostel v Staré Boleslavi (č. 750); kláštery ve Vyšším Brodě (č. 758), ve Sv. Koruně (č. 752), Žďáře (č. 756), Vilémově (č. 760), Ostrově (č. 764), Kladrubech (č. 882), Zbraslavi (č. 884) a Opatovicích (č. 1510). — [7] Kollatury biskupovy týkají se č. 209, 350, 749, 1177, 1182, 1361, 1368, 1399, 1401, 1502, kollatury biskupa i kapituly č. 2, 344. 696, 881, 1307, 1336, 1396, 1496. — [8] Jsou to kolleg. kostel sv. Kříže ve Vratislavi (čís. 759, 763, 1363), špitál Johannitů v Olešné (770) a kláštery v Třebnici (č. 772, 1337, 1513), v Lubenci (993, 1393), Henrichově (1365), Czarnowansu (1388) a Kamenci (1515). Dvě exspektativy vztahují se obecně na beneficia cum vel sine cura v diecesi Vratislavské (168, 1362). — [9] Pouze biskupovy kollatury týká se č. 754, kollatury biskupa a kapituly čís. 298, 588, 597, 662, 903, 1063, 1464. — [10] Čís. 558, 677, 747, 1293, 1514. — [11] Po dvou kláštery v Oslavanech (č 561, 562), Třebíči (č. 755, 991) a Starém Brně (č. 506, 1512); po jednom kláštery v Louce (757) a Znojmě (773) a kollegiátní chrám sv. Petra v Brně (348).

Provise na beneficia již uprázdněná mohly se týkati jakýchkoli beneficií, pokud uprázdnila se tak, že podléhala papežským reservacím. I v době Klementově veliká většina takových provisí stala se na základě reservací generálních, jež Klement obnovil v tom rozsahu, jak byly učiněny jeho předchůdci.1) Ale i reservace speciální jsou za něho velmi hojné, zvláště v pozdějších letech jeho vlády. Již z r. 1342 jsou sice dvě provise Klementovy na beneficia uprázdněná, která udílejí se na základě dřívější speciální reservace, ale reservace ta stala se ještě za Jana XXII. Tento papež vyhradil si hned r. 1329 obsazení všech beneficií známého nám mnohoobročníka Matěje Matějova, probošta v Sadské,2) až by se jeho smrtí uprázdnila. Ačkoli probošt zemřel ještě za života Janova, neobsadil ani on ani jeho nástupce proboštství v Sadské a kanovnictví i prebendy kostela Boleslavského, které se jeho smrtí uprázdnily. Učinil to teprve Klement, který 2. srpna r. 1342 udělil proboštství Mikuláši z Lucemburka3) a 22. list. téhož roku kanovnictví a prebendu kostela Boleslavského Jakubovi z Bnečic.4) Z prvních pěti let vlády Klementovy známe jen tři speciální reservace českých beneficií. R. 1342 vyhradil si Klement obsazení Pražského proboštství, až by se uprázdnilo smrtí tehdejšího probošta Jindřicha, a r. 1344 reservoval si obsazení všech četných beneficií papežského kollektora Tobiáše z Oustupenic. Prvé reservace mohl papež užiti teprve po šesti letech, kdy provisí z 21. pros. 1348 ustanoven proboštem Pražským Mikuláš z Brna5); na základě reservace z r. 1344 dostalo se r. 1346 po smrti Tobiáše z Oustupenic prebendy kostela Pražského témuž Mikuláši z Brna6) a děkanství tohoto kostela Čadkovi ze Sudoměře.7) O třetí speciální reservaci z prvých let Klementových dovídáme se z provise z 19. dubna 1343.8) Tato speciální reservace je pozoruhodná tím, že stala se teprve po smrti dosavadního držitele reservovaných beneficií. Papež vyhradil si *specialiter* obsazení kanovnictví, prebendy a arcijáhenství Vratislavského, které se již uprázdnily smrtí Jindřicha z Vrbna. Učinil tak nepochybně proto, aby je mohl uděliti kardinálu Vilémovi. Je patrno, že takovým způsobem byl by mohl papež obsaditi kterékoli beneficium, ať jakkoli se uprázdnilo, zachtělo-li se mu prohlásiti, že si je v tomto případě zvláště reservuje. Ale dlužno přiznati, že aspoň u nás nesetkáváme se s jiným případem takovéto speciální reservace.

Z druhé polovice vlády Klementovy specialních reservací, jimiž vyhradil si obsazení určitých beneficií, až by se uprázdnila

---

1) Sr. *Lux*, Constitutionum apostolicarum . . . collectio str. 35 násl. — 2) Viz o něm nahoře str. 276 pozn. 5.; sr. str. 288 pozn. 2. — 3) Monum. Boh. Vatic. I. č. 73. — 4) Ibid. č. 267. — 5) Ibid. č. 1040. — 6) Ibid. č. 688. — 7) Ibid. č. 690. — 8) Ibid. č. 184.

smrtí tehdejších držitelů, známe mnohem více než z prvních jeho let, ač víme jen o těch, jichž skutečně bylo užito k provisím. V listopadu r. 1347 vyhradil si obsazení kanonikátův a prebend kostela Pražského, jež drželi Šimon z Jičína a Mikuláš Melnikerii,[1] dále obsazení kanovnictví a prebendy kostela Vratislavského po Frovínovi ze Sandece[2] a proboštství kostela sv. Jiljí ve Vratislavi po Konrádovi z Waldova.[3] R. 1348 vyhradil svému rozhodnutí obsazení kanonikátův a prebend kostela Olomouckého po Jindřichu Bovis,[4] Mikulášovi z Brna[5] a Konradovi z Brna,[6] kostela Pražského po Pavlu z Kladna[7] a kostela Vratislavského po Ottovi z Donína,[8] dále obsazení děkanství Olomouckého po řečeném Konrádovi z Brna[9] a farního kostela ve Svídnici po Ottovi z Donína již jmenovaném.[10] R. 1349 vyhradil si obsazení proboštství a kanovnictví i prebendy kostela Pražského, jež držel častěji již uvedený Mikuláš z Brna[11], a krom toho obsazení jiného kanovnictví s prebendou, jež držel Thamo Pluhův.[12] R. 1350 stiženy byly speciální reservací Klementovou děkanství a kanovnictví s prebendou kostela Vratislavského, jichž držitelem byl děkan Stanislav,[13] a arcijáhenství Žatecké, které držel Pavel z Kladna.[14] Konečně r. 1352 reservoval si papež obsazení kanovnictví a prebendy kostela Pražského, až by se uprázdnily smrtí Vernera z Prahy,[15] a kanovnictví s prebendou, jakož i arcijáhenství Kouřimské, až by se uprázdnily smrtí Bohuty z Kladna.[16]

Klementovi VI., jak viděti, nestačily ani exspektativy, jež rozdával v míře dotud nebývalé, ani rozsáhlé reservace generální, které mu poskytovaly příležitost zadávati přímo značný počet beneficií již uprázdněných, i utíkal se ještě zhusta k reservacím speciálním, kterými bylo mu umožněno rozhodovati o celé řadě beneficií dalších. Přílišné množství těchto speciálních reservací bylo patrně příčinou, že Klement VI. rok před svou smrtí, 6. prosince r. 1351, odvolal s jistým omezením všechny speciální reservace.[17] Nicméně i potom ještě, jak jsme viděli, neváhal činiti speciální reservace nové.

---

[1] Ibid., č. 1298 a 1499. — [2] Ibid., č. 1348. — [3] Ibid., č. 1349. — [4] Č. 1209. — [5] Č. 1304. — [6] Č. 1500. — [7] Č. 1302. — [8] Č. 1299. — [9] Č. 1469 a 1470. — [10] Č. 1300. — [11] Č. 1296, 1306 a 1309; toto kanovnictví a prebenda byly pak uděleny skoro současně dvěma různým osobám, 11. října r. 1350 Janu Čadkovu ze Sudoměře (č. 1306) a 15. října téhož roku Durandovi Girardovu (č. 1309). — [12] Č. 1323. — [13] Č. 1327, 1320. — [14] Č. 1366. — [15] Č. 1482. — [16] O této reservaci dovídáme se z provise nástupce Klementova Innocence VI. z 2. břez. 1353 (*Novák*, Monum. Boh. Vatic. II., č. 34). — [17] Podle pozdější deklarace z 11. března r. 1352 záleželo toto omezení v tom, že revokace neměla týkati se reservací hodností, úřadův a beneficií. kurátních, jakož i beneficií, která v den revokace již byla uprázdněna (Sr. *Lux*, Constitutionum apostolicarum . . . collectio, str. 40 a *Haller*, Papsttum und Kirchenreform I., str. 127). — Třeba tu připomenouti, že beneficia, která podléhala reservacím generálním nebo jichž obsazení papež speciálně

Vizme zase, jaká to byla beneficia, která jsouce již uprázdněna, byla za Klementa VI. přímo obsazena papežskou provisí! Z 29 provisí Klementových na uprázdněná beneficia Pražské diecese pouze jediná týká se farního kostela,[1] ostatní jsou vesměs provise na kanovnictví a prebendy i jiná důstojenství a hodnosti Pražského kostela kathedrálního a kollegiátních kostelů na Vyšehradě, v Staré Boleslavi a v Sadské.[2] Z 24 provisí na uprázdněná beneficia diecese Vratislavské farních kostelů týká se 5 kusů,[3] v ostatních 19 případech jde o kanovnictví a prebendu nebo o některou hodnost biskupského kostela ve Vratislavi a kollegiatního kostela v Opolí.[4] Pro diecesi Olomouckou bylo vydáno toliko 12 provisí na beneficia již uprázdněná; z nich 4 týkají se kostelů farních, z ostatních osmi připadá jich 5 na kanovnictví a prebendy kostela Olomouckého a tři na jiné hodnosti téhož kostela.[5]

I provisemi na beneficia uprázdněná byly tedy postihovány nejvíce kostely kathedrální a jich prebendy a hodnosti. Snadno si to vysvětlíme, vzpomeneme-li, že tyto provise zakládaly se skoro vesměs na generálních nebo speciálních reservacích. Generální reservace vztahovaly se, jak víme, celkem na beneficia uprázdněná apud sedem apostolicam ve smysle svrchu vyloženém, a takovým způsobem mohla se uprázdniti jenom beneficia, která byla v držení mužů prodlévajících trvale nebo dočasně při kurii, beneficia, která byla pouhými synekurami (sine cura), zejm. tedy

---

si vyhradil, nesměl nikdo přijmouti na základě papežských exspektativ. Stalo li se to přece, bývalo takové přijetí papežem prohlášeno za neplatné a beneficium znova uděleno buď téže osobě nebo někomu jinému. (Viz na př. Monum. Boh. Vatic. I., 1323). Proto často ti, kdo na základě papežské exspektativy dosáhli některého beneficia, byli-li v pochybnostech, zda toto beneficium nepodléhalo generální nebo speciální reservaci, vyžádali si na ně dodatečně novou provisi papežskou. (Ibidem. č. 729, 1342, 1343 a j.). Aby poněkud přispěl bojným držitelům papežských exspektativ, ustanovil Klement VI. 1. října 1344, že v následujících dvou letech mohou přijímati i taková uprázdněná kanovnictví a prebendy i beneficia cum vel sine cura, pokud jich roční důchod nepřesahuje jisté výše, která byla vyhražena disposici stolice apoštolské. (O tom podrobněji u *Luxe* l. c., str. 89; sr. Monum. Boh. Vatic. I., 688). — [1] Mon. Boh. Vatic. I., č. 621. — [2] Kanovnictví a prebendy kostela Pražského týkají se tamtéž č. 416, 688, 743, 1206, 1210, 1298, 1302, 1306, 1309, 1323, 1479, 1482, 1499; různých důstojenství téhož kostela č. 9, 508, 690, 1040, 1210, 1296, 1366. Kanovnictví a prebenda kostela Vyšehradského udílejí se provisemi č. 622, 965, 1207, kostela v Staré Boleslavi 267, 512. v Sadské 510; proboštství v Sadské č. 73, oboedience v Staré Boleslavi č. 603. — [3] Č. 499, 1251, 1300, 1487, 1488. — [4] Kanovnictví a prebendy kostela Vratislavského týkají se č. 4, 94, 180, 184, 856, 1011, 1033, 1299, 1317, 1327, 1348; hodností téhož kostela č. 184, 1006, 1012, 1320, 1349; kanovnictví a prebendy v Opolí č. 414, arcijáhenství Opolského č. 1420. — — [5] Farní kostely č. 85, 458, 553, 987; kanovnictví a prebendy kostela Olomouckého č. 744, 821, 1209, 1304, 1500; jiné hodnosti téhož kostela 1044, 1374, 1470.

prebendy kostelů kathedrálních a kollegiátních, nikoli však kostely farní, jejichž důchodů v té době aspoň u nás nebývalo papežem užíváno k odměňování služeb prokázaných kurii nebo světským panovníkům a osobám požívajícím vlivu při dvoře papežském. Také speciálních reservací bývalo, jak jsme viděli, užíváno zpravidla jen na prebendy nebo řidčeji na různé hodnosti kostelů kathedrálních a kollegiátních a nikoli na kostely farní.

Totéž platí o provisích, jimiž někomu se reservuje určité beneficium, až by se uprázdnilo určitým způsobem na př. povýšením dosavadního držitele za biskupa nebo dosažením jiného beneficia inkompatibilního. Od Klementa VI. známe 7 takových provisí na beneficia Pražské diecese; z nich jediná týká se kostela farního 1), všechny ostatní prebend a hodností kathedrálního chrámu Pražského. 2) Pro diecési Vratislavskou takových provisí známe pět a ve všech jde o prebendy biskupského kostela ve Vratislavi 3) a kollegiátního kostela v Hlohově. 4)

Kdežto farní kostely zasahovány byly papežskými provisemi jen nepatrně, trpěly jimi kostely kathedrální již v době Klementa VI. nade všechnu slušnou míru. Vysvitne to zvláště jasně, shrneme-li v jedno data o provisích na prebendy a beneficia kathedrálního kostela Pražského. Jest známo, že při kostele tom byly 32 celé prebendy kanovnické a 2 poloviční, dále čtyři hodnosti prelátské (proboštství, děkanství, arcijáhenství Pražské a scholastrie) a několik hodností menších, z nichž přednější bylo kustodství a kantorství. 5) Krom toho k hodnostářům Pražského kostela možno počítati i deset arcijáhnů venkovských. 6) Vizme tedy, mnoho-li provisí bylo vydáno za deset let vlády Klementa VI. na tyto prebendy a hodnosti!

Z uprázdněných hodností kostela Pražského obsazeno bylo za Klementa VI. přímo papežskou provisí proboštství dvakráte, 7) děkanství rovněž dvakráte, 8) arcijáhenství Pražské také dvakráte, 9) kustodství třikráte; 10) jednou obsazeno bylo arcijáhenství Horšovské 11) a arcijáhenství Žatecké. 12) Kanovnických prebend skutečně uprázdněných zadáno bylo v této době papežskou provisí neméně než 15, 13) t. j. téměř polovina všech prebend. Dlužno pochybovati o tom, zda se za oněch deset let mnohem více prebend uprázdnilo. Nicméně byly Klementem VI. uděleny ještě

---

1) Ibidem, č. 549. — 2) Ibid., č. 172, 173, 174, 1090, 1093, 1310. — 3) Ibid., č. 11, 533, 995, 1423. — 4) Ibid., č. 543. — 5) Sr. *Tomek*, Děj. Prahy III., str. 52 násl. — 6) O nich viz *Tomek*, Děj. Prahy III., str 225—228. — 7) Monum. Boh. Vatic. I., č. 1040 a 1296. — 8) Ibid., č. 172 a 690. — 9) Ibid., č. 508 a 1310. — 10) Ibid., č. 9, 173 a 1210. — 11) Ibid., č. 1093. — 12) Ibid., č. 1366. — 13) Ibid. č. 416, 688, 743, 1206, 1210, 1298, 1302, 1306, 1309, 1323, 1479, 1482, 1499; dále č. 174 a 1090. Posledními dvěma provisemi formálně teprve se reservují prebendy, jež se v nejbližší době uprázdní konsekrací biskupů Pražského a Naumburského, fakticky měly cenu skutečného udělení prebendy.

24 provise na kanovnictví s reservací některé z prebend, až by se uprázdnila, a 6 jiných provisí na kanovnictví, jimiž současně reservuje se krom prebendy ještě některá hodnost, důstojenství nebo úřad Pražského kostela.[1] A konečně vydal Klement VI. ještě 19 exspektativ na beneficia patřící ke kollaci biskupa ev. arcibiskupa a kapituly, jimiž bylo možno domáhati se též některých prebend a menších hodností.[2] Protože držitelé exspektativ papežských měli přednost přede všemi jinými kandidáty, je téměř nepochybno, že již za Klementa VI. bylo sotva možno domoci se prebendy při kostele Pražském jinak než papežskou provisí.[3] A také hodnosti tohoto kostela byly již zhusta, ne-li pravidelně, zadávány papežem. Že ani v jiných kostelích kathedrálních a kollegiátních nebyly poměry příliš rozdílné, vysvítá již z povšechných dat o provisích Klementových, jež byla svrchu podána.

Abychom mohli správně posouditi význam a působení těchto papežských provisí, jest třeba přihlédnouti blíže také k osobám, které jimi byly obdařeny. Stačí však zajisté, budeme-li si všímati pouze těch, jimž dostalo se papežských provisí a exspektativ na beneficia kostela Pražského. Zajímá nás především otázka, jakým poměrem dělilo se o tyto provise duchovenstvo domácí s duchovními cizího původu. Shledáváme, že poměr ten byl jiný při pouhých exspektativách a jiný při skutečných provisích na beneficia již uprázdněná. Z 24 exspektativ na kanovnictví s prebendou pouze 3 až 4 byly uděleny skutečným cizincům,[4] z 6 exspektativ na kanovnictví s prebendou a některým důstojenstvím ani jediná a z 20 exspektativ na beneficia cum vel sine cura na kollatuře biskupa ev. arcibiskupa nebo kapituly toliko 2 až 3.[5] Mnohem nepříznivější poměr pro domácí duchovenstvo byl při skutečných provisích na beneficia již uprázdněná. Ze 13 provisí na uprázdněná kanovnictví a prebendy Pražského kostela dostali jich úplní cizinci 7,[6] ze 7 provisí na uprázdněná důstojenství a hodnosti provise 4.[1] Podobně bylo při provisích, jimiž se zadávalo určité beneficium, které se určitým způsobem teprve mělo uprázdniti; ze 6 takových provisí dostali cizinci plné 4.[2]

---

[1] Doklady viz v pozn. 2. a 3. na str. 288. — [2] Doklady v pozn. 2. na str. 289. — [3] Skutečně z 20 Pražských kanovníků z doby Klementovy, jež *Tomek*, Děj. Prahy V, (1. vyd.) str. 121 uvádí podle zpráv domácích, o 13 lze zjistiti, že dostali provisi papežskou a při ostatních není to nijak vyloučeno. Dlužno připomenouti, že kapitule bylo statuty Arnoštovými zakázano přijímati kanovníky bez prebend toliko s právem na ně, až by se uprázdnily. (Sr. *Tomek* III., str. 154.) Tomek o papežských provisích na prebendy Pražského kostela před Urbanem VI. neměl vědomosti, ale již on tušil, že »musilo se to díti již velmi zhusta«. (Ibid., str. 155). — [4] Jistě cizinci jsou: Děpolt z Lucemburka (Monum. Boh. Vatic. I., č. 37), Jindřich z Norimberka (ibid., č. 551) a Purkart z Magdeburka (č. 592). K cizincům nelze asi počítati Jana Paduánského (č. 120). Do jisté míry cizincem byl Jakub z Mirostova, klerik Vratislavské diecese (č. 938). — [5] Aimericus de Claustro (č. 864), Bedřich z Norimberka (č. 1058) a snad i Albertus de Summo, klerik Míšenské diecese (č. 992). — [6] Gerald z Magnaka (č. 416), Mikuláš Rogerův (č. 1210), Heřman Witten (č. 1206),

Tato čísla jsou velmi pozoruhodná. Vidíme, že exspektativ, jimiž udílel se pouze nárok na některé z beneficií určité kategorie, které by se teprve uprázdnilo, exspektativ, na jichž základě bylo lze domoci se beneficia zpravidla teprve po delší době, tím delší, čím více takových exspektativ bylo vydáváno, a jež konečně mohly se státi úplně bezcennými (revokací všech exspektativ při nastoupení nového papeže), že takových exspektativ dopřáváno domácímu duchovenstvu hojně. Za to provisí na beneficia již uprázdněná, které znamenaly přímé udělení určitého beneficia, bylo rozdáno více než polovina úplným cizincům.

Bylo by však nesprávno svalovati všechnu vinu tohoto zarážejícího a nezdravého zjevu na kurii. Dlužno míti na paměti, že kurie téměř nikdy provisí neudílela z vlastní iniciativy, nýbrž vždy jen ku prosbě podané tím, kdo o beneficium se ucházel, nebo ještě častěji mocným jeho přímluvčím a ochráncem. Ucházeti se u kurie o beneficium nebo jinou milost písemnou žádostí *(petitio, supplicatio)* jest obyčej poměrně starý. Již na poč. XIII. stol. bylo třeba poučení papežským notářům a jiným úředníkům, pokud smějí přijímati petice stran,[3] a z druhé pol. téhož století máme již celý návod, jak mají sestavovati a podávati petice ti, kdo chtějí od papeže dosíci provise na některé beneficium uprázdněné nebo exspektativu na kanovnictví s prebendou aneb na beneficium jiného druhu.[4] Již jistě za Klementa V. byly tyto petice nebo suppliky stran nepochybně s připojeným jich vyřízením zapisovány do zvláštních register, ale takováto registra zachovala se teprve počínaje dobou Klementa VI.[5] O supplikách podávaných kurii za Klementa VI. máme tedy již zprávy spolehlivé a celkem téměř úplné. Vidíme, že byly podávány jednak suppliky jednotlivé, jednak suppliky hromadné (rotuli). Takové hromadné suppliky, které jsou velmi časté, podávali zejména větští panovníci nebo biskupové a jiní hodnostáři církevní, žádajíce různé milosti pro

---

Vilém Pinchon (č. 1298), Jindřich z Norimberka (č. 1302), Durand Girardův (č. 1309), Arnald kard. sv. Sixta (č. 1479). — [1] Kard. Guido arcijáhenství a proboštství (č. 508 a 1296), Mikuláš Rogerův kustodství (č. 1210) a Děpolt z Lucemburka arcijáhenství Žatecké (č. 1366). — [2] Vilém Rogerův na kanovnictví a prebendu (č. 174), Jan Malaprese na arcijáhenství Horšovské (č. 1093), Durand Girardův na arcijáhenství Pražské (č. 1310) a Vilém Rogerův na kustodství (č. 173). — [3] Poučení takové z l. 1192—1236 otištěno u *Tangla*, Die päpstl. Kanzleiordnungen, str. 53, čís. II. — [4] Mám na mysli spis Bonaguidy z Arezza, advokáta Římské kurie z doby Innocence IV., z něhož příslušné ukázky otiskl *Teige*, Beiträge zum päpstl. Kanzleiwesen des XIII. und XIV. Jh. (Mitth. des Inst. für öst. Gesch. XVII., 1896). — [5] O nich viz *Kehr*, Bemerkungen zu den päpstlichen Supplikenregistern des 14. Jahrh. {Mitth. des Inst. für öst. Gesch. VIII., str. 84 násl.).

sebe, své služebníky a stoupence, dále university vymáhající na papeži milosti pro své členy. Ale i suppliky jednotlivé nepodávali vždy za sebe ti, kdo ucházeli se o papežskou provisi; častěji i tu prosíval za ně u papeže některý mocný jich ochránce. Tak bylo jen k prosbě českého krále Jana uděleno Klementem VI. pouze za prvý rok jeho vlády přes 40 provisí.[1]

Této okolnosti nesmíme zapomínati, zkoumáme-li působení papežských provisí na české poměry církevní. Vraťme se tedy zase k provisím na beneficia Pražského kostela, snažíce se vyšetřiti, jakými asi vlivy domohlo se provisí těch poměrně tak mnoho cizinců! Není to nesnadné. Stačí všimnouti si blíže osob těchto cizincův i těch, kdo se za ně přimlouvali. Slyšeli jsme, že cizinců, kteří dostali pouhé exspektativy na prebendy a beneficia při kostele Pražském, bylo jen málo. Provise de canonicatu sub exspectatione praebendae dostali: r. 1342 Děpolt z Lucemburka ku prosbě krále Jana,[2] r. 1345 Jindřich z Norimberka, notář a sekretář krále Jana, ku prosbě téhož krále,[3] r. 1346 Purkart syn purkraběte Magdeburského k vlastní žádosti[4] a r. 1347 Jakub z Mirostova, klerik Vratislavské diecese, k prosbě krále Karla.[5] Provisi na beneficium cum vel sine cura, patřící ke kollaci arcibiskupa a kapituly dostal r. 1347 Francouz Aimericus de Claustro, služebník krále Karla a královéBlanky, k žádosti královských manželův[6] a r. 1349 Bedřich z Norimberka, královský registrator, k žádosti královĕ.[7] Až na jediného Purkarta z Magdeburka všichni tito cizinci dostali své provise působením českých panovníkův.

Přímým či nepřímým vlivem panovníků českých vysvětlíme si také několik provisí na beneficia již uprázdněná, jež uděleny byly cizincům. Tak obě provise na kanovnictví a prebendu, jež r. 1350 dostali Vilém Pinchon, někdy kancléř krále Jana,[8] a Jindřich z Norimberka, sekretář krále Karla,[9] dále provisi na arcijáhenství Horšovské, které dostal r. 1349 Jan Malaprese, klerik Lukanské diecese, a kaplan zvoleného biskupa Naumburského Mikuláše, syna někdy českého krále Jana,[10] a provisi na arcijáhenství Žatecké, jež r. 1351 uděleno bylo Děpoltu z Lucemburka, kleriku téhož syna Janova.[11] Všichni ostatní cizinci, kterým dostalo se od Klementa VI. provisí na uprázdněná beneficia Pražského kostela, stáli v těsném poměru úředním neb osobním k papeži a ke kurii. Byli to především dva kardinálové, Guido, kardinál sv. Cecilie, a Arnald, kardinál sv. Sixta. Guido dostal r. 1345 arcijáhenství a r. 1350 proboštství Pražské,[1]) Arnaldovi bylo r. 1352 uděleno uprázdněné kanovnictví s prebendou.[2]) Jiné kanovnictví a prebendu dostali r. 1344 papežský kaplan mistr Gerald de Magnaco,[3]) r. 1349 kaplan řečeného kardinála Guidona Heřman Witten[4]) a r. 1350 Durand Girardův, komorník téhož kardinála.[5]) Tomuto Durandovi bylo současně reservováno arcijáhenství Pražské, jež se v brzku mělo uprázdniti tím, že kard. Guido, který dotud je držel, dosáhnuv Pražského proboštství, byl nucen arcijáhenství se vzdáti.[6]) Konečně dosáhli postupně kustodství a kanovnictví i prebendy kostela Pražského dva nepoti papežovi, r. 1343 Vilém Rogerův[7]) a po jeho resignaci r. 1349 Mikuláš Rogerův.[8]) O zásluhu, že za Klementa VI. dostal se tak veliký počet cizinců v držení beneficií při kostele Pražském, dělí se tedy panovníci čeští a jich rodina s kurií, nicméně dlužno větší část této zásluhy přičísti kurii samé.

---

[1] Mon. Boh. Vatic. I., č. 11, 25—48, 54, 56, 73, 75, 76, 82, 110, 116, 122, 157, 164, 165, 175, 176, 177, 183, 190, 196, 197. — [2] Ibid., č. 37. — [3] Č. 551. — [4] Č. 592. — [5] Č. 938. — [6] Č. 864. — [7] Č. 1058. — [8] Č. 1298. — [9] Č. 1302. — [10] Č. 1092. — [11] Č. 1366.

Přihlédneme-li dále k těm provisím na beneficia Pražského kostela, jež uděleny byly duchovním domácím, shledáme, že i tu nejvýhodnější provise dávány byly toliko osobám, které byly blízké buď kurii nebo královskému dvoru českému. Mezi těmi domácími duchovními, kteří od Klementa VI. dostali exspektativy na kanovnické prebendy Pražského kostela nebo na beneficia na kollatuře biskupa a kapituly, jest sice téměř třetina takových, kterým nepomohla k tomu, pokud víme, přímluva cizí nebo jich poměr služebný nebo přátelský k některé vynikající osobnosti světské nebo církevní, ale mezi těmi, kdo dostali provise na beneficia již uprázdněná, není ani jediné takové osoby. Provisi na uprázdněné kanovnictví a prebendu dostalo celkem šest Čechů. Tři z nich byli královští kaplané (Jan z Kamenice, Mikuláš z Horažďovic a Plichta ze Mšena)[9]) a jeden královský kancléř (Mikuláš z Brna).[10]) Z ostatních dvou jeden byl kaplanem papeže Klementa (Albert ze Šternberka)[11]) a druhý prokuratorem papežova nepota (Předvoj ze Sudoměře).[12]) Krom toho dostal provisi na kanovnictví a prebendu, které se měly v brzku uprázdniti po biskupovi Naumburském, familiár královského kancléře (Petrus Plasserii).[13]) Provise na uprázdněná důstojenství Pražského kostela dostali pouze tři duchovní českého původu. Jeden je Tobiáš z Oustupenic, pozdější papežský kollektor, který dostal r. 1342 provisi na kustodství a o rok později na děkanství,[14]) druhý Předvoj ze Sudoměře, prokurátor papežova nepota, který dostal roku 1346 děkanství uprázdněné smrtí Tobiášovou,[15]) třetí konečně královský kancléř

---

[1]) Ibid., č. 508 a 1296. — [2]) Č. 1479. — [3]) Č. 416. — [4]) Č. 1206. — [5]) Č. 1309. — [6]) Č. 1310. — [7]) Č. 173 a 174. — [8]) Č. 1210. — [9]) Č. 743, 1323 a 1482. — [10]) Č. 688. — [11]) Č. 1499. — [12]) Č. 1305. — [13]) Č. 1090. — [14]) Č. 9 a 172. — [15]) Č. 690.

Mikuláš z Brna, jemuž r. 1348 uděleno k jeho žádosti »motu proprio« proboštství.[1])

Úhrnem možno říci, že kostel Pražský za Klementa VI. zahrnut byl papežskými provisemi tou měrou, že bylo téměř nemožno domoci se při něm některého beneficia jinak než na základě papežské provise, dále že z těchto provisí největší užitek měli cizinci blízcí kurii nebo královskému dvoru českému, který tím, že král český byl zároveň císařem římsko-německým, měl ráz namnoze velmi nečeský, a z domácího duchovenstva ti, kdo podobně stáli ve službách kurie nebo českého krále. Ostatnímu domácímu duchovenstvu bylo spokojiti se nejvýš méně cennými exspektativami. Takové nebo podobné poměry shledali bychom i u jiných kostelů kathedrálních nebo kollegiátních, třeba snad všude působení papežských provisí nenabylo takových rozměrů.

Nejbližší nástupcové Klementa VI. na stolci Petrově nepočínali si v tom jinak. O rozsahu a působení jejich provisí na česká beneficia plného a spolehlivého poučení poskytnou teprve chystané české edice z jejich register. Celkový obraz sotva bude se lišiti od toho, jejž jsem se pokusil načrtnouti na základě edice listin Klementa VI. (Dokončení.)

Bohuslava Balbína Bohemia Docta.

Napsal Jos. Hanuš.

III.

Plán svého díla a jeho souvislost s ‚Miscellanei' Balbín naznačil již titulem autografu: *Miscellanea Historica Regni Bohemiae.* Decadis I. Liber IX.: *Bohemia Docta, tres Tractatus continens.* In quorum I. *De Carolina Universitate et vetustis Bohemiae scholis agitur.* In II. *Eruditorum et Doctorum Virorum in Bohemia et Provinciis nostris nomina et elogia breviter adferuntur.* Denique in III. *Bibliothecae veteres et MS. librorum tituli, quantum noscere permissum est, recensentur* (BD. Ung. II., 26).

Plán tento Balbín provedl celkem věrně a důsledně. Jen v traktátu třetím jsou některé nedůslednosti; zmínky o spisovatelích františkánech (v sekci II.) měly být podle plánu patrně v traktátu druhém, biografickém.

Prvním pohledem poznáváme, že již tento plán vyrostl z motivů a tendencí ‚Miscellaneí', jak výše vyloženy. Podrobnější rozbor jednotlivých částí svědčí o tom ještě význačněji

---

[1]) Č. 1040.

Jakýmsi úvodem jest část první, *Tractatus historicus de Carolina Universitate Pragensi* (BD. Ung. I., str. 1—103). V díle literárně historickém tato kulturní stať vyjímá se dosti cize, takže bývalo někdy pochybováno (Candidem, Voigtem), zda patří k BD. Ale pochybováno neprávem. Za integrující součást označil ji Balbín již titulem a rovněž v textě opětovně to napovídá.1) Z některých těch odkazů lze zároveň usuzovati, že tento úvod psán, když část druhá aspoň z hruba byla vypracována, a že snad *prvotně* této souvislosti s vlastní BD. nebylo.2) K otázce, co vedlo Balbína, aby tuto stať zařadil do BD., odpovídá zřejmě celá povaha ‚Miscellaneí‘ i zmíněné stati: Balbín sebral bohatý materiál k dějinám Pražské university a českých škol vůbec a látka tato nehodila se nikam lépe než do BD. a zvláště za její úvod, tím spíše, že universita Balbínovi byla ‚fons eruditionis nostrorum hominum … quidquid ingeniosum, doctum et eruditum in artibus et scientiis in Bohemia fuit, in hac Academia vixit et floruit‘ (Praefatio).

Ale nejen obsah a zařázení do BD., také formu tohoto úvodního traktátu nutno posuzovati v rámci ‚Miscellaneí‘ a jejich motivů i tendencí.

Celý tento ‚tractatus historicus‘ není totiž pragmatický, ba ani souvislý nástin historický, nýbrž pouze pestrá směs rozmanitých zpráv a dokumentů, týkajících se Karlovy university, pouhá surová, nezpracovaná a leda v jakýs takýs systém urovnaná látka, sebraná z listin, kronik, zápisů a jiných pramenů.

Nadpisy i obsah XXVI sekcí jeho zřejmě to dosvědčují. Většina sekcí těchto, odkazujících často k ‚Epitome‘ — tím i tato část potvrzuje, že ‚Miscellanea‘ měla býti jakýmsi doplněním ‚Epitome‘ — podává jednak otisky, jednak pouhý výčet a obsah listin, týkajících se university, jejích kollejí, kaplí atd., Balbínovi známých buď z autopsie, buď z různých indexů a kopiářů,3) a zprávy o pečetech university.

---

1) BD. Ung. I., 98: ‚quorum nomina (professorů universitních) *libro abhinc altero* referemus‘; t. I., 116: ‚Antequam *de viris eruditis Bohemiae tractationem auspicemur*, juvabit ingeniis Bohemorum auctoritatem addere testimonio Julii Solimani.‘ — 2) Tak v BD. Ung. I., 69 píše při Matějovi z Lehnice (Mathias de Lignicz), že některé spisy jeho ‚in *Catalogo Eruditorum* in hoc regno virorum *recensui*‘; podobně t. 70: ‚de eo (Ondřejovi z Brodu, Andreas de Broda) *dixi* in *Catalogo Eruditorum*; t. 71: ‚Ejus opera (Prokopa z Plzně) *recensui* in *Jndice Eruditorum*‘. — 3) Sekce I.—XV.: De prima fundatione Carolinae Universitatis; Literae praecipuae C. U.; De Literis fundatoriis. Privilegiis Collegii Carolini seu Magni; De Canonicatibus Regalis Capellae Omnium Sanctorum; De translatione Collegii Carolini ex domo Lazari; Archivum Collegii seu Bursae seu Domus Reginae Hedwigis etc.; Archivum Collegii Regis Wenceslai seu Caesarei; Archivum Collegii Nationis Bohemicae seu S. Wenceslai; De Collegio Beatae Virginis domus Nationis Bohemorum, alias dicti Reczkonis; Archivum Collegii Nazarethani (tu jakož i v listinách kolleje král. Hedvigy významné zprávy o Křížovi a

Jiné sekce vyčítají dobrodince university a jejich odkazy, jmenovitě knižné (XV.), sledují poměr Pražské university k německým (XVI.), referují o rektorech (XVII.), o vynikajících děkanech fakulty filosofické (XVIII.), o prvních professorech kolleje Karlovy a promocích (XIX.), vyčítají muže z vyšší šlechty, kteří nabyli tu učených gradů (XX.), referují o školách universitě podřízených, o počtu posluchačů, o rozdělení na čtyři národy, o význammějších bakalářstvích (XXI.).

Souvislejší vypravování podává pouze dodatek sekce XV. a sekce XXI.—XXVI. Vypravují kronikářsky o rozkvětu university před Husem i následujícím potom úpadku jejím (*Universitatis Carolinae ruina* nadepsána XXII. sekce).

Protireformační stanovisko Balbínovo proniká již zde, v celku[1]) i v podrobnostech, silně a význačně, ať charakterisuje Husa, jehož vlivu a ovšem i třenicím mezi Čechy a Němci přičítá změnu hlasů, hlavní příčinu úpadku university, či nastiňuje vznik a vývoj ‚kacířství' Husova a Wiklefova, Jeronýmova, Jakoubkova (XXII.).

A stejným tónem zní Balbínova kronika university po upálení Husově, za vlády Rokycanovy (*Rokyczana turbat Academiam Pragensem* nadepsána sekce XXIV.) až k nejhlubšímu poklesnutí na počátku XVII. stol., jehož příčiny napovídá již nadpis sekce XXVI.: *Literae Majestatis ab haereticis Ordinibus a Caesare Rudolpho indignis modis extorquentur; quarum vigore Universitas Carolina in interitum devoluta est et subjecta Statibus haereticis, atque inde Universitatis extremus occasus.*

Nastínil jsem obšírněji systém i obsah úvodního traktátu BD., aby bylo zřejmo, že Balbínovi patrně tu ani nešlo o souvislou a kritickou historii university, nýbrž, jako v celých ‚Miscellaneích', o pouhou směs nejrozmanitější látky, jmenovitě pramenné, kterou po různu nasbíral pro dějiny university.

A stejně hlásí se k ‚Miscellaneím' také vlastenecké tendence a duch, jež pronikají z tohoto traktátu. Balbín vlastenec vědomě zříká se cti prvního historika university Pražské, aby do své směsi mohl vtěsnati tím hojnější, zvláště dokumentární zprávy, zachrániti je — v době pro historické památky tak nepříznivé — pro lepší budoucnost a zároveň sbírkou svou raziti cestu vlastnímu historikovi příštímu.

---

jeho poměru ke kapli Betlemské); Archivum Collegii Apostolorum seu Laudae; Collegium Angelicum seu Omnium Sanctorum; De sacello Corporis Christi; De Literis diversis in Archivo Universitatis Carolinae (podle indexu archivu universitního sepsaného za Ferdinanda I.); Revisio Literarum et Privilegiorum Universitatis Carolinae (podle kopiáře Zalužanského). — [1]) ‚Universitas Carolina jam ex eo tempore, quo se ab Ecclesia Catholica separavit, usque ad saeculi nostri initia, vix ac ne vix quidem suam dignitatem tueri poterat et paucitate scholasticorum laborabat' (BD. Ung. I. 98).

A stejně zřejmě proniká i tendence druhá. Balbín vlastenec, spisovatel ‚Obrany‘, má tu zároveň na mysli apologii kulturní minulosti české. Patrno to již na počátku z vřelého, až nadšeného tónu, jakým píše o universitě, dále ze sekce XVI., kde se zřejmou hrdostí ukazuje, že *německé* university jsou jednak dcerami university Pražské a jednak mladšího původu, a zvláště z dodatku (Appendix), v němž skoro týmiž slovy a patrně i s toutéž tendencí jako v ‚Obraně‘, ke které tu odkazuje, vynáší vlohy českého a vůbec slovanského národa pro cizí jazyky 1) a vědy, zálibu v hudbě, zvláště kostelní, již za doby předhusitské, otiskuje lichotivou chválu Čechů z předmluvy Mathiolova Herbáře (1562) 2) a z veršů vlašského humanisty Hieronyma Balba a posléze dvě řeči jesuity Julia Solimana, z nichž prvá jednala ‚de Bohemorum ad eloquentiam ingenio‘.

Jak mocná jest tato vlastenecko-apologetická tendence u Balbína, jasně vysvítá z místa (BD. Ung. I., str. 108), kde hájí samých ‚kacířů‘ Čechů proti výtkám nevzdělanosti: ‚Halucinantur egregie, quicunque Universitatem Carolinam, dum ab Hussitis regeretur, viris doctis caruisse putarunt, eorumque studia irrisere: nam etsi in Theologicis nihil poterant, Hussi erroribus obcaecati: Mathesim tamen, Oratoriam, Poëticam, Musicam, Dialecticam, Physicam, Astromoniam, Geometriam, Ethicam tanta diligentia et profectu coluerunt, ut parum abessent a summo.‘

Vlastenectví překonalo tu patrně v Balbínovi všecky předsudky Řádu, jemuž náležel, a dodalo mu, jako v ‚Obraně‘, odvahy a upřímnosti, jež v celé literatuře jesuitské, ba i ve spisech Balbínových jest vzácností. Balbín odvážnosti svého výroku byl si dobře vědom a proto zdůvodnil svůj soud jednak svou znalostí

---

1) ‚Jam ad peregrinas linguas condiscendas Bohemicae et totius Slavicae gentis tanta docilitas est, ut haec ipsa universae genti exitium allatura videatur, et in terris quam plurimis jam attulerit, cum peregrinis etiam precario subintrantibus, aut bellum per eorum regiones transferentibus incolae veteres hospitum suorum linguam mira facilitate didicerint, contra vero peregrini et aliunde admissi aut contemtu noluerint, aut etiam ingenii, memoriae tarditate non potuerint Slavorum linguam condiscere. Plura, quae in hanc sententiam dici possunt, et cur Slavica gens ad omnes prope linguas facilitatem quandam adferat, et cur os facile conformet in linguis omnibus, diximus in ea dissertatione apologetica, qua Slavorum linguam (quae in septentrionali Europa regnat, et parti Asiae communis est) defendimus‘ (BD. Ung. I. 109 sl.). ‚Obrana‘ byla tudíž určena pro veřejnost! — 2) Se zřejmou tendencí Balbín tu výslovně vděčnost jeho k Čechám staví proti nevděčnosti spisovatelů-cizinců své doby, ‚qui cum in Bohemia, ad quam inopes rerum omnium advenerant, nullis scientiae facultatibus, nisi primis rudimentis imbuti, postea ad honores et gloriam et famam emersissent, a Bohemis exculti, Bohemorum etiam liberalitate adjuti lucubrationes suas evulgassent, easque gentes, ubi per vitam omnem nunquam habitassent, nominarent et laudarent; Bohemiam, a qua omnia praesidia acceperant, et in qua consenuerant, ne semel quidem nominarunt‘.

většiny spisů, jichž oni posměvači nikdy nečtli, jednak svědectvím Eneáše Silvia o Táborech a ženách jejich, jež ‚argumentum praebet ardentissimae cujusdam et aptissimae ad studia literarum cupiditatis'.

* * *

Vlastní BD. sestává ze dvou traktátů. První má v autografu titul: *De viris doctis et literatis, qui apud nos nati, aut educati omnigena eruditione claruerunt, et scriptis ac vulgatis libris sese et Patriam non parum illustraverunt*; druhý nadepsán: *De Bibliothecis et MS. codicibus in Bohemia.* I obě tyto části musíme posuzovati v rámci ‚Miscellaneí', jejich formy, motivů a tendencí.

Pestrá směs historických Miscellaneí po stránce formální jest především klíčem k primitivnímu systému obou těchto částí, jenž někdy působí na nás až dojmem naivnosti.

Jakýs takýs systém znáti v oddíle prvním, v němž *Scriptores rerum Bohemicarum enumerantur.* Napřed uvádí totiž dějepisce, kteří za předmět svých spisů si obrali celek dějin českých (Kristian, Kosmas, Neplach, Jaroslav, Kronika Boleslavská, František Pražský, Beneš z Weitmíle, Petr Žitavský, Eneáš Silvius, Daniel Adam z Veleslavína, V. Hájek z Libočan, Jan Dubravius, Bohuslav Bílejovský, Pulkava, Pavel Žídek, Prokop Lupáč); po nich následují teprve, kdo vypsali jen nějakou část dějin (Hieronymus Balbus, Theobald starší a mladší, Matěj Lauda, Bartošek z Drahonic (všickni čtyři psali o husitství), Georgius Beatus, Julius Solimanus, Georgius Barth. Pontanus z Breitenberka, Jan Cochlaeus, Jan Tanner, Bartol. Paprocký, Tomáš Pešina a j.). Ale již z výčtu jmen patrno, že Balbín nezachovává přesně ani tohoto principu, tím méně chronologie nebo jiného pořádku věcného.

Ještě problematičtější jest systém oddílu druhého, v němž *Nobilitate generis vel dignitatibus spectati in Bohemia Scriptores recitantur.* Prvým pohledem na tuto řadu urozených spisovatelů postřehujeme, že Balbín počíná od nejvyšších hodností, *císaře* Karla IV., *krále* Václava, *vévody* Hynka Münsterberského, a odtud přes *hrabata* a *barony* (Viléma hrab. Valdšteina, Viléma Slavatu, Krištofa Haranta z Polžic, Bohuslava z Lobkovic, Ctibora z Cimburka) sestupuje k šlechtě nižší, ke Krabicovi z Weitmile, Janu Hodějovskému a j.

Balbín měl tu tuším na mysli vlasteneckou a buditelskou tendenci, pro všecky jeho historické práce tak význačnou: vytýkaje tak důrazně urozené a nejurozenější spisovatele, ‚kteří snažili se zasloužilými se státi, spisujíce knihy' (BD. Ung. II., 101), chtěl tím starší naší literatuře a kultuře dodati lesku a zároveň příkladem minulosti povzbuditi šlechtu současnou, jež ‚se scientiarum honoribus maculari stultissime somniat' (BD. Cand. I., 55).

Obdobný systém, ale jen z hruba, zachovává oddíl třetí, *Praelati docti* (Ungar), jak napovídá již obšírnější titul jeho: *Antistites et Praelati Ecclesiarum Bohemicarum*, *denique summi in sacris viri*, *qui nomen suum editis libris posteritati commendarunt*, *sine ordine temporis et dignitatis relati.* Od arcibiskupa Arnošta a biskupů pokračuje k hodnostem nižším, k Augustinovi Käsenbrotovi, Hilariovi Litoměřickému, Vojtěchovi Ranků, Tomáši Bavorovskému a j.

Doklady tyto zajisté stačí k charakteristice systému všech ostatních 9 oddílů, jichž uvedeme pouze nadpisy, po té stránce dosti význačné: *sectio IV. Theologi*, *canonistae, sacri oratores et ecclesiastae, quique sacra argumenta ad pietatem et cultum divinum, deque conscientiae legibus ex gente nostra scripserunt* (M. Jan z Příbramě; M. Matěj Pařížský, Jan Milíč a Konrád Waldhauser *[Conradus ab Austria]*; Ondřej z Brodu; Šimon z Tišnova; Křišťan z Prachatic a j.); *s. V. Iuris consulti quidam tum medici et mathematici et philosophi*, *aliique in Academia spatiis versati viri ex gente Bohemica numerantur* (M. Gallus; Victorin Kornel; Adam Huber; Adam Zalužanský; Petr Codicillus; Pavel z Koldína; Marcus Marci atd.); *s. VI. Oratores, historici ac poetae quidam ex gente nostra* (Trojanská Kronika; M. Vavřinec de Brzezina (z Březové); Oldřich Prefát; Mik. Konáč, M. Kuthen, T. Mitis a jiní humanisté; V. Břežan atd.); *s. VII. Varii scriptores ex Bohemis*, *qui ad superiores classes commode referri non potuerunt* (Zikmund z Jelení; David Crinitus; Jiří Melantrich; písně, jmenovitě kancionál bratrský z r. 1618; Barlaam a Josafat; Šimon Lomnický, Jan Amos Komenský a j.); *s. VIII. De quibusdam viris doctis in Universitate Carolina*, *quarum lucubrationes hucusque reperire non potui*, *sed citantur* (namnoze pouhý výčet jmen); *s. IX. De haereticis scriptoribus virulentis* (Jiří Tesák Mošovský; Václav z Budova; Burjan z Kornic; Mistr Jakoubek ze Stříbra; Vác. Koranda; Vavř. Benedikt Nudožerský; Confessio Bohemica 1609; Vác. Valečovský; Havel Žalanský; Martin Filadelfus a j.); *s. X. Virgines et matronae doctae, et poetriae in Bohemia* (S. Angela, Catharina Albertina, Alžběta Vestonia, Eva z Lobkovic a Maria Beata Annunciata Pichlerina); *s. XI. Viri eximie docti in Regno Bohemiae* (*id est Bohemia*, *Moravia*, *Silesia*) *nati*, *qui in quibusdam Universitatibus Europae aetate sua floruerunt; s. XII. De scriptoribus Societatis Jesu in provincia Bohemiae.*

Ještě nesystematičtější jest část druhá, v níž *Bibliothecae veteres et plurium ad historiam patriam illustrandam MS. librorum tituli recensentur.* Po historických zmínkách o starých knihovnách v Čechách, jmenovitě rukopisných, a jejich osudech (*Lobkovické*, *Hazmburské, Vřesovecké, Třeboňské, Hořovické*, *Kapitulní* pražské a *Hodějovské*) v oddílu prvém, Balbín v oddílu II. registruje jména spisovatelů františkánů s několika biografickými a bibliografickými daty, vyčítá rkpy brněnské a plzeňské a uvádí slavné muže různých náboženských řádů, zastoupené spisy v knihovně Třeboňské a Krumlovské.

V oddílu III. popsány vznik a osudy Klementinské knihovny a sestaven index jejích rukopisů a vzácnějších kodexů, zvláště historického obsahu.

V oddílu IV. vypravovány osudy a podán indiculus rukopisů knihovny domu professů S. J. v Praze a knihovny kolleje jesuitské v Jindř. Hradci; v oddíle V. a VI. popsány a katalogisovány rukopisy knihovny Třeboňské (Coenobii Canonicorum Regularium S. Augustini et aliae in arce Trebonensi); v oddíle VII.—X. sestaven ‚indiculus‘ z knihoven krumlovských (bibliotheca Ecclesiae; bibl. Collegii Soc. Jesu) a to jednak rukopisů (namnoze jen vzácnějších a českých), méně tisků českých a latinských, pokud pocházejí od Čechů nebo týkají se dějin českých. Oddíl XI. vypravuje o císařské knihovně Vídenské a vyčítá knihy obsahem se vztahující k Čechám; v oddíle XII. uvedeny rukopisy ‚ad Bohemiam ratione authorum pertinentes‘ z knihovny Drkolenské v Rakousích; v oddíle XII. vypsány rukopisy cisterciáckého kláštera Oseckého a posléze oddíl XIII. obírá se katalogem knihovny Hasišteinské (vydaným Mitisem a proto ve vydání Candidově vypuštěným).

Poznámek k tomuto systemu zajisté netřeba. Jest to pestrá směs jmen, zpráv biografických a bibliografických atd., po většině surová literárně historická látka, kterou způsobem nám již známým Balbín po různu sebral. Docela v duchu a intencích Miscellaneí šlo mu pouze o tuto látku a její uchování pro budoucnost; systematické uspořádání její a tím spíše kritické zpracování bylo mu věcí zřejmě podřízenou.

Nesystematičnost BD. jest takto ovšem vysvětlena a ušlechtilými intencemi Balbínovými do jisté míry omluvena. Ale přes to zůstává značným nedostatkem, valně snižujícím význam a cenu spisu. Pro neodborníka BD. byla a jest zcela nepřístupná a nestravitelná. Ale také odborníkovi tato nesystematičnost nesmírně stěžuje přehled a užívání díla Balbínova a jen částečně nedostatek ten napraven indexy, dosti přesnými a podrobnými, aspoň v části II.; k části třetí nepřipojil index ani Candidus ani Ungar, ač jmenovitě Ungar dobře uznával jeho potřebu. Byla by to opravdu práce záslužná, ježto bibliografie Jungmannova, jediná, kterou posud máme, vyčerpala jen české spisy z Balbína, namnoze bez označení pramene a bez Balbínových charakteristik, třeba řídkých a stručných, pominuvši, jako později Jireček, spisů latinských, pro něž Balbín zvláště v XV., XVI. a XVII. stol. jest podnes významným, ač nekritickým pramenem.

S primitivním systémem BD. — a ovšem s celou povahou a s tendencemi Miscellaneí — souvisí těsně také *literárně historická methoda,* pokud lze v BD. vůbec mluviti o methodě literárně historické.

Balbín zvolil si nejen methodu nejprostší, totiž *bibliografickou* a *biografickou,* ale po většině zůstal také na jejich nejprimitivnějších stupních. Význačným dokladem toho jest část třetí, převahou bibliografická, vlastně, jak již výše zmíněno, pouhé katalogy několika knihoven. Nedostatky bibliografie Balbínovy jsou tu nejpatrnější. Tituly českých rukopisů a knih Balbín uvádí po většině latinsky, velmi často povrchně i nepřesně a ovšem s četnými omyly. Přesnější údaje o látce rukopisů (pergamen, papír), o formátě, věku, o podrobnějším obsahu kodexů, o spisovatelích a podobných věcech, jichž žádáme od nejprimitivnější bibliografie, shledáváme jen zřídka. ‚Opera Roberti Lincolnensis‘, ‚Stephani Palecz opuscula pleraque‘, ‚Evangelia bohemica antiqua‘ a podobná neurčitá označení jsou za to velmi častá a svědčí dostatečně, jak nekritický, zhola dilettantský jest Balbín bibliograf. Ve způsobu prací Balbínových v knihovnách, kde pro nedostatek času a z jiných příčin mohl sotva zběžně nahlédnouti v rukopisy a knihy, dále v tom, že je to první pokus tohoto rozsahu, při němž nebylo lze obejíti se bez zpráv z druhé, třetí ruky, zpráv povrchních, kalných, ježto po většině vyšly z jiných zájmů než literárně historických[1]), a konečně v paměti porušené stářím i chorobou, na niž často spoléhal[2]), jest vysvětlení a dojisté míry tuším i omluva tohoto nedostatku.

V týchž okolnostech má svůj původ i neúplnost Balbínových bibliografií (a biografií).[3]) Ovšem tu padá zároveň na váhu, že Balbín byl především historikem, pídícím se hlavně po pramenech dějepisných, dále vlastní účel ‚Miscellaneí‘ (zachovati pro budoucnost, co sebral . . .) a posléze ta okolnost, že BD. s pochopitelným spěchem u churavého starce pracována většinou v době, kdy Balbínovy síly zlomeny byly stářím a mrtvicí, a že zůstala vlastně nedokončena, ba nepropracována, jak Balbín sám doznává, omlouvaje mezery své knihy, jichž dobře si byl vědom.[4])

---

[1]) Vedle přístupné literatury tištěné (Bartoška z Drahonic, Jiřího Beata, Beneše z Weitmile, Viktorina Všehrda, Paprockého, Veleslavína, Lupáče, Stránského, Theobalda, Crugeria, Pešiny, Slavaty a j.) užil zpráv od svých četných přátel, z nichž na př. Jindř. Labe pomáhal mu po paměti! — [2]) ‚Ejus (Marka Bydžovského) lucubrationes vidi multas et varias, quarum pleraque memoria mea senilis et morbis afflicta amisit‘ (BD. Cand. I., 138). — [3]) Obojí nedostatky zřejmé jsou zvláště v Candidově a Ungarově edici BD. a jejich hojných opravách a doplňcích. — [4]) ‚Nemo existimet hunc de Bohemicis Scriptoribus Tractatum ita absolutum esse, ut neminem praeterisse me putam: Improba haec spes foret, satis me officio meo functum existimavi (praecipue cum senio et laboribus fractus haec literis commendem), si eos, qui sponte

Methodicky výše povznáší se BD. po stránce biografické, zastoupené hlavně v druhé části její. Ač z úvodní stati odkazuje k této části pouze jako ke ‚catalogus, index eruditorum‘ (BD. Ung. I., 69, 70, 71), Balbín neobmezuje se tu pouze na suchá data biografická a pouhou mechanickou povrchní bibliografii, nýbrž velmi často pokouší se o jakousi charakteristiku spisů i spisovatelů, stručnou, ale věcnou, zpravidla založenou na hlubší známosti děl. Jen u mathematiků, orientalistů (BD. Ung. II., 309) a čemu sám nerozuměl, Balbín spoléhá na cizí posudky. Vnější popisy děl bývají podrobnější, přesnější, zmiňujíce se o vydáních, věnováních, opravách, překladech atd. Po stránce vnitřní bývá charakterisován obsah, někdy i sloh a jazyk (častěji latinský než český), a to přímo i nepřímo (na př. skrovnými ukázkami textu).

Ovšem k přesnější charakteristice poznámky Balbínovy povznášejí se jen velmi zřídka. Jsou také příliš subjektivní, autoritativní a schematické, nemírné v chvále, řídčeji v haně (samé ‚spectatissimus, eruditissimus, doctissimus, piissimus, illustris‘). Jmenovitě se dvou nehistorických hledisek Balbín pojímá a oceňuje spisovatele a spisy: jako jesuita a jako humanista. Jesuita nikdy neopomine poznamenati, byl-li spisovatel stoupencem či odpůrcem kacířů, přítelem či nepřítelem církve, jesuitů atd. Poznáme níže drastické doklady, kam toto protireformační stanoviska Balbína zavádí.

Ne tak příkře, ale přece znatelně proniká i hledisko druhé, humanistické. Humanisty - básníky i jejich bezvýznamné příležitostné verše Balbín nad míru chválí a přeceňuje. Ba humanismus a ovšem i zájem historický a náboženský častěji poutá Balbína mnohem více k latinským památkám v Čechách, než k vlastním českým, ač tyto jsou pro českou literární historii zřejmě mnohem důležitější. Balbín tu patrně plave v proudu doby, jako po něm ještě Voigt a Procházka a j. až po Dobrovského. Přes to Balbínovy pokusy o charakteristiku jsou zajímavé. Projevují aspoň snahu po hlubším historickém pojímání a zároveň zračí se v nich, třeba zlomkovitě, Balbínův názor o vývoji české literatury a jejích význačných zjevech.

Obě zmíněná hlediska, protireformační a humanistické, pronikají v BD. ještě jiným způsobem: určují a vysvětlují Balbínovo zvláštní *pojetí literatury české*. Balbín humanista a polyhistor nejen

---

se in Bibliothecis offerunt, nominem‘ (BD. Cand. II., 14), A podobně v Epilogu: ‚Sed jam *infiniti* hujus laboris taedet me, pigetque. Nulli hac mea tractatione praejudicare velim, si quos omisi, non continuo contempsi, sed ignoravi. Multorum nomina et Patriam Doctorum in Bohemia Virorum recitat Paulus Stransky variis Reipublicae Bojemae locis, ego eos fere adduxi, qui se libris editis posteritati commendarunt, extant volumina duo (Candidus opravuje IV) Poetarum Bohemorum, Baronis Hodiejovini sumptibus edita (Farragines), quae quia ad manum non sunt, authores praetereo (II. 107).

zahrnuje v literaturu všecky slovesné památky písemné, tudíž i spisy čistě odborné, na př. mathematické, theologické atd., nýbrž věnuje jim (jmenovitě dílům historickým a theologickým) na mnoze více zájmu než literatuře v našem slova smyslu a ve shodě s tím zároveň všímá si více latinských spisů v Čechách vzniklých než spisů českých. To jest zřejmě dilettantské pojímání literatury. Má ovšem jednu dobrou stránku: proti většině pozdějších literárních historiků a bibliografů (Jungmannovi, Jirečkovi) Balbín jistě právem zahrnuje v pojem literatury české také památky latinské, německé atd., v Čechách a od Čechů psané, ale zachází v tom příliš daleko, přibíraje na př. i cizí historiky, kteří nějaký čas v Čechách žili nebo vůbec o Čechách psali, a také cizí jesuity z celé provincie; tu rozhodoval zřejmě zájem jiný, zájem historika, vlastence, jesuity.

Je-li po této stránce Balbínův pojem české literatury až příliš široký, jest opět na druhé straně násilně zúžen. Pro literaturu *tradiční* Balbín nemá ovšem nejmenšího pochopení ani pozornosti. Všímá-li si někde pověstí (na př. o bílé paní), nečiní to ze zájmu literárního, nýbrž historického. Tento nedostatek nesmíme ovšem vytýkati Balbínovi; je to nedostatek celé doby. Za to na vrub Balbínův spadá jiné zúžení pojmu literatury, jež vyplynulo z poměru Balbína jesuity ke kacířům (jak vesměs nazývá jinověrce). Kacířskou literaturu Balbín téměř vylučuje z oboru literatury české anebo jí věnuje jen nepatrný, stranický zájem. Jak osudný jest tento nedostatek, pochopíme, uvážíme-li, že nekatolické knihy od poč. 15. stol. jsou jádrem literatury české.

Ze všeho, co posud vyloženo, vyplývá tuším dosti jasně povaha, obsah, tendence, význam a cena Balbínovy BD. Rozbor obsahu, přesněji řečeno, obrazu, jakýž BD. o vývoji literatury české kreslí, názor ten prohloubí a doloží podrobnostmi, charakteristickými nejen pro BD., ale i pro Balbína a celou jeho dobu.

⁂

Ve dva parallelní proudy Balbín roztříštil vývoj literatury české a nám z důvodů, jež níže vysvitnou, nezbývá, než přidržeti se jeho rozdělení, diktovaného zřejmě historickým zájmem, jenž převládá v celé BD.

Prvý z těchto proudů tvoří obsah celé I. sekce, charakterisovaný již nadpisem: *Scriptores rerum Bohemicarum enumerantur ac de singulis judicium fertur, ex sensu meo privato.*

V této stati, z nejobšírnějších, nejvýznamnějších a také nejpropracovanějších z celého díla, zračí se zřejmě dvojí účel. Sebráním a kritickým oceněním všeho, co bylo napsáno o dějinách českých, Balbín chce podati návod a úvod do studia dějin českých.

Na několika místech doznává to výslovně: ‚Dubravium ab iis, qui nihil dum de bohemica historia attigerint, *utilissime et primum omnium legi posse,* tum ad alios accedendum, qui temporibus historiam suam diviserint, et minutiora quoque persequantur‘ (BD. Cand. I., 22); podobně t. I., str. 26 poznamenává rukopisné prameny, jež Lupáč měl a jež cituje, i seznam pramenů uvedených Hájkem, ‚ut lectores historiae nostrae studiosi norint, qui potissimum libri, si haberentur, consulendi, si absint, quaerendi sint‘.

Tato tendence co nejtěsněji souvisí s tendencí druhou, vlasteneckou; chtěl ukázati horlivost předků v pěstování dějepisu a tím zároveň povzbuditi vrstevníků k podobné horlivosti: ‚Atque hinc satis intelligitur, quod saepe monuimus, *historiam Bohemiae a plurimis tractatam*, *et eorum injustam esse querelam de majoribus nostris. Utinam aetates nostrae paria illis scribendo facere velint, vel possint, et audeant!*‘ (BD. Cand. I., 30). Že probouzením zájmu pro dějiny české Balbín zároveň chtěl působiti buditelsky, zvláště na šlechtu a intelligenci, ukázal jsem již výše.

Veden těmito tendencemi Balbín poprvé v naší literatuře pokouší se o kritické ocenění všech našich historiků — pokud byli mu známi — od Kristiana a Kosmy až po Crugeria a Pešinu, i historiků cizích, kteří o dějinách českých zůstavili díla latinská, česká a německá, rukopisná nebo již tištěná; prameny (ovšem jen výpravné) jinde citované, pokud se jich nedohledal, aspoň registruje.

Příbuznost této stati BD. s proslulou *Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber* (1830) jest tu zřejmá: Balbín jest prvým a zároveň — aspoň v tom způsobu a rozsahu — u nás jediným předchůdcem Palackého ‚Würdigung‘, k níž do jisté míry dal podnět (viz Würdigung, str. IV.). V rozdílu obou prací obsažen jest in nuce celý velký pokrok naší historiografie za půldruha století.

Ale nejen celek, také jednotlivé posudky, založené po většině na přímé a hlubší známosti spisů, samy o sobě jsou zajímavé, ač po většině týkají se jen historické ceny a věrohodnosti spisů a spisovatelů — velmi zřídka slohu, jazyka a jiných věcí — a jsou, jako všecky charakteristiky v BD., hodně nadsazené, jednotvárné, až šablonovité.

Především častěji osvětlují historické požadavky a zásady Balbínovy. Balbín zná a patrně schvaluje úkol dějepisu, aby vyličoval spíše ‚gentis historiam‘ než ‚regum gesta‘ (BD. Cand. I., 12); ‚Miscellanea‘ a zvláště jejich část, BD., jest praktickým dokladem, jak vážně Balbín bral úkol ten.

Hlavní požadavek Balbínův při historikovi jest *veritas*, *historická pravda.* Jak vysoko sám cenil tento požadavek, patrno z jeho výroků: ‚Ego veritati fucum facere nolo, ut aliquid falsi adferam: amicus Plato, amicus Socrates, *sed millies amicior et charior veritas*' (BD. Ung. I., 103); a jinde: ‚Laudanda etiam in hoste (Balbín míní tím husity!) virtus et veritati ubique suum praeconium tribuendum est' (BD. Ung. I., 108).

Balbín historik *vědomě* nikdy nepíše nepravdu — a tím vysoko se povznáší nad Hájka, přes to, že ve své naivnosti tolik mu věřil a lži jeho často nekriticky opakuje. I křiklavé jeho podceňování nekatolíků, kacířů, vyplynulo z nepochopení a jesuitských předsudků. Tato pravdymilovnost, vzácná historická poctivost Balbínova vyniká zvláště tam, kde dotýká se své doby, historické pravdě tolik nepříznivé: buď píše plnou, odvážnou pravdu(v ‚Obraně'), nebo mlčí, dokládaje: ‚Lži psáti jsem neuvykl — pravdy *nesmím*, (Tonner úvod k Obraně str. XLIII.; srv. tamtéž LIV. a často).[1]

S požadavkem historické pravdy nerozlučně souvisí Balbínův požadavek *nestranné objektivnosti*. Balbín theoreticky vynáší ji častěji, tak na př. ve stati o Kosmovi a Kristianovi: ‚quodque in historicis maximum laudis argumentum habetur, nulla temporum, aut personarum, aut locorum, auf affectuum, qui in transversum agant, pulsu aut impotentia, res ut erant gestae, scripsisse (BD. Cand. I., 3).

V praxi ovšem Balbín často nedovedl vyhověti této zásadě; duch doby, vlastenecké tendence apologetické a buditelské a hlavně předsudky jeho Řádu byly mocnější, jak zvláště význačně ukazuje Balbínův poměr k nekatolíkům.

Z názoru Balbínova, že ‚historia ex aliis petitur historiis, velut unda trahitur unda' (BD. Cand. I., 17), vyplývá dále požadavek *všestranné, obsáhlé sčetlosti v prameuech*, jimiž především míní kroniky a pod. (tudíž v pramenech výpravných). Patrno to z chvály Veleslavína (BD. Cand. I., 13): ‚Atque ego quidem nullum scio, qui majoribus praesidiis ad historiam patriam conscribendam accesserit, *instructus*, ut ita loquar, *infinita lectione scriptorum, ex quibus omnia, quae ad res Bohemicas pertinere poterant, summo judicio et severo chronologiae examine expressit;* non enim contentus patrios authores inspexisse, vicinarum omnium gentium, cum quibus Bohemis aliquando negotium fuit, annales diligenter evolvit.' Vlastní práce Balbínovy dosvědčují tuto zásadu všude. Zvláště Balbín cení prameny psané *od svědků* událostí popisovaných (při Benešovi z Weitmile, v. BD. Ung. I., 99, II., 43).

---

[1] I v BD. jest takových dokladů dosti: ‚At isti boni temporum nostrorum politici jubent virtutes tantum et laudes historicos scribere, vitia omnia, in quibus se vident expressos, silentio praeterire' (BD. Cand. I., 3); a jinde: ‚Aetas nostra veritatem audire non sustinet; si enim unquam valuit Terentianum illud: ‚Veritas odium parit', in saecnlum nostrum rectissime optatur, ut non modo profani homines veritatem oderint, sed etiam sacri veritatem dici et scribi prohibeant' (t. I. 54).

Ale vedle pramenů výpravných Balbín dobře oceňuje již také *listiny*. Častěji přeje si *listinných* dokladů ku potvrzení zpráv (BD. Ung. II., 91; viz také I., 23, kde nedůvěřuje zprávě Hájkově, nenašed ji potvrzenu v listinách). Jeho neunavné studie v archivech, časté citování listin (na př. v histor. úvodě o Karlově universitě), sbírka listin v Miscellaneích jsou nejvýmluvnějším dokladem, jak vážně Balbín bral tento požadavek, jímž mocně působil na naše historiky XVIII. stol., znající ovšem již vyšší vzory, zvláště Mabillona, Montfaucona.

Při užívání pramenů Balbín žádá si jednak přesného citování (BD. Cand. I., 17) a zvláště *judicium*, soudu, kritičnosti (při posudku Adama z Veleslavína). V duchu tohoto významného požadavku Balbín často dosti střízlivě kritisuje zprávy cizí, na př. Hájkovy (v BD. Ung. I., 3 sl.), ale častěji vlastní jeho praxe historická zůstává daleko za theorií, právě jako vzhledem k objetivnosti; někdy nedostalo se mu na kritiku času, jindy sil, aby vyprostil se z předsudků doby a svého Řádu. Víra v astrologii a alchymii (?), pověrčivost atd. hlásí se i v BD. často a význačným způsobem.[1]

Západoevropský racionalism Balbína patrně ani dost málo se nedotkl. Zřejmo to také z jeho naprostého zamítnutí *racionalistické skepse* v historii při zmínce o Maximiliánovi ze Schleiniců. Kdyby spisy jeho o českých dějinách byly vydány, ukázaly by prý, ‚authorem in historia patria peregrinum fuisse, neque ullum veterem scriptorem consuluisse, sed suis tantum auspiciis (quod infelix scribendae historiae genus est), et suspicionibus scripsisse et plus conjecturis suis quam testimoniis veterum tribuisse‘ (BD. Cand. I., 76).[2]

---

[1] O Mik. Šúdovi z Semanína píše, že byl muž ‚Astronomiae peritissimus et ex ea multa praedicere solitus ‚*quam ego laudem non in postremis pono*‘ (BD. Cand. I., 137). Tamtéž I., 195 při zprávě o jednom alchymistovi dodává: ‚Ego hujusmodi rebus, quippe ab instituto vitae meae prorsus alienis, minime omnium teneor; quid de chrysopeia universa sentiendum, consulantur eruditi, quos video in diversas abire sententias.‘ Pověrčivost Balbínova, doložená Tonnerem hojnými doklady (v úvodě k Obraně str. XIX., XXIII., XXIX., XXXIII., XXXII., XXXV., XXXVII.), hlásí se v BD. Ung. I., 95 sl., kde vypravuje o požáru Carolina 1568 poznamenává, že stalo se to ‚die S. Luciae, quo die ante annos 109 decretum factum est ab Universitate de profitenda, retinenda et propaganda doctrina religionis sub utraque specie Eucharistiam sumentium. Supplicium est poena peccati et sequitur peccantes pede poena claudo . . .‘ Srovnej také zprávu o požáru knihovny Lobkovické (BD. Cand. II., 2) a j. — [2] Schleinice proti Balbínovi ujaly se již ‚Abbildungen Böhmischer und Mährischer Gelehrten‘ etc. II., str. 9 sl. Nápadný rozdíl mezi starším míněním Balbínovým o Schleinicovi (v Epitome II., 12 p. 146 nazval jej ‚vznešeným a neúnavným diktatorem našeho dějepisu, jemuž podrobuje s radostí všecka svá mínění, a přál si, aby Schleinic ‚osvětlil soumrak, jenž halí původ Čechů‘) a míněním pozdějším (v BD. a v II. knize Miscellaneí, kde Balbín píše, že ‚troufal by si dokázati, že nikdo nevzdálil se

V historickém vypravování Balbín vysoko cenil *distinctionem temporum*, tedy *chronologii*. Nedostatek její vytýká Dubraviovi a zvláště Silviovi, dodávaje: ‚Veritas filia temporis est, historia vero filia veritatis. Negare videtur parentes suos, qui veritatem non amat et qui eam suis temporibus non consignat‘ (BD. Cand. I., 11).

Proto také Balbínovi nikterak se nelíbí forma kalendářní v historii, oblíbená Lupáčovi, Veleslavínovi, Crugeriovi, ba upřímně doznává i nedostatečnost systému svých Miscelleneí.[1]

Se stejnou rozhodností Balbín staví se také proti jiné módě své doby. Proti nabubřelému, rhetoricky strojenému slohu mnohých současných historiků vychvaluje a žádá sloh prostý, poznamenávaje s důrazem: ‚veritatis simplex oratio‘ (BD. Cand. I., 3).

Byť tyto theoretické požadavky, jež z ostatních spisů Balbínových daly by se asi hojně rozmnožiti, nebyly původní, osvětlují významně ne-li historické dílo, aspoň historické snahy a cíle Balbínovy, *směřující patrně výše*, než doba, okolnosti a síly dovolily dospěti.

(Dokončení.)

---

tolik od pravdy a svědectví nejstarších spisovatelů, jako Schleinic, jenž všecky základy, o něž se opírají naše dějiny, strhl a zcela zbořil‘), vysvětlován tu tím, že Balbín chválil Schleinice za živa, mrtvého haněl. Správněji však třeba rozdíl v Balbínových názorech vysvětliti tím, že Balbín chválil, pokud nečetl jeho díla. Schleinic a jeho *Vandalo-Bohemia*, kterou již Dobner zamýšlel vydati, zasluhoval by tuším více pozornosti také literární historie, ježto psal zřejmě pod vlivem západního myšlení, okolnost zvláště v XVII. stol. významná. — [1] ‚Sed ut verum fatear, totum hoc Calendarium et illa historiae scribendae ratio mihi quidem non satisfacit, quamvis sciam, germanos quoque scriptores, ut *Paulum Ederum* Calendarium elaborasse. Ordo temporum anima est historiae, quis autem ordo servatur, cum sub unum diem ea, quae saeculis distant, coguntur? cum jam regum funera, jam praelia, postea cunabula narrantur, et modo nepos, paulo post abavus describitur. Hoc certe chaos rerum tam variarum non confirmat memoriam, sed confundit, et lectores, qui rationis alicujus integrae historiam scire ex fundamento cupiunt, eique rei uni imminent, numquam satis erudiuntur, male enim quae saecula, causae et eventus diviserunt, unus dies conjungit; alia ratio foret, si in titulos historia distribuatur; titulos enim v. g. regum, doctorum, bellorum, victoriarum, ut nos in praesenti Miscellaneorum opere conamur etc., ante etiam quae temporibus distant, possunt conjungi; verbo, optime historia, ut res serie temporum sunt gestae, sic tempore divisa tractatur, idque omnes sensisse scriptores omnium aetatum exempla demonstrant‘ (BD. Cand. I., 25 sl.).

Habsburkové a Rusko v 16. století.

Napsal Jan Slavík.

(Pokračování.)

Poselství, které slíbil Ivan vyslati k císaři, bylo záhy vypraveno. V čelo postaven osvědčený diplomat *Jiří Trachoniotes*, Řek, který přišel do Moskvy s kněžnou Sofií. Druhým poslem byl djak Ivan Chaljapa. Dne 22. března r. 1489 opustili Moskvu, vyzbrojeni důkladnými instrukcemi, jež svědčí, že v Moskvě rádi chopili se ruky německým císařem přátelsky podávané, a zvláště patrna touha zpřízniti se s rodem císařským, ne však svazkem s nějakým vzdáleným příbuzným, nýbrž přímo s členem habsburského rodu. Na dvoře moskevském věděli, že Maxmilian jest v té době vdovcem, a Trachoniotes dostal instrukci, jak si vésti, kdyby mu byl předložen návrh sňatku Maxmiliana s ruskou princeznou. Měl chytře se vyjádřiti, že stran toho nemá instrukcí, císař však nechť vyšle poselství do Moskvy, že doufá, že jeho pán bude chtíti s císařem »to dělo dělat«.1) O spolku protipolském v instrukcích poslů není ani slova. Návrh na spolek měl přijíti od strany habsburské tak, jako padlo první slovo k navázání přátelských styků vůbec.

Ruské poselství přicházelo v pravý čas. Král Matyáš nevázanou smyslností zničený byl blízek hrobu. Sedmdesátipětiletý císař Friedrich čeká netrpělivě na smrt čtyřicetisedmiletého Korvína. Ta dle předpovědi astrologů měla nastati koncem r. 1489. Doba zápasu o uherský trůn byla blízká. Maxmilian již v polovici r. 1489 dověděl se, že v Uhrách tvoří se dvě strany, z nichž jedna chce voliti českého krále Vladislava.2) Boj s Jagellovci byl jistý. Za takových okolností poslové panovníka, který nejvíce mohl paralysovati moc polského krále, aby nemohl zasáhnouti do věcí uherských, přijati byli s velikou poctou, jak od císaře Friedricha tak od Maxmiliana. Poselství ruské přinášelo jen osvědčení vel. knížete, že chce žíti s německým císařem v přátelství. Další krok měli učiniti Habsburkové, ale ne již starý císař Friedrich, nýbrž Maxmilian, jenž v té době zjednav si na západě mír3), věnoval všelikou pozornost otázce uherské. S vracejícími se ruskými posly Maxmilian vyslal do Moskvy nového posla *Jiřího Thurna*.4) Cesto-

---

1) Pam. I, str. 18. — 2) Palacký, Dějiny V., 1., str. 291. — 3) Ulmann, Kaiser Maximilian I., sv. I. str. 70. — 4) V Pamjatnikách zván Delator (z ital. de la Torre). Thurn byl poslem toliko Maxmilianovým. Uebersbergrovi jest porozuhodným, že císař Friedrich neposlal po Thurnovi do Moskvy ani listu, ba ani pozdravu. Hledá příčinu v tom, že ruští poslové sklamali sanguinické naděje starého císaře, takže neuznal vel. knížete ani pozdravu hodným. Srov. Uebersberger, Oest. u. Russ. I. str. 16—17. Jaké sanguinické naděje?

vali společně až do Novgorodu. Odtud Trachoniot na rozkaz velikého knížete pospíšil napřed, aby podal zprávu o svém přijetí na dvoře císařském. Dle toho mělo býti naměřeno přicházejícímu Thurnovi v Moskvě.

Thurn přibyl do Moskvy 16. července r. 1490. Úkolem jeho bylo navrhnouti vel. knížeti *spolek proti Jagellovcům*. Zde poprvé byl vysloven pravý účel přátelení se Habsburků s Moskvou, a jako první navázání přátelství mělo býti podporováno nabídkou příbuzenského svazku, tak i pro projektovaný spolek měla býti vzbuzena nálada podobnou nabídkou, ale daleko lákavější. Maxmilian nabídl se Ivanovi za zetě vycházeje tím tajnému jeho přání vstříc. Trachoniot za svého pobytu na dvoře Maxmilianově dal asi nějakým způsobem přání svého pána na jevo, ač o sňatek jednati neměl a také nejednal. Maxmilian aspoň o přání moskevského knížete věděl. Na něm založil celý svůj diplomatický manévr. Sám jistě ani okamžik nemyslil vážně na sňatek s dcerou jinověrce, kterého na západě považují za barbara, ba v téže téměř době, kdy odesýlal Thurna do Moskvy s nabídkou sňatku, splnomocnil své zástupce k uzavření formálního zasnoubení s Annou Bretoňskou.[1] A není příliš drastické, řekneme-li že Maxmilian sehrál v Moskvě pravou komedii. Šel se svou fingovanou nabídkou tak daleko, že Thurn měl hned vyjednávati o věno. Německý král byl si patrně jist, že sňatek jeho s moskevskou kněžnou při dobré vůli s obou stran nebyl by tak snadný. Počítal na překážky, které poskytnou mu příležitost k vysmeknutí své ruky. Především rozdíl vyznání byl jistým kamenem úrazu. Ivan přes všechny tužby spojiti se pokrevenským svazkem s německými císaři za žádnou cenu byl by nesvolil, aby dcera jeho přijala víru latinskou, a Maxmilian jistě neměl chuti trpěti na svém dvoře ruské popy.

Ivan na žádost Maxmilianovu o sňatek odpověděl kladně, stanovil ovšem podmínku, že dcera jeho bude ponechána při víře řecké. Thurn vymluvil se, že o té věci nemá instrukcí. Tím otázka sňatku posunuta byla stranou, ale účel — vzbuditi náladu pro spolek — byl dosažen. Vel. kníže oznámil Thurnovi, že chce býti s králem Maxmilianem »za odin na svoich nedrugov«, na prvním místě ovšem proti králi polskému a jeho dětem. Slíbil, že vyšle k němu nové poselství, které přinese písemnou smlouvu a zároveň projedná otázku sňatku. Vyznamenán zlatým řetězem opustil Thurn 19. srpna r. 1490 Moskvu. Společně s ním vyšlo nové ruské po-

---

Co měli ruští poslové císaři přinésti? Myslím, že věc lze vysvětliti tím, že jednání s Moskvou béře do rukou Maxmilian tak, jako jiné věci. — [1] Creditiv Thurnův má datum 16. února 1490 a 20. března t. r. vydána listina, jíž Maxmilian splnomocňuje své zástupce k uzavření sňatku s Annou Bretoňskou. Srov. Ulmann, Kaiser Maximilian I., sv. II. str. 184.

selství opět s Jiřím Trachoniotem v čele. Přinášelo Maxmilianovi vlastní listinu Ivanovu, kterou měl Maxmilian v jich přítomnosti stvrditi a si ponechati, a krom toho koncept, dle něhož Maxmilian překládaje slovo za slovem měl vyhotoviti svou »dokončalnuju gramotu«, poslati ji po nových poslech do Moskvy, v jichž přítomnosti vel. kníže měl stvrditi ji přísahou. Obsahem smlouvy byl vzájemný závazek pomáhati si proti králi Kazimírovi a jeho »dětem«. Veliký kníže slibuje pomáhati Maxmilianovi v boji o korunu uherskou, Maxmilian má přispěti vel. knížeti, až počne dobývati na králi polském velikého knížectví kijevského. *Uebersberger* vidí v jednání vel. knížete jakýsi úskok. Chtěl prý rychle získati v Maxmilianovi spojence proti Kazimírovi, od něhož zahrozilo mu veliké nebezpečenství, kdežto Maxmilian vysýlaje Thurna do Moskvy měl na mysli připraviti si v Moskvě spojence pro vzdálenou budoucnost, ježto prý netušil, že král Matyáš poměrně mlád a silen, zemře dříve, než Thurn dorazí do Moskvy.[1]) Ale věci se měly jinak. Nebezpečenství, hrozící vel. knížeti od Kazimíra, který ztratil trpělivost dívati se na přebíhání svých poddaných k Moskvě, existuje jen ve fantasii Uebersbergrově. Kazimír i v této době vede si proti Moskvě většinou defensivně, o nějakých velkých přípravách k válce proti Moskvě neslyšíme. Ivan pak žádá na Maxmilianovi pomoc proti králi polskému pro případ, až *sám* podnikne útok na Polsko, až pokusí se vyrvati králi polskému knížectví kijevské. Tvrzení, že Maxmilian a vůbec nikdo netušil, že král Matyáš záhy zemře, není také správné. Již výše bylo řečeno, že Matyáš poslední léta své vlády byl stále nemocen, císař Friedrich čekal smrt jeho koncem r. 1489 a v létě t. r. Maxmilianovi jest známo, že stavové uherští předvídajíce brzkou smrt svého krále připravují se k nové volbě. Podle Uebersbergra Ivan, aby dosáhl pomoci Maxmilianovy, které právě potřeboval, ochotně slíbil pomáhati mu v boji proti Jagellovcům o uherský trůn, v boji, který mohl se čekati v dalné budoucnosti, ale chytře prý vytočil se nezávaznou frasí požadavku Maxmilianovu, aby poslal mu vojenskou pomoc do Flander a proti Francii. Veliký kníže totiž odpověděl Thurnovi na zmíněný požadavek, že bude Maxmilianovi pomáhati, kde bude moci.[2]) Mohl však dáti jinou odpověď na tak podivný požadavek, který jistě sám Maxmilian nebral vážně. Splniti jej bylo v té době absolutně nemožno. I kdyby chtěl Maxmilianovi vyhověti, veliké zástupy vypraviti bylo nemožno, a jak by prospěla anabase menšího oddílu ruského vojska proti cvičeným západním žoldnéřům, o tom jistě není pochyby.

Nelze však popříti, že úmluva byla velikým knížetem jaksi nadiktována. Thurn na zpáteční cestě stěžoval si ruským poslům, že si v Moskvě vyhradili, aby nic nebylo ve smlouvě měněno. Čekali bychom žádost, aby v Moskvě ustoupili od této podmínky, ale Thurn z nevysvětlitelných příčin se vytasil se žádostí, jíž smlouvu chtěl učiniti ještě závaznější. Žádal, aby do smlouvy byl přidán článek, že smlouva vztahuje se i na děti, a že žádný z obou panovníků nesmíří se s Kazimírem bez vědomí druhého.[1]) Ruští poslové uvědomili zvláštním honcem vel. knížete o Thurnových požadavcích. Ivan odepsal jim, aby na první požadavek Thurnovi odpověděli, že do smlouvy bylo pojato jen to, o čem v Moskvě jednal. Bude-li chtíti Maxmilian i na potomky smlouvu rozšířiti, nechť vyhotoví dodatečnou listinu té věci se týkající a pošle ji do Moskvy, že vel. kníže ochotně ji stvrdí. Co se týkalo druhého požadavku, kázal Ivan poslům odkázati Thurna na místo v listině, kde se praví, že spolek má trvati do smrti. Kterak tedy mohl by se někdo z nich s Kazimírem smířiti?[2])

---

[1]) Oesterr. u. Russl. 28. sq. — [2]) Pam., I. str. 42.

V Revalu Thurn ruské poselství opustil. Bral se do Švédska, které mělo býti získáno rovněž proti Polsku, což bylo tím snazší, že Švédsko v té době bylo v nepřátelství s králem dánským Janem, spojencem krále polského. Právě tato politická konstellace byla příčinou, že ruské poselství vystoupivší 12. října r. 1490 v Lubeku neodvážilo se dále cestovati pro nástrahy dánského krále. Čekalo na Thurnův příchod ze Švédska. Thurn po delší době objeviv se v Lubeku, oznámil ruským poslům vypuknutí války mezi Maxmilianem a českým králem Vladislavem. Již na cestě Thurnově do Moskvy nastala dlouho očekávaná chvíle. Král Matyáš zemřel 6. dub. r. 1490. Na uprázdněný stolec hlásilo se několik praetendentů: Maxmilian, český král Vladislav, bratr Vladislavův Jan Albrecht a Jan Korvín, levoboček zemřelého krále. Uhři ze známých příčin zvolili si Vladislava, Jan Korvín ustoupil, kdežto druzí dva nápadníci chopili se zbraně, majíce každý jistou frakci uherské šlechty na své straně. Sebravše vojsko, vtrhli do Uher, Maxmilian od západu, Jan Albrecht od severu na Slovensko. Z počátku oběma dosti dobře se dařilo, zvláště Maxmilianovi, který rychle postoupil až k Stol. Bělehradu, jehož se zmocnil. Další však vítěznou dráhu zarazila choroba, která Maxmiliana celý život neopouštěla — nedostatek peněz a z toho vzniklá nespokojenost v špatně placeném vojště. Ještě na sklonku r. 1490 nucen byl Uhry opustiti, aby na jaro připravil novou výpravu.[3])

Ruští poslové dostavše se po půlroční cestě do jižních Němec, zastihli Maxmiliana v Norimberce v plných přípravách k nové výpravě, v nejnepříznivějším pro něho stadiu války o Uhry, zhoršeném ještě nově vypuklou zápletkou s králem francouzským.[4])

---

[1]) Pam. I. str. 49. — [2]) Ibid str. 52. — [3]) Palacký, Dějiny V. 1, str. 137. — [4]) Ulmann, K. Maxmimilian I., str. 122 sq.

Situace byla taková, že Maxmilian pokoušel se o nejnemožnější věci. Nejen, že pokusil se získati druhého nešťastného praetendenta Jana Albrechta, ale chtěl získat pro sebe jeho i Vladislavova otce, krále Kazimíra nabídnuv mu za odstoupení nároků Jana Albrechta Slezsko a Lužici, něco, co sám neměl, nač však v té době Polsko ještě neresignovalo docela.[1]) Útok Maxmilianův na rodinnou solidaritu ovšem se nezdařil, ač polský dvůr silně byl pohněván na Vladislava, který okkupovav dvě království kazil rodičům známý plán opatřiti četným synům po koruně. Vrcholem neúspěchů Maxmilianových bylo smíření Vladislava s Janem Albrechtem v Košicích 20. února r. 1491. Jan Albrecht vzdal se nároků na Uhry, ale v případě smrti dosud bezdětného Vladislava slíbeno mu bylo nástupnictví. Tím Maxmilianovi vzata poslední naděje, že dočká se uherského trůnu aspoň po smrti Vladislavově. Nezbývalo než domáhati se ho zbraní. V tomto momentu přináší ruské poselství smlouvu proti Jagellovcům. Maxmilian bez nejmenší změny stvrdil a přijal úmluvu a dne 22. dubna dal vyhotoviti listinu svou, stylisovanou úplně dle konceptu přineseného z Moskvy s jediným toliko přídavkem, že to, k čemu se vel. kníže mu zavázal pomocí, již nastalo — válka o uherskou korunu.[2])

Jestliže ruské poselství zastihlo Maxmiliana nadmíru ochotného k přijetí úmluvy proti Jagellovcům, druhý účel poselství, jednání o sňatek, odpadl docela. V té době Maxmilian byl již zasnouben s Annou Bretoňskou. Poslové napsali o tom velikému knížeti: »Nebylo o té věci ani řeči.« [3]) Dne 22. června r. 1491 dali se poslové na zpáteční cestu nesouce Maxmilianovu »dokončalnuju gramotu«.[4]) S nimi bral se do Moskvy opět Jiří Thurn. Že sám nenesl císařovu listinu, toho příčinou bylo, že cesta jeho nevedla přímo do Moskvy, měl dříve odbočiti do Švédska. Cestoval tedy s ruskými posly jen do Lubeka, odtud plavil se do Švédska, ruští pak poslové přímo domů. Dne 30. srpna r. 1491 byli již v Moskvě, kdežto Thurn objevil se na dvoře velikého knížete teprve 20. listopadu, kdy politická situace změnila se tak, že účel jeho cesty pozbyl významu, a Thurn přiveden do rozpaků. Vydávaje se na druhou cestu do Moskvy, Thurn byl nucen připraviti si vysvětlení, kterak Maxmilian v době, kdy vyjednával o sňatek s ruskou princeznou, mohl se zasnoubiti s Annou Bretoňskou. Nežli však dostihl Moskvy, nastala mu úloha ještě choulostivější

---

[1]) Kromě toho slíbil přičiniti se o zvolení jednoho syna Kazimírova za velmistra řádu. Ulmann, K. Max. I., str. 109. — [2]) Pam. I. str. 67. — [3]) Ibid. str. 64. — [4]) První tato listina daná od Maxmiliana I. Ivanovi III. v originale se nezachovala. Opis její zachoval se v arch. víd. a otištěn od Lichnovského v Geschichte des Hauses Habsburg VIII Příloha X. Ruský překlad viz v Pam. I. str. 66—69.

— vyložiti, jak se může Maxmilian bez vědomí moskevského knížete mířiti s Jagellovci, proti nimž právě ujednal doživotní spolek. Zmaření sňatku Thurn omlouval zajímavým způsobem. Z Lubeka prý roznesla se zpráva, že ruské poselství, a s ním poprvé do Moskvy jdoucí Thurn, zahynulo bouří na Baltu. Uslyšev o tom Maxmilian, rozpakoval se vypraviti nové poselství. Cesta do Moskvy je daleká a konečně, kdo ví, bude-li mu chtíti vel. kníže svou dceru dáti. Ruští poslové na jeho dvoře o sňatku nemluvili a nabídka, kterou měl učiniti Thurn, zmařena byla jeho záhubou. V té době vyskytla se možnost sňatku s Annou Bretoňskou, a Maxmilian, povoliv naléhání starého císaře a německých knížat, se s ní zasnoubil. Post festum ukázalo se, že zpráva o záhubě Thurnově byla mylná. Tak tedy jen náhoda zmařila příbuzenský svazek s vel. knížetem, čehož nejvíce prý lituje Maxmilian sám, který prosí vel. knížete, aby »nebral si to příliš k srdci, že věc skutečně tak se zběhla«.[1] Nevíme, pokud této prapodivné výmluvě v Moskvě uvěřili, těžší však bylo omluviti druhý případ. Thurn přibyv z dalného severu do Moskvy, nevěděl o mírném jednání Maxmiliana s Vladislavem ani tolik, co věděli již v Moskvě. Jednaje podle zastaralých instrukcí žádal nejen o branné vystoupení vel. knížete proti Polsku, ale vznesl na vel. knížete žádost, aby získal Maxmilianovi za spojence proti Vladislavovi svého příbuzného, chrabrého vévodu multanského Štěpána.[2] V té době (koncem listopadu) nemohl v Moskvě býti znám mír prešburský (7. list. r. 1491), avšak z několika stran — z Lubeka, ze Slezska, od zmíněného vévody multanského — došly zprávy o vyjednávání mezi válčícími stranami, které dálo se již od měsíce srpna.[3] Ivan oznamoval to Thurnovi nikoli bez trpkosti a výtky. Co Thurn na omluvu svého pána uvedl, nevíme, zdá se, že zprávy ty prohlásil za nepravdivé, a v Moskvě snad mu uvěřili. Ivan aspoň v přítomnosti Thurnově stvrdil listinu Maxmilianovu políbením kříže na pečeti a prohlásil, že při smlouvě setrvává. To stalo se koncem listopadu r. 1491. Pro další pobyt Thurnův v Moskvě, které protáhl se nápadně dlouho až do 12. dubna r. 1492, vysvětlení nám úplně chybí.[4] Měsíc po jeho odchodu vyslán byl Jiří Trachoniot k císaři po třetí. Instrukce jeho vrhá poněkud světlo na tehdejší představu vel. knížete o situaci Maxmilianově. Poslové měli ho vybídnouti, aby zanechal války s Francií a vší silou pokusil se o Uhry. V Moskvě (snad přičiněním Thurnovým) domnívali se, že Maxmilian nucen okolnostmi uzavřel s Vladislavem jen jakési příměří. Tehdejší poměry Maxmilianovy byly vel. knížeti nejasné. Poslům bylo uloženo prozkoumati poměr Maxmilianův jak na východě k Uhrám, tak na západě ke králi francouzskému. Události francouzské budily v Moskvě pozornost. Ironie osudu chtěla tomu, aby Maxmilian kupuje přátelství Moskvy fingovanou nabídkou sňatku s ruskou princeznou, připraven byl o nevěstu, se kterou skutečně chtěl se zasnoubiti. Dne 6. pros. r. 1491 král francouzský Karel VIII. slavil sňatek s Annou Bretoňskou.[2]) Zpráva o zmařeném sňatku Maxmilianově budila v Ivanovi naději, že obnoví jednání o sňatek s jeho dcerou. Pro ten případ dány byly poslům instrukce podobné jako při první cestě. Počne-li Maxmilian s nimi jednati o sňatek s ruskou kněžnou, měli mu oznámiti, aby poslal do Moskvy »dobrého věrného« a vysloviti naději, že »ta věc« mezi oběma dvory se uskuteční. Ponechání dcery při víře řecké, bylo i tehdy vel. knížeti conditio, sine qua non. Vedle Maxmiliana obrátil vel. kníže zření na jeho syna Filippa, zda by toho nebylo možná získati za zetě. Konečně poslové měli ohlédnouti se také po nevěstě pro syna a nástupce Ivanova Vasila.[3])

---

[1] Pam. I. str. 72. — [2] Pam. I. str. 80. — [3] Ulmann, K. Max. I. str. 112. — [4] Výklad Uebersbergrův pokládám za naprosto pochybený. Podle něho Ivan zdržuje Thurna v Moskvě, aby co nejdéle zbavil se povinnosti pomáhati Maxmilianovi, k čemuž prý neměl chuti. (Srov. Oest. u. Russ. str. 33). Tedy Ivan má vystoupiti proti polskému králi a zdržuje Thurna u sebe, aby na vlastní oči viděl, jak v Moskvě své povinnosti neplní! Ostatně zprávy o míru mezi Vladislavem a Maxmiliánem zbavovaly velikého knížete povinnosti přispěti svému spojenci. Úmysl Ueb. líčením domnělé schytralosti vel. knížete krýti Maxmilianovo faktické porušení smlouvy s Moskvou jest patrný. Tato tendence i na jiných místech vedla k násilným kombinacím. Srov. Oest. und Russ., str. 31—39.

Poslové dali se na cestu 6. květ. r. 1492. V Revalu dověděli se určitější zprávy o míru prešburském a Maxmilianově zhaceném sňatku, ale zprávy ty popřel Thurn, který byl se s nimi v Revalu setkal. Maxmilian, ujišťoval Thurn, uzavřel s Vladislavem jen příměří, také prý není pravda, že král francouzský oženil se s Maxmilianovou snoubenkou, drží prý ji jen v zajetí. V Lubeku však poslové přesvědčili se, že Thurn nemluvil pravdu. Z úst vlastního posla Maxmilianova, s kterým se náhodou v městě setkali, uslyšeli, že Maxmilian uzavřel s Vladislavem věčný mír. Taktéž potvrzena jim byla zpráva, že král francouzský oženil se s Annou Bretoňskou, a to již před půl rokem. Bez meškání poslali o tom zprávu domů.[4])

V Lubeku poslové zdrželi se velmi dlouho čekajíce na Thurna, který opět meškal ve Švédsku. Tím se stalo, že cesta jejich k císaři prodloužila se téměř na tři čtvrti roku, a když konečně dostihli Maxmiliana v elsaském Kolmaru válčícího s králem francouzským, nalezli ho pro spolek s Ruskem úplně chladného a lhostejného. Marně připomínali mu jeho přísahu. Maxmilian vzhledem k velmi nepatrným nadějím zmocniti se koruny uherské zbraní,

---

[1]) Pam. I., str. 91. — [2]) Ulmann, K. Maxmilian I., 1. sv. str. 137. — [3]) Pam. I., str. 96. Také za knížete saského Friedricha Ivan byl hotov provdati svou dceru. — [4]) Pam. I., str. 101 sq.

získal mírem prešburským velmi mnoho a neměl chuti k vůli velikému knížeti zrušiti mír tak výhodný. S naprostou nepořízenou vzali ruští poslové 23. března odpuštění od Maxmiliana, který omlouval se vel. knížeti tím, že k míru s Vladislavem byl přinucen válkou s Francií, ale výčitka, jak praví Uebersberger, přece Maxmiliana tlačila. Nabídl se za prostředníka mezi Moskvou a Polskem, ježto nemají křesťanská knížata prolévati vzájemně krev, v době, kdy jest jí třeba proti Turkům.[1])

Odchodem ruského poselstva ode dvora Maxmilianova končí první perioda intensivnějších styků Habsburků s Ruskem, jež možno shrnouti v toto résumé: Habsburkové jsouce v nepřátelství s Jagellovci hledali v moskevské říši proti nim spojence, po vyrovnání s Jagellovci přerušují styky s Moskvou, které pozbyly pro ně významu.

II.

Uebersberger zahrnuje v první kapitolu nadepsanou »Das erste Bündniss« Maxmilianovy styky s Moskvou až do r. 1506. Myslím, že je lépe datovati konec prvního spolku již r. 1493, kdy styky přerušeny, kdy přestali mezi oběma panovníky poslové »jezditi zdraví jejich viděti«. Dvacetiletí mezi přerušením prvních intensivních styků a obnovením jich r. 1513 neuplynulo bez občasných upomínek na starý spolek, celkem však styky Habsburků s Moskvou v těch letech nemají valné důležitosti. Mají však jeden zajímavý moment. Byla to divná shoda, že Maxmilian vzpomněl si na Rusko vždy v době, kdy přátelství jeho s Jagellovci chladlo a naděje Habsburků založené na míru prešburském stávaly se nejistými. V takových chvílích možného rozstrku s Jagellovci rostl také Maxmilianův zájem o německý řád. Okolnost tato padne na váhu při sporu, zda císař r. 1513—1515 ujímal se německého řádu z pohnutek nacionalních nebo dynastických, zda vystoupil proti králi polskému na ochranu německého řádu či pro nepřátelské stanovisko Sigmundovo vůči Habsburkům v otáze uherské.

Maxmilian po míru prešburském žije s Jagellovci v dobré shodě. Spory s Francií, války v Italii jakož i věci říšské zaměstnávají ho úplně. R. 1497 událo se nejhlubší pokoření řádu na známém tažení krále Jana Albrechta proti multanskému vévodovi Štěpánovi zakrývaném domnělou výpravou proti Turkům.[2]) Svrchovaně beztaktní jednání Poláků a jich krále se starým velmistrem Janem von Tiefen, který věren manské přísaze vytáhl králi na pomoc, vzbudilo v Německu rozhořčení. Jestli kdy, tož v této době mohl býti Maxmilianův nacionální cit opravdu pobouřen. Maxmilian však nepodniká ničeho. Zakázal jen nástupci Tiefenovu, velmistrovi Friedrichovi Saskému skládati králi polskému manskou přísahu, kterážto moralní podpora málo byla by řádu prospěla, kdyby byl král polský přikročil k násilnému vymáhání podmínek toruňského míru. Teprve r. 1501, když král Jan Albrecht strojil se donutiti mocí vzpouzejícího se velmistra k přísaze, Maxmilian slibuje německému řádu pomoc, ne však svou, nýbrž — moskevského knížete.[1] Zdálo by se, že právě tato okolnost rozhodla u císaře, aby vyslal svého posla do Moskvy. Všimněme však si Maxmilianova poměru k Jagellovcům. Přátelství s Vladislavem vlivem polského dvora, kterému mír prešburský nemohl býti milý, chabne.[2] Jagellovci na samém sklonku století navazují styky s úhlavním sokem Habsburků na západě, s králem francouzským. Dne 14. července r. 1500 v Budíně přítomnými francouzskými posly obnovena přátelská smlouva mezi královstvím francouzským, uherským, českým a polským. Smlouva zněla proti Turkům, ale směřovala téměř neukrytě proti císaři Maxmilianovi a říši německé.[3] Přátelství pak utuženo ještě více, když r. 1502 král Vladislav pojal za manželku Annu de Candal, příbuznou krále Ludvíka XII. Maxmilian ovšem nemohl klidně dívati se, kterak král Vladislav nejen se mu odcizuje, ale přechází do tábora jeho nepřátel.[4] Revanchovav se králi polskému za nepřátelské jeho snahy již r. 1501 obnoveným zákazem velmistrovi, aby králi polskému manské přísahy neskládal, vyslal v srpnu r. 1502 do Moskvy svého sokolníka *Jošta Hartingra.*[5]

---

[1]) Uebersberger, Oest. u. Russ. I., str. 39. — [2]) Caro, Gesch. Polens V., str. 741 sq.

Maxmilian sám byl přátelské styky s Moskvou přerušil. Jak je znovu navázati.? Hartinger, který přibyl do Moskvy teprve v červenci r. 1503,[6] přinesl velikému knížeti od císaře dva listy. V jednom císař žádá za bílé sokoly, v druhém pokouší se obratným způsobem staré přátelství obnoviti, vlastně přesvědčiti se, jak v Moskvě po zkušenostech z r. 1493 o spolku s německým císařem smýšlejí. Uebersberger právem zve tento list »ein diplomatischer Meisterstück«.[1] Maxmilian píše Ivanovi o staré smlouvě jako by sám nikdy nebyl jí porušil a nabízí mu pomoc proti nepřátelům, potřebuje-li. Veliký kníže odpověděl, že setrvává při staré smlouvě zavazující k vzájemné pomoci. Pro přítomnost však pomoci nepotřebuje, ježto válku, kterou právě měl s vel. knížetem litevským Alexandrem a livonskými Němci, skončil vítězně, přinutiv je prositi o mír. Poselství k Maxmilianovi vyslati není mu možno, ježto v té době nelze jeho člověku projíti nepřátelským Livonskem a Litvou.[2] Čeho však císař posláním Hartingrovým chtěl docíliti, podařilo se. V Moskvě byli ochotni spolčovati se s ním proti Polsku v každé hodině.

---

[1] Uebersberger, Oest. u. Russ. str. 58. —

[2] Uebersberger ukazuje na to, že již úmluvy košické byly v rozporu s mírem prešburským, ale úmluvy košické uzavřeny před mírem prešburským 20. února 1491, nikoli r. 1492, jak má Uebersberger. Srov. Oest. u. Russ. I., str. 57. —

[3] Palacký, Dějiny V. 2, str. 20. —

[4] Vylíčení inklinování Jagellovců k Francii u Cara, Gesch. Polens V., str. 801 sq. Srov. též článek Hirschbergův, Koalicya Francyi z Jagiellonami z r. 1500. Przewodnik naukowy i literacki r. 1882. —

[5] Creditiv Hartingrův ze 6. srp. 1502. Pam. I., str. 116 sq. —

[6] V Pamjatnikách I., str. 115 datum příchodu Hartingrova je 2. červenec r. 1504, ale odchod 16. května téhož roku. Bauer emendoval datum 2. července na 2. květen, po něm opakovali to jiní i Uebersberger. Oprava Bauerova však jest chybná. Hartinger odešel v květnu r. 1504, ale zdržel se v Moskvě celý rok. Přišel tedy r. 1503. Ueb. (str. 60) podotýká, že Hartinger z neznámých příčin zdržen byl kdesi na ruské půdě celý rok nežli dostal se k vel. knížeti. Ale Hartinger v pozdější své zprávě praví, že ho vel. kníže zdržel rok *u sebe*. Srov. Pam. I. str. 131. Že vel. kníže cizí posly zdržoval v Moskvě dle své vůle, často se stávalo.

Neuplynul ani rok, a Hartinger dal o sobě v Moskvě slyšeti po druhé. Nemaje ničeho důležitějšího a boje se patrně, aby v Moskvě nebyl dlouho držán, zaslal své listiny z Livonska (z Narvy) do Moskvy prostřednictvím ruského náměstka v Ivangorodě. Poselství jeho tentokrát týkalo se jen věcí livonských. Maxmilian a syn jeho Filipp poslali velikému knížeti přímluvné listy, aby propustil na svobodu 40 Livonců zajatých v poslední válce. Krom toho Hartinger zaslal svůj vlastní list, v němž mimo jiné zprávy o západoevropských událostech oznamuje velikému knížeti, že král Vladislav jest ještě živ, ale těžce nemocen, a Maxmilian pro případ jeho smrti dal »střežiti« uherské hranice.[3] V listě také vyslovil žádost, aby Ivan psal svůj list k císaři latinsky, ježto v okolí Maxmilianově nikdo nezná ruského jazyka. Ti, co znali, všickni prý zemřeli, mezi nimi i Jiří Thurn.[4] Ivan však odpověď Maxmilianovi a Filippovi napsal zase rusky. Byl ochoten propustiti zajatce, zřekne-li se livonský řád spolku s Litvou a pošle k jeho náměstkům v Novgorodě a Pskově prositi o mír, což rovnalo se skoro odpovědi zcela odmítavé. Maxmilian však na nové prosby livonského a pruského řádu obrátil se ještě jednou s touže žádostí do Moskvy. V květnu r. 1506 poslal Hartingra do Moskvy po třetí.[5] V té době vládne již v Rusku Vasil Ivanovič. Maxmilian píše v listě, že posílá Hartingra do Moskvy, aby vyjednal propuštění livonských zajatců, které slíbil Ivan propustiti. Jak víme, Ivanův slib byl poněkud jiný. Hartinger však přinesl překlad Ivanova listu, který prý pořídil jakýsi benátský biskup, ale překlad byl tak zkomolený, že mu císař nevěřil a proto posílá ho do Moskvy s dotazem, je-li správný. Úmysl císařův zastříti, že žádá vel. knížete o tutéž věc podruhé, jest tuším dosti patrný. Vasil však dal Hartingrovi stejnou odpověď jako otec.1) Nápadné jest, že vel. kníže ve své odpovědi zmiňuje se dosti obšírně o spolku, kdežto v Maxmilianových listech máme naň jen nepatrné narážky. Ježto pak jednání Hartingrovo v Moskvě spadá do doby konfliktu Maxmilianova s uherskými stavy, snadno mohla vzniknouti myšlénka, že bylo v souvislosti s událostmi uherskými. Domněnku takovou skutečně vyslovil *Bauer*, který míní, že Hartinger uzavřel v Moskvě jakousi tajnou úmluvu, která však úmyslně do protokolů jednání zanesena nebyla.2) Domněnku tuto, jinak dosti pravděpodobnou, musíme zamítnouti již proto, že v pozdějším jednání žádná zmínka o ní se neděje. Ostatně uzavírati tajné smlouvy v Moskvě nebylo zvykem.3)

---

[1] Oest. u. Russ. str. 60. — [2] Pam. I., str. 119 sq. — [3] Pam. I., str. 130—131. Hartinger zmiňuje se také o vítězství Maxmilianově nad Čechy u Schönberka. Leckteré zprávy přehání, ale nikde nenajdeme, že by Hartinger s »básnickou volností« líčil sněm v Kolíně r. 1505, jak tvrdí Uebersberger. Hartinger nemohl o sněmu kolínském ničeho psáti, ježto sešel se později, nežli Hartinger svůj list v Livonsku psal. Či má Uebersberger Konstantii (Kostnici), o níž v listu děje se zmínka, za Kolín? Srov. Uebersberger, Oest. u. Russ. str. 63. — [4] Pam. I. 129 sq. — [5] Creditiv dat. ve Vídni 25. květ. 1506. Pam. I. str. 139—141.

Odchodem Hartingrovým z Moskvy, nastala ve stycích Maxmilianových s Moskvou několikaletá přestávka. R. 1508 učiněn byl sice pokus o společnou akci proti Polsku, neměl však výsledku. Vycházela-li však v letech dřívějších iniciativa vždy od Habsburků, r. 1508 vyšla z Moskvy. Ani tentokráte však nevyšla zcela z vlastního popudu moskevského dvora. Stalo se tak z návodu knížete *Michala Glinského.* Mocný tento litevský magnát dostav se dílem vlastní, dílem cizí vinou do konfliktu s králem Sigmundem utekl se do Moskvy. Tam sžírán pomstou, strojil nepřátelské plány proti Sigmundovi. Pobyv dlouhá léta na západě u vévody saského Albrechta i císaře Maxmiliana získal si široký rozhled v evropské politice.4) Vel. kníže v té době měl válku s Polskem. Dle smlouvy z roku 1490, kterou císař před čtyřmi lety skrze Hartingra osvědčoval se zachovávati, v Moskvě měli právo žádati císaře o pomoc. V Moskvě však neučinili toho, vědouce patrně, že Maxmilian sotva pustil by se do války s Jagellovci, neměl-li by vlastní příčiny k nepřátelství. V srpnu však r. 1508 upozornil Glinský moskevského knížete, ač již post festum, že Maxmilian má zápletku v Uhrách a, že by moskevská pomoc přišla mu vhod, »*aby král polský se mu do věcí uherských nemíchal*«.5)

---

1) Ibidem str. 148 sq. — 2) Bauer, Snošenija Rossii s germanskimi imperatorami atd. Ž. M. N. P. T. 148, str. 79. — 3) Uebersberger (str. 64) zamitá rovněž Bauerovu domněnku, ale důkaz, že císař po nových úmluvách s Vladislavem 20. a 27. břez. 1506. pomoci Moskvy nepotřeboval, nepřesvědčuje. Až do r. 1507 situace v Uhrách pro Maxmiliana byla velmi nejistá. Srov. Ulmann, K. Max. I. sv. 2. str. 276 sq. — 4) Karamzin, Istorija gosud. rossijskago. T. VII, str. 10. — 5) Pam. I., str. 151.

Za tou příčinou vybízel velikého knížete, aby pokusil se spolek s císařem obnoviti. Nechce-li však vyslati zvláštní poselství, Glinský byl ochoten sprostředkovati aspoň doručení listu. Vasil uradiv se s bojary poslal prostřednictvím Glinského císaři list. Psal, že počal dobývati na králi polském »ruských« zemí a od knížete Glinského dověděl se, že prý císař chce pokusiti se o Uhry. Stylisace listu však jest velmi podivná. Veliký kníže cituje příslušnou část staré smlouvy a oznamuje, že chce při ní setrvati. Císař má mu oznámiti, jaká jest o té věci jeho vůle.[1]) O osudu tohoto listu nevíme. Snad ani císaře nedošel. Maxmilian aspoň naň neodpověděl, a ani později zmínka o něm se neděje. Ostatně císař r. 1508 — v roce ligy cambrayské — neměl času zanášeti se spolkem s Moskvou, který neměl pro něho v té době významu.

Plány Maxmilianovy v té době v Uhrách dobře se dařily. Svědčí o tom lakonická noticka Cuspinianova. Známý tento diplomat, kterého císař užíval specielně v jednání s dvorem uherským, napsal roku 1507 do svého denníku jen dvě slova: Captus Ludovicus![2])

III.

Cuspinian však jásal předčasně. Neméně než čtyřiadvacetkrát ještě nucen byl bráti se do Uher, než Ludvík pro Habsburky opravdu byl »captus«.[3]) I po smlouvách z r. 1506 a 1507 úspěchy Maxmilianovy v Uhrách byly stále rázu velmi problematického. Již nepřirozenost jejich činila je velmi nejistými. Po vymření Vladislavova rodu mají dvě veliké koruny spadnouti na rod cizí, ačkoli existuje druhá linie jagellovská a nikoli vzdálená — na trůně polském sedí vlastní Vladislavův bratr. Bylo počítati vždy s možností, že polští Jagellovci vystoupí s nároky na dědictví, vymře-li větev česko-uherská, že vystoupí již proto, aby na český a uherský trůn nedostal se rod habsburský, jehož moc mohla se v tom případě státi Polsku velmi nebezpečnou. Ještě větší obavy působily císaři snahy Zápolského podporované silnou stranou nationalní, jejíž antipathie proti Habsburkům projevila se nejmocněji na říjnovém rákoši r. 1505. Rozhodnutí tohoto sněmu, že nemá po vymření vládnoucí dynastie volen býti cizinec, znamenalo na prvním místě zdeptání všech nároků a práv Habsburků v prach. Válka, která r. 1506 z toho povstala, skončila se smírem. Uhři uznali práva Habsburků, z té však hlavně příčiny, že za války narodil se Vladislavovi dědic, čímž otázka nástupnictví ztratila své ostří. Nicméně napjetí mezi Maxmilianem a stranou Zápolského v Uhrách nepřestává. Jan

---

[1]) List datován 28. srpna 1508. Pam. I., str. 152—154. — [2]) Ulmann, K. Maximilian I. sv. 2. str. 283. — [3]) Liske Der Congress zu Wien im J. 1515. Forschungen zur deutschen Geschichte VII., str. 465.

Zápolský, zbaven byv narozením Ludvíkovým naděje na trůn pro dobu nejbližší, nevzdal se svých plánů docela. Král Vladislav churavěl, dalo se čekati, že po jeho smrti za nezletilosti Ludvíkovy bude třeba vlády poručnické. Zdálo se, že bude se opakovati historie vlády Ladislava Pohrobka. Gubernatorství Hunyadovo a, ježto Ludvík byl dítětem chabého zdraví, i další vývoj událostí mohl býti stejný jako před půl stoletím. Krom toho Zápolský vždy ještě činí pokusy o získání ruky princezny Anny.[1]) Dvě jsou tedy centra, která plány Habsburků v Uhrách ohrožovala — polský dvůr a nationální strana v Uhrách s Janem Zápolským v čele. Vmyslíme se nyní snadno v Maxmilianovy city, když zvěděl, že obávaní praetendenti podali si ruce. V březnu r. 1511 ve Vratislavi počalo se jednati o sňatek krále polského Sigmunda se sestrou Zápolského Barborou.[2]) Král Vladislav vlivem polské strany na svém dvoře sám sňatek bratru doporučil. Císař zvěděv, co se strojí, okamžitě nebezpečenství postřehl. Již okolnost, že jednání bylo tajné, nenechávala ho v pochybnostech, že učiněn smělý krok přímo proti němu. I kdyby Sigmund sňatkem s krásnou Barborou nesledoval žádného cíle politického, poměr Maxmilianův k Zápolskému činil z něho rozhodnou protihabsburskou demonstraci polského dvora v otázce uherské.

Německý císař nemusil čekati na příležitost, chtěl-li králi polskému za přátelení se s jeho odpůrcem v Uhrách zaplatiti stejnou mincí. V té době začíná spor velmistra Albrechta s králem polským. Dne 3. května r. 1511. Maxmilian vydal proklamaci k severoněmeckým knížatům, aby byli pohotově brannou mocí přispěti německému řádu, vypukne-li mezi ním a Polskem válka.[3]) Téhož dne vyhotovena byla instrukce pro opata fuldského *Hartmanna*, který měl býti poslán ke králi polskému. Instrukce jest výslovným neuznáním míru toruňského. Králi hrozí se válkou, neustane-li od nátlaku na německého velmistra, který jest podřízen jedině císaři a papeži.[4]) Hartmann však do Polska vyslán nebyl. Po prvním pobouření dostavila se rozvaha. Sňatek Sigmundův se Zápolskou ještě nebyl uzavřen, Maxmilian pokusil se překaziti ho obratným jednáním. Vyslal do Polska svého sekretáře *Jiřího Sterze*, který nabídl Sigmundovi sňatek s jednou z dcer vévody mantuánského Ludvíka Gonzagy.[5]) Zároveň působil císař na vrtkavého Vladislava tak, že tento, ač sám byl králi polskému sňatek s Barborou doporučil, radil Sigmundovi, aby od něho upustil. Na polském však dvoře byli pevně rozhodnuti pro sňatek s Barborou. Sterz s díky byl odmítnut. Nabídka prý přišla pozdě, neboť král Sigmund již svou mysl a vůli přiklonil jinam.[1]

---

[1]) Rezek, Úmluvy sjezdu vídeňského a jich význam pro volbu českou. Čas. Česk. Musea r. 1881, str. 390. — [2]) Der Wiener Congress von 1515 atd. Forsch. zur deutsch. Gesch., XVIII., str. 459. — [3]) Joachim, Die Politik des letzten Hochmeisters in Preussen Albrecht von Brandenburg I. Urkunden und Briefe No 30. — [4]) Ibid. No 29. — [5]) Liske, Der Congress zu Wien atd. Forsch. zur deutsch. Gesch. VII., str. 470.

V únoru r. 1512 sňatek Sigmundův s Barborou Zápolskou se uskutečnil. Král polský stal se tím, jak praví Uebersberger, protektorem protihabsburské strany v Uhrách.[2] Od té doby Maxmilian vystupuje proti Polsku nepřátelsky s otevřeným hledím. Záminkou jest mu vymáhání manské přísahy na velmistrovi Albrechtovi. Nežli však přistoupím k vylíčení veliké akce Maxmilianovy proti králi polskému, jejíž hlavní částí jest nový spolek s Moskvou, třeba zmíniti se o jisté kontroversi.

Z dosavadního vypravování bylo by lze souditi, že motivy dynastické to byly, které vedly císaře k nepřátelství s Polskem. Bylo tomu tak, ale ne zcela. Byly tu motivy ještě jiné — nacionální. Zachrániti německý řád, »Nové Německo«, před panstvím polským. Jest však spor, který motiv byl hlavní, respektive starší? V starší literatuře vládlo mínění, že Maxmilianovo nepřátelství k Sigmundovi motivováno bylo sňatkem jeho s Barborou Zápolskou. Tak soudil již *Ranke*[3] a zvláště *Droysen* ve svých dějinách pruské politiky.[4] Droysen vidí ve všem, co Maxmilian pro německý řád podniká, jen manévr, jímž usiloval polského krále přinutiti, aby upustil od protihabsburského vystupování v otázce uherské. Silný ovšem důvod pro sebe takové mínění má. Císař dosáhnuv r. 1515 obratu u Sigmunda v otázce uherské, vydává řád králi polskému. *Fiedler* uvádí mínění současníků, sám však otázky neřeší. Tak cituje zprávu Herbersteinovu, který uvádí výslovně sňatek s Barborou jako motiv nepřátelství s králem polským. Císař sám uváděl jako příčinu nátlak polského krále na velmistra, a král Sigmund tomu věřil.[5] Po Fiedlerovi otázku vzal na přetřes *X. Liske* ve svém pojednání o kongressu vídeňském r. 1515.[6] Liske akceptoval dosavádní názor a podepřel ho, jako nikdo před tím. Zejména ukázal na časový vztah mezi událostmi uherskými a Maxmilianovým vystoupením na ochranu řádu, jež objevilo se jako odveta za Sigmundovo přiklonění se ke straně Zápolského. Také *Bauer* dává motivům dynastickým hráti největší roli.[7] R. 1878 objevilo se ve Forschungen zur d. Geschichte pojednání *J. Ulmanna, »Maximilian I. in dem Conflicte zwischen dem deutschen Orden in Preussen und Polen be-*

---

[1] Acta Tomiciana II., Nr XVI. Responsum a Sigismundo Rege, Nuntio Cesaris Maximiliani, Georgio Sterz. — [2] Oest u. Russ. I., str. 75. — [3] L. Ranke, Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation I., 230. — [4] Droysen, Gesch. der preussischen Politik II., 2. str. 58 sq. — [5] Fiedler, Die Allianz zwischen Kaiser Maximilian I. und Vasilji Ivanovič atd. Sitzb. W. Akad. XLIII., str. 183—184. — [6] Liske, Der Congress zu Wien im Jahre 1515 Forschungen zur deutschen Geschichte VII., r. 1867., str. 461. — [7] Bauer, Snošenija Rossii s germanskimi imperatorami atd. Ž. M. N. P. r. 1870. T. 148. Práce sahá však jen do r. 1509.

sonders in den J. 1513 bis 1515«.[1]) Ulmann postavil se proti dosavádnímu mínění. Snažil se dokázati, že nepřátelská akce Maxmilianova proti polskému králi nebyla jen pákou k dosažení ústupků se strany Sigmundovy v Uhrách, nýbrž, že to byl nacionální zájem o německý řád, k němuž ovšem později přidružily se motivy dynastické. Toto »později« snažil se dokázati tím, že císař ujal se energicky řádu dříve, než vůbec projekt sňatku Sigmundova s Barborou se objevil. Zmínka o sňatku vyskytuje se prý v říjnu r. 1511, kdežto známá nám již proklamace císařova k severoněmeckým knížatům počátkem května téhož roku. Vystoupení Ulmannovo bylo Liskovi podnětem, že napsal ještě do téhož ročníku Forschungen nový článek, v němž staré své mínění podepřel novými doklady, jmenovitě jasně dokázal, že jednání o dotyčný sňatek vyskytá se již v březnu r. 1511.[2]) Nicméně Ulmann setrval na svém a v druhém svazku své známé knihy »*Kaiser Maximilian I.*« pokusil se znovu je obhájiti. Nevylučuje pravděpodobnost názoru Liskova, ale svůj má za pravděpodobnější. Pro Liska svědčí prý chronologická shoda událostí, spojená s některými zpravami současníků, kteří však soudili »*ex eventu*«. Pro jeho mínění svědčí celý průběh událostí. Přímý však důkaz prý vésti nelze.[3]) Názor Ulmannův, kterým Maxmilian v otázce řádové jeví se v lepším světle, v německé literatuře byl přijat. Zejména úplně k Ulmannovi přidal se Erich Joachim.[4]) Uebersberger, ač výslovně nikde to nepřiznává, kloní se k Liskovi. Dle něho sňatek Sigmundův s Barborou to byl, který hnal císaře do náručí moskevského knížete.[5]) Jedině apologie Maxmilianova má mnoho společného s apologií, kterou najdeme u Ulmanna. K tomu však třeba znáti průběh událostí.

Současně s Maxmilianovými snahami o zabezpečení habsburských nároků na korunu uherskou před možným praetendentstvím krále polského a ctižádostivými choutkami Zápolského usiluje německý řád zbaviti se manského závazku ke koruně Polské. Po smrti Tiefenově r. 1497 na zmíněné již výpravě do Multan zvolen byl velmistrem Friedrich, z vévodského rodu saského. Volba německého knížete za velmistra měla vzpružiti hluboko již poklesly interess německé říše o osud »špitálu německé šlechty«. Friedrich podporován šťastnými okolnostmi politickými, vytáčkami a průtahy dovedl toho, že králi polskému, ač velmistrovský kříž nosil dvanáct let, povinného holdu nesložil. Po jeho smrti (r. 1510) nový velmistr, *Albrecht Braniborský*, jest pevně rozhodnut kráčeti ve šlépějích svého předchůdce. Pro něho však situace nebyla již tak příznivá. Praktiky provozované předešlým velmistrem vyčerpaly trpělivost polského krále do dna. Naděje, že Sigmund bude k svému příbuznému [1]) shovívavější, sklamala. Král důrazně vymáhá hold, Albrecht však je odhodlán odpírati i zbraní. Nedostalo-li se mu však vydatné pomoci cizí, nebylo pochyby, jak dopadne válka, nad níž v Polsku nebylo populárnější. Velmistr hledá spásu u císaře a papeže. Ani císař ani papež nikdy toruňského míru neuznali, což již předchůdci Albrechtovu bylo hlavním zdrojem vytáček. Odvolával se na císaře, který mu zakazoval jako údu říše německé holdovati králi polskému. Pouhý zákaz císařův ovšem nespasil by řádu, kdyby polský král rozhodl se mocí přinutiti k poslušnosti vzpírajícího se vasalla. Avšak král Sigmund, nebral-li přílišných ohledů na císaře, chtěl aspoň papeže pohnouti k schválení míru toruňského. Za tím účelem vyslán r. 1510 do Říma známý diplomat, arcibiskup hnězdenský Jan Łaski. Veliké summy peněz měly mu poslání usnadniti. Ale i velmistr měl v Římě své lidi a svou stranu. Na dvoře papežském a tehdejším sboru lateránském veden mezi oběma stranami veřejný i tajný boj, který však líčiti není mým úkolem. Stačí odkázati na důkladné vylíčení těch věcí v knize Joachimově.[2]) Napjetí mezi polským králem a novým velmistrem záhy stalo se kritickým. Na podzim r. 1512 na sjezdu v Piotrkově markrabě Kazimír, bratr a jednatel Albrechtův, zažehnal hrozící výbuch jen slibem, že velmistr manskou přísahu složí. V Piotrkově však stanoven poslední termin.[3]) Velmistr tím vehnán do úzkých. Holdovati nechtěl a k odporu byl sláb. Na hmotnou pomoc císaře a říše nebyla naděje.

---

[1]) Forschungen zur deutschen Geschichte XVIII., r. 1878, str. 89. — [2]) X. Liske, Der Wiener Congress von 1515 und die Politik Maximilians I. gegenüber Preussen und Polen. Forsch. zur deutsch. Gesch. XVIII., str. 445—467. — [3]) Ulmann, K. Maximilian I. sv. 2., str. 511 sq. — [4]) Die Politik des letzten Hochmeisters im Preussen Albrecht von Brandenburg, I. díl, 1510—1517. Publikationen aus den k. Preussischen Staatsarchiven. B. 50., 1892, str. 10 pozn. 1. — [5]) Uebersberger, Oest. u. Russ. I., str. 75. Mínění Droysenovo však prohlašuje za nespravedlivé a strannické. Ibid., str. 94—95

V kritické chvíli přišla pomoc. V prosinci r. 1512 veliký kníže moskevský zvěděv, že polský král štval proti němu Tatary, zrušil »věčný« mír, před třemi roky uzavřený, a zahájil nové, dlouholeté nepřátelství s Polskem útokem na Smolensk.[4]) Udávaná příčina zrušení míru byla jen záminkou k válce, k níž v Moskvě dlouho se připravovali. Již na jaře r. 1511 kníže Glinský oznamoval německému řádu, že mír mezi Polskem a Moskvou dlouho nepotrvá. Glinský totiž, dobrý známý saského rodu ze svého pobytu na západě, propůjčil se velmistrovi Friedrichovi Saskému za jednatele s moskevským knížetem. Spojení mezi ním, velmistrem a saským dvorem prostředkoval Němec Krištof Schleinitz. Král polský dověděl se o piklích Friedrichových v Moskvě teprve za jeho nástupce počátkem r. 1512, když se mu náhodou dostaly do rukou listiny, které Schleinitz na zpáteční cestě z Moskvy, Poláky jsa pronásledován, zahodil. 1) Listy kompromitovaly zemřelého velmistra, nikoli však jeho nástupce. Nicméně, když vypukla válka s Moskvou, král polský měl silné podezření, že jest to dílo Albrechtovo a Plettenbergovo. 2) A měl pro to důvody. Prusy a Livonskem klidně prošli do Moskvy najatí žoldnéři. O Plettenbergovi pak víme, že v době vypuknutí války rusko-polské měl v Moskvě svého posla. V listu, jímž sděluje velmistrovi Albrechtovi zprávy oním poslem z Moskvy od Glinského mu přinesené, píše, že veliký kníže v nové válce nedobude přílišných úspěchů, nicméně vyslovuje naději, že král polský v nebezpečenství, do něhož ho válka s Moskvou uvedla, bude své srdce mírniti a navrátí řádu, což jeho jest. 3) Zdálo se, že vskutku nadešla příznivá doba nejen zbaviti se manské přísahy, nýbrž i revindikovati území r. 1466 Polsku odstoupené. Velmistr vhodného okamžiku nepropásl. Bratr jeho Kazimír, jenž po jednání v Piotrkově odebral se počátkem r. 1513 do Němec hledati pomoc, předložil kolem 1. března Maxmilianovi *plán veliké alliance protipolské.* 4) Maxmilian, jenž již r. 1490 podobným plánem se obíral, na projekt přistoupil. Již v polovici března píše Kazimír Albrechtovi, že císař v několika dnech vyšle do Moskvy *Jiřího Schnitzenpaumera.* 5) Schnitzenpaumer však vyslán teprve v srpnu po novém urgování velmistrově. Dle instrukce vyhotovené 11. srpna r. 1513 v Aire úkolem jeho bylo: připomenouti a obnoviti starý spolek proti králi polskému, oznámiti připravovanou protipolskou allianci a vyzvati vel. knížete, aby poslal své jednatele ke králi dánskému, kde účastníci alliance mají se uraditi. 6) Na cestě do Moskvy Schnitzenpaumer na rozkaz císařův stavěl se na dvorech některých knížat, aby jim projektovanou allianci oznámil. Nenacházel však pro spolek valné ochoty. Ani v Kulmbachu, na rodném dvoře velmistrově, otec Albrechtův

---

[1]) Jak známo, Albrecht byl synem sestry Sigmundovy Žofie, provdané za markraběte Friedricha. Tato však krátce po volbě Albrechtově zemřela. Joachim, Die Politik atd. Einleitung, str. 6. — [2]) E. Joachim, Die Politik atd. — [3]) Ibid. Einleitung, str. 35. Den k holdu stanoven na 12. dub. r. 1513 v Poznani. — [4]) Solovjev, Istorija Rossii, V., str. 333.

---

1) Joachim, Die Politik I., str. 15—16. — 2) Srov. list Sigmundův kardinalovi Achillovi de Grassis z 20 led. 1513. Acta Tomiciana II., CLX. — 3) Joachim, Die Politik atd. Urkunden und Briefe No. 62. M. in Livland an H. M. 31. led. 1513. — 4) Ibid., No. 63. Eingabe des Markgrafen Kasimir wegen eines Bündnisses zu gunsten des HM's und DO's. V allianci vedle císaře měli býti: král dánský, kurfirst saský s ostatními knížaty saskými, kurf. braniborský, arcibiskup magdeburský, vévodové brunšvický, holštýnský, meklenburský, pomořanský, německý řád a všechna šlechta národa německého. Vel. kníže moskevský mezi členy alliance zařazen není. Císař má s ním jednati. Patrně na omluvu, že křesťanští panovníci spolčují se s »nevěřícím« Moskvanem, vpletl Kazimír do svého projektu větu, že může býti přiveden k víře »křesťanské«. — 5) Ibid., No. 64., str. 221. — 6) Instrukce tištěna u Fiedlera, Die Allianz atd. Beilage I. Sitzb. Wien. Akad. XLIII., 1863. Stylisace její jest velmi temná.

Friedrich a bratr Kazimír od projektu, který byl Kazimír sám císaři předložil, mnoho nečekali. Kazimír bál se, aby předčasné prozrazení plánu nepřipravilo bratrovi pohromu, a raději usiloval získati pro věc řádovou pomoci říšské. Schnitzenpaumerovi dán pokyn, aby při jednání s Moskvou interessy řádu zůstaly v pozadí.[1]

Do Moskvy dorazil Schnitzenpaumer teprve v únoru r. 1514. Přišel v pravý čas, aby zmařil jednání o mír, k němuž válčícími stranami stanoven již pevný termin.[2] Livonský mistr dobře předpovídal, že Vasil nebude míti ve válce mnoho štěstí. Po dvou nezdařených výpravách proti Smolensku klonil se veliký kníže k míru, avšak příchod císařského posla vrátil mu bojovnou náladu. Pohříchu o jednání Schnitzenpaumerově v Moskvě a těch, kteří posláni byli po něm, máme zprávy velmi nedostatečné. Prameny ruské chybí téměř úplně. V Pamjatnikách v létech 1509—1517 jest mezera. Odkázáni jsme hlavně na prameny zachované ve vídeňském dvorském archivu. Na nich založil svou práci Fiedler a většinu jich otiskl jako přílohy. Schnitzenpaumer ujednal s velikým knížetem novou smlouvu proti Polsku. Veliký kníže zavazuje se pomáhati císaři v boji o území, které král polský odňal německému řádu, císař měl naopak přispěti vel. knížeti v boji o knížectví kijevské.[3] Nová smlouva silně připomíná úmluvu z r. 1490. Tehdy ovšem byla namířena proti oběma větvím jagellovským, nyní jen proti králi polskému; tehdy pro Maxmiliana causa inimicitiae byly Uhry, nyní, jak aspoň sám tvrdil, německý řád. Uzavřením smlouvy Schnitzenpaumer překročil své instrukce, v nichž o nové nějaké písemné smlouvě není ani slova. Než posel císařův zavázal se zvláštní listinou vel. knížeti, že Maxmilian ujednanou smlouvu příjme beze změny.[4] Krom toho slíbil, že Maxmilian ke dni sv. Jana (24. června r. 1514) s celou svou mocí napadne krále polského od západu.[5] Neslýchané toto překročení instrukcí vysvětlovalo se dosud tak, jak vysvětlil je Fiedler. Dle Fiedlera Schnitzenpaumer učinil tak »entweder von zu grossem Eifer hingerissen oder von einer ihm überlegenen gewandtheit der russischen Unterhändler irregeführt.«[6] Také Uebersberger má za to, že posel císařův byl podveden jako kdysi Thurn.[7] O věci nejlépe poučila by nás Schnitzenpaumerova relace po návratu z Moskvy. Kdyby se nám byla zachovala, bylo by z ní jistě patrno, zda Schnitzenpaumer byl v Moskvě přelstěn, jak dosud se mělo za to, či, což zdá se mně pravděpodobnější, sám velikého knížete klamal sliby nesplnitelnými. Překročení písemných instrukcí nedá se zcela vysvětliti diplomatickou neschopností Schnitzenpaumerovou. Zvláště těžko jest věřiti, že by seriosně sliboval velikému knížeti na vlastní pěst brannou pomoc císaře. Čekali bychom, že posel za přestoupení instrukcí bude potrestán nebo pokárán. Vidíme však pravý opak.

---

[1] Joachim, Die Politik atd. I. Einleitung, str. 51—52. — [2] Liske, Der Congress vom J. 1515 atd. Forsch. zur deutschen Geschichte XVIII., str. 465. — [3] Sobranie gosudarstvennych gramot i dogovorov V. No. 67., str. 66 squ. — [4] Fiedler, Sitzsb. XLIII., str. 186—187. — [5] Ibid., str. 191. — [6] Ibid., str. 186. — [7] Oest. u. Russ. I., str. 79.

Za své poslání byl odměněn dobře placeným úřadem v Kraňsku.[1] Také velmistr Albrecht byl s ním spokojen, poslav mu dary.[2] V žádném listě, kde je zmínka o jednání Schnitzenpaumerově v Moskvě, nenalezl jsem zprávy, svědčící o nespokojenosti s výsledkem jeho cesty.[3] Závazky, které císařský posel velikému knížeti učinil, dají se vyložiti jiným způsobem. Schnitzenpaumer dostihnul Moskvy v době, kdy veliký kníže začíná jednati s Polskem o mír. Bylo nutno nešetřiti sliby, aby Vasil dal se pohnouti k pokračování ve válce. Tento dal se vskutku strhnouti k nové válce, když. dostalo se mu od císařského posla největší záruky, jaké mohl dáti, že císař vskutku přijme smlouvu, vážící ho ku pomoci vel. knížeti. Smlouva v daném okamžiku byla na prospěch Moskvy, které císař měl v obnovené válce přispěti na pomoc. Schnitzenpaumer jistě to věděl, ale sliboval a stvrzoval vše, co se žádalo, při dobrém vědomí, že císař slibům jeho nedostojí, a závazky, které učinil jménem císaře, že ospravedlní tím, že byl to nutný diplomatický manévr, aby chystaný již mezi Polskem a Moskvou mír byl zmařen.

V červenci r. 1514 ruští poslové Dmitrij Laskirev a Elisar Sukov, objevili se na dvoře císařově, aby přijali přísahu na smlouvu Schnitzenpaumerem v Moskvě ujednanou. Maxmilian zachoval se velmi podivně. Stvrdil smlouvu z Moskvy přinesenou a odevzdal jim svou listinu, stylisovanou úplně dle konceptu moskevského.[4] Podle pozdějšího tvrzení Maxmilianových poslů v Moskvě vymínil však si, že veliký kníže zamění listinu za jinou, v níž nebudou místa »proti říšskému stylu a jeho svědomí«. Avšak toto opravené vydání listiny svědčí nejlépe, že císař zahrál si s Moskvou jako r. 1490. Opraveny v ní nejen formální chyby proti stylu císařských listin, nýbrž i obsahově změněna tak, že byla v křiklavém odporu s listinou, kterou byl císař přísahou stvrdil. Obsahová úchylka od listiny, kterou Schnitzenpaumer bez jeho vědomí na dvoře moskevském vyjednal, mnoho by ještě neznamenala. Ale změna, která odstraňovala články proti »císařovu svědomí«, odporovala také *instrukci*, kterou kdysi Maxmilian dal Schnitzenpaumerovi. Dle ní Schnitzenpaumer měl získati velikého knížete k společné válce proti Polsku, v »opravené« však listině navrhoval císař nejprve pokus o mírné vyrovnání s králem polským na sjezdu jich plnomocníků v Lubeku a teprve, kdyby mírné jednání nevedlo k cíli, měli všickni účastníci spolku napadnouti Polsko a bojovati tak dlouho, dokud každý z nich na králi polském svých požadavků a trvalého pokoje nedosáhne. 1) S touto novou listinou posláni byli v srpnu k velikému knížeti Dr. Jakub Ösler a Moritz Burgstaller. Dorazivše do Moskvy v prosinci r. 1514, přijati byli s velikou poctou. Když však předložili »opravenou« úmluvu, vzbudili nevoli. Vasil rozhodně odmítl listinu, která vzhledem k událostem, jež se zběhly v obnovené válce, zněla jako výsměch. Veliký kníže ponuknut císařským poslem začal v létě r. 1514 novou válku, vzal Smolensk, ale konečný výsledek výpravy byla strašlivá porážka jeho vojska nad Orší. 2) Po této pohromě přichází císař s návrhem na mírné jednání s polským králem. Vasil »mit grossem *Ernst und Bewegnuss*« řekl poslům, že mohl již míti s králem polským výhodný mír, jen k vůli císaři obnovil válku k vlastní své škodě. Schnitzenpaumer slíbil mu jménem císaře pomoc ke dni sv. Jana, což se nestalo, ačkoli veliký kníže zcela na to spoléhal. 3) Poslové Maxmilianovi odpovídali, že Schnitzenpaumer jednal proti instrukcím, což ovšem byla pravda. Ale kus neupřímné kasuistiky bylo ve výkladu poslů, proč císař stvrdil listinu, s jejíž formou ani obsahem nesouhlasil. Císař prý učinil tak, aby král polský nespýchnul ještě více, kdyby dověděl se, že císař s moskevským knížetem se nedohodli. Veliký kníže může prý beze škody přistoupiti na druhou úmluvu, z níž vypuštěny jen články, které nebyly by příjemny

---

[1] Fiedler, Die Allianz atd. Sitzb. Wien. Akad. XLIII., str. 189. —

[2] Tak aspoň rozumím nejasné vložce u Joachima str. 66: Beiläufig sei bemerkt, dass später, anfangs Juli, dem kaiserlichen Botschafter gehörige Effekten, auch Auer- und Elenshäute und Hirschgeweihe ihm an den Kaiserhof aus Preussen nachgesandt wurden. —

[3] Srov. na př. Abschied des Kaisers für die Gesandten des HM's in Preussen. (Joachim I., Urkunden und Briefe N. 74.). —

[4] Jest to zmíněná již listina, v níž dává se Vasilovi titul cáře, které dovolával se již Petr Veliký, jako důkazu starobylosti odpíraného mu na západě titulu.

---

1) Wo aber das also guetlich nit sein möcht, so sollen alszdann wir mit vnnsern Pundtsverwanndten vnnd Vnnderthanen, Auch vnnser lieber Brueder herr Wasilius Grosfurste aller Rewssen, mit vnnser aller macht personndlich oder durch vnnser Fürsten vnd Hawbtleut auf sannd Geörgen des heiligen Ritters tag negst kunfftig gegen dem kunig von Polan vnnd demselben seinem kunigreich zu Velde sein, vnnd mit gewalt vnnd dem Schwert ainmuetiglich wider Sy furnemen, hanndlen vnnd ausrichten, vnnd *vnnser kainer on des anndern wissen vnnd willen kainen Fryden noch Bestanndt gegen Inen eingeen noch annemen*, auch weder Sumer noch Wynnter aufhören zu kriegen noch ainannder verlassen getrewlich vnnd on all Arglist vnd geuerde Solanng *bis wir all, wie vorberürt ist, yetzt vnnd auf künfftig zeit von dem kunig zu Polan vnnd seinem kunigreich vnnser Spruck vordrung vnnd beswerungen vergnuegt vnnd zu Fryden vnnd rue gestellt seien.* Viz Fiedler, Beilage V., str. 254. — 2) Solovjëv, Istorija Rossii V., str. 339. — 3) Relation vor dem versammelten h. Hofrath über die von Dr. Jacob Ösler und Moritz Burgstaller verrichtete Gesandtschaft nach Moscau. Fiedler, Beilage VI. Sitzb. W. Akad. XLIII., str. 256 sq.

papeži a křesťanským knížatům a které nesrovnávají se s císařovým náboženstvím.[1]) Pravou však příčinu, proč císař navrhl nejprve mírné jednání s králem polským, není nesnadno si domysliti. Smlouva Schnitzepaumerem uzavřená neobsahovala, nehledíme-li k chybám ve stylisaci listiny, proti »svědomí císařovu« o nic více než smlouva uzavřená r. 1490 Jiřím Thurnem, kterou císař stvrdil beze změny, maje válku s králem Vladislavem a Uhry, opustil ji však ihned, jakmile s Vladislavem se smířil. Smlouva z r. 1514 byla císaři proti mysli jen potud, pokud byl jí vázán k okamžitému přispění velikému knížeti proti Polsku. K válce však se Sigmundem neměl císař ani času ani chuti. Návrhem na mírné vyrovnání vyhnul se tomuto závazku. Dalo by se namítnouti, že by byl nejlépe zbavil se této povinnosti, kdyby nebyl smlouvu z Moskvy přinesenou vůbec stvrdil, uživ vhodné výmluvy, že uzavřena byla proti jeho vůli a vědomí. Do budoucnosti však se nevidělo, a císař stvrzením smlouvy zabezpečil si spolek s Moskvou pro případ vždy ještě možného utkání se s králem Sigmundem. Ostatně pokus císařův o mírné jednání s králem polským v Lubeku jest prvním jeho krokem k opuštění německého řádu a moskevského knížete. Jednalo-li se Maxmilianovi vskutku o prospěch řádu, byla veliká naděje na vyrovnání s králem polským po dobrém předem vyloučena. Šlo hlavně o manskou přísahu, kterou velmistr Albrecht odpíral králi Sigmundovi. Nedalo se mysliti, že král polský zřekne se těžce nabytých úspěchů míru toruňského. Pruský velmistr patrně byl si toho vědom, souhlasil-li se sjezdem v Lubeku. Spoléhal na slib, který dal císař jemu i vel. knížeti: nedosáhnou-li svých požadavků na králi polském cestou mírnou, vymohou si je zbraní. Albrecht spoléhal jen na druhý prostředek, sjezd v Lubeku byl pro něho poradou účastníků koalice pro nastávající válku. Velice však se klamal, jak vysvitne nejlépe z císařova pozvání, aby také král Vladislav vyslal své posly do Lubeka. Zde třeba poněkud se vrátiti.

Králi Sigmundovi spolčování císařovo s Moskvou nezůstalo a patrně nemělo zůstati tajným. Ještě před bitvou nad Oršou stěžoval si v listech králi Vladislavovi na »nekřesťanské« jednání císařovo.[2]) Vladislav bratrsky Sigmunda se ujal. V té době Cuspinian vyjednává zase mezi dvorem císařským a uherským o známé sňatky. Když na podzim r. 1514 objevil se opět v Budíně, zasypal ho král Vladislav výčitkami. Nikdy nebyl by věřil, že císař chová se tak nepřátelsky k bratru toho, s nímž chce vejíti v přátelské a příbuzenské svazky! Žádal, aby císař se Sigmundem se smířil a zároveň přičinil se o mír mezi Polskem a

---

[1]) Ibidem, str. 258. To jest asi stručný obsah sofistického výkladu. Nikde ovšem nenalezneme výklad, proč císař místo války nabízí mírné prostředkování a proč tak náhle obrátil. — [2]) Acta Tomic. III. No. CCIII.

Moskvou.[1] Cuspinian odcestovav k císaři, navrátil se s nabídkou mírného narovnání s králem Sigmundem na projektovaném sjezdu v Lubeku. Maxmilian se chce se Sigmundem, ač děje se mu od něho křivda, smířiti k vůli Vladislavovi. Žádal, aby Vladislav vyslal své plnomocníky do Lubeka, kamž také král polský měl vypraviti své zástupce. Nepodaří-li se dohoda mezi císařem a králem polským, *měl posel Vladislavův vzíti na sebe úlohu prostředníka. Císař jeho rozhodnutí byl hotov přijmouti.*[2] To ovšem bylo něco zcela jiného než-li válečné vystoupení proti Polsku, jak císař sliboval velmistrovi Albrechtovi a moskevskému knížeti.[3] Vladislav však vlivem polským návrh císařův zamítl a navrhl sám řešiti spor na sjezdu obou Jagellovců s císařem v Prešpurku. Maxmilian návrh králův přijal. Tak došlo k proslulému kongressu vídeňskému r. 1515, jehož stručně dotknu se potud, pokud týkal se Maxmilianova poměru k Moskvě. Dne 2. dubna začalo se jednání mezi zástupcem císařovým, kardinalem Gurkem a králem Sigmundem v Prešpurku. Po delším jednání protahovaném odjezdy Gurkovými pro informace k vzdálenému císaři podepsány byly 20. května r. 1515 proslulé úmluvy.[4] Císař za ústupky krále polského ve věcech uherských uznal výslovně mír toruňský a zavázal se, že nebude brániti velmistrovi v přísaze věrnosti králi polskému a nebude ho ani mocí ani radou podporovati.[5] Tím vydán pruský řád králi polskému. Co se Moskvy týkalo, slíbil císař, že přičiní se o mír mezi Polskem a Moskvou. Nebude-li však veliký kníže chtíti mír uzavříti, zavázal se císař, že nebude mu pomáhati »directe vel indirecte per se vel submissas personas«.[6]

Známe-li takto průběh jednání Maxmiliana s Jagellovci, objeví se nám, co následovalo po návratu císařských poslů z Moskvy, v náležitém světle. Ösler a Burgstaller vrátivše se v květnu r. 1515 k císaři, oznámili, že vel. kníže »opravené« listiny nepřijal. Maxmilian kázal uspořádati slavný protest. Dne 19. května v královském dvoře v Augšburku před shromážděnou dvorskou radou a přibranými k tomu svědky a notáři protest pronesl známý *Konrád Peutinger.* Vylíčiv obšírně průběh jednání císařova s Moskvou a příčiny, proč císař nepřijal smlouvy uzavřené Schnitzenpaumerem, prohlásil, že císař chce zachovávati úmluvu, jak obsažena v druhé »opravené« listině.[1] Ale i v opravené úmluvě byl jasně obsažen závazek, že žádný z obou panovníků nesmí se s králem polským smířiti *bez vědomí a vůle* druhého. Den však po Peutingrově protestu docíleno mezi císařem a králem polským narovnání! Když pak v srpnu r. 1515 přišli k císaři ruští poslové žádat o válečnou pomoc proti Polsku, Maxmilian odpověděl jim nabídnutím svého prostřednictví v jednání o mír. Poslové rozhodně takovou nabídku zamítli. Odešli s nepořízenou tak, jako před dvaadvaceti lety, když Maxmilian s králem Vladislavem učinil mír. Nicméně císař pokusil se udržeti přátelství s Moskvou. Vel. kníže však odmítal všeliké míření se s Polskem a stěžoval si novému císařskému poslu, že byl císařem opuštěn.

---

[1] Fiedler, Die Allianz atd. Sitzb. W. Akad. XLIII., str. 204-205. —
[2] Ibid., str. 205. —
[3] Ibid., str. 206. —
[4] Fiedler, Die Allianz atd. Beilage IX., str. 269. —
[5] Známo však, že výslovné a určité uznání míru toruňského přece i na dále dávalo císaři možnost stavěti se mezi řád a Polsko. Srov. Goll, Čechy a Prusy ve středověku, str. 305-306. —
[6] Fiedler, str. 271. K sjezdu v Lubeku ovšem nedošlo, dostavili se tam sice plnomocníci velmistrovi, ale již na cestě uslyšeli, »dass man nicht in Lubeck, sondern in Ungarn tagen werde.« Joachim, Die Politik atd., str. 80—81.

Nežli však přistoupím k dalšímu líčení styků Maxmiliana s Moskvou, třeba vrátiti se ještě k otázce, kdo má pravdu: Ulmann či Liske? Mám za to, že mínění tohoto jest pravděpodobnější, neboť souhlasíme-li s Ulmannem, dospějeme k jakémusi paradoxu: císař Maxmilian svou akcí na záchranu řádu přivedl pruský řád do horší situace, než byla dříve, uznav mír toruňský a propustiv tak řád ze svazku říše německé.[2] Ulmann však a po něm Uebersberger pokoušejí se veliký obrat císařův vysvětliti a císaře obhájiti. Podle Ulmanna císař marně pokusiv se o allianci německých knížat proti Polsku, teprve když »našel všude dvéře, na něž zaklepal, uzavřeny,« hleděl aspoň z akce proti králi polskému kořistiti v otázce uherské.[3] Proslulá »Reichsmisere« zhatila prý jeho pokus na záchranu řádu tak jako mnohý jiný. Uebersbergrova apologie zní podobně. Pro německou říši mělo by prý daleko těžší následky, kdyby z ohledu na německý řád Čechy a Uhry dostaly se do jiných rukou než Habsburků![4]

(Dokončení.)

---

[1] Protest des kaiserlichen Bevollmächtigten, Konrad Peutinger, Lehrers des Rechtes und kaiserlichen Raths, vor dem Reichshofrathe gegen die von dem Grossfürsten von Moskau verweigerte Annahme des ihm mit den kaiserl. Gesandten Jacob Ösler und Moritz Burgstaller zugeschickten umgefertigten Bündnissbriefes vom 4. Aug. 1514. Fiedler, Die Allianz, Beilage VII. V protestu dovídáme se novou příčinu, proč císař přisahal na listinu, s níž nesouhlasil: nechtěl Schnitzenpaumera před Rusy zahanbiti! — [2] Joachim, Die Politik I., str. 87. — [3] Er hat sie geopfert, als alle Berechnung fehlschlug, als er alle Pforten, an die er angeklopft, verschlossen gefunden hatte. Ulmann, K. Max. I., sv. II., str. 518. — [4] Uebersberger, Oest. u. Russl., str. 94.

Alexander Radiščev.

Lístek z bojů za volnost ruského lidu.

Napsal J. Polívka.

V ruské literatuře sklonku 18tého stol. začínají se uplatňovati snahy a tužby po šíření osvěty, po nápravě veřejných poměrů i vnitřního života, po nápravě nepořádků úřednických jak v administraci tak zvláště v soudnictví, jakési třebas nesmělé náběhy po zmírnění osudu nevolnického lidu selského, krutě utlačovaného a nelidsky vyssávaného od statkářstva, po uvolnění pout svírajících selský lid, ne-li přímo po zpřetrhání pout, po zrušení nevolnictví. Ideje hlásané osvícenými mysliteli francouzskými nalézaly v Rusku vroucně oddané stoupence a hlasatele. Mezi nimi byla první, aspoň v mladých letech svých a na počátku své moci vladařské, Kateřina II., žačka a přítelkyně francouzských myslitelů, filosofů, encyklopedistů Voltairea, d'Alemberta, Diderota. Kateřina II. dala se unášeti spisy Montesquieuovými, zvláště jeho »Esprit des lois«, kterýž nazývala svou »modlitební knihou«. Na základě této knihy vypracovala znamenitý svůj rozvrh zákonníka »Nakaz«, který za tehdejších poměrů zůstal pouhým projektem, stal se pouhou památkou literarní, ovšem vysoce významnou, ke kteréžto jako k jakémusi majáku upírali všicknì lepší živlové ruští svůj zrak zápasíce proti reakci čas po čase se vzmáhající. Tento projekt navržený od duše »předsudků prosté a mysli od přírody filosofické«, jak císařská autorka ráda se sama jmenovala, nemohl býti uskutečněn, neboť narazil v nejbližším okolí panovnice na silný, nepřemožitelný odpor — sám senat skonfiskoval jej do jisté míry, rozkázav v září r. 1767, aby se jeho výtisky rozesílaly pouze nejvyšším úřadům, a zakázav jej šířiti mezi úředníky nižšími, a dokonce mezi světem neúředním. Nejen šlechta, než také jiné stavy, kupecký a dokonce duchovenský, domáhaly se toho, aby pouta nevolnického lidu ještě více byla utužována v jich prospěch, a dosáhly toho, tak že se poměry selského lidu na statcích panských silně ještě zhoršovaly. Zvůle panská nabyla takového rozsahu, že byl lid doháněn k zoufalým pokusům o násilné vrácení svobod, až konečně vypuklo známé povstání Pugačeva a došlo k řežím panským.

Není naším úkolem zde líčiti význam působení Kateřiny II. ani politického ani literarního. O významu literarní její činnosti bývá soud dosti různý, a není pochybnosti při nejmenším, že císařská spisovatelka a žurnalistka nebyla prosta oněch vad, jimiž začasté trpívají lidé spisovatelsky činní bez rozdílu pohlaví. Bylo v ní zajisté mnoho posy, ješitnosti, koketerie, a tyto chyby jevily se tím většími a citlivějšími, že byly kryty cárskou mocí, plným vědomím moci vůči ostatním příslušníkům cechu spisovatelského. Časopisem »Vsjakaja vsjačina«, který začala r. 1769 vydávati, způsobila valný ruch literarní, vyvolala řadu podobných žurnalistických podniků, satirických časopisů, docházelo také k jakýmsi polemikám; ovšem nesměla satira sahati hloub, dotýkala se leda různých slabostí společenských, jako sama satira císařovnina netýkala se nikdy věcí „politických«. Nesporné jest zajisté, že pod jejím vedením byl vzbuzen živější ruch, volná práce literarní ovšem velice relativní, oživena naděje v lepší budoucnost. Ještě r. 1783—84 v časopise »Sobesědnik ljubitelej rossijskago slova«, který pod vedením císařovniným vydávala kn. Daškova, praví se v jednom dopise »držte se pravidla, které jste jednou přijali: nezapovídati čestným lidem volně se vyjadřovati. Nemáte příčiny báti se pronásledování pro pravdu pod vládou panovnice ‚qui pense en grand homme et qui permet qu'on pense'«. Ovšem Kateřina II. stala se časem nedůtklivější a citlivější, začala nelibě snášeti poněkud přísnější polemiku, a právě v posledně jmenovaném časopise dala jednomu příliš všetečnému a smělému literatovi, Fonvizinovi, jenž se odvážil na »svobodojazyčije«, »jehož předkové neznali«, pocítiti svůj hněv, tou měrou, že mu naprosto zahnala chuť ještě něco dávati do tisku. Zní to potom jako přílišné lichocení, když soudobý poeta ji oslavoval, že dovolovala lidu směle o všem mysliti, že nezapovídala mluviti o ní pravdu i nepravdu (»i byl' i nebyl'«). A ač poslední leta její vlády velice nevýhodně se lišila od slibných počátků a hojní smělí hlasatelé pravdy, zastancové oněch zásad, jež Kateřina II. sama zprvu hlásala, velmi těžce pykali svou věrnost k někdejším idealům a idejím císařovniným, zvláště Novikov a Radiščev, přece nemohli zapomenouti oněch několik let a volnějšího ruchu duševního, a Kapnist jestě v odě na její smrt (Pamjať 1. nojabrja 1797 g.) pověděl »šířili jsme křídla, osmělujíce se hlásati jí pravdu«.

Nadšená žačka a podporovatelka francouzských encyklopedistů poměrně záhy schladla ke svým mladistvým idealům, již r. 1775 nazvala svůj vlastní zákonodárný projekt žvástem »je ne regarde l'instruction pour les lois dans ce moment ci que comme un bavardage«. Dokonalý obrat její způsobily velké převraty ve Francii, ve vlasti jejích učitelů, rádců a přátel. Pád bastilly, vítězná revoluce naplnily ji hrůzou a zahnaly ji na cestu nejtužší reakce. Autorka »Nakazu«, který svého času v Paříži zapověděli, překladatelka spisů ve Francii zapovězených, jako Marmontelova romanu »Belizar«, panovnice, která se ještě r. 1780 chlubila »chez moi tout le monde a son franc parler«, zhrozila se jaksi stínů svých vlastních idealů mladistvých, svých někdejších myšlenek a plánů, a jala se ke konci svého života hubiti vlastníma rukama slabé zárodky osvěty, které byla sama začala úsilovně rozsévati!

Obětí reakce stal se jmenovitě *Alexander Radiščev*, muž nad jiné znamenitý svým dílem literarním i tragickým osudem svým. Již v rodném domě v Kalužské gub. vssál do sebe hlubší humannější city k lidu selskému. Otec jeho choval se k svému poddanému lidu povždy vlídně, lidsky, takže jeho rodinu hájili vlastní sedláci za povstání Pugačeva proti vzbouřeným tlupám. Tyto základy výchovné byly dále pěstěny v mladíku pod nepřímým vlivem Kateřiny II. V »pažeském korpusu«, do kterého byl v 13. roce svého věku přijat za její korunovace, slyšel mimo jiné přednášky o přirozeném právě. R. 1766 byl pak s řadou jinochů poslán na universitu lipskou, a tu silně naň působily myšlenky západních osvícenců, částečně prostřednictvím professorů částečně přímo četbou. Do jeho srdce hluboce pronikla slova jeho professora Gellerta, že jest spisovatelovým úkolem sloužiti pravdě a ctnosti svým perem. Filosof Platner kladl ve svých přednáškách důraz na souvislost vědy se životem a jeho potřebami, dotýkal se otázek socialních, kritisoval zákony a společenské poměry. Velice přátelský byl jeho styk s ruskými žáky a rád ještě po letech na ně vzpomínal, zvláště na Radiščeva. Silněji ještě působily na ruské studenty některé spisy soudobých myslitelů francouzských. Soudruhu Radiščevovu, Ušakovu, přivezl jistý krajan pověstný spis Helvetiův »De l'Esprit«, a tato kniha, spálená svého času na rozkaz francouzského parlamentu, odsuzovaná dokonce od encyklopedistů jako od Diderota, učinila na ruské mladíky obzvláště hluboký dojem; podle ní naučili se prý mysliti. Ovšem nepodlehli úplně tomuto mysliteli, a Radiščev později proti němu polemisoval. Hlubší byl vliv Rousseauův a abbé de Mably. Knihami posledně jmenovaného, zvláště jeho spisem »Droit public de l'Europe fondé sur les traités« byli ruští studenti tak nadšeni, že svému professoru Böhmovi oznámili, že dávají knize té přednost před jeho lekcemi a přestali je navštěvovati.

Knihu de Mably »Observations sur l'histoire de Grèce ou des causes de la prospérité et des malheurs de Grèce« přeložil potom Radiščev r. 1773, byv zvolen za člena zvláštní společnosti zřízené od Kateřiny II. k překládání znamenitých spisů. Jest pozoruhodno, že tu bylo slovo »despotisme« přeloženo »samoderžavstvo« a přičiněna poznámka tím významnější, že byla propuštěna v této takřka officialní publikaci: »Samoderžavstvo« jest stav nejodpornější lidské přirozenosti. Nemůžeme nikterak dopouštěti neobmezené vlády nad sebou... Postupujeme-li zákonu část svých práv i své přirozené vlády, učiníme proto, aby ho bylo užíváno v náš prospěch; o tom uzavíráme mlčky smlouvu se společností. Je-li tato porušena, jsme i my zbaveni své povinnosti. Nespravedlivé rozsudky panovníkovy dávají lidu, jeho soudci, totéž, ba větší právo nad ním, jaké jemu dává zákon nad zločinci. Panovník jest prvním občanem národní společnosti.« Toť byla zajisté slova v Rusku neslýchaná a že mohla býti veřejně hlásána tiskem, dávalo jich pisateli jaksi právo dále myšlenky ty propracovávati a vyvíjeti.

Radiščev působil po svém návratu do vlasti v různých úřadech, aniž by byl nalézal působiště příhodné pro své přesvědčení. Konečně zdá se, že je nalezl ve vedení celního úřadu v Petrohradě. Tu získal si svou spravedlností a neohrožeností přízně svého představeného hr. Voroncova, kterýž mu pak v nejstrastnějších chvílích jeho života osvědčoval opravdové přátelství a hleděl všemožně ulehčovati jeho život jak za vyšetřování soudního taktéž potom ve vyhnanství sibířském.

Dosti dlouhou řadu let nevyvíjel Radiščev takřka žádnou činnost literarní. Jaké byly toho příčiny, bylo-li to právě ono trpké ochlazení idealních jeho tužeb mladistvých i jeho horoucího citu vlasteneckého, jaké zakusil, shledav po svém návratu skutečné poměry ruské, o čem píše sám ve věnování svého hlavního spisu školnímu soudruhu a příteli Kutuzovu, těžko jest rozhodnouti. Ale jest významné, že začal vystupovati právě, když se vzmáhalo a k vítězství dospívalo revoluční hnutí francouzské a když v Rusku zároveň pod jeho vlivem se vzmáhala tuhá reakce. To zdá se právě povzbuzovalo jeho energii, kdežto v jiných lepších duších vyvolávaly soudobé zoufalé poměry takovou nechuť a ošklivost, že je doháněly až k samovraždě, jak to vyznal jistý bohatý a vzdělaný statkář jaroslavský v závěti své před svou samovraždou r. 1793. Jedinou útěchou byly tomu muži jeho knihy, a ty přikázal ve své závěti, aby byly spáleny, jelikož dle jeho přesvědčení nebyly v tomto kraji nikomu potřebny. Nevolníky své propustil částečně na svobodu, jiné podaroval vším obilím, které měl ve svých stodolách.[1])

R. 1789 vydal Radiščev životopis svého lipského soudruha a přítele Ušakova, předčasně v Lipsku zemřelého. Spis jest důležit jednak pro životopis autorův, neboť vypisuje se zevrubně život, jaký vedli ruští studenti v Lipsku, se všech světlých i temných stránek, a jednak jest důležit spis tento pro politické a filosofické názory, které v něm autor projevuje a sice stále ještě beztrestně. Pozoruhodné jsou jmenovitě jeho názory o autokracii a jejích následcích: »Příklad autokracie panovníkovy, který nemá zákona ani jiných pravidel, mimo svou vůli aneb libovůli, povzbuzuje každého představeného mysliti, že užívaje části neobmezené vlády, jest v jednotlivostech právě takovým vladařem, jak onen všeobecně. Nezřídka považuje se za pravidlo, že klade-li se odpor moci představeného, urazí se tím nejvyšší moc. Nešťastná to myšlenka, která tisíce občanů milujících vlast uzavírá do žalářů a vydává je smrti . . .« Méně překvapuje jeho vystupování proti úplatnosti a proti lichometnictví, neboť to bylo thema v ruské literatuře XVIII.tého stol. hojně propracované. Předvídá, že krutý útisk, převyšuje-li hranice trpělivosti, má za následek výbuchy zoufalosti. Vynáší Angličany, že vyhnali dědičného svého panovníka, aby zajistili pořádky veřejné, a zvolili k vládě jiného, a že nyní nezřídka pokládají to sobě za nejvyšší čest klásti odpor vládě a přemáhati ji cestou zákonnou.

---

[1]) V. V. Kallaš »Rabstva vrag«. Izvěstija otděl. rus. jaz. VIII., kn. 4, str. 217.

Tyto názory nejenom v Rusku za panování Kateřiny II. zajisté revoluční, vzbudily ovšem valný rozruch; ozvaly se hlasy, dovolena-li je taková mluva, ale mlčeli nahoře a tak umlkl i repot nižších, jak vrstevník poznamenal. R. 1790 vyslovil Radiščev podobné názory politické ještě v »Listě k příteli, žijícímu z povinnosti svého povolání v Tobolsku«; jsou to úvahy nad odhaleným pomníkem Petra V. v Petrohradě.

Byl mimo to spolupracovníkem časopisu »Počta duchov«, který vydával Krylov, proslulý svými bájkami, a v tomto časopise vytiskl jmenovitě článek »o mizantropii«. (Srv. L. N. Majkov, Istoriko-literaturnyje očerki 1895, str. 36, Aleksěj Veselovskij, Etjudy i charakteristiki 1894, str. 148.) Vychvaluje se tu přímo jednání a smýšlení lidí, kteří se nazývají misantropy. Jinak praví, nemohou ani jednati lidé prodchnutí čistým přesvědčením. Pozorování zlořádů činí je krutými a zádumčivými; jich řeč stává se nevolky řiznou a hrubou. Téměř nemožno jest býti člověkem čestným, aniž by se jim poněkud podobal. Jako hlavního představitele toho misantropství vynáší Radiščev Molièreova misantropa; tento praví, prokázal více dobra Francii než všecky řeči Bourdaloue (slavného kazatele Ludvíka XIVho) a jiných jemu podobných kazatelů. Pro dobro společnosti přál by si, aby bylo co možno nejvíce takových mužů, kteří by otevřeně projevovali své myšlenky. Považuje je za vychovatele a učitele lidstva, za lékaře, kteří nechtí obyčejnými prostředky léčebnými léčiti množství nemocných, jež je obklopuje. Čím více takových dobrodinců by měla společnost, tím by byla šťastnější. Takovým lékařem, podávajícím choré své vlasti lék trpký ale působivý, chtěl býti Radiščev sám. Takovým lékem měl býti jeho spis, ukazující společnosti a vládě věrný, ovšem velmi málo vábivý obraz soudobého Ruska.

V těchto letech od r. 1785 psal na svém hlavním díle, které se stalo bezprostřední příčinou jeho neštěstí životního, ale také ověnčilo jeho jméno nesmrtelnou slávou. Vytiskl je r. 1790 pod názvem »Cestopis z Petrohradu do Moskvy« ve vlastní své tiskárně — bylo totiž od r. 1783 každému dovoleno zříditi si soukromou tiskárnu, ovšem podlehaly tisky dozoru úřednímu. Již krátce před tím byl ve své tiskárně vytiskl výše připomenutý list příteli Tobolskému adresovaný. »Cestopis« byl od policejního úřadu v rukopise připuštěn do tisku v červenci r. 1789 a byl dotištěn počátkem června r. 1790. Vytištěn byl této knihy celkem nepatrný náklad, všeho 650 výtisků, a z těch přišlo na veřejnost sotva 100. Asi 7 výtisků rozdal Radiščev známým, a 25 výtisků dal do prodeje. O knize začalo se brzy velmi mnoho mluviti, u knihkupců byla po ní značná poptávka. Než zároveň bylo doneseno spisovateli, že v nejvyšších kruzích začaly se o ní projevovati posudky velmi nepříznivé, tak že jemu samému hrozí vážné nebezpečí — měl tam vzácné příznivce v jmenovaném již hr. Voroncovu a jeho sestře, kn. Daškové, presidentce ruské akademie, a tak postrašen zničil část svých papírů, spáliv všecky výtisky své knihy, téměř celý její náklad až na nepatrný počet, který se byl již rozešel. Radiščev byl tu zajisté veden nemalou měrou také vědomím toho, že tištěný text silně se lišil od textu úředně schváleného, že byly připojeny odstavce závadné, o nichž mohl předpokládati, že zajisté by je byla censura škrtla. Srv. úvod nejnovějšího vydání »Cestopisu« od P. E. Ščegoleva str. 73—89.

»Cestopis« vzbudil největší nevůli u císařovny. Kateřina II. naléhala sama, aby smělý autor byl co nejpřísněji potrestán, až to působilo nevůli v nejbližším jejím okolí. Kateřina II. dosáhla toho, že byl Radiščev odsouzen k smrti (8. srpna 1790), ačkoliv neměl při své knize žádných spoluvinníků, ačkoliv nebylo zde nic, co by mohlo býti z daleka jen považováno za vzbouření proti vládě a císařovně, za státní zločin, a Kateřina II. sama přiznávala, že ani na statkáře nemohla vášnivá jeho řeč proti nevolnictví míti vlivu, aby sami svým nevolníkům darovali svobodu, na jiné pak kruhy kniha, i kdyby se byla v tisících výt. rozešla, nebyla by mohla působiti právě pro svůj těžký, širším kruhům nepřístupný, sloh a jazyk.

Chtěla-li císařovna, postrašena vítěznou revolucí francouzskou, stanoviti odstrašující příklad všem, kdož zůstali věrni ideálům osvíceneckým, chtěla-li se osobně mstíti, cítíc se uraženou některými narážkami smělého autora, těžko rozhodnouti. Snad bylo to i ono. Zajisté myslel Radiščev na různých místech na císařovnu, a císařská čtenářka, provázejíc knihu hojnými poznámkami výsměšnými a zlostnými, dobře poznala ona místa. Chtěla se ovšem jeviti potom v pose velkodušné a milostivé panovnice, přeměnila tedy trest smrti na desítiletou deportaci do Ilimské pevnosti, přes 500 km. ležící na sever od Irkutska, a sice prý z radosti nad mírem právě uzavřeným se Švédskem.

O knize této platí snad více, než o kterékoliv jiné, že mají knihy osud svůj. Radiščevu byla udělena milost po smrti Kateřiny II. koncem listopadu r. 1796 a po nastoupení Alexandra I. byl opětně povolán na důležité místo úřední do komise zákonodárné. Potom po předčasné dobrovolné smrti jeho dovoleno jeho synům vydati jeho sebrané spisy 1809—1811, ale mimo »Cestopis«. Však již v druhé polovici panování Alexandra I., když opět vzmohla se v nesmírné sveřeposti reakce, nesmělo se jméno Radiščeva vůbec veřejně vyslovovati, a také nebylo uvedeno ani v literarně-historických pracích od Greče (1822) a Bestuževa-Marlinského (1823). Puškin pokusil se veřejně o něm promluviti, a ačkoliv činil censuře přílišné ústupky, tou měrou, že sám na sebe uvrhl sotva smytelnou výčitku nespravedlivosti vůči tomu mučedlníku pravdy a svobody, přece nesměl svoje pojednání vytisknouti. Jeho článek »Alexander Radiščev« mohl býti vytištěn až v dodatcích k kritickému vydání spisů Puškinových, které redigoval P. V. Annenkov, r. 1857 ve sv. VII. A článek »Mysli na dorogě«, který psal Puškin 1833—34 o cestopise Radiščeva, nedokončil ani, nedoufaje sám, že by mohl býti vytištěn. Pouze vyňatky z něho, když bylo vyškrtnuto samé jméno Radiščeva, byly vytištěny po velkých starostech Žukovského v posmrtném vydání spisů Puškinových a v stejném znění pojaty do vydání Annenkova. Teprve r. 1880 byla stať tato v původním znění vytištěna ve vydání spisů Puškinových za redakce Jefremova (O Puškině. Stat'ji i zamětki V. E. Jakuškina 1899, str. 19 sl.). Puškin zajisté byl velkým ctitelem Radiščeva, poznal spisy jeho v mladých ještě letech svých, již r. 1815 skládal dle Radiščevovy básně »Bova«, báseň stejně nazvanou (srv. Jakuškin op. c. 27), ještě na sklonku života svého sbíral zprávy o něm (ib. 34 pozn.), v jedné básni své »Poslání censorovi« posmíval se censuře, že přes její pronásledování rozšířil se všeobecně spis Radiščevův, v tajných totiž přepisech »Radiščev, rabstva vrag, cenzury izběžal« (Radiščev, nepřítel otroctví, vyhnul se censuře), a v jedné ze svých nejposlednějších básní, v horácovském »Pomníku« vytkl sebevědomě jak jednu ze svých předních zásluh, že za Radiščevem oslavoval svobodu i zpíval milosrdenství (»Vslěd Radiščevu vozslavił ja svobodu i miloserdie vospěł«); ovšem toto prvotní znění slavné té básně muselo býti změněno.

Nového vydání dočkal se »Cestopis« teprve r. 1858 v Londýně pod vedením Hercenovým na základě přepisu málo správného. Pokusy, aby v Rusku bylo dovoleno vydati toto památné dílo literární, činěné v 60tých letech XIX. stol., byly marné. Teprve r. 1868 byl zrušen zákaz z r. 1790 zapovídající tento spis. Nicméně bylo úhrnné vydání spisů Radiščevových r. 1872 uspořádané zničeno. Místo toho bylo londýnské vydání r. 1876 znovu otištěno v Lipsku. Teprve r. 1888 směl »Cestopis« vydati Suvorin, ale pouze v 99 ex.! a to ovšem nikterak nebylo možno považovati za obecně přístupné vydání. Ani stoletá památka smrti Radiščevovy nesňala pouta s jeho díla, i vydání chystané r. 1903 bylo od censury zničeno a teprve nejnovějšímu ruchu v Rusku bylo možno po 115 letech vydati knihu tuto úplně, ač dříve již v různých publikacích nejenom specialních byla často otiskována nejriskovanějši místa její (srv. Kallaš, op. l. c. 255). A tak tedy bylo uspořádáno pečlivé kritické vydání »*Putešestvije iz Peterburga v Moskvu A. N. Radiščeva*« s důkladným životopisným a literárněhistorickým úvodem od vydavatelů N. P. Sil'vanského a P. E. Ščegoleva, se zevrubným materialem kriticko-bibliografickým a se seznamem literatury o Radiščevu[1]) (Sankt Peterburg 1905, str. LXXXX. a 295).

(Dokončení.)

DROBNĚJŠÍ ČLÁNKY.

7. **Kněz Martin z Betléma** objevuje se ve vzrušené době počátků reformace v Praze, jako přední hlasatel nauky Lutherovy; na chvíli uchvátil dav slovy i skutky a byl vedle Havla Cahery takořka apoštolem Prahy — ale po kratičkém úspěchu podlehl reakci a město se soudruhy opustil. O jeho působení čteme u Tomka DMP. str. 523, 525, 527, 542, 551, 554, ale zprávy ty lze jednak určitěji doložiti, jednak rozhojniti novými daty biografickými.

Jméno »Martin Betlémský, z Betléma« dostává se knězi teprve r. 1523, kdy v dubnu uveden byl od stavů podobojí za správce Betlémské kaple. Jinak říkali mu Martinek, Martinellus. Pravé jeho jméno zachoval nám Boh. Bílejovský ve své Kronice české (tišt. v Norimberce r. 1537, ale psané už před r. 1530) »Martinek *Hánek* s svou rotou proti zuostaní vší země sněmem artikule pikartů vyzdvihujíce, kázali«.

Avšak ani tak před r. 1522 nic o Martinu nevíme. Jméno Martinek, pak jeho charakteristika u Bartoše písaře, že byl kvapný, a »mnohokrát vystřelil napřed, neprohlédaje k okolkám«, že byl zpupný a neústupný, i to, že ok. r. 1530 se oženil a na řemeslo dal, snad by nasvědčovalo spíš věku mladšímu, nežli pokročilému, i byl tedy asi sourodý Caherovi, nar. ok. r. 1490—1495. Ani v seznamech bakalářů a mistrů pražských ani wittenberských jméno jeho nenalézáme, ač mistrem byl. Ježto r. 1522 už stál v čele kněžské družiny lutherského smýšlení, jistě tou dobou v Praze delší čas působil — s jistotou však nelze vyhledati, kde. Aby jím byl Martin, mnich kláštera sv. Tomáše připomínaný 1506—1520 (Tom. IX. 351) — současně 1524 sběhl odtud k lutherství jiný mnich Michal a dosáhl též opatření v St. m. Pražském — brání právě věk: byl by r. 1530 skoro padesátník, a ten by sotva počínal učiti se řemeslu. Spíše by jím mohl býti Martin, farář u sv. Jindřicha v N. m. P. (u Tomka nepřipomínaný), jenž r. 1522 vydal polemiku proti listu Mik. Konáče z Hodišťkova, podanému králi za dar nového léta, a pak i knížku proti poctě svatých (Jungm. Hist. liter. III., 786) — ale pouhá domněnka nestačí bez jiných průvodů.

---

[1]) Neuvedeno tu výše citované pojednání A. Veselovského. U nás psal o jeho filosofickém díle nejmenovaný autor v České Mysli 1904 V., 28—36 Sr. též článek V. Kallaše v Ruské Mysli 1905, I., str. 95. Mimo to bylo od Suvorina uspořádáno ještě levné vydání pro širší obecenstvo, a to záhy dočkalo se 4tého vydání, jak vidím v katalogu nových knih T-va M. O. Volfa č. 7 ze dne 16. února t. r.

Další zprávu přináší kronika Bartošova (FRB. VI., 135. *b*) »když při přítomnosti krále na hradě pražském sočen býval kněz Martin i kněží jeho krom očí léta M^{o}D^{o}XXII°, že by bludy lidu kázali, tu jest se potom kněz Martin i kněží jeho ohlašovali, aby o to slyšáni byli s odpornou stranou, žádajíce, aby jim ukázáno bylo v čem a kterak sou zbloudili, a budeli to při nich nalezeno, že chtí rádi napraviti; nemohli se toho dovolati, ani před králem, ani před knížetem Karlem po odjezdu královském, ani před mistry v kolleji, ani na rathouze před Pražany«.

Udávání a snahy o slyšení před králem mohlo býti ovšem jen za jeho pobytu v Praze; Ludvík odejel 16. března 1523; ale před tou dobou o náboženství jednáno bylo patrněji v *červenci* 1522, takže datum kroniky je správné.

Úsilím o slyšení před Pražany jsou jmíny asi snahy, o nichž jsme zpraveni zvl. z Pamětí o bouři pražské, v květnu 1524; a v ten čas mohly býti i kroky u mistrů pražských; ale v době před březnem 1524 sotva lze mluviti o hledané audienci u knížete, ježto vládla v městě strana lutheranská. Zbývá jen doba *mezi 16. březnem a dubnem 1523*, ač i tu o krocích Martinových nic nevíme.

Hned potom kněz Martin na sjezdu podobojích *v dubnu 1523* uveden byl ke kapli Betlémské a počínal se svou mší »švábskou« a reformami ve smyslu lutherském.

Dne *23. srpna 1523* na jiném sjezdu zvolili Martina za přísedícího konsistoře, a jako člen její účastnil se Martin i sjezdu r. 1524 o obrác. sv. Pavla a úsnesení lutherských artikulů hromničních a volby Cahery za administrátora.

V březnu novou volbou v Praze nastává reakce. Martin a kněží jeho mají *spor* s kn. Jakubem a tu stavové světští i duchovní podobojí učinili 8. dubna mezi nimi výpověď (Reg. kom. soudu 4 F A 9). Rovněž asi tehdy propukly sváry mezi Martinem a Caherou, o nichž nejasně mluví Bartoš, kdy Cahera přidával se již ke straně reakční. Po té obec zvolila kommissi k sepsání nových protilutherských článků a *11. května* je vyhlásila; Cahera se podvolil, Martin s 19 kněžími žádal prodlení,

17. května jednáno dále a tu podal Martin protest písemný. Nemoha se dovolati, aby slyšán byl před obcí 24. května, odchází se svými 26. května z Prahy. Do té doby spadá snad zpráva Bartošova svrchupsaná, že hledal i slyšení u mistrů pražských a jiná, že dotázán byv na radnici Cahera o jeho švábské mši, pověděl, že nic bludného nevedl, ale, že se s tou mší před ním utekl.

Kam odešel Martin z Prahy, pravděpodobně udává list konsistoře podobojí z r. 1529, psaný Pražanům (Borový, Jednání a dop. konsist. I., č. 59), jenž se končí: »Než o tom vědomost máme dobrou, že sem vcházejí *kněží vyšlí z Prahy*, s kterými my nic činiti nechceme, neb jsou od nás i od víry Pána Krista oddělili se. Neboť všecko kněžstvo hanějí, jakož ten *Martin*, *farář na Táboře* zjevně kněží haní a na kázání svém dává lotry a zrádce, pravě to, že nejsou ve vší zemi než čtyři kněží dobří; při tom také, že dotýká důtklivými slovy i JM. krále pána našeho« . . . »podle toho JMti páni Pražané psaní přiřkli učiniti pánům táborským, aby knězi Martinovi taková důtklivá kázaní přetrhli«.

Ještě roku 1534 dála se na Táboře podobná scestná kázaní, ale Martin tam již nepobýval.

Zapsal o něm Bartoš písař, že složil kněžství, oženil se a oddal na tkalcovství v N. městě nad Medhují (FRB. VI., 136). Ženitbu jeho dotvrzuje i Bílejovský v své kronice »Martinek Hánek s svou rotú, kterýž pod užíváním kněžství nasmilniv, potom voženil se«. Ježto kronika Bartošova skonána byla aspoň počátkem r. 1531, ženil se Martin někdy před tím.

Z literární pozůstalosti Martinovy máme *protestní list*, datovaný asi po 17. květnu 1524, tištěný v kronice Bartošově i v Pamětech (FRB. VI., 47—48; 314—315). Nejmenovaný pak farář turnovský, jenž t. č. opisoval si Výklad na apokalypsis, v krajní glosse připisuje mu *spis*, počínající slovy »Mnozí velebíce vystavování Těla Kristova«, r. 1524 (Jungm. III., 800). »Jednomu pečeť přitiskli, přivázavše mu na hrdlo tractat Martinkuov kacieřský proti Tělu Páně drahému«. Vskutku-li je Martin auktorem, nelze však zjistiti.

LITERATURA.

Elisée Reclus, L'Homme et la Terre. Tome I. Paříž 1905. Str. IV. + 580 in 4°.

Loňského roku zesnulý autor geografického veledíla »La nouvelle géographie universelle« podjal se na sklonku svého života úkolu vylíčiti souborně závislost historického vývoje lidstva na přirozených podmínkách povrchu zemského, stopovati »ono harmonické a stále se měnící spolupůsobení fysických činitelů naší planety se životními silami lidské společnosti.« Ježto obsahem svým spis z velké části náleží do oboru historie, autor vyložil v něm také obšírněji (na str. 342—354) svůj názor o pojmu a úkolu dějin. Reclus nahlíží na úkol historie se stanoviska čistě kollektivistického: moderní historik má se zabývati jen všeobecnými jevy společenskými, jen velikými změnami (grands mouvements) ve vývoji civilisace. Dříve se historie zabývala jen bohy nebo velikány; teprve nyní prý se obrací k »lidem«. Historický význam velikých monarchů a válečníků snižuje autor na minimum; v Alexandrovi Vel. vidí na př. pouhého »barbara, jenž zvítězil nad Peršany.« (str. 352). Vůbec prosvitá na četných místech, zejména kde se mluví o monarchismu, kněžství a individuálním vlastnictví, politický názor spisovatelův, jenž, jak známo, byl přívržencem nejkrajnějších nauk socialistických. — Než tyto předpojaté názory nejsou hrubě na závadu vědecké ceně díla, jež záleží hlavně v detailním studiu vlivu místní polohy, tvářnosti půdy, klimatu a vegetace na politický a kulturní vývoj jednotlivých zemí a jejich civilisaci. Mísení se a splývání civilisací jest jednou z hlavních podpor kulturního pokroku, vzniku vyšších civilisací; proto autor cestám, podle nichž kulturní vlivy čelných národů historických se šířily, obzvláštní věnuje zřetel. V tom také záleží především cena díla, ježto zde mohl autor plně zužitkovati své obsáhlé a pronikavé vědomosti v oboru regionální geografie. Dotyčné výklady jsou provázeny četnými jednoduše a názorně provedenými náčrtky.

Naproti tomu všeobecné úvahy anthropologické a anthropogeografické, jež tvoří úvodní část prvého svazku (o původu člověka, o tellurických prostředcích, o primitivní kultuře národů pravěkých a opozděných) nepřinášejí ničeho pozoruhodného, jsouce opětováním vývodů Tylorových a Ratzelových, doložených zkušenostmi některých nejnovějších badatelů.

Historická anthropogeografie Iránu (str. 361—459), Kavkazska (460—485) a Mesopotamie (486—557) tvoří druhou část prvého svazku. Další svazky mají obsahovati Foenicii, Palestinu, Egypt, Libyi, Řecko, Italii, Čínu, Indii, Nový Svět, pak země kultury západo- a východoevropské. Látka roztříděna jest tedy podle kulturně-historických oblastí; někde však se béře větší ohled na přirozené celky geografické na úkor tohoto roztřídění. Tak na př. dějiny Elamitů se probírají při vysočině Iránské, ač kultura jejich jest zcela závislá na mesopotamské; ostatně také středisko její. Susy, leželo již v nížině. Iránem počíná autor z toho důvodu, že (dle jeho domnění) prvky pevného řádu společenského (l'agent ordonnateur) hledati jest u obyvatelů vysočin, fysicky i morálně zdatnějších nad obyvatele nížin, byť i tito v jiném ohledu byli pokročilejší. Reclus hlásí se také k těm, kdož Iránskou vysočinu pokládají za kolébku Ariů. *Dr. Josef Růžička.*

Julius Strnadt, *Das Land im Norden der Donau.* Mit einer histor. Karte. Wien 1905. Arch. für öst. Geschte. XCIV. p. 83—310. SA p. 1—228.

Historischer Atlas der österreichischen Alpenländer. Erläuterungen zur Landgerichtskarte. Österreich ob der Enns. Blatt 1. 1 a. 4—5. 9. 10 von Julius Strnadt. Fol.

Přítomná pilná a obsažná studie jest pro nás nejen proto důležitá, že nám ukazuje, jak by historické mapy, z nynějšího stavu do minulosti na základě historických pramenů zpět sestrojené, vypadaly (kdyby i u nás jednou k tomu došlo), nýbrž i tím, že Strnadt od potoku Ježka přijímá tok řeky Vltavy za nejstarší hranici Čech, že odvozuje původ Vítkovců od vymřelého rodu Schönhering-Blankenberského, vysvětluje případně původ matky Záviše z Falkenštejna Perchty a že přináší četné opravy a vysvětlivky k nejstaršímu urbáři Rožmberskému z r. 1379. Vlastní úkol spisovatelův, ukázati, jak povstala nynější země Horní Rakousy, pokud se týče severní část její, můžeme co vzdálený mlčením pominouti. Spisovateli vadí neznalost češtiny, tak že nejen českých pojednání a spisů nemůže užívati, nýbrž i při výkladu vlastních jmen chybuje. Tak by již při sebe nedostatečné znalosti naší řeči nebyl napsal, že Buchers, Půhoř, Póhoř byl před 120 lety v severním svobodném lese založen a podle majitele panství Buquoye nazván (43). Velkou Michli Slované prý nepřekročili; Freistadt povstalo prý ze slovanské osady Windischmarkt, ač české označení téhož místa Cáhlov z ’Aglau zřejmě značí původní jméno. Ves Dobring u Kaplice již prý jménem svým hlásí se k své matce Dobring (fara sv. Štěpán) v H. Rakousích. Zbytky Slovanů vymizely prý v 13. století a kolonisace země až k pravému břehu Vltavy dála se z Rakous skrze kmen bavorský, jak svědčí Ottenschlag, jenž mezi léty 1230—1240 na mýtině od Oldřicha z Lobensteinu založen byl. Tomu prý nasvědčuje pojmenování nížiny na potoku Ježku, Baierische Au, ačkoliv ani stáří toho jména neznáme, aniž se ví, značí-li bavorskou, či selskou či Bayerovu nivu.

Naproti tomu ukazují česká jména jako Hradisch, Račín a česká pojmenování německých míst jižně od Vltavy, jako Drkolna, Vyšní brod, Dvořiště Horní, Světlá a j., že osídlení to dálo se i ze strany severní, jakož po stezce Pasovské a Cáhlovské oba kmeny, Češi i Němci, své obchody provozovaly. Při oněch dvoujmenných místech právem musíme přisvědčiti Lippertovi, ve své Socialgeschichte Böhmens tvrdícímu, že při takové osadě třeba předpokládati novější, druhé osídlení národností německou.

Místa od kolonistů bavorských založená, jako zmíněný Ottenschlag, nemají ani českých názvů. Širší úvahy vyžaduje náhled Strnadtův, že hranici Čech proti Horním Rakousům a Bavorům tvořil až do roku 1255 pravý břeh Vltavy, tak že tak zvaná hořejší rychta s Vítkovým kamenem a celé pozdější území kláštera Vyšebrodského k Cártlům patřily až do těch časů k vévodství Rakouskému. V exempční listině ze dne 15. října 1208 pro klášter sv. Floriána vyměřují se hranice jeho pravomoci a ripa Danubii usque sursum ad fluvium, qui Wolta vocatur. Toto znění mají také listiny ze dne 23. srpna 1110, 26. června 1115 a 18. března 1122 — que protenduntur usque ad fluvium, qui Wultha vocatur; ale ježto listiny ty jsou podvržené, není prý možná jich pro datum jich vročení se držeti, ale pro 13. století mohou prý jako sekundární prameny platiti. Ale ježto o statcích neb právomoci kláštera Floriánského v jižních Čechách nic se neví, stačí již toto místo k důkazu, že i listina z r. 1208[1]) je buď podvržena aneb že ten passus se do ní dostal z oněch falešných listin. Průkazu nepodává.

Místo Vyšší Brod jmenuje se již při založení kláštera stejnojmenného r. 1259 městysem a farou a bylo prý od obyvatelů Loberfeldu dávno již založeno, jako i Dvořiště Horní, Myšlany, Merica Superior na stezce Cáhlovské. Mons Hradisch zskládající listiny Vyšebrodské jest prý Kreuzberg a altitudo silvae Kaplice, a hranice šla prý odtud přes Kienberg (Loučovice) na Vltavu. Také rychta Vítkův hrádek počítala se prý pozdě k Čechám, a když páni z Wallsee ji 1427—83 drželi, spravovali odtud Haslach, Klaffer a Frenndorf. Zakládací listině kláštera Vyšebrodského dává Strnadt nový výklad, rozdílný od Pangerla i Peiskra. Pro nás jsou vývody ty nepřijatelné nejen pro česká jména těch míst (viz Certlov v Rožmberském urbáři z r. 1379) nýbrž i proto, že kdyby ten okres jižně od Vltavy patřil k Rakousům, byli by duchovní tamní podlehali právomoci biskupa Passovského a při oddělení bylo by se o tom musilo jednati. Ale ani o tom, ani o přivtělení k Čechám a podřízení jich právomoci biskupa Pražského nic nevíme. Když r. 1255 Machland, Riedmark a Wachsenberg k vévodství Rakouskému připadly, posunuta prý i hranice Čech od Vltavy k dnešním hranicím. Vymření rodu Babenberského 1246 a založení kláštera Vyšebrodského 1259 jsou prý terminy a quo a ad quem. Při konfirmaci založení kláštera Vyšebrodského dosvědčuje biskup Pražský Jan, že patří k jeho diecesi; o dřívější nějaké právomoci Pasovské není ani zmínky. Okolnost, že severně i jižně od Vltavy rod Vítkovců vládl, usnadnila prý tento pochod. Proč však nepřivtěleny i jiné rakouské statky téhož rodu k Čechám?! Tím přicházíme k druhému, stěžejnému bodu vývodů páně Strnadtových o původu rodu Vítkovců. Jak známo, dali si Rožmberkové sami namluviti, že jsou stejného původu s římskými knížaty Orsiny; Pangerl vytasil se s bavorským jich původem, Domečka hledal jich kolébku na Moravě, Sperl přečetl legendu na pečeti z r. 1209 tvrdí, že pocházejí od německého rodu Plankenbergů v Rakousích. K Sperlovi přidává se nyní i Strnadt, snaže se články důkazu zavříti.

Při listině z r. 1209, v níž se jmenuje Vítek z Prčic, visí pečet s růží a legendou: Witigo de Planchinperc a také roku 1220 jmenuje se Witko de Planchinperc. Není té nejmenší pochyby, že jest to výše jmenovaný Vítek z Prčic. Sedláček myslí, že jest to německý překlad Prčic: planke = prkno. Nám by se zamlouval spíše výklad Sperl-Strnadtův, že jest to hrad a panství v Horních Rakousích na Velké Michli, patřící do vymření stejnojmennému rodu pánů z Blankenberku 1190/2, hrad, po němž pan Vítek tak se psal jako zároveň po Prčicích. A nyní uzavírá Strnadt: Ježto je r. 1209 Witigo de Planchinperc, 1220 Witko de Planchinperc listinně doložen a Blankenberg je svobodné panství r. 1190/2 vymřelé rodiny Blankenberg-Schönherinské, dále: následovali-li Vítkovcové hned po Blankenbercích v užívání Pasovských lén na východní straně Velké Michle a užívali-li někdy též titulu z Blankenbergu podle svobodného jich panství, pak jsou Vítkovcové příbuzní po meči starého kmenu Blankenberg-Schönherinského. Původem tím, kdyby se dal dokázati, neztratili ani nezískali by Vítkovcové ničeho na slávě v očích soudného čtenáře. Pro nás však hypothesa Sperl-Strnadtova o tomto původu z těchto důvodů jest nepřijatelná: Hned r. 1194, tedy při samém vymření rodu Blankenberského, nazývá se v listině biskupa Pasovského Gebharda Witego *de Boemia*, z Čech, kdežto, kdyby byl býval příslušníkem rodu Blankenberského, byl by býval domorodcem a nebylo třeba jej tak co cizího označovati. Blankenbergové užívají jmen Engelhart, Engelbert, Dietmar, Oldřich; Vítkovcové: Vitko (1169), Sezema (1189), Heinricus (1205), Zaviše (1216), Budiwoy, Woco et Zacharias (1220). Proti Strnadově hypothese mluví postavení a statky Vítkovcův v Čechách: 1169 Vitko dapifer, 1177 castellanus de Kladsco, 1179 de Prtschitz, 1179 comes, 1184 castellanus de Prahen, 1196 subcamerarius; pochybujeme velice, že by cizinec prvním náběhem takového postavení byl dosáhl. Ačkoliv o rozsahu českého majetku Vítkovců v 12. století pramálo víme, naznačují přece data 13. věku aspoň tolik, že tento v své celosti byl veliký; zajisté měli Vítkovcové více, než prameny takřka náhodou a rozmarem nám věděti dávají. Ostatně ani to není dokázáno, že by Vítkovcové v Blankenbergu byli někdy vládli; kdo ví, neznačí-li ten přídomek jen nárok naň. Ostatní pak statky dostali jako léna Pasovská. Konečně není *neklamné znamení stejného původu* u Vítkovců a Blankenbergů neb některého jejich města neb městečka: *znak* ani doloženo.

---

[1]) Jest známa toliko z potvrzení kr. Přemysla Otakara ze dne 1. února 1258. (Strnadt 36.)

Nejstkvěleji po našem soudu vysvětlil Strnadt záhady týkající se příjmení Záviše z Falkenšteina. Falkensteinem, dle něhož se psal, rozumí se zámek v Horních Rakousích nedaleko Hofkirchen ležící, jak dobře již Domečka tušil. Panství to patřilo vždy vysoké šlechtě; první zakladatel kláštera Drkolenského Chalhoch 1218 nebyl pánem, nýbrž jen manem tudíž. Onen Zabissius castellanus de Valchenstain, jenž je posledním svědkem v reversu krále Přemysla Otakara ze dne 11. prosince 1274 pro Pasovského biskupa Petra, není Vítkovec Záviš, nýbrž jeho kastelán, protože jsou před ním 3 svědci panošského rodu.

Záviš zdědil Falkenstein nejspíše po své matce Perchtě, pocházející z rodu pánů z Falkensteina, přijal nejen tento přídomek, nýbrž vzal i znak rodu toho, sokola, k svému přirozenému znamení, růži, do pečeti. Ba takového ptáka měl již i otec jeho Budivoj ve znaku. Po smíření krále Václava s vévodou Albrechtem Rakouským r. 1289 zmocnil se tento Falkenšteina a rozšířil své panství až za Rannu. Konečně podává spisovatel, znaje krajinu, kterou vypisuje, z autopsie důkladně, důležité opravy k rakouským statkům Rožmberským, jak nám je Rožmberský urbář z r. 1379 přináší. Na přiložené mapě vyznačena jest nejen rozloha panství Falkenšteinského, nýbrž i državy Vítkovcovské.

Fr. Mareš.

Ant. Podlaha a Kamil Hilbert, Metropolitní chrám sv. Víta. *Soupis památek historických a uměleckých v království českém.* Král. hlav. město Praha: Hradčany I.) Praha. Archeol. komisse při České Akademii. 1906. (Str. 8, 296, 4; 404 ill. v textu, XXII tab.).

Svatý Vít je nejen stavitelské chef-d'oeuvre české gotiky, ale i velkým kusem českých dějin a schrána umělecká všech pozdějších dob. Nerozlučně spojené reminiscence historické s pískovcovými jeho kvádry a spletí kamenného lesa podporuje a ladí k harmonickému souzvuku krásná poloha a malebnost silhouetty. Oči Pražanů upírající se co den k jeho rozložité stavbě, interes o zachování jeho věže a posvátná pieta ke každému kousku tu uloženému jsou výmluvným svědkem obliby této památky, která žije v srdcích národa i po ztrátě svého významu náboženského a politického.

Tato láska k památkám pražským je všeobecná, takže pochopíme bezdůvodnou sice, ale psychologicky vysvětlitelnou výtku Mařákovu, jenž (Rozhledy 1896) trpce želel, že Soupis počíná se okresem Kolínským, když v Praze nám ubývá každým rokem památek. Jak byla tato výtka neinformovaného nemístná, ukazují hned první řádky předmluvy v publikaci o sv. Vítu, právě vyšlé. Šest let trvala práce soupisná autorům, již přece tak těsně souvisí celodenním životem s kostelem Svatovítským, nepočítáme-li nejméně roční práci s inventářem pokladu chrámového, r. 1902 Podlahou obratně vydaným — a těchto šest let byl by musil celý podnik čekati na svoji první edici!

A ještě na jiné výtky dává kniha odpověď. V posledním boji o starou věž ozvali se i mnozí diletanti, již dle svého zvyku kupíce superlativy mluvili o stavbě chrámové frázovitě a v bojovném zápalu podezřívali i architekta Hilberta z nelásky k staré části. Na oboje jim dává kniha skvělou odpověď; vyvrací fráze doklady slovnými i obrazem a ukazuje vřelou lásku kreslíře-architekta ke každému detailu a obdivuhodnou znalost každého kamene.

Jest to opravdu nádherná publikace v krásném toho slova smyslu, kde nádhera je účelná a ne zevnější. Proti zvyku v ostatních svazcích Soupisu vydána tu obrazová monografie s textem inventáře. V našich malých poměrech, kdy na monografii Svatovítskou toho rozsahu v daleké budoucnosti není pomyšlení (dostavění kostela dá snad popud k publikaci, která si však bude všímati více dostavby a jejích dějin než části staré), znamená to událost a pro studium dějin umění v Čechách základní dílo.

Hned první pohled do knihy nás potěší: reprodukce jsou zřetelné, zmenšení skoro všude přesně udáno, kresby bravourní a plné charakteru svých předloh. Dychtivě hledáme své oblíbené kusy nebo málo známé podrobnosti a se všemi setkáváme se uspokojeni. A další, podrobná četba svazku tento dojem nezklame. Autoři dobře splynuli ve své práci a ve své zálibě. Terminologie nám prozradí autora textu na některých místech (lípaná kružba, výběh zastřešení, v konturách zaškrábnutá malba atd.), ale většinou jdou oba ruku v ruce a bez odlišení.

Že má lví podíl illustrace, ustupuje kvantitativně text do pozadí, ale přehledu vadí to celkem málo při hojných odkazech k číslům obrazů a tabulí. Za to bychom raději bývali měli v uspořádání odstavců, kdyby celý oddíl *G* byl býval zařažen před oddíl *B* a passus o kamenických značkách ze str. 9. zařazen až k odstavci o těchto značkách na str. 154. Neznáme ovšem důvodů, jež přiměly autory k pořadu skutečnému (snad lepší rozložení textu více a méně illustrovaného po knize), ale zdá se nám, že dle našeho návrhu byla by pramenná část (literatura, obrazy, výkresy, monogramy a značky) ucelenější.

Ostatní obsah knihy srovnán jest dílem chronologicky (3. stavby kostelní), dílem dle příbuznosti materiálu a formy (výzdoba, zařízení), dílem dle zásad, užívaných v ostatních svazcích Soupisu (popis stavby). Turistovi snad bude vaditi, že nezpracovány oddíly *E—R* topograficky, za to však dějepisec umění vítá rozdělení v knize užité, jež mu podává přehled a vývoj chrámové výzdoby v ucelených statích.

Ve všech oddílech, ani popis stavby nevyjímajíc, jsou i pro interessenta a odborníka nova. Tu jest to zřetelná fotografie, předstihující dřívější málo věrné kresby a rytiny,[1]) jako snímky jednotlivýhh částí architektury nebo interieuru, tu zase překrásné světlotiskové tabule maleb nástěnných v kapli sv. Václava. Úplné novum, aspoň v té úplnosti, jest uveřejnění kopií cyklu z kaple svatováclavské a pak zejména bohatý materiál kreseb, vyčerpávajících úplně bohatství motivické chrámové stavby[2]) a záplava fotografií, předvádějících z většiny poprvé plastický dekor její. V tom všem je systém vědomého výběru, jenž je úplný i tam, kde jen napovídá a neskrblí obrazem i několikerým, kde toho srozumitelnost vyžaduje. Sronávací studium forem na pracích Matyášových z Arrasu a Parléřových je tím definitivně umožněno v celém rozsahu a bez namáhavého stoupání po stavbě.

---

[1]) Škoda, že nebylo možno i všechny nápisy nad poprsími v triforiu podati reprodukcí fotografickou a že se musili autoři spokojiti zase Bockovými otisky, přece jen pochybnými. — [2]) Jen půdorys chrámu (tab. III) vzhledem k jemným nuancím šrafování, která v autotypické reprodukci se ztrácí, zdá se nám malý. Mimo to dle pravidla, že zbohatlý tím více žádá — dobře by bývaly prospěly i půdorysy ve *všech* úrovních stavby zaměřené, třeba že v textu jsou jich úryvky, typické pro tu kterou úroveň, ve velkém měřítku.

Jako obrazy je i text po většině originální prací, jíž neubírá ani hojně citovaná literatura na záslužnosti. Spojení autorů, theoretika-dějepisce s praktikem-umělcem vedlo tu k dokonalosti ve všech směrech. Text všímá si nejen popisu svého předmětu, ale hledí i v úzkém rámci a stručnosti inventáře udati různé objevy a srovnávací pokusy, jež vedou k zjištění provenience nebo uměleckého autorství a jiné ještě slibuje (str. 73.).

Popis tak bohatě členěné architektury při vší kondensovanosti své zprvu jest těžkou četbou, ale přiložené výkresy za krátko orientují i laika. Vůbec text tak závisí na obrazové části, že nutí přímo čtenáře sledovati oboje zároveň, nechce-li utonouti v záplavě podrobnosti.

Části ostatní, mimo stavbu, neliší se již nikterak od Podlahových prací v ostatních svazcích Soupisu. Text jest omezen na vytčení hlavních vlastností předmětu, odkazuje v podrobnostech k literatuře a vyhýbá se zásadně dohadům a kombinacím Suchý inventář, ale i ten přináší spoustu předmětů poprvé vůbec.

Výsledek šestileté práce obou autorů jest čestný. Dali české historii dílo plné popudů k nové práci, základ a východisko k mnoha otázkám příbuzným, ale i všemu obecenstvu dali pevné vodítko při jich nadšených poutích k veliké památce a rázem učinili pevnou hráz dřívějším frazím, jež se ujímají v nekritickém davu nejdříve. A dali také — vždy přímo to uvádějíce — smutné doklady, co škody způsobil tolik před lety vážený purismus Hilbertových předchůdců a co originality a bezprostředního půvabu ubrala stěnám »restaurace«, prováděná dle tehdejších zásad. *Zdeněk Wirth.*

Georg von Below, Die Ursachen der Reception des Römischen Rechts in Deutschland. (Historische Bibliothek. 19. B.). München und Berlin 1905. Str. 166.

Problém recepce římského práva v Německu, jednoho z nejinteressantnějších zjevů právního vývoje středověkého, lákal k spracování již mnohé. V létech 1860—80 byla otázka ta řešena všeobecnými úvahami z nejrůznějších hledisek; později pokračovalo se monografickým zkoumáním processu recepčního jednak v jednotlivých territoriích, jednak i v jednotlivých otázkách, z nichž celek se skládá. Below pokouší se o to výsledky těchto prací shrnouti a nově věc pojati: Es schien mir jetzt an der Zeit, deren Resultate sowie die älteren allgemeinen Theorien planmässig zu prüfen, das Haltbare und Brauchbare herauszusuchen und eine neue Zusammenfassung zu wagen (str. VII.).

Tím podán zároveň i program knihy, která začíná přehledem posavadních prací a názorů, počínajíc Stobbem, jenž hledá příčiny jednak mimo právo samo (hodnost císařská, studium právní, učení právníci), jednak v nedostatečném vývoji práva německého neb dle vlastního výrazu Stobbova v povaze práva domácího (str. 1.) Proti názoru Stobbovu zvedl se odpor jmenovitě Franklinem (Beiträge zur Geschichte der Rezeption des Röm. Rechts in Deutschland) a Schmidtem (Die Rezeption des Römischen Rechts in D.), kteří odvozujíce recepci pouze z okolností vnějších, jmenovitě z vlivu učených právníků (str. 6.), rozhodně popírali jakýkoliv vnitřní důvod při ní. Z pozdějších uvádíme zajímavý názor Arnoldův (Die Rezeption des röm. Rechts und ihre Folgen), který recepci pojímá v souvislosti s novými hospodářskými názory, jmenovitě s vývojem hospodářství peněžního (str. 11.) a Labandův, spojující recepci s vývojem absolutní moci zeměpanské (»Die Entwickelung des absoluten Staates und die Rezeption des römischen Rechts sind in Deutschland ein und derselbe Vorgang«, str. 30). Stať zakončena přehledem důvodů recepčních, podaných v učebnicích Brunnera a Schrödra, které zároveň označují přibližně asi stav celé otázky v přítomnosti.

V kapitole druhé Below monograficky probírá recepci dle sněmovních akt dvou státečků německých Jülišského a Bergského, jichž ústava stavovská, jen mimochodem řečeno, mocným postavením stavů připomíná ústavy stavovského státu českého. Tam totiž popud k recepci vycházel ze středu stavů samých, přijetí práva římského provedeno na žádost jejich a za jejich kontroly a to z toho důvodu, aby rozhodnutí domácích soudů nebyla rušena říšským soudem komorním, a tím stranám zbytečné útraty nebyly působeny. První otázka, ve které snaha ta se jeví, byla representační právo vnuků, kde domáhli se stavové již r. 1518 zavedení práva římského. Později rozšířili tuto snahu na právo celé. Vláda s tím souhlasila a dosadila komisi, v níž zasedali vedle radů soudních i zástupcové stavů. Teprve r. 1554 sjednána byla mezi vládou a stavy obou zemí kodifikace, jež v postatných rysech přijímá římské právo, a která r. 1555 publikována byla. V letech následujících jednáno ještě o revisi některých podružných otázek, a jmenovitě o obcházení pravidelných starých soudů, dovoláváním se soudů knížecích, učenými právníky obsazených (str. 34.—52).

Po tomto exkursu vrací se Below k vlastní své otázce, a zkoumá nejprvé nejrozšířenější názory o recepci: že totiž recepce v přímé souvislosti stojí s rozvojem absolutní moci zeměpanské (str. 53—66) a že byla provedena za silného odporu lidu německého (str. 67—105) Proti prvnímu tvrzení, zastoupenému hlavně Arnoldem, Labandem a Gierkem, zcela správně ukazuje na to, že recepce byla ukončena, když absolutní moc zeměpánů byla teprvé na počátku svého rozvoje, a moc stavovská ještě při plné síle, a že právníci tehdejší nebyli daleko takovými komorními, absolutistickým choutkám zeměpánů sloužícími juristy, za jaké bývají často neprávem považováni. Ve příčině odporu lidu německého proti ryzímu právu dokazuje zase správně, že odpor ten nesměřoval vlastně proti právu, nýbrž proti učeným jeho šiřitelům, a zase ne proto, že řídili se cizím právem, nýbrž z důvodu vysokých tax a poplatků, které brali, a ze snahy, aby přední úřady byly obsazovány tuzemci, a aby cizinci vůbec a zásadně z nich byli vyloučeni, a tyto jen příslušníkům stavů vyšších byly zachovány. Jinak je však chybným názor, že by stav selský anebo stavy vyšší proti recepci rozhodněji byly se ozývaly. Jen města zasazovala se o své staré právo, a to zase ne z důvodů obsahových, nýbrž z důvodů politických, poněvadž zeměpáni používali příležitosti kodifikací recepčních k tomu, aby rušili svazky měst mezi sebou a sjednocovali právo v městech s ostatním territoriem. Ostatní stavy chovají se v celku netečně. Ale na druhé straně právníci tehdejší, ačkoli jsou to lidé napořád právem římským odchovaní, přece nejsou domácímu právu úplně nepřátelští, neboť jejich vlivem aspoň zbytky jeho v kodifikacích tehdejších zůstaly.

V poslední části svého spisu přichází Below k vlastním příčinám recepce (str. 106—166), z nichž na prvém místě jmenuje studium práva římského nejprvé na universitách v Italii a potom i v Německu, pěstované s počátku jako doplněk práva kanonického, čím dále však tím více i jako předmět samostatný, zvláště od té doby, kdy vedle duchovních i laikové právem zabývati se počali. Toto zvýšené studium práva římského koncem XIV. a v XV. století nebylo však vyvoláno skutečnou praktickou potřebou jeho, nýbrž interessem pouze vědeckým. A tak se stalo, že koncem XV. a začátkem XVI. věku bylo zde již dosti lidí s římským právem dobře obeznalých, byť v tu dobu právo domácí jen nepatrně dosud v platnosti římskému ustoupiti musilo. Ve větší míře přišlo právo římské ku platnosti teprve vlivem rozsudků říšského soudu komorního a soudů dvorských v jednotlivých territoriích, které jsouce právníky římským právem vzdělanými osazovány, přes kodifikace, v jednotlivých territoriích platné, přes konkurenci se soudy stavovskými a odpor měst rozsuzovaly úplně dle práva římského. V tom je podporovala i dobrozdání právnických fakult.

Kodifikace práva, vyvolané potřebou jednak jednotného práva, jednak práva psaného, přispívaly k rozšíření římského práva měrou nemalou, a protože také zachovaly zbytky práva domácího, rozmohlo se v territoriích těch toto právo z počátku sice měrou větší než v territoriích bez kodifikace; ale později jsouc psanými prameny omezováno, nabývalo půdy nesnadněji. Poměr prvků domácích a cizích v těchto kodifikacích pak záležel úplně na náhodném složení komise kodifikační.

V otázce, pokud vnitřní povaha práva německého, zvláště jeho nedokonalý vývoj, přispěly k recepci, odmítá Below úplně starší theorii, která zde hledala vlastní těžiště recepce, považujíc ostatně svrchu uvedené příčiny za vnější a méně důležité. Ukazuje k tomu, že právo německé se vyvíjelo, a to zvláště tam, kde hospodářský vývoj spěl, jako tomu bylo ve velkých městech říšských, rychlým krokem v před. Ovšem aspoň potud nutno uznati nedokonalost domácího práva, že bylo territoriálně rozděleno na spoustu samostatných práv, čímž buzena byla snaha po právu jednotném, kterému se hodilo právě právo římské. Kdyby byla říše německá měla ve středověku schopnost zákony vlastními k tomuto jednotnému právu dojíti, nebylo by k recepci vůbec ani došlo.

Souhlasiti nelze s názorem p. sp., jako by recepce vůbec byla bývala neštěstím pro Německo. Právo zde prostě učinilo náhlý skok. I bez recepce by si ovšem vyvinuté poměry vytvořily vyvinuté právo, o tom nemůže býti sporu. Nesmíme zapomínati také na druhé straně, že recepce práva římského nepočíná v XIII. století, nýbrž v VI. a v následujících, tedy právě tak v době národních práv germánských, jako v době středověkých právních knih, a že právo před recepcí není již žádným právem úplně národním, německým, nýbrž že pro ně lépe se hodí prostě název práva středověkého, u něhož národní karakter nikterak není zvlášť pregnantně vytčen. Tím se vysvětluje, že ta obrovská revoluce právní v XV.—XVI. století tak lehce byla provedena; bylať připravována v jednotlivostech dávno a protinárodního ostnu v ní nebylo. — A na to se s německé strany pravidelně zapomíná.

Zajímavým by bylo bývalo srovnání recepčního postupu u nás, v zemích českých, s pochodem tím v Německu. Toho Below jen nemnoho se dotekl, ačkoli studii Ottovu (Beiträge zur Receptionsgeschichte des römisch-canonischen Processes in den Böhmischen Ländern) na několika místech cituje. O tom dnes není sporu, že počátek recepce dlužno hledati v zemích českých, kde hlavně působením university se ujala a kde již před tím v XIII. století přijato bylo právo římské v míře nemalé do tak řečeného Ottakarova (?) Prager Recht a do horního zákonníka Václava II. Ve století XIV. však proniklo již městským právem úplně, takže tehdejší soudní usnesení a jich sbírky obsahují z veliké části právo římské! Jmenujeme jen na př. Brněnský Schöffenbuch a Německo-brodský Liber sententiarum et juris a. a. 1415. Koldínovými právy městskými recepce ta byla ukončena.

Naproti tomu v právu zemském není po recepci ještě po celé XVI. století ani zdání a to proto, že soudnictví zemské nebylo v rukou zeměpána, nýbrž v rukou stavů, a že soud zemský, obsazovaný ze stavů, nejen právo nalézal, nýbrž i tvořil, při čemž nebyl až do zřízení Vladislavského žádným psaným právem ani svým vlastním starším nálezem vázán, nýbrž volně dle svého uvážení při rozhodoval. — Z nálezu jeho nebylo žádného odvolání ani dovolání, a soud sám nebyl pod žádným vlivem panovníkovým, stoje i nad ním. Tak stavové u nás, v Čechách i na Moravě, byly hlavními sloupy domácího práva. Pádem moci stavovské našlo římské právo i do zemského práva otevřenou cestu ve Zřízeních obnovených a v následujících deklaratoriích a novellách, ale i tu nebylo recipováno tou měrou jako jinde, zůstaloť právo nemovitostní i nadále při starých zásadách a to proto, že právo římské nedovedlo zviklati sloupem domácího práva, deskami zemskými. Bylo by ovšem třeba blíže přihlédnouti k tomu, jak v XVI. století skutečně pokusy u nás se dály o to, aby právo římské i do zemského práva vniklo, a jak stavové se tomu se zdarem vždy vzpírali. Tak přišli bychom k poznání, že v Čechách a na Moravě živel stavovský v soudnictví a instituce desk zabránily recepci práva římského.

Dr. J. Kapras.

Reinhard Heynen, *Zur Entstehung des modernen Kapitalismus in Venedig* (Münchener Volkswirtschaftliche Studien. Herausgegeben von Lujo Brentano und Walther Lotz. 71. Stück). Stuttgart und Berlin 1905. — 129 str. 8⁰.

Z obšírného referátu Šustova v minulém ročníku našeho časopisu zná čtenář obsah prvního svazku velkého díla *Der moderne Kapitalismus*, a co v něm autor jeho *Werner Sombart* chtěl povědět: jak totiž tento moderní kapitalismus vznikl a se vyvinul — *Genesis des Kapitalismus.* Můžeme a smíme si otázku ještě více zjednodušit a se ptáti: jak vznikl první, nejstarší kapitál — pecunia pecuniam generans — kapitál větší, dovolující obchod, který již lze nazvati velkoobchodem. Odpověď však nemusí býti stejnou měrou jednoduchá. Proti obvyklé odpovědi, že vznikl stupňováním staršího obchodu menších rozměrů, obchodu kramářského, klade Sombart odpověď jinou: nejstarší velkokapitál vznikl akkumulací pozemkové renty. Na str. 201 jeho knihy čteme: »Wir sind am Ziele. Das Geheimnis ist enthüllt. Die Anfänge des bürgerlichen Reichtums sind aufgedeckt. Jene Summen, mit denen in Italien und Flandern seit dem 13. Jahrhundert, in den übrigen Ländern seit dem 14. Jahrhundert in grösserem Stile Geld- und Handelsgeschäfte gemacht wurden, die also recht eigentlich als die Urvermögen anzusehen sind, aus denen sich das Kapital zu entwickeln vermochte: *sie sind accumulierte Grundrente.*« A s jiné stránky problem a řešení jeho (jich význam velmi dobře vyložen byl Šustou) zní takto (str. 284): »Die Elemente, aus denen sich die »nouveaux riches« bildeten, waren: 1. Landadel, der sich in den Städten freiwillig oder zwangsweise niederliess (inurbace — terminus vzat z vlašského: inurbamento); 2. städtischer Patriciat.« V rukou těchto dvou vrstev společenských, splývajících, dohromady v městech hromadil se přebytek pozemkové renty. Dosavadní názor lze si představiti jako vzestupnou čáru: drobný obchod během času stává se výnosnějším, vynáší nad to, kolik třeba k slušvému živobytí těm, kdo jej provozují; z kramářských kupců se stávají velkoobchodníci. Novou theorii Sombartovu mohli bychom si znázorniti linií vzestupující též, ale lomenou; bohatství vzniklé akkumulací pozemkové renty přeskakuje do linie druhé a na ní teprva stává se »moderním« kapitálem. Co se dříve zdálo pravidlem, zůstává snad jen ještě jako odchylka od něho, jako řídká výjimka (str. 284): »jene handwerkmässigen Händler, die in der früheren Zeit allein da sind, aber natürlich in späterer Zeit auch nicht verschwinden, haben so gut wie keine Beziehungen zu dem reichen Kaufmannsstande, den wir am Ende des

Mittelalters in den grossen Städten antreffen«. To je výsledek, ke kterému můžeme dospěti podle Sombarta a priori, t. j. poznáním dějin hospodářských ve středověku. Struktura středověké společnosti byla taková, že se mezi obojí vrstvou, kramářem a velkoobchodníkem, žádný most vytvořiti nemohl a také — nevytvořil.

Sombart přenechává svou theorii, svou hypothesu, jak přece také praví, *historikům*. *Že* by mohli proti ní postaviti hypothesu jinou, vlastně přece neočekává (ač praví: mir soll sie willkommen sein). Provésti zkoušku té věty, kterou našel, induktivně, podati o její platnosti »empirický důkaz« — to očekává od historiků, to jim přenechává. Než i zde jim připravuje cestu dodatkem k 12. kapitole (Die Anfänge des bürgerlichen Reichtums), který tištěný petitem najdeme na str. 299 až 324 (Einige specielle Nachweise des Zusammenhangs zwischen Grundrentenaccumulation und Kapitalbildung). Z německých měst se zde nejvíce dostalo místa Augšpurku, z vlašských Benátkám (str. 314—318) a Florencii (str. 318—324).

Čtenář našeho časopisu již také ví, jakého se dostalo přijetí knize Sombartově. Historikové se dostavili na bojiště a Sombart — budiž mi dovoleno zůstati při tomto obraze — utrpěl dvě porážky, u Augšpurku *Striedrem* a u Benátek *Heynenem*. Je porážka, je vítězství tak úplné, jak Heynen v doslovu své knihy hlásá?

Heynen psal svou knihu proti knize Sombartově; odtud — podobně jako již u Striedra — titul, který jí dal. Proti Sombartovi se obrací hned její úvod, kde se vykládá stručně, ba příliš stručně, theorie Sombartova a kde se již napřed ohlašuje její pád tam, kde by se nejdříve byla měla osvědčiti, totiž v dějinách Benátských.

Na str. 314—318, věnovaných Benátkám, Sombart sebral zprávy o majetku pozemkovém Benátčanův na pevnině (terra ferma) a v Istrii, a to hned v 8—10. století; mínění, že to byly pozemky koupené od těch, kdo již obchodem byli zbohatli, pro tu dobu vylučuje. Sombart přijímá tyto zprávy z druhé ruky, od spisovatelů novějších, sám k vlastním pramenům nepronikaje; proto také slovo »quellenmässig« dává do uvozovek. Heynen snadno ukázal, že některé zprávy před kritikou neobstojí, když je revidujeme pomocí pramenů. Co však i on přijímá, jsou zprávy o bohatých rodech, stěhujících se za invase langobardské v druhé polovici 6. století a v 7. století na ostrovy v lagunách, které však ode dávna již byly obydleny a kde se lidé živili vedle rybářství těžením a prodáváním soli. Tito bohatí rodové přišli z Altina, z Padovy, z Aquileje atd. — und verpflanzten ihre grundherrlichen Verhältnisse direkt in die Lagunen. Půda na ostrovech a na lidech přešla v jich držení, byla vzdělávána od lidu jim poddaného, který svým pánům odváděl výnos své práce — výnosné byly zejména vinohrady — v naturáliích, ale i v penězích (aspoň některé zprávy k tomu poukazují). Nemohl již odtud — z této pozemkové renty — přijíti kapitál pro podniky obchodní? Sombart by ovšem odpověděl, že na tom nezáleží, protože na obchodu té doby vůbec ještě nezáleží. Sombart ještě pro 12. století mluví o »troše levantského obchodu«. Předešla-li Italie a předešly-li v Italii Janov a Benátky Flandry, jako Flandry předešly Německo, přestává všude v hospodářských dějinách středověk tou dobou, kdy nastřádaná pozemková renta stává se obchodním kapitálem větších rozměrů. Avšak i když počítáme s tak velkou a převratnou událostí, jako bylo dobytí Cařihradu [1] a říše řecké křižáky a Benátčany na počátku 13. století, i zde — v hospodářských dějinách — musíme vytknouti nějakou dobu přechodní, a to jest pro města italská, ani Benátek nevyjímaje, hned doba prvních křižáckých výprav na konci 11. a v 12. století, která jim přinesla jich »kvartýry« v přístavních městech v nově založených státech křesťanských na východě, jich levantské kolonie, na jichž »plantážnické vykořisťování« (srovn. Šustův referát na str. 101) Sombart klade daleko větší váhu než na »trochu levantského obchodu«. Heynen na toto překvapující místo v knize Sombartově,[2] kde se »das bischen Levantehandel« prohlašuje za »quantité négligeable«, naráží již v úvodě, ale tak, že čtenář hned nepozná, proti čemu tu tato troška stojí; teprve dále je pověděno, jak nízko cení Sombart levantský obchod ještě 12. století proti »koloniálnímu hospodářství« v Levantě.

---

[1] Sombart str. 392: Sicher ist, dass das Jahr 1202 einen Wendepunkt in der Weltgeschichte bedeutet. Und will man schon ein Geburtsjahr des modernen Kapitalismus ansetzen, so würde ich nicht zögern, das Jahr 1202 als solches zu bezeichnen. Zumal noch ein anderes welthistorisches Ereignis in dasselbe Jahr fällt: Venedig zieht zur Eroberung Konstantinopels aus und es beginnt mit diesem Jahre recht eigentlich die Besitzergreifung des Orients durch die Westeuropäer, insonderheit die italienischen Kommunen, und damit, wie wir wissen, die Geldaccumulation in grösserem Stile. — Sombart praví: *recht eigentlich*, ale věc se počala již dříve, tyto účinky křižáckých výprav se objevují velmi záhy. Sombart posunuje potom počátek moderního kapitalismu i pro Italii ještě dále. Str. 399: Es kann gar keinem Zweifel unterliegen, dass der Handel in den italienischen Städten seit dem 14. Jahrh., in den süddeutschen Städten seit dem 15. Jahrh. ein stark kapitalistisches Gepräge trug. — [2] Místo to zní (str. 332): »*Systematische Ausbeutung der Mittelmeervölker mittels Zwangsarbeit* bildet das Fundamentum, auf dem sich die Machtstellung Venedigs und Genuas erhebt, woneben das bischen »Levantehandel« eine Quantité négligeable ist.« Sombart lituje, že to náležitě nepoznal ani Heyd ve svém známém díle »Geschichte des Levantehandels im Mittelalter.« Co u Heyda (I., 170—172) najdeme, vztahuje se hned také na pozdější dobu, při čemž se Heyd opírá hlavně o starší práci Beugnotovu (1854), dnes již nedostatečnou. Plantážnické vykořisťování zde se nenajde; najdeme zde (t. v líčení Heydově), co se týče rolníků v tak zv. kasáliích podobné poměry jako na západě; syrští sedláci odváděli třetinu výnosů z pozemků, které vzdělávali, některé části užívali však volně, t. j. s celým výtěžkem. Heyd zde (str. 171 pozn.) polemisuje proti Beugnotovi, který líčí poměry syrských sedláků příliš černě. Heynen se této otázce, kterou by bylo třeba důkladně revidovat na základě pramenů, vyhnul, podotýkaje teprva v poslední kapitole: »Niemals fanden wir eine Spur, die auf umfangreiche Plantagenwirtschaften oder von Sklaven betriebene gewerbliche Produktion in den von den Venezianern in den syrischen Städten erworbenen Vierteln gewiesen

Tak stojí Sombart a Heynen proti sobě. Podle Sombarta první středověké bohatství Benátek pochází z pozemkové renty, z půdy na ostrovech, lidech, na pevnině; a co dávají levantské kolonie, je hlavně také pozemková renta.[1]) Jemu, zdá se, levantský obchod zůstává i po r. 1200 *quantité négligeable* nebo nemnohem více. — Heynen proti tomu neuznává pro Benátky jiného pramene bohatství mimo obchod. Hned nejstarší zpráva v známém listě Cassiodorově, kterou o Benátkách máme, t. j. o osadách v lagunách, vypravuje o obchodu solním a o dovozu istrijského vína do Ravenny. S výnosem pozemkův na pevnině patřících bohatším rodům, které přišly z pevniny, Heynen, ač o nich ví, nepočítá; na ostrovech pak a na lidech pro latifundie nebylo místa. Inurbace šlechty — to je v benátských dějinách přenesení sídla vlády na Rialto na poč. 9. století, kam se zároveň přestěhovali a sestěhovali mocnější rodové z jiných ostrovův; zde založen chrám sv. Marka, jehož tělo r. 829 do Benátek bylo přineseno. Půda zde — na Rialtu — nenáležela několika rodům, nýbrž značnému počtu a vedle toho i malí lidé četně seděli na vlastní půdě a bydlili ve vlastních domech. Pozemková renta, co se týče města, nemá tedy (tak tvrdí Heynen) žádného významu. Teprve později, od 12. století, bohatí lidé nebo kláštery kupují městskou půdu na spekulaci . . . Když najdeme první zprávy o bohatství nahromaděném v rukou jednotlivcův, musíme hned také soudit, že nemohlo přijíti z jiného pramene, než z obchodu; a velké bohatství najdeme již na počátku 9. století v rukou Gradského patriarchy Fortunata, jak svědčí jeho dary pro kostely, jeho nadace pro kláštery, najdeme je v rukou dože Giustiniana, jehož legáty v penězích — mimo drahocenné dary pro kostely — dohromady sečtené v závěti (z r. 829) dávají obnos rovnající se ceně 150.000 marek. Tak Heynen.

Není pochyby, že Sombart benátský obchod vůbec, že zejména levantský obchod Benátčanů podceňuje. Podceňuje jej zcela jistě pro jedenácté století. Avšak ani pro 10., ba snad ani pro 9. století by se již nehodilo jeho »bischen Levantehandel«. Právem Sombartovi Heynen dále hned v úvodě vytýká, že zapomněl na spojení mezi severoitalskými břehy Adrie a Cařihradem, které je starší než středověk a které ze starého věku do něho přešlo. Benátky vstoupily na místo Ravenny, když pro toto město v 8. století nastával úpadek. A přece — musíme jíti ve všem a všudy za ním proti Sombartovi, jest (položili jsme si již svrchu tuto otázku) jeho vítězství nad Sombartem tak úplné a ne-

---

hätte.« — Z další kapitoly v díle Heydově (I., 180 sl. Die Kreuzfahrerstaaten als Sitze des Levantehandels) patrno, že Benátčané již v první době vyváželi mnoho plodin, jež dávala Syrie; otázka, o kterou běží, jest však, provozovali-li tam hospodářství plantážnické. — [1]) (Str. 333) »Es wäre durchaus verkehrt, anzunehmen, dass dieser ganze Kolonialbesitz der italienischen Städte lediglich als »Stützpunkt« für ihren »Handel« gedient hätte . . . Überwiegend nützte man die unterworfenen Gebiete zur *Gütererzeugung*, sei es zur Hervorbringung landwirtschaftlicher Produkte, sei es gewerblicher Erzeugnisse.« — Něco dále slyšíme, že na prvním místě stál průmysl hedvábnický.«

pochybné? Jestliže Giustiniano z oněch 1770 liber denárů (přepočtených, jak víme, na cenu 150.000 marek) měl v rukou, když byl psán jeho testament, jen 570 liber a ostatek (1200 l.) měl teprv přijíti do jeho rukou »von einer Seefahrt«, jak praví Heynen, zdá se ovšem, že mu je měl přinésti obchod, neb v té době dožové sami ještě obchod provozovali, avšak o Giustinianovi našel Heynen také zprávu, že měl u sv. Hilaria na břehu laguny, tedy na pevnině, 15 statků (Landgüter) a k tomu rozsáhlé vinohrady, lesy i pastvy... A jestliže onen Fortunat, jenž tolik mohl rozdat, měl také čtyři lodi, pro které si od Karla Velkého vyprosil osvobození od placení cel v jeho říši, právě patriarcha Gradský měl nejrozsáhlejší statky, rozsáhlejší než dožové, jeho vrstevníci. Nejstarší zprávy o bohatství nahromaděném v jedné ruce týkají se právě těch, kdo měli rozsáhlé pozemky, dožův, patriarchův, biskupův. Máme a smíme pozemkovou rentu těchto bohatých osob považovati za — *quantité négligeable?* Sombart sám by nám za tuto obranu jeho these byl ovšem málo vděčen; víme již, co chce a co hájí; je to absolutní její platnost až do konce benátského středověku. Ale také již víme, že ji v této absolutnosti sotva uhájí — nejméně v hospodářských dějinách benátských. Benátky ve svém vývoji předstihly ostatní města italská právě proto, že v nich obchod a plavba byly již od počátku... Na to však naše prameny nestačí, abychom statisticky mohli oceniti proti sobě váhu složek, ze kterých se počíná vyvíjeti bohatství v lagunách. Nahlédneme-li do nejnovějšího díla jednajícího o dějinách benátských, nenajdeme určitých odpovědí na tuto otázku ani ještě pro století 11.[1]

Heynen psal svou knihu proti Sombartovi, ale neomezil se na pouhou polemiku. Bez té polemiky byl by jí mohl dáti název: dějiny benátského obchodu (nebo aspoň příspěvky k nim) až do konce 12. století. První tři kapitoly (str. 7—64) nepřinášejí nic podstatně nového. Ve čtvrté hlavě (str. 65 – 85 Innere Organisation des venezianischen Seehandels) mohl však užíti Heynen nových a dosud tiskem nevydaných privátních listin z r. 1039—1203; jsou to obchodní smlouvy a podobné kusy. Dosud jsme podobné prameny měli pro Janov, nyní objevily se též pro Benátky anebo aspoň počet již známých (bylo jich 20) značně rozmnožen. Co na základě těchto pramenů o »vnitřní struktuře« benátského obchodu lze vyšetřiti, je dosti zajímavé i bez otázek, které dal další práci v tomto oboru Sombart.

---

[1] *Kretschmayr* (Gesch. von Venedig I., 190): So erscheint das 11. Jahrh. wie ein Zeitalter der Vorbereitung zur adriatischen Meerherrschaft und zur Flottenweltmacht, zur kapitalistischen Ausgestaltung des Wirtschaftslebens... Aber die Wege dieser vorbereitenden Entwickelung können wir nicht verfolgen. Denn die Überlieferung darüber versagt nur allzusehr. Es ist unbedingt die empfindlichste Lücke für die Kenntnis und das Verständnis venezianischer Geschichte. — A již před tím (str. 78) čteme: Inwieweit das venezianische Wirtschaftsleben durch den seit dem 8. Jahrh. stets zunehmenden westöstlichen Handelsaustausch schon damals geldwirtschaftlichen Charakter angenommen hat, ist nicht klarzulegen. Gewiss war der naturalwirtschaftliche Zug noch im 11. Jahrh. stark, wenn nicht überwiegend. — Zdá se však, že by se byl autor mohl odvážit na určitější výroky i na základě toho, co pokaždé před citovanými místy podrobněji pověděl. Jestliže v testamentech Fortunatově a Giustinianově vidí »geldwirtschaftliche Einflüsse«: co je tím řečeno? O Sombartově díle (1902) se Kretschmayr (1905) nikde nezmiňuje, zdá se však, že k němu přihlíží (srov. str. 209, místo se vztahuje ke konci 11. století: von einer durch das Auftreten des Kapitalismus bedingten sozialen Zersetzung kann noch keine Rede sein). — O počátcích Benátského obchodu mluví — snad pod vlivem Sombartovým — Kretschmayr (str. 74 sl.) střízlivěji než většina starší literatury. Z literatury této některé citáty má Heynen hned v prvním odstavci úvodu.

Mercator je kupec, jenž si najímá místo na cizí lodi a na ní cestuje se svým zbožím podobně jako pasažér se svými zavazadly. Loď (obchodní loď, navis, mívala dva stožáry a dvě paluby; kabiny jsou v mezipalubí, zboží pod nižší palubou) nemá vlastního jména, loď od lodi se rozeznává podle svého nauklera. Kdo je *nauklerus?* Nauklerus je nájemce lodi a zároveň její kapitán; někdy je vedle toho sám ještě mercator. Ještě výše stojí, je-li sám také majitelem lodi; pak je zároveň sám svůj nauklerus. Častěji byl však nauklerus jen nájemce lodi anebo jen kapitán placený od majitele lodi nebo od majitelův; neb nejčastěji byly lodi v majetku několika osob spolčených. A tím se dostáváme k tomu, co je v této kapitole nejzajímavější.1)

Jsou to obchodní půjčky a smlouvy. Při *imprestitum* (to je nejjednodušší poměr, starořímské *foenus nauticum*) věřitel půjčuje podnikateli kapitál na krátkou dobu a na vysoký úrok, který se v krátké lhůtě po návratu z obchodní cesty zároveň s kapitálem vyplácí. Úrok byl velký, umluvený zisk značný, za to však risiko připadlo úplně věřiteli, potkala-li loď nehoda na moři nebo byla-li vypleněna piráty (a mare vel a gente). Mohl-li podnikatel zavázati se k tak vysokému úroku věřiteli, byl celkový zisk, jejž bylo lze očekávati, velmi značný, ale čistý zisk, jenž připadl kupci, právě značný býti nemusil; pracoval snad s drahým kapitálem. — Od imprestita se *kommenda* 2) liší tím, že podnikatel místo určitého úroku věřiteli slíbil kvotu — obyčejně dvě třetiny — očekávaného zisku; i zde risiko má jednostranně věřitel, kapi-

---

1) Srovn. k tomu též *Kretschmayr* I, 51. Zde užito hojné vlašské monografické literatury. — 2) Kommendu lze najíti již v starém Babyloně. Srovn., co praví *Mojžíš Schorr* v *Kwart. Histor.* 1905, str. 595 (Państwo i społeczeństwo bab. w okresie tak zw. dynastyi Hamurabiego 2500 – 2000 przed Chr.): Bohatý kupec dává do kommisse svému agentovi buď pevný obnos peněz, který on pak půjčuje rolníkům a malým kupcům na vysoký úrok, buď zboží (vlnu, olej a p.), s kterým agent podnikne obchodní cestu. Po návratu vrátí agent kapitál a zisk, ve kterém však sám též má podíl. Byl-li přepaden od loupežníků (sr. a gente v kollegancii), risiko nese věřitel; při ztrátě zaviněné agent — tedy podnikatel — má vyplatit dvojnásobný kapitál. (Srov. kollegancii z r. 1073, kde podnikatel Johannes Lisado svému společníku, jenž dal $^2/_3$ kapitálu, při zaviněné škodě slibuje, quod si non observabero omnia, sicut superius legitur, tunc omnia duplo, caput et prode . . . dare et reddere promitto . . .)

talista; kommenda bývala uzavírána na delší dobu, na rok až tři. Od kommendy se dále rozeznává *kollegancia*; při ní podnikatel vedle své práce přispívá též ke kapitálu pro obchodní podnik, ale menším podílem (na př. $^1/_3$) než kapitalista ($^2/_3$); očekávaný zisk měl býti potom rozdělen na dvě stejné polovice, což bylo slušné, an podnikatel — ten, kdo obchodní cestu vykonal, kdežto jeho společník zůstal doma — k svému menšímu kapitálu přidal své přičinění a svou práci. Jen kdyby loď potkala nehoda (a mare vel a gente), co zbude, rozdělí se podle kapitálu.1) Kollegancia platí na neurčitou dobu, až se strany dohodnou, že se rozejdou... Z těchto jednodušších forem se potom v 12. století vyvíjí komplikovanější obchodní družstvo, *compagnia*.

Nejstarší smlouva o kollegancii, která se zachovala, jest z r. 1073; Heynen ji otiskl jako přílohu na konci své knihy.2) R. 1073 se spolčili dva mužové, Johannes a Sevastus. Johannes dal třetinu kapitálu (100 liber), on jest podnikatel, patrně kupec z povolání, ale i on má dům a půdu, kterými ručí svému společníku za škody, které by vznikly jeho vinou. Sevastus je řemeslník, zlatník (aurifex). Řemeslo jeho bylo patrně výnosné; vynášelo více, nežli bylo třeba k slušnému živobytí pro něho a jeho rodinu. Z přebytku si nastřádal kapitál — pro obchod. Byl by to příležitostní obchod (Gelegenheitshandel) ve smyslu Sombartově? Než kollegancia jest, jak víme, trvalý spolek na neurčitou lhůtu; pro příležitostní obchod by byla stačila kommenda.

Co na tom místě Heynen Sombartovi přede vším vytýká, jest, že nemůžeme rozeznávat, jak on rozeznává, dvě třídy proti sobě stojící, »kapitalistu«, toho, jenž dává do obchodu jen peníze, a podnikatele, kupce, při kterém záleží na jeho práci. Neb nehledě k tomu, že v kollegancii také kupec přispívá penězi, v Benátkách, tvrdí Heynen (ostatek bez dokladů), vynikající rodové, jako byli Morosini a Falieri, přejímají často obojí úlohy, podnikají obchody sami a dávají své peníze do obchodů, kterých sami nevedou... Vážnější jest výtka druhá (v poslední kapitole: Theoretische Zusammenfassung).

Také v Janově se vedl obchod často společně, na základě kapitálu, jenž vznikal jako summa příspěvků, které dali jednotliví společníci. Pro Janov máme od r. 1156 začínaje značný počet smluv o společný obchod. Sombart (I., 170) spočítal dohromady »kapitál« padesáti nejstarších takových smluv a obdržel obnos 7470 janovských liber. Děleno počtem podílníků, obdržíme průměrný podíl 150 liber (v ceně 1000—1100 marek). Jen v jednom případě najdeme podíl daleko větší, t. 900 l., dvakráte

---

1) Heynen sice praví, že ztráta měla býti rozdělena »nach Massgabe ihrer Einlage«, tedy v našem případě jednou třetinou proti dvěma. Skutečně smlouva stanoví rozdělení ztráty stejnoměrné (nihil pars parti requirere debeat); jen kdyby při ztrátě něco zbylo, má tento zbytek býti rozdělen podle kapitálu (sicut iactavimus). Srovn. *Kretschmayr* 352. — 2) Na konci čtvrté kapitoly Heynenovy najdeme stručnou diplomatiku smluv obchodních, zhotovovaných notářem a se svědky.

podíly přes 400 l. a přes 300 l., ostatek jsou samé menší obnosy... Průměrné podíly po 150 l., to — Sombartovi — nejsou ještě žádné »kapitály«, a tyto smlouvy neznamenají, že se v Janově již v té době probouzí »kapitalismus«. Heynen však (str. 122) oprávněnost této methody popírá. Jeho námitka na základě benátského, ale i janovského materiálu zní: »der einzelne schloss nicht *einen* Vertrag, sondern möglicherweise[1]) ein ganzes Dutzend auf einmal ab.« — To jest — kapitalista rozptyloval svůj kapitál často v menší podíly v rozličných obchodech a na základě rozličných smluv. Proč? Risiko bylo velké, proto nebylo radno sázet všecko na jednu kartu.

Co jest *kapitál?* Anebo vlastně: co jest Sombartovi kapitál? Jeho definice (str. 195) zní takto (překlad by nebyl snadný): »Kapitalistische Unternehmung nenne ich diejenige Wirtschaftsform, deren Zweck es ist, durch eine Summe von Vertragsabschlüssen über geldwerte Leistungen und Gegenleistungen ein Sachvermögen zu verwerten d. h. mit einem Aufschlag (Profit) dem Eigentümer zu reproduzieren. Ein Sachvermögen, das solcher Art genützt wird, heisst Kapital.«

Tuto definici může i Heynen přijmouti a Sombarta porážet vlastní zbraní. Je-li to kapitál, pak v Benátkách najdeme kapitál již před r. 1200. A tento kapitál je buď »Leibkapital« (prestitum) anebo »Handelskapital« (commenda, collegancia atd.). Než Sombartova definice jest jen abstraktní formule, do které třeba mnoho vložit. Musí to (I., 205) být kapitál »v příslušné výši« — in entsprechender Höhe. Akkumulace musí dostoupiti jisté výše, aby právem mohlo se mluviti o kapitálu. To ovšem zdá se býti jakási definice *per circulum.* Než konečně — i v tom, co čteme dále, lze najíti dobrý smysl. Musí to býti nějaký pramen příjmů tak vydatný, že se peníze počínají hromadit; proud neteče stejnoměrně dále, počíná stoupat... Nicméně bude v tom vždy mnoho subjektivního oceňování, chceme-li něco již uznati či nechceme-li ještě uznati za kapitál.[2]) Co se týče jiné vlastnosti kapitálu, která jej teprve kapitálem činí, bez váhání přisvědčíme Sombartovi. I velká summa nahromaděných peněz sama sebou ještě není kapitál, leda mrtvý, budoucí, možný; aby oživl, aby se stal skutečným, musí se ho zmocnit onen *spiritus capitalisticus*, který tak znamenitě je vystižen v díle Sombartově (v. i zde Šustův referát str. 100—101)... Heynen i zde bojuje proti Sombartovi jeho vlastními zbraněmi. V Benátkách najdeme záhy (běží pořád o dobu před r. 1200) kapitály značné výše, jen nesmíme zapomínat, co již svrchu bylo pověděno, že jednotlivý kapitalista rozděloval svůj kapitál, a nesmíme podceňovat ten kapitál, jenž vzniká podobně jako při našich akciových společnostech spojením nebo — abychom užili oblíbeného výrazu Sombartova — akkumulací podílů: velkokapitál vzrůstající sloučením menších kapitálů. A že onen kapitalistický duch v Benátkách se také již probudil, pro to Heynen za svědka cituje *Romana Mairana*. Jemu věnoval celou předposlední kapitolu své kniby (str. 86—120 Ein Handels- und Reedereibetrieb im 12. Jahrh.).

---

[1]) Očekávali bychom ovšem více dokladů, než nacházíme v poznámce na str. 122, a sice pro Janov (t. jednoho velkopodnikatele a jednoho kapitalistu). — *Max Weber* (Zur Geschichte der Handelsgesellschaften im Mittelalter, Stuttg. 1889) praví o Janově (str. 30): Sehr oft hat derselbe Kommendant sein Kapital gleichzeitig in mehreren, auf die differentesten Artikel bezüglichen *societates* stecken. — Podobně jako když někdo kupuje rozličné akcie. — Srovn. též *Goldschmidt*, Handelsrecht I., 266. — [2]) V Šustově referátu (str. 98) čteme, že by se ještě v 15. století celoroční obrat zboží přes Sv. Gothard vešel do našich dvou nákladních vlaků. To dobře illustruje rozdíl věků; ale když si představíme, že tento celoroční obrat by se byl měl v 15. století dostat najednou přes Alpy, byla by to karavana, která by na člověka té doby byla musila působit dojmem něčeho velkého.

Z oněch 300 kusů státního archivu benátského, jichž Heynen užil v předešlé hlavě, 120 kdysi spočívalo v truhle Romana Mairana, kupce Benátského v 2. polovici 12. století — byl to jeho obchodní archiv.

Náš Romano Mairano není osoba zcela neznámá. Heyd jej zná, ale jen při velké události — jistě největší události, kterou Mairano sám zažil — jež se odehrála v Cařihradě r. 1171. Nyní poznáváme Mairana kupce od jeho začátků. Nepocházel z velkých rodů, ale přece byl ze šlechty, byl nobile. Heynen sebral některá data, která svědčí, že ještě v 12. století trvá *inurbamento* Rialta, stěhování z jiných ostrovův a z jiných, namnoze starších osad. Mairanové snad přišli z Marana západně od Grada. V Benátkách bydleli v okolí arsenálu ... Romano Mairano byl kupec *ex professo* a počal s málem — aspoň podle těch pramenů, jež nás došly. Ovšem je to materiál jednostranný; jsou tam kvitance, které od jiných dostával, když jim kapitál od nich vypůjčený vyplácel, a nejsou tam kvitance, které sám dával, když jiní jemu vypláceli kapitál od něho půjčený — ostatek je to jen domněnka Heynenova, že Mairano mimo vlastní obchod se účastnil též cizích obchodů půjčkami neb podíly. Aspoň na počátku (kolem r. 1150), zdá se, tak velkým jměním ještě nevládl. Od r. 1153 můžeme Mairana provázeti na jeho cestách, ač ne zcela bez mezer. R. 1154 byl dvakráte v Cařihradě, r. 1156 se tam odstěhoval na sedm let a podnikal odtud cesty nejprv do Smyrny, později do Akkonu. Do r. 1156 byl mercator, odtud nauclerus na cizí lodi; od r. 1163, po svém návratu do Benátek, měl vlastní loď a nezavíral již žádných kollegancií, leda výjimečně, přijímaje pravidelně jen prestita na doplnění vlastního kapitálu. R. 1464 odešel do Cařihradu podruhé na čtyři léta. Nejprvé jezdil mezi Cařihradem a Akkonem, r. 1167 přibral do svého programmu Alexandrii; v té době byl již majitelem dvou lodí.

Pro svůj třetí pobyt v Cařihradě si dal Mairano vystavět neobyčejně velkou loď s třemi plachtami.¹) Na podzim r. 1170 — lodi be-

---

¹) Velkými rozměry se vysvětluje, že loď měla vlastní jméno *Maioranto*. V Benátkách loď se naznačovala obyčejně podle nauklera, na př. v kollegancii z r. 1073: navis, ubi Gosmirus Damolino nauclerus vadit.

nátské vyjížděly v určité doby a pro lepší obranu proti pirátům pohromadě — odebral se na Bospor. Vyjel s velkými plány, sebrav mnoho cizího kapitálu . . .

Sombart na dotčeném místě mluví o levantském obchodu — troše levantského obchodu — v době, kdy na východě již byly nové křesťanské státy, založené od křižáků. Je to tedy obchod se Syrií, a to je jen část obchodu levantského. Také se nepočíná levantský obchod Benátek teprva výpravami křižáckými. Islam vládnoucí v Levantě obchod přece připouštěl. Benátčané byli dosti střízliví, že jim nevadil, jako nevadil před nimi a vedle nich městům dolnoitalským, a jako nebyl rozdíl v náboženství Židům překážkou pro jich obchod s křesťany. Není to již něco podobného jako onen *spiritus capitalisticus*, jenž musí přistoupiti ke kapitálu?[1] Z Alexandrie r. 829 do Benátek přineseno tělo sv. Marka. Co však dodávali kupci benátští? Mimo jiné — zbraně a křesťanské otroky. A tento obchod trval přes zákazy, které někdy vydávala sama vláda benátská.

O Benátčanech na trhu Cařihradském Sombart nikde nemluví. A to přece již před r. 1200 nebyla žádná — *quantité négligeable*! Kretschmayr rozeznává dvě periody. Do 9. století přicházejí Řekové sami do lagun a přivážejí zboží východní; potom se vzmáhá proud opačný.[2] Podle vzorů řeckých naučili se Benátčané stavbě větších lodí pro tyto vzdálenější cesty. Sůl a co přichází z východu prodávají Benátčané na trzích hornoitalských. I to je odvětví benátského obchodu staré a také dosti důležité. Řeky ústící do lagun poskytovaly výhodné spojení.[3] Tohoto obchodu se týkají obchodní smlouvy, privileje (tak zv. pacta) králů italských a císařů západních. Zachovány jsou od r. 840, ale počínají se již v první polovici 8. století za krále langobardského Luitpranda.

O Benátčanech na trhu Cařihradském vypravuje v 10. století Luitprand Cremonský; na konci jeho obdrželi své první privilegium od císařů východních, zlatou bullu z r. 992[4]; v 11. století nabyli převahy nad svými konkurrenty, kteří tam přišli dříve, Amalfskými; před koncem jeho zlatá bulla Alexiova z r. 1082 jim zjednala bezmála monopol pro Cařihrad a řecký východ — tedy ještě než se počaly výpravy křižácké. Byla to odměna za pomoc, kterou poskytly Benátky svým válečným loďstvem prvnímu Komnenovi proti Normanům dolnoitalským, proti Robertovi Guiscardovi.

---

[1] Kretschmayr str. 154 připomíná, v jiné však souvislosti, pozdější pořekadlo: primo Veneziani poi christiani. — [2] *Kretschmayr* str. 76: Schon im 8., gewiss aber im 9. Jahrh. unterhalten die Venezianer Handelsverbindungen mit Sizilien, Griechenland, Aegypten und fahren dorthin über. Doch dürfte der Schiffsverkehr nach dem Osten, besonders nach Konstantinopel nicht zu überschätzen sein; noch wird Torcello, damals der Handelshauptplatz der Lagunen, eher ein Umschlagplatz für die aus dem Osten auf griechischen Schiffen herübergebrachten Waren gewesen sein als der Ausgangspunkt heimischer Schiffsrouten . . . Vornehmlich bringen . . . griechische Schiffe und Kaufleute die »Reichtümer des Morgenlandes« nach den Lagunen, deren Bewohner sich den Markt des Westens hierfür zu erschliessen und langsam zu erobern beginnen. — [3] Pro obchod na Pádu měly Benátky dlouho konkurrenta, město Commachio při ústí této řeky, kde byly velké saliny. Viz *L. Hartmann*, Commachio und der Po-Handel ve sbírce pojednání, vydané r. 1904, Zur Wirtschaftsgeschichte Italiens im frühen Mittelalter. — [4] Mimo jiné se bullou stanoví, že loď přistávající v Cařihradě nemá platit než obvyklé clo 2 solidů;

Chrysobul Alexiův poskytuje Benátčanům osvobození ode všech cel v Cařihradě a v četných jiných městech říše řecké v Evropě i v Asii. V Cařihradě, jako později v městech syrských, obdrželi Benátčané svůj kvartýr, svoje *embolum* na jižní straně Zlatého rohu proti Peře,[1]) obdrželi je před Pisany a Janovany ... Dříve než po tak zv. čtvrté křížové výpravě Cařihradu bylo dobyto od Benátčanů a rytířů, dobyli ho vlaští a zvláště Benátští kupci hospodářsky.

V Benátské čtvrti byl též kostel sv. Akindyna; v něm se chovaly míry a váhy; za jich užívání se dával poplatek. Tento důchod a jiné podobné patřily patriarchu Gradskému. Od něho je pachtoval Mairano, k němuž se tímto vracíme ...

Po svém příchodu do Cařihradu počal prováděti své spekulace a obchody prodejem svého velkého korábu vládě řecké. Avšak než věc přivedena ke konci, stihl Benátčany v Cařihradě a v říši řecké tak zvaný attentát císaře Manuela. Císař a Řekové — neb veřejné mínění bylo Vlachům nepřátelské podobně, jako se ve středověku tak často obracelo proti Židům — chtěli se rázem z převahy, které v obchodě východním Benátčané nabyli, vymanit; jednoho dne, 12. března 1171, měli Benátčané všude býti pozatýkáni, jich lodi a jmění zabaveny ... Mairano s mnohými jinými se v čas zachránil na své velké lodi, která řecké vládě ještě nebyla odevzdána ...

Pro Mairana r. 1171 přinesl zklamání ve výpočtech a nadějích, neznamená však úpadek ... Do Cařihradu se nevrátil, své obchody podnikal a řídil dále z Benátek; jich cílem a místem bývala často Alexandrie; r. 1177 poslal novou loď pod najatým nauklerem na západ do Magribu, do Bužie v nynějším Alžírsku ... R. 1191 Romano Mairano se činnosti obchodní vzdal; poslední cesta jej byla rok před tím ještě jednou přivedla do Cařihradu. Na jeho místo vstoupil syn Giovanni Mairano; vystupuje jen jako pouhý mercator, kterému také otec někdy kapitál půjčoval ... Než co dále ještě o starém Mairanu víme, neukazuje ho ve světle boháče, jenž se na konci života těší ze zdaru dlouholeté předcházející práce ...[2]) Sombartovi by to mohlo posloužiti jako doklad pro jeho thesi o malé výnosnosti předkapitalistického ob-

---

skutečně celní úředníci vybírali někdy až 30 sol.; to mělo přestat. Připomíná to privátní clo, které cestující nyní platí celním úředníkům v Cařihradě při svém příchodu; za to, dá-li, kolik očekávají neb žádají, státu nezaplatí — nic. — [1]) Heyd I., 275. — [2]) Heynen praví o starším Mairanovi: Sein Lebensabend wurde durch mancherlei finanzielle Verlegenheiten und Prozessstreitigkeiten getrübt. — Co dále praví k vysvětlení, jsou přece jen domněnky.

chodu, Heynenovi je však Romano Mairano hlavní spojenec v boji proti Sombartovi. Jeho podniky, jeho spekulace pro r. 1171, třeba pak neprovedené, jsou mu znamením, že v tomto Benátském kupci 12. století již žije onen, středověk přemáhající *spiritus capitalisticus* … A Heynen vypočítal, že loď jeho, kterou r. 1177 vypravil do Magribu, i s nákladem měla cenu nejméně 73.000 fr. To přece — podle něho — již zasluhuje jména kapitálu! [1])

Kniha Sombartova náleží k těm, které za to stojí, aby se s nimi polemisovalo. Dává otázky, a historikové, ti, kdo se zanášejí dějinami hospodářskými — a kdo dnes smí jíti mimo ně? — budou se dlouho jimi zanášeti. Teprve další, podrobná práce, která bude často přijatá mínění a tvrzení kriticky revidovat, a to revidovat hned fakta sama před jich užitím a jich výkladem, může přinésti odpověď, kolik z thesí Sombartových zůstane, zejména z jeho these o akkumulaci pozemkové renty. Neobstojí a vlastně již neobstála. Než neodvážil bych se tvrzení, že padne úplně, zvláště co se týče vzniku onoho prvního kapitálu, onoho Sombartova Urvermögen, který nejspíše i v lagunách částečně pocházel z pevniny. *Jar. Goll.*

Dr. Josef Karásek, Slavische Literaturgeschichte I. *Ältere Literatur bis zur Wiedergeburt. II. Das 19. Jahrhundert.* (Sammlung Göschen, č. 277, str. 178, č. 278, str. 192.) Leipzig 1906.

Jako jakýsi doplněk k »Dějinám ruské literatury« od dra Polonského, které vyšly v 166 č. sbírky Göschenovy a mimochodem řečeno netěší se zvlášť výborné pověsti, byl vydán spis dra Josefa Karáska zde oznámený. Spisovateli byly dány rozměry skrovničké a již tím bylo mu nad míru stíženo podati výstižný obraz jednotlivých literatur slovanských, západních a jižních. Nebyl však v tomto spisku podán přehled všech neruských literatur slovanských. O maloruské, slovenské a lužicko-srbské nebylo hrubě ani promluveno, než byly odbyty některými chudičkými poznámkami, v předposledním § 1. sv., podávajícím »Všeobecnou charakteristiku slov. literatur v 19. stol.«, a sice o prvé na str. 142—145, o druhé 154—155, o třetí 156—157. Ale maloruská literatura zajisté zasluhovala aspoň tolik pozornosti, jako jednotlivé literatury jihoslovanské, a o předních slovenských básnících, o Vajanském a Hviezdoslavu mělo se před světovým forem říci něco více, než co autor pověděl na str. 155 se stanoviska úzce českého, že totiž vynikají tak silným nadáním, že by byli mohli české literatuře přivésti svěží a zdravé šťávy.

Maje vylíčiti dějiny severozápadních a jižních literatur slovanských, mohl spis. voliti dvojí cestu, t. j. buď shrnouti v těchto dvou knížkách samostatné náčrtky jednotlivých literatur, jak to učinil svého času Pypin v známé své knize, aneb »srovnávacím způsobem« vypisovati vývoj jednotlivých literatur v určitých obdobích. Dr. Karásek volil tento poslední způsob, ač přiznává, že mezi těmi jednotlivými literaturami nebývala užší, přímá souvislost až na některé výminečné případy (vliv staročeské lit. na polskou a j.), než vždycky býval vliv cizího písemnictví, francouzského, německého, silnější, než »bratrské« literatury sousedovy. Způsob zvolený v této knize má, tuším, jisté výhody, můžeme aspoň snadněji takto srovnávati stav literatury u různých národů slovanských po jistá období.

---

[1]) Für diese frühe Zeit (podotýká Heynen str. 122) doch gewiss eine ganz respektable Summe und selbst für einen modernen Handwerksbetrieb etwas zu gross.

Jde ovšem o provedení toho plánu, jaká období v literárním vývoji jednotlivých literatur ustanovíme. Pohlédněme, pokud se osvědčilo plán zvolený spisovatelem tohoto nejnovějšího přehledu slov. literatur.

Dr. Karásek jako slavista pokládal za nutné vylíčiti ve své knize aspoň v stručných rysech nejstarší fase slovanských literatur, a mohl by ovšem býti spor, pokud to bylo nutno v knize určené pro nejširší vrstvy neslovanského, především německého světa. Při tomto svém plánu ovšem začal od počátků literního umění na slovanském jihu a západě, a předeslav stručný náčrtek historicko-etnografický, vypisuje staré písemnictví církevně slovanské v § 2, a k tomu připojuje vývoj jeho u Bulharů (§ 3) a Srbů (§ 4), a ještě zvláštní odstavec (§ 5) o bogomilech. Odtud přešel na západ k Chrvatům, kde sledy činnosti kyrillometodějské záhy zatlačovány vlivem latinsko-římským (§ 6), ale tu více nedrží se přísně mezí vytčených již v nadpise »stará chrvatská literatura«, než pojal do toho § u dokonce činnost některých předních spisovatelů 17. a 18. stol., pojednal jmenovitě o Kačići-Miošići a jeho slavené sbírce básnické. Vylíčiv takto vývoj jihoslovanských literatur v dobách středověkých, přešel na slovanský severozápad. Pověděl několik slov o poměru české a polské literatury k latinskému písemnictví (§ 7 str. 35—37) a potom podal obraz české literatury ale ne pouze v středověku, než dovedl jej až do úpadku pobělohorského v §§ 8, 10—15 str. 37—45, 50—70. Za § »nejstarší česká literatura« vsunul zvláštní odstavec o překladech bible (str. 45 – 49) u slovanských národů v dobách středověkých, za reformace a protireformace. Obraz polské literatury jest v §§ 16—20 (str. 71—86) rovněž doveden až do 17. stol. Ze severu slovanského obrátil se nyní na jihozápad, vylíčil v § 21 a 22 (str. 87—99) dalmatskou, zvláště dubrovnickou literaturu 16.—17. stol., blíže zastavil se u Gundulića a jeho Osmana, mnohem důkladněji než na př. u Jana Kochanovského. Po tomto odstavci zařadil jakýsi »srovnávací« přehled, úhrnný obraz divadelních her »v středověku«, t. j. do 17. stol. u Čechů, Poláků a v Dalmacii; tu vylíčil rozkvět dramatické musy v Dubrovníce, o čem zajisté mělo se pojednati v §§ 21—22. Tímto § 23 str. 99—107 byl vlastně přerušen obraz polské literatury, který jest v § 24—26 (str. 107—121) doveden až do počátku 19. stol. Tu pozorujeme novou nesouměrnost. Osudy českého písemnictví v době pobělohorské až do obrození, kteréž ovšem zvláště pro cizí obecenstvo poskytují velice skrovného materialu, nebyly vypsány poněkud jen podrobněji, než pouze § 14ým o zlatém věku, před § 15 o Komenském, přičiněno jest něco málo slov o »úpadku české literatury v 17. stol.« na str. 67. Za tímto přehledem slov. literatur do sklonku 18. ba místy až poč. 19. stol. následuje zvláštní odstavec § 27 (str. 121—139) o národních písních, jakožto o básnické tvorbě, která »přetrvala nejnepříznivější doby a právě v nejnižších vrstvách dále žila jak neodkrytý poklad«; obšírně pojednáno tu hlavně o jihoslovanských písních epických. Přechod do 2. sv. tvoří poslední §§ 28 a 29 »všeobecná charakteristika slovanských literatur v 19. stol.« (str. 139—160) a »slovanské obrození a jeho příčiny« str. 160—175), při čemž pověděno též několik stručných slov o »slovanské vzájemnosti.«

V 2. sv. vyličují se podobně v určitých obdobích parallelně dějiny slovanských literatur v 19. stol. Počíná literaturou polskou. Té věnoval spis. §§ 1—2 (str. 4—31). Pojednal o »renaissanci polské literatury«, t. j. o činnosti Brodzińského a o »škole ukrajinské« (Malczewski, Goszczyński, Zaleski) a potom o »době polských geniů«, t. j. Mickiewicze. Słowackého a Krasińského. Od Poláků přešel k Čechům, vypisuje v § 3 str. 31—48 »obrození českého písemnictví«, obrození národa, působení společnosti nauk, Dobrovského, Puchmayera, Poláka, Krameria, objev RK. a RZ., činnost Jos. Jungmanna, Palackého, P. Jos. Safaříka, F. L. Čelakovského, K. Havlíčka, H. Máchy a Jana Kollára, v pořádku tedy, proti kterému se mohou činiti oprávněné námitky. Ze severozápadu přešel na jih, zastavil se v § 4 (str. 49—53) u »počátků slovinské literatury« (Vodnik, Prešern), k tomu připojil přehled »illyrismu« v § 5 (str. 53—65) o činnosti L. Gaje, Stanka Vraza, Trnského, Mažuraniće, Preradoviće a promluvil o básnických dílech těchto mužů obšírněji než o básnických dílech českých téže doby, uvedl i stručný obsah »Smrt Smail-agy Čengiće.« Od Chrvatů vrátil se opět k Slovincům a vylíčil v § 6 (str. 65 až 70) jich literaturu po Prešernovi až do našich dob po Aškerce. Potom přešel k Srbům v § 7 a doličuje vývoj národní srbské literatury od samých počátků, od prvních pokusů o uvádění lidového jazyka a zároveň také západoevropského ducha do literatury, byl ovšem nucen vrátiti se od sklonku 18. stol., zabrati působení Dositeje Obradoviće; dovedl potom obraz této literatury na ráz až do sklonku 19. stol. v § 8 (str. 70—93). Připojil nyní přehled vývoje bulh. lit. v § 9 (str. 93—99), a odtud se vrátil ještě na jihozápad, vypsal § 10 (str. 99—110) novou chrvatskou literaturu v 2. pol 19. stol. Ukončiv takto přehled jihoslovanských literatur v 19. stol., přešel na sever, vypsal v § 11—14 (str. 110—149) vývoj české literatury v 2. pol. 19. stol., a potom v §§ 15—18 (str. 149—179) vývoj polské. Tento přehled slovanských literatur uzavírá § 19, obsahující několik poznámek o »slovanské moderně« (str. 179—187), t. j. o nejnovějších básnících polských (Przybyszewski, Wyspiański, Kasprowicz a j.), českých (Jiří Karásek, Dyk, Bezruč, Sezima, Karel Dostál-Lutinov a j., společnost jak viděti velice pestrá a různorodá) a slovinských (Godekar, Cankar); o chrvatské moderně byl již promluvil v § 10 v obraze nové doby této literatury.

Takovým způsobem jest rozvržena látka v tomto spise. Pozorný čtenář postřehl zajisté, že možno proti tomu rozvrhu činiti různé námitky. Postrádáme jmenovitě pevné dodržení určitého hlediska. Ovšem jest tento pokus o líčení slovanských literatur po jistých obdobích tak nový a smělý, že musel narážeti na hojná úskalí. Nicméně jest to pokus pozoruhodný, a právě proto jsme o tomto rozvrhu látky literárně-historické zde promluvili obšírněji. Dru Karáskovi náleží zásluha počinu. Najde-li v něm následovníky, jest ovšem velice pochybno.

V jednotlivostech bylo by možno mnoho vytýkati. Spis. užívá promiscue slov »böhmisch« a »čechisch«. Nemáme zásadně nic proti užívání »čechisch« v němčině, a nevytýkáme, že spis. toho výrazu užíval, ale musíme vytýkati nepatřičné a nenáležité jeho užívání, jako na př. die čechische »Kgl. Gelehrte Gesellschaft« (I., 121), »Graf Sternberg... ein unschätzbares Verdienst um das čechische Museum erwarb und an der Spitze des patriotisch gesinnten čechischen Adels stand (I., 168), »Palacký stand an der Spitze der čechischen Wiedergeburt, da die Böhmen zum politischen Leben erwachten« (II., 42) »Der erste wahrhaftige Dichter der Böhmen Jaroslav (lapsus calami) Čelakovský«, (II. 45.) »Der Böhme Vítězslav Hálek« (II., 92), »die böhmische Akademie der Künste und Wissenschaften durch den čechischen Mäcen Josef Hlávka geschaffen« (II., 119) a j. Zdá se, jako by někdo jiný nepovolaný byl místy, nestejně a nesprávně »korrigoval« autorův výraz »Böhme« »böhmisch« v »Čeche« a »čechisch«. Jsou ovšem jiná ještě opatření formalního rázu, jako když jednou nesprávně pověděl »Das Lied vom *Regiment* des Igor«, (II. 39) jinde »Bericht über die *Expedition* des Igor« (II., 151). Komicky přímo působí, co čteme (II., str. 91): »Der Leser fühlt sich mitten im Rauch des türkischen Duhan (Tabak) bei Kaffee, Šeker, Čaršija«; oběma posledním turecko-srbským slovům nepřidal německý překlad v závorce, a škoda, neboť by jinak byl poslední slovo jistě škrtl v korrektuře.[1]) Připomínám to, ne že bych se snad ve vyhledávání podobných statistických květů kochal, než proto, abych na tom ukázal, že spisovatel pracoval bohužel s přílišným spěchem. Tento spěch zračí se v mnohých pochybeních věcných. Jen některá jakoby namátkou buďtež uvedena. Zcela nesprávné jest, píše-li (I., 78), že Rejovu dílu »Das Spiegelbild« (= »Zwierciadło? spis. má asi na mysli »Wizerunek«) byla vzorem (»zum Vorbilde diente«) »Božská komedie«; nesprávně napsal o Kochanovském (I., 80) »übersetzte Schach« aus dem Italienischen von Vida«. Není také správné, co psal I., 145, že jiné slovanské literatury mimo polskou se nemohou vykázati židovskými spisovateli. U nové srbské literatury v závěrečném § I. sv. mělo se rozlišovati literární hnutí u Srbů v uherských a rakouských zemích od onoho v nově osvobozeném knížetství; u uherských Srbů byl zajisté vliv německý málem tak silný jak u Chrvatů, později II., 76 spisovatel sám vytknul, že srbští spisovatelé znali německou literaturu; bylo by bývalo dobré, kdyby silný německý vliv na srbské spisovatele více se byl dolíčil. Přímo jako ironie působí, píše-li Dr. Karásek u srbských spisovatetů o »vornehme Art und Weise, sich über verdienstvolle Männer mit überzeugender Anerkennung auszusprechen« srv. na př. nejlepšího srbského kritika Ljub. Nedića kritické essay o Milićevići. O některých spisovatelích srbských mohlo a mělo se říci více, jako na př. o Jovanu Subotići, zvláště o jeho výpravných básních, kdežto na př. o Branku Radičeviči mohlo se spíše méně říci, jakož vůbec se tento předčasně zemřelý talent básnický poněkud přeceňuje; někteří nezaslouženě úplně pominuti, jako Jov. Sterija Popović, Kosta Trifković, v historii srbského dramatu jistě významní. Mezi pěstiteli srbského románu neměl býti pominut Svetolik Ranković, předčasně zemřelý tento romanopisec byl by se jistě do prvních řad vyšinul; Matavulj jest tuším přeceňován, o St. Sremci byl bych si přál něco více poznámek; připomenutý kritik Ljub. Nedić neměl zajisté býti opominut. O české literatuře ve spise Karáskově bylo s dostatek již v našich listech promluveno, a není třeba, myslím, více méně oprávněné výtky jiných zde ještě opakovati. Připomněli jsme již, že o vynikajících dílech české poesie nebylo tou měrou promluveno, jako o různých dílech jihoslovanských. Taková nestejnost a nevyrovnanost jeví se také v odstavci o lidové poesii slovanské, kde vlastně podrobněji pojednáno pouze o epické poesii srbské; o epické poesii mohamedánských Srbů mohlo se dnes, kdy máme velké sbírky jich písní, jakož i některé studie o ní, napsati více než 3 řádky na str. 316 v I. sv. Podobné výtky a stesky asi pronášeti budou znatelé všech těch různých literatur slovanských, jichž obraz dr. Karásek se snažil vylíčiti ve svém spise. Z dějin polské poesie buď nám dovoleno zde zapsati ještě podivný výrok o K. Brodzińském (II., 6) »obgleih er ein begeisterter polnischer Patriot war, wusste er doch seine Ansichten mit den Grundsätzen der Slavjanophilen in Einklag zu bringen.« Jmenovaný polský básník, jenž zemřel r. 1835, nemohl přece ještě znáti zásady »slavjanofilů«.

---

[1]) šeker, šećer = cukr, čaršija = ulice s krámy, tržiště.

Nechceme beztoho již značný rozsah toho referátu víc ještě rozšiřovati. Uznáváme rádi jednak velké překážky a nesnáze, jež dr. Karásek sestavuje tuto knihu musel přemáhati, uznáváme všecku jeho dobrou vůli podati cizímu světu dle možnosti výstižný obraz vývoje severozápadních a jižních literatur slovanských, a smíme se snad oddávati naději, že bude brzy jemu poskytnuta možnost v novém, přepracovaném, doplněném a zdokonaleném vydání podati vzorný přehled slovanských literatur. *J. Polívka.*

Russen über Russland. *Ein Sammelwerk.* Herausgegeben von *Josef Melnik.* Frankfurt am Main 1906. Str. I—X+1—670.

Kniha, které čtenář neodkládá bez hlubokého dojmu. Řada seriosních statí, z nichž vysvítá, že jest v Rusku opravdu zle, velmi zle. Tak žíti dále jest nemožno — ozývá se z každého téměř článku, a kdyby se neozývalo, vyčetl by to čtenář ze suchých, holých faktů, na něž se také někteří spisovatelé obmezili. Mnozí z nich prožili sami doby terroristického absolutismu, který ochromoval po více let již všecku veřejnou činnost a otravoval i poměry života soukromého — prožitá autopsie vtiskuje jednotlivým statím zvláštní ráz a dodává určité barvitosti. Vidíme, že lidé nejkonservativnějšího smýšlení pod tíhou přepjaté »vládní ochrany«, pod vlivem bezprávných šikan, stihajících nejnevinnější, stávají se radikály, ano i revolucionáři. Články publikace Melnikovy líčí poměry ruské na mnoze tendenčně, černě, některé z nich přímo ukazují na revoluci jako na jediný prostředek, kterým možno dosíci zlepšení hrozných poměrů — a přece nelze říci, že by líčení to bylo zásadně nesprávné. Vždyť jsou mezi nimi články tak seriosní, jako na př. Trubeckého (»Universitätsfrage«), Golub'evův (»Das Semstwo«), Ozerovův (»Die Finanzpolitik«) a Kornilovův (»Die Bauernfrage«), které jsou v podstatě objektivně psané přehledy historické a přece i jejich líčení vyvolává dojem velmi kritické vnitřní situace Ruska. Ve způsobu, jakým články sbírky Melnikovy jsou psány, v jejich jisté tendenčnosti, v jejich překypující nevoli a nespokojenosti viděl bych právě přednost těchto statí před jinými podobnými publikacemi cizími zvláště staršími. V článcích řečených, psaných v době nejkritičtější, došly výrazu mnohé momenty, kterými teprve vnitřní stav Ruska, zvláště v posledních letech politické reakce nabývá jasného světla a nesnesitelný tlak systému »sesílené ochrany« vyniká v celé své hrůze. Jenže ovšem k ucelení obrazu bylo by potřebí též vylíčení terrorismu revolučního. Sbírka Melnikova však má účel ospravedlniti tento terrorism — v tom je její jednostrannost.

Nicméně k pochopení kritické doby, kterou Rusko dosud prožívá, přišla publikace Melnikova jako na zavolanou, nahrazujíc z veliké části zastaralé dnes již spisy *Mackenzie-Wallace-ův* (ač tento nověji vydán v novém, rozmnoženém německém překladě) a *Leroy-Beauliu-ův,* se kterými nemohou se měřiti novější censurované publikace ruské (»Rossija« v Brockhaus-Efromově Encypkopaedii; viz Č. Č. H. VII., 249) ani pro Pařížskou světovou výstavu r. 1900 vydaná »La Russie à la fin du 19e siècle«. Články psány jsou větším dílem od vynikajících odborníků, což platí zejména o jménech shora uvedených. Jako jiné podobné publikace souborné, ani tato nevyhnula se opakování jedné věci od několika autorů (na př. otázka selská), avšak nemyslím, že by to byla zrovna chyba, neboť nabýváme tím nejednou osvětlení jedné a téže věci z různých hledišť a má to svou cenu, jestliže na př. mínění dvou nebo i více různých odborníků se shodují. Tak na př. Golub'ev, Ozerov a Kornilov několikrát dotýkají se otázky selské i agrární a souhlasně poukazují na nízkou úroveň vzdělanosti lidu selského jako na jednu z hlavních příčin krise. Táž příčina tkví v hloubi otázky dělnické (»Die

Arbeiterfrage. Dr. V. Totomianz«) a vůbec jest patrno, že nízká úroveň vzdělání obyvatelstva ruského jest jednou z hlavních příčin krise oekonomické, která krisi politickou tak nesmírně stěžuje a ji v značné míře i vyvolala.

Jakkoliv publikace Melnikova vyvolána byla potřebou dne a má sloužiti účelům politickým, přece dlužno na ni upozorniti též jako na publikaci historickou. Kdo v Rusku si přeje reforem, jest mimovolně veden navazovati k reformnímu dílu Alexandra II., které již před více než 40 lety bylo přerušeno a očekává svého dokončení.

Sbírka Melnikova podává nám v celku vlastně dějiny politické reakce, která postavila se v cestu zdárnému dokončení díla reformního a trvá od let šedesátých minulého století až do doby nejnovější. Nejpoučnější v té příčině jsou články *Golub'evův* o zemstvech, *Ozerovův* o finanční politice a *Kornilovův* (jenž nedávno uveřejnil několik prací z toho oboru, viz Č. Č. H. XII., 124—125) o selské otázce, které se vzájemně doplňují. Článkem *Golub'evovým*, jenž podává dějiny zemstva od dob jeho zřízení r. 1864 až do doby nejnovější, zajímavě se osvětluje *úloha šlechty ruské*, ve které reakce Alexandra III. hleděla sesíliti stavovské vědomí a rozdíly od jiných vrstev společenských; udílením oekonomických výhod a služebných výsad, které jí měly zabezpečiti zcela zvláštní postavení v obyvatelstvu, chtěla ji připoutati úplně k vládě, k absolutismu jakožto hlavní svoji oporu proti ostatnímu obyvatelstvu. Jednání šlechty a její zápas s reakcí i absolutismem v zemstvech ve prospěch blaha obecného jeví se ve světle v celku příznivém a čestném, nehledě ovšem k výjimkám nečestným. Vidíme, že šlechta v celku dobře smýšlí s lidem selským, že pečuje o jeho vzdělání, ale v tom právě klade jí vláda překážky největší, vidouc v rozšíření vzdělanosti vážné nebezpečí pro stát. Prof. Moskevské university *Ivan Ozerov*, známý svým spisem »Ekonomičeskaja Rossija i eja finansovaja politika« (viz Č. Č. H. XI., 361), obírá se v první řadě nezdravým vývojem velkoprůmyslu v Rusku, ve kterém vláda ruská zvláště za Alexandra III. spatřovala jediné východiště ze zemědělské krise, která ohrožovala rovnováhu státního bydžetu. Ozerov velmi jasně osvětluje bludné kolo ruské politiky hospodářské, která dosahuje na zevnějšek velikých úspěchů bydžetních a zvláště valutních, jest však těžkou pohromou pro třídy nižší, pro massu obyvatelstva selského, beztoho již vyssátého velikými platy výkupními, daněmi konsumními a nemohoucího se povznésti k lepšímu blahobytu pro nedostatek prostředků a nízkou úroveň vzdělání. Ozerov poukazuje na zhoubný systém berní soustavy dosavadní a naléhá na zavedení daně z příjmů jako nejspravedlivější. Zavrhuje lihový monopol a železniční politiku, při které stát utrpěl ohromné škody. Zajímavo, že stát ruský staví (stavěl) nevýnosné železnice jen proto, aby podporoval domácí železářský průmysl, který vlastními silami stěží se drží — circulus vitiosus. Článek *Kornilovův* o selské otázce jest jeden z nejlepších z ohromné literatury této věci věnované. Jsou to především pěkné stručné dějiny osvobození lidu selského r. 1861. Jeho ocenění díla osvobozovacího shoduje se v podstatě s předními autoritami, jež v téže věci již hlas svůj pozvedly (prof. Jensen). Pokud se týče otázky v přítomné chvíli nejaktuelnější, t. *přidání půdy* sedlákům, praví Kornilov, že »malé rozměry podílů sedláků velkostatkářských dlužno vysvětliti tím, že tyto selské podíly nedostačovaly k zajištění jejich blahobytu již v době poddanství,« tak že tedy křivdy, které se staly při osvobození, nebyly tak křiklavé. Z toho ovšem pro řešení nynější otázky udělení sedlákům více půdy ještě nic neplyne. Kornilov nesouhlasí s míněním, že by udělením více země sedlákům bylo pomoženo, ježto prý v době přítomné Rusko není už stát čistě zemědělský. Kloní se spíše k názoru, který příčinu zla spatřuje v nízké úrovni vzdělanosti lidu selského, která nestačí k intensivnímu modernímu využitkování půdy a poukazuje souhlasně s Ozerovým na zhoubnost dosavadní berní soustavy a na nepoměrně vysoké platy výkupné. Jiné všecky prostředky, jako na př. kolonisaci v Asii pokládá Kornilov za pouhé palliativy. V příčině právního postavení sedláků poukazuje na to, že tak zv. osvobození lidu selského neznamená rovnoprávnost sedláků s jinými stavy. Dotýčnou reformu lze prý poměrně snadno provésti. Za to však reforma agrární jest velmi složitá a obtížná. Z jiných článků zmínky zasluhuje *Eug. Trubeckého* »Die Universitätsfrage«, líčící, jak nesvoboda universitní nutně vyvolala hnutí politické a revoluční v mládeži universitní, v jejíchž tajných sdruženích a spolcích původně nešlo o nic jiného, nežli o zjednání hmotné podpory chudým studujícím. Zajímavý je essayistický článek *Alexandra Amfiteatrova* (známého z feuilletonů v »Novém Vremeni«) o ruské ženě od dob Kateřiny II. počínaje. *Nik. Čechov* v I. části svého článku »Die Volksbildung« podává dějiny ruského školství od 18. století. Obraz velmi smutný!

Kromě vnitřních poměrů ruských věnována jest řada článků též otázkám národnostním, poměrům Malorusů, Arménů a Židů v říši Ruské, k čemuž pojí se dále i otázky rázu politického a státoprávního v příčině poměru Polska a Finska k říši Ruské. Zdá se mi, že dobré věci valně jest na škodu, že článek *Andrzeje Niemojewského* (»Das Königreich Polen«) psán jest příliš sanguinicky a tudíž zároveň poněkud povrchně žurnalisticky, ač právě tu holá fakta byla by mohla mluviti nejvýmluvněji, jak to vidíme na př. v článku *Totomianzově* (»Die Arbeiterfrage«) nebo *Nabokovově* (»Das auszergerichtliche Strafverfahren«). Niemoewski jako prostředek k dosažení polských tužeb a požadavků doporučuje: povstání, boykot a pumu. (str. 610). Články věnované neruským národnostem říše ruské pocházejí od příslušníků těchto národností. Za maloruskou mluví prof. Hruševskij, žijící ve Lvově, za finskou Dr. Axel Lille, žijící ve Stockholmě.

Ač zájem náš při publikaci Melnikově soustředěn jest hlavně k článkům rázu historického, přece jaksi dodatečně ještě dlužno všimnouti si úvodní stati sociologa ruského Petra Struve »Betrachtungen über die russische Revolution«. V několika stručných úvahách shrnuje Struve názor o ruském absolutismu za posledních tří panovníků, hledí vystihnouti příčiny jeho nutného rozkladu, oceňuje vyhlídky revoluce, srovnává příčiny a pohnutky revoluce francouzské a ruské. Od té doby, co ruský absolutismus hledá posilu v idei nacionalismu, jest znamenati počátek jeho konce, neboť od té doby musí respektovati veřejné mínění, od té doby autokracie »vzdává se ideově svého původu z milosti boží a uznává suverenitu lidu«. Avšak zápas národa s absolutismem velice jest znesnadněn tím, že absolutní stát přisvojil sobě množství moderních vymožeností, nezůstal v ohledu technickém tak zastaralým jako stát francouzký před velikou revolucí. Stát ruský jest v tomto ohledu velice moderní, pokrokový, naproti tomu však valná většina obyvatelstva jeho (sedláci) smýšlí naprosto nemoderně — to je pokroku revoluce velice na překážku. Ruská intelligence není to, čím byl ve Francii třetí stav. »Tudíž jest patrný organisační předproblém ruské revoluce: politické osvícení, probuzení a mobilisování lidových mass, v první řadě sedláků.« Vůbec podává Struve řadu pozoruhodných názorů historiosofických, svědčících o důkladné znalosti poměrů ruských, a proto jeho prognosy nejsou jen planými slovy.

Sbírka Melnikova zasluhuje uznání. Přednost její, jak již bylo řečeno, záleží v tom, že poučení o Rusku poskytují nám větším dílem Rusové sami, slyšíme svědectví shodná od několika svědků najednou, od svědků, kteří skoro vesměs v Rusku samém žijí, nepíší ukryti před pronásledováním někde v hostinném Švýcarsku nebo ve Francii a nekryjí se anonymy (až na »Moskviče« píšícího o věci tak choulostivé, jako je policie). Poučení, kterého se čtenáři dostává, vyváží mnohosvazkové publikace a kupy novin. *J. Bidlo.*

* * *

Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen. Ročník 43. (1904—1905). — *Paul Gantzer*, Torstensons Einfall und Feldzug in Böhmen 1645 bis zur Schlacht bei Jankau (dokončení, jednající o bitvě u Jankova; k *Pinskrovu* pojednání o této bitvě ve Věstníku Spol. Náuk 1901 se tu nepřihlíží). — *K. Siegl*, Wallenstein in den Ausgabebüchern des Egerer Stadtarchivs (od zač. r. 1624 až do r. 1634; pokaždé pobyt Valdštejnův v Chebu způsobil městu značná vydání, zdá se, že i banket na zámku r. 1634 byl vystrojen na útraty města; město zaplatilo i strážce, kteří před domem, kde vévoda byl ubytován, se měli starat o klid, zejména též, aby na ulici psi neštěkali; při »exekuci« na zámku vytlučena okna, za jejich opravu potom zaplatilo město). — *Ernst Rychnowsky*, Joh. Friedrich Kittl. Ein Beitrag zur Musikgeschichte Prags. II. — *Otto Clemen*, Der erste Stadtarzt von Joachimstal (je to Dr. Václav Bayer, rodem z Lokte, jenž studoval 1508—1512 v Lipsku). — *Rud. Schmidtmayer*, Auf die Gründung des Prager Jesuiten-Kollegiums Bezügliches (otisk z rukopisu Vídenského dv. knihovny z první pol. 18. století: *Synopsis collegii Pragensis ad S. Clementem* 1555—1664). —

Jos. Blau, Eine Beschwerde der Bistritzer Untertanen aus dem J. 1758 (Bystřice u Nýrska). — *Friedr. Steuer,* Zur Kritik der Flugschriften über Wallensteins Tod (probrány jsou *Apologie*: pochází od Gordona, obsah je celkem správný, ale o důležitých věcech se v ní mlčí; *Ausführliche Relation:* pochází v hlavní své části od Macdonalda; *Perduellionis Chaos:* pochází prý buď od Slavaty, kterému spis ten připisoval Schebek, nebo od někoho, kdo byl Slavatovi blízký, jak soudil Ranke; první mínění je spisovateli článku pravděpodobnější. Srovn. co proti tomu r. 1896 pověděl *J. Pekař,* Valdštejn. spiknutí str. 7, kteroužto knihu Steuer vůbec nezná; *Ausführlicher und gründlicher Bericht; Copey eines Schreibens Oñates;* dále se vypočítává řada menších pamfletů). — *Ludw. Schönach,* Urkundliche Beiträge zur Gesch. Böhmens unter K. Heinrich von Kärnten (11 kusů v Inšpruckém archivu z r. 1307—1330; pocházejí většinou od Jindřicha, ale netýkají se všecky Čech.) — *G. Sommerfeldt,* Matthäus von Krakau und Albert Engelschalk (škoda, že spisovatel své drobné studie o Matouši a jeho vrstevnících rozptyluje na rozličných místech; tak se zde dovídáme, že r. 1903 ve *Festgabe der Bad. Hist. Kommission zur Jubelfeier der Univ. Heidelberg* měl článek hájící autorství Matoušovo, co se týče traktátů *De squaloribus curiae Romanae* a *Speculum aureum*; zde se spisovatel — což není z nadpisu článku patrno — nanovo obírá těmito otázkami, na mnoze polemisuje s jinými.) — *K. Siegl,* Das Salbuch der Egerer Klarissinen v. J. 1476 im Egerer Stadtarchiv (je to kniha založená r. 1476, do které byly zapsány privileje a podobné listiny klášteru svědčící; po podrobném úvodě následuje velmi pečlivé vydání v *regestech*; zápisy se počínají r. 1264, vydání v tomto ročníku jde do r. 1436). — *H. Hallwich,* Friedland vor 500 Jahren (otištěn urbář založený kolem r. 1400 s úvodem a doslovem). — *H. Rauchberg,* Die Entwicklung der Bevölkerung Böhmens im 19. Jahrh. — *L. Schönach,* Zum tirolisch-brandenburgischen Tauschprojekt v. 1336 (v 30. letech 14. století šířila se pověst, že Tyroly, kam měli býti Lucemburkové uvedeni sňatkem Jana Jindřicha s Marketou, mají býti zaměněny za Branibory, kde vládl Ludvík, syn císaře Ludvíka; zde se otiskují tři listiny k té věci se vztahující, — dvě jsou dány od krále Jana — kterými se tato pověst vyvrací). — *J. Loserth,* Das Haus Lobkowitz und die Gegenreformation (Ladislav Popel z Lobkovic byl protestant; měl statky ve Štýrsku a listiny zde otištěné a regestované z r. 1592 až 1600 týkají se Štýrska). — *K. Ludwig, Wallenstein in Karlsbad* (zápisky v protokole rady městské z r. 1630; Valdštejn přišel do K. V. na léčení s 50 šestipřežnými vozy, 40 čtyřpřežnými, s osobami a věcmi patřícími ke kuchyni atd.). — V rubrice »Literarische Beilage« není posouzena ani jedna publikace v jazyku českém.

Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung v ročníku 26. (1905) přinesly v seš. 3. *Loserthův* referát o vydání spisů Husových (srov. Č. Č. H. XI., 460) a *B. Bretholze* začátek přehledu historické periodické literatury, pokud se týče Čech, Moravy a Rak. Slezska. Ve sv. 27 (1906), sešitu 1.: *Anton E. Schönbach,* Des Bartholomaeus Anglicus

Beschreibung Deutschlands 1240 (Bartoloměj, anglický minorita, jenž studoval v Paříži a později učil v Magdeburku, sepsal encyklopedii *De proprietatibus rerum*; z ní při článku otištěny některé goografické kapitoly, z nichž jedna popisuje Čechy; i zde se vytýká, že Čechy jsou země a »montibus maximis et silvis densissimis et altis undique circumsepta«; chválí se úrodnost — in vineis abundans et annona, bohatost na kovy; na konci se popisuje podivné zvíře, o němž se praví, že česky sluje *loni* podle jednoho rukopisu, *lotk* v jiném; má býti *los*, jak v článku také na str. 82 vyloženo; rukopis této encyklopedie je také v Praze v. *Truhlář* Catalogus II., p. 222). — *O. Mitis*, Urkundenversteigerung in Berlin (při aukci 1905 prodávány listiny; zde se vypočítávají i s udáním, kam se dostaly; mezi nimi je listina Karla IV. z r. 1373 pro Kolín n. L. a dvě listiny Václava IV., jedna pro Kolín z r. 1406, druhá pro Mělník z r. 1410).

Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich. *Ročník. XXV.* (Jubilejní — 1904): *G. Loesche*, Die evangelischen Fürstinnen im Hause Habsburg (na př. Alžběta [Isabella] Dánská, sestra Karla V. a Ferdinanda I.; Marie, manželka Ludvíka Jagellovce, o které však se dovozuje, že protestantkou nebyla, rovněž Filipina Welserova, Jindřiška Nasavská, manželka arciknížete Karla, vojevůdce v době napoleonské, Marie Dorothea, manželka arcivévody Josefa). — *G. A. Skalský*, Zur Vorgeschichte d. evang.-theol. Lehranstalt in Wien. (Líčí pokusy o založení vyššího evangel. theologického učiliště v Rakousku před r. 1806 Mnoho zajímavého osvětlení poměrů církví protestantských po vydání tolerančního patentu, zvláště pak poměrů českých. Z Čech vyšel podnět již r. 1783. Práce opírá se o archivní bádání a o rukopisné záznamy na př. Veghovy.) — *J. Strnadt*, Der Bauernkrieg in Oberösterreich (Poznámky o práci *Stieve-ho*.) — *J. Loserth*, Zur Geschichte der Reformation und Gegenreformation in Innerösterreich. Rückblick und Ausschau. (Přehled dosavadního bádání a úkoly budoucnosti.) — *Loesche*, Mathesiana (Literatura novější o Jáchymovském lutherském kazateli Mathesiovi.) — *Kvačala*, Comeniana. Die neue Comenius-Literatur (1892 bis 1904) (Výsledky nového bádání po spise Kvačalově r. 1892 vydaném.) — *G. A. Skalský*, Aus dem Amtsleben des ersten mährisch-schlesischen Toleranz-Superintendenten (Týká se Traugotta Bartelmus-a, jmenovaného r. 1784. Přiložen důležitý jeho schematismus evangelických obcí Moravy a Slezska z r. 1784.) — *G. Bossert*, Die Liebestätigkeit der evangelischen Kirche Württembergs für Österreich bis 1650. (Země české se patrně pod »Österreich« zde nezahrnují, ježto scházejí styky Jednoty bratrské s Wirtemberkem.) — *Loesche a Skalský* (tento pro české věci), Rundschau über die den Protestantismus in Österreich (Zisleithanien) betreffenden Erscheinungen des Jahres 1903. (Obšírněji pojednává se z českých prací o Hrubého Českých postillách, o Kvačalově Paedagogische Reform des Comenius in Deutschland, o Karáskově vydání Kollárova dobrozdání a o *Bidlově* Jednotě bratrské (část II.). Pokud se této poslední knihy týče, dlužno podotknouti, že referent (Skalský), jak se zdá, poněkud jednostranně věc posuzuje se stanoviska lutherského a ne dosti historického. Leccos, co nemožno tvrditi o dnešní lutherské církvi, lze právem říci o lutherské církvi 16. století, zvláště před vytvořením tak zv. »Concordienformel«. Spisovatel Jednoty bratrské užil nejlepších prací historicko-dogmatických o lutherství jednajících, není jeho vinou, jestliže spisovatelé jejich nejsou zrovna přísně lutherského smýšlení, to platí zejména o *Heppeovi*, jehož práce pro vnitřní rozvoj německé reformace jsou neocenitelny. Při tom všem možno uznati, že se spisovatel Jednoty leckde mýlil a jest i bude vždy povděčen za přátelské upozornění, kterého zcela ojediněle se mu dostalo dosud jen v JGProtÖst). — Z ročníku XXVI. (1905) dlužno zaznamenati tyto pozoruhodnější práce: *G. Bossert*, Die Liebestätigkeit d. evangelischen Kirche Württembergs für Österreich bis 1650. (Jména podporovaných exulantů českých a j. po bitvě Bělohorské.) — *Schmertosch v. Riesenthal*, Nikolaus Troilus, der letzte utraquistische Rektor der Universität Prag (Životopis. Cenné zprávy o jeho vyhnanství v Perně. Spisovatel nezná však *Wintrovy* Děje vysokých škol Pražských, kde je o Troilovi mnoho zpráv.) — *G. A. Skalský*, Derer in Böhmen und Schlesien Exulanten Fragstücke. Im Jahre 1673. (Otiskuje se zde patrně jakýsi leták protestantský mající udržeti víru v intervenci švédskou v Čechách a na Moravě snad ještě pod dojmem veliké války švédsko-polské 1656—1660.) — *M. Grolig*, Zur Geschichte des Protestantismus im Schönhengster Lande. (Sdělení některých materiálů z archivu města Mor. Třebové, chovaných nyní v museu král. Českého. Nejvíce pozoruhodný jest seznam spisů, které tvořily četbu měšťanů Třebovských nedlouho před katastrofou Bělohorskou — vysvítá z toho vysoký stupeň jejich intelligence.) — *F. Schenner*, Karl v. Zierotins, des mährischen Exulanten-Königs, letzte Lebensjahre. (Počátek práce vypravující o přestěhování Žerotínově do Vratislavě r. 1629.) — *Chronik der Gesellschafts-Feier* des 25jährigen Bestehens am 21. Jänner 1905. (M. j. řeč prof. *Loesche* o výsledcích a úkolech historie protestantství v Rakousku, v níž lituje, že Rezek a Bidlo své spisy píší pouze po česku, čímž prý »ani věci, ani sobě, ani svému národu neprospějí«.) — *G. Loesche a G. A. Skalský* o historické literatuře protestantství za r. 1904; podrobnější referáty o 2. díle Kvačalovy publikace Die pädagogische Reform des Comenius a o Čermákově vydání »Paměti kantora Tomáše Jurna.« *J. B.*

Studien und Mitteilungen aus dem Benediktiner- und dem Zistercienser-Orden. Z ročníku 25. (1904) zaznamenáváme tři články *Fr. Blimetzriedra*, Der Zisterzienserorden in dem grossen abendländischen Schisma; Matthäus von Krakau, der Verfasser der Postillen? (tyto postilly jsou glossy k provolání kardinálů svolávajících koncil do Pisy; spisovatel má pravděpodobně za původce postill Matouše); Die Universität von Bologna in grossem abendländischen Schisma. — *L. Helmling*, Die literarische und künstlerische Tätigkeit im kgl. Stifte Emaus (jedná o bibliotece, archivu atd.). — Z obsahu sv. 26. (1905): *Fr. Blimetzrieder*, Abt Ludolfs von Sagan Traktat »Soliloquium scismatis« (výtah uveřejnil již Loserth při svém vydání traktátu »de longaevo scismate«; zde otištěn plný text; složeno bylo soliloquium na poč. r. 1409). —

L. Helmling, Die liter. und künstlerische Tätigkeit im kgl. Stifte Emaus in Prag (dokončení).

Neues Lausitzisches Magazin. Svazek 80. (1904). — Z obsahu vyjímáme: *Sommerfeld*, Der Umbau der St. Peterskirche in Görlitz im 15. Jahrh. — *R. Jecht*, Kurzer Wegweiser durch die Geschichte der Oberlausitzischen Gesellschaft der Wissenschaften 1779—1904. — *Sommerfeld*, Die kunstgeschichtliche Betrachtung der St. Peters- und Paulskirche zu Görlitz. — *Th. Stock*, Übersicht der ländlichen Schöppenbücher der sächsischen und preussischen Oberlausitz (r. 1900 zřízena byla zvláštní kommise pro tuto věc; shledáno bylo takových knih 1211; počínají se v 15. století r. 1444). — *R. Needon*, Beiträge zur Geschichte des Bautzner Gymnasiums (zároveň příspěvek ku počátkům protestantství v 16. století). — *R. Jecht*, Die drei alten Görlitzer Münzhäuser und ihre Bewohner (s úvodem o staré Zhořelské minci). — *Svazek 81.* (1905). V 2. svazku tohoto ročníku je vydáno: *Diplomatarium Joachimsteinense.* Die Urkunden der zur Herrschaft des ... evangelischen Fräuleinstifts Joachimstein gehörigen Rittergutes Radmeritz ... sowie des Rittergutes Nieder-Leube in Regesten bearbeitet und mit einer Geschichte der älteren Ortsherrschaften von Radmeritz und des Stifts eingeleitet von *R. Doehler* (nejstarší regestovaná listina z r. 1380, daná ve Friedlandě od bratří z Bibrštejna, chová se v místodržitelském archivu v Praze; z r. 1399 je listina krále Václava v archivu Drážďanském; i dále najdeme značný počet král. listin; poslední kusy jsou z 19. století; regesta jsou opatřena nadmíru hojnými poznámkami). — V témže svazku se referuje o díle, na které dlužno aspoň takto upozornit. V 30. letech 19. století vyšlo dílo Sächsische Kirchengalerie v 9 svazcích. R. 1904 počalo vycházet v Lipsku u A. Strasche nové zpracování — Neue Sächsische Kirchengallerie — vypočtené na 28 svazků. Svazek vydaný r. 1904 má zvláštní titul: Die Diözese Zittau. Unter redaktioneller Leitung von P. M. Sauppe bearbeitet von den Geistlichen der Diözese; Saupe jedná v úvodě o osazení a německé kolonisaci Žitavska; předním pramenem zde byly *Libri Confirmationen*: hlavní obsah tvoří dějiny jednotlivých farností, podle soudu referenta, velmi nestejné ceny — celkem více nebo méně nedostatečné.

Izvěstija otdělenija russkago jazyka i slovesnosti imp. akademii nauk 1905 (Petrohrad). Toma X. knižka 3.: *P. Zabolotskij* referuje a částečně kritisuje 1. *Literaturu českou devatenáctého století*, díl I. a II. a 2. *Vlčkovy Dějiny literatury české.* Díl I. a II. (část první). Obojí referát psán jest již roku 1904. *Ad 1.:* Recensent při vší chvále, vytýká ovšem i vady a nedostatky díla kollektivního a konstatuje, že teprve v II. díle jest péro dirigujícího redaktora patrnější. Věcné výtky týkají se zvláště Hanušova pojednání o otázce RZ. a RK., o němž praví: »Jestliže pro odborníka může platiti za dosti úplnou karakteristika obou táborů (pro a proti), pro široké obecenstvo, na které kniha zajisté jest vypočtena, bylo by nutno poněkud reliefněji nastíniti argumentaci pro a proti, tím spíše, že podle našich zkušeností spor tento ještě ani z daleka nezapadl do sfery pohádek v české intelligenci.«

Rovněž co do Hanušova mravního ocenění povahy Hankovy jest Zabolotskij obhájcem Hankovým a poukazuje na připravovanou, nyní již vydanou (srov. Č. Č. H. XII., 82), edici korrespondence Hankovy (Francevem), která však, tuším, v této otázce nepřináší tolik, kolik snad Zabolotskij očekával. Jak patrno, byl kruh české intelligence, ze které Zabolotskij čerpal své zkušenosti, dosti těsný. Nepoučil jej o opaku pobyt jeho v Praze během roku 1905? Ku podivu, že právě na Rusi znovu a znovu rodí se obhájci padělků našich, kdežto u nás znenáhla vymírají. Potrvá to snad až do reformy ruských universit? — Vážnější povahy jsou výtky vztahující se k neuspokojivému spracování otázky rusko-českých a polsko-českých literárních a vědeckých styků. Recensent je toho mínění, že ruský proud nebyl tak slabý, jak by bylo lze souditi z přítomné knihy. Pohřešuje též zvláštní pojednání o vývoji české žurnalistiky atd. Doporoučí tudíž případný ruský překlad rozmnožiti spracováním těchto otázek. — *Ad 2.:* Vytýká, že Vlček mohl své pojednání o středověkém dramatě a rytířském románě doplnit otázkou jeho vlivu na Rusi podle práce Karáskovy a Murkovy. Další výtky týkají se otázky styků husitsko-pravoslavných a zdá se, že v té příčině není Zabolotskij dostatečně informován, jak patrno na př. jen z poznámky, že Vlček se nezmiňuje o vlivu Táborů na Rusi (!) — míní tím zastaralou theorii o vzniku kozáků z rot táborských? Vůbec spracování vlivu a významu slovansko-českých a rusko-českých styků zvláště není prý tak uspokojivě provedeno jako vlivy a styky západní, především německé.

Slovanský Přehled, roč. VII. (4—10), VIII. (1—9): *N. J. Karějev*, Význam N. K. Michajlovského v ruské literatuře. (Přednáška autorova v Praze v červnu 1904 o vlivuplném publicistovi, kritiku a sociologu ruském († r. 1904), jenž hájil myšlénku povznesení hmotného i duševního blahobytu lidu obecného, selského, a s tohoto hlediště posuzoval všecky politické a sociální snahy ruské společnosti. Byl psychologem společnosti, jest předchůdcem Tardea.) — *V. Prach,* Pamětní spis o Makedonii (Referát podávající obsah spisu »Macedoine et le vilayet d'Adrianople (1893—1903)«, vydaného revoluční organisací macedonskou, v němž se líčí hrozné poměry obyvatelstva křesťanského pod vládou tureckou a průběh posledního povstání.) — *A. Štika,* Současné Rusko a Poláci. (Sblížení všepolské »Ligy narodowé« s opposičními a revolučními stranami ruskými. Neúspěch »Ugodowců« v příčině získání ruských konstitucionalistů pro polské národní požadavky.) — *R. Brož,* Politické proudy v současném Polsku. (Pěkný informativní a přehledný článek na základě pilné četby publicistické: Po povstání r. 1863 zavládl v polské společnosti, zvláště Varšavské »positivism«, abstinující od politiky a hlásající drobnou práci oekonomickou a přijetí nejpokrokovějších myšlének práce. Russifikace působí reakci ve směru politicko-národním. V devadesátých letech »positivism« ustupuje heslu »činné« obrany a vytvořují se tři nové strany: »ugodowci«, národně-demokratická a socialistická, jež mají analogie i v díle rakouském (»stančíci« = »ugodowci«) i pruském. Úpadek »ugodovců« po návštěvě cářově ve Varšavě r. 1897. Program »ugodowců«. Vývoj polské strany socialistické, jež poprvé organisována r. 1880 a jež po r. 1885 (kdy vůdcové její popraveni) přenesla své těžiště do širokých vrstev lidových. Boleslav Limanowski usiluje o znárodnění socialismu. R. 1893 na sjezdě Pařížském ustavuje se národní strana »Polska partja socjalistyczna«, jež nověji hledí šťastně rozřešiti socialisticko-židovskou otázku polskou. Tajná publicistická činnost polské strany socialistické. Odnože socialismu polského. Socialism v Poznaňsku a v Haliči. Polská »národní demokracie« představuje krajní směr národní. Soustřeďuje se nyní kolem revue »Przegląd Wszechpolski« od r. 1895. Od revoluční taktiky přechází r. 1902 k oportunismu a stává se představitelem polské buržoasie. Program a ráz vysvítá nejlépe z listopadového čísla »Prz. Wp.« 1903. Haličská »strana lidová« s orgánem »Kurjer Lwowski« je v podstatě strana agrární, ale pokroková.) — *A. Štefánek*, Koľko Čechoslovanov jesto v Dolných Rakúsoch a zvláště ve Viedni. — *W. Feldman*, Literatura polská r. 1904. — *F. Vidic*, Slovinská literatura r. 1904. — *J. Skerlić*, Literatura srbská r. 1904. — *A. Štefánek*, Prehľad slovenskej literatury z rokov 1903 a 1904. — Ruská literatura r. 1904. — *A. Černý*, Na prahu velké doby. (K současným událostem v Rusku.) — *Týž*, Literatura lužickosrbská r. 1904. — *T. S. Grabowski*, Zástupci současné chorvatské literatury. — *V. Prach*, Kus politických dějin Ruska. (Obsah spisu »Obščestvennoe dviženie pri Aleksandře II. [1855—1881].) — *A. Černý*, Matice dolnolužická. (Jubilejní článek k 25letému výročí založení. Desideria.) — *Z. Tobolka*, Paměti F. Ziemiałkowského. (Referát o knize »Pamiętniki F. Z.« Kraków 1904.) — *A. Černý*, Otázka autonomie království Polského. (Přehled publicistické diskusse). — *S. Klíma*, Slovinci v Uhersku. — *R. Brož*, Louis Leger. (Stručný životopis hl. na základě Legerových »Souvenirs d'un Slavophile«). — *T. Nalepiński*, Národní a slovanské ideje Dostojevského. — *Z. Tobolka*, Politika Slovanského klubu v Kroměříži r. 1848—1849. (Karakteristika kabinetu Felixe Schwarzenberka. Poměr českých poslanců k vládě. Postavení jejich ve sněmovně. Jednání o »základních právech«. Tato příčinou konfliktu Čechů s vládou. Spojenství Čechů s levicí. Nerozhodná jejich politika. Palackého návrhy rakouské ústavy. Ústavní výbor. Neúspěchy české politiky.) — *V. Černý*, Černá Hora v roce 1905. — *A. Černý*, Slovinsko-německá hranice v Štyrsku. — *A. J. Jacimirskij*, Ruská literatura r. 1905. — *W. Feldman*, Polská literatura r. 1905. — *O. Wagner*, K Čechově Slavii. — *T. Nalepiński*, Mikuláš Rej z Nagłowic. — *L. J. Živný*, Slavica v katalogu americké knihovní associace. (Zastoupena jsou naprosto nedostatečně — bohemica vůbec nic kromě Lützowa a několika comenian). — Z referátů dlužno zaznamenati tyto: o *Bílého* Od kolébky našeho probuzení, o *Brožově* překladu spisu *Stěpňakova* Podzemní Rusko, o spise *Konni Zilliaca* Das revolutionäre Russland, o *Sobranie političeskich sočinenij M. P. Dragomanova*, o *Andreevičově* Opyt filosofii russkoj literatury, o *Karáskově* Slavische Literaturgeschichte, o *Čapkově* The Slovaks of Hungary, Slavs and panslavism

ZPRÁVY.

K šedesátým narozeninám prof. dra. *Jaroslava Golla*, jež připadají na 14. července t. r., vydali žáci jeho nákladem Klubu Historického *Sborník prací historických*, jenž právě vyšel (stran 388; cena 10 K). Sborník obsahuje tato pojednání · *Čáda Fr.*, Filosof Hippon. — *Šťastný Jaroslav*, Které jezero Makedonské jest Herodotova *Πρασιάς λίμνη?* — *Peroutka Em.*, Stavba městských hradeb v Athénách. — *Groh Frant.*, Původní plán Erechtheia. — *Niederle Lub.*. Michal Syrský a dějiny balkánských Slovanů v VI. století. — *Hýbl Frant.*, Bulharsko po vymření rodu Asěnovců. — *Friedrich Gust.*, Dvě nejstarší listiny Rajhradské (s 2 faksimily). — *Pekař Jos.*, O správním rozdělení země české do polovice 13. století. — *Novák Jan Bedř.*, Kritika listáře královny Kunhuty. — *Šusta Jos.*, K volbě r. 1306. — *Tille Václ.*, Karlštejn. — *Kybal Vlast.*, Milíčův sen. — *Krofta Kam.*, Řím a Čechy před hnutím husitským. — *Šimák J. V.*, Prameny a pomůcky Hájkovy. — *Kameníček Fr.*, Glossy k věnnému a vdovskému právu moravskému v 16. stol. — *Müller Václav*, Půhončí. — *Bidlo Jarosl.*, O Konfessi bratrské z r. 1573. — *Glücklich Jul.*, Prameny Budovcova Antialkoranu. — *Machát Frant.*, Židé v Náchodě v 17. a 18. stol. — *Dvořák Rud.*, Prameny k dějinám poslední selské vzpoury na Moravě r. 1821. — *Kratochvíl Václ.*, Kancléř Metternich a počátky konstitucionalismu v Prusku (1842). — *Tobolka Z. V.*, Z publicistické činnosti Dra Al. Krásy. — *Dušek V.*, Příspěvek k historicko-právní terminologii slovanské. — *Nejedlý Zd.*, Kotle a lesní rohy. — Sborník zdobí nový portrét Gollův díla Šimonova. — K jubileu Gollovu samostatně vydal v Brně prof. *Fr. Šujan* článek *Vývoj hradů na Moravě v letech 1029—1197* (23 stran).

Prof. L. Niederle vydal právě 1. svazek nového (II.) dílu svých *Slovanských Starožitností* (Historické Bibliotéky čís. VIII.), nadepsaný *Původ a počátky Slovanů jižních*. O obsahu poučuje dostatečně autorova předmluva, z níž vyjímáme toto: »Druhý díl *Slovanských Starožitností* líčí podle rozvrhu, podaného v předmluvě k dílu prvému, jak se Slované t. zv. jižní, ze své severní karpatské kolébky šířili k Dunaji a dále k moři Černému, Aegejskému a Jaderskému. Líčení to sáhá do doby, kdy slovanská kolonisace Balkánu byla ukončena, tedy do konce VII. stol. Jíti dále do počátku historie politické národa slovinského, charvatského, srbského a bulharského... neuznal jsem za vhodné, maje na paměti, že jsou zde jiní, k tomu povolanější, kteří do politické historie jižních Slovanů vnikli lépe a hlouběji nežli já, jenž jsem vždy své studium soustřeďoval a omezoval na předhistorickou dobu Slovanstva. V obsahu tvoří mou základní ideu, jíž se liším jak od školy autochthonistů a Šafaříka, tak i od školy Müllenhofovy a Roeslerovy, představa, že Slované na Dunaji autochthony sice nebyli, ale že sem z kolébky začali vnikati přece mnohem dříve, nežli druhá škola vykládá. Soudím, že nepřišli k Dunaji teprve v V. a na Balkán v VI. nebo v VII. století, nýbrž že dostihli dolního Dunaje, ovšem jen na některých místech v podobě větších nebo menších ostrovů v oblasti živlu cizího už v I. stol. po Kr. Vlastní, definitivní přechod ve velkém na Balkánský poloostrov spadá ovšem do doby pozdější, do V. až VII. století...« První svazek II. dílu vykládá prozatím starověké jeviště geografické, podstatu dosavadních sporů a líčí podrobně historicky zaručený postup Slovanů ve stol. 5.—7., při čemž zejména zvláštní pozornost věnována jest sporné otázce, kdy a jak Srbochorvaté přišli na Balkán. Č. Č. H. přinese svým časem o knize Niederlově referát podrobnější.

Pod titulem *La Hradischt de Stradonitz en Bohême* vyšla druhá část druhého dílu *Píčových* Starožitností země české péčí Jos. Décheletta ve francouzském překladu. Nakladatelství Hiersemannovo v Lipsku, jež převzalo náklad, ohlašuje i německé vydání práce Píčovy, především »Die Urnengräber Böhmens«, překladem J. V. Želizka.

Ve článku *»Die Krimmeltauern und die Reise Herzog Rudolfs IV. im Jahre 1363«* (Mitth. des Gesell. f. Salzburger Landeskunde 45) dokazuje *G. Scharff*, že pověst o pouti rakouského vévody přes západní průsmyky taurské se vlastně vztahuje k cestě Karla Lucemburského z Bavor do Tyrolska roku 1340.

Ve Sbírce pramenů českého hnutí náboženského ve XIV. a XV. stol. vydávané s podporou fondu zřízeného při České Akademii vyšel péčí *V. Flajšhanse* jako čís. 6. *Spisů M. Jana Husi* ve třech svazcích (stran LXII + 775) Husův spis *Super IV. sententiarum* t. j. výklad Lombardových čtyř knih sentencí. Svazek první, vydaný r. 1904 nákladem J. Bursíka, obsahoval úvod a knihu první, ve svazku druhém, vydaném r. 1905 nákl. Vilímkovým, otištěna kniha druhá a třetí, ve svazku třetím, vyšlém rovněž u Vilímka r. 1906, kniha čtvrtá a rejstříky. Obsažný a věcně psaný úvod vysvětluje význam Lombardova díla, jež bylo základem spisu Husova, naznačuje obsah Husova výkladu, dokazuje Husovo auktorství, určuje dobu vzniku na léta 1407—9, jedná podrobně o rukopisech, upozorňuje na prameny díla Husova, zejména na Viklefa a posléze význam tohoto díla Husova určuje v ten smysl, že v něm theologické názory Husovy jsou nejsoustavněji a nejúplněji vyloženy. Vydání samému dlužno vzdáti plnou chválu; text je pořízen s velikou péčí bedlivým srovnáním všech známých rukopisů, jichž je velký počet a z nichž právem uváděny jen důležitější varianty (mohlo snad jich býti ještě méně). Proti prvním svazečkům spisů Husových vydaných rovněž Flajšhansem typografická úprava a vůbec technika ediční vlivem akademické komisse v lecčems je zdokonalena, tak že ani po této stránce nelze nové edici Flajšhansově činiti výtky. K poslednímu svazku připojeny jsou indexy míst z bible i církevních spisovatelů, citovaných Husem, jakož i rejstříky jmenný a věcný. Tyto indexy a rejstříky sestavila sl. Dr. M. Komínková, která také z největší části upravila pro tisk čtvrtou knihu díla Husova. V německém vydání spisů Husových, které vychází parallelně s českým u Vilímka, uvedena je proto na titulním listě právem vedle Flajšhanse také Komínková; v českém vydání z rozhodnutí věšiny akademické komisse nesmělo se tak státi. Hlavní zásluha o zdařilé vydání velikého a důležitého spisu Husova, dříve sotva jménem známého, náleží ovšem Flajšhansovi, jehož podivuhodné píle a energie nemůže neuznati ani ten, kdo není ctitelem mnohých jiných stránek jeho přerozmanité činnosti. *K. Kr.*

V krátkém spisku nadepsaném »*Die Ermordung König Ladislaws*« (V Mnichově, R. Oldenbourg 1906) snaží se *E. W. Kanter* dokázati, že Jiří z Poděbrad mladého krále Ladislava jedem otrávil.

Ve Forschungen zur Brandenburgischen und Preussischen Geschichte 18, 2 (1906) najdeme článek *A. Seraphima*, »*Die Beziehungen der Böhmischen Brüder zu Herzog Albrecht von Preussen*«; styky počínají již roku 1531; spisovatel přináší doplňky k dějinnému přijetí bratří v Prusku roku 1549.

J. Braunsberger vydal čtvrtý svazek »*Epistulae et acta P. Canisii*« (Freiburk Br. 1906) obsahující dopisy z let 1563—1565, z nichž mnohé jednají také o české odnoži řádu Ježíšova.

V Briefe und Akten zur Geschichte des dreissigjährigen Krieges vyšel právě desátý díl: *Der Ausgang der Regierung Rudolfs II. und die Anfänge des Kaisers Matthias.* Prací *A. Chrousta* (stran 903). Publikace, ač o specificky české věci nestála, má ovšem význam i pro naše dějiny.

A. Fischel známý svým spisem o rakouském právě jazykovém vydal novou objemnou (342 strany) knihu »*Studien zur österreichischen Reichsgeschichte*« (u Höldera ve Vídni 1906). V knize té shrnuty jsou tři samostatné práce. První má název »*Mährens staatsrechtliches Verhältnis zum Deutschen Reiche und zu Böhmen im Mittelalter*«, druhá »*Christian Julius von Schierendorff, ein Vorläufer des liberalen Zentralismus im Zeitalter Josefs I. und Karls VI.*«, třetí konečně »*Die Kodifikationsgeschichte des § 13 a. G. O. und die Gerichtssprache in Böhmen und Mähren*«. Jak viděti, jde tu o themata velmi zajímavá, která zajišťují knize Fischelově pozornost českých historiků tím spíše, že zpracována jsou s veškerým apparátem vědeckým a s patrnou znalostí pramenův i literatury (také česky psané). S jakou tendencí kniha je psána, vysvítá již z předmluvy. O poměru Moravy k říši německé rozhodl prý se autor pojednati hlavně proto, že o té otázce »stets die nationalistischen Behauptungen der tschechischen Schriftsteller auf Treu und Glauben hingenommen wurden«, a že bylo třeba »die Stellung Mährens als eines unmittelbaren Reichsfürstentums im deutschen Reiche und sein wahres Rechtsverhältnis gegenüber Böhmen klarzustellen«. K práci o Schierendorffovi, dosud neznámém, přivedla jej zase touha poznati »die geheimnisvolle Gestalt des unbekannten Staatsmannes, welcher unter Karl VI. für ein österreichisches Zentralparlament eingetreten war«. A pohnutkou práce třetí byly prý pokusy v poslední době se množící, »der deutsch-böhmischen Bevölkerung unter missbräuchlicher Umdeutung des § 13 der josefinischen Gerichtsordnung eine fremdsprachige Verwaltung aufzuzwingen«. I tato tendence ukládá českým historikům, zvláště právním, povinnost, aby knihy Fischelovy nenechali bez povšimnutí. Také náš časopis bude nucen vrátiti se k ní podrobným referátem.

Dr. *Kapras* pokračuje ve svých studiích českého práva soukromého prací »*Das Pfandrecht im böhmisch-mährischen Stadt- und Bergrechte*« (Gierke, Untersuchungen zur Deutschen Staats- u. Rechtsgeschichte H. 88. Breslau 1906), podávaje na základě vydaných i archivních pramenů dějiny zástavy soudní i smluvené až do doby vytvoření se jednotného městského práva v Koldínových právích městských. V úvodě předesílá sp. stručné dějiny pramenů městského práva v zemích českých. Na konci (§ 8) podán zvláště poměr židů k právu zástavnímu, poněvadž pro ně platila řada zvláštností.

Nákladem Matice Moravské vyšlo jako pokračování a ukončení stejnojmenné publikace z r. 1904 (srv. ČČH. X., 355.) *R. Dvořákovo Jednání sněmů moravských v letech 1835—1848.* S dodatkem akt korunovačních z let 1791 až 1792, 1836. S rejstříkem stran 333.

Svými pracemi o dějinách slovanské filologie proslulý prof. *Alex. Kočubinskij* vytiskl v květnovém sv. »Věstnika Jevropy« nový příspěvek: »*P. J. Šafarik, Očerk iz žizni russkoj nauki, polvěka tomu na zad*« (str. 105—152). Vypisují se a oceňují se styky Šafaříkovy s ruskými učenci a literáty v době od Slov. Starožitností až po Slov. Národopis. Paralelně se líčí styky Hankovy s ruským světem. V úvodních slovech Kočubinskij jaksi nevraživě se zmiňuje o »jisté skupině« u nás, která činí si úsměšky z památky Hankovy, ale v stati své sám velice přispívá ke strhání oné aureoly, která se byla utvořila kolem zasloužilého bibliotekáře musejního, zvláště kde vypravuje o grandiosním vědeckém plánu Hankově, o vydání právnických památek západních a jižních Slovanů, o vydání srovnávacího kodexu slovanského práva, jak uváděl do jich studia ruského stipendiata Ivaniševa a dosáhl toho u ruského ministra, že byl Ivanišev za tím účelem ponechán ještě několik měsíců u Hanky, aby se mohl účastniti vydání právnických památek slovanských, jak výslovně Uvarov píše Hankovi. To že u Hanky v polovici 40tých let se uzavřela jeho činnost vydavatelská, »osobně pro něho více méně mechanická«, a činnost přísně vědecká dávno již byla ukončena, omlouvá se do jisté míry tím, že se Hanka všecek věnoval pěstování společenských a »politických« styků hlavně s ruským světem; býval Rusům vždycky k službám, koupil třebas rukavičky pro ruskou dámu na Příkopě, postaral se o obsazení slavistické stolice na universitě kyjevské (navrhoval MDr. Podlipného, který, jak psal Hanka Uvarovu v listopadu r. 1844, zanechal medicinu, a nyní »již téměř půl roku snaží se zdokonalovati se v slovanských nářečích«). Praktická činnost společenská vyžadovala ovšem nesmírně mnoho času; jest přirozeno, že vědecká činnost musela ustupovati stranou, a když se přece časem projevovala, byla provázena chybami, vyznačovala se nízkou hodností. Kočubinskij vytýká vlastně Hankovi, že si neuvědomoval vlastní své místo v své době, že chtěl soupeřiti s Šafaříkem, »který byl výhodným stělesněním vědy, vědy přísné a ostýchavé«. Ovšem že měl Hanka základní nedostatky, jak Kočubinskij přiznává, »nebyla taková příprava, ba nebyla taková hlava«, ba můžeme dodávati, byly jiné ještě velmi závažné nedostatky, nebyl takový vysoce mravní karakter, obětující všecko, nasazující vlastní existenci za velké cíle vědecké. Toho především nebyl schopen Hanka. K žádoucí přísně nestranné objektivní biografii Hankově podány tu některé zajímavé příspěvky. Ale přísné takové objektivní charakteristiky Hankovy nenalézáme ani u Kočubínského, který jinak soudí velmi přísně o činnosti svých předchůdců domácích, Boďanského, Srezněvského, Pogodina a j. Velice vřele píše Kočub. o Šafaříkovi. Zajímavé jest jeho líčení příprav Šafaříkových k dalším částem Starožitností, příprav k Slov. Národopisu a velkého jich úspěchu. Ke konci cituje s jistými sympatiemi Havlíčkovy posudky o ruských slavistech a slavjanofilech a oceňuje vřele naše české snahy — jako jeden z oněch málo skutečných přátel našich, jichž máme i v slovanském světě stále ještě nemnoho. *jpa.*

Pan *L. Eisenmann* poslal mi jako odpověď na článek, který byl uveřejněn o jeho knize v Č. Č. H. roč. XI., seš. IV., dopis, který pro zajímavost zde v hlavních částech uveřejňuji se svolením pisatelovým (v českém překladě); dopis je datován z 27. ledna 1906, tedy před »smírným« vyrovnáním krise uherské a před opětovnými volbami, které straně Košutově přinesly absolutní většinu; nahodilé okolnosti způsobily, že jej mohu otisknouti teprve teď. Odpověděl jsem p. Eisenmannovi na tomto místě, jen tu a tam jsem připojil poznámky, v naději, že český čtenář sám pozná, do jaké míry obrana Eisenmannova proti výtkám, které jsem učinil jeho knize ve svém článku, je správná. Tolik však je jisto, že i z tohoto dopisu bude patrna šlechetná snaha Eisenmannova po nestrannosti, a mile bude působiti jeho projev o sympatiích, které dle vlastních slov chová pro náš národ. — »Podle Vás neprávem jsem řekl, že Němci učinili se Schmerlingem špatný obchod a litujete, že váš národ nebo vůbec Slované neměli příležitost, umluviti s ním podobný. — Vidím zajisté hmotné prospěchy, které Němci měli ze své politiky: ale vidím také morální zlo, které jim způsobila. Národní roztržka, mnohem hlubší u nich než u kteréhokoli jiného národa, rozdělení sociální, také velice hluboké, zaslepenost, která je žene od 25 let činiti nejoprávněnějším požadavkům Slovanů opposici i pro ně samé škodlivou jako bezmocnou, to jsou důsledky politiky, adoptované od nich 1861. Vy děláte politiku národní již 50 let; oni počínají teprve od několika let ji dělati.[1]) Závidíte jim jejich gymnasia a školy reálné, jichž mají více než vy: ale nevidíte, myslím, seslabení, které jim bylo způsobeno obojakou politikou — dovolte mně věc říci po německu: politikou hofrátů, systémem tichošlápství (Leisetreterei).[2]) Přes jejich zdánlivou moc pokládám Vaši sílu v pokroku a rozmachu za vyšší než jejich. Takový jest smysl mých slov. Pokládáte za nepřesné mínění, které formuluji o české šlechtě. Ale jest mi těžko viděti ve »feudálech« něco jiného než obránce prospěchu třídy nebo spíše kasty a jest mi těžko vyložiti jejich chování jinak než snahou, stále udržovati spory národnostní, aby z nich těžili. Nemyslím, že poslední modifikace, nastalé v jejich chování, jakési sblížení s ústavověrnými velkostatkáři, které provedli, usvědčuje ze lži toto hledisko! Zájem třídní je oddělil, zájem třídní je spojuje: tím jest opportunismus. — Ostatně spíše než abych mnoho diskutoval o tomto bodě, raději Vám doznávám, že jsem jen zpola spokojen *dokumenty*, jež jsem měl v rukou o této otázce. Snažil jsem se porozuměti Clam-Martinicovi, nemaje jiných pramenů než několik stran Eimových, jeho řeči a několik anekdot, které mi byly doneseny.¹) Marně pokoušel jsem se, opatřiti si brožuru hraběte Schönborna, která má, jak myslím, titul »*Böhmen und Österreich*«.²) Výklady, které mi dali ústně někteří členové strany, jen málo jasnosti přidaly k těm, které jsem již měl. Nepřeji si nic toužebněji než rektifikovati a doplniti své nazírání: ale to bude obtížné tak dlouho, dokud feudálové se nevysloví otevřeněji před obecenstvem o svých aspiracích a svém programu. Bojím se, že to tak hned neučiní. Konstatujete na konci svého článku, že fakta v tom bodě již moje tvrzení vyvrátila: liberální strana v Uhrách pozbyla moci a výsledek voleb dokazuje, že většina v zemi jest protidualistická.³) V tomto bodě budoucnost rozhodne náš spor. Zdá se mi, že koalice jest na tom, zcela vrátiti se k dualismu, poněkud nacionalisovanému a že uvidíme možná, v několika měsících, jak se počne hra, která se odehrávala od 1879. Myslím dokonce, že provede-li se oprava volební v Předlitavsku i Zalitavsku, že budeme přítomni spíše sbližování nežli rostoucímu odcizování se obou států. Co jsem viděl a slyšel v Uhrách na počátku krise, asi před rokem, nedovedlo ve mně vzbuditi velké obavy o budoucnost dualismu, neoctne-li se opět Rakousko pro své vnitřní spory v situaci takové jako v r. 1867. Omlouvám se, že jsem zneužil Vašeho času těmito zdlouhavými výklady. Aspoň Vám dokáží, jakou cenu přikládám Vašemu mínění. Přál bych si, aby Vám také dokázaly, že mé sympatie pro Váš národ, ač mají jinou formu a jiný akcent než sympatie páně Denisovy, nejsou méně živé a upřímné. Právě poněvadž jsem je v sobě cítil, snažil jsem se je na uzdě držeti, z obavy, abych nebyl nespravedliv k Vašim nepřátelům. Jest možné, že právě obava sama mne učinila příliš shovívavým k Němcům. To by byla s mé strany jen reakce dosti přirozená proti nespravedlivosti k nim, o níž podává důkaz hodně veliký počet mých krajanů. Ať je předmět, o němž jednám, jakkoli odlehlý Francii, přece jsem o něm psal především pro Francouze. Oni mají předsudky protiněmecké: já jsem se jim snažil vyložiti situaci a chování Němců v Rakousku. Bylo by pro nás nebezpečné či-

---

[1]) Nesprávnost tohoto tvrzení je tuze očividná; Němci za Schmerlinga a násl. vlád národnostní politiku dělati nemusili, poněvadž ji za ně dělaly vlády. — [2]) I tu je omyl Eisenmannův příliš samozřejmý. V čem se jevilo ono tichošlápství?

---

¹) Pisatel v té době ještě patrně neměl v rukou na př. memoiry Schäfflovy. — ²) Brožura ta (od hraběte Bedřicha) vyšla v Praze u Dominicusa 1870 (sign. univ. knih. 13 E 229), ale její obsah nikterak nesvědčí nepříznivě o historické šlechtě, dokonce ne pro odvážný názor výše uvedený, že feudální šlechta žije z národnostních sporů. — ³) Míní se tím volby, jež měly v zápětí odstoupení Tiszovo a konečně i rozehnání sněmu.

niti si illusi o tomto bodě: přeceňovati sílu Němců nebo si ji představovati menší než je, jest stejně špatné. U našich francouzských publicistů v otázkách rakouských se příliš často dává fantasii volný průchod. Vždy jsem se snažil zvláště připoutati pozornost svých krajanů k hlediskům [1]) politiky realistní. Není to konec konců tendence moderní školy českých historiků a politiků českých?« [2])

J. Glücklich.

Velmi pečlivá monografie jsou »*Dějiny hradu a města Týna nad Vltavou a okolí*« *od J. Sakaře* (V Týně, nákladem J. Kučery 1906). Autor s nevšední pílí sebral roztroušený archivní materiál a zpracoval v prvním svazku dějiny Týna a okolí od nejstarší doby do konce 17. věku, veda si kriticky a svědomitě. Události, o nichž jedná, jsou z největší části místního rázu, některé však mají také širší význam pro hospodářské dějiny celé země, jako spory o obchodní cestu, plavba po Vltavě, solní sklad. V nich spisovatel přinesl mnoho nových zpráv, ježto vůbec značnou pozornost věnoval otázkám hospodářským, jak ukazuje také kapitola o řemeslech a cechovních řádech týnských. Četbu spisu znesnadňuje poněkud přílišné roztříštění látky na jednotlivé kapitoly, shrnující materiál pod určitými hesly věcnými, aniž by podrobné rysy městského života a vývoj jeho byly sebrány v jednotný obraz. Nedostatek ten pocítí však spíše místní čtenář, kdežto pro odborníka, hledajícího doklady pro jednotlivé otázky, seřadění to není nevýhodné. Kniha má dobrý rejstřík a vkusnou úpravu.

V Rozpravách České akademie (tř. I. č. 34) vydáno péčí dr. Drachovského posmrtné dílo nedoceněného u nás *M. Talíře* »*K dějinám rakouského taxovnictví*«. (Část I. všeobecná.) Práce podává povšechný přehled vývoje zásad taxovnictví rakouského od XVI. století až do patentu taxovního z r. 1840, a tvoří vlastně první část hlavního díla Talířova o »Kolcích a poplatcích« (1896), jsouc historickým doplněním této positivnímu právu věnované práce.

Kps.

Vyšel 5. svazek známé *Helmoltovy Weltgeschichte* -- »Südosteuropa und Osteuropa«, kde zejména nacházíme pěkný přehled dějin byzantských ve spojení s předcházející kapitolou věnovanou hellenismu. Cenné jsou odstavce pojednávající o kulturních vlivech byzantských. Autorem jest prof. Rud. von Scala. Slušné jsou též kapitoly psané prof. Vlad. Milkowiczem »Der slovenische und serbokroatische Stamm« a »Osteuropa«, kde se podává přehled dějin polských a ruských. Faktický materiál jest asi takový, jako ve slušné středoškolské učebnici by měl býti. Co tu pověděno o dějinách ruských v 18. století stačilo by, ale stol. 19. je slabé. Dějiny Bulharů zařazeny jsou v kapitole »Donauvölker«, zpracované od Wislockého a přepracované Helmoltem. Vedle Bulharů jsou tam Hunové, Maďaři, Rumuni a Cikáni. Autorem dějin »Čech, Moravy a Slezska« jest Dr. B. Bretholz. Referent vyhrazuje sobě obšírnější referát o elaborátě Scalově a Milkowiczově. *J. B.*

---

[1]) V or. données. — [2]) Takové »školy« ovšem u nás není. Tu, jak se zdá, se dal spisovatel svésti buď některými spisy Masarykovými nebo ústními informacemi.

Dr. *Kadlec* v pojednání »*O katedrách historie slovanských práv*« (zvl. otisk ze Sborníku Lamanského 1906) probírá důkladně historii této instituce, její potřebu a způsob, jak by s výhodou dala se jmenovitě v Rusku všeobecně na universitách zavésti. *Kps.*

Vznik *pověsti o Vinetě* vysvětluje *W. Deecke* (10. Jahresberichte der Geographischen Gesellschaft zu Greifswald 1906) okolností, že blíže Koserova na Uznojmu snížením břehu praehistorické dolmeny a mohyly přišly pod hladinu moře a teprve stavbou přístavu Swinemündského, k níž odtud brán byl materiál, byly zničeny.

Důležitou pomůcku pro slovanskou palaeografii vydal *J. Trusevič, Svod 260 azbuk i obrazcov kirillici iz snimkov rukopisej X.—XVIII. věkov russko- i jugo-slavjanskich. Posobie k metodikě opreděditenija vremeni napisanija drevnich rukopisej i po kursam slavjano-russkoj paleografii.* Vypusk I. X.—XIV. vv. Vypusk II. XV.—XVIII. vv. Petrohrad 1905. Něčeho podobného přál sobě již Schlözer.

V dějinách práva polského došly zpracování dvě zajímavé otázky: jednak litkup a utvrzení smluv litkupem t. j. pohostěním svědků smluvních v práci *Dąbkowskiko, Litkup.* V dodatku *O przysiedze i klatwie.* (Studium z prawa polskiego. Archiwum naukowe. D. I. T. III. Z. 2. Lwów 1906) a jednak hlava, vražda, zabití a pokuta s tím spojená v práci *Dubieńskiko Głowszczsna w Statucie litewskim trzecim.* (Studya nad historya prawa polskiego red. Oswalda Balzera T. II. Z. 3. Lwów 1906.) *Kps.*

Nákladem Krakovské Akademie nauk vyšla obsáhlá publikace *Jana Czubka, Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia* (v Krakově, 1906), obsahující politickou literaturu z let 1572—1576, t. j. od smrti Sigmunda II. Augusta Jagellovce až do nastoupení Štěpána Bathoryho. Vydavatel vyloučil z ní výslovně všecka akta i dokumenty úřední, politická memoranda i relace určené novému králi nebo cizím dvorům a rozsáhlou literaturu panegyrickou. Jeho literatura politická jest tedy krátce řečeno literatura agitační. Poněvadž v té době o trůn polský ucházeli se kandidáti z rodu Habsburského, panujícího v Čechách a v Uhrách, nalézáme v přítomné knize i čísla vztahující se k vládě Habsburků v Čechách; vidíme, jak Poláci pohlíželi na rostoucí absolutistické snahy vlády habsburské v Čechách. Sem náleží především veršovaný výtvor Jana Głuchowského, jenž žil tři leta v Čechách, zvaný »Interregnum«, agitující proti Habsburkům. Dále anonymní »Tymatas skotopas« a »Rozmowa Lecha z Piastem.« Narážky vztahují se hlavně k pokoření Čechů po válce šmalkaldské.

Alexander Krauskar dokončil IV. knihou letos vydanou své *Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk*, o němž bylo již dvakráte v Č. Č. H. referováno (X., 339—341, XI., 121—122). Poslední dva svazky obsahují léta

1828—1830 a 1831—1836. Bohatý materiál, který Kraushar v nich podává, má důležitost nejen pro dějiny osvěty, vědy a literatury království Polského, nýbrž i pro dějiny politické, ježto Varšavské Towarzystwo, to jest vynikající členové jeho, živé a činné brali účastenství v pohnutých událostech povstání listopadového. Veliká většina členův jeho hledala proto po pádu Varšavy útočiště ve Francii a vítězná vláda ruská učinila Towarzystwu konec. Velmi nepěkná úloha v dějinách této persekuce připadla proslulému jazykozpytci Lindemu, který, aby udržel svůj úřad, vystupoval co nejpřísněji proti svým bývalým kollegům z Towarzystwa při odevzdávání inventáře orgánům vládním. Ze styků českopolských zmínky zasluhuje zajímavý německý dopis *Schaffarzikův* (tak se sám podepisuje Niemcewiczovi), z něhož patrno, jak málo o jeho osobnosti se v Polsku vědělo. Šafařík vysvětluje, že není evangelickým pastorem aniž vyznání pravoslavného, za jakého jej v Hallské Allg. Lit. Zeitung prohlásil Bandtkie. V jiném dopise (latinském) děkuje Jungmann za své zvolení členem Towarzystwa. *J. B.*

Polské poselstvo v Berlíně má postavení aspoň do jisté míry podobné jako česká delegace ve Vídni. O něm vyšla v posledních letech dvě díla historická. Starší *Henryka Szumana* s titulem *Rys historyczny początków i zawiązku parlamentaryzmu polskiego w Prusiech* vyšla r. 1902 a vypisuje leta 1848—1859. Novější, vydané 1905, od *Romana Komierowského* nepřipojuje se bezprostředně ku předešlému, nýbrž obsahuje dobu 1875—1900. Titul jeho jest: *Koło polskie w Berlinie 1875—1900.*

Heřman Dalton, jenž r. 1903 vydal spis věnovaný Danieli Arnoštu Jablonskému, vnuku Komenského, vydal loni (1905) IV. svazek svých »*Beiträge zur Geschichte der evangelischen Kirche in Russland*«, jejichž III. svazek tvoří »Lasciana« a synodální protokolly kalvinistických církví malopolských, velmi důležitý to pramen k dějinám Jednoty bratrské v Polsku. Ve IV. svazku »Beiträge« nalézáme opět »Lasciana« — několik listů týkajících se polského reformátora Jana Łaského, konkurenta a odpůrce českých Bratří a rozsáhlou polemiku proti dvěma lutherským badatelům theologie Łaského, t. proti Kruskemu a Kaweran-ovi. Polemika vztahuje se nepřímo i na Jednotu bratrskou.

Krásná, obsahem a myšlenkami bohatá, formou svou stkvělá kniha *Aleksěje Veselovského* »*Zapadnoje vlijanie v novoj russkoj literaturě*«, vyšla v třetím přepracovaném vydání (Moskva 1906, str. 249). Mnohé partie její jsou proti druhému vydání z r. 1896 ve shodě s utěšeně postupující literární historií ruskou značnou měrou doplněny, tak na př. o Křižaniči, Posoškovu, o Kateřině II., Radiščevu, Karamzinu, Žukovském, Psatjuškovu Puškinovi, Turgeněvu a j.; úplně přepracován jest odstavec pojednávajíc o Čnadajevu, jmenovitě pak na skrze přepracovány, takřka znovu napsány jsou poslední části knihy, pojednávající o vlivu německé filosofie, hlavně Hegelovy na moskevskou mládež, na Bělinského, na kruh Hercenův, a o literárních směrech 30—40tých let 19tého stol. Přirozeně jsou silně rozšířeny také literární odkazy a bibliografický aparát. Kniha ta jest v naší univ bibliotece a budiž všem zajímajícím se o literární studia vřele doporučena.

jpa.

Známý sociolog-historik *N. Rožkov* vydal *Istoričeskie i sociologičeskie očerki* (Moskva 1906), v nichž některé články mají význam vážného pokusu vystihnouti základní zjevy ruských dějin hospodářských. (Sel'skoe chozjajstvo v Moskevskoj Rusi i jego vlijanie na socialno-političeskij stroj togo vremeni, Rozvitie ekonomičeskich i socialnych otnošenij v Rossii XIX. v., Denežnoe chozjajstvo i formy zemlevladěnija v sívroj Rossii.) Peněžní hospodářství objevující se na Rusi od 2. pol. 16. století vede prý znenáhla k ujařmení lidu selského a ve druhém svém stadiu vyvolává pád poddanství, počátky svobodného, nestavovského vlastnictví pozemkového.

N. Rožkovův Obzor russkoj istorii s sociologičeskoj točki zrěnija. Část I. (Moskva 1905), Část II. (Petrohrad 1905), sahající do pol. 16. století, tištěný původně v *Ruské Mysli* vyšel nyní samostatně.

V *Istoričeském Věstniku* (1906, lednovým sešitem počínajíc) otiskuje se důležitý pramen pro dějiny ruské v době Alžběty Petrovny, určitěji z let 1729—1751. Jsou to *Zapiski imperatricy Ekateriny vtoroj*, vydané již r. 1859 v Londýně v ruském překladě Gercenem podle jednoho z četných opisů, kdežto originál (francouzský) zůstal nepřístupný ve státním archivu. (Německý překlad vyšel v Hannoveru r. 1859.)

P. E. Ščegolev, A. S. Gribojedov i dekabristy. Po archivnym materjalam. S.-Peterburg. Izdanie A. S. Suvorina 1905. Folio str. 46, a 24 listů facsimile. Vydány jsou tu poprvé ze státního archivu všecky akty týkající se domnělého účastenství autora znamenité komedie »Gore ot uma« v tajném spolku, jehož účelem bylo pracovati k důkladné změně vládní formy v Rusku a kterýž byl zničen po předčasném povstání 14. prosince r. 1825 při nastolení Mikuláše I. Všecky tyto akty jsou tu uveřejněny v pečlivých snímcích na 24 listech, mimo to ještě otištěny a od vydavatele kriticky rozebrány. Touto publikací značnou měrou osvětlena záhadná tato otázka, důležitá nejenom pro biografii znamenitého básníka. Do oblasti legendy odkázáno jmenovitě, že prý prvotně Gribojedov teprve na přímluvy jiných osob vypověděl, že vůbec nic neví o žádném tajném spolku. Ovšem na základě pečlivého rozboru dospívá Ščegolev k přesvědčení, že Gribojedov byl skutečně přijat za člena tajného spolku a sice někdy na jaře r. 1825, ale pro krátkou dobu — v polovici května t. r. musil se vrátiti na své působiště do Gruzie — nemohl rozvinouti nějakou činnost; vracel se na Kavkaz přes Kijev, a jest dosti pravděpodobno, že jižnímu tajnému spolku cosi vyřizoval. Potom ovšem účastníci nezdařeného povstání prosincového, Rylějev, Alex. Bestužev, Bestužev-Rjumin rozhodně popírali členství Gribojedova, ale jen proto, aby ho zachránili. Ovšem není ještě docela na jisto postavena celá tato otázka, ale zajisté jest její definitivní řešení značně přiblíženo.

jpa.

Současný zápas společnosti ruské o konstituci, obrací pozornost k prvním zastancům těchto snah, především k »děkabristům«. Nověji vydána v Petrohradě pěkně vypravená publikace věnovaná Fonvizinovi, knížeti Obolenskému a bar. Štejngelovi, obsahující materiály a příspěvky k jejich působení. Jest to *Obščestvennyja dviženija v Rossii v pervuju polovinu XIX. věka. Tom I. Sostavili V. J. Semevskij, V. Bogučarskij a P. E. Ščegolev.*

Uvolněná censura ruská dovoluje již publikace takové, jako jest *S. Stepnjaka, Podpoľnaja Rossija* (Podzemní Rusko). Petrohrad 1905, která před 10 lety vyšla v cizině jazykem italským. Jest to velmi zajímavá publikace účastníka hnutí revolučního z posledních let cáře Alexandra II, líčící především přední jeho činitele a účastníky (jako byl Krapotkin, Věra Zasuličova, Perovská a j.). Spisovatel jest apologetou jejich a z toho vyplývá i jeho jednostranný »Závěr« pro dnešní poměry ruské. Vyšel též český překlad.

Právě vydaný »*Godišnik na Sofijskija universitet*« (Annuaire de l'Université de Sophia) I., 1904—1905 (Sofia 1905, str. VI. + 52 + 288) přináši v první části zprávu o činnosti tohoto nejvyššího učebního ústavu bulharského. Odtud vyjímáme následující data o stavu a činnosti jeho. Sofijská universita skládá se té doby ze tří fakult: 1. historicko-filologické, 2. fysiko-mathematické s dvěma oddíly *a*) vědeckým, *b*) technickým, 3. právnické. Na histor.-filolog. fakultě jsou zřízeny kathedry: 1. pro filosofii, 2. dějiny filosofie, 3. pedagogiku, 4. pro historii a archeologii klassických a východních národů, 5. pro historii středověkou a novověkou, 5. pro historii bulharskou a balkánských národů, 7. pro geografii a všeobecnou ethnografii, 8. pro srovnávací jazykozpyt, 9. pro starobulharský jazyk, slovanské jazyky a slovanskou ethnografii, 10. pro středo- a novobulharský jazyk, 11. pro bulharskou literaturu a literatury slovanské, 12. pro všeobecnou historii literární, 13. pro řeckou filologii, 14. pro latinskou filologii, 15. pro romanskou filologii, 16. pro germánskou filologii. Ale kathedry tyto nejsou daleko všecky obsazeny, ba není dosud ani hrubě docentů pro ně. Bylo na této fakultě všeho 5 řádných professorů, 2 mimořádní professsoři, 3 stálí docenti s pevným platem (stálý docent má platu 4800 franků), 3 lektoři (pro latinu a řečtinu, frančtinu, němčinu) a 1 honorovaný docent. Řádnými, po případě mimořádnými professurami zastoupeny jsou pouze historie středověká a novověká (D. Agura), historie bulh. a balkánská (V. Zlatarskij), historie a archeologie klassických a východních národů (G. Kacarev), zeměpis (A. Iširkev), slov. filologie (L. Miletič), středo- a novobulh. jazyk (B. Conev), dějiny bulh. a slovanských literatur (A. Teoderev) a filosofie (Iv. Georgev). Posluchačů řádných bylo v r. 1903-4 na všech třech fakultách 769 — z těch žen 94, na fakultě hist.-filolog. posluchačů řádných 116 a posluchaček řádných 62, mimořádných 5; studentek bylo dále na fys.-mathem. fakultě 22 a na právnické 2! Dle předmětů bylo na histor.-filolog. fakultě: pro historii a geografii 18 muž., 11 žen., pro slov. filologii a literaturu 43 muž., 29 žen, pro filosofii a pedagogiku 83 muž., 29 žen. Podle původu a příslušnosti bylo mezi posluchači 40 tureckých poddaných. Pozoruhodno dále, že se dávají zapisovati i lidé, kteří zaujímali již jakési postavení — nejvíce bylo učitelů 212 muž. a 5 žen., ale byli též úředníci (napočteno jich 22), dokonce i důstojníci — napočteno jich 12. Byli mezi nimi i ženatí (33) i vdané 3, a valná jich část měla děti 2—3 i více. Taxy školní (60 franků za sem.) a laboratorní platila veliká většina a osvobozeno bylo od školného všeho 222 posluchačů, od laboratorních tax 83. Ale jinak nebyly majetkové poměry posluchačů zvláště příznivé, zdravotní stav celkem byl málo uspokojivý a sice, jak se v oficiální zprávě výslovně přiznává, hlavně pro chatrné podmínky životní. Jest ovšem též spolek na podporování chudých studentů, ale i ten vládne prostředky poměrně malými, mezi 129 studentů rozděleno ve větších menších částkách 2580 franků. A tak během školního roku opustilo universitu pro chudobu — 36 studentů. Kolik trpkých sklamání skrývá tato číslice! »Vědecký oddíl« knihy obsahuje z histor.-filolog. oboru články »Žádost Skaptoparenů k cís. Gordianu III.« od Dra G. J. Kacareva (o tom spis. pojednal v Wochenschrift f. klass. Phil. 1905, str. 362; zde je otištěn text originálu s překladem a výkladem); »Klassifikace bulharských knižných památek od nejstarší doby až do konce XVI. století« od prof. B. Coneva, »Biskupství Brčgalnické a Velbuždské po středověkou dobu« od Jer. Ivanova. Ostatní články jsou zeměvědné, přírodovědecké a právnické. *jpa.*

Spisovatel slavného díla »Kultur der Renaissance« *Jakub Burckhardt* v zimním běhu 1868/9 a potom jen ještě jednou r. 1870/1 měl na universitě v Basileji přednášku o studiu historie. Tyto přednášky se nezachovaly, neb Burckhardt »nečetl«; co se však zachovalo, jsou poznámky pro tuto přednášku. Jakub Oeri r. 1905 vydal pod titulem *Weltgeschichtliche Betrachtungen* (von Jak. Burckhardt. Berl. a Štutg. 1905) něco, co není ani skizza ani přednášky samy. Vydavatel praví v předmluvě, že ve vypracování — Ausarbeitung — co jen možná, zachoval stil Burckhardtovy přednášky (Stil von Burckhardts mündlicher Rede) — to je vše, co se od něho dovídáme o poměru tištěné knihy a skizzy Burckhardtovy. Také vydavatel místo »Über Studium der Geschichte« dal knize titul jiný — ostatek nenevhodný. Při titulu »studium historie« bychom očekávali něco jiného; co Burckhardt přednášel, byla jakási filosofie dějin — *jeho* filosofie dějin. Kniha bude zajímati zvláště a hlavně toho, kdo Burckhardta již zná z jiných jeho prací. Referovat tak, aby se z knihy vybrala souvislá řada myšlének, nebylo by snadno; tím spíše by bylo lze vybírati aforismy — zdá se též, že kniha je nejpůvodnější, že nejvíce pochází od Burckhardta samého tam, kde aforistický její ráz nejvíce vystupuje na jevo. Tak k výkladu věty *Historia magistra vitae* patří: nechceme se státi chytrými pro jednotlivý případ, nýbrž moudrými trvale. I kdyby bylo možné budoucnost předvídat, nebylo by si toho přáti. Tedy studium historie nemá jiného cíle, než poznání, Burckhardt užívá i slova: kontemplace. Je to vyšší druh poznání — vidíme jednotlivosti v jich souvislosti s celkem, třeba tento celek nám nikdy nebude znám úplně; Burckhardt rozeznává pravý (wahr) skepticismus od nepravého (unecht). Po úvodu, z něhož předcházející vybráno, následuje hlavní část knihy: stát náboženství a kultura ve své vzájemné souvislosti. Stát je Burckhardtovi jakési *malum necessarium*, podle jednoho místa (str. 36) *Notinstitut* (v této souvislosti): Der Staat wird am ehesten gesund bleiben, wenn er sich seiner Natur (vielleicht sogar seines wesentlichen Ursprungs) als Nötinstitut bewusst bleibt. Stát nemá řešit sociální úkoly. Avšak poměr státu a kultury se nyní stává problémem (die grosse heutige Krisis der Staatsbegriffes). Římský stát měl úlohu udržeti kontinuitu historického života, t. j. bez něho by se nebyla udržela. Než Burckhardt není přítel velkých států, není nadšen ani pro velké Německo, ani pro sjednocenou Italii. — Předposlední kapitola má dvojí nadpis: Das Individuum und das Allgemeine (Die historische Grösse); zdá se, že od Burckhardta pochází druhý. *Pravou* velkost nachází Burckhardt teprv u filosofů, básníků a umělců. Problém, ke kterému se tato kapitola zase a zase vrací, je poměr velikosti a mravnosti; u politických veličin dostavuje se privilegium — die merkwürdige Dispensation von dem gewöhnlichen Sittengesetz. Jinému problému je věnována poslední kapitola: Über Glück und Unglück in der Weltgeschichte — problem nerozřešený, protože nerozřešitelný. — U Burckhardta při podobných otázkách často najdeme: *sic et non*. Není to náhodou, že nejednou dovolává se Renana.

J. G.

Münsterský professor *A. Meister*, vydal u Teubnera pod titulem »*Grundriss der Geschichtswissenschaft*« sbírku článků rozličných autorů, jež má sloužiti především jako příručka pomocných věd historických. Dotud vydána byla polovice prvního svazku, obsahující kapitoly: »Grundzüge der hist. Methode (*A. Meister*); Lateinische Paleographie (*B. Bretholz*); Diplomatik (*R. Thomen*, *A. Steinacker*) Chronologie des deutschen Mittelalters (*H. Grotefend*); v druhé polovici prvního svazku přijde heraldika, sfragistika, dějiny pramenů a historiografie německé. Druhý svazek zakončí dílo a bude věnován hospodářským a právním dějinám i církevní ústavě.

»*Fontes juris canonici selecti*«, nazývá se sbírka nejdůležitějších pramenů z oboru práva kanonického, jiż vydal inšprucký professor *Galante*. Jest to sbírka velmi cenná, upravená podle vzoru Dopschovy a Schwindovy sbírky pramenů k dějinám práva rakouského. Výběr kusů jest pečlivý a každý jest opatřen přehledem literatury k němu hledící; kniha bude vítanou pomůckou všem, kdož církevní právo studují, ježto zahrnuje veškery obory práva a nikoliv pouze některé stránky, jako známý výbor Mirbtův, hledící jen k postavení papežovu v církvi. Prameny seřaděny jsou ve větší skupiny podle věcných hledisek, v skupinách těch však chronologicky.

Ukázkou z druhého dílu znamenitého spisu *J. Hallera* »*Das Papstthum und die Reform*« (první vyšel r. 1903 a jest nejdůležitějším příspěvkem posledních let k dějinám avignonského papežství a schismatu), jest článek »England und Rom unter Martin V.«, vytištěný v »Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven« VIII., 2). Lze doufati, že tento druhý svazek, který nepochybně přinese mnoho nových zpráv a názorů k dějinám velikých koncilů 15. věku, záhy bude v rukou našich.

L. Pastor, který před dvěma roky doplnil své dílo o papežích doby renaissanční sbírkou rozličných pramenů (*Akten zur Geschichte der Päpste vornehmlich im 15., 16. und 17. Jhdt. Band I.: 1376—1464*), zajímavou také pro poměr Čech ke kurii v 15. století, vydal nyní *čtvrtý* svazek »*Geschichte der Päpste seit dem Ausgange des Mittelalters*« (Freiburk Br. 1906), jenž obsahuje dobu Lva X. a kde značná kapitola také věnována jest počátkům Lutherovým a jeho processu.

Kritickou studii o stigmatech sv. Františka z Assisi přináší *K. Hampe* v Sybelově »Hist. Zeitschrift« (XCVI., 3 »*Die Wundmale des hl. Franz von Assisi*«), v níž dokazuje, že rány na těle Františkově objevily se zajisté před smrtí světcovou, ale teprve v poslední době života, a že jejich vznik nesouvisí naprosto s andělským zjevením na vrchu Alvernském z roku 1224. V tomže čísle dává *S. Herzberg-Fränkel* obšírnou zprávu o *Redlichově* knize »*Rudolf von Habsburg*«, v níž vyslovuje některé odchylné názory, hlavně o průběhu boje Rudolfova s Otakarem Českým.

Nákladem Colinovým v Paříži a redakcí André Michela počalo vycházet souborné dílo četných spolupracovníků o dějinách umění od počátku doby křesťanské až po dobu přítomnou: *Histoire de l'art depuis les premiers temps chrétiens jusqu' à nos jours.* Je to dílo široce založené, jak lze pozorovati z dosud vydaných dvou částí prvního svazku (T. I., part. 1: Des débuts de l'art chrétien à la fin de la période romane. T. I., p. 2: L'art romane); celé dílo má obsahovat 8 svazků; nyní vychází po sešitech v lhůtě čtrnáctidenní (po 1·50 fr.) svazek druhý nadepsaný: Formation, expansion et évolution de l'art gothique.

V příloze »*Allgem. Zeitung*« 1906 čís. 11 uveřejnil J. R. Keune nevelký článek *Alte Städtebilder*, zajímavý pro ty, kdo pohlížejí na vyobrazení měst v starých knihách — některé z nich jsou velmi známy — jako na vyobrazen věrná. *Wernera Rolewincka* »Fasciculus temporum« vydaný ponejprv v Kolíně 1474, přináší patero vyobrazení měst, z nichž však jen jedno totiž Kolína samého má nějakou podobnost se skutečným Kolínem; vyobrazení ostatní jsou zcela fantastická, jak již z toho patrno, že na nich Ninive a Jeruzalém, Řím a Trevir se mnoho od sebe neliší. »Fasciculus« vyšel 1480 v Benátkách s rozmnoženým počtem obrazů, mezi nimiž však jen vyobrazení Benátek vykazuje něco podobnosti se skutečností, kdežto obraz Kolína nahrazen novým, zcela libovolným. Větší ceny nemají ani obrázky ve *Schedelově* kronice vydané r. 1493 v Normberce; jen několik z nich mají opravdu nějakou podobnost s městy, která představují. Ještě známější je dílo *Sebestiána Münstra* »Kosmografie«, ponejprv vyšlo r. 1541, potom častěji v rozmnožených vydáních; tato rozličná vydání se od sebe liší také tím, že se v nich částečně fantastické obrazy měst nahrazují skutečnými. Z Kosmografie pak mnohé obrazy přešly do podobných vyobrazení jiných; byly na mnoze předlohou k Merianovým obrazům měst v *Martina Zeillera* »Topografii« (17. století).

Nová kniha známého ředitele musea berlínského *W. Bode* »*Rembrandt und seine Zeitgenossen*« (Lipsko, Seemann 1906) poskytuje odborně dokonalé shrnutí dějin nizozemského umění v době největšího rozkvětu a má zajímavé partie kulturně historické.

Známé příruční bibliografie německého dějepisu *Dahlmann-Waitzovy Quellenkunde der deutschen Geschichte* vyšel konečně 2. svazek 7. vydání redakcí Ericha Brandeburga (Lipsko, Dieterich). Celek obsahuje přes 10300 čísel na 848 stranách; česky psané práce, třebas základní důležitosti pro některá themata, jsou pominuty mlčením. Rejstřík vyplňuje strany 849—1020. Dějiny novější, od reformace počínajíc, zpracovali dílem prof. Brandeburg, dílem dr. Herze. Dobu od r. 1254—1519 dr. Scholz a dr. Mayer. V bohemikách, na př. v husitství, je bibliografie neúplná i tam, kde jde o důležité edice pramenné; z českých prací zná jen Hofmanův článek v ČČH. VII.

G. Grupp, který před několika léty vydal příručku kulturních dějin římských doby císařské, vydal nyní podobné dílo »*Kultur der alten Kelten und Germanen*« (V Mnichově, 1906). Jest to souhrn dosti stručný, založený na běžné literatuře.

Ve čtvrtém svazku své »*Geschichte des deutschen Volkes* vom 13. Jahrhundert bis zum Ausgang des Mittelalters« (Freiburk Br. 1906), jež má býti zřejmě doplňkem Janssenových dějin reformace pro pozdější středověk, zabývá se *J. Michael* hlavně mystikou a příbuznými zjevy středověkého života.

Jako svazek Belowova »Handbuch der mittelalterlichen und neueren Geschichte« vyšlo dílo *A. Schaube* »*Handelsgeschichte der Romanischen Völker des Mittelmeergebietes bis zum Ende der Kreuzzüge*«. Kniha počíná vylíčením stavu středomořského obchodu v 10. stol. a podává obraz obchodní činnosti románských národů až do konce 13. věku, sledujíc výběžky obchodu toho až do severní Evropy a věnujíc pozornost také úvěrním institucím doby.

Důležitý příspěvek k dějinám říšské ústavy německé zvláště v 18. věku jest článek známého historika Fridricha Velikého *R. Kosera* »*Brandenburg-Preussen im Kampfe zwischen Imperialismus und reichsständischer Freiheit*« (Sybel's Hist. Zeitschrift 96, 2).

H. von Zwiedineck-Südenhorst dokončil *třetím* svazkem dílo »*Deutsche Geschichte von der Auflösung des alten bis zu Errichtung des neuen Kaiserreiches*« (1806—1871); jest to práce rakouského historika s tendencí stranící Prusku a příkrými úsudky o mnohých osobnostech, jež zasloužily hlubšího ocenění.

Mezinárodní kongress historických věd jest ohlášen do Berlína na r. 1908 a výbor, vedený Koserem, E. Meyerem a Wilamowitz-Möllendorfem zahájil již přípravné práce. — *Sjezd německých historiků* zasedal v druhé polovici dubna r. 1906 *v Štuttgartě.* Přednášeli: *S. Rietschel*, »Ueber Tausendschaft und

Hundertschaft« (dokazuje, že »Hundertschaft« jest germanskou původní jednotkou a nikoliv »Tausendschaft«); *O. Redlich*, »Historischgeographische Probleme« (o methodě Ratzelově, Brücknerově a o významu změn klimatických pro vývoj hospodářský); *L. M. Hartmann*, »Wirtschaftsgeschichte Italiens im frühen Mittelalter«; *H. Bloch*, »Karl der Grosse«; Fabritius, »Das römische Heer in Deutschland«; *Troeltsch*, »Die Bedeutung des Protestantismus für die Entstehung der modernen Welt«; *Fr. Meinecke*, »Preussen und Deutschland im 19. Jhdt.«; poslední tři přednášky otiskuje Sybelova »Histor. Zeitschrift«. — Příští sjezd německých historiků bude roku 1907 v Drážďanech.

Prof. *Enrico Celani* zařídil v Římě ústav, který má sloužiti historickému světu při opatřování zpráv a opisů z knihoven a archivů vlašských; za vyřízení jednoduchého dotazu z oboru tištěné literatury určena taxa 5 franků, za podobnou práci z materiálu rukopisného 10 franků; při obšírnějších pracích nutno předem o honorář se dohodnouti. Adressa: *Bureau bibliographique*. Roma, Via Ennio Guirino 49.

Zajímavý článek o *otroctví v italských městech* od 13.—16. století podává *E. Rodocanachi* v »Revue des Questions historiques. 158.«, kde ukazuje, jak rozšířena byla instituce ta ještě v 16. věku i v Římě a garantována městským právem.

V Římě, nákladem Loesherovým, vydal *Emilio Calvi* první svazek obšírné »*Bibliographia di Roma*«, který zahrnuje dobu od pádu říše západní k roku 1499; tři následující svazky mají obsáhnouti dobu od 16. do konce 19. století.

Dne 29. června zemřel v Paříži *Albert Sorel*. Nekrolog přineseme příště.

Francouzský, katolický historik *Imbart de la Tour*, který před dvěma léty v knize »*Les origines de la reforme en France*« podal obraz Francie 15. století v duchu podobném jako Janssen v Německu, uveřejňuje v časopise »Correspondent« jednotlivé kapitoly z druhého svazku téhož díla, v níž pojednává o poměru gallikanismu k papežství v době před konkordátem roku 1516. Práce přes zmíněnou tendenci jest velmi cenná a vylíčením vnitřních poměrů církevních ve Francii 15. věku působí jako pokračování známého díla Denifleova o pohromách francouzské církve v době stoleté války.

Nový životopis anglického státníka Canninga od *H. Temperley* (»*Life of Canning*«, Londýn 1905) jest sice příliš apologií, poskytuje však pro dějiny doby Napoleonské a sv. alliance nové zprávy.

Spolupracovník náš *Kratochvíl V.* jmenován byl dvorním a státním archivářem v c. a k. dvor. a státním archivu ve Vídni.

ČESKÝ
ČASOPIS HISTORICKÝ

VYDÁVAJÍ

JAR. GOLL A JOS. PEKAŘ.

ROČNÍK XII.

SEŠIT 4.
(Vydán 1. listopadu 1906.)

V PRAZE.
NÁKLADEM HISTORICKÉHO KLUBU
PRAHA-I., KLEMENTINUM.
1906.

Veškeré dopisy a zásilky pro redakci adressovány buďtež:
Redakce Čes. Časopisu Historického, Praha-I, Klementinum.

OBSAH.

ČLÁNKY: Str.

Novák Jan B., K nové literatuře a nově nalezeným pramenům o Václavu II. . . . . 261—273
Krofta Kamil, Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské. V. . . . . 274—298
Hanuš Jos., Bohuslava Balbína Bohemia docta . . . . 298—311
Slavík Jan, Habsburkové a Rusko v 16. století . . . . 298—311
Polívka J., Alexander Radiščev . . . . 335—342

REFERÁTY:

Niederle L., Slovanské starožitnosti, II., 1 (*Frant. Hýbl*) . . . . 478—482
Kassowitz Th. B., Die Reformvorschläge Kaiser Ferdinand I. auf dem Konzil von Trient (*Jos. Šusta*) . . . . 483—484
Warmiński J., Andrzej Samuel i Jan Seklucyan (*Jar. Bidlo*) . . 484—487
Tun A., Istorija revoljucionnych dviženij v Rossii (*J. Polívka*) . . 488—489

VÝTAHY ČASOPISŮ:

Český Lid, XV. (1906). — Časopis vlasteneckého spolku v Olomouci, 23. (1906). — Pedagogické Rozhledy, XIX. (1906). — Vlast, XXII. (1905—6). — Pokroková Revue, II. (1905—6). — Zlatá Praha, 23 (1905—6). — Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesiens, I. (1905—6). — Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens, 40 (1906). — Kwartalnik historyczny, 1906. — Przegląd historyczny, 1906, II. — Pamiętnik literacki, IV., 4. — Świat Słowiański, 1906. — The English Historical Review, 1906, 3. . . . . 489—491

ZPRÁVY:

Jubilejní články o Jar. Gollovi. — *Zíbrt Č.*, Bibliografie české historie, III., 3. — *Truhlář J.*, Katalog českých rukopisů Klementinských. — Zprávy zemského archivu království Českého, 1906. — *P. Müller*, Der Böhmerwald und seine Stellung in der Geschichte. — Niederlův referát o Peiskerově knize o vztazích Slovanů k Turkotatarům a Germánům. — *Czambel S*, Slovenská reč. — Řecký spis o cyrillomethodějské otázce. — Nové příspěvky ke sporu o Kristiánovi (*Voigt*, *A. Sobolevskij*, *H. Jireček*). — *Schirmer A.*, Die Schlacht bei Lucka. — *Čelakovský J.*, Hrad Pražský a majetková práva k němu do r. 1526. — *Kalousek J.*, Řády selské a instrukce hospodářské, II. — *Salaba J.*, Kubata dal hlavu za Blata. — *Langer E.*, Mittelalterliche Hausgeschichte der e. Familie Thun. — *Hanuš J.*, Padesátiletá diskusse o Rukopisy. — *Štorch E.*, Sociologie do škol. — Historické přednášky české university v zimním běhu 1906—7. — *O. Redlich.* Princeps in compendio. — *A. Weiss*, Gesch. der Theresian. Schulreform. — Nekrolog H. Markgrafa. — *Ch. Diehl*, Théodora. — *Fr. Harrison*, Theophano. — J. Gelzer †. — *J. Czubek*, Katalog ręk. Akademie um. w Krakowie. — Sjezd Rejův v Krakově. — *W. Sobieski*, Trybun lidu szlacheckiego. — *W. Tokarz*, Ostatnie lata H. Kołłątaja. — *J. Caro*, Vorträge und Essays. — Sborník Hruševského. — Genealogický časopis moskevský. — *Weberovy* práce národohospod. o Rusku. — *Allardova* práce o pronásledování křesťanů. — *Cumontovo* pojednání o latině jako liturg. jazyku Západu. — Nové práce o finančním hospodářství kurie v 14. st. — Quellenschriften zur Gesch. des Protestantismus. — *Lea-ovy* dějiny španělské inkvisice. — Francouzské spisy o nunciaturách. — *Vildhaut*, Hdb. der Quellenkunde zur d. Geschichte, 2. vyd. — *Wittichova* práce o šlechtě saské. — *Dae-*

Pokračování na 3. str. této obálky.

K nové literatuře a nově nalezeným pramenům o Václavu II.

Podává **Jan Bedřich Novák.**

(Dokončení.)

Z kapitoly knihy Graebnerovy, jednající o dobytí Polska,[1] vidíme, jak vděčným thematem by bylo celou polskou politiku Václava II. podrobně prostudovati a podati o ní úplný obraz. Graebner se pokusil mnohé vysvětliti, hlavně pokud jde o poměry ve Slezsku, ale zůstalo ještě dosti záhad. Je nutno sledovati od počátku Václavovy styky se slezskými a polskými knížaty a jeho konečné cíle. Zde není možno tvrditi, že by zavládnutí Polska bylo jen dílem jednoho vynikajícího státníka, jakým byl Petr z Aspeltu. Petr jen pokračuje v tom, co bylo začato před ním. Těžko rozhodnouti, v kom máme hledati iniciativu. Již z roku 1289 máme ve formuláři biskupa Tobiáše list, jímž biskup pražský blahopřeje králi Václavovi k úspěchům v Polsku těmito slovy: »*gaudemus ex eo, quod divine dispensacionis gracia . . . successus vestros per viam prosperam dirigendo, tam duces Polonie quam alios principes, cum quibus colloquium habuistis in Oppavia in festo assumpcionis virginis gloriose* (*15. srpna*), *ad vestra officaciter dignatur inclinare beneplacita et mandata.*« Již před tím (10. ledna 1289) Kazimír Bytomský přijal od Václava svou zemi v léno. Výše jsme viděli, že to bylo namířeno proti Jindřichovi Vratislavskému, avšak byl to počátek Václavovy polské politiky a to právě v době po pádu Závišově a ještě před příchodem Bernarda Míšeňského. Odhodlal se tedy Václav k prvým krokům, jež později vedly k dobytí Polska bez svých velkých státníků. I když vykládáme ‚*duces Poloniae*‘ na Slezsko, kdo jsou ti ‚*alii principes*‘? A od tohoto začátku až po korunování v Hnězdně vede Václava nepřetržitá a důsledná snaha po rozšíření a upevnění české moci na východě, stejně ať řídí českou zahraniční politiku Bernard nebo Petr. V nich, pokud jde o Polsko, nemůžeme viděti leč vykonavatele jeho vlastní vůle. Ovšem iniciativa mohla pocházeti od někoho jiného. Král římský Rudolf měl právě roku 1289 největší vliv na Václava a jistě mu bylo posunutí těžiska české expansivní politiky ze zemí alpských na severovýchod velevítaným. Pak nesmíme zapomínati na Václavova nevlastního bratra Mikuláše, který v polské otázce hraje vynikající a dosud málo oceněnou úlohu. On již svou zemí tvořil most mezi českou říší a Polskem. Avšak jistě nejsilněji působily na Václava otcovské tradice. Přemysl Otakar II. připravil svému synovi v Polsku půdu a ukázal mu dráhu, po které se má ubírati. K tomu poukázal již Goll.[1])

---

[1] Graebner, l. c., str. 100—111.

Také jednání Vladislava Lokétka po zavraždění Přemyslavově r. 1296 je záhadné. Roku 1297 a 1298 nazývá se pánem království Polského a dává tím na jevo své nároky na korunu, kterou Přemyslav 1295 přízní papežské stolice obdržel. Také spolkem s Lubekem a zasahováním do slezských záležitostí chystá se k činům; na začátku 1299 i Krakovsko pod českou vládou stojící pojímá do sféry svých zájmů. To ukazuje Graebner z titulu Pakoslava »kancléře Polska a Krakova,« který na začátku roku 1299 se objevuje jako svědek v listinách Lokétkových a který patrně od Václava odpadl; ještě roku 1294 se vyskytuje v tomto úřadě v Krakově. Graebner správně usuzuje, že by Vladislav na svých listinách nepřipustil titulu »kancléř Polska« kdyby Pakoslav byl snad jen vyslancem krále Václava.[2]) Graebner také ukazuje, že v Čechách pojímali vystupování Lokétkovo velmi vážně a že se chystali k válce. A tu najednou dochází 23. srpna 1299 k smlouvě u Klanky, kterou Vladislav Lokétek slibuje králi Václavovi, že přijde den před vánocemi do Prahy a že mu odevzdá veškeré své země, aby je od něho přijal v léno.[3]) Co je příčinou tohoto obratu, nevíme. Graebner praví, že česká diplomacie Vladislavovi položila nůž na hrdlo, dříve než mohl něco podniknouti,[4]) ale jak se to stalo, je nám dosud záhadou. Graebner si dále klade otázku, zda zpráva Jindřicha Heimburského, že jakýsi král ruský toho roku přišel k Václavovi do Brna, se nevztahuje na Vladislava Lokétka. Ovšem sám tomu podle poznámky pod čarou mnoho nevěří;[5]) a je to též docela pravdě nepodobno. Jistě by si byl opat zbraslavský nedal ujíti takovou příležitost, aby o tom k větší slávě Václavově nezanechal zprávy ve své kronice.

Tak došlo roku 1300 k slavnému tažení do Polska, které končilo korunováním v Hnězdně. S korunou polskou podána ovdovělému Václavovi (Jitka zemřela 1297) i ruka dcery Přemyslavovy Elišky, která repraesentovala národní dědičku polskou. K obřadu korunovačnímu poznamenává Graebner, že prý Jan biskup brixenský k velkému hněvu arcibiskupa hnězdenského položil latinskou řečí důraz na německý ráz nové vlády[6]) a dovolává se 67. kapitoly kroniky Zbraslavské. Ta však nic podobného nepraví. Arcibiskup hnězdenský se nepohoršoval dle její zprávy nad obsahem řeči biskupa brixenského, ta se mu líbila, ale nad tím, že ji měl Němec.

---

[1]) Goll, Čechy a Prusy, str. 43—45. — [2]) Graebner, l. c., str. 104. — [3]) Emler, Reg. Boh. II., č. 1843. — [4]) Graebner, l. c., str. 104. — [5]) Tamže, str. 105. — [6]) Tamže, str. 107. Graebner uvádí podle mylného udání kroniky Zbraslavské arcibiskupa Petra místo Jakuba, srov. Novák-Novotný, Kronika Zbraslavská, str. 141.

To je smysl slov: »Tento byl by velmi krásně kázal, kdyby nebyl psí hlavou a Němcem.« Podle těchto slov se nedá přece Václavově diplomacii podkládati taková naivnost, že by u přítomnosti velmožů a prelátů polských, Němcům velmi nepřátelských, byla akcentovala »den deutschen Charakter der neuen Herrschaft«.

Místní odpor proti Václavově vládě v Polsku uvádí Graebner ve spojení s pokusy uprchlého Vladislava Lokétka cizí pomocí vniknouti do země.

Vpád Rusů roku 1300 do Sandomiřska ztrestán byl 1302 výpravou vojska krakovského a sandomiřského, která skončila porážkou nepřátel a vzetím Nového Lublína, takže odtud nemohl již Vladislav v pomoc doufati.[1]

Sotva byly zabezpečeny hranice, počato s organisací vnitřní správy země a té vzdává Graebner jako před ním Bobrzyński a Goll[2] zaslouženou chválu. Graebner se pokusil o analysi českého správního systému v Polsku: Je to jakési sloučení staré polské ústavy s novými politickými činiteli. Staří vévodové a rozliční palatini nebyli ve svých právech rušeni, ale vlastní moc byla vložena do rukou nových úředníků dosazených od krále, hejtmanů. V Krakově a Sandomiři měl Václav již dříve své hejtmany, roku 1302 vyskytuje se takový hejtman v Lenčici. Důležitá je správa Pomořan a Kujavska, jichž vévodové žili v úplném míru s králem, a kde přece nalézáme královské hejtmany. Pomořansko odstoupili králi Václavovi markrabí braniborští za državy a práva jeho v Míšni.[3] Centrální politická moc nad těmito správci jednotlivých vévodství byla očividně spojena s úřadem hejtmana velkopolského, který byl náměstkem královým. Prvý, kdo úřad ten zastával, byl bratr krále Václava Mikuláš, který měl asi v Polsku zůstati trvale a dostal tam od svého bratra větší území, neboť již 27. prosince r. 1301 nazývá se »*dux quondam Opavye*«. Titul jeho je »*capitaneus regni Poloniae.*«[4] Mikuláš však brzy ustoupil do pozadí, snad nespokojen s českou politikou v Uhrách, roku 1303 je již na jeho místě Oldřich z Boskovic.[5]

I hospodářsky mělo býti Polsko připoutáno k české říši a toho mohlo býti dosaženo hlavně dobrou mincí. Graebner míní, že veliká reforma mince roku 1300 také byla jedním z opatření centralisace.[6] Bohatství stříbra v Kutné Hoře dovolovalo zlepšiti hodnotu peněz a roku 1300 dán nový pověstný český groš do oběhu, aby společně s českými zbraněmi vítězně si razil dráhu do Polska.

---

[1] Tamže, str. 108. — [2] Srov. Goll, Čechy a Prusy, str. 47. — [3] Graebner l. c., str. 130 spojuje návštěvu Petra z Aspeltu 10. května r. 1303 ve Waldsassích s touto transakcí. — [4] Zprávu o zanechání Hynka z Dubé jako hejtmana v Polsku vykládá Graebner tak, že byl tam asi až do úplné pacifikace země zanechán s částí vojska. — [5] Graebner, l. c., str. 108—111. [6] Tamže str. 106.

Těžisko celé českopolské říše leželo ovšem v Čechách, jak Graebner praví v »germanisovaných Čechách«. Podle Graebnera tato koncentrace moci byla by pomalu ale jistě poněmčila celé veliké slovanské území, které bylo takto spojeno.[1]) Zde se Graebner poněkud silně oddal svým illusím. Především se nemůže mluviti o poněmčených Čechách, kde sice města byla v rukou Němců, ale kde nepoměrná většina obyvatelstva a šlechta — hlavní činitel politický — byla slovanská. Když tyto »germanisované« Čechy samy nedovedly trvale zmoci slovanský živel v zemi — vidíme to z historie jen o 100 let později — jak může někdo pronášeti logický úsudek, že tuhé a trvalé připojení slovanského Polska by vedlo »langsam aber sicher« k poněmčení veliké slovanské oblasti? Že slovanský živel v Čechách tím nabude velkého posílení, vycítil dobře již opat zbraslavský Petr, *rodem Němec*, který v 67. kapitole své kroniky Polákům radivším se o povolání Václava na trůn polský klade do úst tato slova: »Tak bude Čechům i nám jediný král a společný zákon přátelského spolužití, neboť shodnou se v králi a radovati se budou pod jediným knížetem, kteří nemnoho se liší nářečím jazyka slovanského, neboť kteří týmž jazykem mluví, obyčejně užšími svazky lásky se objímají.«[2]) Tak se na to díval současný německý kronikář; německý historik 20. století na to zírá jinýma očima.

Ovšem podobně pochybeným hlediskem by bylo, kdybychom chtěli ve Václavově polské politice pozorovati vědomé cíle slovanské, před tím varoval již Goll;[3]) zájmy, o něž tu šlo, byly jen territoriální a dynastické jako politika té doby vůbec.

Poslední kapitola knihy Graebnerovy věnovaná Václavovi II. týká se boje o korunu uherskou a konfliktu s kurií a Albrechtem.[4]) Graebner rozebírá podrobně politické poměry v Uhrách v době vymření Arpádovců a dochází k úsudku, že magnátům šlo roku 1301 především o zajištění práva volebního, ale že zároveň hleděli k zásadám dědičnosti, uvažujíce o tom, jak nalézti nového panovníka z rodu svatého krále. Národní strana v Uhrách stála přirozeně proti kandidátu kurie, která považovala Uhry za uprázdněné léno apoštolské stolice. Obrátila se tedy k Přemyslovcům a neuznala Karla Roberta, třeba byl právě tak pravnukem Štěpána V. jako Václav II. Bely IV. (po matce Kunhutě). Graebner uvažuje, jaký význam měly Uhry pro českou říši, vzpomíná, jak roku 1278 rozhodlo postavení Uher osud Přemysla Otakara II., a naprosto nesdílí názor Bachmannův, který považuje přijetí koruny sv. Štěpána za osudnou chybu.[5]) Důvod, proč bylo rozhodnuto pro Václavova syna Václava III., nevidí Graebner v tom, že Václav II.

---

[1]) Graebner l. c. str. 105. — [2]) Novák - Novotný, Kronika Zbraslavská, str. 140. — [3]) Goll, Čechy a Prusy, str. 46—47. — [4]) Graebner, l. c., str. 111—136. — [5]) Bachmann, Geschichte Böhmens I., str. 699—700.

měl na svých dvou říších dosti, ale v té okolnosti, že Václav III. byl snoubencem poslední Arpádovny, dcery Ondřeje III. Vlastní Uhry se rozhodly pro Přemyslovce, Václav III. dal si po korunování v Stolnjčním Bělehradě národní jméno Ladislav. Moc Karla Roberta, korunovaného v Záhřebě, nesáhala za Drávu. Graebner podrobně prohlíží řady stoupenců Václavových v Uhrách a dospívá k závěru, že vlastní Maďaři byli až na výjimky nejsilnější oporou Václavovou, k tomu bychom dodali, že Slováci právě tak podporovali jeho vládu (Matouš Trenčanský). Po líčení marných pokusů Karla Roberta zmocniti se Uher zbraní přechází Graebner k vypsání velikého boje, který následkem událostí v Uhrách zachvátil téměř celou Evropu. Tato kapitola je snad nejlepší částí Graebnerovy knihy. Zde Graebner výborně uplatnil svůj širší rozhled a pojímání českých dějin s všeobecného stanoviska evropské politické situace.

Kurie sledovala české pokroky v Uhrách s napětím a považovala je za křivdu spáchanou na svých právech. Z toho odvozuje Graebner náhlý obrat, jaký nastal 1301 v politice apoštolské stolice. Dosud úzké přátelství s Francií a nepřátelský poměr k Habsburkům. Nyní rychlé sblížení s Albrechtem a obrácení fronty proti Filipovi. Italské zájmy, které dříve odvracely papeže od Albrechta, ustoupily do pozadí před hrozící ztrátou vlivu v Uhrách. Přirozeným spojencem kurie mohl býti jen Albrecht.

Nyní nastal okamžik, kdy po krátké době přátelství, jak jsme výše viděli, jen okolnostmi vyvolaného, dynastie Přemyslovců a Habsburků se opět srazila ve svých životních zájmech. Českou vládu v Uhrách Albrecht připustiti nemohl, nechtěl-li, aby dříve nebo později Habsburkové nebyli nuceni vykliditi i země alpské. Ruku v ruce pustil se král římský i papež do boje s Václavem II., který ohrozil jich společné zájmy.

V postupu kurie proti králi českému a francouzskému pozoruje Graebner mnoho parallelního, i v znění listin. Šlo tu o velikou srážku moci světské s mocí církevní, která dle názorů Bonifáce VIII. stála nad králi a královstvími a Bohem řízena měla říditi zbloudilou moc světskou. Graebner ukazuje, jak od roku 1301 do roku 1302 i tónina papežských bull proti králi českému se stupňuje podobně jako proti Filipovi.¹) Dále vytýká, že právě asi touž dobou, kdy po marném vyslání legáta do Uher u kurie mohlo proniknouti přesvědčení, že Václav neustoupí, dovršuje se naprostá roztržka papeže s Francií.

Také v té okolnosti, že legát papežský po zmaru svého poslání prchl z Uher do Vídně k synu Albrechtovu, vidí Graebner znamení nově se tvořící politické situace.²) Roku 1303 dala kurie

---

¹) Graebner, l. c. str. 125. — ²) Tamže str. 126.

30. dubna Albrechtovi tak dlouho odpírané uznání za krále římského a zvala jej ke korunování na císařství, za to složil Albrecht apoštolské stolici lénní přísahu a slíbil boj proti její nepřátelům, totiž proti Francii a Čechám. V témž roce ve stejný den, 31. května, učinila kurie poslední krok proti Filipovi a odsoudila také Václava.[1])

Ovšem král francouzský a český pomýšleli již před tím na společnou obranu. Slova Bonifácova z 30. dubna t. r. »*Quidam enim principes faciunt colligationes suas*« nemohou se vztahovati leč na úmluvy mezi Filipem a Václavem.[2]) Ke koalici česko-francouzské měla býti také přidružena Anglie. Tomu nasvědčuje vyskytnutí se českého vyslance na anglickém dvoře. Graebner pochybuje, že by bylo při tomto poslání, jak zachovaná listina praví, šlo jen o ostatky sv. Tomáše. Poukazuje také k tomu, že král Edvard ještě po 10. červnu 1302 tituluje krále Václava též jako krále polského, ač v ten den Bonifác VIII. Václavovi užívání tohoto titulu zakázal. Krále anglického vedla do spolku s Francií a Čechy také snaha po emancipaci z tlaku církevní moci.

Graebner klade uzavření spolku mezi Václavem a Filipem do prvé čtvrti roku 1303 a spojuje to s nepřítomností Petra z Aspeltu v Čechách, který od ledna do března nepodpisuje královských listin. Tím se staví Graebner proti názoru Hubrovu,[3]) který se domnívá, že spolek českofrancouzský uzavřen byl teprve roku 1304 a vrací se opět k mínění Palackého, který smlouvu Václava s Filipem položil do roku 1303.[4]) Graebner důvodně vytýká Hubrovi chybu v jeho důkazu, spočívajícího na nesprávné praemisse, že Václav musil nejdříve čekati na papežské ultimatum, aby si hledal spojence. Pro Filipa by nemělo smyslu roku 1304 uzavírati spolek proti papeži — Benediktu XI.[5])

Vedle těchto spolků zabezpečil výtečný státník Václavův Petr z Aspeltu českou říši i na jiných stranách. S rodem askánským pojištěna vzájemná obrana výměnou Míšně za Pomořansko a postaráno o získání Mohuče a Saska. Korutansko — dosud věrný spojenec Habsburků — nechalo Albrechta bez pomoci. Graebner míní, že snad nejstkvělejším výsledkem politiky Petra z Aspeltu v jeho dlouhém životě bylo, že největší část tehdejší Evropy postavil do jednoho šiku proti králi římskému a papeži.[6])

Roku 1304 nastala změna. Po Bonifáci VIII. nastoupil na stolec sv. Petra Benedikt XI., který nepokračoval v nepřátelské politice vůči Francii a tím způsobil ochlazení francouzskočeského přítelství.1) Václav byl od Filipa opuštěn. Vedle toho v Uhrách obrátily se toho roku poměry v neprospěch Přemyslovců. Strana Karla Roberta nabývala stále více půdy, opposice proti Václavovi-Ladislavovi se vzmáhala. Od nastoupení Benedikta XI., který hlavní pozornost obrátil k Uhrám, přebíhají stoupenci Václavovi proudem do nepřátelského tábora. Graebner se táže po příčinách tohoto obratu a vidí je v tom, že uherští magnáti byli zklamáni ve Václavovi-Ladislavovi, kterého svou volbou dosadili na trůn jako národního krále. To prý neodpovídalo cílům české politiky. Podle toho, jak Václav II. zasahoval sám do uherských záležitostí a podle toho, jak se česká vláda zařídila v Polsku, spatřuje Graebner u Petra z Aspeltu snahu o připojení Uher k českopolské říši »im Sinne einer germanisierenden Verschmelzung«.2) Zde opět Graebner vnáší do dějin něco, k čemu nemá dokladů. Zde se opět dívá na lidi čtrnáctého věku očima dvacátého století. Nemá-li k tomu jiného důvodu než ten, že národní strana uherská to byla, která nyní odpadla od posledního Přemyslovce, má jeho náhled velmi slabý podklad. Český systém vládní, který již za Přemysla Otakara II. narazil na silný odpor šlechty, jak doma tak v zemích alpských, nemohl se nadlouho zamlouvati bezuzdným magnátům uherským. Možná, že zasahování Václava II. do vlády v Uhrách bylo neseno nelibě, ale nějaké »germanisační« snahy, o nichž Graebner mluví, by bylo třeba dříve doložiti prameny. Již jméno, které si Václav III. v Uhrách dal, ukazuje, že politika jeho neměla býti protinárodní.

---

[1]) Tamže, str. 127—128. — [2]) Tamže str. 128. — [3]) Huber, Die Zeit des Bündnisvertrages König Welzels II von Böhmen mit dem Könige Philipp IV. von Frankreich. Mitt. des Inst. für oest. Gesch. VI., str. 398. — [4]) Palacký, Ueber Formelbücher I., str. 322, Dějiny české II. 1 (2. vyd.), str. 291—292. — [5]) Graebner, l. c., str. 129. — [6]) Graebner, l. c., str. 131.

Následkem obratu v Uhrách byli oba Přemyslovci nuceni ustoupiti za Karpaty a koncentrovati svou moc v Čechách, kam směřoval hlavní útok krále římského Albrechta spojeného s Karlem Robertem. Jak strannicky toto polní tažení posuzuje Bachmann, nám ukázal již Novotný;3) Graebner se na ně dívá mnohem střízlivěji a považuje Václava za opravdového vítěze. Po odražení útoku na Kutnou Horu nasledoval pro Albrechta nešťastný ústup. Graebner poukazuje na celou řadu dokladů i pramenů o tom, jak »těžce bylo vojsko nepřátelské odvážnými útoky domácí šlechty poškozeno«4) v pravém kontrastu proti líčení Bachmannovu, který o českých pánech neví nic jiného než toto: »Die böhmischen Herren wussten Mannhaftigkeit *wieder nur* (!) in verdoppelten Übergriffen gegen Kirchen und Klöster zu üben.«5) Svůj konečný úsudek o tomto tažení a o tehdejší české diplomacii shrnuje Graebner v tato slova: »Nichts kann der böhmischen Diplomatie ein besseres Zeugnis ausstellen, als dass trotz des ungarischen

---

1) Srovnáme-li s tím, jak změnu na stolci papežském posuzuje Bachmann, Böhm. Gesch. I., str. 705, poznáme, oč hlouběji sahají Graebnerovy úsudky o situaci. — 2) Graebner, l. c., str. 132. — 3) ČČH. IX., str. 379—380. — 4) Graebner, l. c., str. 134, pozn. 6. — 5) Bachmann, Böhm. Gesch. I., str. 708.

Abfalls, trotz Versagens der französischen Hilfe der feindliche Angriff scheiterte.« [1])

Vyhlídky české pro rok 1305, kdy se očekávalo opakování nepřátelství, kreslí Graebner optimisticky. V Uhrách byla ještě silná česká strana, Vladislav Lokétek vnikl sice pomocí uherskou do Krakovska, ale mnoho nepořídil. V Německu získán byl Oto Bavorský. Do Francie poslán Petr z Aspeltu k novému jednání. Graebner praví, neskončí-li boj pro rok 1305 očekávaný hůře než poslední, že nebylo nic ztraceno.[2]) Považíme-li ještě, že v říši to všude vřelo proti Albrechtovi, divíme se Bachmannovi, s jakými nadějemi se chystá s králem římským na Čechy roku 1305.[3])

Smrt Václava II. změnila úplně rozpočty bojujících stran. V této kritické době Václav odešel, nedočkav se výsledků rozhodného boje za upevnění svého životního díla. Možná že by historie soudila o předposledním Přemyslovci docela jinak, kdyby síla jeho tělesná se vyrovnala síle jeho ducha a dopřála mu jen ještě několik let života.

Václavem III. přichází obrat. Thematu tohoto článku se sice již vymyká doba tohoto panovníka, avšak Graebnerova práce přináší tak zajímavé názory o jeho osobě a vládě, že je nemůžeme pominouti mlčením. Dosud byl Václav III. na základě zpráv kroniky Zbraslavské považován za zhýralého, lehkomyslného mladíka jemuž záležitosti státní byly docela vedlejší starostí. Tak ho posuzuje Palacký i Bachmann.[4]) Graebner se dívá na Václava III. docela jinak.

Že údaje kroniky Zbraslavské o jeho politické nečinnosti se nezakládají na pravdě, ukazuje Graebner na listinách. Hlavně o Polsko jevil starost; ve spojení s pruským řádem mělo býti čeleno Vladislavovi Lokétkovi. Tak prostřednictvím řádu došlo k smlouvě v Toruni mezi novým náměstkem českým v Polsku a mezi Přemyslem Kujavským. Dle této smlouvy měl následovati osmiměsíční klid zbraní, v němž Graebner vidí pro Čechy jistou výhru. Do té doby mohl Václav III. s tak silným vojskem se objeviti v Polsku, že by se s ním Lokétek nemohl měřiti.[5])

Polská politika to byla, která přiměla Václava III. k rychlému smíru s Albrechtem. Mírem tím slibuje Albrecht Václavovi nepřekážeti v držení království Českého a Polského a ostatních jeho knížectví a zemí. Tedy Albrecht značně se svých požadavků slevil, spokojiv se s Chebem a Míšní, která musila býti ovšem zase od markrabí braniborských vykoupena vrácením Pomořan. Povolnost Albrechtovu vysvětluje Graebner tím, že Oto Bavorský po nezdaru krále římského v Čechách přešel na českou stranu, že dokonce

---

[1]) Graebner, l. c., str. 134. — [2]) Tamže, str. 135. — [3]) Bachmann, l. c., str. 708. — [4]) Palacký, Dějiny čes. II., 1 (2. vyd.) st. 304—305; Bachmann, Gesch. Böhmens I., str. 709. — [5]) Graebner, l. c., str. 138—139.

Korutansko hledalo sblížení s Čechy proti habsburské převaze a že k tomu ještě postavení Albrechtovo v hořejších zemích bylo ohroženo. Nebyla tedy roku 1305 situace pro Albrechta tak příznivou a pro říši českou tak beznadějnou, jak tomu chce Bachmann, tvrdě, že by ani panovník s dokonalou energií a zralý věkem v Čechách tehdá sotva co velkého pořídil.[1]) Graebner vidí dokonce ve slovech smlouvy mezi Albrechtem a Václavem III., jimiž se Václavovi zabezpečuje i držení jiných jeho knížectví a zemí,[2]) uznání panství jeho nad Uhry (»stillschweigende Anerkennung von Wenzels Herrschaft über Ungarn«).[3]) Kdyby tomu tak bylo, pak nemůžeme mír tento považovati za nečestný pro Václava III., nýbrž za mír, jaký uzavírá vítěz s poraženým; pak Albrecht povolil ve všech bodech, k vůli nimž válka byla vedena. Odhodlal-li se za to Václav k rekompensacím v Chebu a Míšni, vidíme v tom jen obratnost politika, který menšími ústupky chce krýti své velké cíle na jiné straně. Ovšem myslím, že ona výše uvedená slova smlouvy mezi Albrechtem a Václavem III. nedají se vztahovati na království Uherské; spíše je to v listinách obvyklá formule pertinenční, znamenající asi tolik jako regnum Bohemiae et Poloniae cum omnibus pertinentiis. Věta ta zní »*in ipsis Boemiae et Poloniae regnis et in omnibus aliis principatibus et terris ac generaliter omnibus, quae ad ipsum Wenceslaum, Boemiae et Poloniae regem ... ex successione paterna vel quoqunque alio titulo pervenerunt.*« To je uznání království Václavova v Čechách a Polsku a všech knížectví, zemí a vůbec všeho, co na něho *jakožto krále českého a polského* přešlo. Tím jsou asi míněna všechna území, která jsou k české neb polské koruně v lenním svazku. A kdyby se i Albrecht vůči svému spojenci Karlu Robertovi tak neupřímně zachoval, že úmyslně tak nejasně stilisoval listinu, aby slova ta si mohl vztahovati Václav i na Uhry, pak jistě věděl, že cena tohoto uznání je illusorní. Karel Robert opanoval zatím až na malé výjimky celé Uhry.

Zajímavější je, jaké motivy podkládá Graebner politice Václava III. Podle něho Václav obrátil celou svou pozornost k Polsku, aby utvořil velikou a jednotnou říši (mit voller Gleichstellung aller Landesteile). Graebner vidí v posledním Přemyslovci opravdu národního krále, který se v Uhrách naučil ctíti národní hrdost a byl proniknut ideou národní, probudivší se v tehdejší české šlechtě (Dalimil).[4])

S tohoto hlediska budeme se tedy dívati na jeho obcování a jeho přátelské zábavy se šlechtou, které kronikář zbraslavský íčí v tak černých barvách. Kronikář Petr byl Němec a již z toho důvodu se mu nemohly líbiti příliš důvěrné styky mladého krále s českou šlechtou, ale asi ještě více mu bylo proti mysli, že nový král se tím vymykal z vlivu dříve všemohoucího kléru. Tomu dal Petr ve své kronice průchod, srovnávaje v kapitole 84. Václava III. s Roboamem, synem Šalamounovým, který pohrdnuv radou starších Israelských vyhledával k své zkáze společnosti a výroku mladších. Když Václav II. rozdával církevním ústavům plnýma rukama, byl za to veleben od kroniky Zbraslavské, když Václav III. začal rozdávati šlechticům — činil tak z opilství. Kronika Zbraslavská Václavu III. zřejmě ubližuje a v historii se vlekou tyto křivdy do dnešní doby. I kdybychom s Graebnerova názoru o Václavově uvědomělém slovanství něco slevili, nemůžeme se s ním rozloučiti bez hlubšího dojmu — to byla labutí píseň dynastie Přemyslovců. Právě když Václav III. s ozbrojenou mocí byl na pochodu do Polska, aby upevnil spojení obou bratrských národů pod jednou vládou a snad i jich splynutí, tehdá ještě možné, zarazila mu cestu ruka vrahova v Olomouci.

---

[1]) Bachmann, Geschichte Böhmens I., str. 709. — [2]) Emler, Reg. Boh. II., . 2053. — [3]) Graebner, l. c., st. 137. — [4]) Graebner, l. c., str. 136.

Graebner prvý applikuje na tento zločin zásadu »*Fecit, cui profuit*« a ukazuje, že na smrti Václava III. největší zájem mohl míti Vladislav Lokétek.[1]) Ukazovalo se na Albrechta, na Uhry, na někoho z domácí šlechty a nyní přichází nové podezření, ale jistoty o pohnutkách sotva asi kdy nabudeme.

Jaká tragika leží pro národ český ve vraždě Václava III., nedovedeme si dnes po 600 létech ani představiti; dnes nedovedeme se vpraviti do toho, co znamenala pro středověkou říši smrt panovníka a vymření dynastie a to v tak významný okamžik. To byl otřes silnější onoho z roku 1278 a takové dvě rány poměrně krátce za sebou nezůstaly bez osudných následků i na tak pevné státní těleso, jakým byla říše česká za posledních Přemyslovců; nyní následovala úplná reakce.

Že se český stát z katastrofy 1278 tak brzy vzpamatoval, měla hlavní zásluhu dynastie se svými tradicemi. Viděli jsme, jak Václav II. s obdivuhodnou vytrvalostí pokračuje všemi směry v díle, jemuž postavil základy jeho otec. Geografická síla velkého territoria, přírodní bohatství země, rozkvět hospodářských poměrů a vojenská zdatnost hlavně šlechty tvořily pevnou základnu pro jeho snahy. Volba vynikajících státníků, jimž svěřeny osudy země, uspíšila vývoj a dovedla českou říši k takovému stupni moci, na jakém nebyla nikdy před tím ani potom. Roku 1306 hlavní faktor, dynastie, zmizí a celá stavba se sřítí. Teprvé po mnohých převratech, až nová dynastie zdomácněla, za Karla IV., vracejí se doby bývalé moci a slávy, ale za poměrů již docela změněných. Říše českopolská to již nebyla.

---

[1]) Graebner, l. c., str. 141.

Bohuslava Balbína Bohemia Docta.

Napsal Jos. Hanuš.

(Dokončení.)

A neméně zajímavé jsou i jednotlivé posudky Balbínovy o spisech a spisovatelích, tím spíše, že nejednou působily mocně na pozdější názory až hluboko do XIX. stol.

Tak zasluhuje zmínky již první posudek o *Kristianovi*: ‚Primus, quod sciamus, et cujus ad nos monimentum aliquod pervenerit, in Bohemia scriptor ... scripsit vitam patrui sui S. Wenceslai et abaviae S. Ludmilae magna verborum simplicitate, majori etiam studio veritatis‘ (BD. Cand. I., 1 sl.). Naivní důvěru Balbínovu v authentičnost spisu, jejž on prvý otiskl s obšírnými poznámkami v ‚Epitome‘, rehabilituje a zdůvodňuje dnes Pekař proti skepsi vzniklé již v XVIII. stol.

Stejnou chválou Balbín zasypává také *Kosmu*, jejž zná pouze z mladšího rukopisu kapitolního ‚asi z doby Václava II., syna Otokarova‘; jmenovitě tu Balbínovi imponuje Kosmova učenost, prostá pravdivost a objektivní nestrannost, tak cizí a vzácná době Balbínově.

Naproti tomu překvapuje stručná, chladná zmínka, jíž Balbín odbývá *českou Kroniku Boleslavskou*: ‚Chronicon est quoddam *incerti* authoris Bohemicis rhythmis antiquis conscriptum ... nihil fere in eo codice legisse memini, quod non Cosmas, Hájek(!), aliique nostri scriptores uberius et clarius enarrassent‘. Národní tendence, pro kroniku tuto tak význačné a Balbínovi tolik blízké, nedotčeno ani slovem, ani významného vydání Ješínova! Či Balbín nesměl více říci, byv poučen osudem vydání onoho? BD. nepodává o tom poučení. Za to dosvědčuje jinou okolnost. Na str. 29 uváděje z výčtu Hájkova *Dalimila Meziříčského*, kanovníka boleslavského, Balbín poznamenává: ‚neque hunc mihi videre contigit, etsi sciam in amici manu fuisse‘. Balbín tudíž v BD. (fuisse ukazuje na smrt Pešinovu, jejž tím přítelem patrně míní) a ovšem také v ‚Epitome‘ (VI., cap. 5) rozlišuje oba spisy a není, jak se do nedávna obecně tvrdilo, původcem názvu *Dalimilova Kronika*, nýbrž byl to Pešina, jenž učinil tak 1673 (ve spise ›Phosphorus septicornis‘ pag. 26 a 128) a opět 1677 (v ‚Mars Moravicus‘ pag. 277).[1])

---

[1]) Upozornil na ten omyl také Mil Jeřábek (v ČČH. X., 62) správně až na to, že poznámku na str. 42 (Ung.) mylně přičítá Balbínovi. Jest to poznámka druhého vydavatele Candida, jenž ovšem, jako Bolelucký, Dobner a j. (až do *Dobrovskéko*) věřil ve správnost názvu Kronika *Dalimilova* pro Kroniku Boleslavskou.

Překvapující rozdíl v posudku Kosmy a Kroniky Boleslavské do jisté míry se opakuje při latinských kronikářích *Františkovi Pražském* a *Benešovi z Weitmile* s jedné a při českém *Pulkavovi* s druhé strany. Oba prvé zahrnuje širokou, vrchovatou chválou[1]) a vyzývá milovníky českého dějepisu, aby snesouce v jedno Beneše, Františka, Jaroslava a to, co uveřejnil Freher, vydali tiskem; při Pulkavovi, jehož znal jen *v českém* překladě, kterýž pokládal za originál, sotva se dotýká jeho ‚summa diligentia ac fide' a míní, že teprve v latinském překladě, jehož velmi si přeje, ‚ejus historia punctum ferret apud prudentes'.

Tím obšírněji Balbín se rozpisuje (na třech stranách!) o známé kronice *Eneáše Sylvia*, založené hlavně na Pulkavovi, o kronice, o níž Palacký pověděl, že by bylo třeba napsati velkou knihu, chtěl-li by kdo vyvrátiti všecko to křivé, nesprávné atd., co Eneáš píše ‚im Tone eines vollkommen Unterrichteten'. Balbínovi vlastenci patrně vedle humanismu Sylviova imponuje jednak podnět díla doznaný samým Eneášem (‚invicta Bohemorum fortitudine adductus'), jednak ta okolnost, že papež napsal o Češích kroniku: ‚sane paucis gentibus ea felicitas contigit, ut historiae suae Pontificem haberent authorem!' Prvým pohledem poznáváme v těchto slovech člena řádu, jenž tolik působil pro papežství.

Svědectvím tohoto cizince a papeže — tudíž podle mínění Balbínova tím věrohodnějším — Balbín také hájí české povahy a vzdělanosti proti zlomyslným a nesprávným pomluvám jiných cizích historiků, jmenovitě J. Aubana, vyhlašujících Čechy za ‚illiteratos, amusos, verbo barbaros'.

Z téhož důvodu také a ovšem i pro hodnost spisovatele pomíjí četných jeho nedostatků, omlouvaje i výtky cizí, jmenovitě nedostatek chronologie, přílišné kažení českých jmen a to, že nevypsal historie národa, nýbrž spíše děje králů.

Sympathie humanistické zřejmě se ozývají také z Balbínovy chvály o *Prokopu Lupáčovi* a jeho historickém kalendáři (2 str.), ač nezná jeho životopisu Karla IV. Chvála ovšem týká se jen obsahu kalendáře, jehož formu měl za nevhodnou pro historické zpracování (str. 25 sl.).

Ze seznamu rukopisných pramenů Lupáčových, jejž tu Balbín otiskuje, patrno, že neznal starších rkpů Kosmy, latinského Pulkavy, a rovněž neviděl Marignolu, kroniku Opatovickou a Martimiani.

---

[1]) ‚Tanta diligentia tantaque perspicuitate rerum, quae gestae sunt, describit (František Pražský), ut hunc unum — quod attinet illa tempora — caeteris omnibus aevi illius scriptoribus anteferam; nihil ejus historia (Beneše z Weitmile) (sola latinitate excepta, quae ejus saeculi vitiis scatet) illustrius, nihil etiam verius (quia visa abs se, vel comperta scribit) esse potest'.

Z nejobšírnějších jest stať o pověstném *V. Hájkovi z Libočan* (4 str.!), plná upřímné chvály, obdivu a apologie Hájka historika i člověka proti některým výtkám, jež tudíž vyskytaly se již před zničující kritikou Dobnerovou. Balbín jest přesvědčen, ‚že annales Bohemiae ingenti labore conscripti aeternam viro gloriam pepererunt‘ . . . že ‚nullum prae Hagecio hactenus patria habuit virum historiae scientiorem‘.

Balbín pouze vytýká nespolehlivou chronologii, ale i v tom hájí Hájka, svaluje vinu na jeho prameny. Jiné omyly — lží nepřipouští! — omlouvá velikým rozsahem i bohatostí díla a Homerským podřimováním: ‚Qui Hagecium accusant, centum res memorabiles ab eo prius didicerunt, quas ante non audierant, tum unam reprehendunt. Verum opere in magno (ut de Homero dormitante canit Horatius) fas est obrepere somnum; somnum, aio, non mendacium, nam qui Hagecium quasi studiose in laudem Ecclesiae Vetero-Boleslaviensis mentiri voluisse nuper asseruit, pace tanti viri dicam, insignem injuriam et calumniam, quam revocare oporteat, Hagecio impegit.‘[1])

Proti takovým omylům Balbín klade na váhu množství pramenů Hájkových (přes 30, jež také vyčítá při Lupáčovi), ‚quos hodie non habemus, non vidimus, non legimus‘, ve své naivní, důvěřivé poctivosti netuše, že ani Hájek mnohých neměl, neviděl, nečetl, nýbrž prostě je vylhal, a také pochvaly Brikcího z Licka a Veleslavínovu. Posléze Balbín omlouvá i jeho nedosti přísné náboženské stanovisko — jak patrně zdálo se jesuitům (v tom tuším také příčina, proč i kronika tohoto katolického kněze octla se posléze na jesuitském indexu) — vůči kacířům, husitům; vysvětluje to vlivem M. Vavřince, jemuž prý Hájek příliš důvěřoval (str. 18 sl.).

Z apologie Balbína, našim mladším buditelům tolik sympathického, nejzřejměji proniká rozdíl mezi dobou Balbínovou a Dobnerovou, z ní vysvětluje se do jisté míry také obliba a vážnost Hájkova u mladších českých buditelů i po zničujícím odsouzení Dobnerově a Dobrovského.

Stejně obšírně (na půl čtvrté straně) a s chválou ještě větší, ba největší Balbín referuje o *Veleslavínovi* a jeho Historickém kalendáři (zvláště o druhém vydání z r. 1590).

Z nadšených pochval Balbínových o Veleslavínově podivuhodné sčetlosti v pramenech domácích i cizích (ovšem jen výpravných), o bohatství zpráv, soudnosti, přesné chronologii a citování pramenů, čímž ‚historiam nostram, quae multis ante aetatem suam pro fabula habebatur, stabilierit primus, aut stabilire conatus sit', vycíťujeme, že Veleslavín historik asi v mnohé stránce byl vzorem historikovi Balbínovi.

---

[1]) Ungar tudíž nadsazuje, počítaje Balbína k těm, ‚qui Hagecium imposturae ac fabularum condemnarunt‘ (BD. Ung. I., 3 pozn.).

A stejně Balbín vynáší Veleslavínovy zásluhy o českou řeč a vzdělanost: ,Ad linguae bohemicae cultum et elegantiam, quae Rudolphi II. tempore *ad summum pervenerat,* plurimum contulit ejus industria (str. 13)... Denique quidquid doctum et eruditum Rudolpho II. imperante in Bohemia lucem aspexit, Veleslavinum vel authorem, vel interpretem, vel adjutorem, vel ad extremum typographum habuit, praeclaro diligentiae et de patria bene merendi argumento' (14). Tímto výrokem, tolikrát citovaným v české historii literární, a celou statí vřelou, ale zároveň věcnou, na dobré známosti Veleslavínových spisů založenou, Balbín mnoho přispěl ku přeceňování Veleslavína u buditelů českých, jmenovitě na újmu Bratří, i ku předsudkům o zlatém věku české řeči a literatury za věku Rudolfova, jež porůznu dodnes se udržují.

S poměrnou střízlivostí Balbín posuzuje *Dubravia* a zvláště *Paprockého*, u něhož shledává vůbec mnoho blouznění a omylů, zvláště v díle o slezské šlechtě, jež psáno ,povrchně a nedbale'; jen jedna okolnost jest mu k omluvě: že první psal o rodopisech.

Ve zvláštní světlo Balbín staví historické dílo *Viléma Slavaty*. Nejen že ho klade mezi ,největší muže a nejlepší i víry nejhodnější spisovatele' (BD. Ung. I. 99), nýbrž vypráví, že dílo jeho zůstalo netištěno hlavně z té příčiny, ,quod aetas nostra veritatem audire non sustineat' (BD. Cand. I., 54).

Stejně zajímavé zprávy Balbín podává o příteli *Pešinovi*, jmenovitě o své účasti na jeho historických pracích, k nimž dal podnět, o osudech druhého dílu spisu ›Mars Moravicus' (dědicové nestarali se o jeho vydání, omlouvajíce se odiósním pro dobu obsahem), o neochotě Pešinově, s jakou sděloval Balbínovi i Crugeriovi histor. prameny, vymlouvaje se, že podle příkazu kapituly z knihovny ani archivu nesmí se nic odnášeti ani nikomu půjčiti atd.

Nejnekritičtěji Balbín posuzuje druhého svého přítele, jesuitu *Crugeria*. Nejen pro jeho přátelskou ochotu ve sdělování pramenů, ale i pro jeho historické vědění a dílo má samé pochvalné superlativy (BD. Cand. I., 17 a 259), vytýkaje pouze formu kalendářní a pak že nedbal o vytříbený sloh.

Významnější než toto nekritické přecenění jest Balbínova zpráva o dokončení Crugeriových ,Sacri pulveres': září a říjen po smrti Crugeriově vydány z jeho pozůstalosti; listopad a prosinec Balbín z piety k příteli sám dopsal, ale prý posud nenašel maecenáše k jejich vydání (BD. Cand. I., 259).

Od vřelé, často nadsazené chvály historiků katolických (Hájka, Crugeria) podivně, až vyzývavě se liší chlad a zamlklost Balbínova vůči historikům *nekatolickým*. Dívá se na ně se stranického stanoviska protireformačního jako na kacíře, pro kacířství odsuzuje nebo aspoň podceňuje i jejich zásluhy historické.

Nejvýznačnějším dokladem toho jest Balbínova zmínka o *Bartošovi Písaři* a jeho ‚Kronice Pražské'. V díle, jež obsahem, methodou i formou patří k nejvýznamnějším historickým spisům celého středověku českého, Balbín spatřuje jen ‚zlomyslnou' snahu, aby namluvil lidu a čtenářům, že jeho Pikardi, ‚lidé nejnešlechetnější, byli nevinní a svatí'; ba podle svědectví Candidova Balbín do jednoho exempláře Kroniky napsal vlastní rukou: ‚Historia Pragensis, verius Historia Piccardorum, scripta in eorum defensionem . . ., plena mendaciis et calumniis in Catholicos et Hussitas, (BD. Cand. I., 163 a 164).

Stejnou ‚malignitatem in Catholicos' Balbín vytýká ‚kacíři' *Vavřincovi z Březové* (de Brzezina), ač z autopsie neznal jeho díla o válce husitské (viz výše stať o Hájkovi); za to chválí jeho český překlad pověstného cestopisu Mandevillova, ‚supra modum curiosam et jucundam historiam'.

Sympathičtější jest Balbínovi *Václav Břežan,* jehož Život Viléma z Rožmberka doporoučí ku přeložení do latiny a k vydání (BD. Cand. I., 165), ba i *Mat. Lauda*, hlavně proto, že přes své kacířství ‚Taboritarum et ejusdem farinae hominum in patrias homines crudelitatem abominatur et detestatur' (BD. Cand. I., 33).

Za to u Balbína jesuity nedošel milosti jiný historik husitství, *Theobaldus*, jednak proto, že ve svém kacířství odvážil se nadepsati jeden spis ‚Hussi Martyrium' a hlavně, že nepříznivě se dotýkal jesuitů.[1])

Ukázky tyto zajisté stačí k důkazu, že Balbín již při oceňování historiků českých zapomínal na vlastní zásadu historické nestrannosti, objektivnosti.

* * *

Celkový názor jeho o literatuře české, jak obráží se v BD., přesvědčí nás o tom ještě význačněji.

Na *pohanský pravěk* český a jeho kulturu Balbín dívá se očima křesťanského kněze a vzdělance XVII. století. Čechové před pokřestěním jsou mu ‚gens fera et barbara', ‚natio bellicosa, quae cultum litterarum ad eum diem centemserat' (Epitome, str. 8). Přes tyto názory o barbarství pohanů českých, jimiž tolik se liší od Hájka i pozdějších romantiků, Balbín vlastenec s plnou důvěrou přijímá a opakuje, tuším po Veleslavínovi, bajku o domnělé první škole, učiněné pohanské akademii v Budči, v níž prý učila se mládež šlechtická bez rozdílu pohlaví, kam chodili prý za mládí i Přemysl a Libuše! Nejen v historické literatuře XVIII. stol. (na př. v Abbildungen böhm. u. mähr. Gelehrten, u Voigta a j.), nýbrž ještě v pověstném padělku RZ., ba i v ‚Historii‘ Jungmannově shledáváme ohlas a důsledky těchto fantastických zpráv Balbínových a jeho pramenů, přes rozhodnou skepsi Frant. Faustina Procházky a zvláště Dobrovského.

---

[1]) Quod Historiam (Theobaldi) attinet, mallem magis ad veritatem et fidem comparatus, ad eam scribendam accessisset, nec se torrente affectuum rapi passus esset; ut quid enim supervacui illi excessus, et acerbae invectivae in Societatem Jesu, in historia, quae centum amplius annis Societatis primordia antecessit? (BD. Cand. 31.)

Teprve *křesťanství* přináší podle Balbína Čechům a vůbec Slovanům počátky pravé vzdělanosti a podklad její, písmo. Za obé jsou zavázáni ‚apoštolům‘ Cyrillovi a Methodovi. S nadšením vlastence i vzdělance, ale také katolického kněze,[1] Balbín slaví oba světce již v ‚Epitome‘, vynášeje jako nejkrásnější jejich zásluhu, že zavedli n nás pěstování věd, jimiž dotud pohrdal bojovný národ, zařídili školy, jmenovitě v Budči, jehož pohanská akademie proměněna na křesťanskou, k ‚veliké slávě slovanského národa a jazyka‘. Se stejnou chválou Balbín o obou světcích píše v ‚Obraně‘, v ‚Miscellaneích‘ (v 4. knize I. dekady, věnované světcům českým) a posléze také v BD., ač tu, nechtěje se patrně opakovati, jen mimochodem se dotýká jejich kulturního působení a vynálezu písma, jež Method prý zavedl i do školy budečské.[2]

Jinak však ani o době *prvokřesťanské* a její kultuře Balbín nevyslovuje se nikterak zvláště lichotivě. I v tom patrně se liší od názorů romantiků buditelů. ‚Gens Bohema — píše v Appendixu I. části BD. Ung. — ex quo erudita est, belli studiis et clamoribus oblectari magis, quam silentio librorum teneri solebat; tarde apud nos in honore literae esse, tarde scholae aperiri coeperunt, tardius etiam Bibliothecas . . . paravimus‘. Čechové měli sice ‚ingenia‘, ale vzdělanost (cultura) scházela jim až do Karla IV. a založení university (BD. Ung. I., 2).

Vedle zmíněného stanoviska učence XVII. stol., s něhož Balbín dívá se na literaturu, musíme ovšem důvod tohoto názoru hledati také v okolnosti, že kromě kronik skoro všecka nejstarší naše literatura, jmenovitě česky psaná, zůstala Balbínovi neznáma: o rozkvětu české legendy a rytířské romantiky (z ní zná jen pozdní tisk *Trojanské kroniky*[3]) Balbín patrně nemá ani potuchy.

---

[1] Srov. obnovení kultu cyrillo-methodějského na Moravě r. 1676 a protireformační tendence, sledované i v naší době na př. V. Štulcem a moravským duchovenstvem (Denis, Čechy po Bílé hoře I., 238). —

[2] ‚Existimo illos esse characteres, quales ex Slavorum coenobio Pragae descripsit Paproczkius et quibus hodieque Rutheni, Slavi, Croataeque utuntur, ut audio . . . Budecae literas illas priores S. Methodium docuisse, nemo poterit dubitare, quisquis veterem historiam nostrae gentis excusserit (BD. Ung. I, 105). —

[3] Z německých pramenů Balbín se patrně dověděl o ‚quaedam opuscula versibus germanicis scripta, quae de facto exstant‘ (BD. Cand. I., 52), t. j. o milostných písních, jež Balbín mylně přičítá Václavovi IV.

Připomíná výslovně jen český překlad *bible* ‚starý přes tři sta let‘ (v Obraně 143) a *duchovní píseň* českou, jejíž vznik a uvedení do kostela klade již v prvé počátky křesťanství (píseň ‚Hospodine pomiluj ny‘ a ‚Sv. Václave‘) a vůbec v dobu předhusitskou, výslovně tím míře proti Veleslavínovi, jenž v předmluvě ke kronice Kuthenově správněji pokládal Husa a Jeronýma za původce českých písní kostelních.1)

Vyvrcholením staročeské doby, ba zlatým věkem celé literatury české Balbínovi jest doba Karlova s největším svým činem: založením pražské university Karlovy. Jí teprve dostalo se Čechám ‚fons eruditionis nostrorum hominum . . . quidquid ingeniosum, doctum et eruditum in artibus et scientiis in Bohemia fuit, in hac Academia vixit et floruit‘ (Praefatio I. části BD. Ung.). Tento názor o zlatém věku Karlově, jejž Balbín opírá pouze o rozkvět vzdělanosti universitní, ve formě i v obsahu nečeské, nenárodní (nezná ani *Smila Flašky* a jen povrchně *Štítného!*), nabyl téměř historického významu; téměř až do Dobrovského a zvláště Palackého a Šafaříka, kteří teprve ukázali na význam husitství, vládl v naší literární historii (ještě v Jungmannově ‚Historii literatury české‘ z r. 1849!), ba držel se vlastně až do vydání Vlčkových ‚Dějin‘.

Stejný význam pro pozdější literární historii českou má také Balbínův názor o českém středověku a jeho jádru, *husitství*. Pro dobu, kterou od Palackého a Šafaříka pokládáme právem za největší v českých dějinách kulturních, dobu, která jediná z českých dějin ode dávna láká pozornost ciziny a dnes hlavně poutá k dějinám českým nejen německé historiky, nýbrž i anglické, ruské, francouzské (*Denis!*), jak pěkně poznamenal Goll (v ČČH. X., 69), Balbín nemá nejmenšího pochopení, nejslabších sympathií. Příčina jest na snadě. Balbín nedovedl se dívati na české husitství jako klidný, objektivní historik, ba ani jako vlastenec a vzdělanec — nýbrž jen jako člen Řádu *jesuitského*, hlavního představitele české protireformace. S tohoto hlediska celá literatura českého středověku rozpadá se Balbínovi na dvě skupiny: *katolickou* a *kacířskou*. Jediné ona budí jeho historický zájem a uznání; této namnoze pomíjí nebo ji zatracuje.

Jak osudným bylo takové pojímání nejen pro BD., nýbrž také pro pozdější vývoj literární historie české, posoudíme, vzpomeneme-li si, že právě nekatolické spisy tvoří rozhodnou a nejcharakterističtější většinu středověkého písemnictví českého, a dále, že

---

1) ‚Hallucinatur Weleslavinus (Praefat. in Cuthenum), qui ab Husso et Hieronymo cantiones Bohemicas inductas in templa tradidit; nam ad prima religionis christianae apud nos tempora earum origo sine dubio referenda est, ut patet ex Cantionibus S. Adalberti‘ (tu odkazuje k životu arcibiskupa Arnošta BD. Ung. I., 109).

BD. také tímto hlediskem ovládá naši literární historii až po Dobrovského, ba až po Šafaříka a Palackého.

Stejně zřejmo je, že BD. tímto stanoviskem protireformačním blíží se pověstnému Koniášovu ‚Klíči‘. Ale jest tu zároveň významný rozdíl, který pro Balbína svědčí velmi příznivě. Balbín především nikdy neschvaluje, naopak zamítá krajní důsledky jesuitského pojetí literatury české, totiž barbarské ničení spisů nekatolických, jak doložili jsme výše (str. 144). Balbín dále jest mnohem tolerantnější, připomínaje s uznáním aspoň jednotlivé spisy a spisovatele nekatolické, na př. Příbrama, Nudožerského, Kralickou bibli, Komenského, Stránského, tudíž spisy, jež ‚Klíč‘ označil vesměs za spisy nezasluhující zachování a polepšení; jmenovitě díla netheologická posuzuje často objektivně, sympathicky (Všehrdovy Knihy devatery, Harantovu Cestu a j.), ba místy vlastenectví dodává mu odvahy i k apologii nekatolíků proti svému Řádu (viz str. 301).

Význam a odvahu těchto pochvalných a apologetických zmínek o knihách nekatolických nesmíme měřiti dobou dnešní, nýbrž dobou Balbínovou, kdy Řád jesuitský kletbou a peklem hrozil každému, kdo by kacířské knihy ‚bránil spáliti nebo kdo by řekl, že ta kniha není zlá, že by se páliti neměla‘, a kdy sám zákon čtení a šíření kacířských knih zařazoval mezi sprosté zločiny, propadající trestu mečem, provazem, ohněm. V 18. stol. za dob Koniášových i Balbínova BD. byla by se bezpochyby ocitla na indexu, v čemž tuším také důvod, proč tak dlouho zůstala v rukopise; výslovně to dosvědčuje Jungmann, napsav: ‚Co Balbín o literatuře české sepsal, teprve po zrušení Řádu tištěno býti *smělo*‘ (Hist. lit. čes. 1849, 242).

S náboženského a protireformačního hlediska Balbín posuzuje již tak zvané předchůdce Husovy; jmenovitě *Konráda Waldhausera* (Conradus ab Austria, de Steken), *Jana Miliče* a *Matěje z Janova,* vyšetřuje hlavně jejich poměr ke kacířství Husovu. Rozhodně hájí katolické pravověrnosti obou prvních,[1]) odvolávaje se na to, co pověděl již v ‚Epitome‘ (BD. Cand. I., 109). Za to dosti pochybným jest Balbínovi *Matěj Pařížský (z Janova*, Balbín píše: *a Panow*); nechává otázku jeho pravověrnosti nerozhodnutu, ač kloní se k jeho pravověrnosti a tudíž skepticky přijímá mínění kacířů, kteří si jej přisvojují (BD. Cand. I., 106 sl.).

Zajímavé jsou zmínky o *Štítném*, jehož památku Balbín po staletém zapomenutí opět vzkřísil. Se jménem Štítného BD. uvádí pouze jediný spis: ‚Liber bohemicus Thomae de Zasmuk catholici Equitis Bohemi, continet instructionem filiorum‘ (z knihovny Klementinské; Cand. II., 42). Jsou to slavné *‚Kniky šestery o obecných věcech křesťanských‘* v opise Vávry z Jivjan z r. 1492. Z dalšího udání obsahu a z dodatku (‚compositus est hic liber an. 1412 et descriptus‘) patrno, že Balbín tento sborník četl, ovšem dosti zběžně, jak vysvítá z neporozumění poznámce prvního opisovatele *Matěje Čapka* (z r. 1454), ukazující na složení před 80 lety (t. j. 1374), již Balbín přičítá opisovateli druhému a tudíž chybně složení klade do r. 1412.

---

[1]) Milíčovi přičítá spis ‚De Cruce et tribulationibus Ecclesiae Dei‘, jejž Klíč‘ označil jako nepolepšitelný!

Bez jména spisovatelova Balbín uvádí ještě jiný spis Štítenský z knihovny Klementinské: *‚Sermones de Festivitatibus per totum annum* incerti Authoris‘ (II., 29 Cand.); jsou to známé *Řeči nedělní a sváteční.* Z poznámky o obsahu patrno, že Balbín i tento spis četl a velmi se mu líbil; jmenuje jej ‚valde praeclarus et *luce publica dignissimus*‘.

Význačněji protireformační stanovisko Balbínovo proniká, když přechází na samo *husitství.* Nemaje nejmenšího pochopení ani pro jeho význam sociální, Balbín spatřuje a zatracuje v něm pouze vzpouru proti církvi a papežství, husitskou bezbožnost (impietas BD. Cand. I., 114), kacířství, příčinu všeho neštěstí, jež počátkem XV. stol. se přivalilo na Čechy, zničilo kulturní i hospodářské dědictví zlatého věku Karlova, jmenovitě také kvetoucí universitu a literaturu (BD. Ung. v předmluvě I. traktátu a I., 13; BD. Cand. II., 13), a dovršeno bylo ve stol. XVII. katastrofou bělohorskou a jejími důsledky.

V duchu těchto názorů vyznívají všecky Balbínovy zmínky o husitských a vůbec nekatolických spisech a spisovatelích, jmenovitě theologických, nejen nepříznivě, nýbrž rozhorleně, zamítavě. Aby čtenář prvým pohledem rozeznal tyto ‚zhoubné‘ kacíře, kteří ‚nezasluhují chvály‘, od katolíků, Balbín shrnul je ve zvláštní kapitole (IX.): *De haereticis scriptoribus virulentis.* Doznal to výslovně v BD. Cand., str. 233: ‚Qui vero Catholicam Religionem allatrarunt et oppugnarunt, *nullam laudem merentur*, quos ut discernat Lector, sectionem sequentem apposui.‘ A stejně význačnými slovy začíná i končí tuto kapitolu o kacířích: kacířstvím zničili své zásluhy literární, pouhé jich jmenování[1]) poskvrnilo by stránky BD.

Věrným tomuto úmyslu Balbín zůstal při *Husovi a Jeronýmovi*, původcích kacířství. Nejvýznamnějšímu spisovateli celého středověku českého BD. nevěnovala ani jediného *samostatného* řádku! Možno ovšem, že Balbín nechtěl opakovati, co psal v ‚Epitome', ale jistě působil také jiný důvod; bylo mu stydno jen jmenovati Husa a Jeronýma: ‚Tales — praví v úvodě k sekci IX., kacířské — erant (t. j. spisovatelé, u nichž prospěch vloh a učenosti zmařen kacířstvím) duo illi pertinacia, quam litteris nobiles, *quos nominare pudet, et exsecrari impios opus est.*'

---

[1]) ‚Poterant inter Eruditos nomen profiteri suum, qui sequuntur, *nisi omnia ingenii et doctrinae bona eorum haeresis superasset et corrupisset.*‘ A na konci: ‚Possem plures pestilentes Scriptores adducere, sed paginas meas iis referendis maculare et ut Virgiliane dicam, scelerare nolui; alia probiora adferamus argumenta‘ (Cand. I., 233).

Zmínky o Husovi a Jeronýmovi i jejich spisech jsou tudíž v BD. vesměs jen *příležitostné, nahodilé*, a ač uznává jejich učenost i výmluvnost, krajně nepříznivé, až krutě zatracující: ‚haeresiarcha, turbulentum et seditiosum ingenium' (BD. Cand. I., 70; BD. Ung. XXII.) „. . . *pro meritis* crematur' (BD. Cand. I., 84); ‚Hieronymus a Praga, Constantiae flammis *justissime* consumptus' (BD. Cand. II., 21).

Osud Husův a Jeronýmův sdílí v BD. také *Jakoubek ze Stříbra*, hlavně za to, že byl původcem přijímání pod obojí: ‚Optabile erat, ut *scelestus ille* (jinde ‚haeresiarcha, homo virulentissimus et haeresi Wiclefistarum ad insaniam adductus', BD. Cand. I., 100) numquam Bohemiam videret — Balbín mylně jej měl za Míšňana — qui contra omnem Ecclesiae Authoritatem et ritum Eucharistiam promiscue omni turbae sub vini specie, etiam infantibus, porrexit, quam haeresim falso quidam Ioanni Hussio adscribunt (BD. Cand. II., úvod k sekci IX.).

A týmž zatracujícím tónem vyznívají zmínky o *Petrovi z Mladenovic*, ‚qui Hussum Constantiam secutus omnes ejus haereses et morientis venenum exhausit' (úvod k sekci IX. v BD. Cand. II.), o *Janu Kardinálovi* (BD. Ung. I., 78: ‚mali corvi [Husa] malum ovum!'), o *Ctiborovi Tovačovském* a jeho ‚Hádání Pravdy a Lži' (právnické Knihy Tovačovské Balbín neznal!), pak zvláště o *Rokycanovi*, jejž Balbín prohlašuje nejen za ‚nepřítele nejsvětější Stolice římské', ale také za původce všeho zla za Jiřího z Poděbrad a proto posměšně jej nazývá ‚papežem Jiříkovým' (BD. Cand. II., úvod k sekci IX. a BD. Ung. I., 92), a posléze o *Táborech*, v nichž Balbín spatřuje jen barbarské vrahy a žháře, v jejich knězích lidi nejzločinnější, nejničemnější.[1]

Jen dva theologové husitští nalezli milosti u Balbína: *Jan Příbram* a *Křišťan z Prachatic.* Příčiny Balbín doznal upřímně: Příbram byl sice někdy, byv stržen obecným proudem, kacířem, ale posléze vzpamatoval se a navrátil k matce církvi a k autoritě papežské.[2]

---

[1] ‚Taboritae, quibus nihil cum atramento et penna, sed plurimum negotium cum sanguine et flammis fuit' (BD. Cand. II., 9); ‚Payne, sceleratissimus homo, Wicleffistarum coryphaeus, ejusque erroribus ad insaniam adductus' (BD. Cand. II., 39; Ung. I., 86); *Koranda*, ‚Hussita nomine, re Piccardus' (úvod k sekci IX. BD. II.), ‚sacerdos nequissimus' (BD. Cand. I., 114), ‚homo quam facundus tam nequam' (Ung. I., 93). — [2] ‚Fuit Przibram Vir perdoctus, qui nationis suae studio in transversum actus, primum Hussi partibus favit, *at ubi quo processisset error, et quantum haec via in praeceps*

A podobným spůsobem i *Křišťan z Prachatic* chválen nejen jako učený mathematik a astronom, ale také jako muž smířlivý v otázkách náboženských a konvertit: ‚haereticum non fuisse, Sigismundi Caesaris judicium declarat‘ (BD. Cand. I., 112).

Stejně sympathicky Balbín referuje o utraquistech netheolozích. Význačným dokladem toho jest zmínka o humanistovi *Viktorinovi Kornelovi ze Všehrd.* Vytýká sice, asi vlivem Bohuslava z Lobkovic, že ‚juris divini et humani non satis memor, in Romanos Pontifices violentissimam satyram scripsit‘ (BD. Cand. I., 133), ale za to upřímně chválí jeho ‚Knihy devatery‘ (‚liber praestantissimus et inventu rarissimus‘), jež dobře znal a hojně excerpoval pro vlastní díla.

Vůči této snášelivosti Balbína vlastence, humanisty a učence k husitským spisovatelům netheologům tím více překvapuje poměr jeho k *Bratřím*, na nichž Balbín dopouští se největší křivdy, tím osudnější, že jeho zmatené a svrchovatě potupné názory nekriticky přijímali pozdější historikové až po Dobrovského, jenž prvý šířil správnější i hlubší pochopení a sympathie pro Jednotu.

Bratrskou Jednotu, spějící po celé své trvání za ideálem reformy českého života v duchu živé, prvokřesťanské lásky, prostoty, pokory a dobroty, usilující o návrat k náboženství srdce, snažící se vytvořiti království boží na zemi... Jednotu nikdy nečinící, ale stále trpící násilí, křivdy, pronásledování a posléze s heroickým sebezapřením opouštějící pro svou víru statky, příbuzné, vlast a odcházející do bídy vyhnanství, Jednotu, jež tolik se zasloužila o vývoj české vzdělanosti, literatury a řeči, BD. v duchu tradic jesuitských, počínajících Šturmem, připomíná jen jako *pikardy*, ‚sectam virulentissimam, pestilentes errores‘ (BD. Cand. I., 95), ‚pestilentes sectarios‘ (BD. Ung. I., 99), jejich přísné zásady mravní a zbožný život podezřívá z přetvářky a pokrytectví[1]), nelidské jich pronásledování, věznění, popravy schvaluje nesprávným odkazem k starším výnosům našich králů, ‚qui Piccardos velut pestilentes sectarios e Bohemia proscribebant, ac etiam poena capitali damnabant‘ (BD. Ung. I., 99), nepříznivě posuzuje jejich školy (BD. Ung. I., 116), slovem vidí v nich skvrnu tak potupnou, že ze

---

pateret, ante se vidit, retractatis erroribus omnibus, Ecclesiam matrem ultro agnovit, ejusque et S. Sedis authoritatem ante mortem omnibus apertissime commendavit‘ (BD. Cand. I., 105). — [1]) Tak na př. ve stati o Bartošovi Písaři (BD. Cand. I., 163) charakterisuje je jako pikardy, ‚qui tum quaerebantur ad mortem, *proque eo, ac merebantur, peribant*, innocentiam et vitae sanctimoniam, quam improbissimi et cervicosissimi homines, simulabant‘. A podobně v BD. Ung. I., 106: ‚At ubi Wladislao regnante Piccardi dulcedine quadam morum commendati, in Bohemiam sese insinuassent, ac potissimum Matronas Nobilium Procerum haeresi illa blandissima corrupissent, omnes reliquae scholae prae Piccardis, *sanctimoniam vitae summo artificio simulantibus*, sordere coeperunt‘ atd.

šetrnosti k žijícím potomkům nechce uváděti jmen těch, kdož podepsali smlouvu o postoupení Betlému Bratřím a jejich škole (BD. Ung. I., 99).

Tím si ovšem vysvětlujeme — ač neomlouváme nikterak —, proč Balbín tak málo referuje o bratrských spisovatelích, předních představitelích české literatury v XVI. stol., proč pominul mezi historiky i zjevy tak významné, jako *Blahoslava, Jafeta* a j.

Jen o jednom členu Jednoty zmiňuje se, a to nikoliv bez rozpaků, sympathičtěji, o *Vavřinci Nudožerském*, z příčin obdobných jako u Příbrama: nebrojil proti římským papežům.[1])

Stejně nepříznivě vyznívají Balbínovy zmínky o literárních dílech Jednoty. Ani slavný *kancionál bratrský* (zná jen vydání z r. 1618) v očích jesuity Balbína nedošel milosti. Zamítá jej, jako Šturm, jehož se dovolává, pro pikardské bludy, nemaje slova uznání pro jeho význam básnický, umělecko-kulturní, literární, jazykový.[2])

Jediné literární památky bratrské Balbín se dotýká sympathičtěji, *Kralické bible*, a to nejen v BD., kde jest o ní jen nepatrná zmínka,[3]) nýbrž i v upřímnější ‚Obraně' (144), kde o vydání Melantrychově a bratrském píše, že ‚ačkoliv od kacířů zhotoveny, ozdobně vyjádřily věty latinské'. Dost možná, že tato chvála Balbínova byla podnětem překladatelům bible Svatováclavské, kteří bible Kralické hojně užívali.

Stejnou nechuť, ba nesmiřitelný odpor jesuita Balbín jeví také k reformaci německé.

Zřejmo to již z potupné zmínky o sňatku Lutherově,[4]) dále z poznámky o vzniku lutherství, jejž přičítá barbarství, nevzdělanosti tehdejšího Německa,[5]) z potupných názvů ‚vulpes Calvinistica aut Zwinglica' (v BD. Ung. I., 97) atd.

Z této nechuti k lutherství a zároveň z pověrečnosti doby, jíž Balbín silně byl ovládán, vyplynula Balbínova zpráva o osudech bibliothéky Lobkovické, jež Balbína historika ovšem podivně charakterisuje: zachvácena prý požárem ‚quasi contactu illo adunco haeresiarcharum (t. Luthera a Melanchtona) foedata'! (BD. Cand. II., 2).

---

[1]) ‚In haeresi vixisse constat, omnibus tamen maledictis in sacram Sedem Romanam abstinuisse videmus, ut prope retractare sententiam et locum alium assignare debeamus, sed benignus Lector his paucis lineis satis eorum honori me consuluisse animadvertet (BD. Cand. I., 229 sl.). — [2]) ‚Cantionum magnum volumen notis musicis recuderunt Piccardi, seu fratres Boleslavienses an. 1618 plenum erroribus; quod jam priore saeculo editum Venc. Sturmius a Societate nostra doctissime et nervosissime refutavit' (BD. Cand. I, 196). — [3]) ‚Biblia Piccardorum elengantissimis et minutulis typis expressa 1596' v BD. Cand. I., 232; tu i zmínka o Novém Zákoně bratrském z r. 1601. — [4]) Martinus Luther cum Catharina de Born sacrilegas, et ut Tulliane dicam, *inuptas nuptias* celebravit; BD. Cand. I., 87. — [5]) ‚Bohuslai Hassensteinii aetate barbaria quaedam Germaniam oppressit — unde Lutheranae haeresi aditus patuit pauculis eruditis ingeniis scelerata quadam prurigine nova sequentibus' . . (BD. Cand. I., 58); zajímavá jest také zmínka o jednom lutherském příteli Balbínově: vir, *si religionem excipias*, insignis (BD. Cand. I, 32).

Že při takových názorech poměr Balbínův k českým protestantům nebyl nikterak objektivní, jest samozřejmo. Pro všecky' i šlechtice, kteří dotčeni byli ‚vulpe Calvinistica aut Zwinglica, (BD. Ung. I., 97), kteří následovali ‚perverso Lutheri aut Calvini zelo', má jen název šílenců, atheistů, v jejich nekatolictví vidí skvrnu, jíž zhanobili své šlechtictví i zásluhy, jmenovitě také literární. Balbín proto nechce se o nich ani zmiňovati mezi učenými muži českými, již z toho důvodu, aby připomínáním hanby předků neurazil jejich urozených katolických (pokatoličených) potomků![1]) Jmenovitě jednu věc má tu Balbín za nesmazatelnou skvrnu šlechtictví: osobní působnost kazatelskou. Patrno to z jeho zmínky o *Václavu z Budova,* jenž ‚post Comitem Turnium fax nuperae rebellionis adversus Ferdinandum II., non erubuit in suis ditionibus Praedicantis vices gerere . . . et in Catholicos praecipue verbis atrocibus invehere' (BD. Cand. I., 226). V rozhorlení svém proti nepovolanému kazateli Balbín zabíhá až do komické naivnosti, tvrdě, že prý Budovec proto přeložil Alkorán, aby české čtenáře sváděl k muhammedánství (BD. Cand. I., 226)!

S téhož jesuitského hlediska BD. dotýká se také velikých událostí politických té doby. V známém mandátu Rudolfově z r. 1609 spatřuje lstivé a škodlivé násilí, ve zbouření českých stavů vidí jen zpupnost, zločin kacířů: ‚turbas et tumultus Bohemicos, quos haeretici Proceres excitarunt (BD. Cand. I., 99), rebellantem et furiosam haeresim . . . periculosas ac pestiferas conjurationes, rebellionem foedissimam' (BD. Ung. I., 102 sl.) a osudná bitva bělohorská, *coelestis victoria,* jest mu spravedlivým, zaslouženým trestem (‚ac merebatur haeresis inquieta', t.).

Ani dojemná tragika těch kacířů, kteří ztrátou statků, krví a často nesmírnými, potupnými mukami smyli svou vinu (Jesenský), neslýchaný heroismus těch, kdo pro víru opustili statky i vlast, ani neskonalá, nevyslovitelná bída a zoufalství exulantů, nesmiřuje Balbína s jejich kacířstvím, nevynucuje mu slova soucitu;

---

[1]) ‚Patrum et Avorum memoria aliquot ex Proceribus habuit Bohemia litteratissimos quidem, sed haeresi pene ad insaniam captos; nihil dicam de Wssembera Barone de Boskowicz (nam hunc prope Atheum, qui novere, fuisse affirmant), nihil de Petro de Rosis, aliisque pluribus, sed si qui sequuntur perverso Lutheri aut Calvini zelo instincti pro Praedicantibus ut vocamus, se gesserunt et nobilitatem suam quoddammodo inhonoro munere deturparunt' (BD. Cand. I., 226) ‚Haberem plures, qui ex Nobilitate orti superiore saeculo et hujus initio Praedicantium personam et munus apud nos sustinuerunt; sed ne familias Illustres offendam, referendis abstineo' (t. 226 sl.).

jesuita docela potlačil humanistu, vlastence, člověka. A Balbín byl z nejhumannějších, nejsnášelivějších, nejvlastenečtějších členů Tovaryšstva! Pochopujeme, do jakých rukou dostal se v 17. a 18. stol. ‚kacířský‘ lid český a jeho písemnictví! Jak nesmírně vyniká nad tyto hlasatele a exekutory náboženské nesnášenlivosti veliká, šlechetná postava Komenského, budující uprostřed krvavých válek prvé základy k veliké idei budoucnosti: k toleranci!

Dvě věci dají se uvésti na omluvu této nesnášelivosti Balbínovy: především obecný duch nesnášelivosti náboženské.

Jako Balbín jednal s kacíři husitskými, bratrskými, lutherskými, tak lutheráni officiální jednali s nenáviděnými kalvinisty, nazývajíce je zrádci pravé nauky Kristovy, mostem k muhammedanismu, trusem ďáblovým (Vlček, Děj. II. lit. 96)[1], ba i s menšinami vlastní své strany. Trpký osud Jana Liberdy jest toho neméně význačným dokladem jako pamětihodný vzdech Melanchthonův: ‚Neboj se smrti, ona tě zprostí hříchův, strastí světa, zběsilosti bohoslovcův.‘

Druhá okolnost, Balbína poněkud omlouvající, jest, že nesnášelivost jeho týká se hlavně náboženských otázek a spisů. K nenáboženským dílům kacířů chová se tolerantněji. Tak chválí na př. známý cestopis *Krištofa Haranta z Polžic,* přes to že byl kacířem, rebellem, dodávaje přání mužů nejučenějších, aby spis byl přeložen do němčiny nebo latiny.

Zvláště význačný jest v tom ohledu poměr Balbínův k historikovi exulantovi *Stránskému.* Jmenuje jej sice Piccardus, vytýká mu jeho zaujatost proti katolíkům v ‚Res publica Bohema‘.[2] Ale přes to Stránského díla vysoce si vážil, hojně z něho čerpal, daroval je Pešinovi, aby ho povzbudil ke studiu českých dějin, a Stránského ve vyhnanství dával pozdravovati prostřednictvím přátel (Marca Marci) a těšil se z jeho vzkazů v dopisech Markových (Tonner, Obrana XXXIV.).

A stejně sympathické jsou Balbínovy zmínky, ovšem jen stručné, o druhém velikém exulantovi, *Janu Amosu Komenském.*

---

[1] Když po pádu Valdštejnově nastalo jednání mezi Vídní a Drážďany, Jan Jiří dožadoval se náboženské svobody pro Čechy, ale nemínil chránit ani kalvinistů, ani Bratří: ‚Nebo jako pravda jest‘, — pravil kazatel jeho Dr. Hoë z Hoënnega — ‚že slunce o polednách nejlépe svítí, tak je pravda, že kalvínské učení je plné bludův a božskému slovu Páně ve všem odporno, a že nikdo, kdo má srdce a svědomí křesťanské, nesmí o to pracovati, aby též kalvinistům dostalo se v říši svobody vyznání.‘ (Denis, Čechy po bitvě na Bílé hoře I., 154.) — [2]) ‚Ad extremum M. Pauli Stransky malam et sublestam fidem silentio transire non possum, qui cum illustres eruditione Viros in singulis Civitatibus enumeraret, quid quid prope Catholicorum Scriptorum nominare potuit, flagitioso et in historia non ferendo silentio omisit. Etsi ignorare non posset, si quis alius Bohemiae peritus Eruditorum inter Catholicas Patriam et nomen, nimirum haeresis eum excutientem et sponte immemorem faciebat (BD. Cand. II., 108).

Již v ‚Obraně‘ hájí bohatství, kulturností češtiny také Komenským, ‚Moravanem, ale v Čechách vychovaným‘, jeho *Zlatou bránou jazyků,* ‚kteráž již vyšla ve všech jazycích evropských‘, i jiným spisem mravoučným o ctnostech.

V BD. věnoval mu sice jen 22 řádků, ale vysoce charakteristických, zvláště máme-li na mysli poměr Balbínův k jiným Bratřím a dobu. Velmi chudé a namnoze chybné zprávy Balbín má o životě Komenského (po vítězství bělohorském prý odešel do Hollandska, ale často prý navštěvoval vlast a Čechy). Na spisech jeho *chválí* eleganci jazyka českého a vzdělanost (‚omnes huius viri lucubrationes ab elegantia sermonis patrii et recondita eruditione laudantur‘) a zároveň vytýká — a to z vlastní zkušenosti — mírnost, snášenlivost Komenského: ‚nihil unquam redidit, quod Catholicae fidei adversaretur, ac mihi opera ejus legenti semper visus est ita comparatus scripsisse, ut nullam *notare* aut damnare Religionem vellet‘. V těchto slovech bývá hledána (na př. Šimkem) výtka poněkud snižující náboženské přesvědčení Komenského, ale tuším neprávem, jak patrno z Balbínovy zřejmé a upřímné chvály *Labyrintu světa*, jejž Balbín patrně dobře znal a jehož vysoce si vážil: ‚*quantus* ille vir fuerit, satis ostendit elocutione illimi, proprietate verborum, altitudine sensuum, descriptione inanitatis mundi et eruditione rarissima et intima laudatissimus et lectu dignissimus‘.

Vedle Labyrintu Balbín zná mnoho spisů Komenského (quam plurima edidit), ale výslovně zmiňuje se jen o *Janua linguarum*, jež ‚ita placuit, ut vix ulla hodie Europae lingua nominari possit, qua Comenius non legatur‘.

* * *

Z poměru Balbínova ke kacířům vyplývají jeho názory a pochvalné zmínky *o odpůrcích husitství, bratrství, lutherství* atd. Okolnost, že ‚haereticos acriter appugnavit . . . fuit acerrimus Piccardorum hostis‘, stačí, aby byli Balbínovi sympathickými i jako pisovatelé, třeba jinak nic neznamenají. Latinský list Ondřeje Brodu ke Zbyňkovi, arcibiskupovi pražskému, v očích Balbínových *omnium Epistolarum Principatum tenet*‘, protože v něm pisatel ůtklivě napomíná arcibiskupa, aby zakročil proti husitům (BD. Cand. I., 110).

S téhož hlediska posuzován a chválen *Jan Ctibor Kotva*[1]) jeho *Mumrej*, *Jan Cochlaeus, Augustin Käsenbrot* atd., a ovšem celý Řád jesuitský, jehož zásluhy o vzdělanost v Čechách pyšně vynáší úvod ke stati ‚De scriptoribus Societatis Jesu', z nejdelších a nejpochvalnějších v celé BD. (str. 243—284 [1]): ‚Inter praecipua Societatis nostra Encomia merito censetur ex ejus disciplina et scholis tot conspicuos doctrina et scientia Viros prodiisse et quotidie prodire, ut aetas nostra omnes, Superiores saltem, numero Doctorum provocare possit'.

---

[1]) Multa vulgavit Kotwa, laudatur maxime Mumrey seu Larva, qui per pupugit haereticos, et de eo in Apologia II. queruntur. Scriptus est ylo bohemico novo, novatis scilicet composicione verborum vocibus, qua tione bohemicam linguam locupletari posse primus ostendit. BD. Cand. 90.

Nejkřiklavěji proniká toto stranické hledisko Balbínovo při obšírné zmínce o *Paulu Žídkovi*. Vyznívá nesmírnou chválou Žídka a jeho spisů (jeho veliký encyklopaedický spis znal jen z narážek Žídkových), a hanou krále Jiřího, jehož nekriticky posuzuje a odsuzuje na základě svědectví Žídkova: ‚Scripsit bohemice *laudatissimum* opus Instructionem regnandi (Zprawowna) ad Regem Georgium libris tribus, quibus omnes errores a Rege admissos adducit, *mirabili* prorsus in tam *irritabilem* Principem et audacissima fiducia veritatis; quam audax illud! Pastucha lépe opatřj swe Stado, nežli twa Welebnost swe Kralowstvj . . . In libro Chronicorum Compendium Theologiae recitat tanta proprietate Bohemicorum verborum, ut post S. Cyrilli Libros slavice scriptos, nullum de hoc argumento lingua patria tam genuine loquentem inveniam . . . Ut ut sit — končí svou chválu — *maximus ille Vir fuit*, Rokiczanae haeretici flagellum, in quo Catholica fides triumphabat; is enim quinquennio ad latus Regis haeretici stetit, numquam fractus animo, et disserte profitens (quod intrepide et feliciter praestitit) omnes haereticarum quaestiones, et nodos dissolvere, et Catholicae, ac Romanae fidei authoritatem tueri' (BD. Cand. I., 91—94).

Tak Balbín píše o muži, protože byl představitelem římské reakce, o muži, jenž hned do nebe pochleboval Jiřímu a hned ho urážel s největší impertinencí, o muži, jehož hlavní zpruhou byla výhoda osobní, jenž jako charakter i spisovatel, obsahem i formou svých popletených, cynických prací byl *pathologickým* zjevem své doby (Vlček, Děj. čes. lit. I., 226 sl.).

* * *

Sympathie humanisty a zároveň sympathie katolíka hlásí se ze zmínek o českých *humanistech*, kteří namnoze stáli v řadách katolických, ba často zatracovali, s horlivostí apostatů, národní husitství české.

Za doby kulturního úpadku, jejž Balbín spatřuje v husitství, jediné humanisté představovali mu snahy vzdělanostní, povznášejíce Čechy i nad sousední Německo lutheránské, tudíž barbarské.

---

[1] Balbín opírá se tu o dílo Sotvellovo: ‚Ingenue fateor, me plurimum Bibliotheca Scriptorum Societatis Jesu nuper an. 1676. Romae a P. Nathanaele Sotvello edita adjutum, quae ejus memoriam effugerunt de meo addidisse, quae dimidium ejus libri excedunt' (BD. Cand. I., 243).

‚Bohuslai Hassensteinii aetate quamvis barbaria quaedam Germaniam oppressisset, tamen in Bohemia in litteris plurimi (t. humanisté) caput efferebant‘ (BD. Cand. I., 58).

Ba Balbín kloní se k mínění, že žádný věk v Čechách nebyl učenější než doba humanismu, zvláště za Bohuslava z Lobkovic: ‚ut non existimem aetatem ullam Bohemiae illuxisse doctiorem‘ (BD. Cand. I., 59).

Proto humanistům BD. věnuje mnoho pozornosti a ještě více chvály; poesie českého středověku hlavně jimi repraesentována.

A jak vysoko Balbín stavěl jejich verše, patrno nejen z četných nadsazených pochval,[1] ale zvláště ze stati o *Bohuslavu z Lobkovic*, nejdelší v celé BD. (55—63), vypisující s patrným nadšením nejen život, studie, cesty, lásku ke knihám a studiím, ale také podrobně spisy (podle Mitise), ba i jeho epitafy a příležitostné básně.

Obdiv svůj, jenž nepřipouští výtek, shrnuje Balbín ve slova: ‚Phoenix Eruditorum, divinus vir‘ atd., dodávaje na konci stati, že podal ‚multa, si quis ejus gloriam ante nesciat, pauca iis, qui Virum ex Historiis et Litteris suis novere‘. Ovšem obdiv týká se nejen humanisty: ‚Perpetuus fuit Bohuslaus hostis haereticorum, acerrimus avitae fidei defensor et vindex‘ . . .

I toto přeceňování humanismu a jeho veršovaných hříček latinských má historický význam ve vývoji české literární historie, jež teprve Dobrovským se z něho emancipuje, a zároveň dobře charakterisuje básnický vkus Balbínův, nejvýznačněji pronikající v posudku o Šimonovi Lomnickém. Ubohý tento veršovec jest Balbínovi ‚poeta bohemico idiomate *praestantissimus, cui necdum parem habuit Bohemia* . . . Sed praecipuum ad bohemicam Poesim hominis ingenium fuit: carmine cultissimo loquebatur, probandi ingenii causa respondebat apposito et venusto carmine, non secus ac ille, qui stans pede in uno versiculos fundebat mille trecentos‘ (BD. Cand. I., 202 sl.).

Chvála tato spolu s nemírnými pochvalami bezvýznamných příležitostných veršovaných hříček humanistických jest jistě přesvědčujícím dokladem, že Balbínův vkus básnický byl velmi problematický.

* * *

Celkový, význam BD. vyplývá z posavadního rozboru tuším evidentně. BD. jest v tom rozsahu a universálnosti — zabíráť celý obor literatury v Čechách od doby nejstarší až po Balbína — první pokus svého druhu, a to pokus motivovaný nikoliv ryze literárním zájmem, nýbrž *zájmem historickým a vlasteneckým*, pokus podniknutý za *nejnepříznivější doby a poměrů veřejných i soukromých od člena Tovaryšstva Ježíšova*, hlavního představitele katol. protireformace. Všecky tyto okolnosti zůstavily ve formě i v obsahu BD. patrné stopy: *systém* jest co nejprimitivnější, místy skoro žádný; *methoda* jen zřídka (na př. v sekci historické) povznáší se nad nejprostší stupeň zcela povrchní, nekritické a dilettantské bibliografie a biografie; *látka*, shledaná více nahodile, s výběrem historika a theologa, jest neúplná, často nespolehlivá; *pojetí literatury* jest dilettantské v duchu humanistického polyhistorismu XVII. stol. a v duchu krajní náboženské nesnášelivosti jesuitského řádu; zpracování jest povrchní, jen výjimkou jde hlouběji; přečasto podán jen surový materiál jakž takž mechanicky urovnaný; v obsahu proniká často lehkověrnost, fantastičnost, pověrečnost, slovem *nekritičnost*.

---

[1] ‚Farragines‘ Hodějovského chtěl by nazvati raději *Deliciae* (BD. Cand. II., 102 sl.); o *M. Janu Campanovi* píše: ‚poëta praecellens, qui dubiam etiam majorum gentium poëtis palmam reliquit‘, BD. Ung. I., 65.

Přese všecky tyto nedostatky, jichž Balbín po většině si byl dobře vědom a jež upřímně nejednou doznává a vysvětluje, jest pokus tento činem významným, jednou z největších zásluh Balbínových. Balbín prvý podal obraz celé literatury a kulturních snah v Čechách; prvý pracoval z pramenů, jmenovitě rukopisných, shledávaných s neunavnou pílí, jež budí obdiv a rodí se jen z nadšení nejryzejšího, v knihovnách, archivech atd., domácích i cizích, z nichž vynesl a zachoval mnohou vzácnou zprávu; nejednou proniká snaha po vyšším v methodě, v kritickém zpracování a jen nedostatečnost sil jednotlivcových, poměry a spěch, pochopitelný zvláště u churavého starce, dusí tuto snahu, nedovolují jí splniti.

A neméně sympathicky charakterisují BD. a celé historické dílo Balbínovo šlechetné motivy a významné tendence jeho, pro dobu a Řád, jemuž náležel, neobyčejně smělé, odvážné. I BD. vyrůstá z vřelé, hluboké lásky k národu hubenému a hynoucímu, z lásky, jíž nedovedly zdolati ani obtíže práce, ani nelibost představených, ani pronásledování rostoucího absolutismu, ba ani mrtvice, dolehší na poslední léta neunavného starce: ‚Iam morientes scribimus‘ vyznačuje dobře bolestné vypracování BD.; obhajuje české přítomnosti i minulosti, národní povahy, řeči, kulturních a literárních snah proti znevažování, potupám, pohrdání nepřátel a fanatiků domácích i cizích; odkazem k minulosti usiluje prořídlé, zaleklé zbytky staré národní šlechty a intelligence probuditi k novým nadějím v budoucnost, k nové síle, odvaze a k národnímu vědomí; památky a svědky české kulturnosti, vzácný odkaz minulosti, svrchovatě ohrožený netečností, barbarstvím, fanatismem politickým, národním, náboženským, snaží se zachrániti pro lepší budoucnost historické vědy, jíž z čisté lásky k národu i k vědě vědomě upravuje půdu, pro šťastnější budoucnost národa, v niž Balbín přese všecky obavy své přece jen doufá.

Veliký význam tento vzrůstá ještě vlivem, jímž BD. působila na vývoj naší historie literární jmenovitě v XVIII. věku. Ač po celé století zůstala v rukopise, jejž jesuitští správci Klementinské knihovny neradi svěřovali cizím rukám,[1] pověst o ní pronikla do veřejnosti a jak to v podobných okolnostech bývá, rostla až nad skutečnou zásluhu spisu (Dobner Piterovi 15. led. 1762). Jaké vážnosti BD. tehdy nabyla, zřejmo jednak z opisů obšírného autografu Balbínova (jeden měl Piter již 1762; jiný neúplný, pořízený Pelclem 1775, nalezen Šimákem v pozůstalosti Dobnerově; srov. ČČM. 1901. 134) a jednak z obecné touhy po vytištění BD., dosvědčené oběma vydavateli, Candidem i Ungarem.[2] Vydáním BD., které skoro současně pořídili *P. Candidus* a *S. Theresia* (v Praze, 1777, bez prvé stati o Pražské universitě) a *Rafael Ungar* (v Praze. Část I. 1776, II. 1778 a III. 1780), k vážnosti přibyl také hluboký vliv BD. na všecky práce v tom oboru. *Adauct Voigt* čerpá z BD., již jmenuje ‚thesaurus devotus et delitescens‘ (v rozpravě o Pražské universitě), význačné popudy, hojné jednotlivosti, četné názory, ba často i celé pojetí literární minulosti české (husitismu, Bratří atd.) a vzácnost knih odhaduje v ‚Acta litteraria‘ podle toho, jestli BD. je zná, či ne. Ve stejném poměru k Balbínovi a jeho BD. jest *Pelcl*, *Monse*, *Ungar* i *Procházka*, ač zejména tento již silně skepticky přijímá zprávy jeho.

A čím BD. byla *Dobrovskému*, přes to, že zničil tak mnohý předsudek a omyl jí rozšířený, vysvítá z mnoha míst v jeho ‚Böhmische Literatur‘: vydání Ungarovo jmenuje ‚velmi významným‘ (154), BD. často cituje a ovšem i opravuje s patrnou vážností k dílu i ke spisovateli, dodávaje významně: ‚Es ist leider! eine betrübte Wahrheit, dasz in dergleichen Büchern, als die BD. Balbini ist, viele Fehler unvermeidlich sind und deshalb ist es nützlich und nothwendig, dass man solche bei jeder Gelegenheit anzeige und verbessere‘ (Böhm. Lit. 1780 41). Tento požadavek Dobrovský plnil nejen ve svých časopisech, ale i ve vlastním exempláři BD., jak patrno ze zmínky (v listě Durichovi 17. čna 1789) o ‚Bohemia Docta aucta a me‘. Ještě na počátku XIX. stol. BD. tane na mysli

---

[1] Dobner v listě Piterovi 15. ledna 1762, napovídá také jiný důvod: když se poptával u bibliothekáře klementinského po BD., řečeno mu, že jí tam není; ale Dobner myslí spíše, že tito lidé, nestarajíce se o takové věci, ani sami nevědí, co mají. — [2] *Candidus* v úvodě k vydání BD. píše; ‚tot eruditorum votis jam pridem concupita‘... *Ungar* v předmluvě svého vydání praví: ‚Quem enim lateat ardens desiderium, quo complures viri eruditi editionem hujus operis, de quo praeter titulum nihil ipsis erat compertum, optabant. Scientissimi sane rei literariae, summique alias bibliophili operam in adquirendo saltem apographo hujus Bohemiae Doctae sese lusisse querebantur, quippe quod in locupletissimis Bibliothecis nequicquam inuestigassent‘. Také ve věnování II. části Ungar jmenuje BD. ‚illustre doctrinae Bohemicae monumentum, votis Eruditorum ardenter expetitum‘.

Dobrovskému, když přítele Cerroniho animuje pro sepsání a vydání biografického díla (4. květ. 1808): ‚Byloby nám věru potřebí nějaké Bohemia literaria neb docta, která by obsahovala spisovatele od doby Balbínovy; starší doby nyní jen málo lidí zajímají‘.

Že BD. působila také na *Jungmannovu* ‚Historii literatury české‘ (v obou vydáních), ba byla poněkud i podnětem k Palackého ‚Würdigung‘, pověděl jsem dříve.

Ale nejen literárně-historické práce a studie, nýbrž také národní a buditelské tendence našich křisitelů berou od samého počátku z BD. četné podněty. Co Jan Nejedlý v předmluvě ku překladu Iliady napsal o Ungarovi, platí vlastně o jeho vydání BD.: ‚S dychtivostí jste v zříceninách ostatků naší české slávy hledal a je z prachu vytrhnuv množství vlastenců k následování probudil. Již mnozí malomyslní nad tím slzeli, že učenost a moudrost našich předků, že ozdoba mateřského jazyka na věky zahynuly, že starožitná sláva nás nikdy více neosvítí — a hle, Vy jste přišel a Vaší prací slunce i moudrosti i slávy vznešených předků naše krajiny vyjasnilo, aby starobylé símě v dobrou zemi vseté nové ovoce neslo‘. Tak BD. působila nejen vědecky, ale i buditelsky, docela v duchu přání svého tvůrce, *prvního našeho literárního historika a zároveň buditele.*

Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské.

Napsal Kamil Krofta.

V.

(Papežské provise na nižší beneficia v století XIII. a XIV. Annáty.)

(Dokončení.)

První nástupce Klementův *Innocenc VI.* (1352—1362) zrušil sice ještě v den své volby všechny exspektativy udělené od jeho předchůdců, jako to byl r. 1335 učinil Benedikt XII.,[1]) ale sám hned jal se rozdávati nové exspektativy s velikou štědrostí. V české sbírce listin Innocencových[2]) najdeme jenom z prvního roku jeho vlády na 50 exspektativ. Generální reservace svých předchůdců obnovil Innocenc v plném rozsahu,[1]) jich reservace speciální ponechal v platnosti[2]) a sám začal činiti brzy speciální reservace nové. Již 5. ledna 1353, ani ne měsíc po svém zvolení, vyhradil si obsazení arcijáhenství Boleslavského, až by se uprázdnilo smrtí tehdejšího arcijáhna Petra, který skutečně brzy potom zemřel.[3]) Kostelu Pražskému také Innocenc VI. věnoval zvláštní pozornost. Již v prvém svém roce udělil šest provisí na Pražské kanovnictví sub exspectatione praebendae[4]) a dvě jiné sub exspectatione praebendae, dignitatis, personatus vel officii[5]); dále tři jiné exspektativy na beneficia, jež by se uprázdnila na kollatuře arcibiskupa a kapituly.[6]) Přímo obsadil v témž roce dvojí uprázdněné kanovnictví s prebendou,[7]) jakož i arcijáhenství Boleslavské a Kouřimské.[8]) A přece kostel Pražský již tehdy byl zatížen papežskými provisemi tak, že papež uznal za dobré, když v dubnu r. 1353 zase byla mu podána supplika za provisi na kanovnictví Pražského kostela sub exspectatione praebendae, učiniti to, co se zřídka stávalo, nevyhověti této žádosti, protože prý »ecclesia Pragensis est nimis onerata«.[9]) V posledním roce vydal Innocenc VI. nařízení, jímž mělo se dostati biskupům náhrady za újmu, kterou utrpěli přílišnými reservacemi papežskými. Dovolil jim 16. ledna 1362, že smějí jménem papežovým tentokráte (hac vice) uděliti kanovnictví a prebendy i jiná beneficia, vyhražená disposici kurie, pokud nepřesahují jistý roční důchod.[10]) Byla to ovšem jen náhrada dočasná a omezená.

---

[1]) Sr. *Lux*, Constitutionum apostolicarum collectio str. 41. — [2]) Vyjde péčí *J. B. Novdka* jako druhý díl publikace Monumenta Bohemiae Vaticana. Laskavostí vydavatelovou bylo mi možno užiti částečně vývěsků jeho edice.

Urban V. (1362—1370) dosednuv po Innocencovi VI. na stolec papežský, odvolal zase hned po svém zvolení exspektativy svého předchůdce, pokud jejich držitelé do určitého dne (18. list. r. 1362) nepřijali na jich základě některé beneficium,[1] ale generální reservace nejen obnovil v dřívějším rozsahu, nýbrž reservoval si také všechna beneficia papežských kollektorův a subkollektorů.[2] Podobně *Řehoř XI.* (1371—1378) zrušil exspektativy svých předchůdců, jich reservace speciální však ponechal[3] a obnoviv všechny starší reservace generální, připojil k nim novou reservaci všech beneficií, která byla uprázdněna při smrti Urbana V.[4]

---

[1]) Sr. *Lux*, l. c. str. 41. — [2]) *Haller*, Papsttum und Kirchenreform I., str. 126 pozn. 3 uvádí zprávy kronikářské, podle nichž Innocenc VI. odvolal »multas reservationes«. Ze souvislosti zdá se býti patrno, že Haller to vykládá na reservace speciální (sr. co praví na str. 127 o druhém nástupci Innocencovu Řehoři XI.: »Seit ihm wird es Brauch, auch die speziellen Reservationen des Vorgängers aufrecht zu erhalten«), což je mylné. Že speciálních reservací Klementových Innocenc nezrušil, vysvítá z provise na kanovnictví a prebendu kostela Pražského ddto 1353 Mart. 2, při níž papež opírá se o speciální reservaci svého předchůdce (Monum. Boh. Vatic. II., č. 34). — [3]) Monum. Boh. Vatic. II., 131. — [4]) Ibid. č. 6, 36, 41, 87, 89, 99. — [5]) Ibid. č. 50 a 83. — [6]) Ibid. č. 86, 95, 133. — [7]) Ibid. č. 34 a 140. — [8]) Ibid. č. 131 a 149. — [9]) Ibid. č. 47; sr. podobný případ z r. 1361 ibid č. 1280. — Z pozdějších et Innocencových zajímavé jest také obsazení Pražského arcijáhenství. Toto rcijáhenství uprázdnilo se r. 1361 smrtí Duranda Girardova, jenž zemřel kurie, a jeho obsazení příslušelo tedy papeži. Koncem srpna předložena yla papeži žádost cís. Karla, aby arcijáhenství udělil Konrádovi z Telčovic; le papež žádosti císařově nevyhověl. »Ad istam papa non respondit« je poznamenáno v registrech při supplice císařově (Monum. Boh. Vatic. II., č. 1251). O několik dní později vyřídil papež příznivě žádost kardinála Guidona, iskupa Portského, aby arcijáhenství Pražské dáno bylo jeho kaplanu Aleranovi de marchionibus Cene (ibid. č. 1260), a tak Aleramus dostal provisi na rcijáhenství dne 7. září 1361 (ibid. č. č. 1261). — [10]) *Lux*, Constitutionum postolicarum . . . collectio str. 41.

Propuknutí velikého schismatu po smrti Řehořově bylo jeho Římskému nástupci *Urbanovi VI.* (1378—1389) novou záminkou k rozmnožení generálních reservací. Obnoviv po svém nastoupení všechny dřívější reservace generální, vyhradil dále své disposici obsazení všech beneficií, která by se uprázdnila tím, že by jich dosavadní jejich držitelé zbaveni byli za to, že se přiznávali k protipapeži[5]; později tuto reservaci rozšířil vůbec na všechna beneficia, jichž by držitelé jejich z jakékoli příčiny zbaveni byli rozsudkem papežským.[6] Vedle toho užíval také Urban VI. reservací speciálních.[7] Po příkladě několika svých předchůdců odvolal Urban VI. ještě před svou korunovací exspektativy Řehoře XI., pokud jimi nebylo ještě nabyto práva k některému určitému beneficiu,[8] ale v udílení nových provisí a exspektativ ani Urban VI. nedal se zastíniti svými předchůdci.[9] Z jeho register zachovaly se sice jen nepatrné trosky a z těch, v nichž byly zapsány provise udělené Urbanem VI., téměř nic, tak že snad nikdy nebudeme míti tak úplný obraz této jeho činnosti jako o jeho předchůdcích a nástupcích, ale šťastnou náhodou aspoň o jeho provisích na beneficia při kostele Pražském máme zprávy dosti hojné z pramenů jiných.1)

---

[1] *Lux*, l. c. str. 42. — [2] Regulae cancellariae (u *Ottenthala*, Die päpstl. Kanzleiregeln str. 15) č. 5 a 5^a (od Urbana V. počínaje všechna ustanovení papežská o provisích najdou se v kancelářských regulích). Sr. *Lux*, l. c str. 43—45. — [3] Sr. *Haller*, l. c. str. 127. — [4] Regulae cancellariae (u *Ottenthala*, l. c. str. 30) č. 36; o Řehořových reservacích vůbec sr. *Lux*, l. c. str. 45—46. — [5] Regulae cancellariae (u *Ottenthala*, l. c. str. 49) č. 13. — [6] Ibidem č. 13^a. — [7] Z mé edice listin Urbana VI. (Monumenta Bohemiae Vatic. V.) dovídáme se o třech speciálních reservacích tohoto papeže, z nichž dvě (na kanovnictví a prebendu Pražského kostela) staly se r. 1387 (č. 136 a 159) a jedna (na kanovnictví s prebendou a na scholastrii téhož kostela) r. 1388 (č. 166). — [8] Regulae cancellariae (u *Ottenthala*, l. c. str. 46) č. 5. Celý text této revokace datované 17. dub. 1378 jest obsažen v rukopise knihovny Vatikánské Cod. Vatic. 6363 fol. 194^b—197^a. — [9] *Haller*, Papsttum und Kirchenreform I., str. 157 praví, že Urban VI. dostal »hinsichtlich seiner kirchlichen Verwaltung, des Provisionswesens und der Steuern von dem bestunterrichteten Geschichtsschreiber ein vortreffliches Zeugnis«. Myslí tím svědectví Dětřicha z Nyemu v jeho díle De schismate lib. I., cap. 69 (vyd. *Erlerovo* str. 122). Svědectví to jest arci velmi pochvalné, ale i z něho vysvítá, že Urban VI. nebyl méně štědrý v udílení provisí než jeho předchůdcové. Nyem chválí jej sice, že »numquam commisit simoniam nec in aliquo gravavit promotos per eum ad ecclesias cathedrales et mo-

Podle těchto neúplných zpráv udělil Urban VI. za 11 let své vlády celkem 27 provisí na kanovnictví kostela Pražského s reservací prebendy,2) a čtyři s reservací prebendy a některého důstojenství nebo úřadu.3) Exspektativy na beneficia patřící ke kollatuře arcibiskupa a kapituly známe od Urbana VI. pouze tři,4) ale bylo jich vydáno nepochybně mnohem více. Dále však obsadil Urban VI. přímo sedm uprázdněných prebend kanovnických,5) a krom toho obsadil dvakráte proboštství6) a děkanství7) a jednou scholastrii.8) Z rejstříku, do kterého se v letech 1378—1389 při kapitule Pražského kostela zapisovalo přijímání nových kanovníkův a zadávání prebend kanovnických, poznáváme, že za celou tu dobu jen dvakráte byla kanovnická prebenda zadána jinak než papežskou provisí, ale v obou případech stalo se to z moci stolice apoštolské. R. 1380 udělil papežský legát Pileus prebendu uprázdněnou sesazením děkana Hynka Kluka9) a téhož roku udělil jinou

---

nasteria vacantia«, že dbal toho, aby některé beneficium uprázdněné neudělil dvěma osobám, ale chválí jej i za to, že »beneficia vacantia in curia seu extra eam liberaliter contulit«. Také jen relativní cenu má chvála, že Urban »nullis baratriis consensit, sed solum antiquis iuribus camerae apostolicae quantumcunque modicis contentabatur«. Víme již a ještě dále uslyšíme, že ona »antiqua iura« nebyla tak nepatrná. Chvála Nyemova má vlastně jen ten smysl, že Urban VI. nedopouštěl se takových nesprávností a přehmatů jako jeho nástupce Bonifác IX., jehož soustavu správní Nyem tak černě vylíčil. — 1) Hlavním pramenem je rukopis kapitulní knihovny Pražské cod. XIII. Registrum litterarum receptionum in canonicos ecclesiae Pragensis 1378—1390, z něhož uveřejnil jsem bully Urbana VI. ve výtazích nebo regestech v Monum. Boh. Vatic. V. (rukopisu toho užil již *Tomek*, Děj. Prahy III., str. 155). Formy provisí Urbanových jsou téměř docela stejné jako za Jana XXII. a Klementa VI. Jen setkáváme se tu v exspektativách na konci klausule »non obstantibus« s charakteristickým přídavkem »non obstantibus . . ., seu si hodie pro alio vel aliis in dicta ecclesia super aequali vel aequalibus gratia vel gratiis litteras nostras duxerimus concedendas; nos enim tam illas quam praesentes effectum sortiri volumus quacunque constitutione apostolica contraria non obstante«. — 2) Monum. Boh. Vatic. V. č. 2, 4, 5, 7—18, 20, 21, 23, 24, 36, 44, 54, 57, 59, 60, 73 a 157. Z toho prvních dvacet vydáno hned v prvém roce a to až na poslední kus v prvních dvou měsících po nastoupení Urbanově. Jak víme, bylo zvykem, že papežové hned o svém zvolení odvolávali exspektativy svých předchůdců; ale hned potom byčejně vydávali spousty nových. Proto bývali po své volbě zahrnováni rosbami za udělení beneficií. Tak vypravuje Dětřich z Nyemu ve spise De chismate lib. I. cap. 11 (vyd. *Erlerovo*, str. 27), že po zvolení protipapeže Klementa VII. mnozí kuriálové opustili Urbana VI., »ita quod ipse Urbanus uasi solus remansit exceptis curialibus Alamaneis et aliquibus Anglicis, ohemis et Ungaris, qui erant tunc in eadem curia praesentes, necnon clecis, qui de diversis regnis et provinciis *causa impetrandi ecclesiastica benecia in illa novitate* ad eandem curiam pervenerunt seu lites habebant in sa . . .« — 3) Mon. Boh. Vat. V., č. 22, 63, 107, 118. — 4) Ibid. č. 6, 25, 34. — Ibid. č. 29, 53, 58, 125, 136, 159 a 166. — 6) Ibid. č. 29 a 50. — 7) Ibid. 54 a 124. — 8) Ibid. 166. — 9) Ibid. č. 53; sr. *Tomek*, Děj. Prahy III., str. 156.

prebendu Pražský arcibiskup na základě zvláštního privilegia papežského, kterým mu bylo dovoleno uděliti auctoritate apostolica dvěma osobám po kanovnictví kostela Pražského sub exspectatione praebendae.[1]) Vidíme, že poměry při kostele Pražském, pokud jde o provise papežské, za Urbana VI. byly málo rozdílné od poměrů, jaké jsme poznali za Klementa VI., a máme zajisté právo domnívati se, že Urban VI. ani jinde nepočínal si jinak. Celkem můžeme míti za to, že soustava papežských provisí od Jana XXII. až do Urbana VI. v podstatě zůstávala stejná, třeba ve věcech méně důležitých leccos se na ní proměnilo. Vyvrcholení této soustavy a zároveň její nejhorší degeneraci poznáme v době Bonifáce IX., jehož vnitřní politice církevní vzhledem k zemím českým bude třeba věnovati kapitolu zvláštní.

Zde třeba pojednati ještě o některých věcech, které souvisí s papežskými provisemi. Jde především o to, pokud a *jak papežské provise byly prováděny* ve skutečnosti. Bývá někdy projevováno mínění, jakoby papežských provisí nebylo bývalo dbáno od těch, jichž se týkaly.[2]) Rejstřík Pražské kapituly o přijímání kanovníkův a zadávání prebend při kostele Pražském v době Urbana VI. podává sám dostatečný důkaz nesprávnosti tohoto mínění. Bylo by však možno i jinak shledati hojnost dokladů, že papežských provisí bylo šetřeno a že jich ustanovení nabývala platnosti,[3]) kdežto naopak sotva našel by se od pol. XIV. stol. příklad zásadního odporu proti jich provádění.[4]) Ostatně samo množství supplik,

---

[1]) Ibid. č. 51. Z č. 159 tamtéž dovídáme se, že známý Mikuláš Puchník byl sice za kanovníka kostela Pražského před r. 1388 přijat ‚auctoritate ordinaria‘, ale potom dostal od papeže provisi na uprázdněné kanovnictví a prebendu s tou výminkou, »ut canonicus ecclesiae Pragensis ratione receptionis huiusmodi esse desistas.« — [2]) Viz *Lang*, Acta Salzburgo-Aquilejensia I. str. LXXII. — [3]) O celé řadě těch, kdo dostali papežskou provisi na kanovnictví, prebendy a hodnosti Pražského kostela, zmiňují se domácí prameny jako o držitelích těch beneficií. V seznamu kanovníkův a hodnostářů Pražského kostela sestaveném toliko z těchto domácích pramenů, jejž podává *Tomek* v Děj. Prahy V. (1. vyd.), najdeme na př. z těch, kdo dosáhli provise od pap. Klementa VI. Pražského arcijáhna Duranda a Žateckého Děpolta, probošty Mikuláše z Brna a kardinála Guidona, děkana Předvoje a z kanovníků Šimona z Jičína, Jana z Kamenice (jinak z Vlašímě), Jana Paduánského, Mikuláše syna kr. Jana, Františka Wigandova, Přibislava z Letkova, Jindřicha z Lipé, Heřmana z Loun jinak z Kinšperka, Děpolta Lucemburského, Havla z Újezdce, Jindřicha z Norimberka, Mikuláše z Horažďovic, Bohuše z Hostyně jinak z Pardubic. Ale i o jiných provisích dovídáme se určitě, že nabyly platnosti. Na př. o pap. kaplanu Geraldu de Magnaco, jenž r. 1344 dostal provisi na uprázdněné kanovnictví a prebendu kostela Pražského (Mon. Boh. Vatic. I. č. 416), dovídáme se z provise, kterou r. 1348 táž prebenda byla udělena Předvoji Čadkovu, že prebendu tu držel až do své smrti (ibid. č. 1042); a podobně o mnohých jiných. Zajímavým příkladem uznání papežské provise na uprázdněnou faru řádným biskupem jest notářský instrument z r. 1366, jejž otiskl *Tadra* v Listáři veřejného notáře (Věstník Král. spol. náuk 1893) str. 12 č. 7. (jde o faru Jaktarskou v Olomoucké diecesi.) — [4]) R. 1378 dovídáme se sice, že kapitula

imiž vymáhány byly často s nemalými obětmi na papežích exspekta-
ivy a provise, dokazuje, že tyto exspektativy a provise měly pro
oho, kdo jich dosáhl, skutečnou cenu.

Arci od příznivého vyřízení takové žádosti papežem až do
kutečného dosažení beneficia byla ještě cesta dosti dlouhá. Již
vyhotovení bully na provisi papežem udělenou musil starati se
ám žadatel nebo jeho prokurator; bulla byla sic zhotovena v pa-
ežské kanceláři, ale žadateli bylo postarati se o to, aby prošla
šemi stadiemi od napsání konceptu až do pořízení čistého opisu,
řivěšení bully a zapsání textu provise do register.[1])

Aby provise nabyla platnosti, musil ten, jemuž byla udělena,
odrobiti se zkoušce. Papežští kaplani, písaři a abbreviatoři jakož
ti, kdo dosáhli některého gradu universitního, byli později, za
Řehoře XI., od této zkoušky osvobozeni.[2]) Ostatním bylo pod-
toupiti zkoušku buď u kurie v papežské kanceláři, byli-li tam
řítomni, nebo ‚in partibus‘, k čemuž bylo potřebí výslovného svo-
ení papežova. V prvém případě zkoušel onen z exekutorů provise,
terý dlel u kurie, v druhém případě exekutor ustanovený in par-
ibus.[3]) Zkouška týkala se latinského čtení, psaní (konstruování),
luvení a zpěvu.[4]) Je možné, že tato zkouška stala se časem
rázdnou formalitou, nicméně známe příklady, že ten, kdo dosáhl
apežské provise, při zkoušce propadl.[5])

Olomoucká zdráhala se přijmouti Matěje z Mutěnína za probošta na základě
apežské exspektativy a že proto odvolala se ke kurii. Ale příčinou odporu
ylo to, že proboštství domáhal se jiný kandidát, Jakub Wigandův, a to na
ákladě papežské provise, kterou proboštství přímo bylo mu uděleno. Akta
ajímavého toho sporu u *Tadry*, Listář veř. notáře č. 16–24, 35—37. —
) Podrobněji o tom jedná *Haller*, Die Ausfertigung der Provisionen, Ein
Beitrag zur Diplomatik der Papsturkunden des 14. u. 15. Jh. (Quellen und
Forsch. des königl. preuss. Instituts in Rom II., 1899 str. 1 násl.). Haller
tiskuje tu v příloze zejména zajímavé poučení doktora práv Jakuba Dittense
r. 1525 ‚modus expediendi litteras apostolicas‘. Nověji vydal podobné starší
z konce XV. stol.) a proto důležitější poučení *Schmitz-Kallenberg*, Practica
ancellariae apostolicae saec. XV. exeuntis, Münster 1904, s cennými po-
námkami. — [2]) Regulae Gregorii XI. nr. 43 a 44 (u *Ottenthala*, Die päpstl.
Kanzleiregeln). — [3]) V takovémto případě provise děla se formou ‚Dignum
rbitramur‘, o níž viz nahoře str. 286. — [4]) O této zkoušce jednají uvedená
oučení o způsobu expedice bull papežských u *Schmitze-Kallenberga* str. 28,
Hallera str. 26 odstavec 17 a 18. Zajímavý příklad zkoušky exekutorem
n partibus od papeže ustanoveným z r. 1379 jest u *Tadry*, Listář veřej. notáře
tr. 60 č. 44. Je to prohlášení Sandera oficiala Olomouckého, který byl usta-
oven exekutorem papežské provise na uprázdněnou faru v Kojetíně, udělené
leriku Janu Noplovi, že klerika toho »examinavimus diligenter et quia . . .
ictum Johannem Nopel secundum nostram conscientiam bene legere et bene
onstruere et bene cantare ac congrue loqui verbis latinis ac alias ad obti-
endum ipsam ecclesiam . . . idoneum esse repperimus, ipsum pronunciavimus
t praesentibus pronunciamus habilem et idoneum ad huiusmodi ecclesiam
btinendam«. Podobný příklad tamtéž v čís. 19 (inserovaná listina Pražského
rcibiskupa). Již v mandátech na provise bývalo ustanoveno, čeho má se
kouška týkati; srov. nahoře str. 286 pozn. 3. — [5]) Dva takové příklady

Další průběh provise závisel na tom, šlo-li o provisi na beneficium již uprázdněné nebo o reservaci některého z beneficií, jež by se teprve uprázdnilo.[1] V prvém případě předložil ten, jenž provisi dostal, nebo jeho zástupce papežskou bullu nebo bully jednak exekutorům jednak biskupovi nebo tomu, komu udílení příslušného beneficia po právu náleželo, načež byl od exekutorů (nebo jich subexekutorů) uveden v držení uprázdněného beneficia a statkův i důchodů k němu příslušejících.[2] Podobně když šlo o provisi na určité beneficium, které se určitým způsobem teprve mělo uprázdniti, přikročil exekutor k provedení provise, jakmile se beneficium uprázdnilo, uvedl toho, jenž měl provisi, v držení beneficia a zvláštní listinou mu to potvrdil.[3]

Složitější bylo provádění exspektativ. Dostal-li někdo exspektativu na beneficium určité kollatury, především postaral se, aby o tom řádně byl zpraven kollator, jehož exspektativa se týkala. Učinil to obyčejně tak, že předložil nebo dal mu svým prokuratorem předložiti bullu papežskou i process exekutorem učiněný (oznámení o vykonané zkoušce) a dal si to potvrditi veřejným notářem.[4] Když se pak uprázdnilo beneficium, na něž mohl svou exspektativou činiti nárok, byl povinen — chtěl-li užiti svého práva — do měsíce po obdržení zprávy o jeho uprázdnění prohlásiti, že beneficium to přijímá. Nebylo-li formální závady nebo neucházel-li se o totéž beneficium někdo, kdo k němu měl větší právo, byl pak exekutorem nebo jeho zástupci uveden formálně v držení beneficia.[5]

Podobný postup zachovával se při provisích de canonicatu sub exspectatione praebendae. Tu však bylo třeba vymoci si předem přijetí za kanovníka. Jakmile tedy někdo obdržel takovou provisi, předložil ji sám nebo svým prokuratorem kapitule kostela, jehož se provise týkala, a protože počet kanovníků nebýval omezen,

---

z Anglie z r. 1360 a 1362 uvádí *Haller*, Papsttum und Kirchenreform I. str. 427.

[1] Stručně o provádění provisí jedná *Lang*, Acta Salzburgo-Aquilejensia I. str. LXXI. násl., opíraje se o dva formuláře salcburské ze 14. a 15. stol. Z těchto formulářů, dále z formuláře vydaného — bohužel neúplně — Tadrou, ze zápisů v Registrum litterarum receptionis in canonicos Pragenses i z jiných pramenů — Lang uvádí některé — bylo by lze sestaviti podrobný a názorný obraz o celém průběhu provisí papežských. Zde jen stručně vytýkám hlavní momenty.

[2] Názorně průběh takové provise vysvítá z notářských instrumentův o uvedení zástupce Dětřicha Damerova v proboštství Krakovské na základě pap. provise z r. 1376. Jsou otištěny u *Tadry*, Listář veř. notáře str. 17 č. 12. Srov. tamtéž č. 7, 47 a 57. Byla-li to provise na uprázdněné kanovnictví a prebendu, musil býti providovaný přijat kapitulou za kanovníka; sr. tamtéž č. 62—64.

[3] Příklad z r. 1379 viz u *Tadry*, Listář veř. notáře č. 44.

[4] Notářský instrument toho způsobu u *Tadry*, Listář č. 38; srv. tamtéž plné moci pro prokuratora k vymáhání beneficia na základě exspektativy č. 40 a 56.

[5] Příklad provádění takové exspektativy z r. 1345 v Cod. dipl. Moraviae VII., 603 = Reg. Boh. IV., 1542. Jiné příklady u *Tadry*, Listář veř. notáře čís. 2, 34 a 52. O formalitách při uvádění v držení beneficia *Lang*, Acta Salzburgo-Aquilejensia str. LXXI.

býval ihned přijat za kanovníka, ovšem zatím bez prebendy. Když pak uprázdnila se prebenda, bylo mu ucházeti se o ni podobným způsobem, jaký jsme poznali při exspektativách na jiná beneficia. Při velikém množství provisí papežských na kanovnictví sub exspectatione praebendae je pochopitelno, že v každém kostele kathedrálním a kollegiátním takových kanovníků, kteří teprve očekávali prebendy, bylo mnoho. O pořádku, jímž tito kanovníci nabývali prebend, rozhodovalo datum jejich provise, pokud v některé provisi nebylo zvláště jinak ustanoveno.[1]) Že bylo tu, jako ostatně při exspektativách vůbec, hojně příležitosti ke sporům, netřeba podotýkati. Víme-li pak, že beneficií a prebend, které podléhaly generálním reservacím papežským anebo které si papež zvláště reservoval, nebylo možno domáhati se exspektativami,[2]) pochopíme, že trvalo někdy léta, než držitel exspektativy dosáhl některého beneficia nebo prebendy. A stalo-li se, že papež, který exspektativu udělil, zemřel dříve, než z ní jejímu držiteli vzešel užitek, stala se exspektativa bezcennou, protože — jak víme — bylo zvykem, že každý papež po svém nastoupení odvolal všechny exspektativy svých předchůdců, pokud ještě nebyly uvedeny ve skutek.[3])

Za těchto okolností není divu, že ti, kdo chtěli domoci se nějakého beneficia, hleděli zajistiti se na několika místech t. j. vymoci si od papeže exspektativ několik. Bývalo arci někdy v takových exspektativách ustanoveno, že mají pozbyti platnosti, jakmile jich držitel dosáhne jiného beneficia. Nicméně však skutečné a současné držení několika beneficií, *mnohoobročnictví*, nebylo v pozdější době avignonské vzácností. Ukázal jsem svrchu, že mnohoobročnictví namnoze velmi značného rozsahu nacházíme u nás již v době, kdy papežské provise byly tu ještě velmi řídké, a že již z toho důvodu zjev ten nemůžeme pokládati za následek papežských provisí. Abychom poznali, jak se poměry v tomto směru utvořily v době největšího rozkvětu papežských provisí, přihlédneme k hlavním mnohoobročníkům z doby Klementa VI. Najdeme je zase v řadách duchovenstva blízkého jednak královskému dvoru Českému jednak kurii.

Největším mnohoobročníkem, s nímž se u nás setkáváme za Klementa VI., byl nepochybně Guido, kardinál sv. Cecilie, později biskup Portský; z jeho beneficií ovšem jen některá byla v zemích českých. Nemůžeme sice zjistiti podrobně, kdy a kde která beneficia držel, ale i z toho, čeho dovídáme se z kusých zpráv, můžeme se domysliti, jak rozsáhlé bylo jeho »působení«. R. 1342 dostal exspektativu na beneficia jakéhokoliv druhu v diecesích Trevírské, Kolínské a Mohučské, jichž roční důchod nepřesahoval by celkem 1000 hřiven stříbra, obnos to na tehdejší dobu přímo obrovský.1) Vedle toho udělil mu papež kanovnictví a prebendu v Luttychu, kterých se však r. 1344 vzdal.2) R. 1345 dosáhl papežskou provisí uprázdněného arcijáhenství Pražského.3) Povinností svého úřadu arci nevykonával; v listop. 1346 bylo mu papežem uděleno dovolení, že kostely a kláštery Pražského arcijáhenství, jichž visitaci by mu příslušelo prováděti, smí dáti visitovat způsobilými osobami, jež k tomu vyvolí.4) Již dříve držel kard. Guido kanovnictví a prebendy kostelů Pražského a Olomouckého, obého se však vzdal po dosažení arcijáhenství v listop. 1346.5) Za to o tři leta později, v pros. 1349, aby snáze mohl snášeti tíži svých vydání,6) udělil mu papež proboštství a kanovnictví v Sadské a reservoval mu tamtéž prebendu,7) a v září následujícího roku propůjčil mu ještě proboštství Pražské8), ovšem tak, že byl nucen vzdáti se Pražského arcijáhenství.9) Není pochyby, že vedle toho kard. Guido vždy ještě držel celou řadu beneficií nečeských.

---

[1]) O provádění provisí sub expectatione praebendae podrobné zápisy jsou v Registrum litterarum receptionis in canonicos Pragenses (cod. XIII. Pražské kapitulní knihovny). K provisím, jež jsem odtud otiskl v Monum. Boh. Vatic. V., připojil jsem v poznámkách data o jich presentaci kapitule i o přijetí jich držitelů za kanovníky. Protokol o přijetí Matěje z Janova za kanovníka otiskl odtud *Loserth*, Hus und Wiclif, Praha 1884 str. 268. — [2]) Viz nahoře str. 291 pozn. 17. — [3]) Zajímavý příklad z r. 1380 u *Tadry*, Listář veř. notáře č. 52.

Ke kard. Guidonovi počtem svých beneficií důstojně se druží jeho komorník Durandus Girardův. Ač r. 1350 držel již dvojí kanovnictví s prebendou a dvojí děkanství v diecesích Clermontské a Térouanské ve Francii, ač měl dále chorarii v Clermontě a byl kanovníkem očekávajícím prebendu v Châlons sur Marne,10) bylo mu k tomu všemu uděleno papežem ještě kanovnictví a prebenda kostela Pražského11) a vyhraženo Pražské arcijáhenství, jakmile se uprázdní resignací kard. Guidona.12)

Kdežto z beneficií, jež drželi kard. Guido a jeho komorník, většina byla mimo Čechy, shromáždil jiný vynikající mnohoobročník doby Klementovy Jan Paduánský, rádce a sekretář Českého krále a později (v l. 1345—1357) papežský kollektor v Čechách, velmi značný počet beneficií výhradně českých. Když r. 1342 byla mu udělena provise na kanovnictví Pražského kostela sub exspectatione praebendae, držel již po kanovnictví a prebendě na Vyšehradě, v Olomouci, Sadské a Staré Boleslavi, dále obedienci kostela Vyšehradského v Řečicích a faru ve Volyni.13) K tomu byl ještě r. 1345 zvolen od kapituly děkanem na Vyšehradě a volba ta potvrzena

---

1) Monum. Boh. Vatic. I. č. 113. — 2) Ibid. č. 307. — 3) Ibid. č. 508. — 4) Ibid. č. 741. — 5) Ibid. č. 742—744. — 6) »ut expensarum onera, quae eum oportet continue de necessitate subire, facilius supportare possit,« praví se v provisi obvyklou v podobných případech frasí. — 7) Č. 1205. — 8) Č. 1295 a 1296. — 9) Sr. č. 1310. — 10) Č. 1308. — 11) Č. 1309. — 12) Č. 1310. — 13) Ibid. č 119 a 120.

papežem, ale tak, že Jan Paduánský byl nucen vzdáti se fary ve Volyni.[1]

Na stejné asi výši s Janem Paduánským stojí počtem svých beneficií dva jiní služebníci Českého krále: Jindřich Thesaurův z Norimberka, který byv dříve sekretářem Uherského krále Ludvíka, stal se později notářem a sekretářem Českého krále Jana a zůstal i sekretářem Karlovým, a Mikuláš z Lucemburka, rovněž notář a sekretář nejprve krále Jana a potom i krále Karla.[2] Jindřicha z Norimberka po různých proměnách nacházíme konečně r. 1351 v držení kanovnictví a prebend kostelů sv. Petra v Brně a sv. Kříže ve Vratislavi jakož i scholastrie v Hlohově; dále měl však tehdy provisi na kanovnictví a prebendu kostela Pražského a na proboštství a kanovnictví sub exspectatione praebendae kostela Řezenského; k tomu dostal nově papežskou provisi na kanovnictví a prebendu biskupského kostela ve Vratislavi, ale bylo mu při tom nařízeno, že proboštství v Řezně musí se vzdáti.[3] Mikuláš z Lucemburka držel r. 1344 současně kanovnictví a prebendy v Praze, na Mělníce, na Vyšehradě a v Koblenci jakož i proboštství v Sadské; k tomu udělil mu papež ještě kanovnictví a prebendu v Luttychu.[4] Mikuláš z Lucemburka dovedl se postarati také o svého příbuzného Děpolta z Lucemburka. Když r. 1351 uděleno bylo Děpoltovi arcijáhenství v Sadské, držel již faru u Lucemburka a kanovnictví i prebendy v Praze, na Mělníce a v Udine a byl kanovníkem Vyšehradským s nárokem na prebendu, jež by se uprázdnila. V provisi na arcijáhenství v Sadské bylo arci ustanoveno, že Děpolt musí se vzdáti své fary, jakmile dosáhne arcijáhenství.[5]

Oběma královským notářům vyrovnal se — ač-li jich nepředčil — počtem svých beneficií, jistě však jich váhou královský kancléř Mikuláš Luckův z Brna.[6] Ač r. 1346 držel děkanství a kanovnictví s prebendou v Olomouci a měl provisi na kanovnictví Pražské sub exspectatione praebendae dignitatis, personatus vel officii, bylo mu k tomu papežem uděleno kanovnictví s prebendou a proboštství kostela Míšenského zároveň s dispensí, aby vše mohl podržeti.[7] Brzy potom ještě r. 1346, udělil mu papež prebendu, jež se uprázdnila při Pražském kostele,[8] a dovolil mu, že smí užívati důchodů všech svých beneficií, i když nezachovává residence.[9] Když o dvě leta později (r. 1348) dostal papežskou provisi na uprázdněné proboštství Pražské,[1]) vzdal se jak děkanství v Olomouci tak kanovnictví s prebendou a proboštství v Míšni,[2]) tak že krom proboštství Pražského zbyla mu toliko kanovnictví a prebendy kostelů Pražského a Olomouckého, jež podržel až do své smrti r. 1350.[3]) Také kancléřův důvěrný služebník (familiaris) Petr Plasserův byl dobře opatřen; r. 1349 sešlo se v jeho rukou trojí kanovnictví s prebendou (v Praze, Kroměříži a na Vyšehradě), krom toho pak obedience na Vyšehradě a fara v Tridentské diécesi.[4])

---

[1] Č. 546 a 547; srov. č. 548 a 549. — [2] Srov. o něm článek *Klicmanův* Mikuláš řečený Efficax z Lucemburka a Mikuláš levoboček krále Jana (Český čas. hist. III., 1897, str. 246—249). — [3] Monum. Boh. Vatic. I., č. 1327. — [4] Ibid. č. 308. — [5] Ibid. č. 1366. — [6] Srov. o něm článek *Klicmanův* Mikuláš z Brna, pozdější biskup Tridentský, a Mikuláš Luckův z Brna jsou osoby od sebe rozdílné a oba byli kancléři Karla IV. (Český čas. hist. V., 1899, str. 251). — [7] Monum. Boh. Vatic. I., 656. — [8] Ibid. č. 688. — [9] Č. 698.

Mezi služebnictvem královským najdeme ještě několik dalších mnohoobročníků, kteří měli současně 4 až 5 církevních beneficií. Jsou to zejména Petr z Loun, notář a sekretář krále Karla,[5]) Přibyslav z Letkova, kaplan a sekretář Karlův,[6]) Velek Hayne ze Sedlčan, Karlův kaplan, sekretář a rádce,[7]) Jan z Kamenice jinak Jan Očko, notář a kaplan královský, pozdější biskup Olomoucký a Pražský arcibiskup,[8]) Jan z Tasova, královský kaplan a familiár,[9]) a posléze rádce Francouzského a Německého krále Francouz Vilém Pinchon.[10]) S dvorem královským nepřímo souvisí jiný mnohoobročník Vilém z Hasenburka, syn Zbynka, nejv. stolníka královského a nejv. mistra komory královské. R. 1342, jsa desítiletým hochem, dostal papežskou provisi na kanovnictví Bamberské s nárokem na prebendu.[11]) Nedlouho potom domohl se způsobem neznámým kanovnictví a prebendy v kostele Všech Svatých na hradě Pražském a r. 1347 dostal od papeže provisi na kanovnictví Vyšehradské s nárokem na prebendu.[12]) O tři léta později, r. 1350, když od papeže dostal novou provisi na kanovnictví Vratislavské sub exspectatione praebendae, dignitatis, personatus vel officii, držel krom uvedených beneficií v Bamberce, na Vyšehradě a u Všech Svatých ještě také kanovnictví a prebendu na Mělníce.[13]) Nemaje tehdy více než 17 let, nemohl arci býti knězem a nestal se jím ani později, nýbrž vzdal se církevní dráhy tak skvěle zahájené a stal se jako někdy otec jeho nejv. truksesem a mistrem komory královské.[14])

Mnohoobročníky stejné celkem úrovně jako královští služebníci posledně uvedení byli tři mužové, kteří beneficia svá dostali v odměnu za služby prokázané kurii, bratří Předvoj a Jan ze Sudoměře, prokurátoři papežských nepotův, a jejich strýc (»avunculus«) Tobiáš z Ustupenic, později papežský kollektor.[1])

---

[1]) Č. 1040. — [2]) Č. 1043, 1047. — [3]) Srov. č. 1295, 1303, 1305. — [4]) Č. 1069 a 1090. — [5]) Sr. č. 695 a 696. — [6]) Viz zvláště č. 378. — [7]) Srov. č. 141, 876, 557, 564. — [8]) Srov. č. 743. — [9]) Sr. č. 930, 931, 1373, 1374, jakož i Cod. Mor. VIII., 94. — [10]) Sr. č. 1297—1300 a k tomu č 1408; zdá se, že Pinchon měl ještě jiná beneficia, než o kterých se tu dovídáme. — [11]) Č. 147; že mu tehdy bylo 9 let, vysvítá z č 1054, kde r. 1349 dostává od papeže dispens super defectu aetatis; udává se tam, že mu tenkráte bylo 16 let. [12]) Č. 920 a 921. — [13]) Č. 1228. — [14]) Sr. článek *Sedláčkův* v Ottově Slovníku Nauč. X., str. 933.

Z tohoto přehledu hlavních mnohoobročníků doby Klementovy[2]) poznáváme, že mnohoobročnictví nebylo u nás tehdy zjevem nikterak neobyčejným, že mnohoobročníků bylo mnohem více než v době dřívější a že u některých osob mnohoobročnictví dosahovalo stupně velmi povážlivého, vidíme také, že mnohoobročnictví bylo nejvíce podporováno papežskými provisemi, které udíleny byly jednak — a to větší měrou — služebníkům dvora královského, jednak osobám blízkým kurii, ale naopak nemůžeme neuznati, že při všem jistě velmi značném hromadění beneficií přece zachovává se jistá míra, jak pokud jde o množství beneficií nahromaděných v rukou jediné osoby, tak zvláště pokud jde o jich jakost. Z mnohoobročníků této doby, kteří měli výhradně nebo většinou česká beneficia, sotva některý počtem a váhou svých beneficií dostihl Petra Aichspaltera nebo Petra z Lomnice, kteří v mnohoobročnictví dosáhli podivuhodné výše již v době, kdy papežské provise u nás byly ještě velmi řídké.[3])

Zdá se také, že čeští mnohoobročníci z doby Klementa VI. sotva mohou se srovnávati s mnohoobročníky, kteří současně se vyskytují v jiných zemích. Z české edice listin Klementa VI. dovídáme se o dvou takových mnohoobročnících, kteří přišli poněkud ve styk s českými dějinami. Jeden z nich je Rudolf de Losse, kaplan Českého krále Jana a později kaplan, rádce, prokurátor a nuncius krále Karla, papežský kaplan a officiál Trevírský. O něm dovídáme se ze suppliky, kterou král Karel r. 1346 žádal proň od papeže kanovnictví a prebendu kostela Trevírského, že tehdy již držel čtvero kanovnictví s prebendou, dvoje kanovnictví s nárokem na prebendu a jedno s nárokem na některou hodnost nebo důstojenství, dále kantorii a děkanství, a že o jiné děkanství měl spor; nicméně udělil mu papež k tomu všemu ještě žádané kanovnictví a prebendu v Trevíru.[4]) Druhým takovým mnohoobročníkem byl Jindřich z Rothenburka, sekretář a protonotář rýnských falckrabí a posel Českého krále Karla a královny Anny k papeži. V supplice, kterou zaň r. 1349 Karel a jeho manželka podali papeži,[5]) udává se, že po několik roků držel zároveň šest far, které mu jinak řádně byly uděleny, a užíval klidně jejich důchodů; později však vzdal se všech těch far až na dvé a naopak získal kanovnictví a dvě prebendy. K žádosti královských manželův odpustil mu papež nezákonné držení tolika inkompatibilních beneficií, a dovolil mu, aby si ponechal důchody, které z nich již přijal, a aby podržel jednu z těch far a obě prebendy.

---

[1]) O Předvojovi viz zvl. č. 689, 690, 1041 a 1042; o Janovi č. 1305 a 1306; o Tobiáši z Ustupenic č. 8, 9, 172 a 173. — [2]) Menší mnohoobročníci, kteří drželi současně po 3 beneficiích, byli zejmena královští kaplani Mikuláš z Horažďovic (sr. zvl. č. 1351) a Mikuláš z Netolic (č. 911), královský registrator Fridrich z Norimberka (č. 1303 a 1304) bratr Arnošta z Pardubic Bohuš z Hostyně (č. 978) a Mikuláš z Gymnichu v Prusích (č. 1195). — [3]) Viz o nich nahoře str. 275—6. — [4]) Monum. Boh. Vatic. I., 702. — [5]) Ibid. č. 1187.

U nás nesetkáváme se v době Klementově ani s tak nemírnou kumulací beneficií, jakou jsme poznali u Rudolfa de Losse, ani s tak hrubým porušením zákona proti současnému držení dvou nebo několika inkompatibilních beneficií, jakého se dopustil Jindřich z Rothenburka. Beneficia tehdejších českých mnohoobročníků jsou velikou většinou nekurátní, především kanovnictví a prebendy, řídčeji důstojenství kostelů kathedrálních a kollegiátních, skoro nikdy fary. Spojení dvou beneficií kurátních v jedněch rukou téměř se nevyskytuje, a vyskytuje-li se přece, děje se to na základě papežské dispensace. Ač tedy česká církev v době Klementa VI. nebyla uchráněna nákazy mnohoobročnictví, přece nevybočila tu z mezí poměrné slušnosti. Jestliže nemůžeme upříti, že k rozšiřování mnohoobročnictví i v té době nejvíce přispívali panovníci čeští, vyprošujíce svým služebníkům beneficia od papeže nebo i jinak jim je opatřujíce, naopak smíme snad přičísti Karlovi IV. poněkud za zásluhu, že v tom u nás zachovávána byla jistá míra. Abychom o tom mohli pronésti soud určitější, bylo by třeba znáti podrobněji, jak se v tom směru utvořily poměry za nejbližších nástupců Klementa VI., kteří byli ještě současníky Karlovými.[1]) To bude možné teprve, až budou vydány listiny těchto papežů, pokud se týkají českých zemí.

Také o mnohoobročnictví v době Urbana VI., jehož papežování spadá již do doby po smrti Karla IV., nemůžeme se utvořiti obraz plný a zcela spolehlivý, protože z jeho listin zachovaly se jen zcela nepatrné zbytky; nicméně i tyto zbytky poskytují v tom směru dosti hojného poučení. S nemalým mnohoobročnictvím setkáváme se u samého arcibiskupa Jana Očka z Vlašimě, arci teprve v době, kdy vzdal se arcibiskupství a stal se kardinálem. Protože řádné důchody kardinálů nepokládaly se za dostatečné, mívali všichni kardinálové ještě hojně výnosných obročí církevních v různých končinách církve. Tak udělil papež také Janu Očkovi, jakmile stal se kardinálem, v září 1378 najednou kanovnictví a prebendu jakož i proboštství kostela sv. Appollinářiše, kterýchžto beneficií zbaven byl jich dosavadní držitel kard. Robert, stav se jako Klement VII. protipapežem,[2]) a současně reservoval mu tolik beneficií Pražské provincie církevní, mimo kostely farní, aby jich roční důchod nepřesahoval 3000 dukátů.[3]) Nevíme, jakých beneficií domohl se Jan Očko touto reservací, ale jisto je, že dlouho jich neužíval; zemřelť již v lednu 1380.

---

[1]) Také bylo by třeba znáti blíže, jaké byly tou dobou poměry v jiných zemích. Bohužel nejsou v historické literatuře — pokud vím — tyto otázky dosud nikde soustavněji prozkoumány. — [2]) Monum. Boh. Vatic. V., č. 29. — [3]) Ibid. č. 30.

Mezi ostatními mnohoobročníky doby Urbanovy přední místo zaujímají tři mužové, kteří teprve později, za Bonifáce XI., stali se proslulými svým mnohoobročnictvím, papežští písaři Petr ze Všerub a Jan z Malesic a Pražský officiál a pozdější arcibiskup Mikuláš Puchník. Petr ze Všerub měl již r. 1381 kanovnictví a prebendy v Mohuči, Olomouci a na Vyšehradě a krom toho měl stálé vikářství ‚vicaria praeposituraeʻ zvané v kostele Pražském, ale přece toho roku dostal ještě kanovnictví a prebendu Pražského kostela, ovšem s výminkou, že se vzdá onoho vikářství.[1] A r. 1389 shledáváme jej v držení trojího kanovnictví a prebendy (v Praze, na Vyšehradě a ve Vratislavi), Olomoucké scholastrie a Horšovského arcijáhenství.[2] Soudruh Petrův, papežský písař Jan z Malesic, když mu r. 1388 papežem bylo uděleno uprázdněné kanovnictví s prebendou a scholastrie Pražského kostela, držel již stálé vikářství »vicaria praepositurae« při témž kostele jakož i kanovnictví a prebendu kostela sv. Apollináře, krom toho však měl spor o kanovnictví a prebendu kostela Olomouckého. Provisí z r. 1388 bylo ovšem ustanoveno, že musí se vzdáti onoho vikářství, jakmile dosáhne prebendy nebo scholastrie Pražského kostela.[3] Mikuláš Puchník držel již r. 1388 kanovnictví a prebendy v Olomouci a na Mělníce, měl exspektativu na beneficium na kollatuře biskupa Olomouckého a jeho kapituly a přel se o faru v Hartvikovicích na Moravě; k tomu dostal tehdy ještě uprázdněné kanovnictví a prebendu v kostele Pražském.[4]

Na stejné asi výši jako tito tři stáli, pokud jde o mnohoobročnictví, Hynek z Opatovce, lékař císařovny Alžběty[5] a Filip Oldřichův ze Želetavy;[6] málo menšími mnohoobročníky byli Pražský probošt Petr z Janovic, oblíbenec krále Václava,[7] a Heřman z Winterswicku, mistr theologie.[8] Několik jiných mělo současně po třech beneficiích;[9] současné držení dvou beneficií, z nichž jedno třeba bylo fara nebo jiné beneficium kurátní, bylo i za Urbana VI. zjevem velmi rozšířeným.[10] Celkem lze říci, že spojení několika beneficií z různých, často odlehlých končin v jedněch rukou, nebylo ani za Urbana VI. vzácností, ale s případy skutečně velikého a pohoršlivého mnohoobročnictví se za něho u nás neshledáváme, ano zdá se, že mnohoobročnictví nedosahovalo u nás tehdy ani takových rozměrů, jaké jsme poznali za Klementa VI. Také dlužno uznati, že většího počtu beneficií dostávalo se za Urbana VI., pokud můžeme pozorovati, většinou mužům vynikajícím buď postavením nebo vzděláním. Uvidíme později, pokud se tyto poměry změnily za Urbanova nástupce Bonifáce IX.

---

[1] Ibid. č. 58. — [2] Ibid. č. 189. — [3] Ibid č. 166. — [4] Č. 159. — [5] Viz č. 4. — [6] Viz č. 57. — [7] Č. 50. — [8] Č. 24. — [9] Byli to zejména M. Petr z Chotěbuze, lékař císařovny Alžběty (č. 60), královský notář František z Jevíčka (č. 137), Vojtěch z Otaslavic, papežský sukkollektor (č. 18), M. Fridman z Ústí, bakalář theologie (č. 22), Václav z Radče, pomocník examinatorů chudých kleriků, kteří chtěli dosíci pap. provisí (č. 13), M. Jenek z Prahy, professor Pražské university (č. 20), Pavel, farář ve Zbraslavi na Moravě, (č. 73) a Jaroslav z Pořešína (č. 125). — [10] Srov. č. 7, 9, 15, 16, 17, 23, 48, 53, 54, 63.

Ze všeho, co bylo pověděno o provisích papežských i o mnohoobročnictví s nimi souvisícím, vysvítá zajisté zřetelně, že kurie provisí užívala jednak k odměňování svých vlastních služebníků, jimž nestačily jejich důchody řádné, plynoucí z jich úřadů, jednak k tomu, aby zavděčila se panovníkům nebo jiným mocným osobnostem světským i duchovním tím, že provisemi opatřovala důchod jejich služebníkům, dvořanům a oblíbencům. Ale krom toho měla kurie ze všech provisí ještě přímý důchod hmotný. Nehledě k taxám ne nepatrným, jež se platily za vyhotovení listin, na provise a za všechny formálnosti s tím spojené, plynul kurii z provisí značný důchod *annátami.*

Podobně jako z obročí opatských a biskupských, pokud byla udělena papežem, noví jich držitelé platili kurii *servitia,* byli povinni i ti, kdo domohli se papežskou provisí některého nižšího beneficia, zaplatiti do komory papežské poplatek, pro nějž ustálil se v druhé pol. XIV. stol. název *annáta.*1) Věc sama, t. j. placení jisté daně z obdrženého beneficia, určitěji z důchodů prvého roku (primi fructus, annale, annuale, později annata), je původu mnohem staršího. Vyskytuje se ojediněle již poč. XII. stol. a nabývá vždy většího rozšíření. Ale původně není to daň odváděná kurii, nýbrž orgánům místní správy církevní i světské. Biskup nebo kapitula podržovali někdy část důchodů z udělené prebendy, biskupové někdy užívali důchodů prvního roku z kostelů své kollatury ke stavbám kostelův a pod. Od XIII. stol. počínaje dostávali někteří biskupové časem od papeže privilegium na důchody prvého roku všech beneficií své diecese v určité době uprázdněných a podobného privilegia dostalo se i některým panovníkům světským. R. 1256 dostal Anglický král Jindřich III. od papeže na pět let dovolení vymáhati ve všech svých zemích annáty a Francouzský král Filip Sličný užíval stejného privilegia v l. 1298—1308.

---

1) O annátách viz nyní spis *Kirschův*, Die päpstl. Annaten in Deutschland während des XIV. Jh. Bd. I. (Quellen und Forschungen der Görresgesellschaft, IX. Bd. Paderborn 1903; sr. referát J. B. Novákův v Česk. čas. hist. XII., str. 215). K tomu srov. třetí exkurs spisu M. *Jansena*, Papst Bonifatius IX. (v Grauertových Studien und Darstellungen aus dem Gebiete der Geschichte III. Bd., 3. u. 4. Heft, Freiburg in Br. 1904) str. 196—203, a zvláště důležité poznámky u *Langa*, Acta Salzburgo-Aquilejensia, str. LXVI. a u *Hallera,* Papsttum und Kirchenreform I., str. 50 a j. (zvl. také str. 553). Připomínám, že v XV. stol. annatami rozuměla se i servitia, ale ve stol. XIV. oba tyto druhy papežské daně určitě se rozlišovaly; sr. *Kirsch*, l. c., str. X.

Zdá se, že již v druhé pol. XIII. stol. byly někdy annáty vymáhány také pro komoru apoštolskou.[1] O Klementovi V. víme již určitě, že r. 1306 vyhradil si důchod prvého roku všech beneficií, která by se ve třech letech uprázdnila v Anglii a ve Skotsku. Nástupce Klementův Jan XXII. podobně hned v prvém roce své vlády vyhradil si bullou ‚Si gratanter advertitis' z 8. pros. 1316 annáty všech beneficií, která by se uprázdnila ve třech nejbližších letech, a to v celé církvi mimo Francii, kde annáty na ten čas byly již postoupeny králi.[2]

Reservace annát opakovaly se pak vždy častěji, tak že annáty stávaly se znenáhla stálou daní,[3] časem však ustálilo se pro ně jisté omezení. Papežové nevymáhali annát ze všech beneficií v určitém období uprázdněných, nýbrž jen z takových, která se uprázdnila apud sedem apostolicam a jichž obsazování tedy příslušelo papeži. Za Klementa VI. opakovaly se již zcela pravidelně v dvouletých lhůtách reservace annát všech beneficií udělených papežem,[4] a jeho nástupce Innocenc VI., když po druhé lhůta dvouletá za něho vypršela, reservoval si r. 1357 annáty všech takových beneficií do odvolání (ad suum beneplacitum).[5] Podobně všichni nástupcové Innocencovi obnovovali reservace annát[6] tak, že annáty staly se de facto pravidelnou a stálou daní, která komoře papežské byla odváděna ze všech beneficií, při jichž obsazení spolupůsobila kurie, třeba formálně byly vybírány jen na základě dočasných ustanovení. Jestliže tedy papež Bonifác IX. vyhradil si hned v den své korunovace pro celou dobu své vlády polovinu ročního důchodu všech beneficií — pokud ovšem jich důchod dosahoval jisté minimální výše —, jichž obsazení se on jakýmkoli způsobem zúčastní, nebylo to věcně nic nového, a je proto nesprávno mínění dříve skoro obecně rozšířené, že by on byl původcem annát.[7]

---

[1] Sr. *Kirsch*, Annaten, str. XV–XVI. — [2] Tato reservace annát nestala se jedinou bullou pro celou církev, nýbrž v každé provincii církevní bullou zvláštní, tyto bully však byly mutatis mutandis stejného znění; srov. *Lang*, Acta Salzburgo-Aquilejensia, str. 19. — [3] Sr. *Haller*, Papsttum und Kirchenreform, str. 102, pozn. 3. Vedle annát a nejednou současně s nimi vyhražovali si papežové někdy také důchody z uprázdněných beneficií za dobu jich vakance (důchody interkalární). — [4] Viz na př. Monum. Boh. Vatic. I., 203; jakousi historii Klementových reservací annát najdeme v bulle nnocence VI. z 30. pros. 1352 (Monum. Boh. Vatic. II., 1). — [5] Monum. Boh. Vatic. II., 569. — [6] Neznáme dosud jednotlivých těchto obnovení, ale ze achovaných účtů pap. komory je nepochybno, že annáty nepřetržitě byly ybírány (sr. *Kirsch*, Annaten, str. XXVII.; *Lang*, l. c., str. LXVII. při výkladu ěchto věcí nerozlišuje reservace beneficií od reservace annát). V bullách Urbana VI., jimiž ustanovováni bývali kollektoři, mluví se o annátách jako stálé dani; viz takovou bullu v Monum. Boh. Vatic. V., 86. — [7] Bulla Bonifácova z 9. list. 1389 jest otištěna u *Jansena*, l. c., str. 204–206; srov. tomu důležité poznámky u *Göllera*, Der Liber taxarum der päpstl.

Výše annát určovala se podle pravidla ustanoveného již uvedenou bullou Jana XXII. z r. 1316. Bylo-li beneficium, o něž šlo, odhadnuto již pro papežský desátek, rovnala se annáta této taxe; nebylo-li taxy, byla annátou polovina ročního důchodu. Roční důchod zjišťoval se výpověďmi a přísahou toho, kdo beneficium dostal, i jiných osob, jež byly znalé poměrů. Kdežto servitia biskupská a opatská platívala se vždy přímo papežské komoře, bývaly annáty placeny zpravidla papežským kollektorům ustanoveným pro jednotlivé provincie. Komu uděleno bylo papežem beneficium, musil dříve, než na tuto milost byla vyhotovena bulla, zavázati se přísahou, že zaplatí annátu. To dělo se buď v komoře nebo u kollektora. Podobně výše annáty ujednávala se buď v komoře nebo s kollektorem. Aby byla jistota o placení annát ze všech beneficií udělených papežem, byly sestavovány papežskou komorou seznamy všech takových beneficií a tyto seznamy posílaly se kollektorům. Platiti měly se annáty, jak řečeno, kollektorům, ale v některých zemích, zvl. v Německu, tento způsob placení annát se neosvědčil. Pro Německo stalo se v pol. XIV. stol. pravidlem, že veliká většina annát platila se přímo komoře.[1])

V našich zemích annáty kurií poprvé byly vymáhány r. 1316, kdy — jak víme — papež Jan XXII. bullou ‚Si gratanter advertitis' vyhradil si na tři léta annáty všech beneficií, která by se v té době uprázdnila, skoro po celé církvi.[2]) Jeden z exemplářů této bully týkal se výslovně Čech a Moravy, a byli jím hned ustanoveni tři kollektoři k vybírání annát, totiž M. Gabriel de Fabriano, arcikněz kostela sv. Anděla v Riminské diecesi, Gerlach probošt Kounický a Pražský scholastik M. Oldřich z Paběnic.[3]) Nevíme, jak tito kollektoři vyplnili svůj úkol a vůbec nemáme z následující doby určitých zpráv o placení annát z českých beneficií. Přes to nelze pochybovati, že již tehdy i u nás annáty byly placeny. V srpnu a prosinci r. 1320 nacházíme v knize vydání papežské komory dvě položky, podle nichž byly zaplaceny jisté obnosy Volterrskému kanovníku Hugovi Bovis, který od papeže poslán byl do Německa, aby přijal od M. Gabriela de Fabriano kollektora peníze vybrané v Čechách, Polsku a na Moravě.[4]) A v rejstříku

---

Kammer (Quellen und Forsch. des preuss. Instituts in Rom VIII., 1905) str. 113—4. — [1]) O správě annát podrobně poučuje *Kirsck*, Annaten, str. XLVII. násl. — [2]) Pro vybírání annát místními orgány duchovní správy nebo panovníkem před Janem XXII. neznám u nás příkladu Teprve r. 1328 dovídáme se tu o něčem podobném. Tehdy kapitula Vyšehradská učinila ustanovení, že medii fructus secundi anni všech prebend, které by se budoucně uprázdnily, a podobně medii fructus primi anni všech takových obediencí, mají se obrátiti na stavbu kostela a její udržování (Reg. Boh. III., 1462). — [3]) Reg. Boh. III., 345 = Cod. Moraviae VI., 108. — [4]) Zprávy o tom u *Kirscke*, Die päpstl. Kollektorien in Deutschland während des XIV. Jh., Paderborn 1894, str. 419. V zápise z 11. srpna 1320 čte se: »quod recipiat beneficií říše Německé, která v l. 1329—1332 udělena byla papežem, sestaveném za tím účelem, aby se vědělo, z kterých beneficií mají býti placeny annáty, nacházíme také několik českých beneficií.[1])

O novém kollektoru ustanoveném k vybírání annát v zemích českých dovídáme se teprve za Klementa VI. Tento papež vyhradiv si hned v den své korunovace na dva roky annáty všech beneficií, o jichž obsazení rozhodla kurie, jmenoval o rok později (19. kv. 1343) kollektorem těchto annát pro Čechy Tobiáše z Ustupenic.[2]) Po uplynutí prvních dvou let, obnovuje na další dvě leta reservaci annát z beneficií obsazených kurií, ustanovil jich kollektorem pro Čechy v květnu 1345 zase Tobiáše z Ustupenic.[3]) Ale již koncem toho roku (17. pros. 1345) bylo uloženo Vyšehradskému děkanu Janu Paduánskému, aby on vymáhal annáty povinné kurii v diecesi a provincii Pražské.[4]) Jan Paduánský byl ustanoven od pap. Klementa kollektorem i při obou pozdějších obnoveních reservace annát v říjnu 1346 a v květnu 1349.[5]) Také nástupce Klementův Innocenc VI. vložil na Jana Paduánského tento úkol, poprvé hned v den své korunovace[6]) a potom znova r. 1354 a 1357.[7])

Po smrti Jana Paduánského stal se r. 1358 jeho nástupcem Vilém z Lestkova,[8]) který kollektorem zůstal až do své smrti r. 1369.[9]) Za Řehoře XI. objevuje se od r. 1373 jako stálý kollektor důchodů papežských, a tedy především annát, Jan řečený Kantor z Litomyšle, který rovněž byl kollektorem až do své smrti r. 1381.[10]) V prosinci 1382 jmenoval papež Urban VI. kollektorem všech důchodů papežské komory v Pražské provincii a zejmena annát

---

a mag. Gabriele... pecunias et res alias, quas collegerat ipse Gabriel in regno Bohemiae tam de fructibus quam de aliis spectantibus ad dominum nostrum«. V zápise z 6. pros. 1320: »ad recipiendum et conducendum quaedam bona domini n. papae, quae mag. Gabriel de Fabriano... collector fructuum beneficiorum vacantium in partibus Bohemiae, Poloniae et Moraviae receperat ibi de dictis fructibus«. — [1]) Rejstřík jest otištěn u *Kirsche* Annaten, str. 3—11. — [2]) Monum. Boh. Vatic. I., 203. V bulle té nacházíme podrobné ustanovení vybírání annát, jež shoduje se celkem s ustanovením bully ‚Si gratanter adver- itis‘. — [3]) Monum. Boh. Vatic. I., 493. — [4]) Ibid. č. 570; praví se tu, že »fructus, edditus et proventus nonnullorum beneficiorum ecclesiasticorum huiusmodi t. j. udělených papežem) vigore reservationum... huiusmodi adhuc pro toto el pro parte debentur camerae supradictae«, ale je to asi pouhá fráse, z níž elze určitě souditi, pokud annáty do té doby byly placeny. V bulle pro Jana Paduánského není zmínky o tom, že o půl roku dříve ustanoven byl kollekorem Tobiáš z Ustupenic. O něco později mluví se však o tomto již jako zemřelém (Monum. Boh. Vatic. I., 687). — [5]) Ibid. č. 733 a 1107. — [6]) Bulla 30. pros. 1352 v Monum. Boh. Vatic. II., 1. — [7]) Ibid. č. 244 a 569. —) Ibid. č. 850, 851. — [9]) Sr. *Kollmann*, O kollektorech komory papežské Věstník spol. náuk 1897) str. 19. — [10]) Monum. Boh. Vatic. V., 58; srov. *Kollmann*, l. c. str. 20. Vedle Jana z Litomyšle vyskytují se však současně jiní kollektoři; sr. na př. Monum. Boh. Vatic. V., 15.

Mikuláše z Bavorova,[1]) který jako papežský kollektor zemřel r. 1399.[2]) Vedle něho byl však nějaký čas, v l. 1390—1393, kollektorem Ubaldin z Florencie, jenž rovněž byl obdařen mocí vybírati annáty.[3]) Po smrti Mikulášově ustanoven pak 1. září 1401 kollektorem Jan z Moravy,[4]) který zůstal v úřadě tom nejspíše až do své smrti r. 1420.[5])

O působení těchto kollektorů máme bohužel jen zprávy velmi kusé, z nichž naprosto nepoznáváme plný rozsah ani způsob jejich činnosti. Z let 1349—1352 zachoval se seznam českých beneficií udělených papežem, který v komoře papežské sestaven byl pro Pražského kollektora, aby věděl, od koho má vymáhati annáty.[6]) O kollektoru Janu Paduánském dovídáme se pak skutečně, že r. 1355 odvedl papežské komoře z peněz v Čechách sebraných 5000 zlat., r. 1356 něco přes 3307 zl. a r. 1358 dalších 1783 zl.[7]) Ale o prvé splátce výslovně se praví, že v ni zahrnuty byly i peníze z desátku papežského, a zdá se, že stejně bylo i v obou druhých případech. Nástupce Jana Paduánského Vilém z Lestkova odvedl r. 1360 komoře 300 zl., ale nevíme zase, bylo-li to jen z annát.[8]) O čtrnáct let později, r. 1374, kollektor Jan z Litomyšle vyplatil komoře 400 zl., o nichž výslovně se praví, že byly jak z desátku tak z jiných pramenů.[9]) Potom zas teprve r. 1393 dovídáme se, že kollektor Mikuláš z Bavorova odváděl komoře velmi značný obnos 2200 zl., který aspoň částečně sebrán byl také z annát.[10]) Mnoho-li celkem bylo Pražskými kollektory z annát českých beneficií odvedeno komoře, z těchto zpráv ovšem nepoznáváme.

---

[1]) Monum. Boh. Vatic. V., 86; tu se mu dává mimo jiné moc »omnes fructus, redditus et proventus et alia iura primi anni beneficiorum ecclesiasticorum in dictis civitate et diocesi ac provincia vacantium, per nos seu auctoritate nostra collatorum et conferendorum inantea, . . . exigendi«. — [2]) Sr. ibid. č. 1501. — [3]) Sr. ibid. č. 316. — [4]) Ibid. č. 1642. — [5]) Srov. *Kollmann*, l. c., str. 23 a násl. — [6]) Seznam ten otištěn u *Kirsche*, Annaten str. 25—27. — [7]) *Kirsch* Kollektorien, str. 384 a 385; Monum. Boh. Vatic. II., 402, 406 a 870 (sr. též č. 708). — [8]) *Kirsch*, Kollektorien, str. 388. — [9]) *Kirsch*, Kollektorien, str. 407; praví se tu, že kollektor odvedl řečenou sumu »de pecuniis per ipsum habitis et receptis in dicto regno tam ratione decimarum ibidem auctoritate apostolica impositarum quam alias ad cameram apostolicam quovis modo pertinentibus«. — [10]) Monum. Boh. Vatic. V., 670 a 950. Z těch kusů zajímavě poznáváme způsob, jakým kollektoři peníze dopravovali do Říma. Mikuláš z Bavorova vyplatil obnos nahoře uvedený dvěma Pražským kupcům, aby jej zaslali komoře. Když se to v čas nestalo, bylo uloženo v lednu 1393 Ubaldinovi z Florencie, zvolenému biskupu Turritánskému, aby peníze znova vymáhal na Mikuláši z Bavorova, protože on za ně komoře ručí, »cum sibi non dictae camerae quicunque casus fortuitus imputatur« (č. 670). Ale teprve v srpnu 1395 věc byla vyřízena tím, že oba kupci peníze odevzdali přímo komoře po Janu Kbelském a tak mohli být papežem kvitováni (č. 950).

Avšak annáty z českých beneficií nebývaly placeny pouze Pražským kollektorům, nýbrž někdy také přímo komoře. V Německu bylo — jak již víme — placení annát přímo komoře pravidlem, protože činnost kollektorů docházela tam malých úspěchů. Je zajímavé, že ze XIV. stol. máme zprávy o placení annát kollektorům jen z provincií Trevírské, Metské, Toulské, Verdunské, Kolínské, Lutyšské a — Pražské.[1] V ostatních částech říše bylo třeba zavésti přímé placení komoře; byl proto ustanoven při komoře zvláštní klerik, který ode všech, jimž od papeže uděleno bylo některé německé beneficium, vymáhal annáty. V účtech těchto kleriků komorních nacházíme také zprávy o placení annát z českých beneficií. V účtech papežského klerika Eblona de Mederio z l. 1356 až 1360[2] uvádí se poměrně značný počet českých beneficií, z nichž tehdy byly placeny annáty komoře, a důležité jest, že se tu dovídáme také, mnoho-li se platilo z kterého beneficia.

Největší annátu byl nucen zaplatiti Václav ze Skalice, když r. 1358 dostal provisi na uprázdněné děkanství v Kroměříži zároveň s kanovnictvím a prebendou; za to zavázal se splatiti komoře annátu 425 zlatých.[3] Z proboštství Zderazského byla placena v těch letech annáta 200 zl.,[4] z proboštství sv. Petra v Brně 117$^1/_2$ zl.,[5] z arcijáhenství Horšovského 90 zl.,[6] z proboštství v Týně nad Vltavou 70 zl.,[7] z kanovnictví a prebendy v Kroměříži 50 zl.,[8] z fary v Hustopeči 40 zl.,[9] z kanovnictví a prebendy v Olomouci 30 zl.,[10] ze stálého vikářství arcibiskupského v Praze 25 zl.,[11] z fary Ždánické 20 zl.,[12] z prebendy kostela Pražského 15 zl.,[13] z prebendy v Olomouci rovněž 15 zl.,[14] z oltáře svatého Prokopa v Pražském kostele 13 zl.,[15] z kanovnictví a prebendy v Praze 12 zl.[16] a ze scholastrie v Boleslavi 10 zl.[17]

Také z l. 1360—1361 zachovaly se úřední zápisy o placení annát z německých beneficií komoře papežské,[18] a v nich uvádí se zase několik beneficií českých. Bylo v té době placeno annát z fary v Ostrově 30 zl.,[19] z fary ve Zbraslavicích rovněž 30 zl.,[20] z fary v Teplé 23 zl.,[21] z oltáře sv. Lukáše v kostele Pražském 20 zl.,[22] z kanovnictví a prebendy v Boleslavi rovněž 20 zl.;[23] z kanovnictví a prebendy u sv. Jiří na hradě Pražském, o nichž výslovně se udává, že jich roční důchod nepřesahuje 35 zl., placeno annáty 17$^1/_2$ zl.[24] a z oltáře Všech Svatých v kostele sv. Linharta v Praze 12 zl.[25]

---

[1] Sr. *Kirsch*, Annaten str. LII. — [2] U *Kirsche*, Annaten, str. 47—200. — [3] Ibid. str. 71 nr. 12. — [4] Ibid. str. 69 nr. 22. — [5] Str. 70 nr. 2. — [6] Str. 67 nr. 8. — [7] Str. 67 nr. 10. — [8] Str 71 nr. 10. — [9] Str. 70 nr. 9. — [10] Str. 71 nr. 11. — [11] Str. 67 nr. 9. — [12] Str. 67 nr. 12. — [13] Str. 68 nr. 13. — [14] Str. 70 nr. 8. — [15] Str. 198. — [16] Str. 67 nr. 7. — [17] Str. 198. [18] Tamtéž str. 229—341. — [19] Str. 279 nr. 118. — [20] Str. 303 nr. 200. — [21] Str. 300 nr. 190. — [22] Str. 299 nr. 186. — [23] Str. 386 nr. 310. — [24] Str. 280 nr. 120. — [25] Str. 304 nr. 206.

Z následujících let nemáme zpráv o placení annát z českých beneficií komoře papežské. Teprve zase r. 1391 dovídáme se z kvitancí papežského thesauráře, že tehdy platil papežský písař Mikuláš z Hlívice z fary v Turově ve Slezsku annátu 20 zl.[1] a Filip z Brna z fary ve Strážku na Moravě 15 zl.[2] Také papežský korrektor Petr ze Všerub někdy tou dobou ze svých četných beneficií, totiž z kanovnictví a prebend v kostelích Pražském, Vyšehradském, Olomouckém a Vratislavském, z arcijáhenství Horšovského a scholastrie Vratislavské, měl platiti patrně velmi značnou annátu, ale protože dvakráte půjčil papežské komoře celkem 220 zl., nařídil papežský thesaurář r. 1389 kollektorům v zemích českých, aby mu obnos ten odečtli z toho, co za annáty byl dlužen komoře.[3] Z let 1389—1391 zachovalo se též několik zápisův o prodloužení terminu k placení annát z českých beneficií.[4] Z let následujících nemáme zpráv o annátách, protože z knih papežské komory pro tu dobu skoro nic se nezachovalo.

Celkem je patrno, že u nás byl obvyklý obojí způsob placení annát; platilo se buď kollektorům pro naše země ustanoveným, nebo přímo papežské komoře. Protože účty našich kollektorů nezachovaly se vůbec a z účtů vedených o annátách v komoře papežské jen některé zlomky, není možno stanoviti, jaké obnosy byly odváděny za annáty z Čech do Říma. Avšak aspoň povšechnou představu můžeme si učiniti ze zpráv svrchu sestavených, zvláště víme-li, jak veliké množství beneficií bylo tehdy zadáváno papeži. Byla to zajisté velmi značná daň, kterou české duchovenstvo annátami odvádělo Římu.

---

[1] Monum. Boh. Vatic. V., 470. — [2] Ibid. č. 474. — [3] Ibid. č. 189. Protože rozkaz thesaurařův nebyl proveden, obnovil jej tento i následujícího roku; viz č. 396. — [4] Ibid. č. 176, 183, 308, 376, 526. Srov. také č. 186, kde pap. thesaurář nařizuje Vratislavskému kollektoru, aby na Petru z Osoblahy nevymáhal do určité lhůty annáty, k jejímuž placení se byl zavázal pap. komoře, protože důchody prvého roku jeho beneficií »non sibi sed fabricae vel alteri debentur,« a čís. 306, kde pap. komorník nařizuje Pražskému kollektoru, aby od Petra faráře v Plané nevymáhal annáty, přesvědčí-li se, že roční důchod jeho fary nepřesahuje 20 liber malých turonských grošů, »cum reservatio apostolica annatarum seu mediorum fructuum beneficiorum auctoritate apostolica obtentorum se ad illa beneficia non extendat, quorum fructus, redditus et proventus primi anni verum valorem viginti librarum parvorum Turonensium non excedant.«

Habsburkové a Rusko v 16. století.

Napsal Jan Slavík.

(Dokončení.)

IV.

Sotva se skončily slavnosti pořádané císařem na počest jagellovských králů, přišli, jak již bylo řečeno, ruští poslové žádat císaře o vojenskou pomoc proti králi polskému.[1] Maxmilian ocitl se v nepříjemném postavení, které silně připomíná situaci po míru prešburském. Tenkrát zbavil se závazků prostým přerušením styků s moskevským dvorem, neboť po smíru s králem Vladislavem přátelství s Moskvou zdálo se zbytečným. Zkušenost však ukázala, že spolek s velikým knížetem může míti cenu trvalou, tím spíše, čím jasněji se objevilo, že nemůže býti upřímného přátelství mezi Habsburky a Jagellovci. V stoletém zápase o panství nad střední Evropou úmluvy vídeňské značí rozhodnou porážku Jagellovců, ne však takovou, aby poražený resignoval úplně na království, o něž bylo bojováno. Poražený projevuje občas snahu změniti stávající poměry, zvláště když se mu nabízí pro případ obnovení boje podpora. Zatím co se boj habsbursko-jagellovský chýlí ku konci, začíná se Habsburkům nový, daleko těžší zápas s Francií, která vidí svůj zájem v tom, aby moc habsburská nevzrostla na úkor Jagellovců. Měl jsem již příležitost zmíniti se o spolku polsko-francouzském z r. 1500.[2] Sblížení Jagellovců s Francií opakuje se také po úmluvách vídeňských. Neuplyne mnoho let, a uvidíme krále Sigmunda zase v táboře protihabsburském, zapřádati jednání s králem francouzským a sympathisovati s Janem Zápolským.[3] Ba ani první léta po úmluvách vídeňských nelze pokládati za dobu naprosté důvěry mezi císařem a králem polským; cituje-li Uebersberger zachovaný Herbersteinem výrok císařův po kongressu vídeňském, že šel by za králem polským do nebe i do pekla, jest to jen projev radosti z lehce nabytého úspěchu.[4] Známe však jiná slova císařova, která charakterisují tehdejší jeho poměr k Sigmundovi. Na jaře r. 1516 vyjádřil se Maxmilian k jednateli velmistra pruského Jiřímu Eltzovi, že král Sigmund má ho rád, ale ne z přátelství nebo pro příbuzenství, nýbrž *se stracku*.[1] Triumfu, kterým pro něho bez odporu byly úmluvy vídeňské, císař dosáhl obratným útokem na dvě nejbolavější místa tehdejší říše polské, učiniv se ochráncem řádu a spojencem Moskvy. Přátelství se Sigmundem bylo jaksi vynuceno, pruský řád a Moskva byly k tomu výbornými nástroji, a císař, necítě příliš tepla z umělého přátelství s králem polským, rozumně ponechal si oba nástroje při ruce. V úmluvách vídeňských bylo místo, jež císaři i nadále poskytovalo možnost stavěti se mezi řád a Polsko a těžiti ze svého postavení pro sebe.[2] Článek pak týkající se poměru císařova k Moskvě vylučoval ovšem starou smlouvu Maxmilianovu s vel. knížetem proti Polsku, nikde však nebylo řečeno, že císař má zřeknouti se všech styků s Moskvou; císař také jich nepřerušuje, ze spojence Moskvy proti Polsku stává se prostředníkem mezi Moskvou a Polskem. Při známé ochotě moskevského dvora zavírati s císařem smlouvy proti Polsku záleželo ovšem jen na císaři, chtěl-li vel. knížete poštvati proti Polsku znovu.

---

[1] Byli to patrně Alexej Grigorjev Zagrjaskij a ďjak Alexej Maloj. Srov. Pam. I. Dodatek str. 1486. — [2] Viz shora str. 320. — [3] Tehdejší styky Polska s Francií, kulminující ve smlouvě z r. 1524, vylíčil Al. Hirschberg, Przymierze z Francyą z r. 1524. Przewodnik naukowy i literacki r. 1881. Dobře charakterisuje otázku nástupnictví v Čechách a Uhrách Finkel; podle něho jest »na jakiś czas zawieszoną, chociaż wcale ostatecznie niezałatwioną.« Srov. L. Finkel, Habsburgowie i Jagiellowie po klęsce Mohackiej. Kwartalnik Historyczny VII., 1893, str. 592. — [4] Srov. Sigismundi Herbersteini rerum moscovitarum commentarii v Starczewského, Scriptores rerum ruthenicarum, str. 14, 18.

Král polský zanechal na císařském dvoře jednatele, kteří měli vyjednávati s očekávanými posly vel. knížete. Tito, jak víme, odepřeli jednati o mír; účel cesty jejich byl jiný. Císař však nedal se tímto neúspěchem odstrašiti, s vracejícími se Rusy vyslal do Moskvy nového posla, *Pantaleona z Thurnu*. Thurn měl nabídnouti za prostředníka v jednání o mír krále dánského. Pohříchu o cestě Thurnově, jakož i honců, kteří r. 1516 velmi čile jezdili mezi oběma dvory, máme zprávy velmi chudé. Poslání jeho nepůsobilo nikde mnoho radosti. Na cestě přes Prusy vyznal nepokrytě, že úkolem jeho jest nakloniti vel. knížete k míru s králem polským, aby prý král polský společně s králem uherským mohl císaři přispěti ve válce proti Benátčanům.[3] Velmistrovi, kterému záleželo nejvíce na tom, aby mír mezi Polskem a Moskvou nebyl uzavřen, poslání Thurnovo přirozeně nebylo milé, a nebude asi nesnadno domysliti se, kde vznikla zpráva za pobytu Thurnova v Prusích se rozšířivší, že vel. kníže Vasil zemřel. Thurna tato zpráva vskutku přivedla do rozpaků, přece však rozhodl se v cestě pokračovati. Avšak ani u krále polského poselství Thurnovo nedošlo obliby, ač Maxmilian sliboval, že vše díti se bude v jeho prospěch.[4] Sigmund právem se obával, aby král dánský, příbuzný velmistrův, nepřimísil do sporu ruskopolského také spor Polska s řádem.

---

[1] Joachim, I. Einleitung, str. 111. Beilage 99. G. Eltz an HM. Císařova slova o králi polském zní: esz ist eyn gesychter konig vnd had mych lieb, ader nyt ausz Fruntschaft ader ausz dem geblud sonder ausz Forgt, dan ich wesz, dasz er mich forg, dan hed er mych nyt geforg, so hed er nyt so lang uf mych zu Preszborgk geward atd. — [2] Viz shora str. 333, pozn. 5. — [3] Joachim I., str. 101. — [4] Srov. Acta Tomic., sv. III., No. DXCIII. Tomický píše biskupu Lubranckému: Cesar vero remisit cum eis (sc. ruskými posly) nuntium suum, qui apud Moscum ageret, quo mitteret nuncios suos cum pleno mandato ad regem Danie et ut idem Mtas regia faciat hortatur,

Přirozeně s nejmenší radostí přijat byl návrh císařův v Moskvě. Připomenutý nedostatek pramenů brání nám stopovati podrobně Maxmilianův manévr, jímž se snažil seznámiti zřejmě opuštěného spojence se změněným stavem politických poměrů. Ještě r. 1517, soudíme-li z podrobných záznamů o jednání Herbersteinově, zdá se, že v Moskvě zcela nepochopili, že spolek s vel. knížetem byl císaři jen nástrojem k dosažení určitého cíle. První, kdo velikému knížeti oznámil Maxmilianův obrat, byl císařský honec *Baltazar Eder*, vyslaný do Moskvy ještě před Thurnem. Neočekávaná zpráva jeho, že si císař přeje, aby mezi Moskvou a Polskem zavřen byl mír, málem byla by mu připravila záhubu. Na dvoře moskevském meškal v té době jakýsi honec z dob protipolských úmluv, který nařkl Edera, že není císařským poslem, nýbrž zvědem krále polského. Eder uvržen byl do vězení, z něhož stěží vyvázl.[1])

Vasil zamítl návrh císařův, aby o mír s Polskem jednáno bylo u krále dánského. Vida však, že není naděje na uskutečnění habsbursko-ruského útoku na říši polskou, osvědčoval se ochotným uzavříti mír, ten však podle starého zvyku měl se projednávati

---

ut videlicet medio illius regis pax confici possit, *et pollicetur fore omnia ex sententia eius Mtis.* — [1]) Srov. Jodoci Lud. Decii de Sigismundi regis temporibus liber 1521. Biblioteka pisarzów polskich, vyd. Wiktor Czermak, str. 117. Uebersberger zprávu Deciovu odsoudil jako bájku. Jako důvod uvádí, že *Thurn* nemohl Edera nařknouti z vyzvědačství, ježto Eder přišel do Moskvy dříve než Thurn (Oest. und Russl. str. 103, pozn. 2.). Proti tomu, třeba vážiti, že *Decius nikde nepraví, že tím*, *kdo Edera nařkl*, *byl Thurn*. U Decia teme (l. c., str. 117): atque inde mox Balthasar Oderus, a Maximiliano aesare ad hoc munus legatus, in Moschoviam Basilium principem adiit. Sed dum is aliud praeter spem et opinionem nuncium Basilio adferret, ed et Maximiliani alter orator cum pristinis adhuc mandatis perseveraret, Balthasar a primo legato, qui ex primo foedere a Caesare cum Moscho rat apud Basilium accusatus, parum interfuit, quin inique illi accidisset... Patrno, že mluví tu Decius o člověku, který meškal v Moskvě z dob mluv protipolských (ex primo foedere a Caesare cum Moscho). Uebersberger vyslovuje se proti něčemu, co netvrdí *Decius*, *nýbrž Fiedler* ve vém pojednání (l. c., str. 230); Fiedler však pokládá Thurna za původce Ederovy nehody na základě zprávy kommentátora Tomicianů Gorského Acta Tomic. IV., str. 1—2), ovšem nesprávně, ježto Thurn zcela jistě přišel o Moskvy později než Eder. (Srov. Pam. I., str. 1486.) Také *Wapovský* zahoval nám zprávu o nehodě Ederově. Praví zcela jasně, že meškal v Moskvě osel vyslaný císařem před kongressem vídeňským: Et erat Orator Caesaris pud Basilium, *dudum ante conventum regum in Moschoviam missus*, qui asilium ad bellum Sigismundo regi et Lituanis inferendum concitabat: cuius vocandi gratia, et ut Basilio Principi diversum suaderet, ad pacemque cum ege ineundam hortaretur, Maximilianus alterum Oratorem Balthasarem derum in Moschoviam misit. Qui pro exploratore in carcerem coniectus, t permensem detentus, postea tamen dimissus, re infecta ad Caesarem ediit. Chronicorum Bern. Wapovii pars posterior 1480—1535. Scriptores erum polonicarum II., str. 139.

v Moskvě.1) S vracejícím se Thurnem vyslal nového posla *Grigoria Zagrjaského.*2) Cestovali společně přes Livonsko a Prusy. Z Livonska Thurn odbočil na Litvu, aby oznámil nezdar svého poslání. Král hlavní příčinu nezdaru viděl v pletichách velmistrových, o němž věděl, že vel. knížete k válce proti Polsku podněcuje.3) Jak známo, úmluvami vídeňskými císař obětoval králi polskému mimo Moskvu také pruský řád. Poslové velmistrovi meškali v době kongressu vídeňského u císaře, jednání dálo se v jich bezprostřední blízkosti, ale přec jen bez nich, takořka za jejich zády. Albrecht však, ač úmluvy byly tajné, brzy postřehl císařův obrat a nedal se dlouho klamati jako vel. kníže moskevský, příliš vzdálený a příliš málo obeznámený s politickými poměry střední Evropy. Velmistr, vida se císařem opuštěn, hledá pomoci u společníka ve svém osudu, u velikého knížete a navazuje s ním styky samostatně. Duší jednání byl *Dětřich ze Schönberka*, který hned po kongressu vídeňském, ještě na sklonku r. 1515 vybízí velmistra, aby vešel v těsnější styky s vel. knížetem, zvláště pak aby zamezil mír mezi Polskem a Moskvou, který podle vlastních jeho slov znamenal by pro řád konečnou záhubu.4) Počátkem r. 1516 Albrecht pro blížící se nevyhnutelnou srážku s Polskem připravuje různé válečné plány, jichž hlavní vadou jest, že spoléhá příliš na pomoc cizí, hlavně ovšem na pomoc Moskvy. V té příčině zvláště vlastní projekt Schönberkův byl hotovou utopií.5) V době, kdy se vrací Thurn z Moskvy, jednání řádu s Moskvou jest již v plném proudu. Posel, který jde s Thurnem k císaři, má také poslání k velmistrovi.6) Pozornost naši upoutá jedna věc. Thurn, jehož cílem bylo jednati o mír mezi Polskem a Moskvou, t. j. jednati proti interessům řádu, byl na zpáteční cestě od velmistra dobře přijat a vyznamenán poctou, která udílena byla zpravidla jen osobám knížecím — bratrstvím řádovým.7) Proč a zač toto vyznamenání? Tento fakt, jakož i jiné okolnosti svědčí, že se císařský posel nenamáhal příliš, aby dostál svému úkolu. Ba zdá se, že měl i účast při jednání řádu s Moskvou.8)

Na počátku r. 1517 vypravil se do Moskvy sám Dětřich ze Schönberka. Dalekosáhlé návrhy, směřující k úplnému zničení říše

---

1) Srov. Acta Tomic. sv. IV., No LIII. — 2) Pam. I. Dodatek, str. 1486. — 3) Srov. Acta Tomic. sv. IV., No. XXVII., XXIX., LX. — 4) Joachim I. Beilage 97. Rathschlag des Dietrich von Schönberg zu den bevorstehenden Verhandlungen des H. Ms mit dem M. in Livland in Memel. — 5) Ibid. Einleitung str. 99 pozn. 1. — 6) O jednání řádu s Moskvou srv. Goll, Čechy a Prusy str. 306 sq. Podrobnosti najdeme v často citované knize Joachimově, Die Politik atd. Tehdejší napiatý poměr řádu k Polsku výborně osvětluje listinný materiál Tomician, sv. IV. — 7) Srov. Joachim I., str. 102. — 8) V té době vyslán byl z Prus do Moskvy honec, nejspíše žid. Padnuv do rukou polských, skončil sebevraždou. Joachim praví, že vyslán byl od ruských poslů a od Thurna. Srov. str. 103.

polské sotva byly předloženy ve formě, jak byly projektovány. Avšak i to, co Schönberk v Moskvě proponoval, bylo velmi fantastické, zajímavé však tím, že po staletích mělo se něco velmi podobného uskutečniti. Řád s vojskem vyzbrojeným za moskevské stříbro potáhne na Krakov, Litva bude připojena k území řádovému, veliký kníže okkupuje přilehlé části říše polské — hotový tedy plán děliti se o Polsko.[1] V Moskvě však chovali se k návrhům slabého velmistra velmi zdrženlivě, marně Albrecht posílá vel. knížeti pokorné prosebné listy.[2] V březnu r. 1517 uzavřena byla mezi řádem a vel. knížetem smlouva, jíž se zavázaly obě strany k vzájemné pomoci.[3] To ovšem bylo pro řád ziskem velmi nejistým; Schönberk měl pohnouti Vasila, aby poslal do Královce stříbro, z něhož pod dohledem ruských lidí měly se raziti peníze potřebné pro najímané vojsko. To však se pro ten čas nepodařilo. Vasil pak, nedbaje smlouvy s řádem, ochoten jest za příznivých podmínek zavříti s Polskem mír.

Zatím co se Schönberk vrací z Moskvy, přichází tam nové poselství císařovo, v jehož čele jest *Sigmund z Herbersteina.*[4] Herberstein dal se na cestu již na sklonku r. 1516. S ním se vracel *Zagrjaskij,* a k němu připojil se také *Chrisostomo Colonna,* posel Isabelly z Bari.[5] Cílem Colonnovým byl polský dvůr. Herbersteinovi totiž svěřen na cestě do Moskvy ještě jiný úkol. Král Sigmund před krátkou dobou ovdověl. Předčasná smrt královny Barbory zahladila poslední upomínku na spolčování krále polského se Zápolským, a císař Maxmilian pospíšil si, aby vhodným sňatkem připoutal krále Sigmunda úplně. Herberstein měl na cestě do Moskvy staviti se na dvoře polském a zprostředkovati sňatek Sigmundův s *Bonnou Barskou.* Krom toho měl ještě jeden úkol, který nás překvapuje i nepřekvapuje. Měl králi předložiti nový návrh na vyrovnání s řádem, jemuž mělo býti odňaté území (nebo aspoň část) vráceno za peněžitou náhradu.[1]) Dne 4. března 1517 Herberstein nalezl krále polského ve Vilně. Otázka sňatku lehce byla vyřízena, a on již 14. března dal se na další cestu do Moskvy, o záležitost pruského řádu příliš se nestaraje. Předložil řečený návrh králi, když však král co nejrozhodněji se vyslovil, že nevydá zpět ničeho z toho, co Polsko na řádu těžkými válkami dobylo, nechal věc stranou a při návratu z Moskvy velmistrovi napsal, že návrh řádu se týkající pro krátkost času nemohl býti projednán.[2]) Do Moskvy dorazil Herberstein 18. dubna a 21. t. m. měl první slyšení. Ve vzletné řeči ukazoval na nebezpečenství hrozící všemu křesťanstvu od Turkův a žádal velikého knížete, aby uzavřel s králem polským mír. Vasil odpověděl, že ochoten jest jednati o mír, stál však neoblomně na tom, aby se vyjednávalo v Moskvě. Herberstein odeslal Jana Thurna[3]) ke králi polskému s vyzváním, aby vyslal jednatele do Moskvy. Thurn však vrátil se s nepořízenou; Sigmund, vítěz nad Oršou, nechtěl posílati posly k poraženému. Herberstein při nové audienci měl novou, dlouhou řeč hodnou humanisty, v Moskvě však příklady ze starověkých dějin málo působily. Marně císařský posel namáhal se pohnouti vel. knížete k jednání na hranicích nebo neutrálním místě (v Rize); Vasil stál neústupně na svém a na poznámku obratně do řeči vloženou, že král Sigmund zbrojí k nové válce, kázal Herbersteinovi odpověděti, že v Moskvě jsou k válce připraveni.[4]) Nezbylo než pokusiti se o povolnost na druhé straně. Thurn vyslán do Polska znovu, a král polský povolil.[5]) To byl konečný výsledek rozkřikované po celé Evropě »veliké bitvy«, jak nazývali vítězství nad Oršou na Litvě.[6]) Vítěz posílá jednati o mír k poraženému. Hlavní příčina povolnosti na polském dvoře byl konflikt s řádem, který r. 1517 visí již ve vzduchu. Každé chvíle prolétla Polskem zpráva o počátku války.

---

[1] Jest to v krátké době již druhý. Podle návrhu Maxmilianova z r. 1514 mělo se proti Polsku válčiti tak dlouho, pokud každý nedobude, nač dělá si nároky. Pro řád znamenalo to revindikaci území r. 1466 Polsku postoupeného a pro Moskvu? Celou polskou Rus! — [2] Srov. Goll, Čechy a Prusy, str. 307. — [3] Smlouva otištěna v Sobranie gosudarstvennych gramot i dogovorov, sv. V., str. 70. — [4] O osobě Herbersteinově a důležité činnosti jeho literární hodlám pojednati jinde. Kniha jeho, Rerum moscovitarum commentarii byla hlavním pramenem, z něhož čerpala dlouho západní Evropa zprávy o Rusku. Svědčí o tom nejlépe četná vydání 1549, 1556, 1571, 1600. Srov. Starczewski, Scriptores rerum ruthenicarum, Praefatio, str. 2. Commentarii jsou knihou o Rusku a vypsání cesty do Moskvy, najdeme tam však i dosti zpráv historických. V té příčině však důležitější je Herbersteinova Selbstbiographie, vyd. Karajanem ve Fontes rerum austriacarum, Scriptores I. — [5] Herberstein, Selbstbiographie, l. c., str. 106. Původně Maxmilian měřil cestu do Moskvy Krištofu Rauberovi, biskupovi lublaňskému. Když však Rauber otálel a posel krále polského Dantiscus naléhal, svěřil cestu Herbersteinovi a Petru Mrakešovi (Mraxi). Ten však na cestě ve Znojmě zemřel. Srov. Herberstein, Commentarii u Starezewského l. c., str. 89—90.

Sigmund však cítil, že vysláním jednatelů do Moskvy doznává, jak toužebně přeje si míru. Chtěje to zakrýti a zároveň nutiti moskevský dvůr k povolnosti, vypravil několik dní po odeslání poslů do Moskvy *Konstantina Ostrožského* s těžce sehnaným vojskem proti ruskému městu Opočce. Celý manévr však skončil se fiaskem. Když do Moskvy přišli polští jednatelé *Boguš Bogovitinovič a Jan Sczyt*, veliký kníže, dověděv se současně o polském tažení na Opočku, odepřel jim slyšení a dal je ve vykázaném dvoru hlídati »jako zvěř«.[1]) Marně pokoušel se Herberstein vymoci jim slyšení. Pokud se válčí, nebude se vyjednávati, v ten smysl zněla každá odpověď bojarů, kteří vedli jednání jménem vel. knížete. Uplynul celý měsíc, a rozmrzelý Herberstein poslal bojarům ultimatum. Neobdrží-li polští poslové audience do konce října, hrozil, že odejde. Bylo by snad k tomu došlo, kdyby nebyl býval nastal obrat na bojišti ve prospěch Moskvy. Konstantin Ostrožský při útoku na Opočku utrpěl krvavou porážku. Vasil mohl uděliti Polákům slyšení jako vítěz. Tak konečně došlo k jednání. To hned na počátku ukázalo se beznadějným. Jednatelé Sigmundovi měli přesnou instrukci, kterou ani o píď nesměli přestoupiti. Tato conditio, sine qua non, bylo vrácení Smolenska.[2]) Na vydání Smolenska naléhali zvláště litevští páni, kteří byli odhodláni, jak říkali, obětovati moskevskému draku posledního chlapce spíše než ponechati mu Smolensk.[3])

---

[1]) Joachim I., str. 116. — [2]) Srov. Acta Tomic., sv. IV., No. CCCLXII., str. 346, List Herbersteinův vel mistrovi u Jachima, I, Beilage 141. Datován 19. pros. 1517. — [3]) Jan Thurn byl Herbersteinovým pokladníkem (Ausgeber). Srv. Herberstein, Selbstbiographie, l. c., str. 106. Byl patrně příbuzný Pantaleona Thurna a Jiřího Thurna, o nichž byla zmínka ve vypravování. — [4]) Pam. I., str. 226. Záznamy o jednání Herbersteinově r. 1517 začínají se zase zprávy Pamjatniků. — [5]) Stalo se tak hlavně zásluhou vicekancléře Tomického. Je zajímavé, že Tomický, vedle Šidlovieckého hlavní rádce Sigmundův a ředitel polské politiky, užil k přemluvení krále nebezpečného argumentu, kterého užívají v Moskvě, t. j. ukazoval na to, že dřívější jednání dála se v Moskvě. Srov. Acta Tomic. sv. IV., No. CCXLII. Petrus Tomicki, Eps vicecancellarius, Sigismundo de Erberstein, Nuncio caesaris Maximiliani apud ducem Moscovie. — [6]) Solovjev, Istorija V., str. 370.

Jednání vedlo se obvyklým způsobem. Bojaři předložili Polákům přepiaté požadavky, Poláci v odvetu mluvili neméně »vysoko«. Po dlouhých sporech jednání redukováno na jediný Smolensk a o Smolensk se také rozbilo. Zajímavé jest postavení Herbersteinovo jako prostředníka. Císařský posel okázale staví se na stranu polskou z příčin, o nichž uslyšíme níže. To ovšem vedlo k častým srážkám s bojary. Při jednání 15. listopadu Herberstein, podrážděn neustupností bojarů, vyčetl jim divný zvyk hlásiti se k zemím, jichž v dřívějších mírech dávno Moskva byla se zřekla. V Moskvě však, jak známo, na mír zavíraný s říši polskou dívali se svým způsobem; ani po míru nevzdávali se nároků na ruské země polské říše, čekali jen na vhodnější příležitost k novému útoku. Na výtku Herbersteinovu odvětili, že veliký kníže, pokud král polský zachovává mír, nevzpomíná odstoupených zemí, ruší-li však mír, proč by ho veliký kníže nemohl upomínati o svou »otčinu«?[4])

---

[1]) Tak poslové stěžovali si Herbersteinovi. Srov. Pam. I., str. 253. — [2]) Srov. Acta Tom. sv. IV., No. CCXLIII. . . . misimus etiam ad eundem hostem nuncios nostros, prescripta illis formula, quam excedere ne transversum quidem digitum possint et presertim de eo ut sine restitutione arcis Smolensco nihil fiat. Srov. též No. CCXLIV. — [3]) Ibid. No. CCXLVIII. Tomický píše Šidlovieckému: suntque in ea re ita constituti domini Lithuani, ut dicant: nisi ipsa arx restituatur, se a prosequendo bello non destituros usque ad proiectionem ultimi pueri, ut est in proverbio de dracone (str. 195). — [4]) Pam. I., str. 303. Vasil žádal nejen všechny země, na něž dělal si nároky, ale i litevská města, která dal kdysi král Alexander manželce He-

Herberstein uznamenav, že všechno namáhání je zbytečné, požádal vel. knížete za propuštění, a Vasil ho propustil. Dne 19. listopadu měl poslední audienci. V odpovědi, kterou nesl císaři, veliký kníže svaluje všechnu vinu nezdaru jednání o mír na krále polského a vyzývá císaře, aby mu podle smlouvy z r. 1514 přispěl proti němu válečnou pomocí. Dne 22. listopadu po půlročním pobytu opustil Herberstein Moskvu. Jednatelé polští, provázeni Janem Thurnem, odešli již o čtyři dni dříve.[1] Dne 24. listopadu vyslal vel. kníže své posly k císaři, *Vladimíra Plemjanikova* a tlumočníka *Istomu Malého*, kteří císaři měli oznámiti totéž, co již řekl vel. kníže v Moskvě Herbersteinovi, ale do jednání nesměli se pouštěti. Pro případ, že by císař chtěl začíti jednání na svém dvoře, měli se vymluviti obvyklým způsobem, že jsou »mladí«, chce-li však císař o něčem jednati, nechť vyšle nové poselstvo do Moskvy.[2]

Dne 16. července r. 1518 ruští poslové vrátili se do Moskvy. Z obšírné relace jejich vysvítá, že se pevně drželi své instrukce a přednesli císaři, kterého našli v Innsbrucku, vše tak, jak jim bylo v Moskvě nakázáno. S nimi přišli od císaře noví poslové *Francisco de Collo* a *Antonio de Conti*. V listě, který přinesli, císař opět vybízí vel. knížete k míru a prohlašuje za císařskou svou povinnost smířiti křesťanská knížata. Nebudu však líčiti obšírné jednání nových poslů na moskevském dvoře, musil bych opakovati s nepatrnými změnami totéž, co se dálo za pobytu Herbersteinova.[3] Ani jim nepodařilo se zjednati mír. Pětileté pak příměří navrhované posly ztroskotalo se o otázku výměny zajatců. Vasil byl ochoten jen zachovati jednoroční příměří (od vánoc r. 1518 do vánoc r. 1519). S císařskými posly vyslal Vasil ďjaka Borisova, nezastihli však již Maxmiliána na živu.[4]

V.

Císař Maxmilian již na jaře r. 1517 vážně onemocněl. Od té doby všechny jeho snahy obracejí se za jediným cílem — zabez-

---

leně, sestře Vasilově. Poláci zase žádali mimo jiné i Novgorod a Pskov. Požadavky Poláků jsou ovšem jen odvetou za přepiaté podmínky Moskvy, na ruské však straně požadování ruských částí Litvy stává se obvyklou formou, která má v ruské historii veliký význam — patrno v ní neústupné sledování vytčeného cíle, věrnost k tradici, »kotoraja preimuščestvenno pomogla Moskovskomu gosudarstvu dostignut svoej cjeli — sdjelaťsja Vserossijskoju Imperieju« Solovjev, Istorija V., str. 354. — [1] Pam. I., str. 315. — [2] Ibid. str. 315 sq. — [3] Srov. Pam. I., str. 341—380. Naprostou hodnověrnost ruských záznamů možno konstatovati srovnáním s podrobnou relací, kterou Collo a Conti podali králi Sigmundovi při svém návratu Polskem. Otištěna v Acta Tom., sv. IV., No. LXXXV. Tractatio pacis inter Sigismundum, Regem Polonie, et Basilium, Moscorum ducem, per oratores Maximiliani Cesaris, str. 371—398. — [4] Solovjev, Istorija Rossii V., str. 358.

pečiti korunu císařskou svému vnuku Karlovi.[1] Opatření takové bylo velice nutné, ježto všeobecně bylo známo, že král francouzský František chce začíti nový útok na Habsburky tím, že by jim urval korunu císařskou. Výborné francouzské finance dávaly Františkovi nejlepší naděje, že získá hlasy lakotných a úžasně zadlužených kurfirstů pro sebe. Agenti jeho po léta pracují v Německu a vůbec všude, kde bylo se nadíti podpory v boji proti Habsburkům, který chystá František ve velikém stylu.[2] Na štěstí Habsburkové disponují v té době finančním zdrojem, kterým snadno mohou Francii čeliti, a americké zlato v podobě španělských dukátů vítězí konečně nad francouzskými dolary. Dne 27. srpna r. 1518 na sněmu v Augšburku podařilo se Maxmilianovi přiměti většinu kurfirstů (až na trevirského a saského) ke slibu, že po smrti jeho budou voliti Karla. Mezi těmi, kteří slíbili, byli také zástupci krále Sigmunda, který si osvojoval kurfirstský hlas český jako poručník nezletilého Ludvíka.[3] Král polský jest v jedné z četných situací, kdy Habsburkové nuceni jsou ucházeti se o jeho přízeň. Okázalé stranění císařských poslů Polsku při jednání v Moskvě vysvětluje právě tato okolnost. Bylo třeba největší šetrnosti, aby Sigmund, který se s počátku silně kloní k Francii, byl získán. Na řečeném sněmu v Augšburku biskup plocký, *Erasmus Ciołek,* posel Sigmundův, použiv příhodné doby, prudce útočí na velmistra Albrechta. Zástupce řádu *Jiří Elts* marně vrhá se císaři k nohám, aby dovolil mu odpověděti na urážky polského posla. Císař nedovoluje.[4]

Po smrti Maxmilianově (12. ledna 1519) Karel, aby volba byla zcela svobodná, propustil kurfirsty ze slibu, který dali jeho dědu. Bylo to ovšem jen formální, propuštění kurfirsti však užili toho k novému kupčení se svými hlasy.[5] Také král polský chce za svůj hlas vytěžiti co nejvíce, rádcové jeho berou peníze od obou stran, a Sigmund až do volby nedovede se rozhodnouti, ke které straně by se měl opravdu přikloniti. Dává obojetné sliby oběma stranám, oběma diktuje své požadavky, a konečný výsledek je ten, že nezíská ničeho. Těsně před volbou český hlas přiřčen byl zástupcům českých stavů, a Karel zvolen jednohlasně, o což král Sigmund neměl nejmenší zásluhy.[1]) Z požadavků, které král polský kladl před volbou císaři, pro nás nejzajímavější jest žádost, aby se Karel přičinil o mír mezi Polskem a Moskvou; v případě války Polska s Pruskem měl dokonce budoucí německý císař pomáhati Polsku.[2]) Doba, kdy král polský mohl klásti požadavky, minula, a nový císař vzhledem k Polsku jedná právě naopak, než si žádal král Sigmund. Ve válce s řádem, nedlouho po volbě vypuklé, císař ujímá se řádu, a, co se poměru k Moskvě týká, na polském dvoře mají silné obavy, že se Karel dává šlépějemi svého děda.

---

[1] Srov. Ulmann, Kaiser Maximilian I., sv. 2., str. 693. — [2] Srov. Rezek, Francouzská politika v Čechách 1519—1534. Historický Sborník 1883, str. 52 až 66. — [3] Srov. Liske, Des polnischen Hofes Verhältniss zur Wahl Kaiser Karls V. Sybels Historische Zeitschrift, sv. 60, r. 1866, str. 46. — [4] Joachim, Die Politik atd. II., str. 27. Citovaný autor zove to »die skandalöse Reichstagscene«. Joachim, který ve sporu, jak vznikl spolek Maxmilianův s Moskvou, přihlásil se k Ulmannovi (srov. výše str. 326), později zle napadá Maxmiliana, že se ujímal řádu z ohledů dynastických. Podle něho Maxmilian umřel s těžkou vinou vydav nejvýchodnější úd německé říše Polsku (srov. ibid. II, str. 28). — [5] Srov. Buchholtz, Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten, sv. I., str. 104.

Ještě na sklonku r. 1519 vysílá nový císař do Moskvy jakéhosi *Hildebranda,* aby prý jednal o mír mezi Polskem a Moskvou, avšak na dvoře polském měli takovou důvěru v upřímnost poslání Hildebrandova, že ho zadrželi a poslali císaři zpět.[3])

Přes výslovné přání krále Sigmunda, aby císař poslů do Moskvy neposílal, vyslal císař brzy nového posla k velikému knížeti. *Bartoloměj,* tak nazýval se posel, dostal se do Moskvy patrně přes Livonsko, aby se vyhnul nehodě, která stihla jeho předchůdce. O jednání jeho v Moskvě nemáme zpráv, známe však výsledek jeho cesty.[4]) Vasil vysílá s Bartolomějem k císaři podjačího *Jakuba Poluškina* s listem, v němž projevuje ochotu k obnovení spolku; za tím účelem má císař vyslati do Moskvy jednatele.[5])

---

[1]) Nemohu se zde šířiti o známém sporu o český hlas při volbě roku 1519. Liske v citovaném již pojednání, Des polnischen Hofes Verhältniss zur Wahl Kaiser Karls V. Historische Zeitschrift, sv. 60., r. 1866 dovozuje, že králi polskému odnětím kurfirstského hlasu stala se křivda. Palacký v Dějinách V., str. 352—353 zastává mínění, že hlas právem byl přiřčen stavům, proti čemuž polemicky se ozval Liske ve Forschungen zur deutschen Geschichte IX. A. Rezek vyslovil se pro názor Liskův. Srov. jeho Příspěvky k dějinám českým za králů Vladislava a Ludvíka, Č. Č. M. 1882, a Zur Kaiserwahl 1519. Forsch. zur deutschen Geschichte XXIII., 1883. Srov. též R. Rösler, Die Kaiserwahl Karls V., Vídeň 1868. — [2]) Acta Tomic., sv. V., str. 52. Hirschberg, Przymierze z Francyą z r. 1524, Przewodnik naukowy i literacki r. 1881, str. 989 sq. — [3]) Srov. Acta Tomic. sv. V., No. XXXVII., též LXVII., LXVIII. Poslední dva listy zařazené v Tomicianech chybně pod r. 1519 spadají již do počátku r. 1520, jak ukázal Hirschberg, Przymierze z Francyą z r. 1524. Przewodnik naukowy i literacki r. 1881, str. 992. Uebersberger (str. 164, pozn. 3) také opravuje tyto nesprávnosti, ale slušelo se aspoň citovati Hirschbergovu prioritu, jehož práce ostatně Uebersberger hodně užil. — [4]) Bartoloměj meškal v Moskvě v l. 1521—1522. Srov. Bělokurov, Spiski diplomatičeskich lic russkich za granicej i innostrannych pri russkom dvorje. Sbornik archiva minister. innostr. děl r. 1893. Jest to chronologický přehled osob vedoucích jednání mezi dvorem habsburským a moskevským. Karamzin (Istorija VII, pozn. 290, vyd. z r. 1892) domníval se, že Bartoloměj meškal v Moskvě patrně za soukromými záležitostmi. Hirschberg však právem srovnává jeho cestu s posláním kdysi Popelovým (Przymierze l. c., str. 992). V listě, který přinesl Poluškin, vel. kníže praví, že císař projevil ochotu k spolku již skrze Bartoloměje. Srov. Uebersberger, Oest. und Russl., str. 172.— [5]) List Poluškinem přinesený otištěn jest v Petri Martyris Opus epistolarum,

Poluškin s Bartolomějem našli císaře ve španělském Valladolidu. Karel odesílá skutečně do Moskvy nového posla, známého nám již *Antonia de Conti.*1) Na cestě do Moskvy stavil se Conti v Novém Městě za Vídní, kde se právě (na podzim r. 1523) konal sjezd arciknížete Ferdinanda s králem Ludvíkem.2) Při hostině jakési v Prešburku Conti vyjádřil se, že úkolem jeho cesty do Moskvy jest obnovení spolku, který uzavřel kdysi císař Maxmilian. Kancléř Šidloviecký, jenž zastupoval krále Sigmunda na řečeném sjezdu, zpravil o tomto výroku svého krále.3) Na polském dvoře výrok Contiho způsobil pobouření. Uebersberger však pokládá je za zbytečné, ježto výrok císařského posla byl pouhý žvast rozjařeného hodovníka.4) Podle mínění Uebersbergrova ani poslání Bartolomějovo ani Contiho ani těch, kteří posláni byli později, nesleduje naprosto cílů Polsku nepřátelských, nýbrž naopak cíle velmi přátelské; jediným jich úkolem jest starati se poctivě o mír mezi Polskem a Moskvou. Císaři Karlovi prý jde o to, aby Jagellovcům, když sám nemůže jim přispěti na pomoc proti Turkům, zjednal bezpečnost aspoň před útokem z Moskvy.5) Celý průběh událostí svědčí proti takovému názoru. Bartoloměj přichází do Moskvy bez vědomí a vůle polského dvora, ač má (podle Uebersbergra) jednati o mír mezi Polskem a Moskvou, Conti vyslán jest do Moskvy na přímé vyzvání velikého knížete, aby stará smlouva byla obnovena, přichází jednati o mír, ač polský král si toho nepřeje. Myslím, že je při nejmenším odvážné prohlašovati prešburský výrok Contiho za pouhý tlach, tím odvážnější, ježto Conti vyjádřil se tak ještě jednou. Na zpáteční cestě z Moskvy tvrdil Conti *Markovi de Turri*, papežskému kommissaři, který v Polsku reformoval řád sv. Františka, totéž, co v Prešburku.6) Uebersberger však zbavil se i tohoto výroku stejným způsobem jako prvého. Byl to zase jen lživý tlach, jímž Conti, ostatně prý špatný diplomat, chtěl dodati svému poselství důležitosti.7)

To platí též o Uebersbergrově výkladu fakt, která také mluví proti jeho názoru. O jednání Contiho v Moskvě nemáme zpráv, Vasil však vysílá s ním k císaři »veliké posly«, knížete *Ivana*

Amsterodam 1670. Pokud vím, u Uebersbergra (str. 172) citován jest poprvé. Jest vůbec velikou předností knihy Uebersbergerovy pečlivé snesení neznámého dosud materiálu — v tom, jak dobře praví referent prof. Bidlo (viz Č. Č. H. 1906, str. 222), kniha Uebersbergrova zůstane dlouho knihou základní. — 1) Pam. I., str. 1487. — 2) Palacký, Dějiny V., str. 452. — 3) Srov. Acta Tomic., sv. VI., No. CLXXIV. List chybně zařazen k r. 1522, místo do r. 1523. Uebersberger (str. 173, pozn. 1) opět opravuje, aniž ví, že omyl opravil již Hirschberg v citované práci, str. 993. — 4) Oest. und Russl. I., str. 172. Conti vyjádřil se tak: unter dem Zungen lösenden Einflusse der Tafelfreunden! Není snad nemístné připomenouti zde: in vino veritas! — 5) Ibid. str. 173—174. — 6) Srov. Acta Tomic., sv. VII., No. 63. — 7) Oest. und Russl., str. 176. —

Zasekina Jaroslavského a ďjaka *Semena Borisova*,[1]) jejichž úkolem je obnoviti spolek z r. 1514. Veliký kníže dokonce zplnomocnil své posly k obnovení spolku na dvoře Karlově, čímž učinil nezvyklý ústupek tradici, podle níž všechny smlouvy s cizími státy uzavírány a obnovovány byly v Moskvě. Tento fakt divně srovnává se s tvrzením Uebersbergrovým, že Conti měl jednati jen o mír mezi Polskem a Moskvou. Vysvětlení, že veliký kníže zatoužil po obnovení spolku s císařem, o jehož báječné moci vyprávěl mu asi Poluškin,[2]) sotva někoho přesvědčí. Již sám Poluškin vyslán byl k císaři za účelem obnovení spolku!

Také velmi těžko lze srovnati názor jmenovaného autora s tehdejší politickou situací. Viděli jsme již, že přátelství Habsburků s Moskvou jest jakýsi barometr, z něhož s velikou pravděpodobností lze usuzovati na přátelské, eventuelně nepřátelské poměry mezi Habsburky a Jagellovci. Navazují-li Habsburkové těsnější styky s Moskvou, zřejmé to znamení, že poměr jejich k Jagellovcům se kalí. Tak jest i nyní. Jednání Karlovo s Moskvou jest přímý následek ochladnutí krále Sigmunda, který i po volbě r. 1519 udržuje přátelské styky s Francií, jež vrcholí r. 1524 protihabsburskou smlouvou, kterou jménem polského krále uzavřel s Františkem I. zapřisáhlý nepřítel Habsburků *Jeronym Łaski*.[3]) Styky s Francií ovšem nepřekážejí králi Sigmundovi dožadovati se na císaři Karlovi vyřízení sporu o dědictví italské ve svůj prospěch. Právě v době nejintensivnějších styků Polska s Francií mešká na dvoře Karlově polský resident, známý *Dantiscus*. Karel však přirozeně nespěchá, aby vyhověl žádosti Sigmundově, o jehož přátelském poměru k Francii ví,[4]) ale ani Dantiscus, zdá se, že se nenamáhá spočátku příliš, aby přiměl císaře k rozhodnutí ve věcech, o nichž v krátké době mohl rozhodovati jiný. Výprava krále Františka I. snadno mohla dáti Italii nového pána.

Rozhodná však porážka a zajetí francouzského krále u Pavie (25. února 1525) zhroutily vše, co dlouholetá námaha francouzské diplomacie nastrojila proti Habsburkům. Kombinovaný útok na habsburskou velmoc byl tím zmařen, také spolek Polska s Francií béře za své, a král Sigmund v záležitostech italských odkázán jest úplně na rozhodnutí císaře Karla. Bitva u Pavie měla patrně také vliv na nově zapřádané styky Habsburků s Moskvou, *jež mají zřejmý ráz pohrůžky Polsku. Tentýž účel měly nejspíše otevřené výroky Contiho.* Králi polskému se ukazuje, že každý nepřátelský krok proti Habsburkům bude míti za následek novou allianci habsbursko-moskevskou. Po vítězství u Pavie nebylo třeba báti se alliance Polska s Francií, nebylo třeba okamžitého obnovení spolku s Moskvou, jenž by zavazoval Habsburky pomáhati vel. knížeti. Když jmenovaní ruští poslové s Contim přišli za císařem do Španělska, Karel neodmítá spolku ani nepřijímá. Odesílá poselství k arciknížeti Ferdinandovi společně s hrabětem *Leonhardem Nogarolou* jako svým zástupcem v novém poselství do Moskvy. Podle dané mu instrukce měl v Moskvě jménem císařovým starý spolek obnoviti, po případě uzavříti nový. To jest jediný účel poselství, o němž se v instrukci mluví.[1])

---

[1]) Pam. I., str. 1487. — [2]) Oest. und Russl., str. 188. — [3]) Srov. Hirschberg, Przymierze z Francyą z r. 1524, l. c. 1002 sq. — [4]) Srov. Hirschberg, Przymierze z Francyą z r. 1524, l. c. str. 1112. Karel sice učinil rozhodnutí ve prospěch královny Bonny, pokud se týkalo města Bari, když byl krátce před tím zamítl nároky polského krále na Milánsko. Spor pak o italské dědictví královny Bonny táhne se, jak známo, dále.

Ferdinand jmenoval svým zástupcem v poselství osvědčeného již *Sigmunda z Herbersteina.*[2]) Noví poslové dávají se na cestu za okolností velmi zajímavých, za nedůvěry obou jagellovských dvorů. Herberstein a Nogarola zajeli nejprve do Budína. Tam nedůvěru podařilo se jim lehce zaplašiti. Na otázku, co projednávali vracející se s nimi ruští poslové na dvorech Habsburků, odpověděli, že přinesli od vel. knížete nabídku míru s Polskem, ovšem jen za čestných podmínek. Tuto nepravdivou vysvětlivku vymyslili si Herberstein a Nogarola sami, ježto, jak psali Ferdinandovi, nevěděli, co vlastně moskevští poslové projednávali.[3]) Zjev zajisté velmi podivný: habsburští poslové jdou do Moskvy, aniž věděli, za jakým účelem Rusové s nimi se vracející byli u Karla a Ferdinanda. Teprve při návratu z Budína do Vídně žádají arciknížete za dodatečnou informaci.

---

[1]) Srov. Vollmacht K. Karl IV. (!) (für seinen Gesandten Grafen Leonhard von Nogaroli) die alten Verträge mit Russland zu erneuern und zu bestätigen und neue zu schliessen 12. Aug. 1525. Fiedler, Aktenstücke zu Siegmund's Freiherrn von Herberstein zweiter Mission nach Russland 1525—1526. Miklosichova Slavische Bibliothek 1851, sv. 2. I., str. 68. Uebersberger, který, jak bylo řečeno, v jednání Habsburků s Moskvou nespatřuje naprosto ničeho protipolského, vykládá znění instrukce tím, že Karel nezná naprosto obsahu a cíle spolku z r. 1514! Týmž způsobem vysvětluje i pozdější instrukce, v nichž připomíná se spolek z r. 1514. Na jednom místě praví, že jest to eine pietätvolle Phrase, zmiňuje-li se Ferdinand o spolku uzavřeném kdysi Maxmilianem I. Oest. und Russl., str. 173, 204 a passim. — [2]) Instrukce daná Ferdinandem Herbersteinovi se nám nezachovala, což velmi podivné. Již jednou přihodilo se nám, že dokument, který by spor na dobro rozhodl, chyběl. (Relace Schnitzenpaumerova.) Instrukci Herbersteinovu lze z části si rekonstruovati z poznámek, které Herberstein o své instrukci (velmi temné) zaslal Ferdinandovi, žádaje za bližší vysvětlení. Srov. Bemerkungen Herbersteins über seine Instruction. Fiedler, Aktenstücke l. c. II., str. 60. Nebylo mi popřáno tolik místa, abych o rekonstrukci pokusil se zde; učiním tak ve zvláštním článku o Herbersteinovi. Zde mohu jen podotknouti, že bude pravým opakem rekonstrukce Uebersbergrovy. Nový materiál, kterého Uebersberger užil, v mém názoru utvrdil mne tím více. — [3]) Fiedler, Aktenstücke III. Bericht des Grafen Nogarola und Freiherrn von Herberstein an Erzherzog Ferdinand über den Erfolg ihrer Gesandtschaft an den König von Ungern. Víděň 10. ledna 1526, l. c., str. 73.

Těžší úkol čekal posly na dvoře krakovském. Král Sigmund uslyšev, že císař chystá nové poselství do Moskvy, poslal mu ještě v září r. 1525 list, v němž žádal, aby od zamýšleného poselství upustil. Důrazně král poukazoval na to, že se vysláním poslů dosáhne pravého opaku, že veliký kníže, pyšný na své styky s císařem, bude při jednání o mír s Polskem klásti požadavky tím přepiatější. V závěru král polský ironicky vyslovuje podiv nad horlivostí Karlovou, který posílá do Moskvy více poslů, než by jich vyslal, kdyby ho Sigmund vskutku o to prosil.[1] Protest krále polského přišel ovšem pozdě, poslové byli již na cestě. Když přibyli do Krakova, král Sigmund vyslovil jim zřejmě nedůvěru.[2] Podezření poslové sesílili sami, když navrhli za podmínku, na jejímž základě chtěli jednati v Moskvě o mír, status quo, což znamenalo, aby král polský resignoval na Smolensk. Sigmund ovšem návrh zamítl a nadiktoval podmínky míru, s nimiž vážiti cestu do Moskvy bylo zbytečné. Nejen že trval na vrácení Smolenska, ale požadoval zpět i země, které postoupil vel. knížeti král Alexander.

Nicméně habsburští poslové vydali se 14. února na další cestu do Moskvy. Nedůvěru polského dvora podařilo se jim poněkud odstraniti, ač ne zcela. Král Sigmund nemohl pochopiti velikou, až příliš velikou lásku Habsburků, kteří se starají o jeho dobro, aniž jich za to žádal. Také vysvětliti si nedovedl, jaký zisk sledují Habsburkové přátelením s divokým a barbarským knížetem moskevským.[3]

Do Moskvy poslové dorazili 26. dubna a 1. května měli první audienci. Na moskevském dvoře měli za to, že poslové přišli uzavříti spolek. Nastalo však zklamání, když Nogarola, jménem císaře Karla a Herberstein jménem arciknížete Ferdinanda mluvili mnoho o nebezpečenství hrozícím celému křesťanstvu od Turků a vybízeli Vasila k míru s králem Sigmundem. Zklamaní bojaři tázali se, zdali přišli také ujednati spolek, o němž dříve mnoho bylo již jednáno. Poslové vytasili se s návrhem na *allianci habsbursko-polsko-ruskou*, kterýžto návrh nebyl nic jiného, než přeobratný způsob, jímž Habsburkové chtějí udržeti přátelské styky s vel. knížetem pro případ znepřátelení s králem Sigmundem, nechtějí však zavázati se podobnou smlouvou, jakou uzavřel císař Maxmilian, podle níž měli pomáhati Moskvě, vypukne-li mezi ní a Polskem válka.

---

[1] Acta Tomic., sv. VII., No LXXXIV. — [2] O audienci na dvoře polském vypravuje Herberstein v Selbstbiographie toto: Als wir für den Khunig am achten February khamen, vnnd wie vnns Anntwort auff vnnsere Werbung gegeben ward, giengen scharffe worte mit. Vnnder anndern die: *was haben Ewre Herren mit dem Morscwitler. Is er Is Nacktbar oder Freundt?* Fontes rer. austriacarum, Scriptores I., str. 208. — [3] Srov. Responsum a Sigismundo, Rege Polonie, datum Oratoribus Caroli V. Cesaris et Ferdinandi, archiducis Austrie. Acta Tomic. VIII., No XXIX. Fiedler, Aktenstücke IV. Bericht des Grafen von Nogarol und des Freiherrn von Herberstein über die mit dem Könige von Pohlen gepflogenen Unterhandlungen Krakov 13. února 1526, l. c. str. 74—80.

Řečená alliance, projektovaná pod pláštíkem společné výpravy proti Turkům, měla totiž *chrániti členy spolku vzájemně před sebou!* Herberstein a Nogarola velmi plasticky vykládali bojarům, ukazujíce na prstech tři členy alliance, Moskvu, Polsko a Habsburky. Poruší-li jeden z nich smlouvu a napadne druhého, třetí má prostředkovati, a nezdaří-li se pokus o mírné narovnání, má podporovati »partem observantem foedus contra frangentem.« 1)

Jak obratně vše bylo nastrojeno, vysvitne nejlépe, uvážíme-li všechny eventuality při trojčlenném spolku možné. Válka Habsburků s Moskvou byla vyloučena; v případě nepřátelství mezi Polskem a Moskvou bylo na Habsburcích, aby prostředkovali, po případě pomáhali straně smlouvu zachovávající. Těžko však bylo by zjistiti, která strana smlouvu porušila. Ostatně jest jisto, že by Habsburkové tam, kde nešlo o vlastní jejich zájmy, nanejvýše podjali se prostředkování. Zbývá třetí možnost, válka Habsburků s Polskem, v kterémžto případě naprosto nebylo pochyby, kterou z válčících stran strana třetí — vel. kníže — uzná za »foedus observans« a kterou za »foedus frangens«! Bylo jisto, že na pokyn Habsburků vrhne se na říši polskou.

Tato podivná koalice měla býti ujednána teprve po uzavření míru s Polskem. Vel. kníže, ač se zjevnou nechutí, svolil k vyjednávání. Mír ovšem ztroskotal se o Smolensk, uzavřeno však aspoň příměří na dalších šest let. Vasilovi lichotilo, že císař i papež, jehož nuncius *Gian Francesco Citus*, biskup skarský, mešká v Moskvě, vynakládají péči, aby ho přiměli k obnovení příměří s Polskem. Příměří bylo obnoveno, a o dalším jednání chybějí nám zprávy; již šest dní po ujednání příměří (11. listopadu r. 1526) Herberstein

---

1) Srov. Fiedler, Aktenstücke l. c. Beilage C. Verhandlungen des Grafen von Nogaroli und Freiherrn von Herberstein mit den Räthen des Grossfürsten. 6. květ. 1526, str. 89. Respondimus, quod sic habemus, tamen cum honestis et bonis conditionibus de quibus tandem deo dante latius tractabimus et in fine adhuc expressius declarauimus, et in digitis demonstrauimus, quum dominus eorum, una pars, Rex polonie altera pars pacem concludent tunc principes nostri tanqnam indiuisi fratres volunt ut tercia pars esse inclusi in illa pace et confederacione sicuti antea diximus conuenientibus et honestis condicionibus, ad hic concludendum nos habere mandatum. Podrobnosti dovídáme se z listu Nogaroly a Herbersteina poslaného Ferdinandovi ještě z Krakova, v němž poslové rozvádějí, co v instrukci Ferdinandově zdálo se jim málo jasným. Si vero aliqua partium contra aliam haberet querelam de non seruato vel rupto foedere vel alia quacunque de causa nequaquam Arma sumat contra illam Nisi prius detulerit ad tertiam partem obseruantem quae conabitur omnia in melius vel bonis medijs vel suo Laudo et sententia determinare quod si tunc pars non obseruabit talem determinationem *aliae duae partes fraterne insurgant contra non tenentem et armis illam ad tale foedus vel Laudum obseruandum coerceant.* Fiedler, Aktenstücke l. c. IV., str. 79.

a Nogarola opouštějí Moskvu, provázeni posly vel. knížete, *Ljapunem Osininem a Andrejem Volosatým*, 1) kteří o spolku mají jednati na dvoře císaře Karla. Z toho patrno, že habsburští poslové v Moskvě ničeho neujednali, že však vel. knížeti dávali naději na uzavření spolku.

Za půlročního pobytu habsburských jednatelů v Moskvě nastaly v evropské situaci veliké změny. Při vstupu na litevskou půdu poslové zvěděli o bitvě u Moháče, ve Vilně již o zvolení Ferdinanda králem českým. 2) Na cestě říší polskou setkávali se všude s nepřátelskými projevy obyvatelstva, které vidělo v jich cestě do Moskvy dokonce intriky souvisící s bitvou u Moháče, v níž podle mínění v lidu rozšířeného Habsburkové nechali Ludvíka zahynouti a, aby nemohl mu přispěti král Sigmund, štvali proti němu v Moskvě. 3) Také na polském dvoře přijati byli chladně, chladněji, než když se brali do Moskvy. Král Sigmud ovšem poděkoval habsburským bratřím za prokázanou službu, ale z »vřelých« díků vane pichlavá ironie. Nikdy, praví se v odpovědi habsburským poslům, nepochyboval král Sigmund o bratrské lásce Habsburků k sobě a nepochyboval též o jejich péči o křesťanstvo, kterého prý lituje, že den ode dne více propadává záhubě, ježto křesťanská knížata nespokojena svými úděly na cizí útočí a pro soukromé choutky a ctižádost vydávají křesťanstvo Turkům. 4)

Zřídka, praví Uebersberger, přátelská služba, jakou právě Habsburkové zcela nezištně Sigmundovi prokázali, byla odměněna černějším nevděkem. 5) Byla-li ona služba vskutku nezištná, je ovšem otázka.

V té době (28. ledna 1527) králi polskému je znám neopatrný výrok habsburského posla před volbou v Uhrách pronesený. Ferdinand prý neví o žádném praetendentu mimo krále Sigmunda, toho však se nebojí, poněvadž, i kdyby chtěl, nemůže mu překážeti, ježto Ferdinand má těsné spojení s moskevským knížetem, aby,

---

1) Pam. I. str. 1487. — 2) Herberstein, Selbstbiographie l. c. str. 275 a 276. — 3) Tento zcela nesprávný názor opakuje dvakrát i Gorski v Tomicianech (sv. VIII., str. 5, 45). Zajímavo, že zakořenil se týž názor i v Moskvě. Ještě Ivan Hrozný r. 1576 pravil císařským poslům. že chce uzavříti s Maxmilianem II. spolek, ne však takový, jaký uzavřel Maxmilian I. a německá knížata s králem uherským, jehož vydali Turkům, kteří ho ubili. Pam. I., str. 536 až 537. Wierzbowski, Donesenie Joanna Kobencelja o Moskovii ot 1576 goda, str. 43. — 4) Non dubitavit unquam Mtas sua de amore in se fraterno earum Mtum., non dubitavit de cura in rempublicam christianam, quam per istas seditiones et bella intestina magis in dies in praeceps ire Mtas sua vehementer dolet, quod non aliunde accidit, nisi quod principes christiani non contenti ditionibus suis alienos fines impetunt et his privatis affectibus et ambitu tradunt ipsam totam rempublicam christianam communi hosti libere occupandam. Responsum a Sigismundo, rege Poloniae, datum oratoribus Caroli, caesaris, et Ferdinandi, regis, ex Moscovia reuersis. 28. ledna 1927. Acta Tomic. IX., No 38. — 5) Oest. und Russl., str. 216.

kdykoli by chtěl, mohl krále polského kárati; poslové prý psali z Moskvy Ferdinandovi, že vel. kníže je zcela v jeho rukou, že jest připraven na pokyn jeho podniknouti útok na polského krále, a že příměří, které má s Polskem, není aniž kdy bude jisté a trvanlivé.[1]

Nenadálá záhuba Ludvíkova působila v Polsku dojmem ohromujícím. Nejen proto, že padl mladý Ludvík, ale, že mělo dojíti na úmluvy z r. 1515. Úmluvy vídeňské byly pro Habsburky výhodné jen podmínečně. Tato podmínka byla — brzké vymření česko-uherské větve jagellovské. Odtud vysvětlíme si ustavičný strach krále Sigmunda o zdraví svého synovce, zvláště v prvních letech po kongressu vídeňském. Záhuba u Moháče provedla, čeho se obával. Avšak o dědictví padlého nerozhodovaly úmluvy panovníků. Osiřelá království krále si volila, a Ferdinand dosáhl české koruny jen svou energickou agitací, tak jako naopak král Sigmund, ač sympathie národa byla na jeho straně, nezískal jí pro svou nerozhodnost a netečnost.[2] V Uhrách však události braly se drahou, které se již před dvaceti lety obával císař Maxmilian. Strana nacionální zvolila 10. listopadu r. 1526 králem Jana Zápolského. Sympathie polského dvora a ještě více polského národa byla rozhodně na straně Zápolského, a král Ferdinand marně se snažil získati Sigmunda pro sebe. Brzy po odchodu Herbersteina a Nogaroly z Krakova přichází k polskému dvoru od Ferdinanda známý *Jan Mrakeš z Noskova,*[3]) aby v otázce uherské naklonil Sigmunda na stranu habsburskou. Mezi sliby, jimiž má Mrakeš operovati, jest také nabídka spolku Ferdinanda s Polskem proti Moskvě.[4]

Co odpověděl král Sigmund na nabídku Ferdinandovu, není známo. Ostatně návrh spolku proti Moskvě měl asi jiný účel. Viděl bych v něm spíše utajenou hrozbu před spolkem Habsburků s Moskvou, odváží-li se Sigmund plouti proudem habsburskému rodu nepřátelským. Sympathie krále polského k Zápolskému nebyly Ferdinandovi neznámy.[1]

---

[1] Acta Tomic., sv. VIII. CCX. Andreas Cricius, Eps. Stan. Cast. Biecensis Sigismundo, Regi Polonie. Krzycki oznamuje, co pověděl mu probošt ostřihomský o výroku doktora Marka, posla Ferdinandova: cum sermo incidisset de rege eligendo, subjunxisset Marcus ipse, principem suum neminem scire, qui se impedire deberet preter Mtem vram; preterea quod idem facere voluisset vra. Mtas. in regno Bohemie secretis nunciiset literis, tamen id efficere non potuisset. Quod si factum fuisset, facile principem suum Ferdinandum de illa ulcisci posse, qui ad hoc unum jam habeat Moscum sibi arctissimo federe conjunctum, ut, *quandocunque velit*, *Mtem. vram. castigare possit*, scripsisseque oratores ipsius principis ex Moscovia, *ducem illum jam totum esse in manibus ejus*, paratum ad omnem significationem Mtem. vram. impetere, inducias, quas cum illo nunc habeat, neque nunc esse, neque unquam futuras certas et stabiles . . . (str. 272). — [2] Srov. Ant. Rezek, Král polský Sigmund uchází se o korunu českou r. 1526. Sborník Slovanský r. 1881 str. 111. — [3] Uebersberger (str. 220) přejímá patrně od Smolky tvar Johann Mrakiesch von Raskau, kterážto forma vyskýtá se dvakrát v Tomicianech (sv. VIII. 277, 281). Že je to forma korrumpovaná, dokázal již A. Rezek, Geschichte der Regierung Ferdinand I. in Böhmen I. str. 16, pozn. 2. — [4] Acta Tomic., sv. VIII., No CCXVI.

V době, kdy král Ferdinand navrhuje králi polskému spolek proti Moskvě, přicházejí poslové vel. knížete do Prahy, několik dní před korunovací Ferdinanda za krále českého (24. února r. 1527). Jest to první ruské poselství, které přichází k českému králi. Herberstein, jenž byl spolu s Nogarolou do Prahy ruské posly předešel, když se blížili k městu, vyjel jim vstříc. Při pohledu na Prahu vydrala se z úst náčelníka poselství slova údivu. »To není hrad, to není město, ale království. A jest již něco, získati takové království bez krveprolití.«[2] O jednání a pobytu ruských poslův u Ferdinanda nemáme zpráv, také v současné české literatuře, pokud mohl jsem zjistiti, není o nich zmínky. Exotické poselství, které snad jindy bylo by vzbudilo pozornost, ztratilo se patrně v hojných komonstvech knížat a deputací, jež sjížděly se ke korunovaci. Ostatně poslání jejich platilo hlavně císaři, k němuž je Ferdinand brzo odesílá. Společně s hrabětem Nogarolou brali se do Nizozemska, odtud po moři do Španěl. Dne 29. června měli u císaře ve Valladolidu audienci. Císař provozuje touž taktiku jako Herberstein a Nogarola v Moskvě. Neodmítá spolku, ale žádá, aby pojat byl do něho také král polský, jak aspoň tvrdili císařovi rádcové polskému residentu na dvoře císařském, Dantiskovi. Rusové na takovou podmínku nepřistoupili a neměli ani dostatečné plnomoci k uzavření spolku. Po půldruhém měsíci Karel odesílá je zpět k Ferdinandovi.[3]

---

[1] Poměr mezi Ferdinandem, Sigmundem a Zápolským jest oblíbeným thematem polských historiků. Vytýkám: St. Smolka, Polska i Austrya w latach 1526 i 1527. Przewodnik naukowy i literacki r. 1877. Německy totéž thema zpracoval Smolka v Archiv f. oest. Geschichte LVII. r. 1879 pod titulem Ferdinand des Ersten Bemühungen um die Krone von Ungarn. Starší jsou dvě práce X. Liska, Dyplomacya Polska w r. 1526. Studya z dziejów wieku XVI, str. 221—274 a Dyplomacya Polska w roku 1527. Biblioteka Ossolińskich XII. 1869. Mladšího data jsou dvě pojednání L. Finkla, Habsburgowie i Jagiellonowie po klęsce Mohackiej, Kwartalnik historyczny VII. 1893, Polityka Polska w sprawie węgierskiej w r. 1528, Kwart. hist. XIII., 1899. Práce Romualda Všetečky, Otázka uherská do r. 1527, Rocznik Filarecki. Krakov r. 1886, byla mi nepřístupna. — [2] Das ist nit ain Schloss, das ist nit ain Stat, sonnder ein Khünigreich! Vnnd es ist was, ain sölich Khünigreich on Pluetvergiessen zw vberkhomen! Herberstein, Selbstbiographie, l. c. str. 279. Uebersberger k této episodě dodává: Was war Moskau mit seinen hölzernen Hütten, wo steinerne Gebäude lediglich auf dem damals noch ärmlichen Kreml sich befanden, gegen Prag, das die Fürsorge der Luxemburger und deutscher Bürger Feiß und Kunstsinn so prächtig erstehen ließ! Oest. und Russl. str. 222. Zapomíná patrně, že poslové přicházejí do tak zv. »jagellovské« Prahy. O zásluhách Jagellovcův o Prahu neví Ueb. ničeho, za to našel jako tvůrce nádherné Prahy — německé měšťany! — [3] Srov. Acta Tomic., sv. IX., No 252. Joannes Dantiscus, orator, Sigismundo, regi Poloniae. Walladolid 17. srpna 1527.

V té době poměr krále Ferdinanda k Polsku utvářil se velmi povážlivě. Král Sigmund ve sporu se Zápolským zaujímá stanovisko prostředníka, ač v hloubi srdce straní Zápolskému; Zápolský se v Polsku těší den ode dne větší přízni, polská šlechta bojuje v řadách jeho vojska, válka proti Ferdinandovi v Uhrách jest jí neméně populární než kdysi válka s řádem.[1] Po bitvě u Tokaje v zajatém vojsku Zápolského napočítáno bylo 700 Poláků. Na dvoře krakovském ochotně popřávají sluchu poslům Zápolského, jakož i francouzskému agentu; jednatele však Ferdinandova, který střeže počínání královo, rádi by se zbavili.[2] Za takové situace Ferdinand posílá do Moskvy *Štěpána Klinšice*, blíže neznámého. O jeho cestě zprávy chybějí úplně. Vzhledem k poměru, jaký panuje mezi Ferdinandem a polským dvorem, vidím v jeho poslání týž demonstrativní ráz jako v dřívějších stycích Habsburků s Moskvou.[3]

V létě r. 1528 vrátil se Klinšic z Moskvy. Je pozoruhodno, že necestoval přes Polsko, nýbrž plavil se po Baltu společně s dánským poslem *Sörenem Norby.*[4] S Klinšicem přišli ke Karlovi a Ferdinandovi noví poslové vel. knížete. Jmen jejich neznáme.[5] V té době napětí mezi Ferdinandem a Sigmundem kulminuje. Úsilí prvního, aby získal Polsko na svou stranu a zbavil tím Zápolského posledního útočiště, se nedaří. I návrh sňatku nedospělého syna Sigmundova, Sigmunda Augusta, s nedávno narozenou dcerou Ferdinandovou, Alžbětou, »nejsilnější argument rakouské politiky,« jak praví Finkel,[6] nenachází na polském dvoře sluchu. Ferdinand nucen jest stále hrozebným tónem opakovati žádost za šetření neutrality a vypuzení francouzského agenta, *Rincona*, který po porážce Zápolského u Tokaje uchýlil se na půdu polskou, kde konečně sám Zápolský nachází útočiště. Do té doby spadá proslulé jednání *Jeronyma Łaského* v Cařihradě. Łaski získává Zápolskému pomoc Turků a pro Polsko desetileté příměří s podmínkou, že král Sigmund bude pomáhati Zápolskému. Král polský ovšem ohradil se proti činu odvážného diplomata, který jedná bez jeho vědomí a rozkazu, jsa tehda již ve službách Zápolského, není však pochyby, že nedůvěra Ferdinandova k Sigmundovi byla tím velmi posílena, zvláště když Sigmund odmítá důrazné žádosti Ferdinandovy, aby Zápolského ze své říše vypověděl, a když se ozývaly v Polsku vážné hlasy, které jednání Łaského hájily.[1])

---

[1] Liske, Dyplomacya Polska w r. 1527. Biblioteka Ossolińskich XII., str. 14. — [2] Buchholtz, Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten sv. III., str. 214 sq. Tam otištěny listy posla Ferdinandova v Krakově Logschaua, kreslící výborně tehdejší protihabsburskou náladu v Polsku. — [3] Uebersberger pokládá cestu Klinšicovu za pouhý akt zdvořilosti, ein reiner Akt der Höflichkeit gegenüber Vasilij, *dessen Freundschaft schon mit Rücksicht auf Polen sich warm erhalten wollte.* Oest. und Russl., str. 237. — [4] Srov. J. N. Ščerbačev, Datskij Archiv. Materialy po istorii drevnej Rossii chranjaščiesja v Kopengagenĕ 1826—1690. Čtenija obščestva istorii i drevnostej pri mosk. universitetĕ 1893, kniha II. No 31, str. 14. — [5] Uebersberger (str. 238) domnívá se, že to byli Kvašnin a Bulgakov. Ze stručného, korrumpovaného záznamu v Pamjatnikách (I., str. 1487) nelze věc zjistiti. — [6] Finkel, Polityka Polska w sprawie węgierskiej w r. 1528. Kvart. histor. XIII., str. 466. Předmětem pojednání Finklova jest právě tehdejší napiatý poměr Sigmunda k Ferdinandovi.

Vážná situace přiměla Habsburky k rozhodnému kroku na cestě k obnovení spolku s Moskvou. Uebersbergrovi patří zásluha, že seznámil nás s dokumenty, které osvětlují tyto události, ale divně se srovnávají s jeho líčením předcházejících styků Habsburků s Moskvou. Až do té doby, jak bylo již řečeno, Uebersberger naprosto nepřipouští v jednání Karlově a Ferdinandově s vel. knížetem moskevským tendence protipolské. Habsburkové usilují poctivě o zabezpečení míru Polska s Moskvou. Přátelství krále Sigmunda platí jim za »axiom«, ve skutečnosti však smýšlení Sigmundovo vůči Habsburkům není takové, jak se Karel a Ferdinand domnívají, a z toho vysvětlíme prý si, že na polském dvoře, »posuzujíce politiku Habsburků podle své vlastní«, dívají se nedůvěřivě na nezištné jednání Karlovo a Ferdinandovo v Moskvě ve prospěch Polska.[2]) Vývoj událostí však ukazuje nezištnost jednání habsburských bratří s Moskvou, o němž několikrát měli jsme příležitost vážně pochybovati, ve světle zcela jasném.

Císař Karel vydává nyní instrukci, v níž zplnomocňuje svého posla k obnovení spolku s Moskvou. Posel však císařův na cestě Německem onemocněl a do Moskvy béře se jediné posel Ferdinandův — jest jím zase Štěpán Klinšic. Nese vel. knížeti Vasilovi list, v němž Ferdinand žádá za vyslání plnomocných poslů k uzaření spolku. Požadavek, aby do spolku pojat byl král polský, chybí ovšem, jak v instrukci Karlově, tak v listě Ferdinandově.[3]) Ve vzduchu visící roztržka Habsburků s králem Sigmundem způsobila, že konečně Karel a Ferdinand »pochopili« obsah a tendenci spolku z r. 1514 a upustili od požadavku, aby přijat byl do něho ten, proti němuž spolek směřoval!

Zatím však co Klinšic mešká v Moskvě, podařilo se Ferdinandovi skloniti krále polského na svou stranu. Habsburská strana na polském dvoře, repraesentovaná královnou Bonnou, jejímuž vlivu Sigmund podléhá vždy víc a více, nabývá vrchu. Na známém sjezdu v Poznani návrh sňatku, který Ferdinand nabízel již před třemi roky, byl přijat, Alžběta Habsburská byla zaslíbena Sigmundovi Augustovi.

Tato změna v poměru habsbursko-polském snadno mohla přivésti Ferdinanda do situace, v jaké se ocitl r. 1493 a 1515 císař Maxmilian, když se smířil s Jagellovci. Náhoda však způsobila, že se tak nestalo. Vasil poslal s Klinšicem jen »lehké« posly *Mišku*

---

[1]) Hlavním obhájcem »protikřesťanské« politiky Jeronyma Łaského byl jeho strýc, starý diplomat, arcibiskup hnězdenský Jan Łaski. Srov. Finkel, l. c., str. 478. — [2]) Srov. Oest. und Russl., str. 213—214. — [3]) Ibid, str. 238, 240.

Kvašnina a *Šelonu Bulgakova,*[1]) kteří přinesli od vel. knížete list, v němž se velký kníže omlouvá, že nebylo mu možno vyslati »veliké« posly, kteří nemohli by bezpečně projíti nepřátelskými zeměmi.[2]) Králi Ferdinandovi okolnost tato přišla ovšem velmi vhod. S vracejícími se Rusy neposlal do Moskvy již nikoho. Poslal jen Vasilovi list, v němž slibuje vyslání plnomocných poslů do Moskvy, ale musí prý si déle rozvážiti, koho má poslati. Dobrá rozvaha způsobila, že do Moskvy vůbec nikoho neposlal. Nebylo spolku třeba.[3])

Tím končí se styky Habsburků s Moskvou, navázané císařem Friedrichem III., a Maxmilianem I. K novým došlo teprve za císaře Maxmiliana II., kdy svedl Habsburky s Moskvou zase interess o osiřelou korunu polskou.

Alexander Radiščev.

Lístek z bojů za volnost ruského lidu.

Napsal J. Polívka.

(Dokončení.)

Jaké to bylo dílo a čím lze vysvětliti krutý osud jeho? První úplné vydání slavného toho spisu jest nám pohnutkou, abychom zde blíže o něm promluvili a myslíme, že to můžeme učiniti tím spíše, že v naší literatuře, pokud víme, nebylo dosud o něm pojednáno, ač jest to zjev nad jiné památný.

Co se týče literární formy tohoto díla, jest ovšem na snadě, že se u osvíceného ruského spisovatele sklonku XVIII. stol. silnou měrou projevil vliv západoevropské literatury. Radiščev sám přiznal za svého vyšetřování, že celý plán knihy byl sdělán dle slavného spisu Sterneova »Sentimental journey« a sice dle německého překladu. Podle jeho vzoru rozdělil Radiščev svůj »Cestopis« na stanice na cestě z Petrohradu do Moskvy, vložil místy rozsáhlé úvahy o otázkách, které na mnoze nesouvisely s cestou, vložil různé debatty s nahodilými spolucestovateli, vložil vyňatky z rukopisů prý od jiných na cestě ztracených, a těmi úvahami promísil různé drobné výjevy a obrázky odpozorované ze skutečného života.

Obrázky jsou kresleny tu s lehkým humorem, tu s trpkým sarkasmem, tu se sentimentalismem až upřílišněným. Tak na př. vypravuje v jedné kap., jak potkal žebravého zpěváka náboženských písní výpravných, jak lid ho obdaroval drobnými penězi a jinými drobnůstkami, jak žebrák radostně děkoval, ale když on sám mu dal rubl, tu mu jej žebrák vracel, nevěda, co by s ním dělal a vyprosil si místo toho šátek, který měl kolem krku (kap. 23 str. 226). Pohled na bohatství země kalí se pomyšlením, že ruští zemědělci nepracují pro sebe. Má týž pocit, jako když na přístavní celnici pozoruje lodě přivážející přebytky Ameriky, její plodiny, cukr, kávu, barvy a j., ještě neosušené od potu, slz a krve dělníků. »Představ si, řekl mi kdysi můj přítel, píše Radiščev, že káva nalitá do tvé číše, že cukr rozpuštěný v ní, zbavily pokoje člověka tobě podobného, že byly příčinou namahání přesahujícího jeho síly, příčinou jeho slz, stenů, trestu a plísnění; člověče krutý, opovažuj se oslazovati hrdlo své!« Hluboce byl otřesen, ruka se mu zachvěla a káva se rozlila. »A vy obyvatelé Petrohradští, živíce se plodinami úrodných krajin naší vlasti zastavte se a zamyslete se, při velkolepých hodováních, na přátelské hostině aneb o samotě, když ruka vaše vznese k ústům první kousek chleba určený na vaše nasycení. Nemohu-li vám o něm říci totéž, co přítel můj mi pověděl o plodinách amerických. Neztučněly-li nivy, na kterých vyrostl, potem, slzami, stony. Blažení, jestli kousek chleba vámi pojedený, sdělán jest z klasů vyrostlých na poli zvaném státním, aneb aspoň na poli, které platí obrok svému statkáři. Ale běda vám, je-li chléb sdělán z zrna, které leželo v stodole šlechticově. Na něm spočinuly žal a zoufalost; na něm znamenáno prokletí Nejvyššího, když řekl v hněvě svém »prokleta buď země v dílech svých!« Hleďte, abyste nebyli otráveni krmí vámi žádanou. Hořká slza chuďasova těžce na ni doléhá. Zavrzte ji od úst svých, postěte se, to může býti opravdový a užitečný půst« (kap. 16, str. 151). Tutéž myšlenku ještě později opakoval ve svém spise v kap. 24, str. 231, kde podobná slova klade do úst selce prosící ho, aby jí daroval kousek cukru »panského jídla«. Jak potom selka ukazujíc mu svůj hrozný chléb řekla: »Nepiješ-li slzy svých sedláků, pak-li jedí též takový chléb jako my.«

---

[1]) Pam. I., str. 1487. — [2]) Uebersberger, Oest. und Russl., str. 248. — [3]) Ibid., str. 250.

Tyto myšlenky o původu amerických plodin, tyto myšlenky o zoufalém postavení zemědělských otroků amerických čerpal Radiščev ze slavného spisu Guillaume-Thomas Raynal, Histoire philosophique et politique des établissements et du commerce des européens dans les deux Indes 1770, který začal čísti dle vlastní výpovědi soudní r. 1780. Spisem tím dal se ruský myslitel unášeti více, než jiní jeho četní čtenářové, neboť shledal v líčení černošských otroků namnoze poměry nevolnického lidu selského ve své vlasti. Líče poměry otroctví v Americe str. 141, v kap. 15 napsal: »Zachvějte se, o milí moji, aby neřekli, přeměň jméno, o tobě se to vypravuje.« Tento spis vznítil v něm myšlenku, aby podobně přispěl k uvolnění ruského lidu, ke zmírnění jeho běd. Ve svém vyšetřování označil tento spis jakožto hlavní původ svého neštěstí

Odtud z toho spisu převzat na mnoze i sentimentalní ton, jímž jest kniha silně proniknuta.

Ještě z jiných děl z konce XVIII. stol. čerpal Radiščev, z Herdera jmenovitě čerpal odstavec o censuře v kap. 18, podklad to delší úvahy, která byla později v tisku teprve připojena a v rukopise předloženém policejnímu úřadu nebyla. Jinde ještě dovolává se Werthera při scéně silně sentimentalní; líčí jak slepý pěvec rozplakal své posluchačstvo písní o muži božím sv. Alexiovi, jak také on se všemi lidmi se rozplakal »a slzy moje byly pro mě právě tak sladké, jako vytržené ze srdce od Werthera . . .« (str. 226, kap. 23).

Hlavním účelem toho spisu bylo líčiti utrpení nevolnického lidu a pracovati ne-li k úplnému zrušení nevolnictví, tož aspoň ke značnému jeho zmírnění, k ponenáhlému jeho rušení. Ve 4. kap. vypisuje se, jak sedlák v neděli oře a orati musí, neboť po celý týden musí pracovati na panském poli; a mimo neděle má ovšem ještě noci, kůň může odpočívati, koně střídá sedlák, aby je příliš nemořil, ale sám odpočinku nezná. Dotýká se tu ještě horšího zla: pán celou vesnici i s nevolnickým lidem dává do nájmu, a nájemce teprve sedře sedláka až po kůži. Srovnává pak dále poměry selského lidu nevolnického, poddaného pánům a selského lidu osedlého na statcích státních. Tito jsou jen povinni k určitým poplatkům a jsou souzeni od sobě rovných, kdežto oni musí platiti, cokoliv chce jich pán, a před zákonem jsou mrtvi: vláda zví o nich teprve, když se dopustí zločinu. Vypravuje příklady ze života skutečného vzaté, jak někteří nelidsky nakládali s lidem, tak v kap. 10. str. 71 sl., a to pak vedlo někdy ke koncům velmi tragickým, zvláště když pán aneb jeho synkové zneužívali selských děvčat. Takový případ vypravuje Radiščev na tomto místě, jak mu jej sdělil přítel, který měl souditi sedláky, již byli své pány z těchto příčin zabili, ale nemohl srovnávati se svým svědomím' aby je proto odsoudil, přišel do rozporu s celým soudem a raději složil svůj úřad, než aby byl jednal proti svému právnímu přesvědčení. Později v kap. 14 uveden ještě případ podobný, jak sedláci za povstání Pugačeva chtěli smrtí potrestati svého pána, protože žádná žena ani dívka nebyla před ním jista svou ctí, třebas jinak lidsky se choval ke svým nevolníkům. Podobné případy přiházely se ještě později, až v 1. pol. 19tého stol., třebas zřídka. Tak byl ok. r. 1840 statkář general Mosolov na svém statku v Tarchově nedaleko rodiště Lermontovova zardousen od nevolnických žen za pomoci 3 lokajů ve svém »haremě«. Také sestra toho vilníka, který by se málem byl stal gubernatorem, majitelka jiné vesnice, byla ok. r. 1850 pro svou krutost za živa upálena od sedláků. (Srv. Bělinskij Sočinenija, izd. Vengerova I., 136.) Na jiném místě (v kap. 19, str. 190 sl.) vypisuje Radiščev, jak celý statek se vším poddaným lidem ve veřejné dražbě se prodával, jak lidé tito byli přítomni tomu aktu, lidé to namnoze krevně spjatí s domem panským, kojná, starci slabí a neduživí, děvče pánem obelstěné a svedené, hoch nevlastní synek pánův, muž s tím děvčetem oženěný z vůle pánovy. Rozhorlený náš idealista apostrofuje tu onoho pána: »Myslíš, že není povinností, kde nebylo církevního obřadu? Či myslíš, že požehnání udělené na tvůj rozkaz od najatého hlasatele slova božího utvrdilo jich svazek? či-li myslíš, že manželství v chrámu páně násilně spojené může se nazvati svazkem manželským? Nejvyšší nenávidí donucování, nalézá zalíbení v touhách srdcí. Jen tyto jsou bezhříšné. O kolik smilstva dokonává se u nás ve jménu otce radostí, utěšitele strázní, při jeho svědcích, nedůstojných vlastního svého důstojenství.« Toto prodávání ruských nevolníků srovnává se s prodáváním černošských otroků v Americe (str. 194). V pozdější kap. (21, str. 208 sl.) líčí se odvod. Vypisují se tu zvláště osudy mladého rekruta, pro něhož odvod znamenal osvobození z nejtěžších muk, neboť od té chvíle, věděl, bude jeho los záviseti na jeho dobrém či špatném chování, kdežto dosud závisel na libovůli jeho paní. Byltˇ vychován společně se synkem pánovým, společně s ním vyslán na cesty po západní Evropě, a nikdo se neptal po jeho původu. Teprve, když mladý jeho pán a soudruh se oženil, dala mu mladá paní pocíťovati selský jeho rod, začala ho snižovati a urážeti, aniž by se on byl směl brániti proti tomu; dokonce chtěla ho oženiti se svou komornou, milenkou synovcovou. Když se konečně rozhodně vzepřel vůli panské, byl odveden. Než jsou příklady mnohem hroznější. Sedláci osedlí na statcích státních koupili tři mladíky nevolnické od jich pána, který potřeboval peníze na nový kočár, a dali je pak odvésti jakoby z vlastní své vesnice; mladíci byli odtrženi od přestárlého otce, od neplnoletých sester, od mladé ženy. Takové a podobné případy nebyly patrně vzácné, neboť v komediích 18. stol. též byly tepány. Tak právě jistý statkářský párek, směšným činěný pro přílišnou gallomanii, v komické opeře Knjažninově potřebuje peníze na nový kočár přímo z Paříže objednaný, aby se peníze opatřily, mají se selští hoši prodávati za nováčky. A v komedii »Chvastun« uvedl týž spisovatel mimo jiné i šlechtice otrokáře, který sám se vychloubá, že vydělal několik tisíc tím, že obchodoval lidmi při odvádění nováčků.

Radiščev dále šíře dovozuje, jaké má nevolnictví zlé následky nejen pro lid než i pro pány, pro celek, pro stát sám. Na jedné straně vychovává přílišnou pohodlnost až lenivost, na druhé straně šalbu, hlad atd. Tato these, zde poprvé jasně a přesvědčivě položená a hájená, byla potom základním tonem vší nové literatury ruské. A novější vývoj Ruska ukázal, jakou hlubokou pravdu pověděl tento nadšený bojovník za volnost lidu.

Ve svém spise postuluje Radiščev theoreticky úplnou rovnost lidí. Právo přirozené ukázalo nám lidi, jak přijali od přírody jednaké složení, a proto mají jednaká práva; jsou si tedy zcela rovní, jedni nepodléhají druhým. Právo občanské ukázalo nám lidi, kteří zaměnili neobmezenou svobodu za mírné jí užívání. Avšak když všickni položili meze své svobodě, pravidla svému konání, to všickni, rovní od útroby mateřské v přirozené svobodě, mají býti rovní též v jejím obmezení. Následovně ani tu nepodléhá jeden druhému. První vládce ve společnosti jest zákon, neboť ten jest pro všecky jeden . . . (str. 36 sl.). »Zotročení jest zločin« toť vývod jeho úvah (str. 137) . . »A kdo nosí mezi námi okovy, kdo pociťuje tíhu nevolnictví? Zemědělec! . . . ten který nám podává zdraví, který prodlužuje naše živobytí, nemá práva nakládati ani tím, co zpracovává, ani tím, co vyrábí . . .« Takové poměry nejsou zdrávy ani pro stát. »Může-li stát, kde dvě třetiny občanstva jsou zbaveny názvu občanského a částečně jsou mrtvi před zákonem, nazvati se šťastným? Může-li se jmenovati šťastným občanské položení selského stavu v Rusku? Jen krvopijce poví, že jest šťasten, neboť nemá ponětí o lepším postavení.« Dovozuje pak, že nesmíme se klamati, zaslepovati vnějším klidem státu a jeho ustrojeností (140) . . . Vykládá dále, jak nevolnictví jest škodlivé pro zemědělství samo (str. 143 sl.). Jest přesvědčen, že tento stav jest přímo záhubný, jak jest pln nebezpečí pro veřejné poměry. Radiščev, který z dětských let pamatoval hrůzy povstání Pugačeva, domníval se, že hrůzy tyto by se mohly opakovati, předvídal kruté řežby agrarní (str. 145 sl.). Potok zahrazený ve svém proudu stává se tím silnějším, čím tvrdší nalézá odpor. Prorvav jednou hrázi, nic již v jeho rozlivu nemůže se protiviti. Takoví jsou bratří naší od nás držení v poutech. Čekají příležitostný okamžik. Zvon udeří . . . Obelstění hrubým samozvancem, běhají za ním, a po ničem netouží, jen aby se osvobodili ode jha svých pánů; ve své nevědomosti nevymyslili jiného prostředku než jich usmrcení. Nešetřili rozdílů ani v pohlaví ani v stáří. Hledali více radosti mstíti se, než užitku setřásti pouta. Radiščev jest tu tak postrašen, že již poznává, jako by se záhuba vznášela nad hlavami společnosti. A tak pobádá šlechtu, aby jaksi ve vlastním prospěchu dala nevolníkům svým svobodu. Nemyslí, že by se ihned měla jim dáti plná svoboda, než navrhuje hned v téže kap. (15) postupnou cestu znenáhlého rušení nevolnictví. Spisovatel nalezl program takové reformy v papírech ztracených od jistého cestujícího. Hlavní myšlenky jeho sdělil velmi stručně (148—149), nepodal tedy úplně propracovaný návrh. Nejdříve má se zrušiti právo statkářovo, bráti si koho z poddaného lidu k osobní službě do vlastního domu; koho by si pán takto vzal k službě, stal by se volným. Selskému lidu má býti volno bez dovolení pánova vstupovati v manželský svazek. 2. Část země sedlákem zpracovaná má býti jeho majetkem; jmění sedlákem získané jemu má náležeti. Zemědělec buď úplným občanem. Má býti souzen od lidí jemu rovných. Má směti nabývati koupí země. Za tím následuje úplné zrušení nevolnictví.

Zajímavá jest myšlenka připojená k historce krutého statkáře, který jen nesmírně nelidským využitkováváním poddaného lidu svého svůj statek uvedl v neobyčejně skvělý stav. »Jaký prospěch pro stát, když několik tisíc měr více se urodí, jestli ti, kteří je vyrábějí, počítají se na roveň s volem, určeným zpřevraceti těžkou brázdu. Čili shledáváme blaho občanů v tom, aby byly naše stodoly plné, ale žaludky prázdné? aby jeden žehnal vládě, ale ne tisíce? *Bohatství toho krvopijce nenáleží jemu. Jest nabyto loupeží*, a zasluhuje přímého trestu« (154).

Jest přirozené, že nadšený obhájce rovnosti občanské vystupoval proti aristokracii a šlechtě. Neměl panovníkům ruským za zlé, jak potom ku př. Puškin, že zrušili staré výsady staroruské aristokracie, stvořili novou šlechtu úřednickou, která pak zastiňovala onu starou, a stíhal posměchem jakési pokusy, aby staré šlechtě byly udělovány nové tituly, markizské (kap. 3, str. 9). Proti novodobým velmožům vystupuje velmi ostře (kap. 22, str. 223). Velmožnost bez opravdového důstojenství jest podobná čarodějům ve vesnicích. Všickni sedláci ctí je a bojí se jich, myslíce, že jsou nadpřirozenou mocí nadáni. Nad nimi panují tito mamiči podle vůle své. Ale jakmile zapadne do toho zástupu, který je zbožňuje, člověk poněkud jen zbavený nejhrubší nevědomosti, odhalí se jich mámení, a tak tito lidé netrpí takových vzdělanějších v místě, kde dělají zázraky. Stejně měj se na pozoru i ten, kdo se odváží odhaliti čarodějstvo velmožů. Z papírů přítelových sdělil v jiné kap. (17) projekt na zrušení hodností dvorských. Radiščev obrací se proti lesku panovnických domů. »I předkové naši měli za to, že carský trůn, jehož síla tkví v mínění občanů, třeba odlišovati vnějším leskem, aby mínění o jeho velebnosti bylo všeobecné a neporušené. Odtud pyšný vnější ráz vládců národů, odtud stádo otroků je obklopujících. Každý musí souhlasiti, že jen obmezené mysli a malé duše může poražeti vnější lesk. Ale čím národ jest osvícenější, tím méně může působiti tento vnějšek. Tato nádhernost vnější jest beze všeho užitku, ale tím škodlivější mohou býti ve státě její strážcové. Proti tomu rozhodně se obrací. Chtěl by, aby pokolení se stalo příkladem potomstvu, jak třeba spolčiti vládu se svobodou na obecný prospěch.

Radiščev vystupuje zajisté také proti nepořádkům v byrokracii, ale celkem méně, než bychom mohli asi očekávati, méně než literáti XVIII. stol. Sumarokov, Kapnist a j. tepající zvláště úplatnost úřednictva. V kap. 5 vypisuje, jak jistý přístavní velitel nechtěl se ve svém odpočinku dáti vyrušovati, nesměl býti vzbuzen, aby tonoucím poslal loďku na pomoc (str. 21). Vypravuje pak v poznámce obdobný případ z Bengalu dle Raynalova díla (str. 23). V následující kap. vypravuje dále jinou historku, jak jistý carský náměstník posílal do Petrohradu zvláštní kurýry pro ústřice a jak tohoto kurýra pro velké zásluhy jeho a obzvláštní horlivost úřední nechal postupovati. Kurýr ovšem konal tyto cesty nákladem státním, jako by v důležité záležitosti úřední cestoval. »Na erarní peníze mnoho jest děr« připomněl vypravovatel, dle kterého Radiščev historku tu zaznamenal. Historka ovšem celkem dosti neviňoučká, proti tomu, co čteme v jiných satirách a komediích této doby.

Co nejostřeji vystupoval Radiščev proti censuře, připojil dokonce historický náčrtek jejího vzniku a vývoje, ve kterémž »hanebný tento vynález« připisoval křesťanskému kněžstvu. Dovozuje naprostou škodlivost censury v každém ohledě. »Censura udělala se kojnou rozumu, ostrovtipu, obrazotvornosti, všeho velikého a krásného. Kde jest chůva, tam ovšem jsou děti, učí se všelijak choditi, až nezřídka dostanou křivé nohy, kde jsou pěstouni, rozumí se, jsou nedorostlé, nezralé rozumy, které nemohou sebou vládnouti. Budou-li stále chůvy a pěstouni, tam dítě dlouho nebude choditi samostatně a až vyroste, bude z něho mrzák.« Uvádí příklady nerozumné censury, jako že na př. v jistém přeloženém francouzském románě nazvána láska »lstným bohem«, a to bylo škrtnuto, neboť božství nesluší se jmenovati lstným. »Zapovídati hloupost, jest totéž jako ji podporovati« (166). Censura nemravných spisů jest při nejmenším zbytečná, neboť tiskem nejméně se šíří nemravný život. Jistě nejsou spisy takové původci zpustlého života. V Rusku, praví Radiščev, takové spisy se ještě netisknou, a přece spatřujeme v obou hlavních městech vyparáděné ženštiny na každé ulici. Censura tisku přináleží obecenstvu, obecenstvo podává spisovateli vavřín aneb užije stránek jeho spisů na obaly (169).

Ruský politik není však nejenom pro rovnost občanskou uvnitř národa, státu, než jest také pro rovnost mezi národy. Jest proti dobývání cizích krajů, proti pokořování jiných národů (str. 142, v kap. 15). A vzpomínka na někdejší svobodu Novgorodskou, která tolik zajímala ruské básníky (Knjažnin; ještě Puškin obmýšlel epickou báseň, potom drama »Vadim«) vyvolává v něm úvahy o tom, co jest právo (v kap. 8). »Než, nač jest právo, když rozhoduje moc? Může-li právo existovati, když rozhodnutí se pečetí krví národů? Může-li existovati právo, když není moci uvésti je ve skutečnost? Mnoho bylo psáno o právě národů; nezřídka se na ně odvolávají; ani učitelé zákonů nepomýšleli, může-li býti mezi národy soudce. Když mezi nimi vznikají nepřátelství, když nenávist aneb ziskuchtivost popohánějí druh na druha, jest jich soudcem meč. Kdo padl mrtev aneb zbraní jest zbaven, jest vinen; podrobuje se tomu rozhodnutí, appelace na ono není. Hle proč přináležel Novgorod cáru Ivanu Vasiljevičovi . . .« Řeší pak otázku, co jest právo národní, a dospívá k výsledku krutému. Příklady všech dob svědčí, že právo bez moci bylo vždycky pokládáno za prázdné slovo.

Smělý náš kritik soudobého Ruska nezastavil se ani před cárským trůnem, a také panovnici podrobil kritice své. Měliť na mysli slovo v zákonodárném projektu Kateřiny II. vyslovené: »Nechť se tiskne všecko, co komu padne na mysl. Pravím vážně: Slova nejsou vždycky skutky, myšlenky nejsou zločiny.« Kateřina sama však poznala se v tomto zrcadle a hlavně tato (6) kap. způsobila největší hněv císařovnin. Třeba poznamenati, že právě tento odstavec mimo jiné ještě nebyl v rukopise předloženém úřadu a byl dodatečně vsunut do textu již schváleného. Radiščev vypravuje tu, že se mu zdálo, že jest panovníkem a co se mu v tomto snu zjevilo. Popisuje trůn a jeho okolí. Mimo jiné viděl tam váhy: a na nich ležely zákon milosrdenství a zákon svědomí. Popisuje dvořanstvo a celou společnost před trůnem stojící, v samých chválách se rozplývající: panovník přemohl vnější i vnitřní nepřátely, rozšířil hranice vlasti, podmanil tisíce různých národů svému panství; obohatil stát, rozšířil vnitřní a vnější obchod, miluje vědy a umění, podporuje zemědělství a řemeslo; rozmnožil státní důchody, národu udělil úlevy od daní; jest milosrdný, spravedlivý, zákon jest mu pro všecky stejný, sebe pokládá za prvního jeho sluhu; jest zákonodárcem moudrým, soudcem spravedlivým, velkým nade všecky panovníky, svobodu daruje všem . . . Udílel pak rozkazy různé vojenské, obchodní, prohlásil amnestii, poručil, aby nuzní byli štědře obdarováni a j. v. Všecky tyto rozkazy radostně vyslechli a splniti spěchali jeho dvořané, ministři. V celém tom četném shromáždění byla pouze žena, která těžce vzdychala a dávala na jevo opovržení a nevůli. Řečeno mu, že jest to neznámá poutnice, jmenuje se Prjamovzoraja a vydává se za lékaře očního. Když odcházel z trůnního sálu, zavolala ho tato neznámá žena, že jest prý poslána k němu, aby očistila jeho zrak, a vzkřikla udiveně, jaká má bělma a to na obou očích. Dotkla se obou jeho očí a sňala silnou blánku. Řekla mu pak »Já jsem Pravda«, nyní že pozná své pravé věrné poddané, ale ti že jsou daleko od něho, nemilují jeho, ale milují vlast. Ty ať zavolá k sobě, a hrdou tu luzu, obklopující ho, zakrývající hanbu své duše pozlacenými oděvy, ať vyžene. Praví dále Pravda: »Jednou zjevuju se panovníkům za celého jich panování, aby mě poznali v pravé mé postavě, ale nikdy neopouštím bydliště smrtelných. Pobyt můj není v síních panovnických . . . Ale budeš-li mě chtíti viděti, . . . zavolej mě ze své vzdálenosti; kde bude slyšen můj tvrdý hlas, tam mě nalezneš.

Neměj nikdy strach před mým hlasem. Povstane-li ze středu národa muž hanící tvoje skutky, věz, že tenť tvým upřímným přítelem. Cizí jest mu naděje v odměnu, cizí jest mu strach otrocký, pevným hlasem ohlásí mě tobě. Měj se na pozoru a neodvažuj se ho trestati, jak buřiče. Zavolej ho, pohosti ho jako poutníka. Neboť každý, který potírá panovníka v jeho autokracii, jest poutníkem země, kde všecko před ním se chvěje... Taková pevná srdce bývají řídká, sotva jeden za celé století zjeví se na světském závodišti...«

A tak když se nyní panovník rozhledl s čistým svým zrakem, zděsil se všeho, co kolem sebe viděl. Vojevůdce nebyl chrabrým válečníkem, nepečoval o vojska, nestaral se o zdraví vojínů, větší jich polovice umírala pro nedbalost velitelstva aneb pro přísnosti nepotřebné a nevčasné. Peníze určené na vydržování všeobecné obrany byly v rukou pořadatele zábav... Lodě, které měly na jeho rozkaz se vydati do vzdálených moří, plavaly u přístavu. Velitel, který na křídlech větrných letěl plnit jeho rozkazy, rozložil se na měkké posteli, a opájel se láskou v objetí najaté milovnice... Rozkazy na propuštění zločinců, na rozdání almužen nebyly včasně vyplněny. Milosrdenství jeho stalo se obchodem. »Místo toho, abych v národě svém odpuštěním viny proslul milosrdným, proslul jsem jako klamač, pobožnůstkář a zhoubný komediant.« Ne méně smutné bylo, co nyní viděl, že dělal jeho dvorní architekt. V stavbě měst viděl pouhé plýtvání erárními penězi, nezřídka omytými krví a slzami poddaných. V stavbě velkolepých budov připojovalo se nezřídka k onomu plýtvání ještě nepochopení opravdového umění... Ještě trpčí bylo sklamání, když poznal, komu rozdány byly jeho peníze, všelikému nehodnému a podlému, jenom ne skutečné chudině... »Nyní jasně jsem viděl, že znaky vyznamenání mnou rozdávané, dostávaly se vždycky v úděl nehodným. Cnost nezkušená, poražená prvním leskem těchto domnělých blaženostî, vstupovala na společnou cestu s lichometnictvím a podlostí duševní, aby se domáhala vyznamenání, vyžádané touhy smrtelných; ale vláčejíc křivé své nohy, vždycky na prvních stupních seslabovala, a byla odsouzena spokojovati se vlastním svým schválením, v přesvědčení, že světská vyznamenání jsou popel a dým...«

Tento sen končil Radiščev významnými slovy: »Panovníče světa, jestli ty čta můj sen, usměješ se výsměšně anebo svraštíš čelo, věz, že viděná ode mne poutnice, odletěla od tebe daleko, a ošklivuje si tvoje síně.«

Nejenom politické a socialní názory, než také literární, vloženy jsou do této knihy. Celá kap. 20 jest věnována přehledu ruské poesie, a do té kap. jest vsunuta »oda volnosti«, báseň úryvkovitá, nedokončená. Jak o mnohých částech knihy řečeno, byla tu otištěna »z papírů přítelových« ; nechtěli ji prý vytisknouti v Moskvě, »předně proto, že smysl veršů jest nejasný, mnoho veršů ukazuje těžkou práci, a za druhé, proto že předmět její jest nepřípadný pro naši zemi« ... »Pro pouhý název odřekli vydání těchto veršů. Ale já se pamatuju dobře, že jest řečeno v »Nakaze« »volnosti« ‚třeba nazvati to, že se všickni podrobují jednakým zákonům.‘ Tedy o volnosti u nás mluviti jest přípustno.« Jsou tu otištěny některé sloky »Ody«, a jednotlivým jsou připojeny různé poznámky, většinou estetické, aby se jaksi zakryl hlavní smysl básně. Jest to místy nadšený hymnus na svobodu, plný nadšeného hněvu proti temným silám zotročujícím lid, zatemňujícím mysl a rozum. Opěvuje boje za svobodu. »Všude vzniká branný boj, naděje všecky ozbrojuje, každý pospíchá smývat hanbu svou v krvi korunovaného mučitele. Meč ostrý, vidím, všude se blýská, v různých podobách letí smrt, vznášejíc se nad hrdou hlavou. Plesejte, národové spoutaní; toť mstitelné právo přírody dovedlo krále na popraviště ... Okovav storukého obra, vleče ho jako občana k trůnu, na kterém zasedl národ.« V několika slokách vypisuje se žaloba, a potom následuje nadšená apologie Cromwella »Já ctím Cromwell v tobě zločince, že maje vládu ve svých rukou, tys zbořil tvrz svobody; však naučil jsi pokolení, jak mohou národové se mstíti, tys Karla na soudě potrestal smrtí ... Veliký, veliký jsi ty duchu svobody, tvůrcem jak sám jest Bůh! ...«

To jsou zajisté myšlenky nad jiné smělé, ale Radiščev domníval se jistě právem, že může je vysloviti, vždyť v krátce předtím vydaném životopise Ušakova pověděl totéž o první revoluci anglické. To se zvláště vytýká Radiščevu, že předstihl francouzskou revoluci, že před r. 1793 ještě dal se unášeti Cromwellem, ale tu již Jakuškin v citovaném pojednání (str. 15) poznamenal, co znamenají tyto verše ruského spisovatele proti pověstnému dvouverší o králech a knězích v odě Diderotově,1) toho přítele Kateřiny II. Ostatně také v ruském písemnictví propouštěly se ovšem před francouzskou revolucí verše velice ostře mířící proti autokracii; již Suchomlinov ve své studii o Radiščevu (str. 572) zaznamenal verše z tragedie Nikoleva, literáta jinak málo vynikajícího, které byly sice censurou škrtnuty, ale na rozkaz samé Kateřiny II. propuštěny, a tragedie vytištěna v officialní sbírce »Rossijskij Theatr«: »Vymiz navždy tento záhubný ústav, který jest obsažen v jediné vůli panovníkově! Možno-li čekati blaženosti tam, kde hrdost jest na trůně, kde panstvím jednoho jsou všecka srdce skována ...« Ale když potom tatáž Kateřina II., ovšem již později, čtla v Knjažninově tragedii »Vadim«, v téže sbírce vytištěné, verše téhož

---

1) Les Eleuthéromanes. Oeuvres de Diderot 1875, IX., 16.

obsahu »Autokracie jest všude tvůrcem běd, poškozuje i sebe čistší ctnost, a odkryvši nezakázané cesty vášním, dává vůli carům býti tyrany«, zhrozila se a nešťastný autor těžce pykal svou rhetorickou smělost.

Mimo to jsou v »Cestopise« roztroušena různá pozorování ostrovtipná a k nim připojeny všeobecnější poznámky, na př. hned v 2. kap. konstatuje zádumčivý ráz, měkkou toninu ruských písní, a k tomu připisuje radu, aby podle této hudební náladovosti ucha lidového se zařídily směry vládní. »Pohleď na ruského člověka, shledáš ho zádumčivým. Chce-li zahnati dlouhou chvíli, aneb jak to sám nazývá, chce-li se rozveseliti, jde do hospody. Ve svém veselí jest prudký, odvážný, svárlivý. Jestli se něco přihodí ne podle jeho chuti, rychle začne spor aneb bitku. Burlak jdoucí do hospody se svěšenou hlavou a vracející se polit krví od pohlavků, mnoho může řešiti dosud záhadného v historii ruské« (str. 6 sl.). Jinde líčí nám vnitřní život rodiny kupecké (kap. 8, str. 61). Vypisuje nemravný život lidu, zvláště v okolí valdajském (v kap. 13), jakož také rozvrácený, neřestný život v residencích (kap. 14, str. 119 sl.), rovněž zpřevrácenost modních krojů, hubící mnohý život mladých matek, a staví proti nim mladou selskou dívku zdravím kypící a mravně čistou, kteráž sama a jejíž matka odmítá všeliký dárek od něho, »pána«, neboť ten by dívku mohl v očích lidu zle zkompromitovati. Zmiňuje se o zvyku v selském lidu rozšířeném, t. ř. »snochačestvě«, t. j. otec nedospělého syna spí s jeho nevěstou, svou snachou (str. 124). Jinde (v XI. kap.) ozývá se proti obyčeji dávati ještě nedorostlé synky šlechtické do služby státní a vypisuje záhubné toho následky.

Zmínili jsme se již, že v celé kap. (20) podán obraz ruské poesie, a v poslední (26) vylíčena kriticky činnost Lomonosova; i tato kap. mimochodem řečeno, byla dodána již po schválení censurním, ač tato právě zajisté nejméně by byla vyvolala námitek.

»Cestopis z Petrohradu do Moskvy« jest, jak z toho krátkého rozboru vidno, nad jiné spisy této doby bohat obsahem i myšlenkami. Jest znamenitým dokumentem tužeb a ideálů jednoho z nejlepších mužů ruských ze sklonku 18. stol., ideálů to, kteréž sdílela zajisté také valná část intelligence ruské doby té. Přes století minulo, a dosud není uskutečněno leccos, po čem toužila tato šlechetná duše.

Svým ideálům zůstal Radiščev věren přese všecky strasti, jež mu byla uchystala krutá doba. A když mu byla vrácena svoboda, když konečně od konce prosince r. 1801 se účastnil prací zákonodárné komise v Petrohradě, snažil se podle svých sil pracovati k uskutečnění svých tužeb. Pracoval marně, nenalézal opory, byl nucen podávati zvláštní separatní dobrozdání, jmenovitě o otázce, jaká by se jistému šlechtici měla dáti náhrada za jeho selku kterou zabil neúmyslně sedlák jiného šlechtice. Komise usnesla se, že onomu šlechtici sluší dáti náhradu 100 r., ale Radiščev ve zvláštním dobrozdání obšírně vyložil, že cena lidské krvi nemůže býti určena na penězích. Svou stálou svobodomyslnou oposicí vzbudil nelibost předsedovu, která vyzněla až v jakousi hrozbu.

Radiščev ulekl se té hrozby tou měrou, že zoufalostí jat učinil sám životu svému konec 12. září r. 1802. Bylo-li skutečně tak, jak zapsal Puškin, aneb měla-li samovražda jinou příčinu, v otřeseném jeho zdraví, o čem vypravuje se ve vzpomínkách jeho synů, těžko rozhodnouti. Tolik jen víme ze spisů Radiščevových, že v jistých případech on sám uznával oprávněnost samovraždy. Tu hájil zvláště v Životopise Ušakova. Samovražda jest mu posledním a krajním prostředkem v nerovném zápase jednotlivce s celým společenským a státním pořádkem. Než napřed třeba poznati neúspěšnost toho zápasu a nebezpečí pro mravní svobodu vlastní osoby (Kallaš, op. l. c. 244). Že Radiščev spíše zoufal nad soudobými poměry, že opět budou marné jeho šlechetné snahy, že v boji tom podlehne tím spíše, že jeho zdraví bylo silně otřeseno, tomu nasvědčuje báseň jistého vrstevníka na jeho oslavu vytištěná r. 1803 »Kdo, nestrachuje se lživé síly, odvažuje se hlásati pravdu, znepokojuje spánek velmožů, rozdírá jich tvrdá srdce. Ale údělem pravdy jest, býti pronásledovánu ... tam Sokrates, mudřec a dobrodinec smrtelných, jest smrtí potrestán, a ve vyhnanství tom stokráte pijí vlastenci číši smrtelnou ...«

Radiščev nebyl jen básníkem a politickým myslitelem, než také pozoruhodným filosofem. Ve svém vyhnanství psal obšírné dílo »O člověku, o jeho smrtelnosti a nesmrtelnosti«. O tom spise psáti nebudeme, nepíšeme rozbor vší literární práce Radiščevovy, nepromluvili jsme proto ani o jeho spisech básnických; můžeme tak činiti tím spíše, že v odborném našem časopise byla filosofická práce jeho oceněna »jako jeden z nejdřívějších plodů ruského filosofického myšlení, jako první a hlavní památník Leibnizovy filosofie v ruské řeči«.

LITERATURA.

Niederle L., Slovanské starožitnosti. Dílu II. svazek I. Původ a počátky Slovanů jižních. Praha, Bursík & Kohout (Historické bibliothéky č. VIII.) Stran 280.

Předmětem a úkolem druhého dílu Niederlových Starožitností (srv. ČČH. VII., 383, X., 323) jest vylíčiti postup jižních Slovanů z původní vlasti zakarpatské na jih do nynějších sídel a vytvoření jejich národností. Dílu toho vyšel nyní svazek první. Není to sice celek v sobě uzavřený, protože mnohé věci dojdou náležitého objasnění aneb aspoň žádoucího zaokrouhlení v části druhé, ale přece nebude od místa přehlédnouti již nyní v stručných rysech souhrn výsledků, jichž autor v této části svého díla se dopracoval.

Vycházeje od výsledků, k nimž došel v prvním díle své práce, Niederle vypisuje rozvoj jižních Slovanů až do doby, kdy se slovanské kolonisace na Balkánském poloostrově končí, tedy asi do polovice VII. věku. Jak známo, přišel P. J. Šafařík ve svých Starožitnostech právě v oddílech věnovaných jižním Slovanům mnohem dále, do XI., ba i do XII. století, a vylíčil tam vlastně celou starší jejich historii. Bylo to nejen na místě, nýbrž takořka nutno v době tehdejší. Dějiny již. Slovanů byly tenkráte předmět nový, nezpracovaný, a vlastně teprve Šafařík položil k nim pro starší dobu pevný základ. Dnes ovšem jsou poměry jiné a proto třeba úplně souhlasiti s časovou hranicí, již si vytkl Niederle. Tam, kde se končí prehistorie a počíná historie, tam se končí také úkol Slovanských Starožitností.

Vlastnímu předmětu práce předchází jako úvod kap. I. (str. 15—70), jež podává nejprv velmi pěkný historicko-geografický přehled zemí jižně od Karpat položených, zejména horských průsmyků a přírodních drah vedoucích od severu k jihu, potom přehled národopisných poměrů za starého věku, postup i organisaci římského panství v těch končinách a národopisné změny jím i pozdějšími pohyby cizích národů vzniklé. K lepšímu znázornění přidány jsou 3 mapky. — V kap. II. (str. 70—101) přechází autor k vlastnímu thematu, k stěhování jižních Slovanů ze Zakarpatí do krajin jižních. Na prvním místě zabývá se obšírně t. zv. theorií autochthonistickou, jež ve Slovanech viděla prabydlitele končin nyní jimi osazených, vyhlašujíc Thráky, Gety, Illyry, Dáky a j. za Slovany, líčí její vznik a vývoj a její methodu i nedostatky. Theorie ta ostatně — aspoň pokud se týče samého Balkánského poloostrova — u vážných badatelů dávno jest odbyta; pozdější příchod Slovanů postaven na jisto a uznává se všeobecně až na některé výminky, k nimž snad netřeba ani vážně přihlížeti. Složitější jest ovšem otázka, kdy a za jakých okolností Slované dostali se na jih. Z různých mínění o tom vyslovených před lety došel značného souhlasu úsudek Bulhara M. S. Drinova, jenž tvrdil (hlavně ve spise Заселеніе балк. полуострова Славянами 1873) že počátek slovanského stěhování na poloostrov stal se již v II. stol. po Kr., ovšem tak, že hlavní massy počaly přecházeti teprv v VI. a VII. stol. K Drinovu přidal se m. j. i Jireček v Dějinách Bulharských, ač později od něho odstoupil. V letech novějších pak vůbec převládlo mínění, že Slované na poloostrov nepřišli dříve než v VI. a VII. stol., v době, kdy poprvé o jejich hromadném stěhování mluví prameny byzantské. Niederle, přijímaje v zásadě toto stanovisko většiny moderních badatelů, nepřidává se přece k němu úplně, nýbrž dochází na základě podrobného a všestranného studia pramenů a výtěžkû vší rozsáhlé novější literatury, již plně ovládá, k názoru do jisté míry odchylnému, kterým přibližuje se opět poněkud — ovšem na jiném základě a s jinými podrobnostmi — k theorii Drinovově. Jeho stanovisko nejlépe jest asi vystiženo těmito jeho slovy (str. 99): »Aniž bych chtěl popírati historický fakt, že velké slovanské výboje na Balkán připadají teprve do konce V. stol. a hlavně do stol. VI. a VII. a že vlastní zabrání poloostrova nelze klásti před polovinu VI. stol., nabyl sem přece přesvědčení, že celkový pohyb Slovanů od Karpat na jih počal mnohem dříve, dávno před V. stoletím, že byly jednotlivé končiny v Podunají osazeny od Slovanů pravděpodobně už před Kristovým narozením, na jisto v první době císařské (v I.—II. stol. po Kr.). Slované zde nebyli autochthony, neměli tu kolébky ve smyslu Kijevského Letopisu nebo vyložených novějších theorií, ale ze Zakarpatí pronikli sem dříve než v V.— VI. stol. po Kr., ovšem jen místně mezi starší osídlení illyrské a thrácké.«

Toto své tvrzení podpírá Niederle celou řadou dokladů. V kap. III. (str. 102—173) doličuje nejdříve časnější postup ze zakarpatské kolébky do Podunají. Jeho důvody jsou jednak apriorní, totiž předem veliká pravděpodobnost, že do směsice tolikerých národů a kmenů, kteří převalili se prvních stoletích po Kr. od Karpat k Balkánu, nemohly nestrženy býti též některé zlomky kmene slovanského, a potom nepřímý důvod, že by se byla musila v 6. a 7. stol. *náhlým* vystěhováním tolika Slovanů, jak o nich prameny v té době mluví, původní kolébka slovanská vyprázdniti, jako se stěhováním Germánů vyprázdnila vých. Germanie.[1]) Tyto apriorní předpoklady dotvrzují i četné důvody přímé. Jsou to 1. záznamy na desce Peutingerově, jejichž podstatnou část Niederle pokládá za stav, jaký byl asi v III. stol. po Kr.; tam na dvou místech (v Dakii a Bessarabii při Dunaji) zaznamenáni jsou Venedi. — 2. Historie uherských Sarmatů (str. 127 sld.), jejichž jednu část (jsou to t. zv. Sarmatae Limigantes čili nesvobodní) Niederle vykládá na Slovany a vztahuje na ně také zprávy řeckého historika Priska o cizojazyčném národě poddaném Hunům v době Attilově (448), o jehož slovanskosti svědčí jména *μέδος* a *strava*. — 3. Rozbor staré nomenklatury v Podunají. Jsou to namnoze známá jména topografická ze dvou hlavně úkrají podunajských (*Vrbas, Ulcus* = Vlka, pobočka Dunaje, *Pelso* = jez. Blatenské, *Pistra* říčka v Pannonii, *Tsierna* č. *Dierna* = Černá, pob. Dunaje, *Berzovia* = Brzava, pob. Temeše, *Pathissus* = Potisje a jiná méně rozhodně slovansky znějící), ale byla posud — na př. Šafaříkem — ponejvíce brána za doklady autochthonství Slovanů v Podunají.

---

[1]) Nesporným stalo by se ovšem mínění Niederlovo, kdyby jeho these vyslovená v I. dílu Starožitností, že totiž Karpové a Kostobokové jsou Slované, nabyla platnosti, neboť oba tito národové zjevují se již v II. a III. stol. po Kr. na poloostrově Balkánském. Ale slovanskost obou těchto kmenů ani po vývodech Niederlových nedošla všude uznání, a proto autor řeší otázku předloženou beze zření k nim, ač jinak od these své neustupuje.

Niederle vidí v nich pouze doklady časného postupu Slovanů do některých krajin v Podunají. K důvodům vyloženým připojuje ještě některé úvahy, jimiž o sobě these jeho se sice nedokazuje, které však značně jeho názor podporují, na př. zpráva Nestorova o útoku Vlachů na Slovany, jež se zřením k významu císaře Trajana ve slov. folkloru mohla by se připojiti k výpravě tohoto cís. do Dakie, pak řada dáckých názvů rostlinných, ukazující na časný styk Slovanů a Dáků a j. Na základě všech shrnutých dokladů představuje si pak Niederle (str. 169) postup Slovanů k jihu tak, že počali přecházeti »po houfcích a rodech« asi třemi proudy; jeden Považím a Pohroním k jezeru Blatenskému a dolní Sávě, druhý Potisím do Banátu, kde se setkal s prvním, a třetí, nejméně doložený, po Seretu a Prutu k ústí Dunaje. Tvořili pak ovšem Slované ve všech těch krajích až do IV. stol. jenom národopisné ostrovy v oblasti cizí.

Dolíčiv takto pravděpodobný pobyt Slovanů v Podunají už v prvních stoletích našeho letopočtu, přechází Niederle v kap. IV. (174—243) k vypsání dalšího postupu Slovanů na Balkán. Také v tomto případě zastává — nejde ovšem tak daleko jako kdysi Drinov — časnější příchod některých kmenů nežli teprve v VI. stol., maje za pravděpodobné, že některé čety slovanské ve směsici jiných národů pronikly už před VI. stol. na poloostrov, přiznávaje ovšem, že »o nějakém rozsáhlejším a četnějším osídlení Slovanů na Balk. poloostrově před VI. stoletím nemůže býti řeči« (str. 180). — Nepřetržité vpády a hromadné stěhování Slovanů na poloostrov počínají se teprve v VI. stol., a odtud jsou pak hojnou měrou dosvědčeny v pramenech řeckých. Přehled těchto zpravodajů podán jest na str. 181—186.[1]) — První výslovná svědectví o vpádech Slovanských jsou teprve z doby Justiniána I. (527—565), avšak Niederle ukazuje důvody přesvědčivými, že počátek vpádů těch sluší klásti před nastoupení Justiniánovo.[2]) Počínajíc od doby Justiniánovy byly útoky Slovanů na Balkán častěji předmětem líčení novějších historiků, ale teprve nedávno dán byl k tomu nový, lepší podklad kritickým vydáním řeckých pramenů, prozkoumáním pramenů orientálních a četnými studiemi o jednotlivostech. Niederle použiv všech těchto vymožeností vykládá dějiny slovanské kolonisace poloostrova zevrubně a důkladně na str. 194—243 s novými detaily a názory v jednotlivostech.

Zvláštní kapitola (V. str. 244—280) věnována jest konečně příchodu Chorvatů a Srbů na jih. O obou těchto národech třeba jednati zvlášť, poněvadž o jejich stěhování zůstavil dosti obšírné zprávy císař Konstantin Porfyrogennitos († 959). Smysl jeho zpráv jest asi ten, že oba ti národové přistěhovali se ze vzdálených krajin, jež nazývá Bílým

---

[1]) O zprávách v kronice Michala Syrského dle nového vydání Chabotova pojednal Niederle ve zvláštním článku v Gollově Sborníku. — [2]) Pojednal o té věci již dříve zvlášť v článku Vpády Slovanů na Balkán za vlády Justinianovy ČČH., XI. 133 str.

Chorvatskem a Bílým Srbskem, na jih za císaře Heraklia (610—641) a to přímo v dorozumění s ním, že hned také přijali křest a podřídili se vrchní vládě řecké. — Zprávy Konstantinovy přijímány byly dlouho bez pochybností a veškera kritika soustřeďovala se k vymezení doby, kdy přišli, a k lokalisaci Bílého Srbska a Chorvatska. Obrat způsobil r. 1865 Fr. Rački (nejprve v čl. Ocjena starijih izvora etc. v Književniku I.) ostrou kritikou vypravování Konstantinova, jíž dokázal jeho nehodnověrnost. Přes některé obrany, jichž dostalo se Konstantinovi (přední obránce jest K. J. Grot) většina novějších badatelů zaujala proti jeho zprávám stanovisko velmi nepříznivé; nejdále snad zašel Drinov, který (v cit. spise Zaselenije) Konstantina vůbec vyloučil z řady pramenů o slovanském pravěku. Pokud zejména se týče příchodu Srbů a Chorvatů, ustálil se názor těchto tak říkajíc protivníků Konstantinových na tom, že Chorvati a Srbové nepřišli na poloostrov zvlášť jako poslední vlna stěhování slovanského, nýbrž že jednotlivé kmeny jejich počaly se tam posouvati zároveň s ostatními Slovany už v VI. stol. a že zprávy Konstantinovy o Bílém Chorvatsku a Srbsku nezakládají se než na špatně pochopené domácí tradici a mělce založené chybné kombinaci této tradice s povrchními vědomostmi o Chorvatech českých a Srbech lužických. — Niederle souhlasí v zásadě s touto nepříznivou kritikou, pokud však běží o existenci Bílého Chorvatska, vnáší do kontroversy nový materiál, čerpaný z nedávno objevených pramenů orientálních, totiž z kroniky Kardíziho a z perské anonymní geografie z r. 982/3. V obou těchto pramenech uvedeny jsou jmény hlavních míst dvě veliké říše slovanské v Zakarpatí. Čtení jmen je sporné, Niederle zavádí (str. 269) čtení *Vantít* a *Chorvát* a vykládá je na Anty a Chorvaty, takže by při nejmenším ještě v IX. stol. seděli na severu Karpat dva veliké kmeny Chorvatů a Antů. — Potvrdí-li se výklad Niederlův, o čemž třeba vyčkati soudu odborníků, byly by to zprávy velmi zajímavé a důležité. Pokud se však věc týče hodnoty zpráv Konstantinových, soudil bych, že ani tyto nové údaje nemohou valně posíliti jeho autoritu. Nutno sice a priori hledati kolébku Chorvatů i Srbů na sever od Karpat, avšak zprávy Konstantinovy, i když prokáže se existence nějakého velkého kmene Chorvatů ve vých. Haliči IX.—X. stol. — existence Bílého Srbska dosud potvrzena nebyla — nesou přece jen všechny známky špatně pochopené tradice a povrchní znalosti zeměpisných poměrů na severu, takže pro otázku příchodu Chorvatů a Srbů zůstávají bez ceny.

Krátký tento přehled nevystihuje ovšem ani z daleka bohatství látky této části díla Niederlova a jeho zásluhy o pokrok tohoto odvětví nauky slovanské. Jest tu postaven pevný základ, na němž dle nynějšího stavu vědy bezpečně stavěti může historie jižních Slovanů. Druhou část a zaokrouhlení přinese ovšem teprve svazek druhý a bylo by si v zájmu věci jen přáti, aby co nejdříve dostal se do rukou odborného čtenářstva. *Frant. Hýbl.*

Th. B. Kassowitz, Die Reformvorschläge Kaiser Ferdinand I. auf dem Konzil von Trient. Wien, Braumüller 1906 XLVII. 277.

Podíl císaře Ferdinanda I. na reformním díle závěrečné periody Tridentského koncilu byl velmi značný. Od Augšpurského míru Ferdinand stále více upevňoval se v přesvědčení, že pouze všestrannou opravou církevního života a přistupováním na některé požadavky protestantů katolicism může býti ve Střední Evropě zachráněn. Jeho církevní politika posledních let vlády tvoří tak přímo přechod k irenickým snahám Maxmiliána II. K otevření nového koncilu v Tridentě roku 1561 císař dával jen nerad své svolení, právem se obávaje, že koncil rozšíří propast mezi Římem a protestanty a ohrozí těžce zjednaný mír v říši. Vida však nezbytí, snažil se aspoň svědomitě k tomu, aby na koncilu dogmatická rozhodnutí byla posunuta do pozadí a raději aby došlo k důkladné opravě v hlavě i v údech, jež by spolu s některými koncessemi, jako byl kalich a manželství kněžské, zachovala kolísavé živly Římu. Prostředkem svých vyslanců v Tridentě i v Římě, přímou a namnoze až k upřímnému affektu citovému se stupňující korrespondencí s papežem a jeho zástupci na koncilu, a hlavně neunavným předkládáním souhrnných návrhů reformních, t. zv. libellů opravných, snažil se cíle toho dojíti, ovšem pouze s částečným úspěchem. Zajímavý materiál, který tyto snahy zanechaly v registratuře vídeňské, vydal poprvé roku 1871 Th. Sickel ve své, také pro techniku ediční zajímavé knize »Zur Geschichte des Concils von Trient,« a učinil zároveň sám počátek k jeho zpracování ve článku »Das Reformations-Libell des Kaisers Ferdinand I. vom Jahre 1562 bis zur Absendung nach Trient« (Arch. f. österr. Gesch. 45), snaže se užitím methody, dotud jen pro středověké listiny obvyklé, oceniti podíl jednotlivých rádců císařových na reformních návrzích. Druhé Sicklem slibované pojednání o osudech reformního libellu na koncilu zůstalo bohužel netištěno a také pilná práce H. Loewe, »Die Stellung des Kaiser Ferdinand I. zum Trienter Konzil« (Bonn, 1887 Dissert.) probrala látku pouze do května r. 1562. Poněkud dále, ač nikoliv až ke konci koncilu dospěl nedávno A. Kröss S. J. v článku »Kaiser Ferdinand I. und seine Reformationsvorschläge auf dem Konzil von Trient bis zum Schluss der Theologenkonferenz in Innsbruck« (Zeitsch. f. kath. Theologie XXVII 1903; viz ČČH. X. 101), ale práce jeho, bez dostatečné erudice historické a nikoliv bez rušivé tendenčnosti vykonaná, zastarala rychle tím, že nejbližší léta již přinesla mnoho nového materiálu. Byl to především třetí svazek druhé serie »Nuntiaturberichte aus Deutschland« vydaný S. Steinherzem, obsahující vedle vzorného vydání nunciatury Delfinovy z let 1562—62 také dopisy o jednání kardinála Morone s císařem v Innšpruku; dále byl to čtvrtý svazek Braunsbergerova listáře jezovity Canisia, jednoho z theologických rádců císařových.

Toto rozmnožení dobrých pramenů, vedle nichž také benátské depeše roku 1897 G. Turbou vydané nové zprávy poskytovaly, bylo asi podnětem ke vzniku nahoře uvedené knihy, již theologická fakulta Vircpurská poctila cenou přes to, že nejeví nikterak tendenci zájmům kurie příliš oddanou. Autor zdá se býti Maďarem, který ještě opominul změniti své jméno, neboť v knize setkáváme se nejen s uherskou nomenklaturou (ku př. Nagyvárad vedle německého Grosswardein) a četnými citáty z uherských, o koncilu jednajících spisů Frankl-Fraknóiových, nýbrž také s výpisky z rukopisu národní knihovny Budapeštské, listy biskupa pětikosteleckého (autor píše Pécs) obsahujícího. Také ve Vídeňském státním archivu Kassowitz paběrkoval po Sicklovi, ale bez vážnějšího úspěchu.

V celku práce jest svědomitě provedena, s použitím skoro veškerých tištěných pomůcek (až na zprávy španělského vyslance Luny z Vídně a knihy Borového o Antonínu Brusovi), zvláště vylíčení události r. 1563, kdy obratná diplomacie kuriální, zastoupená především kardinálem Moronem, churavícího císaře do svých sítí zapředla, od spojení s reformními směry románských zemí odvedla a protiútokem imunitních požadavků pro klerus úplně unavila. Než přes to četba knihy přináší značnou únavu a nezanechává mocnějšího dojmu. Vinu toho nese úzkost podkladu, na němž jest vybudována.

Reformní postuláty Ferdinanda I. nevznikly z okamžité nálady ani pouze na základě theoretické úvahy císařových rádců. Z části bylo to dědictví po Karlovi V. z dob interimu a všeobecná hesla doby, ale z veliké části také požadavky, vyvolané zvláštními náboženskými poměry dědičných zemí habsburských, v nichž nejistý stav poklesajícího starého kultu a nedokonaná reformace utvořily prostředí, živící i obavy i naděje císaře Ferdinanda, v jádru vždy římské církvi věrného, ale kurii ostře posuzujícího. Podrobné studium tohoto prostředí a samostatných pokusů Ferdinandových o místní opravu církevních poměrů v alpských i českých zemí, jejich souvislosti s podobnými pokusy v sousedním Solnohradsku a Bavorsku bylo by podkladem, na němž by důkladná studie o reformačních snahách habsburské politiky konciliární mohla býti vybudována. Kniha Kassowitzova toho postrádá úplně, uvádějíc nás pouze do diplomatického prediva mezi Římem, Tridentem a Vídní v létech 1561—63 setkaného a proto zůstává v rukou čtenářových knihou mrtvou a namnoze zbytečnou. *Jos. Šusta.*

J. Warmiński, Andrzej Samuel i Jan Seklucyan. Z polecenia towarzystwa przyjaciół nauk w Poznaniu napisał... Poznań 1906. Str. XVI + 550.

Hledě vylíčiti ve své »Jednotě bratrské v prvním vyhnanství« (I.) základ a pozadí propagandy Jednoty ve Velkopolsku, nenalezl jsem uspokojivého spracování počátků reformace ve Velkopolsku, odkud vyrostla, za jakých vlivů, jakými proudy a cestami se tam dostala a se rozvíjela. Ljubovič, který zajímal se hlavně o šlechtu malopolskou, o její stavovské, politické a oekonomické tendence rozvíjející se pod vlivem reformace, nevěnoval Velkopolsku dost pozornosti a odbyl tudíž i krátce otázku vlivu husitství na polskou reformaci, ač právě na půdě Velkopolska husitství mělo své kořeny (otázka ovšem dosud nerozřešená, jak silné). Byl jsem tudíž nucen raziti sobě cestu z veliké části sám a použil jsem první v té příčině Poznaňských Aktů kapitulních. Mám za to, že mohu sobě přičísti jakousi zásluhu, že moje kniha upozornila polské historiky na vděčný úkol vyplniti shora zmíněnou mezeru historiografie polské, ač ovšem pohříchu dostalo se jí od nich veřejně velmi málo pozornosti. Teprve v poslední době objevilo se několik prací, které si důkladněji všimají počátků reformace ve Velkopolsku. Mimo spis *St. Kossowského*, Studya do dziejów renesansu i reformacyi w Polsce I. Krzysztof Hegendorfin (Lwów 1905) náleží mezi ně i shora uvedený spis Warmińského.

Hegendorfin, Ondřej Samuel a Jan Seklucyan jsou první apoštolové reformace, lutheránství v Poznani, kteří novému učení pomáhali nejen slovem živým, kázáním ústním, nýbrž náležejí i mezi první protestantské spisovatele polské. Warmiński, professor kněžského semináře Poznaňského, zjednal sobě velikou zásluhu o podrobné (pokud prameny jeho stačily) vypsání života zmíněných dvou šířitelů reformace, o nichž dosud známo bylo velmi málo a vinou zvláště Łukaszewiczovou panovaly názory nesprávné a vědomosti pomatené. Warmiński s uznání hodnou objektivností ocenil jejich význam, zvláště literární, vylíčil důkladně jejich činnost spisovatelskou a nebál se seznámiti čtenáře podrobně s obsahem jejich (jedná se vlastně hlavně o Seklucyana) kacířských spisů. Spisu jeho, namířenému nepochybně proti článku pastora *Woltsckkeho* v *Zeitschrift d. histor. Gesellschaft für die Provinz Posen XVII.* (Andreas Samuel und Johann Seklucyan, die beiden ersten Prediger des Evangeliums in Posen) podařilo se zastíniti jej úplně v každém ohledu.

Pro naše čtenáře má spis Warmińského tu důležitost či spíše zajímavost, že osoba Seklucyanova jest jedním z pásek, které spojují Čechy a — Prusy ještě v 16. století. Seklucyan jest nejdůležitější zákazník a lze říci sloup našeho *Alexandra Aujezdeckého*, v jehož Kralovecké tiskárně tištěna byla většina spisů Seklucyanových, mezi nimi zejména polský překlad Nového Zákona. Seklucyan je nejdůležitější z těch polských duchovních protestantských, kteří z poručení knížete Albrechta Pruského spisovali a překládali protestantské spisy pro jeho polské poddané a pro přívržence reformace ve vlastním Polsku (viz moji Jednotu I., 22). Tuto stránku činnosti Seklucyanovy osvětil Warmiński velmi podrobně a důkladně, přičiniv řadu nových vědomostí k těm, které známy byly již z bádání Ljubovičova. Pokud se týče Aujezdeckého, dovídáme se o něm ze spisu Warmińského více, nežli jsem podal já ve své Jednotě (díl I.) na základě práce Lohmayerovy (v »Archiv f. Gesch. d. deutsch. Buchhandels XVIII.«). Zejména zajímavá je vědomost, že se Aujezdecký již koncem r. 1549 vrátil nazpět do Čech, když práce, které mu před odjezdem jeho do Prus byly slibovány, zadány byly knihtiskaři

Luftovi pod záminkou, že tiskařský apparát Aujezdeckého vykazoval veliké nedostatky (str. 273), ve skutečnosti však proto, že Němci pruští a odborní konkurenti napjali všecky síly, aby ho učinili nemožným (str. 261). Když však se jednalo o vydání překladu Nového Zákona a bylo patrno, že to může předsevzíti pouze nějaký tiskař slovanský, vynasnažili se opětně, seč byli, Seklucyan, Vilém Křinecký i do jisté míry kníže Albrecht sám, aby Aujezdeckého, který si byl zatím vyjednal odpuštění krále Ferdinanda I., přiměli opět k návratu do Pruska, což se skutečně již poč. r. 1550 stalo. Aujezdecký byl však sklamán opět, sliby na rozšíření a zvelebení tiskárny pomocí knížete Albrechta splněny nebyly a Aujezdecký se jen tak držel až do r. 1557, kdy jej v Kralovci učinil nemožným nově povolaný tiskař Norimberský Daubman. O zápasech a nesnázích Aujezdeckého dostatečně poučují nás jeho nářku plné listy psané knížeti Albrechtovi, jemuž trpce si stěžuje na nesplněné sliby jeho a na své nepřátele. Warmiński uveřejnil listy tyto v přílohách (XX., XXIII., XXVII.). Nebýti Seklucyana, byl by Aujezdecký nepochybně přišel na mizinu; Seklucyan pokládal to za svoji svatou povinnost zjednávati Aujezdeckému práci, jednak svými spisy jednak tím, že mu sháněl zakázky jiných spisovatelů. On to hlavně byl, který Mikuláše Reje z Nagłowic přiměl k tomu, že u Aujezdeckého tiskl svého »Kupce« (str. 265). Přese všecku podporu Seklucyanovu octl se Aujezdecký ve velikých nesnázích asi v říjnu r. 1550, když z rozkazu knížecího zavřena mu tiskárna a zapověděno pokračovati v tisku Seklucyanova překladu Nového Zákona. Ve své Jednotě bratrské (I., 79) pokládal jsem za původce toho Osiandra, Warmiński však dokazuje (dosti přesvědčivě), že Seklucyan vlastně o přízeň Osiandrovu se opíral a že ona zápověď způsobena byla dočasnou převahou vlivu odpůrců Osiandrových na knížete — snad náčelníka jejich Stafyla.

Polské tisky Aujezdeckého vyznačují se svojí zvláštní grafikou, přibližující se k české, což patrno je zvláště v překladu bratrského kancionálu (r. 1554) Valentina Brzozovského, kde se místo spřežkového sz a cz užívá s̆ a č. Warmiński obírá se touto stránkou tisku Aujezdeckého dosti podrobně. Je vidět, že u Seklucyana je značné kolísání v pravopise či lépe v grafice polské, dotud neustálené, tak že r. 1551 podává jiná pravidla čtení a psaní liter než r. 1549. »Orthographia« či lépe grafika polská, jejíž pravidla přiložena k Seklucyanovu překladu Nového Zákona (r. 1551), neprovedena důsledně a správně vinou tiskárny Aujezdeckého, která z nedostatku liter ṡ a ċ na mnoze kladla s̄ a c̈.

Nejdokonalejší mezi kraloveckými tisky Aujezdeckého jest překlad bratrského kancionálu, pořízený Valentinem z Brzozova a vydaný r. 1554 a dedikovaný králi Sigmundovi II. Augustovi. V době vydání této knihy byl Aujezdecký na čas bez konkurence v Kralovci, situace jeho byla velmi příznivá, tak že vynaložil vše, aby edice vypadla co nejskvěleji. Podle Lohmeyera je to »ein wahres Prachtwerk« s velmi ozdobnými iniciálami atd. Kancionál tento představuje překlad kancionálu bratrského z r. 1541 (Rohova), jehož originál Warmiński nalezl v bibliothece Raczyńských v Poznani (str. 227), ač u nás pokládá se za ztracený. Z tohoto kancionálu Seklucyan převzal řadu písní českých do svých publikací jako jsou »Pieśni duchowne« již r. 1547 v Kralovci vydané (str. 219—227) a »Pieśni chrześciańskie« vydané r. 1559 u Daubmana (v Kralovci, str. 467—469).

O vlivu českého zpěvu a českého jazyka na polský v první polovici 16. století podává nám Warmiński nový zajímavý příspěvek z polemiky vedené mezi Janem Maleckým, polským pastorem a arcijáhnem v pruském Ełku, a Janem Seklucyanem. Malecki opíraje se o přízeň biskupa Sperata chystal se vydati polský katechism, ale Seklucyan, který dovedl rychle sice na výdělek pracovati, ale nedbale a povrchně, předešel ho, tak že Malecki mohl mu jeho katechismus (r. 1544 vydaný) ostře zkritisovat. Když pak r. 1546 vydal katechismus Malecki, Seklucyan mu to oplatil a tehdy vydal Malecki proti němu *Defensio,* ve které na př. se *dovolává české grammatiky Beneše Optáta,* »ad cuius exemplum similes dictiones (quantum fieri potest) declinari debent, quandoquidem lingua polonica ex lingua Bohemica orta est« — běželo o to, co je správnější, zda genitiv »krzescianskie« (podle češtiny) či »krzescianskiei«. A dodává Malecki, že »porro lingua Polonica ex lingua Bohemica, quantum licet et fieri potest, corrigi et restitui debet« (str. 198). Dále tvrdí, že zájmeno *jenž* (podle češtiny) je správnější nežli polské *ktory* a dovolává se m. j. prastaré písně »Boga rodzico«. Malecki Jan vyslovuje věc známou, kterou po něm r. 1574 opakuje syn jeho Jeronym (srov. Pervolf, Slavjane III., 1, 225) o vlivu češtiny na překlad Písma sv. Zajímavo však, jak to odůvodňuje: »Quandoquidem lingua polonica plurimum corrupta est usque adeo, ut nemo vere ac proprie polonice loqui novit, nisi Bohemicae linguae non ignarus fuerit. Adferrem ego tibi in medium multas dictiones latinas, quas nemo Polonorum in linguam polonicam vere ac proprie vertere potest, nisi Bohemicae linguae non ignarus fuerit. Quales sunt pius, impius, beatus, benedictus, gloria, laus, laudamus, benedicamus, adoramus, glorificamus etc.«

Porovnáním těchto názorů s počínáním překladatele Nov. Zákona (za jehož vlastního autora Warmiński pokládá Stanislava Muszynovského) vidíme dva směry mezi tehdejšími spisovateli-překladateli polskými. Překladatel N. Zákona Seklucyanova náleží k novotářům, který hledí co možná vymýtiti archaismy a cizomluvy (které však kladl často jako glossy vedle), zkrátka udělati z Písma sv. spis čistě polský (str. 277 až 278). Nemáme dnes něco analogického při bibli slovenské? Škoda, že Warmiński není filolog, jenž by podrobil Seklucyanův Nový Zákon hlubší analysi a porovnal s jinými biblemi polskými. Upozorňuji naše filology a dějepisce umění na spis Warmińského, ježto v jeho šlépějích mohou leccos nového nalézti o vlivu jazyka a písně české na jazyk a píseň polskou. *J. Bidlo.*

A. Tun, Istorija revoljucionnych dviženij v Rossii. Perevod Věry Zasulič, G. Koľcova i dr. Izdanie »Biblioteki dlja všech« O. N. Rutenber. s. l. a. (Petrohrad 1905) str. XXVI. + 392.

Dílo někdejšího bazilejského, potom freiburgského professora, které vyšlo tiskem r. 1883 a po desíti letech v polském překladě, dočkalo se konečně také vydání ruského. Německá kniha »Geschichte der revolutionären Bewegungen in Russland« nevzbudila svého času valnou pozornost, ačkoliv se zakládala na podrobné znalosti vší téměř revoluční literatury ruské zahraniční, všech téměř letáků a i drobných periodických publikací, jichž někdy vyšlo sotva několik čísel. Různí se také ovšem názory samých ruských vydavatelů a členů revolučních kroužků ruských o ceně a významu této knihy. Podle předeslaných knize vzpomínek o Alfonsu Thunovi od Lva Dejče, který sám měl na knize svého professora dosti značné účastenství, koloval po řadu let litografovaný ruský překlad její a na knize té »vychovalo se nemálo nových zápasníků«. A tento čelný účastník revolučního hnutí ruského tu vyznal, že se může jen obdivovati objektivitě toho historika. Jiný úsudek méně příznivý vyslovil G. Plechanov, který napsal obšírnou předmluvu k ruskému vydání (str. 1—72). Hned úvodem pověděl, že kniha tato nikterak nevyniká; není v ní originální ideje, která by mohla jasně osvětliti dějiny ruského revolučního hnutí; nevyznamenává se ani zvláště znamenitým seskupením faktů; nadanější badatel byl by pomocí toho materiálu, který měl po ruce Thun, podal mnohem jasnější charakteristiku různých těchto směrů a proudů, které se vystřídaly ve vývoji toho hnutí. Jest ovšem jistou vadou knihy v očích tohoto ruského revolucionáře, že německý sociolog nestál sám na revolučním stanovisku, a že jeho poměr k ruským revolucionářům připomínal poměr mírných ruských liberálů k těmto. A tu ustupovaly německé tyto dějiny ruských revolučních hnutí silně před dílem amerického publicisty George Kennana, který ovšem hojné revolucionáře ruské poznal v Sibíři, kde tito pykali za své ideje aneb za nezdařené pokusy převratné. Ovšem právě tato objektivnost dodá spisu německého professora v očích každého vzdáleného pozorovatele tím větší cenu. Plechanov sám uznává jednu vzácnou vlastnost její, svědomitost: Thun pilně sebral materiál a nestranně jej zpracoval, »nekazil dostupnou jemu pravdu pro ty které předem chované názory.« Podle svědectví tohoto muže, který byl zajisté sám zasvěcen hluboce do všech těchto dějů, zpracoval bazilejský učenec ve své knize materiál, který byl namnoze již za jeho doby, na počátku 80tých let vzácný, nyní pak naprosto se stal nedostupným. Plechanov vykládá v předmluvě své dále, že Alfons Thun zanesl do svých dějin všecky ty odpory, které se vyskytovaly v jeho pramenech, a proto dále ve své předmluvě snaží se, aby do dějin revolučního hnutí ruského přinesl nové světlo. Knize samé také dodána v příloze (str. 363—390) předmluva G. Plechanova napsaná k polskému vydání této knihy v r. 1893, zajímavá to kritika učení a působení P. Lavrova, mladší školy navazující do jisté míry na Bakunina, působení »narodniků«, stoupenců terroru a j.

Alfons Thun začal své dějiny ovšem s nešťastným povstáním vojenským v prosinci r. 1825 a podal v I. krátké kap. (str. 73—93) stručný nárys dějin do r. 1863, do potlačení polského povstání a jeho nešťastných následků též v politickém životě ruském. Těžiště knihy jest zajisté ve výpisu dějů do sklonků let 70desátých a do zavraždění Alexandra II. 1. března 1881. Líčeny jsou pak v kapitolách 2. Klid v revolučním hnutí 1863—1872 (94—110). 3. Literatura socialistické propagandy (110—127). 4. Praktika a výsledky propagandy 1872 až 1875 (127—158). 5. Revoluční agitace 1875—77 (159—191). 6. Přechod k terroru 1878—79 (190—228). 7. Terror od r. 1879 (228 až 258). 9. Strana listu »Černyj pereděl« (259—279). K tomu připojena závěrečná kapitola »Biografie a vnitřní organisace« (280—328). Tu z hrdla objektivného historika vydralo se přiznání »Chápeme, proč v prsou mladých revolucionářův kypí touha po pomstě« (325). Dějiny tyto dovedl dále od nastoupení Alexandra III. a nastalé reakce také až do r. 1887 v 1. příloze D. Kol'cov (str. 329—362). Na konci knihy pak otištěny jsou konečně ještě poznámky, které k polskému vydání připojil P. P. Lavrov. — V nynější době má kniha tato dvojnásobný interes a doporučuje se všem, kdožkoliv by si chtěli o vývoji ruských záležitostí tvořiti hlubší úsudek. *jpa.*

* * *

Český Lid. Ročník 15. (1906). — Z obsahu: *Karel Kadlec*, Jos. Heřm. Gallaše ztracený spis o Valaších v kraji Přerovském (vydání jeho; v úvodě se vypravuje, jak se tento spis dostal do Musea král. Českého již r. 1898; však i potom pokládán za ztracený). — *Václav Schulz*, K dějinám učitelských poměrů na sklonku věku 18. — *Václav Tille*, O panovníkovi povolaném od železného stolu (úvod k arabské povídce, jež se otiskuje v překladu Jaromíra Boreckého). — *Fr. Tischer*, Dorota Jínová Pacovská. Dopisy jihočeské ženy z lidu Zuzaně Černínové z Chudenic (zachovalo se 72 dopisů z r. 1633—1646, z nichž otištěno 28). — Česká literatura lidovědná z r. 1905 a doplňky až do r. 1904. — O literatuře kulturně historické a etnografické z r. 1905—6 referuje *Č. Zíbrt* v č. 1., 2. a 4.

Časopis vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci v ročníku 23. (1906) přináší zcela pochybený článek *R. Čechmánka* s titulem *Slovanské kláštery v Čechách a na Moravě*, který má dokázat, že nejstarší kláštery v těchto zemích byly prvotně osazeny mnichy se slovanskou bohoslužbou, kteří teprva během času vypuzováni.

Pedagogické Rozhledy, ročník XIX. (1906). — Z obsahu zaznamenáváme: *Novák Jan V.*, Jana Am. Komenského Brána jazyků z roku 1631, *Hannus P. H.*, Stálý vliv Komenského (z knihy Educational aims and educational values), *Vorovka Karel*, Norimberský Orbis pictus z r. 1755 a biblické citáty v různých vydáních Orbisu, *Nk.*, Příspěvek k životopisu Martina Komenského, *C.*, O významu Informatoria školy mateřské, *Spalding J. L.*, Vývoj vychovatelských ideí v XIX. století (z Educat. Review 1904). — *Tobolka Zd. V.*, Havlíčkovy názory o škole a učitelích.

Vlast. Ročník XXII. (1905—6) přináší životopisy Fr. Pravdy (sepsal Vl. Hálek) a Stan. Vydry (sepsal Fr. Žundálek). — Z článků: *Tom. Jiroušek*, Dějiny sociálního hnutí v zemích koruny České; *Ant. Lenz*, Lze říci podle pravdy, že byl Hus, trvaje v Čechách, ač bloudil u víře, vnitř katolíkem?

Pokroková Revue. Ročník 2. (1905–1906). Z obsahu vyjímáme: *Lad. Machač*, Kdo jest vlastníkem král. hradu pražského? — Sešit 10. jest věnován Havlíčkovi; článek *Antala Staška* nadepsaný »Památce Havlíčkově« přináší též mnoho zajímavého o spisovateli samém. — V tomto ročníku uveřejňuje L. Machač z korrespondence Braunerovy psaní V. Šembery z r. 1862—1875, z korrespondence Havlíčkovy a Braunerovy z r. 1849 řadu zajímavých kusů (proč se německé kusy překládají?) dále dopisy Zdenky Havlíčkovy. — Mimo to vydal J. Chylík dopisy rozličných osob 1854—1860 daných lékaři Janu Melicharovi, zemřelému r. 1901; zajímavý je tu dopis Vojtěcha Běláka z r. 1859.

Zlatá Praha. [Ročník 23. (1905—6). — Z podobizen, k nimž přidány delší neb kratší výklady: Karel Adámek, Fr. Bartoš, Jar. Čelakovský, Drinov, Goll (s delším textem sepsaným od Jos. Pekaře), Havlíček (s článkem Zd. V. Tobolky), Kořistka, Kotsmich, Kott, Krásl, Leger, Mattuš, Metelka, Mourek, Patera, Popov, Rambaud, Sládek (s článkem K. Červinky), Štúr.

Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesiens. I. (1905—1906). — Nový tento časopis, čtvrtletník, organ městského musea Opavského, počal vycházeti za redakce prof. Karla Knoflitsch-e. Přináší větší články, drobnější (Miscellen) referáty a literární zprávy. — Z článků vyjímáme: *Zukal*, Das Stadtgebiet von Troppau am Ende des 17. Jahrh.; *Braun*, Alttroppauer Goldschmiedekunst; *Knoflitsch*, Die Besitzungen des Johanniterordens in Troppau am Ende des 17. Jahrh.; *Rzehak*, Regesten über die Rechte und Freiheiten der Bürger der Stadt Jägerndorf; *Schwertfeger*, Oesterr.-Schlesien in Merians Topographie von Böhmen, Mähren und Schlesien.

Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens. Sv. 40. (1906) přináší na prvém místě nekrolog, věnovaný H. Markgrafovi (v. níže ve zprávách). — Z ostatního obsahu: *F. Friedensburg*, Die schlesischen Getreidepreise vor 1740 (článek též methodicky důležitý). — *Gustav Bauch*, Beiträge zur Literaturgeschichte des schlesischen Humanismus VIII. (nejdůležitější je tu životopis Mikoláše Merbotha, † 1501, kanovníka Vratislavského, s kterým se v dějinách doby Jiřího a Matyáše častěji setkáváme).

Kwartalnik historyczny 1906 č 1.—3.: *St. Zakrzewski*, Piast czy Przemyślida (Týká se Ottona, probošta magdeburského z let 1207—1225, jehož

Smolka a Balzer pokládají za Pjastovce, Perlbach za Přemyslovce z větve Děpolticů. Autor souhlasí s Perlbachem. Vytýká nedostatečné spracování genealogie Děpolticů. Podává některé opravy ku genealogii této). — *A. Brücknerův* referát o *Nejedlého*, Dějiny zpěvu předhusitského v Čechách.

Przegląd historyczny (1906 II. 23) přináší počátek bulletinu o historiografii ruské z let 1901—1904 z péra Wit. Nowodworského, docenta university Petrohradské, kde oceňuje některé novější synthetické práce o dějinách Ruska (Miljukova, Ključevského, Platonovu), hlavně pokud se týče jejich historiosofie.

V Pamiętniku literackém roč. IV., seš. 4., věnovaném památce Rejově, *Fr. Krček* dovozuje, že dva Rejovy spisy, »Warwas« a »Hejnal« jsou přepracovány z českých předloh.

Świat Słowiański 1906. 2.. 3., 9. *J. J. Langner*, O stronnictwach czeskich (Stručný přehled rozvoje jednotlivých politických stran od r. 1848). — Anonymní článek *Jarosław Goll.*

The English Historical Rewiew přináší ve svém 3. letošním svazku, vydaném v červenci, referát hr. Lützowa o obou svazcích *Bachmannovy* Geschichte Böhmens. Na počátku se vyslovuje přání po vydání Palackého Dějin s novými poznámkami a dodatky. Bachmann podle referenta podceňuje Přemysla Otakara II. a křivdí Karlu IV. Větší část referátu se vztahuje k 2. svazku.

ZPRÁVY.

Jubileum šedesátých narozenin *Jaroslava Golla* dalo vznik poměrně značnému počtu článků větších i menších o osobě a významu Gollově. Přednáška *K. Krofty* o Gollovi, jež pronesena byla v slavnostní schůzi Klubu Historického, konané na oslavu Gollovu dne 13. července t. r., bude vytištěna v Zprávě o činnosti Klubu za rok 1905/6 (v příloze k 1. číslu ČČH. příštího ročníku). *Jos. Šusta* v obšírném článku »Jaroslav Goll 1876—1906« v 1. čísle Krausovy »Čechische Revue« vyložil velmi pěkně význam Gollův a místo jeho ve vývoji naší historiografie a kultury v 2. pol. 19. st. V »Politik«, č. 189 věnoval Gollovi feuilleton *J. Kamper*, v »Nár. Listech«, č. 191 zvláštní stať *Jar. Bidlo*, v »Pražské lidové revue« (č. 8—9) *Zd. Nejedlý* článek k šedesátým narozeninám Jar. Golla a podepsaný referent krátkou stať s obdobným titulem v Zlaté Praze, č. 40 a 41. Zmiňuji se ještě o statích *J. Peška* v Ratiboru č. 28, *H. Trauba* v Mor. Orlici, *Krocína* v Máji č. 44 a *H. Hocha* v »Přehledu«. O čl. Światu Słow. srv. výše. *J. P.*

Zíbrtovy *Bibliografie České Historie* vyšel dílu třetího svazek třetí (od str. 481—737). Svazkem tím se dostáváme do doby třicetileté války (politické události let 1600—1618 jsou přeskočeny), ale tak, že tu máme jen první část;

ostatek přinese díl následující. Prameny k válce 30tileté jsou uspořádány podle abecedního pořádku. Velmi cenný je obšírný výčet letákové literatury; za to důležitá rubrika »Zpracování celkové« (*B* a *C*) vykazuje mezery, kdežto stať »Vojenství za války 30til.« přeplněna je zbytečnostmi. Alchymie, astrologie a p. podle programmu sem nenáleží a vlastně ani vojenství. Překvapuje obšírný oddíl Města za války třicetileté (72 stran!) — monografie místní náležejí přece do dílu 13; tam by našel historik, co k třicetileté válce potřebuje. Oddíl však přináší většinou literaturu monografickou vůbec, často s válkou třicetiletou nic společného nemající. Při této methodě dočkáme se snad i podobně obšírného oddílu: Města a osady za války sedmileté, Města a osady za války roku 1866 nebo v r. 1848 a pak vše znova podrobně nebo s odkazy bude uváděno v díle XIII. Tím způsobem si redakce dokonání velkého podniku sama znesnadňuje.

Ohlášený *Truhlářův* katalog českých rukopisů klementinských vyšel již tiskem pod titulem: »*Katalog českých rukopisů c. k. veřejné a universitní knihovny Pražské*«. Vydala I. a II. třída České Akademie. V Praze 1906, in 8°, str. XI. + 196. V předmluvě vykládá autor o roztřídění rukopisů klementinských, o ceně, stáří a provenienci rukopisů českých, o starších katalozích a o zařízení svého katalogu. Celkem obsahuje katalog popis 432 svazků rukopisných, čímž však »nikterak nevyčerpána není rukopisná látka česká bibliotheky. Klementinské«, neboť mnoho českých kusů, nacházejících se v kodexích latinských, bylo již popsáno v katalogu latinském, tak že v tomto katalogu popisovány již nejsou; jsou však registrovány v rejstříku, který »shrnuje takto krom archivalií veškeru rukopisnou látku českou bibliotheky Klementinské v jeden soustavný celek«. Co se ceny rukopisů týče, podotýká autor, že žadná druhá bibliotheka neobsahuje tolik starých bohemik rukopisných kolik Klementinská, a že jen musejní v příčině té se jí blíží. Rukopisy české dostaly se do Klementina, pokud lze provenienci jejich určiti (t. j. při 221 kod.), největším dílem z klášterů, t. j. 175 kodexů a z nich 81 kod. od jesuitů; ze starých kollejí universitních došlo jích zjištěně do knihovny Klementinské toliko 36 kod., ač z nich mnohé jsou velmi vzácné. »Neváziliť si hrubě lidové literatury učení mistři v Praze tak jako všade jinde.« — Nový katalog Truhlářův je vypracován s touž svědomitostí a obezřelostí, jako předcházející katalog rukopisů latinských, nad něhož vyniká ještě podrobnějšími údaji bibliografickými. Je stkvělým začátkem české práce katalogisační ve větších rozměrech a vzorem i pobídkou pro další katalogisaci našich archivů a knihoven, které očekáváme.

Archiv království Českého předkládá zprávy o své činnosti zemskému výboru; tyto zprávy dostávaly se potom do zpráv sněmovních a zde, lze říci, odpočívaly. Poslední takto na veřejnost daná zpráva je z r. 1902. V té věci nastává nyní změna, a to taková, kterou lze vítati jako pokrok. Archiv bude míti na dál svůj orgán, svou periodickou publikaci. Jsou to *Zprávy zemského archivu království Českého*, jichž první svazek redakcí ředitele archivu

Dra Vojtěcha J. Nováčka právě vyšel (178 str. 8⁰). Podrobnou zprávu o obsahu přineseme příště.

Zaznamenáváme štrasburskou dissertaci z r. 1906 *Der Böhmerwald und seine Stellung in der Geschichte*. Eine geographisch-historische Abhandlung Spisovatel její je *P. Müller*.

O nové knize *Peiskrově* (Č. Č. H. XI.,) jejíž úplný titul zní »Die älteren Beziehungen der Slaven zu Turkotataren und Germanen und ihre sozial-geschichtliche Bedeutung« napsal delší referát *L. Niederle* v posledním (září 1906) sešitě *Národopisného Věstníka*. Referát je již tím záslužný, že jasně vyložil hlavní obsah posouzené práce, což nebyla věc zcela snadná; obtíže zde spočívají v tom, čemu se říká »embarras de richesse«. Referát však přináší též kritiku t. j. referent vyložil, co mu bylo lze přijmouti a co musil odmítnouti. — Peisker vychází i zde od základní myšlénky svých starších prací, vyložené též ve IV. ročníku Č. Č. H. od něho samého, od rozdílu mezi vládnoucími pastýři a porobenými zemědělci. Tento rozdíl nachází Peisker nyní již v nejstarší době slovanské a sice na základě ethnografickém: Slované hned ve svých nejstarších sídlech severních Karpat stáli pod panstvím germánským a turkotatarským; byla to zároveň poroba hospodářská: Slované nesměli provozovat chov dobytka (to byl privilej jich pánův) a musili vzdělávat pole. Niederle přijímá ethnografickou superposici Germánů nad Slovany z části i pro Slovany východní, zejmena však pro Slovany západní a to nejen v nejstarší době, nepřijímá však proto onoho dualismu hospodářského. Hypothesu o rozsáhlém a trvalém *panství Turkotatarů* nad Slovany má Niederle za nedržitelnou. V této příčině hlavní otázka a tím hlavní rozdíl mezi Peiskrem a Niederlem se týká Skythů, které Peisker pokládá za iranisované Turkotatary. Avšak i kdyby byli Skythové původu mongolského, vláda jich se mohla týkati jen některé části východních Slovanů (podobně jako později vláda Hunnův). To jest hlavní obsah i výsledek kritiky Niederlovy, která na konci se dotýká též hypothesy o cizím původu vládnoucí vrstvy, t. j. županů, které se tím odnímá základ.

Czambel Samo Dr. Slovenská reč a jej místo v rodine slovanských jazykov. I. oddělení: Osnovy a inný materiál rečový 1. č. Východnoslovenské nárečie. Turč. Sv. Martin 1906, str. 624. Poněvadž jsem před časem (srv ČČH., IX, 441) referoval zde o tom, k jakým historickým konklusím o poměru Čechů a Slováků došel S. Czambel ve spisu »Slováci a ich reč« (Budapešť, 1903), chci se zmíniti i o jeho novém spisu, ač jinak úplně filologickém. Proti mínění, které v starším spise vyložil, pokládaje Slováky původem za větev *Jihoslovanů*, která teprve během historické doby byla počeštěna, vyslovil jsem se z historického hlediska v uvedené recensi a jiní rovněž z filologického, zejména prof. Pastrnek v stati »Slováci jsou-li Jihoslované?« (ve Věstníku České Akademie XIII.). Czambel v tomto spisu neobírá se direktně těmito otázkami — obsah práce tvoří podrobný popis sídel a jazyka dnešních východoslovenských stolic, v kterém je nashromážděn přebohatý a jistě velmi cenný materiál pro filology a pro historiky — ale pod čarou polemisuje hojně a houževnatě proti filologickým námitkám Pastrnkovým (srv. zejména str. 35 sl. a 163 sl.) a hájí znova svou »jihoslovanskou« theorii.

L. N.

Neznámým zůstal našim badatelům v otázce *cyrillomethodějské* zajisté řecký spis *Ἡ ῥωσσικὴ γλῶσσα ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ αὐτῆς. Δοκίμιον ἀπὸ Η. Εὐσταθίου ἐκδιδόμενον δαπάνῃ τῶν κκ. Δ. Βακούλη καὶ Κ. Ἀμπαρζάκη. Ἐν Ἀθήναις* 1904. Stran 202. Obsah kapitol je tento: Kyrillos a Methodios (str. 29—60). Slovanská písma (Kyrillice a glagolice). První překlad Písem na jazyk slovanský. — Rozšíření křesťanství v Rusku a j. — Chyby rukopisů a opravy církevních knih. — Církevní literatura v Rusku. — Oprava Petra Velikého v literatuře ruské. — Pseudoklassická literatura. — Literární jazyk za Kateřiny II.

Registruji několik nových prací, jež týkají se kontroversy o Kristiánovi a našich legendách. Prof. *H. G. Voigt* uveřejnil letos ve Věstníku Uč. Společnosti krátký článek, nadepsaný »*Der Sermon von der Uebertragung des h. Wenzel*« (7 str.), v němž snaží se dokázati, že kázání (z 2. pol. 10. st.) o přenesení sv. Václava, jež jsem poprvé otiskl v přílohách k své knize »Die Wenzels- und Ludmilalegenden«, str. 385—388, bylo složeno *sv. Vojtěchem*. Legendu Kristiánovu má pod dojmem mé knihy za pravou a slibuje k otázce té vrátiti se prací zvláštní. — Prof. petrohradské university *A. J. Sobolevskij* napsal do Izvěstij otdělenija russ. jazyka i slovesnosti imper. akad. nauk, díl XI. (1906), kn. 2., str. 1—19 článek *K chronologii drevnějšich cerkovnoslavjanskich pamjatnikov* (také zvl. otisk o 19 str.). Je to jaksi dodatek k známým »Církevněslovanským textům moravského původu« téhož autora z r. 1900, dovozující, že církevněslovanský překlad homilií papeže Řehoře Velkého i překlad kijevských hlahol. zlomků pochází od téhož autora a témuž autoru, že přičísti sluší vzdělání t. zv. druhé slovanské legendy o sv. Václavovi, o které jsem na základě sdělení prof. Nikolského a vývěsků chystané edice téhož professora podal prvé obšírnější zprávy ve své německé, výše citované knize (str. 44—51, 431—432). Sobolevskij užívá rovněž vývěsků Nikolského (edice dosud nevyšla) a identitu autora ve smyslu dotčeném dokazuje stejnou slovní zásobou Legendy a překladu homilií. V shodě s mými dohady klade Sobolevskij vznik legendy na konec 10. nebo poč. 11. st. O jazyku legendy praví, že cenných tvarů v něm je nemnoho, což je prý pochopitelno ve spisu, jenž dochoval se jen v pozdních opisech. V další kapitole vydává S. nově nalezený rukop. zlomek t. zv. Sinajského Trebnika a v poslední stati ustupuje od původního názoru svého, že by Morava byla východiskem církevněslov. textů, o nichž pojednává, a klade vznik jejich do *Čech*. Hlavním důvodem je mu tu existence slovanského kláštera sázavského, mezi jiným i můj výklad o ztracené slovanské legendě o sv. Prokopu a zmínka latinské legendy o škole slovanské na Vyšehradě (S. neví, že české vzdělání tohoto místa je paděláno Hankou). Odborný úsudek o vývodech Sobolevského náleží ovšem filologům. — Neunavný *Herm. Jireček* vydal třetí číslo svých »Volných Rozprav«: *Kosmas a jeho kronika* (Praha-Brno, str. 47; nákl. vl.).

Práce, jak doufá autor, přispěje zajisté k důkladnějšímu rozpoznání kroniky Kosmovy — již tím, že shrnuje názorně to hlavní, co o pramenech Kosmových je známo a snaží se také, dosud nejobšírněji, sebrati data o jeho životě, vzdělání a způsobu práce. Spis je obranou a tato tendence nečiní, jak pochopitelno, Jirečka přítelem těch, kteří na př. nemají mnoho důvěry v Kosmův staročeský mythus a tato tendence nedovoluje mu bohužel přiznati, že v některých partiích (srv. poměr ke Kanapariovi) vzdělával Kosmas své dílo ku podivu povrchně a ledabyle. Celkový úsudek o literární ceně a povaze kroniky lze pronésti jen po nesnadném vyhledání Kosmova místa v rámci středověké kronikářské literatury a její methody vůbec — ale nemůžeme vyčítati Jirečkovi, že o tento úkol se nepokusil; stačí nám, že aspoň z Kosmy shrnul k tomu hlavní materiál, ač unikala mu pravidlem kriteria jemnější povahy. Práce Dvořákovy v ČČH. VII., Manitiovy v MIÖGF. VIII. si autor nepovšimnul, také Loserth, Bretholz a má kniha nejsou excerpovány dostatečně. Privilegium moraviensis ecclesie a Epilogus Bohemiae et Moraviae identifikuje Jireček stále s částmi legendy »Diffundente sole« — lituji, že nemohu váženého autora shostiti tohoto omylu. Jinde nezaujímá autor dost otevřeně stanoviska svého k některým problémům (domnělý list papeže Jana XIII. — práce M. Dvořákova; zakládací listina praž. biskupství — můj článek v ČČH., X.). *Kristiána* má Jireček za dílo Kristiána-Strachkvasa z doby sv. Vojtěcha a připouští, že bylo známo Kosmovi — o některých pochybnostech, které přes toto přiznání pronáší, shodli bychom se tuším bez nesnází. *J. P.*

A. Schirmer, *Die Schlacht bei Lucka*, *ein Wendepunkt in der Geschichte der Wettiner*, *Eisenberg* 1905. Práce otištěná z programu gymnasialního; jedná o posledním tažení Albrechta I. v Sasku r. 1307 a probírajíc poměr císařův k Wettinským, dotýká se namnoze také českých událostí po vymření rodu Přemyslova.

K otázce, kdo je vlastníkem hradu Pražského, vyšel tiskem prvý příspěvek z péra odborníka, stať *Jar. Čelakovského*, *Hrad Pražský a majetková práva k němu do r. 1526* (otišt. ze Sborníku příspěvků k děj. m. Prahy, stran 60). Čelakovský ukazuje případně, že starší středověk neznal rozdílu mezi státním a stavovským hospodářstvím — co je »státní« v našem slova smyslu, bylo tehdy soukromým vlastnictvím panovníkovým, ovšem také hrad pražský. Svobodná disposice majetkem tímto nebyla panovníku se žádné strany omezována — teprv ve 14. stol. prvý král Karel z vlastní iniciativy (a vlastně *proti* sobeckým snahám českého panstva) připravil zákon, jenž stanovil, že příští králové mají stvrditi přísahou, že určitý počet král. hradů a král. měst od svého panství a stolu nikdy neodcizí. Třeba položiti důraz na to, že zákon tento, jenž, jak známo, *nedostal* souhlasu pánů českých, neznal v nejmenším nějakého spoluvlastnictví vznikající korporace stavů českých (jakožto zástupců země) na královských statcích, nýbrž že Karel IV. chtěl pouze, aby příští králové zachovali si své královské zboží v neztenčeném rozsahu, aby nebyli obráni o ně hrabivou šlechtou tak, jako se to stalo za otce Karlova. Hrad Pražský a Vyšehrad v seznamu panství neodcizitelných se sice neuvádějí (nemohu souhlasiti s p. spisovatelem, má-li za to, že oba hrady jsou spolu míněny tam, kde se jmenuje *město* Praha; *město* Prahu a *hrad* pražský nemohl naprosto právník 14. st. zaměňovati) — ale u obou hradů těchto, stolic království, rozumělo se tuším samo sebou, že jich král scizovati nebude; oba hrady pak, nejsouce vypraveny velkým majetkem pozemkovým, nemusily býti přísahami královskými před touhou šlechty po královských dominiích chráněny. Že hradem pražským, jehož držení bylo zároveň konkrétním výrazem panovnické moci v zemi, nemůže ani absolutní kníže st. 11.—12. nakládati na př. týmž způsobem, jako nějakým královským dvorem nebo lesem v provincii, bylo samozřejmé, a tohoto zvláštního postavení hradu pražského byla si poněkud vědoma česká veřejnost st. 11.—12., jak víme z kronik i z názvu »hrad sv. Václava«, jímž jakoby vrchní vlastnické právo k hradu symbolicky přisuzováno národnímu světci českému, jehož ostatky v hradní katedrále odpočívaly.[1] Teprve ku konci 15. stol. vstupuje otázka o právním postavení královských statků do jiného stadia: Karlovo ustanovení o přísaze příštích králů a o nemožnosti scizovati určitý počet statků patrně nepřežilo svého původce, ale od r. 1453 zavazují se králové Čeští již všeobecně *stavům*, že znovu navrátí, co zboží od koruny České bylo odtrženo (někdy vyžadují si k tomu *finanční pomoci* stavů) a r. 1499 vydává král Vladislav stavům majestát, že král může zboží královské sciziti, nebo zastaviti *toliko* »*s radú a volí všie země.*« Majestátem tímto přestává býti král neobmezeným vlastníkem královských statků, ač jím ještě nijak není řečeno, že stavové této země jsou jejich spoluvlastníky. Vladislav zajisté (to u Čelakovského je plně ukázáno) považuje hrad Pražský za hrad svůj vlastní a na vlastnictví krále kladou důraz i města pražská, jimž bylo jasno, že hrabivé uvazování se šlechty ve vládu nad hradem a nad král. statky vůbec není k prospěchu země a dynastie (srv. i str. 48, anonymní pamětní list). Toto stanovisko podle Čelakovského zvítězilo a Čelakovský nemůže tedy skončiti jinak, než že v době do r. 1526 byla vlastníkem hradu Pražského koruna česká ve smyslu královského důstojenství českého, tedy konkretně řečeno: vlastníkem byl vždy panující král. Musíme čísti dosti pozorně, chceme-li v poněkud nejasném závěru Čelakovského vyhledati tento hlavní resultát, s nímž po mém soudu třeba plně souhlasiti. Z práce Čelakovského je však i patrno, že historik obírající se otázkou tou v době *po* r. 1526, může dospěti k řešení jinému. Karel IV., jak se zdá, přinesl k nám z Francie právní pojem *koruny*, královské statky jmenoval korunními statky. Je jisto, že jemu v této příčině kryl se pojem koruny s pojmem krále, ale tato personifikace důstojenství královského, pojem »koruna«, plnil se během dob *jiným* obsahem, přijímal širší a vyšší význam, zavíraje v sobě krále i království zároveň, vyvíjeje se krátce k pojmu *stát*. Právní vývoj pozdější, jenž ústavní representaci země, stavy, zavazoval svolovati nebo odpírati scizení korunních statků, šel ruku v ruce s dotčeným přetvářením pojmu koruna a mohl snadno dospěti k resultátu: korunní statky české = státní statky české, právním subjektem vlastnictví není král český, ale stát český (koruna česká). Na tyto otázky dá nám odpověď studie Riegrova. *J. P.*

---

[1] Čelakovským na str. 11. sebrané doklady o názvu »hrad sv. Václava« utvrzují mne konečně v přesvědčení, že »castrum s. Wenceslai«, o něž vede r. 1047 král Vratislav spor s bratrem biskupem Jaromírem (dokonce i před papežem), je hrad pražský — je to prvé scizení hradu pražského a prvý spor oň. Srv. Erbenova Reg. č. 149; Friedrich, Codex, č. 70.

Málokterou z novějších publikací materiálu archivního pro české dějiny lze vítati tak opravdově jako *Kalouskovy Řády selské a instrukce hospodářské*. Letos vyšel druhý díl její, jenž plní 23. svazek *Archivu Českého* (Praha 1906, stran 600, 4°) a obsahuje léta 1627—1698. Publikace podává vybraný materiál k osvětlení nejdůležitějších stránek vnitřních dějin českých: k dějinám poddanství a selského (někdy i městského) stavu (s mnohonásobnými daty k jeho poměrům právním, společenským, mravním i kulturním), k dějinám ústavy patrimoniální, správy velkostatků i jejich techniky hospodářské. Bohatství obsahu titul knihy daleko nevyčerpává; jádrem publikace jsou ovšem vrchnostenské instrukce, normující hospodářskou, správní a soudní činnost úředníkův. Jako v díle prvém (srv. Č. Č. H., XI., 461), tak i zde s důrazem je chváliti, že jednotlivým kusům jsou předeslány pramenně-kritické úvody, často pracné a obšírné (na př. při t. zv. instrukci fridlandské), že přidány jsou obšírné rejstříky, zejm. pěkný rejstřík věcný a že vůbec je z edice patrno, že materiál byl vydavatelem s pílí a zájmem opravdu kriticky prostudován a obsahově ovládnut. Není pochybnosti, že vzhledem k bohatství našich archivů, pokud jde o materiály tohoto druhu, bylo by lze rozsah publikace snadno zvýšiti, ale pochybuji, že by více materiálu na př. co instrukcí hospodářských se týče, přineslo zároveň i víc poučení. Za to výpisů z urbářů všeobecnější povahy (jako na př. u č. 250) mohlo býti více; snad by se i doporučovalo, vedle materiálu, jenž v podstatě podává obraz theorie vrchnostenské správy, věnovati část následujícího dílu látce, která by illustrovala *praxi* jak v poměru vrchnosti a poddaného tak v hospodaření na velkostatku — v jindřichohradeckém archivu, kde z jednotlivých panství černínských zachovány jsou pravidelné relace hejtmanů a purkrabích z jednotlivých] dominií (často několikrát za týden!), našlo by se k tomu mnoho vděčného materiálu. Ze zvlášť důležitých kusů poukazuji na poddanské zřízení slezské z 1. říj. r. 1632 (stavové tvrdí mezi jiným, že v Slezích není »Sclaverei und Leibeigenschaft« nýbrž dědičné poddanství svobodných sedláků), na č. 287—8 (na krutost schwarzenberského vrchního hejtmana vůči poddaným, kterou znovu a znovu kníže Schwarzenberk káral, působila i okolnost, »dass diese *böhmische Leut*, als bei welchen die ordinaria castigationis remedia wegen ihrer angewohnter Halsstarrigkeit wenig oder gar nicht früchten, gleichwohl zu Zeiten mit etwas Ernst bestraft werden muessen«). Že Archiv Český otevřen je nyní i materiálu z novějších dějin českých, umožnilo v prvé řadě Kalouskovu publikaci — kéž by Archiv i na příště přinášel materiál tak důležitý a tak propracovaný, jako je svazek, jímž se obíráme. *J. P.*

Jos. Salaba, »*Kubata dal hlavu za Blata.*« Naše Doba, XII, XIII. 1905 až 1906. V dosti obšírné a široce založené studii o otázce, od několika let český jih vzrušující, J. Salaba dokazuje, že skutečně někteří hlubočtí poddaní pana Adama z Hradce, mezi nimiž asi Jakuba = Kubatu za předního lze považovati, roku 1581 na jaře popraveni byli pro odepření poddanské poslušnosti. Jejich spor s pánem netýkal se však vlastnictví močálovité pastviny »Blata«, od r. 1509 sousednímu dvoru rožmberskému asi k založení rybníků králem postoupené, nýbrž nového pořádku ve věcech odoumrtních a sirotčích, který pan Adam zavedl a jemuž se obce z nedůvěry bránily. Poddaní z více vesnic měli na nevzdělané a jaksi neutrální pastvině »Blatech« pouze protestní schůze a vyslali k Rudolfovi II. zástupce s žádostí o ochranu a zachování dosavadní autonomní správy peněz sirotčích. Jinou schůzi takovou měli v Písku. Adam z Hradce zlomil tvrdou rukou tento odpor a dav některé z účastníků popraviti, odpustil na přímluvu císařskou ostatním, ale za cenu zvýšení robot. Na »Blatech«, kterých Rožmberkové a jejich nástupci valně si nevšímali, prováděly sousední obce trpěnou pastvu a objekt stal se teprve v 18. stol. při příležitosti dělení rustikálu a dominikálu sporným, kterýžto spor do roku 1865 se vlekl a ve prospěch sedláků, jako jediných skutečných uživatelů půdy byl rozřešen. V té době změtena byla upomínka na popravu z r. 1581 s otázkou vlastnictví »Blat«.

Zámecký archivář v Děčíně, *Eduard Langer*, vydává od tří let podrobnou monografii o dějinách rodiny hrabat Thunů, prováz eje ji rozsáhlými a velmi pečlivými edicemi materiálu archivního, v zpracování samém pak dbaje vší kritické akribie (*Mittelalterliche Hausgeschichte der edlen Familie Thun*). Dosud vyšly 3 svazky v 4⁰, z nichž prvý obíral se počátky rodiny Thunovské (v jižním Tyrolsku) — srv. Bibl. ČČH. za rok 1904, č. 80. — druhý v stol. 14., třetí, letos vyšlý, náleží již 1. polovině 15. st. (str. 110 textu a 130 příloh).

Dvacet let uplynulo od té doby, co vypukl náš poslední spor o rukopisy, R. Kr. a L. Soud. Rukopisů již nikdo nehájí, podvrženost již dokazovati netřeba, ale nové důvody se nacházejí vždy ještě, někdy i bez hledání. Se strany nevěřících dodáno, co ještě zbývalo, pokud již nebylo ukázáno dříve, totiž kdo a jak při padělcích pracovali. Přišla také již doba pro revisi netoliko posledního před dvacíti lety, nýbrž všech sporů od počátku. Provedl ji *Jos. Hanuš* pro první spory v »Literatuře české 19. století«, pro ostatní jich pásmo (od 1847) v článcích *Listů Filolog.* v letošním ročníku, nadepsaných *Padesátiletá diskusse o Rukopisy.* Hanuš se tu neomezuje jen na spory o dva hlavní rukopisy, nýbrž přehlíží spory o všecky, co jich padlo, aby více nepovstaly. A tím práce jeho nabývá velké ceny, ukazujíc, jak pád jedné »památky« připravuje hned také pád jiných. Než lze říci i více; z této Hanušovy historie sporů vidíme ještě patrněji, než jsme již věděli, jakou škodu přinášely rukopisům nejen útoky, nýbrž také obrany právě nejlepších obranců; stačí připomenout ono fatální Šafaříkovo (Šafařík jest ze všech obranců nejsympathičtější) »den a noc«. A vidíme také, co znamená pro tyto spory Palackého autorita i neústupnost. Smíření Palackého s Tomkem (Tomek sám nám to pověděl ve svých Pamětech) způsobila cesta Tomkova do Nepomuka a Zelené Hory, jež měla zachrániti a, jak oba věřili, též zachránila L. S. — na vždy. Tato revise sporů od padesáti let zároveň dovršuje rehabilitaci těch, kdo u nás kdysi bývali »pověstnými«, jako Fejfalik, kdo byli dáni do národní klatby, jako Vašek a Šembera, za sporů, které prohlašovány za vítězství. *Pia fraus* se proměnilo na *pia fides*; rukopisy se staly předmětem národní víry: odtud tak dlouhý boj a často tak bolestný. Kolik jsme se tím vším naučili pro budoucnost? *J. G.*

Ed. Štorch otiskl v Učitelském Přehledu r. II. (1906), č. 4—6 krátkou polemiku (pod titulem: *Sociologie do škol?*) s mým projevem o jeho návrhu, zavésti sociologii do školy obecné a měšťanské (srv. ČČH., XI., str. 357—8). Výklady p. Štorchovy svědčí o téže neujasněnosti, z níž vyšly jeho původní návrhy, ale svědčí i o něčem horším — p. Štorch mi *nechce* rozuměti a upravuje své citáty z mé noticky tak, aby ani jeho čtenář mi nerozuměl. Vůči tomuto nepěknému jednání stačí citovati větu, kterou jsem napsal a kterou p. Štorch (mimo jiné) zamlčel: »Nepotřebujeme sociologie ve škole, ale *dobrého dějepisu*, a *dobrý dějepis je asi to*, *čemu říká p. Štorch sociologisovaný dějepis* — jeho snahou je vyložiti vývoj společenských tříd a s ním souvisící vývoj ústavní i právní, vývoj hospodářský i duševní; snahou dobrého dějepisu bude také říditi celkový výklad k vyložení přítomnosti z minulosti.« Proti tomuto stanovisku by ovšem p. Štorch stíží mohl uváděti své autority i neautority (jež cituje); připomínám konečně, že Masarykova názoru o poměru historie a sociologie, kterého se p. Štorch dovolává, sdíleti nemohu.

J. P.

Ze seznamu *přednášek na české universitě* v zimním běhu 1906—1907 konaných vyjímáme: 1. *Na fakultě theologické:* Kryštůfek, Historia ecclesiastica. Aevum antiquum et medium. Soldát, Ius ecclesiasticum: De fontibus juris canonici et de personis sacris. — 2. *Na fakultě věd právních a státních.* Hanel, Právní děje německé. Stieber, Právní děje německé. Heyrovský, Dějiny a system římského práva soukromého (v tom: Iustituce práva římského). Týž: Právní prameny římské. Vančura, Dějiny a system římského práva soukromého (v tom: Instituce práva římského). Čelakovský, Dějiny práva v zemích českých se zvláštním zřením k ostatním zemím rakouským. Kapras, Dějiny práva v zemích českých Část I. (Dějiny pramenů a práva veřejného.) Kadlec, O nejstarších pramenech slovanského práva. Kapras, Všehrd, Knihy devatery o právích a súdích země české. Henner, Právo církevní. Rieger, Říšské dějiny rakouské; dějiny státního vývoje a práva veřejného. Demel Vybrané partie z říšských dějin rakouských. (Výklad privilegií domu rakouského. — Výklad pragmatické sankce. — Zřízení císařství Rakouského. — Ústavy let 1848 a 1849.) Maršan, Policejní organisace rakouská ve svém historickém vývoji se zřetelem na dějiny správy vůbec. Kadlec, Dějiny ústavního práva uherskochorvatského (doplňkem k Říšským dějinám rakouským), Týž, O feudalismu v zemích evropských. Bráf, Národní hospodářství. Horáček, Národní hospodářství. Část I. Národohospodářská theorie. Gruber, Dějiny vědy národohospodářské. II. Od Adama Smitha. Bráf, Národní hospodářství. Část. II. (Národohosp. politika). Horáček, Národní hospodářství. Část II. (Národohosp. politika). Funk, Rakouské daně přímé (dějiny, system). — 3. *Na fakultě lékařské.* Schrutz, Přehled dějin lékařství od nejstarších dob do renaissance. Týž, Čtení a rozbor vynikajích děl staré literatury lékařské: Vybrané části ze spisů obsažených v t. zv. Articelle. — 4. *Na fakultě filosofické.* Drtina, Dějiny novověké filosofie před Kantem. Masaryk, Dějiny ruské filosofie. Krejčí, Herbartův realism a příbuzné směry ve filosofii německé. Hostinský, Dějiny esthetiky III. (Devatenácté století.) Foustka, Sociální pathologie. Řada II. (Prostituce. Zločinnost. Sebevražednost.) Drtina, Vývoj theorií pedagogických, v 19. století. *Rádl,* Historický vývoj evolučních theorií v biologii. Friedrich, Paleografie latinská I. Niederle, Úvod do české archeologie. Týž, Nejstarší dějiny zemí českých. Peroutka, Římské dějiny za doby republiky. Goll, Dějiny středověku. Tyž, Dějiny křižáckých výprav. Bidlo, Dějiny říše Byzantské. I. Týž, Dějiny Ruska v 19. století. Šusta, Dějiny 19. století (od Kongressu Vídeňského). Kalousek, Dějiny české za krále Václava IV. Týž, O vnitřních reformách za panování Marie Terezie a Josefa II. Novotný, O pramenech dějin českých. Krofta, O dějinách rakouských za cís. Rudolfa II. Zíbrt, Kulturní obraz doby Rudolfa II. Týž, Theorie a methoda studia kulturně-historického (s návodem ku pracím samostatným). Matějka, Všeobecných dějin umění část V. Renaissance a barok. Týž, Českých dějin umění část I.: Středověk. Chytil, Rembrandt a malířské školy holandské. Nejedlý, Dějiny opery I. Týž, O původu hudby. Novák, Dějiny římského řečnictví. Tille, Soustavné dějiny francouzské literatury. Polívka, Dějiny ruské literatury XVIII.—XIX. stol. Máchal, Česká literatura od r. 1880. Část II. Drama, epika a lyrika. Týž, dějiny literatury polské XIX. stol. Vlček, Literatura česká devatenáctého století. III. Od let revolučních. Jakubec, Česká literatura obrozenská. Hanuš, Josef Dobrovský a jeho doba. Mourek, Historie německé literatury doby střední. Kraus, Dějiny literatury německé. X. Romantika, Krejčí, Lessing, Wieland, Herder I. Týž; Německá literatura doby přítomné. *V semináři historickém* v prvním ročníku (řídí prof. Šusta) bude vykládána historická propaedeutika, v druhém ročníku (řídí prof. Goll a prof. Šusta, budou vykládány prameny a posuzovány písemné práce. — *Na české vysoké škole technické v Brně* ohlásil prof. Kameníček přednášky o rakouských dějinách od r. 1848—1861.

V časopise »Monatsblatt des Vereines für Landeskunde von Niederösterreich« 1906, č. 7—9 *O. Redlich* vydal článek »*Princeps in compendio*«; tak zove se totiž traktát, jednající o povinnostech vladaře a tištěný na dvoře vídeňském roku 1632 (podruhé r. 1668), který platil za vlastní dílo Ferdinanda II. Redlich ukazuje, že domnění to není správné, ale připouští, že »Fürstenspiegel« ten, vznikl na dvoře a v okolí císařově. Zároveň otiskuje celý traktát. Práce jest zajímavá také jako důkaz, že Redlich, který se uvázal v pokračování Hubrových dějin Rakouska, po dokončení svých středověkých prací nalezá příležitost, obraceti se k rakouským dějinám 17. věku.

Zaznamenáváme nové dílo o dějinách školství za Marie Terezie *Geschichte der Theresianischen Schulreform in Böhmen*, jehož první svazek vyšel 1905 ve Vídni (C. Fromme). Spisovatel je *A. Weiss* (srv. Bibliografii v příloze).

Vratislavský historický spolek (Verein für Geschichte Schlesiens) počal vedle svého časopisu vydávati také sbírku historických rozprav s titulem *Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte*. První číslo (1906) přináší: *W. Schulte*, Die politische Tendenz der Cronica principum Polonie. — Důležitá pramenná publikace téhož spolku *Acta publica*. Verhandlungen und Korrespondenzen der schlesischen Fürsten und Stände — dospěla letos k VIII. svazku (Das Jahr 1627). Vydavatelem sbírky zůstává *Jul. Krebs*.

Letošní svazek slezského historického časopisu (Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens) přináší na prvním místě obšírný nekrolog v lednu t. r. zemřelého slezského historika *Heřmana Markgrafa*, ředitele městské knihovny a městského archivu ve Vratislavi (napsal H. Wendt), zároveň s úplným seznamem jeho prací. Markgraf (nar. 1838) studoval na universitách ve Vratislavi, v Jeně a v Berlíně jako žák nejprve Roepellův, později Droysenův. Vlivem Droysenovým se vysvětlí, že si obral za předmět svých prací na dlouhý čas 15. století, dobu Jiřího Poděbradského. Ve svém soudu o Jiřím nešel však veskrz za Droysenem, který v králi viděl zástupce moderního, od církve neodvislého státu. Na Markgrafa působily slezské tradice, příklad, který dal svým nepříznivým — a to nespravedlivě nepříznivým — soudem o Jiřím Jiří Voigt ve svém jináče tak cenném díle o Eneáši Silviovi. Nicméně je Markgraf i tu objektivnější a klidnější nežli potom Ad. Bachmann. O Jiřím Markgraf nenapsal žádné monografie, ale řada pojednání (od r. 1866) podržela i dnes svou cenu. Tyto práce byly mu zároveň přípravou k edicím latinské kroniky Eschenloerovy (Ss. rerum Siles. VII. 1872) a důležité sbírky »Politische Korrespondenz Breslaus in Zeitalter Georgs von Podiebrad« (Ss. rerum Siles. VIII., IX., 1873—1874); poslední jeho pojednání sem hledící, totiž o jednotě Zelenohorské, přinesl Sybl**ů**v Historický Časopis r. 1877. Pozdější jeho práce a edice se týkají dějin slezských též v novější době a zvláště dějin Vratislavských. R. 1881—1883 ve spolku s Grünhagenem pořádal důležitou edici »Lehens- und Besitzurkunden Schlesiens«. Seznam přidaný k nekrologu vytýká též články Markgrafovy v »Allg. Deutsch. Biographie« (mezi nimi o markrabovi Prokopovi, o králi Ladislavu Pohrobkovi, o biskupu Vratislavském Joštovi, Olomuckém Tasovi z Boskovic), jakož i recense v Syblově Časopise. — Markgraf byl členem České Společnosti náuk.

Charles Diehl, jenž napsal velké dílo o Justiniánovi, vydal též nádherně vypravený, bohatě illustrovaný (Manuelem Orazim) spis o Theodoře (»*Théodora, impératrice de Byzance*«, Paris 1904), jehož exempláře se prodávají po 150—600 franků. Vedle toho však uspořádáno i vydání laciné. Přese všecku stkvělou výpravu vnější jest to v podstatě seriosní spis historický, který k veliké radosti Krumbacherově hledí špatnou pověsť Theodořinu, Prokopiovými Anekdoty zaviněnou, rehabilitovat, aspoň z té doby, kdy byla císařovnou. Diehl použil některých nových pramenů.

Anglický byzantolog *Frederic Harrison* vydal r. 1904 v Londýně historickou monografii ve formě románu, jehož hrdinkou jest Theofano, manželka hrdinského císaře Nikefora Foky a obsahem hrdinské boje Nikeforovy s islamem. Spis má název *Theophano, The Crusade of the Tenth Century. A romantic Monograph.* Spisovatel zamýšlel probuditi větší zájem o dějiny a kulturu byzantskou v Anglii, jak toho kdysi docílila Sardou-ova Theodora ve Francii.

V Jeně zemřel 11. července vynikající německý byzantolog *Jindřich Gelzer*, professor klassické filologie a starověkého dějepisu na tamější universitě. Vedle Krumbachra, Schlumbergera a Diehla Gelzer byl nejvýznačnějším současným představitelem bádání minulosti byzantské. Spisy jeho vesměs důkladné, na základě pramenů většinou neznámých zbudované náležejí k základním pilířům historie a historiografie byzantské. Sem náleží především jeho *Sextus Julius Africanus und die byzantinische Chronographie* (v Lipsku 2. sv. 1880—1898), mistrné stopování a vyšetření veliké části byzantské literatury kronikářské, opírající se o ztracené většinou dílo Africanovo (z 3. stol. po Kr.), *Die Genesis der byzantinischen Themenverfassung* (Lipsko, 1899), kterýžto spis přináší mimochodem mnoho nového světla i na otázku poslovanění Řecka ve středověku, a *Das Patriarchat von Achrida* (ve 20. sv. Abh. d. phil.-hist. Klasse d. Kgl. sächsischen Gesell. d. Wissenschaften V. v Lipsku 1902), který se skládá z řady pojednání o vnější historii i vnitřní organisaci autokefalní církve bulharské, která se udržela až do r. 1767. (Viz Jirečkův referát v Byz. Ztft. 1904.) Kromě několika edicí máme z péra Gelzerova též dvě krásná a zajímavá líčení poměrů poloostrova Balkánského a říše Turecké v knihách *Geistliches und Weltliches aus dem türkisch-griechischen Orient* (o čemž Č. Č H. přinesl svého času podrobný referát v roč. VIII., 357) a *Vom heiligen Berg und aus Makedonien* (1904) — o čemž viz Č. Č. H. X., 240. Vedle líčení z autopsie je v nich mnoho cenných historických retrospektiv. Nejznámější asi spis Gelzerův jest jeho *Abriss der byzantinischen Kaisergeschichte*, vydaný s Krumbacherovou Gesch. d. byzant. Literatur v *Handbuch d. klass. Altertumswissenschaft* IX. 1., jehož titul je poněkud skromnější než vlastní obsah, neboť není to pouhá osobní nebo politická historie, ježto na mnoze lze pozorovati náběh ke skutečné historii, obsahující všecky stránky rozvoje. Gelzer zůstavuje po sobě i jakousi školu byzantologickou, své žáky, které dovedl nadchnouti pro obor svého bádání. O významu Gelzerově přinesl Č. Č. H. již r. 1902 příslušné poučení v článku *Bidlově*, Studia byzantologická (VIII., 138 a 281—82).

Vyšel *Katalog rękopisów Akademii umiejętności w Krakowie* prací *Jana Czubka* (Krakov 1905).

Několikráte z ohledů na neklidné doby, zvláště v království Polském, odložený vědecký sjezd na oslavu 400letých narozenin tvůrce spisovného jazyka polského, *Mikuláše Reje*, sešel se konečně v Krakově 1.—3. července 1906. Po zahájení řečí presidenta Krakovské akademie, Stanislava Tarnowského (otištěna v *Przeglądě polském* 1906. č. 7) následovala řada vědeckých přednášek, ve kterých převahu měli historikové, takže sjezd »Rejovský« byl vlastně sjezdem historiků polských v malém. *Prof. Finkel* na př. referoval o stavu vědění o politice posledních Jagellovců a konstatoval potřebu důkladného zbádání vzájemného poměru států Jagellovských v době 1492—1526, využitkování archivů vídeňského a kraloveckého z doby 1533—1548 atd.. *Prof. Czermak* referoval o stavu vědění o vnitřních poměrech litevských ve věku 15. a 16. Mimo to ustavila se na sjezdě sekce orthografická za účelem ustálení polského pravopisu pod předsednictvím *prof. Baudouina de Courtenay;* výsledek jejího usnesení je velmi skrovný, týká se podřízených otázek. — K sjezdu »Rejovskému« vyšel v *Przeglądě polském* 1906 č. 7 článek *A. Brücknera, Jubileusz Reya w literaturze*, kde se pochvalně zmiňuje o článku *Polívkově* (v Č. Č. H. XI.).

Spis *Wacl. Sobieského*, Trybun ludu szlacheckiego, Studyum historyczne (Warszawa 1905) obírá se otázkou, pokud kancléř Zamoyski zavinil, že po vymření Jagellovců zaveden osudný a zhoubný způsob volby krále celou šlechtou, *viritim* t. j. aby každý jednotlivý šlechtic osobně přímo byl volby účasten — tedy s vyloučením jakékoliv representace, jako u nás v Čechách se stalo při volbě Ferdinanda I., jež provedena pouze 24členným výborem. Sobieski správně dovozuje, že volba »viritim« existovala již dávno před Zamoyským v theorii. Že theorie tato stala se skutkem, toho docílila řevnivost mezi magnáty protestantskými a duchovními a mezi malopolskými a velkopolskými. Zamoyski byl z počátku přívržencem volby repraesentační. Odpůrci učinili z něho přívržence a horlitele pro volbu »viritim«.

Práce *W. Tokarzova, Ostatnie lata Hugona Kołłątaja (1794—1812)*, 2 svazky, v Krakově 1905, podává cenné příspěvky k dějinám polským v době veliké revoluce francouzské, zvláště napoleonské. Kołłątaj, vynikající publicista, jehož hlas často nedovedl proniknouti ohlušující řev dob válečných, nedal se unášeti předsudky a měl tudíž schopnosti vykořistiti danou situaci, nevylučuje a priori žádného prostředku. Po nezdaru povstání Kościuszkova byl vězněn nějaký čas v Josefově a Olomouci, kde skládal své starožitnické práce.

Jacob Caro, Vorträge und Essays. Gotha 1906, Perthes, 202 str. 8°. — Je to sbírka menších článků a přednášek, ze které jen 2 kusy, mezi nimi článek o Kateřině II. byly již dříve tištěny; nyní přibyl též článek o Alexandrovi I. (Alexander I. und Polen). — Předeslána je životopisná skizza. Srovn. Č. Č. H. XI., 122.

Na oslavu desítiletého působení professora *Michala Hruševského* ve Lvově, o jehož »Istorii Ukrainy Rusi« stala se zmínka v Č. Č. H. XI., 361 (od

1894—1904), vydali jeho žáci a ctitelé letos (1906) *Naukovij Zbirnik* (ve Lvově), obsahující 15 prací o thematech z historie maloruské. Z publikace této jest patrno, že Hruševskij má okolo sebe úctyhodnou školu.

V Moskvě začal r. 1905 vycházeti *Lětopis istoriko-rodoslovnago obščestva v Moskvě* jako orgán tamější genealogické společnosti.

Jako přílohu k Sombartovu »Archiv für Sozialwissenschaft« XXII. a XXIII. vydal známý heidelberský národní hospodář *Max Weber* rozsáhlou práci »*Zur Lage der bürgerlichen Demokratie in Russland*« a »*Russlands Uebergang zum Scheinkonstitutionalismus*«, v níž dává velmi podrobný přehled a rozbor veřejných událostí ruských posledních let jak se stránky sociální tak politické.

K nejdůležitějším novějším dílům o pronásledování křesťanů počítáme od let práce *Paul Allarda*. Letos vydal na způsob přehledu své dosavadní práce menší knihu (371 str.) s titulem *Dix leçons sur le martyre* (v Paříži, u Lecoffra).

Ve slavnostním spise věnovaném Pavlu Fredericq-ovi (*Mélanges Paul Fredericq*. Bruxelles, 1904) probírá *Fr. Cumont* otázku, proč latina v církvi západní stala se jediným jazykem liturgickým (»Pourquoi le latin fut la seule langue liturgique de l'Occident«). Církev křesťanská přejala prostě ten stav věci, který existoval již před jejím usídlením na západě, kde t. lokální kulty ustoupily záhy náboženství římských vítězů a nositelé jejich byli latinisováni. Na východě však živel řecký nikdy to nedokázal, aby pohltil lokální semitská, egyptská nebo iránská náboženství, spíše naopak východní kulty nabyly půdy na půdě řecké (a ovšem i římské). Pořečtění východu nikdy nepronikło tak hluboko, jako polatinštění západu. Jednojazyčnost na západě byla prý i dobrým prostředkem k udržení jednoty dogmatické, kdežto na východě záhy i v této věci nastala differenciace.

S finančním hospodářstvím kurie v 14. st. zabývá se publikace *Samaran et Mollat*, *La fiscalité pontificale en France au XIV*^{e} *siècle* (Bibl. Ecole franc. d'Athènes et Rome XCVI., 1905); jiný příspěvek k témuž thematu všeobecné důležitosti jest článek *G. Ariase* o kurii a hospodářských dějinách středověku v Archivio Storico Romano XXIX., 1906.

S titulem *Quellenschriften zur Geschichte des Protestantismus* vychází v Lipsku redakcí Jana Kunze a C. Stange sbírka pramenů, určená též pro semináře. R. 1906 vydaný 5. sešit přináší appellaci a protestaci evangelických stavů na říšském sněmu 1529.

Známý americký autor dějin inkvisice *Henry Charles Lea* vydal letos první svazek rozsáhlé monografie o inkvisici španělské *A History of the Inquisition of Spain* (New York, Maxmillan). Celé dílo je vypočteno na 4 svazky.

Důležitému pramenu pro dějiny nové doby, papežským nunciaturám, jejichž význam v Německu od delší doby byl již oceněn, počíná se teprve v posledních létech také ve Francii věnovati větší pozornost. V Revue des Questions historiques XLI uveřejňuje *J. Richard* orientační článek »*Origines de la Nonciature de France*« a zároveň vyšel první svazek »*Les nonciatures de Clement VII*« prací *J. Fraikina*, věnovaný létům 1525—1527 a důležitý pro postavení kurie mezi Karlem V. a Františkem I. Svazek ten jest prvním dílem větší sbírky nazvané »Archives d'histoire religieuse de la France« vydávané v Paříži společností přátel katolické vědy, v jejíž čele stojí professor Imbart de la Tour.

Užitečná kniha *H. Vildhaut-a* s nadpisem Handbuch der *Quellenkunde zur Deutschen Geschichte* počala vycházeti v novém přepracovaném vydání. Letos vyšel první svazeček (Werl 1906, 444 str.).

Ve článku »*Altfreiheit und Dienstbarkeit des Uradels in Niedersachsen*« (Vierteljahrsschrift f. Social- u. Wirtschaftsgesch. IV. 1.) *W. Wittich* dokazuje, že pouze nepatrná část ministeriálů saských byla původu nesvobodného. Většina rodů, které ve službách magnátů světských i duchovních staly se základem severoněmeckého junkerstva, pocházela z kasty svobodných adelingů, kteří o několik poddanských lánů se opírajíce, jádro saského národa v pravěku tvořili a k vůli výhodám do služebného závazku vstoupili, namnoze léna přijímajíce. Zbytek plnoprávní třídy, v době kmenové vrchol společnosti národní tvořící (neboť ve shodě s Heckem a Zallingerem také Wittich popírá existenci vyšší šlechty u starých Sasů), zůstal na allodním majetku a dělením klesl na selskou úroveň, zachovávaje právo hrabského soudu ještě v době »saského zrcadla«, v němž stojí mezi »schöffenbarfrei Leute«. Také patriciát dolnosaských měst odvozuje Wittich namnoze z této vrstvy svobodných zemanů. Práce jeho vyvolala rychle ozvěnu, neboť v následujícím čísle téhož časopisu polemisuje Ph. Heck ostře proti ní.

E. Daenell, již známý svými pracemi o dějinách hansy, vydal letos (v Berlíně) větší, dvousvazkové dílo *Die Blütezeit der deutschen Hanse*. Jsou to dějiny hansy v 14. a 15. století.

Briefe und Akten zur Geschichte des dreissigjährigen Krieges dospěly desátým svazkem ke konci vlády Rudolfovy a začátku vlády Matyášovy (srovn. svrchu str. 383), jsou tedy vždy ještě v době, kterou lze nazvati prehistorií velké války a nedostaly by se k ní jistě dlouho, kdyby v této edici se pokračovalo, jako dosud. Mnichovská kommisse, která tuto publikaci řídí, usnesla se na založení druhé serie, podobně jako se stalo při *Říšských sněmech*. Nová serie půjde od r. 1623 začínaje. Pro tuto dobu bude nyní lze užiti vydatně korrespondence cís. vyslance v Madridě hr. Khevenhüllera s císařem a s Maxmilianem Bavorským. — V první serii Říšských sněmů (*Reichstagsakten*) konečně vyplněna mezera vydáním 2. části desátého svazku (vyšel letos); tím teprv doba obou Lucemburských panovníků Václava a Sigmunda je skončena, mají však k ní ještě vyjíti dodatky. Nová serie (od Karla V.) nabývá ohromných rozměrů; čtvrtým silným svazkem nedospěla dále než do prostředka 1524; přináší ovšem více než akta říšských sněmů.

Vydání *Sněmů říšských* (*Reichstagsakten*) usnadňuje zpracování doby Lucemburské, jak svědčí též rostoucí počet dissertací. R. 1906 přibyly: *K. Weiss*, König Ruprecht und die Luxemburger bis zu seiner Rückkehr aus Italien (Hallská diss.); *B. Spors*, Die Beziehungen K. Sigmunds zu Venedig 1433—37 (Kielská diss.); *F. Hagemann*, Die Beziehungen Deutschlands zu England seit dem Vertrage von Canterbury v. 5. August 1416 bis zu K. Sigmunds Ende (Hallská dissertace).

Sdružení Akademií přijalo do svého programu také *vydání všeck spisů Leibnizových i jeho korrespondence*. Takové vydání by bylo jistě vydatným pramenem pro dobu Leibnizovu v každém ohledu. Ale kdy se ho dočkáme? Přípravné práce vynesly na jevo, co by to znamenalo. Bylo vypočítáno, že Leibniz za svého živobytí napsal nebo nadiktoval 60 millionů slov. V nejbližší době lze očekávati aspoň první svazek katalogu, který dá přehled rukopisů Leibnizových.

Ve sbírce *Monographien zur Weltgeschichte* dvě nová čísla jsou věnována době Napoleonské: *Max Lenz*, *Napoleon* a *F. Meinecke*, *Das Zeitalter der deutschen Erhebung 1795—1815.*

V »Historisches Jahrbuch« XXVII. 3. vydal *A. Dürrwächter* obšírnou biografii známého historika germánského pravěku *Jana Kašpara Zeusse*, jehož dílo »Die Deutschen und die Nachbarstämme« znamenalo epochu pro bádání o staré ethnografii Střední Evropy a má podnes i pro otázky slovanského pravěku význam. Jest to článek saekulosní, neboť Zeuss narodil se roku 1806.

Arnošt Denis vydal letošního roku obsažný spis o založení císařství německého *La fondation de l'Empire allemande 1852—1871* (Paris, A. Colin, 1906, in 8^0, str. VIII + 528, 10 fr.). Kniha je rozdělena na čtyři knihy, z nichž první jedná o reakci a jejích následcích po r. 1848 a o duchovním hnutí v Německu v letech 1850—1860. Druhá kniha nadepsaná »Léta učednictví Bismarckova« obsahuje líčení politiky německé za války Krimské, politické postavení mezi Francií a Rakouskem po válce Krimské a politický i duševní vývoj Bismarckův až do r. 1863. V třetí knize, jež má název »Konec germánské konfoederace«, líčí se historie otázky šlesvicko-holštýnské, války německo-rakouské r. 1866 a její následky na vnitřní politiku Německa spolu s vývojem duchovního života od 1860 do 1870. Konečně ve čtvrté knize autor vykládá počátky, průběh a výsledek války francouzsko-německé r. 1870 až 1871 až do korunovace Viléma I. na císaře německého. Denis chtěl podati v této nové knize, nanejvýš zajímavé a poučné i pro českého čtenáře, všeobecný přehled a rozbor politického, literárního a hospodářského života Německa v letech, v nichž byly kladeny základy k sjednocení říše zevně i uvnitř. I tato kniha Denisova měla by se přeložiti do češtiny.

Třetím dílem vydaným letos a obsahujícím dobu od r. 1814—1871 dospělo dílo *L. Salomona* v německém časopisectví *Geschichte des deutschen Zeitungswesens* ke konci. Sr. Č. Č. H. VI., 91.

Poslední mezinárodní sjezd historický v Římě r. 1903 (sr. Č. Č. H. IX., 362) vyvolal rozsáhlou publikaci 12 svazků *Atti del Congresso Internazionale di scienze storiche*, které však nebyly vydány po pořádku čísel. Třetí svazek vydaný letos přináší přednášky z oboru historie v užším slova smyslu a věd pomocných se zřetelem k střednímu a novému věku (2. sekce kongressu).

F. Schaub, *Der Kampf gegen den Zinswucher, ungerechten Preis und unlauteren Handel im Mittelalter. Von Karl dem Grossen bis Papst Alexander III. Freiburg B.* 1905. Autor vykládá poměr středověké církve i státu k obchodu a úvěru, snaže se zřetelně hájiti stanovisko církve. Zvláště zajímavé jsou výklady jeho o době karolinské, kde hledá snahu ochrániti stav drobných zemanů regulací úvěru, a zprávy o církevní legislaci protilichevní v 12. století.

Ve sbírce »Volkswirtschaftliche und wirtschaftsgeschichtliche Abhandlungen,« kterou vydává W. Stieda, vydal *O. Meltzing* letos pojednání *Das Bankhaus der Medici und seine Vorläufer.*

Paul Mantoux, *La Révolution industrielle au 18e siècle: Essai sur les commencements de la Grande industrie moderne en Angleterre. Paris, Cornély 1906.* Souhrnná a velmi instruktivní práce, založená částečně na archiváliích Birminghamských a Liverpoolských o hospodářském vývoji Anglie v době velikých vynálezů, dotýkající se s důkladnou znalostí všech odvětví výrobního života Anglie v době rozhodné pro její světové postavení. Kniha přináší také dobrou bibliografii předmětu. Thematem jí příbuzen jest přehledný článek *J. Kulischera* »*Die Ursachen des Ueberganges von der Handarbeit zur maschinellen Betriebsweise um die Wende des 18. Jhdts.*« Schmollerův Jahrbuch f. Gesetzgebung etc. XXX., 1.).

Pro pochopení hospodářských motivů politického vývoje Spojených států severoamerických v druhé polovici 19. stol. důležitým příspěvkem jest monografie *E. von Halle, Baumwollproduktion und Pflanzungswirtschaft in den Nordamerikanischen Südstaaten 1861—1880* (Schmoller's-Forschungen XXVI., 1906). Jest to pokračování knihy roku 1897 vydané a vývoj amerického bavlnářství v době starší popisující.

Les grands écrivains Français je titul sbírky monografií, vycházející v Paříži (u Hachetta); nejsou to díla velkého rozsahu, ale většinou jsou složena od vynikajících autorů. Poslední kus (1906) je věnován Calvinovi (222 str.). Spisovatel její je *A. Bossert.*

Przegląd Historyczny přináší v 2. a 3. sešitě 3. ročníku na způsob bulletinů v Revue Historique přehled novější francouzské historické literatury z posledního pětiletí Spisovatelem jeho je Dijonský professor *Hauser.*

Zvláště četné jsou nové publikace o Napoleonu I. Akademik *F. Masson* dokončil rozsáhlé dílo »*Napoléon et sa famille*« (7 sv., Paříž, 1901—1906), *A. Fournier* vydal třetí, závěrečný svazek přepracovaného vydání své známé biografie Napoleonovy (viz Č. Č. H. XII., 131); sedmý, právě vyšlý díl »*Cambridge Modern History*« rovněž jest celý věnován době císařství. Z monografií lze uvésti: *O. Browning, Boyhood and Youth of Napoleon* (1769—1793), Londýn 1906; *P. Gruyer, Napoleon roi d'île Elbe*, Paříž 1906; *W. Zelle, 1814. Der Zusammenbruch des ersten Kaiserreichs*, Lipsko, 1906; *Madelin, La Rome de Napoléon*, Paříž, 1906; *Driault, Napoléon et l'Italie*, Paříž, 1906; *Rinieri, Napoleone e Pio VII*, Turin, 1906.

Cambridge Modern History v 10. svazku je věnováno době Napoleona I. od konsulátu začínaje (1799). — Až vyjdou tyto Dějiny nového věku celé, počne vycházeti podobné dílo, zase společnou prací četných přispívatelů, o středověku. — V *The Political History of England* (srovn. Č. Č. H. XII.; str. 131 a 260) vyšel již také svazek třetí (1216—1377; spis. Tout) a jedenáctý (1801—1837; spis. Brodrick).

Při rostoucí důležitosti, které v dějinách nabývají kolonie, vítané je dílo, které napsal *Alexander Supan*, vydavatel známých Petermannových Mitteilungen s titulem *Die territoriale Entwicklung der europäischen Kolonien*. Je to zároveň text k atlasu (Kolonialgeschichtlicher Atlas).

Ve známé sbírce vydávané v Gotě (F. G. Perthes), kterou nyní řídí Lamprecht, vyšel letos již dříve slíbený první svazek díla *O. Nachod-a*, *Geschichte von Japan* (srovn. svrchu str. 260). Referent (L. Riess) v *Deutsche Literaturzeitung* (1906 str. 931) knihu sice chválí, ale jeho chvála je relativní; nemáme dosud nic lepšího. Lze říci, že je to práce prozatímní, pokud nepřijde někdo, kdo přinese s sebou, co autorovi chybí — znalost žaponského jazyka.

Opravy. Str. 369 ř. 11 zd. má se čísti *stilistických* květů místo statistických květů; str. 389 ř. 6 zd. má býti *Batjuškovu* m. Psatjuškovu; ř. 389 ř. 4 zd. má býti *Čaadajevu* m. Čnadajevu.

VÝROČNÍ ZPRÁVA
HISTORICKÉHO KLUBU

za správní rok 1904—1905.

1. Zpráva jednatelova
o činnosti Historického Klubu ve správním roce od 23. října 1904 do 12. listopadu 1905,

přednesená ve valné hromadě dne 12. listopadu 1905.

Mám-li podati jasný a úplný obraz činnosti Historického Klubu ve správním roce 1904/5, musím jíti poněkud zpět do minulosti. Historický Klub byl založen r. 1874 jako spolek studujících historie na Pražské universitě, aby podporoval a šířil snahy studujících po vzdělání v historii a geografii. Svým složením, svou správou a celou svou činností byl to spolek výhradně studentský. Studentský ráz zachoval si Historický Klub po třicet let až do r. 1904. Toho roku na valné hromadě konané 8. května přeměnil se Historický Klub po dobrovolném odstoupení výboru ve spolek odborně vědecký se širším členstvem a s určitějším programmem. Za tou příčinou byly dosavadní stanovy Klubu přepracovány, mimořádnou valnou hromadou 24. června schváleny a výnosem c. k. místodržitelství ze dne 12. července 1904 č. 146.910 potvrzeny. Hlavní motivy této transformace spolku — totiž rozšířením členstva na všechny historiky-odborníky dáti spolku ráz odborně vědecký a na druhé straně převzíti ve vlastní náklad vydávání Českého Časopisu Historického — staly se po provedení těchto formalit hlavním cílem činnosti reorganisovaného Klubu. Historický Klub, stojící ve stálém a těsném styku s universitou, s universitními docenty i studenty, měl shromážděním odborných historiků i všech přátel a příznivců české historie bez rozdílu ve svůj kruh rozvinouti novou, vědeckou činnost, jejímž konkretním výrazem mělo býti finanční zabezpečení, rozšíření a zdokonalování Českého Časopisu Historického.

Takový byl programm nového výboru zvoleného valnou hromadou 23. října 1904.[1]) Tážeme-li se, jak a pokud nový výbor tento programm uskutečnil, shledáváme, že se o to snažil trojím způsobem: předně získáváním nových členů, za druhé zdokonalováním Českého Časopisu Historického a za třetí vědeckým rázem své činnosti vnitřní, přednáškové.

---

[1]) Starosta: Univ. prof. Dr. Josef Pekař. Místostarosta: prof. Dr. Julius Glücklich. Pokladník: prof. Dr. Frant. Hýbl. Správce skladu: supl. prof. Josef Buchar. Jednatel: dr. Vlast. Kybal. Pořadatel přednášek: PhC. Vilém Kallab. Účetní: PhC. Josef Kazimour. Knihovníci: PhC. Frant. Vyšinka a PhC. Jan Putna. Zapisovatel: PhC. Jan Slavík.

Za příčinou získání nového členstva bylo třeba rozvinouti jistou agitační činnost ve způsobě rozesílání provolání všem osobám, které se o historii zajímají, a uveřejňováním zpráv v novinách. Ale více nežli na akci výboru v tomto směru podniknuté záleželo na ochotě a dobré vůli všech, na něž jsme se obraceli. Byli to na prvním místě středoškolští professoři-historikové a úředníci archivů a knihoven, dále všichni milovníci české vědy historické a konečně studující historie na naší universitě. Naděje skládané v tyto kruhy nesklamaly. Můžeme s radostí konstatovati, že myšlenka reorganisovaného Klubu a vydávání Českého Časopisu Historického vlastním nákladem Klubu nalezla plného pochopení a sympatického přijetí u všech, na něž jsme se obrátili. Kdežto na konci minulého správního roku (1903/4) bylo v Klubu zakládajících členů 108 (starých 102, nových 6) přispívajících 112, činných 110, čítá H. K. na konci správního roku 1904/5 14 členů čestných, zakládajících 134 (nových 32), přispívajících 160, činných 320 (z těch volných členství 6) celkem 628. Z činných členů je 203 historiků s akadem. vzděláním, 117 studujících historie; z první kategorie je 187 členů professorů a učitelů historie na středních školách. Valná část členstva náleží tudíž professorům středoškolským. Jest si přáti, aby tato kategorie členstva se v příštích letech netoliko udržela, nýbrž i rozšířila, tak aby kmenem členstva Historického Klubu byli ti, jimž pěstování historie jest životním povoláním.

Během správního roku zemřel dlouholetý a zasloužilý protektor Historického Klubu W. W. Tomek (12. června 1905). Historický Klub uctil jeho památku jednak osobní kondolencí starosty Klubu vyslovenou místopředsedovi Učené Společnosti, korporativní účastí na jeho pohřbu a darem 30 K pro chudé studenty místo věnce na rakev, jednak přednáškou prof. Pekaře ve vědecké schůzi 23. června 1905. Z přispívajících členů zemřel P. Karel Vodička, knihovník minoritského kláštera v Krumlově. Čest jejich památce!

Druhým předmětem práce a činnosti výboru Klubu bylo finanční garantování Českého Časopisu Historického. Podle písemných smluv, jež byly 31. října a 2. listopadu 1904 vyměněny mezi výborem Klubu a redakcí Čes. Časopisu Hist., přešel Č. Čas. Hist. v náklad Historického Klubu XI. ročníkem počínaje. 19. listopadu 1904 učinil pak výbor H. K. úmluvu s tiskárnou Al. Wiesnera stran tisku Č. Č. H. Díky pomocné péči, kterou (kromě subvence poskytované c. k. ministerstvem kultu a vyučování a Českou Akademií cís. Františka Josefa) noví členové jako předplatitelé Č. Č. H. našemu podniku věnovali — jako zvláštní příznivce vytýkáme zejména p. prof. Golla v Praze, p. prof. Simka v Plzni — bylo Klubu možno netoliko uzavříti svůj první zkušební rok ediční aktivně,[1]) nýbrž i bylo možno přispěti k zdokonalení Časopisu. Hist. Klub vydal svým nákladem a zdarma předplatitelům Č. Č. H. rozeslal obsažný *Rejstřík bibliografický* k prvním desíti ročníkům Č. Č. H. za r. 1894—1904, dále vydal *Bibliografii české historie* za rok 1904 přílohou k 3. a 4. číslu Č. Č. H. XI., která sice značně zatížila klubovní vydání, ale která vedle svého významu prakticky vědeckého znamená uskutečnění jedné z dávných snah Historického Klubu.

Uvedené dvě přední starosti výboru, totiž získání nových členů a předplatitelů Č. Č. H. a finanční zabezpečení spolkového orgánu byly také hlavním předmětem schůzí výborových, jichž bylo konáno 12. Během roku dva členové výboru byli nuceni ze soukromých důvodů vzdáti se funkcí, totiž správce skladu p. supl. prof. J. Buchar a pořadatel přednášek p. kand. prof. V. Kallab. Na místo jejich nastoupili jako náhradníci p. prof. K. Chotek a p. kand. prof. Č. Kalaš.

Vnitřní činnost Klubu projevovala se zejména vědeckými schůzemi, vycházkami a přátelskými večírky. Vědeckých schůzí měl Histor. Klub celkem 8. Dne 18. listopadu 1904 přednášel p. prof. *Arnošt Šmeral* o berlínské universitě se zvláštním zřetelem k historickým seminářům. Dne 6. prosince 1904 přednášel p. kand. prof. *Pavel Pestotnik* o dějinách slovinských v stručném přehledu od nejstarších dob až do přítomné doby. Dne 13. ledna 1905 přednášel p. prof. *Jaroslav Goll* o prvním desítiletí Č. Č. H. (otištěno v Č. Č. H. XI., str. 1—11). Dne 3. února 1905 přednášel p. prof. *Jaroslav Goll* o některých nových pracích z české historiografie (otištěno v Revue historique 1905, červen-červenec). Dne 24. února 1905 přednášel p. kand. prof. *J. Michl* O pramenech bible. Dne 26. května 1905 přednášel p. Dr. *Vlast. Kybal* o M. Matějovi z Janova (otištěno v Č. Č. H. XI., str. 373—390). Dne 23. června 1905 přednášel p. prof. *J. Pekař* o † protektorovi H. Klubu W. W. Tomkovi. Dne 17. října 1905 podával p. prof. *J. Pekař* informace o studiu historie na universitě se zvláštním zřetelem k novým historikům a přednášel p. prof. Dr. *Jul. Glücklich* O dualismu a jeho nejnovějším historiku francouzském (otištěno v Č. Č. H. XI. str. 402—425).

K povzbuzení vědeckého snažení u studujících historie vypsal výbor po návrhu zvlášť zvolené komisse tři ceny (50, 30 a 20 K) na ***konkurrenční přednášku*** nebo souborný referát shrnující literaturu delší periody. Cena 30 K byla udělena p. kand. prof. *Ed. Schnablovi* za práci o náboženských poměrech v Čechách ve stol. 9—11.

Vycházky byly pořádány celkem tři: Dne 21. března 1905 do Umělecko-průmyslového musea v Praze, kde podal odborný výklad o novém oddělení Musea (sbírka ryt. Lanny) ředitel Musea, p. prof. Dr. K. Chytil. Dne 26. května 1905 byla vycházka do Zemského Archivu, za laskavého výkladu p. koncipisty zems. archivu Dr. J. B. Nováka a 6. července 1905 do Valdštejnského paláce za vedení p. prof Dr. B. Matějky. Dne 31. června podnikl H. Klub celodenní výlet na Valečov a Bezděz.

---

[1]) Ovšem nelze nevytknouti, že *mimořádných* podpor a darů měl Historický klub na 1500 K.

Kromě toho pořádal H. Klub tři přátelské večírky, totiž 5. listopadu, 26. března a 23. května (na tomto večírku líčil p. prof. *J. Goll* své dojmy z cesty po Řecku). Zvýšenou pozornost věnoval výbor knihovně klubovní, jejímu spořádání a doplňování, jak vysvítá ze zprávy pánů knihovníků.

Ze svého programmu podporovati jazykové vzdělání svých členů, zejména studujících může výbor zaznamenati založení *anglického kursu jazykového podle methody Berlitzovy*: je to vzácný čin člena Klubu pana *Dra Suma*, jemuž výbor vzdává tuto nejsrdečnější dík.

Po způsobu jiných vědeckých spolků, snažil se Klub vejíti ve vědecký styk se zahraničními spolky historickými, zvláště slovanskými. Dosud stojí Klub ve spojení s Musejním Spolkem Slovinským v Mariboru, jenž za Č. Č. H. výměnou posílá svůj »Časopis za zgodovino Slovencev in narodopisje«, se Společností Ševčenkovou ve Lvově, jež Klubu výměnou posílá svoje Zapysky naukovogo tovarystva imeny Ševčenka, s Uherskou Společností Historickou v Budapešti, která s námi vyměňuje svoje publikace: Századok, Törtenelmi Tár a Magyar Törtenelmi Életrajzok a s c. a k. vojenským archivem ve Vídni, jenž kromě svých Mitteilungen des k. u k. Kriegsarchivs Klubu poslal svoje nejnovější publikace. Výměnu svých publikací slíbil též vídeňský Verein für Landeskunde in Niederösterreich. Z ruských spolků a časopisů historických nevyšel bohužel Klubu vstříc žádný.

Jsme tak odvážni, že doufáme v další vývoj a pokrok činnost klubovní, zevnější i vnitřní. Vykonaná práce prvního, zkušebního roku jest nám zárukou a slibem lepší budoucnosti. Základy budoucího vývoje našeho Klubu jsou položeny — o zdravosti a plodnosti myšlenky nového Klubu, vědeckého to spolku soustřeďujícího v sobě odborníky od studenta až k univ. professoru a svépomocí vydávajícího svůj časopis, doufáme, že nikdo nepochybuje — půjde nyní toliko o rozšíření, prohloubení a, kde je nutno, doplnění dosavadního programmu. To bude starostí nového výboru. Ale jeden moment dlužno akcentovati hned předem. Jedním ze základů, na nichž činnost spolková spočívá, jest silné a součinné členstvo, které ideu spolku pomáhá uváděti ve skutek stále a všude. A čím silnější a svých povinností dbalejší členstvo spolek má, tím zdárněji může prospívati. Je-li to nutno při každém spolku, je toho svrchovaná potřeba při spolku vědeckém a zároveň edičním, jako jest Klub. Má-li Klub se zdarem a s jistou zárukou pro další léta rozvíjeti svou činnost a jmenovitě udržeti ve svých rukou vydávání Č. Č. H., musí míti stálý kmen členstva. A tento kmen tvořiti mohou a — smíme snad říci — jsou i povinni vedle studentstva Klubu vždy věrného především pp. středoškolští professoři dějepisu a zeměpisu v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Jestliže tyto kruhy vezmou věc Klubu a Časopisu za svou a jestliže Klub a Časopis naleznou vlídného přijetí a účinné pomoci i v kruzích pěstitelů, přátel a příznivců vlastenecké historie české, pak nelze pochybovati o plodné budoucnosti Klubu a Časopisu. Bude to ku prospěchu nejen spolku samého nýbrž i celé české práce historické.

Dr. Vlastimil Kybal,
t. č. jednatel.

Účty

o jmění Historického

(Ke dni 7.

Položka	Příjem	K	h
1	Počáteční hotovost *a)* Klubovní jmění . . . . K 578·27 *b)* Jmění Čes. Čas. Histor. K 56·10	634	37
2	Dary	281	60
3	Úroky z uložených peněz	57	39
4	Členské příspěvky za rok 1904/1905	2550	40
5	Členské příspěvky pro rok 1905/1906	57	30
6	Příspěvek redakce na Český Časopis Historický ze subvence státní a České Akademie	1000	—
7	Příspěvek redakce na Rejstřík bibliografický	314	40
8	Dar dvor. rady prof. Golla (70 K) a prof. J. Simly (50 K)	120	—
9	Za starší ročníky Českého Časopisu Historického	203	24
10	Předplatné na Český Časopis Historický roč. XI. . . .	4409	91
11	» » » » » » XII. . . .	67	50
12	» » » » » » XIII. . . .	6	—
	Úhrnem . . .	9702	11

Historický Klub v Praze,

Prof. Dr. Josef Pekař,
t. č. starosta.

závěrečné
Klubu za rok 1904/1905.

listopadu 1905.)

Položka	Vydání	K	h
1	Inventární předměty:		
	a) koupě nových knih a vazba	176	12
	b) zakoupené nářadí	23	10
2	Splátky na dluh z dřívějších let za knihy a časopisy . .	694	20
3	Úprava knihovny	10	40
4	Složní lístky, cheky a manipulační poplatky poštovní spořitelny	79	74
5	Tiskopisy, provolání, stanovy, Zprávy Hist. Kl. atd. . .	207	52
6	Poštovné	104	45
7	Členství Klubu za starou Prahu a Osvět. svazu	20	—
8	Novoročné	10	—
9	Kancelářské potřeby	25	30
10	Různá vydání spolková	112	—
11	Vrácené členské příspěvky	6	—
12	Tiskárně za Čes. Čas. Historický roč. XI. č. 1. a 2. a za Rejstřík Bibliografický	2122	20
13	Honorář za Čes. Čas. Historický roč. XI. č. 1. až 4. a za bibliografickou přílohu	1173	34
14	Expedice Čes. Čas. Histor. roč. XI. č. 1. až 4.	255	45
15	Vrácené předplatné	52	50
16	Koupě starších ročníků Českého Časopisu Historického	173	—
17	Pokladniční hotovost: *a*) Klubovní jmění . . . K 2056·13 *b*) Čes. Čas. Histor. . . K 2400·66	4456	79
	Saldo . . .	9702	11

dne 8. listopadu 1905.

Dr. Kamil Krofta,
Dr. J. Růžička,
J. Strakatý,
revisoři.

Dr. Fr. Hýbl,
t. č. pokladník.

3. Poznamenání ke zprávě pokladní.

K předchozí zprávě pokladní třeba dodati, že vykázaná v ní značná hotovost pokladní značně se umenšuje dluhem sice později splatným, ale přece do passiv minulého správního roku náležejícím. Jest to pohledávka firmy Wiesnerovy za tisk a papír 3. a 4. čísla Čes. Časopisu Historického a za menší tiskopisy, již lze páčiti na 1800 K a dluh u firmy Bursík a Kohout asi 200 K. Tím zmenšuje se hotovost Čes. Časopisu Historického asi pouze na 600 K; bez podpory redakce ze subvence ministerstva a Akademie a mimořádných darů proměnila by se v schodek až 600 K. — Z příspěvků členských, splacených novými členy zakládajícími, utvořeno bylo usnesením valné hromady *jmění základní* (dne 12. listop, 1905 činilo 1214 K), čímž výdajné jmění klubu snížilo se na K 842·13.

4. Zpráva o stavu knihovny.

V letošním správním roce byl zrevidován lístkový katalog pořízený v minulém roce. Knihovna byla doplněna značnou měrou především dary. Na žádost správy knihovní vyšli v té příčině jak korporace tak jednotlivci klubu ochotně vstříc, takže s jinými publikacemi Klubu darem docházejícími jeví se seznam dárců a darů takto: dvorní rada prof. *Goll* daroval spisy: Karějev, Učebnaja kniga novoj istorii, Gosudarstvo, gorod antičnago mira; Monarchii drevnago vostoka i grekorimskago mira; Český časopis historický II.; Novák-Novotný, Kronika zbraslavská; prof. Jaromír *Čelakovský* své spisy: O středověkem radním zřízení městském v Německu; Právo odúmrtné; Právo obce pražské k řece Vltavě, O začátcích ústavních dějin Starého Města Praž.; O významu mistra Viktorina ze Všehrd; dále Almanach král. hlav. města Prahy, 1903, 1904; Zpráva o činnosti archivu kr. hlav. města Prahy, 2 ex.; Archiv český XIII.; prof. *Niederle* daroval Slovanské starožitnosti I,; prof. *Pekař* daroval Kybal, M. Matěj z Janova; prof. *Bidlo*: Palmov, Češskije braťja v svoich konfessijach; prof. *Kameníček*: Zemské sněmy a sjezdy mor. I—III.; prof. *Chytil:* Umění v Praze za Rudolfa II.; prof. *Zíbrt:* Bibliografie č. historie III., 1; prof. *Šusta:* Všeob. dějepis pro vyšší školy obchodní III. Nový věk; archivář *Dvořák:* Briefe Leopold I. an Wenzel v. Lobkowicz; Maria Loretto; dr. *Glücklich:* Sebrané spisy L. Hofmanna; dr. *Krofta:* Kurie a církev. správa v zemích českých I.; kustos *Truhlář:* Počátky humanismu v Čechách; Humanismus a humanisté v Čechách; Dva listáře humanistů v Čechách; Catalogus codicum m. s. latinorum; dr. *Pařízek*, soudní adjunkt v Benešově: Památky arch. a místopisné I. a II.; dr. *Sum:* Repetitorium z národního hosp.; Rep. z národohospodářské politiky; Repetit. z finanční vědy (Bráfovy přednášky); suppl. prof. *Šmejkal:* Kl. Ptolemaia zeměpisné zprávy v zemích českých a sousedních; prof. *Domluvil:* Obrazy ze života rolnického na Valašsku.

Korporacím děkujeme za tyto dary: *Akademie* cís. Fr. J.: Šebesta, Nově nalezený zlomek formuláře biskupa Tobiáše; Hejnic, Listář k dějinám školství kutnohorského; *Král. č. společnost nauk:* Voigt, Der Verfasser der röm. Vita des heil. Adalbert; Belsheim, Codex Veronensis; Vondrák, O původu kijev. zlomků hlaholských; *redakce Čes. Čas. Histor.*: Dvořák Šujan, Dějepis v obrazech pro nižší třídy škol středních; *ředitelství histor. semináře:* Herm. Jireček, Báseň Jaroslav; Topographia historica Boh.; Právnický život v Čechách a na Moravě; *zemský výbor kr. č.:* Sněmy české I.—X.; Monumenta Vaticana I., V.; Archiv český VII., VIII.; *zemský výbor markr. mor.:* Codex dipl. et epistolaris Mor. II.—XV., Dudík, Mährens allg. Geschichte I., V.—XII.

Všem těmto pánům a sl. korporacím vyslovuje výbor vřelé díky.

Ježto se finanční poměry klubu zlepšily, bylo možno zakoupiti některé nutné příručky historické a geografické, kterých kollegové nejvíce žádali, a doplniti neúplná díla, která v knihovně již byla. *Koupena byla* tato díla: Meyer, Gesch. Österreichs. I. II.; Gebhardt, Handbuch der deutschen Geschichte; Bernheim, Lehrbuch, 4. vyd; Huber-Dopsch, Österr. Reichsgeschichte; Dahlmann-Waitz, Quellenkunde I.; Scobel, Geogr. Handbuch; Supan, Grundzüge der phys. Erdkunde; Wagner, Lehrbuch der Geographie; Vancsa, Gesch. Nieder- und Ober-Oesterreichs I.; Denis, Čechy po Bílé Hoře; Niese, Grundriss der röm. Gesch. nebst Quellenkunde; Bráf, Národní hospodářství, Národohospodářská politika, Finanční věda.

Odebírány byly publikace Vlastivědy moravské, Sedláčkův Místopisný slovník kr. č., Lehnerovy Dějiny umění národa českého a Slov. Přehled. *Darem docházely* do knihovny tyto *časopisy*: Časopis musea král. českého, Časopis matice moravské, Časopis přátel starožitností českých, Památky archeol. a místopisné, Věstník české akademie, Selský archiv, Časopis vlast. musejního spolku olom., Časopis turistů, Krása našeho domova, Univ. izvěstija z Kijeva, Časopis Mačicy serbskeje, Zápisky naukovoho tovarystva imeny Ševčenka, Történelmi Tár, Századok, Magyar Törteneti Életrajzok. *Redakce Č. Č. H.* dává klubu: Čas. katol. duchovenstva, Věstník Poděbradska, Mittheilungen des Musealvereines für Krain, Carinthia, Časopis musealnej spoločnosti slovenskej, Časopis za zgodovino Slovencev, Moravský Kras. Všech časopisů do klubovní knihovny docházejících bylo *23*.

Na sklonku minulého správního roku skládala se knihovna z 932 inventárních čísel, která obsahovala *1108* spisů o 1657 svazcích. V letošním správním roku přibylo 91 čísel, 92 spisů o 158 svazcích, takže jest nynější stav knihovny tento: Knihovna skládá se z 1023 invent. čísel, která zahrnují 1200 spisů o 1815 svazcích. Zvláštní oddělení v knihovně tvoří *staré tisky*, celkem 27 sv., a sbírka středoškolských programů, z nichž je *51* obsahu historického, 55 filologického a 14 filosofického. Mimo to jest v knihovně 46 spisů vyřazených. — Knihy nově koupené a některé časopisy, celkem 31 sv., byly dány do vazby.

Knihovny použili v uplynulém roce 54 členové, kteří si vypůjčili ke svým pracem a studiím 318 svazků.

Revise knihovny byly vykonány 19. listop. 1904 a 8. listop. 1905.

Ph. C. *Fr. Vyšinka*,
Ph. C. *Jan Putna*,
knihovníci,

5. Zpráva správce skladu.

Na skladě nalézá se 114 celých exemplářů XI. ročníku Českého Časopisu Historického a 16 exemplářů spisu: Z. Tobolka, Volba a korunování krále Jiřího z Poděbrad (1896).

Suppl. prof. *K. Chotek*,
správce skladu.

6. Zpráva administrátorova.

Časopisu tisklo se prvého čísla 1200 exempl., č. 2.—4. po 1000 exempl. Expedováno bylo přímo adressátům 540 ex., knihkupci odbírali 137 ex., studující 76 ex.; výměnou posíláno 103 ex.

Ph. C. *K. Andrle*,
administrátor.

7. Výsledek voleb.

Protektorem klubu zvolen byl na místo zesnulého V. V. Tomka dvorní rada prof. dr. *Jaroslav Goll.*

Do výboru a kontrolujících komissí zvoleni: starosta: prof. Pekař, místostarosta: prof. dr. Glücklich, pokladník: prof. dr. Hýbl, správce skladu prof. Chotek; dále kandidáti professury: J. Kazimour, Č. Kalaš, A. Rokyta, J. Putna, J. Slavík, K. Andrle, F. Hess; náhradníci: suppl. professoři Kalous, Šrajer, a kandidáti prof. Vl. Ondráček, Hoch K., Fr. Šišma, Jar. Lameš, sl. A. Míšková.

Kontrolní komisse finanční: Dr. Krofta, Dr. Růžička, Ph. C. J. Strakatý.

Kontrolní komisse knihovní: Prof. Bidlo, Dr. Nejedlý, Ph. C. A. Spáčil.

Kontrolní komisse skladu: Dr. Novák, Dr. Šebesta, Ph. C. K. Žižka.

ZPRÁVY:

Str.

Sborník prací histor. k 60tým narozeninám prof. Golla. — *Niederle*, Slovanské starožitnosti, II, 1. — Píčovy Starožitnosti ve franc. a něm. překladu. — Cesta Karla IV. přes Taury. — *V. Flajšhansova* edice Husova výkladu Lombardových sentencí. — *Kanter*, Die Ermordung K. Ladislaws. — Čeští bratři a vévoda Albrecht Pruský. — *Braunsberger*, Epistulae et acta Canisii. — *Chroust*, Der Ausgang der Regierung Rudolfs II. und die Anfänge des K. Mathias. — *A. Fischel*, Studien zur österr. Reichsgeschichte. — *Kapras*, Das Pfandrecht im böhm. Stadtrechte. — *R. Dvořák*, Jednání sněmů moravských 1835—1848. — *Kočubinskij*, Šafařík. — List L. Eisenmanna o české otázce. — *J. Sakař*, Dějiny Týna nad Vlt. — *Talíř*, K děj. rakouského taxovnictví. — Helmotovy Weltgeschichte sv. 5. — *Kadlec*, O katedrách historie slov. práv. — Pověst o Vinetě. — *Trusevičovy* tabulky k slovanskoruské paleografii. — Práce k dějinám polského práva. — *Czubek*, Pisma polit. z czasów bezkrólewia. — *Kraushar*, Towarzystwo Warszawskie P. N., III-IV. — Dějiny polského kola v Berlíně. — *Dalton*, Beitr. zur Gesch der evang. Kirche in Russland. — *Veselovskij*, Zapadnoe vlijanie v novoj russkoj liter. — Rožkovovy práce z ruských dějin hospodářských. — Zapiski Ekateriny vtoroj — *Ščegolev*, Gribojedov i dekabristy. — Práce o rus. hnutí konstitučním a revolučním. — Výroční zpráva sofijské university. — *J. Burckhardt*, Weltgeschichtliche Betrachtungen. — *Meisterův* Grundriss der Geschichtswissenschaft. — *Galante*, Fontes iuris canonici. — *Heller*, Das Papsttum und die Reform, II. — *Pastor*, Gesch. der Päpste, IV. — Hist. Zeitschrift, 96, 3. — Francouzské dějiny umění. — Alte Städtebilder. — Rembrandt. — *Dahlmann-Waitz*, Quellenkunde der deutschen Gesch., 7. vyd. — *Grupp*, Kultur der alten Kelten u. Germanen. — *Michael*, Gesch. des deutschen Volkes, IV. — *Schanke*, Handelsgesch. der. Roman. Völker. — Nová práce *Koserova*. — Třetí díl *Zwiedinckových* dějin doby 1806—1871. — Kongressy historiků. — Informační ústav Celaniho v Římě. — Otroctví v městech italských. — Bibliographia di Roma. — Sorel A. † — Práce Imberta de la Tour. — *Temperley*, Life of Canning. — Osobní . . . . 381—396

(Bibliografie za rok 1905 vyjde celá v čísle listopadovém.)

☞ *Otiskovati delší rozpravy a stati z* ***Českého Časopisu Historického*** *jest volno jen se svolením redakce, kratší zprávy a výňatky jen s doslovným citováním pramene.*

Knihy a rozpravy redakci zaslané:

Slavík Fr. A., **Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě a v jejích obvodech ve Slezsku.** Brno 1906.

Bareš Fr., **Politický okres Mladoboleslavský.** (Soupis památek historických a uměleckých XXI.) Praha 1906. Nákladem Čes. Akademie.

Kadeřávek Eugen, **Morálka filosofická.** Část I., II. V Praze 1906. Nákladem Dědictví sv. Prokopa.

Kryštůfek Fr. X., **Protestantství v Čechách až do bitvy Bělohorské (1517—1620).** V Praze 1906. Nákladem Dědictví sv. Prokopa.

Sedláček Jaroslav V., **Museum biblických starožitností.** (Popis předmětů a modelů biblického musea s přídavkem o svěcení biblických svátků u Židů). V Praze 1906. Nákladem Dědictví sv. Prokopa.

Kratochvíl Augustin, **Archiv městečka Mohelna.** V Třebíči 1906. Nákladem vlastním.

Novák Arne, **Menzel, Boerne, Heine a počátkové kritiky mladoněmecké**. V Praze 1906.

Karásek Josef, **Slavische Literaturgeschichte**. I. Ältere Literatur bis zur Wiedergeburt. II. Das 19. Jahrhundert. Leipzig (Göschen) 1906.

Gebauer Bohuslav, **Východočeské otrokářství**. V Praze 1906. (Knihovna Přehledu svazek IV.)

Editiones archivii S. F. Metrop. Capitoli Pragensis. IV. Josephus Locatelli: Regimen Leopoldinum 1790—1792. Memorabilia 1792—1799. Vydal A. Podlaha.

Dvořák Rudolf, **Dějiny markrabství moravského**. Seš. 11.—15

Herbertson A. J. a Herbertsonová F. D., **Člověk a jeho dílo**. Dle druhého autor. vydání přeložil a pro české vydání upravil Dr. Stanislav Nikolau. Praha 1906.

Kapras J., **Das Pfandrecht im böhmisch-mährischen Stadt- und Bergrechte**. Untersuchungen zur Deutschen Staats- und Rechtsgeschichte. Heft 83. Breslau 1906.

Šujan Frant., **Vývoj hradů na Moravě v letech 1029—1197**. V Brně 1906.

Dvořák Rudolf, **Jednání sněmů moravských v letech 1835—1848**. S dodatkem Akt korunovačních z let 1791, 1792, 1836. V Brně 1906. Nákladem Matice Moravské. (Příloha Časopisu Matice Moravské.)

Husák Josef, **Poměry příbytečné v Praze**. Sčítání lidu v král. hlav. městě Praze a obcích sousedních provedené 31. prosince 1900. Nákladem statistické komise.

Pozvání ku předplacení

na

„Český časopis historický“.

„Český Časopis Historický« vychází čtyřikrát do roka, (15. ledna, 15. dubna, 15. července, 1. listopadu) **v svazcích nejméně osmiarchových.**

K svazku třetímu a čtvrtému přiložena je **zvláštní bibliografická příloha** s výčtem všech prací o historii české a v oborech příbuzných, vyšlých minulého roku.

Předplatné i s členským příspěvkem »Klubu Historického« činí 10 K; členové zakládající (platí jednou pro vždy **40 K) platí ročně za Časopis 6 K.**

Předplatné jest platiti složním listem poštovní spořitelny (č. 867·198) nebo zaslati **pokladníku prof. Fr. Hýblovi, Praha-II., Krakovská 25.**

Přihlášky a reklamace buďtež adresovány:

Historickému Klubu, Praha-I, Klementinum.

»Český Časopis Historický« vychází 4krát do roka, v číslech průměrně 8archových a to: 15. ledna, 15. dubna, 15. července a 1. listopadu.

Tiskem Aloisa Wiesnera v Praze, knihtiskaře České Akademie cís. Františka Josefa
pro vědy, slovesnost a umění.

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 04838 6471